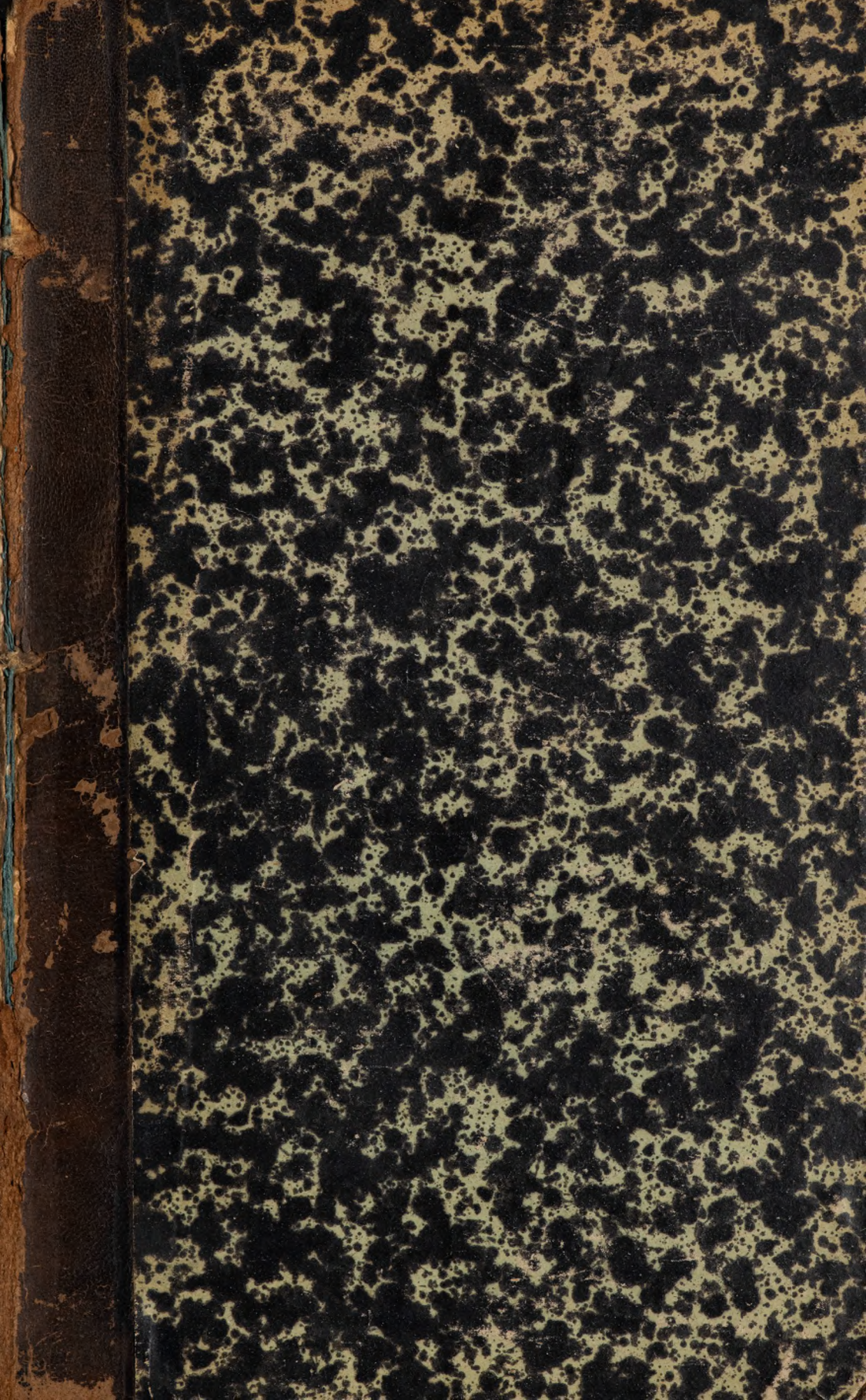

347

— ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ —

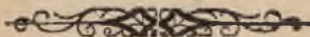
ΠΕΡΙ ΤΗΣ

— ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ —

ΠΑΡΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ.

.....
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ
.....

ΑΘΗΝΑΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Π. ΣΟΥΤΣΑ ΚΑΙ Α. ΚΤΕΝΑ.

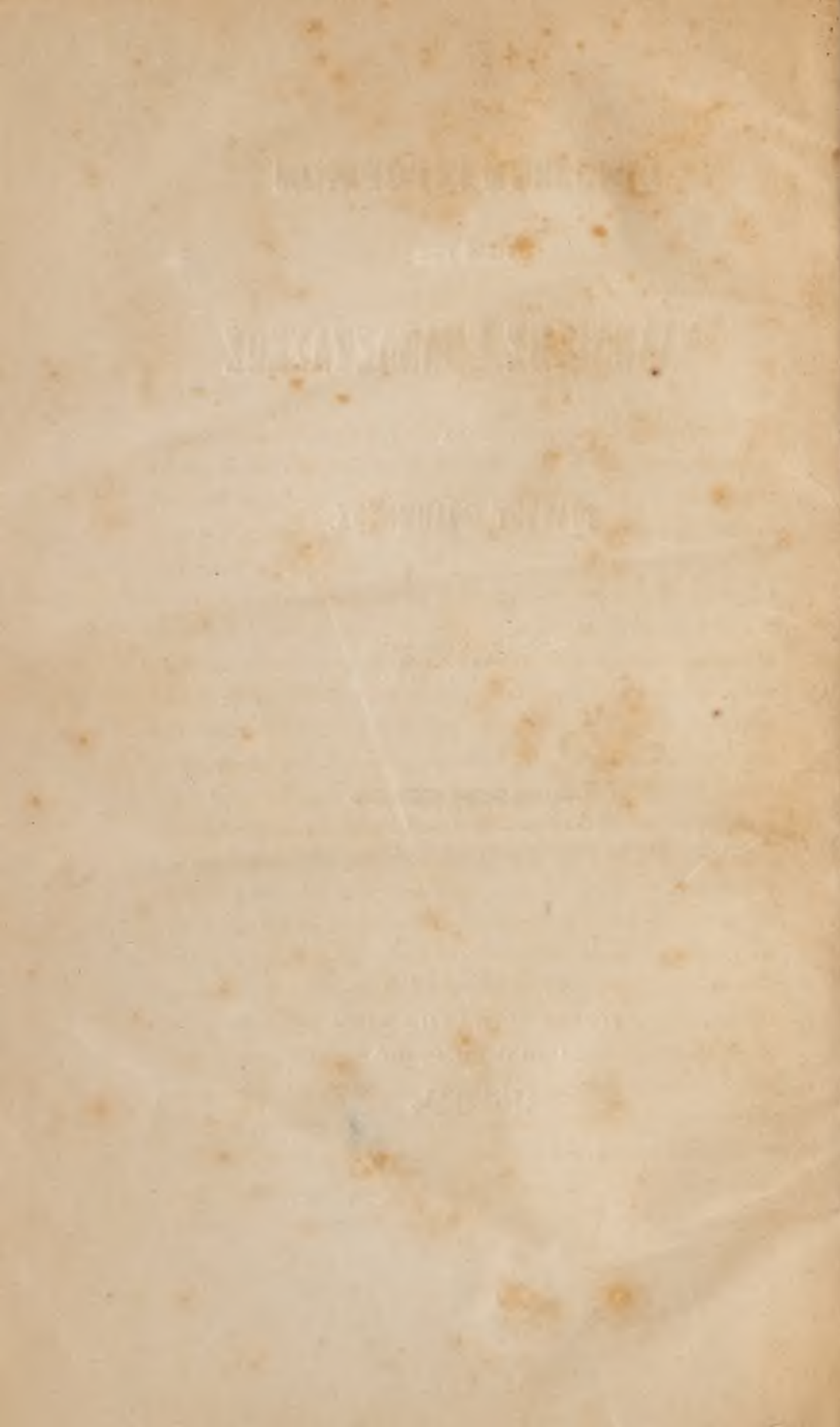
(Κατὰ τὴν ἑκδὸν Ἀδριανοῦ).

—
1866.

0

ΔΣ

27

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ

ΤΟΜΟΥ ΤΡΙΤΟΥ.

Ἡ τύπωσις τοῦ παρόντος τόμου ἐβράδυνεν ἔνεκα περιστάσεων ἀπρονοήτων ὁλως. Βαρυτέρα τῶν περιστάσεων αὐτῶν ἐπῆλθεν ἡ ὑπὲρ τριμηνίαν φυλάκισις τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Τιμολέοντος, ὡς συντάκτου καὶ ὑπευθύνου τῆς πολιτικῆς ἐφημερίδος τοῦ Αἰῶνος. Ἀλλ' ἀντιπεριέσπασαν σπουδαίως ἡμᾶς, ἀφ' ἧς ἔχομεν ἐργασίας κυρίας, οὐχὶ τόσῳ αἱ συνέπειαι τῆς μετὰ πολλὰ ἐπενεχθείσης καταδικαστικῆς ἐτυμηγορίας διὰ πλειονοψηφίας ἐνόρκων λίαν εὐσυνειδήτων, ὅσῳ αἱ ῥαγδαῖαι συμπαραμαρτήσασαι κατασχέσεις καὶ ἐκδύσεις βουλευμάτων, παραπεμπόντων εἰς νέας δίκας. Οὐδὲν δ' ἥττον προαπαγγέλλον περὶ δημοσιογράφου, τιμίως ἐκπληροῦντος τὸ καθήκον αὐτοῦ, ἢ τὴν ἐπὶ δεκαετία ποινὴν τῆς εἱρκτῆς, ὡς περὶ τινος κακούργου ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἐν τῶν βουλευμάτων τούτων τοῦ τριμελοῦς συμβουλίου τῶν ἐν Ἀθήναις πλημμελειοδικῶν ἀπεκάλυψε μὲν ἐν γένει τὸ ἐν χρήσει πολιτικὸν σύστημα καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν δυσειδεστάτην ὄψιν, ἐβεβαίωσε δὲ ἐν μέρει, ὅτι καὶ χαρακτήρ, καὶ συνείδησις, καὶ κοινὴ ἔτι αἰδῶς ἀποχαιρετῶσι τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι ἂν καπηλεύωνται τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰ ζωτικώτερα τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων ἐπὶ μισθοφορίᾳ. Ἀλλ' εὐτυχῶς οὐκ ἐκλείπουσί ποτε καὶ στρατιῶται τῆς ἀληθείας γενναῖοι, λειτουργοὶ τῆς Θέμιδος πιστοὶ, πολῖται τιμῶντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν πατρίδα. Εἰς τοῦ συμβουλίου τῶν ἐν Ἀθήναις ἐφετῶν τὰ ἐπιστημονικὰ φῶτα καὶ τὴν ἀνεπηρέαστον κρίσιν ὀφείλεται καὶ τῶν νεωστὶ εἰσαγομένων ἱεροδικαστικῶν ἀρχῶν ἢ ἀναίρεσις, καὶ τοῦ συντάκτου τοῦ Αἰῶνος

ἡ ἐκφυλάκισις, καὶ τῆς διακοπείσης τυπώσεως τοῦ παρόντος τόμου ἢ ἐξακολούθησις.

Περιλαμβάνει ὁ τόμος οὗτος τριμηνίαν ὡς ἔγγιστα τῶν πρώτων ἐργασιῶν καὶ συμβεβηκότων ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ χρονικὸν διάστημα αὐτὸ λογίζεται βεβαίως μικρὸν φύσει ὡς πρὸς τὴν πολλὴν ὕλην ὁλοκλήρου τόμου, καὶ τούτου εὐμεγέθους· ὑπάρχει ὅμως μακρὸν θέσει, ὡς λίαν οὐσιῶδες οὐ μόνον λόγῳ τῶν ἐκτάκτων καὶ πολυπληθῶν γεγονότων ἔσω καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν κατὰ τὴν πρῶτην αὐτὴν ἐποχὴν παρουσιαζομένων ζητημάτων ἱκανῆς σπουδαιότητος.

Πολλοὶ ἡμᾶς ἔπεισαν λόγοι, ὅπως ἐκθέσωμεν τὰ περὶ τῆς κινήσεως ἐκάστης τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τινων νήσων (α) δι' ἰδί-
ας τινὸς λεπτομερείας καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν τοπικῶν περιστάσεων ὑπαγορευόμενας ἐπόψεις. Ἐκῆρυ-
ξεν, ὡς γνωστὸν, τὴν ἐπανάστασιν εἰς ἀρχηγὸς, ὁ Ἀλέξαν-
δρος Ὑψηλάντης· ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τούτου ἐδέησεν,
ὅπως ἐφαρμοσθῇ τὸ κήρυγμα αὐτὸ κυρίως μὲν παρὰ προσώ-
πων διαφόρων τάξεων, ἀναγκαίως δὲ διὰ τρόπων ἀνομοίων
καὶ ποικίλων κατὰ τόπους, καὶ τέλος πάντων οὐχὶ συγχρό-
ως, ἀλλ' ἐν διαστήματι μηνῶν μέχρι τεσσάρων. (Αἱ ἐπελ-
θοῦσαι τῷ 1822 ἐπαναστάσεις τῆς Χίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου
ἦσαν ἡ τελευταία ἔκρηξις τοῦ κρατῆρος τῆς 24 φεβρουαρίου
1821.) Βλέπομεν ἐντεῦθεν πρωτάρχας τῆς ἐπαναστάσεως ἐ-
δῶ μὲν τοὺς προκρίτους, ὡς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μα-
κεδονίᾳ· ἐκεῖ δὲ τὸν λαόν, ὡς ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις, τῇ
Σάμῳ, τῇ Εὐβοίᾳ καὶ τῇ Ἀττικῇ· ἀλλαχοῦ δὲ τοὺς ἀρματω-
λοὺς, ὡς ἐν τῇ Στερεᾷ, καὶ πανταχοῦ τὸν ἱερὸν κλῆρον. Βλέ-
πομεν ὡσαύτως μεσολαβήσασαν τὴν ἑκτακτον ἀνάγκην ἐδῶ

(α) Ἡ κίνησις τῆς Κρήτης, τῶν Ἀγιάφων, τοῦ Δσπροπεταύμου καὶ τῶν Καλαβρύ-
των, ὡς καὶ ἡ δοκιμασθεῖσα τῆς Πάργας, διαλαμβάνεται ἐν τῷ ἀκολουθῶν τόμῳ Δ'

μὲν ἐπαναστάσεως ἐσωτερικῆς, ὡς ἐν τῇ Ὑδρᾷ, ἐκεῖ δὲ τῆς συνδρομῆς περιστάσεων ἰσχυρῶν, ὡς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἰδοὺ ἢ ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ὑψηλάντου προκύψασα ποικιλία τῆς κινήσεως τῶν ὄπλων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐπιγενομένη ἀναγκαία ἱστορικὴ λεπτομέρεια, ἥς ἀνευ οὐδεμίας αὐτοῦ τοῦ περιεργοτάτου μέρους γνώσις ἀκριβῆς ἐδίδετο ἂν, καὶ πᾶμπολλα περιστατικὰ, ὁ προάγγελος ὄντα, ὅσων παρήγαγεν ἐλπίδων μᾶλλον ἢ ἥττον ἀγαθῶν ἢ ἐνάρξεις τοῦ πολέμου τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἤθελον λανθάνειν τοὺς πάντας καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου.

Παρὰ τὸ ἠθικὸν δ' ἀποτελεσμα καὶ τὰς πολεμικὰς συνεπειὰς τοῦ μεγάλου ἀντιπερισπασμοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, καθ' ἃ ἀνεπτύχθημεν ἄλλοτε, δύο τινὰ, ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπάτη, διὰ πολλῆς συνέδραμον ὠφελείας κατὰ τὴν κίνησιν τῶν ὄπλων καὶ τὴν σχετικὴν παγίωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἀλλ' ἐπενήργησε γενικώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον οὐχὶ τόσῳ ὁ καταλαβὼν τοὺς Τούρκους φόβος περὶ ραδιουργίας Ῥώσων καὶ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅσῳ ἡ κυριεύσασα καὶ διπλωματίαν καὶ σουλτάνον καὶ Ἀλβανίαν ἀπάτη. Ἀπατωμένη ἡ δυτικὴ διπλωματία ὑπέλαβε τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ὑποκίνησιν τῆς Ἀρκτου, καὶ ἀπαιτήσασα πρὶν τὴν οὐδετερότητα αὐτῆς ὡς πρὸς τὰς ταραχὰς τῶν δύο Ἡγεμονειῶν, ὑπεχρεώθη ἔπειτα, ἵνα κηρυχθῇ καὶ αὕτῃ οὐδετέρα ὡς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Τί ἐμελλεν ἄλλως γενέσθαι; Ἀπατῶμενος ὁ σουλτάνος ἐπίστευσε μέγала τὰ τοῦ Ὑψηλάντου, μικρὰ τὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν γειτάνων ἐπαρχιῶν, καὶ ἐτοίμην τὴν κίνησιν ἀπάσης τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας· διὰ δὲ τοῦτο ἐκεῖνον μὲν κατεπολέμησε διὰ πάσης δυνάμεως στρατιωτικῆς, ταύτην δ' ἐνόμισεν ἀποθαῖρυνθησομένην διὰ τῶν σφαγῶν καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ἀπάσας τὰς ἡρεμούσας χώρας αὐτοῦ μετέβαλεν εἰς στρατόπεδα, σκιαμαχῶν ἐν αὐταῖς καὶ ἀπολείπων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Τί ὡσαύτως ἐμελλεν ἄλλως γενέσθαι; Ἀπατῶμενον.

τέλος πάντων ἐν μέρος Τουρκαλβανῶν, συνεμάχησε κατὰ τοῦ σουλτάνου μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξέλαβεν ἀληπασσικὸν τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκρότησε χεῖρας διὰ τὰς νίκας τῶν Πελοποννησίων καὶ Στεροελλαδιτῶν. Τί καινοφανέστερον ἅμα καὶ ἐνθαρρυντικώτερον ; Ἦπατάτο βεβαίως καὶ ἡ Ἑλλάς, μόνον ἐλπίζουσα ὕλικὸν στήριγμα τοῦ μεγάλου ἐπιχειρήματος αὐτῆς τὴν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν κήρυξιν ῥωσικοῦ πολέμου· ἡπατάτο ἄγνοοῦσα, τὴν ἔρχετο τότε καὶ τὴν ἐζήτει, ὡς ἀναπτυχθῆσόμεθα ἐν τῷ ἀκολουθῶν τόμῳ Δ'· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπάτη ἐστράφη πρὸς ὄφελος αὐτῆς, διότι, ὡς πρότερον, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο τὸ ἠθικὸν στήριγμα αὐτῆς.

Πᾶς τις γνωρίζων, ἐν τίνι οἱ Ἕλληνες ἐδιδάσκοντο σχολῇ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας, καὶ διὰ τίνων ἀνεδρέφοντο ἀρχῶν καὶ πρότερον ὑπὸ ἄλλους κατακτητὰς καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοὺς Τούρκους· πᾶς τις γνωρίζων τὰς μεγάλας ἀραιώσεις τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ δυσκοινώνητον τοῦ τόπου, τὰς μονώσεις καὶ τὰς ἐν γένει ἀνισότητας, θαυμάζει βεβαίως, πῶς ἐκ μικρῶν παρήχθησαν μεγάλα, πῶς ἐπανάστασις τολμηρὰ δορυαλώτων καὶ τεταπεινωμένων ἐσχημάτισεν εὐθὺς καὶ στρατὸν καὶ στόλον καὶ πνεῦμα πολέμου ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Τίνος ὅμως οὐχ ὑπερέτρησε πάντοτε ὁ καθαρὸς ἐκεῖνος πατριωτισμὸς καὶ ἡ θεία ἐκεῖνη αὐταπάρνησις, ἥτις μεταβάλλει εἰς ἀνδρικὸν καὶ αὐτὸ τὸ γυναικεῖον φύλον ; Στρατεύουσαι ἡ Λασκαρίνα Πούπλη καὶ ἡ Δόμνη Βιζβίτζη ἐπολιόρκουν διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν, ἡ μὲν τὴν Ναυπλίαν, ἡ δὲ τὴν Χαλκίδα· στρατεύουσα ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην ἡ Σταυριάνα Λάκαινα, διένεμεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πυριτιδοβολὰς κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Βαλτετσίου· μισθόνουσα δὲ ἐν Μυκόνῳ ἡ Μανδῶ Μαυρογένους στρατιώτας ἰδίους, ἀπέστελλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἀληθῶς «ἐπεβλέψατο ὁ Κύριος ἐξ οἴκου κατοικητηρίου αὐτοῦ», καὶ τὸ δίκαιον εὐλογῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐ-

νεφύσησε τοῖς πᾶσι τὸν ζῆλον, δι' οὗ ὀλίγοι ἐμάχοντο κατὰ πολλῶν, καὶ, εἰ δέον εἰπεῖν, «εἰς ἐδίωκε μυριάδας». Τότε οἱ δρατοὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, τὸν Σταυρὸν ἐπὶ κεφαλῆς φέροντες ὡς ἄλλο λάβαρον, ἀνεπλήρουν τὴν εἰς τοὺς κινδύνους ὀδηγοῦσαν μεγάλην τοῦ ἀοράτου Θεοῦ δύναμιν. Τότε τὰ γνήσια τέκνα μητρὸς δεινοπαθούσης, πίπτοντα ἐν ταῖς μάχαις, οὐχὶ ὡς ψωμοζῆται μισθωτοὶ τοῦ ἀτόμου ἐθεωροῦντο, ἀλλ' ὡς μάρτυρες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐμακαρίζοντο. Εἰ καὶ ἔλειπε δὲ ἡ μία συγχέντρωσις καὶ ἡ πλήρης ὥθησις πρὸς τὴν καθολικωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ αὐτοσύστατα ὁμῶς διευθυντήρια τῆς Ἀχαΐας, Μεσσηνίας, Ἀρκαδίας καὶ Λεβαδείας κατὰ γῆν, τὰ τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν κατὰ θάλασσαν, «ἐν ἐνὶ ἐργαζόμενα πνεύματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ», ἀντικαθίστων ὅπωςδὴποτε τὴν μονάδα, προήγαγον, ὅσω ἦτο δυνατόν, τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ πάντων συνεῖχον αὐτὴν διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπιρροῆς καὶ τῶν πατριωτικῶν αὐτῶν πράξεων.

Ἀξιομνημόνευτος ἀληθῶς ἐποχή, καθ' ἣν τοῖς ὀλίγοις ὑπείκοντες οἱ πολλοί, εἰς μόνον ἔδλεπον τὸ σημεῖον τῆς καταστροφῆς τῶν τυράννων· καθ' ἣν οἱ ἰσχυροὶ τῆς Πελοποννήσου πρόκριτοι προθύμως παρεσκευάζον ἐτοιμοπολέμους καὶ ἀνεδείκνουν σωματάρχας τοὺς ἄλλοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν «μπράβους καὶ κάπους», τοὺς ἤδη ἐπανελθόντας ἄρματωλούς εἰς τὸ πατρῶον ἔδαφος· καθ' ἣν οἱ πανίσχυροί τῆς Στερεᾶς «καπιτανέοι» ἐτοίμως ἐδέχοντο συμμετόχους τῆς διευθύνσεως τῶν ἐπαρχικῶν πραγμάτων τοὺς ἐκεῖ ἀδυνάτους προκρίτους· καθ' ἣν ἐν γένει ἡ προσωπικὴ φιλοτιμία καὶ εὐτολμία, ἡ μία ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἰδέα, ἀντεστάθμιζον τὸ πρὸς τὸν πόλεμον θάρρος στρατιωτικῶν γηραιῶν καὶ τὴν πεῖραν τοῦ ὅπλου. Τίνα, ἐκτὸς τῶν Σουλιωτῶν, Σφακιανῶν, Λακωνῶν καὶ ἄρματωλῶν ἄσκησιν περὶ τὸ πυροβόλον εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ ὀρεσιδίου μέχρι τοῦ πεδινοῦ; Τίνα, ἐκτὸς ὀλίγων ναυτικῶν καὶ Ἰονίων, περὶ τὸ τηλεβόλον; Τίνα ἐν γέ-

νει περὶ τὴν ἱππασίαν ; Καὶ ὁμως, τοιοῦτοι ὄντες, πολεμοῦσιν ἐχθροὺς ὀπλιζομένους ἐκ γεννητῆς, «στρατὸν ἐφεδρεύοντα ἐν κατακεκτημένῳ τόπῳ», τυράννους οὔτε γεωργοῦντας οὔτε βιομηχανοῦντας, ἀλλ' ἔχοντας μόνην ὑπαρξιν τὰ ὄπλα καὶ μόνον πνεῦμα τὴν ὕλικήν θρησκείαν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ θεῖον καὶ κοινωνικώτατον δόγμα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφότητος ἤκμαζεν ἤδη ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἰσχύει. Ὑπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης πρὸς τὴν μίαν σωτήριον ἐνότητα κινούμενοι ὁ πρὸ τῆς ἡμέρας ὑπερήφανος ἡγεμὼν Ἑλληνας, ὁ πρὸ τῆς ἡμέρας οἰηματίας προεστὼς τῆς Πελοποννήσου, ὁ πρὸ τῆς ἡμέρας ἐγώιστῆς ἄρχων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν, κατέβησαν ἐκ τῆς περιωπῆς, εἰς ἣν ὕψωσε τοὺς μὲν ἡ ἐξουσία, τοὺς δὲ ὁ πλοῦτος, σύντροφον δ' ἐθεώρουν καὶ ἀδελφὸν ἐκάλουν τὸν χθὲς ὑπηρέτην καὶ ἱπποκόμον αὐτῶν, τὸν χθὲς ἐν μοίρᾳ δουλοπαροίκου καταδεδικασμένον χωρικόν, τὸν ὑποδεέστατον ναύτην. Ἐν τῇ ἀγάπῃ ταύτῃ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπερεῖχεν ἀντιπαντὸς ἄλλου τίτλου ὁ ἀληθῶς περιφανῆς τοῦ φιλογενοῦς, τοῦ πατριώτου, πρὸς ἅπαντας ἀνεξαίρετως ἀποδιδόμενος ἀπὸ ἴσων πρὸς ἴσους, ἀπὸ ἀνωτέρων πρὸς κατωτέρους, ἀπὸ κατωτέρων πρὸς ἀνωτέρους, καὶ μόνῃ θεωρούμενος ἱκανοποίησις πάσης θυσίας (α). Ἐν τῇ ἀγάπῃ ταύτῃ πρὸς τὴν πατρίδα ἕκαστος προσέφερεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ ὅλου ὡς στρατιώτης, καὶ ἐθυσίαζεν, ὅ,τι εἶχε, δι' ἴσης προθυμίας ὡς πολίτης. Αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ἀποθήκαι τοῦ ἰδιώτου ἦσαν οἱ στρατῶνες καὶ τὰ οἰκονομικὰ φροντιστήρια τοῦ δημοσίου. Ἐν τῇ πενιχρᾷ μὲν, ἀλλὰ «πλήρει τοῦ ἐλέους Κυρίου» καλύβῃ αὐτοῦ ὡς ἀδελφὸν ἐξένιζεν ὁ Πελοποννήσιος τὸν Ῥουμελιώτην, ὁ Ῥουμελιώτης τὸν Πελοποννήσιον καὶ ἐφεξῆς. Πᾶς ὁμογενὴς, πᾶς ὁμόθρησκος, πᾶς Χριστιανὸς οἰουδήτινος δόγματος καὶ ἐθνικότητος, ἠνεωγμένας ἀπανταχοῦ εὗρισκε τὰς

(2) Ἰδίως δὲ ἕκαστος τόσῳ ἐτίμα τὸν τίτλον τοῦ πατριώτου, ὥστε καὶ ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις ὑπεγράφετο «ὁ πατριώτης», καίτοι ἀτόπου γινομένης τῆς τοιαύτης χρήσεως. Δίκαιον μὲν, ἂν τις παρ' ἄλλων ὀνομάζεται ἐπὶ τιμῇ πατριώτης· ἄτοπον δὲ, ὅταν αὐτονομάζεται τοιοῦτος.

ἀγκάλας τοῦ ἐπαναστάτου Ἑλληνας, ἡ φεύγων τὴν τουρκικὴν σφαγὴν, ἡ δραπετεύων εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, ἡ προσερχόμενος ἐθελοντὴς στρατιώτης ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἰδίως δὲ ἡ πολύτιμος ἀδελφὴ Ἐπτάνησος καὶ ἡδὴ καὶ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ἐγένετο τὸ μέγα πανδοχεῖον τῶν ἀδυνάτων μελῶν τῶν στρατευομένων ἀνδρῶν, ἡ τῶν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ καταδιωκομένων ἐπὶ σφαγῇ ἀδελφῶν. Πρῶτος καὶ μεγάλθυμος συστρατιώτης τῆς ὁλῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως, ἀφειδῆς προμηθεὺς ἐφοδίων καὶ τροφίμων, ἡ Ἐπτάνησος ὑπερτέρησε κατὰ τὴν ὀφειλομένην πρὸς ἅπαντας ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ ξενικὴ προστασία ἀλυσίδετα διεκράτει τὰ τέκνα ταύτης διὰ τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τῶν φυλακίσεων, διὰ τῶν ἐξοστρακισμῶν καὶ τῶν δημεύσεων, διὰ τῶν ἀπαγχονίσεων καὶ καταπιέσεων παντὸς εἶδους, μὴ ἐξαιρουμένης οὐδ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἀτιμωτικῆς τιμωρίας τῶν εὐχομένων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας ἱερέων τοῦ Ὑψίστου. Ἀλλ' ὥς «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», οὕτω καὶ τὸ αἶσθημα τῶν πιστῶν τέκνων τῆς πατρίδος «οὐδέποτε δέδεται».

Ὡ ἦθη θρησκευτικά! δι' ὑμῶν ἐνισχυρίσθη ἡ ἐπανάστασις, ἀσθενὲς ἡδὴ βρέφος στεναγμῶν καὶ ὀδύνης· ὑμεῖς, ὦ ἦθη ἀμιγῆ καὶ ἀγνά! ἀληθὲς πνεῦμα ζωῆς, ἐνεθαρρύνετε ταύτην, ὑποκειμένην εἰς τὰς ἐπιβουλάς διαφόρων· ὑμεῖς, ὦ ἦθη ἑλληνικά τῆς περιόδου ταύτης! ὑμεῖς ἐστε ἡ ἀπρόσβλητος τιμὴ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν καύχημα. Ἀφ' ὑμῶν ἐξέλιπον τότε «ἐχθροὶ, ἔριδες, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθείαι, «διχοστασίαι, . . . φθόνοι, φόνοι . . .» Αἱ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου καὶ εἰς ὑμᾶς ὀφειλόμεναι πρῶται ἐπιτυχίαι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἡ κρίσιμος μάχη τοῦ Βαλτετσίου, οἱ θρίαμβοι τῆς Γραβιάς, τοῦ Λεβιδίου, τῶν Δολιανῶν, τοῦ Θυάμου, τῆς Ἐρέσου καὶ ἐφεξῆς, πρὸς οὐδεμίαν συγκριθῶσονται τῶν μετέπειτα μαχῶν καὶ ναυμαχιῶν μέχρι τοῦ 1829, ἔστωσαν αὗται καὶ μεγαλῆτεραι καὶ φονικώτεραι. Εἶθε αἱ

διαδόχοι γενεαὶ ἀναλάβωσιν ὑμᾶς μόνην ὑπὲρ τῆς ὅλης πατρίδος σημαίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος! Εἴθε ἐκλείψωσι δι' ὑμῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γῆς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἄνομοι, οἱ δι' ἀρχολιπαρίαν ξιναγωγοί, οἱ δι' ἀνέκουστον ἀλογίαν καὶ πώρωσιν καρδίας δηλητηριάζοντες καὶ ἀνθρώπινα καὶ θεῖα!

Ἐν τῇ ἀπείρῳ ἀγαθότητι αὐτῆς ἡ θεία πρόνοια προπαρεσκεύασεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὠμοτέρας τυραννίας τὰ εἰδικὰ καὶ σοβαρὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἀτρομήτους χαρακτῆρας ἐκείνους, οἵτινες διεκρίθησαν οἱ πιστοὶ ὑπηρέται ταύτης, ποιμένες ἄγρυπνοι τῆς ἑλληνικῆς ποίμνης κατὰ τῶν πολυμόρφων λύκων. Αὐτοὶ «ἔθεντο τὴν ζωὴν ἑαυτῶν ὑπὲρ τῶν προβάτων», καὶ τοὺς Τούρκους ἐκοίμισαν ὑποπτεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καίτοι μετὰ πολλῆς τῆς δυσπιστίας. Αὐτοὶ «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγένοντο» διὰ τὴν ῥῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ πρῶτοι εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας προσήνεγκον καὶ ἀξιώματα πολιτικά καὶ καταστάσεις. Αὐτοὶ ὠδήγησαν τὴν κίνησιν, διότι ἐνεσαρκοῦντο τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθερίας, διότι ἐπέβαλλον θέλησιν, κοινῶς ὑποληπτόμενοι, διότι ἐγνώριζον πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἦθη, τὸν τόπον. Αὐτοὶ τέλος ὑπερμερόχθησαν, μυρίους ὑπερβάντες κινδύνους, τοὺς δὲ τυγχάνοντας ἀτόλμους, φιλοζώους καὶ σμικροπρεπεῖς ἐφιλοτίμουν, ὥς βλέποντας αὐτοὺς πρῶτους προκινδυνεύοντας καὶ θυσιάζοντας τὰ πάντα. Δι' αὐτοὺς οἱ Τούρκοι, οἱ πάντοτε ἄλλας περὶ ῥαγιάδων ἔχοντες ιδέας, ἠναγκάζοντο, ὅπως σκέπτωνται διαφόρως, βλέποντες τὴν ἐπανάστασιν φέρουσαν ὑγιῆ νοῦν, κοινὸν πνεῦμα, δεξιὰς χεῖρας· βλέποντες ἐκ προσθήκης τὴν ἀπὸ δυσμῶν προσέλευσιν τῶν ἐθελοντῶν Χριστιανῶν, οἵτινες «ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα», ὅτε ἤκουσαν τὴν γέννησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τυραννεύοντος τοῦ νέου Ἡρώδου Μαχμούτ, καὶ διὰ τοῦτο, «παρεγένοντο φέροντες αὐτῇ χρυσὸν, λίθον καὶ σμύρναν», τὴν ὑπηρεσίαν λέγομεν καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς τὸν

ἀγῶνα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς βαρβα-
ρότητος καὶ τῆς τυραννίας.

Παρεδόθητε οὕτω τῇ ἀθανασίᾳ καὶ τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν
γενεῶν, ὧς ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος τῆς πρώτης αὐτῆς ἐποχῆς! ὧς
πρώτη ἐν τοῖς πρωταγωνισταῖς τάξις! διὰ τὸν ἀγαθὸν νοῦν
ὑμῶν, τὰς μεγάλας προαιρέσεις καὶ τὴν πιστὴν ὑπηρεσίαν ὑ-
πὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Θάλλει ἡ δόξα ὑμῶν, ὡς ἡ
δάφνη καὶ ἡ κυπάρισσος, ὧς πατριῶται! ὅσοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς
αὐτῆς διεπρέψατε ἐξόχως ἐπὶ ἑλληνισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει,
«ἐς μάχην ὀρμήσαντες εὐψύχῳ θράσει».

Πῶς δὲ ἐξέλιπον χαρακτῆρες τοιοῦτοι καὶ ἐπιρροαὶ τοιαῦ-
ται, μεγάλην ἀποστολὴν ἔχουσai, ὡς μὴ ἐλευθερωθέντος ἔτι
τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ; Δυστυχῶς οἱ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων
πραγμάτων καὶ ἐπιρροῶν οὔτε γεννῶνται συνήθεις κατὰ πᾶ-
σαν ἐποχὴν, οὔτε ἐκάστοτε αὐτοσχεδιάζονται. Διέρχονται ἤ-
δη τέσσαρες ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως δεκάδες ἐτῶν, καὶ, κα-
τὰ πάντα λυπηρὸν λόγον, οὐδεμία φαίνεται διαδοχὴ ἀξία τῶν
πατριωτικῶν χαρακτήρων τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, οὐδεμία
τῶν ἐθνικῶν τούτων ἐπιρροῶν ἀπόλυτος ἀντικατάστασις. Πα-
τρούχους βλέπομεν, ἀλλὰ πατρῶζοντας οὐχί· πατρωνυμίους
βλέπομεν, ἀλλὰ πατρῶων χαρακτήρων κληρονόμους οὐχί·
οἱ δὲ φαινόμενοι πιθηκισμοὶ ἐν μόνον ἔχουσιν ἴδιον, τὸ γε-
λοῖον· αἱ δ' ἐπιδείξεις τῶν πατραγαθιῶν οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ
πράγματι, ἢ ἡ γελοιωδεστέρα ἐλεεινότης, ὅτε οἱ μὲν πατέρες
ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ἐγεννήθησαν, οἱ δὲ
υἱοὶ δείκνυνται κατώτεροι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ζῶσι· ἐκεῖνοι
πνεῦμα καὶ αὐταπάρνησις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ οὗτοι ὕλη
καὶ ἀναλγησία πρὸς τὴν πατρίδα· ἐκεῖνοι θυσιάζοντες ἑαυ-
τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ οὗτοι θυσιάζοντες τὴν πατρίδα
ὑπὲρ ἑαυτῶν. Ἀλλὰ πόθεν προκύπτει ἡ ἀντίθεσις αὕτη; Διό-
τι ἐκεῖνοι ἐγνώριζον, ὅτι ὤφειλον τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος,
καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδησαν πατρίδα ἐλευθέραν ἀπὸ δούλης· οὗ-
τοι δὲ θεωροῦσι τὰ πάντα ἔρμαιον τῆς ποταποτέρας προ

σωπικότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀδιαφοροῦσιν, ἂν ἡ πατρίς μεταβάλλῃ μορφήν δούλης ἀπὸ ἐλευθέρης. Ὡ τέκνα ἀνάξια ἀξίων πατέρων! πρὸς τί ἡμᾶρτον ἐκεῖνοι, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ὑμῶν καταστρέφετε, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἕτερόν τι, τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὴν δόξαν; Καὶ εἰ μὴ ἐγεννήθητε, δεδόςθω, τέκνα τοῦ δεῖνος καὶ δεῖνος ἐνδόξου ἀνδρός, οὐκ ἐστὲ ἄρά γε τέκνα τῆς πατρίδος; Διὰ τίνα λόγον ἰδιωτεύοντες μὲν κλαίετε καὶ θρηνεῖτε ὡς μικρὰ παιδία τὴν πατρίδα διὰ τὴν κατὰστασιν, εἰς ἣν περιῆλθε, βουλευόμενοι δὲ ἡ ὑπουργοῦντες, οὐδὲ τολμᾶτε πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν ταύτης ὡς ἄνδρες, δουλαγωγούμενοι ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἔρποντες; Σπανιώταται ἐξαιρέσεις, καὶ αὗται λίαν σχετικαί, οὐδένα ἀποτελοῦσι κανόνα. Ἀναντιρρήτως οἱ πατέρες ὑμῶν οὐκ ἦσαν οἱ μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς ἀναμάρτητοι ἄνθρωποι· ἀλλὰ, καὶ μεθ' ὅσα ἂν ἔφερον ἐλαττώματα, ὁ μὲν ταῦτα, ὁ δὲ ἐκεῖνα, ἤρκει, ὅτι εἶχον, ἔστω καὶ ἀντὶ πολλῶν, ἐν μόνον προτέρημα, τὸ ὑπεράνω πάντων προτέρημα τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Τί ὠφελεῖται ἡ πατρίς, ἐὰν τὰ τέκνα αὐτῆς πλεονεκτῶσι, φέρ' εἰπεῖν, κατὰ τὰ ἄλλα προτερήματα, ἀγάπην δὲ πρὸς αὐτὴν οὐκ ἔχωσι, μόνην ζωογονοῦσαν τὸ αἶσθημα τῆς αὐταπαρνήσεως, οἷαν ἀπαιτεῖ οὐ μόνον ἡ ἀπόκτησις, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφύλαξις τῆς ἐλευθερίας; Ἄλλ' ἐδῶ ἔφερεν ἡ ἄρνησις τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον ἄλογος μετάβασις, μορφώσασα κοινωνικόν τι μίγμα ἄθλιον καὶ ἄλλοτρίας προσωπικότητος μορμολύχια. Τί ἄρα ἔμελε τῇ Ἑλλάδι, εἰ ἐπηρέαζεν ἄλλοτε τὸ αὐτὸ ξένον πνεῦμα καὶ ἡ αὐτὴ κοινωνικὴ κατὰστασις;

Κακά τινα παράγουσιν ὁμολογουμένως καλὸν μέγα. Καὶ ὡς πληθὺς ἔνοπλος καὶ ὡς ἐξουσία, οἱ Τοῦρκοι ἦσαν βεβαίως ἐνσάρκωσις κακοῦ, οἷου παράδειγμα δεύτερον οὐ φέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Κατὰ θεῖαν ὁμῶς οἰκονομίαν, ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀποστροφή αὐτῶν ὑπῆρχε γενικὴ κατὰ παντὸς μὴ Τούρκου, ἀμετάβλητος διατηρουμένη καθ' ὅ-

λας τὰς ἐποχὰς τῆς ἀκμῆς αὐτῶν καὶ τῆς παρακμῆς. Ἐπομένως, μόνον οὗτοι θηρεύοντες τὸν θρησκευτικὸν προσηλυτισμὸν καὶ πᾶσαν ἀποκρούοντες ἐνότητα καὶ ἰσότητα πολιτικὴν, κατέστησαν ἑαυτοὺς διπλοῦν τεῖχος σινικόν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς ὑφηλίου. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν τὸ θρησκευτικόν, δι' οὗ διετηρεῖτο καὶ τὸ ἐθνικόν, πνεῦμα τοῦ Ἑλλήνος ὑπῆρξεν ἁμιγὲς καὶ ἀλώβητον· διότι, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἀπώθουν τοὺς Ἑλληνας δι' ἰδίους λόγους, ἀπώθουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς δύσεως τούτους, οὐ μόνον διὰ θρησκευτικὰ μίση, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκ συστηματικῆς ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ πολιτικῆς, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς κυβερνήσεις. Οἱ μὲν λαοὶ ἐθεώρουν αὐτοὺς κεκολασμένους ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς μὴ προσκυνοῦντας ἐπίγειον θεόν, τὴν ὕλην· αἱ δὲ κυβερνήσεις ἠθέλον αὐτοὺς κολαζομένους ἐν τῇ γῇ, ὡς προτιμῶσαι τὸν τουρκισμὸν ἀντὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς πλάστιγχος τῶν πολιτικῶν συμφερόντων.

Ἰδοὺ τὸ προκύψαν ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα καὶ ἐκ τῆς μιᾶς καὶ ἐκ τῆς ἄλλης τῶν ἀνωτέρω περιστάσεων· εὐκρινέσσειρον δὲ εἰπεῖν, εἰς τὴν τοιαύτην ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας κατάστασιν ὀφείλεται ἡ ἑναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἐλευθέρᾳ παντὸς ξενικοῦ πνεύματος, πάσης ξενικῆς διασπορᾶς καὶ ῥαδιουργίας. Ἐὰν τὰ πράγματα ἄλλως εἶχον πρὶν, ἴσως ἠθέλαμεν ἤδη θρηνεῖν καὶ διὰ τὸ 1821, ὡς ἐθρηνήσαμεν καὶ διὰ τὰ ἔτη 1824, 1831, καὶ 1854. Ἐλήφθησαν ἀκολούθως μέτρα πλάγια καὶ οὐχ ἥττον ὀλέθρια κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ἦσαν παράκαιρα πλέον. Ἡ ἐπανάστασις, σωθεῖσα τῷ 1821, ὑπερισχύσασα τῷ 1822 καὶ 1823, εἶπετο, ὅπως μὴ καταστραφῇ, εἰ καὶ ἔπαθε τὰ πάνδεινα.

Ἄμα ἐκραγείσης αὐτῆς, οἱ Τοῦρκοι τοῦ τόπου κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια, ἐγκαταλείψαντες τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ τοὺς πολεμικοὺς πύργους αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν Λαλαίων τῆς Ἡ-

λιδος. Μόνη ἡ Δυτικὴ Στερεὰ ἀπηλλάγη εὐθὺς τῶν ἐντοπίων Τούρκων, οὐ μόνον ὡς ὀλίγων ἀριθμουμένων, ἀλλὰ καὶ ὡς μὴ ἐχόντων ἐν αὐτῇ μεγάλα καὶ ἐφωδιασμένα ὁπωσδήποτε φρουρία, ἐκτὸς τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ μικροῦ παρακειμένου Ἀντιρρίου. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου οὐδόλως ἐβαρύνοντο ὑπὸ κατοίκων Τούρκων, ἐκτός τινων, διότι μόλις αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἐπῆρχουν εἰς τὴν συντήρησιν ἑνὸς μέρους τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Ἡ ἐπανάστασις ἐβοηθήθη οὐσιωδῶς ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἀπαλλαγεῖσα πλειόνων περισπασμῶν καὶ κυρία τῶν πεδίων καὶ τῶν μεσογείων γενομένη. Τοιοῦτω δὲ τρόπῳ, ἐκτὸς τῶν κατὰ θάλασσαν πολεμικῶν ἐργασιῶν καὶ τινων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ στρατοπέδων, συγκροτουμένων κατὰ τῶν ἐξωθεν ἐπερχομένων ἐχθρῶν, ὁ κύριος ἀγὼν περιωρίσθη, κατὰ μὲν τὴν Πελοπόννησον εἰς δέκα πολιορκίας φρουρίων, κατὰ δὲ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν εἰς τρεῖς καὶ κατὰ τὴν Δυτικὴν εἰς μίαν. Ἄλλ', ὅτε διάφοροι διαφόρως ἔκριναν περὶ τῆς περιστάσεως αὐτῆς, ἡμεῖς ἀφίνοντες, ὅ,τι ἂν λέγωσιν, οὗτοι μὲν προστρίβοντες τοῖς Τούρκοις ἀνοησίαν, ἐκεῖνοι δὲ ἀποδίδοντες τοῖς Ἑλλησι τύχην εὐμενῆ, παρατηροῦμεν.

Α'. Ἦτο ἀδύνατος παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ ἄμεσος γνῶσις τῆς ἀληθοῦς ἐκτάσεως καὶ τῶν πραγματικῶν μέσων τῆς ἐγερθείσης ἐπαναστάσεως, ὅτε τὰ πάντα πρὶν μὲν ἐνηργοῦντο ἐν τῷ σκότει, ἔπειτα δὲ ἀπὸ σκοποῦ ἐμεγαλύνοντο παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Β'. Ἐπανάστασις τοιαύτη, αἰφνιδία ἐνταυτῷ καὶ δραστηρία, καθίστα ἀνέφικτον παρ' αὐτοῖς, ὡς ἐπιβαρυνομένοις διὰ γυναικοπαίδων καὶ κινητῆς περιουσίας, τὴν διαμονὴν ἐν τοῖς ἰδίοις. Ἀλλὰ, καὶ ταύτης δοθείσης, τίς ἄρα περιέμενε τύχη τὰ ἀδύνατα μέλη αὐτῶν κατὰ τὰς πρώτας μάλιστα ὁρμὰς τῆς ἐπαναστάσεως;

Γ'. Κατέπληττον μὲν τοὺς Τούρκους αὐτοὺς αἱ διάφοροι ὑπόνοιαι, ἐπιτηδείως ὑποτρεφόμεναι παρὰ τῶν Ἑλλήνων,

περὶ ῥωσσικῆς ἢ ἀληπασσικῆς ὑπενεργείας, ἥ καὶ ἐνὸς ταυτοχρόνου ῥωσσικοῦ πολέμου· οὐχ ἥττον ὁμῶς διεκινδύνευον τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐν τοῖς μεσσηγείοις, εἰ ἔμενον ἀκίνητοι, πάσης στερούμενοι ἀμέσου κοινωνίας πρὸς ἀλλήλους, καὶ κατὰ πάσης παρατάξεως τοῦ πολέμου ἀνεφοδίαστοι ὄντες.

Δ^{ον}. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἔμενον ἐν τοῖς ἰδίοις, περιέμπτον τότε εἰς ἄμεσον κίνδυνον τὰ φρούρια, ἅπερ, ἐκτὸς τῶν ξένων τηλεβολιστῶν καὶ τινων μονίμων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, μεγάλα καρπούμενων τιμάρια, οὐκ εἶχον φρουρὰν στρατιωτικὴν ἄλλην παρὰ τοὺς ἰδίους ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντας, ἐλίγους πάντοτε, καὶ τοὺς περιόικους Τούρκους. Ἐν ὥρᾳ μὲν ἡσυχίας οἱ ἐν αὐτοῖς κάτοικοι ἤρχουν ὁπωσδήποτε· ἐν ὥρᾳ ὁμῶς πολέμου οὐδόλως ἢ μικρὰ ἠδύναντο πρὸς ἀσφαλῆ ἀντίστασιν.

Ε^{ον}. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ φόβοι καὶ αἰελπίδες Τούρκων τε καὶ Ἑλλήνων διεμοιρίζοντο ἀμοιβαῖοι. Οἱ Ἕλληνες ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ πόλεμος αὐτῶν συνίστατο οὐχὶ κατὰ μόνων τῶν ἐντοπίων Τούρκων, ἀλλὰ κατὰ κράτους συγκεκροτημένου διὰ πολλῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων· πλὴν εὐηλπίστου μετὰ Θεὸν ἐπὶ τῇ ἀμεταθέτῳ ἀποφάσει ἑαυτῶν, ἐπὶ πολέμῳ τινὶ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐπὶ τῷ χριστιανισμῷ τῆς Εὐρώπης, πρὸς ἣν οὐδέποτε ἔλειψαν ἀτενίζειν. Οἱ Τοῦρκοι ὡσαύτως ἠγνόουν μὲν ἀφ' ἐνὸς τὰς βάσεις καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔμφοβοι ὑπενόουν ἐξωτερικὰς ὑποκινήσεις καὶ ὑποστηρίξεις, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἠλπιζον βοηθείας ἀμέσους καὶ ἰσχυρὰς, καὶ, τὸ παραδοξότερον, ὥς οἱ Ἕλληνες ἔνεκα τοῦ χριστιανισμοῦ, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἔνεκα τῆς πολιτικῆς, συνεπῆ ἐθεώρουν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν διπλωματικὴν καὶ φιλόφρονα συνδρομὴν τῶν «Κιράλιδων». Οὐδὲν ἐσήμαινε παρ' αὐτοῖς, εἰ ὁ σουλτάνος μόνον ἠδυνήθη ἀποστεῖλαι εὐθὺς μέχρι πέντε χιλιάδων στρατὸν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν, τὸν Ἀσλανάκην καὶ Κεχαγιᾶ

βεγῆν, ὁκτώ δὲ χιλιάδων κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν, πέντε δὲ χιλιάδων κατὰ τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Μαχμούτ πασσᾶν καὶ τριῶν χιλιάδων κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ πασσᾶν Πλιάσαν, μὴ συμπεριλαμβανομένου τοῦ Σουλίου. Οὐδὲν ἐπίσης ἐσήμαινον ἡ διάλυσις τοῦ Βεκῆρ πασσᾶ κατὰ τὴν Ἰωνίαν, καὶ ἡ δυστυχία τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ κατὰ τὴν Ἑρεσον. Τὰ τοιαῦτα ἦσαν κακὸν προσωρινόν· καὶ ἰδοὺ ὅτι, ἅμα μὲν ἀποτυχόντος τοῦ Ὑψηλάντου ἐν τῇ Δακίᾳ, ἐξεστράτευσαν περὶ τὸν αὐγουστον ἰσχυροὶ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὁ μὲν Ἀπ-Λουμπούτ πασσᾶς καὶ Βευρᾶν πασσᾶς κατὰ γῆν, ὁ δὲ Καρᾶ-Ἀλῆ κατὰ θάλασσαν· ἅμα δὲ καταστραφέντος ἔπειτα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ, τρομερὰς ὁ σουλτάνος ἐξεκίνησε γηίνους καὶ θαλασσίας δυνάμεις κατὰ τε τοῦ Σουλίου, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὸν Χουρσήτ πασσᾶν, τὸν Κακλαμᾶν πασσᾶν, τὸν Μαχμούτ πασσᾶν Δράμαλην, τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, τὸν Τσελαλεδὴν βεγῆν καὶ λοιπούς.

ΣΤ^{ον}. Τῶν φρουρίων ἀσφαλιζομένων καὶ σωζομένων, οἱ Τοῦρκοι διεφιλονείκουν πάντοτε τὴν κυριότητα τοῦ τόπου, ὡς ἔχοντες ὀρμητήρια ἀρμόδια πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν καὶ θέσεις ἀσφαλεῖς διὰ πᾶσαν ἀπόβασιν. Ἐπὶ τέλους δέ·

Ζ^{ον}. Καὶ χωρὶς τούτων ὅλων, πᾶν ἄλλο παρεδέχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἢ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐκινήθη ὑπὸ μόνων τῶν «ραγιαδῶν», ἐκείνων δηλονότι τῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἤξευρον ἀόπλους, ἀπόρους, ταπεινοὺς· ἐκείνων βεβαίως, οὓς διὰ μόνης τῆς μάστιγος καὶ τοῦ τρόμου ἐδιοίκουν ὡς ἄλλα ὑποζύγια, καὶ ἐτησίως συνεχώρουν διὰ φόρου κεφαλικοῦ τὴν φυσικὴν ὑπαρξιν.

Οὐδὲν ἄρα ἀνόητον ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πραγμάτων, οὔτε ἀνανδρον ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἔπραξαν ἔργον οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, ἀποσυρθέντες εὐθὺς εἰς τὰ φρούρια. Προη-

γούμεναι μάλιστα περιστάσεις ὁμοίας φύσεως ἐνεθάρρουνον τούτους, ὅπως βεβαίαν ἐλπίζωσι τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Σινά-νου ἐπανάληψιν τῶν γεγονότων τῷ 1769. Ἐλπίδα τοιαύτην, πεποιθήσιν μᾶλλον τοιαύτην, οὐδόλως ἔκρυπτον, συχνάκις ἐ-πενθυμίζοντες ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας Ἑλληνας τὸ φρικῶδες πάθημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ πάν-τοτε προσκαλοῦντες αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν. Ἀδιάφορον, εἰ ἀ-πέτυχον κατὰ μέγα μέρος καὶ διὰ πολλοὺς λόγους αἱ προσ-δοκίαι τούτων. Οὐδέποτε προϋπελογίσθη ἀκριβῆς καὶ ἀλάν-θαστος τῶν ὅπλων ἢ τύχη, καὶ ἐξαιρέτως ἐπὶ ἀτάκτων πολέ-μων, οὓς διευθύνουσιν ἢ τόλμη μόνη, ἢ ἐπιμονὴ μόνη καὶ ἢ συνδρομὴ περιστάσεων, οὐχὶ δὲ ἐπιστήμη καὶ προϋπολογισμοὶ βέβαιοι. Τίς ἀγνοεῖ τὰ ἐξ ἀπροόπτων περιστάσεων, ὡς τῆς οὐδετερότητος τῶν ἡγεμόνων, τῶν σφαγῶν τοῦ σουλτάνου, τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, τοῦ πολέμου τῶν Περσῶν, τῆς ἀνταρσίας τῶν Μαχαβιτῶν καὶ τοσούτων ἄλ-λων, μέγιστα βοηθήματα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων; Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἔπεσον μὲν ἀλληλοδιαδόχως φρούριά τι-να, ἀνθεῖξαν ὅμως οὐκ ὀλίγα, βοηθούμενα ἔξωθεν, καὶ ἐπα-νεκτῆθησαν διὰ μὲν τῆς Μεθώνης ἢ Πύλος παρὰ τοῦ Ἰβρα-χὴμ πασσᾶ τῷ 1825, διὰ δὲ τῆς Χαλκίδος ἢ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τοῦ Μεχμέτ Ῥεσὴτ πασσᾶ τῷ 1827.

Ἐν πᾶσι μὲν, πλὴν κατὰ τοὺς πολέμους ἰδίως, συμβαδίζει μετὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τὸ ὕλικόν μέρος. Τί δύναται ἄνευ τοῦ ὕ-λικοῦ τὸ ἠθικόν, καίτοι προηγούμενον; Λογιζομένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τῶν ἐνόπλων ἐπαναστατῶν εἰς τρεῖς μυριάδας τὸ ὀλιγώτερον, ὀπόση ἄρα ἐγίνετο ἡ χρῆσις πολεμοφοδίων, καὶ ὅποιοι οὐρανοὶ ἔβρεχον τὸ μάννα τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐνα-ποταμιεύσεων συστηματικῶν ἐπαναστάσει τῆς Ἑλλάδος; Γνωστοῦ δὲ ὄντος, ὅτι ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ὀλίγιστον προφκονόμησε μέρος, ἢ ὡς μὴ δυνηθεῖσα, ἢ ὡς μὴ λαβοῦσα καιρὸν ἱκανόν, ἐρωτᾷ πᾶς τις, μήποτε ἠνοίχθησαν συλλή-βδην ἀφανεῖς ἀποθῆκαι, ἐπαρκέσασαι ἐν ἀνάγκῃ τοσαύτῃ;

Πολλῆς ὑπάρχει παρατηρήσεως ἄξιον τὸ θέμα αὐτὸ, καὶ μάλιστα, καθ' ὅσον στρατὸς ἄτακτος φθείρει πολλαπλάσια, ἢ στρατὸς τις τακτός, πολεμοφόδια, καὶ ἐπομένως ἢ παρὰ τῶν τριακονταχιλιῶν γινομένη κατανάλωσις ὑπολογίζεται διὰ τριπλάσιον τοῦλάχιστον, εἰ μὴ πενταπλάσιον, ἀριθμὸν ἐπιπλέον.

Εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἔγραψαν πάντοτε καὶ κατὰ κόρον, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἐκινήθη ἄνευ πολεμοφοδίων καὶ τοιούτων μέσων, εἰς δὲ τὸ «ἄνευ» αὐτὸ οὐδέποτε ἔδωκαν ἔννοιαν σχετικὴν, ἀλλ' ἀπόλυτον. Καὶ ἦτο φυσικῶς δυνατόν τοῦτο; Ἡ συντήρησις τῆς ἐπαναστάσεώς ἐστι γεγονός ἀδιαφιλονείκητον, τὸ δὲ γεγονός αὐτὸ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὑπῆρχον στοιχεῖα ὑλικά θρέψαντα τὴν ἐπανάστασιν. Βεβαίως ἀποθῆκαι συστηματικαὶ οὐχ ὑπῆρχον καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1821, καὶ πολλῶ μᾶλλον κατὰ τὴν περίοδον τῆς πρώτης αὐτοῦ τριμηνίας· ὑπάρχει ὅμως ἀναντίρρητος, ὡς πραγματικὴ, ἡ μεγάλη γενομένη χρῆσις, καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς πραγματικότητος ταύτης οὐδεμία ἐπικρατεῖ θεωρία.

Αὐτῆς ἐπιλαμβανόμενοι ἡμεῖς τῆς ἀναλύσεως, ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον λόγον, ἵνα ὁμολογήσωμεν καὶ πάλιν χάριτας εἰς τὸν θεὸν ἐκείνον καὶ παντοδύναμον ζῆλον, ὃς ἔφλεγε τὰς καρδίας ὄλων τῶν ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλήνων. Κατὰ τοῦτον ὑπερτεροῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιοτόπουλοι, οἵτινες πρὶν μὲν προπαρασκευάσαντες λάθρα ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, τῇ Θεισῳ, δύο πυριτιδομύλους, ἔπειτα δὲ, ἅμα κινήσεως τῆς ἐπαναστάσεως, αὐξήσαντες αὐτοὺς εἰς δεκατέσσαρας, παρήγαγον τριακοσίας ὀκάδας πυρίτιδος κατὰ πᾶν ἡμερονύκτιον. Ἴδου τὸ πρῶτον ἐργαστάσιον τοῦ ὑλικοῦ τούτου. Ἐκ τοῦ ἰδίου ἐμπνεόμενοι θείου ζήλου οἱ γείτονες ἀδελφοὶ Ἰόνιοι, ὡς καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν, θαυμασίως ὑπηρέτησαν διὰ τῆς διηνεκοῦς ἀποστολῆς ὑλικοῦ τούτου. Μετ' αὐτῶν συνεβάδισαν καὶ οἱ ἐν Τεργέστη, προηγούμενου τοῦ Ἀντωνοπούλου, καὶ οἱ ἐν Λιθόρνῳ καὶ Πεΐσῃ, προηγούμενου τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου. Ὡσαύτως αἱ Πέ-

τάσαι συνέδραμον οὐσιωδῶς, εὐπορήσασαι ὑλικοῦ πολλοῦ ἰδίως ἐκ τῶν κατὰ τὴν Μῆλον ἀλωθεισῶν τουρκικῶν νηῶν. Συνέδραμον δὲ καὶ αἱ μοναὶ καὶ ἡ Ὑδρα, ἐξ ὧν εἶχον ἀποταμιεύσεων, εἰ καὶ ἡ συνδρομὴ αὐτῶν ὠμοίαζε ψεκάδας, διασπειρομένας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς ἀνόμβρου καὶ διψώσης. Ἀλλὰ τί συνετέλεσε κυριώτερον κατὰ τὰς πρώτας τῆς κινήσεως τῶν ὀπλων ἡμέρας; Οἱ Τοῦρκοι, ὡς μὴ ἐγγίζοντες πώποτε τὴν ἐν τοῖς φρουρίοις ἀποτεταμιευμένην πυρίτιδα καὶ μόλυβδον, καὶ ἔχοντες διαρκῆ τὴν ἀνάγκην πυριτιδοβολῶν, ὡς ἔνοπλοι πάντοτε, συνεχώρουν τοῖς ἐμπόροις τῶν Ἑλλήνων τὴν μεταφορὰν καὶ πώλησιν ὑλικοῦ τοιούτου, αὐτοὶ μὴ μετερχόμενοι τὸν ἔμπορον. Ἐντεῦθεν προσέκυπτεν ἡ εὐκολία ἐκείνη, δι' ἣς οἱ ἔμποροι τῶν παραλίων καὶ μεσογείων, ἅμα κατηχούμενοι περὶ τῆς κινηθησομένης ἐπαναστάσεως, πολλὰς προσηυθέοντο ποσότητας, ἃς ἐπώλουν, ἢ καὶ διένεμον, πρὸς ἅπαντας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ποιμενικὴν καὶ γεωργικὴν τάξιν. Οὐδεμιᾶς μὲν ἐπαγρυπνούσης ἀστυνομίας ἢ ἀγορανομίας τουρκικῆς, τοῦ δὲ λαθρεμπορίου ἐνεργουμένου συνήθως διὰ προχείρου δωροδοκίας, κατ' οὐδένα οἱ ἐλλήνέμποροι ἐδυσκολεύοντο τρόπον διὰ τε τὴν ἔξωθεν μεταφορὰν πλειόνων ὑπὲρ τὸ σῦνηθες ποσοτήτων καὶ τὴν ἔσω διανομὴν αὐτῶν ἢ πώλησιν, τὴν μὲν φανεράν, τὴν δὲ κρυφίαν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι προσθέτοντες, ὅτι τὴν ὀπλοφορίαν καὶ τὴν ἀγορὰν πυρίτιδος ἐπέτρεπον ἐξ ἀνάγκης οἱ Τοῦρκοι εἷς τε τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς στρατιώτας τῶν ἀνεγνωρισμένων ἀρματωλῶν ἀναφέροντες προσέτι, ὅτι διὰ τὸν σχηματισμὸν πυριτιδοβολῶν ἐχρησίμευσαν, κατὰ τὴν πρώτην ἰδίως ἐποχὴν, ὡς χάρτης μὲν τὰ βιβλία τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν μικρῶν βιβλιοθηκῶν κοινοτήτων τινῶν, ὡς σφαῖραι δὲ μεταποιούμενα τὰ μολύβδινα σκεύη τῶν ἰδιωτῶν καὶ κυριώτερον τὰ ἐπιστεγάσματα τῶν τουρκικῶν τεμενῶν, σχολείων καὶ βαλανείων· τέλος δὲ πάντων σημειοῦντες, ὅτι ὁ Ἕλλην στρατιώτης, τυγχάνων μάλιστα ἐνοπλος ἢ δι' ἐνὸς «κατασκουρισμένου καὶ χορδοδεμένου»

πολλάκις ὅπλου, ἢ διὰ μιᾶς «παληγομαχαίρας», διπλὴν εἶχε τὴν ἀνάγκην, πολεμῶν τὸν Τοῦρκον, οὐ μόνον τοῦ φόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅπλων καὶ τῶν πυριτιδοβολῶν αὐτοῦ, εὐρίσχομεν τὴν λύσιν ἐνὸς φαινομένου, λίαν παραδόξου καὶ τωόντι δυσνοήτου.

Μικρὰ θεωρεῖται ἡ σχέσις τῶν τοιαύτης φύσεως ἀναγκῶν τῆς ξηρᾶς πρὸς τὰς τῆς θαλάσσης. Αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἔτυχον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐφωδιασμένοι, διότι, ἐκτὸς τῆς συνήθους πολεμικῆς προμηθείας ἐκάστου ἐμπορικοῦ πλοίου διὰ τοὺς μικροὺς πειρατὰς, ἠναγκάζοντο, ὅπως φέρωσι πολλὰ μεγαλητέραν αὐτὴν τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν ἰδίως, ὡς ἀνταγωνιζόμενα συνεχῶς κατὰ τῶν μεγάλων πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς. Σὺν τούτοις δ' οἱ πλοίαρχοι καὶ αὐτῶν καὶ τῶν Ψαρῶν καὶ πάσης νήσου ἢ παραλίας, ἐχούσης ναυτικόν, γινόμενοι μέλη τῆς ἐθνικῆς συνωμοσίας, εὐκόλως ἐλάβανον παρὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ἀλλαχόθεν, ὅσον ἠδύναντο ὑλικόν διὰ τὸν μέλλοντα πόλεμον (α).

Πᾶσα ἀρχὴ πολλὰς ἔχει καὶ δυσυπερβλήτους τὰς δυσκολίας αὐτῆς· κατὰ τὴν ἑναρξιν ὅμως τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως πλεῖστα ὅσα ἐγέννησαν δυσκολίας λίαν βαρείας καὶ μᾶλλον ἐπικινδύνους. Ἐν τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἑλλειψις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς ἀρχηγοῦ. Αἱ δύο Ἡγεμονεῖαι, ἀφ' ὧν ἐκήρυξεν οὗτος τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεχωρίζοντο δι' ἁ-

(α) Προσθετέον δ' ἐπὶ τούτοις, ὅτι, καθὼς αἱ Πέτσαι διὰ τῶν τουρκικῶν ἐν Μήλῳ νηῶν, οὕτως ἐφωδιάσθη, ἅμα κινηθεῖσα, καὶ ἡ Ὑδρα διὰ τῆς ἀλώσεως τουρκικῆς τινος ἡμιολίας (γολέτας). Διευθυνομένην αὐτὴν εἰς τὴν Κρήτην ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεγάλην περιέχουσαν ποσότητα πυρίτιδος, μολύβδου, ὅπλων καὶ τοιούτων, πεμπόμενων παρὰ τοῦ σουλτάνου, ἐκυρίευσεν ὑδραϊκὴ ναὺς μετὰ πολὺν ἀγῶνα. Καθ' ἃ ἀναγινώσκομεν ἐν τινι ἰδιωτικῇ ἐκ τῆς Ὑδρας ἐκδόσει τῆς 20 ἰουνίου 1821, ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ, καταβαίνοντες ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τοὺς πεντήκοντα Τούρκοι Κρητῆς ἐκ τῶν πρώτων λεγομένων «ζορμπάδων», οἵτινες διὰ πολλῆς ἀντεπολέμησαν ἐπιμονῆς καὶ ἀνδρείας· ἀλλὰ τὰ πολύβολα τῶν τηλεβόλων τῆς ὑδραϊκῆς νηὸς ἠφάνισαν αὐτούς· τινὲς δὲ ριφθέντες εἰς τὴν θάλασσαν, γενομένης ἐφόδου, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἔπλεον, διὰ δὲ τῆς ἄλλης ἔφερον τὸ ξίφος· πλὴν καὶ ἐκ τούτων οὐδεὶς ἐσώθη, σφαγέντων ἀπάντων.

Τοιοῦτῃ ὑπερεφωδιάσθησαν τρόπῃ καὶ τὰ Ψαρά. (Ἴδε καὶ ἐν σελ. 106.)

ποστάσεων μακρῶν· ἡ δὲ πολεμία Τουρκία καὶ ἡ δυσμενεστάτη Αὐστρία παρενετίθεντο ἀδιάβατος ποταμός. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνέργεια τοῦ Ὑψηλάντου ἀπέβαινεν ἀδύνατος, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐπαναστάσεως ἔχρηζον πάσης ἐτοιμότητος.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἡ ἐπιρροή τοῦ ὀνόματος τούτου ἤκμαζεν ἐν τῷ πνεύματι ὄλων, καίτοι μὴ παρόντος. Ἀγνοοῦντες οἱ Ἕλληνες τὰ διατρέχοντα ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, ἐπίστευον καὶ ἀνυπόμονοι περιέμενον τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, «θερίζοντος» τοὺς ἐχθροὺς, ὡς τοῦ καλοῦ γεωργοῦ τὰ ἀστάχια», κατὰ τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἐφ' ὅσον ἀπεῖχε τῶν βορείων τούτων ἐπαρχιῶν ἡ Ἑλλάς, ἐφ' ὅσον αἱ ἐπικείμεναι ἀνάγκαι ὑπερτέρουν πάσης ἄλλης σκέψεως ὠρίμου, ἐπὶ τοσοῦτον τὰ πράγματα αὐτοῦ ὑπελαμβάνοντο ἀκμαῖα καὶ κολοσσιαῖα. Μάλιστα δὲ, εἴ τις ἐτύγχανε λέγων καὶ κρίνων τὰ ἐναντία, ὁ τοιοῦτος κατεμέμφετο ὡς «τ ο υ ρ κ ο λ ά τ ρ ης», καὶ καθ' ἑαυτοῦ διήγειρεν οὐ μόνον τὴν ἀποστροφὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς μᾶλλον ἐνόχους ὑπονοίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ ὕβρις τ ο υ ρ κ ο λ ά τ ρ ης ἦτο ἡ βαρυτέρα πασῶν, καὶ εὐτυχῆς ὁ οὕτως ὑβριζόμενος, εἰ μὴ διεκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Πᾶσα λοιπὸν περὶ Ὑψηλάντου φήμη ἀγαθὴ, ἡ ἔξωθεν γραφομένη, ἡ ἔσωθεν διαδιδομένη ἐκ πεποιθήσεως ἢ ἀπὸ σκοποῦ πρὸς ἀντιστάθμισιν ἄλλων εἰδήσεων κακῶν, ἢ πρὸς ἀναζώσιν ἐλπίδων νεκρωθεισῶν, ὡς ἀλήθεια τοῦ οὐρανοῦ καὶ διὰ κρότου πολλοῦ ἐπανηγυρίζετο. Μὴ ἐπικρίνη τις ὡς ἐπιπολαίους καὶ μωροπίστους τοὺς Ἕλληνας, ὅτε καὶ ἄλλοι ἐμπόλεμοι λαοὶ καίτοι μὴ εὐρισκόμενοι ἐν περιστάσεσιν ἐπίσης δειναῖς, ἐπίστευσαν περιοδικῶς ὡς ἀληθείας τὰ μεγαλήτερα ψεύδη. Ἐχομεν ἀπόδειξιν πρόχειρον τὸ 1854.

Καὶ ἐν τοσοῦτῳ οὐδὲν ἀληθέστερον, ἢ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις διηυθύνετο ὑπὸ πολλῶν. Ἰδίους καὶ πολλοὺς ἔσχεν ἡ Πελοπόννησος ἀρχηγούς· τοιούτους καὶ τοσοῦτους ἡ Στερεὰ καὶ αἱ ναυτικαὶ Νῆσοι. Τὸ δύσκολον καὶ καταπληκτικόν

τοῦ κινήματος, ὡς καὶ αἱ ἀποστάσεις, ἐγέννησαν τὴν ἀνάγκην προχείρων ἀρχηγίων. Τύχη ὁμως ἀγαθῇ, ἡ ἔλλειψις τοῦ ἐνὸς ἀρχηγοῦ Ὑψηλάντου ὑπελαμβάνετο προσωρινῇ, καὶ ἕκαστος θεωρῶν, ὅτι λόγον τῆς διαγωγῆς ἑαυτοῦ ὤφειλε πρὸς αὐτόν, ἅμα παρουσιασθῆσόμενον ἐν τῇ Ἑλλάδι, προσεῖχεν ἐπιμελῶς, διότι εὐηλπίστει συνεπῶς καὶ συστάσεις προσωπικὰς καὶ πρόοδον. Ἰδοὺ ἡ ἀνυπόστατος μὲν, ἀλλὰ τόσῳ κολακευτικῇ καὶ ἀποτελεσματικῇ ιδέᾳ, δι' ἣν οὔτε Πελοποννήσιον, οὔτε Στεροελλαδίτην καὶ πολλῶ ὀλιγώτερον Νησιώτην ἀνεγνώριζον οἱ πάντες ἀρχηγὸν γενικὸν ἄλλον. Ἐμεσολάβησεν ἁληθῶς ἡ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἀρχιστρατηγία τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, κηρυχέντος τοιοῦτου ἐν τῷ Πάπαρι παρὰ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ὀπλαρχηγῶν· ἀλλ' αὕτη ἡθικὴν ἀπλῶς ἔφερε σημασίαν, ὁμολογηθεῖσα διὰ τὴν πολλὴν βαρύτητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἀνάγκην τῶν λακωνικῶν ὄπλων.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐτέρου ζητήματος λόγῳ μόνῳ ἱστορικῆς ἀκριβείας. Ἡ 25 μαρτίου τοῦ 1821 ἐκηρύχθη ἐπισήμως τῷ 1838 ὡς ἡ κυρία ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Νομίζομεν, ὅτι τὰ πράγματα παλαίους πρὸς τὴν ἐπίσημον αὐτὴν πρᾶξιν, καίτοι ἀνεκκλήτως παραδεχθεῖσαν πλέον. Ἐὰν συνήθως ἔγραψαν πολλοὶ, ὅτι ἡ 25 μαρτίου ἦτο μάλιστα ἡ ὠρισμένη παρὰ τοῦ ἔθνους ἡμέρα διὰ τὴν ἐπανάστασιν, τὸ παχυλὸν ψεῦδος αὐτὸ ἀδιάφορον θεωροῦμεν, καὶ μόνην κρίνομεν τὴν πρᾶξιν τοῦ 1838, ὡς περιβεβλημένην ἐπίσημον χαρακτῆρα.

Ὑφ' οἵανδρόποτε ἂν ἐξετάσῃ τις ἔποψιν τὴν ἐποχὴν τῆς 25 μαρτίου, ἢ ὡς ἐναρκτήριον, ἢ ὡς τελειωτικὴν, ἢ ὡς μέσον ὄρου, εὐρίσκει αὐτὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ γεγονότα. Ἐναρκτήριος οὐχ ὑπῆρξε, διότι τοιαύτη προηγῆθη πρὸ ἐνὸς ὅλου μηνὸς ἡ 24 φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀφ' ἧς, παρὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου « Ἡ ὦ ρ α ἡ λ θ ε ν, ὦ ἄ ν δ ρ ε ς Ἑ λ λ η ν ε ς », καὶ ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ἤρξατο τῶν σφαγῶν καὶ τῶν προληπτικῶν στρατιωτικῶν μέτρων καθ'

ἄλλου τοῦ ἔθνους. Τελειωτικὴ οὐχ ὀρίζεται, διότι κατόπι τῆς 25 μαρτίου ἐπανέστησαν ἡ μὲν Ὑδρα μετὰ ἓνα σχεδὸν μῆνα, ἡ δὲ Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία κατόπι τῆς Ὑδρας μετὰ ἓνα περίπου μῆνα, ἡ δὲ Κρήτη, Ἀγραία, Καλαβρύται καὶ Ἀσπροπόταμον κατόπι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας μετὰ ἓνα μῆνα, αἱ μὲν ὥς ἔγγιστα, αἱ δὲ καὶ ἔτι πλέον. Ὅταν λέγωμεν Ὑδραν καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν, βεβαίως ἐννοοῦμεν ἐν σημαντικὸν μέρος τῆς ὅλης θαλασσίας καὶ γήινης δυνάμεως. Τέλος δὲ πάντων ἡ 25 μαρτίου οὐδόλως λογισθῆναι δύναται μέσος ὅρος, διότι πλησιάζει πρὸς τὸν φεβρουάριον, καὶ ἀφίσταται κατὰ πολὺ τοῦ τελευτῶντος μαΐου, καθ' ὃν ἐκινήθη ἡ Αἰτωλοακαρνανία. Ἀλλὰ καὶ ὥς πρὸς τὴν Πελοπόννησον αὐτὴν ἡ 25 μαρτίου κρίνεται περιληπτικὴ μᾶλλον, ἢ ἐναρκτήριος, καθότι πρὸ ταύτης διάφορα κατὰ τῶν Τούρκων σποραδικὰ μὲν, ἀλλὰ συστηματικὰ, κρούσματα καὶ κινήματα ἔλαβον χώραν, ὥς ἐν Καλαβρύτοις τῇ 19 μαρτίου, ἐν Πάτραις τῇ 21 καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ τῇ 23.

Ἀπητεῖτο ἄρα καθ' ὅλους τοὺς λόγους καὶ δίκαιον ἦτο, ἵνα ἀναγνωρισθῇ ἐναρκτήριος ἡμέρα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡ 24 φεβρουαρίου, οἷα καὶ πραγματικῶς ὑπῆρξε. Ὡς πᾶσα συνέλευσις σώματος λογίζεται ἀρχομένη, ἀφ' ἧς κηρυχθῶσιν ἡμέρας αἱ ἐργασίαι αὐτῆς· οὕτως ἐδικαιοῦτο, ἵνα ἐορτάζηται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἐκηρύχθη ἡμέραν. Τὰ προκηρύγματα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ Μαυρομιχάλου ἔφερον χαρακτῆρα μερικόν, ἥτοι πελοποννησιακόν· τὰ δὲ τῆς Ὑδρας ἐπῆλθον πολλῶ μετὰ τὰ πράγματα, στραφέντα ἐπίσης εἰς τοπικόν ὅλως κύκλον. Ἀλλως, ἡ ἐπανάστασις φαίνεται ἀρνούμενη ἐπισήμως τὴν ἀρχὴν ἑαυτῆς, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη ἀνέγραψαν ἀφ' ἐτέρου ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Πῶς συνάδει λοιπὸν τοσαύτη ἀντίφασις, καὶ αὐτὴ ἐπισήμῳ τῷ τρόπῳ ἐξηγουμένη; Πῶς ἡ μὲν ἐκτελεστικὴ

ἐξουσία ἐκήρυξεν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἄλλην, ἡ δὲ νομοθετικὴ παραδέχεται ἄλλην ; Τέλος δὲ, πῶς τὸ μὲν πρόσωπον ὡμολογήθη τοιοῦτον, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχί ; Ἐν ἄλλαις περιστάσεσι παραδεχόμενα εἶδομεν τὰ πράγματα καὶ ἀποβαλλόμενα τὰ πρόσωπα· ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμως συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον· ἀπεβλήθη τὸ πρᾶγμα καὶ παρεδέχθη τὸ πρόσωπον. Ἴσως εἴπωσί τινες, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῆς 24 φεβρουαρίου ἀσύμφορος ἦτο πολιτικῶς, διότι ἐπήγαγεν ἐκ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, καθ' ὃν λόγον τῷ 1822 ἀσύμφορος θεωρηθεῖς καὶ ὁ Φοῖνιξ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου μετεβλήθη εἰς τὴν Ἀθηναῖν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Καὶ τούτου ὁμως δοθέντος, ἐρωτῶμεν, πόθεν ἐκπηγάζει καὶ ἡ 25 μαρτίου; Ἡ τίνα ἔχουσι λόγον ἀπέναντι τῆς μιᾶς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς ἡμέρας καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ, μεταβατικαὶ πάντοτε ; Ἰδοὺ ὅτι καὶ ἡ Ἀθηναῖς τοῦ Μαυροκορδάτου διεδέχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Φοῖνικος ἐπὶ Καποδιστρίου τῷ 1828, καὶ ὁ Φοῖνιξ πάλιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Καποδιστρίου ἀντικατέστη διὰ τοῦ βασιλικοῦ σήματος τῷ 1833. Κατὰ πάντα ἄρα ὀρθὸν συλλογισμὸν, τὸ ἀρχτῶν τοῦ Ὑψηλάντου κίνημα, ἡ ὡς ἐπανάστασις, ἡ ὡς ἀντιπερισπασμὸς δεξιὸς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, θεωρηθῇ, οὔτε καταδικάζεται εἰς λήθην ἔνεκα τοῦ τόπου, οὔτε διαγράφεται ὡς μὴ γεγονὸς ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας. Ἀπέτυχον κατὰ δυστυχίαν καὶ αἱ μερικαὶ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου, Χίου, Ψαρῶν καὶ Κάσσου κινήσεις· ἀλλ' ὁμως ἀναγνωρίζονται, καὶ ὀρθῶς, ὡς τὴν ὅλην συναποτελέσασαι ἐπανάστασιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἀπεκλείσθησαν τοῦ συλλόγου τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τούτων μέχρι τοῦ 1843. Ὅπως δ' ἂν ἔχη, ὑπέεικοντες εἰς τὸ ἅπαξ δεδικασμένον, θεωροῦμεν τὴν 25 μαρτίου, ἂν οὐχί γεγονὸς, ἰδέαν ὁμως λαμπρὰν καὶ ἐλληνικωτάτην, ὡς στηριζομένην ἐπὶ τῶν ἀναλλοιώτων ἀρχῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, φέρουσαν δ' ὕψος μέγα καὶ βεβαιοῦσαν τὴν πάντοτε σωτήριον

ἐνότητα καὶ συγχώνευσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος.

Ἄλλ' ἐτέρα τις πρᾶξις, νομοθετικὴ μάλιστα, ὑπερέβη τὴν ἀνωτέραν. Ἐκείνη μὲν παρεξέκλινε τῆς ἱστορικῆς ἀκριθείας, μόνον ἀδικήσασα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως· αὕτη ὅμως καταστρέψασα τὴν ἱστορίαν, ἠδίκησε τὸ ἔθνος ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὸν προορισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμφότεραι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς τοῦ προσωπικοῦ ἐγωϊσμοῦ προήλθον, καὶ ἐπειγόμεθα, ὅπως διέλθωμεν ἐν περιλήψει τὰ πράγματα.

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι, ἅμα κινηθεῖσα ἡ ἐπανάστασις, ὠνομάσθη ἐ θ ν ι κ ῇ, ἥτοι ἐπανάστασις τῆς ὅλης Ἑλλάδος, εἰ καὶ μόνον τὸ ὄγδοον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπανεστη μέρος· ὡσαύτως γνωστὸν, ὅτι, ἅμα συγκροτηθεῖσαι αἱ συνελεύσεις, ὡς καὶ αἱ διοικήσεις, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ μετέπειτα, ὠνομάσθησαν ἐ θ ν ι κ α ῖ, εἰ καὶ κατεξουσίαζεν ἡ τουρκικὴ ἡμισέληνος τὰ ἑπτὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν μέρη. Μάλιστα δὲ, αὐτὸ ἀναγνωρίσασαί τὸ πρᾶγμα, ὡς τετελεσμένον, καὶ αἱ μεγάλαι σύμμαχοι δυνάμεις, ὠνόμασαν ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλὰ πόθεν ἐπήγασεν ἀξιώσεις τοιαύτη, δίκαιον τοιοῦτο; Ἡδύνατο ἄρα τὸ μέρος ἀντιπροσωπεύειν τὴν ὅλην ἐθνότητα καὶ ἐργάζεσθαι ὑπὸ χαρακτηρὰ τοιοῦτον; Ἄλλως, ἡμιτουρκικαὶ διὰ μίαν ἐποχὴν καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, πῶς οὐκ ὠνομάσθησαν Ἑλληνικόν, ἀλλ' Ἰόνιον Κράτος, αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι γενόμενοι; Ἐκ τῶν προτέρων ἐξεταζόμενον τὸ ζήτημα, ἀφ' ἑαυτοῦ λύεται.

Ἀληθές, ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐ συνεπληρώθη κατὰ τὰ προσχεδιασμένα· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθές, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας συνωμοσία ἐγένετο γενικὴ καὶ οὐχὶ μερική· ἐπομένως τοῦ κινήματος τὴν εὐθύνην καὶ τὰ βάρη συνωμολόγησεν ἅπασα ἡ Ἑλλάς, τὸ δὲ μέρος ἢ οὐκ ἐτόλμα, ἢ ἀπετύγχανε μετὰ βεβαιότητος, εἰμὴ συνήπτετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ πᾶσα ἡ συνδρομὴ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ὅπου

ἐξουσία ἐκήρυξεν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἄλλην, ἡ δὲ νομοθετικὴ παραδέχεται ἄλλην ; Τέλος δὲ, πῶς τὸ μὲν πρόσωπον ὡμολογήθη τοιοῦτον, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχί ; Ἐν ἄλλαις περιστάσεσι παραδεχόμενα εἶδομεν τὰ πράγματα καὶ ἀποβαλλόμενα τὰ πρόσωπα· ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμως συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον· ἀπεβλήθη τὸ πρᾶγμα καὶ παρεδέχθη τὸ πρόσωπον. Ἴσως εἴπωσί τινες, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῆς 24 φεβρουαρίου ἀσύμφορος ἦτο πολιτικῶς, διότι ἐπήγαγεν ἐκ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, καθ' ὃν λόγον τῷ 1822 ἀσύμφορος θεωρηθεῖς καὶ ὁ Φοίνιξ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου μετεβλήθη εἰς τὴν Αθηνᾶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Καὶ τούτου ὁμως δοθέντος, ἐρωτῶμεν, πόθεν ἐκπηγάζει καὶ ἡ 25 μαρτίου; Ἡ τίνα ἔχουσι λόγον ἀπέναντι τῆς μιᾶς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς ἡμέρας καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ, μεταβατικαὶ πάντοτε ; Ἰδοὺ ὅτι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Μαυροκορδάτου διεδέχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Φοίνικος ἐπὶ Καποδιστρίου τῷ 1828, καὶ ὁ Φοίνιξ πάλιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Καποδιστρίου ἀντικατέστη διὰ τοῦ βασιλικοῦ σήματος τῷ 1833. Κατὰ πάντα ἄρα ὀρθὸν συλλογισμὸν, τὸ ἀρχτῶν τοῦ Ὑψηλάντου κίνημα, ἡ ὡς ἐπανάστασις, ἡ ὡς ἀντιπερισπασμὸς δεξιὸς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, θεωρηθῇ, οὔτε καταδικάζεται εἰς λήθην ἔνεκα τοῦ τόπου, οὔτε διαγράφεται ὡς μὴ γεγονὸς ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας. Ἀπέτυχον κατὰ δυστυχίαν καὶ αἱ μερικαὶ τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου, Χίου, Ψαρῶν καὶ Κάσσου κινήσεις· ἀλλ' ὁμως ἀναγνωρίζονται, καὶ ὀρθῶς, ὡς τὴν ὅλην συναποτελέσασαι ἐπανάστασιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἀπεκλείσθησαν τοῦ συλλόγου τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τούτων μέχρι τοῦ 1843. Ὅπως δ' ἂν ἔχη, ὑπέικοντες εἰς τὸ ἅπαξ δεδικασμένον, θεωροῦμεν τὴν 25 μαρτίου, ἂν οὐχὶ γεγονὸς, ἰδέαν ὁμως λαμπράν καὶ ἐλληνικωτάτην, ὡς στηριζομένην ἐπὶ τῶν ἀναλλοιώτων ἀρχῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, φέρουσαν δ' ὕψος μέγα καὶ βεβαιοῦσαν τὴν πάντοτε σωτήριον

ἐνότητα καὶ συγχώνευσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος.

Ἄλλ' ἐτέρα τις πρᾶξις, νομοθετικὴ μάλιστα, ὑπερέβη τὴν ἀνωτέραν. Ἐκείνη μὲν παρεξέκλινε τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας, μόνον ἀδικήσασα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως· αὕτη ὁμως καταστρέψασα τὴν ἱστορίαν, ἠδίκησε τὸ ἔθνος ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὸν προορισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμφότεραι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς τοῦ προσωπικοῦ ἐγωϊσμοῦ προήλθον, καὶ ἐπειγόμεθα, ὅπως διέλθωμεν ἐν περιλήψει τὰ πράγματα.

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι, ἅμα κινήθεισα ἡ ἐπανάστασις, ὠνομάσθη ἐθνικὴ, ἥτοι ἐπανάστασις τῆς ὅλης Ἑλλάδος, εἰ καὶ μόνον τὸ ὄγδοον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπανεστη μέρος· ὡσαύτως γνωστὸν, ὅτι, ἅμα συγκροτηθεῖσαι αἱ συνελεύσεις, ὡς καὶ αἱ διοικήσεις, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ μετέπειτα, ὠνομάσθησαν ἐθνικαί, εἰ καὶ κατεξουσίαζεν ἡ τουρκικὴ ἡμισέληνος τὰ ἑπτὰ τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν μέρη. Μάλιστα δὲ, αὐτὸ ἀναγνωρίσασα τὸ πρᾶγμα, ὡς τετελεσμένον, καὶ αἱ μεγάλαι σύμμαχοι δυνάμεις, ὠνόμασαν ἐκ τοῦ ὅλου τὸ μέρος «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλὰ πόθεν ἐπήγαγεν ἀξιώσις τοιαύτη, δίκαιον τοιοῦτο; Ἡδύνατο ἄρα τὸ μέρος ἀντιπροσωπεύειν τὴν ὅλην ἐθνότητα καὶ ἐργάζεσθαι ὑπὸ χαρακτηριστικῶν τοιοῦτον; Ἄλλως, ἡμιτουρκικαὶ διὰ μίαν ἐποχὴν καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, πῶς οὐκ ὠνομάσθησαν Ἑλληνικόν, ἀλλ' Ἰόνιον Κράτος, αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι γενόμενοι; Ἐκ τῶν προτέρων ἐξεταζόμενον τὸ ζήτημα, ἀφ' ἑαυτοῦ λύεται.

Ἀληθές, ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐ συνεπληρώθη κατὰ τὰ προεσχεδιασμένα· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθές, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας συνωμοσία ἐγένετο γενικὴ καὶ οὐχὶ μερική· ἐπομένως τοῦ κινήματος τὴν εὐθύνην καὶ τὰ βάρη συνωμολόγησεν ἅπασα ἡ Ἑλλάς, τὸ δὲ μέρος ἢ οὐκ ἐτόλμα, ἢ ἀπετύγχανε μετὰ βεβαιότητος, εἰμὴ συνήπτετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ πᾶσα ἡ συνδρομὴ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ὅπου

ἂν ὑπῆρχε γῆς. Τούτου ἕνεκα ἐκάστου Ἑλληνος ἡ πατρίς ἦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς οὐχὶ ἡ γενεθλία, ἀλλ' ἡ πολεμία κατὰ τοῦ τυράννου ἑλληνικὴ γῆ· τοῦ δ' ὑπὸ τὴν δουλείαν Θρακός, Ἡπειρώτου, Ἀσιανοῦ ἢ Νησιώτου Ἑλληνος, τοῦ προστατευομένου Ἰονίου Ἑλληνος, τοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παρενδημοῦντος ἢ ἐμπορευομένου Ἑλληνος ἡ καρδία, ἡ χεὶρ καὶ τὸ βαλάντιον ἦτο καρδία, χεὶρ καὶ βαλάντιον τοῦ ἐπαναστάτου Πελοποννησίου, Νησιώτου καὶ Στεροελλαδίτου Ἑλλήνος.

Οὕτως, ἐὰν ἔχωμεν βέβαιον, ὅτι οὐχὶ ἡ ὅλη Ἑλλὰς ἕνεκα περιστάσεων ἀνωτέρων, ἀλλὰ μόνον ἐν μέρος ἐπανεστή, ἡ πρώτη γενόμενον ἐστία καὶ τὸ πρῶτον ἐν πάσῃ ἀρμοδίᾳ ἐποχῇ ὀρμητήριον ἐπίσης ὑπάρχει βεβαιότατον, ὅτι τὸ ὅλον ἔθνος κατεπολεμήθη παρὰ τοῦ τυράννου ὡς συνένοχον, καὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ κατεσφάγη καὶ ὑπερεζημιώθη. Ἐκ τῆς ὑπολογιζομένης δι' ὅλον τὸν ἐννεαετῆ πόλεμον θυσίας τριακοσίων καὶ πεντήκοντα χιλιοστυῶν Ἑλλήνων αἱ ἡμίσεις περίπου ἀναλογοῦσιν εἰς βάρος τῶν μὴ ἐλευθέρων τόπων. Ἀλλ' ἄρα γε καὶ ὀλίγαι ἐκ τῶν ἡδὴ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐπαρχιῶν προεκινδύνευσαν καὶ διὰ τῶν ὅπλων ὑπὲρ τοῦ μέρους; Ἐὰν ἐγένετο ἀδύνατος ἡ κίνησις τῆς Θράκης καὶ Ἰωνίας, μὴ οὐκ ἐπολέμησαν μέρη τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσπρωτίας καὶ ἄλλαι τῆς Ἡπείρου χῶραι; Ἐὰν ἐγένετο ἀδύνατος ἡ κίνησις τῆς Λέσβου, Κύπρου, Ῥόδου καὶ ἄλλων νήσων, μὴ οὐκ ἐπολέμησαν τὰ Ψαρά, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσσος καὶ ἡ Σάμος; Ἐὰν ἐν γένει οὐχ ὥπλισθησαν χῶραι πολλαί, μὴ οὐκ ὠφέλησαν καὶ αὗται σπουδαίως ὑπὲρ τοῦ μέρους, μεγάλας ἀντιπερισπᾶσαι τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις; Παρ' ὅσα διελάβομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν τῷ τόμῳ Β', παρατηροῦμεν καὶ ἡδὴ, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγετο κατὰ πάντα ἀνθρώπινον ὑπολογισμόν ἐπὶ τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ πολέμου, εἰ ἐπλημμύρουσαν κατ' αὐτῆς ἀνατολικῶς τε καὶ μεσημβρινῶς, ὡς ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, Ἀσλανάκης καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆς δυτικῶς, ἂν οὐχὶ ἄλλαι, τοῦλάχιστον αἱ εἰς τὴν Κύπρον μετα-

εἶσαι ἐκ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης τέσσαρες χιλιάδες βαρ-
 βάρων, αἱ εἰς τὰς Κυδωνίας καταβᾶσαι ἐκ τῆς Ἀσίας ἑτεραι
 τέσσαρες χιλιάδες καὶ αἱ τὴν Σμύρνην καταλαβοῦσαι ἑτεραι
 ἕξ χιλιάδες.

Ὁ Ἐπαμινώνδας ὠνόμαζέ ποτε τὴν Βοιωτίαν «ὁ ρ χ ἡ-
 σ τ ρ α ν Ἀ ρ ε ω ς»· ἀλλ' ἡμεῖς τοιαύτην ὀνομάζομεν τὴν
 Ἑλλάδα ἅπασαν τοῦ 1821, διότι ἡ μὲν ἐσιδηροφόρησεν, ἡ δὲ
 ἐγένετο στρατόπεδον πολεμίων σφαττόντων, διαρπαζόντων
 καὶ καταστρεφόντων. Τίς ὑπάρχει ἐξαίρεσις τόπου κατὰ τε
 Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἐν ᾧ οὐκ ἐχύθη αἷμα μαρτύρων ὁμογε-
 νῶν, οὐδ' ἔλαβον χώραν αἰχμαλωσίαι, καταστροφαι, ἀρπα-
 γαὶ καὶ βιαιοπραγαί παντὸς εἶδους καὶ πάσης βαρβαρικῆς ὡ-
 μότητος διὰ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπόθεσιν; Ἐν ταῖς
 ἐπαναστάσαις ἐπαρχίαις οἱ Τοῦρκοι ἐπολέμουν τοὺς Ἑλλη-
 νας θανατόνοντες, αἰχμαλωτίζοντες, καίοντες καὶ διαρπαζόν-
 τες· ἀλλ' ἐν ταῖς μὴ ἐπαναστάσαις οὐ μόνον ἔσφαττον διὰ
 τὸν αὐτὸν λόγον, ἡχμαλωτίζον, ἔκαιον καὶ διήρπαζον, ἀλλὰ
 καὶ ἐφυλάκιζον, καὶ ἐξώριζον, καὶ ἐμαστίγουν, καὶ κατεπίε-
 ζον, καὶ ἡγγάρευν καὶ τὰ βάρη τοῦ πολέμου εἰς αὐτοὺς ἐπε-
 φόρτιζον. Ὁ τύραννος συνωμότας ἔβλεπεν ἐν γένει, καὶ οὐχὶ
 μόνον ἐπαναστάτας· τὴν ἰδέαν κατεδίωκεν ἐν γένει, καὶ οὐχὶ
 μόνον τὸ πρᾶγμα. Οὐδεμίαν ἔκαμεν οὗτος διάκρισιν μεταξὺ
 τῶν δύο, διότι «γχιαιοῦραι» πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ ἐ-
 πομένως ἔνοχοι ἐπίσης, ἦσαν οἵ, τε ἐπαναστάντες, ὧν ἐπολέμει
 τὴν δύναμιν, καὶ οἱ μὴ ἐπαναστάντες, ὧν ἐτιμώρει τὴν διά-
 νοιαν. Ἐντεῦθεν, ἐν ᾧ οἱ ἐπαναστάντες ἡγωνίζοντο διὰ τὴν
 κ ο ι ν ῆ ν σ ω τ η ρ ί α ν, οἱ μὴ ἐπαναστάντες καὶ αὐτὴν ἡῤ-
 χοντο καὶ συνέδραμον, καὶ πάντοτε ἡλπίζον τὴν ἑαυτῶν σω-
 τηρίαν.

Ὡς ἄρα ὑπῆρχον κοινὰ ἡ καταγωγὴ, ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσ-
 σα, τὰ ἐκ τῆς τυραννίας παθήματα, τὰ κατὰ τῆς τυραννίας
 μίση καὶ οἱ σκοποί· οὕτω κοινὰ ἐγένοντο καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐπα-
 νάστασιν ἀπόφασις, τὰ ἐξ αὐτῆς παθήματα, ἡ συνδρομὴ καὶ

ἡ ἐνότης τῶν ἐλπίδων. Ἐπομένως ὠνομάσθησαν καταλλήλως ἐθνικαὶ ἢ τε ἐπανάστασις καὶ αἱ ἐκ ταύτης γεννηθεῖσαι συνελεύσεις καὶ διοικήσεις, ὡς καὶ ἡ βασιλεία, ἵνα διατηρηται τὸ ἀδιαιρέτον καὶ ἡ μία ἰδέα· οὐδ' ἀπωλέσθη πώποτε τὸ ἀπαράγραφτον δικαίωμα τοῦ ὅλου, διότι ἀνεγνωρίσθη πολιτικῶς ἐλεύθερον τὸ μέρος· οὐδ' ἐπληρώθη ποτὲ ὁ προορισμός τῆς 25 μαρτίου 1821, διότι ἐπῆλθεν ἡ συνθήκη τῆς 26 ἀπριλίου (7 μαΐου) 1832. Διὰ ταῦτα, καὶ μετὰ τὴν διακοπὴν τοῦ πολέμου, τὴν αὐτὴν ἡ δούλη Ἑλλάς ἐξακολουθεῖ ὁδόν, δίδουσα εἰς μὲν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν πολιτικὸν φόρον αὐτῆς ἔνεκα τοῦ παρόντος, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας τὸν ἐθνικὸν φόρον αὐτῆς ἔνεκα τοῦ μέλλοντος. Τὰς Ἀθήνας θεωρεῖ αὕτη ὡς τὴν ἐπισημοτέραν διαμαρτυρίαν τοῦ ὅλου· τὰς Ἀθήνας, ἐντὸς μόνων τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπαρχούσας, ἔχει ἐπίτροπον τῆς ἀναλλοιώτου μεγάλης ἰδέας καὶ παρακαταθήκην ἱερὰν πάσης ἀγαθῆς ἐλπίδος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀνεγνωρίσθησαν ἅπαξ δυνάμει ἐθνικαὶ καὶ ἡ ἐπανάστασις καὶ αἱ συνελεύσεις καὶ αἱ προσωριναὶ διοικήσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ 1828 καὶ ἡ βασιλεία τοῦ 1833· ἔπεται, ὅτι ἡ πράγματι κυριαρχία τοῦ σουλτάνου ἐστὶ προσωρινότης τις, ζήτημα χρόνου πλέον.

Καὶ ὕστερον ὅλων τούτων δαίμων ὀλέθριος, βασκαίνων ἀναντιβρόχῳ τὴν ὑφισταμένην ἐθνικὴν ἐνότητα, τὴν μεγάλην ἰσχὺν τῶν ἀπὸ κοινοῦ δικαίων καὶ ἐλπίδων, τὸ μέλλον αὐτὸ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ἔρριψεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν περὶ τοῦ ψηφίσματος Β' τοῦ 1844 ἀποτρόπαιον ἰδέαν. Λυπηρῶς στενοκέφαλοί τινες, αὐτεπάγγελτα γενόμενοι ὄργανα ἀνταξιώσεων μικροπρεπῶν, ἀνταξιώσεων καταμαχομένων ἐν μέγα παρελθόν καὶ ἐν μέγα ἐπίσης μέλλον, παρήτησαν τὴν σημαίαν τῆς κυρίας ἀποστολῆς, ἣν ἔφερον, καὶ πολλοὺς παρασεύραντες ἄλλους, ἀπὸ συνελεύσεως πράγματι ἐθνικῆς μετεσχηματίσθησαν αἴφνης εἰς σύλλογον τοπικόν, τοπικὰς ἐπιδιώκοντα προτιμήσεις καὶ διακρίσεις φυλετικὰς δι' ἀποκλειστικῆς νομοθεσίας. Καὶ ἦτο ἄρα ἀναρμοδία, ἢ καὶ ἀδύνατος, ἡ

διοικητική ὁδὸς πρὸς ἀποτέλεσμα τοιοῦτο, εἰ ἐθεωρεῖτο ὁ ἀποκλεισμός ὡς ὅρος ἀπαραίτητος καὶ μόνος δυνάμενος ἐξασφαλίσαι τὴν πατρίδα, δι' ἄλλων δὲ λέξεων, συμφέροντα προσωπικὰ τῆς ἡμέρας; Καὶ ἦτο, ἐρωτῶμεν, ἀρμοδία εἰς πρᾶξιν ῥιζικῶς ἀντεθνικὴν συνέλευσις, ἐθνικὴ καλουμένη;

Ἐὰν ἦτο αὐτοχθονικὴ ἀπλῶς, πῶς ὠνομάζετο ἐθνικὴ; ὑπάρχουσα δὲ, δι' οὓς προείπομεν λόγους, ἐθνικὴ, ἐργαζομένη καὶ ἀναγνωριζομένη ὡς τοιαύτη, πῶς, ἴσης προκειμένης διανομῆς δικαιωμάτων, ἀπερῶρον τὸ ὅλον ἐν τῷ μέρει, ἐν ᾧ φύσει τὸ μέρος ἀπορῶρονται ὑπὸ τοῦ ὅλου; Πῶς ἐψήφισε τὰ δικαιώματα τῶν ἐπαναστατῶν μερικὰ, ἐν ᾧ τὰ βάρη τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξαν γενικὰ; Πῶς ἐψήφισε διακρίσεις πολιτικὰς Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐν ᾧ ἐξέλειπον διακρίσεις στρατιωτικαὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅλοι δ' ἐπίσης ἔχουν τὸ αἶμα αὐτῶν καὶ τὰ πάντα ὑπέφερον ὑπὲρ τοῦ ὅλου; Ἐὰν ἡ Τουρκία ἐθεώρει συνωμότην καὶ ἐπαναστάτην πάντα Ἑλληνα, κατὰ μείζονα λόγον τὸ ἐλευθερωθὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀποτέλεσμα ὃν τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνωμοσίας καὶ ἐπαναστάσεως, ὥφειλεν, ἵνα ἀναγνωρίζῃ ὡς ἐλεύθερον καὶ δέχεται ὡς πολίτην πάντα προσερχόμενον Ἑλληνα. Πᾶν ἄλλο ἔτεινε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Τουρκίας, καθ' ἃ ἰσχυρίσθη αὕτη πάντοτε, καὶ ἐπὶ τῆς συνθήκης τοῦ 1840 καὶ μετέπειτα. Κακῇ τύχῃ ὅμως τὰ πάντα παρεννοήθησαν. Ἡ θύελλα αὐτοχθονισμοῦ, κακῶς ἐξηγουμένου καὶ κάκιστα παρεμβαλλομένου ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ἀποφάσεσι, παρέστρεψε πᾶσαν κρίσιν ὀρθήν, καταβύθισε πᾶσαν ἰδέαν γενικὴν, ἠθέλησε τὴν ἐξάλειψιν ἑνὸς ὅλου παρελθόντος καὶ παρήγαγεν ἐν στίγμα, ἀποκρουσθὲν παρὰ τῆς ἀνωτέρας ἰσχύος τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Κατὰ τὴν τριμηνιαίαν τῆς ἐπαναστάσεως περίοδον σημειοῦνται μεγάλα τὰ παθήματα τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων παρὰ τῶν Τούρκων, καὶ μεγάλαι αἱ ἀτυχίαι τῶν Τούρκων παρὰ τῶν ἐνόπλων Ἑλλήνων. Ἡ ἐξιστόρησις τῶν πρώτων ἀπῆται οὐχὶ

κεφάλαιον ἐν ἧ δύο, ἀλλὰ τόμους ὁλοκλήρους· ὁ δὲ παράλληλος τῶν δευτέρων πρὸς ταῦτα ἀποδείκνυσι, τί ἐστι τουρκισμός, ἥτοι ἐνσεσαρκωμένη βαρβαρότης καὶ ὀπισθοδρόμησις, καὶ τί δύναται ὁ ἑλληνισμός, ἥτοι ἡ προσωπεποιημένη ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς προόδου. Ἐνίκων οἱ Τοῦρκοι, ἀρξαμένης τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ γῆν ἐν τῇ Γόρ-
 τυνι, ἐν τῇ Ἡλείᾳ, ἐν ταῖς Πάτραις, ἐν τῇ Βλαχοκρασίᾳ, ἐν τῷ Βαλτετσίῳ, ἐν τῇ Ὑπάτῃ, ἐν ταῖς Θερμοπύλαις καὶ ἐν τῷ Ἀργεῖ· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ὠρισμένον ἔφερον, ὅ-
 τε διὰ μιᾶς νίκης οἱ Ἕλληνες ἀνέτρεπον ἔπειτα, ὅ,τι ὠκοδό-
 μουν πρότερον ἐκεῖνοι. Οὕτως ὁ ἡρωϊσμός τῆς Γραβιᾶς καὶ ἡ
 ὑπεροχὴ τῆς Γκιώνας ἀπέτρεψε τὴν καταβάσαν δύναμιν τοῦ
 Κιοσέ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ Βρυώνου, ἀφ' ἧς προέθετο
 εἰσόδου εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ μεθ' ὅλην τὴν προηγηθεῖ-
 σαν ἰσχυρὰν νίκην αὐτῆς ἐν ταῖς Θερμοπύλαις. Οὕτως ὁ ἡ-
 ρωϊσμός τοῦ Λεβιδίου, ἡ κρίσιμος νίκη τοῦ Βαλτετσίου καὶ
 ὁ θρίαμβος τῶν Δολιανοθερβένων κατέκλεισαν ἐν τῇ Τριπό-
 λει τὴν κυριωτέραν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων δύναμιν
 μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, καὶ μεθ' ὅσας ἂν ἐκέρδησαν προτέ-
 ρας νίκας καὶ οἱ πρῶτοι καὶ ὁ δεύτερος. Ἡ νίκη ἄρα τῶν
 Τούρκων, μαχομένων ὑπὲρ ἐξουσίας, ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας
 μία γύμνασις καὶ ὕλικὴ μόνον ζημία· ἡ νίκη ὁμῶς τῶν Ἑλ-
 λήνων, μαχομένων ὑπὲρ πατρίδος, ἦτο διὰ τοὺς Τούρκους
 μία κρίσις καὶ ἠθικὴ ὁλοκλήρως θυσία. Ἐν μόνῃ τῇ Θεσσα-
 λομαγνησίᾳ αἱ προκαταρκτικαὶ νίκαι τῶν Τούρκων ἐπήνεγ-
 κον κατόπι βέβαιον ἀποτέλεσμα.

Ἀλλὰ κατὰ τε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Ἀυτικὴν Στερεὰν οὐ-
 δεμία ἄλλη ἐπὶ τῆς τριμηνίας ταύτης μνημονεύεται ἀποτε-
 λεσματικὴ νίκη τῶν Τούρκων, ἡ μία, ἡ κατὰ τῆς ἐφόδου τοῦ
 Ἀντιρρίου. Ἡ κυρίευσις τῶν ἐν Μήλῳ πολεμικῶν πλοίων
 τοῦ τυράννου, οἱ θρίαμβοι κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ
 τὴν Ἰμβρόν, ἡ διάλυσις τοῦ ἐκ τῆς Ἰωνίας καὶ κατὰ τῆς Πε-
 λοποννήσου ἐπιβιβαζομένου στρατοῦ τοῦ Βεκήρ πασσᾶ καὶ ἡ

πυρπόλησις τοῦ δικρότου ἐν τῇ Ἑρέσῳ ὑπῆρξαν ἔργα τῶν θαλασσίων Ἑλλήνων. Ὡσαύτως τῶν Ἑλλήνων Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν ἔργα ὑπῆρξαν ἡ ἄμεσος καταστροφή τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀγρινίου καὶ Ζαπαντίου, καὶ αἱ νίκαι κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπελθουσῶν δυνάμεων ἐν τῷ Θυάμῳ καὶ τῷ Κομποτίῳ. Ἐξ ἐναντίας, διὰ τίνων συγχρόνως οἱ βάρβαροι διεκρίθησαν ἔργων ; Διὰ τοῦ τρομεροῦ ἀνοσιουργήματος κατὰ τῶν ἀνωτάτων ἱεραρχῶν τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου· διὰ τῆς ἀδιακρίτου θανατώσεως ὅλων τῶν ἐγκρίτων, ἢ μὴ, ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων, τῶν παντὸς βαθμοῦ ἱερατικῶν, τῶν πάσης τάξεως πολιτικῶν, προκρίτων, ἐμπόρων, βιομηχάνων καὶ λοιπῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν· ἐτι δὲ διὰ τῶν φρικωδεστέρων ὀχλαγωγιῶν καὶ τῶν αὐθαιρέτων φόνων· διὰ τῆς λυσσώδους καταπατήσεως, διαρπαγῆς καὶ πυρπολισμοῦ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦ πομπώδους ἐκμυκτηρισμοῦ τῶν ἱερῶν· ἐτι δὲ διὰ τῆς πανωλεθρίας τῶν Κυδωνιῶν, τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Σμύρνης καὶ διαφόρων ἄλλων πόλεων, τῶν πολυπληθῶν φυλακίσεων, τῶν ζωωδῶν ἀγγαρειῶν, τῶν δημεύσεων, τῶν ἀπαγορεύσεων καὶ ὅσων ἄλλων θέλομεν εἰπεῖν ἐν τῷ τόμῳ Δ', περατοῦντες τὸ κεφάλαιον Δ' τοῦ τόμου Β' καὶ τὸ Ζ' τοῦ παρόντος.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς τριμηνιαίας περιόδου ἀπωλέσθησαν Τοῦρκοι κατὰ θάλασσαν μᾶλλον, ἢ κατὰ γῆν· Ἕλληνες δὲ ἐν μὲν τῇ θαλάσῃ οὔτε μνημονεύονται τοιοῦτοι, κατὰ δὲ τὰς μάχας τῆς ξηρᾶς ὀλιγώτεροι ἐν συνόλῳ τῶν Τούρκων ἔπεσον. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρχηγῶν παρὰ τοῖς Τούρκοις μὲν δευτερεύοντα μᾶλλον πρόσωπα ἐξέλιπον· παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὅμως ἐπαισθητὴ ἐγένετο ἡ ἀπώλεια τοῦ Διάκου ἐν ταῖς Θερμοπύλαις, τοῦ Βασδέκη ἐν τῇ Θεσσαλομαγνησίᾳ, τοῦ Νικολοπούλου ἐν τῇ Βλαχοκερασιᾷ, τοῦ Στριφτόμπολα ἐν τῷ Λεβιδίῳ, καὶ τοῦ Βιλαέτου ἐν τῷ Λαντσοίῳ. Ὡς δὲ ἐν ταῖς ἀόπλοις χώραις αἱ πόλεις τῶν Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης, οὕτω καὶ ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ αἱ τῶν Πατρῶν, Αἰγίου, Κορίνθου,

Ἄργους καὶ Πύργου, ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ ἢ τῆς Λεβαδείας, ὑπέστησαν καταστροφὴν μεγάλην. Ἄλλ' ἐδόξασαν τὴν μὲν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα αἱ δύο μάχαι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς, τὴν δὲ Πελοπόννησον αἱ τρεῖς τοῦ Λεβιδίου, Βαλτετσίου καὶ Δολιανοβερβένων, τὴν δὲ Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ κυρίεσις τοῦ Ἀγρινίου καὶ Ζαπαντίου, καὶ ἰδίως ἡ μάχη τοῦ Θυάμου· ἐδόξασαν ἐπίσης τὰς ναυτικὰς νήσους ἡ διάλυσις τοῦ Βεκήρ πασσᾶ καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλὴν ἐκστρατείας τοῦ σουλτανικοῦ στόλου. Προσέτι δὲ οὐχὶ μικρὰν περιποιοῦνται τιμὴν, τοῖς μὲν ναυτικοῖς ὁ πρὸ τῆς Ναυπάκτου ἀξιομνημόνευτος ἡρωϊσμός τοῦ νέου Γεωργίου Παξиноῦ, τοῖς δὲ Πελοποννησίοις ἡ γενναία διαμαρτυρία κατὰ τοῦ προξένου Γρὴν καὶ ἡ τῶν Καλτεζῶν πρώτη συνέλευσις καὶ τὸ πρῶτον πολιτικὸν σύστημα.

Ἄλλ', ὡς γνωστὸν, στρατιώτας μόνον εἶχεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ οὐχὶ στρατιωτικόν, καθὼς οἱ Τούρκοι, κράτος ὄντες πολυχρόνιον. Παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχον ὅπωςδὴποτε τεταγμένα καὶ κινητὰ τὰ σώματα τῶν «γενιτσάρων, τοπσιδων, δελιδων, σιπαχίδων, κουμπαρατσίδων, μποσταντσίδων» καὶ καθεξῆς· παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὁμως, ἔνεκα τῆς προτέρας πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, ὀλίγιστοι, καὶ οὗτοι ἐν μέρει, ἐφάνησαν οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικοὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, λείψανα τῶν ἄλλοτε ἄρματωλῶν καὶ τοῦ ἐν τῇ Ἐπτανήσῳ ἑλληνικοῦ σώματος. Ἀληθές, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη τὸν ἄτακτον ἠκολούθουν πόλεμον, διότι οἱ μὲν Τούρκοι, ὡς βάρβαροι, ἀπέκρουν τὴν ἐπιστημονικὴν γύμνασιν, οἱ δὲ Ἕλληνες, ὡς ὑπῆκοοι τύπῳ καὶ δοῦλοι πράγματι, οὐκ ἠδύναντο ἔχειν οὔτε ἄτακτον, πολλῶν δὲ μᾶλλον τακτικόν στρατόν· ὑπάρχει ὁμως μεγάλη καὶ πάλιν ἡ διαφορὰ στρατιωτῶν αὐτοσυλλέκτων καὶ ἀμόρφων πρὸς στρατιωτικὰ σώματα, ὑποκείμενα πάντως ὑπὸ τινα πειθαρχίαν, ἐξησκημένα σχετικῶς διὰ τῆς πείρας καὶ τοῦ χρόνου, μισθοφορούμενα καὶ ἐνισχυόμενα πρὸς ἀλλήλα διὰ τοῦ ἵππι-

κοῦ καὶ τῶν τηλεβόλων. Πῶς ἄρα ὑπερίσχυον πολλάκις στρατιῶται τοιοῦτοι κατὰ στρατιωτικῶν ὥσεπιπολὺ σωμάτων ; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετάξομεν ἄλλοτε, καὶ ἤδη περιορισθσόμεθα μόνον εἰς ἀπλὴν τινα περιγραφὴν τῆς διαίτης τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, τῆς τακτικῆς αὐτῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις, τῆς ὀπλίσεως καὶ τοῦ τρόπου ἐν ταῖς μάχαις ἀμυντικῶς τε καὶ ἐπιθετικῶς.

Οἱ πάντες ἐφόρουν ὁμοιομόρφως· πρῶτον, χιτῶνα καθήκοντα μέχρι τῶν γονάτων (φουστανέλλαν), δεόμενον διὰ ζωστήρος περὶ τὴν ὀσφύν· δεύτερον, ὑποδύτην (γελέκι) καὶ περίσφυρα σάγινα· τρίτον, πῖλον ἐρυθροῦ, ὃν περιέβαλλον οἱ πλείστοι καὶ διὰ στροφίου (σερβέτας), ὡς οἱ Τοῦρκοι· τέταρτον, πέδιλα ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος βοείου ἀπλᾶ καὶ ἐλαφρὰ, ὡς τῶν ποιμένων καὶ γεωργῶν (τσαρούχια)· καὶ πέμπτον, ἀμφιμαλλον ἢ ἐτερόμαλλον χλαῖναν (φλοκάταν), ἣν ἐπαναβλητὸν ὥσεπιπολὺ ἔφερον οἱ πλείους. Ὁ χιτῶν τοῦ μὲν ὀπλαρχηγοῦ πολλάς εἶχε πτυχὰς, τοῦ δὲ στρατιώτου ὀλίγας· τοῦ Ῥουμελιώτου ἐν γένει πλείοτέρας, καὶ τοῦ Ήελοποννησίου μετριωτέρας. Πρώτη βᾶσις τοῦ στρατιωτικοῦ ἤδη ἱματισμοῦ ἦσαν «ἡ φουστανέλλα καὶ τὸ τσαρούχι», ὧν ἄνευ, ὡς πλεοναχζόντων, οὐ μόνον ἐθεωρεῖτό τις ἀναρμόδιος ἢ καὶ ἀνανδρὸς στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ ἐνεπαίζετο ὡς «ψαλιδοκέρι» μὲν ἢ «σπληνάντερον» παρονομαζόμενος, εἰ ἐνεδύετο περισκελίδα (πανταλόνι), ὡς «τοῦντούμης» δὲ καὶ «χαλδούπης», εἰ ἔφερε βράκκαν. Περὶ καθαριότητος, ὡς ἀδυνάτου οὔσης ἐν τοῖς στρατοπέδοις, περιττὸν νομίζομεν πάντα ἄλλον λόγον, ὅτε ἐπὶ τῆς σαρκὸς ὅλων, ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτέρου, τὸ βασίλειον τῶν φθειρῶν ἤκμαζε καὶ οὐδόλως κατεβάλλετο μεθ' ὅλην τὴν διὰ πολλῶν τρόπων ἐνεργουμένην σύντονον καταδίωξιν καὶ θραῦσιν. Οἱ ἅπαξ καὶ δις τῆς ἡμέρας ὀπλίζοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν κατὰ τοῦ ὀχληροῦ τούτου ἐχθροῦ, ἐν τῇ αὐτῇ καὶ πάλιν εὐρίσκοντο κατασάσει ἐπὶ τῆς ἐπιούσης. Ὁ ἀδιάκοπος κνησμός ἀνυποφόρητος

ἐγίγνετο, καὶ ξυόμενοι διετέλουν οἱ πάντες ἄνευ περιστο-
λῆς τινος, διότι τὸ κακὸν γενικὸν ἦτο. Οἱ στρατιῶται μάλι-
στα οὐκ ἐφθειρίζοντο διὰ τῶν χειρῶν, ὥς μὴ ἐπαρκουσῶν κα-
τὰ τῆς τοσαύτης πληθύος, ἀλλ' ἐτινάσσοντο, ὥς ἔλεγον, ἦτοι
ἐτινάσσον ἐπὶ πυρᾶς τὰ ἱμάτια, ὅτε ἄθροαι κατέπιπτον αἱ
φθειραι, μὴ ἀντέχουσai κατὰ τῆς πολλῆς θερμότητος καὶ πε-
ρικαιόμεναι· ὅπως δὲ καταστρέφεται καὶ ἡ κονὶς, συστέλλον-
τες καλῶς τὰ εὖτω θερμὰ ἱμάτια, ἐκάθηντο ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀ-
πέπνιγον οἶονεὶ ταύτην. Ἐντεῦθεν ἐπήγαγε καὶ συνήθης κα-
τέστη ἡ δικαιολογία τῆς χαρακτηῖρα λειποταξίας φερούσης
ἀναχωρήσεως αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν εἰς τὰ ἴδια·
«Πάμε ν' ἀλλήλα ξοῦμε».

Ἡ τροφή καὶ στρατιωτῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν, ὅλων ρυπῶν-
των δι' αἰκινησίαν καὶ δυσκολίαν τῶν μέσων, ἦτο ἐν γένει ξηρά·
ὁ δὲ οἶνος, ὁ τυρὸς καὶ ἡ ἐλαία ἀφθοναὶ ὥς ἐπιπολύ. Καθ' ἑβδο-
μάδα, καὶ πολλάκις ἀπροσδιορίστως, ἐγίγνετο ἡ κρεωδαισία,
ἐν χρήσει ὄντος μόνου τοῦ ἐψητοῦ. Ὅσάκις δ' οἱ κλίβανοι οὐκ
ἐπῆρχουν, οἱ στρατιῶται ἔμασσον ἐπὶ δέρματος, ἢ ἐπὶ πλακῶς,
ἢ ἐπὶ τμήματος σανίδος. τὸν χορηγούμενον αὐτοῖς, συμμιγῇ
πάντοτε καὶ ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐξ ἐλύμου (καλαμποκίου), ἄ-
λευρον, ἐφροντες τὸν ἄζυμίτην καὶ ἀναλὸν ἄρτον ἐν σχήματι
πλακοῦντος καὶ ἐντὸς πεπυρακτωμένης τέφρας ἐκ φρυγάνων,
ἡμίοπτον διὰ τοῦτο ἢ ἔνωμον γινόμενον. Τοιοῦτος ἦν ὁ σπο-
δίτης ἄρτος. Τοῦ ἀλεύρου οὐδεμία διάττησις ἐγίγνετο οὔτε
καὶ δι' εὐρυτρήτου κοσκίνου. Ἐν χρήσει κοινῇ ἦσαν ἡ βομβύλη
(τσιτσά) διὰ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἀσκίδιον διὰ τὸ ὕδωρ. Ἀπὸ δὲ
τῆς πῆρας τοῦ στρατιώτου, πολὺν συνήθως ἐπεσθίοντος ἄρ-
τον μικρῷ ὄψῳ, οὐδέποτε ἔλειπον μέρος τυροῦ, ποσὸν τι ἐ-
λαιῶν, κρομμύων ἢ σκορόδων, ἔτι δὲ καὶ βελῶναι καὶ ράμ-
ματα καὶ λίθοι πυρῖται καὶ ὄπας (τσαναγκαροσούβλι) διὰ τὰ
«τσχρούχια». Τοῖς στρατοῖς δ' ἠκολούθουν καὶ νευρορῥάφοι
(μπαλωματαὶ) καὶ χαλκεῖς ἐπισκευασταὶ πυροβόλων, καὶ κι-
νηταὶ ἀγοραὶ παλιγκαπήλων, συγχροτούμεναι ἐκ τῶν τῆς

πρώτης ἀνάγκης τροφίμων, ἢ μὴ, οἶον οἶνων, οἶνοπνευμάτων, τρωγαλίων, ἰσχάδων, σκομβρίδων, κρομμύων, σκορόδων, ἐλαιῶν, τυροῦ, δερμάτων, ἐλαίου καὶ τῶν τοιούτων.

Οἱ πάντες ἐστρατοπεδεύοντο ὑπὸ τὰ δένδρα ἢ εἰς χαράδρας καὶ ρεύματα σκιαζόμενα. Εὐτυχεῖς οἱ πηγνύοντες αὐτοσχέδιον τινα ἐκ κλάδων ἢ θάμνων καλύβην ἢ σκιάδα (τσαρδάκι). Ἐπίσης εὐτυχεῖς οἱ ἔχοντες μίαν τινὰ ψίαθον πρὸς κατάκλισιν. Κατὰ πᾶσαν νύκτα ὠρίζοντο σκοποὶ, καὶ τὸ σύνθημα παρὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ ἐδίδετο τοῖς πᾶσι. Ὀρθριοὶ δ' ἐγειρόμενοι οἱ στρατιῶται καὶ ἀρχηγοί, κατεσημαίνοντο τῷ σημείῳ τοῦ Σταυροῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ τὴν κόμην ἐκτενίζοντο. Κατὰ πολὺ ἡγαπᾶτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ παχεῖα καὶ μακρὰ κόμη· ὁ δὲ φέρων τοιαύτην ἀνδριστῆς ἐθεωρεῖτο· οἱ δὲ ἐπιδεικνύμενοι ἐπὶ ἀνδρείᾳ, παρασεῖν εἵθιστον τὴν ὀσφὺν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα βαδίζοντες.

Κατὰ πρωίαν προσήρχοντο παρὰ τῷ ἀρχηγῷ ὑπὸ τὴν σκιάδα, ἢ ἐν ὑπαίθρῳ, πολλοί, ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς πολλάκις σχηματίζοντες κύκλους καθημένων. Αἱ μάχαι, αἱ ἀνάγκαι τῆς ἡμέρας, ἡ κατάστασις τῶν ἐχθρῶν, τὸ ἀνδραγάθημα τούτου, ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος ἐκείνου καὶ εἰδήσεις οἰαδιήτινες ἦσαν τὰ συνηθέστερα ἀντικείμενα τῶν συνδιαλέξεων τούτων. Πολλάκις ὁ ὅμιλος οὗτος ἐγίγνετο κριτήριον πολυμελὲς διαφορᾶς στρατιωτικῆς· ὁ δὲ γηραιότερος τῶν ἀρχηγῶν, ἢ καὶ στρατιωτῶν, ἔφερε τὴν νικῶσαν ψῆφον, διότι ἐσεβάζετο παρὰ πάντων ὡς πολὺς καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἄνθρωπος πρακτικῶν γνώσεων. «Τὸ ἔπεν ὁ γέρος»· ὡς ἔλεγον καὶ οἱ Ὑδραῖοι, «θὸτ Λάζαρι» (τὸ εἶπεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης).

Πᾶς ἀρχηγὸς σώματος ἀπολύτως ἐπεμελεῖτο περὶ ὅλων τῶν ἀναγκαίων, εἶχεν ἓνα φροντιστὴν καὶ ἀπολύτως ἐτιμῶρει τὸν ἐγκληματίαν, συνήθως μὲν δι' ἐπιπλήξεως ἱκανῶς προπετοῦς, δι' ἀφοπλίσεως ἢ δι' ἀτιμωτικῆς ἀποπομπῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ θανάτου ἔτι. Διὰ τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ εἶχε σωματοφύλακας ὠρισμένους· ἀπερχόμενος δὲ ἢ εἰς ἐπί-

σκεψιν, ἢ εἰς ἀπλοῦν περίπατον, ἀπεσύρετο πολλοὺς στρατιω-
τας (σχωπτικῶς παρονομαζομένους ὑπὸ τοῦ κοινοῦ οὐραν,) ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ἄνευ πυροβόλων, ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ τῇ Κρήτῃ μετὰ πυροβόλων. Οἱ υἱόθετοι (ψυχουῖοι) συνήθεις ἦσαν παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς τῆς Στερεᾶς, καὶ ἰδίως τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας, ἔργον ἔχοντες τὸ φέρειν κύπελλον καὶ καπνοσύριγκα, τὸ οἰνοχοεῖν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τὸ παρασκευάζειν τὴν στρωμνὴν τοῦ «καπιτάνου» ἐκ κλαδίων σκίνου, ἐλάτης, ἢ χόρτων. Ὡς δ' ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἱ Ἰφικρατεῖς, καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων οἱ Φαβιανοὶ καὶ οἱ Θεοδοσιανοί· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατιῶται ἐλέγοντο καὶ ἐγνωρίζοντο ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ὡς Κολοκοτρωναῖοι, Πετμεζαῖοι, Τσαβελαῖοι, Βοτσαραῖοι, Τσογκαῖοι, Καραῖσκαῖοι, κλπ. Τὰ ὀνόματα ἄρα τῶν ἀρχηγῶν ἀνεπλήρουν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν τακτικῶν συνταγμάτων.

Τὰς ὥρας τῆς ἀεργίας διεσκέδαζον, οἱ μὲν ἀνώτεροι κυβεύοντες, οἱ δὲ στρατιῶται τραγωδοῦντες, ἢ αὐλοῦντες, ἢ δισχεύοντες, ἢ σφαιρίζοντες, ἢ πηδῶντες, ἢ παλαίοντες, ἢ ἐν περιστάσεσι δειναῖς κυάμοις μαντευόμενοι, ἢ τὸν πυρρῆχην (λειβαδίτικον) συνηθέστερον καὶ τὸν ὄρμον (συρτὸν χορόν) σπανιώτερον ὀρχούμενοι. Ὁ διαπρέπων τῷ δίσκῳ, τῇ πάλῃ, ἢ τῷ πηδήματι, ἀνευφημεῖτο παρὰ πάντων· τὸν δ' ἀποτυγχάνοντα δηχτικαὶ συνώδευον εἰρωνεῖται.

Ὡραῖον ἦτο τὸ θέαμα τῆς συνδικαιτήσεως ἀξιοματικῶν καὶ στρατιωτῶν, δι' ἧς ἐκρατύνοντο οἱ δεσμοὶ τῆς ἀμριθαίας ἀγάπης καὶ πίστεως· καὶ εὐάρεστον λίαν τὸ ἄκουσμα τῶν ἡρωϊκῶν ᾠμάτων, παλαιότερων καὶ νεωτέρων, ὑπὲρ τῶν καλῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Αὐτὰ ἦσαν ἢ διάχυσις ὅλων ἀπέναντι τῶν τοσοῦτων ταλαιπωριῶν, ἢ διδασκαλία τοῦ καθήκοντος ἐκάστου, ἢ ἔμπνευσις πρὸς ἀνδραγαθίας καὶ τὸ θάρρος πρὸς τοὺς κινδύνους. Οἱ καλῶς τρα-

γωδοῦντες τὰ τοιαῦτα ἐθεωροῦντο ὡς ἄλλοι Ὀλυμπιόδωροι καὶ Δάμονες τῶν ἀρχαίων.

Ἡ εὐκρασία καὶ τὸ κατ'εὖρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιώτου ὠφείλετο οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκ γεννητῆς σκληραγωγίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκουσίαν ἀποχὴν ἀπὸ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀθωοτέρων τῆς ζωῆς ἀναπαύσεων. Μάλιστα δὲ ἐκυρίευσεν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἡ προληπτικὴ μὲν, ἐξόχως διατηρουμένη ὑπὸ τῶν ἄλλοτε κλεπτῶν, ἀλλ' ἠθικωτάτη καὶ λίαν σωτήριος ἰδέα, ὅτι ἡ βολὴ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβόλου διώκει τὸν τὰ σαρκικὰ διώκοντα. Ἐντεῦθεν ὁ σωφρονὼν ἐλογίζετο ἀπαθὴς πρὸς τὰς ἐκ χειρὸς βολάς.

Ἰκαναὶ δ' ἐκυρίευσαν αἱ προλήψεις, καὶ πολλάκις ἀποτελέσματα λυπηρὰ ἐπ'ἐνεγκον ἄνευ ἄλλης καὶ δικαιολογουμένης αἰτίας. Ἡ ἐμφάνισις λαγῶν ἢ ὄφρων κατὰ τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ ἢ κατὰ τὴν ἐναρξιν μάχης, ἢ πτῆσις πελαργῶν, κυνὸς ὠρυγμὸς, ἢ φωνὴ νυκτερινῆς ἰυγγος (γχιώνη), ἐξηγοῦντο ὡς οἰωνὸς ἀπαίσιος. Προσετίθεντο δὲ τούτοις ἡ πλατομαντεία, περὶ ἧς οἱ ἄλλοτε ἄρματωλοὶ γέροντες ἐθεωροῦντο οἱ μᾶλλον ἀρμόδιοι, καὶ ἡ ὄνειροκρισία, ἣν ἐπηγγέλλοντο οἱ Ἀάκωνες ἰδίως. Τί δ' εἴποι τις καὶ περὶ ἐτέρας, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλοκότου καὶ ἀντιθέου, προλήψεώς τινων ἐκ τῶν ὀπληρχηγῶν τῆς Στερεᾶς; Δυστυχὴς ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐτύγχανεν ἔμ-προσθεν τούτων, ὁδοιπορούντων τῇ πρωίᾳ! Ὡς φάσμα δυσμενὲς, ὡς σημεῖον μοχλῆρόν ὑπελαμβάνετο καὶ κατεδιώκετο οὗτος εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ καὶ ἐφονεύετο.

Ἡ κυρία ὀπλισις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν συνίστατο ἐκ πυροβόλου, μᾶλλον ἐπιμήκου, ἐξ ἑνὸς ἢ δύο πυροβολίων καὶ δύο ἢ ἑνὸς γωρυτῶν (παλασκῶν). Ὁ σίδηρος τοῦ πυροβόλου συνεδέετο μετὰ τῆς ἀκτηρίδος διὰ σιδηροῦ ἢ ὀρειχάλκου ἐλάματος· ἀντὶ δὲ τούτου ἱκανοὶ τῶν χωρικῶν ἐχρῶντο κατὰ πρῶτον λόρῳ δερματίνῳ ἢ καὶ σπαρτίῳ. Πολλοὶ ἔτι ἔφερον καὶ παραξυφίδα (γιαταγάνι), ὀλίγοι δὲ καὶ ξίφος καμπύλον, κρεμάμενον περὶ τὸν ἀριστερόν μηρόν διὰ λώρου. Ἐπιτημέ-

τερος ἢ γενναιότερος ἀνεγνωρίζετο ὁ χρυσοπάρυφος, ἦτοι ὁ φέρων ἀργυρᾶ καὶ μάλιστα χρυσοβαφῇ τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἱμάτια, διότι ὑπετίθετο ὡς κεκτημένος τοιαῦτα δι' ἀνδραγαθίων. Πίπτοντος ὁμβροῦ κατὰ τὰς ὁδοιπορίας, τὸ πυροβόλον ἐφέρετο ὑπὸ μάλης, πρὸς τὰ κάτω κλίνον, ἢ ἐκαλύπτετο τὸ πυρεῖον αὐτοῦ διὰ κηρωτοῦ. Πλείστοι δ' ἔφερον ἔτι περίαπτα, καὶ σπάνιοι τὸ ἀλεξιφάρμακον (παντσέχρι).

Ὁχυρωματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν φυσικῶς μὲν τὰ στενῶματα, τὰ ὑψώματα, αἱ ὑπώρειαι, οἱ χάνδακες, αἱ ρευματίαι καὶ πᾶσα ἀπότομος καὶ δύσκολος θέσις· τεχνητῶς δὲ αἱ οἰχίαι, οἱ λinoί, οἱ μυλῶνες, οἱ πύργοι, τὰ ἐξωκκλήσια καὶ ἐν γένει οἱ ἐκ λίθων ἢ χώματος κατασκευαζόμενοι προμαχώνες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο καθήμενοι ἢ κύπτοντες, οἱ προμαχώνες ἐσχηματίζοντο εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου ἐν εἴδει ταινίας, ἢ ἡμικύκλιοι, ἢ ὅλως κλειστοί, κατὰ τὴν θέσιν. Διὰ τὴν ἑλλειψιν δὲ ἱππικοῦ καὶ τηλεβόλων, ὡς καὶ διὰ τὸ πάντοτε ὑπεράριθμον τῶν πολεμίων, οἱ Ἕλληνες ἀπεῖχον τοῦ ἐκτίθεσθαι ἐπὶ τῶν πεδίων, ἐκτὸς ἂν ἐκαλύπτετο μέρος τούτων ὑπὸ ἀμπελώνων, ἢ διεχωρίζετο ὑπὸ γεφύρας, χειμάρρου ἢ ποταμοῦ, ἢ ἂν παρέκειτο χωρίον τι, ἢ ἔλος, ἢ λίμνη, ἢ τι τοιοῦτο φυσικὸν κατὰ τοῦ ἱππικοῦ κώλυμα. Ἐντεῦθεν ἀμυντικὸν κυρίως ἐνήργουν τὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἀνηροῦντο μᾶλλον οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἐπιτιθέμενοι. Ἐν ὥρᾳ δὲ τοιαύτῃ οἱ πάντες ἐδιοικοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ σπανίως τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχηγοῦ εἰσηκούετο· ἀλαλαγμοὶ δὲ, παρακελεύσεις καὶ ὕβρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπίσης ἀλαλαζόντων, παρακελευόντων καὶ ὕβριζόντων, ἀνεμίγνυντο μετὰ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων. Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ, ὅτι τοὺς ἀτόλμους ἐν ταῖς μάχαις κατελάμβανε συνήθως καρδιωγμὸς καὶ στρόφος.

Ἡ κρίσις ἐδίδετο διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέρους, ὅτε καὶ ἡ μεγαλητέρα ἐπηκολούθει ζημία. Συνεχῶς ἐξήρχοντο τῶν προμαχόνων οἱ Ἕλληνες ἐπιτιθέμενοι,

ὅτε οἱ πλείους ἐβηματίζοντο ἀνωμάλως, οἱ δὲ μᾶλλον φιλότιμοι ἔσπευδον πρὸ τῶν ἄλλων. Πολλάκις ἡ ζέουσα ῥωμαλεότης, ἢ ἡ τυφλὴ ὁρμὴ, ἐπέφερε κρίσιν εὐτυχῇ· πολλάκις ἡ ὀπισθοδρομήσεις ὀλίγων ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς ὅλων, ὅτε ἕκαστος μὲν καὶ ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ ἐζήτει τὴν διὰ ποδῶν σωτηρίαν, οἱ ὠκύποδες ὑπερέβαλλον, ὅλοι δὲ ἀντιπαρεκελεύοντο «βρὲ σταθῆτε!!» καὶ οὐδεὶς ἐφίστατο. Ὡς δὲ ἐπὶ τῆς νίκης, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἥττης διελύετο πᾶν ἔχνος τάξεως, οἷαν τις ὑποτίθηναι ἐν τοῖς ἀτάκτοις πολέμοις, καὶ οἱ στρατιῶται ἀκράτητοι καθίσταντο. Δοθείσης νίκης, καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἥττον τολμηρῶν ἠθελον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ τιμὴν, τὸν αὐχένα αἶροντες καὶ τὴν κεφαλὴν γαύρως κυρτοῦντες· δοθείσης ἥττης, οἱ τοιοῦτοι ἀπέδιδον, ὃ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, τὴν πρώτην ἀφορμὴν καὶ αἰσχύνην, κάτω νενευκότες καὶ περίλυπον ὄψιν φέροντες. Μόνοι οἱ ἀληθῶς μεγάλθυμοι καὶ γενναῖοι ἐσιώπων καὶ κατὰ τὴν μίαν καὶ κατὰ τὴν ἄλλην περίπτωσιν, καὶ συνήθως ἀπὸ νευμάτων ἔσκωπτον τοὺς τοιούτους, μειδιῶντες. Παρατηροῦμεν δ' ἐν γένει, πρῶτον, ὅτι ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα ζέον, οὗ ἕνεκα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν οὐκ ἀφήρει ὡσεπιπολὺ τὴν νίκην· οὔτε ἡ πολλὴ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε ἡ σχετικὴ ἑλλειψις τῶν ἐπιτηδείων· καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ ἐνότης τῶν σωμάτων, τὸ μεμελετημένον σχέδιον, ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ προσωπικὴ μετοχὴ, ἡ γενναιότης καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἐν ταῖς μάχαις, πάντοτε ἦσαν ἐχέγγυον ὑπεραχῆς διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἡ νίκης Καδμείας διὰ τοὺς Τούρκους.

Ἑλλείποντος οἰουδήτινος νοσοκομείου στρατιωτικοῦ, αἱ τραυματαῖαι καὶ ἀσθενεῖς παρεπέμποντο εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἢ εἰς τὴν πλησιεστέραν πόλιν, ἢ μονὴν ἢ χωρίον· ἄλλως, οἱ στρατιῶται ἐνοσοκόμεον τούτους, τυγχάνοντας ἀλλοδαποὺς μάλιστα, ὅπου καὶ ὅπως ἠδύναντο· γραία δέ τις, ἡ κουρεὺς, ἢ μοναχὸς, ἢ ἐμπειρικός ἐπεσκέπτοντο αὐτοὺς, πολλάκις σερούμενοι καὶ αὐτῶν τῶν προχειροτέρων ὀργάνων καὶ μέσων,

οἶον μῆλης ἢ φλεβοτόμου, ἀλοιφῆς ἢ κηρωτῆς, τιλτοῦ καὶ τῶν τοιούτων. Οἴκοθεν δ' ὠμολόγηται, ὅτι τῆς ἱκανότητος τῶν τοιούτων ἱατρῶν καὶ χειρουργῶν προεξῆρχεν ἡ συνδρομὴ τῆς φύσεως, ἀρπάζουσα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν πλεῖστα θύματα. Σπανιώτατοι ἦσαν, καὶ περιοδικοὶ ἀνεφαίνοντο, ἐπιστήμονες ἱατροὶ, ἀνθ' ὧν, ὁφείλομεν εἰπεῖν, ἐμπειρικοὶ τινες χειρουργοί, ὡς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Παναγιώτης Ἰατράκος καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ ἐκ τῆς Ἀταλάντης αἰχμάλωτος Τοῦρκος Κούρταλης, παρὰ τούτους δὲ καὶ τινες μυστηριώδη τινὰ κατὰ παράδοσιν γνωρίζοντες φάρμακα ἐκ χόρτων καὶ ἄλλων συνθέσεων, κατὰ πολὺ ὠφέλιμοι ἐγίνοντο.

Ἐρχόμενοι ἤδη εἰς τὸ ὕλικόν μέρος τοῦ παρόντος καὶ τῶν ἐπομένων τόμων, ἐπαναλαμβάνομεν, ὅ,τι εἰλικρινῶς ὠμολογήσαμεν πρὸς τὸ κοινὸν διὰ τῆς ἀπὸ 20 ἰουνίου 1859 προκηρύξεως. Ἀληθῶς ἱκανοὺ ὑπῆρξαμεν μέρους αὐτόπται τῶν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα πραγμάτων· ἀληθῶς διετηρήσαμεν, ὅσῳ ἡδυνήθημεν, τὴν διὰ τὸ πρῶτον μάλιστα, δεύτερον, ὄγδοον καὶ ἔνατον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἱκανῶς πλουσίαν ὕλην τοῦ γραφείου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἐπίσημόν τε καὶ ἰδιωτικὴν· προσθέτομεν, ὅτι ἠνοίξαμεν τὰς ἀλληλογραφίας τοῦ Μαυρομιχάλου, τοῦ Κολοκοτρώνου, τοῦ Ῥώμα, τοῦ Νικητὰ καὶ ἄλλων πολλῶν· συνελέξαμεν δὲ παρὰ διαφόρων καὶ ἔγγραφα καὶ πληροφορίας, ἐξ ὧν παρεδέχθημεν, ὅσας ἐβασανίσσαμεν ὡς ἀληθεῖς, δι' ἧς ἔχομεν γενικῆς ιδέας καὶ πείρας τῶν πραγμάτων, καὶ ἀνεγνώσαμεν ἐκθέσεις δημοσιευθείσας, ἢ μὴ, οὐχὶ ὀλίγας· ἔτι δὲ ὠμολόγηται οἴκοθεν, ὅτι καὶ ἐμελετήσαμεν καὶ ἀνεδηφήσαμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν συγγράφαντας ἑλληνιστὶ τὸ ὅλον ἢ μέρη τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἱκανοὺς ὠφελήθημεν ὠρίμους καρποὺς ἐκ τῆς ἐργασίας τούτων, ἢ καὶ πολλαχοῦ ἀντεγράψαμεν τὸ γράμμα αὐτῶν, μάταιον θεωροῦντες «τὸ καὶνῶς ἐκφράζεσθαι» λόγῳ ἐπιδείξεως· ἀλλ' ὅμως πεπείσμεθα καὶ πάλιν, ὅτι «... οὐδ' εἰς ἡμᾶς, οὐδ' ἴσως ἔτι εἰς τοὺς ἐπίτινα περιόδον με-

»τα γενεστέρους, δυνατὰ ἦσαν, ἢ ἔσονται
 »ἢ ἐξακριβώσεις ὄλων τῶν γεγονότων, ἢ
 »ἀνεπισφαλῆς ἐκθεσεις καὶ ἡκριτικὴ ἐκτί-
 »μησις τούτων». Ἡ εὐμενὴς κρίσις, ἣν ἐξηγήθησαν ἐπὶ
 τῶν ἐκδοθέντων δύο τόμων τὸ κοινόν, οἱ λόγιοι καὶ οἱ ἄνθρωποι
 τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων· αἱ περὶ αὐτῶν κριτικαὶ ἔρευ-
 ναι, ἃς ἐφιλοπόννησαν αὐθόρμητοι διὰ μὲν τοῦ Φιλοπάτριδος
 Ἑλληνος ὁ πολῦτιμος νέος Γεώργιος Γ. Κ. Τυπάλδος, διὰ
 δὲ τῆς Πανδώρας ὁ καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, διὰ
 δὲ τοῦ Φιλοπάτριδος ὁ ἱατρὸς Θεόδωρος Ἀφεντούλης καὶ
 διὰ τοῦ Ἡλίου ὁ ποιητὴς Παναγιώτης Σοῦτσος· προσέτι δὲ
 τὸ εὐνοϊκὸν πνεῦμα, δι' οὗ ἀνήγγειλαν τὴν ἀρξαμένην ἐκδο-
 σιν τοῦ Δοκιμίου ἢ Ἄρκτος, τὸ Μέλλον, ὁ Πρωϊνὸς Κήρυξ
 καὶ ἡ Ἡμέρα, ἐξέκαυσαν μὲν τὴν δικαίαν καὶ ἄπειρον εὐγνω-
 μοσύνην ἡμῶν καὶ ἐνεθάρρουναν ἔτι πρὸς νέους κόπους, πλὴν
 οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον μετέβαλον τὴν πεποίθησιν, ἣν εἴχομεν καὶ
 θέλομεν ἔχειν.

Ἐὰν ἐμεθέξαμεν τοῦ ἀγῶνος, διὰ τοῦτο οὐκ εἴμεθα τότε
 καὶ ἀπανταχοῦ παρόντες, ὅπως ἔχωμεν λέγειν ἤδη, ὅτι γρά-
 φομεν τὰ πάντα, διότι εἶδομεν τὰ πάντα. Πῶς ἡδύνατό τις
 γνωρίζειν ἀκριβῶς, ὅσα ἂν συνέβαινον κατὰ τὴν Στερεάν,
 ὑπάρχων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἢ ἐν ταῖς νήσοις, καὶ τὰνάπα-
 λιν; Πῶς ἔτι ἡδύνατό τις βλέπειν τὰς ἐργασίας ὄλων τῶν
 στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου, ἢ ὄλων τῶν τῆς Στερεᾶς,
 καίτοι ὑπάρχων ἐν τούτῳ ἢ ἐκεῖνῳ τῷ στρατοπέδῳ τῆς Πε-
 λοποννήσου, ἢ τῆς Στερεᾶς; Περὶ τῆς Κρήτης ἰδίως ὁμιλή-
 σομεν ἐν τῷ ἀκολουθῶν τόμῳ Δ'. Μόνη ἐξαίρεσις μεσολαβεῖ
 ὡς πρὸς τὰς ναυτικὰς ἐργασίας, διότι ὁ στόλος ἦνοῦτο καὶ
 εἰργάζετο ὑπὸ ἀρχηγὸν ἓνα· καὶ μόνον πλεονέκτημα ἴδιον ἔ-
 χει ὁ διελθὼν ὅλον τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος, ὅτι, ὡς γνωρί-
 ζων μᾶλλον ἢ ἥττον τὰ πρόσωπα, δυσκολώτερον ἀπατᾶται
 συλλέγων ἐξ ἀνάγκης πληροφορίας ἄλλων, καὶ εὐκολώτερον
 διακρίνει τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ γνησίου, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψεύ-

δους. Ἐξω δὲ τούτου τοῦ προσωπικοῦ μέρους, ἔρχεται τὸ ζήτημα τοῦ ἐνὸς κέντρου, περὶ οὗ οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰπεῖν, ἢ ὅτι μόνη σκιὰ τοιοῦτου ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ ἰουνίου μεσοῦντος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης· ἐπομένως ἀρχεῖον γενικὸν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ἐν μέρει μόνον ἐσχηματίσθη. Ἀπὸ τοῦ 1822 ἀρχομένου ἐγένετο κέντρον συστηματικὸν ἡ ἐθνικὴ διοίκησις· ἀλλὰ καὶ ταύτης τὸ ἀρχεῖον ἀπωλέσθη δυστυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ οὐσιῶδες μέρος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐν τῇ Τριπόλει ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων διχοστασιῶν. Μόνον ἄρα ἀρχεῖον ἐθνικὸν διεσώθη πλήρες ἀπὸ τοῦ 1824. Ὅτι λέγομεν, ἀποδείκνυται καὶ ἐπισήμως ἐκ τῶν παρὰ τῆς Βουλῆς δημοσιευθέντων τῷ 1857 ἀρχείων τοῦ 1822, ἅπερ εἰσὶ τὰ σωζόμενα μόνον λείψανα, ὡς καὶ τὰ παρὰ διαφόρων ιδιωτῶν προσφερόμενα ἔγγραφα, ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ τινὰ τοῦ 1821. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων ὅλων τίνος, ἐρωτῶμεν, τὰ πλεῖστα κρίνονται ἀξίας, καὶ κατὰ τί συντελοῦσι πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν, δι' ὃν ἐδημοσιεύθησαν δημοσίᾳ δαπάνη;

Εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας ἐγγράφων δυστύχημα περιεπέσαμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ πάντες σχεδόν, ἔνεκα τῶν μεγάλων ἀνωμαλιῶν τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ 1825 ἐν τῇ Τριπόλει, καταληφθεῖσα παρὰ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ, καὶ κατὰ τὸ 1826 ἐν τῇ Ναυπλίᾳ, ἐμφυλίου διεγερθέντος πολέμου, ἐστερήθημεν μεγάλου ποσὸς ἐγγράφων, καὶ ἰδίως πρωτοτύπων, πολλῆς ἀξίας. Καὶ οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐλληνικὰ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκικὰ ἡ αὐτὴ συνέπεσεν ἀτυχία. Καθὼς πολλοὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν σποραδικῶς εἶχον τοιαῦτα, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων δὲ, ἐν αἷς εὐρέθησαν, ἢ καὶ ἐξ ἀμελείας, ἀπώλεσαν ἅπαντα, ἢ τὸ μέγιστον μέρος· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἱκανὰ ἀπὸ σκοποῦ συλλέξαντες, οἷον ἐγκυκλίους προτρεπτικὰς εἰς ὑποταγὴν, «ῥάγι μπουγιουρδιὰ», συνθήκας καὶ ἄλλας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνταποκρίσεις πασσάδων, ἀρχῶν καὶ ἀρχηγῶν σωμάτων, μόλις τὰ ἡμῖς τούτων περισωθέντα δημοσιεύσομεν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις. Παρὰ τὴν παντελῆ ἄρα στέρησιν τοῦ τουρκι-

κοῦ ἀρχείου (α) μεσολαβεῖ καὶ ἡ ἀπώλεια, περὶ ἧς λέγομεν, πρόσκομμα οὐχὶ μικρόν· εἰς τὸν σχηματισμὸν ὀλοκλήρου τῆς ἱστορικῆς ὕλης τοῦ ἀγῶνος. Χάρις δὲ τῇ τύχῃ, ὅτι καὶ ἐκ μόνων τῶν διασωθέντων παρ' ἡμῖν πάμπολλα μὲν χωρία ἱστορικὰ πληροῦνται, ἰδέαν δὲ ἀκριβῆ ἱκανῶς οἱ ἀναγνώσται λαμβάνουσι περὶ τε τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀξιώσεων, τοῦ τρόπου τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύεσθαι τοὺς Τούρκους κατὰ τὰς δεδομένας περιστάσεις. Ὑπὲρ πάν ἄλλο, εἰ δύνатаί τις εἰπεῖν, τὰ ἔγγραφα ταῦτά εἰσιν ὁ ἀκριβέστερος γνώμων τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν δεσποζόντων Τούρκων, συγκρινομένης πρὸς τὴν τῶν δεσποζομένων Ἑλλήνων· εἰς τὸ κάτοπτρον τῆς ἀνεπανορθώτου βαρβαρότητος τῶν πρώτων καὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς μετ' αὐτῶν συνυπάρξεως τῶν δευτέρων· εἰς τέλος ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τῆς κατασχύνης τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς οὐ μόνον ἀνεχομένου ἐν μέσῳ τῷ ΙΘ' αἰῶνι τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τοιαύτης βαρβαροφουλῆς, οὐ μόνον ἀγκαλιζομένου αὐτὴν ὡς μέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, καὶ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἠθικὴν θύοντος ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ταύτης. Ἐγραφέ τις τῷ 1821 (6): «... Ἡ ὀθωμανικὴ ταινία, χορτασμένη » μὲ γραικικὰ αἵματα, ἐτίθετο πάντοτε εἰς τὴν πλάστιγκα τῆς » εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, καὶ ἐκινδύνευε τὸ γραικικὸν ἔθνος, » ἀπὸ βαρείας δουλείας εἰς βαρυτέραν μεταπίπτον, νὰ ἐξαλει- » φθῇ... καὶ νὰ ἴδῃ τὴν Γραικίαν χωρὶς Γραικὸν ὁ αἰὼν τῆς » φιλοσοφίας». Τί δ' ἤθελεν εἰπεῖν ὁ γράψας ταῦτα (γ), εἰ ἔζη καὶ ἔβλεπεν, ὅσα ἔγραψεν ἐν Παρισίοις ὁ χριστιανισμὸς ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ τῇ 18 (30) μαρτίου 1856;

Ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω, ὡς καὶ ἐξ ὧν εἵπομεν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν τόμων Α' καὶ Β', ἐξάγεται, ὅτι ἡ σύνταξις ἱστορίας ἀκριβοῦς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καθίσταται δυσκολωτέρα τῆς τῶν μεγάλων ἔργων Ἀλεξάν-

(α) Ὁρα ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ τόμου Β' (σελ. κα—κβ').

(β) «Ἐπιστολὴ ἐνὸς Γραικοῦ πρὸς τὸν... ἑτάλον. 18 ἀπριλίου 1821.»

(γ) Ἰάκωβος Ρίζος (ἃ Νεσευλός).

δρου τοῦ Μακεδόνοιο ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἡ μοναδικὴ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν αἰώνων ἐκστρατεία ἐκείνη εἶχε καὶ τὸ ἐν κέντρον αὐτῆς καὶ τοὺς σοφοὺς ἄνδρας αὐτῆς, ἐτοίμως μανθάνοντας τὰ πάντα, ὡς πηγάζοντα ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ στρεφόμενα περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον· κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ὁμῶς ἐπανάστασιν, καίτοι σημεῖον οὖσαν μικρὸν ἀπέναντι ἐκστρατείας προτιθεμένης τὴν παγκόσμιον διὰ τῆς κατακτῆσεως ἠθικὴν μεταβολὴν καὶ πολιτικὴν συμμόρφωσιν, συνέβη πᾶν τὸ ἐναντίον. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα οἱ γράφοντες τὰ ἐλληνικὰ τοῦ 1821, κατὰ πολὺ ἀπέχουσι τοῦ δικαίωματος τοῦ ἱστορικοῦ τίτλου. Διατρέξει καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐργασία περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸν αὐτὸν νόμον, ὃν διέτρεξεν καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων. Συμβαίνει μὲν, ὅπως μὴ κρίνωνται τινες τῶν συγγραψάντων οὐδ' ἀναγνώσεως ἄξιοι, ἢ μὴ ἀποζήμιοντες ἀρκούντως τοὺς κόπους τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ καιροῦ, παραιτῶνται δ' ἡμελημένοι, ὡς τὰ μὴ ὑπεραποδίδοντα καὶ ὠφέλειάν τινα μεταλλεῖα ἀπέναντι τῆς γινομένης διὰ τὴν ἐξόρυξιν δαπάνης· ἀλλ' ὡσεπιτοπλεῖστον οἱ πρῶτοι χρησιμεύουσι πάντοτε ὡς γέφυρα τῶν δευτέρων, οὗτοι τῶν τρίτων καὶ ἐφεξῆς, ἕως ἂν πληρωθῇ τὸ ὕλικόν ὅλον καὶ ἐκλικμηθῇ πολλαχῶς ἢ ἀλήθεια.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐκηρύξαμεν πάντοτε καὶ κηρύσσομεν ἀξίους εὐγνωμοσύνης ἐθνικῆς τοὺς πρῶτους θεμελιωτὰς τοῦ ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἂν μεγάλον ἢ μικρὸν κατέβαλον τὸν λίθον αὐτῶν, καθ' ἣν ἔσχεν ἀρμοδιότητα καὶ ἱκανότητα ἕκαστος· οὐδ' εἶδομεν πώποτε δεδικαιωμένας τὰς σκληρὰς ἐπιθέσεις ἐκείνων τῶν ἀναγνωστῶν, ὅσοι καθ' ὅλου ἐπήνεγκον τοῦ κορμοῦ τὸν πέλεκυν τῆς ἀποδοκιμασίας, διότι εὖρον ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν κλάδων αὐτοῦ καὶ καρπούς τινας βεβλαμμένους ἢ καὶ σεσηπότας. Τίς ποτε ὑπεσχέθη τὸ τέλειον, ἢ ἐπηγγέλθη τὸν ἀναμάρτητον; Ἡ ἀναίρεσις τῶν οὕτως ἢ ἄλλως, ἥτοι ἐξ ἀγνοίας, ἢ παρεννοήσεως, ἢ καὶ ἀπὸ σκοποῦ, γεγραμμένων κακῶς,

ἡ ἐπιδιόρθωσις τῶν ἐσφαλμένων μερῶν καὶ ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἐλλείψεων ἐπιτρέπεται, μᾶλλον δὲ ἀπαιτεῖται, καθήκον οὖσα ἐκάστου δυναμένου περὶ τὰ τοιαῦτα, ἡ καὶ συμφέρον ἡθικὸν ἔχοντος πολίτου· οἱ τρόποι ὁμῶς διαφέρουσι, καὶ χεῖριστος τούτων ὑπάρχει ὁ ἔχων τὸν ἐγῶτισμόν μόνην ἀρχὴν καὶ μόνον σημεῖον τὸ προσωπικόν συμφέρον.

Τὴν δὲ ὕλην τοῦ Δοκιμίου ἡμῶν διεθέσαμεν εἰς Μέρη ἐπὶ τὸ γενικώτερον, καὶ ταῦτα εἰς Κεφάλαια ἐπὶ τὸ μερικώτερον. Παρὰ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν, ἐκτεθεῖσαν διὰ τοῦ Μέρους Α', καὶ τὴν κίνησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου διὰ τοῦ Β', ὡς ἀπαρτίζουσιν ἐκάστην ἰδίαν τοῦ ὅλου μερίδα, πᾶν ἀπὸ τοῦ παρόντος τόμου Μέρος θέλει περιλαμβάνειν ἐν ἑτῷ. Ὅπως δὲ εὐκολύνωμεν ἐν πολλοῖς τὸν ἀναγνώστην, πρῶτον μὲν διηρέσαμεν τὰ Κεφάλαια τμηματικῶς, περιέχοντα οὕτω τὸ μὲν μόνον τὰ τῆς Πελοποννήσου, τὸ δὲ μόνον τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ μόνον τὰ τῶν νήσων καὶ ἐφεξῆς, κατὰ περιόδους συγχρόνους καὶ ἐν ἀνάγκῃ μὴ ἀφισταμένης κατὰ πολὺ τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης· δεύτερον δὲ συνεδέσαμεν ταῦτα διὰ τῶν παραπομπῶν καὶ συνεχειῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζεται ἀναγινώσκειν τὸ ὅλον ὁ θέλων, καθ' ὑπόθεσιν, μόνον τὰ τῆς Πελοποννήσου, ἢ μόνον τὰ τῶν ναυτικῶν νήσων, ἢ μόνον τὰ ἐξωτερικὰ καὶ καθεξῆς. Νομίζομεν, ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς ὕλης κατάταξις, καίτοι ἐπίμοχθος δι' ἡμᾶς κατὰ πολλοὺς λόγους, ἦτο ἡ καταλληλοτέρα. Ἐπειδὴ δὲ πλῆθος τουρκικῶν, μισοβαρβάρων καὶ χυδαίων κατὰ τόπους λέξεων σημασίας ἀγνώστου τοῖς πολλοῖς περιενεχθήσονται ἐξ ἀνάγκης ἐν ὅλῃ τῇ σειρᾷ τοῦ Δοκιμίου, προτιθέμεθα, ὅπως ἐν τῷ τέλει αὐτοῦ, Θεοῦ δόντος, συγκεντρώσωμεν ἀπάσας κατὰ ἀλφαβητικὴν τάξιν καὶ ἐξηγήσωμεν. Ἐπιθυμοῦντες ὡσαύτως, ἵνα εὐκολύνωμεν καὶ ἄλλως τοὺς ἀναγνώστας, ὠρθογραφῆσαμεν πλεῖστα τῶν ἐγγράφων, καὶ μάλιστα τὰ χυδαῖα καὶ τουρκικὰ, ἅπερ οὔτε ἀνεγινώσκοντο εὐκόλως, οὔτε κατενοοῦντο ἐτοίμως διὰ τὸ ὁλῶς ἀλλόκοτον τῶν ἀνορθογραφιῶν, τοῦ στιγματισμοῦ καὶ

της τονώσεως. Τοῦ φρασσεολογικοῦ μέρους ὅλων τῶν ἐγγράφων οὐδόλως ἐθίζαμεν.

Ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς αὐτοί, παρὰ πολλὰς ἄλλας βεβαίως, καὶ τὴν οὐσιώδη καθισταμένην ἔλλειψιν τοῦ Δοκιμίου ὡς πρὸς τὰς εἰκονογραφίας καὶ τοπογραφίας, ὧν ἄνευ δυσνόητοι, ἴσως δὲ καὶ ἀκατάληπτοι, ἀποβαίνουσιν οἱ τε προσωπικοὶ διαφόρων χαρακτήρες, οὓς δίδομεν, καὶ αἱ μάχαι καὶ πολιορκίαι, ἃς περιγράφομεν. Πῶς ἠδυνάμεθα ὁμῶς ἔργον τοιοῦτο, ἀπαιτοῦν καὶ χρόνον πολὺν, καὶ δαπάνην οὐ μικράν, καὶ κοινωνίαν μᾶλλον πεφωτισμένην καὶ ὀλιγώτερον ὕλικήν, κοινωνίαν φίλην τῶν ἱστορικῶν ἀναγνώσεων; Εἴθε μὴ ἔλθωμεν εἰς ἐξηγήσεις πλατυτέρας καὶ καθαρωτέρας ἐν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ ἀκολουθήσοντος τόμου Δ'.

Ἀθήνησι τῇ 20 αὐγούστου 1860.

Ι. ΦΙΑΛΜΩΝ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΤΟΜΩ ΤΡΙΤΩ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πελοπόννησος.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.— Μέτρα τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς.— Ἡ ἐν Λαύ-
ρα σύσκεψις τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.— Ὁμοίως ἡ ἐν Λακω-
νίᾳ σύσκεψις τῶν Λακωνίων ὀπλαρχηγῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.— Κίνη-
σις Καλαβρύτων. Χαρακτῆρες Ζαήμου καὶ Χαραλάμπου. Πολιορκία τοῦ
βοεβόνδα Ἀρναούτογλου. Μπουγιουρδὶ τοῦ Μόρα καὶ μυχάμου περὶ τοῦ
ἐν Κατσάναις κτυπήματος.— Κίνησις Γόρτυνος. Οἱ Δεληγιάνναι προσ-
καλοῦντες τὸν Κολοκοτρώνην πολέμαρχον Γόρτυνος. Στρατοπεδεύσεις
ἐν Ῥένεσι καὶ Βέτσι κατὰ τοῦ Λάλα.— Κίνησις Αἰγίου. Διαπόρθμευσις
τῶν Τούρκων εἰς Φωκίδα.— Κίνησις Πατρῶν. Ἀντίστασις Παπαδια-
μαντοπούλου. Πολιορκία τῶν Τούρκων. Εἵσοδος Γερμανοῦ, Ζαήμου καὶ
λοιπῶν. Χαρακτὴρ Γερμανοῦ. Τηλεβολοστάσιον. Ἐγκύκλιος τῶν Ἀ-
χαιῶν πρὸς τοὺς προξένους. Προκήρυξις ἐπαναστατικῆ. Σημαῖα καὶ
σφραγίδες.— Κίνησις Λακωνίας. Ὁ Μαυρομιχάλης μετὰ τῶν Λακώ-
νων ἐν Καλάμεις. Χαρακτὴρ τούτου. Συμβούλιον πολεμικόν. Δοξολο-
γία. Ὁ βοεβόνδας Ἀρναούτογλους καὶ οἱ Τούρκοι Καλαμῶν. Ἀποστο-
λὴ τῆς Λακωνίας. Μεσσηνιακὴ Σύγκλητος. Προκήρυξις Μαυρομιχάλου
πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀδελάς.— Κίνησις Μεσσηνίας. Χαρακτὴρ Κολοκο-
τρώνου. Διάφοροι διευθύνσεις. Οἱ Τούρκοι Ἀνδρούτης. Μέτρα Κολοκο-
τρώνου.— Κίνησις Ἠλίδος. Ὁ βοεβόνδας Σουλεϊμὰν ἐφφένδης καὶ οἱ
Λαλαῖοι. Σισίνης. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Χλουμούτσιον. Πολιορ-
κία. Διάλυσις αὐτῆς.— Κίνησις Τριφυλίας. Δρέδες. Πρωτοσύγκελος Φραν-
τσῆς. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Πύλον. Δικαῖος καὶ Ἀναγνωσταρᾶς
ἐν Κυπαρισσίᾳ.— Κίνησις Κορώνης, Μεθώνης καὶ Πύλου.— Κίνησις
Σπάρτης. Βαρδουνιώται. Ἀποχώρησις αὐτῶν. Χονδρολιάς καὶ Ζαλού-
μης. Τηλεβολισμὸς Φραγκιά. Ἐπιστολὴ Σὲχ Νετσίπ ἐφφένδου. Προσ-
φυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν.— Κίνησις Ἐπιδάφρου Λιμηρᾶς.— Ὁ-
μοίως τῆς Κυνουρίας. Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ὑδραίοις πετασιώτας.— Κίνη-
σις Ἀργεὺς. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς Ναυπλίαν.— Κίνησις Κορίν-

Θου. Ἐνέργειαι Κλάδου. Νοταραῖοι. Ἀποστολὴ Καλαβρυτινῶν. Συγκέν-
τρωσις τῶν ἐνόπλων Στενοχωριτῶν. Πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου. Κρί-
σις περὶ Νοταραίων.— Κίνησις Μεγαλοπέλειως. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων
εἰς Τρίπολιν.— Κίνησις Ὀλυμπίας. Ἀναχώρησις τῶν Τούρκων. Προσ-
βολὴ τοῦ Κολοκοτρώνου. Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον Κα-
ρυταίνης. Πολιορκία. Ἡ πρώτη συγκέντρωσις ἐξ ἑκχισχιλίων ἐνόπλων
Πελοποννησίων. Κολοκοτρώνης καὶ Ἀναγνωσταρᾶς. Ἐπίθεσις τῶν Τούρ-
κων τῆς Τριπέλειως. Διάλυσις τῆς πολιορκίας. Ἀποχώρησις τῶν Φα-
ναριτῶν καὶ Καρυτηνῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν. Γενικαὶ παρατηρήσεις.
—Τὰ περὶ Λαλαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀνατολικὴ Χερσόφρα Ἑλλάς.

Παρατηρήσεις περὶ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος. Κίνησις Ἀμ-
φίσσης. Χαρακτὴρ Πανουριᾶ. Τὰ διατρέξαντα. Οἶάνθη. Πολιορκία τῶν
Τούρκων. Παράδοσις αὐτῶν.— Κίνησις Δωρίδος. Χαρακτὴρ Σκαλτσᾶ.
Ἐνέργειαι Μπαρμπᾶ πατσᾶ.— Κίνησις Λεβαδείας. Τὰ διατρέξαντα. Ἰδέαι
Νάκου καὶ Διάκου. Χαρακτὴρ Διάκου. Προσβολὴ Βούτσου ἐν Ζεμενῷ.
Συνδιάλεξις Διάκου καὶ βοεβόνδα Λεβαδείας. Ἐξέπλισις τῆς ἐπαρχίας.
Προσφυγὴ τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον. Ἀποκλεισμός αὐτῶν. Τελετὴ.
Κόνσολοι Λεβαδείας.— Κίνησις Λοκρίδος καὶ Θηβῶν.— Ὀμοσίως Ὀ-
ποῦντος. Χαρακτὴρ Δουβουνιώτου. Ὁ Διάκος ἐν τῷ Ὀποῦντι. Πολιορ-
κία καὶ παράδοσις τῶν Τούρκων. Κατατροπὴ τοῦ Τεκέ. Τὰ περὶ Βε-
κτασίδων καὶ Μεθλεβίδων.— Κίνησις Ὑπάτης. Διάκος, Δουβουνιώτης καὶ
Πανουριᾶς. Διαγωγὴ Κοντογιάννου. Πολιορκία καὶ διάλυσις αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Νῆσοι.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.— Κίνησις Πεττῶν. Βοτασαῖοι καὶ Πάνος. Ἀ-
ποστολὴ εἰς Ὑδραν. Κυρίευσις τουρκικῶν πλοίων ἐν Μήλῳ. Πολιορκία
κατὰ θάλασσαν.— Κίνησις Αἰγίνης, Σαλαμῖνος καὶ Καλαυρείας.— Κί-
νησις Ψάρων. Σκέψις περὶ τοῦ ἐν Συδύτοις στολίσκου. Διάλυσις τοῦ στρα-
τοῦ τοῦ Βακῆρ πατσᾶ. Ἐπιθέσεις κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ἀπο-

πλισις Ἰμβρου ὑπὸ τὸν Γιαννίτσην.— Ὑδρα. Γενικαὶ Σκέψεις. Ἀντώνιος Οἰκονόμου καὶ ἐπανάστασις κατὰ τῶν προκρίτων. Ἀρχηγία Ἀντωνίου Οἰκονόμου. Τελετὴ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ πρώτη ἐγγραφὸς πρᾶξις. Προκήρυγμα πρὸς τοὺς ἐν Αἰγαίῳ δυτικούς. Προκήρυγμα ἐθνικόν. Διάταξις περὶ τῶν ναυτικῶν.— Κίνησις Κυκλάδων. Διαγωγή τῶν Λατινελλήνων.— Κίνησις Σάμου καὶ Κάσσου. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Προηγούμενη κατάστασις τῆς Σάμου. Πρώτη ὕψωσις τῆς σημαίας ὑπὸ τοῦ Λαχανᾶ.. Ὁργάνωσις τῆς νήσου ὑπὸ Λεγοθέτου. Καντχρτσόγλους ἐν Κάσσῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

(*Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος*).

Ἀττικὴ. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Μελέτης Βασιλείου καὶ παρασκευαί. Σύλληψις κληρικῶν καὶ προκρίτων. Προσβολὴ ἐν Καλάμῳ. Ἀποστολὴ Δήμου Ἀντωνίου. Ἀπειλὴ σφαγῆς. Εἰσβολὴ Μελέτου ἐν Ἀθήναις. Κίνησις τῆς Ἀττικῆς. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Βουλευταὶ Ἀθηνῶν. Ἐθελονταὶ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν.— Κίνησις Θεσσαλομαχνησίας. Ἀνθιμος Γαζῆς. Πολιτειογραφικὴ ἐξέτασις περὶ Θεσσαλομαχνησίας. Βουλὴ Θεσσαλομαχνησίας.— Εὐδοία. Τοπογραφικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξέτασις. Μέτρα τῶν Τούρκων. Ἐπανάστασις Αἰμνῆς καὶ Ξηροχωρίου. Βερούσης καὶ λοιποί. Κατάληψις τοῦ Ἀΐου. Προκηρύξεις.— Μακεδονία. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐρμμανουὴλ Παπᾶ. Προπαρασκευαὶ τοῦτου. Κατάβασις εἰς Ἀθῶν. Μέτρα προληπτικὰ τῶν Τούρκων. Προεστῶτες. Ἐπανάστασις Πελυγύρου καὶ Ἀθῶ. Ἐφορεία. Ἀναγόμεναις Ἐρμμανουὴλ Παπᾶ. Κινήσεις εἰσφοροί. Παρατηρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

(*Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν*.)

Συνέπειαι τῆς διαλύσεως τοῦ ἐν Γόρτυν στρατοῦ. Πολεμικὸν σχέδιον Κολοκοτρώνου. Στρατόπεδον ἐν Πιάνῃ. Ὑπεροχὴ νέα τῶν Τούρκων καὶ πανικοὶ φόβοι. Συγκεντρώσεις περὶ τὴν Τρίπολιν.— Πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου. Καλαβρυτινοί. Μερτίκας. Προμήθειαι Κλάδου. Προσωπικότητες. Μέτρα Δικαίου.— Πολιορκία Ναυπλίας. Ἐπίθεσις ἐπιτυχῆς τῶν

Τούρκων καὶ διάλυσις. Λατκαρίνα Πούπλη ἐν τῷ Ἀργεῖ. Χαρακτήρ αὐτῆς. Ἐπανάληψις τῆς πολιορκίας.— Πολιορκία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Ἐπιθεσις αὐτῆς τῶν Τούρκων. Τομὴ τῆς γεφύρας.— Πολιορκία Κορώνης. Μαυρομιχαλαῖοι, Δαρειώτης καὶ Καράπαυλος.— Πολιορκία Μεθώνης καὶ Πύλου. Διάλογος Τούρκων καὶ Τριφυλίων. Ἀρχηγία Γρηγορίου Μεθώνης. Ἴβνιοι. Ἀτυχῆς ἔξοδος τῶν Τούρκων. Κωνσταντῖνος Πιεζράκος Μαυρομιχάλης.— Αἰαλαῖοι. Καταστροφή Πύργου. Ἀτυχῆς ἐπιθεσις αὐτῶν κατὰ τῆς Ἀγουλινίτσης. Στρατόπεδον ἐν Βολάντζη. Λαφυραγωγαὶ καὶ αἰχμαλωσίαι. — Ἰουσεὺρ πασσᾶς. Διαπόρθμευσις εἰς Ἀχαΐαν. Ἀνταπόκρισις Ἀχαιῶν. Διαγωγή Φιλίππου Γρήν. Ἐξοδος τοῦ Ἰουσεὺρ πασσᾶ εἰς Πάτρας. Ἔργα τῶν Τούρκων. Διάλυσις τῆς πολιορκίας. Καρατσᾶς. Διαμαρτυρία Ἀχαιῶν κατὰ τοῦ Γρήν.— Ἡ κατὰ τῆς Βλαχοκεραισιᾶς ἐπιθεσις τῶν Τούρκων τῆς Τριπέλεως. Νίκη αὐτῶν. Θάνατος Νικολοπούλου. Πανικὸς φόβος. Ἀρχιστρατηγία Μαυρομιχάλου. Στρατολογία.— Ἡ ἐν Λεβιδίῳ μάχη. Ἡττα τῶν Τούρκων. Θάνατος Στριφτόμπολα. Ἀλληλογραφίαι. Ὀχλαγωγία ἐν Τριπέλει. Ἀλῆ Τσεκούρας.— Διάλυσις τοῦ πρώτου ἐν Βαλτεταίῳ στρατοπέδου.— Ἀρχιστρατηγία Κολοκοτρώνου ἐν Γόρτυνι. Στρατιωτικὰ μέτρα.— Ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς ἐν τῷ Ρίῳ καὶ ἐν Αἰγίῳ. Ἀποστολὴ αὐτοῦ. Ἐπιτυχία ἐν Βέβοδα. Διάλυσις τῆς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου. Ἡ τύχη τοῦ ταχυδρόμου τῶν Ἀργείων. Κατάβαςις εἰς τὴν Ἀργολικὴν. Μέτρα Ἀργείων. Ἡττα αὐτῶν καὶ διάλυσις τῆς πόλεως. Μέτρα πολιτικὰ Κεχαγιαῖ βεγῆ. Κινήματα αὐτῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀνάβαςις τοῦ Κεχαγιαῖ βεγῆ εἰς τὴν Τρίπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

(*Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.*)

Κατάβαςις Κιοῦτὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμέρ Βρυώνου. Σφαγὴ τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Νίκη τῶν Τούρκων. Θάνατος Διάκου. Παρατηρήσεις.— Ἡ ἐν Γραβιά μάχη. Θρίαμβος Ὀδυσσεύς Ἀνδρόύτσου. Χαρακτήρ αὐτοῦ. Παρατηρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡθικὴ κατάστασις τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Διπλωματία καὶ Μαχ-

μούτ. Ἀπόπειρα πρὸς γενικὴν σφαγὴν. Σφαγὴ Κωνσταντίνου Μουρού-
ζου κλπ. Χαρακτὴρ αὐτοῦ. Μέτρα κατὰ τῶν παρεπιδήμων. Ἀπαγόρευσις
τῶν ἀποδράσεων. Ἀντίστασις τοῦ Ῥώσσου πρέσβεως. Σύλληψις, ἀπαγ-
χόνισις, μεταφορὰ εἰς Ὁδησσὸν καὶ ταφὴ Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου.
Ἀπαγχόνισις ἐγκρίτων ἀρχιερέων, ὡς καὶ τοῦ πρώην πατριάρχου Κυ-
ρίλλου ἐν Ἀδριανουπόλει. Φυλακίσεις, σφαγαί, ἐξορίαι. Γενικαὶ παρα-
τηρήσεις. Χαρακτῆρες τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου. Ὁχ-
λαγωγίαι, καταστροφαὶ ἐκκλησιῶν, θάνατοι, σφαγαὶ ἐκ τῶν πάσης τά-
ξεως καὶ δραπέτευσεις. Αἰσθημάτων Στρωγανῶφ. Γενναιότης τῶν θυσια-
ζομένων. Τὰ μεγάλα κακὰ ἐν Σμύρνῃ. Ὁμοίως ἐν Κύπρῳ. Ὁμοίως ἐν
Κουσαδασίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

(*Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν.*)

Μολύβδιναι στέγαι.— Πολιτικὰ μέτρα Κεχαγιᾶ βεγῆ.— Συγκεντρώ-
σεις Ἑλλήνων.— Ἡθικὴ τῶν Τούρκων κατάστασις.— Κολοκοτρώνης
καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλης περὶ Βαλτετσίου. Δευτέρα συγκέντρωσις ἐν
Βαλτετσίῳ. Ἡ μεγάλη ἐν Βαλτετσίῳ μάχη. Ἡττα τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ.
Ἡρώϊσμος Ἡλίας Μαυρομιχάλεω. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐπιστολὴ τοῦ
Κολοκοτρώνου πρὸς τὸν Κεχαγιᾶν.— Ἡ ἐν Δολιαντοῖς μάχη. Ἡττα τοῦ
Κεχαγιᾶ. Ἡρώϊσμος Νικήτα.— Πολιορκία Τριπέλεως. Μέτρα Κολοκο-
τρώνου. Συμπλοκαὶ διάφοροι. Οἰκονομικὰ μέτρα. Κατάληψις Παλλαν-
τίου. Κατάστασις τῶν ἐν Τριπέλει Χριστιανῶν.— Ἡ ἐν Καλτεζαῖς συ-
νέλευσις καὶ τὸ πρῶτον πολιτικὸν σύστημα. Πράξεις τῆς Πελοποννη-
σιακῆς Γερουσίας.— Ἡ ἐν Λαντσίῳ μάχη. Θάνατος Χαραλάμπου Βι-
λαέτου.— Ἐπιδρομαὶ τῶν Λαλαίων. Θάνατος Γιαννιᾶ ἐν τῇ Κατσαροῦ.
— Συγκεντρώσεις περὶ τὸ Λάλα. Ζακύνθιοι, Κεφαλλῆνες. Προκήρυξις
αὐτῶν. Ὀδοιπορία Ἰονίων καὶ Ἡλείων. Συμπλοκὴ κατὰ τὸ μνημεῖον τοῦ
Βοδίνῃ. Καλαβρυτινοὶ καὶ Γορτύνιοι. Ὁχύρωσις ἐν τῷ Ποῦσι. Ἐπιστο-
λὴ τῶν Ἰονίων πρὸς τοὺς Λαλαίους. Ἀπάντησις τῶν Λαλαίων. Ἀπό-
φανσις τελευταία Ἀνδρέου Μεταξᾶ.— Κατάστασις τῆς πολιορκίας Ἀ-
κροκορίνθου. Ἀρχηγία Ἀναγνώστου Πετρεζᾶ. Πολεμικὴ θέσις Ἀκρο-
κορίνθου. Ἐριδες.— Πολιορκία Ναυπλίας. Συμπλοκὴ ἐν Κατόγλι. Πα-
ρατηρήσεις περὶ Ναυπλίας.— Πολιορκία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Ἀποτυ-
χία τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Παλαιὰν Μονεμβασίαν. Οἰκονομικὴ κατά-
στασις αὐτῶν καὶ μέτρα.— Πολιορκία Μεθώνης.— Ὁμοίως Πατρῶν.
Οἰκονομικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἐνέργειαι Γερμανοῦ. Προφυλακαὶ μονο-
μερεῖς. Συμπλοκὴ τῶν Ἡλείων εἰς Κούκουρα. Τοποθετήσεις ἐν Δεμε-
στίχοις καὶ Νεξερῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

(*Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.*)

Σχηματισμὸς ἐλληνικοῦ στόλου. Ναυαρχία καὶ χαρακτήρ Ἰακώβου Τουμπάζη.— Νεόφυτος Βάμβας καὶ ἀπόφασις ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Χίου.— Προκήρυγμα τοῦ στόλου πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν νήσων. Ὁμοίως πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς.— Περὶ Χίου. Ὁ στόλος εἰς Ψάρα. Καταδρομικαὶ πράξεις πρὸ τῆς Χίου. Ὁ στόλος κατὰ τὴν Χίον. Προκήρυξις τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς Χίους. Σύλληψις τοῦ Μισι-μολλασῆ καὶ συνέπειαι. Ἀρνήσις τῶν Χίων. Ἀπόπλους τοῦ στόλου. Βεχὴρ πασσᾶς ἐν Χίῳ. Ὀμηροὶ Χῖοι.— Ἀντεπανάστασις κατὰ τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου ἐν Ὑδρᾷ. Ὑπερίσχυσις τῶν προκρίτων καὶ μετάβασις τοῦ Οἰκονόμου εἰς Πελοπόννησον. Περιορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ Μεγασπηλαίῳ.— Ἐκπλευσις ναυτικῆς μοίρας ὑπὲρ τῆς Ἀχαΐας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Δυτικὴ Ἑλλάς. Γενικαὶ παρατηρήσεις. Χαρακτήρ Μακρῷ. Ἐνέργειαι Βλαχοπούλου.— Ἰδέαι Βαρνακιώτου.— Κίνησις Μεσολογγίου. Παρατηρήσεις.— Τοῦρκοι τοῦ Ἀνατολικοῦ.— Προκήρυξις Βαρνακιώτου.— Πολιορκία Ναυπάκτου. Ἐφοδὸς κατὰ τοῦ Ἀντιρρίου. Θάνατος Χορμόθα.— Ἀτυχὴς χρήσις πυρπολικοῦ κατὰ τῶν τουρκικῶν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον πλοίων. Ἡρωϊσμὸς Γεωργίου Παξινοῦ.— Ἀπόπλους τῆς ἐλληνικῆς μοίρας.— Πολιορκία καὶ κυρίευσις τοῦ Ἀγρινίου.— Ὁμοίως τοῦ Ζαπαντίου.— Τσόγκας κατὰ τοῦ Τεκὲ καὶ Ἀνακτορίου.— Κίνησις Εὐρυτανίας καὶ καταστροφή Νούρκας Σέρβανη καὶ Βελῆ βεγῆ Πρεμετινοῦ.— Νίκη Ἰσκού καὶ Βακέλα κατὰ τοῦ Ἰσμαήλ πασσᾶ Πλιάσα ἐν Θυάμῳ.— Ἀποτυχία τοῦ Πλιάσα ἐν τῇ Ἀρτί.— Ὁμοίως τῶν ἐν Κομποτίῳ ἐχθρῶν.— Χασάν πασσᾶς ἐν τῇ Ἀρτῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

(*Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν.*)

Κίνησις τοῦ σουλτανικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Καρᾶ-Ἀλῆν. Παρατηρήσεις.— Ἐκστρατεία τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἐγγραφὸν διορισμοῦ Τεμ-

πάξη.— σχηματισμὸς πυρπολικῶν.— Πυρπολισμὸς τουρκικοῦ δικρότου ἐν Ἐρέσῳ. Συνέπειαι.— Καταστροφή τῆς πύλειος τῶν Κυδωνιῶν.— Φόρος τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους νήσων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

(Συγέχθεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.)

Ἀποτυχία τοῦ Ὀμῆρ Βρυῶνου ἐν τῇ Γκιώνῃ. Νέαι ἀπόπειραι καὶ ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς Ὀποῦντα. Μεταβολὴ τοῦ σχεδίου Μεχμέτ πασσᾶ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ Καστράκι. Ἀπόφαισις κατὰ τῆς Ὑπάτης. Μάχη τοῦ Ἀετοῦ. Τελεχὰ Φέζος. Βοήθεια Πελοποννησίων. Ἀποτυχία τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ Καστράκι. Ἀπάτη αὐτοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους. Προχώρησις τούτων. Καταστροφή τῆς Λεβαδείας. Χρῆστος Παλάσκας. Ἀτυχὲς κίνημα ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων ἐν τῷ φρουρίῳ Λεβαδείας. Παράδοσις αὐτῶν. Ἐγκατάστασις τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἐπιστροφή τῆς πελοποννησιακῆς βοήθειας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ Ζεμενῷ. Κατάβασις τοῦ Δεμήρ πασσᾶ.— Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. Κατάστασις τοῦ φρουρίου. Ἀποστολὴ Μεχμετάκου. Προμαχῶνες τῶν Ἑλλήνων. Συμπλοκαί. Θάνατος Δήμου Ἀντωνίου. Καρατομίαι τῶν ὁμήρων. Ὑπόνομος κατὰ τοῦ Σερπεντσέ. Ἐριδὲς Ἀθηναίων καὶ Μελέτου. — Τὰ κατὰ τὴν Εὐβοίαν. Διάφορα κινήματα καὶ συμπλοκαί πρὸ τῆς Χαλκίδος. Διάφοροι τοποθετήσεις. Ἀποτυχία Βερούση ἐν τῷ Βατῶντι. Νέαι συγκεντρώσεις κατὰ τὸ Ἄϊον καὶ Βρυτάκια. Ἀτυχία ἐν τῇ Καστέλῃ. Καταστροφαι μέχρι Βάθειας καὶ Στενῆς. Ἀγγελῆς Γωδγίνας ἐν Βρυτακίοις. Νικόλαος Κριζώτης. Ὑπεροχὴ τοῦ Ἀγγελῆ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀποβολὴ τοῦ Βερούση.— Οἱ Καριστινοὶ Τούρκοι. Σαμπάνιδες. Καταστροφή τῆς Κύμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Τὰ περὶ τῆς καταβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Τεργέστην. — Ἐφορεία ἐν Τεργέστη.— Ὑποδοχὴ ἐν Ὑδρᾷ.— Χαρακτὴρ αὐτοῦ. — Προκήρυξις.— Ὁργάνωσις τῶν νήσων.— Νεφεύτος Βάρδας.— Μετάβασις καὶ ὑποδοχὴ ἐν τῷ Ἀστρεὶ τῆς Πελοποννήσου.— Ἐστίασις Κολκοτρώνου.— Ἀνάβασις εἰς Ἅγιον Ἰωάννην.— Τὸ συστατικὸν ἔγγραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Διαμαρτυρία Δικαίου πρὸς Ξάνθον ἀπὸ 22 φεβρουαρίου 1821	400
» » » » τὴν Ἀρχὴν » » » »	401
Σύσκεψις ἐν Καλάμαις Μαυρομιχάλου, Μονεμβασίας Χρυσάν- θου, Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ καὶ Κρεββατᾶ	402
Γράμμα Βλασσοπούλου πρὸς Μαυρομιχάλην	»
» τῶν ἐν Βοστίτση συνελθόντων πρὸς τοὺς ἄρχοντας Ἰδρας καὶ Πετσῶν	403
Προδοσία κατὰ Ἀναγνώσταρχ	»
Συμπλήρωσις περὶ τῶν διατρεξάντων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐ- ξωτερικῶς τε καὶ ἐσωτερικῶς	404
Περὶ Νικολάου Σολιώτου	406
Περὶ σιπαχίδων ἐν Πελοποννήσῳ	»
Τάξεις προσεστώτων » » » » »	»
Ἐγγραφα τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν μιζοβάβαχα	407
Τί σημαίνουν τὰ «νέζρι χοτσέτια»	»
Ἐγγραφον Σωτηρίου Χαρχαλῆπου ἀπὸ 20 μαρτίου 1821	408
» » τῶν Παπαγιαννοπούλων πρὸς Κολοκοτρώνην	»
Πλαποῦται	409
Εὐαγγέλης Λιβαδάς	»
Σημαῖται τῶν ναυτικῶν νήσων.	»
Ἀποδεικτικὸν Γεωργίου Σισίνου	410
Καταγωγή τῆς Μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας	»
» » » Κολοκοτρωνικῆς » » » » »	412
Οἱ Τούρκοι τῆς Τριφυλίας καὶ ὁ Ἀμβρόσιος Φραντσῆς	413
Ἐγγραφον στρατιωτικῆς βαθμολογίας ὑπὸ Δικαίου	416
Ὄνόματα φρουρίων ὑπὸ τῶν Τούρκων	417
Ἐπιστολὴ τῶν Δερβενοχωριτῶν πρὸς Ἰωάννην Κλάδον ἀπὸ 45 μαρτίου	»
» » Σταύρου Νικολάου » » » » 25 »	»
Περὶ Καρυταίνης	418
Ἐπιστολὴ Κολοκοτρώνου πρὸς Τσανέτον Χριστόπουλον ἀπὸ 28 μαρτίου	419
Περὶ τοῦ Ἰσμαήλ ἀγᾶ Λαλαίου	»
Διοίκησις Λάλα καὶ Πύργου	»
Περὶ τοῦ πρώτου ἐν Καλαβρύτοις κτυπήματος	420
Πληθυσμὸς τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ Τούρκων	»
Πολεμικὰ πλεονεκτήματα τῆς Δυτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα	»
Καταγωγή Πανουριᾶ	»
Διορισμὸς αὐτοῦ ὡς καπιτάνου ἀπὸ 26 ὀκτωβρίου 1820.	421
Περὶ Ἰωάννου Γούρα	»

Ἐγγράφον τῶν Κονσόλων Λεβαδείας ἀπὸ 3 ἀπριλίου 1821	422
Ναυτικὸν τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ τοῦ σουλτάνου . . .	»
Περὶ τῆς προσβολῆς τῶν τουρκικῶν πλοίων ἐν Μήλῳ . . .	423
Ἐγγράφον τῶν κατὰ θάλασσαν πολιορκητῶν τῆς Μονεμβασίας	424
» » » Ψαριανῶν πρὸς τοὺς Πετσιώτας	»
Περὶ τῶν ἀποστελλομένων ναυτικῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου	425
Τὸ κοινὸν ἔγγραφον δικτατορίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου .	»
Ὁμοίως τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς καπιτάνεους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου	426
Διάταξις τῆς Ὑδρας περὶ τῶν ἀγωνιζομένων ναυτικῶν . .	»
Τὰ ἐν Σάμῳ κόμματα	427
Αἱ πύλαι τοῦ περιτειχίσματος τῶν Ἀθηνῶν	»
Περὶ Ζαγορᾶς	428
Τούρκοι ἐν Εὐβοίᾳ καὶ αἱ διχσημότεραι οἰκογένειαι . . .	»
Κακουργήματα τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων	»
Προτέρα κατὰστασις τοῦ Ἄθω	429
Περὶ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ	430
Ἐγγράφον Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου πρὸς Ἐμ. Παπᾶ . . .	431
» » τῶν ἐπισκόπων Ἱεροθέου καὶ Κωνσταντίου » » .	»
» » τῶν Κασσανδρέων πρὸς τὴν ἐφορείαν τοῦ Ἄθω . . .	»
» » τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωακείμ πρὸς Ἐμ. Παπᾶ . . .	432
Οἱ ἐπονομαζόμενοι χαρτασοχάρτια	433
Στρατιωτικὴ διάταξις Βαφιοπούλου	»
Ἡ Δόμνη Χατσῆ Βιζιζή	»
Δρέδες	»
Ἐγγράφον Μαυρομιχάλου πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Μεθώ- νην	434
» » τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ φρουρίου Πιτρῶν	»
Ἀπάντησις τῶν Τούρκων	435
Κερδοσκόποι ἐκ τῶν Μεσολογγιτῶν	»
Ἐγγράφον Μαυρομιχάλου εἰς Πετσιώτας	»
Αἱ πύλαι τοῦ περιτειχίσματος τῆς Τριπόλεως	436
Ἐγγράφον τῶν ἐν Βερβένοις περὶ Ἀνδρέου Παπαδιαμαντοπούλου	»
Περὶ τῶν ἐν Τριπόλει ὁμήρων	»
Ἐγγράφον ἀρχιστρατηγίας Κολοκοτρώνου	437
Περὶ ψευδῶν εἰδήσεων	»
Μπουγιουρδὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους	438
Περὶ Ὁμέρ Βρυώνου	»
Ἐγγράφον Λεβαδειέων	439
Καταστροφὴ τοῦ πλοίου τοῦ Ἀθανασίου Δ. Κριεζῆ	»
Ἐγγράφον Λεβαδειέων διοριζόντων τὸν Βουτργον ἀντὶ τοῦ πε- σόντος Διάκου	»
Ἐπιστολὴ Ὀδυσσεῶς εἰς Βουτργον	440
Περὶ Ὀδυσσεῶς παρὰ τῷ Ἀλῇ πικρῷ	»

Ἐπανάρθωσις χρονολογίας, καθ' ἣν ἀπηγχονίσθη ὁ μητροπολί- της Ἐφέσου	442
Ὁ μητροπολίτης Δέρκων καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος	»
Τὰ περὶ τῶν ἐν Ὀδησσῷ Ἑβραίων κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ πα- τριάρχου Γρηγορίου	443
Ἡ ἀπόφανσις περὶ ἀπαγχονίσεως τοῦ πατριάρχου	»
Περὶ ἐξομώσεων	445
Ἐγγραφον τῶν ἐν Σμύρνῃ προξένων	»
Αἱ συνθηματικαὶ πυραὶ καὶ οἱ καπνοὶ	446
Ἡ Σταυριὰνὰ Λάκαινα	447
Ἀπόφανσις τοῦ Τουρκαλθανοῦ Λιάμπη	»
Τὸ ἄταφον τῶν φονευομένων	»
Σκοποὶ τῶν Τούρκων, εἰ ἐνίκων ἐν Βαλτετσίῳ	»
Ἡ περίστασις, καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης ὠνομά- σθη Γενναῖος	»
Ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἑλούς Ἀνθίμου	448
Ἐγγραφον τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας	»
Τὸ ἔπακρον τῆς ἀσιτίας τῶν Τούρκων τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς	449
Μέτρα τῶν Χίων κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἐπαναστάσεως	450
Μέτρα τῶν ναυτικῶν νήσων ὑπὲρ τῶν ξένων σημαίων	»
Προκήρυξις τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς Χίους	451
Ὁρκοδοσία τοῦ ναυάρχου καὶ τῶν πλοιάρχων Ὑδρας	452
Περὶ τοῦ συλληφθέντος Μισιρ-μολλασῆ	453
Οἱ δραπεταὶ τῆς Ὑδρας ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Ἀντωνίου Οἴκο- νόμου	»
Περὶ Μισούλη	454
Περὶ Κάρλελι	»
Ἐκθεσις τοῦ 1823 περὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ Γεωργίου Παζινοῦ	»
Ναυτικὰ ἀξιώματα τῶν Τούρκων	455
Ὄνομαστικὸς κατάλογος τῶν ἐν Ἑρέσῳ πυρπολιστῶν	456
Ἐγγραφον Ἀθηναίων πρὸς Ἠλίαν Μαυρομιχάλην	457
» » Ὁμὲρ Βρυώνου πρὸς Νικόλαον Νάκον	458
Ἐκθεσις » » περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Λεβαδείας	»
» » Μεχμέτ πασσᾶ » » » » » » » »	459
Ἐγγραφον Δημητρίου Ὑψηλάντου πρὸς Γεώργιον Πάνου	461
» » » » » » » » » » Πόρραιβόν	»
Στρατιωτικὴ στολὴ Ὑψηλάντου	462
Ἐπιστολὴ ἀδελφῶν Σπηλιοστοπούλων πρὸς Ὑψηλάντην	»
Ἀπάντησις Ὑψηλάντου	463
Ἐπιστολὴ » » πρὸς Θέμελιν	»
Ἐκθεσις πρώτη ἰδιώτου περὶ Ὑψηλάντου	464
» » δευτέρᾳ » » » »	465
Περὶ τοῦ συστατικοῦ γράμματος τοῦ Ὑψηλάντου	»
Λόγος Βάμβρα πρὸς τοὺς Πελοποννησίους	466
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	469

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΡΙΤΟΥ.

Σελ. Στίχ.

- 16 24 ἐσεβάζετο (ἀνάγνωθι) ἐσεβάζετο
 μέ 33 τοῦ στιγματισμοῦ — » τῆς στίξεως
 4 Ὑποκάτω τῆς σελίδος προσθετέον τὸ « ΤΟΜ. Γ΄. »
 Ὡσαύτως δὲ καὶ ὑπὸ τὰς σελ. 17, 33, 49 καὶ 65.
 6 13 Μεγαλουπόλει — » Μεγαλοπόλει. Οὕτω ἀναγνω-
 στέον καὶ ἀλλαχοῦ.
 20 Ἄλλ — » Ἄλλ'
 8 30 Σολιῶτην — » Σολιῶτην
 10 12 Νονάκριδος — » Νωράκριδος
 11 4 θέσιν Ἦν — » θέσιν. Ἡρ
 31 πυριτοβολῶν — » πυριτιδοβολῶν
 12 32 ἐκ — » ἐν
 16 Ἐν τῷ τέλει τῆς σελ. προστίθεται ἡ ὑποσημείωσις —
 » (β) Ὅρα καὶ ἐν σελ. 54.
 19 17 Κατὰ δὲ τὴν — » Κατὰ δὲ τὴν
 30 16 ὄφρως — » ὄφρως
 31 15 τελειόπερος — » τελειότερος
 32 17 ἐμφάνησιν — » ἐμφάνισιν
 34 15 ὕστερον — » ὕστερον
 42 13 ἐπιτεθείσης — » ἐπιτιθεμένης
 43 9 Νετσηπ ἐφφένδου, καὶ, ἐν ὄνομα Φραγκιᾶς ἀπετέλε-
 σαν, τὸ πᾶν ἤδη. — » Νετσηπ ἐφφένδου καὶ ἐν ὄνο-
 μα Φραγκιᾶς ἀπετέλεσαν τὸ πᾶν ἤδη.
 49 18 ὑπεσχέθησαν — » ὑπεσχέθησαν
 50 5 κόλκων — » κόλπων
 53 10 συνεσζήτει — » συνεζήτει
 59 31 ῥάχιος — » ῥάχιος.
 66 15 ἀντιπαρισπασμὸν — » ἀντιπερισπασμὸν
 67 9 ὀπλαρχηγοί τι — » ὀπλαρχηγοί τι-
 69 13 Μακρῆς — » Μακρῶς
 72 10 φονευθέντων — » φονευθέντων
 33 ἐνέχειρα — » ἐνέχυρα
 118 23 τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ — » τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ
 125 7 ἀντανομασθέντες — » ἀντονομασθέντες
 130 36 ἠπείλουν — » ἠπείλησαν
 132 5 πυριτομύλους — » πυριτιδομύλους
 141 29 μουςελίμου — » μοντεσελίμου. Οὕτω ἀναγνωστέον
 καὶ ἀλλαχοῦ.

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ

Σελ. στίχ.

151	8	καπετάν — » καπετὰν
	16	ἐκεῖ — » ἐκεῖ
156	9	πυριτοβολὰς — » πυριτιδοβολὰς
158	2	φραγκιά — » Φραγκιά
160	14	Πάρόντες — » Παρόντες
161	10	τὸ παράδειγμα! — » τὸ παράδειγμα!
162	27	Ἡλείας — » Ἡλείας
170	36	πέντε — » ἔξ
179	22	Οἱ πελέριοι — » Οἱ πολέριοι
182	35	Ἰωανᾶ — » Ἰωανᾶ
183	6	δέταξεν — » διέταξεν
188	5	μέρους καὶ ἑτεροὶ — » μέρους ὁ Δικαῖος καὶ ἑτεροί.
189	27	συμβάσης — » συμβάσας
193	5	ὁ Ὁμῆρ — » ὁ μὲν Ὁμῆρ
196	33	ἀντιπροσωπεύθη — » ἀντεπροσωπεύθη.
		Οὕτω ἀναγνωστέον καὶ ἀλλαχοῦ.
197	5	Σπαρτιωτῶν — » Σπαρτιατῶν
	36	Μετ — » Μετ'
198	21	εἶδον οὗτοι — » εἶδεν οὗτος
200	13	προς — » πρὸς
	21	Ξηρομερτίαι — » Ξηρομερίται
212	29	κατατάραξεν — » κατετάραξεν
220	15	τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ — » τῆς Κωνσταντινου-
		πόλεως, τοῦ
226	35	τοῦ Γρηγορίου καὶ — » τοῦ Γρηγορίου, καὶ
230	29	κατὰ — » κατὰ
232	26	παιδείας συνέδραμε — » παιδείας, συνέδραμε
245	4	ἐκκηρύξεως — » ἐκκηρύξεως
246	22	Ὀδυσσηνοὶ — » Ὀδησσηνοὶ
256	6	γάλλον — » Γάλλον
	27	ἀλληλογραφίαν — » ἀλληλογραφίαν
	35	τοῦ 1821 οἱ φονεuthέντ. — » τοῦ 1821 φονευθέντες
270	11	Συγχρο — » Συγχρό-
	12	στρατόπεδα- ὠδηγήθησαν — » στρατοπεδα ὠδηγή-
		θησαν
273	2	Ἑλλήνων — » Ἑλλήνων
280	8	ἄδικα Ἡμεῖς — » ἄδικα. Ἡμεῖς
	13	ἐθανάτωνες — » ἐθανάτωρες
	29	μουχασερὲ — » μουχασερὲ
	31	Υψηλάντε — » Ὑψηλάντε.
293	36	ἀγνούμενης — » ἀγροουμένης

ΤΑ ΕΣΦΑΛΜΕΝΑ

296	48	ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ — » 'ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ
299	33	Νεξίρης — » Νεξίρης ἢ Νασίρης
305	49	χορτολογίαν — » χορτο.λογία
	31	κρίμα. — » κρίμα
315	48	προέτεινον — » προέτεινεν
316	46	ναύτας, 'Αγνοῖται — » ναύτας. 'Αγροῖται
322	29	αὐτῶν — » αὐτῶν
339	5	ἐκ Τουρ — » ἐκ Τουρ-
343	23	Οἱ λοιποὶ — » οἱ λοιποὶ
348	46	χαζνατάραγαν — » χαζνατάρην
353	6	Δίμνου — » Δήμνου
	32*	— » 23*.
358	41	Κυδωνιεῖς — » Κυδώνιοι
359	8	καὶ 'Ιά — » καὶ 'Ιά -
	9	κα μορφώσεως — » καὶ μορφώσεως
362	6	Κωσμάν — » Κοσμάν.
368	36	καταδιώχθησαν — » κατεδιώχθησαν
373		ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΙ' — » ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.
375	48	ἐγκαταλείψωσιν τότε — » ἐγκαταλείψωσι τότε
385	44	Γεώργιος — » Γεώργιος
394	20	δι' ὅλας τὰς πράξεις — » . . . τὰς . . .

ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΑΔΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.

ΘΥΓΑΜΙΑ ισχύει ἀνθρωπίνη δύναμις κατὰ πάσης ιδέας, ἅπαξ ἐν-
σαρκωθείσης ἐν τινι λαῷ, ὅλων μάλιστα τῶν τάξεων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
ἀνωτέρας μέχρι τῆς κατωτέρας περιλαμβανομένων. Ἐλθόντος τοῦ
πληρώματος τοῦ χρόνου, ἡ οὕτως ἐνσεσαρκωμένη ιδέα γίνεται ἔρ-
γον καὶ ἐναντίον πάσης καταπληκτικῆς δυσκολίας καὶ ἐναντίον παν-
τὸς κινδύνου.

Ἰδίως δὲ ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ιδέα κατὰ τῆς τουρκικῆς κατα-
κτήσεως καὶ καταδυναστείας ὑπῆρχε συμφυῆς, μόνον κυριεῦον πολι-
τικὸν πνεῦμα καὶ μεθ' ὅλην τὴν μόνωσιν ἑαυτῶν, καὶ μόνη ἐλπίς
ἐθνικῇ, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδιδομένη ὡς παρακαταθήκη ἱερὰ,
καὶ μεθ' ὅλας τὰς περιοδικὰς ἀτυχίας. Ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικὴ ὑπὸ
τοὺς Τούρκους κατὰστασις αὐτῶν ἀντίθετος ἦτο καὶ ἀσύμφωνος ὅλως,
πρὸς ὃ εἶχον ἰδανικὸν, τὴν θρησκείαν λέγομεν, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ
δίκαιον· ἐπὶ τοσοῦτον τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αἶσθημα ἀναλλοίωτον
ἐν πάσῃ περιστάσει ἔμενεν, ἄλλο, οὕτως εἰπεῖν, καταστὰν θρησκευ-
τικὸν δόγμα, ὅπερ βεβαιουῖσιν ἔτι μᾶλλον οἱ ἐκ τῆς μονώσεως καὶ
τῆς ἀνάγκης προκύψαντες μυστικοὶ μὲν, γενικοὶ ὁμῶς δεσμοὶ τοῦ μὲν
Ῥήγα Φεραίου περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης, τῶν δὲ Φιλικῶν περὶ

τάς ἀρχάς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Διὰ τοῦτο δὲ, σύνθημα ὄντες ἐνότητος ἐθνικῆς καὶ σημεῖον κοινῆς ἐνεργείας, οἱ δεσμοὶ οὗτοι, ἅμα ἀρξάμενοι, τὸ ὅλον ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου Ἑλληνικὸν συνῆψαν κληρικοὶ δὲ καὶ λαϊκοὶ σύνορκοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος· αἱ καρδίαι δὲ μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ ἐνδεῶν, νέων καὶ γερόντων, πεπαιδευμένων καὶ ἀπαιδευτῶν, γνωστῶν καὶ ἀγνώστων, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον εὐρέθησαν, καὶ ἐχθροὶ πρὸς ἐχθροὺς ἔδωσαν καὶ ἔλαβον χεῖρα λήθης τῶν παρελθόντων καὶ ἀγάπης ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1821 ὑπῆρξεν οὐχὶ ἡ ἀρχὴ, ἀλλ' ἡ συνέχεια ἄλλων προγενεστέρων. Διὰ τοῦτο πρόγονοι μὲν Ζαῆμαι, Κρεββαταῖ καὶ ἄλλοι ἐπαρουσιάσθησαν ἀρχιεπναστάται τῆς Πελοποννήσου τῷ 1769· ἀπόγονοι δὲ Ζαῆμαι, Κρεββαταῖ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀναφαίνονται τοιοῦτοι τῷ 1821, ἐπανορθοῦντες τὴν προτέραν ἀτυχίαν. Διὰ τοῦτο Κολοκοτρῶναι, Ἀνδροῦτσοι καὶ πλείστοι ἄλλοι τοιαύτης κατηγορίας, διώκοντες ἄλλοτε καὶ διωκόμενοι, ἀναζώννυνται ἤδη τὴν σπάθην, καὶ ἀπὸ μερικοῦ πρὶν, ὡς ἀρματωλοὶ, γενικὸν πλέον, ὡς ἐθνικὴ δύναμις, συγκροτοῦσι τὸν πόλεμον κατὰ τῶν τυράννων. Διὰ τοῦτο καὶ Πελοπόννησος, καίτοι τοσάκις ἐρημωθείσα σχεδόν· καὶ στερεὰ, καίτοι τοσάκις παθοῦσα τὰ πάνδεινα· καὶ νῆσοι, καίτοι μὴ τυραννούμεναι ἐξίσου, συνασπάζονται πάλιν καὶ συνασπίζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ὑπὲρ θρησκείας καὶ πατρίδος, οὐδὲν λογιζόμεναι οὔτε τὰς ἀρξαμένας μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου σφαγὰς καὶ διωγμοὺς, οὔτε τὰς μελλούσας ἀκαταλογίστους ζημίας καὶ θυσίας ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Πραγματικῶς, ἐν ᾗ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πανταχοῦ τῆς Τουρκίας κληρικοὶ, πρόκριτοι καὶ πάσης τάξεως Ἕλληνες ἑκατατομοῦντο, ἀπηγχονίζοντο, ἐδημεύοντο καὶ ἐξετοπίζοντο μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου· ἐξ ἐναντίας ἐν τῇ Ἑλλάδι οἱ πατέρες, οἱ υἱοὶ, οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ὁμοπάτριοι τούτων τῶν θυμάτων «ὠπλίζον χεῖρα» δι' αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὅλα οὕτω τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας τὰ ὠμότερα προκαταληπτικὰ μέτρα, ὅλη ἡ χύσις τοῦ αἵματος τῶν ἀθῶων πρὸς ἔμπνευσιν τρόμου καὶ φρίκης, κατ' οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἦλθε· τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἡ ἐνέργεια δι' οὐδενὸς ἀνεστέλλετο πλέον τρόπου· καὶ, ὅτε ἡ ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικὴ ἀρχὴ, διδόμενα ἱκανὰ ἔχουσα περὶ προσεχοῦς ἐπαναστατικῆς ἐκρήξεως, περιώριζεν ἐν Τριπόλει καὶ ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους καὶ τὸν

υἱὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λακωνίας Πέτρου Μαυρομιχάλου, ὡς ὁμήρους ἀκινήσιος· πάλιν ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι καὶ Μαυρομιχάλοι, πατέρες, ἀδελφοὶ καὶ οἰκείοι τῶν ὑπὸ θυσίαν τούτων ὁμήρων, τὴν κοινὴν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἀνάστασιν ἔψαλλον· διὰ δὲ τῆς πατριωτικῆς αὐτῶν φωνῆς, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ παραδείγματος τούτων, ἐξοπλίζονται ἡ μία κατόπι τῆς ἄλλης αἱ ἐπαρχίαι καὶ ῥίπτεται ὁ περὶ τῶν ὅλων κύβος. Πρώτη ἡ Πελοπόννησος καὶ πρῶται ἐκ τῶν νομῶν αὐτῆς ἡ Ἀχαΐα, ἡ Ἀρκαδία καὶ ἡ Λακωνία ἤρξαντο τοῦ πολέμου κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Ἐν πολλῇ ἀληθῶς ἀμνηχανία κατεῖχον τὰ πνεύματα ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης οὐ μόνον ἡ ἀνισότης, ὡς μὴ πραγματοποιηθέντων τῶν περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Σερβίας σχεδίων τῆς Ἑταιρίας· οὐ μόνον ἡ διάψευσις τῶν παρὰ τοῦ Δικαίου δοθεισῶν ὑποσχέσεων περὶ μεγάλων ἀποσταλαιομένων ἔξωθεν ὑλικῶν βοηθημάτων· οὐ μόνον τὰ προκαταληπτικὰ ἤδη μέτρα τῆς καθεστῶσης ἀρχῆς καὶ τὸ ἀνέφικτον τῆς ἐνεργείας μιᾶς ὁμοχρόνου κινήσεως τῆς τε Πελοποννήσου, τῆς στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου, ὅτε αἱ στιγμαὶ ἐπεῖγον, ἀλλὰ καὶ ἡ διπλῇ ἔλλειψις τῆς προσωπικῆς παρουσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου (α) καὶ τῆς κηρύξεως ῥωσικοῦ πολέμου (β). Τούτοις δ' ἅψαι προσετίθετο καὶ ἡ ἐναντιότης τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας (γ). Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτῇ ἐνουπῆρχεν ἡ ἀναπόφευκτος ἀνάγκη τῆς προτιμήσεως ἐνὸς ἐκ τῶν δύο, ἢ τῆς ἀκινήσιος καὶ τῆς βεβαΐας σφαγῆς, ἢ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλπιστέας σωτηρίας.

Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε ἀπηρτῆτο καιρὸς τις, καὶ τὸ κέρδος τοῦ καιροῦ τούτου ὑπισχνεῖτα μόνη ἡ ἀπάτη πρὸς διασκέδασίν τινα τῶν ὑπονοιῶν τῶν Τούρκων (δ). Κατὰ πρῶτον μὲν συνετέλεσαν λόγον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ εἰς Τρίπολιν εἵσοδος ἀρχιερέων τινῶν καὶ προκρίτων, καὶ τὸ ἀμετακίνητον τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν εὐπόρων Ἑλλήνων, ὡς μηδεμίαν δῆθεν ἐχόντων ιδέαν περὶ πολέμου καὶ ἡσυχάζόντων ἐν τοῖς ἰδίοις· κατὰ δεύτερον δὲ ἐβοήθησαν αἱ πρὸς τοὺς Τούρκους ὁμόφωνοι γινόμεναι παραστάσεις, ὅτι τὰ διαθρυλλούμενα οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, ἢ σπερμολογίαι κηκοβούλων θηρευόντων τύχην, ἢ ὑπενέργειαι τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὸς ἐκδίκησιν καὶ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὡφέλει ἄρα ὁ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πόλεμος καὶ ἠθικῶς ἤδη, ὡς ὠφέλησε καὶ ὑλικῶς μετ' ὀλίγον.

Πολλοὺς οἱ Τούρκοι, καὶ ὡς ἐξουσία καὶ ὡς ἰδιῶται, εἶχον λόγους

παραδεχόμενοι, ἂν οὐχὶ ὥς ἐντελῶς ἀληθεῖς, τοῦλάχιστον ὥς πιθανωτάτας τὰς τοιαύτας παραστάσεις· ὥς ἐξουσία μὲν, διότι εἶδον προσελθόντας τινὰς τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ ἐθεώρουν συνεπῆ τὴν προσέλευσιν καὶ τῶν ἄλλων· οὐχ ἥττον δ' ἐγίγνωσκον τὸ πολυμήχανον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔσπευδον ἐπὶ πολὺ τὰ πράγματα, ἵνα μὴ, ἐν ἀγνοίᾳ ἔτι ὄντες τῆς κυρίας ἀρχῆς τῶν διαθρυλλουμένων, προκαλέσωσι νέας τῶν τῆς Ἡπείρου ταραχὰς καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· ὥς ἰδιῶται δὲ, διότι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεθύμουν τὴν ἡσυχίαν, ἔχοντες βάρη ἀδύνατα καὶ μεγάλα καρπούμενοι εἰσοδήματα, ὥς κύριοι ὄλων τῶν γαιῶν, καὶ πρῶτιστος τούτων ὁ γενικὴν ἐπιρροὴν ἐξασκῶν γαιοκτήμων τῆς Κορινθίας καὶ Μεγαρικῆς Χουσεὴν Κιαμὴλ βεγῆς (α). Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ κατὰ προτροπὴν τούτου ἡ ἐν Τριπόλει ἀρχὴ ἀννηέχθη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαιοῦσα τὴν εἰρηνικὴν τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν, δι' ᾧν ἔλαβε μέτρων περὶ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ δι' ἣν ἔβλεπε γενικὴν εὐπείθειαν καὶ ἀταραξίαν· ἐπομένως δ' ἐγνωμοδότει περιττὴν τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ, ὥς ἀπειλοῦσαν ἄλλως τὴν ταραχὴν τοῦ ὅλως ἡσύχου μένοντος τόπου. Ὁ σουλτάνος ὅμως, ἢ ὥς δισταζὼν ἐπὶ ταῖς διαβεβαιώσεσιν αὐταῖς, ἢ ὥς σκληρυνόμενος, καθ' ἣν ἔλαβε σύστημα γενικὸν μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς 24 φεβρουαρίου, διέταξε πρῶτον τὴν ἐξασφάλισιν τῶν φρουρίων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τροφῶν· καὶ δεύτερον τὴν ἀποτομὴν τῶν κεφαλῶν οὐ μόνον τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν τῆς Πελοποννήσου ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὥς καὶ παντὸς ἄλλου διαφέροντος καὶ ὑπόπτου προσώπου. Συγχρόνως διέταξε τὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων κίνησιν ἐνὸς μέρους στρατοῦ ἐκ τριῶν μέχρι πέντε χιλιάδων, καὶ ἑτέραν ἐκ τῆς Ἀσίας ἄλλου σώματος ἐκ τρισχιλίων περίπου (β), διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τὰς περὶ Πελοποννήσου καὶ Πελοποννησίων διαταγὰς προέλαβον τὰ πράγματα, ἀποβάσας ἀπραγματοποιήτους.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς Τριπόλεως ἐπανελάμβανε τὰς διαταγὰς αὐτῆς περὶ τῆς προσελεύσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ μάλιστα τῶν τῆς Ἀχαΐας. Ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ, ἂν θέλη τις, ὥρᾳ τῇ ὥρᾳ, ἐγεννῶντο ὑπόνοιαι σοβαρώτεραι καὶ ἀνησυχίας μεγαλητέρας πρόξενoi, εἰ καὶ οἱ εἰσελθόντες ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι ἔγραφον ἐπανειλημμένως τοῖς ἐπαρχιώταις αὐτῶν περὶ ἡσυχίας, καθ' ἣν εἰσηγοῦντο καὶ διετάσσοντο τρόπον. Ἀλλ' ἀδόκιμον τὰ

τοιαῦτα ἦσαν νόμισμα πλέον. Οἱ δ' Ἀχαιοὶ συνῆλθον ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας, κειμένη κατὰ τὰ Καλάβρυτα, ὅπως συσκευθῶσι τελειωτικῶς περὶ τοῦ ποιητέου (α).

Εὐρον δέ· ἐὰν μὲν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Τρίπολιν, ἐξάπαντος ἀπόλλυνται καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ προεισελθόντες, οὓς μόνος ὁ διὰ τοὺς ἔξω μένοντας φόβος τῶν Τούρκων ἔσωζεν ἔτι· ὁ τοιοῦτος δὲ ἀναπόφευκτος κίνδυνος προεβλέπετο οὐχὶ ἐκ μόνης τῆς συνήθους τακτικῆς τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐνδεχομένων κινημάτων, εἴτε μικρῶν, εἴτε μεγάλων, ὅτε ὁ ἀναθρασμὸς τῶν πνευμάτων ἠκολούθει πολὺς, οἱ δ' ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρίας, καὶ μάλιστα ὁ Κολοκοτρώνης, Δικαῖος καὶ Ἀναγνωσταρᾶς, ἐνήργουν ἀδιακόπως καὶ ἐπιμόνως· ἐὰν δὲ μὴ εἰσέλθωσιν, ἀλλὰ μείνωσιν ἀκίνητοι, ὑπόκεινται ἐπίσης εἰς πᾶσαν καταδίωξιν καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἀρχῆς, ὡς ἀνησυχούσης· ἐὰν δὲ κινηθῶσιν εἰς τὰ ὅπλα, πολλὰς ἔχουσιν ἀγαθὰς ἐλπίδας, διότι πολλαὶ ἀντιπεριέσπων τὴν Τουρκίαν σπουδαῖαι περιστάσεις, καὶ αὗται ἦσαν ὁ κεκηρυγμένος πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Σουλίου, τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ αἱ περὶ Ῥωσσίας δειναὶ καὶ ἀνεξάλειπτοι πάντοτε ὑπόνοιαι.

Ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς, τὴν θέσιν τοῦ Μέντορος ἐπέχων, καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης ἐκυριεύοντο ὑπὸ δισταγμῶν. Ἀλλὰ, τοῦ Ἀσημάκη Φωτῆλα προτείνοντος καὶ τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου ὑποσηρίζοντος, οἱ πλείους τῶν συνελθόντων ἐδέιχθησαν ἀσπαζόμενοι τὴν περὶ ἐνάρξεως τοῦ πολέμου σκέψιν τούτων. Ἐὰν, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἰσμαηλίου, κατέβαινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, οὐδεὶς τότε ἐμεσολάθει δισταγμὸς περὶ τῆς ἀμέσου γενικῆς κινήσεως· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἤδη διέφερον· τῆς δ' ἐλλείψεως τοῦ Ὑψηλάντου οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχεν ἀρμόδιος πρὸς ἀναπλήρωσιν, ἢ μόνῃ ἢ ἰσχυρὰ τῶν προκρίτων τάξις μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λακωνίας Μαυρομιχάλου. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν τὰ πάντα ἀπὸ αὐτῶν κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐξήρτηντο καὶ ἡ συναίνεσις ὅλων ἀπητέιτο. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀποσυρθῶσι μὲν διαμεμερισμένοι εἰς δυνατοὺς τῆς Ἀχαΐας τόπους, ἀρχόμενοι μυστικῶς τῆς στρατολογίας· συνεννοηθῶσι δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως τῆς Λακωνίας καὶ Γόρτυνος, καὶ περιμείνωσι πρὸς ὀλίγον ἔτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προηγηθεισῶν ἀποστολῶν εἰς Ὑδραν, Πέτσας καὶ τὸν μητροπολίτην Ἰγνάτιον. Βαρεῖα ἀναμφιβόλως ἐπέκειτο ἡ εὐθύνη παρὰ

τοῖς καλῶς συλλογιζομένοις, ὅτε διεκυβεύετο οὐ μόνον ἡ ὑπαρξίς προσώπων τινῶν ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη ὁλοκλήρου τοῦ τόπου. Τὰ προηγούμενα τοῦ 1769 ἐπὶ Ἀλεξίου Ὁρλώφ καὶ τὰ τοῦ 1790 ἐπὶ Λάμπρου Κατσώνου πρόσφατα ἦσαν ἐν τῇ μνήμῃ ἐκάστου.

Ἡ κοινὴ γνώμη δυνατὴν ἐθεώρει ἀείποτε τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς Λακωνίας. Ἀληθῶς αἱ ὀρεῖναι ἐπαρχίαι τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἀρκαδίας, τὰ Καλάβρυτα καὶ ἡ Γόρτυς, ὀλιγίστους ἀριθμητικῶς καὶ οὐδεμιᾶς σημασίας ἔφερον κατοίκους Τούρκους, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἀμφοτέρων συνεποσοῦντο ἐν συνόλῳ περὶ τὰς ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. Ἀλλὰ, ἂν τὰ Καλάβρυτα ἀπηλλαγμένα ἦσαν πλησιεστέρων ἐχθρῶν ἰσχυρῶν, ἡ Γόρτυς ὁμῶς περιεκυκλοῦτο ἐνθεν μὲν ἀπὸ τῶν ἐν Ἀλλά, ἐνθεν δὲ ἀπὸ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, Μεγαλοπόλει καὶ Τριπόλει Τούρκων, ὧν ἐμπειροπολέμων καὶ μέχρι τῶν τετρακισχιλίων ἐνόπλων ἀριθμουμένων. Ἡ Λακωνία ὁμῶς, παρ' οὐδενὸς κατοικουμένη Τούρκου, καὶ τῶν γειτόνων Βαρδουνιωτῶν περιεφρόνει καὶ κατὰ τὰ ὅπλα αὐτῆς ὑπερεῖχε τῆς τε Γόρτυνος καὶ τῶν Καλαβρύτων. Διὰ ταῦτα πάντα οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ πρὸς μὲν τὸν Μαυρομιχάλην ἔγραψαν προτείνοντες τὴν προκαταρκτικὴν κίνησιν τῶν λακωνικῶν ὅπλων, πρὸς δὲ τὸν ἐν Γόρτυνι Κανέλλον Δεληγιάννην ἐδήλωσαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου παρασκευῆς. Ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια ὥρισεν ἄλλως τὴν ἐναρξίν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λακωνία καὶ ἡ Γόρτυς συνεβάδισαν, τῶν Καλαβρύτων προηγηθέντων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καθὼς ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ Λακωνίᾳ, Ἀναγνωσταρᾶς δὲ καὶ Δικαῖος ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ κατὰ τὰς μονὰς Σιδηρόπορταν καὶ Γαρδίκι, οὕτως ἐκρύπτοντο καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου ἐν Πάτραις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἰωάννου Βλασσοπούλου, καὶ οἱ Πετμεζαῖοι Βασίλειος, Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος ἐν Καλαβρύτοις ὑπὸ τὴν τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου. Μόνοι δὲ, τῆς Λακωνίας ἐξαιρουμένης, φανεροὶ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀρματωλοὶ ἐσώζοντο ὁ Κόλιας Πλαπούτας ἐν Γόρτυνι καὶ ὁ Παναγιώτης Κεφάλας ἐν Ἰμπλακίοις (α), χωρίοις τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὸ Στενύκλαρον πεδῖον, ἀλλ' ἄνευ σημασίας ἀξιοπαρατηρήτου παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ.

Περὶ τὴν αὐτὴν δ' ἐπίσης ἐποχὴν ἀπῆλθε κρυφίως καὶ ὁ Δικαῖος εἰς τὴν Λακωνίαν, ὅπου ὠμίλησε τῷ Μαυρομιχάλη, Τρουπάκη καὶ ἄλλοις περὶ τῆς ἐγκαίρου πλέον ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δ'

ἔφερε πρόσωπον ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ γνωρίζοντος ὅλα τὰ μυστήρια, ἐβεβαίον ἀδιαφόρως τοῖς πᾶσιν, ὅτι πρὸ τῆς λήξεως τοῦ μαρτίου μηνὸς καὶ τουρκικὸς στόλος πυρπολεῖται, καὶ σουλτάνος φονεύεται, καὶ Κωνσταντινούπολις κυριεύεται, καὶ ῥωσσι-κὸς πόλεμος κινεῖται, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἅμα κινηθεῖσαν, καταφθάνουσιν ἔξωθεν καὶ στρατοὶ καὶ πλοῖα καὶ ὅλα τοῦ πολέμου τὰ ἀναγκαῖα. Ἰδίως δ' ἐπεμελεῖτο περὶ τοῦ Μαυρομιχάλου, ὑπισχνούμενος αὐτῷ ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου τὴν ἡγεμονείαν. Τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Δικαίου ἤκουον μετὰ χαρᾶς μεγάλης, οἱ μὲν πολλοὶ πιστεύοντες, οἱ δὲ ὀλίγοι ὑποκρινόμενοι καὶ ὁ Μαυρομιχάλης κολακευόμενος. Ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας πνεύματος ἀπηρτοῦντο καὶ τρόποι ἄλλοι καὶ τύλμη ἔκτακτος, ὅπως κατορθωθῇ τὸ δυσκολώτερον πάντων, ἢ διὰ τῶν ἀρμοδίων προσώπων καὶ τόπων ἀρχὴ τοῦ κινήματος ἐν ἐλλείψει τοῦ Ὑψηλάντου. Τί ἡδύνατο ἄλλως καὶ ἡ Λακωνία ἄνευ τοῦ Μαυρομιχάλου καὶ ἡ Πελοπόννησος ἄνευ τῶν προκρίτων Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην;

Καὶ ἰδοὺ ἐν τῇ Λακωνίᾳ λαμβάνει χώραν δευτέρα τῆς ἐν Λαύρᾳ συστηματικῇ σύσκεψις, καθ' ἣν καὶ ὁ Ἥλιος καὶ Κυριακούλης Μαυρομιχάλοι καὶ ὁ Διονύσιος Τρουπάκης καὶ ἄλλοι τῶν Λακωνῶν ὁπλαρχηγῶν ἀναδείκνυνται θερμότατοι διὰ τὴν ἑναρξίν τοῦ πολέμου, καὶ κοινὴ περὶ τούτου ἀπόφασις γίγνεται. Τὴν δ' ἀπόφασιν αὐτὴν μεταβιβάζει εὐθὺς ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τοὺς ἐν Μεσσηνίᾳ Δικαίον καὶ Ἀναγνωσταρᾶν καὶ πρὸς τὸν ἐν Γόρτυνι Κανέλλον Δεληγιάννην, ὅτε καὶ οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Λαύρας ἀπελθόντες ἦσαν.

Ὁ μὲν Ἀσημάκης Ζαήμης καὶ Ἀσημάκης Φωτῆλας εἰς τὴν Κυναίθην (Κερπηνήν), κωμόπολιν πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως Καλαβρύτων.

Ὁ δὲ Σωτήριος Χαραλάμπης καὶ Σωτήριος Θεοχαρόπουλος εἰς τὴν Ζαρούχλαν, κωμόπολιν τῶν Κλοκινῶν τοῦ ἔρους Κράθιος, ὅπως συνεννοηθῶσιν ἐκεῖθεν καὶ μετὰ τῶν ἐν τοῖς Τρικκάλοις τῆς Κορινθίας Νοταρχίων περὶ τοῦ μεγάλου ὑπολογιζομένου πάντοτε θησαυροῦ τοῦ Κικμῆλ βεγῆ.

Ὁ δὲ Παναγιώτης Φωτῆλας εἰς τὸ τμήμα Λιβαρτσίου.

Ὁ δὲ Ἀνδρέας Λόντος εἰς τὰ Βοῦρα (Διακοφτόν) τῆς Αἰγιαλείας.

Ὁ δὲ μητροπολίτης Γερμανὸς, Ἀνδρέας Ζαήμης καὶ ἐπίσκοπος Κερνίκης Προκόπιος εἰς Νεζερὰ, τμήμα τότε τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ ἤδη τῆς τῶν Πατρῶν, διὰ τε τοὺς χωρικοὺς

ὀπλοφόρους καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλησίον συνεννόησιν μετὰ τῶν Πατρῶων.

Ἦτο δὲ ταυτοχρόνως ἀπεσταλμένος ἐκ τῆς Λαύρας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Εὐγένιος Ἀγιολαυρίτης, δι' οὗ οἱ Ἀχαιοὶ ἔγραφον παρακαλοῦντες τὸν πατριάρχην Γρηγόριον, ἵνα πληροφορήσῃ τῷ σουλτάνῳ, ὅτι οὐδεὶς πρόκειται σκοπὸς περὶ ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν δὲ προφυλάσσωνται αὐτοὶ, ἀποφεύγοντες τὴν εἰς Τρίπολιν εἰσοδὸν κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς ἀρχῆς, πράττουσι τοῦτο οὐχὶ δι' ἀπειθειαν, ἀλλ' ἐνεκα φόβου πρὸς καιρὸν, ἕως οὗ βεβαιωθῇ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἡ ἀθώωσις καὶ ἡ ἀκλόνητος πίστις αὐτῶν εἰς τὰ καθεστῶτα.

Κ α λ ά β ρ υ τ α.

Ἄλλ' ἄρχεται σὺν Θεῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ σπινθὴρ ἀπὸ τῆς 18 μαρτίου (α) 1821, καὶ ὁ σπινθὴρ οὗτος, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς Χερσονήσου καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς στερεᾶς, μεταδίδει τὴν φλόγα τοῦ πολέμου ἐκείνην, ἣν αἱ τοσαῦται προσπάθειαι καὶ θυσίαι τῶν Τούρκων, αἱ τοσαῦται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τούτων, περιέστειλαν μὲν κατὰ μέρη, προῖόντος τοῦ χρόνου, οὐκ ἔσβησαν ὅμως βόσκουσιν ἐπὶ ἐννέα ἔτη.

Τὰ Καλάβρυτα, πιστὴ κατὰ τὴν Μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἡχώ τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, διδουσι τὸ σύνθημα. Οἱ πρόκριτοι αὐτῶν, ὑπερέχοντες πρότερον ἐπὶ πολιτικῇ ἰσχύει, ὑπέροχοι καὶ ἤδη ἀναδείκνυνται ἐπὶ ἑλληνισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει. Οὕτω, σουλτανεύοντος τοῦ Μαχμούτ Β', διαδόχου τριακοστοῦ τῆς δυναστείας τοῦ Ὁσμάν, διεκδικεῖται ἡ Πελοπόννησος τὴν ἀπὸ ἑκατὸν ἑπτὰ ἐτῶν κατὰκτησιν ἑαυτῆς καὶ τὴν πρώτην ἀπὸ πεντήκοντα δύο ἐτῶν ἀτυχήσασαν ἐπανάστασιν.

Ἀπόστολοι ἀληθεῖς τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Ὑψίστου, ὁ μὲν Σωτήριος Χαλαράμπης, βλέπων ζημιώδη πᾶσαν ἀναβολὴν καὶ συνεπῆς ὦν ἐπὶ τῇ ιδέᾳ, ἣν ἐξέφρασεν ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐνθαρρύνει τὸν Νικόλαον Σολιώτην· οὗτος δὲ, ἐνεδρεύων τῇ 16 μαρτίου μετὰ τοῦ Ἀναγνώστου Κορδῇ καὶ ἄλλων ἐν ταῖς Πόρταις τοῦ Ἀγριδίου, χωρίου τῶν Κλοκινῶν, φονεύει τοὺς λεγομένους «γυφτοχαρατσίδης» καὶ τρεῖς ἐκ τῶν «ἐσπῆχ» Τριπολίτας Τούρκους, διαβαίνοντας γραμματοφόρους τοῦ καϊμακάμου Μεχμέτ Σαλήχ πρὸς τὸν Χουρσήτ πασσᾶν· ἐπίσης ἐφόνευσε καὶ ἐτέρους ἑπτὰ Τούρκους κατὰ τὰ πέριξ χωρία Ἀρ-

φαρὰ τοῦ τμήματος Χασίων. Ἦν δ' ὁ Σολιώτης ἀνὴρ τιμίῳ καὶ ἀ-
 κεραίου χαρακτῆρος, γενναῖος τὴν καρδίαν, πατριώτης τὸ πνεῦμα καὶ
 θερμότατος ὁπαδὸς τῶν ἐπαναστατικῶν εἰσηγήσεων τοῦ Δικαίου (α).
 Συγχρόνως οἱ πέριξ κάτοικοι φονεύουσιν ἐν τῷ πλησίον κειμένῳ χω-
 ρίῳ Βερσοῦ ἄλλους τινὰς ἐκ τῆς Ἀμφίσσης εἰς Τρίπολιν μεταβαί-
 νοντας Τούρκους. Παρὰ τὸν Σολιώτην δὲ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης
 εἰσηγήσατο καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ Πετμεζᾷ, κεκρυμμένῳ ἄχρι τοῦ-
 δε ἐν τῷ Μεγασπηλαίῳ, ἵνα ἐξέλθῃ καὶ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁπλο-
 φόρων τῶν ἐν ταῖς Κατσάναις χωρίων Μάζι καὶ λοιπῶν. Καὶ οὗτος
 μὲν ἀνταπεκρίθη εὐθὺς μετὰ τοῦ προκρίτου αὐτῶν Κωνσταντίνου Πα-
 παδέου, κατοίκου ἐν Μάζι· οἱ δὲ δύο ὁμώνυμοι γέροντες Ἀσημάκης
 Ζαήμης καὶ Ἀσημάκης Φωτήλας, συντρώγοντες ἐν τῇ Κυναίθῃ, ἐν-
 θουσιάζονται ὁ πρῶτος παρὰ τοῦ δευτέρου καὶ συγκροτοῦσι τὰς φιά-
 λας οἴνου ὡς σημεῖον χαρᾶς διὰ τὴν ἀρχομένην τέως προσβολὴν κα-
 τὰ τῶν τυράννων καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐπικαλούμενος δὲ βοη-
 θὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, ὁ Ζαήμης ἀπαγγέλλει
 πρὸς τὸν παρ' αὐτῷ ἄρματωλὸν καὶ σωματοφύλακα Χονδρογιάννην
 τὸ πρόσταγμα βάρε! (β) καὶ οὗτος τῇ 18 μαρτίου ἐνεδρεῖ μετὰ
 ἄλλων ἐν ταῖς Κατσάναις κατὰ τὴν θέσιν Χελωνοσπηλιάς, ἵνα προσ-
 βάλῃ τὸν Σεῖδῃ σιπαχῆν (γ), Λαλαῖον, μεταβαίνοντα ἐκ τῶν Καλα-
 θρύτων εἰς Τρίπολιν καὶ συνοδεύοντα τὸν Νικόλκον Ταμπακόπουλον,
 τραπεζίτην ἐκ Γόρτυνος. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐπλησιάζον πρὸς τὴν θέσιν ταύ-
 τεν οἱ δύο οὔτοι, ποιμὴν τις ἄνωθεν, ἀγνοῶν τῆς ἐνέδρας τὸν λόγον,
 ἔκραξε πρὸς αὐτοὺς: «Σὰς ἔχουν χροσιά!!!» Ἀμέσως δ' ἐκεῖνοι μὲν
 ἐλοξοδρόμησαν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ παρὰ τὸ διάσελον τῆς Λυκουρίας,
 δι' ἧς ἀπῆλθον, ἔχοντες ἵππους ταχεῖς, εἰς τοῦ Φονιά, ὅπου ἐκλεί-
 σθησαν ἐντὸς ὄχυροῦ πύργου· ὁ δὲ Χονδρογιάννης ἔδραμε πρὸς σύλλη-
 ψιν αὐτῶν πυροβολῶν κατόπι· ἀλλὰ, μὴ δυνηθεὶς τοῦτο, συνέλαβε
 τὸν ὑπηρέτην τοῦ Ταμπακοπούλου Νικόλκον Γιαννόπουλον (ἢ Ἐλα-
 τον) μετὰ τῶν φορτηγῶν, καὶ διήρπασε ταῦτα. Ἐκ δὲ τοῦ Φονιά
 ἔγραψεν ὁ Ταμπακόπουλος πρὸς τοὺς ἐν Βυτίνῃ συγγενεῖς αὐτοῦ·
 ἐκεῖνοι δὲ ἔπεμψαν εὐθὺς τὸν Μάρκον Κολοκοτρώνην μετὰ ἱκανῶν ὁ-
 πλοφόρων, ὅστις συνώδευσε τὸν μὲν Ταμπακόπουλον εἰς τὴν Βυτί-
 νην, τὸν δὲ Σεῖδῃν μέχρι τοῦ Λεβιδίου, εἰσελθόντα οὕτως εἰς τὴν
 Τρίπολιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, διαταγῇ τοῦ Παναγιώτου Φω-
 τήλα, ἐφονεύθησαν ἐν τῷ τμήματι τοῦ Λιβαρτσίου δύο ἕτεροι σι-

παχίδαί Τούρκοι ἐκ τῆς Τριπόλεως, Τσιπουγλαῖοι λεγόμενοι.

Κερύνεια, ἢ Κερυνία ἄλλοτε (α), τὰ νῦν Καλάβρυτα, μία τῶν δώδεκα ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ ἀρχαίων πόλεων καὶ ἤδη πολίχνιον, κεῖται ἐντὸς βαθείας κοιλάδος παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Βουραϊκοῦ (ποταμοῦ τῶν Καλαβρύτων). Κατῳκεῖτο ὑπὸ ἑλληνικῶν μὲν οἰκογενειῶν ὑπὲρ τὰς διακοσίας, τουρκικῶν δὲ ὥσεί ἐκατὸν εἴκοσι. Ἀλλ' ὥς ἐπαρχία μεσόγειος, ὀρεινὴ καὶ πολυάνθρωπος σχετικῶς, τὰ Καλάβρυτα ἐδέσποζον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ πνεύματος ὅλων τῶν ἄλλων τῆς Πελοποννήσου, ἔχοντα πάντοτε ἱκανοὺς καὶ σοβαροὺς πολιτικοὺς ἄνδρας. Ἐκ τούτων διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς παρούσης ἐποχῆς δύο, ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης, ἐκ τῆς Κυναίθης καταγόμενος, καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης ἐκ τῆς Ζαρούχλας τοῦ δήμου Νονάκριδος. Κατόπι δ' αὐτῶν ἤρχοντο ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος καὶ Ἰωάννης Παπαδόπουλος ἢ Μουρτογιάννης, τοῦ μὲν πρώτου καὶ τελευταίου καταγομένων ἐκ τῆς πόλεως τῶν Καλαβρύτων, τοῦ δὲ Θεοχαροπούλου ἐκ τῆς ἐν Νωνάκριδι Βαρβάρας.

Ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης, λίαν σκεπτικὸς καὶ ἐμβριθὴς ἀνὴρ, ὀλιγλόγος μετὰ ἀκριβολογίας καὶ ἐνὸς πάντοτε χαρακτῆρος, ἐσέβετο ἑαυτὸν μέχρις ὑπερηφανείας καὶ ὁ τύπος ἦν τοῦ ἀριστοκράτου ἄρχοντος. Γλαυκόμματος, πλατυκέφαλος καὶ ξανθόχρως, ἀλλὰ λευκόθριξ ἡδὴ, ὡς ἐπὶ δυσμὰς τοῦ βίου ὦν, ἐκφραστικὸν ὅλως τὸ ἀεῖποτε γαληναῖον πρόσωπον ἔφερε, καὶ σύμμετρον τοῦ σώματος τὸ ἀνάστημα εἶχε. Φερόμενος δὲ τὰ πρεσβεῖα μιᾶς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ διασημοτέρων ἐν τῷ τόπῳ οἰκογενειῶν, τὴν πρώτην ἐν τῷ πολιτεύεσθαι βαθμίδα ἐπάτει, καὶ ἡ Πυθία ἦν ὥσεπιπολὺ ἐν ἀπάσαις ταῖς γενικαῖς συσχέψεσι τῶν προεστώτων, ὡς κράτιστος τῶν πολιτικῶν γνώμων.

Ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, μεσηλιζ, πολὺς δὲ τὸν νοῦν, καρδίᾳ ὡσαύτως εὐγενὴς καὶ ὅλος ἔμπνευσις πατριωτικῇ, ἐξ ἐναντίας δημοτικὸς διετέλει τοῖς τρόποις, ἀποφασιστικὸς πρὸς τὰς τολμηροτέρας τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δραστήριος. Ὡς τοιοῦτος δὲ καὶ αὐτάρκη ἔχων τὴν οὐσίαν, ἀντεζύγιζεν ὅπωςδῆποτε τὴν κολοσσιαίαν ἐπιβρόχην τοῦ Ζαήμου ἔσω καὶ ἔξω τῶν Καλαβρύτων, διότι καὶ ἡγαπᾶτο κοινότερον καὶ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ πλειοτέρων. Ἐν συνόλῳ δὲ καὶ Ζαήμης καὶ Χαραλάμπης ἐλογίζοντο ἐκ τῶν πέντε τῆς πρώτης τάξεως προεστώτων τῆς Πελοποννήσου (β).

Βοεβόνδας (ἑπαρχος) ἐν τοῖς Καλαβρύτοις ὑπῆρχεν ὁ Ἰθραχήμ βεγῆς Ἀρναούτογλους, πρόσωπον γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν ἐν Τριπόλει Ἀρναουτογλαίων μᾶλλον, ἢ διὰ τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ θέσιν. Ἦν οὗτος οἰνοπότης σφόδρα καὶ χαρκτηῖρος ἀδυνάτου· ὡς τοιοῦτος δὲ κολακευόμενος ἐπιτηδείως παρὰ τῶν Καλαβρυτινῶν καὶ πιστεύων τοῖς λόγοις αὐτῶν, ἔγραφε πρὸς τὴν ἐν Τριπόλει ἀρχὴν βεβαιῶν τὸ φιλήσυχον τούτων. Ἀλλ' ἤδη ἐξελθὼν τῆς ἀπάτης καὶ πεφοβισμένος ὡς ἐκ τῶν συμβαινόντων κατὰ τὴν ἐπαρχίαν, οὐδ' ἔχων ἀποχρῶσιν δύναμιν στρατιωτικὴν, ἐγκατέλειπε τὰ πάντα καὶ ἐκίνησε τῇ 20 μαρτίου διὰ τοῦ Δάρα εἰς τὴν Τρίπολιν. Τὸ Δάρα ἰδιόκτητον ἦν χωρίον αὐτοῦ, ἀπέχον τῶν Καλαβρύτων ἐπὶ ἑξ ὥρας. Πρὶν ἢ δὲ φθάσῃ εἰς τοῦτο ὁ προπορευόμενος φροντιστὴς αὐτοῦ (τσαούσης), οἱ κατὰ τὸ στένωμα τῆς Κακῆς Σκάλας, κείμενον κάτω τοῦ χωρίου Πλανητέρου, ἐνεδρεύοντες Πετμεζαῖοι μετὰ τῶν Μαζιωτῶν, ἐκτύπησαν τοῦτον ἀμέσως ἐπαναδραμόντα εἰς τὰ ὀπίσω. Τοῦ πυροβολισμοῦ δὲ αὐτοῦ ἀκούσας ὁ Ἀρναούτογλους καὶ τὴν ἐνεδραν βεβαιωθεὶς παρὰ τοῦ φροντιστοῦ, ὠπισθοδρόμησεν εἰς τὰ Καλαβρυτὰ ἔντρομος, καὶ ἀμέσως ἐκλείσθη ἐντὸς τῶν τριῶν πύργων τῆς πόλεως μεθ' ὅλων τῶν ἐκεῖ τουρκικῶν οἰκογενειῶν καὶ τῆς μικρᾶς ὑπὸ αὐτὸν ἐκτελεστικῆς δυνάμεως. Ἀνευ δ' ἀναβολῆς ὁ Χαραλάμπης, Φωτήλας, Θεοχαρόπουλος, Σολιώτης, Παπαδόπουλος, Βασίλειος καὶ Νικόλαος Πετμεζαῖοι, ἐπὶ κεφαλῆς γενόμενοι ἐξακοσίων καὶ ἐπέκεινα, ἐπολιόρχησαν τούτους καὶ μετὰ πενθήμερον ἀντίστασιν ἠνάγκασαν, ὅπως παραδοθῶσι καὶ ἀφοπλισθῶσι. Οἱ Ἕλληνες ἐζημιώθησαν δύο φονευθέντας καὶ τρεῖς πληγωθέντας, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Σολιώτης· ἐκέρδησαν ὅμως δύο τινὰ τὰ οὐσιωδέστερα τότε, πρῶτον θάρρος τι κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ δεύτερον ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν τουρκικὰς ὀπλίσεις.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ Νικήτας Σταματελόπουλος κατώρθωσαν τὴν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Σκαρδαμύλης μετακόμισιν τοῦ ὕλικου πρὸς κατασκευὴν πυριτοβολῶν, πεμφθέντος, ὡς γνωστὸν, παρὰ τῶν ἐν Σμύρνῃ Ἑταίρων. Ἡ μετακόμισις ἐγένετο λίαν τολμηρὰ, διότι καὶ φορτηγὰ πολυάριθμα καὶ ἔνοπλοι συνοδεύοντες ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, διερχόμενοι ἐξωθεν τῶν Καλαμῶν ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ὥρας. Ἐκστατικὸς τότε ἐπὶ τῷ θεάματι αὐτῷ ὁ ἐν Καλάμαις βοε-

βόνδας Σουλεϊμάν ἀγᾶς Ἀρναούτογλους, ἡρώτα τοὺς Καλαμίους : «*Τ' εἶν' τοῦτα, βρὲ βραγιάδες ;*» ἐκείνοι δὲ ἀπεκρίνοντο : «*Εἶται χωριάταις, ἀγᾶ, καὶ κουβαλάτε λάδι.— Ἀμὴ οἱ ἀρματωμένοι ;— Γιατὶ φοβᾶνται τοὺς κλέφταις*». Ἐννοήσαντες ὅμως τὰ πράγματα ὁ Ἀρναούτογλους καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι ἐν Καλάμαις Τοῦρκοι, ἀπεφάσισαν ἵνα ἀναβῶσιν εἰς Τρίπολιν· ἀλλ', ἐτοίμως καταληφθείσης δι' ἐνέδρας τῆς ἀνηκούσης ὁδοῦ παρὰ τοῦ Νικήτα καὶ Κεφάλαι, μετημελήθησαν, καὶ εἰς μόνος ἐξ αὐτῶν, Μουράτης ὀνόματι, ἀναχωρήσας μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἐθυσιάσθη. Τοῦτο δὲ μαθόντες ὁ Ἀρναούτογλους καὶ οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι συνεκεντρώθησαν ἐν ταῖς ἰσχυροτέrais οἰκίαις πρὸς ἄμυναν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἐνδεχομένης.

Τοῦ Σεῖδῃ σιπαχῆ αἱ βεβαιώσεις, γινόμεναι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δεινῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἔλαβεν ἐκ τοῦ συμβάντος ἐν ταῖς Κατσάναις, διήγειρον σφοδρὸν τὸν ἐρεθισμόν τῆς ἐν Τριπόλει ἀρχῆς καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου. Τόσῳ δὲ μᾶλλον εἶδε σπουδαῖον τὸ γεγονὸς τοῦτο ἢ ἀρχή, ὅσῳ προηγουμένως ἐγνώριζε τὴν ἀνακαίνισιν τῶν πυριτομύλων τῆς Θεισόας (Διμιτσάνης), διατάξασα τὴν καταστροφὴν αὐτῶν τῇ 7 φεβρουαρίου (α). Ἀντὶ τοῦ «Μόρα βαλισῆ» Μεχμέτ Χουρσήτ πασσᾶ, ἀπόντος ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις, ἐδιοίκει τότε ὁ Μεχμέτ Σαλήχ ἀγᾶς, ταμίας πρότερον καὶ ἔπειτα τοποτηρητῆς τούτου (καϊμακᾶμης), ἀνὴρ αὐθαδέστατος καὶ ἀναιδέστατος χρηματολόγος (β). Ἡ δεινὴ θέσις, ἐν ᾗ περιῆλθεν, ἐξηγρίωσεν αὐτὸν ἔτι πλέον, συλλογιζόμενον τὴν εὐθύνην, ἐφ' ὅσων ἔγραψε πρὸ ὀλίγου τῇ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄνευ δ' ἀναβολῆς συναγαγὼν τοὺς ἰδίως ἕκαστον καταλύοντας ἐν τῇ πόλει ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, περιώρισεν ἅπαντας ὁμοῦ ἐν δωματίῳ τινὶ τοῦ σατραπείου (σεραγίου), λόγῳ ὅπως προφυλάξῃ τούτους ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν κοινῶν Τούρκων.

Φοβερὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἔνθεν μὲν θεωρούντων ἀπηρωτημένην τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου, ἔνθεν δὲ κυριευομένων ὑπὸ τοῦ κατήκοντος πρὸς τὴν πατρίδα. Ἄλλ' ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔσχυεν ἐκ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸ κατήκον, δι' ὃ οὔτε μεταμέλειάν τινα ἐδείκνυον ὥς συνωμόται, οὔτε ἰδέαν ποτὲ περὶ τῶν διατρεχόντων ἀληθῆ ἐδίδον ὥς πατριῶται. Καὶ ἰδίᾳ καὶ ὁμοῦ ἐρωτώμενοι παρὰ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐπὶ σφαγῇ μάλιστα ἀπειλούμενοι, ἐὰν φωραθῶσιν ἐκ τῶν πραγ-

μάτων ψευδόμενοι καὶ ἀπατώντες, ἀντέταττον πάντοτε ἄρνησιν πλήρη περὶ τῆς ἐθνικῆς συνωμοσίας, καὶ πᾶν τὸ γινόμενον ἐφόρτιζον ἐπὶ τῆς ῥάχιδος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἢ ἀπέδιδον εἰς κλεπτικὰς συμμορίας ἰδιοῤῥύθμους. Ἦσαν βεβαίως καὶ οὗτοι οὐχὶ κατώτεροι τῶν μαρτύρων πάσης τάξεως, ὅσοι ῥιπτόμενοι πολυπληθεῖς ἐν ταῖς φυλακαῖς, τοῖς ἀνθρωπίνους λέγομεν μαχελείοις, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ καθ' ἑκάστην δεκατιζόμενοι παρὰ τῶν δημίων, οὐδέποτε ὡμολογοῦν τὴν κοινὴν συνωμοσίαν, οὔτ' ἐξώμνουσιν διὰ φιλοζωίαν.

Δεύτερον ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἔλαβε μέτρον, ὑποχρεώσασα τοὺς παρ' αὐτῇ ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ὅπως γράψωσι πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ προτρέψωσι τούτους, ἵνα ἐπανέλθωσι μὲν εἰς τὸ καθήκον τοῦ ὑπηκόου, ἂν τυχὸν ἐπλανήθησαν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, συντρέξωσι δὲ πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀναφανέντων ταραχοποιῶν, καὶ εἰσέλθωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐπίστευεν ἄρα, ἢ ὑπεκρίνετο πιστεύουσα τὰ γινόμενα ὡς ἔργα κλεπτῶν καὶ οὐχὶ συστηματικὸν τοῦ τόπου μελέτημα; Τοιοῦτου πνεύματος γράμματα τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων προκαλέσασα καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἡ ἀρχὴ παρεσκεύαζε συγχρόνως τὴν ἀποστολὴν καὶ δυνάμειος στρατιωτικῆς εἰς Καλαβρυτά, λόγῳ μὲν ἵνα καταδιώξῃ τοὺς κλέπτας καὶ ταραξίαις, κυρίως δὲ ἵνα συλλάβῃ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους τῆς Ἀχαΐας. Πέμψασα δὲ τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τῶν ἐν Τριπόλει διὰ τινος Χρήστου Χαρακόπου, διηύθυνε συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Γόρτυνα, ἣν παρὰ πᾶσαν ἄλλην τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ὑπώπτευε, τὴν ἀκόλουθον διαταγὴν, οἰκείαν καὶ πνεύματι καὶ γλώσσει εἰς τουρκικὴν διοίκησιν. Ταύτην καταχωρίζομεν ἐν τῷ κειμένῳ ὡς πρῶτον ἐπίσημον ἔγγραφον, δι' οὗ βεβαιοῦνται οὐ μόνον ἡ ἐποχὴ τοῦ πρώτου ἐν τοῖς Καλαβρύτοις κρούσματος, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τότε μέτρα τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας (α).

«*Μεχμέτ Σαλήχ ἐλέω Θεοῦ (β) Καπιτζήμπασης καὶ
Μόρα Καϊμακάμης.*

«Πρὸς ἐσᾶς, γέροντες καὶ λοιποὶ ῥαγιάδες τῶν χωρίων καζᾶ Καρύταινας, φανερόνομεν, ὅτι εἰς τὸν καζᾶ Καλαβρύτων ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον Κατζάναις εὐγῆκαν μερικοὶ κλέπται, ὡς ἐπληροφορήθημεν, καὶ ἐβάρεσαν μερικοὺς περαστικούς (γ) καὶ τὸν Νικολῆν Ταμπακόπουλον, ἐ-

δὴ ἐρχόμενον· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ κάμωμα εἶναι πολλὰ ἐναντίον καὶ εἰς τὸ γενικὸν νιζάμι τοῦ τόπου καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς βασιλικὰς προσταγὰς καὶ εἰς τὸ σουροῦτι, ὅπου μὲ νέζρι χοτζέτια (α) εἶναι δεμένον εἰς ὅλους τοὺς καζάδες τοῦ Μορέως, διὰ τοῦτο ἔχοντες ἄγρυπνον πρόνοιαν εἰς ὅλα αὐτὰ, ἐστείλαμεν κατὰ τὸ παρὸν μερικοὺς ἐδικούς μας ἀνθρώπους εἰς τὸν καζᾶν Καλαβρύτων, διὰ νὰ κτυπήσουν καὶ κυνηγήσουν αὐτοὺς τοὺς κακούργους κλέπτας. Ἐπειδὴ ὁμως ἐνδέχεται αὐτοὶ οἱ κακότροποι νὰ καταντήσωσι καὶ εἰς τὸν ἐδικὸν σας καζᾶν, ἢ νὰ φανῶσιν αὐτοῦ ἄλλοι τοιοῦτοι κακοῦργοι, διὰ τοῦτο γράφοντες τὸ παρὸν μας μπουγιουρδὶ σᾶς προσταζόμεν σφοδρῶς, ὅπου ὡς πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς ῥαγιαῖδες, νὰ μὴν ὑποφέρετε τοὺς τοιούτους, μῆτε νὰ δεχθῆτε τελείως κανένα ἀπὸ αὐτοὺς, μῆτε κρυφά, μῆτε φανερά, μῆτε νὰ τοὺς δώσετε ψωμί ἢ ἄλλον τίποτε ζαχίρε, ἀλλὰ ἀμέσως κατὰ τὸ κοινὸν σουροῦτι καὶ νιζάμι, ἅμα ὅπου φανῶσιν εἰς τὰ μέρη σας, καὶ εἰς τὸν Βοεβόδα τοῦ καζᾶ σας νὰ δίδητε εἰδήσιν, καὶ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι ἢ μαζὴ μὲ τοὺς ἐδικούς μας ἀνθρώπους, ἂν ἔλθωσιν αὐτοῦ, ἢ καὶ μόνοι σας, νὰ φιλοτιμηθῆτε νὰ ἀποδείξητε τὸ ῥεαγιαλίκι καὶ τὸ σαδδακάτι σας, καὶ νὰ τοὺς κυνηγήσῃτε αὐτοὺς τοὺς ἀχρεῖους, ἢ νὰ τοὺς βαρέσετε, μὲ ὅποιον τρόπον ἤμπορεῖτε, νὰ τοὺς σκοτώσετε καὶ νὰ στείλετε τὰ μιὰρὰ κεφάλια τοὺς ἐδῶ εἰς τὸ Διδάνι τοῦ Μορέως. Ἄν ὅμως αὐτοὶ οἱ ἀχρεῖοι θελήσωσι νὰ σᾶς γελάσουν καὶ σᾶς εἰποῦν, ὅτι εἶναι κάποιοι διωρισμένοι ἀπὸ κανένα καζᾶν, ἢ ἤθελαν σᾶς δεῖξουν καὶ μουρασελέδες, νὰ μὴ τοὺς ἀκούσῃτε τελείως· ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ κάποιοι καὶ βασιλικῶς εἶναι διόλου ἐμποδισμένοι, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος μας δὲν εἶναι τελείως ῥιτζᾶς ἢ μεσολάβησις δι' αὐτούς. Ὅθεν ἔξω ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τοὺς σείμένιδες τοῦ μπουλούκπασῃ τοῦ καζᾶ σας, ὅπου πρέπει νὰ γνωρίζητε διὰ ζαμπίτας, τοὺς ἐπιλοίπους, εἴτε φανεροὶ κλέπται εἶναι, εἴτε ὡς κάποιοι καὶ πράβοι περιφέρονται, νὰ μὴ τοὺς δέχεσθε τελείως, ἀλλὰ μὲ κάθε προθυμίαν νὰ τοὺς κυνηγήσετε, μὲ ὅτι τρόπον ἤμπορεῖτε, καὶ νὰ πασχίσῃτε διόλου νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσετε, χωρὶς νὰ κάμετε παραμικρὸν κουσοῦρι εἰς τὸ χρέος τοῦ σαδδακατίου σας. Καὶ ἂν μὲ τὸ κυνήγημα καὶ τὴν προθυμίαν σας ἐξολοθρευθῶσιν αὐτοὶ οἱ κακότροποι, θέλετε εὐεργετηθῇ μὲ τὴν πρέπουσαν ἀνταμοιβήν· ἂν ὁμως (ὃ μὴ γένοιτο!) δὲν κατορθωθῇ τοῦτο, καὶ ἐσεῖς θέλετε ὑποπέσει εἰς ὀργήν, καὶ ἄλλα περισσότερα ἀσκήρια εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν ταῖνι, καὶ θέλουν σᾶς προξενηθοῦν βαρεῖά ἔξοδα καὶ ζημίαι...

«1821 μαρτίου 20 Διδάνι Μορέως.»

Γ ό ρ τ υ ς (Καρύταινα).

Πεπλουτισμένη ὑπὸ ὁρέων, ἡ Ἀρκαδία σχηματίζει τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου. Κλίμα ψυχρὸν καὶ ἔδαφος τραχὺ, καθίστησι τοὺς κατοίκους αὐτῆς γενναίους πρὸς τοὺς κινδύνους καὶ χαρακτῆρος ἰσχυρογνώμονος. Ἄλλοτε διεκρίνοντο ἀνδρειότεροι μετὰ τῶν Ἀρκάδων οἱ Μαντινεῖς ἐπὶ τῆς παρούσης ὅμως ἐποχῆς τοιοῦτοι ἐφάνησαν οἱ Γορτύνιοι (Καρυτηνοί). Ὡς δὲ τὰ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς γράμματα ἐκποδῶν ἐγένοντο, λυπήσαντα μόνον τοὺς πάντας διὰ τὴν ἐπώδυνον θέσιν τῶν ἐν Τριπόλει ἀρχιερέων καὶ προκρίτων· οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω διαταγὴ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς οὐδὲ καὶ ὑπ' ὧν ἐλήφθη ἐν Γόρτυνι, ὅτε οἱ Δεληγιάνναι, πρωτίστη πολιτικὴ οἰκογένεια αὐτῆς, παρесеλεύαζον εἰς τὸν πόλεμον ταύτην, καὶ τοὺς Πλαπούτας, ὡς οἰκογένειαν στρατιωτικὴν, ἐκίνουν εἰς τὰ ὅπλα. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν, ἐν ᾧ ὁ Μεχμέτ Σαλήχ διέταττε τοὺς Γορτυνίους κατὰ τῶν ἐν Καλαβρύτοις ταραξιῶν, αὐθημερὸν ὁ μὲν Σωτήριος Χαραλάμπης διώριζεν ὅπλαρχηγούς καὶ διέταττε παῖρξίς αὐτοῦ στρατολογίας (α') οἱ δὲ Δεληγιάνναι προσεκάλουν ἐκ τῆς Λακωνίας συναγωνιστὴν ἑαυτῶν καὶ πολέμαρχον τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην μετὰ πλείστης προσπαθείας (β').

Ἡ πρᾶξις αὕτη τιμᾷ κατ' ἐξίρεσιν τοὺς ἀδελφοὺς Δεληγιάννας, ὡς «ἐνδυθέντας τὸν νέον ἄνθρωπον» διὰ πάσης ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, ὡς ἐκτιμήσαντας τὴν εἰδικὴν χρησιμότητα τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ὡς γνωρίσαντας ἐν γένει, ὁποῖας ὤφειλον θυσίας προσωπικὰς ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ. Ἐστω παραδειγματικὴ ἐπὶ πατριωτισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει ἡ διαγωγὴ αὕτη, ἀδιαφιλονεικῶς ἀναιροῦσα τὴν κατηγορίαν, ἣν ἡ προσωπικότης τινῶν προσῆψε τῷ Κανέλλῳ Δεληγιάννῃ, ὡς γράψαντι δῆθεν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐν τῇ Λαύρᾳ ὄντας: «Μὴ κάμετε κανὲν κίνημα, διότι χάνονται οἱ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀδελφοί μας». Ἐγγραφὴν ἄρα τοιαῦτα ἄνθρωπος, ὅστις παρесеλεύαζε τὴν ἐπαρχίαν πρὸς ἐπανάστασιν, ἀπέστελλε δὲ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ἐν Ζακύνθῳ ἔτι ὄντα, κατὰ τὰς ἀρχὰς ἰανουαρίου τοῦ 1821, συνυπόγραφον ἀμοιβαίας λήθης τῶν παρελθόντων (γ), καὶ προσεκάλει ἔπειτα αὐτὸν μετὰ πόθου ἀρχηγὸν τῶν Γορτυνίων ὅπλων (δ), μόλις ἐκρηγνυμένης τῆς ἐπανάστασεως; Ἐγγραφὴν ὡσαύτως τοιαῦτα ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, ἐν ᾧ ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲν τότε ἠδύναντο οἱ Πλα-

ποῦται ἐν Γόρτυνι, ὥς οὐδ' ἄνευ Ζαήμου καὶ Χαραλάμπους οἱ Πετμεζαῖοι ἐν Καλαθρύτοις, ὥς οὐδ' ἄνευ Μαυρομιχάλου οἱ Τρουπάκαι, Καπετανάκαι καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἐν Λακωνίᾳ; Ἐξ ἐναντίας ἀληθεστάτην θεωροῦμεν τὴν γενναίαν ἀπάντησιν, ἣν ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἔκαμε πρὸς τὸν παρατηρήσαντα αὐτῷ τὴν μαύρην τύχην τοῦ ἐν Τριπόλει ὑπάρχοντος Θεοδώρου Δεληγιάννου, κινουμένης τῆς Γόρτυνος: «*Δὲν μὲ μέλει διὰ τὸν ἀδελφόν μου· ἡ πατρις γὰρ σωθῇ.*» Τόσῳ δὲ μᾶλλον βεβαιοῦται ἡ τοιαύτη ἀπάντησις, ὅσῳ προσεκάλεσαν τὸν Κολοκοτρώνην οἱ Δεληγιάνναι ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ὑπῆρχον ὁ μὲν πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτῶν Θεόδωρος ἐν τῇ Τριπόλει, ὁ δὲ δευτερότοκος Ἀναγνώστης, ὥς εἰς τῶν ἀντιπροσώπων (βεκίλιδων τοῦ Μορέως) ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀμφοτέρω θύματα ἀναπόφευκτα ὑπὸ τοὺς ὄνυχας ἐξουσίας θηριώδους. Ἦν δὲ ὁ προῖστάμενος ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τούτων Κανέλλος Δεληγιάννης στρατιωτικοῦ μᾶλλον χαρρακτῆρος, ἀνὴρ δὲ πατριωτικῶν ὅλως αἰσθημάτων, πνεύματος πολυλοῦ, γενναιότητος πρὸς θυσίας μεγάλης καὶ δραστηριότητος πλείστης.

Τῇ 21 καὶ 22 μαρτίου οἱ Δεληγιάνναι ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῶν Πλαπουτῶν (α) ἐπανέστησαν τὴν ὄρεινὴν χώραν τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἀμέσως οὗτοι μὲν μετὰ τῶν ἐνόπλων τῆς Περαιμεριᾶς ἐν τῷ χωρίῳ Ῥένεσι, ἐκεῖνοι δὲ μετὰ τῶν τῆς Ἡλιοδώρας (Λιοδώρας) ἐν τῷ πλησίον τούτου κειμένῳ Βέτσι ἐστρατοπεύδουσιν. Τῶν δύο αὐτῶν θέσεων ἡ κατὰληψις ἀπέβλεπε τὴν ἀντίκρουσιν κατὰ πάσης ἐπὶ τῆς Γόρτυνος ἐπιδρομῆς τῶν γειτόνων καὶ ἐπιφόβων Λαλαίων. Οἱ ὀλίγοι ἐν τοῖς χωρίοις ἐκεῖνοις διεσπαρμένοι Λαλαῖοι ἢ ὡς ἀγροφύλακες, ἢ ὡς δεκατευταί, κατέφυγον εἰς τὸ Λάλα. Ἐν δὲ τῇ κωμοπόλει Παρωρεῖᾳ (Λαγκαδίοις) ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ὑπεχρέωσε τοὺς κατοίκους Τούρκους, ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ὄντας οἰκογενείας, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα καὶ διαμείνωσιν ἡσυχοί. Κατὰ δὲ τὰ Ἑπτὰ Ψωμιᾶ, ἢ Βλάχικα, ὁ Κωνσταντῖνος Ῥάσος καὶ ὁ Γεώργιος Δρίτσας ἐκ τοῦ Γαρζενίκου ἐφόνευσαν τῇ 23 μαρτίου δύο Τούρκους σιπαχίδας. Τέλος δὲ τῇ 25 κατέβησαν οἱ Ζυγοβιστινοὶ ὑπὸ τὸν Θεοδόσιον Καρδαρᾶν, οἱ Στεμνιτισιώται καὶ Διμιτσανῖται ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Ἀλεξανδρόπουλον καὶ ἄλλοι, ἵνα συλλάβωσι τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους, εὐαρίθμους ὄντας οἰκογενείας καὶ ὅπλα· ἐκεῖνοι ὁμῶς προλαβόντες ἀνέβησαν εἰς τὸ παλαιὸν, ἀλλὰ λίαν ὀχυρᾶς θέσεως, φρούριον, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν, ὀλίγας τὰς τροφὰς ἔχοντες.

Αἶγιον (Βοστίτσα).

Πρωτεύουσα τῆς Ἀχαΐας ἀπάσης ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ πόλιν ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὸ Αἶγιον κεῖται παρὰ τῇ θαλάσσῃ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὡς δέ ποτε ἐν αὐτῇ συνεκροτοῦντο αἱ φανεραὶ συνελεύσεις τοῦ Ἀχαικοῦ δεσμοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων τιμᾶται τὸ Αἶγιον διὰ τὴν μυστικὴν σύσκεψιν τῶν Πελοποννησίων, ὅσοι, ἠνωμένοι διὰ τοῦ κοινοῦ δεσμοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, συνῆλθον διὰ τὸν μέλλοντα τῆς πατρίδος πόλεμον (α). Ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τούτου, ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας οἰκογενείας λογιζομένων, διέφερον πολλοὶ κατὰ τε τὴν ὕλικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰ μάλλον κεκαλλιεργημένα ἥθη. Καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος, πατρικὴν μάλιστα κεκτημένος ἐπιβρόχον, καὶ ὁ Σπυρίδων Χαραλάμπης, ὅλως εὐαίσθησία καὶ καρδία ἑλληνικὴ, καὶ ὁ Ἀγγελος Μελετόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀλεξανδρόπουλος, πατριωτικῶν αἰσθημάτων πολῖται, καὶ ἄλλοι, τὰς ἀγαθωτέρας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐλπίδας ἔδιδον.

Μόλις διαδοθείσης τῆς φήμης περὶ τῶν ἐν Καλαβρύτοις γινομένων, οἱ Βοσστισιᾶνοι περὶ τὰς ἐβδομήκοντα οἰκογενείας Τοῦρκοι ἐπτοήθησαν μέχρις ἀπελπισίας. Εἰ καὶ μὴ ἔβλεπον ἔτι κινήσιν τινα ἐν τῇ πόλει, ἐμάνθανον ὁμῶς περὶ τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ὡς στρατολογοῦντος ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ, καὶ ἐγνώριζον ἑαυτοὺς λίαν ἐκτεθειμένους· διότι οὐ μόνον ὀλίγοι ἦσαν καὶ οὐδὲν ὀχυρὸν εἶχον, ὥς οἱ ἐν Καλαβρύτοις τοὺς πύργους καὶ οἱ ἐν Πάτραις τὴν ἀκρόπολιν, ἀλλὰ καὶ κινδυνώδη ἐθεώρουν τὴν προσφυγὴν ἢ εἰς τὸ Ῥίον, ἢ εἰς τὰς Πάτρας. Προετίμησαν διὰ ταῦτα, ὅπως διαπορθευθῶσιν εὐθὺς εἰς τὴν καταντικρὺ τοῦ κόλπου Φωκίδα, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν ἐθνικὴν συνωμοσίαν, μόνην δ' ὑπολαμβάνοντες ὀπλιζομένην τὴν Πελοπόννησον, καὶ ταχεῖαν προσδοκῶντες τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὰ ἴδια, κατὰ τὰ προηγούμενα τοῦ 1769. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο ἀντίδρασιν ἐπήνεγκον· μάλιστα δὲ ὁ Ἀγγελος Μελετόπουλος ἐπεστάτευσεν περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν κατὰ τε τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἐπιβίβασιν, φερόντων καὶ τὰ ὅπλα καὶ ὅσα ἠδύναντο κινητὰ πράγματα. Ἐντεῦθεν ὑψώθη ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία ἐν τῇ Αἰγίῳ ἄνευ συγκρούσεώς τινος καὶ συνεπειῶν δυσαρέστων.

Πάτραι (Παλαιὰ Πάτρα).

Ἐπὶ λόφου παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον ἐκτισμένη ἀμφιθεατρικῶς, ἡ πόλις τῶν Πατρῶν, μία ἐπίσης τῶν δώδεκα πόλεων τοῦ Ἀχαϊκοῦ δεσμοῦ, κατωκεῖτο ὑπὸ δεκακισχιλίων περίπου, ὧν τὰ δύο τρίτα Ἕλληνες, καὶ ἐκ τούτων ἱκανοὶ Ἴόνιοι, ἦσαν. Ἐν μόνῃ τῇ Πελοποννησιακῇ αὐτῇ πόλει οἱ Ἕλληνες ἀπήλαυνον πλείονα σχετικῶς κτηματικὴν καὶ χρηματικὴν κατάστασιν. Καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὥς καὶ ἤδη, ἦτο αὕτη τὸ κέντρον τῆς ἐμπορίας τῶν Πελοποννησίων μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης· τοῦ δ' ἐμπορίου ἀκόλουθοι καὶ θιασῶται οὐδέποτε ὑπῆρξαν οἱ βάρβαροι. Ἐπομένως ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ὑπῆρχεν ἡ μᾶλλον δεδιωργανωμένη καὶ ἡ πλέον ὀργῶσα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὺς ἔχουσα τοὺς ἀξιολόγους ἄνδρας. Οἱ Τοῦρκοι ταύτης καὶ ἐβλεπον τὴν μεταβολὴν τῶν πνευμάτων καὶ ὑπόπτευσαν ἐκ πολλῶν φαινομένων· ὀλιγάριθμοι ὅμως ὄντες καὶ ἦττον ἄγριοι, ὑπεκρίνοντο ὥς μὴ βλέποντες καὶ οὐδὲν ὑπονοοῦντες τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ κατέστησαν αὐτοὺς λίαν διστακτικοὺς τὰ γεγονότα ὀλίγῳ πρότερον ἐπὶ τοῦ Πάϊμπωρ καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου (α). Μόλις ἐπὶ ἡμέρας τινὰς εὐρέθησαν ἡσυχοὶ ἐντελῶς, μαθόντες, φθίνοντος τοῦ φεβρουαρίου, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι τῶν Ἀχαιῶν ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν Τρίπολιν παρὰ τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ· ἀλλὰ τὴν προσωρινὴν ταύτην ἡσυχίαν διεδέχθη ἀνησυχία καταπληκτικὴ, ὅταν ἔμαθον τὴν ἀρνητικὴν διαγωγὴν αὐτῶν, ἤκουσαν δὲ περὶ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρέου Ζαήμου, ὅτι ἐπανέκαμψαν εἰς Νεζερὰ, ὑπενεργοῦντες στρατολογίαν. Ἀπέφευγον ὁμολογουμένως πᾶσαν αἰτίαν πρὸς σύγκρουσιν, βλέποντες τὰ πνεύματα τῶν ἐν τῇ πόλει Ἑλλήνων ἐξαπτόμενα ἔτι μᾶλλον καὶ θαρβραλέωτερα δεικνύμενα· ἀλλ', ἅμα ἔφθασεν ἡ φήμη τῶν ἐν Κалаβρύτοις κρουσμάτων, ἀνεβίβασαν τῇ 20 μαρτίου τὰς οἰκογενεὰς ἑαυτῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ἐντεῦθεν ἡ ταραχὴ ἐπῆλθεν ἄμεσος, κλεισθείσης τῆς ἀγορᾶς ὅλης.

Τῇ δ' 21, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, διηυθύνθησαν ὁμοῦ κατὰ πρώτης τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου. Συλλαμβάνοντες ἡ φονεύοντες αὐτὸν, ἐσχόπουν τὰ ἴδια καὶ κατὰ τῶν ἄλλων σημαντικωτέρων οἰκιῶν καὶ προσώπων. Ἐκ τῶν προτέρων δὲ τεκμαίρονται, πολλὴν μὲν ἠλπίζον οὗτοι ἀποτεθειμένην ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ποσότητα ὀπλων

καὶ ἐφοδίων, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὑπελόγιζον προκαταληφθε-
σομένην τὴν ταραχὴν τῆς πόλεως, ἀφαιροῦντες αὐτὰ ἢ ἐξαφανίζον-
τες. Ἀλλὰ τὰς θύρας κεκλεισμένας εὐρόντες ἐταράχθησαν ἔτι μᾶλ-
λον, καὶ ἀνθισταμένην ἐνόπλως ταύτην ἐκύκλωσαν πολεμοῦντες ἔξω-
θεν καὶ τὰς περίξ οἰκίας εἰς τὸ πῦρ παραδίδοντες. Ἐκ τοῦ φρουρίου
συγχρόνως ἄλλας τινὰς διὰ τηλεβόλων προσέβαλλον οἰκίας, καὶ μά-
λιστα τὴν μητρόπολιν, ἣν ὑπέθετον πληρουμένην ἐνόπλων κεκρυμ-
μένων.

Τότε δ' ἐξῆλθον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἑνοπλοι, διάφοροι μὲν Πατρεῖς ὑπὸ
τὸν Παναγιώτην Καρατσᾶν, διάφοροι δὲ Κεφαλλῆνες καὶ Ζακύνθιοι,
κάτοικοι καὶ παρεπίδημοι, ὑπὸ τὸν Εὐαγγέλην Λιβαδάν καὶ Νικόλαον
Γερακάρην, τὸν πρῶτον σανδαλοποιὸν, τὸν δεύτερον ἔμπορον καὶ τὸν
τρίτον φαρμακοποιὸν τὸ ἐπάγγελμα.. Οἱ πυροβολισμοί, ἡ ὁρμὴ, οἱ ἀ-
λαλαγμοὶ καὶ τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν, καίτοι εὐαριθμῶν, ἐ-
νέβαλον τὴν δειλίαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐβίασαν εὐθύς, ἵνα ἀποσυρ-
θῶσιν οὗτοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν δρομαῖοι. Ἀμέσως ἐπεμελήθησαν οἱ Πα-
τρεῖς τὴν κατὰσθῆσιν τῆς πυρκαϊᾶς. Κατὰ δὲ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην ἐ-
θανατώθησαν εἰς τῶν τοῦ Παπαδιαμαντοπούλου καὶ εἰς Κεφαλλήν, ὁ
Βασίλειος Ὁρκουλάτος ἐπληγώθησαν δὲ τινες, καὶ ἠνδραγαθήσεν ὁ
Καρατσᾶς. Οἱ ὀπλοφόροι Τοῦρκοι συνίσταντο ἐκ τριακοσίων ἐντοπίων
καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ξένων, κληθέντων βοηθῶν ἐκ τοῦ Ῥίου. Μα-
ταίως ἠγωνίσθη ὁ ἀγγλικὸς πρόξενος Φίλιππος Γγρήν, ἵνα ἀποτρέψῃ
τοὺς Ἰονίους, ὥς μὴ ἀνήκοντας τῇ τουρκικῇ ὑπηκοότητι. Ἀλλ', ἂν μὴ
εἶχον οὗτοι τὴν τοιαύτην ἐσχάτην ἀτυχίαν, ἦσαν ἄρα καὶ ξένοι τῆς
ὅλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας, μεθ' ἧς συνεδέοντο διὰ τῆς ταυτότητος
τῆς καταγωγῆς, τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας καὶ ἐνὸς παρελθόντος
μεγάλου;

Πρῶτος οὕτω ἐκ τῶν διακεκριμένων προσώπων καὶ ἐταίρων τῆς
Πελοποννήσου ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος καὶ πρώτη ἡ πόλις
τῶν Πατρῶν ἔλαβον προσβολὴν ἄμεσον. Οὐχὶ δὲ τόσῳ ὥς ἐκ τῆς ὀ-
πλίσεως καὶ τῆς ὁρμῆς τῶν ἔσω Ἑλλήνων, μόλις ἀποτελούντων, καθ'
ᾧ εἵπομεν, τὸ ἥμισυ τῶν Τούρκων ὀπλοφόρων, ὅσῳ ἐκ τοῦ φόβου τῆς
συγχρόνου εἰσβολῆς τῶν ἔξω πολλῶν χωρικῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλει-
ψαν καὶ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον καὶ τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ τὸ συμ-
βεῖν τοῦτο τῆς ἡμέρας οἱ Πατρεῖς συσκευασάμενοι ἀπεμάκρυναν νυ-
κτὸς τὰς οἰκογενείας ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ εἰς τὰς Ἰο-

νίους νήσους. Ἀνεχώρησαν ὡσαύτως οἱ πρόξενοι, τῆς μὲν Ῥωσσίας ὁ Ἰωάννης Βλασσόπουλος, τῆς δὲ Πρωσσίας ὁ Κοντογούρης καὶ τῆς Σουηδίας ὁ Στράνης, ὡς ἐμπολέμου καταστάσεως τῆς πόλεως. Κατὰ πρόσκλησιν δὲ τοῦ τε Παπαδιαμαντοπούλου καὶ τοῦ Νικολάου Λόντου, ὁ Γερμανὸς καὶ Ζαήμης τῇ μὲν 23 ἀπέστειλαν ἐκ τῶν περιχώρων μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς τὸν Σταμάτιον Κουμανιώτην, πεσόντα αὐθημερὸν κατὰ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδόν· τῇ δὲ 24 εἰσῆλθον καὶ οὗτοι μεθ' ἑτέρων πεντακοσίων περίπου. Ἐφθασαν δὲ κατόπι μὲν τούτων ὁ Βενιζέλος Ῥούφος μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Σαγιά καὶ Νενέκου, τῇ δ' ἐπιούσῃ ὁ Λόντος ἐκ τῆς Αἰγιαλείας μετὰ διακοσίων, σημαίαν ἐρυθράν φέρων. Ἀπαντας δὲ ὑπεδέχθη τὸ πλῆθος δι' ἐνθουσιασμοῦ ἀκράτου, εὐχόμενον οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀρχηγῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν : « *Καὶ ε' τὴν Πόλιν γὰρ δώσω ὁ Θεός ! !* »

Τὴν δικαίαν καὶ γλυκεῖαν ταύτην ἐλπίδα νύχθη καὶ ἐξέφρασεν ὁ Ἕλλην, ἐν ὁποῖα ἂν εὐρέθη περιστάσει. Ἡ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐθνικωτάτῃ, εὐεργετικωτάτῃ καὶ ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῆς πατρίδος εἰς αἰῶνας αἰώνων ζῶσα Ζωσιμαία Ἀδελφότης, διαθέτουσα τῷ 1829 τὰ κειμήλια ἑαυτῆς ὥρισεν, ἵνα « ... μετατεθῶσι ταῦτα εἰς *Κωνσταντινούπολιν*, ὅταν αὕτη ἡ πόλις γίγῃ καθέδρα τῆς *Ἑλληνικῆς Διοικήσεως* ». Ὡσαύτως καὶ ὁ θαυμασιὸς ἐπὶ φιλογενεῖᾳ Ἰωάννης Τομβόλης, διαθέτων τῷ 1849 ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὴν ἀξίαν λόγου ἐκ ρουβλίων 815,000 χρηματικὴν περιουσίαν αὐτοῦ, κατατιθεμένην ἐν τοῖς ἀσφαλιστικοῖς καταστήμασι τῆς Ῥωσσίας, προσδιώρισεν, ὅπως « μετὰ τεσσαράκοντα ἐπτὰ ἔτη, (ἤτοι κατὰ τὸ 1896,) *χρησιμεύσῃ μέρος τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τόκων αὐτοῦ εἰς ἀνέγερσιν Πανεπιστημίου μετὰ Ἐκκλησίας Ὁρθοδόξου καὶ βιβλιοθήκης ἢ ἐν Ἀθήναις, ἢ ἐν ὁποιοδήποτε ἄλλῳ μέρει τῆς Ἑλλάδος ἢθελεν εἶσθαι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου* » καὶ μέρος τοιοῦτον ἐθεώρει βεβαίως τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοιοῦτον ἐπίσης τὸν νοῦν καὶ τὸ σημεῖον εἶχον αἱ σφραγίδες διαφόρων ἀρματωλῶν αἱ φέρουσαι τὸν *Δικέφαλον* Ἀετὸν σύμβολον. Ὁ δὲ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀποθνήσκων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1851, μόνον παρκατέθετο ἐν τῇ μερίμνῃ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος τὴν περὶ Κωνσταντινουπόλεως πατροπαράδοτον διαθήκην. Ἐδικαιούμεθα ἄρα γράφαντες κατὰ τὸ 1852 ἐν τῷ Αἰῶνι, ὅτι « *ἡ βασιλεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἐ-*

»στὶν ἐν συμβεβηκὸς μόνον, ὡς μὴ ἐκπληρωθέντος δι' αὐτῆς τοῦ
»ὅλου προορισμοῦ τῆς 25 μαρτίου».

Οὕτως ἀπὸ τῆς Αἵτης τῶν Καλαβρύτων κατέβαιναν εἰς τὰς πε-
διάδας ὡς ποταμὸς πυριφλεγέθων ἢ ἐπανάστασις. Ὁ ἱεράρχης Γερ-
μανὸς, ἅμα εἰσελθὼν ἐν ταῖς Πάτραις, ἐνέπηξε τὸν Σταυρὸν ἐν τῇ τοῦ
ἁγίου Γεωργίου πλατεῖα, καὶ μετὰ πλείστης εὐλαβείας οἱ πάντες
αὐτὸν ἡσπάζοντο, ὀρκιζόμενοι οἷον εἰ ἐλευθερίαν ἢ θάνατον.

Ὁμοπάτριος τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ὁ Γερμανὸς, ἐξέχον πρό-
σωπον ἐπὶ συνέσει, ἐμβριθεία, εὐθύτητι καρδίας καὶ ζήλῳ πρὸς τὴν πα-
τρίδα, μεγάλην ἀπήλαυε καὶ γενικὴν τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς Ἑλ-
λησι. Οὐ μόνον δὲ παρὰ τῷ ἱερῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς προκρί-
τοις τῆς Πελοποννήσου ἐκέκτητο τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ αἱ ἀποφάν-
σεις αὐτοῦ, ὡς ἄλλαι τοῦ Ἀσημάκη Ζαήμου, παρεδέχοντο ὡσεπιπο-
λὺ αἱ νικῶσαι. Εὐμαθὴς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, μεγαλόκαρδος
ἐσωτερικῶς καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐξωτερικῶς, φιλόφρων, πολὺπειρος, ἐ-
χέμυθος καὶ εὐγλωττος, ἀριστοκρατικὸν εἶχε τὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀ-
εῖποτε πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐπλούτει σχέσεων, αἷς ἐξεμεταλλεύετο πρὸς
ἐν καὶ μόνον σημεῖον, τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος. Περι-
βεβλημένος δὲ τὴν πανοπλίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ οὐδέ-
ποτε ἀλλοιούμενος, ἢ πρὸς σκοποὺς δευτερεύοντας ἐκκλίνων, κατέστη
δύναμις ἡθικὴ τοιαύτη, οἷαν πολλοὶ θηρεύουσιν, ἀλλὰ ὀλίγοι κτῶνται.
Ἐνεργητικὸς δὲ λίαν, οὐδεμιᾶς ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἐφείδετο θυσίας τῶν
ιδίων, καὶ πάντοτε διεκρίνετο κατὰ τὸν συμβιβαστικὸν χαρακτῆρα,
ὃν ἐξαίρετως ἐξήσκει ἐπὶ τῶν διαφορομένων. Ἦν δ' ἀναστήματος πλή-
ρους, σῶμα ἔχων ἰσχνόν, πρόσωπον ὠρειδὲς καὶ μελάγχχρουν, ὀφ-
θαλμοὺς στίλβοντας, βαθὺ δὲ καθειμένος τὸ γένειον καὶ λεπτῇ τῇ
σῶμα διαπονῶν διαίτη.

Τῆς ἀκροπόλεως ἡ πολιορκία ἤρξατο ἀμέσως. Ἰόνιοι πλοίαρχοι προ-
σῆνεχον ἐξ τηλεβόλα· τὸ δ' ἐξ αὐτῶν σχηματισθὲν παρὰ τοῦ Εὐαγ-
γέλου Λιβανίου Κεφαλληνός (α) τηλεβολοστάσιον κατὰ τοῦ φρουρίου,
ὑπὸ τὸν ἀδιάκοπον τηλεβολισμὸν καὶ τὸν ψιλὸν πυροβολισμὸν τούτου,
διότι ἀνηγέρθη πλησίον καὶ ἀπέναντι τῆς «Σεράϊ-τάπιας» αὐτοῦ,
διηύθυνεν Ἀγγλαμερικανὸς τις ὀνόματι Ἀγγελος, εὗρεθεις ἐκεῖ κατὰ
τύχην. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς τηλεβολισταὶ Κεφα-
λῆνες καὶ Ζακύνθιοι, δαπανῶντος τοῦ Λιβανίου. Παρατηρήσεως δὲ ἰ-
δίᾳ ὑπῆρξεν ἡ ταχύτης, δι' ἧς κατεσκευάσθησαν οἱ διευθέται τῶν

τηλεβόλων, ὡς καὶ αἱ δι' ἔλλειψιν χυτῶν σφυρικταὶ σφαῖραι. Ἐτι δὲ καὶ νοσοκομεῖόν τι ἐμορφώθη διὰ τοὺς τραυματιζομένους στρατιώτας, δι' ὃ ἀξιοῦται ἐπαίνων πολλῶν ὁ Νικόλαος Γερακάρης, ὡς προσεγεγκὼν ὁλόκληρον αὐτοῦ τὸ φαρμακεῖον. Συγχρόνως ἤρξατο ὑπὸ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ὄρυγμα ὑπόγειον, διὰ πάσης προχωροῦν δραστηριότητος.

Μὴ περιορισθέντες δὲ ἐν μόναις ταῖς πολιορκητικαῖς ἐργασίαις, ὁ Γερμανὸς, Ζαήμης, Παπαδιαμαντόπουλος, Λόντος καὶ ἄλλοι ἐσχηματίσθησαν καὶ εἰς ἐπαναστατικὸν διευθυντήριον, ὕπερ ὀνομάζομεν πρῶτον, διότι δεύτερον τοιοῦτον θεωροῦμεν τὸν Μαυρομιχάλην ἐν Μεσσηνίᾳ, καὶ τρίτον τοιοῦτον τὸν Κολοκοτρώνην ἐν Ἀρκαδίᾳ. Κατόπι τῶν διευθυντηρίων αὐτῶν ὑποδεέστερα ἄλλα αὐτεσχεδιάσθησαν πολυαχοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις ἐξετείνετο. Καθὼς ἡ Πελοπόννησος ἐπανισταμένη ἠναγκάζετο, ὅπως ὠθήσῃ μακρὰν ἑαυτῆς τὰς ἀμέσους ἐξωτερικὰς ἐπιδρομὰς τῶν βερβέρων, πρὸς τοῦτο δὲ δραστηρίως ἐνήργει ἐπὶ τετῆς στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου· οὕτως ἐπανιστάμεναι ἡ στερεὰ καὶ τὸ Αἰγαῖον συμφέρον πρῶτιστον εἶχον, ὅπως μεταδώσωσι περαιτέρω τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ἐντεῦθεν προέκυψαν κατὰ μέρη τὰ πολλὰ διευθυντήρια, ἐξ ὧν τὸ τῆς Ὑδρας, ὑστερόχρονον τῶν πελοποννησιακῶν, ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀνώτερον ὅλων.

Φρονίμως ποιοῦν, τὸ Ἀχαϊκὸν διευθυντήριον ἀπετάθη δι' ἐγκυκλίου τῆς 26 μαρτίου πρὸς τοὺς μένοντας ἔτι προξένους ἐν τῇ πόλει, οἶον τὸν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ λοιποῦς, δικαιολογοῦν τὴν γενομένην κίνησιν τῶν ὅπλων, βεβαιοῦν τὴν περὶ τοῦ πολέμου λεφθεῖσαν ἀπόφασιν μέχρι τῶν τελευταίων ἡκρων, καὶ ἐπικαλούμενον τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τῶν κυβερνήσεων τούτων, ὡς ἀκολούθως·

«Ἡμεῖς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, βλέποντες, ὅτι μᾶς »καταφρονεῖ τὸ Ὀθωμανικὸν γένος καὶ σκοπεύει ὀλεθρον ἐναντίον μας, »πότε μ' ἕνα καὶ πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς, ἡ νὰ »ἀποθάνωμεν ὅλοι, ἡ νὰ ἐλευθερωθῶμεν· καὶ τούτου ἕνεκα βαστοῦμεν »τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας, ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. Ὅντες λοιπὸν βέ- »βαιοι, ὅτι ὅλα τὰ Χριστιανικὰ Βασίλεια γνωρίζουν τὰ δίκαιά μας, καὶ »ὄχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδρά- »μει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην, ὅτι οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοί μας ἐφάνησάν »ποτε ὡφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν Ἐκ- »λαμπρότητά σας καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσητε, νὰ ἡμεθα

»ὕπὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου τούτου κράτους» (α).

Οἱ πρόξενοι ἀπεκρίθησαν ἄνευ ἑτέρου, ὅτι ἐκπληρώσουσι τὸ καθήκον ἑαυτῶν ἀναφερόμενοι, ὅπου δεῖ, καὶ συγχρόνως ὑπεσχέθησαν οὐδετερότητα μέχρι διαταγῶν νεωτέρων.

᾽Ωσαύτως τὸ Ἀχαϊκὸν διευθυντήριον ἐξέδωκε προκήρυξιν τινα περὶ πολέμου, δι' ἧς προσεκάλει εἰς τὰ ὄπλα καὶ ὅλας τὰς μὴ ἐπαναστάσας ἔτι ἐπαρχίας, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ὑπεμίμνησκε τὴν καταγωγὴν ἑαυτῶν καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ἐπὶ τῶν προγόνων (β). Ὡς πεπεισμένον δὲ περὶ τοῦ ἀμέσου ἐπιτυχοῦς ἀποτελέσματος ταύτης, παρεσκεύασεν ἐτοίμως διὰ τῶν ἐν Πάτραις ἱστοτύπων ἀριθμὸν τινα σημαιῶν, καὶ διένειμεν αὐτάς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Λευκοῦ χρώματος ὁλοκλήρως, σύμβολον ἔφερον αὐταὶ τὸ τοῦ Ἐφοδιαστικοῦ τῶν Ἱερέων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας (γ). Ἡ σφραγὶς δὲ, ἣν ἐχάραξεν, ἐκοσμεῖτο διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ, κύκλῳ φέρουσα κλάδον δάφνης καὶ τὴν πολλὴν νοῦν ἔχουσαν ἐπιγραφὴν «*Σφραγὶς Ἐλευθερίας*». Συνεδέοντο βεβαίως δι' αὐτῆς ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία, ἐννοουμένου, ὅτι ὁ Ἕλλην σφραγίζεται, καθὼς θρησκευτικῶς διὰ τῆς «*δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος*», οὕτω καὶ πολιτικῶς διὰ τῆς ἐλευθερίας. Αἱ κοινότητες τῆς Ἡλίδος (δ), Κορίνθου καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν παρεδέχθησαν ἐπὶ ταῖς σφραγίσιν ἑαυτῶν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην· ἡ τῶν Καλαμῶν δὲ ἔφερε τὴν «*Πατρίς καὶ Δικαίωμα*»· καὶ ἡ τῆς Κορώνης σύμβολον μὲν τὸν ἀναγεννώμενον Φοῖνικα, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ αὐτοῦ ὑψούμενον τὸν Σταυρὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*Εὐθύτης*». Μεταξὺ δ' ἄλλων πολυπλοκωτέρων εἶδομεν τὴν τῶν Κασσιῶν, ὡς φέρουσαν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας σὺν τῇ ἐπιγραφῇ «*Παναγία Μαρία*»· ταύτης δὲ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστεμμένην δι' ἀκτίνων ἡλιακῶν, τὴν δὲ δεξιὰν χεῖρα αἶρουσαν πέλεκυν, καὶ τὴν ἀριστερὰν κρατοῦσαν ἀπὸ τῆς κόμης τὸν διάβολον, (ἦτοι τὸν Τοῦρκον.)

Ἐπὶ ταῖς αἰτήσεις τοῦ Ἀχαϊκοῦ διευθυντηρίου περὶ ἀποστολῆς ἐνόπλων καὶ ὕλικῶν μέσων ἀνταπεκρίνετο μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἀδελφὴ Ἐπτάνησος. Οὐδεμία δὲ τῆς ἡμετέρας ὁμολογίας ἀνάγκη ὑπάρχει, ὅπως βεβαιωθῇ, ὅτι τοῦ διπλοῦ τῶν διευθυντηρίων, πολεμικοῦ συγχρόνως καὶ γραφικοῦ, ἀγῶνος τὸ μέγα βάρος ἐτόλμων καὶ ἠδύναντο φέρειν μόναι ἕξοχοι ἐπὶ πατριωτισμῷ καρδίαι, μόναι εἰλικρινῶς τῷ Θεῷ καὶ τῇ πατρίδι ἀφιερωμένα πνεύματα, μόνῃ μίᾳ ἀκλόνητος πεποιθήσις καὶ ἰσχυρὰ θέλησις.

Λακωνία (Μάνη).

Ὁ μέγας φόβος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων, ἡ Λακωνία, ἠθικῶς μὲν καὶ πολιτικῶς ἐλευθεριάζουσα καὶ αὐτοδιοίκητος, τοπικῶς δὲ δυσπρόσβλητος διὰ τῶν ὕπλων καὶ ὅλως στρατιωτικῇ, δικαίονει ἤδη τὰς κοινὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας, καὶ τὸ ἥμισυ συμπληροῖ τῆς ἀρξαιμένης ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ὁ Λάκων στρατιώτης, ὁ τόσῳ ἄφοβος καὶ ὀλιγαρκῆς, καὶ αἱ πολλαὶ διακεκριμέναι λακωνικαὶ οἰκογένειαι, προεχούσης τῆς μαυρομιχαλικῆς, τοσούτους περικλείουσαι ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν ὁδηγούς ἀξίους, χρησιμεύουσιν ἢ κατ' ἐξαιρέσιν στρατιωτικῇ ζύμῃ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὰς μάχας κατὰ τῶν πολεμίων.

Ἰδίως δ' ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀρχηγὸς διπλοῦς, φυσικῶς μὲν οἰκογενείας πολυπροσώπου, πολυκλάδου καὶ ἡρωϊκῆς ἀείποτε (α), πολιτικῶς δὲ τῆς Λακωνίας ἀπάσης ὡς ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς προκειμένης μεγάλης ἐποχῆς καὶ ὀνόματι τὸ πρῶτιστον ἠθικὸν στήριγμα, καὶ πράγματι τὸ πρῶτον τῆς ἐγειρομένης κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἐπαναστάσεως ἐδραῖωμα. Ἡ κίνησις αὐτοῦ ἀμοιβαῖον καὶ ἄμεσον ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα, τοῖς μὲν Ἑλλησι θάρρους καὶ ἰσχύος, τοῖς δὲ Τούρκοις φόβου καὶ ἀδυναμίας. Ὅσῳ παρὰ τοῖς πρώτοις ἀμφίβολα ὑπελογίζοντο τὰ πάντα, εἰ μὴ ἐκινεῖτο ὁ Μαυρομιχάλης· τόσῳ παρὰ τοῖς δευτέροις βásiμά τε καὶ γενικὰ ἐθεωρήθησαν τὰ γινόμενα κατὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν, ἅμα ἐκινήθη ὁ Μαυρομιχάλης.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξαιρέτον ταύτην βαρύντητα ἐκόσμου τὸν ἄνδρα αὐτὸν καὶ ἠθικὴ αὐστηρά, καὶ τρόποι ἀγαθοὶ, καὶ πατρικότης ἐν πᾶσι, καὶ φιλοτιμία πρὸς τὸ καλὸν, καὶ μεγαλοψυχία σπανία, καὶ φρονήματα ὑψηλὰ καὶ φιλοδοξία οὐχὶ ἀδικαίωτος. Ὁ Μαυρομιχάλης ἡγάπα ἀκούειν ἱστορουμένας τὰς πράξεις μεγάλων ἀνδρῶν, ὅτε ἐπὶ νῆθει κατὰ τὰς παρειὰς ἐρύθημα, εὐχαριστία δὲ ἐγκάρδιος ὠραίζε τὸ πρόσωπον τούτου, ἐξηγοῦσα τὸν πολὺν τοῦ ἀνδρὸς πόθον πρὸς τοιαύτην ἱστορικὴν εὐκλειαν. Ἀπλοῖκὸς φύσει, ἡπατᾶτο πολλάκις παρὰ τοῦ τυχόντος πονηροῦ, καὶ ἐνίοτε εὐμετάβολος ἐγίγνετο. Ἀλλ', ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος αὐτοῦ οὐκ ἦσαν πλήρεις ἤδη δι' ἡλικίαν, πολυσαρκίαν καὶ δυσκινήσιαν, ἐστρατήγουν μὲν ἀντὶ τούτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν υἱοὶ, ἀδελφοὶ

καὶ οἰκεῖοι, οὗτος δὲ συνεκρότει τὸ κέντρον καὶ ἐνήργει ὡς διςύθουσις. Ἦν δὲ τὴν ὄψιν ὠραιότητος ἀνθηρᾶς, δι' ἧς μόνος ὁ γραφικὸς κάλαμος τῆς φύσεως ἀκριβῆ διδῶσι τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος, ἠνωμένης μετὰ τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας. Καὶ ὅσῳ μεγάλους μὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔστεμμένους δι' ὀφρύας παχείας καὶ μελανοχρόου, ῥοδοειδὲς δὲ ἀείποτε τὸ πρόσωπον· τόσῳ μικροὺς σχετικῶς τοὺς πόδας, καὶ μάλιστα τὰς λίαν κομψὰς καὶ τρυφερὰς χεῖρας, ὧν οἱ δάκτυλοι ἐποικίλοντο ἐνταυτῷ καὶ διὰ τριχώσεων συμμέτρων.

Τοιοῦτος ὑπῆρχε φύσει καὶ ἦθει ὁ ἀρχηγὸς τῆς Λακωνίας (α), ἧς ἡ κίνησις ἐγένετο σύγχρονος σχεδόν, ἀλλ' ἐπισημοτέρα καὶ κραταιότερα. Τὴν μὲν 22 μαρτίου ἐπανάστη αὕτη, τὴν δὲ νύκτα τῆς αὐτῆς πρὸς τὴν 23 ἀπεστάλησαν ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ οἱ θεῖοι τοῦτου Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐνόπλων εἰς Καλάμας, ἵνα καταλάβωσι μέρη τινὰ τῆς πόλεως, συμφώνων ὄντων καὶ τῶν Καλκμίων, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἀσφαλίσωσι τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας εἴσοδον τῶν λοιπῶν Λακωνίων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδεχομένας προλάβωσι κακώσεις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς πόλεως. Πρὸς τὸν βοεβόνδαν δὲ Ἀρκαούτογλουν ἔγραψε τότε ὁ ἡγεμὼν Μαυρομιχάλης, ὅτι, ὡς ὑποπτεύων, μὴ οἱ ἀναφαινόμενοι κλέπται, (κατὰ τὴν συνήθη τουρκικὴν ἔκφρασιν,) ἐνοχλήσωσιν αὐτὸν, πέμπει δυνάμιν τινα διατεταγμένην τὴν προφύλαξιν καὶ ἐκείνου καὶ τῆς πόλεως ἐν πάσῃ ἐνδεχομένη περιστάσει. Ταυτοχρόνως ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης διηυθύνθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Λακωνίας, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Τσανετᾶκη Γρηγοράκη, καὶ τὸν φόβον ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν γειτόνων Τούρκων τῆς Σπάρτης καὶ μάλιστα τῶν ἀληθῶς φοβερῶν Βαρδουναίων. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κυριακούλη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς.

Τῇ 23 ἐξεστράτευσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, οὐχὶ πολιτικὸς ἤδη, ἀλλὰ στρατιωτικὸς ἡγεμὼν, καὶ εἰς Καλάμας, πρῶτην τῆς Μεσσηνίας πόλιν, εἰσῆλθεν ἄγων δισχιλίους ἐνόπλους. Ἦνοῦντο δὲ μετ' αὐτοῦ ἅπανσαι τῆς Λακωνίας αἱ στρατιωτικαὶ ἐπισημότητες, οἱ Τρουπάκκι (καὶ μετὰ τούτων ὁ Κολοκοτρώνης), οἱ Καπετανάκκι, Χρηστέαι, Κουμουνδουράκκι, Κυβέλλοι, καὶ μετ' αὐτῶν ὑποδεέστεροι πολλοὶ ἄλλοι. Ἀμέσως δὲ ἔδραμον πρὸς τοῦτον, εἰς μέσον ἰόντες καὶ φανεροὶ ἤδη ἐπνχαστάται, ὁ Ἀναγνώστρας, Δικαῖος, Νικήτας καὶ Κεφάλας, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου καὶ ὁ-

Λακωνία (Μάνη).

Ὁ μέγας φόβος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων, ἡ Λακωνία, ἠθικῶς μὲν καὶ πολιτικῶς ἐλευθεριάζουσα καὶ αὐτοδιοίκητος, τοπικῶς δὲ δυσπρόσβλητος διὰ τῶν ὅπλων καὶ ὅλως στρατιωτικῇ, δικαίονει ἤδη τὰς κοινὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας, καὶ τὸ ἡμισυ συμπληροῖ τῆς ἀρξαμένης ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ὁ Λάκων στρατιώτης, ὁ τόσῳ ἄφοβος καὶ ὀλιγαρκῆς, καὶ αἱ πολλαὶ διακεκριμέναι λακωνικαὶ οἰκογένειαι, προεχούσης τῆς μαυρομιχαλικῆς, τοσούτους περικλείουσαι ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν ὁδηγούς ἀξιόους, χρησιμεύουσιν ἢ κατ' ἐξαίρεσιν στρατιωτικὴ ζύμη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὰς μάχας κατὰ τῶν πολεμίων.

Ἰδίως δ' ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀρχηγὸς διπλοῦς, φυσικῶς μὲν οἰκογενείας πολυπροσώπου, πολυκλάδου καὶ ἡρωϊκῆς αἰέποτε (α), πολιτικῶς δὲ τῆς Λακωνίας ἀπάσης ὡς ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς προκειμένης μεγάλης ἐποχῆς καὶ ὀνόματι τὸ πρῶτιστον ἠθικὸν στήριγμα, καὶ πράγματι τὸ πρῶτον τῆς ἐγειρομένης κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἐπαναστάσεως ἐδραίωμα. Ἡ κίνησις αὐτοῦ ἀμοιβαῖον καὶ ἄμεσον ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα, τοῖς μὲν Ἑλλησι θάρρους καὶ ἰσχύος, τοῖς δὲ Τούρκοις φόβου καὶ ἀδυναμίας. Ὅσῳ παρὰ τοῖς πρῶτοις ἀμφίβολα ὑπελογίζοντο τὰ πάντα, εἰ μὴ ἐκινεῖτο ὁ Μαυρομιχάλης· τόσῳ παρὰ τοῖς δευτέροις βásiμά τε καὶ γενικὰ ἐθεωρήθησαν τὰ γινόμενα κατὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν, ἅμα ἐκινήθη ὁ Μαυρομιχάλης.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξαίρετον ταύτην βαρύτητα ἐκόσμουσαν τὸν ἄνδρα αὐτὸν καὶ ἠθικὴ αὐστηρά, καὶ τρόποι ἀγαθοί, καὶ πατριότης ἐν πᾶσι, καὶ φιλοτιμία πρὸς τὸ καλὸν, καὶ μεγαλοψυχία σπανία, καὶ φρονήματα ὑψηλὰ καὶ φιλοδοξία οὐχὶ ἀδικαίωτος. Ὁ Μαυρομιχάλης ἡγάπα ἀκούειν ἱστορουμένας τὰς πράξεις μεγάλων ἀνδρῶν, ὅτε ἐπήνθει κατὰ τὰς παρειὰς ἐρύθημα, εὐχαριστία δὲ ἐγκάρδιος ὠραῖζε τὸ πρόσωπον τούτου, ἐξηγοῦσα τὸν πολὺν τοῦ ἀνδρὸς πόθον πρὸς τοιαύτην ἱστορικὴν εὐκλειαν. Ἀπλοῖκός φύσει, ἡπατᾶτο πολλάκις παρὰ τοῦ τυχόντος πονηροῦ, καὶ ἐνίοτε εὐμετάβολος ἐγίγνετο. Ἀλλ', ἐπεὶ δὴ αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος αὐτοῦ οὐκ ἦσαν πλήρεις ἤδη δι' ἡλικίαν, πολυσαρκίαν καὶ δυσκινησίαν, ἐστρατήγουν μὲν ἀντὶ τούτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν υἱοί, ἀδελφοί

καὶ οἰκεῖοι, οὗτος δὲ συνεχρότει τὸ κέντρον καὶ ἐνήργει ὡς διεύθυνσις. Ἦν δὲ τὴν ὄψιν ὠραιότητος ἀνθηρᾶς, δι' ἧς μόνος ὁ γραφικὸς κάλαμος τῆς φύσεως ἀκριβῆ διδῶσι τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος, ἠνωμένης μετὰ τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας. Καὶ ὅσῳ μεγάλους μὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐστεμμένους δι' ὀφρύας παχείας καὶ μελανοχρόου, ῥοδοειδῆς δὲ ἀείποτε τὸ πρόσωπον· τόσῳ μικροὺς σχετικῶς τοὺς πόδας, καὶ μάλιστα τὰς λίαν κομψὰς καὶ τρυφεράς χεῖρας, ὧν οἱ δάκτυλοι ἐποικίλονται ἐνταυτῷ καὶ διὰ τριχώσεων συμμέτρων.

Τοιοῦτος ὑπῆρχε φύσει καὶ ἤθει ὁ ἀρχηγὸς τῆς Λακωνίας (α), ἧς ἡ κίνησις ἐγένετο σύγχρονος σχεδὸν, ἀλλ' ἐπισημοτέρα καὶ κραταιότερα. Τὴν μὲν 22 μαρτίου ἐπανέστη αὕτη, τὴν δὲ νύκτα τῆς αὐτῆς πρὸς τὴν 23 ἀπεστάλησαν ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ οἱ θεοὶ τούτου Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐνόπλων εἰς Καλάμας, ἵνα καταλάβωσι μέρη τινὰ τῆς πόλεως, συμφώνων ὄντων καὶ τῶν Καλχυίων, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἀσφαλίσωσι τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας εἴσοδον τῶν λοιπῶν Λακωνίων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδεχομένας προλάβωσι κακώσεις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς πόλεως. Πρὸς τὸν βοεβόδαν δὲ Ἀρναούτογλουν ἔγραψε τότε ὁ ἡγεμὼν Μαυρομιχάλης, ὅτι, ὡς ὑποπτεύων, μὴ οἱ ἀναφαινόμενοι κλέπται, (κατὰ τὴν συνήθη τουρκικὴν ἔκφρασιν,) ἐνοχλήσωσιν αὐτόν, πέμπει δυνάμιν τινα διατεταγμένην τὴν προφύλαξιν καὶ ἐκείνου καὶ τῆς πόλεως ἐν πάσῃ ἐνδεχομένη περιστάσει. Ταυτοχρόνως ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης διηυθύνθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Λακωνίας, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Τσανετάκη Γρηγοράκη, καὶ τὸν φόβον ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν γειτόνων Τούρκων τῆς Σπάρτης καὶ μάλιστα τῶν ἀληθῶς φοβερῶν Βαρδουναίων. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κυριακούλη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Λακεδαιμόνος καὶ τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς.

Τῇ 23 ἐξεστράτευσεν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, οὐχὶ πολιτικὸς ἤδη, ἀλλὰ στρατιωτικὸς ἡγεμὼν, καὶ εἰς Καλάμας, πρώτην τῆς Μεσσηνίας πόλιν, εἰσῆλθεν ἄγων δισχιλίου ἐνόπλους. Ἠνοῦντο δὲ μετ' αὐτοῦ ἅπανσι τῆς Λακωνίας αἱ στρατιωτικαὶ ἐπισημότητες, οἱ Τρουπάκκai (καὶ μετὰ τούτων ὁ Κολοκοτρώνης), οἱ Καπετανάκκai, Χρηστέαι, Κουμουνδουράκκai, Κυβέλλοι, καὶ μετ' αὐτῶν ὑποδεέστεροι πολλοὶ ἄλλοι. Ἀμέσως δὲ ἔδραμον πρὸς τοῦτον, εἰς μέσον ἰόντες καὶ φανεροὶ ἤδη ἐπικναστέαται, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, Δικαῖος, Νικήτας καὶ Κεφάλας, ἵνα συσχεφθῶσι περὶ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου καὶ ὁ-

δηγηθῶσι περὶ τῆς γραμμῆς, ἣν ἕκαστος ἔμελλεν ἀκολουθεῖν.

Μετὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὁλως καὶ παρὰ πάντων εὐλογουμένην εἴσοδον τοῦ Μαυρομιχάλου, ἐτελέσθη τῇ ἐπιούσῃ παρὰ τὸν ἔξω τῆς πόλεως μικρὸν ποταμὸν, τὸν ῥέοντα διὰ τῶν συνόρων τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, δοξολογία κοινὴ πρὸς τὸν Ὑψιστον καὶ δέησις ἡ περιπαθεστέρα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐκεῖ ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι, τὴν ἱεράν περιβεβλημένοι στολὴν, ἔφερον τὰς εἰκόνας τῶν Ἀγίων, δι' αὐτῶν δὲ ἡὐλογήθησαν αἱ σημαῖαι, καὶ οἶονεὶ ὠρκίσθησαν πάντες, ὁ μὲν Μαυρομιχάλης, ἵνα «*ἀμύνη τὴν πατρίδα καὶ μόρος καὶ μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσῃ*» οἱ δὲ στρατιῶται, ἵνα «*μὴ κατασχύνωσι τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ, οὔτε ἐγκαταλείψωσι τὸν παραστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσωσι*». Ἐνδόμυχος ἀγαλλίασις, ἣν ἐμπνέει τοῖς δούλοις ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας, ἀνέλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου ὅλων πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους· ἡ δὲ δόξα τοῦ Μαυρομιχάλου, ἀρχιστρατήγου κηρυχθέντος τῶν λακωνικῶν ὅπλων, ἦτο ἤδη ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ δυνατοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες.

Ταῦτα βλέπων ὁ βοεβόνδας Ἀρναούτογλους, ἀπέστειλε τὸν βελούκπασην αὐτοῦ (μοίραρχον) Κοκκίνην πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ἐρωτῶν, ὥς καὶ πρότερον, τοὺς Καλαμίους, «*Τ' εἶν' τοῦτα* ;» Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις ἐδόθη φανερά πλέον καὶ οὐχὶ κεκαλυμμένη· ἐκεῖνος δὲ ἀπελπισθεὶς παρεδόθη αὐθημερόν τῷ Μαυρομιχάλει μεθ' ἑτέρων ἑκατὸν πεντήκοντα Τούρκων, καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἔλαβον οἱ στερούμενοι τοιούτων Ἕλληνες· ἐκ τούτων δὲ τοὺς μὲν ἐπισημοτέρους ἐκράτησεν ὁ Μαυρομιχάλης ἐν Καλάμαις (α), οἱ δ' ἄλλοι διεσπάρησαν κακοτύχως ἐν τε τῇ Λακωνίᾳ καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ.

Ἡ Λακωνία ἄλλην εἶχεν ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν ἀποστολὴν παρὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν. Αὗται περιεσπῶντο ἐσωτερικῶς, ἡ μὲν Ἀχαΐα ἀπὸ τοῦ Ῥίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως Πατρῶν, ἡ δὲ Ἀρκαδία ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ παραπλεύρου Λάλα· ἡ Λακωνία ὅμως, ὥς μὴ ἔχουσα ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς, προώρισταί, ἵνα βοηθῇ ἐξωτερικῶς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ὁμοιάζεν ἄρα ἡφαίστειον, ἐκχέον πυρώδη πηλὸν κατὰ τῶν πέριξ καὶ πόρρω πολεμίων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, οἱ τρεῖς οὗτοι νομοὶ ἴδιον ἔφερον χαρακτῆρα καὶ προσόν, διακρινομένης τῆς μὲν Ἀχαΐας ὡς τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, τῆς δὲ Ἀρκαδίας ὡς τοῦ πολεμικοῦ νοός, τῆς δὲ Λακωνίας ὡς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἀκολουθοῦντα οὕτω τὸν προορισμὸν ἑαυτῶν

διεμερίσθησαν τὰ λακωνικά ὄπλα κινήσαντα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχάλην κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ ἕτερα ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην διὰ τὰ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου· ὁ δὲ γέρων Μαυρομιχάλης ἔμεινεν ἐν ταῖς Καλάμεις ὡς διεύθυνσις. Ἐν τῷ γενομένῳ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν κίνησιν τῶν Λακωνικῶν ὅλων ἡνωμένων κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου, ἐπουσιώδη θεωρῶν τὰ ἄκρα (α) καὶ ἐπαρκοῦντα μόνα τὰ ὄπλα τῆς Μεσσηνίας κατὰ τῶν φρουρίων ταύτης· ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι ἀνθυπεστήριξαν τὴν μεγάλην ἀνάγκην, ἣν ἔχουσιν αἱ ἐπαρχίαι Κορώνης καὶ Μεθώνης, ὡς αἱ ἀσθενέστεραι, ὅπως βοηθηθῶσι μὲν αὐταὶ εὐθὺς, προληφθῇ δ' οὕτω ἡ ἐπικειμένη σφαγὴ τῶν κατοίκων παρὰ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τούρκων. Ὁ Μαυρομιχάλης συνεφώνησε μετὰ τῶν δευτέρων· καὶ ἐντεῦθεν ὁ Κολοκοτρώνης παρεκάλεσε τοῦτον, ἵνα παραχωρήσῃ αὐτῷ, κινουμένῳ εἰς τὰ ἐνδότερα, τὸν Ἡλίαν τοῦλάχιστον.

Μεγάλη ἀληθῶς ἡ «ἀλλοιῶσις αὕτη τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου!» Ἡγεμὼν ἐν Μολδαυίᾳ, ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος, λόγου προκειμένου περὶ πατρίδος, ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸν τῆς τουρκικῆς ὑπηρεσίας ἀνθρωπον, ἀπορρίπτει ὡς ῥάκος πεπαλαιωμένον τὴν χλαμύδα, ἀποξενούται τοῦ σκήπτρου, καὶ ἐνδυνάμενος τὸν νέον παραχωρεῖ τὰ πάντα, καὶ ἐξουσίαν καὶ τόπον, τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡγεμὼν ἐν Λακωνίᾳ, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἀπεκδύεται ὡσαύτως, λόγου προκειμένου περὶ πατρίδος, τὸν παλαιὸν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἀνθρωπον, ἐμπτύει ὡς ἐμβλήματα δουλείας καὶ ἀτιμίας τὰς διπλοῦδας, καὶ ἐνδυνάμενος τὸν νέον προτιμᾷ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἀντὶ τῆς μερικῆς τοῦ δημερέοντος ἐν Τριπόλει υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἕνας ἀναφαίνεται τῶν δραστηριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀρχιστράτηγος πλέον Ἕλλην ἀντὶ ἡγεμόνος δούλου ἐξουσίας ξένης, τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ τῆς Ὁρθοδοξίας φέρει κηρύσσων:

«*Ἕλληνας τράχηλος ζυγὸν δὲν ὑποφέρει*»·

ἐμφυχώνει δὲ τὰ πλήθη, ὀγκοποιεῖ τὴν ἐπανάστασιν, συγκροτεῖ ἐξ ἐτοίμου Μεσσηνιακὴν Σύγκλητον, προσφέρεται τοῖς πᾶσιν ὑπὲρ τῶν ὅλων, καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀποτείνεται ἐκθέτων ἐν συνόψει τὰ δίκαια τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πελοποννησίων, καὶ ἐπι-

καλούμενος ὑπὲρ αὐτῆς τὰς συμπαθείας καὶ τὴν συνδρομὴν «ὄλων τῶν ἐξευγενισμένων γενῶν», ὡς ἀκολούθως.

«ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑΣ ΔΥΛΛΑΣ

Ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῶν Σπαρτιατικῶν στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλου καὶ τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας τῆς ἐν Καλαμάτᾳ.

«Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς τῆς θωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα ἐνδὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήντησεν εἰς μίαν ἀκμὴν, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Πελοποννησίους Γραικοὺς, εἰμὴ μόνον φωνή, καὶ αὕτη, διὰ νὰ ὠθῇ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους ἀναστεναγμοὺς των. Εἰς τοιαύτην ὄντες ἀθλίαν κατάστασιν, στερημένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην ὁμοφώνως ἀπεφασίσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ὀρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους φιλία καὶ διχόνοια, ὡς καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερρίφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, καὶ ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρές μας, αἵτινες ἦσαν δεδεμέναι μέχρι τουνῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἀλύσσους τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας, ἐλύθησαν ἤδη καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Οἱ πόδες μας, οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἐναγκαρεύσεις τῆς ἀσπλαγχνίας, τρέχουν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἡ κεφαλὴ μας, ἡ κλίνουσα τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν, τὸν ἀπετείνεαζεν ἤδη, καὶ ἄλλο δὲν φρονεῖ, εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ γλῶσσά μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τὸ νὰ προσφέρῃ λόγον ἐκτὸς τῶν ἀνωφελῶν παρακλήσεων πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν τυράννων, κράζει τώρα μεγαλοφώνως, καὶ κάμνει νὰ ἀντηχῇ ὁ ἀῆρ τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀπεφασίσαμεν ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν.

«Διὸ παρακαλοῦμεν τὴν συνδρομὴν ὄλων τῶν ἐξευγενισμένων εὐρωπαϊκῶν γενῶν, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν ταχύτερον εἰς τὸν ἰερὸν καὶ δίκαιον σκοπὸν μας, καὶ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας, καὶ νὰ ἀναστήσωμεν τὸ ταλαιπωρημένον ἑλληνικὸν γένος μας. Δικαίῳ τῷ λόγῳ ἢ μῆτηρ μας Ἑλλάς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σεῖς ἐφωτίσθητε, ἀπαιτεῖ ὅσον τάχιστα τὴν φιλάνθρωπον συνδρομὴν σας καὶ διὰ χρημάτων καὶ διὰ ὅπλων καὶ διὰ συμβουλῶν, τῶν ὁποίων εἴμεθα εὐέλπιδες, ὅτι θέλει ἀξιωθῶμεν, καὶ ἡμεῖς θέλομεν σᾶς ὁμολογεῖ ἄκραν ὑποχρέωσιν, καὶ ἐν

καιρῷ θέλομεν δείξει καὶ πραγματικῶς τὴν ὑπὲρ τῆς συνδρομῆς σας εὐγνωμοσύνην μας.

«Ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ (α) στρατοπέδῳ τῆς Καλαμάτας,
τῇ 25 μαρτίου 1821.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΗΛΗΣ (δ),
ἡγεμὼν καὶ Ἀρχιστράτηγος,
καὶ ἡ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ ἐν Καλαμάτῃ».

Καὶ ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου περιέλαβεν ἐνταυτῷ πᾶσαν ἄλλην τάξιν. Καταπεφρονημένοι τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ὑπάλληλοι, καίτοι ἀνήκοντες εἰς τὴν δημῳδὴ ἐκλογὴν, οἱ λεγόμενοι παρὰ τῶν Τούρκων μὲν Κοτσαμπάσαι (γ), παρὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ Προεστοὶ (δ), ἡ Ἀρχοντες τιμητικῷ τῷ τίτλῳ, οὔτε καταφιλοῦσι πλέον κράσπεδα βαρβάρων, ἐσχάτην ὑποκρινόμενοι ταπεινῶσιν καὶ αὐτονομάζοντες ἑαυτοὺς «οἱ σκλάβοι σας» οὔτε μετέρχονται τὸν εἰσπράκτορα φόρων ὑπὲρ τῆς ἀπληστίας τούτων· οὔτε ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ ὑπονοοῦσι κατὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν, μήτοιγε ἀποτμηθῶσιν αἵφνης τὴν κεφαλὴν, ἢ ῥιφθῶσι σιδηροδέσμιοι ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις. Προκειμένου περὶ πατρίδος, πέμπουσιν οὗτοι ἐς κόρακας καὶ χαράτσια ῥαγιᾶ καὶ φερμάνια ἐξουσίας, σχίζουσι τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ δυσειδὲς προσωπεῖον, περιφρονοῦσι καὶ τὰς ἀπειλὰς συνάμα καὶ τὰς ὑπεσχέσεις ἐξουσίας συγκροτούσης τὴν σχολὴν τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ ἀντὶ προσώπων μεσολαβούντων μέχρι τουνῦν μετὰ τὴν τυραννούντων καὶ τυραννουμένων, γίνονται κατὰ τῶν πρώτων οἱ ἀρχηγοὶ τῆς σωτηρίας τῶν δευτέρων. Καὶ ἰδοὺ οἱ μὲν πρώτης, οἱ δὲ δευτέρας, οἱ δὲ τρίτης τάξεως, περιζώννυνται τὴν ῥομφαίαν ἐπὶ τὸν μηρὸν ἑαυτῶν, καὶ πρὸς καταστροφὴν τῶν τυράννων ὀδηγοῦσι τὰ πλήθη.

Τῷ Θεῷ χάρις ! Λειτουργοὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ, τεταγμένοι ποιμένες πνευματικοὶ τοῦ περιουσίῳ λαοῦ καὶ ἰκέται πρὸς τοὺς σπαράσσοντας αὐτὸν σκληροὺς τυράννους, τί πράττουσι ; Προκειμένου περὶ πίστεως καὶ πατρίδος, πυρίκαυστα ῥίπτουσι τὰ λεγόμενοι βεράτια αὐτῶν, ἀποξενοῦνται οἰκειοθελῶς πάσης ὑπερτιμῆσεως καὶ ἀρμοδιότητος πολιτικῆς, καὶ ἀντὶ ἰκετῶν ταπεινῶν πρὸς τυράννους μετασχηματίζονται εἰς μαχητὰς σταυροφόρους, ἀλλὰ πιστοὺς σταυροφόρους, κατὰ τῶν τυράννων. "Ο,τι ἄλλοτε ἠύχοντο ἐν τῷ ναῷ «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου», τούτου γίγνονται ἤδη ἡ προ-

θυμότερα ἐκτέλεις ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ἄρεως, πανταχοῦ συγκινδυνεύοντες περὶ τῶν ὅλων, πανταχοῦ μαρτυροῦντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ πανταχοῦ ἐκπροσωποῦντες τὴν ἐκκλησίαν, εὐλογοῦσαν τοὺς μαχομένους καὶ ἀγιάζουσιν τοὺς πίπτοντας ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων.

Τί δ' ἂν εἴπῃ τις καὶ περὶ τῶν ἀρματωλῶν; Ἄλλοτε διωκόμενοι καὶ ἐκπατριζόμενοι, πανταχοῦ μὲν ὡς σωτῆρες καὶ ὑπὲρ μόνης τῆς πατρίδος διασωθέντες ὑποδέχονται σήμερον, καὶ πανταχόθεν ἐπιζητοῦνται, ὅπως διώξωσι τοὺς πρότερον ἐαυτῶν διώκτας.

Μεσσηνία.

Εἰς τῶν ἀνδρῶν τῆς τελευταίας κατηγορίας ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς παρουσιάζεται ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Μεσσηνίαν, ὀλίγην μὲν φέρων δύναμιν, μεγάλα δὲ ὑπισχνόμενος ἔργα.

Εἰδικὴ ἐν γένει καὶ ἀπαράβλητος μορφή Ἄρεως· κεφαλὴ μεγάλη, μακρὰ, μεγαλόκομος καὶ πλοκάμῳ ἀρχαϊκῷ ἐστεφανωμένη· ὀφθαλμοὶ ἀετοῦ καὶ ὀμμάτων ἐπιβολὴ ζωηρά, ἀτενὴς καὶ οὐδόλως καμνύουσα· μέτωπον εὐρὺ καὶ ὀμαλόν· ὀφρὺς δασεῖα καὶ ἐπὶ τῶν βλεφάρων καταπίπτουσα ὡς παρωροφίς· παρειῶν ἔδαφος βραχυῶδες, εἶν γρυπὴ, στόμα μακρὸν, χεῖλη παχέα, σιαγὼν μετρία, φωνὴ βροντώδης καὶ χρῶμα μελανόν, ἰδοὺ ὁ εὐμεγέθης καὶ εὐπαγὴς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης τοῦ 1821, γεγονὼς δύο καὶ πεντήκοντα ἤδη ἔτη. Λεπτότης δὲ φρενῶν, εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεῖον, θάρρος πατριωτικόν, πνεῦμα στρατιωτικόν, γνῶσις προσώπων καὶ τόπου ἀκριβής, λόγου εὐροία, χεῖρες ἀγναὶ καὶ ἀναίμακτοι, δραστηριότης καὶ εὐκίνησία, συναίσθησις καὶ χαρακτὴρ πιστὸς, ἀρχαϊκὴ ἀγωγή καὶ λιτότης ἐν πᾶσι, καρδία ἀγαθὴ, δημοτικότης μετὰ σοβαρότητος, ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, μυθοποιεῖα ἀπαράμιλλος καὶ ἀστεριολογία ἐπιτυχῆς, σωφροσύνη, παρελθὼν ἔντιμον καὶ ἐγκάρδιος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος προσήλωσις, ἰδοὺ ὁ ἠθικὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Μετὰ τοῦ ἄκρου πελοποννησιασμοῦ ἦν ὡνε καὶ τὸ μῆτε λαμβάνειν, μῆτε δίδειν πώποτε. Ἠγάπα ὑπερβαλλόντως καὶ ἐτραγῶδει εὐφώνως τὰ κλεπτικὰ ἄσματα, οὐ μόνον καθ' ἑξίν, ὡς ἀνήκων τῷ συστήματι τῶν ἀρματωλῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ προτίμησιν, τόσῳ οἰκείαν ἐν ἐποχῇ πολέμου. Ἐμίσσει τὰς περιπλοκάς,

ᾧς ὠνόμαζε «πλακάκια», καὶ ἀπέφευγε τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐγνώρι-
 ζεν ἀδύνατον ἑαυτὸν, ὅπως ἐννοῇ κατὰ βάθος καὶ προλαμβάνῃ ταύ-
 τας. Ὁ μόνος δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς ὀπλαρχηγοὺς διακρινόμενος φυ-
 σικὸς ῥήτωρ, πολλὴν κατὰ τὰς συνεχεῖς ἀγορεύσεις αὐτοῦ ἐδείκνυε
 τὴν ἀγχίνουαν, καὶ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ πίστεως παρὰ τῶν στρα-
 τιωτῶν ἠκούετο, ἐντελῶς ἐννοούμενος διὰ τῆς δημώδους αὐτοῦ γλῶσ-
 σης καὶ τῆς προσφυστάτης προσαρμογῆς τῶν παραβολῶν, ὧν ἐπλού-
 τει. Οὐδεὶς ἄλλος, ὅσῳ αὐτὸς, ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ιδέας
 τῶν χωρικῶν· οὐδεὶς ἄλλος, ὅσῳ αὐτὸς, εἶχε τὸ ἐπαγωγὸν τόσῳ ἰσχυ-
 ρὸν καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν τρόποις καὶ παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσι τῶν
 ἀνθρώπων. Ἡ πιστὴ ὦν καὶ ἡ τελευταία βεβαίως ἀντιπροσώπευσις
 τοῦ ἡρώϊσμοῦ τοῦ παρελθόντος, ἐθεωρεῖτο ἐνταυτῷ οὐ μόνον ἡ ἀπό-
 λυτος ἀνάγκη καὶ ὁ πολεμικὸς ὀφθαλμὸς τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ ὡς
 πρόσωπον μὴ ἀντικαθιστάμενον. Ἐὰν ἦτο νοῦς γενικώτερος, μετεῖχε
 δὲ παιδείας, οὐδ' ἐκυριεύετο ὑπὸ ὀξύθυμίας, ἤθελεν εἶσθαι ὁ τελειό-
 περος τῆς ἐποχῆς ἀνὴρ, ὃν ἡ Ἑλλὰς ἐζήτει. Δι' ἄλλων δὲ λόγων, εἰ μὴ
 περιωρίζετο ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου, ἡγάπα δὲ περὶ ἑαυτὸν τοὺς λο-
 γίους καὶ ἐθεώρει τὴν Πελοπόννησον ὡς μέρος, παραδεχόμεθα, ὅτι ὁ
 κατὰ γῆν πόλεμος τῶν Ἑλλήνων ἤθελεν ἔχειν ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἑ-
 τούς ὁρμητήρια τὰ Θεσσαλικά Τέμπη ἀντὶ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὸν
 Πίνδον ἀντὶ τοῦ Θυάμου. Ὁμολογήσωμεν ὅμως, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1807 ἔ-
 τους, καθ' ὃ ἐξέλιπον καταστραφέντες οἱ ἀρματωτοὶ τῆς Πελοποννή-
 σου, ἡ Θεία πρόνοια διετήρησεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ τὸν ἄνδρα αὐτὸν
 ὡς παρακαταθήκην ἱερὰν τῆς πατρίδος μέχρι τῶν ἡμερῶν, καθ' ᾧς
 προώρισται ἡ γενικὴ ἐπανάστασις καὶ ἐκδίκησις κατὰ τῶν τυράν-
 νων (α).

Ἡ δύναμις αὐτοῦ συνίστατο ἐκ πεντήκοντα διοικουμένων παρὰ τοῦ
 Πιέρου Βοῦιδῃ Μαυρομιχάλου, καὶ ἑκατὸν διοικουμένων παρὰ τοῦ Ἀ-
 θανασίου Δουράκη. Ὁ πρῶτος ἀνῆκε τῷ Μαυρομιχάλῃ, καὶ ὁ δεύ-
 τερος τῷ Τρουπάκῃ. Μετὰ τοῦ δευτέρου ἠνοῦντο καὶ Βουκουβαλέας
 καὶ Τσέκερης. Ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ Κολοκοτρώνου ἦν τὸ πρόσωπον τοῦ
 Κολοκοτρώνου, ἠθικὴ ἀπολύτως. Μετὰ τοῦτον, δύο παρελθουσῶν ἡ-
 μερῶν, ἐκίνησεν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὀδηγῶν
 ὥσεί δύο ἑκατοστύας· κατόπι δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἡλίας Σαλαφατῖνος με-
 τὰ ἑκατὸν τριάκοντα. Συγχρόνως ἐκίνησαν ἐκ τῶν Καλαμῶν διωρι-
 σμένοι ὁ μὲν Νικήτας κατὰ τῶν ἐν Μεγαλουπόλει Τούρκων, ὁ δὲ Ἀνα-

γνωσταρᾶς, Δικαῖος καὶ Κεφάλας κατὰ τῶν ἐν Κυπαρισσίᾳ. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔφερε δύο σημείας, ἃς ἐσχημάτισε προχείρως ἀπὸ κοινοῦ ἱστοῦ, μόνον σημειώσας ἐπὶ τούτων ἔμβλημα τὸν Σταυρόν.

Δυσκόλως περιγράφεται ὁ ἐνθουσιασμός, δι' οὗ ὑπεδέχοντο αὐτὸν οἱ λαοὶ, ὅθεν διήρχετο. Ἱερεῖς ἦγον καὶ περιῆγον τὰς ἀγίας τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, δεόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς πατρίδος, καὶ οἶοντι καθιστῶντες τὸν Κολοκοτρώνην εὐορκον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι βεβαιώσῃ τὴν αὐτὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἀπέχθειαν καὶ ἐπιμονὴν, οἶαν καὶ οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀπέδειξαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Περιττὸν δ' εἰπεῖν, ὅπως αἱ ἱεραὶ καὶ πατριωτικαὶ αὐταὶ παραστάσεις καθηγιάζοντο διὰ τῶν δακρύων λαοῦ, πρὸς μόνην ἀφιερωμένου τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πίστιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὅπλων.

Ἐγνώριζον ἤδη τὰς ἐν Καλάμαις σκηνὰς οἱ ἐν τῇ Ἀνδρούσῃ κάτοικοι Τοῦρκοι, κωμοπόλει τῆς ὁμωνύμου μεσσηνιακῆς ἐπαρχίας. Ἡρίθμουν οὗτοι περὶ τὰ τριακόσια ἐξήκοντα ἀξιόμαχα ὅπλα. Ἀμα μαθόντες τὴν ἐμφάνησιν τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐδειλίασαν ὑπολαβόντες πολλὴν τὴν δύναμιν τούτου, καὶ τὰ πάντα ἐγκαταλείψαντες ἀπεσύρθησαν πανέστιοι εἰς τὰ φρούρια τῆς Κορώνης καὶ τῆς Μεθώνης. Δραστηρίως δὲ ἐνεργῶν ὁ Κολοκοτρώνης περὶ παντὸς ἐπείγοντος μέτρου, μόλις φθάσας ἐν τῇ Σκάλᾳ, διηύθυνεν ὅλους τοὺς ἄνδρας τοῦ χωρίου αὐτοῦ, ἐκ πεντήκοντα οἰκογενειῶν συγκειμένου, ὡς τόσους πεζοδρόμους, καθ' ἅπασαν τὴν Μεσσηνίαν, καὶ μετὰ τοῦ Δικαίου ἔγραφε: «*ἡ ὥρα ἔφθασε! τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡνοίχθη· τὰ πάντα ἐδικὰ μας καὶ ὁ Θεὸς τοῦ πατρός μεθ' ἡμῶν ἔσεται. Μὴ πτοηθῆτε εἰς τὸ παραμικρόν*». Πρὸς δὲ τοὺς Τριφυλίους, εἰ καὶ οἱ ὀρεινοὶ αὐτῶν ἐπανέστησαν ἀπὸ τῆς 25 μαρτίου, ὑπισχνεῖτο γράφων, ἐπίσης μετὰ τοῦ Δικαίου: «*Γενικῶς ὀπλισθῆτε μὲ ἀνοικτὰ μπαῦράκια, καὶ τρέξατε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πλοτεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν φθάρομεν καὶ ἡμεῖς μὲ 40000 στρατεύματα. Στεῖς σφαλήσατε τοὺς Ἀρκαδίους Τούρκους, καὶ μίαν ὥραν ἀρχήτε*» *ρα ὡς λέοντες νὰ τοὺς ξεσχίσετε καὶ νὰ τοὺς στείλετε εἰς τὰ τάρταρα τοῦ ἄδου...*» Ὅτε δ' ἐκίνησεν ἐκ τῆς Σκάλας, ἔρριψε πῦρ στοίχου ὅπλων πολλῶν, καὶ τοῦτο ἐπανέλαβε τρίς ὡς ἄλλην συνθηματικὴν σάλπιγκα, δι' ἧς ἔδιδε τοῖς περιόικοις τὸ πρόσταγμα Ἐγερθῆτε! Καὶ πραγματικῶς, τοῦ πυρόβολισμοῦ αὐτοῦ ἀκούσαντες οἱ Γαργαντ-

σαῖοι, ἐθανάτωσαν ἀμέσως ὑπὸ τὸν Μῆτρον Πέτροβαν τοὺς περίξ κατὰ τὰ χωρία Μπούγα καὶ Μῆλα εὐρεθέντας «κεχαγιαδάς» Τούρκους.

Ἦ λ ι ς (Γαστούνη).

Διήρητο ἡ ἐκτεταμένη Ἦλιν εἰς ἐπαρχίας δύο, μεγαλητέραν τὴν Γαστούνην καὶ μικροτέραν τὸν Πύργον. Ἐδρα τῆς πρώτης ἦν ἡ ὁμώνυμος μικρὰ πόλις, κειμένη μεσογειῶς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ἐκβάλλοντος εἰς τὴν πλησίον τῆς Κυλλήνης θάλασσαν. Ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει ἤδη ἡ Παλαιόπολις, ἔκειτο ἡ ἀρχαία μητρόπολις ταύτης τῆς χώρας, μία ἄλλοτε οὖσα τῶν ἐνδοξοτέρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου. Ὡσαύτως πρωτεύουσα τῆς δευτέρας ἐστὶν ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Πύργου, ἀρκικώτερον κειμένη τοῦ Ἀλφειοῦ πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς πόλεως Λετρίνων καὶ ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης. Ἐξ αὐτῶν ἡ μὲν τοῦ Πύργου οὐδένα περιελάμβανε κάτοικον Τοῦρκον, καὶ διὰ τοῦτο διέφερεν ἐπαισθητῶς, ὡς μᾶλλον ἀνεπτυγμένη καὶ ἐλευθεριάζουσα· ἐν δὲ τῇ τῆς Γαστούνης ἐνεφώλευον ὑπὲρ τὰς τριακοσίας οἰκογένειαι τουρκικαί. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν ἐπέκειντο κακὸν δεινότερον οἱ Λαλαῖοι. Ἐν γένει δὲ τῆς μὲν Γαστούνης πολιτικὸν κέντρον ἦτο ὁ Γεώργιος Σισίνης, πολλοῦ πνεύματος, πατριωτισμοῦ καὶ δραστηριότητος ἀνὴρ· τοῦ δὲ Πύργου ἀνεδείκνυτο ἤδη στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, περὶ οὗ θέλομεν εἰπεῖν ἄλλοτε.

Τῆς Γαστούνης βοεβόνδας διετέλει τότε ὁ Σουλεϊμάν ἐφφένδης, ἐκ Μεσολογίου καταγόμενος καὶ καλῶς τὴν καθομιλουμένην γνωρίζων γλῶσσαν τοῦ τόπου. Πρὸς τοῦτον ἐμπιστευτικῶς οἱ Λαλαῖοι ἔγραψαν ἀπὸ τοῦ μαρτίου ἄρχοντας, εἰδοποιοῦντες παρασκευαζομένην ἐπανάστασιν τινά, καὶ προτείνοντες ὡς μέτρον προκαταληπτικὸν τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν τῆς πρώτης τάξεως ῥαγιαδῶν τῆς ἐπαρχίας. Τοιαύτην καὶ γενικωτέραν σφαγὴν ἐμελέτησαν ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι διαφόρων ἐπαρχιῶν, καὶ πρὶν, ἐξ ὑπονοιῶν ὁμοίας φύσεως κινούμενοι, καὶ ἔπειτα, ἅμα ἀρξαμένων τῶν ἐν Καλαβρύτοις προαναχρουσμάτων· μόνῃ δ', ὀφείλομεν εἰπεῖν, χεῖρ Κυρίου ἔσωσεν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσι τὸν ἑλληνικὸν κόσμον διὰ διαφόρων μέσων, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη καὶ ὑπὲρ τῶν Ἠλείων. Παρὰ τῷ βοεβόνδᾳ ὑπῆρχεν εὐνοϊκός τις καὶ τὰ πιστὰ αὐτοῦ χαίρων Ἕλληνας, ὁ Ἀναστάσιος Χα-

μαμτσόπουλος ἐκ Πατρῶν, δὲ ἐμεμύητο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου. Ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις παρὰ τῶν Λαλαίων, ὁ βοεβόνδας συνεβουλεύθη ἰδίως αὐτῷ, ὡς ἀνυπόπτῳ θεωρουμένῳ, περὶ τῆς ἀληθείας, ἢ μὴ, τούτων, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ κρίνει καταβλητέον τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Ὁ Χαμαμτσόπουλος καταψεύδων τοὺς Λαλαίους, ἔπεισεν ἐτοίμως τὸν βοεβόνδαν, πρόσφορον μεταχειρισθεὶς πρόσχημα τὰς δημοσιωνίας (ἰλτιζμία). Πωλουμένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας, ἐξήγησεν οὗτος τὴν γενομένην καταμήνυσιν ὡς ῥαδιουργίαν, σκοποῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπὶ συναγωνισμῷ παρουσιαζομένων Ἑλλήνων Ἡλείων καὶ τὴν δι' ὀλίγων χρημάτων ἐπομένην ἀποβρόφησιν αὐτῶν παρὰ τῶν Λαλαίων. Ἔσωσε μὲν οὕτω τοῦ θανάτου πολλοὺς, ἀπέτισεν ὅμως διὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν βοεβόνδαν ἀπάτην, κατακρεουργηθεὶς μετ' οὗ πολὺ ἐν ταῖς Πάτραις.

Ὁλίγῳ ὕστερον διέταξεν ἐπαναληπτικῶς ἡ ἐν Τριπόλει ἀρχὴ τὴν προσέλευσιν τοῦ Γεωργίου Σισίνου, προεστοῦ τῆς ἐπαρχίας, καθ' ἃ ἔλαβε γενικὸν μέτρον. Ὁ Σισίνης, ἀπατήσας τὸν βοεβόνδαν, ἀντιπαρῆλθεν εἰς τὴν Μανολάδαν, χωρίον πρὸς νότον τῆς ἀρχαίας πόλεως Βουπρασίου οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης, καὶ ὑπεκρίθη τὸν ἀσθενῆ. Ἐκ τούτου ὑπώπτευσαν ἔτι μᾶλλον οἱ Τοῦρκοι, συνδυάζοντες τὰ πρότερα μετὰ τῶν ὑστέρων. Φθάνει κατόπιν ἡ φήμῃ τῶν γενομένων ἐν Καλαβρύτοις, καὶ οἱ Τοῦρκοι ταρασσόμενοι παρασκευάζονται, ὅπως ἀέλθωσιν εἰς Πάτρας. Ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ αἱ πλείσται καὶ καλῆτεραι τῶν ἐν τῇ ἀφράκτῳ πόλει ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν δραπετεύουσι νυκτὸς εἰς τὸ Βαρβολομιὸν, ὄχυρὰν φύσει κωμόπολιν, καὶ ὁ Σισίνης ἐξοπλίζει τριακοσίους, καταλαβόντας εὐθὺς τοῦ ποταμοῦ τὸ χεῖλος. Ἀλλὰ φθάνουσιν ἀλληλοδιάδοχοι αἱ εἰδήσεις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πατρῶν, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Γόρτυνος, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Λακωνίας, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Μεσσηνίας· ἀκούουσιν ἔτι οἱ Τοῦρκοι πλημμυρήσασαν τὴν Μεσσηνίαν καὶ στρατῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων· ἀκούουσιν ἔτι «Μοσκοβιά καὶ Φραγκιά»· ἀκούουσιν ἔτι ἐπιτετησόμενον τὸν Σισίνην κατὰ τῆς πόλεως μετὰ δεκαχισχιλίων· ἀπελπίζονται, καὶ τεθορυβημένοι ἀφίνουσιν οἰκίας καὶ περιουσίας, καὶ φεύγουσι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις διὰ τὸ Λάλα, ὡς πλησιέστερον, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν Χαμαμτσόπουλον.

Διανυκτερεύσαντες δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Ξυλοκέρᾳ, ἀπέχοντι τῆς πό-

λεως τοῦ Πύργου ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἔβλεπον καθ' ὅλην τὴν νύκτα πυρὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει παμπληθῇ καὶ πυροβολισμῶν πολλῶν ἤκουον. Ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστάντος τότε Πύργου, ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης τῷ στρατηγῇματι τούτῳ ἐχρήσατο πρὸς τὴν ἐκφόβισιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσιν. Ὑπονοήσαντες λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι ἰσχυρὰν γεννησομένην τὴν καθ' ἑαυτῶν προσβολὴν, ἐὰν προεχώρουν, ἐπανεκάμψαν, γενομένης πρωΐας, καὶ κατέλυσαν ἐν τῷ χωρίῳ Ῥοβιάτῃ, ἀπέχοντι τῆς πόλεως Γαστούνης ἐπὶ μίαν ὥραν. Μόνος ἀγᾶς τις, Φετᾶκος λεγόμενος, ἔμεινε καθ' ὁδὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ δύο ἄλλων οἰκείων Τούρκων ἐν τῷ χωρίῳ Μεσολογχακίῳ, ὡς ἰδιοκτῆτῳ καὶ ἔχοντι ὀχυρὰς οἰκίας· ἀλλ' ἐντὸς τεσσάρων ὥρῶν ἀπωλέσθη παρὰ τοῦ Ἀναγνώστου Παπασταθοπούλου Πυργίου, καὶ μόνη ἡ τρυφερὰ θυγάτηρ αὐτοῦ ἐσώθη προσελθοῦσα τοῖς Ἑλλησιν. Ὁ Σισίνης προσέβαλε τῇ ἐπιούσῃ τοὺς Τούρκους, διακοσίους περίπου ἔχων ἐνόπλους· ἀπέτυχεν ὅμως ἀπολέσας δέκα, αἰχμαλωτισθέντων καὶ δύο, τοῦ Εὐσταθίου Κλοκανᾶ καὶ Διονυσίου Κουκουνάρᾳ.

Ἐκεῖθεν οἱ Τοῦρκοι κατέφυγον εἰς τὸ Χλουμούτσιον, φρούριόν τι ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Κυλλήνης μικρὸν καὶ ἄχρηστον, ὡς ἡ τοῦ Ἀργους Λάρισσα καὶ πλεῖστα ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ Βιλαέτης, κινηθεὶς ἐκ τοῦ Πύργου, καὶ ὁ Σισίνης ἐπολιόρκησαν τότε αὐτούς. Ὑπὸ τὸν Βιλαέτην συνηγωνίζοντο οἱ ἀξιωματικοὶ Πέτρος Μῆτσος, Ἀναγνώστης Μοσχούλας καὶ Ἀναγνώστης Σ. Κρεστενίτης· ἡ δὲ ὅλη δύναμις τῶν πολιορκητῶν συνίστατο ἐκ διακοσίων δεκαεπτὰ Πυργίων, ἐξήκοντα Κερπεσαίων ἐκ τῶν παραχειμαζόντων ἐν τοῖς Μαύροις Βουνοῖς, καὶ ἐξήκοντα ἐτέρων χωρικῶν τῆς Ἡλίδος. Διαφόρους οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν ἐξόδους πρὸς διάλυσιν τούτων· ἀλλὰ, καίτοι ὑπεράριθμοι, ἀπεκρούοντο ἐξημιωμένοι· ὅτε δ' ἐθανατώθη καὶ εἰς τῶν ὀνομαστοτέρων, Ἀβδᾶ ἀγᾶς ὀνόματι, αἱ Τουρκίδες θρηνοῦσαι ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων ἐφώναζον: «*Αἰλλᾶχ, Ἀἰλλᾶχ, πῶς σκοτώνουν τοὺς ἐφεντάδες των*» τὰ σκυλιά οἱ βαριάδες!»

Πρὸς τὸν Σισίνην τότε ἀπέστειλεν ἐκ τῶν Πατρῶν ὁ Γερμανὸς βοηθὸν τὸν ὀπλαρχηγὸν Σαγιᾶν, παρακελευόμενος αὐτὸν τὴν διατήρησιν τῆς πολιορκίας (α). Ἐν τῇ ὥρᾳ δὲ, καθ' ἣν περιεμένετο ἄφρευκτος ἡ παρὰδοσις τῶν Τούρκων τούτων, ὡς στερουμένων παντὸς ἀναγκαίου, οἱ Ἀχλαῖοι περὶ τοὺς τετρακοσίους κατέφθασαν ὑπὸ τὸν Ῥαῖπ ἀγᾶν, παρνομαζόμενον Κουτσορχίππχην. Ἡ πολεμικὴ φήμη αὐτῶν φοβε-

ρά ἦτο. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἡθικῆς ταύτης ἐπηρείας, καθίστατο καὶ ἄλλως ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν λίαν ἐπικίνδυνος, διότι ἐτίθεντο μεταξὺ δύο πυρῶν, ἄνισον ἔχοντες δύναμιν κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν, τὴν πολεμικὴν ἄσκησιν καὶ τὸ θάρρος. Ἐντεῦθεν διελύθησαν οὗτοι, πρὶν ἢ δεχθῶσι τοὺς Λαλαίους· οἱ Τοῦρκοι τοῦ Χλουμουτσίου σώζονται· οἱ Λαλαῖοι ληϊζόμενοι καὶ πυρπολοῦντες τὴν χώραν, ἐπανέρχονται εἰς τὰ ἴδια τῇ 28 μαρτίου, συνοδεύοντες τούτους (α). ὁ δὲ Σισίνης καταφεύγει εἰς τὴν Μανολάδαν, βεβυθισμένος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ.

Ἰπῆρξε πραγματικῶς φοβερὰ ἡ ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς περιχυθεῖσα δειλία τοῖς τε ὀπλοφόροις καὶ τοῖς περιοίκις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ θέαμα ἦτο δεινὸν, ὅτε οἱ μὲν Λαλαῖοι ἐνέσπειρον τὸν τρόμον διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας, οἱ δὲ κάτοικοι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας συνέβρον ἀγγεληδόν, ἐν οἷς καὶ ὀπλοφόροι, εἰς τὸν λιμένα Πυργί, ἀποπλέοντες εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ματαίως ἐνησχολήθησαν, ὅπως ἐνθαβρύνωσι τοὺς ὀπλοφόρους καὶ πρὸς ἀντίκρουσιν τινα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ τότε ἀποθάντες ἐν τῷ Πυργί δύο υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνου Πάνος καὶ Ἰωάννης (β). Διὰ τοῦτο ἀπῆλθον καὶ οὗτοι εἰς τὴν μονὴν Σκαφιδιάς τοῦ ὁμωνύμου παραθαλασίου χωρίου, κειμένου ἐπὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Πύργου βορειοδυτικῶς· ἐκεῖ δὲ συνηγμένοι ὑπῆρχον καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν Πυργίων καὶ ἄλλοι ὀπλοφόροι, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐννοεῖται δὲ οἰκοθεν ἡ φήμη, ἥτις διέδωκε καὶ περὶ τῶν υἱῶν Κολοκοτρώνου, ὡς ἐξελθόντων δῆθεν μετὰ πεντακοσίων ἐνόπλων Ζακυνθίων. Ὅπως δ' ἂν ἔχη, καθὼς ἡ Ἀχαΐα, ἡ Λακωνία καὶ ἡ Μεσσηνία, οὕτω καὶ ἡ Ἥλις ἅπασα εὐρέθη ἐν ἐπαναστάσει τελείᾳ ἐκτὸς ὀλίγων περὶ τὸ Ἀάλα χωρίων, ὡς ἐν τοῖς ἐφεξῆς βηθήσεται.

Τριφυλία (Ἀρκαδία).

Ἡ Τριφυλία, ἐπίσης, ὡς καὶ αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ἥλις, παραθαλάσσιος ἐπαρχία, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἥλιδος καὶ ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Μεσσηνίας μέχρι τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ ἐκτεινομένη, ἔφερεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης θέσιν ἰδίαν διὰ τὰ γενναῖα ὅπλα αὐτῆς, καὶ μετὰ τῶν ἰσχυροτέρων συγκατελέγετο ἐπαρχιῶν ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς πόλει τῆς Κυπαρισσίας, ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, κατῴκουν περὶ τὰς διακοσίας ἑλληνικὰ οἰκογένεια καὶ

ὑπὲρ τὰς ἐξακοσίας τουρκικαί. Προεῖχον δὲ τῶν μὲν πρώτων οἱ Γρηγοριάδαι, τῶν δὲ δευτέρων ὁ Μουσταφᾶ ἀγᾶς Πάσογλους καὶ ὁ Χουσεὴν σιπαχῆς, βοεβόνδας ὢν, ἀγράμματος μὲν, ὡς ὅλοι οἱ Τοῦρκοι διοικηταί, πολλοῦ ὅμως πνεύματος καὶ πονηρίας ἄνθρωπος. Ἡ κυρία ἄρα καὶ ὅλη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ δύναμις ἦσαν τῶν μὲν Τούρκων ἡ πόλις, τῶν δὲ Ἑλλήνων οἱ ὄρεινοί.

Ἀνήσυχοι ἀπὸ ἡμερῶν τινων οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν διασπειρομένων ὑποκώφως φημῶν, ὅτε μὲν ἐδουλεύοντο κατακρατήσεις προσώπων καὶ σφαγᾶς, ἀλλ' ἐφοβοῦντο τοὺς ὄρεινούς· ὅτε δὲ παρεσκεύαζον τὰ κινητὰ αὐτῶν, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὰ φρούρια, ἀλλ' ἀνέβαλλον βλέποντες ὁμηρεύοντας ἐν Τριπόλει τὸν τε ἀρχιερέα καὶ τὸν προεστώτα τῆς ἐπαρχίας. Ἀνήσυχοι ὡσαύτως καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῆς φαινομένης ἐξαγριώσεως τῶν Τούρκων, καὶ οὐδὲν δυνάμενοι ὡς ὀλίγοι καὶ ἄοπλοι, παραδεδομένοι ὑπῆρχον μόνῃ τῇ προστασίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνας ἔσωζον σωτηρίας ἐλπίδας ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν ὀρεινῶν, ὡς πολλῶν καὶ ἐνόπλων, ἐν πάσῃ δεινῇ περιστάσει.

Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 μαρτίου ταχυδρόμος ἐκ τῆς Τριπόλεως ἔφθασε κομίσας διαταγὰς τῆς 24, δι' ὧν ὁ καϊμακάμης, ἀναγγέλλων τὰ τῶν Καλαβρύτων, συνίστα τὴν προσοχὴν τῶν Ἀρκαδινῶν Τούρκων κατὰ πάσης ταραχῆς ἐνδεχομένης. Τῇ δ' 24 οἱ ὄρεινοὶ τῆς Τριφυλίας (α), Δρέδες (β) καλούμενοι, ἐπανέστησαν ὑπὸ τὸν πρωτοπαπᾶν Δημήτριον Τσόρην, Ἀλέξιον Φούτσην καὶ Ἀντώνιον Δάραν, καὶ ἀβλαβεῖς ἀπεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν Κυπαρισσίας τοὺς παρ' αὐτοῖς Τούρκους, ὅπως μὴ ἐξ ἀντεκδικήσεως σφαγῶσιν οἱ Κυπαρισσεῖς παρὰ τοῦ Πάσογλου καὶ τοῦ Χουσεὴν σιπαχῆ. Ταῦτα βλέποντες οἱ Ἀρκαδινοὶ Τοῦρκοι τὰ πράγματα, ἀνθ' ὧν εἶχον ἀπλῶν ὑπονοιῶν πρότερον, καὶ συγχρόνως μανθάνοντες διαρπαγείσας τὰς δημοσίας ἀποθήκας, καταληφθεῖσαν δὲ τὴν δεινὴν θέσιν Κακόρευμα καὶ συσσωμάτωσιν σταυροφόρων ὀπλοφόρων γινομένην ἐν τῷ Κεφαλαρίῳ, τῷ ὑπὸ τὸ χωρίον Σουλιμᾶ τοῦ Λυκαίου ὕρους, ἀνεβίβασαν ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ἐγκαταλελειμμένου ἐν ἀχρηστίᾳ μικροῦ φρουρίου. Ἔστι δὲ τοῦτο ἡ παλαιὰ τῆς Κυπαρισσίας ἀκρόπολις, κυκλουμένη διὰ τριπλοῦ τείχους, παρὰ τῶν Ἑνετῶν κατεσκευασμένου καὶ πολλαχοῦ ἐκρημνισμένου. Οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν ἔμενον ἐπὶ τῶν ὀπλων, φυλάττοντες τὴν πόλιν ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως, τριακόσιαι μὲν ὑπὸ τὸν βοεβόνδαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ

ναοῦ τῆς Θεοτόκου, διακύβιοι δὲ ἐν τοῖς προαυλίοις τῶν δύο τεμενῶν (τσαμίων).

Ἡ πόλις τῆς Κυπαρισσίας ὁμοιάζεν ἤδη φυλακὴν εὐρύχωρον καὶ πολυάριθμα περικλείουσιν θύματα. Τίς ὑπῆρχε δραπέτευσιν δυνατὴ, ἀγρυπνούντων τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀφορμὴν ἐκζητούντων; Οἱ πλείους τῶν Κυπαρισσίων προσέφυγον ἐν τῇ μητροπόλει, ὥσπερ ὑπῆρχεν ἀσφαλὴς καὶ αὕτη· ἀλλὰ μόνον δι' ἅπαντας καταφύγιον ἦτο ἡ ὑπόκρισις, ἣν θαυμασίως ἐπετηδεύθησαν καὶ Ἀμβρόσιος Φραντσῆς πρωτοσύγκελος, καὶ Ἀθανάσιος Κατσαρὸς, καὶ Δημήτριος Ἀναστασόπουλος, καὶ Νικόλαος Πονηρόπουλος, προηγούμενοι τῶν ἄλλων καὶ πᾶσαν ἐπιδεικνύμενοι πίστιν μὲν πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀγανάκτησιν δὲ κατὰ τῶν γιγνομένων, ἅπερ «*κλεφτοδουλείαις*» ἀπεκάλουν κατὰ τὴν τότε συνήθειαν. Οὐσιωδῶς δὲ οἱ φόβοι ὑπῆρχον ἀμοιβαῖοι. Οὔτε οἱ Τοῦρκοι ἐπεχειροῦν τι κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Ἑλλήνων, φοβούμενοι τοὺς ἔξω· οὔτε οἱ ἔξω ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων χάριν τῶν ἔσω. Ἀλλὰ κατὰστασις τοιαύτη διεκινδύνευε μᾶλλον τοὺς Τούρκους, ὥς ἀνεφοδιάστους ὄντας κατὰ ἐνδεχομένης πολιορκίας, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπειρώμενοι οὗτοι ἀπέστειλαν τὸν Φραντσῆν πρὸς τοὺς ἔξω, ὅπως ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑποταγὴν (α).

Ὡς ἄλλοι πλεῖστοι, οὕτω καὶ ὁ Φραντσῆς ἐλάνθανε τοὺς Τούρκους, τὸ πρῶτον ὡς ὄργανον τῆς Ἑταιρίας ἐν τῇ Τριφυλίᾳ. Μόλις δὲ φθάσας οὗτος εἰς τὸ Κεφαλάρι, ἔγραψεν ἀπελπίσας ἐντελῶς τούτους καὶ τὰ πράγματα ἀπὸ σκοποῦ ἐμεγάλυνεν, ὥς ἀνεπανόρθωτα πλέον. Τότε οἱ Ἀρχαδινοὶ ἀπηλπίσθησαν ἀποφασίσαντες τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως. Τότε, παρασκευαζομένων βιαίως αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως ὑπεκρίνοντο πλησιάζοντες τούτοις καὶ λέγοντες: «*Ποῦ μᾶς ἀφίετ', ἀγάδες, ὄρφανούς; Θὰ μᾶς σκοτώσουν οἱ κλέφταις!*» Οἱ δὲ ἀγάδες, συγκινοῦμενοι καὶ παρηγοροῦντες αὐτοὺς, ὑπισχνοῦντο: «*Καθῆστε σεῖς ἐδῶ, καὶ ἐμεῖς ὀλίγη ῥα γυρίζουμε*». Σπουδάζοντες δὲ ἔτι ἐνεχείρησαν τοῖς ἰδίοις καὶ ἐν προσκυνητήριον γράμμα (ῥάγι βουγιουρδί) πρὸς ἀσφάλειαν κατὰ ἐνδεχομένων περιστάσεων.

Ἀναχωρήσαντες οὕτως οἱ Τοῦρκοι, κατέλυσαν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 26 μαρτίου ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Φιλιατρῶν, τῇ παλαιᾷ Ἀρῆνῃ ἢ Ἐράνῃ, κειμένη πρὸς νότον τῆς Κυπαρισσίας. Διανοθείσης δὲ τῆς φήμης, ὅτι δισχιλίοι ἔνοπλοι Ἕλληνες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει, ἐκίνησαν τῇ πρωΐᾳ τῆς 27 βικαιότεροι, καὶ εἰς τὴν Πύλον, (Δελικλὶ-μπαμπᾶ

λεγομένην παρ' αὐτοῖς,) ἔφθασαν, ἔλεεινὸν καταστάντες θέαμα ἕνεκα τοῦ φόβου καὶ τῆς τόσῃ δυσχόλου οἰκονομίας τῶν γυναικοπαίδων καθ' ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν. Ὀλίγοι διηυθύνθησαν καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ὡς ἔχοντες αὐτόθι οἰκείους.

Ἐμείνεν οὕτως ἡ Τριφυλία ἄπασα ἐλευθέρα Τούρκων καὶ διαθέσιμος· οἱ δὲ Σουλιμοχωρεῖται εἰσελθόντες ἔλαβον ὑπὸ τὴν κατοχὴν ἑαυτῶν ὅλα τὰ ἐν ταῖς τουρκικαῖς οἰκίαις ἀπολειφθέντα πράγματα, ὡς ἄλλην ἰδιοκτησίαν. Τί ἄλλο ἦσαν ταῦτα, ὀρθῶς εἰπεῖν, ἢ τὸ ἐξαχόμενον τῶν μόχθων καὶ τῶν ἰδρώτων τῶν Ἑλλήνων; Μετὰ τὰ συμβάντα αὐτὰ ἔφθασαν ἐπὶ κεφαλῇς χιλίων περίπου ἐνόπλων ὅτε Ἀναγνώσταρχος καὶ Δικαῖος, φορῶν περικεφαλαίαν ἀρχαίαν. Λαμπρὰ καὶ πάνδημος ἐγένετο ἡ εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸς καὶ ὑποδοχὴ τούτων. Δοξολογίας δὲ γενομένης ἐπ' ἐκκλησίας, οἱ πάντες ἠτένιζον πρὸς τὸν Δικαῖον, κεκηρυγμένον «Πληρεξούσιον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς». Τὸ πᾶν ἠδύνατο τότε ἰδέα καὶ τίτλος τοιοῦτος. Συστήσας οὗτος Γενικὴν Φροντιστικὴν Ἐφορείαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πρωτοσυγκέλου Φραντσῆ, καὶ διατάξας τὰ δέοντα περὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, ἀφθόνως διένειμε μεγάλους καὶ μικροὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς (α), ὡς ἐπραττον καὶ Βρεσθένης Θεοδώρητος καὶ ἄλλοι ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἕκαστος.

Κορώνη (ἡ ἀρχαία Κολώνη ἢ Κολωνίς), **Πύλος** (Νεόκαστρον)

Μεθώνη (ἡ κοινότερον Μεθώνη).

Τῶν μικρῶν καὶ ὀλιγανθρώπων ἐπαρχιῶν τῆς Πύλου καὶ Μεθώνης ἡ ἐπανάστασις, γενομένη διὰ τοῦ ἀρχιερέως Μεθώνης Γρηγορίου καὶ τῶν Οἰκονομιδῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Τριφυλίων, οὐδὲν παρουσιάζει ἔκτακτον καὶ περίεργον. Καὶ αὗται ὑπῆρχον ἐλεύθεραι ἐσωτερικῶν Τούρκων, ὡς περιοριζομένων τούτων ἐντὸς μόνων τῶν παρχιῶν φρουρίων, καὶ μὴ ἐχόντων συγχρόνως σοβαροὺς φόβους παρὰ τῶν κατοίκων, οὓς περιεφρόνουν καὶ κατεπίεζον ὡς ἄλλους εἴλωτας. Μόνοι οἱ κάτοικοι Ἕλληνες τοῦ προαστείου τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης, κειμένου ἐπὶ μικρᾷ γῆνι γλώσσης ἐντὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἐν δεινοτάτῃ εὗρεθέντες θέσει, τὸ ἀκόλουθον ἐπενόησαν καὶ ἠκολούθησαν στρατήγημα, ὅπως σωθῶσι. Ὅτε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι, ὑπονοίας ἱκανὰς συλλαβόντες, ἠπεύλουν σφαγὴν, οὗτοι ὑποκριθέντες φό-

βους καὶ ἀνησυχίας, μήτοιγε πάθωσιν αἴφνης ὑπὸ κλεπτῶν καὶ τοιούτων ταραξιῶν, παρεκάλεσαν, ὥς πιστοὶ δῆθεν ὑπήκοοι, τούτους, ἵνα συγχωρήσωσι τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ μεταφορὰν τῶν κινητῶν αὐτῶν πραγμάτων πρὸς ἀσφάλειαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευσαν, ἐχάρησαν μάλιστα ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τούτων καὶ ἀνεπαύθησαν, θεωρήσαντες ὡς ἀποχρῶσαν ἐγγύησιν ἀκινήσιας τὴν παρακατάθεσιν τῆς κινητῆς τούτων περιουσίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, κινηθείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς πέριξ, οἱ Κορωνεῖς οὗτοι διέφυγον νυκτὸς εἰς τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας, καὶ μόνον τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης, ὡς ἀμύητον τοῦ μυστηρίου τυχόντα καὶ ἀγνοοῦντα τὰ πάντα, συλλαβόντες οἱ Τοῦρκοι ἀπήγαγον εἰς τὸ φρούριον· κατὰ δὲ τὸν ἰούλιον σφάξαντες ἔρριψαν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἔξω τῶν ἐπάλλεων. Οἱ δύο, ὡς προείπομεν, Μαυρομιχάλοι, Ἀντώνιος καὶ Ἰωάννης, ὁ Ἰωάννης Καραπάυλος, πρόκριτος τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Δαρειώτης, εἰς τῶν τοῦ Νησίου, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι κινήσαντες τὴν Κορώνην εἰς τὰ ὅπλα.

Σ π ά ρ τ η (Μιστράς ἢ Μισοθράς).

Καὶ πολιτικούς ἱκανοὺς, ἐν οἷς διέφερεν ὁ Κρεββατᾶς, καὶ στρατιωτικούς ἀξιολόγους, ὧν ὑπερεῖχεν ὁ Νικολόπουλος, καὶ πρὸ πάντων τὸν μεγαλόκαρδον καὶ ἐπιχειρηματίαν ἐπίσκοπον Βρεσθένης (Εὐρυσθενῶν) Θεοδώρητον, ἔφερεν ἡ ἐκτεταμένη, σχετικῶς δὲ πολυάνθρωπος καὶ μεσόγειος, ἐπαρχία τῆς Λακεδαιμόνος. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν ἄλλην τῆς Πελοποννήσου κατείχετο αὕτη ὑπὸ δισχιλίων περίπου ἐνόπλων Τούρκων, οἰκούντων ἐν τῇ ζωγραφικωτάτῃ πρωτευούσῃ τοῦ Μιστρά, κειμένη ἐπὶ πλευρᾷς λόφου παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὑπώρειαν τοῦ Ταυγέτου, τοῖς χωρίοις Παρόρι καὶ Ἀγιάννη, καὶ τοῖς λεγομένοις περιληπτικῶς Βαρδουνοχωρίοις. Οὐχὶ δὲ τόσῳ ὁ ἀριθμὸς, ὅσῳ ἡ ποιότης αὐτῶν καὶ τὰ πολλὰ ὀχυρὰ καθίστων τὴν δύναμιν ταύτην καὶ δυσπολέμητον καὶ δυσκατάβλητον. Κυριώτερον δὲ στοιχεῖον αὐτῆς διεκρίνοντο οἱ τὰ δύο τρίτα συμπληροῦντες Βαρδουνιώται, πολλῶ μὲν ἀνώτεροι πολεμικῶς, πολλῶ δὲ κατώτεροι ἠθικῶς τῶν Λαλαίων τῆς Ἡλίδος.

Ἦσαν οὗτοι ἄλλοι Τοῦρκοι ἀρματωλοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἢ Ἀλβανότουρκοι τῆς Ἠπείρου. Καθὼς ἐκεῖνοι, ἐπίσης καὶ αὐτοὶ ἡσύχαζον μὲν δεικνύμενοι πειθήνιοι τῇ ἀρχῇ, ὁσάκις ἐψώμιζε τούτους διὰ στρατιωτικῶν μισθῶν, ἢ παρεχώρει ἄλλας ἀπονομὰς, οἷας καὶ ὅσας ἀ-

πήτουν διὰ τῆς ῥομφαίας· ἠπαίθουν δὲ καὶ ἀνθίσταντο, ἢ ἐκ τοῦ συστάδην σπανίως ἢ ὥς κλέπται ὥσεπιτοπλαῖστον, ἐψέποτε ἐστεροῦντο ὠφελειῶν τοιούτων, ἢ ἀπετύγχανον ἀπικιτήσεων οἰωνοδήποτε. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς Πελοποννήσου διέκειτο ἀνήσυχος ἀδιακόπως ἀναγκαζομένη, ἵνα πολεμῇ αὐτοὺς, ἢ ἐξαγοράζῃ τὴν ἡσυχίαν ἐαυτῆς καὶ τοῦ τόπου, προσωρινὴν πάντοτε, διὰ παραχωρήσεων. Ἐτι δὲ πλεονεῖς τοσοῦτον προήχθησαν οὗτοι ἰσχύος καὶ ἐπιβροῆς, ὥστε τῶν δύο μὲν τρίτων δεσπόζοντες τῆς Λακεδαιμόνος, ὅριον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μιστρά εἶχον τὸ μῶλις ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῆς πρωτευούσης ταύτης Παρόρι· πᾶς τις δὲ, ἢ Τοῦρκος ἢ Ἕλλην, γινόμενος ἔνοχος κακουργήματος οἰουδήποτε ἐν Μιστρά, ἐλεύθερος ἔμενε καὶ ἀκαταδίωκτος παρὰ τῆς ἀρχῆς, ἅμα κατέφευγεν εἰς τὸ Παρόρι. Ἀλλως, ἐνδεχομένη καταδίωξις καὶ σύλληψις τοῦ κακούργου ἀπὸ τοῦ ἀσύλου αὐτοῦ ἐγένετο κήρυγμα πολέμου τῶν Βαρδουνιωτῶν κατὰ τῆς ἀρχῆς.

Ὡς τοιοῦτοι οἱ Βαρδουνιώται, συνιστῶντες πραγματικὸν κράτος ἐν κράτει καὶ φέροντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λακωνικὴν τὴν καταγωγὴν διὰ τῆς ἀρνησιθρησκείας, συνεδέοντο πάντοτε μετὰ τῶν γειτόνων Λακωνῶν διὰ συμμάχιας καὶ ἐπιμαχίας. Ὅτε ἐπετίθεντο κατὰ τῆς ἀρχῆς, οἱ Λάκωνες συνεμάχουν αὐτοῖς· ὅτε ἡμύνοντο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπιτιθεμένης, οἱ Λάκωνες ἐπεμάχουν ὡσαύτως· καὶ ὅτε οἱ Λάκωνες ἐπολεμοῦντο παρὰ τῆς ἀρχῆς, ἢ ἐπολέμουν ἀλλήλοις, οἱ Βαρδουνιώται ἐβοήθουν. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν, καὶ διότι κατεῖχον δυνατὰς θέσεις καὶ πολεμικοὺς διστέγους καὶ τριστέγους πύργους, οὐδέποτε κατέδραλε τοὺς ἀρματωλοὺς τούτους Τούρκους ἢ τουρκικὴ ἐξουσία, ἐν ᾧ περιοδικῶς κατέδραλε τοὺς ἀρματωλοὺς Ἕλληνας. Ἦσαν οὕτως οἱ Βαρδουνιώται τῶν Τούρκων ἄλλοι Λάκωνες τῶν Ἑλλήνων, μόνου τοῦ θρησκευματος διαφέροντος. Ὅφειλομεν δὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐζήτει τὸν περιορισμὸν καὶ οὐχὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν· μὴ κατορθόνουσα δὲ τὸ πρῶτον, ἀπέφευγε τὸ δεύτερον, διότι ἔνεκα λόγων πολλῶν, καὶ πρωτίστου τούτων τῆς Λακωνίας, ἐθεώρει τοὺς Βαρδουνιώτας κακὸν ἀνγκαῖον. Ἀλλ' εἶχον οὗτοι καὶ τσαμίον ἢ *ζιμάμην*, Τοῦρκοι λεγόμενοι· οὐδέποτε διότι οἱ πύργοι καὶ αἱ περὶ αὐτοὺς βαρδουνιωτικαὶ συνοικίαι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, ἢ τόσοι στρατιωτικοὶ σταθμοὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Λακωνίας καὶ κατὰ τῆς Λακωνίας.

Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας περιστάσεις ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὡς καὶ πᾶς διακεκριμένος ὄπλαρχηγὸς Λάκων, ἰδίας μετὰ τῶν Βαρδουνιωτῶν εἶχε σχέσεις. Ἄμα δ' ἐπαναστάσης τῆς Λακωνίας, ἔγραψε τούτοις ἐκ τοῦ Γυθείου τὰ γινόμενα ὡς ἀπόφασιν ὄντα καὶ ἐνέργειαν τῶν Φράγκων, καὶ συνεβούλευσεν ὡς φίλος, ὅπως ἀποσυρθῶσιν ἐγκαίρως εἰς τὰ ἐνδότερα, πρὶν ἢ καταφθάσῃ «τὰ γράγκικα στρατεύματα», καθ' ὁδὸν εὕρισκόμενα. Ὁ νοῦς τοῦ στρατηγήματος αὐτοῦ μόνην ἀπέβλεπε τὴν πιθανὴν ἐγκατάλειψιν τῶν πύργων, ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα μεγάλων καὶ μικρῶν ἀριθμουμένων, ὡς τὴν μόνην καὶ κυριωτέραν ἤδη οὔσαν ἀνάγκην. Εὐτυχῶς ἡ πιθανότης ἐβεβαιώθη. Οἱ Βαρδουνιωταὶ ἢ ὡς πιστεύσαντες ἀληθεῖς τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ μικροψυχήσαντες, ἢ ἀνεφοδιάστοι ὄντες διὰ πολιорχίαν μακρὰν, τῆς Λακωνίας ἐπιτεθείσης, ἐγκατέλειψαν ἀμέσως καὶ πύργους καὶ θέσεις καὶ οἰκίας, καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀπέσυραν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μιστρᾶ, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκεῖ καὶ περίξ ἐτέρων Τούρκων. Ἦγετο αὐτῶν ὁ Ῥουπῆς. Μόνοι περὶ τὰς ἐξήκοντα οἰκογένειαι προσέφυγον εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ μόναι δύο ἐκ τῶν γνωστοτέρων Βαρδουνιωτῶν, Ζαλούμης καὶ Χονδρολιᾶς λεγόμενοι, ἔμειναν ἀκίνητοι κατὰ τὰ Τρίνησα ἐν τινι πύργῳ ὀχυρῷ καὶ δυσπορθήτῳ. Εἰςὶ δὲ τὰ Τρίνησα μικρὰ παραθαλασσίᾳ κώμῃ ἐντὸς τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, τὸ πάλαι λεγόμενα Τρινάσου τείχη ὡς ἐκ τῶν ἀπαντικρὺ κειμένων τριῶν νησιδίων.

Ἄλλ' ἂν οἱ πῦργοι τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐκενώθησαν ἐπιτυχῶς ἄνευ ἄλλων περισπασμῶν καὶ θυσίας ἀνθρώπων, οἱ Βαρδουνιωταὶ ὁμῶς ὑπῆρχον ἐν τῷ Μιστρᾶ, καὶ κίνδυνος ἦν, μὴ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἀφ' οὗ παρεμέρισαν ἤδη γυναικας καὶ τέκνα, καὶ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Χονδρολιᾶ καὶ Ζαλούμη. Ἐν γένει δὲ, ὑπαρχόντων τῶν Βαρδουνιωτῶν ἐν τῇ Λακεδαιμόνι, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς διετέλει ταλαντευομένη. Καὶ ὁμῶς συμβαίνουσιν ἔτι δύο τινὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συλλάβῃ τὸν πρῶτον φόβον, ἔστω καὶ μέτριον, εὐκόλως περιπίπτει ἐν δευτέρῳ καὶ πανικῷ μάλιστα. Οἱ περὶ τῶν Φράγκων φόβοι τῶν Τούρκων ἦσαν πράγματι μία ἀπάτη, ἐν ὄνειρον· ἀλλ' ἐκυρίευσεν παρ' αὐτοῖς ἰσχυρὰ πολιτικῶς καὶ ἀνεξάλειπτος θρησκευτικῶς ἡ τοιαύτη πρόληψις· θρησκευτικῶς μὲν, διότι, ὡς τοὺς Ἕλληνας, οὕτω καὶ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς ἐθεώρουν οὗτοι ἐπιβούλους καὶ ὠνόμαζον

«γκιαούρ»· πολιτικῶς δὲ, διότι εἶδον ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τοὺς Ῥώσους τῷ 1769· διότι ἐγνώριζον τοὺς ἐναντίον τῆς Τουρκίας περιοδικούς καὶ ἀλληλοδιαδόχους πολέμους τῶν Ῥώσων, Αὐστριακῶν, Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν, ἤτοι τῶν Μοσκόβ γκιαούρ, Νέμτσα γκιαούρ, Φραγκσιζ γκιαούρ καὶ Ἰγκιλιζ γκιαούρ· διότι προσφάτους εἶχον τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συνθήκας τοῦ Καίναρτσικίου καὶ Ἀκκερμανίου, καὶ ἀπῳρημένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὸν πόλεμον τῶν Μοσκόβ γκιαούρ ἔβλεπον πάντοτε. Ἐν τοσούτῳ μία ἐπιστολὴ τοῦ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου, καὶ, ἐν ὄνομα Φραγκιάς ἀπετέλεσαν, τὸ πᾶν ἤδη.

Τῆς Λακεδαίμονος βοεβόνδας ἦν ὁ Βακκῆ ἐφφένδης, υἱὸς τοῦ ἐν Τριπόλει Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου. Κινούμενος ὑπὸ ἄκρας φιλοστοργίας, ἢ ὑπὸ ἄκρου φόβου τότε, ὁ πατὴρ ἔγραψε πρὸς τὸν υἱόν, συμβουλευὼν μετ' ἐπιμονῆς τὴν ἄμεσον ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν ἕνεκα τῶν διατρεχόντων. Ὁ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδης ἐδοξάζετο παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὡς καὶ πραγματικῶς ὑπῆρχε, πολλῆς φρονήσεως, σοβαρότητος καὶ πείρας πρόσωπον. Τοιούτου δὲ προσώπου τοιαύτη κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας ἐπιστολὴ, διευθυνομένη μάλιστα ἀπὸ τῆς καθέδρας τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς, ἐγέννησε παρ' ὅλοις τοῖς ἐν Μιστρᾷ Τούρκοις δικαίως περὶ μεγάλων ἐπαπειλουμένων κινδύνων ὑπονοίας, καὶ ἐνέπνευσε πλείονας φόβους καὶ δεινοτέρους ἀπελπισίας. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Φραγκιάς; Ὡς φοβερὸν ἢ ἀμάθεια καὶ ἡ πρόληψις! Ἑλλιμενίζετο τότε ἐν Γυθείῳ (Μαραθωνησίῳ), μικρᾷ πόλει ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, πλοῖον ἐμπορικὸν τοῦ Α. Φραγκιά Μυκονίου. Εὐθυμοῦντος τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλου, ἤρξατο τοῦτο τηλεβολεῖν κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ πρὸς δόξαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἐν Τρινήσοις Βαρδουνιώται Χρονδρολιάς καὶ Ζαλούμης, ἀκούοντες τοῦ τηλεβολισμοῦ τούτου, ἐξισπάσθησαν· ἐρωτῶντες δὲ ἔμαθον, ὅτι τηλεβολεῖ ὁ Φραγκιάς· καὶ ἐκλαβόντες τὸν Φραγκιᾶν ὡς «τὴν Φραγκιάν», φεύγουσιν εὐθὺς εἰς Μιστρᾶν, καὶ τοὺς ἐκεῖ Τούρκους κατὰπλήσσουσι βεβαιῶντες, ὡς αὐτήκοοι καὶ αὐτόπται «ἐφθασε ἡ Φραγκιά!» ὃ ἐστὶν εὐρωπῆικὸν στρατὸς καὶ στόλοι. Ὁ Χονδρολιάς καὶ Ζαλούμης ἦσαν ἤδη οἱ μόνοι ἀξιόπιστοι, δι' ἣν ἔδειξαν γενναιότητα μείναντες ἐν τοῖς ἰδίῳις, τῶν ἄλλων φυγόντων. Οἱ Τοῦρκοι λοιπὸν ἐπίστευσαν ἄνευ δισταγμοῦ τινος, συνδυάσαντες τὰς πράξεις τοῦ Κυριακούλη εἰδήσεις μετὰ τῶν τελευταίων αὐτῶν πληροφοριῶν καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου· καὶ ὑπὸ φόβου

ἀκράτου κατακυριευθέντες ἔδραμον, οὐδενὸς διώκοντος, καὶ εἰς τὴν μάνδραν τῆς Τριπόλεως εἰσῆλθον ὡς πρόβατα τῇ 26 μαρτίου. Ἴδου ὅτι, καὶ μὴ θελούσης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἡ Ἑλλάς ὠφελεῖτο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης! Οἱ Μιστριῶται Τούρκοι, κλείοντες τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἐνεχειρίζον οἱ πλεῖστοι πρὸς τοὺς κατοίκους Ἑλληνας τὰς κλεῖς λέγοντες «*Νά τε τὰ κλειδὰ, γειτόνοι.*» «*Ἄν γυρίσουμε, νά 'ραι 'δικά μας τὰ σπήτια· κ' ἂν δὲν γυρίσουμε, »νά 'ραι 'δικά σας*». Ὁραία πρόβησις.

Διὰ τοιοῦτου παραδόξου ὅλως τρόπου, καὶ, ὀρθότερον εἰπεῖν, διὰ τοιούτων τυχαίων συμβάντων, ἀπηλλάγησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων φοβερῶν πολεμίων, καὶ παρευθὺς ἐπανέστησαν ὑπὸ τὸν Κρεββατᾶν, τὸν ἐπίσκοπον Θεοδώρητον, τὸν Ἀντώνιον Νικολόπουλον, τὸν Παναγιώτην Ἱατράκον (α), τὸν Πέτρον Βαρθιτσιώτην, τὸν Ἀντώνιον Κουμουστιώτην καὶ ἄλλους. Ἀπὸ τῆς περιστάσεως αὐτῆς ὠφελήθη οὐσιωδῶς ἡ ἐπανάστασις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἅμα μαθὼν παρὰ τοῦ Κυριακούλη τὴν ἐκ τοῦ Μιστρᾶ ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων, ἔσπευσε γράψας τῇ 27 μαρτίου πρὸς τὸν Ἡλίαν καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ὅπως ἀποτρέψωσι τὴν εἰς Τρίπολιν εἴσοδον αὐτῶν· ἀλλ' ἤτο παράκαιρος πλεόν πᾶσα τοιαύτη ἐπιχείρησις. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπησχόλουν ἤδη καὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Ἡλίαν τὰ πράγματα τῆς κεντρικῆς Γόρτυνος. Ὁ δὲ Κρεββατᾶς, συγκροτῶν ἐκ τῶν ἐνόντων τὰ διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ τῆς Λακεδαίμονος, προέτεινεν, ὀρθῶς σκεπτόμενος, τὴν ἄμεσον κατεδάφισιν τῶν πύργων, ἵνα μὴ χρησιμεύσωσι καὶ πάλιν ὡς μέσα καταθλίψεως τοῦ τόπου εἰς χεῖρας ἄλλων· ἀπέτυχεν ὅμως μὴ δυνηθεὶς τὴν κατεδάφισιν ὅλων, εἰ μὴ δλίγων τινῶν τῶν μικροτέρων. Διὰ τοῦτο ἐπανελήφθη τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἀκολούθως, διατάξαντος τῇ 25 αὐγούστου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου: «... *Ἰχνος τυραννικῶν περιτειχισμάτων δὲν πρέπει »νά μείνῃ*». Ὀλίγοι ἕτεροι ἐξέλιπον καὶ τότε· τοὺς δ' ἄλλους ἔπειτα κατέστρεψαν περιοδικῶς ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας καὶ ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ 1833.

Μεγάλας ἐπὶ πᾶσι συνεπειάς ἡ ἐν τῇ Τριπόλει εἴσοδος τῶν Τούρκων τῆς Λακεδαίμονος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνησύχησαν οὐσιωδῶς τοὺς Τριπολίτας αἱ εἰδήσεις, ὥς ἐκόμισαν οὗτοι δικαιολογοῦντες τὴν κατεσπευσμένην ἀναχώρησιν ἑαυτῶν· δεῦτερον δὲ ὀλεθρία ἡ ἐντύπωσις

ἐγένετο ὥς ἐκ τῆς ἀμαχητὶ ἐγκαταλείψεως τοσούτων μὲν ὀχυρῶν, ὅλης δὲ τῆς Λακεδαιμόνος καὶ Λακωνίας ἐλευθέρων παντὸς ἐσωτερικοῦ καὶ πλησίου περισπασμοῦ, καὶ ἐτοίμως καθισταμένων διαθεσίμων κατὰ τοῦ κέντρου· τρίτον δὲ ἠύξησαν τὸ δυσοικονόμητον τῶν τροφῶν, προστεθέντες τοσοῦτον πλῆθος δεκακισχιλίων ψυχῶν περίπου, ὅτε ἡ Τρίπολις οὔτε ἐναποταμιεύσεις εἶχεν, οὔτε δι' ἑαυτὴν καὶ μόνην ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπῆρκει διὰ πολὺν χρόνον, οὔδ' ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἡλπιζέ ποτε προμηθεύς ἐκτάκτους ὡς μεσόγειος, καὶ ἡ ὠριμότης τῶν νέων δημητριακῶν καρπῶν ἐβράδυνεν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἔτι μῆνας διὰ τὸ ὀρεῖνόν τοῦ τόπου· τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον ἐπολυπλασίασαν τὰς ἀταξίας καὶ τὰς αὐθαιρέσις οἱ ἡμιάγριοι, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀτίθασσοι Βαρδουνῶται, καθ' ὧν ἡ ἐποχὴ καὶ ἡ ἀνάγκη οὐδεμίαν συνεχώρουν τῇ ἀρχῇ ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν. Τοσαῦται ὑπῆρξαν αἱ πολυειδεῖς καταχρήσεις καὶ βιαιοπραγίαι τῶν βαρβάρων αὐτῶν, ἅμα εἰσελθόντων, κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν, ὥστε πολλὰς ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν δευτέρων οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, οἰκτῶ κινούμενοι πλέον, ἔλαβον ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προστασίαν, κρύψαντες ἐν τοῖς κατωγείοις. Τοιοῦτοτρόπως δὲ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἡ Τρίπολις ἐνισχύετο στρατιωτικῶς, ἀφ' ἑτέρου παρέλυνε οἰκονομικῶς καὶ διοικητικῶς. Οἱ Βαρδουνῶται ἐν τῇ πρώτῃ ἤδη ἀγανακτήσει καὶ ὀρμῇ ἑαυτῶν στασίασαντες, τὴν σφαγὴν ἐζήτουν τῶν ἐν τῷ σατραπείῳ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς γκισιούρων συμφώνων μετὰ τῶν «γκισιούρων Φράγκων» καὶ ὡς πρώτων ὀργάνων ὅλων τῶν ἐπικειμένων καὶ μελλόντων κακῶν. Ἡ ἀρχὴ προσεποιεῖτο ἀμβλυωπίαν ἕνεκα ἀδυναμίας· φιλοτιμηθεῖσα δὲ ἔπειτα, δεηθέντος τοῦ Σταυράκη Ἰωβίκη διερμηνέως αὐτῆς, ἐπέτυχε μόλις τῆς διαλύσεως τῶν στασιαστῶν, ἀφ' οὗ ἐπεκαλέσθη καὶ αὕτη τὴν μεσολάβησιν τῶν προκριτωτέρων καὶ εὐποληπτοτέρων ἐκ τῶν Τούρκων· τῇ δ' ἐπιούσῃ τοὺς μὲν ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους ἀπέκρυψεν οἶονεῖ, ἀποσύρασα ἐν τινὶ ἀποκέντρῳ δωματίῳ, τοὺς δὲ ἱεροδιακόνους καὶ ὑπηρέτας τούτων, ἐλευθέρους μέχρι τοῦδε μένοντας ἐν τῇ πόλει, συνέλεξε φυλακίσασα, λόγῳ μὲν ἵνα μὴ σπερμολογῶσιν ἐρεθίζοντες τὸν ὄχλον, πράγματι δὲ ἵνα ἱκανοποιηθῇ ὁ ὄχλος.

Ἐπίδαυρος Λιμηρὰ (Μονεμβασία (α).

Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει φρουρίου συστηματικοῦ κατὰ τὴν Πελο-

πόννησον συγκατάκουν Τούρκοι μετὰ Ἑλλήνων, ἢ ἐν μόνῃ τῇ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Ὀλίγιστοι ἀληθῶς ἦσαν οἱ Ἕλληνες αὐτῆς, μέχρι τῶν πεντήκοντα καὶ ἑκατὼν ψυχῶν λογιζόμενοι, ἀλλὰ πάντοτε ἐθεωρεῖτο τὸ τοιοῦτον ὡς ἐξαίρεσίς τις τοῦ κανόνος. Καὶ οἱ τῆς πόλεως ταύτης καὶ οἱ τῆς ἐπαρχίας ὁλοκλήρου κάτοικοι Ἕλληνες ἐτάσσοντο ἐν κατωτέρᾳ σχεδὸν καὶ τῶν Πυλίων καὶ τῶν Μεθωναίων καὶ τῶν Κορωναίων μοίρᾳ, οὐδεμίαν φέροντες πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν βαρύτητα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ὅπου φρούριον, ἐκεῖ τυραννία ἀπηνεστήρα καὶ κατὰστασις τῶν τυραννουμένων ἐλευσινοτέρα. Πλήρες διὰ τοῦτο ὄντες τιμάριον τῶν Τούρκων, οἱ Ἐπιδαύριοι, λαὸς τεταπεινωμένος, ἀπόκεντρος καὶ μόνον γεωργικὸς, διετέλουν ἀνύποπτοι ὅλως παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἔπαθον, οὔτε καὶ ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἐτέθησαν οἱ γέροντες αὐτῶν ἀντιπρόσωποι τοῦ κοινοῦ, ὅταν, ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λεγόμενος Δημήτριος Καλκαντῆς ἢ Κατσούλιας κατεμήνυσε τῷ Μουσταφᾷ βεγῇ, πρωτίστῳ καὶ ἰσχυροτέρῳ προσώπῳ τοῦ φρουρίου, τὴν γινομένην παρασκευὴν πρὸς τὸν πόλεμον. Ὁ μὲν Μουσταφᾷ βεγῆς τότε, συμβούλιον συγκροτήσας μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγάδων, ἀνήγγειλε πρὸς τὴν ἐν Τριπόλει ἀρχὴν, ὅτι ἔμαθε ὅλοι δὲ οἱ Τούρκοι ἀμέριμνοι διετέλουν, πιστεύοντες μᾶλλον τοῖς Ἐπιδαυρίοις διαψεύδουσι τὸν Καλκαντῆν. Ἐξ αὐτῶν μόνοι εἶχον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐπαναστάσεως ἰδέαν μικράν οἱ φαίνόμενοι πρόκριτοι Παναγιώτης Καλογερᾶς καὶ ἀδελφοὶ Δεσποτόπουλοι. Κατὰ σύμπτωσιν δ' εὐτυχῇ, ὁ καϊμακάμης τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ ἔλαβε συγχρόνως ἔγγραφον παρ' αὐτοῦ διατάττοντος: «... Προσέχετε, μὴ »ταραχθῇ ἀδίκως ἡ ἡσυχία τῶν ραγιαδῶν, διότι, ὅσα διαβρυν-
 »λοῦνται περὶ τούτων, εἰσι ραδιουργίαι τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ» ἐὰν δὲ
 »τὸ παραμικρὸν ἀληθεύσῃ, πλημμυρῶ τότε ἀπὸ στρατευμάτων τῆς
 »στερεᾶς ὁλῇ τὴν Πελοπόννησον». Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ τοῦ Χουρσῆτ πασσᾶ ἐπέμφθη ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς τὸν Μουσταφᾶν βεγῆν καὶ οἶον ἐν τῇ Τριπόλει, τοιοῦτον καὶ ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ Λιμηρᾷ ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα, οὐδεμίαν τῶν Τούρκων ποιησασμένων συλλογὴν τροφῶν. Διὰ τοῦτο πρῶτον τὸ φρούριον αὐτὸ ἔπεσεν, ὡς μᾶλλον ἀνεφοδιάστον εὐρεθέν. Ὅτε δὲ εἶδον προσφεύγοντας εἰς τὸ φρούριον τοὺς Βαρδουνιώτας, περὶ ὧν εἵπομεν πρὸ μικροῦ καὶ ὅτε ἤκουσαν τὰ περὶ τοῦ ἐν Γυθείῳ τηλεβολισμοῦ, καὶ τοὺς Λάκωνας ἐκστρατεύοντας δι' ἀναπεπταμένων σημαίων τότε οἱ μὲν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν διεσκορπι-

σμένοι ἔδραμον ἐλεεινὰ ὑπὸ τοῦ φόβου θεάματα εἰς τὸ φρούριον, οὐδὲ κόκκον σίτου δυνάμενοι φέρειν, ὅλοι δὲ ἀπεκλείσθησαν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ βράχου μέχρι τῶν τετρακισχιλίων καὶ πεντακοσίων ψυχῶν. Αἱ ἐν τῇ πόλει εὐρεθεῖσαι τροφαὶ παντὸς εἶδους μόλις ἐπῆρχουν διὰ διμηνίαν· αἱ δ' ἀποθῆκαι τοῦ φρουρίου μόνην εἶχον κέγχρον, καὶ ταύτην σεσηπυῖαν, ὥς ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐτι ἀποτεταμειυμένην.

Οὕτω καὶ οἱ Ἐπιδάυριοι (Μονεμβασῖται) ἐκινήθησαν εἰς τὰ ὅπλα, ἐνωθέντες μετὰ τῶν Λακώνων καὶ Βρασιέων (Πρασιωτῶν) τῆς Κυνοῦρίας.

Κυνοῦρία (Ἁγίος Πέτρος).

Τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἡ κίνησις οὐδὲν ἔκτακτον ἢ περίεργον φέρει, διότι ἐν αὐτῇ, παραλίχ μὲν, ἀλλ' ὀρεινοτάτῃ οὔσῃ, οὔτε Τοῦρκοι κατῴκουν ποτὲ, οὔτε φρούριόν τι ὑπῆρχε. Δευτερεύουσα ἄλλων κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἦττον ὁμως καταπιεζομένη παρὰ τῶν Τούρκων, ἐτοίμως ὠπλίσθη, προηγουμένου ἤδη τοῦ Ἀναγνώστου Κοντάκη, προεστῶτος λίαν ἐλευθερόφρονος, καὶ ἐτοιμότερον ἔνθεν μὲν συνέδραμε τοῖς Ἐπιδαυρίοις δι' ὅπλων, ἔνθεν δὲ συνεκρότησεν ἐν Βερβένοις στρατόπεδον κατὰ τῆς πρωτευούσης Τριπόλεως, ὥς ὑπὸ μόνης αὐτῆς ἀπειλουμένη κατὰ μέτωπον. Εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον σχηματισμὸν τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ ἠνῶθησαν ἰσχυρώτεροι οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, τὸν Παναγιώτην Ἰατράκον καὶ ἄλλους.

Ὅλοι δ' οὗτοι ἀπετάθησαν ἀμέσως (τῇ 24 μαρτίου) πρὸς τοὺς Ὑδραίους καὶ Πετσιώτας ἐξ ὀνόματος τῆς Πελοποννησοῦ ἀπάσης, δι' ὃν λόγον οὐχ ὑπεγράφησαν καθεὶς ὀνομαστὶ, ὥς σύνηθες, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ τῶν Ὑδραίων καὶ Πετσιωτῶν ἠκολούθησαν τρόπῳ τῆς γενικότητος ἕνεκα πλείονος βαρύτητος. Δημοσιεύοντες δὲ τὸ περίεργον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον τούτων, περιττὴν κρίνομεν πᾶσαν ἀνάπτυξιν ἰδίαν ἐπὶ τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐκυρίευσον τότε μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ νησιωτῶν.

«Εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἀδελφοὶ Ὑδραριοσπετσιῶται.

«Ἀπὸ πολλοὺς εἰς τὰ αὐτόθι εἰσερχομένους καὶ ἀπὸ πολλῶν γραμμάτων ἐμάθετε, ὅσα ἐδῶ ἀκολουθοῦν. Ἐχετε δίκαιον νὰ αἰτιολογήσῃτε, μὲ τὸ νὰ ἠκολούθησε παρὰ κκιρὸν τὸ κίνημα, καὶ ἡμπορεῖτε νὰ μᾶς κατηγορήσῃτε, μὴν ἡξέυροντες τὰς αἰτίας· ἀλλέως ὅμως δὲν ἐ-

γίνετο πλέον, ἀφ' οὗ ἀπὸ τουρκολάτρας παρεδόθη τὸ μυστικόν. Διὰ τοῦτο ἐκινήσαμεν, καὶ, ὅθεν ἐκτυπήσαμεν, Θεοῦ εὐδοκίᾳ, ἐδόσαμεν αἴσιον τέλος, καὶ πρὸς τὸ παρὸν πλησιάζομεν εἰς Τριπολιτῶν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Διὰ τοῦτο ἐλπίζομεν εἰς τὴν φιλογενεῖάν σας νὰ προφθάσητε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις σας καὶ νὰ μπλοκάρητε διὰ θαλάσσης κάθε μέρος.

«Ἀρχοντες καὶ ἀδελφοί, μὴν ἀδιαφορήσητε καὶ ἀκολουθήση τι ἐναντίον εἰς ἡμᾶς, ὃ μὴ γένοιτο! καὶ εἴσθε βέβαιοι, ὅτι οἱ ἐχθροί, ἅμα ὁποῦ ἴδουν τὰ καράβια, ἐνεκρώθησαν· καὶ ὁ παρὼν ἀδελφός σας πληροφορεῖ περὶ πάντων. Προσκυνοῦντες δὲ ὑμᾶς ἀδελφικῶς μένομεν.

«Βέρβενα τῇ 24 μαρτίου 1821.

«ΟΙ ΠΡΟΪΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ».

Ἄ ρ γ ο ς .

Μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πελοποννήσου, ἐπίσημος μὲν ὡς καθέδρα τῶν πρώτων ἐξημερωσάντων τὴν Ἑλλάδα βασιλέων, λαμπρὰ δὲ διὰ τὸ γυμνάσιον, τὸ στάδιον, τὸ ἡραῖον, τοὺς τάφους, τὸ ἐπὶ βράχου λελαξευμένον θέατρον καὶ τὰ ἄλλα πολυάριθμα μνημεῖα αὐτῆς, ἡ πόλις τοῦ Ἄργους μόνον ἤδη φέρει τὸ ὄνομα, καὶ μόνην διατηρεῖ τὴν ἀναφαίρετον παρὰ τῶν αἰώνων καὶ τῆς τυραννίας τερπνότητα τῆς φύσεως. Κεῖται ἐν τῷ μυχῷ τοῦ μεγάλου πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου πεδίου ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως Λαρίσσης, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἑρασίνου δυτικῶς καὶ τῶν Μυκηνῶν ἀνατολικῶς. Φέρει δὲ κατὰ μέτωπον τὸ ὠραιότατον πανόραμα τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τῶν φρουρίων τῆς Ναυπλίας, περὶ τὰς δύο ἀπεχούσης ὥρας.

Τῶν Ἀργείων οἱ προϊστάμενοι καὶ ὁ κληρὸς ἐμεμύνητο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου· ἀλλὰ τῆς πόλεως τοῦ Ἀργους ἡ κίνησις δυσχερὴς προέκειτο καὶ ὡς πεδινῆς καὶ ὡς ἐχούσης ἱκανοὺς μὲν ἐσωτερικοὺς Τούρκους, ὀλίγῃ δ' ἀπέχοντα τὰ φρούρια τῆς Ναυπλίας. Ὑπῆρχον ἀληθῶς ἐν μὲν τῇ πόλει πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπιβροῆς ἀδιαφιλονεικίτου, ὡς οἱ Πεβρόυκαι καὶ Βλάσσαι, παρὰ δὲ τοῖς ὀρεινοῖς τῆς ἐπαρχίας ἱκανοὶ ὑπισχνούμενοι ἐπιτυχῇ ὕπλων χρῆσιν· ἀλλ' ἤδη μόνη ἐγένετο βοηθός καὶ ὑπὲρ τῶν Ἀργείων ἡ φήμη τῶν ἐν Καλαβρυτοῖς συμβάντων, ἐξογκοῦσα καὶ τρομερὰ διοχετεύουσα ταῦτα τοῖς Τούρκοις. Ἡριθμοῦντο οὗτοι ὑπὲρ τὰς τριακοσίας οἰκογενείας, ἡμε-

ρῶτεροι ὅπωςδῆποτε καὶ πολλῶ διαφέροντες τῶν ἐν Ναυπλῖα βαρ-
 θάρων. Ἡσύχαζον μὲν πρὸς καιρὸν, ἰδόντες οὐ μόνον τὸν προεστῶτα
 τῆς ἐπαρχίας Ἰωάννην Περρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχιερέα τῆς Ναυ-
 πλίας Γρηγόριον, ὑπακούσαντας ἐτοίμως εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς κεν-
 τρικῆς ἀρχῆς καὶ ἀναβάντας εἰς τὴν Τρίπολιν· μετ' οὐ πολὺ ὁμως κα-
 ταληφθέντες ὑπὸ φόβου, εἰ καὶ μὴ ἔβλεπον ἔτι ταραττομένην οὔτε
 τὴν πόλιν, οὔτε τὴν ἐπαρχίαν, τὰς μὲν γυναικας καὶ τέκνα αὐτῶν με-
 τήνεγκον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 μαρτίου εἰς τὴν Ναυ-
 πλίαν, οἱ δὲ ἄνδρες διημέρευον ἐν τῷ Ἀργεὶ καὶ διενυκτέρευον ἐν τῇ
 Ναυπλίᾳ. Ἄλλ', ἐπὶ τέλους, τὴν ἀμφίβολον ταύτην κατάστασιν πα-
 ραιτοῦντες, συνέλαβον τὴν ἰδέαν τῆς εἰς Ναυπλίαν μεταφορᾶς καὶ τῶν
 οἰκογενειῶν τῶν προκρίτων Ἑλλήνων, ὅπως ἴδωσιν οὕτως, ἂν πρόκει-
 ται, ἢ μὴ, καὶ τοῦ Ἀργους ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἀσφαλίσωσιν ἑαυτοὺς
 ἀπὸ τῶν ἐνδεχομένων συνεπειῶν αἰφνιδίας κινήσεως. Πρὸς ἐκτέλεσιν
 τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἱκανῶν παρουσιασθέντων ἱππέων τῆς Ναυπλίας, οἱ
 πρόκριτοι οὐ μόνον ὑπεκρίθησαν πᾶσαν εὐπίθειαν καὶ προθυμίαν, ἀλ-
 λά καὶ χάριτας ὡμολόγησαν τοῖς Τούρκοις, ὡς προνοοῦσι περὶ τῆς
 ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας ἑαυτῶν· ὑπεσχέσθησαν δ' ἐπομένως, ὅτι τῇ ἐ-
 πιούσῃ ἀποστέλλουσιν ἀφεύκτως τὰς οἰκογενείας, ὡς ἐχούσας ἀνάγκη-
 κην παρασκευῆς τινος τροφῶν καὶ ἐπίπλων. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι πιστεύ-
 σαντες ἀπῆλθον· οἱ δὲ πρόκριτοι ἀπομακρύναντες νυκτὸς ἐκ τῆς πό-
 λεως ταύτας, κατῴρθωσαν διὰ δραστηριότητος πολλῆς πέμψαντες δύ-
 ναμιν ὅπλοφόρων εἰς Δαλαμανάραν, χωρίον ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ἀργους
 καὶ Ναυπλίας ὁδοῦ, τὴν πάλαι Σήπειαν ἢ Γενέσιον. Ἐπανερχόμενοι δὲ
 τῇ ἐπιούσῃ οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς Ναυπλίας, ἀπετράπησαν ὑπὸ τῶν ἐνόπλων
 Ἑλλήνων κραυγαζόντων: «Πίσω Τούρκοι, γιατί σᾶς βαροῦμεν!»
 Οὐδεμίαν δ' ἐπιχειρήσαντες ἐπίθεσιν καὶ ὡς ὀλίγοι καὶ ὡς μὴ ἔχον-
 τες διαταγὴν περὶ πολέμου, ἐχώρησαν οὗτοι εἰς τὰ ὀπίσω βεβαιω-
 θέντες πλέον, ὅτι τὰ τῶν Καλαβρύτων πράγματα ὑπάρχουσιν οὐχὶ με-
 ρικῇ, ἀλλὰ γενικῇ ὑπόθεσις.

Οὕτως ἐπανεστῇ ἡ Ἀργολὶς ἅπασα, περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐ-
 παρχίας τῆς Ναυπλίας, ἥς τὰ ὅπλα ἱκανώτερα ἦσαν τῶν τῆς πρῶ-
 της. Οἱ Ἀργεῖοι συνέστησαν εὐθὺς ἀρχὴν τοπικὴν, ἣν ὠνόμασαν «Καγ-
 κελαρίαν» καὶ περὶ μόνον κατεγίνοντο τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀρξάμενοι
 τοῦ πολέμου κατὰ τε τῶν Ναυπλιέων καὶ τῶν Ἀργείων Τούρκων ἀ-
 πὸ τῆς 4 ἀπριλίου.

Κόρινθος.

Ὅσα μεγάλη καὶ ὑπερήφανος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, τόση μι-
κρά καὶ πενιχρά ἐπὶ τῆς παρούσης ἐποχῆς, ἀφ' οὗ παρὰ μὲν τοῦ Ῥω-
μαίου ὑπάτου Λουκίου Μουμμίου ἀνεσκάφη πρὶν, παρὰ δὲ τῶν Τούρ-
κων ἠλώθη ἔπειτα, ἡ πόλις τῆς Κορίνθου ἔφερε πάντοτε μεγάλην τὴν
ἀξίαν ἑαυτῆς γεωγραφικῶς καὶ πολεμικῶς, κειμένη μεταξὺ δύο κόλ-
κων τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ συνάπτουσα
τὴν στερεὰν μετὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἰδίως δὲ, καθὼς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ
καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἠλπίζοντο ἔργα μεγάλα παρὰ
τῶν πολιτικῶν αὐτῆς, ἐνημέρων μὲν ὄντων πρὸς ὅλας τὰς περὶ ἐπα-
ναστάσεως ἐνεργείας, ἀπολαύοντων δὲ ἐπιβροῆς ἀπολύτου καὶ κατα-
στάσεις κεκτημένων οὐχὶ εὐκαταφρονήτους. Στρατιωτικῶν προσώπων
σημασίας τινὸς ἔστερεῖτο ὅλως ἡ ἐπαρχία αὕτη, εἰ καὶ τόση ἐκτε-
ταμένη, πολυάνθρωπος καὶ ὀρεινὴ κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρχε.

Οἱ Τούρκοι ταύτης περὶ τὰς ἐξακοσίας οἰκογενείας ὁμοιάζον ὥσε-
πιπολὺ τοῖς τοῦ Ἀργούς, ἐν μόνῃ κατοικοῦντες τῇ πόλει τῆς Κορίν-
θου. Διεκρίνετο ὁμῶς παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόν-
νησον, ὁ πολυκτῆμων καὶ νουνεχέστατος Χουσεὴν Κιαμὴλ βεγῆς, λό-
γῳ καὶ πράγματι δεσπόζων τῆς Κορινθίας. Ἡ εἰς τὴν Τρίπολιν ἄνο-
δος τούτου ἀπὸ τοῦ φεβρουαρίου μεσοῦντος, περὶ ἧς ἐμνημονεύσαμεν,
μεγάλας οὐσιωδῶς παρεῖχεν εὐκολίας τοῖς Κορινθίοις.

Ἀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννου Κλάδου ὁ Ἰάκωβος
Θεοδωρίδης καὶ Παναγιώτης Βογιατσόπουλος, διέθεσαν ἐγκαίρως πολ-
λοὺς τῶν Κορινθίων καὶ τῆς Μεγαρίδος, ἔγγραφον μάλιστα δόσαν-
τας τὴν περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προθυμίας αὐτῶν διαβεβαίωσιν (α).
Ἄλλ' ἡ ἀρχέπλουτος οἰκογένεια τῶν Νοταραίων, καὶ ἐπομένως οἱ
Δάσιοι καὶ Γεώργιος Καλαρᾶς, ἐδείχθησαν ἄτολμοι, ἀρχομένου τοῦ
ἀγῶνος, εἰ καὶ συνεφώνουν πρότερον καὶ μεθ' ὅλων τῶν προκρίτων
τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει, καὶ ἰδίως μετὰ τῶν συνεπαρχιωτῶν Θεο-
χάρου Ῥένδου, Σταύρου Νικολάου, Ἀναγνώστου Οἰκονομοπούλου καὶ
λοιπῶν, ὡς καὶ τοῦ ἐκ τῆς Περαιώρας (Πειραιῶς) Γεωργίου Διδασκα-
λοπούλου. Οὔτε διὰ τὴν θέσιν κίνδυνοι ἄμεσοι καὶ ἀναπόφευκτοι ἡ-
πεύουν αὐτοὺς, διότι τὰ βρεινότατα τῆς ἐπαρχίας κατῴκουν Τρίκκα-
λα, κωμόπολιν παρὰ τοὺς βορεινοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κυλλήνης·
οὔτε μόνωσίς τις φεβερά προέκειτο, ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ τὸ πλεῖστον τῆς

Πελοποννήσου ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ ἡ Μεγαρίς ἅπασα διαθέσιμος ἦν ὅλως ὑπὲρ τῆς Κορίνθου. Γνωστὸν, ὅτι ἡ γείτων Μεγαρίς (τὰ λεγόμενα Δερβενοχώρια), τόσῳ ἀξιόλογος διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς, πολλὰ εἶχεν ὅπλα, ὥς ἐπιτετραμμένη πάντοτε τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ὀνείων ὁρέων (Μεγάλων δερβενίων), καὶ οὐδένα ἐσωτερικῶς ἔφερε Τοῦρκον.

Φέρει ὁμῶς εἰς τὰ ἄκρα ἐναντία ὁ δισταγμὸς, ἅπαξ εἰσχωρήσας, καὶ ἡ ἀτολμία, ἅμα κυριεύσασα. Διὰ τοῦτο εὐθὺς, ὅτε μετὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ κινήματος τῶν Καλαβρύτων διέταξεν ὁ βοεβόνδας τῆς Κορίνθου κατ' ἀπαίτησιν τῆς ἰσχυούσης μητρὸς τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ, ὁ Ἀνδρῆκος Νοταρᾶς, νεώτερος τῶν τριῶν ἀδελφῶν, κατέβη ἐκ τῶν Τρικφάλων, ὁμηρεύσων παρ' αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἀκινήσιός τοῦ τόπου, ὅτε καὶ ὁ Σωτήριος Νοταρᾶς ἀνέβη εἰς τὴν Τρίπολιν, ὁμηρεύσων ἐπίσης παρὰ τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εἰς τὰ Τρίκκαλα σπουδαία ἀποστολὴ τοῦ πρωτοσυγκέλου Ἀμβροσίου Σιναΐτου, γενομένη παρὰ τῶν ἐν Καλαβρύτοις Χαραλάμπου, Θεοχαροπούλου καὶ λοιπῶν, ἀπέτυχε· ὁ δὲ μόνος ἀπολειπόμενος ἤδη ἐκ τῶν Νοταρῶν Πανοῦτσος, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός, ἐξέκλινε καὶ πέραν τοῦ δέοντος. Ὅπόσω παρὰδόξα ἀληθῶς καὶ ἀντιφατικὰ παρουσιάζονται πολλάκις τὰ τοῦ κόσμου! Ἄλλοτε ἡ Κόρινθος ὠνομάσθη «πάσης Ἑλλάδος φῶς»· ἤδη δὲ ἐκινδύνευεν, ἵνα καταστῇ πάσης Ἑλλάδος σκότος. Ἄλλ' ἐνώπιον τῆς γενικῆς ιδέας καὶ κινήσεως ὥχοντο πλέον, «ἡδὲ πρὸ ὁδοῦ ἐγένοντο» καὶ ἀρχαιοῦς οἰκογενείας, καὶ ἐπιβρόη, καὶ χρήματα, καὶ ἀπειλαὶ καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ ἀπεσταλμένος Σιναΐτης συναγροικεῖται τότε μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωνᾶ, τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Σαλαμίνι Φανερωμένης Γρηγορίου, τοῦ Σταύρου Νικολάου καὶ τῶν ἄλλων νοημονεστέρων καὶ εὐποληπτοτέρων Κορινθίων, γνωστοποιῶν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον γράμματα τῶν Καλαβρυτινῶν. Ὁ δραστήριος Σιναΐτης τρέχει εὐθὺς εἰς τὸ Πείραιον πρὸς τὸν Διδασκαλόπουλον, δραστήριον ὄντα ὄργανον ἐφ' ἀπάσης τῆς Μεγαρικῆς, ἐγχειρίζει δ' αὐτῷ τὸ οἰκεῖον γράμμα τῶν Καλαβρυτινῶν, ὅπερ πχνδῆμως ἀναγινώσκεται, καὶ ἀμέσως πεμπόμενον εἰς τὰς λοιπὰς κωμοπόλεις τῆς Γερανείας (Κουντούρων), τῆς Πίσσας καὶ τῆς Ἴσσοῦ (Βίλιας), τὸν ἐνθουσιασμὸν κινεῖ ὅλων, κοινῶς ἀναγινωσκόμενον ἐπίσης. Καὶ ἰδοὺ ὁ πατριώτης ἐπίσκοπος Ἰωνᾶς ἐπὶ κεφαλῇς ἐξακοσίων περίπου Σολυγείων (Σοφικιτῶν) τῆς Κορινθίας, Τροι-

ζηνίων καὶ Ἑρμιονιτῶν· ὁ ἡγούμενος Γρηγόριος μετὰ τῶν πολλῶν Σαλαμινίων (Κουλουριωτῶν)· ὁ Σιναΐτης καὶ ὁ Διδασκαλόπουλος μετὰ τῶν Πειραίων (Περαχωριτῶν)· ὁ Ἀθανάσιος Μαρχέλλος καὶ Ἰωάννης Πανούσης μετὰ τῶν Μεγαρέων· Πισσιῶται δὲ καὶ Ἰσσεῖς (Βιλιῶται) ὑπὸ τὸν Ἀνχινώστην Στέφαν, μέρος Γερανέων (Κουντουριωτῶν) ὑπὸ τὸν Οἰκονόμον καὶ ἄλλοι Κορίνθιοι ὑπὸ τὸν Παπανίκαν, συγκεντροῦνται τῇ 30 μαρτίου, ἡμέρα τετάρτη, οἱ μὲν ἐν ταῖς Κεγχρεαῖς (Κεχριαῖς) οἱ δὲ κατὰ τὸ λεγόμενον Τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ (τῶν Ἐξαμιλίων). Ὅλοι οὗτοι, περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἀριθμούμενοι, συνεφώνησαν, ἵνα πολιορκήσωσι τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ἀβλαβῇ τὴν πόλιν τηρήσωσιν, ἅφ' ἧς οἱ Τοῦρκοι προλαβόντες ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον πανέστιοι, φέροντες σιδηροδέσμιοι καὶ τὸν Ἀνδρῆικον Νοταρᾶν ἐκ διαταγῆς κατεπειγούσης τοῦ ἐν Τριπόλει Κιαμὴλ βεγῆ (α). Ὀλίγοι δέ τινες ἔμενον ἐντὸς ἐνὸς πύργου τῆς πόλεως, τοῦ Καρᾶ-Σούλου λεγομένου, ὅπως εὐκολύνωσιν οὕτω τὴν μεταφορὰν ὕδατος εἰς τὸ φρούριον.

Τῇ 34 μαρτίου εἰσῆλθον οἱ ἐν ταῖς Κεγχρεαῖς καὶ τῷ Τεῖχει εἰς τὴν πόλιν, ἧς διηρπάγησαν αἱ τουρκικαὶ οἰκίαι· αἱ δὲ κατὰ τὴν παραλίαν καὶ τὸ Διαβατικὴ ἀποθήκαι τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ ἐγένοντο λάφυρον τῶν Πειραίων. Τῇ 1 ἀπριλίου διεκόπη ἡ συκοινωνία τῶν τοῦ Ἀκροκόρινθου, καὶ ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου ἤρξατο. Τῇ 3 τοῦ μηνὸς τούτου ἔφθασαν δύο χαλκᾶ τηλεβόλα, πεμφθέντα μετ' ἄλλων πολλῶν πολεμοφοδίων παρὰ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννου Κλάδου, καὶ δι' αὐτῶν πολεμηθέντες οἱ ἐν τῷ πύργῳ Τοῦρκοι παρεδόθησαν. Ἐκ τούτων δ' ἀπέστειλαν ἕνα οἱ πολιορκοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, προτρεπομένους, ἵνα παραδοθῶσιν ὥς μὴ ἔχοντες σωτηρίας ἐλπίδα· ἐκεῖνοι ὅμως ἀπεκρίθησαν διὰ τῶν τηλεβόλων. Ἐντεῦθεν τῇ 6 ἀπριλίου ἐτέθησαν τὰ δύο τηλεβόλα κατὰ τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, δι' ἣν αἰτίαν οἱ Τοῦρκοι ἐταράχθησαν ἔτι μᾶλλον, θεωροῦντες συστηματικὰ τὰ πράγματα. Οὕτως ἡ Κορινθία ἅπασα ὠπλίσθη, καὶ ἱκανοὶ ἔνοπλοι ἐκ τοῦ Κάτω καὶ Ἐπάνω τμήματος (ναχαγιέ) προστεθέντες, κατέστησαν τὴν πολιορκίαν ἰσχυρωτέραν.

Ταῦτα διέτρεξαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κορινθίας. Ἡ διαγωγὴ τῶν Νοταρῶν ἀπόρροια ἦτο καρδίας ἀδυνάτου καὶ ἐντυπώσεων στιγμαίων, οὐχὶ δὲ καὶ προθέσεώς τινος ἀντιπατριωτικῆς. Ἦθελον οὗτοι συστηματικώτερα τὰ πράγματα, ὥσανεὶ ἡδύναντο γενέσθαι τοιαῦτα, καὶ τὸν παρόντα καιρὸν ἀναρμόδιον ἐθεώρουν, ὥσανεὶ ὑπῆρχε

βεβαιότης τις περὶ ἀρμοδιότητος ἐν τῷ μέλλοντι. Τὸν πατριωτισμὸν αὐτῶν βεβαιώνει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ ἀπὸ 20 δεκεμβρίου 1820 ἔγγραφος ὑπόσχεσις τοῦ πρεσβυτέρου τῆς οἰκογενείας Πανούτσου Νοταρᾶ : « ... Ὅσον ἐκ μέρους μας, (ἔγραφε τότε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγίῳ συ- » νελθόντας,) ἀναδυόμεθα μετὰ χαρᾶς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, εὐ- » χαριστούμενοι νὰ γενῶμεν « ΠΕΡΙΨΗΜΑ ΠΑΝΤΩΝ », νὰ ἀποβῶμεν » ὅμως ἐπωφελεῖς τῷ γένει κατὰ δύναμιν . . . » (α). Τοὺς δὲ φόβους αὐτῶν, αὐξηθέντας προσκαίρως ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐν τῇ Κορίνθῳ, βλέπομεν ἐκλείψαντας διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου, μεθ' ἧν ὁ Πανούτσος Νοταρᾶς συνεσπύχεται καὶ συνυπέγρα- φεν ἐν Βερθένοις μετὰ τῶν ἄλλων προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, τε- λευτῶντος τοῦ Ιουνίου.

Μεγαλόπολις (Λωντάρι).

Ἡ ἄλλοτε ὠραιότατη πρωτεύουσα τῆς Ἀρχαδίας διὰ τε τὸν πλη- θυσμὸν, τοὺς ναοὺς, τὰς στοᾶς, τὸ ἐξάριτον θέατρον καὶ τὰ ἄλλα οἰ- κοδομήματα αὐτῆς, ἡ Μεγαλόπολις, πατρίς τοῦ περιδόξου στρατη- γοῦ τοῦ Ἀχαικοῦ δεσμοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου, μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ μόνῃ· εὐτελὴς δὲ πολίχνη ἐπὶ λόφου, τὸ Λωντάρι, ἀντικαθίστησιν ἤδη τὸ ὄνομα ταύτης οὐχὶ ὡς ἐκ τῆς ταυ- τότητος τῆς θέσεως, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς δόξης τῆς ἀρχαίας πόλεως. Φέ- ρει ὅμως ἡ μικρὰ αὕτη καὶ μεσόγειος ἐπαρχία σημασίαν κατὰ τὸν ἀ- γῶνα ἱκανήν, διότι παρήγαγε πολλοὺς ἀξιολόγους στρατιωτικοὺς καὶ ἐπιχειρηματίας ἄνδρας, ὧν προεῖχον ὁ μὲν Ἀναγνωσταρᾶς διὰ τὸν νοῦν, ὁ δὲ Νικήτας, Κεφάλας καὶ Ζαχαρόπουλος διὰ τὴν ἀνδρείαν, ὁ δὲ Δικαῖος διὰ τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ τὴν δραστηρίαν ἐνέργειαν. Ἐν τῇ πολίχνῃ ταύτῃ κατῴκουν Τοῦρκοι ὑπὲρ τὰς διακοσίας οἰκογε- νείας, ἀνδρεῖοι καὶ ἱππεῖς οἱ πλεῖστοι.

Ἄμα κινηθέντων τῶν ὀρεινῶν τῆς Γόρτυνος καὶ τῶν Μεσσηνίων, οἱ Τοῦρκοι οὗτοι ἐκινδύνεον λίαν, ἐὰν ἔμενον ἐκτὸς φρουρίου καὶ ἔκθετοι, ὡς ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς μὲν μετῆνεγκον τὰ γυναι- κόπαιδα αὐτῶν εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἱππεῖς ἔ- μενον φυλάττοντες τὰς ἰδίας καὶ τὰς τῶν ἄλλων οἰκίας· εἶτα δὲ ἀκού- οντες τὸν Κολοκοτρώνην πλησιάζοντα ἐκ τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὰ « Μι- κρὰ λεγόμενα στενὰ τοῦ Λωνταρίου », ἔφυγαν καὶ οὗτοι εἰς Τρίπολιν.

Τότε ὁ Νικήτας, ἐπαναστάσης τῆς ἐπαρχίας, κατέλαβε τὸ χωρίον Πά-
παρι, ἀπέχον τῆς Τριπόλεως ὥρας τρεῖς καὶ ἡμίσειαν.

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τῆς Καρυταίνης (α), κώμης μικρᾶς παρὰ τῇ δε-
ξιᾷ τοῦ Ἀλφειοῦ, καίτοι ὀλιγαριθμότεροι, εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ἀ-
χρήστου μικροῦ φρουρίου, τῆς Τραπεζοῦντος, ἐνθαῤῥυνθέντες παρὰ τοῦ
Σπήλιου Κουλά καὶ Μιχαλῆ, ἀμφοτέρων δημογερόντων καὶ οὐδεμίαν
τοῦ μυστηρίου ἰδέαν ἔχόντων. Μετ' αὐτῶν ἔτυχε τότε καὶ ὁ βοεβόν-
δας τῶν Ἰβλακίων Μουσταφᾶς Ῥιζιώτης. Κατὰ πολὺ ὅμως μετημε-
λήθησαν οὗτοι, ὡς περιπεσόντες ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις, ἀφ' ὧν διε-
σώθησαν μόλις.

Ὁ λ υ μ π ί α (Φανάρι).

Ἡ μεσόγειος ἐπαρχία τῆς Ὀλυμπίας, περίφημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι
διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, διετέλει ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Λακεδαί-
μονος καταστάσει, καὶ ἔτι χεῖροσι βεβαίως, διότι ἐστρεφεῖτο στρατιω-
τικῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, καὶ ἠνόχλει αὐτὴν οὐκ ὀλίγον τὸ μίαισμα
τῆς ἐν μέρει ἐνεργουμένης μικτογαμίας. Οἱ σκληροὶ Τοῦρκοι ταύτης,
κατοικοῦντες ἐν τῷ Φαναρίῳ, Ζάχα καὶ Μούνδριζα, παρεβάλλοντο ἐ-
πὶ τῇ πολεμικῇ γενναιότητι καὶ ὁρμῇ μετὰ τῶν Βαρδουνιωτῶν καὶ
Λαλαίων, τῶν μὲν πρώτων ὀλιγώτερα ὅπλα ὄντες, τῶν δὲ δευτέρων
ἰσάριθμα ὡς ἔγγιστα. Διέφερον δὲ τῶν Φανκριτῶν Τούρκων οἱ Ζα-
χιῶται καὶ Μουνδριζάνοι, ἢ Μουρτατοχωρίται, διότι ἐσχηματίζοντο
ὅλως ὑπὸ γεωργῶν ἀλβανικῆς καταγωγῆς, καὶ μισθωτῶν, κοινῶς
τουρκοκοπέλων, ἀλλαξοπιστησάντων ἕνεκα τῆς ἀφορήτου τυραννίας.
Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων οἱ Ζαχιῶται ἦσαν μᾶλλον Τοῦρκοι, διότι πρὸ
τριάκοντα χρόνων μετέβησαν εἰς τὸν μωχαμεθανισμόν· οἱ δὲ Μουν-
δριζάνοι, ὡς πρὸ ὀλιγωτέρων τουρκίσαντες χρόνων, μόνον ἔφερον τὸ
ὄνομα Τοῦρκοι, μὴ γνωρίζοντες, τίνα ἐλάτρευον πίστιν, καὶ οὐδὲ τσα-
μίον ἢ ἱμάμην ἔχοντες. Προσέτι δὲ ἐνυμφεύοντο οὗτοι Ἑλληνίδας, καὶ
ἐκ τῶν γεννωμένων τὰ μὲν ἄρρενα ἠκολούθουν τοῦ πατρὸς τὴν θρη-
σκείαν, τὰ δὲ θήλεα τὴν τῆς μητρός. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ συνήθης πα-
ρὰ τοῖς Τούρκοις πλakoῦς κατεσκευάζετο ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις
ἐξ ἡμισείας δι' ἐλαίου καὶ ἐξ ἡμισείας διὰ βουτύρου· τὸν δὲ χοῖρον,
ὃν ἔτρεφον, σφάττοντες κατὰ τὰς ἀποκρέω, ἐμαγεύεον ἐπὶ τῆς αὐ-
τῆς κακκάθης μετὰ τοῦ προβατείου κρέατος· καὶ τοῦτο μὲν ἔτρωγον
ὁ πατήρ καὶ τὰ ἄρρενα, τὸ δὲ χοίρειον ἢ μήτηρ καὶ τὰ θήλεα. Προ-

σέτι οἱ Μουρτατοχωρῖται οὗτοι μόνου τοῦ «χαρκασιῦ καὶ τῆς σπέν-
τσας» ἀπηλλάσσοντο· καθ' ὅλους δὲ τοὺς ἄλλους φόρους, τὰ χρέη
καὶ τὰς ἀγγραεῖας ὑπεχρεοῦντο, ὡς καὶ οἱ Χριστιανοί. Διὰ τὸν λό-
γον δὲ αὐτὸν, ἐν ᾧ οἱ τοῦ χωρίου Μούνδριζας ἠνώθησαν μετὰ τῶν
Φαναριτῶν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης· οἱ τῶν λοιπῶν χωριδίων ἄλλοι
μετέβησαν εἰς τὸ Αἶλα, καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἀμετακίνητοι, ἐπανελθόν-
τες μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν πάτριον ἐλληνικὴν θρησκείαν. Πολλῶν μά-
λιστ' ἀνάδοχος ἐγένετο ὁ γέρων Κόλιας Πλαπούτας (α).

Ἦνωμένοι λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Φαναρίου, τῆς Ζάχας, τῆς Ζούρ-
τσας, ἀνηκούσης τότε τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Τριφυλίας, καὶ τινων χωριδίων
τῆς Μούνδριζας, ἀπεφάσισαν, ἵνα μεταβῶσιν ὁμοθυμαδὸν εἰς Τρίπο-
λιν, βλέποντες τὴν περὶ αὐτοὺς πυρκαϊὰν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τε-
ράστια ἀκούοντες πράγματα παρὰ τούτων καὶ ἐκείνων. Πρὶν ἢ κινή-
θωσι δὲ, ἠρώτησαν τοὺς προεστῶτας Πολυχρόνην καὶ Νικόλαον Ζα-
νετοπούλους καὶ Παναγιώτην Ζαρειφόπουλον, ἔαν καλῶς πράττωσιν
ἀναχωροῦντες. Ἐρώτησις τοιαύτη δόλιον βεβαίως σκοπὸν εἶχε. Ἄλλ' ἀποφεύγοντες οἱ προεστῶτες πᾶσαν περιπλοκὴν, ὑπεκρίθησαν ἄγνοιαν
ἐντελῇ περὶ τῶν γινομένων, καὶ τὰ πάντα σοφίζόμενοι ὑπεστήριξαν,
ὅτι οὐδένα οἱ ἀγάδες διατρέχουσι κίνδυνον, ἔαν μένωσιν ἐν τοῖς ἰδίοις.
Τότε, ἀμετάπειστοι οἷονεὶ δεικνύμενοι οὗτοι, διέταξαν τὴν προμή-
θειαν ἱκανῶν φορτηγῶν ζώων, ἀμέσως ἐνεργηθεῖσαν.

Τούτων δὲ γινομένων, ἐκ τῶν Ὀλυμπίων τινὲς ἤθελον, ἵνα προσ-
βάλῃσι τοὺς Τοῦρκους ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐπαρχίας Ἀνδριτσαίνῃ
κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν. Ἀποξέριφθείσης τῆς γνώμης ταύτης, ὡς
ἐπικινδύνου ἄλλως, ἀπεφάσισαν τὸ κτύπημα αὐτῶν κατὰ τὰ νῶτα,
ἅμα ὁ Κολοκοτρώνης, μεθ' οὗ συνεννοήθησαν εὐθὺς, ἀπαντήσῃ τού-
τους κατὰ μέτωπον. Τὸ δεύτερον τῶν σχεδίων αὐτῶν ἦτο τὸ λογι-
κώτερον, διότι ἔσωζε τὴν πόλιν τῆς Ἀνδριτσαίνης ἀπὸ τῆς καταστρο-
φῆς, καὶ συνάμα τὸ στρατηγικώτερον, διότι ἔθετε τοὺς ἐχθροὺς με-
ταξὺ δύο πυρῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ χωρίῳ Τετέ-
βεη, καί μετὰ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος. Τῇ δ' 27 μαρ-
τίου διελθόντες οἱ Τοῦρκοι τὴν Ἀνδρίτσαιναν, ἐστάθμευσαν παρὰ τὴν
κρήνην Σουλτίναν, περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ἀπέχουσιν ὥραν. Οἱ
Ὀλύμπιοι τότε, δεηθέντες ἐν τῇ ἁγίᾳ Βαρβάρᾳ τῆς Ἀνδριτσαίνης, ὑ-
ψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὀπλάρχῃ τὸν ἑαυτῶν ὠ-
νόμασαν τὸν Ζανέτον Χριστόπουλον. Κατόπι δὲ τῶν Τοῦρκων ἐκίνησαν

ὡς τριακόσιοι ἔνοπλοι καὶ πλησίον αὐτῶν ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ χωρίῳ Ῥόβια.

Τούτων ὅλων οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον γνῶσιν ἄμεσον, καὶ στιγμιαίως ἐρεθισθέντες διανοήθησαν, ἵνα θύσωσι καὶ ἀπολέσωσιν ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἀνδρίτσαϊναν· ἀνεστάλησαν ὅμως βλέποντες, ὅτι ἀφίνουσιν ἔκθετα ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τὰ γυναικόπαιδα αὐτῶν, καὶ ἀκούοντες περὶ τοῦ Κολοκοτρώνου ὡς ὄντος πλησίον μετὰ πολλῶν χιλιάδων Λακωνῶν. Ἡ φήμη αὕτη οὐσιωδῶς ἐγένετο σωτήριος.

Ἐκ τῆς Σουλτίνης ἔγραψαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Γόρτυνος, ὅπως ἐτοιμασθῶσι καὶ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῶν τῇ ἐπαύριον διὰ τὴν Τρίπολιν. Τὸ γράμμα τοῦτο, θανατώσας κατὰ τὴν γέφυραν τὸν κομιστὴν Τοῦρκον, συνέλαβεν ὁ Βασίλειος Βούτουνας, καὶ ἀμέσως πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην διηύθυνε. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁδηγηθεὶς ὁ Κολοκοτρώνης, κατέλαβε πάραυτα τὴν κατάλληλον θέσιν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ συγχρόνως ἀπέστειλε τῷ Ἡλίᾳ Μαυρομιχάλῃ εἰς Μεγαλόπολιν, τέσσαρας ἀπέχουσιν ὥρας, ἵνα καταφθάσῃ. Δυστυχῶς ὁ χωρικὸς πεζοδρόμος, εἴτε δειλιάσας, εἴτε ἀπολεσθεὶς καθ' ὁδόν, ἀφανὴς ἐγένετο, καὶ ἐπομένως ὁ Ἡλίας οὐδεμίαν ἔλαβεν ἔγκαιρον εἰδοποίησιν.

Ἄμα δὲ διαγελώσης τῆς ἡμέρας τῆς 28 μαρτίου, οἱ Φαναῖται ἐφάνησαν διευθυνόμενοι εἰς τὴν Γόρτυνα. Ἀνθρώποι καὶ ζῶα ἐξετείνοντο ἐπὶ δίωρον διάστημα ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ τόπου. Ἰδόντες δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ἐτοιμοπόλεμον, προετάχθησαν οἱ ὀπλοφόροι καὶ ἀποφασιστικοὶ ἐπετέθησαν ὑπὲρ γυναικῶν καὶ παίδων. Οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην Λάκωνες, τὴν κυριωτέραν σχηματίζοντες δύναμιν αὐτοῦ, ἀντέστησαν ἰσχυροί· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, πληγωθέντων καὶ τῶν δύο ὀπλαρχηγῶν Βοῦιδῃ καὶ Δουράκου, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεσύρθη εἰς τὰ πλάγια τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἤνοιξε τὴν δίοδον τοῖς πολεμίοις, ἀπολέσας δύο στρατιώτας Λάκωνας.

Οἱ Πλαπούται ἐστρατοπέδευον τότε ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν χωρίῳ Τσοῦκα, προσέχοντες τοῖς Λαλαίοις· ἀλλ' ἂν ἐκίνησαν βοηθοί, τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων ἀκούσαντες, ἔφθασαν ὅμως μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τοῦ τέλους τῆς προσβολῆς. Οἱ δὲ Λάκωνες λαβόντες τοὺς τραυματίας αὐτῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἐπομένως ἡ κατάστασις τοῦ Κολοκοτρώνου οὐδὲν ὑπισχνεῖτο. Ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι νοῦν καὶ θέλησιν, ὑπισχνεῖται πολὺ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἐν αὐταῖς μάλιστα ταῖς δεινοτέραις

τῶν περιστάσεων. Ὁ Κολοκοτρώνης βλέπων τὸ σῶμα τῶν Πλαπού-
τῶν καταντικρὺ καὶ ἐλπίζων βοηθήσοντας πλέον τοὺς Ὀλυμπίους,
δράττεται ἐτοίμως τῆς εὐκαιρίας καὶ καταλαμβάνει εὐθὺς, καίτοι μετὰ
θλίγων, ἄλλην παρὰ τῇ γεφύρᾳ τοῦ Ἀλφειοῦ θέσιν, φράττων οὕτω
τὴν δι' αὐτῆς διάβασιν τῶν ἐχθρῶν. Πλησιάσαντας δὲ τούτους καὶ
δρμητικῶς ἐπιπεσόντας ἐκ νέου κτυπῶσιν, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ
μέτωπον, οἱ δὲ Ὀλύμπιοι καὶ Πλαπούται ἀπὸ τῶν νώτων. Ἡ σύγ-
χισις καὶ ἡ ἀνωμαλία ἐκυρίευσεν οὕτω τὴν τάξιν τῶν Φαναριτῶν.
Ἐξορμῶσι τότε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Καρυτηνοὶ Τοῦρκοι· ἀποτυγχάνουσιν
ὅμως ἵνα βοηθήσωσι τοῖς πέραν τῆς γεφύρας Φαναρίταις. Ἐπὶ τέλους
ἀδύνατον βλέποντες, ὅπως διέλθωσι τὴν γεφυραν, οἱ Φαναρίται τρέ-
πονται πρὸς ἄλλην τοῦ Χαλῆλ ἀγὰ θέσιν, μόνην ἐαρινὴν διάβασιν
τοῦ ποταμοῦ· ἐκείθεν δὲ, καὶ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν δύο συγχρό-
νως πυρῶν τῶν ὑπὸ τοὺς Πλαπούτας Γορτυνίων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν
Χριστόπουλον Ὀλυμπίων, διαπερῶσι κακῶς ἔχοντες τὸν ποταμὸν,
ἱκανῶς ὀγκώδη καὶ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην διὰ τὸ χειμερινὸν τῆς ὥ-
ρας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀνεκολπίζοντο σφόδρα καὶ ἄνδρες καὶ γυ-
ναῖκες· ἱκανοὶ δὲ ἐθνατωθήσαν καὶ παρεβρύησαν πνιγέντες· ἐκ δὲ
τῶν Ἑλλήνων ἔπεσεν εἰς σηματοφόρος. Οὕτω διελθόντες τὸν πο-
ταμὸν οἱ Φαναρίται, ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ φρουρίου τῆς
Γόρτυνος.

Πρώτην ἤδη κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκέρδησαν ὑπε-
ροχὴν τινα ἠθικὴν οἱ Ἕλληνες, καὶ πρώτην οἱ Τοῦρκοι ἡσθάνθησαν
ἀντίκρουσιν καὶ ὑλικὴν ζημίαν, τυχόντες ἀνταγωνιστοῦ ἀρμοδίου, ὡς
τοῦ Κολοκοτρώνου. Τὴν ἐπιοῦσαν, 29 μαρτίου, ἐφθασαν πολλὰ χόθεν
βοήθειαι, ὁ μὲν Ἡλίας Μυρομιχάλης ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως μετὰ δι-
ακοσίων· ὁ δὲ Κανέλλος καὶ Δημήτριος Δεληγιάνναι ἐκ τῆς Περαμε-
ριᾶς μετ' ἄλλων τοσούτων· ὁ δὲ Δικαῖος, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ λοιποὶ
ἐκ τῆς Κυπαρισσίας μετὰ χιλίων· ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἡλίας Σαλαφα-
τῖνος. Ἐντὸς διημερίας συνεποσώθη δύναμις ἑξακισχιλίων περίπου·
οἱ δ' ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι κατέστησαν πολιορκούμενοι δεινῶς καὶ
μηδεμίαν ἔχοντες σωτηρίαν ἐλπίδα ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐξωτερικῆς βοη-
θείας. Τοσαύτη δ' ὑπῆρχεν ἡ πεποιθήσις τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς τα-
χίστης παραδόσεως αὐτῶν, ὡς μὴ ἐχόντων ἐπαρκούσας τὰς τροφάς,
ὥστε ὁ Δικαῖος ἔγραφε τῇ 30 μαρτίου πρὸς τοὺς ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννην
Κλάδον καὶ Νικόλαον Σπηλιοτόπουλον: «... *Κλεισθέντες εἰς το*

»κάστρον οἱ Φαναρίται καὶ Καρυτηνοὶ, βαροῦνται ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας. Ἐλπίζω ἀπόψε νὰ παραδοθῶν ἀφευκτως. Αὐριοι κινούμεν εἰς τὸ κέντρον (τὴν Τρίπολιν). Τὰ περιπλέον θέλετε μάθει ἀπὸ τὸ γράμμα μας πρὸς τοὺς ἀδελφούς Σπετσοῦδριώτας, διὰ νὰ ἰδῇτε, πόσον ἡ Θεία πρόκοια μᾶς βοηθεῖ . . . Λοιπὸν ἐνδυθῆτε τὰς περικεφαλαίας σας, καὶ προφθάσατε μὲ τοὺς ἀνδρείους Ἑλληνας μας, διὰ νὰ ἐορτάσητε μαζὴ μας τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα εἰς Τριπολιτσάν».

Τῆς πολιορκίας ταύτης τὸ ζήτημα ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλησι τόσῳ σπουδαῖον, ὥσῃ εὐηελπίστον ἅπαντες πολλὰ καὶ μεγάλα. Παρὰ τὴν ἐλπιζομένην καταστροφὴν ἐνὸς ἱκανοῦ σώματος μαχίμων ἐχθρῶν, παρὰ τὴν ἐπομένην ὠφέλειαν ἱσχυρῶν ὀπλίσεων, προέκειτο τὸ μεγαλύτερον πάντων ἡ ἐμπνευσις πολλοῦ θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀνωτέρων. Σύντονος διὰ τοῦτο κατεβάλλετο προσπάθεια, καὶ παχύτατα ἐνταυτῷ ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο ψεύδη πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ὅπως ἀπελπισθῶσι καὶ παραδοθῶσι ταχύτερον. Ἰδίως δὲ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἔγραφε τῷ βοεβόνδᾳ Μουσταφᾷ ἀγῆ: «Δὲν ἔχετε πλέον σωτηρίας ἐλπίδα, διότι καὶ ὅλοι οἱ Ἑλληνες τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔλαβον τὰ ὅπλα, καὶ ὁ σουλτάνος αἰχμαλωτίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, καὶ τὸ Ναύπλιον ἐκυριεύθη . . . » Καὶ τί πρῶτον ἢ ὕστερον εἴποι τις; Ἀλλὰ πονηρότερος ὁ βοεβόνδης, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἤρξατο ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν Τούρκων συνθηκολογεῖν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξαγοράζηται καὶ ὁ ἑαυτοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ κατῴρθησε πέμψας εἰς Τρίπολιν δύο Τούρκους ἐνδεδυμένους χωρικῶς, δι' ὧν ἐπεκαλεῖτο ταχίστην τὴν βοήθειαν, ὡς κινδυνεύοντων ἁπάντων τὸν ἕσχατον κίνδυνον. Τότε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Σῶρης ἐκ τῆς Ὀλυμπίας, εἰσελθὼν εἰς τὸ φρούριον, παρεκίνει τοὺς Τούρκους, ἵνα προσκυνήσωσι· ἐκεῖνοι δὲ ἡρώτων, «Σὲ ποιοὺς νὰ προσκυνήσουμε;» — «Δ' ἐμᾶς» ἀπεκρίνετο ὁ Σῶρης.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Κολοκοτρώνης οὐδεμίαν ἐκ τῆς Τριπόλεως ὑπόνοιαν περὶ βοηθείας εἶχε (α) γνωσθείσης ὅμως τῆς ἀποστολῆς τῶν δύο Τούρκων, εἶδεν ἀναπόφευκτον ταύτην, καὶ τὴν ἀνάγκην προέτεινε τῆς ἐγκρίρου παρὰ τοῦ Ἀναγνώστρα καὶ διὰ δισχιλίων στρατιωτῶν καταλήψεως τοῦ χωρίου Σάλεσι, κειμένου μεταξὺ Γόρτυνος καὶ Τριπόλεως καὶ ἐξίσου ἀπέχοντος τετραῶρου καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης. Δύο εἶχε σκοποὺς ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ τὴν ἀπό-

κρουσιν τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν ἐκινουῦντο, ἢ τὴν ἐκφόδισιν καὶ περιστολὴν τούτων ἐν τῇ Τριπόλει, βεβαιουμένων τὴν ἰσχυρὰν κατάληψιν τῆς εἰς τὴν Γόρτυνα ἀγούσης ὁδοῦ. Ἀντεῖπεν ὅμως ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, παρατηρῶν καὶ ὑποστηρίζων ἀναγκαιοτέραν καὶ ἐπωφελεστέραν τὴν διατήρησιν τοῦ ὅλου στρατοῦ περὶ τὸ φρούριον τῆς Γόρτυνος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμφίβολον ἐθεώρει τὴν ἐκ τῆς Τριπόλεως βοήθειαν οὐ μόνον διὰ τὴν μεσολαβοῦσαν ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γνωρίζομένην παρὰ τοῖς Τούρκοις ἰσχυρὰν κατὰ τὴν Γόρτυνα ἑλληνικὴν δύναμιν τῶν ἐξακισχιλίων· δεύτερον δὲ, ἐὰν ἀποκοπῇ, ἔλεγε, τὸ τρίτον μέρος αὐτῆς, ἡ πολιορκία τότε ἀποθαίνει ἀδύνατος καὶ κινδυνεύουσα ἀπέναντι ἐχθρῶν μαχίμων, καὶ τούτων πολεμουμένων ὑπὸ στρατιωτῶν, ὠσεπιπολὺ πρωτοπείρων τὰ ὅπλα. Ἀκατάπειστος ὁ Κολοκοτρώνης ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, ἀνεδέχθη, ἵνα ἀπέλθῃ καὶ καταλάβῃ ὁ Ἰδίας τὴν θέσιν τοῦ Σάλεσι διὰ πεντακοσίων μόνων· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀντεῖπεν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ματαιώσας ἐν τόσῳ ὄρθον καὶ κατάλληλον σχέδιον· διότι, θεωρουμένης ἀναπορεύκτου τῆς βοηθείας τῆς Τριπόλεως καὶ μὴ ἀποκρουομένης μακρὰν, οἱ πολιορκοῦντες Ἕλληνες, καὶ ὅσοι ἂν ὑπῆρχον, ἐξετίθεντο μεταξὺ δύο πυρῶν, ἐπίσης ἰσχυρῶν, τῶν τε πολιορκουμένων καὶ τῆς ἔξωθεν βοηθείας. Ἰδίου τότε ἐστερεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης σώματος στρατιωτικοῦ, ὅπως πραγματοποιῇ ἀπ' εὐθείας, ὅ,τι ἂν ἐσκέπτετο ἀναγκαῖον· οὐδ' ἐλάμβανε, τοιοῦτος ὢν, τὰς ψήφους τῶν ἄλλων, ἐν ᾧ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἴσχυε διὰ τῶν χιλίων Μεσσηνίων.

Τῇ 31, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, κινήσαντες οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς Τριπόλεως περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους πεζοὶ καὶ ἵππεῖς, κατέκαυσαν τὸ Σάλεσι ὑπὸ τὸν διπλοῦν σκοπόν· πρῶτον, ἵνα καταστήσῃσι τοῦ λοιποῦ δύσκολον τοῖς Ἕλλησι τὴν κατάληψιν θέσεως τόσῳ δεξιᾶς· καὶ δεύτερον, ὥς δι' ἄλλου τηλεγράφου, ἀναγγείλῃσι τοῖς ἐν Γόρτυνι πολιορκουμένοις τὴν κίνησιν ἑαυτῶν, καὶ διαθέσωσιν αὐτοὺς ἐτοιμούς πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἑλλήνων σύγχρονον. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀνέβη ταχὺς ἐπὶ μιᾶς ὑψηλῆς ῥάχιος, ὅπως τηλεσκοπῇ τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὠδήγησε τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἵνα ἐτοιμασθῶσι πρὸς μάχην, ἅμα ἰδῶσιν αὐτὸν τυλίσσοντα τὴν σημαίαν, ἣν ἔφερεν, ὥς σημεῖον τῆς ἐλευσεως τούτων. Γενομένου δὲ τοῦ συνθήματος αὐτοῦ, οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο διασκορπίζεσθαι, λόγῳ μὴ κυκλωθῶσι, πολεμούμενοι κατὰ μέτωπον καὶ ἀπὸ τῶν νώτων. Ἡ σύγκρισις οὕτως

εἰσῆχθη, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ προεχώρουν ὑποπτοὶ καὶ βραδεῖς. Οἱ Φαναρίται καὶ Καρυτηνοὶ ἐξῆλθον τότε ἐκ τοῦ φρουρίου. Καὶ οἱ μὲν κατὰ τὸ ὀπισθεν τοῦ φρουρίου μένοντες Πλαπούται ἐφύγον εἰς Ἡλιοδώραν· οἱ δὲ Δεληγιάνναι εἰς Λαγκάδια· ὁ δὲ Ἡλίας καὶ Δικαῖος εἰς Διμιτσάνην· οἱ δὲ Ὀλύμπιοι εἰς τὰ ἴδια· ἄλλοι δὲ ἀλλαχοῦ, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Βούρα εἰς Στεμνίτσαν (α). Ἐκεῖ μαθόντες αὐτὸν ὁ Ἡλίας καὶ Δικαῖος, ἀπῆλθον τὴν ἰδίαν νύκτα. Γενομένης δ' ἡμέρας, προέτεινεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἄμεσον κατάληψιν τῆς Λαγκάδας, ὅπως κτυπήσωσι τοὺς Τούρκους ἐκεῖ, ἐπανερχομένους εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκίνησαν οὕτω, μεθ' ὧσων εἶχον στρατιωτῶν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Βούρας· ἀλλ', ἕως φθάσωσιν εἰς τὸ Χρυσοβίτσιον, πλησίον τῆς Λαγκάδας κείμενον, ἔλειψαν οἱ πλείους τῶν στρατιωτῶν, καθ' ὁδὸν κρυβέντες, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἡδυνήθησαν οἱ ἀρχηγοὶ βῆμα περαιτέρω τοῦ Χρυσοβιττίου.

Οὕτω διασκορπίσαντες καὶ καταφοβίσαντες τὸν πρῶτον ἤδη σχηματισθέντα πολυάριθμον στρατὸν, οἱ Τούρκοι τῆς Τριπόλεως διέσωσαν ἀπὸ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου τοὺς Φαναρίτας καὶ Καρυτηνοὺς, ὡς οἱ Λαλαῖοι τοὺς Γαστουναίους, καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν συνώδευσαν τροπαιοῦχοι, πάμπολλα διαρπάξαντες ποίμνια, ἀγέλας καὶ ὅλα καθ' ὁδὸν τὰ χωρία (β). Συνέβη κατὰ τὴν Γόρτυνα ἐν μεγαλογραφίᾳ, ὅτι κατὰ τὴν Ἡλείαν ἐν μικρογραφίᾳ. Τίνας δ' ἄρα ἐμελλεν ἔχειν συνεπείας ὀλεθριωτέρης ἐπιτυχίας τῶν πολεμίων τοιαύτη, ἐὰν παρελάβανον οὗτοι μόνα τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Τρίπολιν, ἐλευθέρους δὲ τοῦ βάρους τούτου καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων μέσων ἄφινον ἐφωδιασμένους τοὺς Φαναρίτας καὶ Καρυτηνοὺς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Γόρτυνος; Τότε διεσκορπίσθη καὶ ἡ Ἀνδρίτσαινα προτροπῇ τοῦ Παναγιώτου Ζαρεφοπούλου· ἐπιστρέφων δ' εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς Γόρτυνος ὁ Ζανέτος Χριστόπουλος εὔρεν ἔρημον.

Εἰσελθόντων τῶν Φαναριτῶν ἐν τῇ Τριπόλει, δευτέρα καὶ χεῖρων τῆς προτέρας τῶν Βαρδουνιωτῶν ἔλαθε χώραν σκηνὴ καταπληκτικὴ, ἐνεκα ὧσων ὑπέστησαν οὗτοι κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλφειοῦ. Δι' αὐτὰ ἤδη οἱ πάντες ἔπνεον ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανῶν, ὧν οἱ παλμοὶ περὶ σφαγῆς ἐπικειμένης περιοδικῶς ἐπανελαμβάνοντο σφοδρότεροι. Ἐν τῇ παρούσῃ δὲ ὥρᾳ οὐ μόνον ὁ ὄχλος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχὴ ὑπερεξηγριώθη ἰδίως κατὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννου, ὅταν ἀνέγνωσε τὸ παρὰ

τῷ βοεβόνδα Μουσταφᾷ ἀγᾶ ὑπάρχον γράμμα τοῦ Κανέλλου, περὶ οὗ εἵπομεν. Ἐὰν μὴ ὑπῆρχον δὲ, οὐχὶ πλέον ἀμφιβολίαι, ἀλλὰ φόβοι δεινοὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἐκ τῆς ἀδήλου τύχης τοῦ ἐκραγέντος πολέμου, βεβαίως ἢ ἀπὸ τοῦ λαίμου ἐφαίμαξις αὐτῶν διετάσσετο εὐθὺς τουρκικῷ τῷ τρόπῳ.

Οὕτως ἐκινήθη εἰς τὰ ὄπλα ἡ Πελοπόννησος ἅπασα, καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ γεγονότα κατὰ τὴν κίνησιν ταύτης. Ἡ ἀρχὴ τῶν Καλαβρύτων ἐγενικεύθη διὰ ταχύτητος παραδειγματικῆς, διότι τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας γενικὸν ἦτο· ἐπομένως αἱ ἐπαρχίαι ἅπασαι εὐδιάθετοι ὑπῆρχον, καὶ μόνον τὸ πρῶτον περιέμενον σημεῖον. Ἐν περιλήψει δὲ οἱ ἐκτὸς τῶν φρουρίων ἐντόπιοι Τοῦρκοι αὐτῆς οἱ μὲν ἠχμαλωτίσθησαν, ὡς ἐν Καλαβρύτοις, Λαγκαδίσις καὶ Καλάμαις· οἱ δὲ ἄφησαν τὴν Πελοπόννησον, ὡς οἱ ἐν Αἰγίῳ· οἱ δ' ἀνέβησαν τὰς ἀκρόπόλεις, ὡς οἱ ἐν Πάτραις καὶ Κορίνθῳ· οἱ δὲ προσέφυγον εἰς τὸ Λάλα, ὡς οἱ Γαστουναῖοι, καὶ εἰς τὰ φρούρια, ὡς οἱ Ἀρκαδινοὶ, Ἀνδρουσιανοὶ, Μισθριῶται, Βαρδουνιῶται, Ἀργεῖται, Λωνταρίται, Καρυτηνοὶ καὶ Φαναρίται· καὶ μόνον ἐκ τῶν ἀποκλεισθέντων προσεβλήθησαν οἱ Πατρινοὶ, Γαστουναῖοι καὶ Φαναρίται. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Τριπόλεως συνήχθησαν οἱ ἡμίσεις περίπου τοῦ ὅλου κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀριθμοῦ. Ἐκ τῶν φρουρίων αὐτῆς τὰ μὲν ἦσαν πρώτης τάξεως, ὡς ἡ Ναυπλία καὶ ἡ Μεθώνη· τὰ δὲ δευτέρας, ὡς ὁ Ἀκροκόρινθος, τὸ Ῥίον, ὁ Πύλος, ἡ Κορώνη καὶ ἡ Ἐπίδαυρος Λιμηρά· τὰ δὲ τρίτης, ὡς ἡ ἀκρόπολις Πατρῶν· τὰ δὲ τετάρτης, ὡς τὸ διὰ προμαχώνων περιφραγμα τῆς Τριπόλεως. Ἐπολιόρησαν δὲ κατὰ γῆν·

Τὸ μὲν Ῥίον καὶ τὴν ἀκρόπολιν Πατρῶν οἱ Πατρεῖς, Καλαβρυτινοὶ (Κερυνεῖς) καὶ Αἰγιεῖς·

Τὴν δὲ Πύλον καὶ Μεθώνην οἱ Τριφύλιοι, Πύλιοι καὶ Μεθώνιοι·

Τὴν δὲ Κορώνην Λάκωνες, Μεσσήνιοι καὶ Κορωναῖοι·

Τὴν δ' Ἐπίδαυρον Λιμηρὰν Λάκωνες, Ἐπιδαυριοὶ καὶ Βρασιεῖς (Πραστιῶται)·

Τὴν δὲ Ναυπλίαν Ἀργεῖοι, Ναυπλιεῖς, Ἑρμιονεῖς καὶ Χελιδῶται·

Τὸν δ' Ἀκροκόρινθον οἱ τῆς Μεγαρικῆς, Κορίνθιοι, Τροιζήνιοι καὶ ἄλλοι.

Διὰ ποίων δὲ πολιορκητικῶν μέσων καὶ ὅπλων ἤρξαντο τῶν πολιορκιῶν; Δι' ἐνὸς καὶ μόνου, τοῦ ἀπλουστάτου πυροβόλου. Οὐδὲ λόγου καὶ χρῆζουσὶ τινεῖς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐξ ἐμπορικῶν πλοίων λαμβανόμενα

τηλεβόλα σμικρίστης ὀλκῆς, καὶ οὐδὲ τοῦ ὀνόματός εἰσιν ἄξιοι αἱ δι' αὐτῶν ὅπωςδῆποτε σχηματιζόμεναι τηλεβολοστοιχίαι. Τί ἡδύνατο ἡ ἀτομικὴ ἀνδρεία ἄνευ ἐτέρων βοηθητικῶν μέσων, ἄνευ τινὸς ὀργανισμοῦ στρατιωτικοῦ πρὸ πάντων; Ὅφειλεται ἡ παράδοξος ἄλλως κρινομένη ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐγκάρδιον αἵσθημα αὐτῶν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, δι' ἣν ἀπεφάσισαν τὸν περὶ πάντων κύβον ὀφείλεται κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὸν τρόπον, ὃν οἱ Τοῦρκοι συνέλαβον γενικὴν βλέποντες καὶ τολμηρὰν τὴν κίνησιν. Ἐκτὸς δὲ τούτων, κύριοι μὲν οἱ Τοῦρκοι τοῦ τόπου, ἀλλὰ δοῦλοι τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ λάτρηι τῆς κτηνώδους ἡδυπαθείας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς ὑπεροψίας καὶ τοῦ πεπρωμένου ἀμετάβλητοι, εἶχον ἀνεφοδίαστα τὰ φρούρια, ὅλα μὲν ἐκ τροφῶν καὶ ἁρμοδίου προσωπικοῦ τεχνιτῶν, ἕνια δὲ καὶ ἐξ ὕδατος ἀκόμη. Τοιούτων φρουρίων ἡ κυρίευσις ὑπὸ εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ οὐδὲ τριῶν ἢ πέντε ἡμερῶν ἔχρηζε. Ἐτόλμησαν ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες ἐφόδους κατὰ πολλῶν, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν τρομερῶν τῆς Ναυπλίας· ἀλλ' ἡ ἀποτυχία, ἐξαιρουμένης τῆς Τριπόλεως, ἦτο ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια τολμημάτων τοιούτων. Ὁλεθριώτατος ἄρα πολέμιος τῶν Τούρκων παρενεβάλλετο ἡ ἔλλειψις τοῦ ἄρτου· καὶ διὰ τοῦτο μόνον οἱ Ἕλληνες εἶχον ἔργον, ἵνα κωλύωσιν αὐτοῖς τὴν ἐσωτερικὴν συλλογὴν σιτηρῶν καὶ τὰς ἐξώθεν διὰ θαλάσσης προμηθείας. Διὰ τοῦτο δὲ, πίπτοντος φρουρίου τινὸς, ἔλεγον συνήθως: «*Ἄς εἶν' καὶ ἡ ὁ καπετὰν Ψωμάς!*»

Καθὼς ἐκ τῶν Πελοποννησίων μαχιμώτεροι ἦσαν οἱ Λάκωνες, Ἀρκάδιοι, Τριφύλιοι καὶ Μεσσήνιοι· οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων Τούρκων τοιοῦτοι καὶ ἐκλεκτότεροι ἦσαν οἱ Μεθώνιοι, Βαρδουνιώται, Λαλαῖοι καὶ Φαναριῖται. Οἱ Μεθώνιοι (κοινῶς Μοθωνιοὶ) παρελληλίζοντο πρὸς τοὺς Καρυστινοὺς τῆς Εὐβοίας· ἦσαν δὲ τουρκικῆς καθαρῶς καταγωγῆς, ὡς οἱ Λαλαῖοι ἀλβανικῆς, οἱ δὲ Φαναριῖται καὶ Βαρδουνιώται ἑλληνοτουρκικῆς. Ὅλοι ὠμίλουν καὶ ὀλίγιστοι αὐτῶν ἔγραφον τὴν ἀπλοελληνικὴν, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Μεθώνῃ, Κορώνῃ καὶ Ναυπλίᾳ, οἵτινες μᾶλλον τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον. Ὡσαύτως πρῶτισται ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τουρκικαὶ οἰχογένειαι καὶ μεγάλην ἐπιβροχὴν χαίρουσαι διὰ τε τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν καὶ τὴν πληθὺν τῶν γαιῶν, ὧσων ἐκυρίευσον, διεκρίνοντο ἡ τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ ἐν Κορίνθῳ, ἡ τοῦ Ἀλῆ πατσᾶ ἐν Ἀργεῖ, ἡ τοῦ Ἀγᾶ πατσᾶ ἐν Ναυπλίᾳ, ἡ τοῦ Σέχ Νετσήπ ἐφφένδου, Ἀρναούτογλου καὶ Δεφδερ Κεχαγιά ἐν Τριπόλει, ἡ τοῦ Μουστα-

φᾶ βεγῆ καὶ Σεῖδ ἄγᾶ ἐν Πάτραις, ἡ τοῦ Σουλεϊμάν ἄγᾶ καὶ Καδδῶρᾶ ἄγᾶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἡ τοῦ Μεχμέτ βεγῆ ἐν Κορώνῃ, ἄλλαι ἄλλαχού καὶ ἡ τῶν Ἰσμαηλαίων ἐν Λάλα.

Ἐλεύθεραι Τούρκων κατοίκων, πολλῶν ἢ ὀλίγων, ἦσαν μόναι ἡ Λακωνία, ἡ Μεσσήνη (Νησίον), τὰ Ἰβλάκικα, ὁ Πύργος, ἡ Κυνουρία (Ἄγιος Πέτρος καὶ Πραστός), ἡ Ἑρμιονίς (Κάτω Ναχαγιές τοῦ Ἀναπλιοῦ) καὶ ἡ Τροιζηνία (Κάτω Ναχαγές τῆς Κόρθος=Κορίνθου). Ἐκ τῶν Τούρκων δέ, ὅσοι κατῴκουν ἐκτὸς τῶν φρουρίων, μόνοι οἱ Λαλαῖοι ἔμειναν ἐν τοῖς ἰδίοις. Ἰκανοὺς θεωρήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν ἀντίστασιν, οὔτε εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, οὔτε εἰς τὰς Πάτρας, ὡς ἠναγκάσθησαν μετὰ τριμηνίαν, μετέβησαν.

Ἦν δὲ τὸ Λάλα (α) κωμόπολις μεγάλη ἐπὶ τερπνῆς θέσεως τοῦ δασώδους ὄρους τῆς Φολόης, κειμένου ἐν τῇ Ἥλιδι καὶ συνορεύοντος τῇ Ἀρχαδίᾳ. Ὁρίσθη ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ 1714 κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ Τουρκαλβανῶν, ὀλίγων τότε καὶ αὐξηθέντων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, ὅτε πολλοὶ τῶν καταδιωχθέντων ἔπειτα, ὡς γνωστὸν, παρ' αὐτῆς τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας Ἀλβανῶν, Τσάμιδων μάλιστα, κατέφυγον καὶ παρ' αὐτοῖς διέμειναν. Παραδέχεται κοινῶς, ὅτι οἱ συνοικισθέντες ὠνομάσθησαν Λαλαῖοι καὶ ὁ τόπος Λάλα ὡς ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν ὀνομαζομένου Λέλες.

Πτωχοὶ οἱ Λαλαῖοι καὶ ἄθλιοι πρὶν, ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν περιφερόμενοι ἐργασίας ἕνεκεν εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, μισθοφοροῦμενοι δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἰσχυροῖς Τούρκοις, καὶ μάλιστα τοῖς Χοτομαναίοις, ἢ ληστρικὰς σχηματίζοντες συμμορίας. Ἦσαν ἄνδρες λίαν εὐκίνητοι, ἄνδρεῖοι καὶ ὠραῖοι, διοικούμενοι παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἀπόλυτον ἐξασκουντος δικαιοδοσίαν μέχρι θανατικῆς ποινῆς. Ἐκτὸς τῶν κυρίως πολεμικῶν πύργων, αἱ πλείους τῶν ὀκτακοσίων οἰκιῶν αὐτῶν, ἅπασαι, μικραὶ καὶ μεγάλαι, πλινθόκτιστοι, ἐσχηματίζον τόσους ἄλλους δευτερεύοντας πύργους, ἐν μέσῳ ἐκτεταμένων περιοχῶν ὠκοδομημέναι. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀνεδείχθησαν ἰσχυροὶ, ἐνόνοντες μετὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τὰ μέσα, καὶ ἔκτοτε τῶν μὲν ἄλλων Τούρκων περιεφρόνουν, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἥλιδι ἐθεώρουν ὡς εἴλωτας, τοὺς δὲ Γορτυνίους Ἑλληνας συνεχῶς ἠνόχλουν, μόνον παρ' αὐτοῖς φόβητρον ἔχοντες ἐσχάτως τὸν Κόλιαν Πλαπούταν, ὡς καὶ πρότερον τὸν Ἀγριόγιαννην ἐκ τοῦ Μάττεσι, χωρίου τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐπλούτισαν δὲ τάχιστα τοὺς Λαλαίους αἱ ἀγοραὶ γαιῶν καὶ αἱ νυμφεύσεις. Ἐν τῇ Ἡλείᾳ ὑπῆρχεν ἡ πολυκτημονεστάτη καὶ ἀπολύτως ἰσχυρὰ τουρκικὴ οἰκογένεια τῶν Χοτομαναίων, καταγομένη ἐκ τοῦ Χοτινίου κατὰ τινας. Ταύτης οἱ ἀπόγονοι, καίτοι μεγάλα πορίζομενοι εἰσοδήματα, ἄστωι ὅμως καὶ πολυδάπανοι καθ' ὑπερβολὴν, ἐξεποιοῦν νῦν μὲν τὴν μίαν, νῦν δὲ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν, καὶ ταύτας ἡγόραζον ὥσεπιπολὺ οἱ Λαλαῖοι, καὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν οἱ Ἰσμαηλαῖοι, γενεά τις τοῦ Λάλα. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἡ γραμμὴ τῶν ἀρρένων ταύτης ἐξηλείφθη, καὶ τὰ θήλεα μέλη, ἐκπεσόντα τῆς προτέρως περιωπῆς, ἤρξαντο νυμφεύσθαι οἱ Ἰσμαηλαῖοι, ὡς οἱ ἰσχυρότεροι (α). Διὰ τοῦ μέσου ἰδίως αὐτοῦ ἐγένοντο οἱ μὲν Ἰσμαηλαῖοι κάτοχοι μεγάλου μέρους τῶν εὐφόρων γαιῶν τῆς Ἡλείας, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Λαλαίων εὐποροί.

Τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῶν Ἰσμαηλαίων ἀνῆκον οἱ περιώνυμοι ἀδελφοὶ Μουσταφᾶ ἀγᾶς καὶ Σεήδ ἀγᾶς (Σεηδάαγας), ὡς καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτῶν Ἀλῆ ἀγᾶς, ὁ ἐπνομασθεὶς Ἀλῆ Φαρμάκης. Ἐκ τούτων δὲ, ὡς ἐπιφόβων πλέον καταστάντων τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ, τὸν μὲν Ἀλῆ Φαρμάκην κατεδίωξεν ὁ Βελῆ πασσᾶς, πολιορκήσας ἐν τῷ χωρίῳ Μοναστηράκι (β). τὸν δὲ Σεήδ ἀγᾶν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀζίζ ἀγᾶν ἐδολοφόνησεν ὁ σουλτάνος κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1816 διὰ τοῦ βοεβόδα τῆς Ἡλίδος Ἰσμαήλ ἀγᾶ (γ).

Περαιόντες τὸ παρὸν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου κεφάλαιον, κηρύσσομεν ἄδικον ὅλως καὶ ὡς πρὸς τινα πρόσωπα ἐν μέρει καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔθνος ἐν γένει τὴν ἰδέαν, ὅτι αἱ πρῶται ἐν Καλαβρύτοις γενόμεναι προσβολαὶ ἦσαν «*ληστρικαὶ ... ἔργον τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων ἀτάκτων*» (δ). Ἀδικον μὲν διὰ τὰ πρόσωπα, διότι ἀπαλλοτριῶ ἀπὸ τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου, Ἀσημάκη Ζαήμου, Ἀσημάκη Φωτήλα καὶ ἄλλων τὴν τιμὴν τοῦ πρωταθλητοῦ ἄδικον δὲ διὰ τὸ ἔθνος, διότι ἐν ἄλλαις λέξεσι καταστρέφει ἐν ὅλον παρελθὼν μεγάλων ἐργασιῶν, καὶ παρίστησιν οὕτω τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπομένως τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης, οὐχὶ ὡς ἰδέαν ἐθνικὴν, πραγματοποιουμένην ἐπὶ τέλους, ἀλλ' ὡς ἐν σύμβαμα τύχαιον καὶ μικρὸν, ἐξ οὗ ἀποτελέσμα μέγα παρήχθη. Ἐὰν αἱ γενόμεναι ἐν Καλαβρύτοις προσβολαὶ ἦσαν ληστρικαὶ, οἱ πρόκριτοι συνελάμβανον βεβαίως, διότι ἠδύναντο, «*τοὺς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀτάκτους ὀπλοφόρους*» καὶ παρέδιδον τῇ τουρκικῇ ἀρχῇ, ἥτις ἀπῆτησε μά-

λιστα τοῦτο, ἀπαλλασσόμενοι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς εὐθύνης καὶ τῶν περαιτέρω συνεπειῶν· οὐδενὸς δὲ τοιούτου γενομένου, ἔπεται ἀναντίρρητος ἡ συστηματικότης τῶν προσβολῶν αὐτῶν, διότι ἐγένοντο κατὰ διαταγὴν· διότι οἱ προσβαλόντες ἦσαν στρατιῶται τῶν προκρίτων· διότι αἱ προσβολαὶ σύγχρονοι ἐνηργήθησαν ἐν τρισὶ θέσεσι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας· διότι ἀμέσως ἐπολιορκήθησαν ὁ βοεβόνδας καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι τῶν Καλαβρύτων· καὶ, ἐπὶ τέλους, διότι πρὸ τῶν προσβολῶν μὲν τσαῦται ἐγένοντο συνεννοήσεις, τὸν πόλεμον ἀφορῶσαι· μετὰ τὰς προσβολὰς δὲ ἡ Πελοπόννησος ἅπασα διηγέρθη εὐθύς. Ἀποτέλεσμα τοιούτον οὐδέποτε ἠδύναντο φέρειν προσβολαὶ ληστρικαὶ καὶ ἄτακτοι, οὐδὲ «τὸ ἔργον τριῶν ἢ τεσσάρων ἀτάκτων ὀπλοφόρων» ἠκολούθει ποτὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Ἑλλάς ἅπασα.

Οὔτε κατ' οὐσίαν ἄρα, οὔτε καὶ κατὰ τρόπον, ἂν τι τοιούτον ἐννοῆται, ληστρικαὶ ὑπῆρξαν αἱ προσβολαὶ τῶν Καλαβρύτων, ὁ πρῶτος οὔσαι σπινθήρ τῆς μεγάλης ἐπαναστατικῆς πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Μόνῃ τῇ «Μόρα καϊμακάμη» Μεχμέτ Σαλήχ συνεχωρεῖτο καὶ λέγειν καὶ γράφειν: «*Εἰς τὸν δρόμον Καστάναις* » *εὐγῆκαν μερικοὶ κλέπται* (οἱ καθ' ἡμᾶς λησταί), *καὶ ἐθάρεσαν μερικοὺς περαστικούς*» (α). Εἴτε ὥς ἐξουσία, εἴτε ὥς ἰδιῶται, οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τοὺς ἐπαναστάntας Ἕλληνας «*χιρζιζ γκιαουρλάρ*» (κλέπτας ἀπίστους). Οὐδεὶς δ' ἄγνοεῖ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι, ὥς ἔλειπον καὶ ταμεῖα πλήρη χρημάτων καὶ ἀποθήκαι πλήρεις ὀπλῶν, πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, οὕτως ἔλειπον ἐν τοῖς Καλαβρύτοις καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ καὶ στρατοὶ συγκεκροτημένοι καὶ μεγάλοι, ὅπως ἐπιδεικτικὴν ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέμου, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἐνόntων.

Αὐτὴν ὠφείλομεν τὴν δικαιοσύνην ὑπὲρ τοῦ πατριωτισμοῦ ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετέθησαν ὑπὲρ τῶν ὅλων καὶ θυσία ἢ εὐγενεστέρα καὶ ἱστορικωτέρα προσηνέχθησαν καὶ ἤδη καὶ καθ' ὅλον τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΧΕΡΣΩΑ ΕΛΛΑΣ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρουσιάζουσιν ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ χερσὼα Ἑλλάς τὰ δύο ἐναντία ἄκρα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας, τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀρνήσεως. Ἡ μὲν Ἀνατολικὴ ἐπανέστη συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τῆς Πελοποννήσου, φθίνοντος τοῦ μαρτίου· ἡ δὲ Δυτικὴ ἐκινήθη μόλις, φθίνοντος τοῦ μαΐου. Ὡς αἰτίαν τοῦ φαινομένου αὐτοῦ θεωροῦμεν οὐχὶ λόγους πολεμικοὺς, ὡς εἶπον ἄλλοι, ἀλλὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῶν δύο τούτων νομῶν τὰ διαφέροντα ἦθη καὶ τέλη. Ἐὰν προέκειντο λόγοι πολεμικοὶ, τοιοῦτους ἐξ ἐναντίας ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς εἶχεν ἀπολύτως, ἡ δὲ Δυτικὴ σχετικῶς. Ἡ Ἀνατολικὴ ἔφερε καὶ πλειότερους ἐσωτερικοὺς πολέμους (α), καὶ φρούρια πολυαριθμότερα, καὶ στενὰ ἀσθενῆ (β) καὶ ὀλιγώτερα ἐξησκημένα ὄπλα· ἀλλὰ, καὶ τοιαύτη οὖσα, ἐπανέστη ἐν τοῖς πρώτοις, εἰ καὶ ἀμέσως ἠπειλεῖτο ἔξωθεν παρὰ τῶν βαρβάρων τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, ὣν ὁ Ἀθως, ἡ Κασσάνδρα καὶ ἡ Θετταλομαγνησίαι ἡσυχάζον ἔτι καὶ οὐδένα ἀντιπαρισπασμὸν προέταττον. Ἡ Δυτικὴ τάνάπαλιν καὶ ὑπὸ Τούρκων ὀλίγων κατωκείτο, καὶ ἐνὸς μόνου φρουρίου, τῆς Ναυπάκτου, τὸ βάρος εἶχε, καὶ ὀπλων μαχίμων καὶ δεξιωτέρων φυσικῶν βοηθημάτων ἐπλούτει. Ἐὰν ἠπειλεῖτο ἐκ τῆς Ἠπείρου, εἶχεν ὅμως τὸ μέγα προπύργιον τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν διπλὴν ἔποψιν ἢ τῆς φιλίας ἢ τῆς ἐχθρας τῶν Ἀλβανῶν· διότι, εἰ μὲν ὑπῆρχον οὗτοι σύμμαχοι τῶν Σουλιωτῶν, βεβαίως οὐκ ἐξεστράτευον κατ' αὐτῆς· εἰ δὲ πολέμιοι, δύσκολοι καὶ πάλιν ἦσαν, ὅπως κινηθῶσι πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, ἀφίνοντες τὸ Σούλιον ὀπισθεν. Τοῦτο ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀκολούθως. Καὶ οὐ μόνον οὐδετεροῦτο οὕτως ἡ Ἀλβανία ἐνεκα τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων, ἠναγκασμένον, ἵνα ἀποστέλλῃ πολλαχοῦ δυνάμεις ἱκανάς, καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀδύνατον ἐγίνετο πρὸς διαθέσειν

καὶ ἑτέρων κατὰ τῆς Δυτικῆς δυνάμεων ἰσχυρῶν καὶ ἐπιφόβων.

Ἄλλως τε, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς καὶ κατοπιν αὐτῶν αἱ νῆσοι ἐπανεστήσαν οὐχὶ δι' ἑαυτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· ὥς μέρος δὲ τοῦ ὅλου καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς τῇ ἰδίᾳ ὑπήγετο κατηγορίᾳ καὶ ἐν τούτῳ περιεμένετο τῷ σημείῳ. Θεωρουμένης τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰγαίου ὥς τοῦ τρίποδος τῆς ἐπαναστάσεως, φυσικὸν ἦτο, ὅπως χωλαίνῃ αὕτη ἄνευ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ εὐλογοφανές, ἡ μὴ, τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν ἐπιφυλάξεων, ἃς ἀντέτεινον ὀπλαρχηγοὶ τινες, περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ πολιορκουμένου Ἀλῆ πασσᾶ, δυοῖν θάτερον, ἢ ἡμνηστεύετο οὗτος παρὰ τοῦ σουλτάνου εὐθὺς, ἢ ἐπιμόνως ἐπολεμεῖτο. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἀληθῶς ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἠπειλεῖτο ἐν γένει καὶ ἴσως κατεστρέφετο μάλιστ'· ἀλλὰ τότε τίς ἄλλη περιέμενε τύχη καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζεν αὕτη, τί ἐστὶν ἐξουσία τουρκικὴ, καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἐπανάστασεως ἔβλεπε τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν περιλαμβάνουσαν ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ τοὺς τε ἐπαναστάντας καὶ μὴ ἐπαναστάντας τόπους; Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξωγονεῖτο οὐσιωδῶς διὰ τὸν ἐπαγόμενον μέγαν ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολεμίων δυνάμεων· ἰδίως δὲ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς οὐδένα ἄλλον ἤθελεν ἔχειν σύμμαχον χρησιμώτερον, ἢ αὐτὴν τὴν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐπιμονὴν τοῦ σουλτάνου. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν, ποῖον τῶν δύο ὀπλαρχηγοὶ τινες τῆς Δυτικῆς ἐθεώρουν ὥς βεβαιότερον; Ἐάν τὸ πρῶτον, ἠδίκουν ἑαυτοὺς φαινόμενοι, ὅτι ἐπεζήτουν τὴν ἰδίαν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ὅλου, ἢ καὶ ὅτι προστίμων, περιστάσεως δοθείσης, ἵνα ὑπηρετήσωσι τῷ σουλτάνῳ κατὰ τῆς πατρίδος ὥς δοῦλοι, καὶ οὐχὶ τῇ πατρίδι κατὰ τοῦ σουλτάνου ὥς ἐλεύθεροι. Ἐάν τὸ δεύτερον, ὥφειλον ἵνα δείξωσι διαγωγὴν σύμφωνον, κινούμενοι συγχρόνως, διότι, μεγίστης ἐπικειμένης τῆς ἀνάγκης, οὐδεὶς ἐδικαίου συλλογισμὸς πᾶσαν, ἔστω καὶ ὀλιγοήμερον, ἔστω καὶ στιγμιαίαν, ἀδιαφορίαν.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν, ὅτι ἡ ἐπὶ διμηνίαν ὅλην παραταθεῖσα ἀκίνησις τῶν ὀπλαρχηγῶν (καὶ τοιούτους ἐννοοῦμεν τοὺς ὀλίγους, ἀλλὰ ἰσχυρωτέρους,) τῆς Δυτικῆς χερσὸς Ἑλλάδος προῆλθεν ὥς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἡθῶν, καθ' ἃ προανεκρούσαμεν. Τοῦ νέου Φαλάριδος τῶν Ἰωαννίνων ἡ σχολή, τῆς ἡμιχρίας Ἀλβανίας ἡ γειτονία καὶ

τῶν κατοίκων τοῦ τόπου ἡ μεγάλη ἀραίωσις ἐπενήργησαν δραστηρίως κατὰ τοῦτο. Ὡς στρατοκρατία δὲ μαχαιρική, καὶ πρὸ πάντων κληρονομική, οἱ τοιοῦτοι ὀπλαρχηγοὶ ἐδίσταζον, μὴ ἀπολέσωσιν ἐν πάσῃ ἄλλῃ καταστάσει πραγμάτων τὴν δικαιοματικὴν καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἣν ἐξήσκουν ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν. Ἀλλὰ, καὶ μολονότι παρ' αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρχον εὐκολίαι πολλαὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, προώρισται, ὅπως τὴν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐπανάστασεως τοῦ 1769 δόξαν τῆς Αἰτωλίας κατακτήσῃ ἐπὶ τῆς δευτέρας τοῦ 1821 ἡ Φωκίς.

Ἀ μ φ ι σ σ α (Σάλονα).

Πρώτη ἡ Ἀμφισσα τῆς Φωκίδος ἐκινήθη τῇ 27 μαρτίου, καὶ πρῶτος ὁ ὀπλαρχηγὸς ταύτης Πανουριάς, συμφώνους ἔχων τοὺς προκρίτους τοῦ τόπου, ἔδωκε τὴν κυρίαν ὄθησιν καὶ τὴν σημαίαν ὕψωσε. Μεγάλα δύναται ἡ πατριωτικὴ συνείδησις καὶ ἡ καλὴ θέλησις ἐνός, ἐν ἀρμοδίᾳ ὑπάρχοντος μάλιστα θέσει, ἀνθρώπου. Λόγῳ δὲ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς καὶ ὁ Σκαλτσᾶς καὶ Διάκος, συντάσσονται μετὰ τῶν πρωτᾶγωνιστῶν τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Γόρτυνος, εἰ καὶ οὐδέποτε καὶ παρ' οὐδενὸς ἐμνημονεύθησαν ὡς τοιοῦτοι οὔτε αὐτοί, οὔτε οἱ ἕτεροι δύο.

Ὁ Πανουριάς (α) ἀνῆκε τῇ τάξει τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρματωλῶν, γινόμενος περιοδικῶς ἀποστάτης κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐπιβαλλόμενος ἐκάστοτε τούτοις. Ἐγεννήθη τῷ 1767 ἐν τῷ χωρίῳ Δρέμισα, ἀνήκοντι ἤδη τῷ δήμῳ Κυτηνίων τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος. Τοῦ χωρίου τούτου προεστὼς ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Δημήτριος Ξηροτύρης ὀνομαζόμενος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπήλαυε φήμην μεγάλην κλέπτου Τούρκος τις Δελῆ-Ἀχμέτ, καὶ παρ' αὐτῷ προσηλώθη τῷ 1784 ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὁ Πανουριάς, ἀσκούμενος ἐπὶ πέντε ἔτη περίπου τὸν βίον ἐκεῖνον, δι' οὗ ἀνεδείχθη ἀρματωλὸς κατόπι. Οὕτω τῷ 1808 ἐγένετο ἀρχηγὸς κλεπτικῆς συμμορίας, καὶ τῷ 1813, ἐπίφοβος καταστάς, ἔλαβε τὸ «ἀρματωλίκι», ἥτοι τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐπαρχιακῶν ὅπλων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐπεμψε πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ τὸν Λάμπρον Κοσμᾶν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πανουριάς ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὸν κλεπτικὸν βίον μέχρι τοῦ 1817, ὅτε καταδιωχθεὶς ὑπέκυψε, καὶ μεταβὰς εἰς Ἰωάννινα ἔμεινεν ὡς ὑπὸ κράτησιν μέχρι τοῦ 1820, ἐποχῆς,

καθ' ἣν ὁ πόλεμος τοῦ σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐβοήθησε καὶ τούτῳ, ὅπως ἐπαναλάβῃ τῇ 26 ὀκτωβρίου τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀμφίσσης (α).

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔχαιρε παρὰ τοῖς ἀρματωλοῖς τὴν τιμὴν τοῦ ἀνδρείου, καὶ παρὰ τοῖς κατοικοῖς τὴν ὑπόληψιν φρονίμου καὶ καλῆς καρδίας ἀνθρώπου. Ὡς ἀρματωλὸς, ἦτο πραγματικῶς ὁ ἄγρυπνος κῦων τοῦ ποιμνίου ἀπὸ τοῦ σπαραγμοῦ τῶν λύκων Τούρκων. Ἀνάστημα ἔχων πλῆρες καὶ ἀνδρικὸν, πρόσωπον ἀρχαῖκόν, σοβαρὸν τὸ βλέμμα, εὐκολίαν λόγου, πολλὴν ἐτοιμότητα περὶ τὴν ἀστειολογίαν καὶ μεγάλην ἀφέλειαν τρόπων, διέφερεν ἐξόχως κατὰ τὰ ὑπὲρ πατρίδος αἰσθήματα αὐτοῦ, τὸν στρατιωτικὸν νοῦν καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ χειρῶν ἀδίκων. Μόνος οὗτος ἐκ τῶν παλαιῶν ὀπλαρχηγῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ μόνος ὁ Μακρῆς κατὰ τὴν Δυτικὴν, οὐδέποτε ἤλθεν ἐν συναφείᾳ οἰαδήτινι μετὰ τῶν Τούρκων, οὔτε προέτεινεν ἢ ἐδέχθη ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος συμφωνίας ὑποταγῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους, καίτοι προσκαίρου πάντοτε.

Ἡ δ' Ἀμφίσσα, ἀρχαία μητρόπολις τῶν Ὀζόλων ἢ Ἐσπερίων Λοκρῶν καὶ ἥδη πόλις μικρά, μέρος αὐτῆς ἀποτελοῦσα, κεῖται οὐ μακρὰν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ καρποφορωτάτου Κρυσσαίου πεδίου κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον καὶ ὑπὸ τὰς ὑπωρείας ὑψηλῶν περικυκλούντων αὐτὴν ὄρεων. Ἀπέχει τῆς θαλάσσης μέχρι δύο μιλίων, καὶ φέρει παλαιάν τινα ἀκρόπολιν θέσει ἀθλίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠρίθμει οἰκογενεῖας τουρκικὰς μὲν μέχρι τῶν τριακοσίων, ἑλληνικὰς δὲ ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας. Ὡς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου, οὕτω καὶ τὸν κόλπον τῆς Ἀμφίσσης ὠρρίζει ἡ παρατηρουμένη κανονικὴ παλὶρροία καὶ ἄμπωτις· ἀλλὰ τὸ λαμπρότερον ἦδη ὠράισμα τῆς ὁμωνύμου ταύτης ἐπαρχίας ἦσαν ὁ Πανουριᾶς καὶ τὰ γενναῖα ὅπλα αὐτῆς, ἐξ ἧς διάφοροι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἀνεδείχθησαν πολεμικοὶ ἄξιοι· διότι, καθὼς ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς, οἱ κάτοικοι ταύτης ὀπλοφόρουν πάντοτε, ὡς οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀκαρνανεῖς. Παρὰ πάντα ἕως ἄλλον ὀπλαρχηγὸν τοῦ παλαιοῦ συστήματος ὁ Πανουριᾶς ἐφιλοτιμεῖτο, ὅπως ἔχῃ τὴν στολὴν καὶ τὴν ὅπλισιν τῶν ἀμέσων αὐτοῦ στρατιωτῶν ὁμοιόμορφον.

«Βουλouκτσίδας» οὗς ἂν εἴποι τις ἀποσπασματάρχας, πρῶτα δὲ ὄργανα αὐτοῦ, εἶχε τὸν Ἰωάννην Γούρην, Ἀθανάσιον Μανίαν, Παπᾶ Ἀνδρέαν, Γεώργιον Χελμούκην Πελοποννήσιον, Ἰωάννην Μαμούρην

καὶ Καπλάνην. Μετὰ τοῦ Διάκου καὶ Δουβουνιώτου ἀντεπέστελλε τακτικῶς, πλησιάζοντος τοῦ χρόνου τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅτε δὲ ἐκινήθη ἡ Ἀχαΐα, εὐρέθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἑλίου, ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μεμαχρυσμένη τῆς πόλεως, ὅπου ἀπῆλθον καὶ ὁ Γούρας καὶ ὁ Χαλμούκης. Τότε προσεκάλεσε τοὺς γέροντας αὐτῆς καὶ δνομαστὶ τὸν Ἀναγνώστην Γιαγιτσην, Ῥήγαν Κοντορήγαν καὶ Ἀναγνώστην Κεχαγιᾶν, ὅπως συσκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ περὶ τοῦ πρακτέου. Κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας διεπορθμεύθησαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Αἰγίου· ἡ περίστασις δ' αὕτη δυσηρέστησεν οὐκ ὀλίγον τὸν Πανουριᾶν, ὡς ἐπιφορτιζόμενον προσθέτους ἐχθροὺς, ἐν ᾧ ὑπῆρχον ἱκανοὶ ἄλλοι ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἀλλὰ «μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος» προΐστατο τῆς συνελεύσεως τῶν Ἀμφισσέων· ἄλλ' ἡ φλόξ τῆς ἀπέναντι ἀχαϊκῆς Αἴτνης ἐφώτιζε τὸν νοῦν αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἴσχυσεν, ἵνα ἀποτρέψῃ μιᾶς ἡρωϊκῆς ἀληθῶς ἀποφάσεως καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας καὶ τὸν Πανουριᾶν, δεχόμενον τὴν γνώμην αὐτῶν. Οὕτω, συνορκισθέντων ὅλων ἐκ νέου, ὑφούται ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως· ἡ Φωκὶς λαμβάνει τὴν περιώνυμον θέσιν τῆς Ἀχαΐας ἐν τῇ Στερεᾷ· ὁ δὲ Πανουριᾶς τὸν μὲν Ἀθανάσιον Μανίκαν καὶ Παπανδριᾶν ἀποστέλλει εὐθὺς πρὸς στρατολογίαν εἰς τὰ Βλαχοχώρια, τοὺς δὴμους ἤδη Δωριέων καὶ Κυτινιατῶν· τὸν δὲ Γούραν εἰς τὸν Ἀγιον Γεώργιον, χωρίον κείμενον πλησίον τῆς Ἀμφίσσης, ὅπως συνεννοηθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ τῶν ἄλλων χωρίων, καὶ ἰδίως τῶν Οἰανθέων (Γαλαξιδιωτῶν). Ὁ Μανίκας ἦν ὁ γαμβρὸς τοῦ Πανουριᾶ, ὁ δὲ Γούρας ἐξάδελφος τούτου, ἀποφασιστικώτερος καὶ δραστηριώτερος δεικνύμενος τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὑπῆρχε λίαν ἐνεχόμενος παρὰ τοῖς Τοῦρκοις ἀπὸ ἐποχῆς προγενεστέρας (α). Διὰ ταχύτητος ἀπαρξαιγματίστου ἐστρατολογήθησαν περὶ τὸν Γούραν μὲν ἑπτακόσιοι, περὶ τὸν Μανίκαν δὲ καὶ Παπανδριᾶν τετρακόσιοι.

Κείμενοι ἡ μία κατέναντι τῆς ἄλλης, πολιοῦχοι δὲ τῶν δύο πλευρῶν, τῆς τε ἀρκτικῆς καὶ μεσημβρινῆς, τοῦ μεγάλου Κορινθιακοῦ κόλπου, αἱ δύο μοναὶ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Προφήτου Ἑλίου ἀξιούνται τῆς δάφνης περὶ τῶν πρωτείων κατὰ τὸν ἀγῶνα. Ἡ Λαύρα ἐδέχθη τοὺς Ἀχαιοὺς συσκεφθέντας καὶ πρῶτους κινήθέντας κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ὁ Προφήτης Ἠλίας ἐδέχθη τοὺς Φωκεῖς συσκεφθέντας καὶ πρῶτους κινήθέντας κατὰ τὴν Στερεάν.

Ἐν τῇ Οἰάνθῃ (Γαλαξιδίῳ) οὐδεὶς ποτε κατόκει Τοῦρκος. Παρα-

θαλασσία ἐξ ἑπτακοσίων οἰκιῶν τῆς ἰδίας χώρας τῶν Ὀζόλων Λοκρῶν, κεῖται αὕτη κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Κρισσαίου κόλπου, ἔχουσα λιμένα ἐξαίρετον· ἦν δὲ σχετικῶς ὁ φερώνυμος Γαλαξίας πολλῆς καὶ διαφόρου πολεμικῆς ὕλης. Διέθετε τεσσαράκοντα εὐμεγέθη πλοῖα, ἐκτὸς τῶν πολλῶν μικρῶν, καὶ γήνην ἐνταυτῷ δύναμιν. Ἐθεωρεῖτο ἐκ τούτου ὡς τὸ πρῶτον στήριγμα τῶν γενομένων ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφῆτου Ἡλιοῦ ἀποφάσεων, ὅτε καὶ ἀνάγκη μεγάλη πολεμοφοδίων ὑπῆρχε, καὶ τὰ ἐν Ναυπάκτῳ τουρκικὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἀπόσπασμα ὄντα τοῦ ἐν Συβότοις στολίσκου, ἠπειλοῦν ζημίας μεγάλας. Εὐτυχῶς οἱ Οἰανθεῖς ἠσπάσθησαν πάραυτα τὸν πόλεμον, μὴ ἐξετάζοντες καὶ αὐτοὶ, καθὼς καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς πρὸ αὐτῶν, εἰς ὅποιον εἰσέρχονται ἀγῶνα πρῶτοι καὶ μεμονωμένοι, ὡς ἡρεμούσης ἔτι τῆς Στερεᾶς ὀλοκλήρου, ἐξαιρέσει τοῦ Σουλίου. Ἡ πατριωτικὴ αὕτη διαγωγὴ τῶν Οἰανθεῶν ὑπισχνεῖτο τότε οὐ μόνον τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἀλλὰ καὶ πλείστων τὴν ἐνίσχυσιν ἐκ τῶν γηίνων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἣν εἶχον.

Γινομένων δὲ τούτων, ὁ βοεβόνδας Ἀμφίσσης Ἰζὲτ βεγῆς καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι, βεβαιωθέντες τὰ πάντα παρὰ τῶν διαπορθευθέντων Τούρκων τοῦ Αἰγίου, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ ὑπονοιῶν τῶν πλέον σοβαρῶν καὶ, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἀτύχημα, ἀνήσυχoi ἀνεδίβασαν εἰς τὴν ἔρημον ἀκρόπολιν καὶ γυναικας καὶ παῖδας καὶ γέροντας, οἱ πλείους δὲ αὐτῶν ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῶν πλησίον τῆς ἀκροπόλεως οἰκιῶν, ἵνα κυριεύσιν οὕτω τοῦ ὕδατος τῆς μόνης πηγῆς, τῆς ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένης. Ἠλπισαν δὲ ἰσχυροὺς μὲν ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐσωτερικὴν ἐπίθεσιν, ταχίστην δὲ τὴν βοήθειαν τῶν περιοίκων Τούρκων ἐλευσομένην. Μετὰ τούτων συγκατεσκηνώσαντο ἐξ ἀνάγκης καὶ οἱ τοῦ Αἰγίου, ἐν λυπηροτέρᾳ τῆς τῶν ἄλλων εὐρεθέντες καταστάσει, καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἐσχημάτιζον σῶμα ἐξακοσίων ἐνόπλων.

Ὁ Πανουριᾶς καὶ οἱ ἄλλοι ἐμεθοδεύθησαν τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα πρὸς πλείονα ἐμψύχωσιν τοῦ τόπου. Ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἀμφίσσης φθάσας ἐσπευσμένως ἄνθρωπός τις ἀνήγγειλεν, ὅτι εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς ἐλλιμενισθέντα ῥωσικὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ἀμέσως δὲ ἐνθουσιασθέντες ἐκ τοῦ ἀκούσματος αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν Πανουριᾶν, ἀνεβόησαν: «*Τί λοιπὸν προσμένομεν ἀκόμη;*»

Καὶ Ἀμφισσεῖς καὶ Οἰανθεῖς ἐκίνησαν τὴν πρωτὰν τῆς 27 μαρτίου κατὰ τῆς πόλεως ἔνθεν καὶ ἔνθεν, εἰς τρία διηρημένοι μέρη. Τὰ

μὲν ἀριστερὸν ὠδήγει ὁ Γούρας, τὸ δὲ δεξιὸν ὁ Παπανδριᾶς καὶ Μανίκας, τὸ δὲ κέντρον ὁ Πανουριᾶς. Οἱ Οἰανθεῖς ἔφερον καὶ τινα τηλεβόλα ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν. Μετὰ τετράωρον προσβολήν, πανταχόθεν γενομένην, ἐκυριεύθη ἡ πόλις· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐξαίρεσει Ἀλβανῶν τινῶν παραδοθέντων, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Αὕτη ἐσπερεῖτα καὶ δεξαμενῶν καὶ πηγαίου ἢ φρεατίου ὕδατος. Ἄμυχ δὲ γενομένων τῶν Ἑλλήνων κυρίων τῆς ἐξω πηγῆς, οὐδεὶς εἰς τοὺς Τοῦρκους ἔμεινε πλέον ἀπαλλαγῆς τρόπος. Τῇ 8 ἀπριλίου ἐξώρμησαν ἀπελπιστικοὶ οὗτοι, ἵνα καταλάβωσι τὴν θέσιν τοῦ ὕδατος· ἀπέτυχον ὅμως, δεκατριῶν φονευόντων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Χαΐτας. Τελευταῖον δ' ὑπέκοντες ὑπὸ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην τῆς δίψης, οἱ βέγηδες καταβάντες εἰς τὸν Πανουριᾶν ἠρώτησαν: «*Ποιὸς εἶναι ὁ ἀφέντης σας, καὶ προσκυνήσουμε;*— *Νά! ἐγὼ 'μαι ὁ ἀφέντης σας, καὶ 'ς ἐμένα θὰ προσκυνήσετε*», ἀπεκρίθη ὁ Πανουριᾶς. Ἄνευ δὲ λόγων περαιτέρω ἐξῆλθον ἅπαντες τῆς ἀκροπόλεως τῇ 10 ἀπριλίου, παραδόσαντες προηγουμένως τὰ ὅπλα. Ἡ πολιορκία διήρκεσε δεκατριήμερος.

Ἡ κυριότης ἐξακοσίων ἐπλίσεων ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ ἦτο σημασία τις· ἡ δ' ἀπαρχὴ αὕτη τῆς πολεμικῆς ἐπιτυχίας ἐνεψύχωσεν ἰσχυρῶς τὰ πνεύματα τῶν τε Φωκέων καὶ τῶν περιοίκων. Ἀλλὰ δυστυχεῖς εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ μάλιστα ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόπιστοι τύραννοι, αἰχμάλωτοι γινόμενοι ἐπαναστατικῆς ἐποχῆς, καὶ ταύτης μόλις ἀρχομένης. Αἱ προφορικαὶ ἢ καὶ γραπτὰ συνθήκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ δι' αὐτοὺς, ἢ πρόσκαιρός τις παρηγορία καὶ βάσανος διαρκεστέρα. Μόνοι ἐκ τούτων ἐπέζησαν, ὅσοι ἐπέτυχον μεταβιβασθέντες εὐθὺς εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν, ἢ προεστατεύθησαν καλῶς, ἐξαγορασθέντες ἔπειτα ἢ ἀνταλλαγέντες δι' αἰχμαλώτων Ἑλλήνων· οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ὑπέστησαν πᾶσαν σκληρὰν περιπέτειαν ἕνεκα τῶν φυσικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὴν ἔτι τὴν διὰ μαχαίρας ἐξολόθρευσιν ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου δεινότητος περιστάσεων, τῶν μὲν συνεπῶν, τῶν δὲ ἀπροόπτων. Οὕτω παραδοθέντες οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀμφίσσης καὶ οἱ τοῦ Αἰγίου, ἄλλοι μὲν, ἢ οἱ βέγηδες, ἐκρατήθησαν, γνωμοδοτήσει τοῦ Γούρα, ὥς ἐνέχειρα ἐν τῇ πόλει, κατοικήσαντες ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις, ἢ συγκατοικήσαντες ἕνεκα ἀσφαλείας πλειοτέρως μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως, οὓς εἶχον σχετικωτέρους· ὅλοι δὲ οἱ λοιποὶ διενεμήθησαν εἰς τὰ χωρία, σφαγέντες μετ' οὐ πολὺ διὰ διαφόρους λόγους. Καὶ ἐν

τῇ Στερεᾷ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ πολλαχοῦ τῶν νήσων ὁ κυριώτερος τῶν λόγων αὐτῶν ἦτο εἷς, ἡ χρησιμότης τῶν αἰχμαλώτων ὡς ὁδηγῶν τῶν ἄλλων ἔξωθεν ἐπερχομένων Τούρκων, διότι ἐγνώριζον οὗτοι ἐπιτοπίως καὶ ὅλας τὰς ὁδοὺς καὶ ὅλας τὰς θέσεις καὶ δὴν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Μεγάλων ἀληθῶς δυστυχημάτων ἐγένοντο παραίτιοι, ὅσοι σωζόμενοι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ θανάτου, ἐπανήρχοντο μετὰ τῶν πολέμιων δυνάμεων, πρῶτοι καὶ κύριοι ὁδηγοὶ τούτων (α).

Δ ω ρ ῖ ς (Λιδωρίκιον).

Πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου τραχυτάτης καὶ λυπρογαίου μικρᾶς ἐπαρχίας, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀμφίσσης, ἡ Δωρίς ἠκολούθησεν ἀμέσως αὐτὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τέσσαρα χωρία ταύτης, κείμενα πρὸς τὴν δυτικὴν σειρὰν τῆς Οἴτης, τὴν Ζώναν λεγομένην, διασώζουσιν ἔτι τὸ ἰδίωμα τῆς ἀρχαίας αὐτῶν διαλέκτου, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ὑπετάγησαν διὰ τὴν ἀγρίαν καὶ βραχὴν ὄρεινὴν χώραν, ἣν οἰκοῦσι.

Ὁπλαρχηγὸς τῆς Δωρίδος ἦν ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς, καταγόμενος ἐκ τῆς Ἀρτοτήνης καὶ πρωτοπαλλήκρον ὢν ἄλλοτε τῶν Κοντογιανναίων. Ἀνὴρ σύννους καὶ βαρὺς, ἀλλὰ δυσειδέστατος τὴν ὄψιν, ὡς τερατώδη φέρων φυσιογνωμίαν προσώπου διὰ τὸ ὅλως ἀγριωπὸν καὶ παράδοξον τῶν χαρακτῆρων αὐτῆς, δυσπολιτευτότερος δὲ τοῦ Πανουριᾶ, ἀλλ' ἐφάμιλλος τοῖς πατριωτικοῖς αἰσθήμασι, μεγαλητέραν ἢ ἐκεῖνος ἀπήλαυε φήμην ἐπὶ γενναιότητι καὶ ἐπιβρόχῃ ἐξαίρετικὴν ἐξήσκει.

Ἐπὶ τοῦ πρὸ ὀλίγου κινήθέντος πολέμου τοῦ σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὡς ἄλλοι πολλοὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς, καὶ ἰδίως ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, οὕτω καὶ ὁ Σκαλτσᾶς, ὡς εὐνοούμενος πρότερον παρὰ τοῦ τυράννου αὐτοῦ τῆς Ἡπείρου, ἐθεωρεῖτο ὑποπτος καὶ ἐπίσης, ὡς οἱ ἄλλοι, μυστικὰς ἔχων ὁδηγίας πρὸς στρατολογίαν καὶ ἀντίκρουσιν κατὰ τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων. Τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπεστήριζεν ἔτι μᾶλλον παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ ἡ διαγωγὴ τῶν συμμαχησάντων ἀναφανδὸν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Σουλιωτῶν. Διὰ τοῦτο, εἷς τῶν πολλῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ διορισθέντων στρατηγῶν, ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς, μόλις φθάσας εἰς Λάρισσαν, διε-

τάγη, ἵνα στρέψῃ πρὸς τὰς ἔσω τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Θυάμου ἐπαρχίας, καθάρισή δ' αὐτὰς τῶν ὑπόπτων ὀπλαρχηγῶν καὶ πάσης ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐνδεχομένης πολεμικῆς παρασκευῆς, καὶ οὕτω διευθυνθῇ εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἦν δ' ὁ Μπαμπᾶ παστᾶς διαβόητος ἐπὶ ὠμότητι, ἄλλος Χασὰν πασσᾶς τῆς Εὐβοίας, ὁ ἐπονομασθεὶς διὰ τὸ αἰμοδόρον αὐτοῦ Χασάπ πασσᾶς (σφαγεὺς σατράπης,) καὶ πανταχοῦ τὸν τρόπον ἢ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐνεποίει. Ἀγαθῇ ὁμως τύχῃ ἔφερε παρ' ἑαυτῷ γραμματέα τὸν Νικόλαον Λασπᾶν, μεμνημένον ὄντα τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ μυστηρίου, καὶ διὰ τρόπων ἰδίων προλαμβάνοντα τοὺς σκοποὺς, οὓς ὁ σατράπης εἶχε κατὰ διαφορῶν προσώπων.

Ἐκ τῆς Λαμίας ἤρξατο ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς ἐνεργεῖν καὶ διατάσσειν συμφώνως πρὸς τὴν νέαν ἀποστολὴν, ἣν ἔλαβε. Ὁ Ἰωάννης Δουβουνιώτης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Λαμίας καὶ τῆς Ὁπουντίας Λοκρίδος, ὑπεκρίθη ἐπιτηδείως, δόσας τὰ πιστά. Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Ὑπάτης, ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Τούρκοις σουλτανικός. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ὀπλαρχηγὸς Λεβαδείας, ἐν δεινοτάτῃ ἤδη εὐρεθεὶς θέσει, οὐ μόνον ὥς μὴ πιστευθησόμενος, καὶ ἂν ἀπειράκις ὑπισχνεῖτο πίστιν τῷ σουλτάνῳ, ἀλλὰ καὶ ὥς γνωρίζων τὰς ἐναντίον αὐτοῦ ἀδυσωπήτους δυσμενεῖας τῶν Τούρκων τῆς τε Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς, προέλαβε φυγῶν. Ὁ δὲ Σκκλητσᾶς, παραγενομένου εἰς τὸ Βελοῦχοβον τῆς Δωρίδος τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ, οὐδόλως ἐνεφανίσθη αὐτῷ, καίτοι ζητηθεὶς, λόγῳ ὅτι κατεδίωκε τότε ληστὰς ἀναφανεύοντας ἐν τοῖς ὄρεσι. Τὴν τοιαύτην παράστασιν, γενομένην παρὰ τῶν προκρίτων ἀντιπροσώπων τῆς Δωρίδος Παναγιώτου Λιδωρίκη καὶ Τριανταφύλλου Ἀποκορίτου, δυσαρέστως μὲν ἤκουσεν, ἀλλὰ παρεδέχθη ὁ Μπαμπᾶ πασσᾶς, ἅψ' οὗ εἶδεν ἐρευνήσας, ὅτι οὐδεμία στρατιωτικὴ παρασκευὴ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐνηργεῖτο.

Οὕτω διέφυγον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 οἱ ἐξηθέντες ὀπλαρχηγοὶ τὸν κίνδυνον, ὃν ἠπειλεῖ ἡ ἀγριότης τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ· ἐλθόντος δὲ τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἄφησεν ἥσυχον τὸν Σκκλητσᾶν τὸ ἠθικὸν τρόπαιον τοῦ Πανουριᾶ, ὥς πρώτου κινήσαντος ὅπλα. Ὑπείκων τῇ συνειδήσει καὶ τῷ καθήκοντι ἑαυτοῦ, συνηγορικῆθη οὗτος εὐθὺς μετὰ τοῦ Ἀναγνώστου Λιδωρίκη καὶ τοῦ Παπαγεωργίου Πολίτη. Τῇ δὲ 28 μαρτίου ὑψώσας τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν, αὐτὸς μὲν εἰσῆλθεν αὐθημερὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὸν δὲ ὑποπλαρχηγὸν αὐτοῦ Θεόδωρον Χαλβατσῆν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἰλαιο

(τὸ Μαλανδρίνον), κείμενον νοτιοδυτικῶς ταύτης, τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς οἱ Τοῦρκοι ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, συγκεντρωθέντες ἐντὸς οἰκιῶν τινων· ἀλλὰ βλέποντες θυσιαζομένους ἑαυτοὺς ἄνευ ἐλπίδων περαιτέρω, παρέδωκαν μετὰ δύο ἡμέρας τὰ ὅπλα, αἰχμάλωτοι γενόμενοι τοῦ πολέμου. Ἐκαθαρίσθη ἐντεῦθεν τὸ ἔδαφος τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀμφίσσης καὶ τῆς Δωρίδος ἀπὸ τῶν ἐνόπλων Τούρκων ἄνευ δυσκολίας μεγάλης· τῆς δὲ τρίτης, ἣ καὶ συγχρόνου σχεδὸν, ἐπαναστατικῆς σκηνῆς τῆς Στερεᾶς ἄρχεται ἡ

Λ ε β α δ ε ί α (Λειβαδιά).

Πλατύτερον αὕτη ἔλαβε κύκλον ἐνεργείας διὰ τε τὴν κεντρικὴν θέσιν, τὰ ἐνεργότερα πνεύματα καὶ τὰ πλείονα μέσα, ἅπερ διέθετε. Ἐὰν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐλογίζετο ὡς μία τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων μόνης τῆς Βοιωτίας, κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως μόνη τοιαύτη διεκρίνετο καθ' ἅπασαν τὴν Στερεάν, τὴν ἔσω τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Θυάμου. Ἡ Λεβαδεία, καίτοι μεσόγειος, αὐτόχρημα ἦν ἡ παράλιος πόλις τῶν Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου, διότι καὶ πληθυσμὸν ἱκανὸν μέχρι τῶν δεκακισχιλίων ἔφερε, καὶ διοικήσιν σχετικῶς ἀνετον, καὶ προκρίτους σοβαροὺς, καὶ γαιοκτημοσύνην πολλήν, καὶ βιομηχανίαν καὶ ἐμπορίαν ἐκέκτητο. Ὡσαύτως, ἐὰν ἐτιμᾶτο ἄλλοτε διὰ τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα αὐτῆς, ἥδη διέφερεν ὡς ἔχουσα ἀντὶ τοῦ Τροφωνίου μὲν νονεχεῖς καὶ ἰσχυροὺς προκρίτους, ἀντὶ τῶν μνημείων δὲ ὅπλα γενναῖα καὶ ἐλευθεριάζοντα.

Περὶ τὸ ὅρος τοῦ Ἐλικῶνος καὶ ὀλίγῳ μακρὰν τῆς μεγάλης Κωπαίδος λίμνης ἡ πόλις τῆς Λεβαδείας ὤκισται ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τοῦ Τροφωνίου καὶ παρὰ τὴν Ἐρκύνην πηγὴν, ἣν σχηματίζει ἡ ἔνωσις δύο ρυάκων τῆς Αἰθῆς καὶ τῆς Μνημοσύνης κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ἐν αὐτῇ ἡ Ἐταιρία τῶν Φιλικῶν ἦνθει, καὶ ἀπ' αὐτῆς διεδόθη καθ' ὅλην τὴν πέριξ χώραν. Ὁ Νικόλαος Νάκος, ἄλλος Ἀσημάκης Ζαήτης τῆς Πελοποννήσου, ὡς πρόσωπον σοβαρὸν καὶ ἑξοχόν, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ἄλλος Ἡλίας Μαυρομιχάλης τῆς Λακωνίας δι' ἀνδρείαν, φιλελευθερίαν καὶ δημοτικότητα, ἦσαν οἱ δύο ἄξιοι, περὶ οὓς ἐστρέφοντο ἅπαντες οἱ λοιποὶ, οἱ μὲν πολιτικοὶ περὶ τὸν πρῶτον, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ περὶ τὸν δεύτερον. Ἐκεῖ ἔτυχον τῆς Ἐταιρίας ἀπόσqr-

λοι ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ζαρεΐφης, μικρᾶς μὲν διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως ἄνθρωπος, μεγάλα ὁμως διαπραξάμενος διὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ αὐτοῦ πνεύματος καὶ ἐν τῇ διψῶσῃ τὴν ἐθνικὴν ἐλευθερίαν καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς διένειμε καὶ τὰ μεγάλητερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ὑψηλοτέρας πολιτικὰς θέσεις ἐν ὀνόματι τῆς Ἐτκιρίας. Γελοῖα μὲν φαίνονται ἤδη τὰ τοιαῦτα, τῶν πραγμάτων παρελθόντων· χρησιμώτατα ὁμως μέσθα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν πραγμάτων κατεπειγόντων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (ἢ πρὸ δύο μηνῶν τῆς ἐπαναστάσεως) βοεβόνδας διετέλει ἐν Λεβαδείᾳ ὁ Καρᾶ-Ἰσμὰλ ἄγᾶς, ἀνὴρ πνεύματος, πείρας πραγμάτων καὶ μεγάλης περιουσίας. Διδόμενα ἄλλα, καὶ μάλιστα οὐ μόνον ἡ ἐμφάνισις ξένων προσώπων, ὡς τοῦ Ζαρεΐφη καὶ λοιπῶν, ἀναφανδὸν προστατευομένων παρὰ τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου, ἀλλὰ καὶ μεταβολὴ τις τῶν πνευμάτων φαινομένη καὶ περιφρονήσεις γινόμεναι κατὰ τῶν Τούρκων, ἔπεισαν τοῦτον, ὅπως ὑπονόησῃ ἑτοιμον ὂν πρὸς ἑναρξιν κίνημά τι τοῦ τόπου. Ἄλλ', ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν γένει ἀδύνατος ἐθεωρεῖτο πᾶσα περὶ ἐλευθερίας σύλληψις καὶ ἐπιχειρήσεις τῶν « γκιχούρων »· ἐπειδὴ ὁ φόβος περὶ τοῦ ῥαδιούργου πνεύματος καὶ τῆς ἐπιβροῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καίτοι πολιορκουμένου, ἀνησύχει πάντοτε τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν τουρκικὴν διοίκησιν κατὰ τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον· ὁ βοεβόνδας οὗτος ὑπέλαβεν αὐτὸν τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ὑπενεργοῦντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τῶν προεστώτων καὶ ἄλλων τὴν ταραχὴν τοῦ τόπου, καθ' ὅσον ἐγνώριζεν ἐπὶ πᾶσιν, οἷας πρότερον ἀπῆλκυον αὐτοὶ εὐνοίας ἰδιαιτέρας καὶ προστασίας παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦτο κατεμήνυσε πρὸς τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν τῆς Εὐβοίας, διάδοχον τοῦ ἀποθανόντος Χασᾶν πασσᾶ, ὑπάρχοντα τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἰωαννίνων, οὐ μόνον τοὺς προεστώτας Νικόλαον Νάκον, Ἰωάννην Στάμου Λογοθέτην καὶ Ἰωάννην Φίλωνος, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀάμπρον Νάκον καὶ τὸν Ἐμμανουὴλ Σπυρίδωνος καὶ πλείστους ἄλλους τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς ἐπαρχίας προσώπων, ὡς ἐνεργοῦντας ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τὴν ἀνταρσίαν τῆς Λεβαδείας, καὶ τὴν ἄδειαν ἐζήτησε τῆς ἀμέσου θανατώσεως αὐτῶν· προσέθετο μάλιστα, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐναντίᾳ ἀπειλεῖται ἡ ἀναστάσις οὐ μόνον τῆς Λεβαδείας, ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, δι' ἣν οὗτοι ἔχαιρον ἐπιβροὴν πρὸς ἀπάσαις. Μετὰ τῶν ἀνωτέρω συμπεριέλαβεν ὁ βοεβόνδας καὶ τὸν Παναγιώτην Λιδωρίκην, καταγόμενον

μὲν ἐκ τῆς Δωρίδος, ἀλλ' ἐγνωσμένον ὡς ἐμπιστευτικὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρόσωπον, καὶ τυχόντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν τῇ Λεβαδείᾳ. Φοβερά ἀληθῶς ὑπῆρχε καταμήνυσις τοιαύτης φύσεως οὐ μόνον διὰ τὸ φιλύποπτον καὶ τὸ σύστημα τῶν τυράννων, ἀλλὰ καὶ ὡς γενομένη ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν αὕτη μὲν ὑπεστηρίζετο καὶ ἐκ τοῦ διπλοῦ παραδείγματος τῶν συμμαχούντων μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Σουλιωτῶν καὶ τῶν συμμαχούντων τοῖς Σουλιώταις ἀληπασσιζόντων Τουρκαλβανῶν· τὸ δὲ κήρυγμα τοῦ παρασκευαζομένου ἑλληνικοῦ πολέμου εἰσέτι ἀνεβάλλετο. Χάρις δὲ, ὅτι, προδοθείσης εὐθύς τῆς μυστικῆς ταύτης καταγγελίας, οἱ ῥηθέντες προεστοὶ ἀπέστειλαν κατόπι πρὸς τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τὸν Μαχμοῦτ πασσᾶν Δράμαλιν, καὶ ὑπερασπίσαντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς παντοδυνάμου παρὰ τοῖς Τούρκοις δωροδοκίας ὡς συκοφαντουμένους μὲν σκληρῶς, ἀθῶους δὲ ὄντας καὶ πιστοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν σουλτάνον, κατῴρθωσαν οὐ μόνον τὴν πτῶσιν τοῦ κατηγοροῦ βοεβόνδα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς τοπικῆς ἐξουσίας. Οὕτως ἀντικατέστη τότε παρὰ μὲν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ βοεβόνδας ὁ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης Χασάν ἀγάς, πολλῷ κατώτερος καὶ τῷ πνεύματι καὶ τῇ τόλμῃ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Καρᾶ-Ἰσμὴλ ἀγά· παρὰ δὲ τοῦ Μαχμοῦτ πασσᾶ ἕτερός τις δερβὲν-ἀγάς, διατεταγμένος, ἵνα ἀκούῃ τὰς συμβουλὰς τῶν προεστώτων τῆς Λεβαδείας. Συνήθως ὁ κατὰ τμήματα δερβὲν-ἀγάς ἐχορήγει τοῖς βοεβόνδαῖς τὴν ἐκτελεστικὴν αὐτῶν δύναμιν. Μόνον ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀπέστειλεν ἔπειτα συλλαβὼν τὸν Παναγιώτην Λιδωρίκην, ὡς μᾶλλον ὑποπτον, δι' ὃν εἶπομεν λόγον· ἀλλὰ καὶ τοῦτον μεταφερόμενον διὰ θαλάσσης, ὡς οὔσης ὑπόπτου πάντοτε τῆς ξηρᾶς, ἔσωσαν τότε οἱ ἐν Πάτραις Ἑτχιροὶ, εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐν Αἰγίῳ Λέοντος Μεσηνέζη καὶ Ἀνδρέου Λόντου. Κατ' εἰσήγησιν τῶν Ἑταίρων αὐτῶν, μεθυσθέντων τῶν «μπουπασιρέων» Τούρκων, ὁ Λιδωρίκης ὠδηγήθη νυκτὸς εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Νικολάου Κοντογούρη διευθυνόμενον ἀμερικανικὸν προξενεῖον, καὶ παρ' αὐτοῦ εἰς τι ἰθακήσιον πλοῖον, ὁρμίζον μυχρὰν τοῦ λιμένος ὥσεί μίαν ὥραν, ὅπου ἐκρύπτετο καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου. Τῇ δὲ 19 μαρτίου προσελθόντες ἐν τῷ πλοίῳ διάφοροι τῶν Πατρέων, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὡς καὶ ὁ Δρόσος Μανσόλας, συνεσκέφθησαν καὶ ἀρμόδιον εὖρον, ὅπως μεταβῇ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Τελευταῖον δὲ, κινηθείσης τῇ 21 μαρτίου τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, οἱ μα-

ταίως ἀναζητοῦντες τὸν Λιδωρίκην Τοῦρκοι τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἠναγκάσθησαν, ὅπως κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει μετὰ τῶν ἄλλων.

Καὶ ὁ Νικόλαος Νάκος καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος τὸν αὐτὸν μὲν ζωηρότατον πατριωτισμὸν ἔπνεον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἄμεσον κίνησιν τῆς Βοιωτίας ἐδιχογνώμουν. Ἠλικίαν φέρων πρεσβύτιδα ὁ Νάκος, μεγαλοπρεπῆς τοῖς φρονήμασι καὶ τοῖς λόγοις, ὅλος νοῦς καὶ καλὴ θέλησις, ἐξαίρετον δ' ἔχων τῷ Θεῷ πεποιθήσιν, γραμμάτων ἑλληνικῶν γεγευκῶς καὶ ὑπόληψιν γενικὴν ἀπολαύων παρὰ τε τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Τούρκοις, ἔκρινεν ἀναγκαῖον, ἵνα προηγηθῶσιν αἱ ὀρεῖναι ἐπαρχίαι τῆς Φθιώτιδος, δι' ἣν οἱ Τοῦρκοι διετῆρουν ἐν τῇ Λαμῖᾳ σταθμὸν στρατιωτικὸν πάντοτε, δι' ἣν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ταύτης Δυοβουνιώτης καὶ Κοντογιάννης διέθετον πολυάριθμον σχετικῶς δύναμιν ὅπλων, καὶ διότι ἡ Βοιωτία, ἐπίπεδος γεωγραφικῶς, παρὰ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἱκανὰ ὅπλα τῶν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ, Θήβαις καὶ Λοκρίδι Τούρκων, ἡπείλειτο ἐτοίμως καὶ παρὰ τῶν ἐν τῇ γείτονι Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας. Ἠλικίᾳς νεωτέρης καὶ μόλις ἄγων τὸ τριακοστὸν ἔτος, ὁ Διάκος, συνεννοούμενος τακτικῶς μετὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἐφρόνει τὸ ἐναντίον, θεωρῶν, ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Λεβαδείας, ὡς κέντρου καὶ μεγάλῃ πάντοτε ἐπιζῶν ἐξασκούσης, ἔσεται μόνον ἀρμόδιον πρὸς τὴν ἄμεσον ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ἁπάσας τὰς πεδινὰς καὶ ὀρεινὰς ἐπαρχίας· διὰ δὲ τῆς καταλήψεως τῶν Θερμοπυλῶν, εἰ μὴ ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύετο ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας, ἔκρινεν ἀποσοβούμενους εὐκόλως τοὺς ἐξῴθεν κινηθησομένους βαρβάρους. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης κεκηρυγμένοι ἦσαν καὶ οἱ προεστώτες Ἰωάννης Λογοθέτης καὶ Ἰωάννης Φίλωνος μετὰ τοῦ Λάμπρου Νάκου. Ὑπὲρ αὐτῆς τέλος ἐκηρύχθη καὶ ὁ Νικόλαος Νάκος, ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς πάντας συμφώνους, καθ' ὅσων ἐξηγήθη παρατηρήσεων. Σημειωτέον δ', ὅτι οἱ προεστώτες τῆς Λεβαδείας, ὡς καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου, εἶχον ἀπολέσαι καταστάσεις ἀξίας λόγου, ἃς καὶ ἀπώλεσαν, τὰς μεγαλύτερας ἔπειτα ὑποστάντες καταστροφὰς καὶ δυστυχίας.

Καθὼς ὁ Πανουριᾶς καὶ Σκαλτσᾶς, οὕτω καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ἀνεδείχθη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οὐχὶ διὰ κληρονομικῆς ὀπλαρχηγίας. Δωριεὺς τὴν γενεθλίαν γῆν ἐκ τοῦ χωρίου Μοσενίτσης, ἔκλινε, δεκαεπταετῆς ὢν, γόνου μετανοίας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, κειμένῳ κατὰ τὸ Ἐρίνεον (τὴν Ἀρτοτὴναν). Ἀγαπήσας δ' οὕτω τὸν βίον τῶν μοναστῶν, διετέλει πρῶτον παῖς μοναστοῦ (κα-

λογεροπαίδι), καὶ μετέπειτα ἐχειροτονήθη Διάκονος. Ἀλλὰ καὶ πρότερον καὶ ἤδη ἐνοχλούμενος, ὡς ὠραῖος, ὑπὸ τῆς βδελυρίας ἐνὸς τῶν ἀγάδων τῆς Δωρίδος Φερχάτ ἐφφένδου, ἐγκατέλειψε προτροπῇ τοῦ ἡγουμένου τὴν μονὴν καὶ πρὸς τὸν ὀπλαρχηγὸν Σκαλτσᾶν κατέφυγε, γενόμενος ἀπὸ βρασοφόρου μοναχοῦ στρατιώτης ἀρματοῦλος. Παρ' αὐτῷ ταχεῖαν ἔλαβε πρόοδον, καταστάς ἀποσπασματάρχης ἐκ τῶν πρώτων. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀπῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ταχθεὶς ἐν τῷ σώματι τῶν λογάδων σωματοφυλάκων τούτου (τσοχαδάρων). Ὅτε δὲ, τῷ 1816, διωρίσθη ὀπλαρχηγὸς Λεβαδείας ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ἔλαβε ζήτησας πλησίον αὐτοῦ τὸν Διάκον, ὡς καὶ τὸν Βασίλειον Βουῤῥγον, ἐκ τῶν Ἰωαννίνων. Στρατεύόμενος δ' ἕκτοτε ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ, ἀνεδείκνυτο ὁ Διάκος ἄριστος μὲν ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ τόλμῃ, κρατιστεύων δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς συστρατιώτας περὶ τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν, τὸ πῆδημα καὶ τὴν λιθοβολήν. Διὰ ταῦτα, ὡς μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδιάζοντα προσόντα ἐνὸς ἀξίου ἀρματοῦ, καὶ δι' οὗς ἦννε τρόπους ἀγαθοὺς πρὸς πάντας, πρῶτον μὲν ἀνεγνωρίσθη παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τῶν τῆς πρώτης τάξεως στρατιωτῶν (πρωτοπαλλήκαρον) ὕστερον δὲ, κηρυχθέντος τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ φυγόντος τοῦ Ὀδυσσεῶς ἕνεκα τοῦ Μπαμπᾶ πασσᾶ, διερχομένου τὴν Βοιωτίαν, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν, κατὰ τὴν τότε τακτικὴν, τὰ πρωτοπαλλήκαρχα τούτου, ἑπτὰ ὄντα τὸν ἀριθμὸν, διάδοχον τῆς χηρευστάσης ὀπλαρχηγίας τῆς Βοιωτίας. Τοιοῦτον ἤθελον καὶ οἱ πρόκριτοι Λεβαδείας τὸν Διάκον, ὡς κοινῇ ἀγαπώμενον τοιοῦτον ἐκύρωσεν αὐτὸν καὶ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ διὰ τὸν τύπον.

Ἰδοὺ ὁ ὡς στρατιώτης Διάκος, καὶ ὁ μεγάλως ὡς ὀπλαρχηγὸς ὑπισχνούμενος τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας Διάκος. Ἐὰν ἡλλαξεν εἶδος βίου, ὡς προωρισμένος δι' ἔργα γενικὰ, διετήρησεν ὁμως τὸν τίτλον τῆς προτέρας αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ καλὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ καὶ καλὸς στρατιώτης τῆς πατρίδος. Ἦν δὲ ἐλευθερόφρων λίαν, ἀγαθὸς τῇ καρδίᾳ, ἀφιλοχρήματος καὶ ἀγαπῶν τὸ ἀείποτε λαμπρῶς ἐνδύεσθαι. Ὅσάκις μάλιστα διωρίζετο, ὅπως ἐκτελῇ διαταγὰς ἀδίκους καὶ σκληρὰς, ἀπεῖχε ἕνεκα δὲ τούτου κατέστη ὑπόπτος παρὰ τῷ Ἀλῆ πασσᾶ, διατάξαντι μυστικῶς τὴν δολοφονίαν τούτου· ἀλλ' ἐκτιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ Ὀδυσσεὺς, οὗτ' ἐξετέλεσε τὴν τοιαύτην διαταγὴν, οὗτ' ἀνεκοινώσατο πρὸς τὸν Διάκον τὸ ἀπόρρητον αὐτὸ, καὶ προσωπικὴν παρὰ τῷ Ἀλῆ πασσᾶ ἀνεδέχθη τὴν εὐθύνην,

προσενεγκῶν οὕτω τὴν ἀγαθωτέραν ὑπηρεσίαν τῇ πατρίδι.

Τοῦ Διάκου ἡ σφραγίς, ὡσεὶ δὴς τῷ σχήματι, σύμβολον ἔφερε τὸν δικέφαλον αἰτὸν τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τὸν Σταυρὸν μετὰ τῶν κεφαλαιωδῶν στοιχείων Ο Θ Ν Κ (ὁ Θεὸς νικᾷ). Ἀπαράλλακτος ἦν καὶ τοῦ Πανουριᾶ ἡ σφραγίς. Ἀνάλογον ἄρα στάδιον δι' ἄνδρα τοιοῦτον μόνος ὑπῆρχεν εἰς ἐθνικὸς πόλεμος· ἀνδρὸς τοιούτου τὴν καρδίαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν οὔτε ἐθεράπευεν, οὔτε ἱκανοποιεῖ ὁ περιωρισμένος κύκλος ἐπαρχιακῆς ὀπλαρχηγίας. Καὶ διὰ τοῦτο, ἄλλων μὲν σκεπτομένων, αὐτὸς ἐνήργει· ἄλλων δὲ περιμενόντων, αὐτὸς ἐτάχυνε τὰ πάντα.

Φθίνοντος τοῦ μαρτίου, συνῆλθον ἰδίως ὁ Διάκος, Λογοθέτης, Λάμπρος Νάκος καὶ Φίλωνος· συσκεφθέντες δὲ εὗρον ἀναγκαῖον, ὅπως ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν κινηθήσεται ἐκ συμφώνου ἡ ἐπανάστασις. Τοιοῦτον ἐξελέξαντο τὸν Βασίλειον Βούσγον καὶ συνέστησαν δι' ἐπιστολῆς κοινῆς πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Ἰωάννην Βλασσόπουλον. Τῇ 24 μαρτίου ἀναχωρήσας ὁ Βούσγος, ἔμαθε τὴν ἐπιούσαν ἐν τῇ Οἰάνθῃ τὴν κίνησιν τῆς Ἀχαΐας, καὶ αὐτὴν ἡμέραν ἐπανάκαμψεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ μεγάλην κωμόπολιν Ἀνεμώρειαν (τὴν Ἀράχωβαν). Ἐκεῖ διαβεβαιώσας τοὺς γέροντας τὰ τε ἐν Πελοποννήσῳ γινόμενα καὶ τὰς συμφώνους προθέσεις τῶν Λεβαδειῶν, προέτρεψε τούτους, ἵνα καταλάβωσιν εὐθὺς τὰς ἀναγκαίας ὁδοὺς, καὶ μάλιστα κωλύσωσι πάσης τάξεως ἀνθρωπον διαβαίνοντα ἀπὸ Ἀμφίσσης εἰς Λεβαδεῖαν καὶ τάνάπαλιν. Καὶ οὗτοι μὲν ἔπραξαν, ὡς ὠδηγήθησαν, διακοπείσης ἔκτοτε πάσης ἀνταποκρίσεως τῶν Τούρκων τῆς Λεβαδείας καὶ τῆς Ἀμφίσσης. Ὁ δὲ Βούσγος καταβαίνων περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 25 πρὸς τὴν 26 μαρτίου τὸ στενὸν τοῦ Ζεμενοῦ, ἐφόνευσε, τυχόντας ἐν τῷ ἐκεῖ ξενοδοχείῳ, ἓνα ταχυδρόμον τουρκικὸν (τάταρην) καὶ ἓνα Τουρκαλβανόν, πεμπομένους ἐφίππους παρὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀμφίσσης εἰς τοὺς ἐν Λεβαδείᾳ διὰ τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς ἐπιτοπίους αὐτῶν ὑπονοίας καὶ ἀνησυχίας. Ἀφικθεὶς εἰς τὴν Λεβαδεῖαν ἄνευ ἀναβολῆς, ἀνήγγειλε τὰ πάντα τῷ Διάκῳ καὶ τοῖς προκρίτοις, οὓς, συσκεπτομένους ἤδη περὶ τοῦ πρακτέου, προσεκάλεσε παρ' ἑαυτῷ μετὰ σπουδῆς ὁ βοεθόνδης τῆς Λεβαδείας Χασὰν ἀγάς. Ἦτο ἤδη ἡμέρα τῆς 26 μαρτίου. Ὁ Διάκος ἐνεθάρρυνε τούτους, φοβηθέντας τότε, καὶ συνώδευσε μετὰ τοῦ Βούσγου καὶ εἴκοσι στρατιωτῶν. Ἄμα δὲ παρουσιασθέν-

τας ἠρώτησεν ὁ βοεβόνδας, πῶς φέρετε μεθ' ὑμῶν τὸν Βοῦσγον, ἐν ᾧ ἐθανάτωσε χθές τὸν ταχυδρόμον Τοῦρκον καὶ ἓνα Ἀλβανὸν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τοῦ Ζερμενοῦ; Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτῶν οἱ πρόκριτοι ὑπεκρίθησαν πᾶσαν ἄγνοιαν, ἐθεώρησαν ὡς συκοφαντούμενον τὸν Βοῦσγον καὶ μετεπέμψαντο παρὰ τῷ βοεβόνδᾳ τὸν Διάκον, ὅπως βεβαιώσῃ καὶ οὗτος, ὅσα ἔλεγον. Ὁ Διάκος κατὰ πρῶτον μὲν ἀνήρεσεν ὡς ψευδῇ τὰ κατὰ τοῦ Βοῦσγου διαθρυλλούμενα· ἔπειτα δὲ ἀποταθεὶς πρὸς τὸν βοεβόνδαν εἶπε: «*Ξέρεις, ἀγᾶ, ὅτι τὸν μουκατᾶ σου δὲν θὰ μπορέσης*
» *νὰ συμμάσῃς ἐφέτος;* Ἐμαθα, ὅτι ὁ Λυσσέος εὐγῆκε ζορμπᾶς εἰς
» *τὸν Μοριά μὲ δέκα χιλιάδες· καὶ, ἂν κάμῃ ἐδώθε, ἀλλοίμονο εἰς*
» *τὸν κόσμον, Τούρκους καὶ Ῥωμιούς!*» Καὶ ἐκ τοῦ τρόπου καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Διάκου ταραχθεὶς ὁ βοεβόνδας, διότι τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεώς ἐνέπνεε φόβον πολὺν, ἀντηρώτησε: Ἀπρόσβλητος ἄρα ἔσεται παρὰ σοῦ ὁ Ὀδυσσεύς; Ὁ Διάκος παρετήρησε: «*Καὶ πῶς*
» *μπορῶ νὰ τὸν βαρέσω, ἀγᾶ, μὲ μόνους ἐκατὸ στρατιώτας, ποῦ*
» *ἔχω;* Ὁ βοεβόνδας ὑπέλαβε: Οἱ χωρικοὶ τῆς ἐπαρχίας ἔχουσιν ὅπλα. «*Ἄρματα, ἀπεκρίθη ὁ Διάκος, ἔμπορῶ νὰ συνάξω, ἀλλὰ*
» *πρέπει νὰ ἔχω καὶ μπουγιουρδί*». Ὁ βοεβόνδας συγκατετέθη εὐθύς· καὶ οὕτως ὁ Διάκος, ἐφωδιασμένος καὶ διὰ διαταγῆς περὶ τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν χωρικῶν, ἐξῆλθεν αὐθωρεὶ ἐκ τῆς πόλεως, στρατολογῶν ἀναφανδὸν καὶ δραστηρίως· εἰς δὲ τὰ ἀπώτερα μέρη τῆς ἐπαρχίας ἔπεμψε διατάσσων τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐνόπλων ἐν τῇ μονῇ Λυκούρεσι, ἀπεχούσῃ τῆς πόλεως βορειοδυτικῶς ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν.

Τοιαύτη συνέβη ἡ μετὰξὺ Διάκου καὶ βοεβόνδα κωμωδία, τοῦ πρώτου ἀπατῶντος ἐν γνώσει τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦ δευτέρου συγχωροῦντος ἐν ἀγνοίᾳ καὶ φόβῳ τὴν ἐξόπλισιν τῆς ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἤδη ἀναγγέλλεται ἡ κίνησις τῆς Ἀμφίσσης, ὃ δὲ βοεβόνδας καὶ ἄπαντες οἱ ἐν Λεβαδείᾳ Τοῦρκοι, ὑπὸ φόβου δεινοῦ καταλαμβανόμενοι, ἀναθαινουσι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐκεῖ τυχόντων Ἀλβανῶν περὶ τοὺς τσοςχράκοντα, εἰς τὸ ἔνω τῆς πόλεως κείμενον παλαιὸν καὶ ἔρημον φρούριον· συγχρόνως δὲ ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὸν πρῶτον βοεβόνδαν Καρᾶ-Ἰσμαήλ ἀγᾶν, τὸν καὶ ἱκανώτερον καὶ γενναϊότερον, κλείονται ἐν τῇ ὑψηλῇ καὶ ὀχυρᾷ θέσει τῆς Ὠρας, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως. Μόνοι ὁ Σουλεϊμάν Ποταμάς, Ἰβραχὴμ ἀγᾶς, Ζαῆμ ἀγᾶς, Σουλᾶτσης καὶ λοιποὶ, ἢ ὡς μὴ προλαβόντες, ἢ

ὡς ἀναβαλόντες τὰ σπουδαῖα ἐπὶ τὴν αὔριον, οὐδόλως μετεκινήθησαν ὀχυρωθέντες ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν οἰκίαις. Τὰ ὄπλα τῶν Τούρκων τῆς Λεβαδείας ἠριθμοῦντο ὅλα μέχρι τῶν ὀκτακοσίων. Ὁ βοεβόνδας Χασᾶν ἀγᾶς συναπήγαγεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς προεστῶτας Ἰωάννην Λογοθέτην καὶ Νικόλαον Νάκον, ὡς ἐνέχυρα ἀκινήσιας τοῦ τόπου. Ὁ δὲ Καρᾶ-Ἰσμαήλ ἀγᾶς ἐδίκαιούτο ἤδη πληρέστατα, δι' ἣν ἔκαμε πρότερον καταμήνυσιν ἐναντίον τῶν προεστῶτων.

Ἀλλ' ἡ αὐτὴ περὶ Ἀμφίσσης ἀγγελία ἠλέκτρισεν ὅλους τοὺς Λεβαδιεῖς καὶ τὸν Διάκον, προτρεπόμενον παρὰ τοῦ Πανουριᾶ, ἵνα μὴ ἀναβάλῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὴν κίνησιν τῆς Βοιωτίας, καὶ παρακαλούμενον, ὅπως βοηθήσῃ αὐτῷ δι' ἐνόπλων ὅσον τάχιστα. Τότε συνῆλθον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ὡς πρὸ ὀλίγου οἱ Ἀχαιοὶ ἐν τῇ τῆς Λαύρας καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς ἐν τῇ τοῦ Προφήτου Ἑλίου, ὁ Διάκος, οἱ προκριτώτεροι τῶν χωρίων, ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφίσσης (Σόλωνος) Ἡσαίας, πρὸ ὀλίγου καταβάς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀπεσταλμένος παρὰ τῶν ἐκεῖ ἑταίρων, καὶ εἰς ὧν τῶν θερμότερων ἀνδρῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ, καταγομένου ἐκ τῆς Δεσφίνης, μέγα ἐπήνεγκεν ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Γενομένης συσκέψεως τελειωτικῆς, διότι καὶ ἡ Πελοπόννησος ἄπασα καὶ ἡ Φωκίς μετὰ τῆς Δωρίδος ὑπῆρχον ἥδη ἐν τοῖς ὅπλοις, ὁ Διάκος τοὺς μὲν χωρικοὺς ὠδήγησεν, ὅπως θανατώσωσιν εὐθὺς τοὺς παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντας Τούρκους ὑπενοικιαστὰς προσόδων (συμπασίδας)· αὐτὸς δὲ δραμῶν συνέλαβεν ἐν τῇ Ἀμβρυσῷ (τῷ Διστόμῳ) τὸν ἀδελφὸν τοῦ βοεβόνδα τῆς Λεβαδείας, ἀστυνόμον ὄντα (ζαμπίτην), μεθ' ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν, αἰχμαλώτους· πρὸς δὲ τὸν Πανουριᾶν ἀπέστειλε βοήθειαν διακοσίων Ἀνεμωρείων (Ἀραχωδιτῶν) ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Λαζαρήν· μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον τῆς 28 πρὸς τὴν 29 μαρτίου ἐτοποθετήθη ἐν τῇ ἄνω τῆς πόλεως θέσει τοῦ Προφήτου Ἑλίου κατέναντι τοῦ φρουρίου, ὅπως ὀρμῇσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν. Τότε, καὶ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν Τούρκων αὐτῶν, τυράννων πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ ἤδη ἀγωνιόντων τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, κατεκόπησαν πρὸ τῆς πόλεως, ὅσοι τῶν Θεβαίων Τούρκων, τυχόντες ἐν Λεβαδείᾳ, ἐξῆλθον ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ ἴδια.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Διακίου ὑπῆρξεν ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Νάκου καὶ Λογοθέτου διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ αἰχμαλώτου, ἀδελφοῦ τοῦ βοεβόνδα, καὶ τῆς συνοδείας αὐτοῦ. Ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη ἐγένετο αὐθιγε-

ρὸν, τῇ 29 μαρτίου. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον αὐτῆς πρὸς τὴν 30 μαρτίου, συνεννοηθεὶς μετὰ Λογοθέτου, Φίλωνος καὶ Λάμπρου Νάκου, εἰσῆλθεν εἰς τὰ καταλληλότερα μέρη τῆς πόλεως ὁ Διάκος, προηγηθέντων τοῦ Βούσγου καὶ τοῦ Νικολάου Σιμαρέση ἐκ τῆς Ἀναμωρείας, φέροντος τοῦ δευτέρου ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ὁ Διάκος οὐκ εἶχεν ἔτι ἰδίαν σημαίαν. Τότε ἠνώθησαν ὡς παρσκευασμένοι καὶ οἱ πολῖται τῆς Λεβαδείας, φέροντες κατὰ συνοικίας τὰς σημαίας αὐτῶν, τὴν τῆς Παναγίας, τὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τὴν τοῦ Ἀγίου Νικολάου (α).

Ἀμέσως συνεκροτήθη στενώτατος ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, τῇ Ὠρᾷ καὶ ταῖς οἰκίαις Τούρκων, δεινῶς ὅλων πολεμουμένων διὰ τῶν πλησίστατα παρακειμένων οἰκιῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, εἰ καὶ ἀντέστησαν μετ' ἀπελπισίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ὅτε ὁ Βούσγος, εἰσπηδῶν ἐν τῇ τοῦ Σουλεϊμάν Ποταμᾶ, ἐπληγώθη μετὰ ἄλλων, ὁ δ' Ἀθανάσιος Ἀντάρας ἐφονεύθη· κατὰ δὲ τοῦ φρουρίου ὁ Τριαντάφυλλος Βουγιουκλῆς, ὡς ἐντόπιος καὶ γνωρίζων τὰς ἀτραπούς, καὶ ὁ Ἀνδριτσάκος Βέργος, ἐκ τοῦ Αἰγίου τῆς Πελοποννήσου, παλαιὸς στρατιώτης τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ἔπειτα τοῦ Διακῶ, ἐπεχείρησαν μὲν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ κατῴρθωσαν ἐν τῷ σκότει μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἵνα εἰσέλθωσιν ἀκολούθως εἰς τὸ ὑψηλότερον τούτου μέρος ἀπὸ τῆς ὀπισθεν ἀτραποῦ τοῦ Μαντείου τοῦ Τροφωνίου, ἀλλ' ἐννοηθέντες ἐγκαίρως παρὰ τῶν Τούρκων προσεβλήθησαν καὶ, τραυματισθέντος τοῦ Βουγιουκλῆ, ἀπωθήθησαν. Πλὴν ἡ προδοσία κατῴρωσε κατόπιν, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη ἡ ἀνδρεία.

Οἱ Ἀλβανοὶ Τούρκοι ἐφύλαττον τὴν κάτω μικρὰν πύλην τοῦ φρουρίου. Ἀνῆκον οὗτοι εἰς τινα ἰδιαιτέρον τοῦ Ἰωάννου Στάμου Λογοθέτου σωματάρχην Κασὴν ἀγᾶν, πρὸ μηνὸς δολοφονηθέντα ἐν τῇ Λεβαδείᾳ παρὰ τοῦ Δεμῆρ βεγῆ Κοστούρη, καταγομένου ἐκ μιᾶς τῶν πολυκτημονεστέρων καὶ ἰσχυρωτέρων οἰκογενειῶν τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ Ἀλβανικῆς πόλεως Καστορίας (Κελέθρου). Μεγίστην δὲ πνέοντες ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Δεμῆρ βεγῆ, ὡς συγγενεῖς τοῦ Κασὴν ἀγᾶ, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐθεώρησαν κατὰλληλον τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ ἀνταποκριθέντες μετὰ τοῦ Λογοθέτου ὑπεσχέθησαν τὴν παράδοσιν τῆς πύλης, εἴαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρέδιδον αὐτοῖς τὸν Δεμῆρ βεγῆν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ὠρας, ὅπου συναπεκλείετο καὶ ἐκεῖνος. Ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Διάκος, ὅπως τελειωθῶσι ταχύτερον τὰ τῆς Λεβαδείας, συνω-

μολόγησαν ταῦτα, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ παραδόσαντες τὴν πύλην ἐξήλθον ἔνοπλοι καὶ ἐλεύθεροι ἔμενον παρὰ τῷ Λογοθέτῃ. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς περιστάσεως καταναγκάζόμενοι οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι, ὡς μὴ ἔχοντες ἔξοδον οὐδεμίαν, οὔτε ἐλπίδα ταχίστης βοηθείας καὶ σιτίσεως, παρεδόθησαν τῇ 31 μαρτίου, καὶ συνεπῶς ὑπέκλιναν καὶ οἱ ἐν τῇ Ὠρα, ὡς μονωθέντες. Οὕτως ἡλευθερώθη ἀπὸ τῶν ἐνόπλων Τούρκων ἡ Λεβαδεία· τῇ 1 ἀπριλίου ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς Ὠρας· οἱ δ' Ἀλβανοὶ, ἀναβάλλοντος τοῦ Λογοθέτου τὴν παράδοσιν τοῦ Δεμῆρ βεγῆ, ὀρμήσαντες κατέκοψαν μεληδὸν αὐτόν τε καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἅπαντας. Περίεργος ἀληθῶς ἐγένετο ἡ ἀλληλοκτονία αὕτη τῶν Τούρκων, δι' ἣν οἱ μὲν Λεβαδεῖς οὐκ ἠγανάκτησαν βεβαίως, οἱ δ' Ἀλβανοὶ πιστότατοι ἔμενον παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Λογοθέτῃ μέχρι τῆς ἐπισυμβάσεως εἰσόδου τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμὲρ πασσᾶ Βρυώνου εἰς τὴν Λεβαδεῖαν.

Τούτων γινομένων, συνηθρίσθησαν οἱ Λεβαδεῖς ἅπαντες κατὰ τὴν θέσιν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτῶν καθηγίασαν διὰ τῆς λαμπροτέρας καὶ ἐνθουσιαστικωτέρας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς. Εἰς μητροπολίτης ὁ Ἀθηνῶν Διονύσιος, καὶ δύο ἐπίσκοποι ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ Ἀμφίσσης Ἡσαΐας ἐκόσμου αὐτὴν, ἐυλογῶντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐν δὲ τῇ ἀδελφικῇ καὶ παρῥησιαστικῇ ταύτῃ ἐνότητι καὶ συμπνοίᾳ τοῦ τε ἱεροῦ κλήρου, τῶν προκρίτων καὶ τῶν στρατιωτικῶν, οἱ πάντες πεποιθήσιν ἐσχημάτισαν πλήρη, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἰδοὺ ἀνακηρύσσονται ὁμοφώνως παρὰ τε τῶν ἀρχιερέων, τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς Ἑταιρίας Ἀθανασίου Ζαρεῖφη καὶ Δήμου Ἀντωνίου, τῆς μὲν Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος « *Κόμιστοι* » ὁ Νικόλαος Νάκος, ὁ Ἰωάννης Στάμου Λογοθέτης καὶ ὁ Ἰωάννης Φίλωνος (α)· τῆς δὲ Λεβαδείας, προτάσει τῶν κονσόλων, « *Κολονέλος* » ὁ Διάκος καὶ πενταχοσίαρχοι ὁ Βοῦσγος, Ἰωάννης Λάππας, Μῆτρος Τριανταφυλλήνας καὶ Νικόλαος Σιμαρέσης. Τότε ὁ Διάκος ἐσχημάτισε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, χρῶμα μὲν φέρουσαν λευκὸν, σύμβολον δὲ τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ ἐπιγραφὴν μεγάλους γράμμασιν « *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ* ».

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς τῆς Ῥώμης, καὶ ἀπὸ τῆς νεωτέρας τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τῆς Γαλλίας, ὑπῆρχε γνωστὴ παρὰ

τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ὑπαρξίς τῶν Ὑπάτων, καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας αὐτῶν σοβαρῶς ἦχει. Ὡμολόγηται μὲν, ὅτι μεταξὺ πρωτοτυπίας καὶ ἀπομιμήσεως ἀσύγκριτος ἡ διαφορὰ ἔμενε· ἀλλ', ὅπως ἂν ἔχη, τὸ πομπῶδες τῶν κονσόλων ὄνομα ὠφέλησε τότε, διότι καὶ τὸ κίνημα ἐνεψύχωνεν ἠθικῶς, καὶ τὴν ὑπακοὴν ἐπέβαλλεν ὁπωσδήποτε ἐν ἐποχῇ μεγάλης ἀνωμαλίας. Ἐκ τούτων μάλιστα ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης πρὸ τῆς θύρας μὲν τῆς οἰκίας αὐτοῦ εἶχε δύο τηλεβόλα, δι' ὧν ἐχαίρετα πᾶσαν χαρμόσυνον ἀγγελίαν· κατὰ πᾶσαν δὲ ἑορτὴν ὑψωνεν ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ καὶ σημαίαν· ἐν δὲ τοῖς ἰδιαιτέροις γράμμασιν αὐτοῦ πρὸς ὀπλαρχηγούς καὶ λοιπούς ὑπεγράφετο: «*Ἰωάννης Σταύμου*» *Λογοθέτης Κόνσολας καὶ Ἐλευθερωτῆς τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ*».

Οἱ Τούρκοι ἐλεύθεροι ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, οἱ δὲ σημαντικώτεροι τούτων κατώκησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν προκριτωτέρων διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Μόνα ἀφηρέθησαν τὰ ὅπλα αὐτῶν, ἐξ ὧν τὰ μὲν πολυτιμότερα ἔλαβον οἱ στρατιῶται τοῦ Διάκου, τὰ δὲ ἄλλα διενεμήθησαν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὅπλα πολίταις· ἀφέθησαν δὲ παρ' αὐτοῖς, ὅσα ἔφερον πολύτιμα πράγματα καὶ χρυσίον, καὶ μόνον μεθ' ἡμέρας τινὰς οἱ κόνσολοι ἔλαβον τὸ χρηματικὸν τοῦ Καρχ-Ἰσμαήλ ἀγᾶ, ἐξ εἰκοσι μυριάδων περίπου συμποσούμενον, διὰ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα δημόσια ἔξοδα, ταμίας ὠρισμένους ἔχοντες τὸν Βασίλειον Κάλκον καὶ Ἀνδρῖκον Ξάνθην.

Λοκρὶς (Ταλάντι) καὶ Θήβαι.

Δικαιόνων τὴν ἀποστολὴν, ἣν ἔλαβεν ἤδη, ὁ Διάκος, ἅμα ἀρξάμενος τῆς πολιορκίας τῶν ἐν Λεβαδείᾳ Τούρκων, ἔσπευσε, συνεργούντων δραστηρίως τῶν τε ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων, ὅπως ὑψωθῇ ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐν ταῖς γαίτοσιν ἐπαρχίαις. Ἀπέστειλε δὲ τὸν ὑποπλαρχηγὸν Ἀντώνιον Κοντουσόπουλον, ἐξάδελφον αὐτοῦ, εἰς τοὺς Ἐπικνημιδίους Λοκροὺς (Ταλαντινοὺς) μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς, ἵνα προκαταλάβῃ ἀπαρσκευάστους τοὺς ἐκτὶ Τούρκους, εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐνόπλους λογιζομένους, καὶ συνώδευσεν αὐτὸν μετὰ τῶν ἀναγκαίων γραμμάτων τῶν ἀρχιερέων, τῶν προκρίτων καὶ ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιλέκτους τῶν ἐγχωρίων καὶ τὸν λαὸν, προτρεπομένους ἵνα δράξωσι τῶν ὅπλων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅσῃν οἱ Λοκροὶ ἔδειξαν προθυμίαν ἄμεσον ὀπλισθέντες, τόσῃν οἱ Τούρκοι ἐβεβαίωσαν καρτερίαν καὶ γενναιότητα πολιορκηθέντες. Ἀλλ' οὐδὲν εἰ-

χον οἱ δεύτεροι ὀχυρὸν μέγα κλεισθέντες ἐν ταῖς οἰκίαις, ὡς ἔτυχον ἅμα δὲ ἤκουσαν παραδοθέντας τοὺς Τούρκους τῆς Λεβαδείας, κατέθεσαν καὶ οὗτοι τὰ ὄπλα, παραδοθέντες ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς ἑαυτῶν.

Τῶν Θηβῶν δὲ ἡ πόλις, ἐν ᾗ οὐδ' ἔχνος τῶν ἀπείρων ἀρχαίων ἀγλαϊσμάτων σώζεται, εἰμὴ ὁ ἄχαρις πύργος τοῦ φραγκικοῦ δουκάτου τοῦ μεσαιῶνος, ἀτείχιστος μὲν ἦν καὶ πανταχόθεν προσεβάλλετο, ἀλλ' οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον ἄμεσον, διότι οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι καὶ σκληροὶ καὶ ἀνδρεῖοι ἦσαν παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἐν Λεβαδεῖᾳ, καὶ 800 ἡριθμοῦντο ὄπλα, καὶ πρόχειρον εἶχον ἐκάστοτε τὴν ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐπικουρίαν. Παρὰ δὲ ταῦτα οὐδεμίαν οὗτοι ἠδύναντο ἔχειν ὑπόνοιαν περὶ ἐπαναστάσεως οὔτε παρὰ τῶν ἀστυκῶν Ἑλλήνων, ὡς στερουμένων προσώπων εἰδικῶν καὶ ὀλιγαρίθμων ὄντων, οὔτε παρὰ τῶν χωρικῶν τῆς ἐπαρχίας, ὡς οὐδενὸς ἐν αὐτῇ ὀπλαρχηγοῦ ὑπάρχοντος τότε. Τὸ μόνον διακρινόμενον ὁπωσδήποτε πρόσωπον, ὁ Νικόλαος Βρυζάκης, προεστὼς τῶν Θηβῶν, ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Λεβαδεῖᾳ, ὅπου καὶ αὐτὸς καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Λοκρίδος Ἀλέξανδρος καὶ Εὐστάθιος Σπυρίδωνος προσεκλήθησαν, πρὶν ἢ κινηθῇ ἡ ἐπανάστασις, ὅπως ὁδηγηθῶσι πρὸς τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Δεινοτάτῃ πρᾶγματικῶς ἐπεβάρυνε τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἡ τουρκικὴ τυραννία, δι' ὃν λόγον οὔτε ἡ μόρφωσις προσώπων ἐπιβρόχης τινος δυνατὴ ἦν ποτε, οὔτε τὰ ἦθη καὶ αἱ ἰδέαι τῶν κατοίκων συνημιλλῶντο πρὸς τὰ τῶν Λεβαδειέων. Καὶ χωρικοὶ ὥσεπιπολὺ καὶ ἀστυκοὶ ἐν γένει ἐστεροῦντο παντὸς εἵδους ὅπλου, ὡς οὐδέποτε συγχωρουμένου· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐπενηργεῖτο ἡ ἠθικὴ ταπείνωσις καὶ κατὰ τούτων καὶ κατ' ἐκείνων, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ εἰς τὴν πόλιν εἴσοδος Χριστιανοῦ Θηβαίου ἐφ' ἵππου ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς τῆς ἐπαρχίας ἀφίππευε πᾶς Θηβαῖος, ἅμα συνηντᾶτο μετὰ Τούρκου. Ἐν συνόλῳ δὲ ἀδύνατον καθίστατο τοῖς Θηβαίοις, ὅσοι ἐτύγγχανον καὶ νοημοσύνης καὶ καταστάσεώς τινος καὶ φιλοτιμίας, ὅπως συζῶσι μετὰ τοιούτων θηρίων· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν τοιούτων οἰκογενειῶν κατέφυγον εἰς τὴν Λεβαδεῖαν, ἀφίνουσαι διὰ παντὸς τὴν μητρικὴν ἑαυτῶν γῆν, τὰς Θήβας. Τοιαῦται πρὸς ἄλλαις πολλαῖς σημειοῦνται καὶ ἡ τῶν Νακαίων καὶ ἡ τῶν Γεωργανταίων τῆς Λεβαδείας, τὴν καταγωγὴν ἑαυτῶν ἐκ τῶν Θηβῶν ἔχουσαι κυρίως. Ὁμολογουμένως ἀνέδειξεν ἔπειτα κατὰ τὸν ἀγῶνα ἡ ἐπαρχία

τῶν Θηβῶν ἀξίους ὀπλαρχηγούς καὶ γενναίους ὀπλοφόρους· ἀλλ' ἐπὶ τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς προωρισμένον ἦτο, ὅπως λάβῃ τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῆς παρ' ἄλλων, ἐν ᾗ ἄλλοτε «τῆς μὲν Σπάρτης τὴν δό-»
 » ξαν ἔκειρε, τῇ δὲ Μεσσήνῃ τὰ τέκνα αὐτῆς ἔδωκε».

Καὶ δὴ πρῶτοι ὑπὲρ τῶν Θηβῶν ἐκίνησαν οἱ Εἰδυλιεῖς (Βιλιῶται) ἱκανοί· ἅμα δὲ τελειωθείσης τῆς σκηνῆς τῆς Λεβαδείας, ὁ Διάκος ἀπέστειλε τὸν Ἰωάννην Λάππαν μετὰ τινος σώματος· οὗτος δὲ ἐνωθεὶς μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν Θηβαίων χωρικῶν στρατολογήσας, ὅσους ἠδυνήθη ἔχοντας ὅπλα, προεχώρησε στρατοπεδεύσας ἐν τῷ Τάχι, προαστείῳ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι τότε ὠχύρωσαν αὐτὴν προχείρως, ἀποφασισθέντες πρὸς ἀντίστασιν· ἐπιχειρήσας δ' ὁ Λάππας εἰσελθεῖν, ἀπεκρούσθη ἐζημιωμένος, διότι οἱ χωρικοὶ πρὸ πάντων οὐκ εἶχον ἔτι θάρρος πολέμου. Εἷς Ἄραψ, ὀλίγων ἡγούμενος ἱππέων, ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν τὴν μεγαλητέραν βλάβην. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ τότε τοῦ Διακού ἐν τῇ Λεβαδείᾳ, οἱ κόνσολοι αὐτῆς πληροφορηθέντες τὰ γενόμενα, ἀπέστειλαν εὐθὺς τὸν Βοῦσγον ἐπὶ κεφαλῆς πεντακοσίων, καίτοι πάσχοντα ἔτι ἐκ τῆς πληγῆς, ὡς μὴ ἐντελῶς θεραπευθείσης. Τὴν κίνησιν δὲ τούτου εἰδοποιηθέντες οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκ τῶν προτέρων γνωρίζοντες τὴν ἀνδρείαν καὶ ἱκανότητα τοῦ ἀνδρός, ἐφοβήθησαν, μὴ πολιορκηθῶσι καὶ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ἐν Λεβαδείᾳ Τοῦρκων, τοσοῦτον ἔχοντες βάρος γυναικοπαίδων. Σὺν τούτοις ἐξέπληττεν αὐτοὺς οὐχ ἥττον ὁ ὄγκος τῆς ἀρχῆς τῶν κονσόλων, ἐκλαμβανομένης ὡς τινος φραγκικῆς διοικήσεως, καὶ διάφορον, ὡς εἶπετο, διδούσης αὐτοῖς τὴν περὶ τοῦ ἐγερθέντος πολέμου ἰδέαν. Παρὰ τὰ γεγονότα δὲ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καθὼς καὶ ἅπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι Τοῦρκοι, ὡς τύραννοι μὲν διέκειντο φιλύποτοι πάντοτε καὶ πέραν τοῦ δέοντος, ὡς Τοῦρκοι δὲ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς προσωρινούς ἐν τῇ ξένῃ ἑλληνικῇ χώρᾳ. Οὕτως ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ τοῦ πνεύματος αὐτῶν ἀνώτερα καὶ ἐπιφοβώτερα, ἢ ὡς ὑπῆρχον, βλέποντες τὰ πράγματα, ἐγκατέλειψαν τὴν τε πόλιν καὶ ἅπασαν τὴν κινήτην περιουσίαν, καὶ μόνα λαβόντες τὰ γυναικόπαιδα μετέβησαν βίαιοι εἰς τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος. Συνέβη καὶ ἐνταῦθα, ὅ,τι καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Θαυμαστὸν, ὅτι οὔτε κατέκοψαν τοὺς ἐν τῷ ἄστει Χριστιανούς, οὔτε συναπήγαγον εἰς Χαλκίδα τὸν ἐπίσκοπον Θηβῶν Παῖσιον. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυσιν τὴν ἐλπίδα, ἣν εἶχον περὶ τῆς ταχέως ἐπιστροφῆς ἑαυτῶν εἰς τὰς Θήβας, ἀσφαλιζομένων τῶν γυναικοπαί-

δων· ἄλλ' οὐδέν τι ἡξιώθησαν τοιοῦτον οὔτε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἐπαναστάσης κατόπι καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς, οὔτε καθ' ἅπασαν τὴν ἐννεαετῇ τοῦ πολέμου διάρκειαν. Εἰσελθόντων δὲ τῶν περὶ τὸν Βοῦσγον ἐν τῇ πόλει, ἀμέσως καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἀστυκοὶ Θηβαῖοι ἠνώθησαν, ὑψωθείσης πανηγυρικῶς τῆς σημαίας δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, καὶ ὅλων ἀπὸ σκοποῦ γυμνωθειῶν τῶν τουρκικῶν οἰκιῶν, οὐ μόνον δικαιώματι πολέμου, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς διακοπῆς πάσης περὶ ἐπανόδου ἐλπίδος τῶν Τούρκων.

Ὅ π ο ὤ ς (Μπουδουνίτσα καὶ Μενδινίτσα).

Κατόπι τοῦ Πανουριᾶ καὶ Σκαλτσᾶ ὁ Διάκος, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης ὠπλίσθη κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ παρὰ τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ Ὀποῦντος, ἐπαρχίας χωριζομένης ἀπὸ μὲν τῆς Θεσσαλίας διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης, κατ' ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Βοιωτίας, καὶ κατ' ἄρκτον ἀπὸ τῆς Εὐβοικῆς θιλάσσης ἢ τοῦ Ὀπουντίου κόλπου.

Τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Δυοβουνιώτου ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις οὐδόλως κρίνεται κατωτέρα τῆς διαγωγῆς πολλῶν ἄλλων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος οὐ μόνον ἔτυχεν ὦν παρὰ τῷ κέντρῳ ἱκανῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἀλλ' εἶχεν ἔτι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον ἐνέχυρον παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾶ ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ ἐπαρχίαι τῆς Λαμίας (Ζητουνίου) καὶ Ὀποῦντος ἐστεροῦντο μᾶλλον, ἢ ἄλλαι διάφοροι, προσώπων πολιτικῶν καὶ ἱκανῶν, ὅπως ἀνακουφίζωσι τὸ μέγα βᾶρος αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ὅπλων, οὐδ' ἦσαν διωργανωμένοι ἀναλόγως καὶ διατεθειμένοι πρὸς τοὺς μέλλοντας κινδύνους. Καὶ ὅμως ὁ Δυοβουνιώτης ἀνώτερος ἐγένετο ὅλων τῶν δυσχερειῶν τούτων, καὶ τὸν φόρον ἑαυτοῦ, ὡς τέκνον τῆς πατρίδος πιστὸν, κατέβλεπε πρόθυμος ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀγῶνι, κινήσας τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ὀποῦντος εἰς τὰ ὅπλα. Μετὰ τοῦ Πανουριᾶ συνεδέετο δι' ἰδιαιτέρας φιλίας.

Ἦν δὲ εἰς τῶν ἀρχαϊκωτέρων ἀνδρῶν, χαρακτῆρα φέρων ἥρωϊκὸν καὶ ἀνάστημα μεσαῖον, δασύθριξ, μελανίζων, ἀπλοϊκώτατος τὰ ἥθη καὶ οὐχὶ κατώτερος πολλῶν μὲν ἄλλων κατὰ τὴν λιτότητα τοῦ ζῆν καὶ τὸ ἀπέριττον, τοῦ δὲ Πανουριᾶ κατὰ τὴν ἀστειολογίαν μέχρι βωμολοχίας. Ἐπώνυμον εἶχε τὸ χωρίον Δυὸ βουνά, ἐν ᾧ ἐγεννήθη τῷ

1763, ἀνήκοντι δὲ ἤδη τῷ δήμῳ Ἡρακλειωτῶν τῆς Λαμίας. Βιῶν πρότερον τὸν τοῦ κλέπτου καὶ ἀρματωλοῦ βίον, ἔλαβε τῷ 1794 τὴν ὀπλαρχηγίαν τῆς Λαμίας, καὶ μετέπειτα τὴν τοῦ Ὀποῦντος καὶ Ἐλατείας. Ὑπόληψιν συνετοῦ καὶ ἐμπειροπολέμου ὀπλαρχηγοῦ χάρι-
ρων, ἐξήσκει ἐπιβροῆν οὐ τὴν τυχοῦσαν, διότι οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς εἶχον προσέτι καὶ δικαστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ ποινικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων. Τὸ δὲ μυστήριον τῆς ἐπαναστάσεως ἐγνώρι-
σεν, ὥς καὶ ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Διάκος, παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σα-
κελλίωνος (α) καὶ Ἀθανασίου Ζαρεΐφη.

Τῇ 8 ἀπριλίου ἐλθὼν εἰς τὸν Ὀποῦντα ὁ Διάκος ἐπὶ κεφαλῆς ἐξα-
κοσίων Βοιωτῶν, εὔρε τὸν Δουβουνιώτην ἀποκλείσαντα αὐθημερὸν ἐν
τῷ φρουρίῳ τοὺς ἐκεῖ Τούρκους, ἐξ ἐβδομήκοντα οἰκογενειῶν συνι-
σταμένους. Τοῦ Δουβουνιώτου οἱ ὀπλοφόροι ἦσαν τριακόσιοι μὲν Ὀ-
ποῦντιοι Λοκροὶ (Μπουδουνιτσιῶται), οἱ λοιποὶ δὲ Ἀνεμῶρειοι, ὀδη-
γούμενοι ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ Κόκκαλη. Ὁ Διάκος διενοεῖτο, ὅπως καθα-
ρίσῃ τὴν ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Λαμίαν ἄγουσαν ὁδόν· διαβὰς δὲ τὰς
Θερμοπύλας καὶ τὸν Σπερχεῖον, πολεμήσῃ ἐκεῖ τὴν κυρίαν δύναμιν
τοῦ ἐχθροῦ, ἢ, ἄλλως, καταστήσῃ τὰς Θερμοπύλας τὸ μέτωπον τῶν
ἔξωθεν ἐπιτεθησομένων βαρβάρων.

Παρὰ τὸν Διάκον ἐφθασεν εἰς τὸν Ὀποῦντα αὐθημερὸν καὶ ὁ ἐκ
τῆς Ἀγόργειανς ὑφοπλάρχηγος τοῦ Πανουριᾶ Κομνᾶς Τράκκας μετὰ
διακοσίων, ἐπίκουρος ἀπεσταλμένος τῷ Δουβουνιώτῃ. Ματαίως ἐπε-
χείρησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ φρουρίου, μικροῦ
μὲν καὶ ἡμελημένου, ὥς εἵπομεν, ἀλλ' ὀχυρωτάτου φύσει, ὥς ἐγει-
ρομένου ἐπὶ ὑψηλόμου καὶ ἀποκρήνου θέσεως. Εἶδον τότε ὁ Δουβου-
νιώτης καὶ ὁ Διάκος ἀλώσιμον τοῦτο διὰ μόνης πολιορκίας καὶ πεί-
νης, καὶ ἀφῆσαντες ἐκεῖ δύναμιν ἀνάλογον, προεχώρησαν εἰς τὰς Θερ-
μοπύλας. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὀλιγοήμερος, μᾶλλον δὲ πενθήμερος,
παραδοθέντων τῶν Τούρκων δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων. Τότε κατε-
στράφη καὶ ἡ ἐκεῖ τουρκικὴ μονὴ (τεκές) τοῦ τάγματος τῶν ἐκ συ-
στήματος φιλανθρώπων Βεκτασίδων Τούρκων. Οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος
πρὸς τὴν καταστροφὴν καταστήματος, τόσῳ εὐεργετικοῦ γινομένου
πᾶσι τοῖς διερχομένοις οἰουδήτινος γένους καὶ θρησκείας· ἰδίως δὲ
ὁ τούτου Σέχ-βαβᾶς (ἡγούμενος πατὴρ) ὑπεσχέθη τὴν εἰς τὸν στρα-
τὸν τῶν Ἑλλήνων χορηγίαν, ὅσων δύναται πάντοτε τροφίμων, ἐὰν ἡ
μονὴ διατηρηθῇ. Ἀκούεται ὅμως ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ ἐπιείκεια ἐν

τοιαύτη ὥρα; Καὶ ἡ μονὴ ἐπυρπολήθη, καὶ οἱ μονάζοντες, ἐν οἷς καὶ ὁ γέρον Σέχ-βαβᾶς, ἐθυσιάσθησαν.

Οἱ Βεκτάσιδες, ἰδίαν σχηματίζοντες κοινωνίαν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν, οὔτε τὰ τοῦ Μωχάμεθ ἐπρέσβευον πλήρη, οὔτ' ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἔπνεον μίση κατὰ τῶν ἀνθρώπων πάσης ἄλλης ἐθνικότητος καὶ θρησκείας. Ὡς τοιοῦτοι, ἀδιάφοροι ἦσαν πρὸς πᾶσαν βρῶσιν καὶ πόσιν ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων παρὰ τοῖς Μωχαμεθανοῖς, οὔτε ἐνήστευον τὸ βμαζάνιον τῶν ἄλλων Τούρκων, κρυφίως τρώγοντες, καὶ μόνας ἐνήστευον δώδεκα ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐπρέσβευον δὲ τὸν Χαζρέτην Ἀλῆν, καὶ μόνον οὐκ ἔτρωγον τὸν λαγῶν (α) καὶ τὴν πέρδικα, περὶ ὧν κακὴν κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν εἶχον ἰδέαν. Ἐθεώρουν ὡς πρόβατα ἀπολωλότα τοὺς λοιποὺς Τούρκους, καὶ δι' ἴσης ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης ἐξένιζον παρ' ἑαυτοῖς πάντα ὁδοιπόρον, τὴν ἀνθρωπότητα σεβόμενοι καὶ τὰς διαιρούσας αὐτὴν δοξασίας εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι. Ἐν γένει δὲ τὸ σύστημα τῶν Βεκτασίδων, ἐν εἶδος Στωϊκισμοῦ ὄν, ὅλως δὲ δημοτικὸν καὶ κοινωνικὸν, ἀντέκειτο πρὸς τὸ τῶν Μεβλεβίδων, ὅπερ ἦν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀριστοκρατικώτατον καὶ τουρκικώτατον. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν τῶν Βεκτασίδων ὑπηρετεῖ τῇ ἀνθρωπότητι, μόνον τὸν τίμιον ἀνθρώπον παραδεχόμενον, ὁποῖα ἂν ἀνῆκε θρησκεία καὶ γένει· τὸ δὲ τῶν Μεβλεβίδων τῇ ἐξουσίᾳ καὶ τοῖς πρώτοις τῶν Τούρκων συνέτρεχεν, αὐτόχρημα ὃν ὁ κατὰ πρᾶγμα Ἰησουϊτισμὸς ἐν τῇ μωχαμεθανικῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσάρων ὁ σουλτάνος Μαχμούτ συγκατέστρεφεν ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης καὶ τοὺς Βεκτασίδας, πολλοὺς ἐν τῷ γενιτσαρικῷ τάγματι ὄντας καὶ μεγάλην ἐπιβρόχην ἀπολαύοντας, τοὺς δὲ Μεβλεβίδας διετήρησεν ὡς ὠφέλιμα ὄργανα.

Ὑ π ᾶ τ ῆ (Νεοπάτρα, καὶ χυδαιοθαυράως Πατρατσίκι).

Τῆς Θεσσαλίας τὸ νότιον μέρος διακόπτει ὁ ἀπὸ τοῦ ὄρους Τυμφορηστοῦ (Βελουχίου) πηγάζων Σπερχειὸς ποταμὸς καὶ διὰ τῆς Φθιώτιδος ῥέων. Οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἀφίνων πρὸς βορρᾶν τὴν πόλιν Λαμίαν, ὑπερκειμένην τοῦ ἐπὶ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καθήκοντος πεδίου, καὶ πρὸς νότον τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὴν παρέμπροσθεν τῶν Θερμοπυλῶν γέφυραν αὐτοῦ ἀφιχθέντες τῇ 40

ἀπριλίου ὁ Διάκος καὶ Δουβουνιώτης, ἐσκέφθησαν ὡς ἀναγκαίαν τὴν συνεννόησιν ἑαυτῶν μετὰ τοῦ Δημητρίου (Μήτσου) Κοντογιάννου, ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ὑπάτης, πρὶν ἢ ἐκτεθῶσι κατὰ τῆς Λαμίας, (κοινῶς Ζητουνίου καὶ τουρκιστὶ Ζιτίν), ἐνδυναμωθείσης τότε παρὰ τουρκικῶν σωμάτων τῆς Θεσσαλίας. Μάλιστα δέ, ὅπως δοκιμάσωσι τὴν δύναμιν τῆς πόλεως αὐτῆς, ἀπέστειλαν ἐν σῶμα προχωρῆσαν μέχρι τοῦ χωρίου Καλυθίων. Ἐκεῖ, ἐξελθόντες πεζοὶ καὶ ἵππεις οἱ Τοῦρκοι, συνεπλάκησαν καὶ διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἵππικοῦ ὑπεχρέωσαν τοῦτο, ὅπως ἀποσυρθῇ εἰς τὸ χωρίον Βεκὶ καὶ ὀχυρωθῇ, πολεμῆσαν ἔτι ἐπὶ δύο ὥρας. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος τοῦ Διακού καὶ Δουβουνιώτου πολέμιος ἦν ἡ ἀκινήσια τοῦ Κοντογιάννου, δι' ἣν αἱ καταβαίνουσαι εἰς τὴν Λαμίαν βοήθειαι ἀνενόχλητοι ὅλως ἔμενον, καὶ οἱ ἐν τῇ Ὑπάτῃ Τοῦρκοι, ἱκανῶς πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροὶ τοῖς ὅπλοις, εὐκόλως ἐπετίθεντο κατὰ τῶν νώτων τῶν πολεμησόντων τὴν Λαμίαν Ἑλλήνων. Ἀπητείτο ἄρα ἡ ἐνότης τοῦ Κοντογιάννου καὶ ἡ καταστροφή, ἣ ἡ διὰ πολιορκίας οὐδετέρωσις, τῶν ἐν Ὑπάτῃ Τούρκων. Πρὸς τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν μετέβησαν οὗτοι εἰς τὸ πλησίον τῆς Ὑπάτης βορειοδυτικῶς κείμενον χωρίον τῶν Κομποτάδων, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Πανουριᾶς μεθ' ἑτέρων πεντακοσίων Φωκέων. Ἐκεῖθεν δ' ἔπειψαν τὸν Κομναῆν Τράκκαν μετὰ διακοσίων πεντήκοντα, ἵνα καταλάβῃ τὸ Δερβέν-φούρκα.

Ὁ Κοντογιάννης παλαιὸν εἶλκε τὸ ἀρματωλικὸν ἀξίωμα, διότι ὁ πάππος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ τοῦ Βάλτου, ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ ποτὲ περιωνύμου ὀπλαρχηγοῦ τῶν Ἀγράφων Δήμου Βουκουβάλα. Ἐνεκα ταύτης τῆς παλαιότητος ἀπήλαυεν ἠθικὴν ἐπιβρόχην καὶ ἐπὶ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ἔτι. Σκεπτικοῦ ὅλως χαρρακτῆρος ἀνὴρ, κρυψίνους μᾶλλον ἢ εἰλικρινῆς τοῖς λόγοις, μόνος ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐδείχθη δισταζὼν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Δικαιόνων τὴν ἀκινήσιαν ἑαυτοῦ, κατέκρινε τὴν ἀρξαμένην ἐπανάστασιν ὡς ἄκαιρον καὶ ἀτυχῆ ἐσομένην ἐπὶ τέλους. Ἀρνούμεθα, ὅτι ἡγάπα τὸν τουρκισμόν ἀντὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἕλλην οὐδέποτε ἡγάπησε Τοῦρκον, ὡς οὐδὲ ὁ ληστευόμενος τὸν ληστεύοντα αὐτόν. Ἀλλὰ δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος, καθ' ὃν ἐφαίνετο σκεπτόμενος ἴδιον τρόπον, ἡγάπα μᾶλλον τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἄνετον « ἀρματωλίκι » ὑπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν πολυτάραχον καὶ πολύμοχθον στρατηγίαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐντεῦθεν, καθ' ὃν ἐθυ-

σίαζον χρόνον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος καὶ στρατηγοὶ στρατηγίας, καὶ ἡγεμόνες ἡγεμονείας, καὶ πολιτικοὶ τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ πλούσιοι τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ πᾶς Ἕλλην τὰ πάντα, ὁ Κοντογιάννης ἐθεώρει φροῦδα ταῦτα, καὶ ἀντὶ τῆς πατρίδος κινδυνεύουσης οὐδόλως διεκινδύνευεν ἐν «*ἄρματω.λίκῃ*». Πρόφασις ἦτο παρ' αὐτῷ ἡ θέσις τῆς Φθιώτιδος ὡς προκινδυνεύουσης. Μὴ οὐκ ἔβλεπε προκινδυνεύοντας κατ' ἄρκτον μὲν τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἕλληνας, κατὰ δυσμᾶς δὲ τὸ Σούλιον, κατὰ μεσημβρίαν δὲ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Φωκίδα, τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, καὶ κατὰ ἀνατολὰς τὴν Λοκρίδα; Τί δ' ἂν εἴποι τις καὶ περὶ τῶν ναυτικῶν νήσων; καὶ τῶν κατόπιν ἐλθουσῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θεσσαλομαγνησίας, τοῦ Ἀθωνος, τῶν Ἀγράφων, τῶν Καλαβρύτων, τοῦ Ἀσπροποτάμου, τῆς Κρήτης, τοῦ Ὀλύμπου αὐτοῦ, ὡς οὐδεμίαν σύγκρισιν ἐπιδεχομένων;

Παρατηρήσαμεν πρὸ ὀλίγου, ὅτι πᾶν ὅλον τμήμα καὶ πᾶσα ἰδίως ἐπαρχία ἐπανίστατο διὰ λογαριασμὸν τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Καὶ βεβαίως οὐδεὶς ἔβλεπε τὸ μέλλον ὡς ἄόρατον, οὐδεὶς ἐμάντευε τοῦ πολέμου τὴν τύχην, καὶ τίνες τῶν ἐπαρχιῶν ἔμελλον γενέσθαι τὸ θῦμα ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἂν μὴ ἀπεφάσιζον τελειωτικῶς τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ παρεμβαίνουσα. Ἐπομένως ἐπιθανολογεῖτο ἡ θυσία καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς, ἢ καὶ τῆς ὅλης Στερεᾶς ὑπὲρ μόνης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κοντογιάννης ἄρα, καλύπτων τὸ ἴδιον ὑπὸ τὴν γενικότητα τῆς Φθιώτιδος ὡς προκινδυνεύουσης, οὐδόλως ἐδικαιοῦτο, διότι ὑπὲρ μιᾶς ὁ ἄγων ἐκηρύσσετο πατρίδος, καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τμήματος, ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας. Μόνη πατρὶς ἐκάστου προώριστο τὸ ἐλευθερωθησόμενον μέρος, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ὥφειλε πᾶς Ἕλλην πᾶσιν θυσίαν.

Ἀλλὰ σκέψεις τοιαῦται καὶ καθῆκον τοιοῦτον ἀπεῖχον τῶν διαθέσεων τοῦ Κοντογιάννου. Διὰ τοῦτο προσκληθεὶς παρὰ τῶν ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγῶν, ὅπως συνεκστρατεύσῃ, ἡρνήθη προφασιζόμενος ἑαυτὸν ὡς ἀπαρασκεύαστον· προσκληθεὶς καὶ ἐκ δευτέρου, ἐκώφευσε· προσκληθεὶς καὶ ἐκ τρίτου, ἐδείχθη ἀκατάπειστος. Τὴν τρίτην αὐτὴν πρόσκλησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν συνώδευε καὶ ἐπιτροπὴ τριμελὴς, συνισταμένη παρὰ τοῦ Γεωργίου Δεσποτοπούλου καὶ τῶν τοῦ Διάκου ὑποπλαρχηγῶν Δημητρίου Καλύβα καὶ Βακογιάννου. Οὗτοι ἐνέτυχον μόλις τῷ Κοντογιάννῃ ἕξ ὥρας μακρὰν τοῦ ἑλληνι-

κοῦ στρατοπέδου ἐν τῷ Κούκῳ· προτρέποντες δὲ αὐτὸν, πᾶσαν ἔκρουσαν χορδὴν φιλοτιμίας καὶ ὅλοις ἐχρήσαντο τοῖς τρόποις, ὅπως ἀποδείξωσι ματαίαν πᾶσαν παρατήρησιν ἐναντίαν, τοῦ πολέμου κινήθentos· «ἀλλ' οὐκ Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἦνδανε θυμῷ» ταῦτα πάντα. Ὁ Κοντογιάννης ἐθεώρει τὸν ἐγερθέντα πόλεμον ὡς ἄλλον κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος, τὸ δὲ «ἄρματωλίκι» ὡς μόνην αὐτοῦ σωτήριον λάρνακα, ἣ κιβωτὸν τοῦ Νῶε.

Οὐδὲν βεβαιότερον, ἢ ὅτι ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Κοντογιάννου οὐσιωδῶς ἐζημίου τὴν Ἑλλάδα, ἀπρακτούντων τοῦ Διάκου, τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δουβουνιώτου ἐπὶ ὀκτὼ ὅλας ἡμέρας, καὶ μεγάλως ὠφέλει τοῖς Τούρκοις παρασκευαζομένοις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ἀνάγκη τῶν ὅπλων, καὶ ταῦτα ἀπετέλεσαν ἐν ἀκαρεῖ, ὅ,τι οὐκ ἠδυνήθη διὰ πολλῶν ἡμερῶν ὁ λόγος. Οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοί, ἔχοντες δύναμιν δισχιλίων, ἀπεφάσισαν τότε, ἵνα προσβάλωσι τὴν Ὑπάτην, καὶ μὴ θέλοντος τοῦ Κοντογιάννου. Ἐπειδὴ δὲ περίστασις τοιαύτη ἀπεμονόου τοῦτον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ὅτε καὶ ἀνεψιοὶ καὶ ὑποπλαρχηγοὶ ἀπεχωρίζοντο αὐτοῦ προτιμῶντες τὸν πόλεμον, ὁ Κοντογιάννης ἐκὼν ἄκων ὑπέκυψεν, ἐνωθεὶς τέλος πάντων, καὶ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ὑψώσας· ἀπὸ κοινοῦ δὲ ἀπεφασίσθη ἡ κατὰ τῆς Ὑπάτης ἐπίθεσις αὐτοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ, τῶν ἄλλων δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους.

Περὶ πόλεως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὰς Θεσσαλίδας μαγίσσας καὶ φαρμακίδας αὐτῆς, αἷς ἀπεδίδετο τὸ καταβιβάζειν ἐξ οὐρανοῦ τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν σελήνην, ἐρημωθεῖσα δὲ ἔπειτα κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ ἐνοικισθεῖσα παρ' οἰκογενειῶν τινῶν τῶν Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' ὧν ὠνομάσθη καὶ Νέα Πάτρα καὶ Μικρὰ Πάτρα (α), ἡ πόλις τῆς Ὑπάτης ἐγείρεται ἐν ἐξαιρέτῳ θέσει ἐπὶ τῶν κατωφερῶν τῆς Οἴτης. Ἀφίσταται μικρὸν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχεῖο, τῆς δὲ Λαμίας ἐπὶ ὥρας τρεῖς. Χαίρει τὴν διπλὴν τερπνοτάτην θέαν τῆς ὠραίας πεδιάδος τοῦ Σπερχεῖο καὶ τοῦ πολυδένδρου ὄρους τῆς Ὀρθυος. Κάτωθεν δὲ αὐτῆς πηγάζουσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος θερμὰ ὕδατα, λίαν ἱαματικά, λεγόμενα ἤδη Λουτρὰ τῆς Ὑπάτης.

Ἀλβανοὶ Τοῦρκοι συνῶκουν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μέχρι τῶν ὀκτακοσίων ὅπλων. Ἀμα γενομένου τοῦ πρώτου κατὰ τὴν Στερεὰν κινή-

ματος τῆς Ἀμφίσσης, Δωρίδος καὶ Λεβαδείας, ἔσπευσαν οὗτοι διὰ πάσης δραστηριότητος, ὅπως παρασκευασθῶσι κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀνάγκης. Πρὸς τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἡσφάλισαν τὰ τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ δημόσια κτίρια, ὡς καὶ τὰς δυνατωτέρας οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ὀδοφράγματα ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ὀχυρώματα ἐκτὸς αὐτῆς ἡγείραν κατὰ τὴν μικρὰν κώμην Σοφὸ ἢ Μσαλᾶ, κειμένην πρὸς τὸν ῥυάκα τοῦ προαστείου τῶν Βογομύλων νοτιοανατολικῶς. Εἶχον ἄρα τὸν Τοτλέπεν αὐτῶν οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ὑπάτης, ἣ καταχθόνιον τι πνεῦμα εἰσηγήσατο αὐτοῖς μέτρα τοιαῦτα; Οὔτε κατὰ τὴν Πελοπόννησον, οὔτε κατὰ τὴν λοιπὴν Στερεάν, τοιοῦτον ἐφάνη παράδειγμα δεύτερον.

Ἐμελλεν οὕτως, ἵνα σοβαρὸν ὑποστῶσιν οἱ Ἕλληνες ἀγῶνα κατὰ τὴν Ὑπάτην. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης αὐτῶν ὁρμῆς οἱ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους ὑπὸ τὸν Διάκον, Δυοβουνιώτην καὶ Πανουριᾶν ἐπιπεσόντες τῇ 18 ἀπριλίου, ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῶν Βογομύλων καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ὤθησαν, διώκοντες τούτους καὶ πυρπολοῦντες οἰκίας. Συγχρόνως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κοντογιάννην ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους, διαβάντες τὸν ποταμίσκον Ξηριᾶν, ἐκδίδοντα ἐν τῷ Σπερχειῷ, ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Μσαλᾶ, ἐξεδίωξαν τοὺς ἐκεῖ ὀχυρωμένους Τούρκους καὶ εἰσέβαλον ἐν τῇ πόλει πολεμοῦντες καὶ καίοντες. Ἐντεῦθεν οἱ Τούρκοι περιορισθέντες ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν καὶ τῶν ὀχυρῶν δημοσίων κτιρίων τοῦ τσαμίου καὶ τοῦ ὥρολογοστασίου, ἤλθον βεβιασμένοι εἰς συνθηκολογίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ἐσπέρας, παύσαντος τοῦ πολέμου, ἐγένετο ἡ συνθήκη, ὑποχρεομένων τῶν Τούρκων, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα καὶ μεταβῶσιν εἰς Λαμίαν· ἡ δὲ πραγματοποιήσις ταύτης ἔμεινε διὰ τὴν αὔριον. Ἀλλ' ἡ ὑπὲρ αὐτῶν ἐξωτερικὴ βοήθεια οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐβράδυνε. Ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμὲρ πασσᾶς Βρυώνης φθάσαντες διέλυσαν τῇ 17 ἀπριλίου τὸ ἐν Δερβέν-φούρκᾳ ἑλληνικὸν σῶμα, καὶ εἰς τὸ Λιανοκλάδι κατέβησαν, ἀπέχον τῆς Ὑπάτης μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Περὶ δὲ μέσσην νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19 ἀπριλίου πυρὰ κατὰ τὸ πεδίων πολυπληθῆ ἐβεβαίωσαν τὴν ἄφιξιν καὶ πλησίαισι ἰσχυρᾶς τουρκικῆς βοηθείας. Τότε δ' οἱ Ἕλληνες, ἵνα μὴ κυκλωθῶσι τῇ ἐπαύριον, ὑπεχώρησαν εὐθὺς ἀφῆσαντες τὴν πόλιν ἡμίκαυστον. Ἐπανῆλθον δὲ ὁ Διάκος, Πανουριᾶς καὶ Δυοβουνιώτης εἰς τοὺς Κομποτάδας· ὁ δὲ Κοντογιάννης ἡσφάλισθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγάθωνας, ἀφισταμένη ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν.

Ἡ ὕλική ζημία τῶν Ἑλλήνων μικρὰ ἐγένετο, ἐξ ὧν πεσόντων

καὶ πέντε πληγωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ 'Ρούκης' ἐπαισθητὴ ὄμως ἡ ἡθικὴ ὑπῆρξε, διότι ὡς ἐκ τῆς ἀτυχίας ταύτης κατέστη ἀδύνατος πλέον ἡ προσβολὴ κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ περαιτέρω πρόοδος. Αὐτὸ ἐπῆνεγκε τὸ ἀποτέλεσμα ἡ βραδύνασα κίνησις τοῦ Κοντογιάννου καὶ ἡ εὐκολυνθεῖσα οὕτω παρασκευὴ τῶν βαρβάρων. Τὸ πᾶν ἐξήρτηται ὡσεπιπολὺ κατὰ τὸν πόλεμον ἐκ τοῦ κέρδους οὐχὶ ὀκτῶ, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἔτι ἡμέρας καὶ μιᾶς ἔτι ὥρας καὶ στιγμῆς. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων βλέπουσι τὰ ἀποτελέσματα καὶ οὐχὶ τὰς αἰτίας. Τοὺς Τούρκους τῆς Ὑπάτης ἐπολέμησαν οὐχὶ εἰς μόνος ὀπλαρχηγὸς καὶ μία μόνη ἐπαρχία, ἀλλὰ τέσσαρες ὁμοῦ οἱ ὀνομαστότεροι καὶ τὰ ἐκλεκτότερα ὄπλα τῆς Φωκίδος, Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ Φθιώτιδος· ἐπομένως ἡ ἀτυχία αὐτῶν ἐξελήφθη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὡς τὸ βαρόμετρον τῶν περὶ τοῦ πολέμου ἐλπίδων. Προσετίθετο δ' ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καὶ ἡ δεινοτάτη πάντοτε γινομένη ἐντύπωσις τῶν πρώτων πκθημάτων, ἐν ᾧ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη ἐθεωροῦντο ὡς συμβεβηκότα συνήθη ἀνώτερα ἄλλα καὶ γενικώτερα δυστυχήματα, συνοικειωθέντων πρὸς αὐτὰ διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνεχείας τῶν Ἑλλήνων (α).

"Ὅπως δ' ἂν ἔχη, ἡ Φθιώτις περιελαμβάνετο πλέον ἐντὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κύκλου· ἄλλαι δὲ ἐπαρχίαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος περιληφθήσονται μετ' οὐ πολὺ ἐντὸς αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο στρέφομεν ἤδη εἰς τὰς νήσους, ὡς προηγηθείας τῆς Ἀττικῆς, τῆς Θετταλομαγνησίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Μακεδονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ν ἤ σ ο ι.

Καθὼς οἱ τρεῖς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ νομοὶ τῆς Ἀχαΐας, Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας ἐδείχθησαν ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ἐνάρξεως τοῦ κατὰ γῆν πολέμου ἐν τῇ Ἑλλάδι· οὕτως αἱ τρεῖς νῆσοι τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν προωρίσθησαν ὡς ἡ πρώτη καὶ ἡ ὅλη βᾶσις τῆς ἐνάρξεως τοῦ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Ὑδρα ἀντεστοίχει πρὸς τὴν Λακωνίαν, αἱ Πέτσαι πρὸς τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὰ Ψαρά πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀλλ' ὁποία ἡ διαφορὰ μεταξὺ γῆς καὶ θαλάσσης! Νῆσοι μικραὶ, ἄγονοι καὶ μόλις ἀριθμοῦσαι πληθυσμὸν τριακοντατριῶν χιλιάδων, ἴσῃν ἔφερον δύναμιν πρὸς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν τοσαύτης ἐκτάσεως, γονιμότητος καὶ πληθυσμοῦ ἑπτακοσίων χιλιοστυῶν περίπου. Καὶ τοῦτο, διότι εἶχον ναυτικὸν, εἰ καὶ συνέκειτο μόλις ἐξ ἑκατὸν καὶ ἐβδομηκονταεξ φορτίδων νηῶν (α). Τῶντι «μέγα τὸ κράτος τῆς θαλάσσης». Ὡσαύτως δὲ, καθὼς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡ Τριφυλία καὶ ἡ Λακεδαιμόνιον ἐθεωροῦντο οἱ μεγαλύτεροι στρατιωτικοὶ δορυφόροι τῶν τριῶν ἀνωτέρω νομῶν· οὕτω καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ ἡ Κάσσος καὶ ἡ Οἰάνθη ἦσαν οἱ πρῶτοι ναυτικοὶ δορυφόροι τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν.

Μετὰ τὸν γενικὸν αὐτὸν παράλληλον ἄρχονται αἱ μερικαὶ παρουσιασθεῖσαι διαφοραί. Ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ προηγέθησαν τῆς ἐπαναστάσεως οἱ πρόκριτοι, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ στερεᾷ (ὡς καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ ἀκολουθῶς) οἱ ὀπλαρχηγοί, ἐν δὲ ταῖς νήσοις ὁ λαός. Ἐντεῦθεν προέκυψαν δύο τινὰ, πολλῆς ἴδια περιεργείας. Κατὰ μὲν τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστήσαν πρῶτοι οἱ ἰσχυρότεροι νομοὶ, κατὰ δὲ τὰς νήσους πρῶται ἐκινήθησαν αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, ἀκολουθησάσης τῆς Ὑδρας, καίτοι ἰσχυρωτέρας ὅλων. Τὰ αὐτὰ τῶν νήσων συνέβησαν καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ (β). Προσέτι δὲ, οἱ μὲν ἀρχιεπαναστάται τῆς Ἀχαΐας, Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας, ὡς καὶ οἱ τῆς Φωκίδος καὶ Δω-

ρίδος, διετηρήθησαν ἰσχυροὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον· ἐκ δὲ τῶν τῆς Ὑδρας καὶ Πετσῶν ἄλλοι κατεδιώχθησαν μετ' οὐ πολὺ, καὶ τινες ἀπωλέσθησαν.

Τῶν ναυτικῶν νήσων οἱ πρόκριτοι, καίτοι ἐλευθερόφρονες, διαφοροὺς εἶχον λόγους, ἵνα διστάζωσι πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀληθῶς αἱ νῆσοι αὗται ἐδιοικοῦντο αὐτοπροσώπως, καὶ μικροῦ ἦσαν ὑποτελεῖς φόρου ὠρισμένου, καὶ προνόμια ἄλλα ἐκέκτηντο, δι' ὃν ἐχορήγουν ἐτησίως ἀριθμὸν ναυτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου· ἀλλ' οὐχ ἤττον, ὥς μὴ οὔσαι ἀσφαλεῖς ὑπὸ τοὺς Τούρκους, τὸν αὐτὸν πάντοτε ἔπνεον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον, ὥς καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεά. Πασίγνωστον μάλιστα, ὅτι οἱ πρῶτοι κατοικήσαντες τὰς ἀνατολικὰς ταύτας νήσους, κατέφυγον ἐκ τῆς Ἀλβανίας, μόνον καὶ μόνον ὅπως διατηρήσωσι τὴν θρησκείαν καὶ σχετικῶς τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῶν ἀπὸ τῆς σκληροτέρας δουλείας καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης παρὰ τῶν Τούρκων ἀρνησιθρησκείας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπεστήριζον ἐσωτερικῶς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν ἡ ἔκτασις, τὰ ὄρη, τὰ στενὰ καὶ ἀμοιβαία ἐν περιστάσεσι συνδρομῇ ἄμεσος, συνεχομένων τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, αἱ νῆσοι ὅμως οὐδὲν εἶχον πλεονέκτημα τοιοῦτον. Ὀλιγάνθρωποι, κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ ὑπὸ φρουρίων προστατευόμενοι ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ, ἐπὶ μόνων ἐστηρίζοντο τῶν πλοίων, καὶ τούτων ἀναρμολίῶν κατὰ πολεμικοῦ στόλου. Τίς τότε προέβλεπε τὸ μέσον τῶν πυρπόλων, ὃ ἐζήτησεν ἡ ἐπελθοῦσα ἀνάγκη, ὥς καὶ τὸ μέγα αὐτῶν ἀποτέλεσμα; Καὶ ὅμως, ἐὰν ἐσκέπτοντο οὕτω καὶ οἱ λαοὶ τῶν ναυτικῶν νήσων, κατεστραμμένον τὸ πᾶν ἤθελεν εἶσθαι ἐντὸς διμηνείας, ἐλευθέρων μενόντων τῶν Τούρκων κατὰ θάλασσαν καὶ μεθ' ὅλον τὸν μέγαν ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ἀντιπερισπασμόν.

Π έ τ σ α ι (ἡ Τιπάρηνος) (α).

Ναυτικῶς κατωτέρα τῆς Ὑδρας καὶ ἀνωτέρα τῶν Ψαρῶν, ἡ νῆσος τῶν Πετσῶν ἐπελοποννήσιζεν ὅλως. Κειμένη πλησιέστατα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ἐμίγνυνεν ἐν τῷ πληθυσμῷ αὐτῆς πολλοὺς, καὶ μάλιστα βαθυπλούτους, πελοποννησιακῆς καταγωγῆς, καὶ μεγάλα διεχειρίζετο ἐμπορικῶς πελοποννησιακὰ κεφάλαια. Ἐντεῦθεν συνεδέετο πάντοτε ἡ τύχη αὐτῆς, καίτοι μὴ ἐπίσης τυραννομένης, μετὰ τῆς Πελοποννήσου· καὶ διὰ τοῦτο, οἷα

διεκρίθη κατὰ τὴν προτέραν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, οὐδὲν ἄκο-
λουθησάσης τῆς Ὑδρας, τοιαύτη ἀνεδείχθη καὶ κατὰ τὴν διάδοχον
τοῦ 1821, κατόπιν ἐλθούσης τῆς Ὑδρας. Ὡς δὲ ἡ Πελοπόννησος
προηγηθεῖσα κατὰ γῆν, οὕτω καὶ αὕτη προηγηθεῖσα κατὰ θάλασσαν,
οὐδὲν ἄλλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην καταστροφὴν, ἣν συνυπέστη τῷ
1769, ἀλλ' ἀπεδύθη μετ' αὐτῆς πρὸς τὸν νέον ἀγῶνα, μόλις ἀρχο-
μένου τοῦ ἀπριλίου (α). Ἐκτίσαστο ἄρα κατὰ θάλασσαν τὴν δόξαν,
ἣν ἡ Ἀχαΐα κατὰ γῆν, ἐφάμιλλος ταύτης ἀναδειχθεῖσα.

Μεγίστη ὀφείλεται χάρις τοῖς Βοτасаίοις καὶ τῷ Γεωργίῳ Πάνῳ.
Πρότερον ὄντες τὸ κέντρον τῶν ἐταιρικῶν πραγμάτων κατὰ τὴν νῆ-
σον αὐτὴν, πρῶτοι ἤδη ἐκίνησαν οὗτοι εἰς τὰ ὅπλα ταύτην, ἐν ᾧ χρό-
νῳ τῶν πλοιάρχων τινὲς, κυρίως εἰσηγούμενοι παρ' ἄλλων ἀνωτέρων,
φόβους προέτεινον περὶ τῶν Ἀγγλῶν καὶ πρῶτην ἐζήτουν τὴν κίνη-
σιν τῆς Ὑδρας. Διὰ μόνην τὴν τοιαύτην ἔνστασιν προῆλθεν ἡ μερικὴ
βραδύτης, καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ἡ μιᾶς ἡμέρας βραδύτης ζήτημα ἦτο
σπουδαιότατον δι' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως ἀνησυχία δεινὴ διὰ
τοὺς Πελοποννησίους. Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις τῆς γῆς ἄνευ
τῆς θαλάσσης ὁμοιάζε τὸν ἐπὶ ἐνὸς ποδὸς φερόμενον ἄνθρωπον. Τὴν
δ' ἐπανάστασιν τῶν Πετσῶν ἔσπευδον οἱ Πελοποννήσιοι, ὡς ἐλπίζοντες
δι' αὐτῆς ἀναπόφευκτον ἐπελευσομένην καὶ τὴν τῆς Ὑδρας.

Διὰ τοῦτο, ἅμα γραφεῖσαν τὴν ἀπὸ 25 μαρτίου διακήρυξιν τοῦ
Μαυρομιχάλου ἐν Καλάμαις, ἀπέστειλαν εἰς Πέτσας διὰ τοῦ Χριστο-
δούλου Μερτίκα, γνωστοῦ ἐταίρου ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐαγόρου, πεφορ-
τισμένου, ὅπως ἀναγνώσῃ αὐτὴν καὶ δημοσίως συνδρομῇ τῶν Βοτα-
σαίων καὶ τοῦ Πάνου. Διὰ τοῦτο ἄλλοι τε πολλαχόθεν καὶ ὁ Δικαῖος
ἐκ μὲν τῶν Καλαμῶν ἔγραφεν αὐθημερὸν τῷ Πάνῳ: «... Ἀδελφε,
«ὁ καιρὸς εἶναι διὰ τὸ Παλαμίδι ἀρμοδιώτατος· μὴ ἀμελήσετε διὰ
«τὸν Θεόν!» ἐκ δὲ τῆς Γόρτυνος ἐπανελάμβανε τὰ αὐτὰ τῇ 30 μαρ-
τίου πρὸς τὸν Γκίικν Βότασην καὶ Πάνον, προτρέπων: «... Οἱ λαοὶ
«τῆς Πελοποννήσου τρέχουσιν ὅλοι ὡς λέοντες ὠρνόμενοι... Ὁ-
«σον τάχος προφθάσατέ μας τὴν συμμαχίαν· κινήσατε εἰς πολιορ-
«κίαν τοῦ Ἀναπλίου. Ἐλπίζω οἱ ἥρωες Βοτасаῖοι νὰ κάμουν τὸ
«ῤεσάλτο, καθὼς ὑπεσχέθησαν· καὶ ἡμεῖς θέλομεν τοὺς ἐπαινέσει
«ἕξίως, καὶ θέλει στέψῃ ἡ Ἑλλὰς τὰς κεφαλὰς των... Κινήσατε
«τὰ πλοῦτά σας. Οἱ Ἑγγλέζοι μᾶς ἐπρόφθασαν βοήθειαν, ὡς πλα-
«τύτερον εἰς τὸ κοινὸν γράμμα μας φανερόμεν... Λοιπὸν δὲν

«εἶναι ὁ παραμικρότερος φόβος. Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, προφθάσετε καὶ «μὴ φοβῆσθε. Εἵμεθα ἱκανοὶ νὰ τελειώσωμεν εὐτυχῶς τὸν προκει-
«μενον ἱερὸν ἀγῶνά μας» (α). Μοναχὸς δέ τις, ἀσκητὴς ἐν τῇ παρὰ
ταῖς Πέτσαις ἐρήμῳ νήσῳ τῆς Καμένης, ἀνὴρ λίαν ὑποληπτόμενος καὶ
σεβόμενος παρὰ τῶν Πετσειωτῶν ὡς πνευματικὸς πατὴρ, ἐγκύκλιον
ἔγραψε πρὸς τοὺτους ὀρησκειτικὴν ἅμα καὶ πολεμικὴν, προτροπὴ τοῦ
πατριώτου Πέτρου Σκυλίτση Ὁμηρίδου, ἐνὸς τῶν ἐπὶ τῆς Ἑταιρίας
τῶν Φιλικῶν θερμουργοῦ καὶ ἐπιτηδείου ἀποστόλου. Ἴδου τὸ περιέρ-
γον ἔγγραφον τοῦ μοναχοῦ.

«Φιλόθεοι καὶ Φιλογενεῖς !

«Ἐξυπνήσατε ἀπὸ τὴν ληθαργίαν τῆς ἀπιστίας καὶ μικροψυχίας σας
πρὸς τὸν Θεόν ! Ἐξέλθετε ἀπὸ τὸν τάρταρον τῆς κατεψυγμένης πρὸς
ἀλλήλους ἀγάπης σας ! Εὐγῆτε ἀπὸ τὸν ἄδην τῶν ἀναμεταξύ σας ζο-
φερῶν παθῶν σας, φθόνου, κενοδοξίας, συνερισίας καὶ τῆς παμφάγου φι-
λαργυρίας καὶ δεινῆς πλεονεξίας κ.τ.λ. τὰ ὅποια ἐπιπροσθεῖσιν εἰς τοὺς
ὀφθαλμοὺς τοῦ νοῆς σας, ὡς ἂν μία ψηλαφητὴ ὁμίχλη, καὶ δὲν βλέπετε
τὸ κοινὸν τῆς ζωῆς τοῦ γένους συμφέρον !

«Κάμετε φίλον τὸν Κύριον Σαβαώθ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, μετα-
νοίας καὶ τῆς συγκεχωρημένης μεταλήψεως τῶν ζωοποιῶν Μυστηρίων
μας. Ἐνωθῆτε ὅλοι, ὡς ἀδελφοί, μὲ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς κοι-
νῆς καὶ ἀπαθοῦς ἀναμεταξύ σας ἀγάπης. Ἐπειτα ἀρματωθῆτε καὶ μὲ
ἄρματα, τὰ αὐτὰ ὅπου ἔως τώρα, Θεοῦ βοηθοῦντος, ἐπολεμήσατε τὸν
ἐχθρὸν γενναίως· καὶ τότε ἔχι ἐγὼ, ἢ ἄλλος γήινος ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐ-
τὸς ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὅπου δι' εὐχῆς τοῦ Ἐξεκίου βασιλέως εἰς
μίαν νύκτα ἐφένευσεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν ἀλλοφύ-
λων ἀπίστων, αὐτὸς, λέγω, ὁ ἴδιος καὶ τώρα θέλει σᾶς φωνάξει: *«Α-
κουε λαός μου ! ὑμεῖς πορεύεσθε σήμερον εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς
ἐχθροὺς ὑμῶν· μὴ ἐκλυέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά ! μὴ φοβῆσθε ! μὴ θρο-
ῆσθε ! μὴ φύγητε ἀπὸ προσώπου αὐτῶν ! ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν
συμπολεμήσει ὑμῖν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν»*.

«Οὕτως ἀρματωθῆτε, ἀδελφοί μου, πεποισμένοι ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ
θέλει ἰδῆτε τὸ ἔλεος καὶ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν

Ὁ ἐν τῇ Καμένη ἐλάχιστος πνευματικὸς

Κατὰ πολὺ ἡ ἐγκύκλιος αὕτη συνεκίνησε τὰς καρδίας, ὡς φωνὴ ἁγίου πατρὸς, καὶ μέγα παρήγαγεν ἀποτέλεσμα. Ὑψωθείσης δὲ τῇ 3 Ἀπριλίου τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς Πέτσαις, οἱ μὲν ἐν τῷ Πάπαρι Πελοποννήσιοι ἔγραφον εἰς αὐτὰς τῇ 8 Ἀπριλίου, ἐπαινοῦντες τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν σύμπνοιαν, ἣν ἔδειξαν «καὶ λαὸς καὶ προκριτοκαπεταναῖοι»· οἱ δ' ἐν Βερβένοις Νικόλαος Δεληγιάννης καὶ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ συνεχαίροντο τούτοις, γράφοντες τῇ 40 «... Ἀδελφοὶ χαίρετε, ὅτι ἐστάθητε οἱ πρῶτοι· πρῶτοι εἰς τὸν ἀκροβόλισμὸν τῶν ἐχθρῶν, πρῶτοι εἰς τὴν ἱστορίαν, πρῶτοι εἰς τὴν ἀ-»
»*θαρασίαν*».

Διὰ τελετῆς μεγάλης καὶ εὐλογίας ἐκκλησιαστικῆς συνωδεύθη καὶ διὰ τηλεβολισμῶν τοῦ λιμένος ἀπείρων ἀνηγγέλθη τῶν Πετσῶν ἡ ἐπανάστασις. Ὁ πρῶτιστος τῶν προκρίτων αὐτῆς Ἰωάννης Μέξης εὐρίσκετο τότε ἀπὼν ἐν τῇ Ὑδρᾷ καὶ συσχεπτόμενος μετὰ τῶν προκρίτων ταύτης περὶ τῆς ὑψώσεως, ἢ μὴ, τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας. Αὐτὸν μετεπέμψαντο ἀμέσως δι' ἐπίτηδες πλοίου οἱ Πετσιῶται ὡς χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον, καὶ συγχρόνως διηύθυναν πρεσβείαν πολυμελῆ εἰς Ὑδραν τὸν Γεώργιον Πάνον, Ἀναστάσιον Κολανδρουῦτσον, Παναγιώτην Βότασην καὶ ἄλλους, ὅπως πείσωσι τοὺς προκρίτους ταύτης διὰ τὴν ἄμεσον κίνησιν καὶ τῆς Ὑδρας. Ἐὰν ἀπέτυχε τότε ἡ πρεσβεία αὕτη ὡς πρὸς τοὺς προκρίτους, εἰργάσθη ὁμοῦς μετὰ πολλῶν ὑποδεστέρων· τὸ δ' ἀποτέλεσμα ἐφάνη μεθ' ἡμέρας ὀλίγας, διότι ἡ πρώτη ἐσωτερικὴ ἐπανάστασις τῆς Ὑδρας ἦτο ἤδη τετελεσμένη. Καὶ τίς ἐπίστευε πλέον, ὅτι ἤθελε καθευδεῖν τοῦ λοιποῦ ἡ Ὑδρα, βλέπουσα τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κυμανομένην ἐπὶ τῶν πετσιοτικῶν πλοίων; Αἱ δύο ἐποχαὶ τοῦ 1769 καὶ 1821 διέφερον κατὰ πολὺ· διότι ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν ἡ ἐπανάστασις ἐξεβῆ-*α* γη ἀνοργάνωτος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὑδρα οὐδὲν ἔλαβε τότε μέρος· ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ ὑπῆρχε διωργανωμένη, ὅσω ἦτο δυνατόν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὑδρα εἶπετο, ὅπως λάβῃ μέρος.

Σύγχρονον ἐπεχείρησαν ἔργον αἱ Πέτσαι ὀπλίσασθαι δεκαπέντε πλοῖα καὶ διευθύνασθαι κατὰ τῶν πλησιεστέρων ἀσιατικῶν παραλίων. Ἡθέλησαν οὕτως, ἵνα καλύψωσι τὸ Αἰγαῖον ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ πολέμου, ἐπενεργήσωσι δὲ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σάμου καὶ Κάσσου, καὶ φέρωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἷας καὶ ὅσας δυνηθῶσι ζημίαις. Ἐννοεῖται, ὁπόσω τὰ πλοῖα αὐτὰ, διερχόμενα παρὰ τὴν Ὑδραν, ἐξέκαυ-

σαν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πλοιάρχων ταύτης. Ἐννοεῖται ὡσαύτως, δι' ὁποίας ἐγκαρδίου ἀγαλλιᾶσεως ἀνευφημεῖτο ἡ τόσῳ συμβολικῇ σημαίᾳ τῶν Πετσῶν, ὅπου ἀνεφαίνετο.

Κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας ὑπῆρχον ἐπὶ ἀγκύρα ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου δύο νῆες τουρκικαί, ἡ μία δρόμων (κορβέττα) τῶν 26 καὶ ἡ ἄλλη πάρων (μπρίκιον) τῶν 16 τηλεβόλων, συνοδεύουσαι ἐν σκευαγωγὸν πλοῖον, πλήρες πολεμοφοδίων, ἀποστελλομένων εἰς τὸν στολίσκον τῶν Συδότην καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων. Ἀμα μαθοῦσαι τὸ τοιοῦτον, αἱ ἡμίσεις τῶν πετσιωτικῶν ἔβαλον πρῶραν πρὸς τὴν Μῆλον, ἡγουμένου τοῦ Νικολάου Ῥάπτου, καὶ αὐτάνδρους ἐκυρίευσαν ἀμφοτέρως, ὡς ἐπιπεσοῦσαι αἰφνης (α). Διὰ τοῦ σκευαγωγοῦ ἐγένετο ἡ προμήθεια ὑλικοῦ μεγάλου ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ αἱ νῆες καὶ τὰ πληρώματα ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν, μετενεχθέντα εἰς Πέτσας, ἀπωλέσθησαν δυστυχῶς διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μαχαίρας· ἡ δ' Ἑλλάς ἐστερήθη δύο πολεμικῶν νηῶν ἐντελῶς κατηρτισμένων. Τοῦ κακοῦ τούτου μόνος λόγος ὑπῆρξε, διότι αἱ νῆες ὑπελήφθησαν ὡς ἰδιοκτησία τούτου καὶ ἐκείνου, καὶ διότι ἰσχυρισμὸς τοιοῦτος, ἄλογος ἐνταυτῷ καὶ ἄτοπος, ἐμφύλια δεινὰ ἠπέλυνε. Φέρουσιν ἀληθῶς πολλὰ τὰ παράδοξα αὐτῶν αἱ ἐπαναστάσεις, καὶ ἐνώπιον τῆς προσωπικότητος γενικὰ πολλάκις συμφέροντα ἐθυσιάσθησαν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον αἱ Πέτσαι ἀπέκλεισαν κατὰ θάλασσαν ἀμέσως μὲν τὰ φρούρια τῆς Ναυπλίας διὰ δύο νηῶν ὑπὸ τὴν Λασκαρίναν Πούπλη (τὴν Πουπουλίναν) καὶ τὸν Μανώλην Δ. Λαζάρου Ὁρλώφ· τὸ δὲ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς δι' ἑπτὰ ὑπὸ τὸν Γεώργιον Πάνον, Βασίλειον Λαζάρου, Νικόλαον Λαζάρου, Ἠλίαν Θερμησιώτην, Ἰωάννην Κούτσην, Ἀναστάσιον Ἀνδρούτσου καὶ Ἀνάρχουρον Ἀναγνώστην (β). τὸ δὲ τῆς Πύλου περὶ τὰ τέλη ἀπριλίου δι' ἐτέρων ὑπὸ τὸν Νικόλαον Βόττην καὶ λοιπούς. Οἱ κατὰ γῆν πολιορκοῦντες τὴν Πύλον Τριφύλιοι καὶ Πύλιοι ἔγραφον τοῖς Πετσιώταις ἀπὸ 19 ἀπριλίου ἐπικαλούμενοι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν: «... Γενναῖοι ἀδελφοί, ποῖαν ἄλλην ὥραν προσμένετε, διὰ τὰ δοξασθῆτε καὶ τὰ ἐξαπλωθῆτε ἀπὸ τὴν στενότητα ὅπου ἔχετε, ὅπου ἐδῶ καὶ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον εἶναι ὅλοι καὶ οἱ τόποι καὶ τὰ μούλκια τούρκικα; Ἡμεῖς τὴν ἐλευθερίαν μας τὰ ἰδῶμεν· καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ κάστρα τὰ εἶναι ἐκείνων, ὅπου θεὸς τὰ χύσουν καὶ τὸ αἷμά τους, θεὸς τὰ βάλουν καὶ τὰ καράβιά τους...» Τοσαύτη ἐπέκειτο ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ χρησι-

μότης τῆς ναυτικῆς βοήθειας ! Οἱ δ' ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Ναυπλίας, τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τῆς Πύλου Τοῦρκοι μετὰ πλείονος εἶδον ἀπορίας καὶ ἀθυμίας πολιορκουμένους ἑαυτοὺς καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ πλοίων, ὧν τὴν σημαίαν οὐδέποτε ἐγνώρισαν.

Δεύτερος τῶν Πετσειωτῶν πλοιάρχων, προσβαλὼν πολεμικὸν τουρκικὸν, ὑπῆρξεν ὁ Δημήτριος Λαζάρου Ὁρλώφ. Ἀποσταλὲς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οὗτος, ὅπως μετακομίσῃ εἰς Λακωνίαν ἐκ τῆς Τεργέστης τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην (α), καὶ ἐπιστρέψας ἄπρακτος, ἐλλιμενίζετο ἐν τῇ Ζακύνθῳ. Τῇ 17 ἀπριλίου ἐφάνη ἐξώθεν αὐτῆς διαπλέων πάρων τουρκικὸς, καθ' οὗ ἀπῆρεν ὁ Ὁρλώφ, προτραπείς καὶ παρὰ τῶν Ζακυνθίων, καὶ κατεδίωξε τοῦτον μέχρι τῶν νήσων Ὁξειῶν ἀπέτυχεν ὅμως τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, διασωθέντος παρὰ τῷ ἐν Συβότοις στολίσκῳ.

Αἶ γ ι ν α, Σ α λ α μ ῖ ν (Κούλουρη) καὶ

Κ α λ α ῦ ρ ε ι α (Πέρος).

Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, Βοιωτίας καὶ Πετσῶν παρεδειγματίσθησαν εὐθὺς ἡ Αἶγινα διὰ τοῦ Σπυρίδωνος Μαρκέλλου, προκρίτου τῶν πατριωτικωτέρων αἰσθημάτων ἡ Σαλαμὶν διὰ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, ἡγουμένου τῆς μονῆς Φανερωμένης καὶ ὅλως ἀφιερωμένου τῇ πατρίδι· ἄλλαι τε καὶ ἡ Καλαύρεια, ἥς, ὡς γνωστὸν, «ὁ ἀγχιβαθὴς λιμὴν δέχεται καὶ τὴν μεγίστην ναῦν ὀρμουῖσαν ἐπὶ κλίμακος». Οἱ ἀδελφοὶ Χριστόδουλος καὶ Γεώργιος Μερτίκκι, ὡς καὶ ὁ Γεώργιος Κριζῆς (ἢ Κακογιώργης), πολλοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἀποφάσεως ἄνδρες, ἐκίνησαν τὴν Καλαύρειαν, καὶ τῷ Μαρκέλλῳ συνέδραμον διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰγίνης. Αὐτῆς δ' ἐπὶ τῆς εὐταξίας (ζαμπίτης), λεγόμενος Ἰβραχὴμ Τσαούσης, ἐγένετο αἰχμάλωτος μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οὓς εἶχεν ὡς δύναμιν ἐκτελεστικὴν. Ὁ δὲ Μαρκέλλος φροντίσας ἀπέστειλεν εὐθὺς στρατιώτιδα ναῦν εἰς τὴν Κάρυστον, ὅπως ἀρπάσῃ αἴφνης τὰς ἐκεῖ ὑποτιθεμένας δύο ναῦς τοῦ Ὁμὲρ βεγῆ, διοικητοῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ἐκεῖνος προλαβὼν εἶχεν ἡσφαλισμένας ταύτας ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος. Οἱ δ' Αἰγινῆται, ἀφαιρέσαντες μόνον τηλεβόλα τινὰ εὐρεθέντα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἐπανῆλθον. Τὰ τηλεβόλα αὐτὰ ἐχρησίμευσαν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Κλάδου εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀχροκορίνθου.

Ψ α ρ α (τὰ ἀρχαῖα Ψυρά).

Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος τοῦ Αἰγαίου ἀριθμεῖ μόλις τριακονταετῇ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως περίοδον πλουτισμοῦ τινος καὶ σχηματισμοῦ πλοίων διὰ τῆς ἐμπορίας. Πρότερον ἄλιεῖς ταπεινοὶ καὶ ἔπειτα νχυσιπόροι ὑπερήφανοι, οἱ Ψαριανοὶ ἀνεδείχθησαν, τοῦ ἀγῶνος ἀρξαμένου, ἐπ' ἀξιοί, ἢ καὶ ἀνώτεροι, τῶν κοινῶν ἐλπίδων. Πρὸς τοῦτο βεβαίως ἔσπειρεν ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου τὴν νῆσον ταύτην ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Μακεδονίας, ἵνα κατὰ μὲν τῶν βαρβάρων τῆς πρώτης φέρῃ ποτὲ τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν φρίκην, τοῖς δ' Ἑλλήσι τῆς δευτέρας χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ψαρῶν οὐδεμίαν φέρει οὔτε προτέραν οὔτε ὑστέραν ἀνωμαλίαν· διεκρίνετο ὅμως ἐπὶ ἐξόχῳ τόλμῃ οὐχὶ διὰ προτεραιότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπόκεντρον γεωγραφικὴν θέσιν τῆς νήσου. Καὶ λαὸς καὶ πλοίαρχοι, τὴν τάξιν τῶν προκρίτων ἀναπληροῦντες, δμοφώνως ὕψωσαν περὶ τὴν 6 Ἀπριλίου τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, εὐλογηθεῖσαν δι' ἱεροπραξίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ τιμηθεῖσαν διὰ τηλεβολισμοῦ πολυκρότου. Ἄνδρες μετὰ γυναικῶν, γέροντες μετὰ νέων καὶ πατέρες μετὰ τέκνων, περιεπτύχθησαν ἐν τῷ αἰσθηματι τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς παλιγγενεσίας, καὶ τὰς θερμότερας ἠνωσαν δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψιστον περὶ τοῦ θριάμβου τῆς δικαιοσύνης κατὰ τῆς ἀδικίας, περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Καθὼς αἱ Πέτσαι, οὕτω καὶ τὰ Ψαρά, ἅμα κατεβίβασαν τὴν ἡμισέληνον ἀπὸ τοῦ δημογεροντείου, ἀπέβλεψαν ἐν τοῖς πρώτοις κατὰ τῶν ἀσιατικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν παραλίων τῆς Τουρκίας. Ἐπανιστάμεναι αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἤδη, ἢ οἱ ἀκροβολισταὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν πόρρῳ πολεμίων, ὡς μὴ ἔχουσαι ἐσωτερικῶς τοιοῦτους. Ὁ σχετικὸς ἀποκλεισμὸς τῶν παραλίων αὐτῶν διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐμπορικῆς τουρκικῆς σημαίας, καὶ ἡ προμήθεια ἐφοδίων διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐπιδρομῆς κατὰ πλοίων πολεμικῶν, ἰδοὺ ἡ ὑπαγορεύσασα τὸ μέτρον τοῦτο διπλῇ ἀνάγκῃ.

Συγχρόνως ἐσκέφθησαν οἱ Ψαριανοὶ, ὅπως συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Πετσειωτῶν ἢ τὸν ἐν Συβότοις ὑπάρχοντα στολίσκον, ἢ τὸν βυζαντινὸν στόλον, οὗτινος ἡ ταχὺ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔξοδος ἀναπόφευκτος ἐφαίνετο. Πρὸς τοῦτο δ' ἐτοιμῶς παρασκευάσαντες δῶδε-

κα τῶν νηῶν, ἀπέστειλαν τῇ 40 ἀπριλίου τὸν Παναγιώτην Σκυλί-
 σην Ὀμηρίδην, πρόσωπον πολλοῦ πατριωτισμοῦ, ἐνεργείας καὶ ὑπο-
 λήψεως, ἐκφραζόμενοι τὴν διπλὴν ταύτην ἰδέαν καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν
 συγκατάθεσιν αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου (α). Ἄλλ' οὐδὲν ἐπὶ τῆς προ-
 τάσεως αὐτῆς ἀπεφάσισαν οἱ Πετσιῶται, θεωροῦντες ἀναγκαιοτάτην
 καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ὑδρας πρὸς πᾶσαν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον
 ἐπιχείρησιν. Ἐνεκα τούτου ἡ ὅλη ἐνέργεια τῶν Ψαριανῶν ἐστράφη
 ἄλλαχοῦ, καὶ κατὰ πρῶτον ἀπεστάλησαν ἑπτὰ ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀ-
 ποστολὴ νῆες, τὴν φρίκην διαχύσασαι πανταχοῦ κατὰ τῶν ναυτιλο-
 μένων Τούρκων, αἴφνης καταλαμβανομένων ὑπὸ διαφόρους διευθύν-
 σεις. Ἄλλ' οὐδένα ἐλάνθανεν, ὅτι οἱ βάρβαροι, τοιαῦτα πάσχοντες,
 ἐκδικηθήσονται, ὡς εἴηστο παρ' αὐτοῖς, κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἡρε-
 μούντων Ἑλλήνων. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στολίσκου, παρα-
 πλέων τὴν Ἰωνίαν, διηυθύνετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης, ὅπως τοὺς
 μὲν Τούρκους ἀποτρέψῃ διὰ τοῦ φόβου ἀπὸ πάσης κατὰ τῶν κατοί-
 κων κακοπραγίας καὶ μάλιστα σφαγῆς, τοῖς δ' Ἑλλησι δώσῃ χεῖρα
 βοήθειας ἐν ἀνάγκῃ. Μέτρον τοιοῦτο ἔμπνευσις θεία ἦτο βεβαίως,
 διότι, εἰ μὴ ἔσωσε τοὺς Ἑλληνας τῶν ἰωνικῶν παραλίων, ἐδοθήσεν
 ὁμως ὑπέρπολυ τοῖς ἐπαναστάταις τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Σμύρνης ὑπῆρχον συνηγμένοι ὑπὸ τὸν Βε-
 κὴρ πασσᾶν τῆς Ἀτταλείας μέχρι τῶν τρισχιλίων Τούρκοι ἐκ τῶν
 ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας, διατεταγμένοι πρὸς ἀπόβασιν κατὰ τῆς Πελο-
 ποννήσου. Ἐν ᾧ δ' ἐπεβιβάσθησαν τότε αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαὶ αὐ-
 τῶν καὶ μέρος τετρακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν ἐντὸς πέντε φορ-
 τηγῶν, ὁ ψαριανὸς στολίσκος ἐντυχὼν ἐπέπεσε, καὶ βυθίσας ἐν συνέ-
 λαβε τρία, ἐξ ὧν τὸ ἐν περιεῖχε στρατιώτας διακοσίους, τὰ δὲ ἄλλα
 ἐπληροῦντο ἀποσκευῶν. Οὕτω δὲ λεηλατῶν τὴν ἰωνικὴν παραλίαν μέ-
 χρι τῆς Λέσβου καὶ πᾶσαν τῶν Τούρκων διακόπτων συγκοινωνίαν, ὁ
 στολίσκος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ Ψαρά, φέρων τὰς ἀποσκευάς, τοὺς αἰχ-
 μαλώτους καὶ πλεῖστα ἄλλα λάφυρα. Τὸ δυστύχημα δὲ τοῦτο τῶν
 φορτηγῶν ἰδὼν ὁ τουρκικὸς στρατὸς, διεσκορπίσθη εὐθὺς ἀπελθὼν εἰς
 τὰ ἴδια ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, διότι ἀπηλπίσθη τῆς μεταβιβάσεως αὐ-
 τοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς μὴ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ πολεμικῶν
 πλοίων, καὶ διότι τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν καὶ τὰ πολεμοφόδια ἀπώ-
 λεσεν αἴφνης. Οὕτως ἐματαιώθη τότε ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευ-
 ρὰν τῆς Πελοποννήσου προσδιορισθεῖσα ἀπόβασις τουρκικοῦ στρατοῦ,

διότι ἐπανεστήσαν τὰ Ψαρά, καθ' ὃν χρόνον ἐκ τοῦ ἐναντίου, διότι ἡρέμουν ἡ Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία, ἐπέτυχον οὐχὶ μία μόνη, ἀλλὰ τρεῖς διαδοχικῶς μεταβιβάσεις ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν κεχαγιᾶ βεγῆν, καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν Ἀσλανάκην. Τῶν Ψαριανῶν ἄρα ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἰσολογίζεται πρὸς μίαν τῶν ὠφελιμωτέρων ναυμαχιῶν, διότι ἀπῆλλαξεν ἐνὸς βάρους ἐπαισθητοῦ τὴν Πελοπόννησον, μόλις ἐπαναστᾶσαν, καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἐπανάστασιν, μόλις ἀρξαμένην. Δίκαιον ἐντεῦθεν οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον μέγα, εὐαγγελιζόμενοι πανταχοῦ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Βεκῆρ πασσᾶ, καὶ μιγνύοντες αὐτὴν μετὰ τοῦ ἄλλοτος τῆς ὑπερβολῆς, ἣν ἡ ἐποχὴ συνεχώρει (α).

Σὺν τούτοις ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἔπεμψε δύο νῆας εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον κατὰ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας· αὗται δὲ ἐντυχοῦσαι πάρωνά τινα καὶ μίαν γαλέαν (γαλιώτταν) τοῦ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης, κατεδίωξαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐβίασαν, ὅπως ἐξοκέλλωσιν ἀμφοτέραι κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ἄθω καὶ ἀπολεσθῶσι. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες αὐτῶν διεσώθησαν εἰσελθόντες εἰς τὰ δάση· οἱ δὲ Ψαριανοὶ λαβόντες τὰ τηλεβόλα ἀνέπλευσαν.

Ἀλλ' ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν ἔκειτο σχεδὸν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραλίων τῆς ἀσιατικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας· εἶχε δὲ πόλιν ἀδύνατον πρὸς ἀντίστασιν, οὐδ' ἀνεπαύετο ὅπωςδῆποτε, ὡς αἱ Πέτσαι καὶ ἡ Ὑδρα γειτνιαζούσαι τῇ Πελοποννήσῳ. Ἦρξαντο διὰ τοῦτο οἱ Ψαριανοὶ ὀχυρόνειν αὐτὴν καὶ ἀνεγείρειν φρούριόν τι ἐπὶ λόφου πρὸς ἀσφάλειαν τῶν οἰκογενειῶν ἐν πάσῃ δυσκόλῳ περιστάσει. Μὴ ἀρκούντων δὲ τῶν τηλεβόλων, ὅσα ἔλαβον ἐκ τοῦ Θερμαίου κόλπου, ἀπεφάσισαν τολμηρῶς, ἵνα διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου κυριεύσωσι καὶ ἀφοπλίσωσι τὸ ἐπὶ τῆς νήσου Ἰμβρου (Ἰμριτσας) κείμενον μικρὸν φρούριον, Ξυλόκαστρον ὀνομαζόμενον, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κατάντικρῦ ξηρᾶς τοῦ Μέλανος κόλπου ὑπάρχοντα ὀχυρώματα.

Οὕτως ἐκπλεύσασαι τέσσαρες, ἱκανοὺς ὀπλοφόρους φέρουσαι, νῆες, ἔφθασαν τῇ 5 μαΐου πρὸ τοῦ κόλπου. Ἠγεῖτο αὐτῶν ὁ Ἀνδρέας Γιαννίτσης. Εἰσπλεύσας δὲ τῇ 6 ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, πνέοντος ὑπερδεξίου ἀνέμου, καὶ ἀπτοήτως διευθυνομένας πρὸς τὸ φρούριον, οἱ Τοῦρκοι τούτου ὑπέλαβον αὐτάς ὡς ἰδίαις, καὶ ἤρξαντο ἐπὶ τιμῇ τοῦ τηλεβολισμοῦ χαίροντες. Ἀρξαμένης δὲ τῆς ἀποβάσεως τῶν στρατιω-

τῶν καὶ τῆς προσβολῆς τῶν πλοίων, καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ᾤχοντο εἰς τὴν στερεάν, ὅθεν φεύγοντες εἰς τὰ ἐνδότερα ἐμεγάλυνον τὴν δύναμιν τῶν ἐπελθόντων «γκιαούρων» καὶ τὸν τρόπον διέσπειρον.

Διὰ τοῦ τρόπου καὶ τῆς τόλμης αὐτῆς γενόμενοι οἱ Ψαριανοὶ ἀναιμωτὶ καὶ ἐντὸς δύο ὥρῶν κύριοι τοῦ φρουρίου, ἐν μὲν τῇ θαλάσῃ ἔρριψαν, ὅ,τι δυσμετακόμιστον ἦν· εἰς δὲ τὰς ναῦς αὐτῶν μετενεγκόντες εἰκοσιδύο τηλεβόλα ὀρειχάλκινα, δύο βομβοῤῥιπτῆρας καὶ ἱκανὴν ποσότητα σφαιρῶν καὶ πυρίτιδος, μετεκόμισαν εἰς Ψαρά, ἀφ' οὗ μετέβαλον εἰς ἐρείπιον ἐλεεινὸν τὸ φρούριον διὰ τοῦ δοθέντος πυρὸς εἰς τὴν ἀπολειφθεῖσαν ἐν τῇ ἀποθήκῃ πολλὴν πυρίτιδα. Ἐν τῶν τηλεβόλων αὐτῶν, ὡς ἔχον ἀσύνηθες μῆκος, ὠνόμασεν Ὑ ψ η λ ά ν τ η ν.

Ὑ δ ρ α (ἡ ἀρχαία Ὑδρέα).

Ἀπέναντι τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἑρμιόνης κεῖται νῆσος μικρά, ἡ Ὑδρα, ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβανομένη. Πρότερον ἄγνωστος ἢ καὶ ἔρημος, ἡ νῆσος αὕτη ἐγνωρίσθη ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος πρὸς ὅλον τὸν ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κόσμον, πολυάριθμα κτωμένη πλοῖα, μεγάλα συγκεντρώνουσα κεφάλαια καὶ ἀπεριόριστον χαίρουσα ναυτιλιακὴν καὶ ἐμπορικὴν πίστιν. Ἔργον οὕτω τῆς θείας οἰκονομίας, ὡς καὶ αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, ἡ Ὑδρα προώρισται, ἵνα καθέξη καὶ ἄλλως θέσιν ἐξαιρετικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὴν θέσιν αὐτὴν ἠγγυῶντο αἱ κολοσσιαῖαι καταστάσεις πολλῶν καὶ ἡ ἀδιαφιλονείκητος γενναιότης ἐνὸς λαοῦ, ἐξησκημένου οὐ μόνον διὰ τῆς τολμηροτέρας ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐν τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις αὐτοῦ τοῦ τυράννου.

Ὅσα ἂν ἐγένοντο ἀλλαχοῦ ἀπὸ τῆς 49 μαρτίου, οὐδεμιᾶς ἐκρίνοντο μονιμότητος ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὑδρας. Τὴν πλάστιγγα κινήματος, ὀλοκληρωτικοῦ σχετικῶς καὶ σοβαροῦ ὑπὸ τε τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἔποψιν, ἔφερεν ἀληθῶς μόνη ἡ χεὶρ ταύτης. Ἐδεδεσμεύετο ὅμως, εἰ καὶ ἡ Ἑταιρία ὑπῆρχε γνωστὴ καὶ τοῖς προκρίτοις καὶ τοῖς πλοιαρχοῖς, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἐν πλήρει ὑπῆρχον γνώσει ὅλων τῶν γινομένων, καὶ ἰδίως ὁ εὐφυὴς Ἐμμανουὴλ Τουμπάκης πρὸ καιροῦ καὶ ὑπὸ ἄλλα προσχήματα παρεσκεύαζεν ἐφοδιάζων τὸ πλοῖον αὐτοῦ διὰ τὸν πόλεμον. Ἐὰν ἐπραγματοποιοῦντο ἡ διὰ τῆς Τεργέστης κατάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ ἡ κήρυξις ῥωσικοῦ

πολέμου κατὰ τὰς κοινὰς ἐλπίδας, βεβαίως οἱ πλοῦτον κινητὸν κεκτημένοι πρόκριτοι τῆς νήσου ἐρρίψοκινδύνουν ἄνευ δισταγμοῦ οἱ πρῶτοι.

«Δυνατὰ ὅμως εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ, ὅσα ἀδύνατα φαίνονται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις». Τῆς Πελοποννήσου ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἠθικὴ τις πυρκαϊά, φλογίζουσα τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων τῆς μεσαίας τάξεως καὶ τοῦ λαοῦ, ὡς μᾶλλον εὐπρήστων, καὶ καθιστῶσα μεμονωμένους τοὺς προκρίτους. Μόνωσις δὲ τοιαύτη ἔσχε παρὰ πόδας τὴν ἐπαναστατικὴν μεταβολὴν ἀναπόφευκτον, καθ' ὅσον καὶ Πελοποννήσιοι καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῆς συνεδούλιζον ἐπιμόνως. Ἐπὶ πᾶσι τὰ ὄργανα τῶν μεγάλων βουλῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκτελεσται ἄλλως τῆς γενικῆς ιδέας ἐνὸς λαοῦ, οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδενὶ τόπῳ ἔλειψαν.

Τοιαῦτα ὑπῆρχον ἀναντιρρήτως καὶ ἐν τῇ "Υδρᾷ· ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν τόσῳ μᾶλλον προέκειτο δυσχερὲς, ὅσῳ ἐπεβάλλοντο τοῦτοις δύο ἀντὶ μιᾶς ἐπαναστάσεις, πρώτη κατὰ τῶν προκρίτων ὡς ἀκαταπίεστων, καὶ δευτέρα κατὰ τῶν Τούρκων ὡς κοινῶν πολεμίων. Ἄνευ τῆς πρώτης οὐδόλως ἐξωμαλύνετο ἡ δύσκολος ὁδὸς τῆς δευτέρας. Τίς ἀγνοεῖ ιδίως τὴν διαγωγὴν τινων, ἐναντιουμένων μέχρι φανατισμοῦ καὶ ἔνεκα φιλαργυρίας μᾶλλον; Τίς ἀγνοεῖ ὡσαύτως τῶν πρωτοβάθμιων πλοιάρχων τὴν προσήλωσιν καὶ ἔνωσιν μετὰ τῶν προκρίτων; Τέλος δὲ πάντων τίς ἐλησμόνησε τὴν ἐν ὧρα τοιαύτῃ ἐνεργηθεῖσαν ἀποστολὴν τῶν κατ' ἔτος προσδιωρισμένων ναυτῶν διὰ τὸν τουρκικὸν στόλον (α); Καὶ ἔσπευσαν μὲν οὕτως, ἵνα βεβαιωθῇ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἡ "Υδρα ὡς ἀνεύθυνος τῶν ἀναφυεῖσιν ταραχῶν· ἡγνόουν ὅμως, τί ἐζήτουν, διότι ἐζήτουν πραγματικῶς καὶ δι' ἑαυτοὺς τὴν σφαγὴν, ἣν ὑπέστησαν οἱ πρόκριτοι παντὸς ἀνεξαιρέτως μὴ ἐπαναστάντος ἐλληνικοῦ τόπου. Ἄλλ' ὁ μέγας Θεὸς τῶν Ἑλλήνων σώζει καὶ τούτους καὶ τοὺς ναύτας, δωρεὰν πεμπομένους θύματα, οἷα ἐγένοντο καὶ οἱ προϋπάρχοντες ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦ Κερατείου κόλπου καὶ ἐν τῷ στολίσκῳ τῶν Συβότων Ὑδραῖοι καὶ ἄλλοι (β). Καὶ τοὺς μὲν ναύτας, φθάσαντας πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ μαθόντας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρξαμένας σφαγὰς καὶ τὴν ἀπαγχόνισιν Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου, φωνὴ Κυρίου κελεύει: «Μὴ προχωρῆτε ἄθῳοι!» τοὺς δὲ προκρίτους, πεπλανημένους ἤδη τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἀρπάζει χεῖρ Κυρίου ἀπὸ τῆς τοῦ Τούρκου δημίου, ὡς λίαν ἀναγκαίους καὶ ὠφελίμους, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ἥς ἀνεφάνη ὄργανον ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ

Ἀντώνιος Οἰκονόμου.

Πλοίαρχος δευτερευούσης τάξεως καὶ ἀτρόμητος πρακτικὸς, ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπολέσας πρὸ καιροῦ τινος τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον ἐν τῷ στενωπῷ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀποκτησιν ἄλλου διὰ πιστώσεως. Ἐκεῖ ἐμυήθη τοῦ μυστηρίου τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου ἰδίας συνέδεσε σχέσεις. Εὗρεν ὁ τολμηρὸς τὸν τολμηρόν.

Ἀποτυχὼν τοῦ κυρίου σκοποῦ, μᾶλλον δὲ ὥς οὐδὲν πλέον θεωρῶν τὰ ἴδια ἐνώπιον τῶν γενικῶν τοῦ ἔθνους πραγμάτων, ὁ Οἰκονόμου ἐπανῆλθεν εἰς Ὑδραν, ὅπου μόνην εἶχεν ἀσχολίαν τὴν περὶ πολέμου ὑπόθεσιν. Τέλος δὲ, κινηθεὶς τῆς Πελοποννήσου, ὁ δραστήριος οὗτος καὶ ἐπιχειρηματίας ἀνὴρ, βλέπων ἀδύνατον καταστᾶσαν τὴν κίνησιν τῆς νήσου διὰ τῆς τακτικῆς ὁδοῦ, ἀνεδέχθη, ὅπως τεθῇ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ καὶ βιάσῃ δι' αὐτοῦ τοὺς προκρίτους. Τὸ γενικὸν πνεῦμα εὐδιάθετον, ὥς προείπομεν, ἦν, καὶ μόνη ἀπρητεῖτο ἡ πρώτη ὥθησις. Πρὸς τὸ ἔργον δὲ τοῦτο συνετάγησαν μετὰ τοῦ Οἰκονόμου πρώτιστοι συναρβῶγοι ὁ Γκίκας Θεοδώρου Γκίκας, ὁ Πέτρος Μαρκέζης καὶ ὁ Δημήτριος Ι. Κριεζῆς, ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος Ὑδραῖοι καὶ ὁ δεύτερος Πελοποννήσιος ἐκ τῆς Κυνουρίας, πρὸ χρόνων πολλῶν κατοικῶν ἐν Ὑδρᾷ. Ὁ νέος Γκίκας συνήργει παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, προκρίτου ὄντος, καὶ ἐνός, ὥς ἀνωτέρω εἵπομεν, τῶν μᾶλλον ἀποσοβούντων τὴν περὶ πολέμου ἰδέαν. Μεθ' ὅλων δὲ τούτων ἡνοῦντο καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, τυχὼν ἤδη ἐν τῇ Ὑδρᾷ, καὶ ἅπαντες οἱ ἐκεῖ ἐμπορευόμενοι καὶ παρεπίδημοι Πελοποννήσιοι, ὥς ὁ Γεώργιος Ἀγαλλόπουλος ἐκ Λακεδαίμονος, ὁ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι ἐκ τῆς Θεισίας, καὶ ἄλλοι.

Μεμονωμένοι ἀπὸ τοῦ λαοῦ κατέστησαν ἤδη οἱ πρόκριτοι· ἀλλ' εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν πλοίαρχους οἰκείους καὶ ζηλωτάς, κατεῖχον τὴν ἐπιτόπιον ἀρχήν, ἐξουσίαζον σκάφη πολλὰ καὶ ἡρίθμουν δίστηλα ἄπειρα. Ἰδοὺ ἡ τετρακτὺς, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτῶν. Καταλαμβανομένων ὅμως τῶν σκαφῶν, οἱ οἰκεῖοι πλοίαρχοι οὐδετεροῦντο, ἡ ἀρχὴ ἀφαρεῖτο διὰ τῶν τηλεβόλων, τὰ δίστηλα κατεβάλλοντο διὰ τοῦ φόβου, καὶ οἱ πρόκριτοι ἀπεδύοντο εἰς τὸν ἄγῶνα ἐκόντες ἄκοντες. Καὶ τοῦ Οἰκονόμου καὶ ὅλων τῶν ἄλλων κύ-

ριον ἀντικείμενον ἦτο οὐχὶ ἡ καταστροφή αὐτῶν, ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ πρὸς τὸν κοινὸν πόλεμον.

Ὑπὸ τοιοῦτο κατὰλληλον σχέδιον ἐστρατολόγει ὁ Οἰκονόμου ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου· δῆθεν, καὶ τῆς στρατολογίας αὐτῆς ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν κατέβαλλον οἱ ἐκεῖ Πελοποννήσιοι τὴν προκαταρκτικὴν δαπάνην. Οἱ πρόκριτοι οὐ μόνον ἀπεῖχον ἀπὸ πάσης ἀντενεργείας κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εὐχάριστοι διετέλουν, διότι ἐξεφορτίζοντο οὕτως ἱκανὸν μέρος, καὶ τὸ τολμηρότερον ἐνταυτῷ, ἐκ τοῦ ὅλου τῶν συσσωρευθέντων ναυτῶν ἐν τῇ νήσῳ ἕνεκα τῆς ὥρας τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀπραξίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Συγχρόνως αἱ ἀλλεπάλληλοι καταφθάνουσαι εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, προσέτι δὲ καὶ αἱ ἔνθεν κἀκεῖθεν διασταυρούμεναι ἡμερονυκτὶ ἀγγελίαι περὶ τροπαίων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἐθέρμαινον ὥρα τῇ ὥρα τὰ πνεύματα μέχρις ἐνθουσιασμοῦ ἀκρατήτου. Ταύτης δ' ὁ Οἰκονόμου δραττήμενος τῆς εὐκαιρίας, κρούει νυκτὸς τοὺς κώδωνας, καλεῖ διὰ κηρύκων τὸν λαὸν «ς' τ' ἄρματα!» εἰσπηδᾷ μετὰ τῶν πεντακοσίων καὶ ἄλλων ἐν τοῖς πλοίοις, λόγῳ ὅπως ὀπλισθῶσι διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς διαθεσίμων πυροβόλων οἱ μὴ ἔχοντες τοιαῦτα, καὶ καταλαμβάνει τὰ πλοῖα καὶ τὸν λιμένα. Ἀρπάσας οὕτω κατὰ τὴν νύκτα ὡς ὕλικὸν ἐχέγγυον τὰ πλοῖα, καταλαμβάνει τῇ 30 μαρτίου, ἅμα γενομένης ἡμέρας, διὰ τῶν πλοίων καὶ τὴν ἀρχήν. Ὁ Νικόλαος Κοκοβίλας, τότε διοικητὴς τῆς νήσου, καταβιβάζεται καὶ ἐκβάλλεται. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ συνηγμένοι ἦσαν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, Δημήτριος Τσαμαδὸς, Βασίλειος Βουδούρης καὶ Γκιῆας Γκιώνης, δημογέροντες τῆς περιόδου ἐκείνης, συσχεπτόμενοι περὶ τοῦ ποιητέου ὡς πρὸς τὰ γινόμενα κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Βλέποντες δὲ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Κοκοβίλα καὶ τὸν λαὸν ἀκατάσχετον, κυριεύονται ὑπὸ φόβου δεινοῦ καὶ ρίπτονται ἀπὸ τῶν θυρίδων, ὅπως διαφύγωσι τὴν πρώτην ὁρμὴν λαοῦ ὀξυθύμου καὶ ἐνόπλου ἥδη.

Οὕτως ὁ τολμηρὸς Οἰκονόμου, οὐδόλως ἀφελὴς εἰς τὸν χρόνον, μόνον ἔχθρὸν τολμημάτων τοιούτων, κατέστη, δι' ἣν ἐδειξεν ἐτοιμότητα καὶ δραστηριότητα, πανίσχυρος ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, αὐτοκράτωρ πραγματικῶς τῆς τε πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως τῆς νήσου. Οὕτως ὁ πατριώτης Οἰκονόμου ἐπεραίωσε τὴν πρώτην τοῦ δράματος πράξιν, ἥτοι τὴν πρώτην κατὰ τῶν προκρίτων ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπιβλεπόμενοι οὗτοι, ὅπως μὴ δραπετεύσωσιν, ὑπεβλή-

θησαν αὐθημερόν εἰς χρηματικὴν καταβολὴν διςτῆλων τριάκοντα καὶ ἑκατὸν χιλιάδων. Οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν πλοίαρχοι, ἐπίσης ἐπτοημένοι διὰ τὸ αἰφνίδιον τοῦ κινήματος καὶ πάσης ἤδη ἐστερημένοι ὕλικῆς ἰσχύος, ἀναρμόδιοι ὅλως ἦσαν πρὸς πᾶσαν βοήθειαν. Διὰ ταῦτα οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου καὶ ἐφεξῆς παρεχώρησαν τὴν ἐξουσίαν, ἣν οὐκ εἶχον πλέον, καὶ δι' ἐγγράφου κοινοῦ τῆς 31 μαρτίου, ὑπογεγραμμένου παρ' ἐξήκοντα περίπου τῶν ἐκλεκτοτέρων προσώπων, ἐνομοποίησαν ταύτην τῷ Οἰκονόμου (α). Ἐκτοτε ἡ ἀριστοκρατικὴ διοίκησις τῆς νήσου μετεβλήθη λαβοῦσα δημοκρατικὸν τύπον. Ὅλοι αἱ πράξεις αὐτῆς ὑπεγράφοντο οὐχὶ διὰ τοῦ συνήθους, ὡς πρότερον, «Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὑδρας», ἀλλὰ διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος «Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας».

Οὔτε Δημήτριος ὁ Ὑψηλάντης, οὔτε Πέτρος ὁ Μαυρομιχάλης, οὔτε Θεόδωρος ὁ Κολοκοτρώνης, οὔτ' ἄλλος τις κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔλαβέ ποτε τοιαύτην ἐξουσίαν. Φοβερὰ ἦτο ἡ «κατ' ἀρέσκειαν» κίνησις καὶ ἡγεμονεῖα τῶν ὀπλων καὶ τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας, καθὼς καὶ ἡ ῥητὴ ὑποχρέωσις τῶν προκρίτων διὰ τὰς δαπάνας. Περιώριζεν ἄρα ἑαυτὸν ἐντὸς μόνης τῆς Ὑδρας, ἐάν τις μεγαλοπραγμονέστερος τοῦ Οἰκονόμου ἐντύγχανεν ἀπολύτου ἀρχῆς τοιαύτης; Ἀλλ' ἀκολουθοῦντες τοῖς πράγμασι παρατηροῦμεν, ὅτι διὰ τῆς πράξεως τῇ 31 μαρτίου μεγάλα ἐκέρδησαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη, οἱ μὲν πρόκριτοι τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν ἑαυτῶν καὶ καιρὸν, ὁ δὲ Οἰκονόμου τὴν πρῶτην ὁμολογίαν τῶν προκρίτων περὶ τῆς κινήσεως τῶν πλοίων: «Ἐ-»
 «ἔχει ὁ καπετὰν Ἀρτῶνιος ἀπόλυτον ἐξουσίαν, χρείας τυχοῦσης,
 » γὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης κατ' ἀρέσκειαν πᾶσαν
 » ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν». Μεμονωμένοι καὶ κινδυνεύοντες οἱ πρόκριτοι, προετίμων βεβαίως τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐνὸς ἀντὶ τῆς ὀχλοκρατίας. Ὁ δὲ Οἰκονόμου, εἰ καὶ ἐγνώριζε καλῶς τὰς δυσαρρεσκείας τούτων, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔλαβε μόνον, ἐκτιμῶν τὴν χρησιμότητα αὐτῶν, ὅ,τι τὸν πόλεμον καὶ τὴν πατρίδα ἀπέβλεπε.

ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τοῦ ἀκραιφνεστέρου πατριωτισμοῦ πολιτευόμενος, ὁ παντοκράτωρ ἤδη Οἰκονόμου, ἐπαναφέρει τὴν τάξιν, ἐνθαῖ-
 ῖνει τοὺς καλλιπλοῦτους προκρίτους, ἀποφεύγει πᾶσαν ἀπότομον χρῆ-
 σιν τῆς ἐξουσίας, καὶ προτείνει τῷ Λαζάρῳ Κουντουριώτῃ τὸν δια-
 μερισμὸν ταύτης, μὴ γενόμενον δεκτόν. Δίδει οὕτως ἐχέγγυα ἐνώ-
 σεως γενικῆς, διότι ἓνα, ὡς εἶπομεν, εἶχε σκοπὸν καταστρέφω τὴν

προτέραν τάξιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπὶ τέλους ἐκπληροῖ μετὰ τῶν προκρίτων τὸ ἔργον τῆς κυρίας καὶ δευτέρας ἐπαναστάσεως τῆς Ὑδρας κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ ἥλιος τῆς 16 ἀπριλίου, ἡμέρας ἀξιωματημονεύτου, ἀνατέλλει, καὶ κατ' αὐτὴν προσελθόντες ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου ἐκ συμφωνίας κοινῆς ὁ Οἰκονόμος, οἱ πρόκριτοι, οἱ πλοίαρχοι καὶ ὁ λαὸς, δοξολογοῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἀρξαμένου ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐν πομπῇ περιφανεστάτῃ ἀπείρων κροτούντων τηλεβόλων καθιεροῦσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Περαιωθείσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης τελετῆς, ἑκατὸν «ἄλκιμοι νεανίαί» προσήνεγκον τὴν σημαίαν ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως τῆς νήσου Γερασίου· οὗτος δὲ λαβὼν αὐτὴν, ἀνέβη εἰς τὸ διοικητήριον καὶ ἐνέπηξεν ἐκεῖ, ὅπου ἡ τουρκικὴ πρότερον σημαία ὑψοῦτο. Ἀποδώσωμεν τῷ ἀρχιερεῖ τούτῳ καὶ ἅγιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνθουσιασμόν καὶ ἐτοιμότητα πνεύματος ἐπὶ τῇ προκειμένῃ περιστάσει. Οἱ πάντες συνεκινήθησαν κατὰ τὴν ἱεράν καὶ μεγαλοπρεπῆ αὐτὴν τελετήν. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, πένητες καὶ πλούσιοι, δάκρυα κατανύξεως ἔχυσαν, τοῦ μὲν λιμένου μεγαλοφωνοῦντος διὰ τῶν τηλεβόλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς νήσου, τοῦ δὲ πλήθους ζητωκραυγάζοντος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ὅπλων, ὑπὲρ τοῦ «καπετὰν Ἀντώνη» καὶ τῶν προκρίτων.

Ἡ Ὑδρα ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου τῆς ἀπραξίας διὰ τῆς πρώτης, ὡς εἶδομεν, κατὰ τῶν προκρίτων ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ὅμως ὁ Οἰκονόμος ταφῆσεται μετ' οὐ πολὺ διὰ τῆς δευτέρας κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ θεωρεῖται τετελειωμένη.

Ὁ μόθυμος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἐχειροκρότησε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ὑδρας. Διὰ τῆς Ὑδρας, προεξαρχούσης πάντοτε, συνεκροτήθη ὁ ἐκ τῶν τριῶν νήσων ἑλληνικὸς στόλος. Διὰ τῆς Ὑδρας ἀντεσταθμίσθη ὁ τρόμος, ὃν ἐνέσπειρον τότε ἔνθεν μὲν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἔνθεν δὲ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμερ Βρυώνης κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν χερσὶν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ σοβαρὸν τοῦ κινήματος αὐτῆς ἐμφαίνεται καὶ διὰ τῶν μέτρων, ὧν ἔκαμεν ἄμεσον χρῆσιν πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν τιμὴν τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας, τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἐμπορικὴ Εὐρώπη ἀδιάφορος ἦτο διὰ τὰ γινόμενα κατὰ γῆν· ἐνδεχόμενα ὅμως παρεκτροπαὶ κατὰ θάλασσαν διήγειρον ταύτην, καὶ

προκαλοῦσαι τὴν προστασίαν τῆς ἐμπορικῆς διὰ τῆς πολεμικῆς σημαίας, ἔθετον τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ δύο ἀντι ἐνὸς ἐχθρῶν, τῆς τουρκικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς Δύσεως.

Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἔγγραφος πράξις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ὑδρας.

«Ὡς ἐν ὀνόματι Θεοῦ Παρτοκράτορος.

«Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, βεβαρυμένον πλέον νὰ ἀναστενάξῃ ὑπὸ τὸν »σκληρὸν ζυγὸν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τέσσαρας περίπου αἰῶνας καταθλίβε- »ται ἐπονειδιστικῶς, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ ὀ- »πλα, διὰ νὰ κατασυντρίψῃ τὰς βαρεῖας ἀλύσους τὰς ὑπὸ τῶν βαρ- »εῶν Μωαμεθανῶν περιτεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευ- »θερίας ἀντηχεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ »καρδιά ἀναφλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολῦτι- »μον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἡ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τούτου ἀ- »γῶνα.

»Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας δὲν θέλουσι μείνει ὀλιγώτερον πρό- »θυμοι εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἀγῶνα· ἀλλὰ καταφρονοῦντες πάντα κίν- »δυνον, διὰ νὰ καταστρέψωσι τοὺς τυράννους των, θέλουν μεταχειρισθῇ »τοῦτο τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς τοπικῆς αὐτῶν θέσεως »δίδει εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

«Ἡμεῖς οἱ προὔχοντες, οἱ συγκροτοῦντες τὴν διοίκησιν τῆς νήσου »ταύτης, ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν Καπετὰν Γιακουμάκη Νικολάου Τουμπά- »ζη τοῦ πλοίου ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει κανόνια δεκαῆξ, καὶ ἄλ- »πλα πολεμικὰ ξύλα ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ »πλοίου τούτου, ὅπου ἤθελε κρίνῃ ὡφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν κοι- »νὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων διὰ ξη- »ρᾶς τε καὶ θαλάσσης πᾶν, ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον, ἐω- »σοῦ ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους νὰ ἀποκατα- »σταθῇ μὲ στερέωσιν.

»Παρακαλοῦμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν θαλασσίων καὶ ἡπειρωτικῶν ду- »νάμεων πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἑξουσιῶν, ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐπιφέρω- »σι κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀ- »ποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρωσι πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπε- »ράσπισιν συγχωρημένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν. Τοῦτο ἐλπίζο- »μεν ἐκ μέρους τῆς γενναιότητος τῶν πολιτευμένων ἐθνῶν· καὶ ἤθελεν »εἶσθαι ὕβρις πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν ἀμφιβάλαμεν καὶ μίαν στιγμὴν περὶ τῆς »προθύμου αὐτῶν εὐνοίας εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνά μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ »τῶν δικαιοματίων τῆς ἀνθρωπότητος.

»Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀν-
 »θρῶπινον γένος μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετὰς καὶ ἐφώτισαν τὸν κό-
 »σμον, μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον εἰς τοὺς τυράννους των,
 »βαρβάρους ἀπογόνους τοῦ βαρβάρου Ὀσμάνου, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν
 »ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ ἐχθροὺς τῆς ἱερᾶς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ
 »Χριστοῦ. Τίς θέλει εἶσθαι ποτε τοσοῦτον ἀπάνθρωπος, ὥστε νὰ γίνη
 »ὀχληρὸς εἰς τὴν φοδερὰν ταύτην περιστάσιν μας, ἢ νὰ μὴν εὕχεται ὑ-
 »πὲρ ἡμῶν ;
 »Ἐξεδόθη εἰς τὴν Καγκελαρίαν τῆς νήσου Ὑδρας τῇ 16 ἀπριλίου 1824.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

Ἀποτελεσμα ἀπειρίας τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἐκπλεῦ-
 σεως μόνου τοῦ πλοίου τοῦ Τουμπάζη, περιελάμβανον ἀναντιβῆτως,
 ὡς ἐκ τοῦ μέρους, τὸ ὅλον τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας. Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ
 Τουμπάζης ἐξέπλευσε τότε οὐχὶ μόνος, ἀλλ' ὡς μοίραρχος ἐπὶ κεφα-
 λῆς ἐτέρων ὀκτῶ νηῶν διοικουμένων παρὰ τοῦ Λαζάρου Λαλεχοῦ, Ἀ-
 ναστασίου Τσαμαδοῦ, Ἐλευθερίου Γιάννη Γηζόνη, Γιάννη Δουτᾶ, Δη-
 μητρίου Ἀντώνη Βόκου κλπ.

Τὸ προκήρυγμα τοῦτο, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ ἀ-
 νατολικοῦ δόγματος, συνωδεύθη καὶ δι' ἐτέρου πρὸς τοὺς ἐν τισι τῶν
 νήσων τοῦ Ἀἰγαίου Ἕλληνας τοῦ δυτικοῦ δόγματος. Οἱ λόγοι, οἱ ἰδί-
 ως ὑπαγορεύσαντες τὴν ἐξαίρεσιν αὐτὴν, γνωσθήσονται κατόπιν. Οὐχὶ
 δ' ὅτι ἡγνόει ἡ Ὑδρα τὴν ἐκ τῶν προτέρων μέλλουσαν διαγωγὴν τοῦ-
 των, ἀλλ' ἐκπληροῦσα ἱερὸν συνάμα καὶ ἐθνικὸν καθήκον, ἔγραψε·

»Πρὸς τοὺς δυτικοὺς Χριστιανοὺς.

«Χριστιανοὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς
 »μᾶς διδάσκει καὶ μᾶς προστάττει νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον. Τίς πλη-
 »σιέστερος παρὰ τοὺς ὁμογενεῖς, ὁποιουδήποτε θρησκείματος καὶ ἂν ᾔ-
 »ναι, συνδεδεμένους μὲ τὰ αὐτὰ συμφέροντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κρέμονται
 »καὶ τὰ μερικὰ, συνδεδεμένους εἰς ἀγάπην ἀπὸ τὸ αὐτὸ γένος, ἀπὸ τὴν
 »αὐτὴν πατρίδα ; Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ Χριστιανοὶ εἴμεθα
 »συνδεδεμένοι καὶ μὲ τὸν αὐτὸν πανάγιον Σταυρὸν, ἐπάνω εἰς τὸν ὁ-
 »ποῖον ἠπλωσε τὰς ἀχράντους χεῖράς του ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος.
 »Ἐγέρθητε λοιπὸν συμψώνως μὲ τοὺς ἀνατολικοὺς ἀδελφούς σας. Ὁ
 »αὐτὸς ἥλιος διέρχεται καὶ συνέχει τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Καὶ
 »σεῖς καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἀδελφοὶ Χριστιανοὶ καὶ ὁμογενεῖς. Ἄς κινηθῶ-

»μεν ὅλοι ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα! Κοινὴ ἡ ἐλευθερία, κοινὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀγαθὰ. Δεῖξατε εἰς ὅλα τὰ φωνηθέντα ἔθνη, ὅτι εἰς τὴν φωνὴν τῆς κοινῆς πατρίδος ἐφάνητε ἐξίσου τέκνα εὐπειθῆ. Τὰ ὀνόματά σας ἅς συνταχθῶσι μὲ τὰ ἐδικὰ μας εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν.

«Υἱδρα, 18 ἀπριλίου 1821.

(Τ. Σ.) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

Καθὼς ἡ Πελοπόννησος, οὕτω καὶ ἡ Ὑδρα ἐνήργει ἤδη οὐχὶ ὡς μέρος, ἀλλ' ὡς ὅλον. Τοιούτῳ δὲ τρόπῳ τὸ σύνολον τῶν μερῶν ἀνεπλήρου τὸν ἀπόντα ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ἡ Ἀχαΐα, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, τὸν Ζαήμεν καὶ λοιποὺς, δηλοποιήσασα τοῖς ἐν Πάτραις προξένους τὴν κίνησιν τῆς Πελοποννήσου ἡ Λακωνία, ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, προκηρύξασα τὸ αὐτὸ πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, πατριωτικὸν ἀληθῶς καὶ γενικὸν ἐξεπλήρωσαν ἔργον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὴν αὐτὴν ἀποστολὴν καὶ ἡ Ὑδρα ὑπὸ τὸν Οἰκονόμου ἐν ὑψηλοτέρᾳ περιωπῇ ἐτέθη, ἐκδόσασα τῇ 18 ἀπριλίου πρὸς τοὺς ἀκινήτους ἔτι λαοὺς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὸ κάτωθι προκήρυγμα, ὕπερ καταλλήλως ἐθνήκῃ ὠνόμασε.

«Προκήρυγμα Ἐθνικόν.

«Γενναῖοι ἀδελφοί! φιλελεύθεροι Ἕλληνες! ἔφθασε τὸ τέλος τῶν στεναγμῶν σας διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὑβρεῖς, τὰς ἀτιμίας καὶ τ' ἄλλα ἄπειρα κακὰ, ἐποῦ ἐπάσχετε. «Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ οὐρῶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν». Εἰς ὅλους ἐνέπνευσεν ὁ Θεὸς ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμὸν τοῦ νὰ ἀποτεινάζωμεν τὸν σκληρότατον καὶ ἀνυπέφορον ζυγὸν τῶν βαρβάρων καὶ ἀσεβῶν τυράννων μας. Χιλιάδες ἀνδρεῖοι ἀδελφοί μας μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην προχωροῦν καὶ καταβαίνουν μὲ γιγαντιαία βήματα ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ καταβάλωσιν ἐκ θεμελίων τὸν τύραννον, ἐποῦ ἤδη κλονεῖται. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐστήκωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ Σταυρὸς τώρα βασιλεύει. Εὐσεβεῖς ἀπόγονοι ἀνδρειοτάτων προγόνων, κάτοικοι τῶν νήσων καὶ τῆς ξηρᾶς, ἔσοι μένετε ἀκόμη εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν, σηκωθῆτε, πιάσετε τὰ ἔπλα διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν! Ὅσοι ἔχετε καράβια μικρὰ καὶ μεγάλα, ἄρματωσατέ τα καὶ ἐνωθῆτε μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ὅπεῦ συγχροεῖται ἀπὸ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν, Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριωνῶν, καὶ

σᾶς ὑπόσχεται τὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ Ἀρχιπελάγους. Μὴ δειλιάσετε, ἀπόγονοι τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους, μὴ φανῇτε ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας! Ὁ πόλεμος γίνεται διὰ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Πατρίδα. Συλλογισθῆτε, πόσα κακὰ, πόσας τυραννίας ὑποφέρετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους· συλλογισθῆτε, πόσα κακὰ θέλουν κάμει, ἐάν (ὅπερ μὴ γένοιτο!) ξαναπιάσωσι τὰ ἄρματα. Δὲν πρέπει νὰ λυπηθῆτε μήτε ἄσπρα, μήτε κορμιά, μήτε κανὲν ἄλλο πρᾶγμα, διὰ νὰ κερδίσγητε καὶ ζωὴν καὶ ἐλευθερίαν. Τώρα εἶναι καιρὸς, εἰς τὸν ὅποιον, «*ὅστις θέλει νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του, πρέπει νὰ τὴν ἀπολέσῃ*». Ὅποιος, ἡμπορῶν νὰ συναγωνισθῇ καὶ νὰ συντρέξῃ, μὲ ὅποιον τρόπον ἡμπορῇ, ἤθελεν εἶναι ἀδιάφορος εἰς τὸν κοινὸν πόλεμον τοῦ ἔθνους, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἐθνοκατάρματος, «*βδέλυγμα ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ*». Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ φανῇ κανεὶς τοιοῦτος! Ἀνδρίζεσθε λοιπὸν, ἀδελφοί! σηκωθῆτε ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας! πιάσετε τὰ ὅπλα καὶ κατακόψετε τοὺς τυράννους, διὰ νὰ λάβητε τὴν ἐλευθερίαν, ὅπου ὅλοι κοινῶς ἐπιθυμοῦμεν.

«Διαδίδεται διὰ μέσου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου».

Ἀνταπέδιδεν οὕτως ἡ Ὑδρα πολυπλάσιον τὸ τάλαντον, ὃ ἔλαβε διὰ χεῖρὸς τοῦ Οἰκονόμου· πρὸς τὴν φωνὴν δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ἠνωμένου στόλου ἐνθαῤῥυνθεῖσαι ἐπανεστήσαν ὅλαι αἱ Κυκλάδες καὶ πλεῖσται τῶν Σποράδων νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Συγχρόνως διέταξεν ἡ Ὑδρα τοὺς πλοίαρχους τοῦ στόλου, ἵνα ἀπέχωσι πάσης βιαίας ἐξετάσεως καὶ σκανδαλώδους πράξεως κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, οὐδὲ προσβάλλωσιν ἐχθρικὰς πραγματείας καλυπτομένης ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν, μόνην δὲ κωλύωσι τὴν μεταφορὰν ἐχθρικῶν στρατῶν καὶ μόνον ἀφαιρῶσι τὰ ἐχθρικά ἐφόδια ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ ναύλου (α). Παρὰ ταῦτα δὲ πάντα προενόησε μετ' οὐ πολὺ διὰ διατάξεως καταλλήλου περὶ τε τῆς θρησκευτικῆς εὐλογίας τῶν πιπτόντων ναυτικῶν, περὶ τῆς δημοσίας διατροφῆς τῶν οὕτω γινομένων ὀρφανῶν καὶ χηρῶν, περὶ τῶν τραυματιζομένων, ὥς καὶ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀναθέματος καὶ τοῦ ποινικοῦ καταδιωγμοῦ τῶν ἐνδεχομένων προδοτῶν καὶ ἐπιβούλων τῆς πατρίδος· πάντα δὲ ἀνδραγαθήσοντα ναύτην ἡσφάλιζε διὰ τῶν ἀνγκόντων ἀποδεικτικῶν, «*οἰὰ νὰ παῖρῃσι αὐτῇ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ὀρθόδοξον Βασιλέα μας, καὶ νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ δόξαν*» (β). Ἦτο ἄρα μία τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 τὸ ἄρθρον 40 τοῦ συντάγματος τοῦ 1844, ἢ οὐχί;

Κυκλάδες.

Αἱ νῆσοι αὗται, ὡς καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν ἐσπαρμένων ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, οὐδὲν κατὰ τὴν κίνησιν ἑαυτῶν φέρουσι γεγονὸς σοβαρὸν καὶ ἀξιοσημείωτον. Ἀνίσχυροὶ ναυτικῶς καὶ κατὰ πληθυσμὸν, συνεπλήρουν ἐν κενὸν τῆς ἐπαναστάσεως, συνεισφέρουσαι διὰ προσόδων καὶ προσώπων εἰς τὸν στόλον καὶ ἐν μέρει εἰς τοὺς γηγένους στρατούς. Ἡ ἐπανάστασις αὐτῶν συνέπεια ἦτο φυσικὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ μάλιστα τῆς Ὑδρας.

Ἄλλ' ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν «ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἵστατο» ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης· ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἅπαν κατὰ τε Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἐδρεπανίζετο, θυσία προσφερόμενον ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος· ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ ἡ διαγωγὴ τῶν ἐν ταῖς νήσοις ταύταις Ἑλλήνων τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἐπονείδιστον παρουσιάζει καὶ ἀποτρόπαιον στίγμα. Οὕτε λησμονεῖται τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, οὔτ' ἴσως τὰ χρονικὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μολύνονται διὰ παραδείγματος ὁμοίου. Ἡ Ὑδρα ἐπαναστᾶσα ἐξεπλήρωσεν, ὡς εἵπομεν, τὸ καθῆκον ἑαυτῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν μερίδα ταύτην τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἰδίαν ἀπευθύνασα ἐγκύκλιον· ἀλλ' οἱ μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος νησιῶται ἐγείρονται κατὰ τοῦ βαρβάρου δεσποτισμοῦ οὐ μόνον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ὡς Χριστιανοί· οἱ δὲ τοῦ δυτικοῦ δόγματος νησιῶται ἀνανεοῦσιν ἀρνούμενοι πᾶν αἴσθημα ἐθνικόν, κακολογοῦσι μάλιστα, φρυάσσονται, ἀπειλοῦσιν, οὔτε ἄνθρωποι οὔτε Χριστιανοὶ δεικνύμενοι, ἀλλὰ καὶ τὴν δουλείαν ἑαυτῶν προτιμῶντες καὶ τοὺς διώκτας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀσπαζόμενοι. Ἐπὶ τὸ πραγματικώτερον δὲ, καθ' ὅν καιρὸν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες τοῦ Αἰγαίου ἐξεπλήρουν καθῆκον συνειδήσεως καὶ τιμῆς, ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ ἑτερόδοξοι ἀντεβοήθουν τοῖς Τούρκοις, ἐδῶ μὲν παρεμβάλλοντες μυρία πρεσκόμματα, ἐκεῖ δὲ σιτίζοντες φρούρια πολιορκούμενα, καὶ πανταχοῦ, ὅπου ἂν ἠδύναντο, κατασκοπεύοντες καὶ προδίδοντες πᾶν ἑλληνικὸν κίνημα. Μὴ ἴδῃ πώποτε ἡ ἀνθρωπότης κακίαν τοιαύτην, ἀναίδειαν καὶ ἐπιβουλὴν τοιαύτην! Χάρις δὲ πλείστη, ὅτι, ἐνδεκακισχίλιοι μόλις, οὐδὲν ἕτερον οὔτοι ἠδύναντο ἐναντίον εἰκοσαπλασίου πληθυσμοῦ τῶν ἑλληνοδόξων. Χάρις ὡσαύτως, ὅτι οἱ δῆμορφοι οὔτοι Λατινέλληνες περιωρίζοντο ἐν τέσσαρσι μόναις νήσοις τῆς Σύρου, Νάξου, Τήνου καὶ Θήρας.

Οὐσιώδη αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου θεωροῦμεν οὐχὶ τὴν διαφορὰν τοῦ δόγματος, ἀλλὰ τὴν διαφορὰν τοῦ πνεύματος· οὐχὶ τὴν γαλλικὴν προστασίαν, ἧς ἀπήλαυνον καὶ πρότερον καὶ τότε, ἀλλὰ τὴν παπικὴν ἱεροκρατείαν, ἧς διετέλουν τὰ παθητικώτερα πρόσωπα πάντοτε. Δικαιούμεθα συλλογιζόμενοι οὕτως, ὅτε προσδραμόντας εἰδομεν ἀπὸ περάτων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν προσεγγόντας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θυσιαστηρίου τοσοῦτους, ἄλλοεθνεῖς καὶ ἄλλογλώσσους μάλιστα, τοῦ αὐτοῦ παπικοῦ δόγματος Γερμανοὺς, Ἱταλοὺς, Γάλλους καὶ ἄλλους· τοσοῦτους δ' ἐπίσης τῶν αὐτῶν ἐθνικοτήτων καὶ τοῦ αὐτοῦ δόγματος βοηθήσαντας ὑλικῶς, ἢ ὑπερμαχήσαντας διὰ τοῦ καλὰμου καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος περὶ τοῦ δικαίου τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἰησουῖται ἄρα, ὀφείλομεν εἰπεῖν, καὶ Καπουκίνοι ἐν καταστάσει ἀποζώσεως ἐμόρφωσαν τοὺς λατινοδόξους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ θεολατρῶν εἰς παπολάτρας αὐτοὺς μετασχηματίσαντες, καὶ μόνον σχόντες ἔργον τοῦ ἐνσπεῖρειν τὸ ἄσπονδον μῆσος κατὰ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλλήνος. Διὰ τοῦτο, τοῦ πολέμου κινήθentos, ὑπέλαβον οἱ τοσαύτης παχυλῆς δεισιδαιμονίας καὶ φανατισμοῦ ἄνθρωποι, ὅτι, τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλάδος ἐλευθερουμένης, ἀπόλλυνται πλέον ἐν αὐτῇ καὶ ὁ παπισμὸς τούτων καὶ τὰ πάντα. Ἰδοὺ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὅλοι μὲν προετίμων τὸν τουρκισμὸν ἀντὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ· οἱ δ' ἐλεεινότεροι αὐτῶν Συριοὶ, «ἵνα μὴ μιανθῶσι» βεβαίως, ἀντέκρουσαν καὶ δι' ὅπλων τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν τῶν ἐν τῇ νήσῳ καταφυγόντων Ὀρθοδόξων τῆς Σμύρνης, τῶν Κυθωνιῶν καὶ διαφόρων ἄλλων τόπων. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα δύο ἀντὶ ἐνὸς ἔφερον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι χαρακτηρὰς πολιτικούς, τὸν μὲν ἑλληνικὸν διὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν, τὸν δὲ ξενικὸν διὰ τὴν πνευματικὴν διαφορὰν· ἐπομένως δὲ δύο ἀντὶ ἐνὸς ἐτέλουν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον φόρους, τὸν μὲν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπ' εὐθείας καὶ κατ' ἀνάγκην, τὸν δὲ πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐμμέσως καὶ κατὰ θέλησιν. Παρατρέχομεν τὰ πολλὰ, ἵνα μὴ εἴπωμεν προσέτι, ὅτι κατὰ μὲν τὸν ἀγῶνα εἶδομεν Τούρκους στρατεύοντας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ καὶ λατινοδόξους Ἑλληνας τοῦ Αἰγαίου ὀπλιζομένους ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος· μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα τοὺς μὲν Τούρκους μὴ σώζοντας ζωηρὰ τὰ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μίση, καίτοι ἀπολέσαντας ἐν τῇ Ἑλλάδι, ὅ,τι ἂν εἶχον· τοὺς δὲ λατινοδόξους τούτους πνέοντας ζωηρότατα ταῦτα, καίτοι ἀπολαύοντας ἐξίσου, ὅ,τι οὐκ εἶχον πρότερον, οὐδ'

ἥλπιζον πώποτε. Φαρμακερώτερος ἄρα τοῦ ἰσλαμισμού ὁ παπισμός ; Προτιμώτερος ἄρα τοῦ ἑτεροδόξου ὁ ἀλλόθρησκος ; Τὸ διπλοῦν αὐτὸ τερατῶδες θέαμα παρίστησι μόνον ἴσως τὸ μέρος τοῦτο τῶν Λατινελλήνων τοῦ Αἰγαίου. Ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ἐξαιρέσεις τινές· ἀλλ' οὐδὲν σημαίνουν αὗται, ὡς οὔτε σημαίνει ποσῶς ἡ μικρὰ διαφορά τῶν ἐν Θήρᾳ Λατινελλήνων πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν τριῶν νήσων.

Σάμος καὶ Κάσσος.

Ἀμφοτέρων τούτων σημειοῦται ἀξία λόγου ἡ συνδρομὴ κατὰ τὸ ἀγῶνα. Μία τῶν μεγαλητέρων ἑλληνικῶν νήσων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Ἰακάρου πελάγους ἡ πρώτη, μία τῶν μικρᾶς περιμέτρου νήσων τοῦ Αἰγαίου πλησιάζουσα τῇ Κρήτῃ ἡ δευτέρα, συνέδραμον ὠφελίμως, ἡ μὲν στρατιωτικῶς κατὰ τῆς Ἀσίας, ἡ δὲ ναυτικῶς πολλὰ χού τε καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Περίφημος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὸ μέγα αὐτῆς ναυτικόν, ἡ πατρὶς Πυθαγόρου τοῦ φιλοσόφου, Μελίσσου τοῦ στρατηγοῦ, Δούριδος τοῦ ἱστορικοῦ, Ἀριστάρχου καὶ ἄλλων, καθεῖξεν ἐξ ἐναντίας παρὰ τοῖς νεωτέροις χρόνοις θέσιν ἔντιμον πεζομάχου γενναίας. Ἀσημος ἄλλοτε ἡ νῆσος τῆς Κάσσου, ἀνεδείχθη ἐπ' ἐσχάτων, δι' οὗ ἀνέπτυξε πατριωτισμοῦ καὶ τόλμης, εἰ καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις αὐτῆς κατεδικάσθησαν ἐν τῇ λήθῃ δι' ἑλλείψιν ἀρμοδίων προσώπων. Ὁμολογουμένως δὲ ἡ Σάμος, ἐξαιρουμένων τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κρήτης, διεκρίθη πολεμήσασα οὐ μόνον ἀμυντικῶς κατὰ τῶν στρατῶν καὶ τῶν στόλων τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικῶς διὰ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀσίας ἐκ δὲ τοῦ διπλοῦ τούτου ἀγῶνος διπλοῦν τῇ Ἑλλάδι προσήνεγκεν ὄφελος.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σαμίων διαφέρει τῆς τῶν Κασσίων. Ἡ τῶν πρώτων τὴν αὐτὴν ἐν μέρει διατρέχει παράλληλον τῆς Ὑδρας, καὶ ἡ τῶν δευτέρων ἀπολύτως συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῶν Ψαρῶν. Ἀληθῶς τῆς Σάμου ἡ γεωγραφικὴ θέσις ἐπίκαιρος ἦν, ὡς δι' ἑπτασταδίου πορθμοῦ χωριζομένης ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ διὰ τοῦτο ὑποκειμένης πρὸς ἀποβάσεις εὐκόλους κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ χρόνου· ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ ἡ τῆς Κάσσου, ὡς ὀλίγον ἀφισταμένη τῆς Ρόδου, ὑπέκειτο ἐν τοῖς αὐτοῖς κινδύνους, διότι ἡ Ρόδος ἔφερε πάντοτε πλοῖά τινα πολεμικά, καὶ δι' αὐτῶν ἡδύνατο σύντομον καὶ ἐπιτυχὴ πᾶσαν ἐπιθεσιν. Μόνη ἄρα ἐμεσολάθει διαφορά, ὅτι οἱ μὲν Κάσσιοι ὑπῆρχον δημοτικοὶ ἐν γένει καὶ μόνον πατριῶται, οἱ δὲ Σάμιοι διηροῦντο κατὰ

κόμματα δημοτικὸν καὶ ἀριστοκρατικὸν, φέροντες ἄλλως τὴν λέπραν ἀριστοκρατίας διεφθαρμένης. Τίνες δὲ οἱ λόγοι τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης ἀριστοκρατίας, καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο πρὸ πάντων διὰ τῆς τάξεως ταύτης;

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτησαν ἐν τῷ Αἰγαίῳ οἱ Ἐννετοὶ καὶ Γενουήνσιοι, εἶπετο, ὅπως τὴν αὐτὴν καὶ ἡ Σάμος λάβῃ τύχην, ἥς ἔτυχον καὶ αἱ λοιπαὶ τούτου νῆσοι ὥσεπιτοπλεῖστον. Ἀδύνατοι οὗτοι πρὸς πᾶσαν κατὰ τῶν πειρατῶν ὑπεράσπισιν τῆς νήσου, μετώκισαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὴν Χίον, ἐρήμου ἐγκαταλειφθείσης οὕτω ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὅτε δὲ, ἡ περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, κατελύθη ἡ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κυριαρχία τῶν Ἐννετῶν, ὁ ἀρχινάυαρχος τῆς Τουρκίας Πιαλῆ πασσᾶς, ἐλθὼν καὶ εἰς Σάμον, ἔμαθε παρά τινων ἐκεῖ ποιμένων τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἡ νῆσος ἔρημος ἔμενε, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνηνέχθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τὸν τότε σουλτάνον Σελῆμ τὸν Β'. Ὁ δὲ ἐξέδωκεν ἀμέσως διάταγμα, δι' οὗ ἐπιτρέπων τοῖς βουλομένοις τὴν κατοίκησιν τῆς νήσου, παρεχώρει ἅμα καὶ αὐσδοσίαν πολλῶν ἐτῶν καὶ προνόμια ἱκανά, οἷον τὸ μὴ κατοικεῖν ἐν τῇ νήσῳ Τοῦρκον, τὸ διοικεῖσθαι αὐτὴν ὑπὸ ἐπιτοπίου ἀρχῆς, τὸ εἶναι ἀπηλλαγμένην τῶν τελῶν καὶ τῶν ἰδιαιτέρων φορολογιῶν τῶν κατὰ καιροὺς «καπετὰν πασσάδων» κτλ.

Πραγματικῶς δὲ τὰ προνόμια ταῦτα παρώρμησαν, ὅπως μεταβῶσιν εἰς Σάμον, οὐ μόνον οἱ εἰς Χίον μετοικισθέντες ἰθαγενεῖς Σάμιοι, μᾶλλον δὲ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀλλαχόθεν, μὴ ὑπομένοντες τὴν ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν τουρκικὴν τυραννίαν, καὶ προτιμῶντες τόπον τοιοῦτον, ὑπισχνούμενον βίον ὁπωσοῦν ἐλεύθερον καὶ ἄνετον. Οὕτως ἐπολίσθη καὶ αὖθις ἡ Σάμος· ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἐπεκράτει ἡ δέουσα μεταξύ τῶν κατοίκων ἁρμονία, καὶ οἱ τὰ τῆς νήσου διέποντες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν τοῦ λαοῦ ἐπιλέκτων, ὧν εἷς ἐπέτρεπε διοικητοῦ τόπον. Ἀλλ' ἀκολούθως προέκυψαν ἐν τῷ μέσῳ διχόνοια καὶ ἔριδες μεταξύ τῶν προϋχόντων, διαφερομένων περὶ τῆς ἀρχηγίας· αὐξάνουσαι δὲ αὗται κατὰ μικρὸν, εἰς τοσοῦτον προέβησαν ἀκμῆς, ὥστε καὶ δι' ἀναφορᾶς ἐγένετο αἴτησις πρὸς τὴν πύλην περὶ ἀποστολῆς Τούρκου διοικητοῦ. Τοῦτο δ' ἐπιθυμοῦσα καὶ ἡ πύλη, ἀμέσως ἔπεμψε κατὰ τὸ σύνθηδες «ἀγᾶν καὶ καδδῆν», ἥτοι διοικητὴν καὶ δικαστήν· οἱ δὲ προὔχοντες, ἐνούμενοι μετ' αὐτῶν, τὰ πάνδεινα κατὰ τοῦ λαοῦ ἔπραττον.

Μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ὁ καταδυναστευόμενος λαὸς ἀνέκυψε, παντοίοις ζητῶν τρόποις τὴν θεραπείαν τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως ἐκείνης· κατὰ δὲ τὸ 1805 ἀνεκτῆσατο τὰ παλαιὰ αὐτοῦ προνόμια διὰ τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου, ἀνδρὸς, ὃν οἱ πολλοὶ ἡγάπων καὶ πληρεξούσιον ἀπέστειλαν εἰς τὴν πύλιν. Καὶ ἐνέδωκε μὲν αὕτῃ ταῖς δικαίαις αἰτήσεσι τοῦ Σαμίου λζου· ἡ ἐν Σάμῳ ὕμως τουρκικὴ ἐξουσία καὶ οἱ προὔχοντες, βλαπτόμενοι ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς, κατῴρθωσαν τὴν συγκρότησιν συνελύσεώς τινος, καὶ ἤρπασαν παρ' αὐτῆς τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ μὲν λαὸς εὐηρεστεῖτο κατὰ πάντα ἐπὶ τῇ μέχρι τοῦδε διοικητικῇ καταστάσει, οἱ δὲ περὶ τὸν Λογοθέτην ἐξηπάτησαν τὴν πύλιν, παραστήσαντες τὰ πράγματα ἄλλως, ἢ ὡς εἶχον. Τότε καὶ Λογοθέτης καὶ ἄλλοι τῶν φιλελευθέρων ἀναγκασθέντες ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Σάμου· ὁ δὲ λαὸς, κατανοήσας τὴν ῥαδιουργίαν τῶν προὔχόντων, ἐξηγέρθη καὶ πάλιν ζητῶν τὴν ἀνάκλησιν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ προνομίων.

Ἐκ τῶν συνεχῶν διαπληκτισμῶν τῶν δύο οὕτω σχηματισθέντων κομμάτων τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων (α) συνέβησαν ἐν τῇ Σάμῳ ἀπὸ τοῦ 1806 καὶ ἐφεξῆς διάφοροι σκηναὶ, οὐχὶ ἅμωροι πολλάκις ἄρπαγῶν καὶ φόνων. Ἡ ὑπερίσχυσις καὶ ἡ καταπίεσις τοῦ ἑνὸς κατὰ τοῦ ἑτέρου τῶν κομμάτων ἐξήρητο ἐκ τῶν τότε πολιτικῶν περιστάσεων. Ὅσακις ὑπερίσχυεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ γαλλικὴ διπλωματία, ἀνελάμβανον καὶ ἐν Σάμῳ οἱ φιλελεύθεροι, ἥτοι τὸ κόμμα τῶν *Καρμανιόλων*· ὁσακις δὲ ὑπερενίκη ἐκεῖ ἡ ἐναντία μερὶς, ὑπερενίκων καὶ ἐν ταύτῃ οἱ ἀριστοκρατικοί, ἥτοι τὸ κόμμα τῶν *Καλικοτσάρων*. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατίσχυσαν τέλος μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ 1812 μέχρι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐντεῦθεν τῷ 1813 ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου πάντες οἱ φαινόμενοι κορυφαῖοι τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων· τινὲς δὲ καὶ ἐκακώθησαν, καὶ ἄλλων διηρπάγησαν αἱ περιουσίαι.

Μεταξὺ τῶν διωχέντων ἐλογίζετο καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, ἡ ψυχὴ θεωρούμενος τοῦ τῶν φιλελευθέρων κόμματος. Καταφυγὼν εἰς τὴν Σμύρνην, ἐμυήθη οὗτος τῷ 1819 τοῦ μυστηρίου τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἐκτραγείσης δὲ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἐν Σάμῳ τουρκικὴ ἐξουσία, ὅπως προλάβῃ πᾶσαν τῆς νήσου ταραχὴν, συνέκαλεσε τοὺς προὔχοντας καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτῶν τὴν προκατάληψιν ὅλων τῶν μέτρων κατὰ παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ

τόπου. Οὗτοι βεβαιώσαντες, ὡς εἶπετο, τὴν πιστὴν πρὸς τὸν σουλτάνον ὑποταγὴν ἑαυτῶν, ὑπεσχέθησαν πᾶσαν συνδρομὴν ἐτοιμήν, καὶ ἄμεσον τὸν παντελῆ ὄλεθρον παντὸς χωρίου, ἀποκλίναντος, τυχόν, εἰς ἐπαναστατικόν τι κίνημα. Συνέστη δὲ τότε ἐκ τῶν προϋχόντων καὶ δωδεκάς, καὶ πρότασις ἐγένετο περὶ τῆς τάχιστα ἀφίξεως δυνάμεως, στρατιωτικῆς μὲν ἐκ χιλίων Τούρκων, ναυτικῆς δὲ ἐξ ἐνὸς τοῦλάχιστον πάρωνος.

Ἀλλὰ συγχρόνως μετὰ τῆς Ὑδρας, ἡ τῇ 17 ἀπριλίου, ἐπανεῖστη πρῶτον τὸ Βαθὺ, κωμόπολις τῆς Σάμου, ἅμα ἡγκυροβόλησαν παρ' αὐτῷ δύο πετσειωτικαὶ νῆες καὶ ἐτηλεβόλησαν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας, ἣν ἔφερον. Ἡ παρουσία καὶ ἡ ἐπίδειξις αὕτη ἠλέκτρισεν εὐθὺς τὰ πνεύματα, οὐδεμίαν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν ἀναβαλόντα στιγμὴν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ὡς διατεθειμένα ὑπὲρ αὐτῆς· ἐν δὲ τῇ αἰφνιδίᾳ ταύτῃ μεταβολῇ οἱ ἐκεῖ εὐρεθέντες ἕνεκα ἐμπορίας Τοῦρκοι ἐξ Ἑφέσου, Κρήτης καὶ ἀλλαχόθεν, ἐγένοντο πρῶτον θῦμα, οὐδόλως ἀντιστάντες. Ἔργον βεβαίως σκέψεως ἡσύχου καὶ φιλανθρωπίας ἦτο ἡ ἀποδίωξις αὐτῶν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην· ἀλλ' ἡ πρώτη ὁρμὴ λαοῦ ἐπανισταμένου κατὰ τυράννων οὐδέποτε ἐσκέφθη ἡσύχως, ὡς κεκυριευμένη ὑπὸ τοῦ ζωηροτέρου αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως.

Τούτων γενομένων, οἱ ἐπαναστάται τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς διηύθυναν ἀποστόλους καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Ἀλλ' ἐν τῇ Χώρα, πρωτεύουσῃ τῆς νήσου, ὑπῆρχον προεστῶτες ἀριστοκράται, ἀγάς, καδδῆς καὶ στρατιῶται Τοῦρκοι, σχηματίζοντες τὴν φρουρὰν τούτων· ὅπως δὲ ἐνοχοποιηθῶσι καὶ ἐπαναστῶσιν οἱ πρῶτοι, ὀπητῆϊτο, ἵνα καταληφθῶσιν αἴφνης οἱ δεύτεροι καὶ σφαγῶσι. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν παρεσκευάσθησαν οἱ Βαθυῶται δι' ἐπίθεσιν. Ἐν γνώσει ὅμως γενομένοι τούτου οἱ προεστῶτες προέλαβον, ἐσωτερικῶς μὲν συστήσαντες εὐθὺς φρουρὰν πρόσθετον ἑκατὸν ὀπλοφόρων περίπου, ἐξωτερικῶς δὲ ἐπικαλεσθέντες κατ' ἐπανάληψιν μετὰ τοῦ ἀγᾶ τὴν ἄμεσον συνδρομὴν καὶ τοῦ ἐν Κουσαδασίῳ Ἐλέζογλου διὰ στρατιωτῶν, καὶ τοῦ βέγῃ τῆς Ῥόδου διὰ πλοίων. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Βαθυωτῶν ἀνεστάλη. Ἀλλ' ἦτο δυνατόν ποτε, ὅπως μὴ ἀνασταλῇ καὶ ἡ βοήθεια τῆς Ἀσίας, ἡ καὶ τῆς Ῥόδου ἔτι, ὑπαρχουσῶν ἐκεῖ τῶν πετσειωτικῶν νηῶν; Ἦτο ὡσαύτως δυνατόν, ὅπως ἀνασταλῇ καὶ ἡ δηλωθεῖσα ἤδη ὁρμὴ ἀπάσης τῆς νήσου πρὸς τὴν ἐπανάστασιν; Διὰ

ταῦτα οἱ ἐν τῇ Χώρα προσεστώτες, βλέποντες ἑαυτοὺς ἐντὸς κινδύνου βεβηαίου, ἐὰν ἐπέμενον, ἔκαμον τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν· καὶ οὗτοι μὲν ἀπέπεμψαν κρυφίως εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν τῆς Ἀσίας τοὺς Τούρκους, λίαν τεταραγμένους ὡς ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τὸ Βαθύ· ὅλη δ' ἡ νῆσος ἐκηρύχθη ἐπαναστάτις τῇ 26 ἀπριλίου.

Οὕτως ἐξετέθη ἡ Σάμος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ ἠπειλεῖτο κίνδυνον μέγαν, διότι ἡ θέσις αὐτῆς καθίστατο κρίσιμος ἔτι μᾶλλον καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀγρίων παθῶν, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀνδρὸς ὑπερόχου καὶ ἀρμοδίου πρὸς τὴν ἔνωση τῶν διεστώτων καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κινήματος. Ἀλλ' ἤδη οἱ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας διεσπαρμένοι ἕνεκα ἐργασίας καὶ βιομηχανίας Σάμιοι προσήρχοντο, φεύγοντες τὴν ἐκδίκησιν τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς καὶ φέροντες τὸν φόρον τῆς προσωπικῆς ὑπηρεσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Εἰς τούτων καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης, μετερχόμενος μέχρι τοῦδε ἐν Σμύρνῃ τὸν φαρμακοπώλην, προσῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἀπηρεῖτο νοῦς ἐπιτήδειος καὶ χεῖρ ἱκανὴ πρὸς τὴν διοργάνωσιν καὶ τὴν δυνατὴν τακτοποίησιν τῶν πραγμάτων τῆς νήσου. Συνωδεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀποστόλου Δημητρίου Θέμελη ἐκ τῆς Πάτμου, καὶ ὑπεστηρίχθη παρ' αὐτοῦ ὡς πεφορτισμένος δι' ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τὴν κίνησιν τῆς Σάμου. Σύμπας ἐντεῦθεν ὁ λαὸς αὐτῆς ἠτένιζε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοῦτον, καὶ ὡς ἄλλον ἐθεώρει σωτηρίας ἄγγελον. Οἱ ἄτολμοι ἐθάβρῃσαν, καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν πολιτικῶν παθῶν ἐμετριάσθη. Τοιοῦτος παρεδέχθη ὁ Λογοθέτης, ἔχων μάλιστα γινῶσιν τινα γραμμάτων καὶ πραγμάτων, καὶ τοιοῦτος ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σαμίων, ὡς ἐνεργὸς ἀνὴρ καὶ ἀποφασιστικοῦ ὄντος χαρακτῆρος. Οὐδὲν ἄλλο εἶχεν οὗτος ὑπ' ὀψιν, ἢ τὸ ἀρχαῖον ἄξιωμα: «Προκειμένου περὶ σωτηρίας τῆς πατρίδος, μὴ βουλεύου, ἀλλὰ κινδύνευε». Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ πραγματικῶς ἦν ἔργον οὐχὶ τύχαιον. Ἀναλογιζόμενος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ βάρους, ὅπερ ἀνεδέχθη, καὶ τῆς περιστάσεως τὸ σοβαρὸν καὶ τῆς ταχύτητος τὴν ἀνάγκην, ὁ Λογοθέτης ἔσπευσεν, ἵνα ἐπαναγάγῃ τὴν δυνατὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, διοργανῶν κατὰ τὰ ἐνόντα τὴν νῆσον. Ἀναδείξας δ' οὕτως αὐτὴν τὸ φόβητρον μὲν καὶ τὴν φρίκην κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, ἱκανὴν δὲ καὶ ὑπέροχον κατὰ τῶν ἐπιχειρησθεισῶν μετ' οὐ πολὺ ἀποβάσεων τοῦ ἐχθροῦ, ἐβεβαίωσε, τί δύναται ἐνὸς πολίτου ὁ ἀκλόνητος πατριωτισμὸς καὶ ἡ αὐταπάρνησις,

καὶ τὶ ὑπισχναῖται ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἢ φρόνησις καὶ ἡ καρτερία.

Ὁ Λογοθέτης συνέστησε κατὰ πρῶτον τέσσαρας χιλιαρχίας, ὡς ἀκολούθως. Ἐκ τῶν τεσσάρων τῆς νήσου τμημάτων ἐξελέξατο τέσσαρα ἐπὶ γενναιότητι καὶ τιμιότητι διακρινόμενα πρόσωπα, τὸν Σταμάτιον Γεωργιάδην ἐκ τῆς κωμοπόλεως Μαραθοκάμπου, τὸν Ἐμμανουὴλ Μελαγχρινὸν ἐκ Καρλοβάσου, τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν ἐκ Βαθέος καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Κονταξῆν ἐκ Πύργου. Ὁρκίσας αὐτοὺς, ἵνα μένωσι πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα, εὐπειθεῖς εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν διαταγὴν τούτου ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ὑπεχρέωσεν, ὅπως διαλύσωσι πᾶσαν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους καὶ ἄλλους, ἔχθραν καὶ πάθος, καὶ ὅλαις δυνάμεσι ὑπερασπισθῶσι τὰ δικαιώματα τῶν συμπατριωτῶν ἑαυτῶν· οὗτοι δὲ ἔγγραφον δόντες τὴν περὶ τούτων ἀπάντων ὁμολογίαν, διωρίσθησαν χιλίαρχοι, ἐξ ὧν ἕκαστος ἐξελέξατο ἐπὶ ἐγγυήσει ἰδίᾳ τὸν ταγματάρχην αὐτοῦ, ἀναγνωρισθέντα ὡς τοιοῦτον παρὰ τοῦ Λογοθέτου· τούτων δὲ πάλιν ἕκαστος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξελέξατο δύο ἑκατοντάρχους· οὗτοι δὲ ἀνὰ δύο πεντηκοντάρχους· καὶ οὗτοι ἀνὰ δύο εἰκοσιπεντάρχους· καὶ οὗτοι ἀνὰ δύο δωδεκάρχους· καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλους ἀνὰ δώδεκα στρατιώτας. Τοιοῦτῳ κατῆρτισε τρόπῳ τέσσαρας πλήρεις χιλιαρχίας, συνδέσας αὐτὰς δι' ὁρκοδοσιῶν καὶ ἀλληλεγγυήσεων. Ὅπως δὲ διεγείρῃ ἐπιπλέον τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἁμιλλαν, διέταξεν, ἵνα φέρωσιν οἱ μὲν χιλίαρχοι χρυσᾶς ἐπωμίδας καὶ κορύθους (περικεφαλαίας), οἱ δὲ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ τὰ δεῖνα καὶ δεῖνα σημεῖα πρὸς διάκρισιν τοῦ βαθμοῦ, ὃν ἔφερον. Καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα τοιαῦται ὑλικάι διακρίσεις ἔλειπον ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος.

Τῇ 8 μαΐου ὁ Λογοθέτης, μεθ' ὧν ὠργάνωσε χιλιαρχῶν καὶ πλήθους λαοῦ, ὕψωσεν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον ἐν τῇ κωμοπόλει τῶν Καρλοβασίων τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, φέρουσαν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τὰ γράμματα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ». Μεγάλῃ δ' ὑπῆρξεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐν Σάμῳ, καὶ μέγας ὁ ἐνθουσιασμός ὁ καταλαβὼν τὰς καρδίας ἀπάντων. Ὁ μητροπολίτης Κύριλλος, ὅστις καὶ τότε καὶ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ὠφέλησε τὰ μέγιστα, ἀναρβρίπζων τὸ ἐλεύθερον φρόνημα, ἐξετέλεσε τὴν τοιαύτην τελετὴν μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου· ὁ δὲ λαὸς μετὰ δακρύων χαρᾶς ἠσπάζετο τὴν σημαίαν. Τοῦ παραδόξου αὐτοῦ φαινομένου τὴν ἀγγελίαν εἰς ὅλα μετὰ σπουδῆς διεβίβασαν τὰ χωρία τῆς νήσου, ὅσοι ἔτυχον ἐν Καρλο-

θασίοις, καὶ εἶδον καὶ ἤκουσαν. Ταῦτα δὲ, ἀμειλλώμενα οἶονεῖ, ἐφιλοτιμοῦντο, ἵνα ὑποδεχθῇ ἕκαστον μετὰ πλείονος δεξιώσεως τοὺς περὶ τὸν Λογοθέτην, καὶ τεθῇ ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ τὴν σημαίαν. Τέλος δὲ περιερχόμενος αὐτὰ ὁ Λογοθέτης καὶ τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας κηρύττων, ἰδίως παρῆναι τὴν τῶν πρὸς ἀλλήλους παθῶν διάλυσιν, ὡς τὴν μόνην ἀφετηρίαν ταύτης.

Συγχρόνως ὁ Λογοθέτης εἰσήγαγε καὶ σύστημά τι πολιτικόν, καθ' ὃ αἱ ἀρχαὶ ἅπασαι ἐκ τοῦ λαοῦ ἐξεπῆγχαζον. Καὶ ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐξελέγοντο ἔφοροι· τρεῖς δὲ γενικοὶ ἔφοροι τόπον ἐπεῖχον κριτῶν, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀπετέλουν. Καθόλου δὲ εἰς τε τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ ἐκλήθησαν ἀδιαφόρως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντικρουομένων κομμάτων, καὶ τὸ μέτρον τοῦτο συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάλυσιν τῶν διχονοιῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς Ἀσίας, Ῥόδου, Κῶ καὶ ἄλλων πλησιοχώρων μερῶν Τοῦρκοι ἐφόδους ἐμελέτων κατὰ τῆς Σάμου, ὁ Λογοθέτης, ἔνθεν μὲν ἵνα προλάβῃ αὐτάς, ἐτέρωθεν δὲ ὅπως ἐπενέγκῃ ἀντιπερισπασμὸν σπουδαῖον εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐκστρατείαν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, διέταξεν, ἵνα παραπλέωσι κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλοῖά τινα, φέροντα πανταχοῦ τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, ἅμα δὲ μετακομίζωσιν εἰς Σάμον καὶ τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῶν ἐν τοῖς πρὸ αὐτῶν χωρίων, ὡς καὶ τοὺς παρεπιδημοῦντας ἐν αὐτοῖς· ἐτερόχθονας, οἷον Κρήτας, Πελοποννησίους, Στεροελλαδίτας καὶ ἄλλους, ἐξ ὧν τοὺς μὲν Ἀσιανοὺς περιέθαλπον οἱ Σάμιοι, ὡς ἡδύναντο, τοὺς δὲ ἄλλους ἀπέστελλον εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν.

Οὕτω διὰ τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Σάμου εἶχεν ἤδη ἡ ἐπανάστασις προπύργιον ἰσχυρὸν κατὰ τῆς Ἀσίας, ὡς εἶχε τοιοῦτο τὸ Σούλιον κατὰ τῆς Ἀλβανίας. Ὁ δὲ Γεώργιος Λογοθέτης, ἄρχων ἤδη καὶ νομοθέτης, πρεδεδέχτο ἀπὸ τοῦδε ὡς κύριον αὐτοῦ ὄνομα τὸ τοῦ Λυκούργου, ὀνομαζόμενος καὶ ὑπογραφόμενος *Λυκοῦργος Λογοθέτης*. Ἐλαβε τοῦτο Φιλικὸς γενόμενος, ὡς σύνηθες τότε· ἠθέλησε δ', ὅπως διὰ τῆς κοινῆς καὶ ἀγαθῆς ἰδέας περὶ ἐνὸς ἀρχαίου νομοθέτου καὶ ἄρχοντος, τοῦ Λυκούργου τῆς Σπάρτης, μεγαλητέραν δώσῃ βαρύτητα καὶ πλειότερον ἐμπνεύσῃ σέβας ὑπὲρ τῶν νόμων, οὓς ἔθετο. Ἡ τοιαύτη διὰ κλασικοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἐπίδειξις ἐθεωρεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς ἐν κεφάλαιον ἠθικὸν τοῖς νεωστὶ μὲν ἀναφαινομένοις ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ, οὐδὲν ὅμως ἢ μικρὰ προηγού-

μενα ἔχουσι. Διὰ τοῦτο οὐδένα τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀπαντῶμεν ἀποδυθέντα τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα ἢ ἐπώνυμον. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστίν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον μιᾶς δεδομένης ἐποχῆς συνίστησιν οὐχὶ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἡ προσωπικὴ ἀρετὴ καὶ ἱκανότης· παραδεκτέον ὅμως, ὅτι ἐνταῦθα ὁ Γεώργιος τῆς προτεραίας ἐτίμησε σχετικῶς τὸν Λυκοῦργον τῆς ὑστεραίας, ἐν ᾧ χρόνῳ πολλοὶ ἄλλοι, καίτοι ἀντανομασθέντες ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς, ὁ δὲ Θησεὺς, ὁ δὲ Πελοπίδας καὶ καθεξῆς, ἔμειναν ἥθει κολοιοί, διότι ἔλαχον φύσει κολοιοί.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐκινήθη καὶ ἡ Κάσσω διὰ τοῦ πλοιάρχου Θεοδώρου Κανταρτσόγλου. Ἀνῆκεν αὕτη τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ βέγῃ τῆς Ῥόδου, ἀλλ' οὐδένα εἶχε Τοῦρκον. Ἐφερε πληθυσμὸν μέχρῃς ὀκτακισχιλίων, ναύτας καλοὺς μέχρῃ τῶν χιλίων καὶ δεκαπέντε ἀρμολίους πρὸς πόλεμον πάρωνας, μεγάλης ὄντας χωρητικότητος καὶ ἐφωδιασμένους διὰ τηλεβόλων.

Ὁ Κανταρτσόγλου, ἀνὴρ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, τὸ πρῶτον ἦν πρόσωπον ἐκ τῶν πλοιαρχῶν τῆς νήσου. Ἀμα κινηθείσης τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς νήσου τῶν Πετσῶν, ἀνήσυχος διετέλει, ἐπιμελῶς συμβουλευόν καὶ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ ἐνθαβρύνων πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Πρῶτος συνεφώνησε μετ' αὐτοῦ ὁ πλοίαρχος Παπακκινάρης. Συνελεύσεως δὲ γενομένης, συνωμολόγησαν καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, καταθέσαντες εὐθὺς, ὅσον ἡδύνατο χρηματικὸν ἕκαστος. Οὕτως ὑψώθη καὶ ἐν τῇ Κάσσῳ ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας δι' ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς καὶ τηλεβολισμῶν· τὴν ἐπανάστασιν δὲ ταύτης ἠκολούθησαν εὐθὺς καὶ αἱ νῆσοι Κάρπαθος, Χαλκία (Χάλκη), Δῆλος, Νίσυρος (τὸ Νίσαρι), Καλύμνα (Κάλυμνος), Λέρος, Πάτμος καὶ Ἀστυπάλαια (Ἀστυπαλαία) (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α).

ΑΤΤΙΚΗ.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἀττικῆς, «διεζωσμένης ὄρεσιν ἐρυμνοῖς», ἐπαρουσίαζε δυσκολίας μεγαλητέρας, ἢ ἡ τῆς Βοιωτίας. Ἦσαν μὲν αἱ Ἀθῆναι κατὰ μέρος μεμυημέναι τοῦ μυστηρίου περὶ τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐστεροῦντο προκρίτων ἰσχυόντων καὶ τολμηρῶν, ὡς τῶν τῆς Πελοποννήσου, οὐδ' εἶχον λαὸν εὐερέθιστον καὶ ὀρμητικόν, ὡς τὸν τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν, ἢ ὀπλαρχηγόν τινα γενικόν, ὡς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Στερεᾶς. Παρὰ τοὺς ἠθικοὺς τούτους λόγους ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι ὕλικοι, καὶ μάλιστα ἀνώτεροι, ἐν μέρει μὲν τὰ φρούρια τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐν γένει δὲ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς ἐπαρχίας. Ἐν σχήματι οὖσα τριγώνου, περιβρέχεται αὕτη, καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν προσβάλλεται κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τε τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου δυτικῶς καὶ τοῦ Μυρτώου πελάγους ἀνατολικῶς. Τῆς Φωκίδος, Βοιωτίας καὶ Λοκίδος ἡ προηγηθεῖσα κίνησις ἐχρησίμευεν ὡς ἠθικὴ μᾶλλον, ἢ ὕλικὴ ὑποστήριξις.

Εὐτυχῶς δύο ὑπὲρ αὐτῆς περιστάσεις συνέδραμον ἐξόχως, τῶν Τούρκων τὰ μέτρα καὶ ἐνὸς Μελέτου Βασιλείου ἡ εὐτολμία. Οἱ πρῶτοι διὰ τῶν μέτρων, ἅπερ ἔλαβον, ἀνεπλήρωσαν κυρίως τὴν ἐνέργειαν ἰσχυρῶν καὶ τολμηρῶν προκρίτων· ὁ δεύτερος διὰ τοῦ νοῦς καὶ τοῦ θάρρους αὐτοῦ ἀντιπροσώπευσεν ἐπαξίως ὀπλαρχηγὸν ἐκ συστήματος πατριώτην καὶ γενναῖον.

Κατὰ τὴν Ἀττικὴν Τοῦρκοι κατῴκουσιν ἐν μόναις ταῖς Ἀθήναις, ἀριθμούμενοι οἰκογένειαι περὶ τὰς τετρακοσίας· οἱ δ' ἐξ αὐτῶν ἄρμόδιοι πρὸς πόλεμον ὀπλοφόροι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μισθωτῶν Ἀλβανῶν τῆς ἀρχῆς, ἐλογίζοντο περὶ τοὺς πεντακοσίους. Διὰ τοσούτων ὅπλων ὑπεχρεοῦντο, ἵνα ὑπερσπίζωνται ἐν καιροῖς ταραχῶν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, χρήζουσιν τοῦλάχιστον πεντακοσίων στρατιωτῶν, καὶ τὸ ἐκτεταμένον περιτείχισμα τῆς πόλεως, προφυλασσόμενον μόλις διὰ χιλίων στρατιωτῶν.

Δύο ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις, ἡ Τρίπολις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ αἱ

Ἀθῆναι ἐν τῇ Στερεᾷ, περιτειχίζοντο ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τῆς πρώτης τὸ περιτείχισμα, ὡς στερουμένης φρουρίου συστηματικοῦ, ἐφωδιάζετο δι' ὅπλων ὡς ἔγγιστα ἀναλόγων καὶ ἐνισχύετο διὰ τηλεβόλων καὶ προμαχόνων μικρῶν καὶ μεγάλων· τὸ τῆς δευτέρας ὁμῶς, περιμέτρου ἵσης σχεδὸν τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως τείχους, ἀρμόδιον ἦν διὰ λεπτὰ μόνον ὅπλα. Εἶχε δὲ τοῦτο πύλας οὐχὶ ἐννέα, ὡς τὸ παλαιόν, ἀλλ' ἑπτὰ (α), ὡς καὶ τὸ τῆς Τριπόλεως ἔξ. Τὸ δὲ φρούριον ὑπῆρχε κενὸν ὥσεπιπολὺ τῆς δεούσης προμηθείας τροφῶν καὶ ὕδατος. Μεθ' ὅλης ἀνεπαύοντο τῆς ἀταραξίας ἐπὶ τῶν δαφνῶν τῆς κατακτησεως οἱ Τοῦρκοι, καὶ μόνην ἐθεώρουν ἄγκυραν ἀσφαλείας ἐαυτῶν τὴν ὁμοτέραν κατὰθλιψιν, τὴν ἀπανθρωποτέραν γύμνωσιν καὶ τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἀποκτίνωσιν τῶν κατακεκτημένων.

Οὐδεμίαν ἀληθῶς οἱ Ἕλληνες Ἀθηναῖοι τῆς πόλεως ἔδιδον τοῦτοις ὑπόνοιαν διαταραχῆς τινος, εἰ καὶ ἐγίγνωσκον τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἤκουον ἤδη τῶν γινομένων κατὰ τε τὴν Βλαχομολδαυίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους καὶ τὰς γείτονας ἐπαρχίας. Τὰ πάντα ἀνέμενον ἐκ τοῦ μέλλοντος. Οἱ Τοῦρκοι ὁμῶς ἀνησυχῶς εἶχον, ἀκούοντες τοῦ κώδωνος τῶν καταντικρὺ καὶ πλησίον ἀναφαινομένων κινημάτων, βλέποντες ἄλλως τὴν ἐπανάστασιν κρούουσαν καὶ αὐτὰς τῆς Ἀττικῆς τὰς θύρας. Ἐπειδὴ δὲ ἡρώτων, ὡς εἶπετο, περὶ τῶν γινομένων, καὶ περὶ οὐδενὸς ἄλλου, ὡς αἰτίου καὶ πηγῆς τούτων, ἤκουον, εἰμὴ περὶ Καραλῆ (τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ), παρίστατο καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις ἡδὴ, ὡς πρὸ ὀλίγου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Βοιωτίᾳ, ἡ αὐτὴ συνθηματικὴ κωμωδία τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους. Ὡς ἂν μὴ ἤρκουν οὕτω αἱ ἰδίαι αὐτοῦ ἀμαρτίαι, ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, τρομερὸς πρότερον, κατήντησεν, ἅμα περιπεσὼν ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου, τὸ παίγιον ὄλων, φορτοφορῶν καὶ τὸ ἠθικὸν βᾶρος τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τῆς ἀπάτης ἡ ἰσχὺς παύει, τῶν πραγμάτων ἀντιπαραισταμένων.

Ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν διατρέχει τὴν Ἀττικὴν μέχρι τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου σειρὰ ὄρεων, συνέχεια οὔσα τοῦ Κιθαιρώνος, ὣν τὰ κυριώτερά εἰσιν ὁ Πάρνης (Νουζᾶς), τὸ Πεντελικὸν (Πεντέλη) καὶ ὁ Ὑμηττός (Γρελλός).

Πρὸς τὸ βόρειον δὲ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπὸ τὸν δρυμώδη Πάρνηθα κεῖται, οἷοναὶ κεχωσμένον μεταξὺ βουνῶν, τὸ χωρίον Χαστιὰ, ἡ ἀρχαία Χαστιὰ, ἀνῆκον τῇ πρότερον ὁμωνύμῳ δήμῳ, πολυπληθεστέρῳ ὄντι.

τῶν ἄλλων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους, καὶ ἤδη περιλαμβανομένῳ ἐν τῷ τῆς Φυλῆς. Ἐκ τοῦ χωρίου αὐτοῦ κατήγετο ὁ Μελέτης Βασιλείου, νοήμων ἀνὴρ, φιλόπατρις, γενναιοκάρδος καὶ ἐπιβρόχῃ ἱκανὴν χαίρων. «Δεδομένον δ' ἦν ἄνωθεν», ὅπως ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ χαράξῃ οὗτος ἐποχὴν νέαν καὶ ἐπίσης ἔνδοξον. Καθὼς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὁ Θρασύβουλος Στεριεύς, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ φίλος τῆς δημοκρατίας, καταλαβὼν τὸ φρούριον τῆς παρακειμένης Φυλῆς, ἐκινήθη ἐκεῖθεν καὶ τὰς Ἀθήνας ἠλευθέρωσεν ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων τοῦ Λυσάνδρου· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων ὁ Μελέτης Χαστιεύς, λάτρης πιστὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καταστήσας τὴν Χαστιὰν πρῶτον ἐπαναστατικὸν πυρῆνα, ὥρμησεν ἐκεῖθεν ὁ πρῶτος προσβαλὼν τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει κατέκλεισε τούτους, κινήσας τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν εἰς τὰ ὄπλα.

Σύστημα εἶχον οἱ Τοῦρκοι τὰ λεγόμενα «δερβενλίκια», ἥτοι τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστάσιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν στενῶν. Ὅπου ἡ τυραννία πλεονάζει ἀφόρητος, ἐκεῖ οἱ ἀπελπιζόμενοι τῶν ἀνθρώπων παραιτοῦνται τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ εἰς τὸν ἡμιάγριον τοῦ ἀποστάτου καὶ κλέπτου καταφεύγουσιν, ὡς εὐρίσκοντες δι' αὐτοῦ ἄνεσιν τινα καὶ τὴν φυσικὴν ἀντὶ τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας. Τοῦτο συνέβαιnen ἐπὶ τῆς Θηριώδους τουρκοκρατίας. Αὕτη δὲ, διότι προσεῖχε πάντοτε ἐπὶ τοῖς ἀποτελέσμασι καὶ οὐχὶ ἐπὶ ταῖς αἰτίαις, ἠναγκάζετο, ὅπως ἀσφαλίζῃ δι' ὀπλων τὴν διὰ τῶν στενῶν συγκοινωνίαν. Διττῶς δ' ἐνηργεῖτο ἡ ὑπηρεσία αὕτη, ἡ διὰ μισθωτῶν στρατιωτῶν ὑπὸ δερβεναγᾶν, ἡ διὰ τῶν οἰκούντων παρὰ τοῖς τοιούτοις στενοῖς Ἑλλήνων, ἂν ἤθελον. Εἰς τοὺς δευτέρους δὲ τούτους παρεχώρει ἡ ἀρχὴ πρὸς ἐκτέλεσιν μὲν τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὀπλοφορίαν καὶ ἄλλα τινὰ προνόμια, πρὸς ἀποζημίωσιν δὲ ἐν εἶδος ἀσυδοσίας καὶ πρωτίστην τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Μεγαρικῆς, τῶν Θεσσαλικῶν Τεμπῶν καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ. Τοιούτους καὶ τοὺς Χαστιεῖς ὁ Μελέτης ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατέστησε λόγῳ τῆς ἀσφαλείας τῆς εἰς τὸν Πάρνηθα ἀνόδου διὰ τῆς στενωποῦ τῆς Φυλῆς, ἀφ' οὗ προηγουμένως κατῴρθωσε τὴν ἀνακούφισιν τούτων ἀπὸ τῆς διπλῆς τυραννίας τοῦ τε βοεβόνδα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ πασσᾶ τῆς Εὐβοίας. Τὴν στενωπὸν αὐτὴν ὠχυρωμένην ποτὲ εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπεράνω τῆς Χαστιᾶς σωζόμενα ἔχνη.

Τὸν ἐπιτήδειον νοῦν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦ Μελέτου ὁμολογοῦσι τὸ πρόσχημα, δι' οὗ ἐν γνώσει τῶν Τούρκων ἐσχημάτισε τὸ πρῶτον μικρὸν στρατόπεδον αὐτοῦ, καὶ ἡ προσβολή, ἣν ἐπεχείρησε κατὰ πρῶτον ἐναντίον μέρους τῶν Εὐβοέων Τούρκων. Ὅταν ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Φωκίς ἐκινήθησαν, οὗτος, ὑποκρινόμενος πίστιν τοῖς Τούρκοις, ἔθεσεν ὑπ' ὅψιν τοῦ βοεβόνδα τὴν εὐθύνην τῆς ἀσφαλείας τῶν στενῶν τῆς Χαστιᾶς ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τῶν παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ δῆθεν διεγυρομένων κλεπτῶν. Ὁ βοεβόνδας ἔδωκεν εὐθὺς ἄδειαν στρατολογίας, ὡς πρότερον ὁ τῆς Λεβαδείας τῷ ὀπλαρχηγῷ Διάκῳ, οὗθ' ὑπενόησεν ὑποπτὸν τι τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν ἀδύνατον ἐθεώρουν ἐσωτερικόν τι κίνημα τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναίων, ὡς καὶ διὰ τοὺς Ἑλληνας Εὐβοεῖς οἱ Τούρκοι τῆς Εὐβοίας τὰ αὐτὰ ὑπελογίζοντο. Οὕτως ἡδυνήθη ὁ Μελέτης τὴν συγκρότησιν στρατοπέδου τινὸς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀπριλίου ἐν ταῖς Ἀχαρναῖς (τῷ Μενιδίῳ) ἐκ Χαστιέων καὶ Ἀχαρνέων. Τῶν δευτέρων ἡγεῖτο ὁ φίλος αὐτοῦ καὶ συνεταῖρος Χατσῆ Ἀναγνώστης Κισκατιώτης.

Ἀλλὰ, μόλις παρελθουσῶν ὀλίγων ἡμερῶν, οἱ Τούρκοι τῶν Ἀθηνῶν πλήρεις ἐγένοντο ἀνησυχίας μαθόντες ἐπανισταμένας ἀλλεπαλλήλους τὰς ἐπαρχίας, καὶ πρῶτον πάντων ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐμελέτησαν τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως, καίτοι ἡρμούντων. Ὁ καδδῆς τότε, ἐπὶ ἀντικειμένων τοιαύτης φύσεως ψήφον κυριεύουσιν φέρων, οὐδόλως ἐνέδωκε παρατηρήσας, ὅτι μέτρον τοιοῦτον, ὡς ἐναντίον μὲν τοῦ νόμου τοῦ προφήτου αὐτῶν, ἀπάδει τοῖς πιστοῖς Μωχαμεθανοῖς ὡς ἀντιπολιτικὸν δὲ, δύναται ἀπελπίσαι τοὺς πάντας καὶ προκαλέσαι τὴν ἐπανάστασιν, ἣς ἄλλως ἤθελον τὴν προκατάληψιν. Μόλις δ' οἱ Τούρκοι ἐπέισθησαν, καὶ εἰς μόνην περιωρίσθησαν τὴν σύλληψιν κληρικῶν τινων, πρεσβύτων καὶ ἄλλων τυχόντων ἐν ταῖς ὁδοῖς, οὓς ἐφυλάκισαν τῇ 10 ἀπριλίου ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὡς ὁμήρους διὰ τὴν ἀκινήσιάν τοῦ τόπου. Τότε οἱ ἄλλοι ἐκ τῶν διακεκριμένων Ἀθηναίων κατέφυγον ἔντρομοι κρυβέντες ἐν τοῖς προξενείοις ὁ δ' ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν Διονύσιος εὐρέθη ἀπὼν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ. Οἱ συλληφθέντες ἦσαν Φιλάρετος Τριανταφύλλης ἱερομόναχος, Ἀνθιμος Ἀγιοταφίτης ἱερομόναχος, Ἀγγελος Γέροντας, Προκόπιος Βενιζέλος, Παλαιολόγος Βενιζέλος, Ἀγγελάκης Βενιζέλος, Ἰωάννης Πανταζῆς, Γεώργιος Βάρβανος, Χατσῆ Δημήτριος Καρόρης καὶ λοι-

ποι, ὅλοι ἔνδεκα. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀπηγγονίζετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἐφυλακίσθησαν καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μαρτυρήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἀναβιβάζειν εἰς τὸ φρούριον, ὅσα εἶχεν ἕκαστος κινητὰ πράγματα, καὶ ἐφωδιάζον αὐτὸ διὰ τροφῶν καὶ ὕδατος, ὅπερ μετεκόμιζον ἐκ τῆς πόλεως, μίαν τῶν δεξαμενῶν πληροῦντες.

Ταῦτα μανθάνων ὁ Μελέτης Χαστιεὺς, καὶ προτρεπόμενος σφόδρα ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Λεβαδείας, ἀπέβριψε πλέον τὸ προσωπεῖον, καὶ μεθ' ἱκανοῦ ἀποσπάσματος ἀπελθὼν προσέβαλε τῇ 18 ἀπριλίου Τοῦρκους τινὰς Εὐδοεῖς, μεταβάνας εἰς Κάλαμον. "Ὅπως δὲ ἐνισχύσῃ καὶ ἄλλως τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ ἐνθαβρύνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν κίνησιν τοῦ τόπου, ἐπεκαλέσθη εὐθὺς τὴν παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Λεβαδείας ἀποστολὴν ἀρχηγοῦ καὶ οὗτοι, μὴ ἔχοντες ἀρμόδιον ἄλλον, ἀπέστειλαν τὸν Δῆμον Ἀντωνίου Λεβαδειά, περιβαλόντες αὐτὸν ἐπωμίδας καὶ περικεφαλαίαν.

Οὐδὲν μεθοδικώτερον παρὰ τὴν ἀνάγκην. Ἐν ἄλλῃ μὲν ἐποχῇ ἀποστολὴ τοιαύτη ἤθελεν εἶσθαι καὶ γελοία καὶ προσβλητικὴ ὅλως· κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμῶς πᾶς στενοφόρος, καὶ μάλιστα περικεφαλαιοφόρος, καὶ πρὸ πάντων ἐπωμιδοφόρος, ἐξελαμβάνετο ὡς μυστηριῶδες τι, παρεδέχετο ὡς ἀποστολὴ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ὑπεστήριζε τὴν περὶ Ῥώσων καὶ μεγάλων πραγμάτων κοινὴν ἰδέαν, ἀνεπτέρου δὲ τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας, καὶ ἐν τῷ καθήκοντι αὐτοῦ ἕκαστον περιώριζε. Τοιοῦτον ὡς ἔγγιστα μεταμορφώσαντες ἄλλοι ἐπαρουσίασαν ἐν τῇ Τριφυλίᾳ, ἅμα κινηθείσῃ, τὸν Ἀντώνιον Πελοπίδαν, Ἡπειρώτην, ἐπαγγελλόμενον τὸν ἐμπειρικὸν ἱατρόν. Τοιοῦτον ὡσαύτως ἄλλοι ἀνέδειξαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Κορίνθου, ἅμα κινηθείσης, τὸν Παναγιώτην Βαφιόπουλον, Κεφαλλῆνα.

Ἦδη οἱ Τοῦρκοι, βεβαιούμενοι τὴν ἐν τῷ Καλάμῳ προσβολὴν καὶ βλέποντες τὰ περὶ τὴν πόλιν ποίμνια ἑαυτῶν διαρπαζόμενα παρὰ τῶν Γερανειῶν καὶ Ἰσσιέων, ἐγνώρισαν τὸ περὶ στρατολογίας πολιτικὸν στρατήγημα τοῦ Μελέτου, καὶ ἐνόησαν πάνθ', ὅσα ἤκουον περὶ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Βοιωτίας, τῶν Πετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας ἐσσχάτως. Κεκυριευμένοι δὲ ὑπὸ ἄκρας ἀγανακτήσεως καὶ ἐρεθισμοῦ, ἐξῆλθον ἱππεῖς ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀρπασάντων τὰ ποίμνια, ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξαν, μὴ προχωρήσαντες. Τότε ἠπείλουν

ἐκ νέου σφαγὴν γενικὴν, στήσαντες τῇ 24 ἀπριλίου ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου τὴν σημαίαν αὐτῶν, γενομένης ἱερατικῆς τελετῆς παρὰ τοῦ «ἱμάμου». Ἦν δὲ αὕτη τὸ σύνθηρες παρὰ τοῖς Τούρκοις σύνθημα τῆς εἰς τὰ ὄπλα ἐγέρσεως καὶ τοῦ κοινοῦ ὀπλισμοῦ. Ἀμέσως δὲ τὰ μὲν πλείω τῶν γυναικοπαίδων αὐτῶν ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐτέθησαν φρουροὶ, οἱ πλείους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ οἱ ὀλιγώτεροι εἰς τὰς πύλας τοῦ περιτειχίσματος. Μὴ ἐπαρκοῦντες δ' ἐν γένει ὡς ὀλιγάριθμοι, καθ' ἃ προείπομεν, ἠναγκάσθησαν, ὅπως διορίσωσι φρουροὺς τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ περιτειχίσματος Ἑλληνας Ἀθηναίους. Ὅπως ἄστυα ἀνωμαλία! Ὅμοιόν τι ἐπραξαν μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ Εὐβοεῖς Τούρκοι ὑπὸ ἄλλην ἐποψιν.

Ἄλλ' ὁ κίνδυνος ὀχλαγωγίας τινὸς καὶ καταστροφῆς ἐπέκειτο ἤδη βαρύτερος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναίων, καὶ μόνῃ σωτηρίας ἐλπίς ἔμενεν αὐτοῖς ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν βαρβάρων. Πρὸς τοῦτο ἄλλοι τε καὶ οἱ ἐν τοῖς προξενείοις προσφυγόντες συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ Μελέτου, ταχίστην ἐπικαλούμενοι τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει. Ἡ ὥρα οὕτως ἐπέστη, Θεοῦ θέλοντος· καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 ἀπριλίου κινεῖται οὗτος ἐκ τῶν Ἀχαρνῶν ἐπὶ κεφαλῇς ἑξακοσίων, ἐξ ὧν τινες λόγχας μόνον ἢ ῥόπαλα ἔφερον. Εἰσπηδήσαντες δὲ αὐτοὶ τὸ μεταξὺ τῶν πυλῶν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Βουβουνίστρας περιτειχίσμα, καὶ τοὺς φρουροὺς τῶν πυλῶν τούτων ὀλίγους Τούρκους φονεύσαντες, διεσπάρησαν εἰς τὴν πόλιν πυροβολοῦντες καὶ κραυγάζοντες· «Χριστὸς ἀνέστη!! Ἑλευθερία!!» Οἱ διасωθέντες ἐκ τῶν Τούρκων ἀνέβησαν τότε δρομαῖοι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἱκανοὶ δὲ ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν, ἐξ ὧν καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, οὓς οἱ Ἕλληνες ἡσφάλισαν ἐν τοῖς προξενείοις.

Οὕτως ἐξηγέρθη ἡ πόλις, ἡ Ἀττικὴ ἅπασα ἐκινήθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἀπεκλείσθη. Τῇ δ' 28 ἀπριλίου ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιᾷσει κοινῇ ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου, ὅπου διεδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Τούρκους, προκαθημένους, καὶ δικαίως, τοῦ Μελέτου, «ὦ τόσα μέμηλε» καὶ ἤδη.

Ἀμέσως οἱ Ἀθηναῖοι μετεπέμψαντο τὸν ἀρχιερέα ἑαυτῶν Διονύσιον ἐκ τῆς Λεβαδείας, ὡς πρόσωπον χρησιμώτατον, καὶ τάξιν τινα συνέστησαν πραγμάτων, ὁμοιόμορφον πρὸς τὴν περίστασιν. Περιωρίζετο δ' αὕτη ἐν τῷ διορισμῷ πενταμελοῦς διοικήσεως, συγκροτη-

θείσης παρὰ τοῦ Ἀθηνῶν Διονυσίου, Χατση Παναγή Ζαχαρίτσα, Σπυρίδωνος Πατούσα, ἀρχιμανδρίτου Δημητρίου Ἀντωνοπούλου καὶ Νικολάου Τυρναβίτου, οὓς ὠνόμασαν βουλευτάς (α). Τῆς διοικήσεως δὲ ταύτης πρῶτιστον ἔργον ἦν ἡ οἰκονομία πυρίτιδος καὶ μολύβδου. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης (β) ἔθεσεν αὕτη ἐν ἐνεργείᾳ τοὺς πυριτομύλους, τὴν δὲ προμήθειαν τοῦ δευτέρου ἐνήργησεν ἐκ τῶν ἐπιστεγασμάτων τῶν τουρκικῶν δημοσίων καταστημάτων, ὡς τῶν τεμενῶν καὶ τοῦ ἀμεδρεσέ». Τότε προσέδραμον πολλαχόθεν, ὡς εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐμπόλεμον μέρος, πλεῖστοι ἔνοπλοι, καὶ μάλιστα Ἴόνιοι, Ὑδραῖοι, Σαλαμίνιοι, Αἰγινῆται, Κεῖοι ὑπὸ τὸν Πάγκαλον καὶ Κύθνιοι, καταβάλλοντες τὸν προσωπικὸν φόρον τοῦ αἵματος ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τῆς ἄλλοτε μητροπόλεως τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τροφοῦ τῆς ἐλευθερίας. Ὅσω ὑπῆρχον ἴδια οὐδενὸς λόγου τὰ ἡθικὰ κεφάλαια τῶν ἀπογόνων Ἀθηναίων, τόσω ἐξετιμῶντο ἔξοχα καὶ θαυμαστά τὰ τῶν προγόνων Ἀθηναίων. Τῇ ἀθανάτῳ μνήμῃ τῶν μεγάλων φιλοσόφων, ῥητόρων καὶ ποιητῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν βαθύτατον τὸ σέβας ἐσώζετο, διότι ἀπαραμείωτον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἐκληρονομεῖτο· πᾶς δὲ Ἕλλην, καὶ ὀλίγων τινων γραμμάτων Ἕλλην, προσερχόμενος ἤδη ὑπὲρ τῶν νέων Ἀθηνῶν, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς ἀκροώμενον τοῦ Σωκράτους διαλεγόμενου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀκαδημίας ἢ τοῦ Λυκείου ἀκροώμενον τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους φιλοσοφούντων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Πνυκὸς ἢ τοῦ Ὠδείου ἀκροώμενον τοῦ Δημοσθένους δημηγοροῦντος, ἢ τοῦ Αἰσχύλου τραγωδοῦντος. Ὁσαύτως τῇ ἀθανάτῳ μνήμῃ τῶν μεγάλων στρατηγῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἐνθουσιῶν ἤτο πᾶς Ἕλληνα· ἕκαστος δὲ στρατευόμενος ὑπὲρ τῶν νέων Ἀθηνῶν, ἠγάλλετο ἄφατον ἀγαλλίασιν καρδίας, καὶ καυχώμενος ἐθεώρει ἑαυτὸν στρατηγούμενον οἶονεῖ ἐδῶ μὲν ὑπὸ τοῦ Φωκίωνος ἢ τοῦ Μιλτιάδου, ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἢ τοῦ Ἰφικράτους. Τί δ' ἂν εἴπη τις καὶ περὶ τῶν ἀριστουργημάτων, ἅπερ ὑψοῦσι τὴν φαντασίαν, μόνον διαμένοντα, τῶν ἀνθρώπων παρερχομένων; Ἡ Ποικίλη Στοὰ ἀνεμίμνησκε τοὺς Ζεῦξιδας καὶ Πολυγνώτους αὐτῆς· ὁ Παρθενῶν τὸν Ἰκτῖνον καὶ Καλλικράτην αὐτοῦ· τῶν ἀμιμήτων δὲ τούτων καλλιτεχνῶν αἰσικαὶ περιῖπτάμεναι ἐμεγαλοφώνουν· Ὁ ἀπόγονοι, σῶσατε τὸ πατρῶον ὑμῶν ἔδαφος ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος καὶ τὰ λείψανα καὶ τῶν ἔργων ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἐσπερίας ἱεροσυλίας. Ἐνθυμή-

θητε τοῦ Σύλλα ἐμπρήσαντος καὶ κατασκάψαντος μέγα τῆς ἱερᾶς πόλεως ταύτης μέρος! Ἐνθυμήθητε τοῦ Νέρωνος, τρισχίλια τῶν ἀγαλμάτων ληστεύσαντος! Ἐνθυμήθητε τῶν Γότθων, τοῦ Γενσερίκου, τῶν Βανδάλων, τῶν Φράγκων τοῦ 420⁴ καὶ τοῦ Μεχμετ Β'. τοῦ 1456, οἷων καὶ ὅσων ἐγένοντο κακῶν αἵτιοι! Ἐνθυμήθητε τοῦ Ἐννετοῦ Μοροζίνου καὶ τοῦ Σουηδοῦ Κένιζμαρκ, καταφανισάντων τὰ προπύλαια καὶ τὸν Παρθενῶνα. Μὴ λησμονῆτε ἐπὶ τέλους τοῦ Γότθου Ἑλγκινος καὶ τῶν τοσούτων ἱεροσυλησάντων τὰ ἔργα ἡμῶν περιηγητῶν! Ἐσμέν οἱ πατέρες ὑμῶν κατὰ σάρκα καὶ ἀδελφοὶ κατὰ πνεῦμα. Ἴδου ἡ μυστηριώδης Ἑλευσὶν κατὰ τῆς πολυθείας! Ἴδου ἡ φυλακὴ τοῦ Σωκράτους, περιλαβοῦσα τὸν πρωτομάρτυρα ὑπὲρ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ! Ἴδου ὁ Ἄρειος Πάγος τοῦ Διονυσίου, παρχαγῶν τὸν Ἄγιον τοῦ ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ!

Τοσούτων ἀναμνήσεων καὶ τοιούτων ἐμπνεύσεων χώρα, αἱ Ἀθηναὶ εἵλκυσαν ἐντὸς δεκαημερίας ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους προσκυνητάς τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου αὐτῶν καὶ μαχητάς συνάμα ὑπὲρ τοῦ παρόντος ἀγῶνος αὐτῶν. Κεφαλλῆνες δὲ μεγάλθυμοι παρὰ τὰ ψιλὰ ὄπλα ἔφερον καὶ τηλεβόλα, δι' ὧν ἡ Πηλὸς καὶ τὸ Μουσεῖον (Μνημεῖον τοῦ Φιλοπάπου), οὐχὶ πλεόν Φιλιππικοὺς τοῦ Δημοσθένους καὶ ποιήσεις Μουσαίου, ἀλλὰ τὸν θάνατον ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν τυράννων τῆς Ἀκροπόλεως. Ὑδραῖοι δὲ πατριῶται συνέδραμον κατ' αὐτὴν τὴν πανελλήνιον πάλην τῶν Ἀθηναίων καὶ διὰ πολεμικοῦ πλοίου ἑνδεκα τηλεβόλων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Νέγκαν (α).

Θεσσαλομάγνησις.

Οἱ Θεσσαλομάγνητες ἐβεβαίωσαν, οἷον ἔπνεον πατριωτισμὸν καὶ τόλμην. Πρωταθλητῆς αὐτῶν ὁ διάστημος διδάσκαλος Ἀνθιμος Γαζῆς ἀπέδειξεν, ὁπόσω ἦνονε τὴν θεωρίαν μετὰ τῆς πράξεως, οὐδὲν «μεῖζον ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρης νομίζων».

Διελάβομεν ἄλλοτε (β) πᾶν, ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ Πήλιον ὄρος ἔγκαιρον μετάβασιν τούτου ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ πατριωτισμὸς αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔψευσε τῶν κοινῶν ἐλπίδων. Συνετὸς καὶ σοβαρὸς ἀνὴρ, εἰς ὧν καὶ λέγων καὶ πράττων, πλήρης δὲ ἀγαθότητος, ἐπιθυμίας τοῦ καλοῦ καὶ ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα, ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀνθιμος Γαζῆς εἰργάσθη

διὰ διαφορούσης ἐπιτυχίας ὑπὸ τὸν διπλοῦν χαρακτηῖρα τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διδασκάλου. Πᾶς λόγος αὐτοῦ καὶ ἐνέργεια περὶ τοῦ πολέμου ἠκούετο παρὰ τῶν Θεσσαλομαγνητῶν ὡς φωνὴ οὐρανοῦ, καὶ ἔφερεν ἡγεμονικῆς διαταγῆς τὸ κύρος. Παρὰ τοὺς προκρίτους τῆς ἐπαρχίας κατήχησεν οὗτος καὶ τὸν προνομιούχον ὀπλαρχηγὸν ταύτης Κυριάκον Βασδέκην, καθ' ἣν ἐποχὴν μάλιστα ἡ τουρκικὴ ἐξουσία τρεῖς ἔτι προσέθετο αὐτῷ ὀπλαρχηγίας, τὴν τῶν Φερῶν (Βελεστίνου), τὴν τῆς Ἀμύρου (Ἀρμυροῦ) καὶ τὴν τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ), δι' ὅσας προσήνεγκε κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ὑπηρεσίας. Οὕτω παρασκευάσας ὁ Γαζῆς τὴν ἐπαναστατικὴν ὑπόνομον ἐν τῇ Θεσσαλομαγνησίᾳ, ἔδωκεν, ἅμα ἐμφανισθέντων πλοίων τινῶν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν, πῦρ τῇ 7 τοῦ μαΐου, καὶ τὴν χώραν ἅπασαν ἀνεκίνησεν εἰς τὰ ὅπλα. Καὶ ἐκινήθη ἡ Θεσσαλομαγνησία, ὡς πρὸ ὀλίγου καὶ ἡ Ἀττικὴ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ μὲν Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης, καταστρέψαντες ἐν Θερμοπύλαις τὸν Διάκον, ὥδευσον εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ Βοιωτίαν· ὁ δὲ Μουσταφᾶ κεχαγιά βεγῆς, διαλύσας τὰς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας, ἀνέβαινεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου, τὴν Τρίπολιν. Μεγάλην ὅμως εἶχε τὴν ἐπιβρόχην ἑαυτῆς ἡ ἐπανάστασις τῆς Ὑδρας.

Πολλῆς καὶ γενικωτέρας ἐνεργείας ἄνδρες ἀνεδείχθησαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου ὁ μητροπολίτης Γερμανός, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαίος καὶ ἄλλοι κατὰ τὴν Πελοπόννησον· ἄλλ' ἐὰν ἔτυχον οὗτοι πολλῶν συνεργῶν, ὁ Γαζῆς ὅμως οὐδένα ἔλαβε τοιοῦτον, μόνος παρασκευάσας τὴν κίνησιν αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Ἡ Θεσσαλομαγνησία (α) περιεῖχε πληθυσμὸν ἑπτακισχιλίων καὶ διακοσίων οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν μόναι πέντε καὶ εἴκοσιν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐλογίζοντο αἱ τουρκικαί, κατοικοῦσαι ἐξήκοντα μὲν ἐν τῷ Βώλῳ, τουρκικῷ ὀλοκλήρως, πέντε δὲ καὶ ἐξήκοντα ἐν τῇ Ἰωλκῷ (τοῖς Λεχωνίοις), χωρίῳ ἔχοντι ἰσαριθμούς καὶ τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας. Πρωτίστη τῶν κωμοπόλεων τῆς Θεσσαλομαγνησίας ἦν ἡ Μακρινίτσα (β) τῆς Ζαγοράς, ἴδιον συγκροτούσης τμῆμα ἐκ τῶν λεγομένων Εἰκοσιτεσσάρων Χωρίων καὶ αὐτονόμως κυβερνωμένης. Τὰ χωρία ταῦτα «ἐδέδοντο εἰς ἄρτον καὶ ὄψον, εἰς στρωμνὴν καὶ ἀμπεχόνην» τῇ βασιλομήτορι τοῦ κατὰ καιρὸν σουλτάνου, καὶ διὰ τοῦτο ἀνῆκον τῇ ὑποκυριαρχίᾳ αὐτῆς, ὡς ἡ Τρίκη τῷ κατὰ καιρὸν ναυάρχῳ (καπετάν πασσᾶ). Ἡ τελευταία αὕτη, ἐγειρομένη κατὰ τὸ Αἰάντειον ἀκρω-

τήριον, τὴν ἄκραν τῆς Χερσονήσου, ἡ μόνη ἐστὶν ὀχυρὰ, διότι συνέχεται μετ' αὐτῆς δι' ἰσθμοῦ δυσπροσίτου καὶ μῆκος ἔχοντος μέχρι μιᾶς ὥρας. Ἐφερε δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μικρόν τι ναυτικόν.

Τόπος ἄρα ὀλίγος, ἀλλὰ πληθυσμὸς πολλὸς, οἱ Θεσσαλομάγνητες ἔχαιρον πολιτισμὸν σχετικῶς ἀνώτερον πολλῶν ἄλλων μερῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Χώρα εὐφορὸς παντοίων προϊόντων πλουσίῳ, ἐμπορία καὶ βιομηχανία ἐπικερδῆς, συνωδεύοντο ἐκ τύχης διὰ τοῦ μεγαλτέρου τῶν ἀγαθῶν, τῆς αὐτονομίας· ὅλα δ' ὁμοῦ παρεῖχον τὴν κυρίαν καὶ μόνην βάσιν τοῦ πολλοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπὶ τίνος οὐκ ἀπεξήρανε τόπου τὰς πηγὰς αὐτὰς τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας ἡ ἀπόλυτος αὐθαιρεσία τῶν βαρβάρων, ὅπου ἂν δυστυχῶς ὑπῆρχε; Ἐντεῦθεν οἱ Θεσσαλομάγνητες ἦσαν οἱ μᾶλλον κοσμοπολίται, ὥς ἀποξενούμενοι συνήθως τῆς πατρώας γῆς ἢ διὰ μάθησιν ἀνωτέραν, ἢ δι' ἐμπορίαν γενικωτέραν, ἢ δι' ὑπηρεσίας πολιτικὰς ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις πρὸ πάντων. Πλησίον αὐτῶν κείνται αἱ Φεραί, γεννήσκασι τὸν Ῥήγαν καὶ πλησίον αὐτῶν οἱ Κοκωτοί, γεννήσαντες τὸν Γαζῆν.

Τὴν ἐπανάστασιν ἑαυτῶν ἐπροοιμίασαν οἱ Θεσσαλομάγνητες διὰ τῆς θυσίας ἑνὸς Τούρκου διοικητοῦ, διαταγέντος, ἵνα συλλάβῃ τοὺς προσετῶτας, καὶ τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν ἐν τῇ Ἰωλκῷ Τούρκων, ὀπλαρχηγούντος τοῦ Βασδέκη. Ἔστι δ' ἡ Ἰωλκὸς χωρίον ἤδη πεδινόν, δι' οὗ ὁ ποταμὸς Ἀναυρος (Κλινόβα) ῥέει ἐκβάλλων εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον. Οὐδὲν ἤττον δ' ἐφρόντισαν οἱ Θεσσαλομάγνητες τὴν ἄμρεσιν σύστασιν διοικήσεως τοπικῆς, ἣν ὠνόμαζαν «Βουλὴν Θεσσαλομαγνησίας», καὶ πρωτίστως συνήργησαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Εὐβοίας. Ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς, ἅμα μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τούτων, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Λάρισσαν νέαν δύναμιν τετρακισχιλίων.

Εὐβοία.

Κειμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς Ἀνατολικῆς στερεᾶς, καὶ ἐκτεινόμενη διὰ τὸ ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα μιλίων ἐπίμηκες αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, ἡ νῆσος αὕτη δεσπόζει φέρουσα τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, καὶ τὸν ἄλλον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ Καραβῶβᾶ. Τὸ δεύτερον τῶν

φρουρίων τούτων, ἡ δὲ Καράβαθας, ὡς ὑπερκείμενος μὲν τοῦ τῆς Χαλκίδος, σχηματίζει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν αὐτοῦ· ὡς ἐγειρόμενος δὲ ἐπὶ τῆς στερεᾶς, ἐστὶν ἡ στρατιωτικὴ γέφυρα καὶ τὸ ὀρμητήριον τῆς Εὐβοίας κατὰ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ὡς τοιαύτη ἡ Εὐβοία προεῖχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ στρατιωτικῶς καὶ διοικητικῶς ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων μόνον χρόνων ἡ μεγάλη ἰσχὺς τοῦ σατράπου αὐτῆς περιωρίσθη ἐσωτερικῶς παρὰ τοῦ Ἀλῆ τῆς Ἠπείρου. Ἐν τῇ καθεδρευούσῃ Χαλκίδι ἐνεφώλευον οἱ πλείους τῶν Τούρκων (α) ταύτης, διαβόητοι ἐπὶ αἱμοβορίᾳ καὶ κακουργήμασι. Ἡριθμούντο ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας οἰκογενείας, ἐκτὸς τῶν κατὰ καιροῦς φερομένων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σατράπου ξένων, ἑξακοσίων ἀνδρῶν ὡς ἔγγιστα. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πόλει ὑπῆρχον ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ὀλίγῳ πλείους τῶν διακοσίων, καὶ ἕτεραι μέχρι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα κατοικοῦσαι τὰ περίξ αὐτῆς λεγόμενα Ἀμπέλια.

Ἰδοὺ ἡ νῆσος, περὶ ἧς ὁ Φίλιππος ἔλεγεν: *Ἐχὼ Εὐβοίαν, ἔχῳ Ἑλλάδα*. Ἀλλὰ μεγάλη ἦδη ἡ διαφορὰ τῶν πραγμάτων! Ὡς γῆνὴ ἀπλῶς δύναμις ὦν, ὀρθῶς ὁ Μακεδὼν ἀπεφαίνετο οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε ὁ κρατῶν τῆς Εὐβοίας οὐδεμίαν τῶν Θερμοπυλῶν εἶχεν ἀνάγκην, διότι ἀνεπλήρου αὐτὰς τὸ πρὸς τὸν Μαλιακὸν κόλπον Κηναῖον ἀκρωτήριον (ἡ Λιθάδα). Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὁμῶς τοῦ 1821 ἄλλη ὑπῆρχε τάξις πολέμου, ἄλλη ἡ θέσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄλλη τῶν Ἑλλήνων ἡ κατὰστασις, δι' ἣν ἐθεώρουν οὐτοι ὡς μὴ ἔχοντες Ἑλλάδα οὐ μόνον ἄνευ Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἄνευ Κρήτης, καὶ ἄνευ Κερκύρας, καὶ ἄνευ Θεσσαλικῶν Τεμπῶν, καὶ ἄνευ Ἠπείρου καὶ καθεξῆς.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Εὐβοίας ἐκρίνετο προβληματικὴ, ὡς ἐπεχούσης τὰ δευτερεῖα, ἂν οὐχὶ τὰ ἴσα, τῆς Κρήτης κατὰ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Πολυάριθμοι βεβαίως, ὡς οἱ ἐν Κρήτῃ, οὐκ ἦσαν οὗτοι, μόλις ἀπαρτίζοντες τὸ ἐν πέμπτον τῶν Ἑλλήνων Εὐβοέων, πεντηκοντακισχιλίων περίπου, ὅλων γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων· μάλιστα δὲ ἡ κατὰ τὰ 1817 ἐπισκῆψασα πανώλης νόσος ἀπεθέρισεν ἐξ αὐτῶν πλείστους. Ἀλλ', ἂν διέφερον ἐπὶ πολὺ κατὰ τὸ ποσὸν, ἦσαν ὅμως ἄλλοι Τουρκοκρῆτες κατὰ τὰς σκληρότητας καὶ τὴν θηριωδίαν, ὧν ἕνεκα οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι κατήντησαν κατὰ μέγα μέρος φέροντες μορφὴν μόνην ἀνθρώπου (β). Καθὼς δ' ἐν τῇ Κρήτῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ

Εὐβοίᾳ διήρητο τελευταῖον ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἰς τρία μέρη, τὸ τῆς Χαλκίδος, τὸ τῆς Καρύστου καὶ τὸ τοῦ Ξηροχωρίου. Διωρίζετο βεβαίως εἰς ἐφ' ὅλης τῆς νήσου πασσᾶς, ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτοῦ οὐκ ἐξετείνετο ἐπὶ τῆς νήσου πέραν τοῦ τμήματος τῆς Χαλκίδος, καθόσον τὸ μὲν τῆς Καρύστου ἐδιοικεῖτο ἰδιορρύθμως παρ' ἐνὸς βέγη ἐκ τῆς χώρας, ἔχοντος καὶ ἀρμοδιότητα θαλασσίαν διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν· τὸ δὲ τοῦ Ξηροχωρίου, ὡς ἀνήκον τῷ Ἀλῇ πασσᾶ, ἐδιοικεῖτο παρὰ Ἀλβανῶν βέγιδων, ὧν ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις προεχώρει μέχρι τοῦ στενοῦ Ἀίου, ἀνήκοντος τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλκίδος· καὶ οὕτως οἱ ἔχοντες κτήματα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ξηροχωρίου βέγιδες καὶ ἀγάδες τῆς Χαλκίδος οὐδ' ἐτόλμων, ἵνα πλησιάζωσι τούτοις.

Ὡς τοιοῦτοι οἱ Εὐβοεῖς ἀνεπίδεκτοι ἐθεωροῦντο ὀργανώσεως ἐπανχστατικῆς, μὴ φέροντες πρόσωπα ὁπωσδήποτε διακεκριμένα. Σποράδην τὸ μυστήριον ἐγνωρίζετο παρὰ τισι διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Λεβαδείᾳ ἐπαίρων· ἐκ τοῦ ἀνωτέρου δὲ ἱερατικοῦ κλήρου τῆς νήσου ὁ μὲν ἐν Χαλκίδι ἐδρεύων ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος οὐδὲν ἠδύνατο καθ' ὅλους τοὺς λόγους, καὶ θέλων· ὁ δ' ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, πολλοῦ ἀληθῶς ζήλου καὶ ἀκαμάτου ἐνεργείας πρόσωπον, ἔτυχεν ὧν ἐκτὸς τῆς νήσου κατὰ τὴν ὥραν ταύτην.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐδιοίκει τὴν Εὐβοίαν ἐπιτροπικῶς, ἀντὶ τοῦ προσφάτως διορισθέντος Ἰουσοῦφ πασσᾶ, μουσελίκης τις ἐκ Βιτωλίων Ἀχμέτ βεγῆς. Οὗτος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν βέγιδων καὶ ἀγάδων τῆς Χαλκίδος, ἀνησυχοῦντες ἐπὶ τοῖς διαφόροις ἀκούσμασι, συνεσκέπτοντο ἰδίᾳ περὶ τοῦ ποιητέου ὡς πρὸς τοὺς βασιλιάδας τῆς Εὐβοίας. Ἄλλων δὲ ἄλλα προτεινόντων, τῶν μὲν σφαγὴν γενικὴν καὶ δήμευσιν, τῶν δὲ σφαγὴν μερικὴν τῶν προκριτωτέρων, τῶν δὲ περιφρόνησιν καὶ τὰ τοιαῦτα, οἱ πλείους συνεφώνουν ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν μέτρων τινῶν προκαταληπτικῶν, ὅτε οὐκ εἶχον ἔτι ὁρθὴν ἐσχηματισμένην ἰδέαν, καὶ ὑπενόουν τὰ πάντα ὡς βαδιουργία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Εἷς δὲ μάλιστα, ὁ σοφωρότερος καὶ ἰσχυρώτερος διὰ τε τὸ γῆρας καὶ τὰς μεγάλας κτήσεις, Ῥεσίτ βεγῆς ἐνόματι, ἐθεώρησεν ὑπεύθυνον αὐτὸν τὸν σουλτάνον εἰπών: «Ὁ σουλτάνος ἐμπόδιζε τὸν
»βαγια νὰ κτίξῃ κλησιζαῖς, καὶ τὸν ἄφινε νὰ κάμῃ σχολεζὰ καὶ
»καράβζα· νὰ ὁ βαγιας μὲ τὰ σχολεζὰ καὶ καράβζα ποῦ σήκωσε κε-
»φάλι· ἂς ἔρθῃ τώρα ὁ σουλτάνος νὰ τὸν κάμῃ ζάπτι». Ἀπεφασίσθη οὕτως, ὅπως ὁμηρέυσωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ οἱ δημογέροντες τῆς

νήσου· ἐφαρμοσθέντος δ' ὡσεπιπολὺ τοῦ μέτρου αὐτοῦ, οἱ ὄμηροι οὗτοι, τῇ μὲν νυκτὶ ἐφυλακίζοντο, τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἡγγαρεύοντο ἐν τῇ χειρομύλῃ, οἱ πλεῖστοι δ' ἀλληλοδιαδόχως, ὥς ὁ Δημήτριος Ἀποστολίδης, Ἰωάννης Ἀστέρης, Ἰωάννης τῆς Ζαχαροῦς, Σταμάτιος Νικολάκης καὶ ἄλλοι ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ μὲν διὰ ταύτην, ὁ δὲ δι' ἐκείνην τὴν πρόφασιν. Ὅπως δ' ἐμπνεύσωσι φρίκην μεγαλητέραν τοῖς Εὐβοεῦσιν, ἐκ μὲν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἐξελθόντες ἱκανοὶ τῇ 8 ἀπριλίου πρὸς τὴν Αὐλίδα (τὸ Βαθὺ), ἀπέτεμον τὰς κεφαλὰς ἐπτὰ ποιμένων, καὶ ἐξέθεσαν ἐν τῇ Χαλκίδι ὥς κεφαλὰς ἐπαναστατῶν δῆθεν· ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ δύναμις τοῦ μουσελίου τὴν νύκτα τῆς ἐπιούσης ἐφόνευσεν ἑννέα Εὐβοεῖς ἐντὸς τῆς Χαλκίδος, ὥς μεθύοντας δῆθεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ Ὁμὲρ βεγῆς τῆς Καρύστου, μεταβὰς εἰς Χαλκίδα τῇ 11 ἀπριλίου, ἐβεβαίωσε πάνθ', ὅσα ὁ εἰς Ὑδραν ἀποσταλὲς παρ' αὐτοῦ κατὰσκοπος ἐψηλάφισε καὶ ἐγνώρισε περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κινήματος τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν· κατὰ πρῶτον δὲ ἤδη ἐννοήσαντες οἱ ἐν Χαλκίδι Τούρκοι καθαρῶς ἐλληνικὰ καὶ οὐχὶ ἀληπασσικὰ τὰ πράγματα, ἐξηγριώθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ τὸν ἀφοπλισμὸν ἀπεφάσισαν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου, ἀρξάμενοι ἀμέσως τῇ 12 ἀπριλίου ἀπὸ τῶν τῆς Χαλκίδος. Τότε ἐσφάγη παρ' αὐτῶν, ὥς ἀπόστολος θεωρηθεὶς, καὶ ὁ Γεωργαντᾶς Πουλῆς, Λεβαδειεὺς ὅστις εὗρεθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐν Μολδαυοβλαχίᾳ καὶ δραπετεύσας ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ Σπυρίδωνος Καλογεροπούλου ἱατροῦ, ὅπως μεταβῇ εἰς Λεβαδείαν, συνελήφθη ὑπὸ τουρκικῶν πλοίων ἐξω τοῦ Ξηροχωρίου, καὶ μετηνέχθη εἰς Χαλκίδα. Ὁ Σπυρίδων Καλογερόπουλος ἐσώθη, διότι εἶχεν ἰονικὸν διαβατήριον καὶ ἀναγκαῖος καθίστατο τοῖς Τούρκοις διὰ τὴν ἱατρικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην.

Δυσκόλως ἐξιστορεῖται ὁ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐξαγρίωσιν τῶν σκληρῶν καὶ αἰμοδόρων Τούρκων τῆς νήσου φόβος καὶ τρόμος τῶν Εὐβοέων. Οὐδεμία ἔμενεν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς ἄλλη, ἢ μόνη ἡ τῶν ὀπλῶν· παρὰ τὸ φυσικὸν δ' αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, συνεδαύλιζον ταύτην, ἐκτὸς τῶν κονσόλων τῆς Λεβαδείας, ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς τῆς Θεσσαλομαγνησίας. Ἐντεῦθεν πρῶτοι οἱ Λίμνιοι ἀπεδύθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἔστι δ' ἡ Λίμνη χωρίον ἐκ τῶν μεγαλητέρων τῆς νήσου, κείμενον πρὸς βορρᾶν τῆς Χαλκίδος καὶ ἀντικρὺ τῆς Ὀπουντίας Λοκρίδος.

Εἶχεν εὐτυχῶς πλοῖά τινα, δι' ὧν μέρος τῶν κατοίκων ταύτης, ἐμπορευόμενον καὶ ἐπισκεπτόμενον ἄλλους τόπους, διέφερε σχετικῶς κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, τὰ μέσα καὶ τὴν τόλμην. Οὗτοι συνεννοηθέντες καὶ μετὰ ἄλλων ἐκ τῶν πλησιεστέρων χωρίων καὶ μετὰ τινων, τὸ παραδοξότερον, Χαλκιδέων, ἐξελθόντων ἐκ τοῦ φρουρίου ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν, ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου, ἵνα ῥίψωσι τὸ προσωπεῖον. Πρὸς τοῦτο ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Τρικαίων (Τρικεριωτῶν), ὡς ἐπαναστάντων πρό τινων ἡμερῶν· καὶ αὕτη ἐχορηγήθη εὐθὺς ἐκ δύο παρόντων ὠπλισμένων καὶ μέρους πολεμοφοδίων· ἐπιοιρχοῦντο δὲ αἱ νῆες παρὰ τοῦ Εὐσταθίου Κουτράνου καὶ τινος Κωνσταντίνου, ἐν αἷς ἐπεβιβάσθη καὶ ἀριθμὸς τις στρατιωτῶν, ὡς ζύμην ἀνγκυαία, ὑπὸ τὸν Βερούσην Μουτσανᾶν, πρῶτον ἐξάδελφον τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου (α). Οὗτος ἀποβιβάσθεις ἐπὶ τοῦ Ξηροχωρίου, πρεδέχθη ὡς ὁ πολέμαρχος τῆς Εὐβοίας. Οἱ Λίμνιοι συγχρόνως ἐξώπλισαν τέσσαρας σκούνας, ὡς μὴ ἔχοντες μεγαλύτερα πλοῖα. Πρὸ παντὸς δ' ἄλλου ὁ Βερούσης προσέβαλε πρῶτους τοὺς ὀλίγους ἐν τῷ Ξηροχωρίῳ Τούρκους, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐδιώχθησαν διασωθέντες εἰς Χαλκίδα.

Οὕτως ὑψώθη ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, μεσοῦντος τοῦ μαΐου, ἡ ἐλληνικὴ σημαία, συνεπληρώθη δὲ τὸ μεταξὺ Στερεᾶς καὶ βορείων Σποράδων κενόν, καὶ κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Χαλκίδος ἐπήχθη ἀντιπερισπασμὸς σπουδαῖος πρὸς ὄφελος τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας. Ἀσφαλῆ ὅπωςδὴποτε ἔχρυσαι ἤδη τὰ νῶτα καὶ τὴν πλευρὰν, ἐπησχολοῦντο ἀνετώτερον, ἢ μὲν Βοιωτία κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων ἐξωθεν βαρβάρων, ἢ δὲ Ἀττικὴ κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Οὐδαμοῦ ἐφάνη τόσῳ παράδοξος καὶ ἐσχάτης ἀπονοίας ἔργον ἡ ἔνοπλος κίνησις τῶν βαγιαδῶν, ὅσῳ παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Εὐβοίας. Καὶ ἀληθῶς, παρὰ τὴν ἄλλην κατάστασιν τῶν Εὐβοέων Ἑλλήνων, περὶ ἧς εἵπομεν, πῶς ἂν ἄλλως ἡδύναντο κρίνειν οἱ Τοῦρκοι οὗτοι, ὅτε τὸ κίνημα τῆς νήσου ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὁμὲρ Βρυώνου, μετὰ δὲ τὴν πολύκροτον κατὰστροφὴν τοῦ Διάκου ἐν Θερμοπύλαις οἱ σατράπαι αὐτοὶ κατεπάτουν πλέον καὶ Λοκρίδα καὶ Βοιωτίαν; Ἀλλ' ὅμως παράδοξον ἡμῖν φαίνεται, πῶς οἱ ἐν Χαλκίδι Μωχαμεθανοὶ, ὅτε εἶδον ἐπιπλέοντας καθ' ἑαυτῶν τοὺς Τρικαίους καὶ Λιμνίους, ἐνεπιστεύθησαν τοῖς Χριστιανοῖς τῆς πόλεως τὴν φυλακὴν θέσεών τινων, ὡς τῶν λεγομένων

Κανατίων καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Μετέπειτα ἐνόησαν κάλλιον, ὅτι διέτρεχε· μετέπειτα εἶδον τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν περιήλθον· ἀλλὰ τὸ μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν πρὸ τῆς ἡμέρας δούλων πολιτικὸν διαζύγιον ἦτο ὑπογεγραμμένον πλέον.

Ἐν τῷ Ξηροχωρίῳ συνελθόντες οἱ γέροντες χωρίων πολλῶν, ὠνόμασαν ὀπλαρχηγούς τοῦ τμήματος ἑαυτῶν, καὶ ὑπὸ τὸν Βερούσην ἔθεσαν τὸν Νικόλαον Τομαρᾶν, Γεώργιον Βαλτηνὸν Ἰατρὸν (ἢ Κλωτσοτύρην), καὶ Ἰωάννην Γιαννιοῦ (ἢ Χαλκιᾶν) Ξηροχωρίτην. Στρατολογία δὲ γενομένης ἀμέσου, ἀπεστάλησαν, ὡς πρῶτον σῶμα, πρὸς ἀποκλεισμὸν τινα, καίτοι μεμακρυσμένον, τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος ὁ Τομαρᾶς καὶ Κλωτσοτύρης, καταλαβόντες τὸν Ἄϊον. Ἔστι δ' ὁ Ἄϊος στένωμα ἐν θέσει ὀρεινῇ, ἀπέχον τῆς Χαλκίδος ὑπὲρ τὰς ἑξ ὥρας· καλεῖται δὲ ἡ αὐτὴ στενὴ ὁδὸς, κάτωθεν τῆς Παλιουρῆς, καὶ Κακὴ σκάλα διὰ τὸ κρημνῶδες.

Ἐν τῷ Ἄϊῳ, φθάσας μεθ' ἐτέρων ἐνόπλων ποιμένων, ἠνώθη καὶ ὁ πρωτοσύγκελος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μακάριος Βαρλαάμ, Σκύριος. Εἰς τῶν ἀποσταλέντων πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Χαλκίδος πρὸς συλλογὴν τῶν ὄπλων τοῦ μέσου μέρους τῆς Εὐβοίας, ὁ Βαρλαάμ, συνοδευόμενος καὶ παρὰ τινος Τούρκου τῆς ἐξουσίας Ἀμοῦς ἀγᾶ, παρῆρσά μὲν ἐκήρυσσεν ἡσυχίαν, ἰδίᾳ δὲ καθωδήγει, οὓς ἔδει, ὅπως ἔτοιμοι ᾖσιν ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ. Ἄμα δὲ κινήσεως τῆς Λίμνης καὶ τοῦ Ξηροχωρίου, τὸν μὲν Ἀμοῦς ἀγᾶν ἐφόνευσαν οἱ ποιμένες κατὰ τὸ χωρίδιον Κοντοδεσπότι, ὁ δὲ Βαρλαάμ, ἐπὶ κεφαλῇς γενόμενος αὐτῶν, διηυθύνθη εἰς Ἄϊον, ὅθεν αἱ πρῶται πρὸς τοὺς Εὐβοεῖς ἐξεδόθησαν πολεμικαὶ προκηρύξεις, ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ τούτου, τοῦ Τομαρᾶ καὶ τοῦ Κλωτσοτύρη.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται συστηματικὸς ὁ ἀγὼν τῆς νήσου. Πολλὴ μὲν ἦτο ἡ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀπειρία τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς· ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπαρουσιάσθησαν μετ' οὐ πολὺ ἀρχηγοὶ γενναῖοι, καὶ βοήθειαι ἔξωθεν ἐπέμφθησαν στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαί, δι' ὧν ἀνθεῖξεν ἡ νῆσος κατὰ ἀνδρείων, θαρρᾶλέων καὶ ἄφθονα ἐχόντων τὰ μέσα πολεμίων τοῦ τόπου. Τότε ἐξῆλθε τῆς Χαλκίδος ὁ Κότσοις Δημητρίου, τὸν κρεοπώλην μετερχόμενος μέχρι τοῦδε, ἀνὴρ ἀτρομῆτου διακριθεὶς χαρακτῆρος πρὸς τοὺς πολέμους. Πρὸς δὲ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ Λιμνίους ἔδραμε συναγωνισθησόμενος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου Γωβιδός, ἢ Γωβγίνας, εἷς, ὡς θέλομεν εἰπεῖν, τῶν ἐν τῇ Γρα-

βιά ἀτρομήτων συμπολεμιστῶν τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου. Οὗτος ἀναδειχθήσεται ἡ πρώτη διεύθυνσις τῶν ὀπλων τῆς νήσου καὶ ὁ ἥρωας μέχρι πνοῆς τελευταίας (α).

Μ α κ ε δ ο ν ί α.

Ἡ ἐπανάστασις μέρους τινος τοῦ μεγάλου νομοῦ τῆς Μακεδονίας ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τῆς Κρήτης. Παρεντίθεται μὲν ἡ διαφορὰ, ὅτι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ οὐ μόνον ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν προκεχωρημένη ἦτο ἱκανῶς, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ εἰς Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, ἐξαίρετος ἐπὶ πατριωτισμῷ καὶ αὐταπαρνήσει ἀνὴρ οὐχ ἥττον ὅμως, καθὼς ἐν τῇ Κρήτῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐξέβιασαν τὴν ἐπανάστασιν μᾶλλον αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἡ ὑποστήριξις, ἣν οἱ Ψαριανοὶ προσήνεγκον διὰ πλοίων καὶ πολεμοφοδίων, οὐδὲν ἀπετέλουν ἴσως, ἐὰν ἔλειπον κυρίως τὰ αἷτια, περὶ ὧν δίδομεν συνοπτικὴν τινα ἰδέαν.

Ὅπου ἡ βαρβαρότης τῶν Τούρκων ἦτο παχυτέρα, ἐκεῖ ἡ κατὰ τῶν Χριστιανῶν τυραννία ἐνηργεῖτο τραχυτέρα. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ χονδροὶ καὶ ἡμιάγριοι Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας· ἐνώπιον δὲ αὐτῶν καὶ αὐτοῖς ἔτι οἱ Τοῦρκοι τῆς Κρήτης, οἱ τόσῳ διαβόητοι ἐπὶ φυσικῇ κακεντρεχείᾳ καὶ κακουργίᾳ, ἐθεωροῦντο βεβαίως ἐξηυγενισμένοι, ἂν δέδοταί ποτε ἡ ὑπόθεσις καὶ περὶ ἐξευγενισμοῦ τούτων ἢ ἐκείνων τῶν Τούρκων ἐν γένει.

Οὕτω τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας τὰ παθήματα καταντῶσιν ἀπερίγραπτα καὶ δύσληπτα, ὥς ὑπερβαίνοντα πᾶσαν ἀνθρωπίνην κακίαν καὶ πᾶσαν ὑπομονὴν ἀνθρώπου. Ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ αἱ πολυειδεῖς καταδυναστεύσεις καὶ ἀτελεύτητοι ἀπαιτήσεις, αἱ αὐθαίρετοι ἰδιοποιήσεις τῶν κτημάτων, οἱ φόνοι καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ ἀρπαγαὶ καὶ αἱ βίαιαι ἀπαγωγαὶ νεανίδων καὶ νέων, ὑπερεῖχον ἀπολύτως (6). Συνέπεσε δ' ἐκ προσθήκης, ὅπως ἀντισατραπεύῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ μουσελίου, Τοῦρκός τις παγκάχιστος καὶ αἱματορῥόφος. Μόνη ἡ διοίκησις αὐτοῦ, ἄνευ ἄλλων προηγούμενων, ἱκανὴ ἦν, ἵνα διεγείρῃ τὸν μόλις πνέοντα ἑλληνικὸν κόσμον τῆς Μακεδονίας οὐχὶ ἐπὶ μίαν, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς καὶ ἀλεπαλλήλους ἐπαναστάσεις.

Συνεπεία τῶν μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰψηλάγτου καὶ τὴν ἐπανά-

στασιν τῆς Πελοποννήσου ἐνεργουμένων πανταχοῦ σφαγῶν ὅλου τοῦ προέχοντος καὶ νοήμονος μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ, διέταξε καὶ οὗτος τὴν παρ' αὐτῷ προσέλευσιν τῶν προσεστώτων τοῦ νομοῦ, λόγῳ ὅτι ἀπητεῖτο ἡ δι' ὁμήρων ἐξασφάλις τῆς ἡσυχίας τοῦ τόπου. Οἱ προσεστώτες, ἀναπόφευκτον βλέποντες τὴν θυσίαν ἑαυτῶν, ἐὰν ἐπλησίαζον θηρίῳ τοιοῦτῳ, κατῴρθωσαν τὴν ἀποστολὴν δευτερευόντων τινῶν προσώπων. Ἐξ αὐτῶν ἐκράτησε μὲν παρ' ἑαυτῷ ὁ μουσελίμης, ὅσους ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν προεχώρησεν ἐκτέλεσιν κεφαλικὴν, ὡς συλλαβῶν ὑπονοίας σοβαράς ἐκ τῆς ὑπεκφυγῆς τῶν προσεστώτων.

Ὀλίγοι βεβαίως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν λογίζονται οἱ ἄνδρες, πρὸς οὓς οὐδεὶς διαφιλονεικεῖ τὰ καλλιστεῖα ἐπὶ πατριωτισμῷ, ἐπιβροῇ καὶ αὐταπαρνήσει. Εἰς τῶν ἐκλεκτῶν τούτων κατὰ τὴν κίνησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως σημειοῦται ἄνευ ἀντιρρήσεως καὶ ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ. Κατήγετο οὗτος ἐκ τῆς ἐμπορικῆς πόλεως τῶν Σεβέρων, μεγάλεμπορος ὢν καὶ τραπεζίτης πολλῶν βέγιδων καὶ ἀγάδων τοῦ τόπου. Ὡς τοιοῦτος ὑπελήπτετο παρὰ πάντων καὶ μεγάλην ἐπιβροῇ ἐξήσκει (α). Οἷον ἔφερε πρόσωπον πρᾶον καὶ ὠραῖον, τοιαύτην καὶ τὴν καρδίαν. Εἶχε δὲ νοῦν ὑγιῆ, φιλοτιμίαν ἀπέραντον καὶ περυσίαν πλείστην. Ἐὰν ὧσι μεγαλητέρας τιμῆς ἄξιοι, ὅσοι ἐκτίθενται ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔχοντες πλοῦτον καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, βεβαίως ἀξιοῦται καὶ ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ τοιαύτης τιμῆς, ὡς ὁρμηθεὶς πρὸς τὸν ἀγῶνα οὐχὶ διὰ μεταβολὴν τύχης, ἀλλὰ δι' ἣν ἔφερε πίστιν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς Χριστιανὸς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ὡς Ἕλληνα.

Διακρινόμενον οὕτω κατὰ τὸν νομὸν τῆς Μακεδονίας, τὸ πρόσωπον τοῦτο ὑπischνεῖτο συνδρομὴν οὐσιώδη· τυχὸν δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὠδηγήθη, ἵνα παρασκευάσῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀγῶνα· καὶ πρὸς τοῦτο ἀντὶ χρηματικῆς πολιτικῆν συνεκρότησε τράπεζαν, ἀνταποκρινόμενος μετὰ τῶν ἁρμοδίων προσώπων καὶ τόπων. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ 1821 ἔτους, ἐτοίμως ἐξετέλεσεν, ὅσας καὶ πρὶν παρὰ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν καὶ ἔπειτα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἔλαβε διὰ τῶν ἐφόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίας. (6). Ἀγοράσας πολεμοφόδια καὶ ὅπλα ἱκανὰ, ἐφόρτωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Χατσῆ Βιζβίζη, Λημνίου, τῇ 23 μαρτίου καὶ τῇ μυστικῇ συνδρομῇ τοῦ ὑποπροξένου Σπυρίδωνος Καλογεράκη, καὶ εἰς τὸν Ἄθων ἀπέπλευσεν, ὡς τὸ κατάλληλον μέρος πρὸς πᾶσαν ἐκ τοῦ πλησίον ἤδη ἀπαιτουμένην

ἐνέργειαν. Ἠκολούθησαν δ' αὐτῷ ὡς ὑπασπιστῆς ὁ Ἰωάννης Χατσῆ Πέτρου, καὶ ὡς γραμματεὺς ὁ Δημήτριος Οἰκονόμου.

Πρῶτον ἐδέχθη αὐτὸν δι' ὅλης τῆς τιμῆς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἐσφιγμένου, οὗ καθηγούμενος ἦν ὁ Ἰωακείμ, μέλος τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν. Τὴν ἐπαύριον ὁ Ἐμμανοὺλ Παπᾶ, ἐκφορτώσας τὸ πλοῖον, προσεκάλεσε τοὺς ἐν τῷ ὄρει προεστῶτας εἰς συνέλευσιν ἄμεσον. Οἱ πολλοὶ τῶν πατέρων ὑλόγησαν τὴν παρουσίαν τούτου· τὰ δὲ περὶ στρατολογίας ἤρξαντο δι' ὅλης τῆς μυστικότητος, καὶ πλεῖστοι ἐπησχολοῦντο ἐπὶ τῷ σχηματισμῷ πυροτοβολίδων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἄθῳ εἴκοσι μοναστήρια, πεντακόσια παρεκκλήσια, (κελλία λεγόμενα καὶ σκῆται,) καὶ μοναχοὶ ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους.

Ἀνήσυχος ἐν τοσούτῳ ὁ μουσελίμης διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν προεστώτων, ἐξεβίασε τὰ πράγματα, ἀποστείλας ἐν σῶμα στρατιωτῶν πρὸς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ἄθῳ. Καθὼς διὰ τὴν Λακωνίαν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τοῦρκοι καὶ διὰ τὰ Σφακία οἱ ἐν Κρήτῃ, οὕτω καὶ διὰ τὸν Ἄθῳ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ ὑποπτοὶ διατέλουν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἢ εἰς τὸ ὄρος αὐτὸ εἰσόδος τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπηγόρευτο δυνάμει ἀρχαίων προνομίων, καὶ πάντοτε ἐθεωρεῖτο τοῦτο μόνον πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ τόπου ὀρμητήριον. Ὡς σύνηθες δὲ πρὸς τοῖς Τούρκοις, τὸ ἀποσταλὲν σῶμα κατεπίεξε τρομερῶς τοὺς ἐκεῖ καὶ πέριξ κατοίκους, φευγόντων πολλῶν εἰς τὰ ὄρη (α).

Πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τῆς Θεσσαλονίκης ἄρχεται ὁ ἰσθμὸς τῆς περιφήμου Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, καὶ ἐπὶ τοῦ ἄκρου ταύτης ὑψοῦται τὸ ὄρος τοῦ Ἄθῳ. Τὸν ἰσθμὸν αὐτὸν ἀποκλείσας ὁ μουσελίμης ἀπεφάσισεν, ἵνα συλλάβῃ πρώτους τοὺς προεστῶτας τῆς κωμοπόλεως Πολυγύρου, πρωτευούσης τῶν Χασίκων χωρίων, ὡς μᾶλλον ἰσχυροὺς καὶ μᾶλλον παρ' αὐτῷ ὑπόπτους· διέταξε δ' ἐπομένως τὸν μὲν ἀρχηγὸν τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς Παζαδούρας Τσιρίδασην μετὰ πεντάκοσίων· τὸν δὲ διοικητὴν τῶν Χασίκων χωρίων Χασᾶν ἀγᾶν μετ' ἄλλων τοσούτων, ὅπως ἐπιπέσωσιν ὁ μὲν ἔνθεν, ὁ δὲ ἔνθεν κατὰ ῥητὴν ἡμέραν, συλλάβωσι δὲ τοὺς προεστῶτας, ἀφοπλίσωσι τοὺς κατοίκους καὶ καθέξωσι τὴν κωμόπολιν. Οἱ προεστῶτες, ἐν γνώσει γινόμενοι ὅλων αὐτῶν, ἔφυγον τὴν προτεραίαν, καθ' ἣν οἱ στρατιῶται τοῦ Τούρκου ὑποδιοικητοῦ ἤρξαντο ὑβρίζοντες μὲν καὶ ἀπειλοῦντες σφαγὴν γενικὴν, πυροβολοῦντες δὲ, καθ' ὅσων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐγετύχα

χανον νέων. Ταῦτά τε καὶ οἱ σποράδην ἐνεργούμενοι φόνοι κατὰ τῶν χωρικῶν, καθ' ὧν οἱ βάρβαροι ἐξεδικοῦντο φανατισθέντες, ἐβίασαν τοὺς κατοίκους τοῦ Πολυγύρου, ὅπως ζητήσωσι σωτηρίαν διὰ τῶν ὅπλων, πρὶν ἢ σφαγῶσιν ἀκίνητοι μένοντες, ἐπερχομένων τοῦ Τσιρίβαση καὶ τοῦ Χασάν ἀγᾶ.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κροῦσμα κατὰ τὰ τέλη μεσοῦντος μαΐου. Οἱ Πολυγυρίται, ἐπιπεσόντες κατὰ τοῦ διοικητοῦ, ἀπέκτειναν τὸν ὑποδιοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν δεκαοκτὼ στρατιώτας. Αὐθημερὸν δὲ, ὅπως προλάβωσι τὴν εἴσοδον τοῦ ἐπερχομένου σώματος τῶν χιλίων, ἐκινήθησαν οἱ μὲν κατὰ τοῦ Τσιρίβαση, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Χασάν ἀγᾶ, καὶ ἀμφοτέρους πολεμήσαντες ἀπέκρουσαν εἰς τὰ ὀπίσω. Ἀποτυχὼν οὕτως ὁ μουσελίμης καὶ τὰ πράγματα βλέπων «ἄνω ποταμῶν χωροῦντα», ἀπεθηριώθη γενόμενος ἔξω φρενῶν, καὶ ἀμέσως, ἐκδικούμενος, τοὺς μὲν ὁμήρους ἀνέπειρε σκληρῶς πάντας, τέσσαρας δ' ἄλλους, τὸν ἐπίσκοπον Κυτρῶν, Χριστόδουλον Βαλάνον, Χρῆστον Μενεξέν καὶ τὸν Κυδωνιάτην ἐκαράτόμησε, δισχιλίους δ' ἐτέρους ἐμάνδρευσεν ἐν τῷ ναῷ καὶ τῇ αὐλῇ τῆς μητροπόλεως, καὶ πολλὰς οἰκίας διήρπασε.

Τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλλήνων τὸ μαρτύριον αὐτὸ μᾶλλον, ἢ ἡ ἀπόκρουσις τοῦ ὑπὸ τὸν Τσιρίβασην καὶ Χασάν ἀγᾶν στρατοῦ, ὑπεστήριξε τὸ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν πνεῦμα τῶν Μακεδόνων. Οἱ πάντες, ἀπηλπισμένοι ἤδη, οὐδὲν ἄλλο εἶχον καταφύγιον πλέον, ἢ τὰ ὅπλα. Ἐν τῇ μοναστηρίῳ τῶν Καρυῶν, πρωτεύοντι ὅλων τῶν ἄλλων, γενικῆς ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ συνελεύσεως συγκροτηθείσης, ἀπεφασίσθη ἡ καθαίρεσις καὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ «ζαμπίτη» τοῦ Ἄθω, ἐνεργηθεὶς ἀμέσως. Ὡνομάζετο οὗτος Χασεκὴ Χαλὴλ βεγῆς. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους τοῦ πολέμου συνεστήθη ἐφορεία γενικὴ παρ' ὅλων τῶν μοναστηρίων, καὶ εἰς τὰ ὅπλα προσεκλήθησαν πάντες οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ ὄρους. Οὕτω, τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς γενομένης, καὶ τοῦ μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνσταντίου εὐλογήσαντος, ἐπανέστη ὁ Ἄθως ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, ὑπερμεσοῦντος τοῦ μαΐου. Ταυτοχρόνως ἐκινήθησαν ἡ μὲν Κασσάνδρεια (Κασσάνδρα) διὰ τοῦ Ἰωάννου Χατσῆ Χριστοδούλου καὶ λοιπῶν (α), τὰ δὲ Μαδεμοχώρια (ἢ Μαδενοχώρια) διὰ τοῦ Δουπιώτου καὶ Ἀναστασίου Χιμευτοῦ. Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἐκηρύχθη «Ἀρχηγὸς καὶ Προστάτης τῆς Μακεδονίας»· ἡ δ' ἐ-

πανάστασις, ἀπὸ τοῦ στενοῦ κύκλου τοῦ Πολυγύρου ἐξελθοῦσα, ἡπλώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη· δύο δὲ σώματα παρευθὺς ἐσχηματίσθησαν, τὸ μὲν ἐκ τῶν ὄπλοφόρων τῆς Κασσανδρείας καὶ τῶν Χασίκων χωρίων ὑπὸ τὴν ὀπλαρχηγίαν τοῦ Χάψα, τὸ δὲ ἐκ τῶν Μαδεμοχωριτῶν καὶ δισχιλίων μοναχῶν τοῦ Ἄθω ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ. Ἐφεξῆς θέλομεν εἰπεῖν, ὁπόσῳ τὰ σώματα αὐτὰ ὑπερίσχυσαν κατὰ πολλὰς μετὰ τῶν Τούρκων συμπλοκάς, καὶ ἰδίως τὸ ὑπὸ τὸν Χάψαν, ὅπερ καὶ μέχρι τῆς Καλαμαρίας προεχώρησε καὶ τοὺς Τούρκους κατεδίωξε μέχρι διώρου ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

Μεγάλη ἀπεδίδετο ἡ κοινὴ ὑπόληψις καὶ πίστις πρὸς πᾶσαν διαβεβαίωσιν καὶ πρὸς πᾶσαν διαταγὴν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, διότι εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ κεφάλαιον μέγα οὐ μόνον τὸ παρελθὸν ἐπὶ σημασία οἴκου, ἰσχύϊ καὶ πλούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν, διότι κατέβη ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολεμοφοδίων καὶ ὅπλων, καὶ διότι πρῶτος ἐξετίθετο κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Τοσαῦται δ' ὑπῆρχον αἱ πεποιθήσεις αὐτοῦ περὶ τε τῆς γενικῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε περιττὴν ἐθεώρει πᾶσαν προτεινομένην πολεμικὴν παρασκευὴν τῶν δυνατωτέρων μοναστηρίων κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐδῶ ἔφερε βεβαίως καὶ ἐνθουσιασμός ἀκράτητος καὶ ἑλλειψίς πολεμικῆς πείρας, ὡς εἰ ἔβλαψέ ποτε ἡ δέουσα πρόνοια κατὰ πάσης πιθανῆς περιπετείας.

Ἐλογίζετο ἡ Μακεδονία ὡς δυναμένη πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν κατὰ τῶν ἔσω καὶ περὶ αὐτὴν πολεμίων, ἂν οὐχὶ ὀλοκλήρως, τοῦλάχιστον ὅμως ἐπὶ τινων ἐξαίρετικῶν θέσεων. Ὑπῆρχεν ἀληθῶς διαφορά, οὐδεμίαν σύγκρισιν ἐπιδεχομένη, μετὰ τῆς παρούσης Μακεδονίας καὶ τῆς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἢ τῆς ἐπὶ Ῥωμαίων, ἐπαρχίας μὲν καὶ τότε κεκηρυγμένης, ἀλλὰ προσλαμβανούσης καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλ', ὡς ἀνδρεία καὶ πολεμικὴ φυλὴ τῆς ἀρκτέας Ἑλλάδος, οἱ Μακεδόνες ἠδύναντο καρτερῆσαι ἐπιτυχέστερον πολλῶν ἄλλων ἑλληνικῶν τόπων. Ἐὰν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐν ὑπῆρχε τὸ ὀρητῆριον ἡ Λακωνία, ὡς καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ ἐν τῇ Σφακίᾳ, ἡ Μακεδονία ὅμως εἶχε δύο ἀντὶ ἐνός, καὶ ταῦτα δεξιότατα καὶ πολεμικώτατα, τὴν μεγάλην τοῦ Ἄθω Χαλκιδικὴν Χερσόνησον καὶ τὴν μικρὰν τῆς Παλλήνης (τῆς ἀρχαίας Φλέγρας) μετὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τοῦ Τορωναίου κόλπου. Πυχρὰ τὸ φύσει ὀχυρὸν τῆς πρώ-

της τῶν δύο αὐτῶν περιωνύμων θέσεων, ἐννοεῖ τις κάλλιστα καὶ τὸ ἀκαταμάχητον τῆς δευτέρας, ὅταν ἐνθυμηθῇ μόνον, ὅτι οἱ ποιηταὶ ἐξελέξαντο ταύτην ὡς τὸ πεδῖον, ἐφ' οὗ ἐπολέμησαν οἱ Γίγαντες κατὰ τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὀχυρὰ κατὰ γῆν τὰ ὀρμητήρια αὐτὰ, ὑπεστηρίζοντο καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν Ψαριανῶν, τῶν Λημνίων (α) καὶ ἄλλων πλοίων, καθιστάμενα οὕτω τὸ ἄσβεστον πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α).

Ἡ ἐν τῇ Γόρτυνι γενομένη τῇ 31 μαρτίου πρώτη καὶ ἰσχυρὰ ἐπιτυχία τῶν Τούρκων τῆς Τριπόλεως οὐ μόνον κατὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ συνόλου τῶν δοκιμωτέρων καὶ ἐνομαστοτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, σπουδαίας ἐγέννησεν ἠθικὰς συνέπειας. Οὐχὶ μόνον τὸν πολιορκοῦντα τὸ φρούριον ταύτης στρατὸν ἐστέρησε τῶν ἐλπίδων, ὥσας ὑπελογίζετο αὐτὸς βεβαίως, ἀλλὰ καὶ δειλίαν πλείστην διέσπειρε, καθ' ἃς στιγμὰς μόνον καὶ ὑπέρτερον ὅλων κεφάλαιον ἀπητεῖτο παρὰ τοῖς ἐπαναστάταις ἡ εὐθαρσία καὶ ἡ τόλμη. Ἦθελέ τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ζημία τῶν πολεμίων κατὰ τὸν Ἀλφειὸν ὑπῆρξεν ἱκανή, ἐν ᾗ ἡ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας ἐλαχίστη. Καὶ ὅμως ἐν πάσῃ μὲν ἐπιχειρήσει «τὸ τέλος μκαρρίζει τὴν ἀρχήν», ἐν πάσῃ δὲ περιστάσει κυριεύουσιν αἱ ἐντυπώσεις τοῦ κακοῦ μάλλον, ἢ τοῦ καλοῦ· ἐπομένως ἡ ἠθικὴ τῶν Ἑλλήνων ζημία ὥς ἐκ τῆς ἀμαχητὶ διαλύσεως τῆς πολιορκίας κατέστη ἀνωτέρα τῆς ὕλικῆς τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀλφειοῦ. Ἐδείχθη ἀληθῶς κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς Γόρτυνος πνεῦμα στρατηγικὸν καὶ δραστηριότης ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' ὅμως οὔτε ἀπήλαυεν ἔτι ἐπιρροὴν σοφειᾶς οὗτος, οὔτε ἡδύνατο ἀποτελεῖν μόνος, ὅ,τι ἡ δρόμυμος καὶ ἐπίσης γενναία σύμπραξις πολλῶν ὑπισχνεῖτο.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, καὶ, καθαρώτερον εἰπεῖν, διὰ τὸν πανικὸν διαχυθέντα φόβον, οἱ Γορτύνιοι ἐπεδόθησαν μεταφέροντες τὰς οἰκογενείας ἑαυτῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις ὡσεπιτοπλεῖστον καὶ εἰς τὸ χωρίον τῆς Ὀλυμπίας Δραγομάνου, νέαν καὶ γενικὴν ὑποπτεύοντες τὴν κατὰ τῆς ἐπαρχίας κίνησιν τῶν πολεμίων, ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς Τριπόλεως, ἔνθεν δὲ ἐκ τοῦ Ἀλά. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἡ Γόρτυς ἔμενε κενὴ ὅλως τοῦ ἄλλου πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, ὡς ἐπαυελθόντων τῶν τε Μεσσηνίων, τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν ἄλλων εἰς τὰ ἴδια· τοὺς δ' ὀλίγους ἐκείνους, ὅσοι ἠκολούθησαν τοῖς ὀπλαρχηγοῖς αὐτῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, «ἔτρωγε τὸ φεγγάρι» κατὰ τὸν κοινὸν τότε λόγον.

Ταῦτα βλέποντες οἱ ἐν Χρυσοβιστίῳ Ἀναγνωσταράς, Δικαῖος, Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ Μπούρας, ἐρωτῶσιν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ τὸν Κολοκοτρώνην: «*Τί θὰ κάμωμεν πλὴν ἐδῶ, ὅταν ὁ κόσμος ἐσκόρπισε; Πρέπει γὰρ πᾶμε εἰς τὸ Λωντάρι, γιὰ γὰρ δοῦμε, τί γίνε-
ται καὶ ἐκεῖνος ὁ κόσμος, καὶ γὰρ συνάξουμε στρατεύματα διὰ
τὰ κάστρα*» (ἐννοοῦντες τὰ τῆς Μεσσηνίας). Ἐπὶ ταύτης βαρυθυ-
μήσας τῆς προτάσεως ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπεκρίθη: «*Δὲν πάγω που-
θεῖν!* Ἄρ θέλετε σεῖς, τραβάτε! Ἐγὼ θὰ μένω ἐδῶ, ὅπου καὶ
τὰ βουρὰ καὶ τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν. Ἄρ θὰ χαθῶ, κάλλιο γὰρ
μὲ φάνε ταῦτα». Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κολοκοτρώνου οὔτε ἀπλήτις
φαντασία ποιητικῇ, οὔτε ἔκφρασις ἀπελπισίας ἐσχάτης, οὔτε ἐπιμο-
νῇ παράλογος καὶ παιδαριώδης ἦσαν. Καθ' ὅσον μὲν ἀπέβλεπον τὸν
πόλεμον, περιεῖχον πολὺν στρατηγικὸν νοῦν· καθ' ὅσον δὲ ἐστρέφον-
το περὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἐδείκνυνον, ποῦ καὶ πῶς ὁ Κολοκοτρώνης
θεώρει ἑαυτὸν χρήσιμον.

Ὡς πρὸς τὸν πόλεμον, ὁ Κολοκοτρώνης μόνον ἤθελε κέντρον τῶν
Πελοποννησίων τὴν Τρίπολιν, καὶ μόνην ἀκτῖνα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ
τὴν Γόρτυνα. Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἐπειδὴ ἐν τῇ Τριπόλει συνεκεν-
τροῦτο ἡ μεγαλητέρα δύναμις τῶν πολεμίων, ἐθεώρουν πολιορκητέαν
αὐτὴν μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, ὅτε διαθέσιμος
ἦθελεν εἶσθαι πολὺς καὶ ἱκανὸς στρατός· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔβλεπε
τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν ἄκρων εὐκολώτερον μὲν, ὀλέθριον ὅμως διὰ
τοὺς ἀκολουθοῦς λόγους· πρῶτον, διότι ἐμελλεν ἐπασχολῆσαι πλείω
ὅπλα τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ὀλίγη ἤρκει δύναμις κατὰ τῶν Μεσ-
σηνιακῶν φρουρίων· δεύτερον, διότι ὁ στρατὸς τῆς Τριπόλεως, ἰσχυ-
ρὸς ὢν καὶ ἀπεριόριστος μένων, ἠδύνατο φέρειν, ὡς ἐκ τοῦ κέντρου,
τὴν διάλυσιν οὐ μόνον τῶν πολιορκιῶν τῶν φρουρίων τῆς Μεσσηνίας,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπάσης κατὰ τὴν Πελοπόννησον· τρίτον,
διότι ἡ πολιορκία τοῦ κέντρου, εἰ καὶ βαρυτέρα ἦν πάσης ἄλλης, κα-
θίστα τοὺς Πελοποννησίους κυρίους τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εὐκόλον σχε-
τικῶς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν·
τέταρτον, διότι, πολιορκουμένου τοῦ κέντρου, οὐδεμίαν τὰ ἄκρα, ὅ-
που ὑπῆρχον φρούρια, ἤλπιζον βοήθειαν ἄμεσον· πέμπτον δὲ καὶ τε-
λευταῖον, διότι ἡ Γόρτυς, μία τῶν κεντρικωτέρων καὶ στρατιωτικω-
τέρων ἐπαρχιῶν, ἐὰν ἐγκατελείπετο, μεθ' ὃν ἔλαβε κτύπον ἠθικὸν τῇ
31 μαρτίου, ἐκινδύνευε, μὴ διασκορπισθῇ ἐντελῶς καὶ κατακρατηθῇ

ὑπὸ τῶν πέριξ αὐτῆς πολεμίων, ὅτε τῆς Τριπόλεως ἡ καθολικὴ πολιορκία ἀνέφικτος ἀπέβαινε.

Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὁ Κολοκοτρώνης, Γορτύνιος ὦν, ἔσχεν ἐκτεταμένην συγγένειαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καὶ ἐπιβροῇν ἰδίαν ἐπὶ τῶν λεγομένων Βλαχοποιμένων ταύτης, τῶν μᾶλλον καρτερικῶν ἐν ταῖς κακουχίαις καὶ ἡσκημένων κατὰ τὸ ὄπλον. Ἐπ' αὐτῆς ἐστήριζε τὴν κυρίαν στρατιωτικὴν ἐνίσχυσιν ἑαυτοῦ, καὶ δι' αὐτῆς πρώτης ἐθεώρει δυνατὴν τὴν συβροῇν δυνάμεων ἱκανῶν περὶ τὴν Τρίπολιν. Ἀληθῶς οἱ Βλαχοποιμένες αὐτοὶ ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης κατὰ λεγόμενα «χειμαδιὰ» τῆς Μεσσηνίας καὶ Ἀργολίδος, ὅπου τὰ κτήνη τούτων ἐδίωκεν ἡ χιὼν τοῦ χειμῶνος ἐκ τῶν βουνῶν, ὥς ἡ ξηρασία τοῦ θέρους ἐκ τῶν πεδιάδων· ἀλλὰ ἡ περίπτωσις αὕτη μόνων ἡμερῶν τινων ζήτημα ἦτο. Δέγων ἄρα ὁ Κολοκοτρώνης: «*Δὲν πάγω πουθενὰ*» καὶ «*Κάλλιο γὰρ μὲ φάνε ἐδῶ τὰ πουλιά*», ἐνόει, οἷαν εἶχε πεποίθησιν μέχρι θανάτου περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πολιορκίας τοῦ κέντρου καὶ περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Γόρτυνος· ἐνόει ἄλλως, ὅτι, προκειμένης τῆς ἀπωλείας τῆς ἐπαναστάσεως ὥς ἐκ τῶν σκέψεων καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἄλλων, αὐτὸς προετίμα ἑαυτὸν βορὰν τῶν ὀρνέων τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ βίον τοῦ λοιποῦ ἄτιμον καὶ πλάνητα (α).

Ἡ ἐννοοῦντες καλῶς τοὺς λόγους τοῦ Κολοκοτρώνου, ἀλλ' ὑπεκφεύγοντες ἔνεκα δειλίας, ἥτις ἐκυρίευσε τότε τὰς καρδίας πολλῶν, ἢ μωραίνοντεςπραγματικῶς, οἱ ἐν Χρυσοβιτισίῳ ὀπλαρχηγοὶ οὐδεμίαν ἔδωσαν προσοχὴν, εἰ καὶ μετέπειτα ἠκολούθησαν τὸ πολεμικὸν σχέδιον τούτου. Ὅτε δὲ ἤρξαντο ἀναχωρεῖν, ὁ Δικαῖος, ἐμπαίζων μᾶλλον ἢ οἰκτείρων τὸν Κολοκοτρώνην, ὥς ἐπιμένοντα ἐν τῇ μονώσει αὐτοῦ καὶ κινδυνεύοντα ὥς τοιοῦτον καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἀγρίων θηρίων, ἐστράφη εἰπὼν πρὸς στρατιώτην τινά: «*Βρὲ, μείρε σὺ μαζή του, γιὰ γὰρ μὴ τὸν φάρ' οἱ λύκοι*». Ὁ στρατιώτης ἦν Λάκων, ὀνομαζόμενος Ἀναγνώστης Δραγώνης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐκάθησε τότε ἐπὶ πέτρας σύννους καὶ βαρύθυμος, βλέπων ἀπομακρυνομένους αὐτοὺς, ἕως ἐγένοντο ἀφανεῖς· ἔπειτα δὲ καταβὰς εἰς τὴν παρὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Χρυσοβιτισίου ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, ἐδεήθη ἐν κατανύξει πρὸς τῆς ἁγίας εἰκόνας λέγων: «*Παναγία μου, βοήθη καὶ τούτῃ τὴν φορὰν τοὺς Ἑλληνας, γιὰ γὰρ ἐμψυχωθοῦνε!*»

Ἐντεῦθεν ὥδευσεν πρὸς τὴν Πιάναν, στερούμενος καὶ πυροβόλου

ἔτι, καὶ μόνον τὸν Λάκωνα καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ ἔχων συντρόφους. Ἀνελπίστως ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τὸν Ἀντώνιον Κολοκοτρώνην, ἐξάδελφον αὐτοῦ, μετὰ ἑπτὰ οἰκείων ἐνόπλων, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοῦτον, γενόμενος ἤδη ἀρχηγὸς ἐννέα στρατιωτῶν. Προχωρήσας δὲ πρὸς τὴν κωμόπολιν Ἐλίσσοντα (Ἀλωνίσταιναν), ὅπου ἱκανοὺς εἶχεν οἰκείους, ἔμαθεν, ὅτι οὔτε ἐν αὐτῇ, οὔτε ἐν τῇ Πιάνῃ ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅλων φυγόντων εἰς τὰ ὄρη. Πυροβολήσας τότε, (ἦν δὲ ἐν περιστάσει ὁ πυροβολισμὸς συνθηματικὸς παρὰ τε τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ τοῖς χωρικοῖς, χρησιμεύων ἀντὶ προσωπικῆς προσκλήσεως ἢ ἐγγράφου εἰδοποιήσεως πρὸς τοὺς πόρρω,) ἐγνωρίσθη παρὰ τῶν ἐν τῷ ὄρει, καὶ καταβάνας τινάς, μέχρι τῶν εἴκοσιν, ἀπέστειλεν εὐθὺς εἰς τὰ χωρία, τὰ μὴ διασκορπισθέντα ὁλοκλήρως ὡς ὀρεινότερα, προσκαλῶν καὶ ἐνθαρρύνων διὰ τοῦ παρὰδείγματος αὐτοῦ οἰκείου καὶ φίλους καὶ πάντα πατριώτην πρὸς τὸν πόλεμον.

Οὕτω κατορθώσας ἐντὸς τριημερίας νεοσυλλεξίαν τινὰ ἐκ τριακοσίων ἐνόπλων, ἔστησε δι' αὐτῶν, ζύμης μικρᾶς, τὸ πρῶτον στρατόπεδον ἐν τῇ Πιάνῃ, χωρίῳ ἀπέχοντι τῆς Τριπόλεως μέχρι τριῶν ὠρῶν· δράστηρίως δὲ ἐνεργῶν ἔτι τὰ πρὸς στρατολογίαν, περιέμενεν ἀριθμὸν ἐνόπλων πλείοτερον, ὅτε ἔμαθεν ἐξελθόντας τοὺς Τούρκους τῆς Τριπόλεως μέχρι τῶν δισχιλίων. Ἰδὼν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐπερχομένους τούτους, ἐφώναξε : « *Ολίγοι εἶναι οἱ Τούρκοι ! κον-»* ράγιο *"Ελληνες !"* Ζητούμενος δὲ παρὰ τῶν στρατιωτῶν, οὐδενὶ ἔδιδε τὸ τηλεσκόπιον. Ἀλλὰ μόλις οἱ Τούρκοι πλησιάσαντες ἐπυροβόλησαν, οἱ τριακόσιοι αὐτοῦ ἐλειποτάκτησαν διασκορπισθέντες ἐλεεινῶς· οὗτος δὲ, μονωθεὶς καὶ πάλιν, ἐκίνησε πρὸς τὸν Ἐλίσσοντα. Οἱ Τούρκοι τότε, ἀμαχητὶ ἐισελθόντες ἔκαυσαν τὴν Πιάναν πρῶτον καὶ τὸν Ἐλίσσοντα κατόπι· πλῆθος δὲ διαρπάσαντες ζῶων παντὸς εἶδους καὶ πραγμάτων, ἐπέστρεψαν ἐπαιρόμενοι καὶ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐπιτυχίᾳ.

Μὴ παραλείψωμεν ἐν γεγονόσι, ἀστεῖον μὲν κατὰ τύπον, βεβαιοῦν δὲ κατ' οὐσίαν τὸν νοῦν καὶ τὸ θάρρος τοῦ Κολοκοτρώνου. Καὶ ὁμιλῶν, καὶ δημηγορῶν, καὶ ἀνταποκρινόμενος, καὶ μόνον τραγωδῶν τὰ λεγόμενα « *κλέφτικα τραγούδια* » οὗτος, αἰέποτε σκοπὸν ἓνα εἶχε καὶ πάσης ἐδράττετο τῆς εὐκαιρίας, ὅπως δεικνύη τοὺς Τούρκους περιφρονητέους, προσβλητέους καὶ ἐπὶ τέλους καταβλητέους. Καθ' ἣν ἐκ τῆς Πιάνης ἔφευγεν ὄραν, εὔρε καθ' ὁδὸν τὴν ἐκ τῆς κωμο-

πόλεως τῶν Μαγουλιάνων Νικόλαον Βούκουραν ἀποκαμώντα, καὶ ἐπὶ τῶν ὀπισθίων τοῦ ἵππου αὐτοῦ ἀπεβίβασεν ἵνα σώσῃ. Ἐπειδὴ δ' ὤδευον παραπλεύρως, αὐτὸς μὲν διὰ τοῦ ὄρους Φαλάνθου, οἱ δὲ Τοῦρκοι διὰ τῆς κοινῆς ὁδοῦ καταδιώκοντες, ἐφώναζε πρὸς τούτους μεγάλη τῇ φωνῇ: «Ποῦ θὰ μοῦ πᾶτε βρὲ σκυλομουρτάταις! αὐριο »σᾶς κάμω μπλόχο ς' τὴν Τροπολιτσά!» Τότε ὁ συνιππεὺς Βούκουρης, κυριευόμενος ὑπὸ δεινοτέρου φόβου, ἰκέτευε τοῦτον λέγων: «Μὴ τοὺς πεισμόνῃς, καπετὰν Θεοδωράκη! ἄφ' τοὺς γὰρ πᾶν ς' «τὸ δῶλόλο!» Ὅποια ἡ διαφορὰ νεοφωτίστου στρατιώτου πρὸς παλαιὸν στρατιωτικόν!

Μετὰ τὴν πρώτην ἀποτυχίαν τῆς Γόρτυνος ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἀπῆλθε συνοδεύσων τὰς οἰκογενείας ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων εἰς τὸ Μεγασπηλαῖον, μονὴν ἀσφαλῆ ἐν εἵδει φρουρίου ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ ἀποτόμου ὄροράχεως ἀνεγειγεομένην. Κατὰ τὴν ὥραν δὲ δὲ αὐτὴν οἱ Παρωρεῖς (Λαγκαδινοὶ) ἀπελπισθέντες ἔτι μᾶλλον, συνεννοήθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων καὶ κατὰ προτροπὴν τούτων διέτιθεντο, ἵνα πέμψωσιν εἰς Τρίπολιν πρεσβείαν βεβαιώσουσαν τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῶν. Ἰδέχ τοιχύτη μετεδόθη συγχρόνως καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις, ἐξ ὧν πολλοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Παρώρειαν συνδιαλεγόμενοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ τῶν Τούρκων (α). Ταῦτα μαθὼν ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, ἀμέσως ἀπέστειλε μεθ' ἱκανῶν στρατιωτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δημήτριον διατεταγμένον, ἵνα καταστρέψῃ πᾶσαν περὶ ὑποταγῆς ἰδέαν· οὗτος δὲ φθάσας ἐν τῇ ἀγορᾷ συνηγμένους τοὺς Τούρκους καὶ διαλεγομένους μετὰ τῶν χωρικῶν, περιεκύκλωσε θανατώσας ἅπαντας. Οὕτως ἐξηλείφθη, ἅμα προκύψαν ἐκ τῆς δεινότητος τῶν περιστάσεων, τὸ μῖασμα πάσης μετὰ τῶν Τούρκων συνεννόσεως· ἡ πρόνοια δὲ αὕτη καὶ ἡ δραστηριότης ἐπὶ μέτρου λυπηροῦ μὲν, ἀλλὰ ἀναγκαίου λόγῳ τῆς κοινῆς σωτηρίας, περιποιεῖ τιμὴν τοῖς Δεληγιάνναις.

Ἐπιστρέφοντας τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Μεγασπηλαίου εἰς Πιάναν, οἱ περὶ αὐτὸν στρατιῶται ἐσκορπίσθησαν μαθόντες τὴν διάλυσιν ταύτης, καὶ μόνοι ἑνδεκα παρ' αὐτῷ ἀπελείφθησαν. Ἰδὼν ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἀπελπισθέντα τοῦτον, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ νυκτὸς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον προσεκτικὸς ὁδοιπορῶν ἐξημέρωσεν ἐν τινι χωρίῳ τοῦ πεδίου, ἐρήμου ἤδη ἀνθρώπων. Οὐδόλως δὲ ἀποθαβρυνθεὶς ἐκ τῆς καταπληκτικῆς αὐτῆς

ἐρηνώσεως, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Μεγαλουπόλει συνηγμένους Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, Διονύσιον Τρουπάκην, Ἀναγνωσταρᾶν καὶ Δικαῖον, ἵνα πλησιάζωσι καὶ καταλάβωσι τὴν Μαρμαριὰν κατὰ τῆς Τριπόλεως. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐπέμενε κατὰ τοῦτο, ἔφ' ὅσον ἀπεδείκνυσεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀπόλλυται ἀφεύκτως, εἰ μὴ τάχιον περιορισθῇ τὸ κέντρον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄλως πνεῦμα καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὄλως ἐπιμονὴν ἔγραψε πανταχοῦ καὶ πρὸς πάντας περὶ τῆς δραστηριωτέρας στρατολογίας καὶ τῆς ταχυτέρας τοποθετήσεως τούτων περὶ τὴν Τρίπολιν. Εὐτυχῶς τὸ πολεμικὸν αὐτὸ σχέδιον παρεδέχθη πλέον, καὶ εὐτυχέστερον οἱ Καλαβρυτινοὶ πρῶτοι σπεύσαντες μετὰ τὴν διπλὴν ἐν τῇ Γόρτυνι ἀτυχίαν, κατέλαβον, ὀλίγοι μὲν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Βασίλειον Πετμεζαίους, περὶ τοὺς χιλίους δὲ κατόπι, τὸ Λεβίδιον, καὶ περὶ τοὺς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τὸ χωρίον Πουδιᾶ, ὅπως προφυλάξωσιν ἀπὸ ἐπαπειλουμένης ἐπιδρομῆς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων, καθ' ἥς «μένεα ἔπνεον» οἱ ἐν Τριπόλει πολέμιοι. Ἦγοῦντο δὲ τῶν μὲν πρώτων ἐν Λεβιδίῳ παρὰ τοὺς ἀνωτέρω Πετμεζαίους ὁ Χαραλάμπου, Θεοχαρόπουλος καὶ Σολιώτης, κατελθόντες ἐκ τῆς Κορίνθου, ὡς καὶ ὁ Ἀναγνώστης Στριφτόμπολας· μετ' αὐτῶν δὲ ἀνεμίγησαν καὶ Τριπολίται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ἀρβόλην· τῶν δὲ δευτέρων ἐν Πουδιᾷ ὁ Ἀσημάκης Σκαλτσᾶς. Ἀπεῖχε τῆς Τριπόλεως τὸ Λεβίδιον ἐπὶ πέντε ὥρας. Ταχέως δὲ πολλὰ ἐπαρχιῶν πολλῶν συνέβρυσαν ὅπλα περὶ τὴν Τρίπολιν, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν μὲν τῷ Πάπαρι τρισχίλιοι Γορτύνιοι, Λάκωνες, Λακεδαιμόνιοι καὶ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, Κανέλλον Δεληγιάννην, Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, Παναγιώτην Ἰατράκον καὶ Ἀναγνωσταρᾶν μετὰ Κεφάλαν, Μητροπέτροβα, Παπατσώνου καὶ Νικητᾶ· ἐν δὲ τῇ Βλαχοκρασιᾷ πεντακόσιοι Λάκωνες καὶ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ Ἀντώνιον Νικολόπουλον· ἐν δὲ τῷ Διασέλω τοῦ Ἐλίσσοντος ἕτεροι πεντακόσιοι Γορτύνιοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πλαπούταν· ἐν δὲ τοῖς Βερβένοις περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους Λακεδαιμόνιοι μὲν ὑπὸ τὸν Κρεββάτῃν καὶ ἐπίσκοπον Θεοδώρητον, Κυνουριεῖς δὲ (Ἀγιοπετρίται) ὑπὸ τὸν Ἰωάννην (ἢ Ἀναγνώστην) Κονδάκην καὶ Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον (ἢ Ἀκουρον). Ἀπεῖχον δὲ τῆς Τριπόλεως ὥρας τὸ μὲν Πάπαρι τρεῖς, ἡ δὲ Βλαχοκρασιὰ ἰσαριθμούς, τὸ δὲ Διάσελον τέσσαρας καὶ τὰ Βέρβενα ὡσάυτως. Τοιαύτη κατὰ πρῶτον ἐσχηματίσθη τῆς Τριπό-

λεως ἡ μεγάλη πολιορκία ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἡ μὲν ἠθικὴ κατάστασις τῶν ἐνόπλων τῆς Πελοποννήσου ὠμολόγητο δεινοτάτη, ἡ δ' ἐπιμονὴ καὶ ἡ χρησιμότης τῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς ἀπαράμιλλος.

Ἡ δὲ πολιορκία τοῦ Ἀκροκορίνθου, συγκροτηθεῖσα, ὡς προείπομεν, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωνᾶ, Παπανίκα, ἡγουμένου Γρηγορίου, Οἰκονόμου Κουντούρων, Διδασκαλοπούλου, Ἀναγνώστου Στέφα (Στεφάνου), Νικολάου Τάσου (Ἀθνασίου), Ἰωάννου Πχνούσου καὶ Ἀθανασίου Μαρκέλλου, κατὰ πρῶτον μὲν ἤρξατο καλῶς, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐν ἐλσεινῇ διετέλει καταστάσει.

Αὐτόθι μετέβησαν τῇ 7 ἀπριλίου ἐκ τῶν Καλαβρύτων ὁ Χαραλάμπου καὶ Θεοχαρόπουλος, φέροντες μεθ' ἐαυτῶν τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Σολιώτην καὶ τοὺς Πετμεζαίους Νικόλαον καὶ Ἀναγνώστην Γκολφίνον, ὅπως ἐμψυχώσωσι μᾶλλον τὰ πνεύματα καὶ βελτιώσωσι τὰ τῆς πολιορκίας ταύτης. Τῇ 8ῃ ἐντυχόντες ἐν τῇ Σκάλα τῆς Κορίνθου μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς πολιορκίας, προτείναν αὐτοῖς τὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τὴν ἰσομοιρίαν τῶν λαφύρων· ἐκεῖνοι ὅμως ἀπέκρουσαν καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην τῶν προτάσεων τούτων, τὴν μὲν ὡς ἀδύνατον, τὴν δὲ ὡς ἄδικον. Τότε ὁ Χαραλάμπου καὶ Θεοχαρόπουλος, εἰδοποιηθέντες τὰ περὶ τῆς παρασκευαζομένης ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων κατὰ τῶν Καλαβρύτων, ἔστρεψαν εὐθὺς ἀπελθόντες τὴν 13 ἀπριλίου εἰς τὸ Λεεΐδιον, ὅπου εὖρον ἐστρατοπεδευμένους τοὺς Πετμεζαίους.

Πολλοὶ ὑπῆρχον οἱ μνηστῆρες τῶν ὑποτιθεμένων θησαυρῶν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκλειομένης οἰκογενείας τοῦ Χουσεὴν Κιαμὴλ βεγῆ. Οἱ Μερτίκαι, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Γεώργιος Κριεζῆς καὶ Δουζήνας, προσελθόντες τῇ 14 ἀπριλίου ὑπὲρ τῆς πολιορκίας ἐπὶ κεφαλῇς τῶν Καλαβρίων καὶ Αἰγινήτων καὶ μετὰ δύο ἱκανῆς χωρητικότητος τηλεβόλων, συνεπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν ἀπὸ σκοποῦ καὶ τὸν Ἰβραχὴμ Τσαούσην καὶ ἑτέρους τέσσαρας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τῆς Αἰγίνης, ἐνοῖς ᾧ καὶ τις τῶν ἐν Ἀθήναις Τούρκων, αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ θάλασσαν, ἐπιτήδειος τηλεβολιστής. Παρευθὺς ὁ Χριστόδουλος Μερτίκας ἀπέσειλεν εἰς τὸν Ἀκροκορίνθον, ἐν ἀγνοίᾳ ὅλων τῶν ἄλλων πολιορκητῶν, ἵνα τῶν αἰχμαλώτων, τὸν τηλεβολιστὴν, προτείνας τοῖς πολιορκουμένοις, ἵνα παραδοθῶσι πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ ὑποσχέσεσι μεγάλαις. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι κατεφρόνησαν τῆς προτάσεως καὶ τῶν ὑποσχέσεων τούτου· οἱ δ' ἄλλοι τῶν πολιορκητῶν, μαθόντες τὰ γενόμενα, ἐταράχθησαν τάσῃ

μᾶλλον, ὅσω τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου ἐρρίπτοντο ἕκτοτε δι' ἐπι-
 τυχοῦς εὐθυβολίας καὶ δι' ἐπαισθητῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ζημίας.
 Ἐκδικούμενος τότε ἐκδίκησιν ἀγενῆ ὁ Μερτίκας καὶ ἐξιλεῶν, οὕτως
 εἶπεῖν, τὸν στρατὸν, ἐθανάτωσεν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιορ-
 κουμένων τοὺς τρεῖς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων. Ἀλλ' ἀντεκδι-
 κούμενος καὶ ὁ ἀπολειφθεὶς Ἰβραχὴμ Τσκούσης ἐδολοφόνησε κοιμώ-
 μενον τὸν ἀδελφὸν τούτου Γεώργιον Μερτίκην, νέον κάλλιστον καὶ
 ἀνδρεῖον· φεύγων δὲ καὶ κυνηγούμενος, ἀντεφονεύθη καὶ οὗτος.

Διὰ τῶν τηλεβόλων τοῦ Κλάδου, τῶν Αἰγινητῶν καὶ τῶν Καλα-
 θριῶν ἐσχηματίσθη τηλεβολοστοιχία τις ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κωνο-
 εἶδους γεωλόφου τοῦ Πεντεσκουφίου, θέσεως, ἀφ' ἧς καὶ μόνης προ-
 σεδάλλετο τὸ φρούριον. Ὁμοιάζει αὕτη τὸν ἀπέναντι τῆς Ἀκροπό-
 λεως Ἀθηνῶν λόφον τοῦ Φιλοπάππου. Καὶ ἐπὶ τῆς Ἑταιρίας καὶ κα-
 τὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἰωάννης Κλάδος προσήνεγκεν ὑπηρεσίας
 ὠφελίμους, ὡς ἄνθρωπος τίμιος καὶ πατριώτης Ἑλλήν, δι' ἧς κα-
 τεῖχε θέσεως ἐπισήμου Ῥώσσου ὑποπροξένου ἐν Ἰδρα, καὶ δι' ἧς
 ἀπήλαυνεν ὑπολήψεως κοινῆς παρὰ τοῖς Ὑδραίοις, ὡς ἐγκατεστημένος
 πητρόθεν ἐν τῇ νήτῳ ἀπὸ πεντηκονταετίας. Πολεμοφόδια, τηλεβό-
 λα, πυροβόλα, ξίφη καὶ διάφορα ἄλλα ἀναγκαῖα προμηθεύων διὰ
 δαπάνης ὡσεπιπολὺ ἰδίας, ἐχορήγει τοῖς πολιορκοῦσι τὸν Ἀκροκό-
 ρινθον πολλὴν καὶ πρωτίστην τὴν βοήθειαν. Ὁ αὐτὸς, ἐφοπλίσας
 κατὰ τὸν ἀπρίλιον καὶ τὸ πλοῖον ὁ Νέστωρ, διοικούμενον παρὰ τοῦ
 Κωνσταντίνου Μεθενίτου, Ὑδραίου, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σαρωνικὸν
 κόλπον κατὰ τοῦ Ἀκροκὸρίνθου.

Ἀλλ' ἡ πολιορκία ἐδιοικεῖτο δυστυχῶς πολυκέφαλος, ὡς ἔχουσα
 οὐ μόνον ἀρχιστράτηγον τὸν Παναγιώτην Βαφιοπούλον (α), ἀλλὰ καὶ
 ὑπαρχιστράτηγον τὸν πρὶν Ἰάκωβον Θεοδωρίδην καὶ ἔπειτα Ἀχιλ-
 λέα. Ἀμφότεροι οὗτοι, καὶ πνεύματος περιωρισμένου καὶ ἀξίας μη-
 δεμιάς ὄντες, διεφέροντο «περὶ ὄνου σκιάς» καὶ ἀντέπραττεν ὁ εἰς
 κατὰ τοῦ ἄλλου, ὥσανει εἶχον οὗτος ἢ ἐκεῖνος βέβαιόν τι ἐπὶ χειρας.
 Σὺν τούτοις δὲ καὶ ὁ Μερτίκας αὐτοκέφαλος ἐνήργει καὶ αὐθαιρέτως
 διέταττε περὶ πάντων. Ὑπῆρχέ τις ἐπαρχιακὴ διεύθυνσις ἐπὶ τῆς
 τροφολογίας καὶ τροφοδοσίας, προΐσταμένου τοῦ Σταύρου Νικολάου·
 ἀλλὰ τὰ πάντα παρέλυνον ἔνεκα τῆς τριπλῆς στρατιωτικῆς ἀρχηγίας.
 Τότε ὁ ἀρχιμυηδρίτης Δικαῖος ἦλθεν εἰς Κόρινθον πρὸς τακτοποίησιν
 τῆς πολιορκίας, σκοπεύων συγχρόνως καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν θη-

σχυρῶν τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ. Παρουσιάσθεις ὡς γενικὸς ἀρχιστράτηγος, ὑπεδέχθη παρ' ἀπάντων μετὰ πλείστης ὑποκλίσεως καὶ σεβασμοῦ· ἐπιθεωρήσας δὲ τὸν στρατὸν εὗρεν ἐκ τῆς Μεγαρικῆς μὲν πεντακοσίους, Κορινθίους δὲ διακοσίους, καὶ Καλαβρίους μετὰ Αἰγινήτων ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. Αὐστηρῶς δὲ διοικῶν συνέστησε δημογεροντείαν, μετεσχημάτισε τὸν Βαφιόπουλον ἀπὸ ἀρχιστρατήγου εἰς γενικὸν ἔφορον, καὶ διώρισε τὸν Μερτίκαν ἀρχιστράτηγον τῶν Καλαβρίων, Αἰγινήτων καὶ Κορινθίων. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς ἄμμου ὤκοδόμησε.

Ἢ δὲ τῆς Ναυπλίας πολιορκία, συγκεκροτημένη ὑπὸ τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Ἀγίου Δημητρίου (Ξεροκαστελιώτην), ἀρχιμανδρίτην Ἀρσένιον Κρέσταν, Τάσον Νέζον, Στάϊκον Σταϊκόπουλον (α), Μεδδῆν, Κωνσταντῖνον Κακάνην, Βεκιάρην, Γκίκαν Λάμπρου καὶ Γεώργιον Λύκον, διελύθη, ἅμα ὑπάρξασα, τῇ 10 ἀπριλίου. Οἱ ἐν Ναυπλίᾳ Τοῦρκοι, ἡ ὥς γνωρίζοντες τὰς ἐπὶ τοῦ Πάσχα συνήθεις εὐθυμίας τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὥς παρατηροῦντες τὴν κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην γινομένην κραιπάλην, ἐξώρμησαν, αἴφνης ἐπιπεσόντες, καὶ εἰκοσιτρεῖς μὲν ἐφόνευσαν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς Αὐγού, ὅλους δὲ διεσκόρπισαν κακῶς ἔχοντας, καὶ τὸν ἐκ Μάσσης (Κραυιδίου) Γεώργιον Λεμπέσσην ζωγρήσαντες ἀνεσκολόπισαν. Τοῦτο μαθόντες οἱ πλοίαρχοι τῆς θαλασσίας πολιορκίας Λασκαρίνα Πούπλη καὶ Γκίκας Βότασης, ἀνέβησαν εἰς τὸ Ἄργος, ὥπως ἐνεργήσωσι τὴν ἐπανάληψιν τῆς γνήνης πολιορκίας. Ἐκεῖ ὑπεδέχθησαν παρὰ τῶν Ἀργείων διὰ τιμῆς μεγάλης καὶ ὡς θεοὶ σωτῆρες. Ἡ Λασκαρίνα ἦτο φαινόμενόν τι κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ προῖον τῆς φύσεως ἑκτακτον. Παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἀργείοις ἐθεωρήθη ὡς ἄλλη Τελεσίλλα ἐπὶ τοῦ πολέμου τῶν ἀρχαίων Ἀργείων κατὰ τῆς Σπάρτης. Καθὼς ἐκείνη, γυνὴ μεγάλης παιδείας καὶ γενναίας καρδίας, ἔσωσε τὴν πατρίδα αὐτῆς παραταχθεῖσα κατὰ τοῦ βασιλέως Κλεομένους· οὕτω καὶ αὐτῇ, ἀπαίδευτος μὲν ὄλως, ἀλλὰ μεγαλόφρων καὶ ἐλευθεριάζουσα, ἐνδεδυμένη ὡς γυνὴ καὶ ὠπλισμένη ὡς ἀνὴρ, ἦλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἀργείων, καὶ ὄλων τὴν νέκν πρὸς τὸν πόλεμον ὀρμὴν ἐξῆψε. Ἡ Λασκαρίνα, ἀναπληροῦσα τὸν σύζυγον ὡς χηρεύουσα (β), μόνη ἐδιόικει ἤδη τὸ πολεμικὸν μετασχηματισθὲν πλοῖον αὐτῆς, καὶ πρώτη ἐνέπνεε τοῖς πᾶσι καὶ σέβας πρὸς ἑαυτὴν καὶ φιλοτιμίαν πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐνώπιον ταύτης ὁ ἄνθρωπος ἀνὴρ ἡσχύνετο, καὶ ὁ ἀνδρεῖος ὑπεχώρει. Οὕτω καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς γυναικὸς ταύτης ἀπεδεί-

χθη, ὅτι τὸ γυναικεῖον φύλλον, ὅπερ «ὁ Θεὸς παρεσκεύασεν ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα» κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ἄξιόν ἐστιν ἐργασιῶν ἀνωτέρων, καθ' ἃ ἐπὶ διαφορῶν ἐποχῶν ἔδωσε παραδείγματα. Τέλος δὲ, ἀνδρώδης καὶ ὑπερμαζῶσα, πλήρης δὲ πνεύματος, ἐτοιμότης λόγου καὶ θάρρους, ἡ Λασκαρίνα, τρεῖς προσενηγοῦσα ἡρώας υἱοὺς θύματα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐπέβαλε τότε τοῖς ὀπληρχηγοῖς τὸ καθῆκον, ὅπως ἐπανέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὰς προτέρας θέσεις αὐτῶν καὶ ἐπαναλάβωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας· ὁ δὲ ἀξιόλογος Βότασης ἐχορήγησε τοῦτοις καὶ πυριτοβολὰς καὶ χρηματικόν τι. Τότε ἐστρατοπέδευσε κατὰ τὴν Ἄριαν καὶ τὸ Κατσίγγριον ὁ Σταΐκος ἐπὶ κεφαλῇς ἐννεακοσίων Ἀργείων καὶ λοιπῶν ἐνταυτῷ κατελήφθη καὶ ὁ μυλὼν τῆς Λερναίας λίμνης (οἱ Ἀφεντικοὶ λεγόμενοι μύλοι) ὑπὸ διακοσίων.

Ἡ δὲ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμνηᾶς, συγκροτηθεῖσα ἀπὸ τῆς 28 μαρτίου ὑπὸ τὸν Τσανετᾶκην Γρηγοράκην, Πιερράκον Γρηγοράκην, Δημήτριον Τσιγκουράκον καὶ Πετροπουλάκιδας (Λάκωνας), τὸν Γεώργιον Μιχαλάκην καὶ Θεόδωρον Γούλεον (Βρασιεῖς), καὶ τὸν Γεώργιον Δρίβαν (Ἐπιδαύριον), ὥδευε κελῶς. Οἱ Τοῦρκοι, περὶ τὰ 450 ὅπλα, κατὰ πρῶτον ἀπεπειράθησαν τῆς τύχης ἑαυτῶν, ἐξελθόντες τῇ 5 ἀπριλίου εἰς τρία μέρη καὶ μετὰ τῶν πολιορκητῶν συμπλακέντες κατὰ τὰς θέσεις Συκέαν, Φοινίκι καὶ Ἅγιον Νικόλαον ἐπὶ τινὰς ὥρας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατῴρθωσαν συλλέξαντες ἱκανὰ κερασφόρα ζῶα, ἀλλ' ἔπειτα ἀπώλεσαν ἅπαντα τραπέντες εἰς φυγὴν βιαίαν. Ὁ Μουσταφᾶ βεγῆς τότε, κλείσας τὴν θύραν τοῦ ἐπὶ τῆς γεφύρας πύργου, ἠνάγκασε τούτους, ὅπως σφοδρότερον ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥς μὴ γινομένους ἄλλως δεκτοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἐντεῦθεν εἰς χεῖρας ἦλθον Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, ὅτε οἱ πρῶτοι ἀπώλεσαν ἕξ Λαγιάτας τῆς Λακωνίας, καὶ οἱ δεύτεροι ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα νικηθέντες. Ἐκτοτε, γνωμοδοτήσῃ τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ Ἀτσέπη, διέκοψαν τὴν γέφυραν τῆς εἰσόδου οἱ Τοῦρκοι· οἱ δ' Ἕλληνες ἐπλησίασαν κατέναντι τοῦ φρουρίου, αὐξάνοντος πάντοτε τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Ἐγκαίρως δὲ ἀπεκλείσθη καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ Ἐπίδauρος Λιμνηᾶ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν πετσειωτικῶν πλοίων, ὥς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐνὸς ἐτέρου τοῦ Παναγιώτου Μαυρομμάτου Βουτσουναρᾶ, ἐκ Γυθείου. Τοὺς Τούρκους κατέπληξε μᾶλλον ἢ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, εἰ καὶ ἐν πεποιθῇσι ἐθέρουν πρόσκαιρα τὰ πράγματα ταῦτα.

Ἡ δὲ τῆς Κορώνης, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μαυρομιχάλην καὶ Γεώργιον Δαρειώτην κατὰ πρῶτον, διελύθη παραδόξως, ἅμα ἐμφανισθείσης μιᾶς Ἀφρικανῆς νηός. Οἱ Κορωναῖοι τότε, συλλαβόντες τὸν Δαρειώτην μετὰ δύο ἐτέρων, μετήνεγκον εἰς τὴν κώμην Γαμπριά, ὅπως ἐν περιπτώσει παραδώσωσιν αὐτὸν τοῖς Τούρκοις, ὡς μόνον ὑπεύθυνον. Ἀλλὰ, φθάσαντος μετὰ δύο ἡμέρας τοῦ τε Ἡλίου Κατσάκου Μαυρομιχάλου καὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ Δαρειώτου μετὰ ἱκανῶν στρατιωτῶν, ἡ πολιορκία ἐπανελήφθη. Ταύτην δὲ ἐσχημάτισε πλήρη κατὰ γῆν ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, κατόπιν ἐλθὼν ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ σώματος Λακωνῶν, μεθ' ὧν ἠνέωθησαν καὶ τριακόσιοι πεντήκοντα Κορωναῖοι ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Καραπάυλον. Οἱ πολιορκοῦντες ἀπεῖχον τοῦ φρουρίου μέχρι μιᾶς ὥρας, καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων, συνεχεῖς γινομένας, πάντοτε ὑπερέτερου. Οἱ Κορωναῖοι ταχέως ἐγυμνάσθησαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου ὑπὸ τοὺς Λάκωνας· τοῦτο δὲ ἔφερεν εἰς ἀπορίαν τοὺς Τούρκους, γνwrίζοντας, ὅπως ὑπῆρχον πρότερον ἄπειροι οὗτοι.

Τῆς δὲ Μεθώνης καὶ Πύλου αἱ πολιορκίαι ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπισκόπου Μεθώνης Γρηγορίου ἐνοῦνται σχεδὸν, ὡς ὀλίγον ἀφιστάμεναι ἢ μία τῆς ἄλλης. Ἡ τῆς πρώτης ἀνεπτύχθη σπουδαιοτέρα κατὰ μεσοῦντα μᾶλλον, ἀρχηγούντων τοῦ Νικολάου Γεωργακοπούλου, Ἀναγνώστου Βουτιέρου καὶ Εὐσταθίου Δρακοπούλου· ἀμφοτέρων δ' ἐγένετο ἔναρξις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὸν Πικπατσόρην, Ἰωάννην Μέλιον, Παναγιώτην Δούφαν, Σιράκον, Ἀθανάσιον Γρηγοριάδην, Νικόλαον Πονηρόπουλον καὶ ἄλλους, ὡς ἀκολούθως.

Τῇ 29 μαρτίου κινήσαντες ἐκ τῶν Φιλιατρῶν οἱ Τριφύλιοι πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Πύλου καὶ Μεθώνης, ἀπήντησαν πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς πρώτης καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας περὶ τοὺς τετρακοσίους Ἀρκαδίους Τούρκους, ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, καθ' ὃ εἶχον σχέδιον (α). Ἐνόπλους καθ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ σημαίας ἀναπεπταμένας βλέπουσιν ἤδη οἱ Τοῦρκοι ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν, ὡς πιστῶν ὑπολαμβανομένων ῥαγιάδων, ἀπέλυσαν καὶ ἐγγραφον, καθ' ἣν ἀνεχώρουν ἡμέραν ἐκ τῆς Κυπαρισσίας. Ἀλλὰ νομίζοντες καὶ πάλιν, ὅτι ἀπάτη καὶ παραφορὰ ὤθησαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς χθὲς ταπεινοὺς δούλους ἑαυτῶν, ἢ ὑποκρινόμενοι καὶ δοκιμάζοντες, διότι ἔβλεπον αὐτοὺς πολυαριθμοτέρους, ἀπέτειναν ἡγεμονικῶς τῷ τρόπῳ τοὺς ἀκολούθους λόγους: «Βρὲ ραγιάδες, γυρίστε πίσω εἰς τὰ σπήτιά σας,

»καὶ μὴ σᾶς σήκωσ' ὁ Θεὸς τὸν τοῦ. Ποῦ εἶναι οἱ Κιράλιδες
 »καὶ ἡ φραγκιά, ποῦ πολεμᾶνε γιὰ σᾶς ξηρᾶς καὶ πελάγου; 'Ε-
 »μεῖς δὲν τοὺς βλέπουμε. Καὶ σεῖς μονάχοι θὰ φάτε τὰ κεφά-
 »λλα σας, δόλλοι, θὰ χαθῆτε καὶ σᾶς λυπόμαστε». Ἀποκριθέντων
 ὅμως τῶν Τριφυλίων διὰ τῶν πυροβόλων καὶ δι' ὕδρεων τῶν αὐ-
 θαδεστέρων, ἀπεσύρθησαν μετὰ τινα ἀκροβολισμὸν, ὃν ἐπεχείρησαν
 ὡς δοκίμιον μᾶλλον τοῦ θάρρους τῶν Ἑλλήνων, ἢ τῆς τύχης τῶν ὀ-
 πλων ἑαυτῶν.

Αὐθημερὸν ἕτεροι ὀκτακόσιοι Τριφύλιοι, φθάσχντες ὑπὸ διαφό-
 ρους ὑφοπλαρχηγοὺς τῶν χωρίων καὶ τὸν Πονηρόπουλον, ἠΰξησαν
 τὴν δύναμιν τῶν πρώτων μέχρι χιλίων καὶ ἐξκοσίων. Τότε οἱ μὲν
 πλείους ἐτοποθετήθησαν ἐν θέσει τινὶ πετρώδει καὶ ὀχυρᾷ ἀπέναντι
 τῆς Πύλου καὶ ἐν ἀποστήματι ἑνὸς περίπου τρίτου τῆς ὥρας τρια-
 κόσιοι δὲ ὑπὸ τὸν Δούφαν κατέλαβον τὸ Παλαιοχώρι ἢ Μεσοχώρι,
 τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀφιστάμενον τοῦ φρουρίου τῆς Μεθώνης. Τῇ
 δ' ἐπιούσῃ, 30 μαρτίου, ἀφίκετο μετὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα Πυλίων
 καὶ Μεθωναίων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Οἰκονομίδην καὶ Γεωργακόπουλον
 ὁ Μεθώνης Γρηγόριος. Ἦν δ' οὗτος εἷς τῶν χρησίμων ἀνδρῶν τῆς
 ἐποχῆς, ἐπιβάλλων τοῖς λαοῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων καὶ τὴν ὑπα-
 κοὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ καθῆκον πρὸς τὸν πόλεμον. Εὐπατρίδης
 Τριφύλιος, χαρακτῆρος ἀτρομήτου καθ' ὅλα, διεκρίνετο ἐπὶ ἐνθέρ-
 μῳ πατριωτισμῷ, ὃν ἔκρινε μετὰ τῆς ἀρχιερατικῆς σοβαρότητος καὶ
 ἐπιρροῆς. Ἐκαυχᾶτο λεγόμενος Δρέας (α). Ἀμέσως δὲ ἀνεκήρυξεν αὐ-
 τὸν ἀρχηγὸν τῶν δύο πολιορκιῶν Πύλου καὶ Μεθώνης ὁ ἐκεῖ στρα-
 τὸς· καὶ οὕτω μετὰ τὸν μητροπολίτην Γερμανὸν καὶ τὸν ἐπίσκοπον
 Θεοδώρητον ἐλογίζετο οὗτος τρίτος ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰσχυρῶν ἀρ-
 χιερέων κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Μετ' οὐ πολὺ προσετέθησαν τῇ
 πολιορκίᾳ τῆς Πύλου καὶ Ἴονιοι περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ὑπὸ
 τὸν Μερκάτην, μεθ' οὗ συνηγωνίζοντο καὶ ὁ Διονύσιος Ὁρφανὸς, Δη-
 μήτριος Γουζέλης, Διονύσιος Κώπας, Εὐαγγέλης Πανᾶς καὶ Σπυρί-
 δων Ἀβατιέλος.

Καταστάσης οὕτω τῆς διπλῆς πολιορκίας ἐκ δισχιλίων περίπου,
 ἥρξαντο ἀδιόκοποι οἱ μεταξὺ πολιορκούντων καὶ πολιορκουμένων ἀ-
 κροβολισμοὶ, καθ' οὓς οἱ πρῶτοι, ἀίθεις πρὶν, συνείθισαν τάχιστα,
 περιφρονοῦντες ἔτι καὶ τὰ τηλεβόλα καὶ τὰς βόμβας τῶν δευτέρων.
 Ἐλείπετο ὅμως ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη

ματαίας ἐδείκνυε τὰς γινομένας κατὰ γῆν προσπαθείας. Ἐτι δὲ πλέον ἢ περίπτωσις αὕτη οὐχὶ μικρὰν διέσπειρεν ἐπὶ ἡμέρας τινὰς τὴν ἀπελπισίαν, ἣν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ διὰ παντὸς τρόπου καὶ διὰ ψευδῶν ἐκάστοτε πλασσομένων ἀγγελιῶν διεσκέδαζον. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἤγγιζεν ἤδη καὶ ἡ 40 τοῦ ἀπριλίου, δι' ἣν οἱ χωρικοὶ στρατιῶται ἤρξαντο ἐπανακάμπειν εἰς τὰ ἴδια, θεωροῦντες ἀσεβοῦντας ἐαυτοὺς, ἐὰν μὴ ἐορτάσωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν τὸ Πάσχα. Ἐντεῦθεν κατήντησαν ἀπολειφθέντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐν μὲν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πύλου μετὰ μόνων ὀγδοηκονταπέντε ἐντοπίων, ἐν δὲ τῇ τῆς Μεθώνης μετὰ πεντήκοντα ἑξ, καὶ μόνον ἀκέραιον ἔμενε τὸ μικρὸν Ἴόνιον σῶμα. Ἦσαν ἐπομένως οὗτοι πάντες οὐχὶ στρατὸς ἤδη πολιορκῶν, ἀλλὰ προφυλακὴ τις ἀπλουστάτη. Ἐξ αὐτῆς δ' ὠφελούμενοι τῆς περιστάσεως οἱ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι, ἐξῆλθον ὑπὲρ τοὺς ἐξακοσίους μετὰ τὴν πρωΐαν τῆς 41, καὶ ἰσχυροὶ ἐπέπεσον, ὅπως ἀφανίσωσι τοὺς ὀλίγους καὶ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἰδοὺ ὁ κίνδυνος δευτέρας ἐκδόσεως τῆς Ναυπλίας, κίνδυνος ἀπειλῶν ἔτι τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν πλησιεστέρων χωρίων καὶ κωμοπόλεων, ὡς εὐωχουμένων διὰ τὸ ἐπίσημον τῶν ἡμερῶν. Χάρις δὲ μεγίστη εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ Ἴόνιοι, ἀντιστάντες μετὰ σταθερότητος· χάρις ὡσαύτως εἰς τὸν Δούφαν, ἄνδρα εὐκίνητον καὶ ὀρμητικόν, ὃς ἔδραμε βοηθὸς ἐκ τοῦ Μεσοχωρίου, καὶ δις πυροβολήσας καθ' ὁδὸν ἐνετύπωσε τοῖς ἐχθροῖς τὴν ἰδέαν περὶ ἰσχυρᾶς ἐπερχομένης βοηθείας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες οὕτως ἀπὸ πάσης ἐπιτυχίας, ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω, μικρὰ ζημιωθέντες. Οἱ ὀλίγοι οὕτως ἐσώθησαν· ἡ δὲ πολιορκία συνετηρήθη παραδόξως καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐσχάτην ἑλλειψιν πολεμοφοδίων (α).

Τὸ γεγονός τοῦτο, καίτοι λόγου μικροῦ ἴδιον, ἐμεγάλυναν ἀπὸ σκοποῦ πρὸς ἐμψύχωσιν κοινὴν οἷ, τε ἀρχηγοὶ καὶ ἑφοροὶ, κατορθώσαντες οὕτω ταχυτάτην τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐνόπλων. Τῇ 31 ἀπριλίου τὸ στρατόπεδον συνεπληρώθη, καὶ προσέτι ἐνισχύθη διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Κωνσταντίνου Πιερρᾶκου Μαυρομιχάλου, ἀφιχθέντος αὐθημερὸν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι Λακωνίων. Ἀντὶ πολλῶν ἄλλων τὸ πρόσωπον αὐτὸ, ὡς διακρινόμενον ἐπὶ ἀνδρεία καὶ ἱκανότητι πολεμικῇ, μέγала ὑπισχνεῖτο. Ἐκτοτε οἱ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι οὐδόλως ἐξήρχοντο πέραν τοῦ προαστείου. Πολεμικῶς οὐδεμίαν τὸ φρούριον εἶχεν ἀνάγκην, ὡς ὀχυρὸν φύσει ἀπέναντι πολιορκητῶν ἀτάκτων καὶ

ἐλλειπῶν παντός ἁρμοδίου πολιορκητικοῦ ὄπλου· ἀλλ' οἰκονομικῶς ἐν κακῇ διέκειτο καταστάσει, ὥς ἀνεφοδιαστον εὐρεθὲν καὶ ἐξ ἀνάγκης παραδεχθὲν ἀριθμὸν μέγαν γυναικοπαίδων. Δις διὰ πλοιαρίων μικρῶν κατῴρθωσε τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης τὴν ἀποστολὴν τροφίμων εἰς τὸ τῆς Πύλου· ἀλλ' ἐκωλύθη πλέον πᾶσα ἀποστολὴ τοιαύτη, ἅμα, ἀπὸ τῆς 18 μαΐου, ἔφθασαν τὰ πετσειωτικὰ πλοῖα, ἀποκλείσαντα καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν τε Πύλον καὶ Μεθώνην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλα παρεῖχον πράγματα οἱ Λαλαῖοι, καὶ μᾶλλον οἱ Λαλαιογαστουναῖοι, τὰ δευτερεῖα φέροντες τῶν ἐν Τριπόλει πολεμίων. Μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ Χλουμουτσίου ἐξεστράτευσαν οὗτοι πλήρεις θάρρους κατὰ τοῦ Πύργου, γνωρίζοντες, ὅτι ἡ πόλις αὕτη προεφυλάσσετο πρὸς μόνων τῶν κατοίκων, οἷς προσετίθεντο ἐβδόμηχοντα Ἑλεοὶ (Ἀγουλινιστιῶται) ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Μοσχούλαν, καὶ ἑκατὸν Ζακύνθιοι καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοὺς Καθασαίους. Πάροντες οἱ υἱοὶ Κολοκοτρώνου Πάνος καὶ Ἰωάννης ἠθικὴν μᾶλλον συνδρομὴν ἔφερον. Τοὺς δὲ Λαλαίους, περὶ τοὺς χιλίους λογιζομένους, ἠκολούθουν κατ' ἀνάγκην καὶ διακόσιοι χωρικοὶ ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Λάλα, ὥς ἀκινήτων ἔτι μενόντων διὰ τὴν δεινὴν θέσιν, ἐν ᾗ ὑπῆρχον.

Ἀπέναντι τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐν ἀποστήματί τινι τοποθετηθέντες τῇ 2 ἀπριλίου οἱ Λαλαῖοι, ἐζήτησαν πρὸς τῶν Πυργίων «γῆν καὶ ὕδωρ» ἀπειλοῦντες, ὅτι θύσουσιν ἄλλως καὶ ἀπολέσουσι, νίπτοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κρίματος. Οἱ πρώτιστοι τῶν Πυργίων Βιλαέτης, Παπασταθόπουλος, Κρεστενίτης, καὶ Μητσόπουλος, ὥς καὶ οἱ υἱοὶ Κολοκοτρῶναι, Μοσχούλας καὶ Καθασαῖοι, ἀπεκρίθησαν εὐθὺς, ὅτι πολεμήσουσι, καὶ συνεβούλευσαν μάλιστα τοῖς Λαλαῖοις, ἵνα προσελθόντες ἐκεῖνοι προσκυνήσωσι, πρὶν ἢ ἀπολεσθῶσι. Ἡ ἀπάντησις ἦτο γενναία· ἀλλὰ συνεφώνει καὶ πρὸς τὰ πράγματα, ἐν ᾗ ἡ ὅλη δύναμις τῶν Πυργίων συνίστατο ἐκ πεντακοσίων πεντήκοντα, καὶ τούτων πρωτοπείρων ὥσπεριτοπλεῖστον; Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἦτο ἐπαινετός· ἀλλὰ συνωδεύετο καὶ μετὰ τῆς πολεμικῆς προνοίας;

Ἀδιαφορήσαντες οἱ Πύργιοι περὶ τε τῆς ἀμέσου ἀποχωρήσεως τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀναγκαιοτέρων κινήτων, συνήχθησαν κατὰ τοὺς ἄλωνας καὶ ἐκεῖ συνεζήτουν περὶ τῶν καταληπτέων θέσεων· ἐγνωμοδότην δ', ὅπως ὀχυρωθῶσιν, οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς πόλεως, οἱ δὲ ἐκτὸς κατὰ τοὺς ἀμπελώνας, ἀνοίγοντες

χάνδακας καὶ σκάπτοντες βόθρους, κοινῶς λεγομένους «γούδας». Ἄλλ', ἂν ἐννοῇται τῶν χανδάκων ἡ ἀνάγκη, ἡ τῶν βόθρων ὁποία τις ἦν; Καὶ, ἂν ἀπέβλεπον τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ οἱ γνωμοδοτοῦντες περὶ αὐτῶν, ὅποσοι ἄρα ἀπητοῦντο οἱ βόθροι, ἵνα φέρωσιν ἀποτέλεσμά τι; Οἱ πλείους ἐν τοσοῦτῳ συνεφώνησαν περὶ τῆς ὀχυρώσεως ἑαυτῶν ἐν τῇ πόλει. Ἄλλ' ἀναστὰς εἷς, Ἀγγελῆς Δυβραΐος ὀνόματι καὶ ἔμπορος τὸ ἐπάγγελμα, ἀπετάθη πρὸς ἅπαντας ἐντόνως εἰπὼν: «*Εἴ-
ναι ντροπὴ νὰ ὀχυρωθοῦμε σὰν γυναῖκες μέσ' εἰς τὰ σπήτια! Πρέ-
πει νὰ δείξωμε στήθος εἰς τὸν ἐχθρὸν ὡς ἄνδρες! Ἐγὼ πρῶτος δι-
νω τὸ παράδειγμα!* Ἡ φιλοτιμία ἐντεῦθεν ὑπεχρέωσεν ἅπαντας, ὅπως καταλάβωσι τὰς ἔξω τῆς πόλεως θέσεις.

Πρῶτον δὲ τῆς ἐπιούσης, 3 ἀπριλίου, οἱ Λαλαῖοι τριμερεῖς σχη-
ματισθέντες ἐπέπεσον, καὶ μετὰ ὀλίγην ἀντίστασιν ἐξέβαλον τῶν θέ-
σεων τοὺς Πυργίους, ἐξ ὧν περὶ τοὺς διακοσίους προέφθασαν κατα-
λαβόντες διαφόρους τῆς πόλεως ἐκ τῶν ὀχυρωτέρων οἰκίας, οἱ δ' ἄλ-
λοι μετὰ Παπασταθοπούλου καὶ τοῦ Κρεστενίτου κατέφυγον εἰς τὴν
μονὴν Σκαφιδιάς καὶ τοὺς πλησίον λιμένας. Τότε ἐκενώθη καὶ ἡ πό-
λις κακῶς, πλοῖα δὲ ζακύνθια ἔσωσαν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς αἰ-
χμαλωσίας πολὺ πλῆθος. Πρὸς τοῦτο συνέδραμον οὐχ ἥττον δύο
τινά' πρῶτον, ὅτι οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις κλεισθέντες Βιλαέτης, Μοσχού-
λας, Κολοκοτρῶναι, Καθασαῖοι καὶ Μητσόπουλος ἐπησχόλησαν τοὺς
εἰσβαλόντας Λαλαῖους ἐπὶ ὀκτὼ ὥρας· καὶ δεύτερον, διότι οἱ Λα-
λαῖοι ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν ἀφρουρήτων οἰκιῶν,
τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐν τῷ πεδίῳ ζώων. Ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ,
ἀπωθήσαντες διὰ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τοὺς κλεισθέντας, ὅλην διήρ-
πασαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλιν, φονεύσαντες καὶ αἰχμαλωτίσαν-
τες περὶ τοὺς πεντήκοντα ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδιὰ. Τῶν ζώων
ἡ λαφυραγωγία ἐγένετο ἄπειρος. Μεθ' ὧν δ' αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς
τὸ Λάλα ἐν θριάμβῳ, ἀπολέσαντες μόνους πέντε. Οἱ δὲ υἱοὶ Κολο-
κοτρῶνου ἀνεχώρησαν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν κατὰ τὴν
Γόρτυνα.

Ἀλαζονεῦόμενοι, καὶ εὐλόγως, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχιῶν, οἱ
Λαλαῖοι ἀπεφάσισαν, ὅπως λεηλατήσωσι καὶ τὴν κωμόπολιν Ἐλος
(Ἀγουλινίτσαν), κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ μεγά-
λην ἔχουσαν λιμνοθάλασσαν πολλῆς ἀλιείας. Ὡς ὁ Βιλαέτης τῶν
τοῦ Πύργου, οὕτω καὶ ὁ Μοσχούλας τῶν ἐνόπλων αὐτῆς ἠγείτο, μὴ

συγκρινόμενος μὲν μετὰ τούτου ἐπὶ ἀνδρείᾳ, ἔχων ὁμῶς πᾶτριωτισμὸν καὶ αὐταπάρνησιν ἐπίζηλον. Καὶ τὴν μὲν κωμόπολιν ἐκράτουν οἱ Ἑλεοὶ καὶ τινες Πύργιοι ὑπὸ τὸν Μοσχούλαν· τὴν δ' ὀχυρὰν καὶ δυσδιάβατον θέσιν τοῦ Κλειδίου κατεῖχον ἐβδομήκοντα Κυπαρίσσιοι καὶ Φιλιατρινοὶ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κινᾶν καὶ Ἀναγνώστην Δονᾶν, ὥς καὶ ἄλλοι τόσοι Πύργιοι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον. Ἀλλ' ἐκστρατεύσαντες οἱ Λαλαῖοι τῇ 24 ἀπριλίου, ἔλαθον διαβάντες νυκτὸς τὸν Ἀλφειὸν, καὶ τὴν κωμόπολιν προσέβαλον τῇ ἐπιούσῃ, καίοντες καὶ λαφυραγωγῶντες τὰς μὴ κατεσχημένας πλὴν τῶν Ἑλλήνων οἰκίας. Ὁ Μοσχούλας ἀνθίστατο καρτερικῶς, καὶ οἱ ἐν τῷ Κλειδίῳ εἰδοποιηθέντες ἔδραμον ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς βοήθειαν. Φθάσαντες δὲ ἄνω τῆς κωμοπόλεως ἐπὶ τοῦ λόφου, Δάρδιζα καλουμένου, εὖρον σκοπούς τινας Τούρκους, οὓς ἐπυροβόλησαν· ἀντιπυροβολήσαντες δὲ καὶ οἱ Τούρκοι, ἐβόησαν ἁλβανιστί: «*Ἐρδε Μαριάτμπη με Μαριάτβε ! ἔκινε !*» (Ἦλθεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης μετὰ Μανιατῶν! φεύγετε!) Ἐπειδὴ οἱ Κυπαρίσσιοι καὶ Φιλιατρινοὶ ἐφόρουσαν βράκη μελαμβαφῇ, ὥς οἱ Λάκωνες, ἔφερον δὲ καὶ σημαίας ἐρυθρὰς δύο, οἱ σκοποὶ τῶν Λαλαίων ὑπέλαβον αὐτοὺς ἄλλους Λάκωνας, καὶ αἵτιοι ἐγένοντο, ὅπως τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἄτακτον ἅπαντες οἱ Λαλαῖοι, ἀφ' οὗ οὐκ ἴσχυσαν μάλιστα κατὰ τοῦ Μοσχούλα. Τότε οἱ ἔξω Ἕλληνες κατέλαβον τὸ στενὸν Ἀγιάννης· συγχρόνως ἐξῆλθον καὶ οἱ ἔσω, καὶ ὅλοι ὁμοῦ κτυπήσαντες τοὺς ἐχθροὺς, διαβαίνοντας δρομαίους εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βολάντζης, ἐθανάτωσαν ἑννέα καὶ ἐζώγησαν δεκατρεῖς. Κατὰ πρῶτον ἤδη ἔστρεψαν οἱ Λαλαῖοι νῶτα πρὸς τοὺς Ἕλληνας (α).

Ἡ περίστασις αὕτη κατὰ πολὺ ἐνεψύχωσε τοὺς πεδινοὺς τῆς Ἥλειας. Ἐν τῇ Βολάντζῃ συνεκροτήθη παρὰ τῶν Ἑλέων, Πυργίων καὶ Τριφυλίων ἐν σῶμα ὑπὸ ἐξακοσίῳ· ἕτεροι δὲ Πύργιοι διακόσιοι ὑπὸ τὸν Παπασταθόπουλον, Κρεστενίτην καὶ Μητσόπουλον κατέλαβον τὴν θέσιν Βέχρου, καὶ διαβάντες ἐκείθεν τὸν Ἀλφειὸν ἔκαυσαν τὸ χωρίον Φλώκα. Μετὰ πέντε δ' ἡμέρας οἱ Λαλαῖοι ἀπελθόντες ἐκ δευτέρου εἰς τὸν Πύργον, ἔλαβον γεννήματα καὶ ἄλλα λάφυρα, καὶ μετ' εὐμενείας ἐδέχθησαν χωρικούς τινας πεδινοὺς, οἵτινες ὑπεκρίθησαν ὑποταγὴν, ἵν' ἀποφύγῃσι τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διαβάντες δὲ ἔπειτα τὸν Ἀλφειὸν κατὰ τὴν θέσιν Βέχρου, ἐλαφυραγώγησαν τὰ κάτω χωρία τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἡχμαλώτι-

σαν μέχρι τῶν τεσσαράκοντα ἀόπλων καὶ γυναικοπαίδων.

Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν Πατρῶν σπουδαιότερα ἤδη παρουσιάζει πράγματα. Ὁ

Ἰουσοῦφ πασσᾶς

Διετέλει ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τῶν πολλῶν βέ-
γιδων, τῶν διορισθέντων κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ἦν δὲ υἱὸς τοῦ πο-
τὲ περιωνύμου καὶ ἰσχυροῦ δυνάστου ἐν Σέρραϊς Ἰσμαὴλ βεγῆ, καθ'
ὑπερβολὴν ἀλαζῶν καὶ καλῶς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γνωρίζων. Τὸν
οἶκον αὐτοῦ, ὡς ἀπολαύοντα μεγάλην ἐπιρροήν, ἐπεβουλεύετο πάν-
τοτε ὁ Ἀλῆ πασσᾶς· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ 1820 προσηνέχθη ὁ Ἰ-
ουσοῦφ βεγῆς τῷ σουλτάνῳ ὅργανον πρόθυμον καὶ λίαν ὠφέλιμον.
Ἄλλ' ὁ μάλλον ἀγέρωχος Χουρσὴτ πασσᾶς, μὴ ὑποφέρων τὴν ἀ-
λαζονείαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τοῦ τρόπου, ἀπεμάκρυνεν
ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων, προκαλέσας τὸν
διορισμὸν τούτου ὡς σατράπου τῆς Εὐβοίας, ὅτε ἡ Πελοπόννησος ἀ-
κίνητος ἔτι ἦν, καὶ ἡ ἡσυχία ἐκυρίευσεν καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν
Ἑλλάδα.

Μεταβαίνων οὕτως εἰς τὴν Εὐβοίαν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς, ἔμαθε
καθ' ὁδόν, ἐν τῷ Ἀγρινίῳ φθάσας, τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοπον-
νήσου καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν πολιορκουμένην. Συνέπεσεν ὅ-
πως συμπολιορκῶνται ἐν αὐτῇ καὶ μέχρι τῶν ἑκατὸν Τούρκων τοῦ
Ἀγρινίου, μισθωτῶν ὄντων παρὰ τοῖς ἐν Πάτραις ἀγάδαις. Ὁ Ἰουσοῦφ
τότε, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ βλέπων τὴν ἀνάγκην, ἵνα βοηθήσῃ τοῖς Τούρ-
κοις τῶν Πατρῶν, πλησίον ἤδη ὢν καὶ περὶ αὐτὸν ἔχων ἑξακοσίους
ὀπλοφόρους, καὶ συγχρόνως παρακαλούμενος παρὰ τῶν Τούρκων τοῦ
Ἀγρινίου, συγγενῶν καὶ οἰκείων ὄντων τοῖς ἐν Πάτραις, μετέβαλε
διεύθυνσιν· καὶ παρὰ μὲν τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ ἐπακαλέσθη τὰς ἀνη-
κούσας διαταγὰς, ὑποβάλλων τὴν ἑκτακτον ταύτην καὶ μεγάλην
παραυσιασθεῖσαν ἀνάγκην· πρὸς δὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ τοποτηρητὴν ἑαυτοῦ
(καὶ μακάμην) διέταξε τὴν ταχυτέραν ἀποστολὴν καὶ στρατιωτῶν
καὶ ἄλλων ὕλικῶν μέσων.

Τὸν ταχυδρόμον τούτου, κομίζοντα τὰς διαταγὰς αὐτάς, συνέλα-
βεν ὁ Πανουριᾶς παρὰ τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἐθανάτωσε, τὰ δὲ ἔγγραφα
ἀπέστειλε πρὸς τοῦς πολιορκοῦντας τὰς Πάτρας, ὅπως ὁδηγηθῶσι. Ἐκ
πρώτης τῆς περιστάσεως αὐτῆς πληροφορηθέντες τὰ περὶ Ἰουσοῦφ πασ-

σᾶ ὁ Γερμανὸς, Ζαήμης καὶ λοιποὶ, ἔγραψαν εὐθὺς τοῖς Μεσολογγίταις, ἵνα ἀποσύρῃσι καὶ τὰ πλοιάρια αὐτῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, προφασιζόμενοι παρὰ τοῖς Τούρκοις λόγους ἄλλους ἐμπορείας καὶ ἀλιείας, ἐὰν μὴ δύνανται ἔτι ὀπλισθῆναι, ὅπως καταστῇ οὕτω ἀδύνατος τοῦ ἐχθροῦ ἢ μετάβασις. Ὑπισχνοῦντο δὲ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν τῆς προκυφομένης ἀργίας τῶν πλοιαρίων. Δυστυχῶς ἡ αἴτησις αὕτη καὶ ἡ ὑπόσχεσις τῶν Ἀχαιῶν οὐδόλως εἰσηκούσθη· οἱ Μεσολογγῖται ἐδέχθησαν τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν ἰδίας δυνάμεως εἰς τὴν Κακὴν Σκάλαν τῆς Αἰτωλίας, ὅπως κτυπήσῃ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ διὰ τὸ Ἀντίρριον. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο συνεχώρησαν οἱ Αἰτωλοὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ μετεβίβασαν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων αὐτῶν εἰς τὸ Ἀντίρριον, καὶ ἐκεῖθεν τὸν τε Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τοὺς ἑξακοσίους αὐτοῦ εἰς τὸ Ῥῖον, εἰρεσίᾳ ὥσεπιπολὺ χρώμενοι.

Ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς τότε ἀποπειρώμενος ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν, ἀγγέλλων τὴν ἔλευσιν ἑαυτοῦ καὶ ἐρωτῶν τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἐβιάσθησαν οὗτοι εἰς κίνημα τοιοῦτο. «Ἐὰν, παρετῆρει, προέρχωνται αὐταὶ ἀπὸ τῶν Τούρκων, καταγγείλατέ μοι τοὺς αἰτίους, καὶ ἐγὼ τιμωρῶ αὐτούς· ἐὰν δὲ παρυσύρθητε ἐξ ἀπάτης, ἄφετε τὰ ὄπλα, ἐπανέλθετε ἡσυχοὶ εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν, καὶ ἐγὼ ὑπισχνοῦμαι πᾶσιν ἀμνηστειάν προσωπικὴν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶνπραγμάτων». Ἀλλ' ἀπεκρίθησαν οἱ Ἀχαιοί· «Αἰτία μὲν τοῦ πολέμου εἰσὶ βεβαίως οἱ Τοῦρκοι· ἅπαξ δὲ λαβόντες ἡμεῖς τὰ ὄπλα, ἀπόφασιν ἔχομεν ἀμετάθετον, ἵνα ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τυραννίας τοιαύτης, ἣ ἀποθάνωμεν ἐπὶ τῶν ὀπλων». Ἀμέσως δ' ἀπέστειλαν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Ῥίου. Τούτων δὲ λειποτακτησάντων μετὰ μίαν ἡμέραν, ἀπεφασίσθη, ἵνα μεταβῶσι μὲν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ὁ Ζαήμης μετὰ τῶν Καλαβρυτινῶν καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν Αἰγιέων, μείνωσι δ' ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν οἱ Πατρεῖς καὶ οἱ Ἴόνιοι. Ἀλλὰ τις ἕρις δυστυχῆς τοῦ Γερμανοῦ καὶ Παπαδιαμαντοπούλου, γεννηθεῖσα τότε, ἐκώλυσε τούτους τῆς ἀναγκαίας αὐτῆς ὑπηρεσίας.

Τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ ἐνεθάρρυνε μᾶλλον ἄλλη τις περίστασις. Καθ' ἃς ἡμέρας προώδευεν ἡ πολιορκία τῶν Πατρῶν, οἱ ἀρχηγοὶ ταύτης ἔγραψαν τοῖς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὅπως καταθέσωσι τὰ

ὄπλα, παρχιδώσωσι τὸ φρούριον καὶ καταβῶσιν εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν ἡσυχιοι, ἢ ἀπέλθωσιν, ὅπου ἂν θέλωσι, πρὶν ἢ καταστῶσι τὰ πράγματα δεινότερα. « . . Ὅταν φθάσητε, ἔλεγον, εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν, θέλετε ἀπεράσει ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας » (α). Οἱ Τοῦρκοι, οὐχὶ τόσῳ γενναιοψυχοῦντες, ὅσῳ πεπληροφορημένοι βεβαίως περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ παρ' ἄλλων τε καὶ πρὸ πάντων παρὰ τοῦ Φιλίππου Γρὴν, αὐθήμερόν ἀπεκρίθησαν ἀρνούμενοι συντόμως μὲν παρὰ τὴν συνήθειαν ἑαυτῶν, ὑβριστικῶς δὲ, οὐδενὸς ὑπογραφομένου. « . . Καὶ τέλος πάντων, ἔλεγον, εἰς ποῖον γὰ παρὰδῶσωμεν τὸ κάστρον ; εἰς τοὺς σκλάβους τοῦ βασιλέως μας, ἢ » εἰς τοὺς σκαφτιάδαις μας ; » (β)

Ἐντεῦθεν οἱ Ἀχαιοὶ ἐπετάχυνον τὸ τέλος τῆς ὑπονόμου πρὸς εἰσπήδησιν τοῦ φρουρίου, πρὶν ἢ κινηθῇ ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς ἐκ τοῦ Ῥίου· τὸ δὲ τηλεβολοστάσιον ἐνήργει δραστηριώτερον. Ταῦτα βλέπων ὁ Φίλιππος Γρὴν, βρεττανικὸς πρόξενος ἐν Πάτραις, ἀπέστειλεν εἰς τὸ Ῥῖον νυκτὸς καὶ διὰ πλοίου τὸν Βάρθολδον (Βαρθολομαῖον), ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ διερμηνέα τοῦ προξενείου, βεβαιῶν τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τῆς ἀκροπόλεως, ἐὰν μὴ προφθάσῃ τάχιστα εἰς βοήθειαν, καὶ περὶ τοῦ ἀπροφυλάκτου τῆς ἀγούσης εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ· συγχρόνως δὲ προεμήθευσεν αὐτῷ καὶ σημεῖα δίχροά, οἷα οἱ Ἕλληνες ἔφερον, ὅπως οἱ στρατιῶται τούτου ἀπατήσωσι τοὺς πολιορκητάς, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν αἴφνης. Ὁ Γρὴν προσέτι, καίτοι Χριστιανὸς χριστιανικοῦ κράτους ὑπάλληλος, οὐδέποτε ἐπαύσατο ἀποθαρρύνων τοὺς Ἕλληνας, καὶ καθ' ἐκάστην ὥς ἐπισήμους εἰδήσεις ἐκήρυσσε καὶ διέδιδε, νῦν μὲν ὅτι πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς κατέβη εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, νῦν δ' ὅτι μέγας τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τὴν Μεσσηνίαν παραπλέει, φέρων καὶ ἐτέρας πρὸς ἀπόβασιν δυνάμεις.

Ὁδηγηθεὶς οὕτω καὶ ἐμψυχωθεὶς ἔτι πλέον ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς, ἐκίνησε τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐπὶ κεφαλῇς ὀκτακροσίων περιπου, καὶ εἰς τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν ἄνεν τινὸς ἀντιστάσεως ἔφθασε, μάλιστα ἐπιφωσκούσης τῆς 3 ἀπριλίου, ἡμέρας κυριακῆς τῶν Βαΐων. Καταπλαγέντες οἱ πολιορκηταὶ ἐκ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, ἐν πλήρει εὐθύς ἐτέθησαν ἀνωμαλίᾳ, ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις καὶ τὸ τηλεβολοστάσιον, καὶ ἤρξαντο διασκορπίζεσθαι. Οἱ περὶ τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν ἤδη, ἐνωθέντων καὶ τῶν τῆς ἀκροπόλεως, ἐπεχείρησαν καίοντες τὰ ἄκρα τῆς

πόλεως. Αἱ παραλῖαι, οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ χάνδακες τῆς πεδιάδος ἐπληρώθησαν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων. Ὅν τινα οἱ Τούρκοι συνέλαβον, ἢ κατεκρεοῦργουν, ἢ ἐρρίπτον χαμαὶ καὶ ἔσφαττον ὡς ζῶον. Τὰ θυσιαστήρια τοῦ Θεοῦ μετέβαλον εἰς ἀποπάτους καὶ εἰς καταγωγία ἀσελγείας· τὰς ἁγίας εἰκόνας τῶν ναῶν συντρίβοντες καθύβριζον, καὶ διὰ τῶν ἱερῶν ἀμφίων περιέβαλλον τοὺς κύνας· πατέρα δὲ καὶ υἱὸν, τὸν Μῆτρον Βεγουλόπουλον, ἀναπείραντες ἤναψαν πυρὰν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους Ἑλλήνας ἐβίασαν, ἵνα ψήσωσι τούτους, τὸν ἕνα κατόπι τοῦ ἄλλου. Γέρων τις, Βαρδούκας λεγόμενος, κατ' ἡκεὶ πλησίον τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου, ἀσθενῶν τότε. Ἡ γυνὴ τοῦτου ἀπελθοῦσα ἐδέετο τοῦ Φιλίππου Γρὴν, ἵνα δεχθῇ ἐν αὐτῷ τὸν γέροντα ἀσθενῆ καὶ ἑαυτὴν· ἀπέτυχεν ὅμως, κλεισθείσης τῆς θύρας· ἐπανερχομένη δὲ συνελήφθη, καὶ κεκομμένην ἤδη τὴν κεφαλὴν τοῦ γέροντος συζύγου αὐτῆς ἐβίασαν οἱ Τούρκοι ἵνα περιφέρῃ ἐν ταῖς ἀγυαῖς ὑψουμένην ἐπὶ ξύλου. Τίς δύναται τὴν λεπτομερῆ διήγησιν τοσούτων ἄλλων ἀπανθρώπων ἀνοσιουργημάτων; Μέρους τῶν Τούρκων, ἐπ' ἐλπίδι καὶ ἄλλης λαφυραγωγίας καὶ ἄλλης αἰχμαλωσίας γυναικοπαίδων, προσχώρησε μέχρι τῆς μονῆς Γηροκομείου καὶ τοῦ χωρίου Ἐγλυκάδος, ἀλλ' οὐδενὸς ἔτυχε. Ἀδύνατον ἐγένετο, ὅπως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων συνάψωσι μέρος τοῦλάχιστον τοῦ στρατοῦ καὶ καταλάβωσι τῆς πόλεως τὰς δυνατωτέρας οἰκίας. Μόνοι οἱ ἀδελφοὶ Κουμανιώται, ἐξαίρουμένου τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας τυχόντες ἐκεῖ Χασαπχῖοι, κλεισθέντες κατὰ τὸ μέρος τῆς Ἀλεξιοτίσης καὶ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐπολέμησαν ἀνδρεῖοι καὶ ἱκανοὺς ἐφόνευσαν Τούρκους, τοὺς πλείστους φέροντας τὰ δίχροα σημεῖα τοῦ Γρὴν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ὡς καὶ οἱ μόνους ἤδη τοὺς σωματοφύλακας αὐτῶν ἔχοντες ἀρχηγοὶ, ἀπελπισθέντες ἀπὸ πάσης ἐξωθεν βοηθείας καὶ βεβιασμένοι μᾶλλον ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, χαλεπῶς διεσώθησαν, ἐξελθόντες τῆς πόλεως περὶ τὸ δηλὸν μακρὰν ἡμισείας ὥρας. Δευτέρα κατεβλήθη προσπάθεια περὶ συσσωματώσεώς τινος καὶ ἐπανάδου εἰς τὴν πόλιν· καὶ ταύτης ὅμως ματαιωθείσης, ἀνεχώρησαν πλήρεις ἀγανακτήσεως καὶ λύπης ὁ μὲν Γερμανὸς (α) καὶ Ζαήμης εἰς Νεζερά, ὁ δὲ Λόντος πρὸς τὴν Αἰγιαλείαν, ὅθεν ἠνώθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς Νεζεροῖς, ὁ δὲ Κερνίκης Προκόπιος εἰς Κालάβρυτα καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, ὅλοι δὲ ἐστερημένοι πάσης ἀποσκευῆς καὶ πολεμοφοδίων. Ἐν τοῖς Νεζεροῖς ἀπηγχονίσθησαν τότε δύο.

γραμματοκομισταὶ τῶν Λαλαίων πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις Τούρκους. Συνελήφθησαν κατόπι καὶ ἕτεροι, φέροντες προσκυνοχάρτια τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ εἰς διάφορα τῆς ἐπαρχίας χωρία.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 ἀπριλίου οἱ περὶ τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὑπονοοῦντες ἔφοδόν τινα νυκτερινὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡμέρας δὲ γενομένης, κατέβησαν, καὶ παρὰ τινὰς ἄλλας ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν τοῦ ῥωσσικοῦ προξενείου οἰκίαν, εἰς ἣν εἰσελθόντες μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Γρῆν καὶ Σέλην ἠρεύνων περὶ γραμμᾶτων. Ὅπόσω οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἠγάλλοντο ἐπὶ τῇ γυμνώσει τῶν οἰκιδῶν καὶ ἐργαστηρίων διαφόρων ἐμπορευμάτων, ὥς ἂν μὴ ἤρκουν αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ προδοσίαι, ὅσας ἀπ' ἀρχῆς ἔπραττον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν! Αὐτοὶ πραγματικῶς ἐγένοντο οἱ κληρονόμοι ὅλης τῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν, ἀγοράζοντες παρὰ τῶν Τούρκων τὸ μὲν ἔλαιον πρὸς γρόσια ὀκτῶ τὸν χοέα (βαρέλαν), τὴν δὲ ἄσαφίδα πρὸς τάλληρα δεκαπέντε τὴν χιλιάδα, τὸν δὲ δεδουλευμένον χρυσὸν πρὸς γρόσια δύο τὸ δράμιον, τὸν ἄργυρον πρὸς λεπτὰ δέκα, τὸν χαλκὸν πρὸς εἴκοσι τὴν ὀκάν, καὶ καθεξῆς, λογιζομένης τῆς ζημίας τῶν Πατρῶν ἐκ πολλῶν ἑκατομμυρίων. Ἀλλὰ καταισχύνει αὐτοὺς ἔτι μᾶλλον ἡ ἀπανθρωπία κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ βρεφῶν, ὅσαι ἐζήτησαν μὲν ἄσυλον ἐν τοῖς προξενείοις τούτων, ἐγένοντο δὲ ἀπαράδεκτοι. Ὅποση ἐξ ἐναντίας ὀφείλεται τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας Βουκεδὶλ, δι' ἣν ἔδειξε φιλανθρωπίαν χριστιανικὴν καὶ ἀγαθότητα καρδίας, παραδεχθεὶς καὶ διαφυλάξας πολλοὺς ἀδυνάτους. Ἀλλ' ἐκορέσθη ὁ Φίλιππος Γρῆν μέχρι τούτων ὅλων; Οὐδαμῶς. Συχνάκις ἐπισκεπτόμενος τὸν Ἰουσοῦ πασσᾶν, οὐδὲν ἄλλο θερμότερον εἰσηγεῖτο, εἰμὴ τὸν θάνατον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. «*Μὴ περιμένης*, ἔλεγε, *παρ' αὐτῶν ἄλλο ἢ ἐπιβουλὴν*». Διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὁ Ἰουσοῦ πασσᾶς ἀπεκεφάλισεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐξ Ἑλλήνας πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο ταύτης ὁ Φίλιππος Γρῆν.

Τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τῆς 3 ἀπριλίου κατέπλευσαν εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐξ πλοῖα πολεμικὰ ἐκ τοῦ ἐν Συβότοις στολίσκου, τὰ μὲν δύο ὀλίγῳ μετὰ τὴν προσβολὴν τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ, τὰ δὲ τέσσαρα μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Τῶν πλοίων αὐτῶν ἡ παρουσία συνέτεινεν οὐχὶ ὀλίγον πρὸς τὴν πλήρη ἀψύχωσιν καὶ διάλυσιν τῶν Ἑλλήνων. Μόνος ὁ Καρατσᾶς ἠδυνήθη καθεῖξαι πλησίον τῶν Πατρῶν θέσιν τινα, προφυλάσσων ἐκεῖθεν τὰ περὶ χωρία ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων.

Τοιαύτη συνέβη ἡ πρώτη διάλυσις τῆς πολιορκίας τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, καθ' ἃς ἠλπίζετο ὥρας ἀναπόφευκτος ἡ πτώσις τούτου. Ἦθικῶς μᾶλλον ἢ πολεμικῶς ἐπεβάρυνεν ἡ ἀτυχία αὕτη· δεινότεραν δὲ ἀπετέλει ταύτην ἡ ἀκίνησία τῆς Αἰτωλοακαρνανίας (α) καὶ Ὑδρας, ὅτε διὰ μὲν τῆς πρώτης ἐλευθέραν οἱ πολέμιοι εἶχον ἐκάστοτε τὴν διάβασιν, ἄνευ δὲ τῆς δευτέρας ἀδύνατος καθίστατο ὁ σχηματισμὸς στόλου καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ἐντεῦθεν τὸ ἠθικὸν τῶν Πελοποννησίων καταβεβλημένον ἦτο, πᾶσα δὲ ἄλλη σκέψις ὑπεχώρει ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Ὑδρας. Ἀλλ' εὐτυχεῖς ἤθελον εἶσθαι οἱ Πελοποννήσιοι, εἰάν μόναι περιστοιχίζον τούτους αἱ περιπέτειαι αὐταί. Παρὰ τοὺς φανεροὺς πολεμίους εἶχον ἤδη οὗτοι καὶ τοὺς δολοφόνους ἐκείνους, καθ' ὧν ἀδύνατοι ἦσαν προλαμβάνειν τὰς ἐπιβουλὰς ὡς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς γινομένας, ἢ ἐκδικεῖσθαι τὰ πρόσωπα ὡς ἰσχυρὰ ὄντα.

Διὰ ταῦτα περὶ μὲν τῆς ἀνάγκης τῆς ναυτικῆς βοήθειας ἐπεκαλέσθησαν τοὺς Πετσιώτας οἵ, τε Ἀχαιοὶ καὶ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης (β), ἥτοι τὰ δύο διευθυντήρια τῆς Ἀχαΐας καὶ Μεσσηνίας· περὶ δὲ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἰδίως ἐπεμελοῦντο οἱ Ἀχαιοὶ δι' ἀποστολῶν προσωπικῶν καὶ γραμμάτων· κατὰ δὲ τῶν ἐπιβούλων καὶ δολοφόνων τοῦ ἀγῶνος διεμαρτυρήθησαν κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐπῆλθε μάλιστα καὶ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς. Καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τὴν διαμαρτυρίαν αὐτῶν, ὡς ἐγγράφον τόσῳ οὐσιῶδες, ὅσῳ περιλαμβάνει μίαν πρὸς μίαν τὰς πράξεις τῶν Χριστιανοτούρκων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ καθαρὸν ἐκτίθησι τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐπιτυχοῦς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ (γ).

*«Κύριε Φίλιππε Γκρήν, εἰς Πάτρας διωρισμένε κόμισι
παρὰ τοῦ ἰσχυροῦ Βρεττανικοῦ Κράτους.*

«Τὰ δίκαια, ἅτινα μᾶς ἐβίασαν νὰ λάβωμεν εἰς τὰς χεῖρας τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν Ὁθωμανῶν, καὶ νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν οὐσίαν μας, τὴν ὁποίαν ἐζήτην τυραννικῶς νὰ μᾶς τὴν ἀφαιρέσουν, σοὶ τὰ ἐκάμαμεν ἐγγράφως γνωστὰ εἰς Πάτρας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀπελθόντος μαρτίου, ὡς ἐκ τῆς ἀποκρίσεως δῆλον, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλας ἡμῖν διὰ τοῦ δραγομάνου σου Βαρθολομαίου, ὅστις διὰ στόματος μᾶς

ἐβεβαίωσεν, ὅτι θέλει μείνης ἀδιάφορος εἰς τὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐν ὧσιν τὸ Βρεττανικὸν κράτος μένει ἀδιάφορον. Πλὴν ἐν μὲν λόγοις ἔδωκας ὑπόσχεσιν ἀδιαφορίας, ἐν δὲ ἔργοις διετέλης ἐχθρικῶς εἰς τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, καταπολεμῶν αὐτοὺς ἀδιακόπως διὰ μέσου κατασκόπων καὶ ἀνταποκρίσεως μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, προδίδων πάντα τὰ κινήματα καὶ στοχασμοὺς ἡμῶν, διὰ νὰ προλαμβάνωσιν ἐγκαίρως οἱ πολέμιοι ἡμῶν καὶ τὰ ἀντιτρέπωσι διὰ τῆς ὁδηγίας σου.

«Ἐφθασε τότε τὸ πακέτο τοῦ Καπετὰν Οὐντερ (ἢ Χούντων) ἀπὸ Μάλταν, καὶ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ τὸ ἐπέστειλες εἰς Πρέβεζαν, εἰδοποιῶν τὸν ἐκεῖ Καπετανάμπη καὶ παρακινῶν νὰ ἀποστείλῃ βοήθειαν τοῖς Ὀθωμανοῖς, καθὼς καὶ ἔφθασεν εὐθὺς ἐν μπρίκι, ἐν κουρβέττον καὶ μία γαλιόττα.

«Ἐγραψας εὐθὺς εἰς τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις Πασιάδαις, καὶ ἀμέσως ἔφθασεν ὁ Ἰουσοῦφ Πασσᾶς καὶ ὁ Κεχαγιᾶς τοῦ Μεχμέτ Πασσᾶ μετὰ στρατιωτικὴν δύναμιν.

«Ἐν τοσοῦτῳ δὲν ἔπαυες καὶ ἡμέραν νὰ στέλλῃς κρυφίως ἀνθρώπους σου εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ κεκλεισμένους Ὀθωμανοὺς, καὶ νὰ τοὺς ὁδηγῇς πάντα τὰ τρέχοντα, ἐν ᾧ πρὸς ἡμᾶς ἐδείκνυες πρὸς τὸ φαινόμενον ἀδιαφορίαν, καὶ ἐνόμιζες, ὅτι μᾶς λανθάνουν τὰ φρονήματά σου.

«Μᾶς ἐμπόδιζες πλαγίῳ τρόπῳ πάντα τὰ κινήματά μας.

«Σὲ ἐζητήσαμεν νὰ μᾶς πληρώσῃς τὰς σταφίδας τῶν ὁμογενῶν μας, ὅπου εἶχες προαγορασμένας καὶ αἱ διορίαι τῆς πληρωμῆς ἦσαν προπερασμέναι, καὶ ἀπεκρίθης, ὅτι δὲν πληρόνεις.

«Ἀπέστειλας διὰ νυκτὸς εἰς τὸ Καστέλι τὸν ἀδελφόν σου καὶ δραγουμάνον σου, καὶ ἔφερε τὸν Ἰουσοῦφ Πασσᾶ, δεικνύων εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς εἰσόδου.

«Ἐτοίμασας κρυφίως σημεῖα ὁμοῖα μὲ ἐκεῖνα, ὅπου ἐφόρουν οἱ Χριστιανοὶ Ἑλληνας μὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, καὶ τὰ ἔδωκας τοῖς Ὀθωμανοῖς νὰ τὰ φοροῦν, διὰ νὰ ἀπατοῦν τοὺς ὁμογενεῖς μας.

«Τέλος πάντων ἔδωκαν πυρκαϊὰν εἰς ὅλην τὴν πόλιν διὰ τῆς παρακινήσεώς σου, ὅτε ὅλον τὸ πρᾶγμα, τόσον τῶν ὀσπητίων, ὅσον καὶ τῶν ἐργαστηρίων, καθὼς καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος, ἡρπάγη μέρος μὲν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, τὸ περισσότερον δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σου, καὶ οὕτως κατεκάη ὅλη ἡ πόλις.

«Ὅθεν, καὶ ἐπειδὴ ἐμετεχειρίσθης πρᾶγμα ἐναντίον τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίωματος καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν νόμων καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ ἰσχυροῦ Βρεττανικοῦ κράτους καὶ τῆς ὑποσχέσεως, ὅπου πρὸς ἡμᾶς ἔδωκας, καὶ ἔγινες αἷτιος μεγίστης φθορᾶς καὶ ζημίας πολλῶν μιλλιονίων, καὶ αἰχμαλωσίας, καὶ φόνου πολλῶν Χριστιανῶν, σὲ προτεστά-

ρομεν διὰ τοῦ παρόντος ἐθνικοῦ ἐγγράφου, καὶ νὰ δώκῃς λόγον ἐν καιρῷ περὶ ἀπάντων τῶν ἀνωτέρω συμβεβηκότων καὶ περὶ τῶν ζημιῶν, ὁποῦ παρανόμως ἔγινες αἰτίος.

«Νεζερὰ τὴν 25 ἀπριλίου 1824.

Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόκριτοι τοῦ Χριστιανικοῦ Γένους

«ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. Πατρῶν, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΝΤΟΣ, ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΡΟΥΦΟΣ».

Τόσω σαφῆς καὶ τόσω ἐκφραστικῇ ἡ διαμαρτυρία αὕτη οὐδενὸς δεῖται σχολίου. Αὐτὴν οἱ Ἀχαιοὶ ἀπέστειλαν καὶ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ τότε διαμένοντα Βουκεβίλ παρακαλοῦντες, ἵνα «*ἀντιγράψῃ εἰς τὴν ἱερὰν φίλτσαν του*» (ἤτοι τὸ βιβλίον τῶν εἰσερχομένων). Τῇ δ' 26 τοῦ ἀπριλίου ἀπηύθυναν πρὸς τοῦτον ἕτερον ἐγγράφον, δι' οὗ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑγνωμόνουν διὰ τὴν προστασίαν καὶ τὰς ἀγαθοεργίας, οἷας καὶ ὅσας ὁ φιλάνθρωπος ἐκεῖνος ἀνὴρ καὶ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος ἔθνους μεγάλου ἐπεδαφιλεύσατο πρὸς πολλοὺς τῶν καταδιωκομένων καὶ φευγόντων τὸν θάνατον καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων.

Ἡ κατὰ τῆς Βλαχοκρασιᾶς ἐπίθεσις (τῆς 10 ἀπριλίου).

Δύο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ διεκρίνοντο αἱ οὐσιωδέστεραι καὶ κρισιμώτεραι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἡ κατὰ τῆς Τριπόλεως ὡς κεντρικῆς, καὶ ἡ κατὰ τῶν Πατρῶν ὡς τοῦ σημείου τῶν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς ἐχθρικών διαπορθμύσεων. Τῆς πρώτης τὴν κυριωτέραν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς τὸ δραστηριώτερον καὶ στρατηγικώτερον πρόσωπον κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν· τῆς δευτέρας ὁ Γερμανὸς καὶ Ζαήμες, ὡς οἱ σοφώτεροι καὶ ἰσχυρώτεροι κατὰ τὴν Ἀχαΐαν. Ἀλλ' ὁ περὶ τὴν Τρίπολιν ἀγὼν ὑπῆρχε πολλῷ ἀνώτερος ἐσωτερικῶς, ἐν ᾧ ὁ τῶν Πατρῶν καθίστατο ἐξωτερικῶς μεγαλύτερος καὶ δεινότερος, ἢ ὅ,τι ἦτο. Οὐ μόνον ἡ ἔκτασις καὶ ἡ θέσις τῆς Τριπόλεως, ὡς ἐπὶ ὄροπεδίου κσιμένης, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῇ πολεμίων ἀπῆτουν καὶ τὴν κατάληψιν πολλῶν θέσεων καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τούτων διὰ πολλῆς δυνάμεως. Τὸ περιτείχισμα αὐτῆς ἔφερεν ἀντὶ μιᾶς πέντε πύλας διαφόρων διευθύνσεων, ἐκάστην

φερωνυμουμένην ὡς ἐκ τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ἦγε τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐξερχομένους (α). Ὡς ἄρα οἱ Τοῦρκοι ἠπείλουν ἀπ' εὐθείας ὅλην τῆς Πελοποννήσου τὴν μεσόγειον, δυνάμενοι κινεῖσθαι ἐκάστοτε ἢ μόνον κατ' αὐτῆς ἢ ἐκείνης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ καθ' ὅλων συγχρόνως· οὐτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο, ὅπως ἔχωσιν ἐξησφαλισμένας ὅλας τὰς διευθύνσεις ταύτας διὰ σωμάτων ἀναλόγων ὅπωςδὴποτε, εἰ καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι εἶχον τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐπιτίθεσθαι ἐν ὅλῳ σώματι κατὰ μόνου τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, οἱ δ' Ἕλληνες, ὡς διηρημένοι κατ' ἀνάγκην, ἀδύνατοι ἦσαν πρὸς ἀντίθεσιν διὰ δυνάμεως ἐκσταχοῦ ἰσοπάλου.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Κολοκοτρώνης ἐθυσίαζε μᾶλλον τὴν θέσιν ὑπὲρ τοῦ ἀριθμοῦ, θέλων ὀλιγωτέρας, ἀλλὰ πολυπροσωποτέρας τὰς συγκεντρώσεις· ὅταν δὲ ἔμαθεν ἀποσπασθέντας μετὰ πεντακοσίων ἀπὸ τοῦ ἐν Βερβένοις στρατοπέδου καὶ στρατοπεδεύσαντας ἐν τῇ Βλαχοκρασίᾳ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ Ἀντώνιον Νικολόπουλον, ἔγραψε παρατηρῶν αὐτοῖς τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως καὶ τὸν κίνδυνον, ὃν τρέχουσιν ὡς ὀλίγοι· προέτρεψε δ' ἐπομένως, ὅπως ἐνωθῶσι καὶ μετὰ τοῦ ἐν Πάπαρι σώματος, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀπεχώρησαν τῆς δυνατῆς θέσεως τῶν Βερβένων, ἐνισχυθείσης τότε καὶ διὰ τεσσάρων ἐγερθέντων πύργων. Ἀλλ' οὗτοι ἠπήντησαν: *«Καλὸ πόστο κ'ρατοῦμι» καὶ ἂν ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι ἐπάνω μας, γὰρ μᾶς ἐλθῆτε νύμ'τάτι*. Ἐγραψεν ἐπὶ τούτοις ὁ Κυριακούλης πρὸς τοὺς ἐν Τριπόλει ἀγάδας ἀπαιτῶν, ἵνα ἀποστείλωσιν αὐτῷ τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομιχάλην μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ὡς ἐφορμήσων ἄλλως κατὰ τῆς πόλεως, μεθ' οὗ φέρεται στρατοῦ δεκατετρακισχιλίων.

Καὶ ἀρχὴ καὶ ἰδιώται, οἱ ἐν Τριπόλει Τοῦρκοι ἤρξαντο σκέπτεσθαι κατὰ πρῶτον, τὸ μέγα τοῦ Κυριακούλου βλέποντες θάρρος καὶ τὰς ἄλλας ἐν Παπάρι, Λεβιδίῳ καὶ Βερβένοις μανθάνοντες πολυαρίθμους συγκεντρώσεις. Πονηρεύμενοι δὲ ἐμέθυσαν τὸν χωρικὸν γραμματοκομιστὴν τοῦ Κυριακούλου, καὶ οὕτω βεβαιωθέντες παρ' αὐτοῦ τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῆς Βλαχοκρασίᾳς, εὐθὺς ἐξεστράτευσαν περὶ τοὺς τρισχιλίους, ἅμα διέφαισεν ἡ ἡμέρα τῆς 10 ἀπριλίου. Καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ ἐν Ναυπλίᾳ καὶ ἐν Πύλῳ Τοῦρκοι, ἐγινώριζον, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ Ἕλληνες ἐπιδίδονται πρῶτον πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα αὐτῶν, καὶ ἔπειτα οἱ κοινοὶ ἐκ τούτων τρέπονται εἰς τὴν οἰνοπασίαν.

Ἡ Βλαχοκέρασιά ἐστὶ κώμη τῆς Τριπόλεως. Ταύτης κατεῖχον τὸ μὲν ἐν τμημα ὁ Κυριακούλης μετὰ τριακοσίων ὡς ἔγγιστα, τὸ δ' ἔτερον ὁ Νικολόπουλος μετὰ διακοσίων περίπου. Ἄλλ' οἱ σκοποὶ αὐτῶν, ἐντόπιοι ὄντες, ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἅμα εἶδον μακρόθεν ἐπερχομένους τοὺς Τούρκους. Ὁ Κυριακούλης καὶ Νικολόπουλος ἠγνόουν τοῦτο. Αἴφνης δ' ἐμφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν, οἱ πλείους τῶν περὶ Κυριακούλην ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν ἑαυτῶν καὶ εἰς τὸ ὀρεινὸν ἐτράπησαν μέρος· οἱ δὲ περὶ τὸν Νικολόπουλον πάντες, ὡς καὶ ὁ ὑφοπλαρχηγὸς τοῦ Κυριακούλου Παναγιώτης Βενετσιανάκος μετὰ ὀλίγων, οὐδόλως μετεκινήθησαν. Ἡ προσβολὴ ἤρξατο, καὶ ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἔλαβε κρίσιν, ἐπιτεθέντων τῶν τρισχιλίων ἐν ὧν σώματι. Ἐξ αὐτῶν πίπτει ὁ περίφημος Χασάν Λαστιώτης· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πίπτουσι καὶ ὁ Βενετσιανάκος καὶ ὁ Νικολόπουλος· τῶν δύο δὲ τούτων ἡ ἀπώλεια ἐπήνεγκε τὴν ὅλην διάλυσιν, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἔλειψαν οὕτω. Νικηταὶ ἦδη οἱ Τούρκοι καὶ κύριοι ἑλληνικῶν τινῶν σημαιῶν, διαρπάζουσι τὴν κώμην, κατακαίουσιν αὐτὴν, καὶ τεμόντες τὰς κεφαλὰς τοῦ τε Νικολοπούλου, Βενετσιανάκου καὶ ἑνδεκα ἄλλων Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐπιδεικνύουσιν, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς τρόπαια τῆς νίκης, ἣν ἐκτήσαντο. Προσθετέον, ὅτι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ἐν Βερθένοις (α), ἀκούσαντες τοῦ κρότου τῆς μάχης ταύτης, ἐκίνησαν εὐθὺς πρὸς βοήθειαν καὶ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐταχυπόρησαν· ἀλλ' ἡ σκηνὴ ἦτο τετελειωμένη πλέον.

Μεγάλην ἐνεποίησαν τοῖς συλλογιζομένοις τῶν Τούρκων ἐντύπωσιν καὶ ἀπορίαν τὰ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν σημαιῶν κεφαλαιώδη γράμματα «IX. NK», τὸ σύμβολον τοῦ φοίνικος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ «Ἐκ τῆς »στάκτης μου ἀναγεννώμαι — Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Ἄλλ' ὅσω ἐχάρησαν πληροφορηθέντες ἐκ τῆς συλληφθείσης ἀλληλογραφίας τοῦ Κυριακούλου τὴν ὑπάρχουσαν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἔλλειψιν πολεμοφοδίων, τόσω ἐλυπήθησαν ἰδόντες καὶ ἐπιστολὴν τινα τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, συμβουλευόντος τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν, τὸ ἀδελφικὸν πολίτευμα αὐτῶν πρὸς τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν πρὸς τοὺς αἰχμαλωτιζομένους ἢ αὐτομολοῦντας Τούρκους. Οὕτε ἠρέσκοντο ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, οὔτε ἠλπίζον μέχρι τοῦδε καθαρὸν ἐπαναστάτην τὸν «Μανιάτβεγην».

Ὁ Ἀντώνιος Νικολόπουλος ἐκ τῆς Λογκάστρας, πρεσβύτης ἦδη,

ἀνῆκε τῇ παλαιᾷ τάξει τῶν ἀρματωλῶν, διακρινόμενος διὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ, τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν μεγάλην περὶ τὸν ἄτακτον πόλεμον ἄσκησιν. Ὁ Κολοκοτρῶνης ὠνόμαζε τοῦτον «διδάσκαλον» ἑαυτοῦ. Ὁμολόγητο δ' εἰς τῶν τεσσάρων πατριωτῶν μετὰ Κρεββάτᾶ, Βρεσθένης Θεοδωρήτου καὶ Ἰατράκου, δι' ὧν ὠπλίσθη ἡ μεγάλη τῆς Λακεδαιμόνος ἐπαρχία. Ὡς τοιοῦτος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς, καὶ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν γνωστοτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου καταλέγεται πεσὼν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος· τὸ δὲ κενὸν, ὅπερ ἄφησεν ἐν τῇ Λακεδαιμόνι, οὐδεὶς ἀνεπλήρωσεν ἐπαξίως. Ὁ δὲ Παναγιώτης Βενετσιανάκος ἐκ τῆς Καστάνιτσας, ἡλικίας ἀνδρικῆς, ἦτο εἰς τῶν ἀξιολογωτέρων ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ Λακωνῶν ὑποπλαρχηγῶν, βέβαιον ἔχων μέλλον προόδου.

Ἀλλ' ὁμολογητέον τὸν πανικὸν φόβον, ὃν ᾤξησεν ἡ ἀποτυχία αὐτῇ τῆς Βλαχοκερασιᾶς, ἐπελθούσα μετὰ τὴν πρώτην τῆς Γόρτυνος καὶ τὴν δευτέραν τῆς Πιάνης ἐντὸς μόνης δεκαημερίας. Δυσκολωτέρα τῆς στρατολογίας ἀπέβαινε τότε ἡ διατήρησις στρατοπέδου, διότι ἔφθασεν ἅπαξ κυριεύσασα ἡ ἰδέα, «ὅπου Τοῦρκος, ἐκεῖ καὶ νίκη». Καὶ οὐχὶ ἡ πολεμικὴ κατάστασις μόνης τῆς Ἀρκαδίας ὑπῆρχε τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς Ἀχαΐας, ὥς διαλυθείσης τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν τῇ 3 ἀπριλίου, καὶ ἡ τῆς Ἀργολίδος, ὥς διαλυθείσης τῆς πολιορκίας τῆς Ναυπλίας τῇ 10 ἀπριλίου. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι προσετίθετο ἡ ἀπὸ τῆς 6 ἀπριλίου ἀρξαμένη ἐπιδρομὴ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἰσχυρωτέρα τῆς τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἀριθμητικῶς καὶ γενικωτέρα πολεμικῶς, ὥς αὐτὸ ἀποβλέπουσα τὸ κέντρον, τὴν Τρίπολιν. Τίς ἔδιδε πραγματικῶς σωτηρίας ἐλπίδα τοῖς Πελοποννησίοις, νέων ἐπελθουσῶν δυνάμεων, ἐν ᾧ οὗτοι οὐδὲ κατ' αὐτῶν μόνων τῶν ἐντοπίων Τούρκων ὑπερίσχυον μέχρι τοῦδε;

Δι' ὅλας τὰς περιστάσεις ταύτας ὑπεχρεώθησαν ὅ,τε Κολοκοτρῶνης καὶ Κανέλλος Δεληγιάννης, ὅπως συγκαλέσωσιν ἐν τῷ Πάπαρι διαφόρους τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ συσκεφθῶσι περὶ τῶν ληπτέων καταλληλοτέρων μέτρων. Τοιοῦτοι ἀπεστάλησαν ἄλλοι ἀλλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν Βερβένων ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος (α). Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης προταθείσης γνώμης ἀπεφασίσθη ἡ ἐκ τῶν Καλαμῶν πρόσκλησις τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Πελοποννήσου. Ἐν ταῖς δεινότεραις τῶν περιστάσεων πολλὴν τὰ δυνάμει ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἔχουσι, καὶ ὥς ἐπιπολὺ ἀντιζυγίζουσιν αὐτάς

ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον. Ἐντεῦθεν παρεκλήθη κοινῶς ὁ Μαυρομιχάλης, ὅπως ἀναβῇ τάχιον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, μεθ' ὧσων δυνηθῇ πλειοτέρων Λακῶνων, ὧν ὑπισχνοῦντο οἱ Πελοποννήσιοι τὴν τροφὴν καὶ μισθοδοσίαν. Τὴν ἀρχιστρατηγίαν ταύτην τοῦ Μαυρομιχάλου ἐτοίμως ὑπέγραψαν καὶ οἱ Ἀχαιοί. Ἡ τοιαύτη τοῦ Μαυρομιχάλου θέσις ὑπισχνεῖτο, οὐχὶ εὐκινήσιαν καὶ προσωπικὴν διεύθυνσιν ἐνεργόν, ἀλλὰ δύο τινὰ, ὧν οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον πρωτίστην ἀνάγκην· πρῶτον μεγάλην ἐμψύχωσιν ἠθικὴν, καὶ δεύτερον μᾶλλον ἐλπιζομένην τὴν διατήρησιν τῶν στρατοπέδων διὰ τῆς πολυπροσώπου οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν Λακῶνων μισθοφορουμένων.

Συγχρόνως ἐλήφθησαν ἐν τῷ Πάπαρι καὶ μέτρα αὐστηρὰ πρὸς στρατολογίαν νέαν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν. Ἰδίως δὲ εἰς τὴν Γόρτυνα ἐπέμφθησαν ὁ ἴδιος Δεληγιάννης καὶ Πάνος Κολοκοτρώνης, ἀπόλυτον φέροντες ἄδειαν τοῦ τιμωρεῖν καὶ καίειν τὴν οἰκίαν παντὸς μὴ στρατολογουμένου χωρικοῦ. Ἀμέσως δ' ἐπήνεγκεν ἡ δραστηριότης αὐτῇ ἀποτέλεσμα ἀγαθόν, διότι καὶ ἐκ τῆς Γόρτυνος καὶ ἐκ τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἐκ τῆς Μεσσηνίας δισχίλιοι προέφθασαν ἔνοπλοι νέοι, ἐνισχύσαντες οὐσιωδῶς τὰ περὶ τὴν Τρίπολιν στρατόπεδα.

Ἡ ἐν Λεβιδίῳ μάχη (τῆς 14 ἀπριλίου).

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βλαχοκερασιᾶς ἐκινήθησαν νυκτὸς, τῇ 13 πρὸς τὴν 14 ἀπριλίου, οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως, ἵνα διαλύσωσι καὶ τὸ ἐν Λεβιδίῳ στρατόπεδον τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ προχωρήσωσιν ἕως κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῶν Καλαβρύτων. Ἔστι δὲ τὸ Λεβίδιον κώμη μικρὰ τῆς Μαντινείας, καιμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου πεδίου. Πεζοὶ καὶ ἵππεῖς λογιζόμενοι οὗτοι περὶ τοὺς τρισχιλίους, ἐπλησίασαν κατὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας, ὅπως καὶ ἐνταῦθα καταλάβωσιν ἀπαρσκευάστους πρὸς μάχην τοὺς Ἕλληνας. Ἐγένετο πραγματικῶς δευτέρα καὶ πανομοίότυπος τῆς Βλαχοκερασιᾶς ἔκδοσις. Τοὺς μὲν πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀήθεις ἔτι τοῦ πολέμου, κατέλαβεν ὁ φόβος, ἅμα παρουσιασθέντων τῶν Τοῦρκων. Καὶ ὁ Χαραλάμπου, καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος, καὶ ὁ Βασίλειος Πετμεζᾶς, καὶ ὁ Σακκελαρίου, καὶ ὁ Ἀρβάλης καὶ ἄλλοι ἔφυγον μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς εἰς τὰ πλησίον ὄρεινὰ μέρη, παραιτήσαντες, ὅτι ἂν εἶχον· ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ

Στριφτόμπολας, Σολιώτης, Κολιδας Δαρειώτης, Γεώργιος Κουλοχέρης, Γκολφίνος, Παναγιώτης και Ἰωάννης Πετμεζαῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἑπτὰ οἰκιῶν, καὶ τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τούτων ἠκολούθησαν μόλις περὶ τοὺς ἐξήκοντα στρατιῶται, μᾶλλον δὲ οἱ σωματοφύλακες αὐτῶν. Μεταξὺ τούτων ὁ ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Τσάκαλης, ἐνθουσιῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μεγαλόψυχος ὢν ἀνὴρ, ἐφιλοτίμησεν ἅπαντας ἔτι πλέον.

Ἰδόντες τὴν φυγὴν τῶν πρώτων καὶ πολλῶν ὄντων συνάμα, οἱ Τοῦρκοι ἐνόμισαν κενωθεῖσαν ἅπασαν τὴν κόμην· ἀλλ' εἰσερχόμενοι θαρβᾶλέοι, προσβάλλονται αἴφνης, φονεύονται περὶ τοὺς εἴκοσι, πτοοῦνται καὶ ἀπέχουσι. Ἀθρόοι δὲ ἐπιπεσόντες ἔπειτα, ἀντεκροῦντο ἐπὶ τέσσαρας συνεχεῖς ὥρας, καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ζημίας, ἣν ὑπέφερον, ἐφρύσσον μόνον ὥς μὴ δυνάμενοι πυρπολῆσαι, καίτοι πολυπληθέστατοι, τὰς οἰκίας, ἐν αἷς ἐκλείοντο οἱ ὀλίγοι τῶν Ἑλλήνων. Μόλις κατῴρθωσαν ρίψαντες πῦρ ἐν ἐνίαις τούτων· ἀλλὰ, καὶ φλεγομένων αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες ἐξήρχοντο μαχόμενοι καὶ εἰσδύοντες εἰς ἄλλας.

Πλὴν, καὶ μεθ' ὅσην ἀνέπτυσσον γενναϊότητα καὶ σταθερότητα, οἱ ὀλίγοι οὗτοι θαυμάσιοι ἄνδρες ἐκινδύνευον πλήρη ἀπώλειαν, εἰ μὴ ἔφθανον ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης βοηθοὶ ἐκ τῆς Βυτινῆς, τῆς Πουδιᾶς καὶ τοῦ Διασέλου ὁ Δημήτριος Πλαπούτας, Σαλαφατῖνος, Σκαλτσᾶς καὶ Νικόλαος Πετμεζᾶς, μεθ' ὧσων ἔτυχον. Συγχρόνως ἐκίνησαν καὶ ἐκ τοῦ Παγκρατίου ἕτεροι βοηθοὶ, καὶ πλησιάσαντες πρὸς τοὺς Τούρκους ἐφώναζον: «*Σταθῆτε μουρτάταις! ἔφθασεν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ πέντε χιλιάδες!*» Ὅτε δὲ προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς ὁ μὲν Πλαπούτας ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἐκεῖ ναοῦ, ὁ δὲ Σκαλτσᾶς ἀπὸ ἐνὸς λόφου καὶ ὁ Σαλαφατῖνος ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ χωρίου, τότε καὶ οἱ περὶ τὸν Χαραλάμπην καὶ λοιποὺς καταβάντες προσέβαλλον ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἠναγκασμένοι ἀπεσύρθησαν, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα θανατωθέντας καὶ τραυματισθέντας. Οἱ Ἕλληνες ἐζημιώθησαν πεσόντας μὲν τὸν ὀπλαρχηγὸν Ἀναγνώστην Στριφτόμπολαν ἐκ Μεσορουγίου, τὸν ὑφοπλρχηγὸν Σωτήριον Σολμενίκον ἢ Ζαφειρόπουλον ἐκ τοῦ Σόλου καὶ ἑτέρους τέσσαρας στρατιώτας, πληγωθέντας δὲ τέσσαρας, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἰωάννην Πετμεζᾶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐκυνηγήθησαν εἰς διάστημα ἄρκετόν· ἀλλ' ὠφελήθησαν ἐκ τῆς συμπεσοῦσης βροχῆς, δι' ἣν, διακοπείσης τῆς καταδιώξεως,

ἐπέτυχον λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν πολλοὺς τραυματίας, ἐγκαταλιμπα-
νομένους ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρότερον.

Ἡρίστευσαν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Στριφτόμπολας, Κου-
λοχέρης καὶ Σπυρίδων Νεζερίτης. Μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Σολιώτης,
καὶ ὁ Κολιδός, καὶ ὁ Γκολφίνος καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Πετμεζαῖοι ἀπέ-
δειξαν, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν, ὅτι πραγματικῶς «εἰς διώκει πολλοὺς»,
ὅταν ἐμμένῃ τοῖς δὲ Τούρκοις, ὅτι, τῶν Ἑλλήνων γυμναζομένων,
αὐτοὶ καταστραφήσονται. Παρατηρήσεως δ' ἄξιον, ὅτι τῆς Βλαχο-
κερασιᾶς ἡ σκηνὴ ἀνενεώθη, ὡς προείπομεν, ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῷ Λε-
βιδίῳ, διαφέροντος μόνου τοῦ ἀποτελέσματος. Καὶ ἐδῶ, ὡς καὶ ἐ-
κεῖ, τὸ σχέδιον τῆς κινήσεως τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἐν' καὶ ἐδῶ, ὡς
καὶ ἐκεῖ, οἱ μὲν πλείους τῶν Ἑλλήνων ἔφυγον εὐθὺς, οἱ δ' ὀλίγοι
ἀντεπολέμησαν· ἐκεῖ ὁ ὀπλαρχηγὸς Νικολόπουλος καὶ ὁ ὑποπλαρ-
χηγὸς Βενετσιανάκος, ἐδῶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Στριφτόμπολας καὶ ὁ ὑ-
φοπλαρχηγὸς Σολμενίκος ἔπεσον· ἡ δὲ πολύωρος γενομένη ἀντίστα-
σις τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν ἔδωσε τὸν καιρὸν, ὅπως φθάσωσιν αἱ βοή-
θειαι, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρώτη ἡδὴ ἥττα τῶν μέ-
χρι τοῦδε νικητῶν τῆς Γόρτυνος, τῆς Πιάνης καὶ τῆς Βλαχοκερα-
σιᾶς Τούρκων τῆς Τριπόλεως. Τὸ Λεβιδίον ἱκανοποίησεν οὕτω τὸ
παρελθόν, εἰ καὶ ἀπώλεσε τὸν Στριφτόμπολαν, ἄνδρα πατριωτισμοῦ,
φρονήσεως καὶ ἀνδρείας. Ἡ σκληρὰ μέχρι τοῦδε τύχη ἐφάνη μει-
διῶσα πλέον. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ἐνίκων οἱ Τούρκοι, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως,
ἢ μόνην ἐκέρδαινον ἐπίδειξιν νέαν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων αὐτῶν,
συνήθους τότε καταστάσεως· νικήσαντες ὅμως οἱ Ἕλληνες, ἐκέρδησαν
κέρδος μέγα, καὶ πρὸ πάντων ὅτι ἡ πρόληψις περὶ τοῦ ἀνικητοῦ τῶν
Τούρκων ἤρξατο καταστρέφεσθαι ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης. Ἐντεῦθεν ἡ
μικρὰ νίκη τοῦ Λεβιδίου ἐγένετο τὸ προοίμιον μεγαλητέρας μετ' οὐ
πολὺ ἄλλης καὶ γενικωτέρας.

Βαρεῖται ὅμως, ἐκτὸς τοῦ κωμικοῦ αὐτῶν μέρους, ὑπῆρξαν διὰ τοὺς
ἐν Τριπόλει ἀρχιερεῖς, προεστῶτας καὶ κατοίκους αἱ συνέπειαι τῆς
ἥττης ταύτης τῶν Τούρκων, ὡς ἐκ διαφόρων ἐν Λεβιδίῳ συλληφει-
σῶν ἀλληλογραφίῶν, ὅσας οἱ κατὰ πρῶτον φυγομαχήσαντες ἄφησαν
ἔρμαιον τοῖς Τούρκοις. Ἐν αὐταῖς εὗρέθησαν καὶ διπλώματα στρα-
τιωτικὰ καὶ γράμματα πολλὰ περὶ τῶν πολιορκιῶν καὶ ἄλλων πο-
λεμικῶν ἀντικειμένων. Διὰ μὲν τῶν γραμμάτων ἐγνώρισαν ἡδὴ οἱ
Τούρκοι τὸ συστηματικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου καὶ πολλὴν ἄλλην

ἐνδιαφέρουσιν λεπτομέρειαν· ἐπιπληττόμενοι δὲ καὶ ὑβρίζοντες παρὰ τῶν ἀγάδων οἷ, τε ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες, ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ πλέον συλληφθέντες ψεύσται, ἐφ' ὅσων ἂν ἔλεγον πρότερον, μόνην ἀντέτασσαν τὴν ἀπολογίαν ταύτην: «*Τί γὰρ κάμωμεν ἡμεῖς, ὅταν ἐ-
»τρελλάθηκαὶ ὁ.λοι;*» Ἐν δὲ τοῖς διπλώμασι βλέποντες οἱ ἀγάδες ἀναφερόμενοι: «*Γενικὸν Ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς τῆς Φιλικῆς Ἑ-
»ταιρίας*» ἐζήτησαν τὴν ἀνήκουσαν ἐρμηνείαν παρὰ τοῦ Ἰωάννου Περβόρουκα, καὶ οὗτος ἀπεκρίθη ἐτοίμως: «*Φιλικὴ Ἑταιρία φαίρε-
»ται γὰρ ἦναι κάποζα Μασωνία καὶ Ἀρχὴ κάποζος Κιράλης Φράγ-
»κος, ὅστις προστατεύει τοὺς Μασώνους*».

Τότε οἱ μὲν ἀγάδες καὶ ὁ ὄχλος ἐζήτησαν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων· ἀλλ' ὁ καῖμακάμης ἀπεφάνθη, ὅτι οὐδεμίαν εὐρίσκει αἰτίαν νόμιμον. Ἐζητήθη ἐντεῦθεν εἰς συκοφάντης, ἵνα κατηγορήσῃ τούτων ὡς ἐνόχων προδοσίας ἐπ' αὐτοφώρῳ, καὶ τοιοῦτος ἀνευρέθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς ἐξώλης καὶ προώλης ἄνθρωπος, ἀνήκων δυστυχῶς τῇ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ τῆς πόλεως. Πλαστουργηθεὶς οὗτος ὡς ἀπόστολος τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων πρὸς τοὺς ἐν Λεβιδίῳ, εἰσῆχθη, ὡς συλληφθεὶς δῆθεν παρὰ τοῦ ὄχλου, πρὸς τὸν καῖμακάμην, καὶ, παρόντων ἐκ συνθήκης ὄλων τῶν ἀγάδων, κατέθεσεν, ὅτι παρὰ τινος ἀνεψιοῦ τοῦ Παπαλέξη καὶ τινος ἐκ τῶν ὑπηρετῶν τῶν προεστώτων ἀπεστάλη αὐτὸς πρὸς τοὺς ἐν Λεβιδίῳ, ὅπως εἰδοποιήσῃ πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν τὴν παρασκευαζομένην ἔξοδον τῶν Τούρκων. Ἀντιπαραστάσεως γενομένης, κατέδειξεν ὁ συκοφάντης καὶ ψευδομάρτυς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Παπαλέξη, διότι ἐγνώριζε τοῦτον, καὶ ἑτερόν τινα τυχόντα ὑπηρέτην τοῦ Ἀναστασίου Μαυρομιχάλου. Τότε ἀνεβόησαν καὶ ἀγάδες καὶ ὄχλος: «*Τίνα ἔχομεν πλέον
»χρεῖαν μαρτύρων;*» καὶ πᾶραυτα οἱ μὲν ἀθῶοι οὗτοι κατεκρεουργήθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, τὸ δὲ πλήθος ξιφῆρες ὥρμησεν, ἵνα θυσιάσῃ καὶ τούτους, ὡς πρώτους δῆθεν ἐνόχους τῆς γενομένης προδοσίας καὶ τῆς τοσαύτης ἐπελθούσης θυσίας τῶν Τούρκων. Οἱ στρατιῶται τῆς ἐξουσίας ἀντέστησαν τότε διὰ τῶν ὀπλῶν ὁ καῖμακάμης, ἐννοήσας τὴν σκευωρίαν καὶ παροργισθεὶς, ὠνείδισε τοὺς ἀγάδας ὡς ὑποκινήσαντας τὸν ὄχλον καὶ προσβαλόντας οὕτω τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐξουσίας. Ὡς πρόσωπον ξένον οὗτος καὶ μηδεμίαν διακινδυνεύων περιουσίαν, μετριώτερος ἐδείκνυτο τῶν ἐντοπίων Τούρκων ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ-

ναγκασμένοι, ἵνα καθησυχάσῃ τοὺς συγγενεῖς τῶν φονευθέντων ἐν τῷ Λεβιδίῳ, καὶ τὴν ἀνανέωσιν προλάβῃ ὁμοίας ὀχλαγωγικῆς σκηνῆς ἐν τῷ μέλλοντι, τοὺς μὲν ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους ἔρριψεν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἐκτός τινων (α), τοὺς δ' ὑπηρέτας αὐτῶν, δεκαεπτὰ ὅλους, ἐθυσίασε τῇ ἐπιούσῃ πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ὄχλου.

Ἐξω δὲ τούτων ὄλων, παρὰ τὰ ἄλλα δυστυχήματα τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως, ἐπεβλήθη αὐτοῖς καὶ φόρος ἑκτακτος, ἐν ᾧ μάλιστα ἔζων ἐν τοῖς κατωγείοις ἐστερημένοι παντὸς, καὶ ἐργασίας καὶ τροφῆς. Τοῦ φόρου τούτου ἡ εἴσπραξις ἀνετέθη τῷ κακοπραγμονεστέρω ἐκ τῶν «ἐσπέχ» Τούρκων, Ἀλῆ Τσεκούρα τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα. Ἦσαν δὲ οἱ κοινότερον λεγόμενοι «ἐσπέχ» ἐκ τῶν Τούρκων τοῦ ὄχλου οἱ ἔχοντες τὴν μάχαιραν προτιμοτέραν τοῦ λόγου, οἱ ἐπὶ τῆς μαχαίρας αὐτῶν ζῶντες, οἱ ἄλλως «μαχαιροθγάλται», ἀνδροφόνοι. Περιττὸν εἰπεῖν, ὅσης βίας καὶ οἴων βασάνων καὶ αὐθαιρέτων φόνων ἔκαμε χρῆσιν ὁ βάρβαρος οὗτος, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεφορτίσθῃ μετ' οὐ πολὺ τὴν δι' ἀγγαρείας τῶν αὐτῶν Χριστιανῶν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὑπόπτων πρὸς εἰσπήδησιν μερῶν τοῦ περιτειχίσματος. Οὕτω, νικῶντων μὲν τῶν Τούρκων, ἔπασχον οἱ ἔξω τῆς Τριπόλεως Ἕλληνες· νικωμένων δὲ τῶν Τούρκων, ἔπασχον οἱ ἔσω τῆς Τριπόλεως Ἕλληνες, μόνης μεσολαβούσης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν γένει ἡ ζωὴ τῶν ἔσω διεκινδύνευε κατὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ὥραν.

Διάλυσις τοῦ ἐν Βαλτετσίῳ στρατοπέδου.

Τὸ γενικὸν καὶ διὰ τὴν ποσότητα τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν ποιότητα τῶν ὀπλᾶρχηγῶν στρατόπεδον συνεκροτεῖτο τότε ἐν Πάπαρι. Ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τούτου ἐτοποθετεῖτο ὁ Νικήτας ἐν τῷ Καλογεροδουνίῳ, ἥτοι ἐν ἀποστάσει μιᾶς ὥρας. Τῇ 11 ἀπριλίου ἀπῆλθεν εἰς Πάπαρι καὶ ὁ Κυριακούλης μετὰ 150· τῇ δὲ 14 ἀπεφασίσθη κοινῶς ἡ κατάληψις τοῦ Βαλτετσίου, ἀπέχοντος τῆς Τριπόλεως ἐπὶ δύο ὥρας, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν αὐτῷ ὅτε Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχάλοι, ὁ Τρουπάκης, Ἰατράκος, Ἀναγνώσταραῆς, Παπατσώνης, Κεφάλας, Πέτροβας, Καπετανάκης καὶ Κουμουνδουράκης.

Οἱ μυλῶνες τῆς Φιγαλίδος (Δαβιάς) ἔκειντο ἐπὶ δύο ὥρας μακρὰν τῆς Τριπόλεως· ἐκεῖ ἤλεθον συνήθως οἱ Τοῦρκοι· ἐν δὲ τῇ πλησίον κειμένη Πιάνῃ ἐτοποθετεῖτο ὁ Πλαπούτας μετὰ τῶν Κολοκοτρωνῶν

Ἀντωνίου καὶ Μάρκου. Συνεννοηθέντος τοῦ Πλαπούτα μετὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, ἀπεφασίσθη ἑνεδρά τις πρὸς τοὺς μυλῶνας, καὶ ταύτην ἀνεδέχθη, ὡς ἀρμοδιώτερος περὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης. Τῇ 18 προσέβαλεν οὗτος ἐξελθόντας τοὺς Τούρκους, καὶ ὑπὲρ τοὺς δέκα ἐφόνευσε λαβὼν καὶ διάφορα ζῶα. Οἱ ἐν Τριπόλει τότε ἔδραμον βοηθοὶ ἀντιβοηθησάντων δὲ εὐθὺς καὶ τῶν ἐν Πιάνῃ καὶ Βαλτετσίῳ, ἐγένετο περὶ τὸ χωρίον Συλήμναν δίωρος σύγκρουσις, καθ' ἣν ὑπερίσχυσαν οἱ Ἕλληνες φονεύσαντες εἴκοσι τῶν ἐχθρῶν, ἐν οἷς καὶ ἓνα σημαντικὸν ὀνομαζόμενον Ὅμερ ἄγαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον τέσσαρες καὶ δύο ἐτραυματίσθησαν.

Οὕτως ἐπανῆλθον οἱ Τούρκοι εἰς Τρίπολιν, ἐκδίκησιν πνέοντες· καὶ, ἐπειδὴ κυριώτερος σκώλωψ αὐτῶν ἦν ἡ κατοχὴ τοῦ Βαλτετσίου, ὡς θέσεως ὀχυρᾶς καὶ κεντρικῆς, ἐκινήθησαν ἰσχυροὶ τῇ 24, καὶ πρὸς ὀλίγον κτυπηθέντες παρὰ τοῦ Ἰατράκου, Κυριακούλου καὶ λοιπῶν ἐπέτυχον, ἵνα διασκορπίσωσι τὸν ἐκεῖ στρατὸν, ὡς τὸν κονιορτὸν ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Οἱ ἐν Λεβιδίῳ οὐδεμίαν ἔλαβον εἶδησιν, ὡς μὴ γενομένης συγκρούσεως μακρᾶς· οἱ δ' ἐν Βερβένοις, Πιάνῃ καὶ Χρυσοβιτισίῳ ἔδραμον, ἀλλ' εὗρον τὴν σκηνὴν διαλελυμένην. Οἱ Τούρκοι, παραδόσαντες τῷ πυρὶ πολλὰς τῶν οἰκιῶν, ἐπανῆλθον· τὴν δ' ὀπισθοφυλακὴν μόνην αὐτῶν οἱ Βαλτετσιῶται καὶ τινες τοῦ Πέτροβα καὶ Σώρη προσβαλόντες, ἐζημίωσαν καὶ ἐκυνήγησαν πέραν τοῦ χωρίου Βολέττας. Οἱ πελέμιοι τῆς Τριπόλεως οὐδεμίαν ἐπεχειροῦν κατοχὴν θέσεως, ὅτε ἐνίκων, διότι κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἐδυσκολεύοντο διὰ τὴν τροφοδοσίαν, εἰ καὶ ἦσαν ἤδη κύριοι τοῦ πεδίου τῆς Τριπόλεως, ἀθροίζοντες τὰ τε ζῶα καὶ τὰς τροφὰς τῶν χωρικῶν· κατὰ δεύτερον δὲ ἐφοβοῦντο τὸν διαμερισμὸν ἐκυτῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐθεώρουν ταχίστην τὴν κατατρόπωσιν τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὃν περιέμενον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο τοῦ Βαλτετσίου ἀνεχώρησαν ὁ Ἰατράκος εἰς τὰ Βέρβενα, ὁ Κυριακούλης εἰς τὴν Βορδόνιαν, ὁ Ἡλίας, Νικήτας, Ἀναγνωσταρᾶς καὶ λοιποὶ εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ἐντεῦθεν ἀναγκασθεῖς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ Πάπαρι εἰς τὸ Χρυσοβίτσιον, ὅπου ἀνεγνωρίσθη ἀρχιστράτηγος (ἦτοι πρωτοκαπετάνιος) τῆς Γόρτυνος (α). Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερβένων ἀπεφασίσθησαν κοινῇ συγκαταθέσει, ὁ μὲν Ἰατράκος ἀρχηγός, προτείναντος τοῦτο τοῦ ἐπισκόπου Θεοδωρήτου, διευθυντικὴ δὲ ἐπιτρο-

πῇ δὲ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ ἐπίσκοπος Θεοδώρητος καὶ ὁ Νικόλαος Δεληγιάννης. Οἱ δὲ ἐν Μεγαλοπόλει ἐπεδόθησαν εἰς νέαν στρατολογίαν· καὶ, ὅπως διατηρῶσι τὸ ἥθικόν τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, κατὰ πᾶσαν μὲν νύκτα ἐπλαστούγραφον διάφορα πολλαχόθεν γράμματα, κατὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν ἐπαρουσιάζοντο αὐτοῖς πεζοδρόμοι ψευδεῖς, ἐγχειρίζοντες ταῦτα, ἀναγινωσκόμενα ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει εἰς ἐπήκοον κοινὸν καὶ διὰ πλείστων ἀντιγράφων μετοχετευόμενα εἰς τὰ ἄλλα στρατόπεδα καὶ τὰς ἐπαρχίας. Διὰ τοῦτο ἐδίδοντο τοῖς πεζοδρόμοις καὶ μήνυτρα διὰ τὰς χαροποιὰς εἰδήσεις, ὧν αἱ σπουδαιότεραι διελάμβανον περὶ μαχῶν καὶ τροπαίων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Στερεᾷ καὶ κατὰ θάλασσαν, περὶ προόδων τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῆς Θράκης, περὶ διαβάσεως τοῦ Ἰστρου ὑπὸ τῶν Ῥώσων, περὶ μεγάλων ἀποστελλομένων βοηθειῶν παρὰ τῆς Ἀρκτου καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐν συνόλῳ περὶ πάντων, ὅσων ὁ Ἕλλην τότε εἶχεν ἀνάγκην (α). Βεβαίως ἡ διάρκεια τῶν εἰδήσεων αὐτῶν ὑπῆρχεν ἐφήμερος· βεβαιότερον ὅμως ἦν, ὅτι τὸ θάρρος τῆς νίκης τοῦ Λεβιδίου ἔσθυσε σχεδὸν τὸ πάθημα τῆς διαλύσεως τοῦ Βαλτεστίου· καὶ βεβαιότατον, ὅτι κατέπλησσαν τὸν τόπον ὅλον μέχρις ἀπελπισίας αἱ πρόοδοι, ἃς ἔκαμεν, ἐπιδραμῶν ἔξωθεν,

Ὁ Μουσταφᾶ Κεχαγιᾶ βεγῆς.

Δεύτερος καὶ κατόπι τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Πελοποννήσου οὗτος, ἰσχυρώτερος, πολεμικώτερος καὶ δραστηριώτερος, κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς διακαινησίμου. Τὴν κυριακὴν διέλυσεν ὁ Ἰουσούφ πασσᾶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν τετάρτην, 6 ἀπριλίου, ἔφθασεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς εἰς τὸ Ῥῖον.

Μεγίστην ὁ Χουρσήτ πασσᾶς δραστηριότητα κατέβαλεν, ἅμα μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐν ταύτῃ εἶχε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας. Ἀδύνατος ὢν πρὸς ἐκστρατείαν προσωπικὴν κατ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡσχολεῖτο κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ Σουλίου, διώρισεν ἀμέσως, καθ' ἃς μάλιστα εἶχε προηγουμένης διαταγὰς τῆς πύλης (β), τὸν κεχαγιᾶ βεγῆν αὐτοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ, καὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τούτου ἔθεσε στρατὸν ἐκλεκτὸν ὀκτακισχιλίων. Κατ' ἀνάγκην δ' ἀνέδειξεν ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ βαλῆν τῆς Πελοποννήσου τοῦτον, ἥτοι πασσᾶν τριῶν τούτων (γ)· διότι, τεθέντος ἅπαξ

ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου, πασσᾶ ὄντος δύοτουίωv, ἀδύνατον ἦτο πλέον τὸ μὴ φέρειν αὐτὸν ἀξίωμα ἀνώτερον ἐκείνου.

Τοῦ στρατοῦ τούτου ἡ ἐκ τῶν Ἰωαννίνων πορεία κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐμελλε γενέσθαι διὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ἴσθμοῦ βεβαίως. Ἀλλ', ἑωσοῦ παρασκευασθῇ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς, προαπέστειλε δι' ἄλλης συντομωτέρας ὁδοῦ τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας τὸν Μουσταφᾶ κεχαγιᾶ βεγῆν αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τρισχιλίων καὶ πενταχοσίων, ὄλων Ἀλβανῶν. Εὐτυχῆς οὗτος ὑπῆρξε, διότι εὗρε τὰς πύλας ἠνεωγμένας, καὶ διὰ τῶν πλοιαρίων τοῦ Μεσολογγίου μετεβιδάσθη εὐθὺς εἰς τὸ Ῥῖον, ἐν ᾧ ἐτέρωθεν ἠπῆντησε κεκλεισμένας ταύτας ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς, καὶ ἠναγκάσθη οὕτως, ἵνα πολεμήσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ὑπέρμετρος κατέλαβε καὶ τότε τοὺς Πελοποννησίους λύπη μετὰ ἀμηχανίας, ὡς βλέποντας ἑαυτοὺς μὲν ἐν καταστάσει ἀπομονώσεως σχεδόν, τοὺς δ' ἔξωθεν πολεμίους ἐλευθέρως ἐπερχομένους τοὺς μὲν κατόπι τῶν δέ. Καὶ πραγματικῶς, κατόπι τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἔφθασαν εἰς Πάτρας διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας ἕτεροι ὁκταχόσιοι Ἀλβανοὶ ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἀσλανάκην, διαμείναντες ἐκεῖ πρὸς ἐνίσχυσιν πλείονα τῆς ἀκροπόλεως. Συνεξεστράτευσεν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ὁ ἀρχιτηλεβολιστῆς (τοπτσίπασης) τοῦ Χουρσήτ πασσᾶ ἐπὶ κεφαλῆς ἱκανῶν τηλεβολιστῶν, διότι ἐστερεῖτο τοιούτων ἡ ἀκρόπολις τῶν Πατρῶν, ὡς παρημελημένη πρότερον. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ ἐκ τοῦ Ῥίου εἰς Πάτρας, ὁ Ἀσλανάκης διηυθύνθη εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι, καὶ τὸν ἐκεῖ στρατοπεδευόμενον Λόντον προσβαλὼν ἀπεμάκρυνε.

Ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἐμψυχώσας διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων τὸν τε Ἰουσοῦφ πασσᾶν καὶ τοὺς Τούρκους τῶν Πατρῶν, ἐξεστράτευσεν ἄνευ ἀναβολῆς κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Αἰγίου, ἣν εὗρεν ἔρημον μὲν ἀνθρώπων, πλήρη δὲ τροφῶν (α). Ἐν ταύτῃ διημέρευσεv ἐβδομάδα ὁλόκληρον πρὸς ἀνάπαυσίν τινα τοῦ στρατοῦ, ὡς πολλὴν διανύσαντος ὁδόν, μᾶλλον δ' ἐκτάκτως ταχυπορήσαντος ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν παραλίαν τῆς Αἰτωλίας. Καθ' ὅλον δ' αὐτὸ τὸ διάστημα οὐκ ἐπάύσατο ἐπιστέλλειν πρὸς τε τοὺς Αἰγιεῖς καὶ Καλαβρυτινοὺς, προσκαλῶν τούτους εἰς μεταμέλειαν καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν ὑποταγὴν ἐπὶ ὑποσχέσεσι μεγάλαις περὶ ασφαλείας ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας.

Ἡ κυρία αὐτοῦ ἀποστολὴ ἀπέβλεπε τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου· πρὸς τοῦτο δὲ δύο ὑπῆρχον αἱ ἀπὸ τοῦ Αἰγίου ὁδοί, ἡ μὲν διὰ τῶν

Καλαβρύτων συντομωτέρα, ἀλλ' ὀρεινὴ καὶ δύσβατος, ἥ δὲ διὰ τῆς Κορινθίας καὶ Ἀργολικῆς ὁμαλὴ καὶ ὀλιγώτερον κινδυνώδης, ἀλλὰ τετραπλασίως μακρύτερα. Οἱ Καλαβρυτινοὶ κατέλαβον πρὸς τὸ μέρος αὐτῶν τὰς ἀναγκαίας θέσεις, ὅπου καὶ ὁ Ζαήμης ἔδραμεν ἐκ τοῦ Ὀμπλοῦ τῶν Πατρῶν, στρατοπεδεύσας μετὰ πεντακοσίων ἐν τῷ χωρίῳ Βόβοδα, ἀπέχοντι τοῦ Αἰγίου περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἀπόσπασμα τότε ἐχθρικὸν ἐκ πεντακοσίων μόνων ἤρκεσεν ἐπιπεσόν, ὅπως διασκορπίσῃ μετὰ τρίωρον προσβολὴν τοὺς περὶ τὸν Ζαήμην, ἐμμείναντα μὲν μετὰ ὀλίγων καὶ ἀντιστάντα, ἀλλὰ κινδυνεύσαντα τὰ ἔσχατα καὶ μόλις ἀποσυρθέντα εἰς ἀσφαλεστέραν θέσιν. Ὀλίγους, καθὼς καὶ ὁ Ζαήμης, ἀπώλεσεν ὁ ἐχθρὸς, ὅστις παραδόσας τῷ πυρὶ τὸ Αἶγιον καὶ τὰ περίεξ αὐτοῦ ἅπαντα λεηλατήσας, ὤδευσε τὴν παραλίαν τοῦ κόλπου, διήλθεν ἀνενόχλητος ὅλας τὰς στενοτοπίας, καὶ μάλιστα τὰ Μαῦρα Λιθάρια, καὶ τῇ 22 ἀπριλίου ἐπλησίασεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς Κορίνθου, Βόχαν λεγόμενον.

Οἱ πολιορκοῦντες τὸν Ἀκροκόρινθον εὐρέθησαν τότε ἐν ἀμνηχανίᾳ μεγίστῃ, καθότι τὴν μὲν 21 ἀπριλίου εἰδοποιήθησαν ἀφ' ἐνός, ὅτι ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσάς καταβαίνει διὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Βοιωτίας, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον· τῇ δὲ 22 ἐβεβαιώθησαν ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπλησίασε τῇ Κορινθίᾳ διὰ τῆς Ἀχαΐας. Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει ὁ Δικαῖος διέταξεν εὐθὺς τὸν Ἀχιλλέα μετὰ διακοσίων Στενοχωριτῶν (Δερβενοχωριτῶν), καὶ τὸν Μερτίκαν μεθ' ἑτέρων διακοσίων Καλαυρίων καὶ λοιπῶν, ἵνα καταλάβωσι νυκτὸς τὸ Μελίσσι καὶ Ξυλόκαστρον, καὶ ἀποκρούσωσιν ἐκείθεν τῇ ἐπιούσῃ τὴν διέλευσιν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς ἀπῆλθεν, ὁ δὲ Μερτίκας οὐχί· πρῶτας δὲ γενομένης, οἱ μὲν Στενοχωρῖται ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀχιλλέα μόνον, φυγόντες, οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐντεῦθεν εὐρὼν ἀνοικτὰς τὰς θέσεις ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, προεχώρησεν ἀνενόχλητος εἰς τὸ πεδῖον τῆς Κορίνθου, πυρπολῶν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τὰ χωρία, κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος. Ἐν τοιαύτῃ εὐρεθεὶς τότε ἀνάγκῃ, διέταξεν ὁ Δικαῖος τὴν ἄμεσον πυρπόλησιν τῶν μεγάρων τοῦ Κιαμῆλ βεγῆ καὶ ἀπάσης τῆς πόλεως Κορίνθου. Οἱ Κορίνθιοι καὶ Στενοχωρῖται ἐναντιώθησαν κατὰ τοῦ μέτρου τούτου, προηγουμένου τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωανᾶ, λυπούμενοι τὴν καταστροφὴν τοσοῦτων μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀναγκαίων διὰ δημόσια καταστήματα οἰκοδομῶν. Ἀλλ' ὁ

Δικαῖος, ἀντὶ τῆς ὕλης προτιμῶν τὸ πολιτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνοχοποιήσεως καὶ τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀμετακλήτου διαζυγίου τινῶν, προηγουμένων τῶν Νοταραίων, ἐνήργησεν ἀπ' εὐθείας, παραδόντας ὅλας τὰς τουρκικὰς οἰκίας διὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ εἰς τὰς φλόγας. Τότε ἡ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ μήτηρ τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ, βλέπουσα πυρπολούμενα τὰ μέγαρά τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, δέταξεν εὐθὺς, κατὰληπτος γενομένη ὑπὸ τοῦ δαιμονίου, τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀνδρῖκου Νοταρᾶ, ἀμέσως ἐκτελεσθεῖσαν. Συγχρόνως δὲ, ἐξαγριωθέντες διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ οἱ ἄλλοι Τούρκοι τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἔσφαξαν εἴκοσι πέντε ἐτέρους Κορινθίους Ἑλληνας, εὐρεθέντας ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτω, προχωροῦντος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, οἱ πολιορκοῦντες καὶ οἱ κάτοικοι, ἐν φόβῳ μεγίστῳ γενόμενοι, ἔφυγον προτροπάδην, ἀφήσαντες καὶ τροφάς καὶ πολεμοφόδια καὶ πᾶσαν ἀποσκευὴν ἄλλην. Ἄλλοι μετεβιβάσθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ τὰ Μέθαινα· ἐκεῖνοι ἔδραμον εἰς τὰ ὄρεινά τῆς Κορινθίας καὶ τὸ Πεῖραιον, καὶ ὁ Δικαῖος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σολυγείαν (Σοφικόν). Μόνοι οἱ Καλαύριοι, κατέχοντες τὸ Πεντεσκούφι, ἀντέστησαν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν καὶ ζημίαν τινὰ ἐπῆνεγκον τοῖς ἐχθροῖς· πλὴν καὶ οὗτοι ἀπεσύρθησαν ὡς μεμονωμένοι, ὅλα ἐγκαταλείψαντες τὰ τηλεβόλα. Κυριεύσαντες ἐπομένως τὴν πόλιν οἱ περὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, καὶ ἐξεληθόντες συγχρόνως οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, κατέσφαξαν ὅλοι ὁμοῦ καὶ ἡχμαλώτισαν, ὅσους ἠδυνήθησαν· ἔκαυσαν δὲ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ πέριξ χωρία, καὶ πολλὰς χιλιάδας ζωντανῶν διήρπασαν. Ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει ἡ θυσία τῶν Ἑλλήνων ἐπαισθητοτέρα ἐμελλε γενέσθαι, εἰ μὴ ἐπέδεδετο, ὡς σύνθητες, ὅλος ὁ ἄλβανικὸς στρατὸς τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ εἰς τὴν λαφυραγωγίαν οὐ μόνων τῶν ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τουρκικῶν πραγμάτων, ὅσα συνηγμένα πρὸς διανομὴν οἱ Ἑλληνες εἶχον. Ὁ ἐπίσκοπος Δαμαλῶν ἐκινδύνευσεν τὸν κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας, πεσὼν ἐν τῇ φυγῇ ἀπὸ τοῦ ἵππου· συλληφθέντες δὲ ἔξω τῆς πόλεως ὁ διάκονος αὐτοῦ καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Στεφάνου Μιχαήλ, ἐφονεύθησαν. Γελοῖον δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ Κορίνθιοι καὶ Στενοχωρίται διεμαρτυρήθησαν διὰ πράξεως τῆς 1 μαΐου κατὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, ὡς αἰτίου δῆθεν γενομένου τῶν κακῶν τούτων.

Διαλυθείσης οὕτω τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἀνέβη εἰς αὐτὸν τροπαιοῦχος. Τότε ἔφθασαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὰ παραπλέοντα τὸ Αἴγιον τρία τουρκικὰ πλοῖα, εἰς δρόμων

καὶ δύο μικρότερα, καθ' ὧν οἱ Οἰανθεῖς ἠδύναντο, ἀλλ' οὐκ ἐτόλμων, ἢ ἀδιάφοροι ἐδείκνυντο, καὶ τοὶ παρακαλεσθέντες παρὰ τῶν Κορινθίων. Τότε συνέβη καὶ τὸ ἀκόλουθον, κωμικὸν ἐνταυτῷ καὶ τραγικόν, γεγονός. Ἀκούσαντες οἱ Ἀργεῖοι τὴν εἰς τὸ Αἴγιον εἰσβολὴν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἐν Κορίνθῳ Δικαῖον ἔφιππον ταχυδρόμον, ἵνα πληροφορηθῶσι περὶ τε τῆς ἀληθείας τοῦ ἀκούσματος τούτου καὶ περὶ τῆς μεσογείου ἢ παραλίας διευθύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἀργεῖος ταχυδρόμος, οἰνόφλυξ τυχών, ἐμέθυσε καθ' ὃδὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπαντηθεὶς τὴν νύκτα παρέξω τῆς πόλεως Κορίνθου μετὰ τῶν πρώτων σκοπῶν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὑπέλαβεν αὐτοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐρωτηθεὶς, τίς ἐστίν; ἀπεκρίθη, ἀτμιάων τῷ προσώπῳ: «*Ἐγὼ μ', ἀδελφτα, Χριστὸς ἀνέστη!*» Ἐπὶ τὰς »*κάμετε σεῖς ἐδῶ!*» Ἐμεῖς ἔχουμε μπλόκο τ' *Ἀράπλι*». Παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων διάκρισις τῶν Τουρκαλβανῶν δύσκολος ἐγένετο διὰ τὴν ταυτότητα τῆς ἐνδυμασίας καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν νυκτὶ καὶ παρὰ ἀνθρώπου μάλιστα παραλελυμένου κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκ τοῦ οἴνου. Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐνδυμασίας συνέπεσεν ἤδη καὶ ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης, διότι οἱ Ἀργεῖοι ἐν γένει, ὡς καὶ οἱ Κορίνθιοι ὥσεπιτοπλείστον καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζουσι τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Ἐν τοσοῦτῳ ἀπαγόμενος παρὰ τῶν σκοπῶν ὁ Ἀργεῖος πρὸς τὸν Κεχαγιά βεγῆν, ἠκολούθει τραυλίζων καθ' ὁδόν: «*Δόξα σοι ὁ Θεός! τὸ κερδήσαμε', ἀδελφτα, τὸ Ῥωμαῖκο, τὸ κερδήσαμε!*» Ἄμ. δ' ἰδὼν τὸν Κεχαγιά βεγῆν, ἐξέλαβεν αὐτόν, ὥς γενειῶντα, ἀντὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Δικαίου, καὶ μετὰ τὴν συνήθη πρόσρησιν: «*Προσκυροῦμεν, ἀφέντη Δεσπότη!*» ἐγχειρίζει τούτῳ τῶν Ἀργείων τὸ γράμμα. Οὐδένα διὰ τὴν παράφρονα κατάστασιν αὐτοῦ εὔρε παρὰ τῶν βαρβάρων ἔλεον ὁ ἄνθρωπος, πασσαλῶθεις ἀμέσως.

Ὡς πρὸς τὰ μεγάλα στενὰ τοῦ Ἰσθμοῦ οὐδεμίαν προσοχὴν ὁ Κεχαγιά βεγῆς ἔδωκεν, ὡς ταχύνων τὴν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ ὡς μὴ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ὁμοίας ὑπερισχύσεως τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ καταβαίνοντος. Ἐφοδιάσας δὲ τὸν Ἀκροκόρινθον ἐκ τροφῶν ἱκανῶν καὶ ἐνισχύσας διὰ τῆς προσθήκης τριακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν, ὥδυσεν εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ φθάσας τῇ 24 ἀπριλίου εἰς τὸ χωρίον Μυσίαν (Κουτσοπόδι), ἀπέχουσαν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἀργους περὶ τὴν μίαν ὥραν, προσεκάλεσεν ἐγγράφως

τοὺς Ἀργεῖους εἰς ὑποταγὴν, καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Αἰγίων καὶ Κορινθίων, ἀπειλῶν ἐν περιπτώσει ἐναντία, ἀπῆτει τὴν ἀπάντησιν τούτων ἐντὸς τῆς ἡμέρας (υ).

Δυσκόλως δικαιολογοῦνται οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ δημογέροντες τῶν Ἀργείων, δι' ἣν ἔδειξαν ἀμεριμνίαν, μανθάνοντες ἐπερχόμενον τὸν ἐχθρόν. Καθὼς οἱ ἀρχηγοὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου κακῶς ἐσκέφθησαν διαδόσαντες ὡς συνισταμένην τὴν ὅλην δύναμιν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ ἐκ μόνων τριακοσίων ἀνδρῶν, λόγῳ μὴ δειλιάσωσιν ὁ στρατὸς καὶ οἱ κάτοικοι, ἔνεκα δὲ τούτου καὶ πολιορκία καὶ πόλις κατεστράφησαν ἐν ἀκαρείῳ οὕτω καὶ οἱ τοῦ Ἀργους κακῶς ἐποίησαν, μὴ προνοήσαντες οὔτε περὶ τῆς ἐγκαίρου καταλήψεως τῶν μετὰ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενῶν, οὔτε καὶ περὶ τῆς κενώσεως τῆς πόλεως καὶ τῶν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ ὑπαρχόντων χωρίων, ἵν' ἀποφύγῃσι τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Μήπως δ' ἐφρόντισαν ἐπὶ τέλους, ὅπως τοὺς ἀνγκαίους ἀποστείλῃσι σκοποὺς μακρὰν τῆς πόλεως, καὶ πληροφορηθῇσι πρῶτον μὲν περὶ τῆς ἐλεύσεως καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν πολεμίων; Οὐδὲν τούτων καὶ οὐ μόνον οἱ Ἀργεῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Πύργιοι καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Λεβαδεῖς τὰς αὐτὰς ὑπέστησαν συνεπίας τῆς τόσῳ παχυλῆς ἀπειρίας, μόνων τῶν Αἰγίων ἐξαιρουμένων. Παρὰ τοῖς ἀδυνάτοις Ἑλλήσιν ὁ διασκορπισμὸς καὶ ἡ πυρκαϊὰ ἐν περιστάσεσι δειναῖς ἦσαν ἐν εἶδος πολέμου, οὐχὶ ὀλιγώτερον ὀλεθρίου διὰ τὸν ἰσχυρὸν ἐπερχόμενον ἐχθρόν, ὡς ἀπαυδῶντα αὐτὸν καὶ ἀποστεροῦντα τῶν τροφίμων. Ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἄλλου οἱ Ἀργεῖοι περιεφρόνησαν μὲν, καλῶς ποιοῦντες, τὴν ἐπὶ ὑποταγῇ διαταγὴν τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἀπεφασίσθησαν ὅμως ἐνθουσιῶντες πρὸς ἀντίστασιν ἄνευ τῆς δεούσης προπαρασκευῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου. Ἐξῆπτον ἀληθῶς τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καὶ ὁ ἄξιος υἱὸς τῆς ἥρωϊδος Λασκαρίνης Πούπλη Δημήτριος, καὶ ὁ Νικόλαος Σπηλιοτόπουλος, τότε μεταβὰς ἐκ τῆς Ὑδρας, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι τῆς θερμότερας φαντασίας καὶ ὑπερβάλλοντος ζήλου, ταχεῖαν βεβαιουῦντες τὴν ἔλευσιν πολλοῦ πελοποννησιακοῦ στρατοῦ ἄλλὰ τὸ ζήτημα ἦν ἤδη, ἐὰν μόνοι καὶ ἀπαράσκευοι οἱ Ἀργεῖοι ἠδύναντο ἀντιταχθῆναι κατὰ τῆς πρώτης μάλιστα ὁρμῆς ἐχθροῦ συγκεκροτημένου καὶ νικητοῦ μέχρι τοῦδε. Παρὰ δὲ ταῦτα πάντα, ἐξετέθησαν οὗτοι καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου, ἐν ᾧ ἡ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τῶν ἄκρων τῆς πόλεως ἀντίστασις ὑπισχνεῖτο ὀπωσδήποτε, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοῦλάχιστον τὸ

κέρδος καιροῦ τινος διὰ τὴν ἔλυσιν τῆς ἔξωθεν βοηθείας.

Πρὸς τὸ βόρειον τῆς πόλεως καὶ ἐν ἀποστάσει μικρᾷ ῥέει ὁ χειμάρρους Ἰναχος (Ξηριάς), πηγάζων ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου ὄρους, πλησίον κειμένου τῆς πάλαι Οἰνός πόλεως. Παρὰ τὴν κοίτην αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς πόλεως ἐγείρεται χθαμαλὸς τοῖχος, προφυλάσσων τὰ περὶ αὐτὴν ἀπὸ τῆς πλημμύρας τῶν πολλῶν κατὰ τὸν χειμῶνα καταρρέοντων ὑδάτων. Οἱ Ἀργεῖοι, μεθ' ὧν ἔτυχον καὶ Μάσητες (Κρανιδιώται) ὑπὸ τὸν Ἀρσένιον Κρέσταν καὶ Πετσιῶται ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πούπλη, ἐτοποθετήθησαν κατὰ γραμμὴν ὀπισθεν τούτου τοῦ τοίχου τῇ 25 Ἀπριλίου. Οὐδόλως εἶδον, ὀπόσω διὰ τὸ πεδινὸν τοῦ τόπου ἐξετίθεντο ὑπὸ τὸ πῦρ καὶ τὴν ὀρμὴν τοῦ ἱππικοῦ τῶν πολεμίων, ἀνοικτὰς τὰς πλευράς ἔχοντες. Τὸ δὲ ἀστείότερον, ὅτι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἀνέδισαν εἰς τὰς ὑπερκειμένας ἄλωνας τῆς πόλεως, ὡς εἰς θεωρεῖα τοῦ θεάτρου, ἵνα ἴδωσι τὴν παράστασιν τῆς ἀργειομαχίας ταύτης καὶ τὴν ἥτταν τῶν Τούρκων, ὡς βεβαίαν θεωρουμένην.

Ἐντύπωσιν ἔκαμε πρὸς τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν ἡ τολμηρὰ αὕτη φαινομένη ἐκθεσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ συρροὴ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀλόνων πλήθους, μακρόθεν ὑποτιθεμένου ὡς τινος συγκεντρώσεως ἐτέρου πολεμικοῦ σώματος. Οὗθ' ἡμέραν δὲ μίαν παραλείψας καὶ πλησιάσας, διήρεσεν οὗτος τριμερῇ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐν μὲν τῷ κέντρῳ θέσας τοὺς πεζοὺς, ἐν δὲ τοῖς ἄκροις τοὺς ἱππεῖς, καὶ πρὸς τὸν τοῖχον ὥρμησε. Κατὰ τῆς ὀρμῆς τῶν πεζῶν ἀνθεῖξαν οἱ Ἕλληνες, διαπρέψαντος τοῦ Κρέστα· κυκλωθέντες ὁμῶς παρὰ τοῦ ἱππικοῦ, ἔστρεψαν νῶτα εὐθὺς καὶ διεσπάρσθησαν φονευόμενοι καὶ αἰχμαλωτιζόμενοι. Τότε ὁ γενναῖος Δημήτριος Πούπλη συνεπλάκη μετὰ τοῦ Βελῆ βεγῆ, ἀρχηγοῦ Ἀλβανοῦ, ὃν ἔρριψε κατὰ γῆς ἀπὸ τοῦ ἵππου· ἐν τῷ δ', ὡς ἔχων κενὰ τὰ πυροβόλια, ἐθανάτωνε τοῦτον διὰ τῆς ἀκωκῆς ἀλβανικοῦ πυροβολίου (σουβλερῆς πιστόλας), ἐρρίφθη παρ' ἄλλου Ἀλβανοῦ νεκρὸς ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ σπαράσσοντος σώματος τοῦ Βελῆ βεγῆ.

Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς φυγῆς ἀνάγκῃ περιέπεσον τότε καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀλόνων καὶ ἅπαντες οἱ Ἀργεῖοι, ἐξ ὧν ἄλλοι προέφθασαν καταβάντες εἰς τὴν Λερναίαν λίμνην (τοὺς Ἀφεντικούς μύλους), ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ ἄλλοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ὡς καὶ μέρος ὀπλοφόρων μετὰ τοῦ Κρέστα, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ὑποκάτω τῆς ἄκρας Λαρίσσης μικρᾷ μονῇ τῆς Κατακεκρυμμένης. Ἡ πόλις ἐγένετο ἔλε-

εινὸν θέαμα διαρπαγῆς καὶ πυρός. Νυκτὸς δὲ γενομένης, ὁ μὲν Κρέστας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξῆλθεν ἐπιτηδείως, φυγὼν εἰς τὴν Λερναίαν λίμνην· οἱ δὲ Ἀργεῖοι, ἐπίσης στερούμενοι ὅλων τῶν μέσων, προσεκύνησαν· ὁ δὲ Κεχαγιᾶ βεγῆς, πολιτευόμενος ἐπ' ἐλπίδι παραδειγματισμοῦ, οὐχὶ μόνον ἐδέχθη αὐτοὺς μετὰ φιλοφροσύνης καὶ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀπηλευθέρωσεν (α), ἀλλὰ καὶ προσετώτα (χοτσάβασην) τούτων, ὡς βαγιάδων ἤδη, κατέστησε, κοινῶς ἐκλεχθέντα, Δημήτριόν τινα Καρλαύτην, περιβαλὼν αὐτῷ τὴν πορφυροβαφῆ χλαῖναν (βινίσι). Οἱ Ναυπλιεῖς καὶ Ἀργεῖοι Τοῦρκοι κακῶς ἔφερον τότε τὴν τοιαύτην μετριοφρονα διαγωγὴν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἐκδικήσεις θέλοντες καὶ σχέδια ἄλλα καταστροφῆς προτείνοντες, ἵνα ἐκλείψωσιν οὕτως ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῶν Πελοποννησίων πᾶσα ἰδέα τοῦ λοιποῦ καὶ πᾶν θάρρος πρὸς ἐπανάστασιν. Ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐξ ἐναντίας, προτιθέμενος μόνην τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἤλπιζε μᾶλλον διὰ διαγωγῆς τοιαύτης ὀγλίγωρον καὶ ἐπιτυχὲς τὸ πέρας τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, πᾶν ἀποσοβὼν μέτρον παρατάσεως. Καὶ ἀληθῶς, διὰ τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἡ παράτασις τοῦ ἑλληνικοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπ' οὐδενὶ ὠφέλει αὐτοῖς τρόπῳ. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀλβανῶν ἠκολούθησαν τῷ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει, ὅτι αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς ἔσονται καὶ οἱ βοεβόνδαι καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις κατὰ τὴν Πελοπόννησον, τῆς ἐπαναστάσεως πεσούσης. Οὐδὲν ἄρα καὶ οὗτοι συμφέρον εἶχον οὐτε πρὸς τὴν παράτασιν τῶνπραγμάτων, οὔτε πρὸς τὴν σφαγὴν τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀποτυχίαν τῶν ἐν Ἀργεὶ διελύθη, ὡς εἶπετο, καὶ ἡ πολιορκία τῆς Ναυπλίας, δεύτερον ἤδη, καὶ περὶ μόνην ἡ φρουρὰ ταύτης ἐπησχολεῖτο τὴν συλλογὴν τροφίμων παντὸς εἴδους ἐκ τοῦ πεδίου. Πολλαχόθεν δὲ στρατὸς πελοποννησιακὸς ἐτέθη εἰς κίνησιν, καὶ πρῶτοι ἐκ Λεβιδίου ἔφθασαν ἐπὶ κεφαλῆς πεντακοσίων ὁ Νικόλαος Πετμεζᾶς καὶ Σκαλτσᾶς μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου καὶ Πηλίδα Τριπολίτου, παραλαβόντες καὶ τὸν Δαγρὲν, καθ' ὁδὸν εὗρεθέντα. Ἄλλ' οἱ μὲν στρατιῶται, τὰ πάντα τετελεσμένα ἰδόντες καὶ ὀλίγους ἑαυτοὺς, ἐδειλίασαν· οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ ὀρθῶς προτιθέμενοι, ἵνα ἐπασχολήσωσιν ἐν τῷ Ἀργεὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ἕωσοῦ φθάσωσι καὶ αἱ ἄλλαι βοήθειαι, ἀνέβησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἄκρᾳ τῆς Λαρίσσης, καὶ μὲν περὶ τοὺς ἐννεμήκοντα ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῖς ἠκολούθησαν·

Τῇ 28 ἀπριλίου κατέφθασεν ἐτέρωθεν μετὰ ἐξακοσίων Ἀργείων ὁ Στάϊκος, καὶ εἰς τὴν Λάρισσαν πυροβολῶν εἰσῆλθε. Οἱ πολέμιοι τότε ἀμυντικὴν ἔλαβον θέσιν ὁχυρωθέντες ἐντὸς οἰκιῶν, καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Ἕλληνες καταβαίνοντες ἠκροβολίζοντο μετὰ τούτων. Τῇ δὲ 30 ἀπριλίου ἦλθον ἐκ τοῦ βορείου μέρους καὶ ἕτεροι Πετμεζαῖοι μετὰ τετρακοσίων. Ἀμα ἐπυροβόλησαν οὗτοι ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Μυσίας, ἀναγγέλλοντες συνθηματικῶς τὸ «Ἐρχόμεθα», ἀντεπυροβόλησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Λαρίσσει, ἀποκρινόμενοι ἐπίσης «Ἐδῶ εἵμεθα». Ἀνυπόμονος δὲ ὁ Δικαῖος, ὅπως ἀναβῇ αὐτὴν ταχύτερον, ὥρμησε τολμηρῶς μετὰ μόνων δεκαπέντε στρατιωτῶν, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν ἐχθρῶν διήλθε.

Ἄλλ' οὐδεμίαν αἱ τοιαῦται κινήσεις ὠφέλειαν ἐπήνεγκον, εἰμὴ ἀπλὴν τινα ἐπίδειξιν, διότι τῇ ἐπομένῃ νυκτὶ ἐγκατελείφθη ἡ ἀκρόπολις, ὡς ἀνεφοδιάστος οὔσα· οἱ δ' Ἕλληνες οὔτε κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔπραξαν, ὅτι κυρίως ὤφειλον πρὶν, τὴν κατάληψιν λέγομεν τῶν στενῶν μεταξὺ Ἀργους καὶ Τριπόλεως. Ἀμα εἰσῆλθεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς εἰς τὸ Ἀργος, οὐδένα καταστροφῆς ἢ ὀπισθοδρομήσεως κίνδυνον διέτρεχε, διότι καὶ ἰσχυρώτερος ἦν ἐν τῷ πεδίῳ διὰ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Ναυπλίας διὰ τηλεβόλων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀναγκαίων μέσων εἶχε. Μόνοι δι' αὐτὸν θέσεις κινδύνου ἦσαν πρότερον μὲν τὰ Μαῦρα Λιθάρια τῆς Ἀχαΐας καὶ τὰ στενὰ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους, ἥδη δὲ τὰ ὄρη τοῦ Παρθενίου καὶ Θόρνακος (Τουρνικίου). Ἄλλ', ὅτε διέβη ἀπρόσβλητος οὗτος τὰς δύο πρώτας, ἡ ἀνάγκη ἀπῆτει τὸ φράγμα τοῦλάχιστον τῶν στενῶν τῶν δύο τελευταίων ὁρέων, καὶ πρὸς τοῦτο σπεύσας ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τοῦ Χρυσοβιτισίου, ἀπέστειλε τὸν Νικήταν μετὰ τριακοσίων εἰς τὸ Παρθένιον, ὅθεν ἐθεωρεῖτο πιθανωτέρα ἡ ἀνάβασις τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Συγχρόνως ὠδηγήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις, ὡς πλησιέστεροι, ἵνα βοηθήσωσιν ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἄλλ', ὅτε ἐξημέρωσε κατὰ τὸ χωρίον Καμάρι ὁ Νικήτας, οἱ στρατιῶται ἐλειποτάκτησαν ἰδόντες ἐκτεθειμένους ἑαυτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Τριπόλεως, καὶ μόνον παρ' αὐτῷ δεκκοκτῶ ἔμειναν. Ἀφ' ἑτέρου δ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως ἀνενόχλητοι κατέβησαν περὶ τοὺς ὀκτακοσίους διὰ τοῦ Παρθενίου εἰς Ἀργος, συγχαίροντες καὶ ὑποδεχόμενοι ὡς ἐκ προσώπου τῆς πρωτεύουσας τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν. Ἐκεῖ ἐνεκρίθη μετὰ αὐτοῦ καὶ τούτων ἡ ἀνάβασις δι' ἄλλης ὁδοῦ, διότι ὑποπτος τοῖς Τούρκοις ἦν μᾶλλον

τοῦ Παρθενίου ἡ κατάληψις παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δ' ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς δεκαήμερος διατρίψας ἐν Ἀργεῖ, καὶ ἑτέρους τριακοσίους στρατιώτας ἀφήσας ἐν τῇ Ναυπλίᾳ, ὠδηγήθη διὰ τοῦ Θόρνακος καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν ἀνέβη τῇ 6 μαΐου ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως. Ποῦ ἦσαν τότε οἱ ἐκ τῆς Λαρίσσης τοῦ Ἀργους ἐξεληθόντες, ὡς εἴπομεν, ὑπὲρ τοὺς χιλίους; Τί ἔκαμον ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ ἐν Λεβιδίῳ, ὡς πλησιέστεροι ὄντες πρὸς τὸν Θόρνακα;

Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ παρέσχε μεγάλας τοῖς Τούρκοις ἐλπίδας καὶ μεγάλην τοῖς Ἑλλησιν ἀπελπισίαν. Κατόπι τούτου ἐσύροντο καὶ πολλοὶ αἰχμαλῶται καὶ πλῆθος λαφύρων τῆς Αἰγιαλείας, τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ἀργολίδος. Ἐπὶ ἡμέρας ἱκανὰς ἡ ἀγορὰ τῆς Τριπόλεως ἐγένετο τὸ δημοπρατήριον λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων. Ἐντὸς μηνὸς ὁ ἐχθρὸς οὗτος ἐπυρπόλησε τρεῖς πόλεις τοῦ Αἰγίου, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργους κατὰ πολὺ μέρος· διέλυσε δὲ δύο πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῆς Ναυπλίας, καὶ κατεπάτησε τέσσαρας ἐπαρχίας, τὴν Αἰγιαλείαν, τὴν Κορινθίαν, τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Μαντινείαν. Ἀντίστασιν δ' ἑνοπλον ἠπήντησεν ἐν μὲν τῇ Αἰγιαλείᾳ μικράν, ἐν δὲ τῇ Κορίνθῳ οὐδεμίαν, καὶ ἐν τῷ Ἀργεῖ παράδοξον. Ἀρνησιν ὅμως ὑποταγῆς πανταχοῦ εὔρε, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἀργεῖ ἐλπίδας τινὰς περὶ αὐτῆς συνέλαβε.

Πρὸς ἄλλα πολλὰ ἐγένετο τῷ Κεχαγιᾶ βεγῇ λίαν βοηθητικὴ καὶ ἡ ἐποχή. Οἱ Πελοποννήσιοι ὑπῆρχον καταβεβλημένοι ἱκανῶς διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, καὶ μάλιστα διὰ τὰς νίκας τῶν Λαλαίων ἐν τῷ Χλουμιτσίῳ καὶ Πύργῳ, διὰ τὰς νίκας τῶν Τριπολιτῶν Τούρκων ἐν Γόρτυνι, Πιάνᾳ, Βλαχοκερασιᾶ καὶ Βαλτετσίῳ, καὶ διὰ τὰς διαλύσεις τῶν πολιορκιῶν Πατρῶν καὶ Ναυπλίας, συμβάσης πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ ἐχθροῦ τούτου. Πρὸ πάντων ὅμως μετὰ στεναγμοῦ ἔβλεπον οὐχὶ τόσῳ τὰς καταστροφάς, δι' ὧν ἐχαράσσοντο τὰ ἔχνη τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὅσῳ τὴν ἀκινήσιαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Τίνες ἄρα αἱ συνέπειαι ἠθελον εἶσθαι, ἐὰν ὑπῆρχον ἀνοικταὶ καὶ αἱ πύλαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οὐτ' ἐκινεῖτο ἡ Ὑδρα περὶ μεσοῦντα ἀπρίλιον;

Ἀλλ' ἂν τοσαῦται ὑπὲρ τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ καὶ Κεχαγιᾶ βεγῆ συνέδραμον βοηθητικαὶ περιστάσεις, ἔμενεν ὅμως ἀκατάβλητον τὸ ἠθικὸν τῶν Πελοποννησίων καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἔφερε τὴν ἐλπίδα, αὕτη δὲ τὴν ἐπιμονήν, ἡ δὲ ἐπιμονὴ τὴν αὕξησιν ἀντὶ τοῦ

περιορισμοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἶδομεν δὲ ἐντεῦθεν κινουμένας τὰς Πέτσας τῇ 3 ἀπριλίου, ἐν ᾧ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς διέλυε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν τῇ 3 ἀπριλίου. Εἶδομεν τὴν Ὑδραν καὶ Σάμον ἐπανισταμένας τῇ 17 ἀπριλίου, ἐν ᾧ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς κατεπάτει τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἠπείλει τὴν καταστροφὴν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς 6 ἀπριλίου. Εἶδομεν τὴν Ἀττικὴν ὀπλιζομένην τῇ 25 ἀπριλίου, ἐν ᾧ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς διεσκόρπιζε τὰς πολιορκίας Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας καὶ διέταττε τοὺς Ἀργεῖους τῇ 24 ἀπριλίου «προσκυνήσατε». Εἶδομεν τέλος πάντων τὸν μὲν Κεχαγιᾶ βεγῆν εἰσερχόμενον εἰς τὴν Τρίπολιν τῇ 6 μαΐου, τὴν δὲ Θεσσαλογνησίαν κηρυσσομένην ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῇ 7 μαΐου, καὶ κατόπιν αὐτῆς τὴν Εὐβοίαν τῇ 10 μαΐου, καὶ κατόπιν αὐτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ καθεξῆς. Πρὸ πάντων δὲ, εἰ μὴ ὑπέμενον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ μετὰ τοσαύτας ὕλικας καταστροφάς· εἰ μὴ ἐπέμενον καὶ μετὰ τοσαύτας πολεμικὰς ἀτυχίας, καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἀκινήσιαν τῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας, βεβαίως ἡ ἐπανάστασις κατέρβρεεν εὐθὺς ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης· τῆς ὑπομονῆς δὲ καὶ ἐπιμονῆς αὐτῶν ἀποτελέσμα φυσικὸν ὑπῆρξεν ἡ γύμνασις εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὸ αἶμα. Ἐνικῶντο, ἀλλ' ἐγυμνάζοντο· τὸ σῶμα ὑπέφερον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἐνεθαβρύνετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Πάτραις Ἀλβανῶν Ἀσλανάκης συνεβούλευε πάντοτε τοῖς ἐκεῖ Τούρκοις, ἵνα μὴ συμπλέκωνται συνεχῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ γυμνάζωσιν αὐτοὺς τοιουτοτρόπως, δι' ὃν λόγον μεταμεληθήσονται ταχέως. Ἰδοὺ ἐν μικρογραφίᾳ ἡ μεγάλη σχέσις πρὸς τὰ συμβάντα μεταξὺ τοῦ μεγάλου Πέτρου τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Καρόλου IB' τῆς Σουηδίας.

Μετὰ τὴν θείαν ἄρα ἀντίληψιν μόνον τὸ ἐν γένει ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνη ἰδίως ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ τῶν Πελοποννησίων ἀπετέλεσαν τάχιστα, ὅπως ἴδῃ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς μεματαιωμένα, ὅσα ἂν ἔπραξε, καὶ ἄλλον τάφον αὐτοῦ τὴν Τρίπολιν. Οὐ μόνον ἐπανεληφθήσαν εὐθὺς αἱ πολιορκίαι Πατρῶν, Ἀκροκορίνθου καὶ Ναυπλίας· οὐ μόνον ἐπανῆλθον εὐθὺς εἰς τὸ καθῆκον ἑαυτῶν οἱ κατ' ἀνάγκην προσκυνήσαντες ἐκ τῶν Ἀργείων· ἀλλὰ καὶ ὁ νικητὴς τοῦ Βόβοδα καὶ τοῦ Ἀργούς ὑπέστη, μόλις μὲν παρελθουσῶν πέντε ἡμερῶν, τὴν κρίσιμον ἤτταν ἐν Βαλτετσίῳ, ἐντὸς δὲ πέντε μηνῶν τὴν ἐν Τριπόλει αἰχμαλωσίαν (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.)

Ὀλίγω μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ

ΚΙΟΣΕ ΜΕΧΜΕΤ ΠΑΣΣΑ

κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἐγνωρίσθη ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἀνατολικῆς Χερσῶας Ἑλλάδος. Τοῦτο προεκάλεσε τὴν ἀνάγκην τῆς συμπληρώσεως τοῦ ποσοῦ τοῦ στρατοῦ, περὶ οὗ εἵπομεν (α), καὶ διετάγη παρὰ τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ οὗτος, ἵνα στρατολογήσῃ καθ' ὁδὸν ἐτέρας τέσσαρας χιλιάδας ἐκ τῶν λεγομένων Κονιάρων (β) τῆς Θεσσαλίας, Σαρικιοιλίδων τῆς Μακεδονίας καὶ τοιούτων, ἱππέων τῶν πολλῶν ὄντων. Τῇ 9 ἀπριλίου ἐκίνησεν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐξεστράτευσεν ὁ πρὸ ὀλίγου Ὁμὲρ βεγῆς Βρυώνης καὶ ἤδη πασσᾶς τῆς Πουλχερουπόλεως (Βερατίου), καθὼς καὶ οἱ οὐχ ἦττον ὀνομαστοὶ Τουρκαλβανοὶ Τελεχᾶ βεγῆς, Χασάν Τομαρίτσας καὶ Μεχμέτ Τσαπάρης. Ἐκ τῶν δύο δὲ πασσάδων ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ ἦν ἡ ἄψυχος σημαία, ὁ δὲ Ὁμὲρ Βρυώνης ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐνέργεια· ὁ πρῶτος ἐνόματι, καὶ ὁ δεύτερος πράγματι ἀρχηγός (γ). Ἐκ τῶν Τρικκάλων διέταξεν ὁ Ὁμὲρ πασσᾶς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἵνα στρατολογήσωσι δραστηρίως, ἀπέλθωσι δὲ εἰς τὴν Γραβιάν, καὶ ἐκεῖθεν ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ ὀκτακισχιλίων πεζομάχων καὶ ὀκτακοσίων ἱππομάχων καταβάντες οὗτοι εἰς τὴν Φθιώτιδα, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ὑπάτης (δ), καθ' ἧς στιγμὰς οἱ Λεβαδειεῖς, τετελεσμένην θεωροῦντες τὴν κυρίευσιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων, παρεσκευάζοντο κατὰ τῆς Λαμίας (ε). Οἱ ἐν Κομποτάδαις συνηγμένοι ὀπλαρχηγοί, πρὶν ἢ σκεφθῶσι τότε περὶ τοῦ μέλλοντος κινήματος ἑαυτῶν, κατὰ πρῶτον ἔλαβον λόγον ὑπ' ὅψιν τὴν ἐκ τῶν ἐνόντων ἀσφάλειαν τῶν κινήσειων ἐπαρχιῶν, ὡς ἐπαπειλουμένην ἔξωθεν, καὶ ἀναγκαίαν εὖρον διατάξαντες τὴν ἄμεσον ἐξάλειψιν ὅλων τῶν παραδεδομένων Τούρκων τῆς Ἀμφίσσης, Δωρίδος, Λεβαδείας, Λοκρίδος καὶ Ὀποῦντος. Ἀπόφασις τοιαύτη κρίνεται βεβαίως καὶ παράσπονδος καὶ σκληρά· λαμβανομένης ὁμως ὑπ' ὅψιν τῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ

τοῦ ἠθικοῦ τῶν Τούρκων, ὡμολόγηται ἐξ ἐναντίας ἔργον ἀπολύτου ἀνάγκης (α). Οὔτε εὐάριθμοι ἦσαν οἱ τοιαύτης κατηγορίας Τούρκοι, ὥς ὑπερβαίνοντες τοὺς διςχιλίους ἄνδρας, οὔτε ἄπειροι τῶν ὀπλῶν· γινομένης δὲ ἐξωτερικῆς ἐπιδρομῆς, ἀπηρτίτο, ἵνα προφυλαχθῶσι καλῶς παρὰ τῶν κατοίκων, ὅπως μὴ δραπετεύσωσι παρὰ τῷ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ἢ ἀποπεμφθῶσιν εἰς τὸ τουρκικόν. Ἄλλ' ἦσαν ἀδύνατα καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο· τὸ πρῶτον, διότι οἱ κάτοικοι οὐδὲ τὴν ἐαυτῶν ἡδύναντο προφύλαξιν ἐν περιστάσει τοιαύτῃ· τὸ δεύτερον, διότι ἐπανεστρεφον οὗτοι μετ' οὐ πολὺ ὀλεθριώτατοι ὁδηγοὶ τῶν εἰσβαλλόντων ἐχθρῶν. Καὶ τοῦ Μαχμουτ πασσᾶ Δράμαλη τῷ 1822 καὶ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ τῷ 1825 ὁδηγοὶ τοιοῦτοι ἐγένοντο οἱ ἐκ τῆς Πελοποννήσου διασωθέντες Τούρκοι· Ἀλβανοὶ δὲ αἰχμάλωτοι, ἐλευθερωθέντες ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει τοῦ μὴ φέρειν τοῦ λοιποῦ ὅπλα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐστράτευσαν καὶ πάλιν ἐπὶ μισθῷ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ διαφορὰ μεταξὺ ξένων καὶ ἐντοπίων Τούρκων τοιαύτης κατηγορίας ἐπὶ τοσοῦτον ὑπῆρχε διακεκριμένη, ἐφ' ὅσον παρὰ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὰς ἐξείς οἱ ἐντόπιοι εἶχον καὶ συμφέροντα εἰδικὰ, ὥς κτηματῖαι. Οὐχὶ ἄρα «πρόφασις» κινδύνου, ὥς εἶπέ τις, ἀλλ' ὁ νόμος τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπηγόρευσε τοῖς ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγοῖς τὸ, περὶ οὗ ὁ λόγος, μέτρον. Ὑπὸ τοιαύτην σκληρὰν ἀνάγκην ὑπέκυψαν καὶ οἱ Πελοποννήσιοι πολλάκις καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐπχναστάντων τόπων οἱ Ἕλληνες κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Οὐδεμία ὑπῆρχε πίστις μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἀπολύτως. Καὶ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐδραπέτευσον κατὰ τὸν ἀγῶνα, οἱ μὲν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν αἰχμάλωτοι προδίδοντες τοῖς Τούρκοις τὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ παρὰ τοῖς Τούρκοις αἰχμάλωτοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προδίδοντες τὰ τῶν Τούρκων. Μὴ λησμονῶμεν ἔτι τὴν διαγωγὴν τῶν ἐν τῇ Παρωρεΐᾳ τῆς Γόρτυνος Τούρκων (β), καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ τὴν 12 ἰουνίου 1825 τραγικώτατον συμβάν τοῦ πολεμικοῦ πλοίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Δ. Κριεζῆ, ὀνομαζομένου ὁ Νηρεὺς (γ), ἵνα μὴ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι, ἄνευ τοῦ μέτρου τῶν ἐν Κομποτάδαις ὀπλαρχηγῶν, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀμφίσσης, Βοιωτίας καὶ λοιπαὶ ἐκτεθειμέναι ἔμενον εἰς διπλοῦν κίνδυνον, ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν ἐνταυτῷ, τὸν δεύτερον ἴσως χεῖρονα τοῦ πρώτου.

Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (τῆς 23 ἀπριλίου).

Ἐκ τῶν Κομποτάδων μετέβησαν τῇ 20 ἀπριλίου οἱ ὀπλαρχηγοὶ

Δυοβουνιώτης, Πανουριᾶς καὶ Διάκος εἰς τὴν περὶ τὰς δύο ὥρας ἀπέχουσαν Χαλκομάταν, ὅπου συμβούλιον πολεμικὸν συνεκρότησαν περὶ τε τῆς θέσεως καὶ τοῦ τρόπου, δι' ὧν ἐμελλον πολεμῆσαι ἐπιτυχῶς τοὺς ἐχθροὺς, ἵνα μὴ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἐκ τῶν σατραπῶν ἐστρατοπέδευον τότε ὁ Ὅμῆρ Βρυώνης κατὰ τὸ Λιανοκλάδιον· ὁ δὲ Κιοσὲ Μεχμέτ ἐν τῇ Λαμῖᾳ. Ὁ Δυοβουνιώτης ἐθεώρει πλημμελὲς, εἰὰν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ πολλὰς διαιρεθῇ θέσεις, τόσῳ ὀλιγάριθμος ὧν ἀπέναντι ἐχθροῦ πολυαρίθμου καὶ μαχίμου· ἐγνωμοδότει δ' ἐπομένως τὴν τοποθέτησιν τῶν Ἑλλήνων ἡνωμένων ἐν δυσὶν ὀχυρώμασι πλησίον τοῦ καταρρέοντος ἐκ τῆς Οἴτης καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον μικροῦ μὲν, ἀλλὰ διαυγοῦς καὶ δ-ξυρῆδου ποταμοῦ, Δύρου (Γοργοποτάμου). Ὁ Πανουριᾶς ἐρωτηθεὶς, ὁποτέραν ἔχει τὴν γνώμην, προέτεινεν ἐξ ἐναντίας, ἵνα καταληφθῶσι συγχρόνως αἱ δύο ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι, ἡ μὲν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ δὲ εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκομάτας. Τοῦ δευτέρου τούτου ἡ γνώμη ὑπερίσχυσεν, ὡς συμφωνήσαντος τοῦ Διάκου.

Ἡ δύναμις τῶν τριῶν αὐτῶν ὀπλαρχηγῶν συνίστατο ὅλη ἐκ πεντακοσίων καὶ χιλίων, ὡς μὴ λαμβάνοντος μέρος τοῦ Μήτσου Κοντογιάννου. Κατέλαβον δὲ ὁ μὲν Διάκος μετὰ πεντακοσίων τὸ κέντρον, ἥτοι τὴν Αἰμασίαν, διορίσας τὸν Καλύβαν καὶ Βακογιάννην εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχεῖοῦ Ἀλαμάναν (α) καὶ τὰς ἐντεῦθεν κειμένας ὑπωρείας παρὰ τῇ ὁδῷ, δι' ἧς ὁ ἐκ Λαμίας καταβαίνων ἐκ δεξιῶν μὲν διευθύνεται εἰς Ἀμφισσαν, ἐξ εὐωνύμων δὲ εἰσέρχεται εἰς τὰς Θερμοπύλας· ὁ δὲ Πανουριᾶς μετὰ ἑξακοσίων τὰ χωρία Χαλκομάτας καὶ Μουσταφάβεγην, αὐτὸς μὲν μείνας ἐν τῇ Χαλκομάτᾳ, εἰς δὲ τὸ Μουσταφάβεγην πέμψας τοὺς ὑποπλαρχηγοὺς Παπᾶ Ἀνδρέαν Κοκοβιστιανὸν καὶ Κοσμᾶν Τράκαν Ἀγοργιανίτην· τρίτος δὲ ὁ Δυοβουνιώτης μετὰ τετρακοσίων τὴν γέφυραν τοῦ Δύρου. Μετὰ τοῦ Πανουριᾶ ἡγωνίζετο καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀμφίσσης Ἡσαΐας (β), ἄλλος ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπίσκοπος τοῦ Ἑλλους Ἀνθιμος διὰ τὸν θερμότεον αὐτοῦ ζῆλον ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Προνοητικὸς καὶ δραστήριος στρατιωτικὸς, ὁ Ὅμῆρ Βρυώνης προέλαβε τῇ 23 ἀπριλίου, ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κινήσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ, πρὶν ἢ ὀχυρωθῶσι καλῶς οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοί, καὶ μάλιστα ὁ Διάκος. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον αὐτοῦ ἀνταπεκρίνετο πρὸς

τὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως πολεμήθη ὁ Διάκος ἀποτελεσματικῶς, προαπηρτεῖτο ἡ διάλυσις τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ, ὡς ὑπερασπιζόντων τὰς δύο πλευρὰς αὐτοῦ. Οὕτω ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἐχύθη ἐκ τῆς Λαμίας ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ κατὰ τοῦ μετώπου τοῦ Καλύβα καὶ Βακογιάννου, ἀλλ' ἔμενε μακρὰν βολῆς πυροβόλου· ὁ δὲ Ὅμερ πασσᾶς διηυθύνθη ἐκ τοῦ Λιανοκλαδίου κατὰ τῶν πτερύγων, ἤτοι τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ.

Τὴν ἐπίθεσιν τούτου οὐδόλως ἐδέχθησαν οἱ περὶ τὸν Δυοβουνιώτην ὑποχωρήσαντες μάλιστα εἰς τὸ Δέμα, θέσιν στενὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Δωρίδος, κατεδιώχθησαν καὶ ἐκεῖθεν· ὁ Δυοβουνιώτης ἀπῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Δύο-βουνά. Συνεπῶς διέταξεν ὁ Ὅμερ Βρυώνης κατὰ τοῦ Μουσταφάβεγῃ τὸν Χασὰν Τομαρίτσαν καὶ Μεχμέτ Τσαπάρην· ἀλλ' οὗτοι εὐρόντες ἀκλονήτους τὸν Παπᾶ Ἀνδρέαν καὶ Τράκαν, οὐδεμίαν ἐπεχείρησαν ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν, ἵνα μὴ διακυβεύσωσι τὴν ὅλην μάχην. Τότε συνήχθη ἅπαν τὸ σῶμα τοῦ Ὅμερ Βρυώνου, καὶ, γενομένης τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Τούρκοις εὐχῆς, διηρέθη τοῦτο, τῶν μὲν ἐφοδευσάντων πρὸς τὴν Χαλκομάταν, τῶν δὲ καταλαβόντων τὰς μεταξὺ Χαλκομάτας, Μουσταφάβεγῃ καὶ Διάκου θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἀμοιβαίας βοηθείας τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς προσέβαλε κάτωθεν τοὺς ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ, καὶ οὕτως ἡ μάχη ἤρξατο γενικὴ πανταχόθεν. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης ἐφόδου τῶν Ἀλβανῶν καὶ μετὰ ἱκανὴν ἀντίστασιν τὸ σῶμα τοῦ Πανουριᾶ, κινδυνεύσαντος τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐτράπη εἰς φυγὴν, καθ' ἣν πολλοὶ ἐσφάγησαν, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἡσαΐας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παπαγιάννου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ Δυοβουνιώτου προοιωνισθεῖσα καταστροφὴ τοῦ Διάκου ἐβεβαιούτο πλέον ἐκ τῆς τοῦ Πανουριᾶ, καθόσον μετὰ τὸ συμβᾶν τῆς Χαλκομάτας οἱ Ἀλβανοὶ μέρος μὲν προεχώρησαν πρὸς τὴν Δαμάσταν κατὰ τοῦ Διάκου, μέρος δὲ ἔμενον ἀντιπερισπῶντες τοὺς ἐν Μουσταφάβεγῃ, καὶ οἱ λοιποὶ κατέβησαν πρὸς τὸ ρίζωμα ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὅμερ Βρυώνου.

Διὰ ταῦτα ἡ ὅλη μάχη συνεκεντρώθη ἤδη κατὰ τοῦ Διάκου, καὶ πρῶτοι οἱ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ ἤρξαντο κλονίζεσθαι. Ὁ Διάκος οὐδόλως πτοηθεὶς, ἀπέστειλεν εὐθὺς πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν βοήθειαν. Θαρράλεια ἔδραμεν αὕτη, ὀλίγους πλέον εὐροῦσα τοὺς ἀντιμαχομένους κατὰ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ἀλλὰ καὶ τούτους ἐκ-

κλιναντας εἰς φυγὴν μετ' ὀλίγον. Τότε ὁ Καλύβας καὶ Βακογιάννης εἰσεπήδησαν μετὰ δέκα μόνον στρατιωτῶν ἐντὸς τοῦ καταντικρὺ τῆς γεφύρας πανδοχείου, κλείσαντες τὴν θύραν, καὶ ἐκεῖθεν ἀντέκρουον τοὺς πολεμίους ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ πολλοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Διάκον, δεινῶς πολεμοῦμενοι παρὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου, ἀπηλπίσθησαν ἐπὶ τέλους μεμονωμένους βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ οὐδεμίαν ἐλπιστὴν βοήθειαν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ λειποταξία καὶ τούτων, ὀλίγοι δὲ πλέον περὶ τοὺς τεσσαράκοντα ὀκτὼ συντροφεύουσι τὸν Διάκον ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀγωνίᾳ τῆς μάχης. Τότε φέρεται αὐτῷ ὁ ἵππος πρὸς φυγὴν παρὰ τοῦ ἵπποκόμου Μπισπιρίγκου· ἀλλ' οὗτος ἀποκρίνεται μετὰ ἀγανακτήσεως καὶ ὑπερηφανείας: «*Ὁ Διάκκος δὲν φεύγει! δὲν ἀφίρει τοὺς συντρόφους του*» (ἐννοῶν τοὺς ἐν τῇ Ἀλαμάνᾳ Καλύβαν καὶ Βακογιάννην). Καὶ τῶνόντι ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ ἐγγέγραπτο «*Ἐλευθερία ἢ Θάνατος*» καὶ οὐχὶ ἔλευθερία ἢ φυγή. Τότε ἄθροοι ἐπιπίπτουσιν ἕνθεν καὶ ἕνθεν οἱ ἐχθροὶ, συμπλέκονται δὲ καὶ φονεύονται οἱ πλείους τῶν πιστῶν τοῦ Διακκου. Τότε ἀφίσταται ὁ Διάκκος ἐκεῖθεν πρὸς τὰς πλησίον ἐπαύλεις τῆς μονῆς τῆς Δαμάστας, καὶ μετὰ μόνων ἤδη δέκα στρατιωτῶν μάχεται ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν. Ἄλλ' ἐν τέλει φονεύονται ὅλοι μονομαχοῦντες, ὁ Διάκκος τραυματίζεται βαρέως τὸν δεξιὸν ὤμον καὶ αἱματόφυρτος συλλαμβάνεται παρὰ πέντε Τσάμιδων. Τὴν τελευταίαν ταύτην σκηνὴν βλέποντες ἀπὸ τοῦ πανδοχείου ὁ Καλύβας καὶ Βακογιάννης ὀρμῶσι ξιφήρεις, διὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πίπτουσιν οἱ ἄνδρες οἱ νεκροὶ παρὰ τῇ θέσει, ὅπου ὁ περιλημένος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἤχμαλωτίσθη.

Τοιαύτην ἔλαβε κρίσιν ἡ ἐν Θερμοπύλαις σπουδαία μάχη, διότι ὁ μὲν Κοντογιάννης ἔμεινεν ἀδιάφορος, συντεθείς πρὸς τοὺς Τούρκους μετ' αὐτὴν, ὁ δὲ Δυοβουνιώτης καὶ Πανουριάς προηττήθησαν διασκορπισθέντες. Ἡ θυσία ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο περὶ τοὺς διακοσίους, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα. Γαυριῶντες δ' οὐχὶ τόσῳ ἐπὶ τῇ ὅλῃ νίκῃ, ὅσῳ ἐπὶ μόνῃ τῇ συλλήψει τοῦ Διακκου, οἱ Τούρκοι ἀποστρέψαντες τοὺς ἀγκῶνας συνέδεσαν καὶ ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς Λαμίαν. Πρῶτος ἠρώτησε τοῦτον ὁ Ὁμέρ πασσάς: «*Σ' εἶσαι ὁ Διάκκος;*—*Ἐγὼ, ἀπεκρίθη. — Πῶς σ' ἐπλάσαν;*—*» Ἄν ἤξευρα, ὅτι δὲν ἤθελα σκοτωθῇς ὁ πόλεμος, ἐκρατοῦσα ἔνα φουσέκι καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν μου*». Δεύτερος ἀνέκρινεν οἶοναί αὐτὸν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσάς περὶ τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς

ἐπαναστάσεως, καὶ ὁ Διάκος ἠπήντησε μετὰ παβρῆσις: «*Οἱ Χριστιανοὶ ὅλοι ἐσηκώθησαν εἰς τὰ ἄρματα, γὰρ τὰ ξεσπλαθῶσι*». Ζητηθεὶς δὲ, ἵνα ὑπηρετήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τοῦτον, ἀπεποιήθη ὁ Διάκος εἰπών: «*Οὔτε σὲ δουλεύω, πασσᾶ, οὔτε σὺ ὦφελῶ, κ' ἂν σὲ δουλεύσω*». Μετὰ δὲ ταῦτα, συμπαθοῦς δεικνυμένου τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ ὑπὲρ τοῦ Διακού, προσέπεσεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ ὁ ἐκ τῆς χώρας Χαλλῆλ βεγῆς, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τοῖς ἐν Λαμία κατοικοῖς Τούρκοις, ἰκετεύων τὴν ἄμεσον καὶ παραδειγματικὴν μάλιστα θανάτωσιν τούτου, ὡς προσώπου λίαν ἐπιφόβου. Τότε διετάγη ἡ ἀνασκολόπισις καὶ ἡ διὰ πυρᾶς ὀπτησις τούτου. Ἐξουσία ἀπαγχονίζουσα, ὡς τὸν ἔσχατον κακοῦργον, καὶ πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς, οὐδόλως παράδοξον, ἂν ἐφήρμοττε καὶ κατὰ στρατιωτικῶν Ἑλλήνων τὴν ὁμοτέραν θανατικὴν ποινὴν τοῦ πασσάλου καὶ τῆς πυρᾶς. Ὡς ἂν μὴ ἤρκουν δὲ τοσαῦται ἄλλαι θηριωδίαί, ἐδέησεν, ὅπως καὶ διὰ τῆς προκειμένης ἀποφάσεως κατὰ τοῦ αἰχμαλώτου Διακού γνωσθῇ, τί ἐστὶ Τούρκος πασσᾶς, βαρβαρότης ἐν περιλήψει.

Ἦν δὲ ἡμέρα τῆς 24 ἀπριλίου, καθ' ἣν χιλιάδες στρατιωτῶν καὶ θεατῶν περιεστοίχισαν τὸν Διάκον, ἀπαγόμενον εἰς τὸν Κρανίου τόπον μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸν πᾶσσαλον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ αἶροντα. Τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ Διάκος εἰπών: «*Δὲν βρίσκεται ἀπὸ σᾶς κατένα παλληκάρι τὰ μὲ σκοτώσῃ μὲ πιστόλλα καὶ τὰ μὲ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς Χαλδούπιδας!*» Ἀλλὰ ἀνασκολοπίζεται βαρβάρως, καὶ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ κόπτεται ὑπὸ τὴν ὀδυνηροτέραν μὲν σωματικὴν βάσανον, ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς ψυχικῆς ἐκείνης καρτερίας, οἷα χαρακτηρίζει τὸν πολεμικὸν ἐνταυτῷ καὶ ἠθικὸν ἥρωα ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ναί! διὰ τῆς αὐτῆς καρτερίας καὶ ἐπολέμησε καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Διάκος, οὐδεμίαν ἀφείς φωνὴν ἄλγους, οὐδὲν «*δάκρυ ἀπὸ βλεφάρων βαλῶν*».

Μεθ' ὁπόσους αἰῶνας ἀνενεώθη ἡ περιώνυμος σκηνὴ τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπολέμησαν οἱ νέοι Ἑλληνες ἐκεῖ, ὅπου ἐπολέμησέ ποτε τὴν ὅλην Ἀσίαν ἡ Ἑλλάς, τὸν μέγαν βασιλέα τῶν Περσῶν ὁ ἥρως βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Αὐτόθι ὁ Σπαρτιάτης Λεωνίδας ἀντιπροσωπεύθη ἐπαξίως παρὰ τοῦ Δωριέως Διακού. Καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος, ὑπὲρ τῆς ὅλης ἀγωνιζόμενοι Ἑλλάδος, τὴν αὐτὴν ἔλαβον παρὰ τῶν βαρβάρων τύχην, ὁ μὲν πρῶτος μαστιγωθείς νεκρὸς, ὁ δὲ δεύτερος ἀνασκολοπισθεὶς ζῶν. Ὅποία ἔτι συγάντησις περὶ

ριστάσεων! Καὶ ἤδη ὁ Διάκος, ὡς τότε ὁ Λεωνίδας, παρετάχθη μετὰ ὀλίγων κατὰ πολλῶν· καὶ τότε μετὰ Λεωνίδου Φωκεῖς, Ὀπούντιοι Λοκροὶ καὶ Βοιωτοί, καὶ ἤδη μετὰ Διάκου Φωκεῖς, Ὀπούντιοι Λοκροὶ καὶ Βοιωτοί· καὶ τότε ὁ Λεωνίδας μονωθείς μετὰ εὐαρίθμων Σπαρτιωτῶν καὶ Θεσπιέων, καὶ ἤδη ὁ Διάκος μονωθείς μετὰ εὐαρίθμων Βοιωτῶν καὶ Λοκρῶν. Διαφέρουσι δὲ μόνον ἡ παλαιὰ καὶ νέα Ἑλλάς, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρώτη δικαιώσεν ἐπισήμως τὴν μνήμην τοῦ Λεωνίδου διὰ μαρμαρίνου λέοντος, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τῶν πεσόντων ἀνήγειρε στήλας ἐπιγραφῶν· ἡ δὲ δευτέρα οὐδέν τι τοιοῦτο ἔπραξε μέχρι τοῦδε, οὔτε ὁ διαβάτης τῶν Θερμοπυλῶν βλέπει ποτὲ, ἔαν ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ ὁ Διάκος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ ἥρωος τούτου ἡ ζωὴ μόλις διήρκεσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος. Ὀνόματι Ἀθανάσιος, ἀθάνατον πρᾶγματι κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διότι πιστῶς διηκόνησε τῷ ἀγῶνι, καὶ διότι ἐτελείωσεν, ὅπως ἤρξατο καὶ οἷος ὠρκίσθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῶν τῆς πρώτης τάξεως ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς προσηνέχθη εὐγενὲς θυμῷ, ἄγων τὸ τριακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ πρῶτον αὐτὸν, ὡς σκεῦος πατριωτισμοῦ καὶ ἡρωϊσμοῦ ἐξόχου, ἐτίμησεν ἡ δημοτικὴ ποίησις, ἡ πιστὴ αὕτη ἔκφρασις τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἡ ἐν Γραβιᾷ μάχη (τῆς 8 μαΐου).

Ἦνοιζαν ἤδη οἱ Τοῦρκοι τὰς Θερμὰς Πύλας καὶ τὸ στενὸν τῆς Χαλκομάτας· ἤλπισαν μάλιστα, ὅτι, τοῦ Διάκου ἐκλείψαντος, οὐδεὶς τῶν ὑπολειπομένων ὀπλαρχηγῶν ἀρμόδιος ἔσεται πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν κατὰ τῆς εἰσβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ πρὸ ὀλίγου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διάκου, κινήσασα βοήθεια τῶν Λεβαδιέων, ἐκ χιλίων περίπου συνισταμένη, ἔμαθε μετὰ λύπης βαθυτάτης, ὡς καὶ ἅπας ὁ λαὸς τῆς χώρας, τὸ μέγα δυστύχημα τῶν Θερμοπυλῶν, ἅμα φθάσασα ἐν τῇ κωμοπόλει Δρυμνίᾳ (Δαδίῳ). Μετ' αὐτῆς ὠδοιπόρουν καὶ οἱ κόνσολοι Λεβαδεῖας, ὅπως ἐνεργῶσιν ἐτοιμότερον ἐκ τοῦ πλησίον περὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων. Οὗτοι, ὡς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ βοηθητικοῦ τούτου σώματος, καὶ ἕνεκα στρατιωτικῆς καὶ ἕνεκα ἠθικῆς ἀνάγκης, τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς 23 ἀπριλίου, καθ' ἣν ἐγνώσθη ἡ ἀποτυχία καὶ σύλληψις τοῦ Διάκου, ἐντυκατέστησαν ὀπλαρχηγὸν Λεβαδεῖας τὸν Βασίλειον Βοῦσγον (α). Μετ

αὐτῶν δ' ἐνωθέντες· καὶ οἱ διεσκορπισμένοι τοῦ Διάκου, ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ Νεβροπόλει καὶ τῷ Ἐλευθεροχωρίῳ· ἀλλ' ἐκστρατεύσας ἐκ τῆς Λαμίας ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, διέλυσε καὶ τούτους. Τότε δὲ ἔγραψεν ὁ πασσᾶς οὗτος πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, ὑπάρχοντα ἐν τῇ Εὐρυτανίᾳ, ἀναγγέλλων μὲν τὴν καταστροφὴν τοῦ Διάκου, προτρέπων δὲ αὐτὸν, ὥς ἐπαναστάτην ὄντα (α), ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν Γραβιάν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι, ἐὰν ὑποταγῇ, δώσει τούτῳ, ἦν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀνδρούτσος εἶχεν ὀπλαρχηγίαν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀληθῶς μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ ὑπόληψις καὶ ὁ φόβος τῶν Τούρκων πρὸς τὸν Ὀδυσσεά· ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ὁ Ὅμηρ Βρυώνης καὶ Μεχμέτ πασσᾶς, ὀρθῶς σκεπτόμενοι πρὸς τὴν ἀποστολὴν ἑαυτῶν, ἐπεθύμουν καὶ ἐνήργουν διὰ παντὸς τρόπου, ὅπως συμπαραλάβωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ὀπλαρχηγοὺς ὅλους, εἰ δυνατόν, τῆς Στερεᾶς, οὐ μόνον λόγῳ πλείονος στρατιωτικῆς ἐνισχύσεως ἑαυτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον λόγῳ ἠθικοῦ διὰ τοὺς Πελοποννησίους ἀποτελέσματος. Καὶ τῶντι, τίς ἂν ἔμενε καὶ καρδιά καὶ ἐλπίς εἰς τοὺς Πελοποννησίους, ὅταν ἤθελον ἰδεῖν συνεπιτιθημένην μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν Στερεάν ἅπασαν;

Τῇ 7 μαΐου διῆλθε τὰς Θερμοπύλας ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἐκεῖθεν διαπορθμευθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ τὸ ταχύτερον. Εὐκολωτέραν, ὥς φαίνεται, εἶδον οὗτοι τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴν διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἢ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐπὶ τῷ σχεδίῳ δὲ τούτῳ ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς ἔμεινεν ἐν τῷ Ὀποῦντι, ἵνα ἀπειλῇ τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀσφαλῇ ἔχῃ τὰ νῶτα· ὁ δὲ Ὅμηρ πασσᾶς προσχώρησεν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν δίοδον πρὸς τὴν Ἀμφισσαν.

Ἀγαθὴ τύχη ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου μετὰ καιροῦ ἐγένετο ἐν τῷ πανδοχείῳ τῆς Γραβιάς κατὰ τὴν 3 μαΐου (β), παρ' ἑαυτῷ ἔχων τὸν Χρῆστον Κοσμάν, ἢ Κασμάν, Σουλιώτην, καὶ τὸν Σπυρίδωνα Κατσικογιάννην μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιωτῶν, ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Ἀναμφιβόλως τὴν ἔλευσιν τούτου ἀκούσας ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ἐχάρη ὑπολαβὼν τετελεσμένην τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ, καὶ εὐχερεστέραν καθισταμένην τὴν τε ἡσυχίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεμελήθη περὶ τῆς ἐμψυχώσεως τοῦ τόπου, λίαν καταβεβλημένου ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Διάκου, καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς

ἅπαντας προσεκάλεσεν εἰς Γραβιάν, ὅπως συνασπισθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἰσχυρώτερον. Ὅλων τότε τῶν ἐπαρχιῶν οἱ πρόκριτοι, καὶ μάλιστα οἱ κόνσολοι τῆς Λεβαδείας, ἔδραμον πανταχόθεν πρὸς αὐτόν· προλαβοῦσα ὁμῶς ἐκώλυσε τούτους τῆς Γραβιάς ἡ μάχη.

Γραβιά ὀνομάζεται στένωμα σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν παρακειμένων ὀρέων, καὶ φέρον ἀπὸ τῆς Δρυοπίδος πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ἧς ἀφίστηκεν ὥρας πέντε. Κατὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ ὑπάρχει πανδοχεῖον ὁμώνυμον (χάνι τῆς Γραβιάς). Εἰκάζεται δὲ ἡ θέσις τῆς νῦν Γραβιάς περιλαμβάνουσα ἄλλοτε τὴν πόλιν Καρφίαν, ἧς καὶ τινα ἀνευρίσκονται ἐρείπια. Ἐκεῖ συνῆλθον καὶ ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης, ἀναζωογονηθέντες ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Ὀδυσσέως, διότι εἰς αὐτὸν ἔβλεπον ἤδη τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Διάκου, ὥς καὶ εἰς τὸν Κοσμάν Σουλιώτην καὶ Κατσιογιάννην τὴν τοῦ Καλύδια καὶ Βακογιάννου. Τότε ὁ μὲν Πανουριᾶς διέταξε καθ' ὅλα τὰ χωρία τὴν εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρη καὶ τοὺς κρυπτηρίους τόπους ἀποχώρησιν τῶν γυναικοπαίδων· ὁ δὲ Γούρας, ἀποσταλεις παρ' αὐτοῦ εἰς Ἀμφισσαν, ἐφόνευσε τοὺς ἐκεῖ βέγιδας Τούρκους, φυλαττομένους παρὰ τοῦ Μαμούρου, καὶ τοὺς χωρικοὺς διέταξε τὰ ἴδια, θανατώσαντας ὅλους τοὺς παρ' αὐτοῖς, ὥς προσέπομεν, Τούρκους. Μόνον ὁ Γούρας ἄφησε ζῶντα τὸν Ὀσμὰν βεγὴν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Οἰάνθην, χρησιμεύσαντα εἰς ἀνταλλαγὴν τοῦ Γεωργίου Ι. Δυοβουνιώτου. Ἐκεῖθεν οὗτος λαβὼν τὰ ἀναγκαῖα πολεμοφόδια καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Μαμούρην φρουράν, ἐπανῆλθε ταχὺς εἰς Γραβιάν, ὅπου ἡ δύναμις ὅλων συνίστατο ἤδη ἐκ χιλίων τριακοσίων.

Πρώτου συμβουλίου πολεμικοῦ γενομένου μετὰξὺ Ὀδυσσέως, Πανουριᾶ καὶ Δυοβουνιώτου, συνωμολογήθη ἡ θέσις τῆς Γραβιάς ὥς ἀρμοδίᾳ πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διευθυνομένου κατὰ τῆς Ἀμφίσσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠρώτησε τότε τὸν Πανουριᾶν καὶ Δυοβουνιώτην, ἐὰν κλείωνται ἐν τῷ πανδοχείῳ· οὗτοι δ' ἀπεποιήθησαν· καὶ ἐντεῦθεν αὐτὸς μὲν ἀνεδέχθη τοῦτο, θέλων τοὺς ἀξιοτέρους τῶν στρατιωτῶν ἐξ ὅλων τῶν σωμάτων, ἐκεῖνοι δὲ προσδιωρίσθησαν, ἵνα καταλάβωσιν ἔξωθεν τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολεμίων. Ὅτε δ' ἐφάνη ἐρχόμενος ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου τῆς 8 μαΐου, δευτέρα ἐγένετο σύσκεψις, καθ' ἣν ἐνεκρίθη, προτάσει τοῦ Ὀδυσσέως, ἵνα καταληφθῶσι τὰ μὲν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ κατὰ τὸ μέρος Χλωμὸ παρὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ Δυοβουνιώτου, τὰ δὲ δεξιὰ κατὰ τὸ μέρος τῆς θρύσεως, ὀνομαζόμενον Σόντσικα, παρὰ τοῦ

Κοσμᾶ Σουλιώτου, πρὸς ὃν, ὡς καὶ πρὸς τὸν Κατσοκογιάννην, ὑπεσχέθησαν ἅπαντες ἐγγράφως τὰς μισθοδοσίας ἐξ ἑκατὸν γροσίων. Καθὼς πρὸ ὀλίγου ὁ Διάκος ἐν ταῖς Θερμοπύλαις, οὕτω καὶ ἤδη ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Γραβιᾷ τὸ κύριον ἀνελάμβανε μέρος τῆς δοθησομένης μάχης· καὶ διὰ τοῦτο, καλῶς ποιῶν, ἠθέλησεν, ὅπως στηριχθῇ ἐξωτερικῶς ἐπὶ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου μάλλον, ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων δύο. Τὰ συμβάντα κατὰ τὸν Δύρον καὶ τὴν Χαλκομάταν ἦσαν πρόσφατα. Συνεπεία δ' ὅλων αὐτῶν ἠθέλησεν ἔτι ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅπως ἀποπειραθῇ τῆς γενναίας, ἢ μὴ, καρδίας τῶν συμπολεμησόντων μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ πανδοχείῳ, ὅπερ ἦν πλινθόκτιστον καὶ ἀδύνατον ὡς τοιοῦτο· ἄφησε δὲ ἐλευθέραν ἐκάστω τὴν ἀπόφασιν τοῦ συναποκλεισμοῦ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀρξάμενος πρῶτος τοῦ συνήθους ἡρωϊκοῦ χοροῦ, μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς περιισταμένους εἶπε: «*Ἐ παιδιὰ, δοπορος »θέλη γὰρ μ' ἀκολουθήσῃ, ἅς πιασθῇς ἑ' τὸν χορό!*» Ἐλαβον οὕτω κατὰ προαίρεσιν μέρος εἰς κατόπι τοῦ ἄλλου εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Γούρας, καὶ ὁ Παπκνδριάς, καὶ ὁ Τράκας, καὶ ὁ Ἀναστάσιος Μάρος, καὶ ὁ Βουτούνης, ὅλοι ἀξιωματικοὶ οἱ μὲν τοῦ Πανουριᾶ, οἱ δὲ τοῦ Διοβουνιώτου. Συνετάγησαν ὡσαύτως ἐν τῷ χορῷ τούτῳ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου καὶ ἐκ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων τὸν Ὀδυσσεῦς ὁ Ἀγγελῆς Νικολάου Γοβγίνας Εὐβοεὺς, ὁ Μουστάφας Τουρκαλθανός, οἱ Ξηρομερτίαι Καπογιωργεοί, ὁ Ζαφεύρης Ἑπτανήσιος καὶ τινες Οἶανθεῖς ὑπὸ τὸν Κίρκον Οἶανθέα. Οὕτω δὲ, σύροντος τὴν χορείαν τοῦ Ὀδυσσεῶς, εἰσῆλθον ἐν τῷ πανδοχείῳ, ὅπερ δραστηρίως παρεσκεύασαν εὐθὺς πρὸς πόλεμον, οἱ μὲν μεταφέροντες ὕδωρ, οἱ δὲ φράττοντες τὰς θύρας διὰ πετρῶν, οἱ δὲ ἀνοίγοντες τὰς ἀναγκαίας τοξότιδας. Μετὰ τούτων συναπεκλείσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ξενοδόχοι.

* Ἄλλοτε οἱ Πέρσαι ἐκπληκτοὶ ἔβλεπον ἐν ταῖς Θερμοπύλαις τοὺς ὀλίγους Σπαρτιάτας τοῦ Λεωνίδου πέκοντας τὰς μακρὰς κόμας αὐτῶν πρὸ τῆς ἐπικειμένης μάχης· καὶ ἤδη μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκπλήξεως βλέπουσιν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ Γραβιᾷ τοὺς ὀλίγους στρατιώτας τοῦ Ὀδυσσεῶς χορεύοντας πρὸ τῆς ἐπικειμένης μάχης καὶ εὐθύμους παρασκευαζομένους πρὸς ἄλλον χορὸν σπουδαιότατον, τὸν τῆς νίκης ἢ τοῦ θανάτου. Τοιαύτη ἐν τοσούτῳ ἀπόφασις καὶ τοιαῦτα ἐκ τοῦ προχείρου μέτρα ἡγγυῶντο ἐκ προκαταβολῆς, ἢ τὴν πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἐν ἐνέμενον ἀποφασιστικοὶ καὶ οἱ ἐξωθεν ἀγωνισταὶ τοῦ Ὀ-

δυσσέως, ἡ μεγάλην τὴν ζημίαν τῶν Τούρκων καὶ Καδμεΐαν τὴν ἐνδεχομένην νίκην. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ Γραβιά ἄνευ Ὀδυσσεώς ἤθελε μνημονεύεσθαι ὡς ἄλλος Δύρος ποταμὸς, ὡς ἄλλη Χαλκομάτα.

Υἱὸς τοῦ περιωνύμου Ἀνδρούτσου καὶ Ὀπούντιος Λοκρὸς τὴν πατρίδα, εἰ καὶ ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἰθάκῃ τῷ 1788, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδείκνυτο καὶ νοῦν πολὺν καὶ μεγάλα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ στρατιωτικὰ πλεονεκτήματα ἔχων. Ἐγνώριζε τὸ ἀναγινώσκειν καὶ ὅπωςδήποτε γράφειν, ἰδίως ἀγαπῶν τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἀρχαιότητας. Καθὼς διάφοροι τῶν Ἑλλήνων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ κατεγράφοντο παρὰ τινι τῶν «γενιτσαρικῶν ὑρτάδων» ἵνα ἔχωσι καταφύγιόν τι καὶ προστασίαν ἐν ἀνάγκῃ· οὕτω καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνῆκε τῷ συστήματι τῶν βεκτάσιδων οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα ὑποστηρίζηται ἐκάστοτε ὑπὸ πλειόνων ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον Τούρκων, διότι πολλοὶ ἐν τῇ Ἡπείρῳ ὑπῆρχον οἱ Ἀλβανοὶ βεκτάσιδες. Ἐὰν ἀνετρέφετο ἐν ἄλλῃ παρὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (α), παραδεχόμεθα, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ἀπηλλαγμένος τῶν ἠθικῶν ἐλαττωμάτων τοῦ λίαν φιλοπόπτου, φιλεκδίκου καὶ ἐπιρρέπου εἰς τὸ αἷμα ἀνθρώπου. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος Ὀδυσσεὺς, ὅσω ἐσκληρύνετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τόσω ἐδείκνυτο συμπαθητικὸς καὶ εἰλικρινὴς πρὸς πάντα τῶν διωκτῶν αὐτοῦ, ὃς ἂν προσήρχετο τούτῳ καὶ ὑπισχνεῖτο φιλίαν. Παραδείγματα τοιαῦτα ἔχομεν τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην, Θεόδωρον Νέγερην, Δρόσον Μανσόλαν, Ἀδὰμ Δούκαν καὶ ἄλλους. Τοῦ Ὀδυσσεώς ἡ μορφή ἔφερεν ἠνωμένα τὸ ὠραῖον καὶ τὴν ἥρωϊκὴν ἔκφρασιν. Συνίστων δὲ αὐτὸν ἀνάστημα μεσαῖον καὶ εὐρύνωτον, μέτωπον πλατὺ, κόμη ξανθὴ, μύσταξ δασὺς καὶ πρὸς τὰ ἔξω τείνων, συνωφρωμένον βλέμμα, ὠκυποδία ἀπαράμιλλος, θραδυλογία πονηρὰ, κρυψίνοια καὶ ἀποφασιστικὸς χαρακτήρ. Ἡ ἐπὶ ῥώμῃ καὶ πολεμικοῖς τεχνάσμασι κοινὴ περὶ αὐτοῦ ἰδέα ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς προτέρας ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐστράτευεν ἐν τῇ Ἡπείρῳ καὶ ὠπλάρχῃγει ἐπὶ τῆς Βοιωτίας καὶ Λοκρίδος.

Οἱ περὶ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην, διαβάντες τὴν Χαϊνίτσαν (ἡ ποτάμι τῆς Γραβιάς (β), νυχήθησαν κατὰ πρῶτον, καὶ διαιρεθέντες τριμερεῖς, οἱ μὲν ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ Πανουριᾶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου πρὸς τὰ δεξιὰ, οἱ δὲ προσδιωρίσθησαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσεώς πρὸς τὸ κέντρον. Ἀρξαμένης τῆς προσβολῆς, ἀκολουθοῦσι τὰ ἴδια πράγματα τοῦ Δύρου καὶ

Χαλκομάτας. Ἐπολέμησαν μὲν ἐνταῦθα οἱ περὶ τὸν Δουβουνιώτην, Πανουριᾶν καὶ Κοσμᾶν μετὰ γενναιότητος κατὰ πρῶτον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξεβλήθησαν τῶν θέσεων καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη· ἐπομένως ἡ ὅλη δύναμις τοῦ ἐχθροῦ συνεσωματώθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεώς.

Συνήθως προεπορεύετο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς μάχας ἔφιππος γέρον δερβίσης, ἣ τις τοιοῦτος, ἐνθουσιάζων αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Μωχάμεθ, καὶ ὅλα ἐπαγγελλόμενος τὰ ὕλικά ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγαθὰ τοῖς θυσιαζομένοις διὰ τὴν ἀγάπην τούτου. Διὰ τοιούτων καθ' ὑπόκρισιν ἢ καὶ κατὰ πεποιθήσιν ἀνθρώπων φανατικῶν μᾶλλον, ἡ δὲ ὄσσης διέθετον δυνάμεις, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν βαρβάρων μεγάλους πολλάκις κατώρθωσαν θριάμβους. Ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, συναυλικὸς ὢν καὶ φίλος τοῦ Ὀδυσσεώς ἀπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπέστειλε τούτῳ τὸν δερβίσην αὐτὸν, ὅπως ὑπενθυμίσῃ τὰς περὶ γενικῆς ὀπλαρχηγίας ὑποσχέσεις τούτου καὶ κατορθώσῃ οὕτω τὴν κένωσιν τοῦ πανδοχείου. Ὁ Ὀδυσσεὺς, γνωρίζων καλῶς, οἶον πρὸς τοῖς Τούρκοις φέρει ἡλικὸν ἀποτέλεσμα ἢ πτώσις ἐνὸς τοιοῦτου ἀπεσταλμένου, καὶ θέλων ἐνταυτῷ, ὅπως διακόψῃ πᾶσαν περὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ ἐλπίδα τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνου, πρῶτον μὲν ἀπηγόρευσε τοῖς ἄλλοις τὸν κατὰ τοῦ πυροβολισμὸν, πρὶν ὃ ἴδιος εἴψῃ, κατόπι δὲ προσηγόρευσε αὐτῷ ἀλθανιστί. Ὁ δερβίσης ἀντεχαιρέτησε καὶ ἐζήτησεν ἰδίαν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν· ἀλλ' ὑβρίσθη καὶ ἀνθύβρισεν, ὅτε πυροβόλον ἑλληνικόν, τὸ τοῦ Ὀδυσσεώς, ἤστραψε, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διεπέρασε σφαῖρα θανάτου.

Τότε οἱ Ἀλθανοὶ, μανιώδεις γενόμενοι διὰ τὸ αὐθαδὲς τοῦτο ἀνοσιούργημα τῶν Ἑλλήνων, ὀρμῶσι πεπυκνωμένοι καὶ τρομεροὶ κατὰ τοῦ πανδοχείου, θέλοντες ἀναρπάστους τοὺς κεκλεισμένους. Ἀρχεται γενικὸς ὁ πυροβολισμὸς τῶν ἐλίγων Ἑλλήνων κατὰ τοῦ μεγάλου σωροῦ τῶν πολεμίων. Οἱ Ἀλθανοὶ, ἵνα μὴ βλέπωσι τὸ ἀδιάκοπον πῦρ, καλύπτουσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, βίαιοι δὲ προχωροῦσιν ὑπὸ τὸν τοῖχον καὶ διὰ πελέκεως ἀγωνίζονται τὴν θραῦσιν τῆς θύρας. Ἐκεῖ πολεμοῦσι πλέον τοὺς ἔσω διὰ τῶν πυροβολίων καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων τοξοτιδῶν, τῶν ἠνεωγμένων πρὸς τὰ κάτω τοῦ τοίχου· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα φέρουσι. Τὸ πανδοχεῖον ἐξερεύγεται πανταχόθεν τὸν θάνατον, καὶ τῶν βαρβάρων τὰ ἐφορμῶντα ἄλλεπαλλήλως στίφῃ ἀραιοῦνται ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἀπωθοῦνται. Ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης διατάσσει ἔφοδον σφοδροτέραν, καὶ ἤδη αἱ σημαῖαι τῶν

Τούρκων ἐμπήγονται ἐπὶ τοῦ τοίχου· ἄφοβοι ὅμως καὶ ἄσειστοι, οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ματαιώνουσι καὶ ταύτην ἀντιμαχόμενοι σταθεροί, καὶ τοὺς Τούρκους ἀναγκάζουσι πρὸς ὑποχώρησιν.

Ὁ ὑπερήφανος νικητὴς τῶν Θερμοπυλῶν Ὁμὲρ πασσᾶς, μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην ὕβριν, συγκαλεῖ μετὰ μεσημβρίαν τοὺς διαφόρους ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, ἐπιπλήττει τούτους σφοδρῶς ἐν τῇ ἀγανακτῇ αὐτοῦ, καὶ προκαλεῖ νέαν ἔφοδον πεζῶν καὶ ἱππέων συνάμα. Ἐνεργεῖται καὶ αὕτη δι' ὁμοίας τόλμης καὶ ἐπιμονῆς, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν τῶν προτέρων λαμβάνει τύχην. Ἐπαυσε δὲ ἡ μάχη περὶ δυσμᾶς ἡλίου, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν, μακρόθεν τεταγμένοι πολιορκηταὶ τῶν ἐν τῷ πανδοχείῳ ὀλίγων ἀνδρείων. Βραδέως ἐγνώρισεν ὁ Ὁμὲρ πασσᾶς τὴν ἀνάγκην τῶν τηλεβόλων, περὶ ὧν ἀπέστειλεν εὐθὺς εἰς Λαμίαν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, ἡ προνοῶν τοιοῦτό τι ἐν τῷ μέλλοντι, ἡ στερούμενος πλέον τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐπανάληψιν τῆς μάχης πολεμοφοδίων, ἀπεφάσισε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, καθ' ὅσον οἱ λοιποὶ πάντες ὥχοντο ἄφρανεῖς, οὐδ' ἔφερον κἄν μικρὸν ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὡς δὲ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ τὴν ἔξοδον τῆς νυκτὸς διέθετε διὰ τῆς μεγαλητέρας ἐπιτυχίας. Πρὸ δύο ὥρων τῆς αὐγῆς, ἀφαιρεθεῖσιν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος θύρας τοῦ πανδοχείου, ἐξῆλθον πρῶτος ὁ Γούρας μετὰ ὀλίγων καὶ ἔπειτα ὁ Ὀδυσσεὺς μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων, ἡσύχως ὀδεύοντες ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς μάχης πτωμάτων. Οἱ Τοῦρκοι τέως νοήσαντες ἐπυροβόλησαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς βοήσας ἤδη: «*Ἀπάνω τους, παιδῶ !!*» ἀντεπυροβόλησεν, ὅτε οἱ Ἀλβανοὶ πτοηθέντες ἤνοιξαν δίοδον. Ὀλίγω δὲ πρόσω περιπίπτει ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνώπιον ἐτέρου σώματος τουρκικοῦ, καὶ συγκρούεται· μὴ δυνάμενος ὅμως διασχίσαι τοῦτο, παραλλάσει ὁδὸν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ χωρίου Χλωμοῦ σταματᾷ, ὡς εὖρὼν τὸν Παπακώσταν καὶ Ἀπόστολον Γουδέλην κατέχοντας κατὰ τὴν ἐκεῖ ὁδὸν ἰσχυράν τινα θέσιν. Αὐτόθι κατεμέτρησε τοὺς ἐκ τῆς Γραβιᾶς συνεξελθόντας.

Οὕτως εἰσῆλθε κατὰ τὴν ἐπιούσαν ἐν τῇ Γραβιᾷ ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης θαυμάζων, πῶς ὀλίγιστοι ἄνδρες ἀπέναντι πολυαρίθμου καὶ ἀνδρείου στρατοῦ ἀντετάχθησαν, κλεισθέντες ἐντὸς τοίχου πλινθίνου. Ἐκεῖ δὲ διέμεινεν ὀκταήμερος, θάψας τοὺς νεκροὺς αὐτοῦ ὑπὲρ τοὺς τριάκονσίους, ἐξ ὧν πολλοὶ διακεκριμένοι ἦσαν, δύο δὲ μάλιστα βέγαι, καὶ εἰς τὴν Λαμίαν ἀπέστειλε τοὺς τραυματίας, διπλασίους λογιζομένους.

Τῶν Ἑλλήνων ἡ ζήμια περιωρίσθη εἰς ἕξ θανατωθέντας, ἐν οἷς ἡριθμοῦντο ὁ περίφημος Ἀθανάσιος Καπλάνης καὶ ἕτερος Ἀθανάσιος Σεφέρης λεγόμενος· δύο δὲ ἐπληρώθησαν, ἐξ ὧν ὑπῆρχεν ὁ γνωστὸς τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος Καπογεωργάκης.

Τῆς Γραβιᾶς ἡ ἥρωϊκὴ αὕτη μάχη ἀντεστάθμισεν ὁπωσδήποτε τὴν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐγένοντο μὲν καὶ κατ' ἀμφοτέρως κύριοι τοῦ πεδίου οἱ Τοῦρκοι, εἶδον ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τὴν γενναιοτέραν καὶ ἀποφασιστικωτέραν ἀντίστασιν· εἶδον ἀντὶ τοῦ Διάκου ἓνα Ὀδυσσεά, ἐπίσης μὲν ἄτρομον, ἀλλὰ σοβαρώτερον καὶ στρατηγικώτερον τὸν Ὀδυσσεά, ὃν ἐγνώριζον κάλλιστα ἐκ τῶν προτέρων, καὶ διὰ τοῦτο ἐτοίμως παρεχώρουν αὐτῷ τὰ πάντα, εἴπερ ἐδέχετο τὴν μετ' αὐτῶν ἔνωσιν λόγῳ ὑποταγῆς. Πρὸ πάντων δὲ εἶδον οἱ Τοῦρκοι, ὅτι οὐδὲν ἐκέρδησαν ἀποτέλεσμα γενικὸν ἐκ τῆς διπλῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιᾶς· ὅτι διαφιλονεικῆσουσιν αὐτοῖς ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ ἄλλοι τὸν τόπον βῆμα πρὸς βῆμα· καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, ἡ ἐπανάστασις ἀκατάβλητος παρουσιάζεται, ὅτε οἱ κάτοικοι ἔφευγον μὲν τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἕνεκα ὑλικῆς ἀδυναμίας, οὐχ ὑπετάσσοντο ὅμως ἕνεκα ἠθικῶν λόγων, ὧν πρῶτιστος ἦν ἡ περὶ ἐλευθερίας ἐπίμονος ἀπόφασις. Οὕτως, ὑπερέχοντα ἄχρι τοῦδε τὰ ὅπλα τῶν ἐξωθεν ἐπιδραμόντων πολεμίων, ἐν τῇ Γραβιᾷ ἠσθάνθησαν ἔτι μᾶλλον, οἷον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι διατρέξουσιν στάδιον τραχὺ καὶ ἀκανθῶδες. Δυνάμεθα μάλιστα εἰπεῖν, ὅτι ἡ μάχη τῆς Γραβιᾶς, ὡς κωλύσασα τὴν ἄμεσον μετάβασιν τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἠυκόλυνε τὸν μετ' οὐ πολὺ θρίαμβον τοῦ Βαλτετσίου κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Ἐντεῦθεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ ἐν Γραβιᾷ, ἄλλοι κατὰ τὴν γενναιοψυχίαν καὶ τὴν ὑπὲρ πατρίδος αὐταπάρνησιν Ὀδυσσεῖς, ἀθάνατον ἐκτήσαντο τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς· διότι, εἰ μὴ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τὸν ἐχθρὸν, καθήλωσαν ὅμως τοῦτον ἐντὸς τῆς Βοιωτίας κυρίως καὶ οὕτω ἰσομοίρισαν τοῖς Πελοποννησίοις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν πρώτων ἐπιδρομῶν τῶν πολεμίων. Ὁ Ὀδυσσεὺς, χαίρων τὴν δικαίαν αὐτὴν δόξαν, ἐπανελάβε τὴν ὀπλarchηγίαν τῆς Βοιωτίας· ὁ δὲ Βοῦσγος ἀναγνωρίζων ὡς πρῶτον αὐτοῦ τὸν κατόπιν ἐλθόντα Ὀδυσσεά, διετέλει ἕκτοτε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ (α).

Φοβερώτερος, ἢ πρότερον, κατέσκηψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ ὁ ἠθικὸς κεραυνὸς, ἅμα ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς 34 μαρτίου) ἡ πρώτη ἐκ τῶν Πατρῶν καὶ διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἰωαννίνων εἶδησις καὶ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου. Κατόπιν αὐτῆς ἄλλεπάλληλοι ἔφιπποι ταχυδρόμοι, οἱ μὲν ἐκ Λαρίσσης, οἱ δὲ ἐξ Ἑλλησπόντου καὶ ἀλλαχόθεν πεμφθέντες ἐκτάκτως, ἐκόμισαν καὶ τὴν περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο κατεταράχθη ἐκ νέου ἡ Κωνσταντινούπολις, τῶν μὲν Τούρκων ἐξαγριωθέντων ἔτι μᾶλλον, τῶν δὲ Ἑλλήνων ἐμφοβωτέρων γενομένων.

Ἀλλ' οὐχὶ τόσῳ ἔνεκα φιλοτιμίας προσωπικῆς, ὅσῳ διὰ λόγους ἀνάγκης πολεμικῆς, προήχθη καὶ πέραν παραφορᾶς ἀκράτου ἡ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ταρχὴ τοῦ ἀγερώχου Μαχμούτ, βλέποντος τὴν ἐπανάστασιν ἀρχομένην καὶ ἐκ τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν, γενικευομένην δὲ διὰ ταχύτητος πολλῆς, καὶ ἀτελεσφόρητα ἀποβαίνοντα οὐσιωδῶς τὰ διὰ τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐκκλησίας προκαταληπτικὰ μέτρα, ὅσα ἂν ἔλαβε μετὰ τὸ ἀπὸ 24 φεβρουαρίου κήρυγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Καὶ ἦτο πράγματι δεινотάτη πολεμικῶς ἡ κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ κράτους, σπαρασσομένου ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὑπὸ ἐσωτερικῶν παντὸς εἶδους ἀναφυσῶν ταραχῶν, καὶ ἀπειλουμένου οὐχ ἥττον παρὰ ἄλλων, φοβερωτέρων καθισταμένων ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τίς ἀμφίβαλλεν, ὅτι τετελεσμένον ἤθελεν εἶσθαι τὸ ζήτημα τῆς περαιτέρω ὑπάρξεως κράτους τουρκικοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ἐὰν τότε ἦχουν συνάμα καὶ αἱ πολεμικαὶ τῆς Ρωσσίας, ἡ καὶ μόνῃς τῆς Σερβίας, σάλπιγγες; Ἰδοὺ ὅτι τὸν σουλτάνον ἀπῆλπιζεν ὅλως, διότι ἐθεωρεῖτο τοῦτο ὡς ἐπικειμένη συνέπεια ἀναπόφευκτος.

Ἐν οὐδεμιᾷ οὕτως ἐποχῇ ἄλλῃ, οὔτε ἐπὶ τῶν ῥωσικῶν πολέμων καὶ τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀγγλικῷ στόλου, οὔτε ἐπὶ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν πληθόντων δερεγεγίδων καὶ ἀνταρτῶν, περιῆλθεν ὁ σουλτάνος ἐσωτερικῶς εἰς θέσιν ἐπὶ τοσοῦτον ἀμήχανον καὶ κρίσιμον. Ἀληθῶς, ἡ ῥωσικὴ διπλω-

ματία, ὁ κατὰ πληκτικώτερος οὗτος ἐχθρὸς ἐν τῷ πνεύματι καὶ τοῦ-
του καὶ ὅλων τῶν Τούρκων, ἐβεβαίου ἐαυτὴν ξένην τοῦ παρουσιαζο-
μένου ἑλληνικοῦ δράματος· πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ μάλιστα ἐκήρυττεν
ἐκ τῆς Λουβιάνης ὡς ἐγκληματικὸν τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ διε-
βεβαίου ἀπὸ 28 ἀπριλίου (10 μαΐου) τῇ τε πύλῃ καὶ τῇ φίλῃ ταύ-
της διπλωματία, ὅτι, «*ἐὰν ἡ κακεντρέχεια ἀπέδωκε τῇ Ῥωσσίᾳ*
» ἐχθρικοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας σκοποὺς, ἡ διαγωγὴ ὅμως καὶ αἱ
» διακηρύξεις αὐτῆς διὰ τὰς ἐκραγείσας ταραχὰς ἐν Βλαχία καὶ
» Μολδαυίᾳ ἀπέδειξεν, ὁπόσω τηρεῖ τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου τῶν
» ἐθνῶν καὶ τὴν πίστιν τῶν συνθηκῶν εἰς τὰς σχέσεις ἐαυτῆς με-
» τὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως». Ἄλλ' ἐπίστευε ποτε εἰς διαβε-
βαιώσεις τοιαύτας καὶ σουλτάνος καὶ διπλωματία, ἥτις καὶ μέχρι
τοῦ 1823 καὶ περαιτέρω ἐθεώρει αὐτὰς «ἐπίδειξιν ἀποδοκιμασίας;»
Ἄλλ' ἐξηλείφοντο αἱ βαρύταται ὑπόνοιαι καὶ κατεπρῶννοντο αἱ ἀνη-
συχίαι τοῦ Μαχμουτ διὰ τοιούτων συνταγῶν διπλωματικῶν, ἀφ' οὗ,
ὡς ἄλλο ἐρυσίπελας, ἐξηπλοῦτο ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς
Τουρκίας, φλογίζουσα τὰ σπλάγχνα αὐτῆς; ἀφ' οὗ ἐν παρελθόν βέ-
βαιον ὑποκινήσεων ἐξωτερικῶν καὶ ἐν παρὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὑ-
ψηλάντου ὑπεστήριζον ἐπὶ τὸ πιθανώτερον τὴν περὶ ῥωσικοῦ δακτύ-
λου προκατάληψιν; ἀφ' οὗ μία ἄνισος ὅλως κατὰστασις μεταξὺ δυ-
ναστῶν Τούρκων καὶ ῥαγιαδῶν Ἑλλήνων, καὶ μία ἀκλόνητος ἰδέα
τῶν πρώτων περὶ τῆς ἀποκτηνώσεως τῶν δευτέρων, ἔπειθον ἐντελῶς,
ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔργον ῥωσικὸν ἀπολύτως καὶ οὐχὶ ἑλληνικὸν
τόλμημα;

Πᾶσα οὕτω παρὰ τῆς ῥωσικῆς διπλωματίας ἐπίσημος ἔκφρασις
περὶ πίστεως πολιτικῆς, περὶ μετριοπαθείας καὶ συντηρητικοῦ πνεύ-
ματος ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ἐλογίζετο ἀντίφασις προφανῆς, ἀπάτη συ-
νήθης, ὡς μὴ συμβιβασομένη πρὸς τὸν νοῦν τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὰ
πράγματα. Καὶ ὠφελεῖτο μὲν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὠφέλειαν ἄ-
πειρον ἐκ τῶν τοιούτων παρεννοήσεων καὶ τῆς τοιαύτης συγχύσεως
τῶν γλωσσῶν· ἐξεκένου ὅμως τὸ ποτήριον τῆς διπλῆς ἀγανακτήσεως
ἑαυτοῦ ὁ σουλτάνος εἰς μόνα τὰ χεῖλη τῶν ἔτι ῥαγιαδῶν. Ἀδύνατος
πρὸς πᾶσαν ἐκδίκησιν ἄμεσον καὶ κατὰ τῶν Ῥώσων καὶ κατὰ τῶν
ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων, τοὺς μὲν πρώτους περιωρίσθη οὗτος ἀπο-
στρεφόμενος, ὑβρίζων καὶ μὴ πιστεύων· κατὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐξε-
σφενδόνισεν ἀρὰς ἐγκαρδίους καὶ ἀμειλίκτους ἀποφάσεις ἐξολοθρεύ-

σεως· τοὺς δ' ἔτι ὑποκειμένους αὐτῷ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μόνον λόγῳ δημοσθίας καὶ ὁμοπιστίας, ἀλλὰ καὶ διὰ παραδεδεγμένην ῥωσσοφροσύνην, ἐπεδόθη ἀντεκδικούμενος προχείρως, ὡς ὑπολαμβάνων, ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τούτων ἀναστέλλει τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας, κατακεραυνοῖ τὴν ἐπανάστασιν καὶ σώζει τοῦ Ἀλῆ-Ὁσμὰν τὸ κράτος. Ἀλλ' ἀναμιμνησκόμενος ἤδη ὁ Μαχμουτ, οἷον εἶχε πληροφοριῶν περὶ τῆς γενικότητος τῆς συνωμοσίας, καὶ βλέπων τὰ πράγματα σπουδαιότερα, ὑπέλαβε συνεπῆ τὴν ἰδίαν ἐπαναστατικὴν σκηνὴν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Ἐνεκὰ τούτου διέταξε κατεπειγόντως τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν, ἵνα ὧσιν ἄγρυπνοι καὶ ἔτοιμοι πρὸς σφαγὴν ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων, ἅμα δοθέντος παρ' αὐτῶν τοῦ πρώτου ἐπαναστατικοῦ σημείου. Ἀνήσυχος μάλιστα, μὴ συμβῇ τὸ τοιοῦτο ἐν ὥρᾳ ἄλλῃ ῥαθυμίας τῶν Τούρκων, καὶ ἀνυπόμονος ἔτι, ὅπως ἴδῃ τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν δίκην ποταμοῦ ῥέον, ὡς ἐπεθύμει καὶ πρότερον καὶ πάντοτε, διενόηθη, ὅπως αὐτὸς προκαλέσῃ ταχυτέραν τὴν ὑποτιθεμένην ῥῆξιν, αὐτὸ ἀπ' εὐθείας προσβάλλων τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεκίνησεν εἰς ὀχλαγωγίαν, λόγῳ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας, τοὺς ἀσοφτάδας» (τροφίμους σπουδαστὰς τῶν σχολείων), λίαν φανατικούς, ὡς γνωστὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν πιθανότητα αὐθάδεις. Ἀπελθόντες δὲ οὗτοι τῇ ἐπιούσῃ (1 ἀπριλίου καὶ ἡμέρᾳ τῆς κυριακῆς τῶν Βαΐων,) πολυπληθεῖς καὶ ὀρμητικοί, κράζοντες ἐν ταῖς ὁδοῖς τὰ μύρια κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπαναστατῶν γκιαούρων καὶ μέγαν ἐπιδεικνύμενοι ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Ἰσλαμισμού, κατεπάτησαν τὴν ἕξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως κειμένην ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐμίαναν πολυειδῶς τὰ ἱερὰ, κατασυνέτριψαν τὰ σκεύη καὶ ἐπυρπόλησαν ταύτην. Πλὴν, οὐχὶ μόνον ἐπαναστάται, πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, ἀλλ' οὐδὲ πρόσωπον ῥαγιά ἐφάνησάν που κατ' ἐκείνην καὶ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας, ὅλων κεκυριευμένων ὑπὸ τοῦ δεινοτέρου φόβου καὶ τρόμου, ὅλων κατακεκλεισμένων ἐν τοῖς ἰδίοις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπικειμένης γενικῆς σφαγῆς. Ἐγενόμεθα αὐτόπται καὶ τότε τοῦ ψυχροτάτου θεάματος τῆς ἀγριότητος, ἥτις, ὡς μελανώτατον νέφος, ἐκάλυψεν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου. Διακοπείσης πάσης συγκοινωνίας, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ ἀγοραὶ ἔρημοι ὥσεπιπολὺ ἕμενον, διότι οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες ἐκρύπτοντο ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι προσέχοντες τοῖς Ἕλλησιν,

ἄλλοι συνεσωματοῦντο κατὰ σπείρας, ἵνα ὦσιν ἰσχυροὶ πρὸς ἐπίθεσιν, καὶ ἄλλοι ἔμενον ἐν τοῖς ἰδίοις, ἕως οὗ ἴδωσι τὸ ἀποθυσμένον. Ἐνώπιον τῆς ἰδέας τῆς γενικῆς σφαγῆς, ἐπικρατησάσης ἔτι μᾶλλον μετὰ τὴν ἀτιμώρητον ὀχλαγωγίαν τῶν σοφτάδων, μόνοι ἀνύποπτοι σχετικῶς διετέλουν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ πρῶτον καὶ οἱ Ἀρμένιοι μετὰ τῶν Λατινελλήνων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Σμύρνης κατὰ δεύτερον λόγον. Αὐτοὶ ἐμεγάλυνον ἔτι μᾶλλον τὰς ὑπονοίας καὶ ἀνησυχίας τῶν βαρβάρων, ἐπιδεικνύμενοι μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον ζῆλον καὶ πίστιν πρὸς τούτους, ἐκδικούμενοι δὲ ἰδίως ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ μίσση κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοὶ ἐπεθύμουν ἔτι μᾶλλον καὶ ἐπιτηδεῖως πᾶρῶτρυνον τὴν γενικὴν σφαγὴν, ὅπως οἱ ὀλίγοι μὲν διαδεχθῶσι παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ τοὺς Ἑλληνας πολιτικούς, ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ ἐργολάβους· οἱ πολλοὶ δὲ πλουτήσωσιν ἀγοράζοντες παρὰ τῶν σφαγέων Τούρκων διὰ ἀντιτίμου ἐλαχίστου τὰ πολλῆς ἀξίας κινητὰ καὶ ἀκίνητα τῶν σφαγιασθησομένων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ παρὰ τὰς αὐθορμήτους ὑπηρεσίας, ὅσας ἐπὶ κατασκοπία καὶ παντοίαις ἐνοχοποιήσεσι κατὰ τούτου καὶ ἐκείνου τῶν Ἑλλήνων προσήνεγκον τοῖς Τούρκοις, ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ πύλου ἑαυτῶν καὶ σημεῖα διακριτικὰ, ὡς μόνοι δῆθεν πιστοὶ βασιλῆες καὶ ὡς μόνοι ἐξαιρετέοι τῆς γενικῆς σφαγῆς. Οἱ Βούλγαροι, Μαυροβούνιοι καὶ Ῥῶσσοι ὑπήκοοι ὑπήγοντο ἐν τῇ αὐτῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατηγορίᾳ.

Ἄλλ' ἐρωτῶμεν, σπουδάζων ἐπίστευεν ὁ Μαχμούτ δυνατὴν οὖσαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾗ εἶχεν ἐξησφαλισμένην ταύτην καὶ διὰ στόλου ἰσχυροῦ, καὶ διὰ πολλῶν ὀχυρῶν προτέρων καὶ νέων, καὶ διὰ στρατοῦ ἤδη ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα; Ἐθεώρει οὗτος πιθανὴν τὴν ὀπλοφορίαν τῶν ἐκδεδιητημένων αὐτοχθόνων Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ ἂν ἄνωθεν κατέβαινον Ὑψηλάντης, ἢ καὶ Σέρβοι καὶ Ῥῶσσοι, κάτωθεν δὲ ἀνέβαινον Πελοποννήσιοι, Στεροελλαδίται καὶ Αἰγαιοπελαγίται; Ἀποδίδομεν τῷ σουλτάνῳ οὐχὶ ἀνοησίαν τοσαύτην, ἀλλὰ θηριότητα ἀκόρεστον αἵματος ἀνθρωπίνου, τὴν περὶ γενικῆς λέγομεν σφαγῆς ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν, ἧς ἐπεδίωκε τὴν ἐκπλήρωσιν δι' ἀφορμῆς τινος ὑλικῆς, ὅπως ἀσφαλισθῇ καὶ ἐνώπιον τοῦ τουρκικοῦ νόμου καὶ ἐνώπιον τῆς ῥωσσικῆς διπλωματίας.

Ἄλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἤδη τῆς ἀφορμῆς πρὸς τὴν γενικὴν σφαγὴν, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἐν μέρει σφαγὰς (α) καὶ ἀπαγχονίσαις τῶν ἐκλε-

πτοτέρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου πολιτικοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ἀνδρὸς καὶ τοῦ πρώτου ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ μεγάλου λέγομεν διερμηνέως τῆς πύλης Κωνσταντίνου Μουρούζου καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τῶν ὀρθοδόξων Γρηγορίου. Ἐν παρόδῳ ἐμνημονεύσαμεν ἄλλοτε (α), τίνα συνέδεον χριστιανικά καὶ πατριωτικά αἰσθήματα ἀμφοτέρους τούτους, καὶ ἤδη ἀναφέρομεν, τίνες ἐγένοντο αἱ κατ' οἶκον ἰδιαίταται συνδιαλέξεις, αἱ ἀμοιβαῖαι περὶ προσωπικῆς σωτηρίας παρακελεύσεις καὶ αἱ τελευταῖαι ἀποφάσεις αὐτῶν τῶν μεγάλων καὶ ἀξίων τέκνων τῆς πατρίδος ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πατρίδος καὶ ἀπέναντι τοῦ ἐπικρεμαμένου γενικοῦ κινδύνου.

Μετὰ τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἀπελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μουρούζου καὶ ἀποσυρθείς μετ' αὐτοῦ ἐν ἰδιαιτέρῳ διασκέψεως δωματίῳ, συνεβούλευσε καὶ προέτρεψεν εἰς φυγὴν τοῦτον. «*Ἀφαιτέ με, εἶπε πρὸς αὐτόν, γὰρ πληρώσω ἐγὼ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ τυράννου. Εἶμαι γέρων, καταβαίνων τὸν τάφον. Τὸ σχῆμά μου, ἡ λειτουργία μου, μὲ καλοῦσιν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου. Σωθῆτε ὅμως ὑμεῖς, διότι ἔχετε καὶ ἡλικίαν καὶ ἰκανότητα καὶ θέσιν κοινωρικὴν, γὰρ ὑπηρετήσετε τὴν πατρίδα*». Καὶ ταῦτα λέγων, ἀπεκαλύψατο ὁ ἱεράρχης τὴν κεφαλὴν, ἀτενίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ οἶονεῖ ἐπιμαρτυρόμενος τὸν Θεὸν, ἐφ' ὧσων συνεβούλευε. — «*Γνωρίζω, ἠπήντησεν ὁ Μουρούζης, τὴν τύχην, ἥτις μὲ ἀναμένει. Ἀλλὰ, ἂν φύγω ἐγὼ, σώζω μὲν τὴν ζωὴν μου, θέλω ὅμως ἰδεῖ ἐξαγορασθησομένην αὐτὴν διὰ τοῦ αἵματος ἀπείρων ἀθῶων. Ἡ φυγὴ μου θέλει βεβαιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς περὶ ἐνοχῆς τοῦ γένους ὑποψίας τοῦ σουλτάνου, καὶ ἡ γενικὴ σφαγὴ θέλει παρακολουθήσῃ ταύτην. Συμφέρει ἔνα ἀπολέσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ*». Ἀς θυσιασθῶ ἐγὼ, Δεσπότη μου ἂλλ' ἄς σωθῶσιν οἱ ἀθῶοι, ἄς σωθῇ τὸ ἔθνος». Τότε καὶ ὁ Γρηγόριος εὐλογήσας, καὶ ὁ Μουρούζης ἀσπασθεὶς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ δεξιάν, ἐνηγκάλισθησαν ἄφωνοι ἐπὶ στιγμὰς τινας, καὶ τὸν τελευταῖον ἐπὶ τῆς γῆς ἀσπασμὸν ἔδωκαν καὶ ἔλαβον μετὰ λυγμῶν καὶ δακρύων.

Τίς «μείζονα ἔχει ἀγάπην, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ;» Ἀπὸ τοιαύτης βεβαίως κεκυριευμένοι ἀγάπης θείας πρὸς τὴν πατρίδα, οὔτε πρότερον, κινηθέντος τοῦ Ὑψηλάντου, οὔτε ὕστερον, κινηθείσης τῆς Πελοποννήσου, ἐζήτησαν σωτηρίαν ἰδίαν καὶ

Γρηγόριος καὶ Μουρούζης. Ἐβλεπον μὲν τὸν σουλτάνον πραγματικῶς ἐνσεσαρκωμένην θηριότητα γενόμενον, ἑαυτοὺς δὲ ἀναπόφευκτον ἤδη θυσίαν· ἀλλὰ νέοι τῇ καρδίᾳ μάρτυρες ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἀληθείας, νέοι τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὴν πατρίδα Κόδροι, τὴν θυσίαν ἑαυτῶν ἐθεώρησαν μόνον ἱλαστήριον ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ ὅλου καὶ ἰσχυρὰν ἄγκυραν ἐλπίδων ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Διὰ τοῦτο παραδεχόμεθα, ὅτι καὶ Γρηγόριος ὁ πατριάρχης καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μουρούζης καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ὠφέλησαν οὐσιωδῶς θυσιασθέντες. Παραδεχόμεθα ὡσαύτως, ὅτι δεινότερον τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκήρυξε διὰ τῆς σφαγῆς πόλεμον ὁ σουλτάνος κατὰ τοῦ σουλτάνου, διότι πόλεμος τοιοῦτος συνῆψε τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς ἀπελπισίας ἔτι μᾶλλον, ὥρισεν ἀμεταβλήτως τὸ ἀσυμβίβαστον μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκου, ἐπλήρωσε πολεμιστῶν τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν δραπετεύσεων, ἐστέρησε τὴν Τουρκίαν μεγάλου ἀριθμοῦ φορολογουμένων καὶ ἐργατικῶν χειρῶν, διήγειρε κατ' αὐτῆς τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ ἐνοχοποίησε τὸν σουλτάνον ἀπέναντι αὐτοῦ πλέον, ἢ ὅτι ἐνοχοποιεῖτο ἡ Ἑλλάς ἀπέναντι τῆς ἱερᾶς συμμαχίας.

Ἦτο μεγάλη δευτέρα τῶν Παθῶν (4 ἀπριλίου), καθ' ἣν ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης κατέβη ἐκ τῆς κατὰ τὸν Βόσπορον οἰκίας αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δι' ὑπηρεσίαν, ὑπ' ὅψιν ἐκάστοτε ἔχων, ὅτι κατέβαινεν εἰς θυσίαν. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ «πασσᾶ-καπουσοῦ» ἄνθρωπος ἄγνωστος ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ὁ Μουρούζης εὐθὺς ἐταράχθη ἐπὶ τῇ χαμερπεστάτῃ ἐπιβουλῇ, γνωρίσας τὸ πλαστὸν ταύτης, καὶ ἀναβᾶς κατ' εὐθεΐαν εἰς τοῦ χαριδζιγιᾶ ναζιρὶ (τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ), ἐπαρουσίασεν αὐτὴν, ἀποδεικνύων τὸ ψευδὲς καὶ βεβαιῶν ἁθῶν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξυφανθείσης ἐνοχοποιήσεως. Ὁ χαριδζιγιᾶ ναζιρὶ συνησθάνθη ἐπὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ ἐτοιμότητι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκε τελευταῖον: «*Κακῶς σὲ διέβαλον εἰς τὸ δεβλέτι* (τὸν σουλτάνον)· *ἀπελθε εἰς τὴν οἰκίαν σου καὶ ἡσύχασον*». Οἱ λόγοι οὗτοι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, ἢ ἡ ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον ἀνάγνωσις τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Διὸ ἐξερχόμενον τῆς αἰθούσης τὸν Μουρούζην ἀρπάζει ὁ δήμιος καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὸν προσδιορισθέντα ὑπὸ τὸ «γιαλι-χιοσκιοῦ» (σουλτανικὴν σκιάδα) τόπον τῆς καταδίκης. Ἐντὸς λεπτῶν τινῶν τῆς ὥρας ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ἀναφαίνεται καθήμενος ἐν τῇ σκιάδι, ἔλα ἔδῃ ὁ αἰμοχαρὴς τὸ θυμὸν πρὸς αὐτὸν δ' ἀνα-

βλέψας ὁ Μουρούζης, ἐφώνησεν εὐτολμος τουρκιστί: «*Αἰμοβόρε σουλτάνε! σουλτάνε ἄδικε! σουλτάνε ἄθλιε! ἡ τελευταία ὥρα τῆς βασιλείας σου ἐσήμεναι· αἱ ὀμότητές σου τιμωρηθήσονται· ὁ Θεὸς ἐκδικήσῃ σοι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος*». Ταῦτα εἰπὼν ἔκλινε γόνυ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ δημίου· καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ κοπεῖσα προσηνέχθη, ὡς λέγουσιν, ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, τὸ δὲ σῶμα, ἀσπαῖρον ἔτι, ἐρρίφθη ἐν τῇ παρακειμένη θαλάσῃ. Ἦτο ἤδη ἡλικίας τριάκοντα δύο περίπου ἐτῶν, τεσσαρακονθήμερος διατελέσας μέγας διερμηνεὺς τῆς πύλης.

Ἀνώτεροι πάσης κρίσειώς εἰσιν οἱ τόσῳ τολμηροί, ὅσῳ ἀληθεῖς λόγοι, οὓς ἀπετείνετο πρὸς τὸν τύραννον ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης ἐν πλήρει πεποιθήσει, διότι τὴν πεποιθήσιν τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ ἐβεβαίωσαν ἐπελθοῦσαι ἡ τύχη τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου, αἱ ἐπιγενόμεναί μεγάλαι ἐπίσης περιπέτεια τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπικειμένη ἀναντιβῆρητος ὀλικὴ κρίσις τούτου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Νικόλαος Μουρούζης, διερμηνεὺς ὢν τοῦ στόλου, ἐσφάγη ἐπίσης, θεωμένου τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, τῇ 6 μαΐου. Κατόπι δὲ τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου καὶ μέχρι τῆς 9 ἀπριλίου ἐσφάγησαν ὁ Μαυροκορδάτος βάνος· ὁ ἡγεμονίδης Παναγιώτης, Νικόλαος βάνος καὶ Δημήτριος σπαθάρης Χαντσερίδαι· ὁ Παπαρῥηγόπουλος, Ἀντώνιος Τσιρᾶς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Στέφανος· ὁ Παναγιώτης Τσεγκῆς βάνος καὶ Τσορμπατσόγλους μετὰ τεσσάρων ἄλλων ἀγνώστων· ὁ Ἀλέξανδρος Ῥάλλης ἄγας, Γεώργιος παχάρνικος καὶ Ζαφεῖριος κλουτσιαρῆς Θεραπεϊανοί. Ὁ δὲ πατριάρχης Γρηγόριος, ὡς ἔμαθε τὴν καρατομίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου, ἐδάκρυσε καταληφθεὶς ὑπὸ ἐγκαρδίου λύπης, καὶ τὴν ἐπ' ἐκκλησίας νεκρώσιμον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου ἀκολουθίαν διέταξε, καθῆκον ἱερὸν ἐκπληρῶν ἀληθοῦς Χριστιανοῦ καὶ πιστοῦ φίλου.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης οὐδόλως ἐκρίνετο κατώτερος τῶν περιωνύμων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, ἡγεμονιδῶν τῆς αὐτῆς μουρουζικῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἡ παιδεία, καὶ τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων μεγάλας ὀφείλουσι χάριτας καὶ αἰωνίαν τὴν εὐγνωμοσύνην. Υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζου, ἡγεμονεύσαντος ἐν Μολδαυίᾳ, ἔφερε, παρὰ τὴν ἐπίζηλον κληρονομίαν καταγωγῆς διασῆμου, καὶ ἴδια πλεονεκτήματα νοδὸς ἐμβρυοῦς, μεγαλοφροσύνης ἀνδρικῆς, γενναϊότητος πολιτικῆς, ἀγαθότητος

καρδίας, γλυκύτητος ἤθους, δραστηρίου ἐνεργείας ἐπὶ πᾶσιν, εὐσεβείας πρὸς τὸ Θεῖον καὶ ἐθνικῶν αἰσθημάτων. Ἐγκρατὴς παιδείας ἐκτεταμένης καὶ γλωσσῶν διαφόρων, διέφερε φυσικῶς κατὰ τὸ ἐξέχον μέτωπον καὶ τοὺς σπινθηροδόλους ὀφθαλμούς. Ὡς δὲ πρότερον οἱ δύο Μουρούζαι, Γεώργιος καὶ Δημήτριος ἀδελφοὶ, ἐργαζόμενοι, ὡς μεγάλοι διερμηνεῖς, ὑπὸ μόνην τὴν ἐπιβρόχην τοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ἐξεμέτρησαν ἁώρως τὸ ζῆν, ὃ εἰς κατόπι τοῦ ἄλλου, ὑπὸ τὸν δῆμιον τοῦ βαρβάρου καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῆς ξένης πολιτικῆς· οὕτω καὶ ἔπειτα ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος, ἀδελφοὶ ὡσαύτως Μουρούζαι, ἐν τῷ αὐτῷ πολιτευόμενοι πνεύματι ὡς διερμηνεῖς, προετίμησαν τῷ 1821 τὴν ἰδίαν ἀντὶ τῆς γενικῆς θυσίαν, καὶ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ὑπὲρ ἑνὸς ἀγῶνος ἱεροῦ, καθ' ὃν ἡ ἀθωότης ἐμάχετο κατὰ τῆς τυραννίας, ἡ θρησκεία κατὰ τοῦ φανατισμοῦ, ὁ νόμος κατὰ τῆς βίας, τὰ φῶτα κατὰ τῆς βαρβαρότητος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν καρατομίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζου ὁ πατριάρχης Γρηγόριος διετάγη παρὰ τῆς πύλης, ἵνα ἀποστείλῃ αὐτῇ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐν τῷ Φαναρίῳ ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, διαλαμβάνουσας τοὺς ἄνδρας κατ' ὄνομα, πατρίδα καὶ ἐπάγγελμα. Μὴ ὑπαρχούσης εὐλόγως τοιαύτης ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἐπεφορτίσθησαν παρὰ μὲν τῆς πύλης δύο Τοῦρκοι, καὶ οὗτοι Κρῆτες, ὡς γνωρίζοντες ὅπως οὐδέποτε τὴν ἀπλοελληνικὴν, παρὰ δὲ τοῦ πατριάρχου, κατὰ διαταγὴν, δύο ἐφημέριοι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὡς ἄλλοι ἀστυνομικοὶ κλητῆρες καὶ ὁδηγοὶ τούτων, πρὸς ἀπαρίθμησην καὶ καταγραφὴν. Τὸ μέτρον αὐτὸ κυρίως ἔτεινεν εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν ἀρχοντικῶν λεγομένων προσώπων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων διαφερόντων μετοίκων ἢ παρεπιδήμων Πελοποννησίων, Στεροελλαδιτῶν, Αἰγαιοπελαγιτῶν καὶ λοιπῶν, ὅπως εὐκολύνηται ἐν περιστάσεσιν ἢ προτίμησις τῶν ἁρμοδίων ἀναγκαιούντων θυμάτων. Ὡς νεοφανὴς δ' ὅλως καὶ ἔνεκα τῆς δεινότητος τῶν ἐπικειμένων περιστάσεων κατατάραξεν ἐκ νέου τὰς οἰκογενείας, καθ' ὅσον συγχρόνως ἐλήφθησαν ἐναντίον τῶν ἀποδράσεων μέτρα προφυλακτικὰ τοιαῦτα, οἷα παραδεχθέντα παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυτικῶν δυνάμεων, κατῆσχυναν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὰς συνθήκας καὶ τὸ χριστιανικὸν καθῆκον τούτων.

Ἐξεδόθη διάταγμα, ἀπαγορεῦον ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν ἀπόδρασιν οἰουδήτινος ῥαγια καὶ ὑπὸ πᾶσαν ξένην σημαίαν. Ὁ σουλτάνος,

συναιτίους ἄλλως θεωρεῖν καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ἐζήτησε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τοιοῦτου φονικοῦ διατάγματος, καὶ ἔλαβε διὰ τῆς τόσῃ ἐτοιμῇ, ὅσῃ καὶ ἀνεξηγήτου, συγκαταθέσεως τῶν ἀντιπροσώπων τούτων τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐρεύνης παντὸς ἀποπλέοντος ἢ διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὰ ἄνω, ἢ διὰ τοῦ Ἑλληνισπόντου εἰς τὰ κάτω πλοίου. Μόνος ἐξ ὅλων εἰς πρέσβους ἀντέτεινε τότε, εἰ καὶ ματαίως, σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ ἐνόμων τὸ καθήκον μετὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐν ᾧ μάλιστα, καθ' ἣν ὁ Χριστιανὸς Ἑλληνα προκατεδικάζετο ἐπὶ ἐγκλήματι καθοσιώσεως, ἐὰν ἐζήτηι σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐν ᾧ ἐπέκειτο βέβαιος ὁ βίαιος θάνατος τούτου, ἐὰν ἐδείκνυτο εὐπειθὴς διὰ τῆς διαμονῆς· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὅλως ἀβροφροσύνη πρὸς τὴν τουρκικὴν θηριότητα, ἐδέχθησαν γενναῖοι τὴν ἀπώλειαν τοιοῦτου πολυτίμου προνομίου τῆς σημαίας αὐτῶν, ἐκήρυξαν μόνοι τὸ ὑποπτον, ὅσων ἐξέδιδον δημοσίῳ ἐφοδιαστικῶν ἐγγράφων τῶν πλοίων, καὶ συνεπῶς διέταξαν τοὺς καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν προξένους αὐτῶν, ἵνα μὴ δίδωσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἄσυλον ἢ ὑπεράσπισιν ἐν ἀνάγκῃ, οὔτε ἐπιτρέπωσιν εἰς τοὺς πλοιάρχους τὴν παραδοχὴν φυγάδων. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ, παρὰ τὰς πράξεις αὐτὰς, ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλα τινά, «ἀ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε». Μὴ κατασχυνθείη πώποτε ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ πολιτισμὸς διὰ τοιούτων καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πράξεων, διὰ τοιαύτης βεβηλώσεως τῆς ἠθικῆς, διὰ τοιοῦτου μοναδικοῦ στίγματος τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης! Τί σημαίνει, ἐὰν ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Παῦλος Ἀλεξανδρίδης Στρωγανῶφ ἠναντιώθῃ διὰ διαγγέλματος κατὰ τῆς παραδοχῆς ἀρχῆς τοιαύτης, ὡς ἀντιβαινούσης εἰς τὰς συνθήκας; Ἐμμεῖνε μονόψηφος.

Ὡσαύτως διετάγη ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἵνα φυλάξῃ δι' ἰδίων κληρικῶν προσώπων τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐπὶ τῶν 1812 ἀποκεφαλίσθέντος ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Σούμλας Δημητρίου Μουρούζου, ἀπαγορεύσῃ δὲ τοῖς Χριστιανοῖς τοὺς συνήθεις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα γινομένους χαιρετισμοὺς, καὶ νουθετήσῃ τὸν ἐν τοῖς ἰδίῳ περιρισμὸν ἐκάστου. Ὑπεδείκνυτο ἄφ' ἑνὸς ἢ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τῆς πύλης πρὸς ἀπάτην, καὶ ἐλαμβάνετο ἄφ' ἑτέρου πᾶν προφυλακτικὸν μέτρον πρὸς ἐκτέλεσιν μιᾶς, φρικωδεστέρας ὅλων, ἀποφάσεως. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, λαβοῦσα καὶ τὸ νομικὸν κύρος τοῦ σέχ-οὐλ-ἰσλάμου, διετηρήθη λίαν μυστική, ἵνα μὴ ἄλλως ἐπεμβῇ ἡ Ῥωστικὴ διπλωμα-

τία, ὠφελουμένη ἐκ τῶν προστατευτικῶν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας συνθηκῶν. Καί, καθὼς ἡ ἰδιαίτερα ἐπιτήρησης τῶν υἱῶν τοῦ Δημητρίου Μουρούζου προήγγελλε τὴν βεβαίαν σφαγὴν καὶ τούτων ἐν τῷ μέλλοντι, εἰ μὴ ἔφευγον (x)· οὕτω καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῶν χαιρετισμῶν, γενομένη λόγῳ τῆς ἀπαιτουμένης ἐκ τῶν περιστάσεων αὐστηροτέρας τάξεως καὶ ἡσυχίας, ἐσκόπει τὴν κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου ἀπομόνωσιν τοῦ μέλλοντος μεγάλου θύματος.

Ἀλλὰ Γρηγόριος ὁ ἱεράρχης, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων πάντα, ἐν μεγίστῃ ἐξεπλήρου ἀταραξίᾳ καρδίας, καὶ κοινῶς καὶ ἰδίως, τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ χριστιανικὰ αὐτοῦ καθήκοντα καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν, καὶ δι' ἐνθέου αὐταπαρνήσεως παρεμυθεῖτο τοὺς λυπομένους, ἐνεψύχου τοὺς ἀψυχοῦντας καὶ πάντοτε ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους αὐτοῦ διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν μαρτυρησάντων ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπ' αἰώνων. Ἐντεῦθεν, καὶ ὅτε, ἡ περὶ ὄρθρον βαθὺν τῆς 10 ἀπριλίου, στρατιῶται τῆς ἐξουσίας πολλοὶ ἐπυκνώθησαν αἴφνης ἔξω τῶν πατριαρχείων, πάντας δὲ τοὺς ἐκκλησιαζομένους κατέλαβε ῥιγος φόβου, ὁ Γρηγόριος διὰ τῆς αὐτῆς ἡμφιέσθη ἀταραξίας τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, προσήνεγκε δὲ τῷ ἁγίῳ Θεῷ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἁγίᾳ προσκομιδῇ ὅλους τοὺς κεκοιμημένους, φίλους καὶ ἐχθροὺς, ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἠυλόγησε τοὺς παρόντας, ἠύχθη ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν θλίψεσι καὶ κινδύνοις πιστῶν δούλων τοῦ Ἰψίστου, καὶ ψάλλων τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἔψαλλε βεβαίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Τότε δὲ μόνον ἐδάκρυσεν, ὅτε ἡσπάζετο ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς συλλειτουργοὺς αὐτῷ ἀρχιερεῖς, ἄδοντας ἔξωθεν τοῦ χοροῦ τὸ δαδτικόν: «*Ἀγαπήσω σε Κύριε ἡ ἰσχὺς μου. . .*» Τοιοῦτος καὶ μετὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν ἀπενηστίσατο, ὡς σύνηθες, σὺν τοῖς ἀρχιερεῦσι τούτοις.

Γνωστὸν, ὅτι μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Μουρούζην διωρίσθη φανερὸς μὲν μέγας τῆς πόλεως διερμηνεὺς ὁ ποστέλνικος Σταυράκης Ἀριστάρχης, μυστικὸς δὲ ὁ ἀλλαξόθρησκος Γιαγχιᾶ (ἢ Ταγιᾶ) ἐφφέντης ὁ Καλλιπολίτης. Διερμηνεὺς τοῦ στόλου οὐδεὶς μετὰ τὸν Νικόλαον Μουρούζην διωρίσθη Ἕλλην. Γνωστότερον δὲ, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἐνταυτῷ καὶ ἐθνάρχης ὢν πολιτικῶς κατὰ τὰ παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ Μεχμετ Β' προνόμια, ὑπήγετο κατ' ἐξαίρεσιν, καίτοι ὑπήκοος, εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, ὡς καὶ οἱ ἀν-

τιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων. Διὰ τοῦτο ὁ χαριδζιγιέ ναζιρί, μετακαλεσάμενος κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 10 ἀπριλίου τὸν Ἀριστάρχην, ἐνεχείρῃσεν ἐν διάταγμα, διαλαμβάνον τὴν ἐκπτωσιν καὶ τὴν καταδίκην τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου «ὡς ἀπίστου καὶ ἐπιβούλου» καὶ τὴν ἐκλογὴν νέου πατριάρχου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καταδίκη περιείχετο τουρκικῇ συνηθείᾳ ὡς ἔργον τετελεσμένον, ὁ δὲ Ἀριστάρχης παρετήρησεν ὡς πιθανωτάτην τὴν περὶ τῆς πατριαρχείας ἀποποίησιν παντὸς τῶν συγκαλεσθησομένων πρὸς ἐκλογὴν νέαν ἀρχιερέων, ἀκούοντος τὸ «κατεδικάσθη», διὰ τοῦτο μετεβλήθη τότε ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν «ἐτιμωρήθη», καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἐγράφησαν δύο διατάγματα.

Τῇ ὥρᾳ 10 πρὸ μεσημβρίας, καθ' ἣν ὁ Γρηγόριος ἐπανεπαύετο μικρὸν ἐπὶ ξηροῦ, ὡς εἶωθε, προσκεφαλαίου, ἐπὶ μικρᾶς δὲ τραπέζης προσηνέχθη αὐτῷ ὀλίγη ὄρυζα ἐν ζωμῷ ὄρνιθος, εἰς τῶν ἱεροδιακόνων ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ διερμηνέως Ἀριστάρχου. Ὁ Γρηγόριος, ὑπολαβὼν τοῦτον ἐρχόμενον πρὸς ἐπίσκεψιν, ἡγέρθη περιμένων. Ἄλλ' ἕτερος κατόπιν ἱεροδιάκονος ἐβεβαίωσε τὴν ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῆς ἄλλης κλίμακος ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἄνω, ἢ τὴν μεγάλην αἵθουσαν, (τὸ μέγαλον συνοδικὸν λεγομένην.) Ὁ Γρηγόριος τότε, παραιτήσας τὸν ζωμὸν, ἀμέσως μετέβη εἰς ταύτην καὶ ἐκάθησε συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ Ἀριστάρχου, ἀποκρύπτοντος τὸν λόγον τῆς ἀποστολῆς καὶ τὴν ταρχὴν τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅσον ἔνεστι. Μόλις δ' ἐφάνησαν συνερχόμενοι, ἐξ εἰδοποιήσεως τοῦ διερμηνέως, οἱ πλησιέστεροι παροικούντες ἐν τῷ Φαναρίῳ ἀρχιερεῖς, κροτοθόρυβος μέγας ἠκούσθη ἱππων πολλῶν ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐπαρουσιάσθησαν, μορφήν φέροντες τεράτων ἀγριωπῶν, ὁ γενιτσάραγας, ὁ μποσταντσήμπασης, ὁ τσαουσλάρ ἐμινῇ, ὁ κεσσεδάρης τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἐν τέλει μέχρι τῶν πεντήκοντα, ὅλοι τὰς ἐπισήμους αὐτῶν στολὰς φέροντες καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐτέρων συνοδευόμενοι. Τούτους ἰδὼν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, ἔγνω εὐθὺς τὴν αἰτίαν καὶ ἔνευσεν, ἵνα φέρωσιν αὐτῷ τὸν τρίβωνα καὶ τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον· περιβληθεὶς δὲ αὐτὰ, ἀπεσύρθη εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς αἰθούσης, καὶ ἐκεῖ ἐγονυκλίτησεν ἐπὶ τάπητος, ἀκροώμενος. Τότε ὁ μέγας διερμηνεὺς ἀναστὰς ἀνέγνωσε τὸ διάταγμα τῆς παύσεως καὶ ἐξορίας τούτου. Ὁ Γρηγόριος ἀμέσως ἐτράπη πρὸς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, μὴ ὧν ἤδη, κατὰ τὰ εἰθισμένα, οὔτε ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε πατριάρχης· ἀλλ' εὐθὺς περιστοιχίζεται παρὰ τῶν

Τούρκων καὶ ἀπαγορεύεται εἰς πάντας ἢ μετ' αὐτοῦ συγκαινωνία.

Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἔφερον τὸν Γρηγόριον μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Φχναρίου, ὅπου ὁ κεσσεδάρης ἐπεβίβασεν αὐτὸν ἐν τινι ἀκατίῳ, συντροφεύμενον παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ ἱεροδιακόνου Ἀγαπίου, ὃν ἀπεκεφάλισαν ὕστερον ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ. Ἠκολούθησαν δὲ ἐν ἄλλοις ἀκατίαις ὅτε μέγας πρωτοσύγγελος, ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος καὶ ἕτεροι, ὅπως συνοδεύσωσι τοῦτον μέχρι τοῦ πρώτου σταθμοῦ τῆς ἐξορίας, ἦτοι τῆς Χαλκηδόνος (Κατίκιοι), κατὰ τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ διατάγματι. Ἄλλ' ὅτε ἔφθασε πλησίον τοῦ σαραγίου τὸ τοῦ Γρηγορίου ἀκάτιον καὶ ἔστρεψε πρὸς τὸ γαλι-κιοσκιῦ, ἐνόησαν εὐθὺς, τί ἐμελλε γενέσθαι, καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπησαν πρὸς τὸ ἀπέναντι τοῦ Γαλατᾶ μέρος. Οὕτως ὁδηγηθεὶς ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν περιοχὴν τῶν οἰκημάτων τοῦ μποσταντσήμπαση, ἐφυλακίσθη ἐντὸς τῆς τρομερωτέρας πασῶν φυλακῆς τοῦ κλιβάνου (φούρνου), αὐτῆς τῆς ἐπιγείου κολάσεως.

Ἐκεῖ τινες τῶν Τούρκων, ἐπεικεῖς ἐπιδεικνύμενοι, παρηγόρους ἀπέτειναν αὐτῷ λόγους, τοὺς ἀκολούθους: «*Μὴ φοβοῦ· οὐδὲν σοι κακὸν γενήσεται· ἔλπιζε μάλιστα, ὅτι ὁ σουλτάνος, ὃς σε ἀρεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τρεῖς ἄχρι τοῦδε, ἀναβιβάσει σε καὶ ἐκ τετάρτου.*» Ἄλλοι ὅμως προσελθόντες ἐπηρώτων παρ' ἄλλα πολλὰ καὶ τοῦτο: «*Τίνας εἰσὶν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀποστασίας;*» Σιωπῶντα δὲ αὐτὸν ἔσκωπτον, ὕβριζον καὶ ἐταλάντευον.

Συνηγμένοι ἐν τοσούτῳ κατὰ τὰ πατριαρχεῖα πρὸς ἐκλογὴν νέου πατριάρχου οἵ,τε ἀρχιερεῖς, ὁ πρεσβύτατος τῇ ἡλικίᾳ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν Σκαρλάτος Καλλιμάχης, ὁ μέγας διερμηνεύς, ὅλοι οἱ προέχοντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συντεχνιῶν, οὐδὲν ἡδύναντο. Ἄπαντες, οἱ φαινόμενοι ὅπωςδὴποτε ἀρμόδιοι, ἀπεποιοῦντο τὸν θρόνον ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ, καὶ ἀπεποιοῦντο αὐτὸν διὰ πολλῶν παρακλήσεων καὶ μετὰ δακρύων ἔτι. Τότε διαταγὴ τῆς πύλης ἐντονωτάτῃ ἔφθασεν ἐπιβάλλουσα ἀνυπερθέτως τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου ἄνευ ἀναβολῆς στιγμιαίας. Δυσκολευθέντων δ' ἐντεῦθεν τῶν πραγμάτων ἔτι μᾶλλον, ὁ ἀπὸ Πισιδίας Εὐγένιος, Φιλιππουπολίτης τὴν καταγωγὴν, ἐγερθεὶς εἶπεν: «*Ἐγὼ δέχομαι τὴν πατριαρχεῖαν*»· ἀμέσως δὲ ἐφοδιασθεὶς διὰ τῆς ἀνηκούσης συστατικῆς ἀναφορᾶς, ἀπεστάλη εἰς τὴν πύλην, καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν, ἐπιστρέψαντα εἰς τὰ πατριαρχεῖα διὰ τῆς εἰθισμένης μεγάλης παρατάξεως, ὑπεδέχθησαν

αὐτὸν ἅπαντες δι' ὅλων τῶν τυπικῶν τιμῶν, καὶ κατὰ τὴν τάξιν ἐψάλη ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἡ δέουσα δοξολογία. Ὅποια δυστυχῆς διαδοχὴ!

Ἄλλ' ἅπασαν τὴν σκηνὴν ταύτην συνώδευον ἐγκάρδιος λύπη, ἐνδόμυχοι στεναγμοί, κατῆφεια προσώπων καὶ ἐπιδείξεις βεβιασμένοι. Ἡ ἰδέα καὶ ὁ τρόπος τῆς πτώσεως τοῦ Γρηγορίου, κοινῶς τε καὶ εἰλικρινῶς σεβομένου μέχρι λατρείας· ἡ ἐπιβολὴ ἐκλογῆς νέας καὶ ἡ ἐξ ἀμηχανίας διαδοχὴ τῆς πατριαρχείας ὑπὸ προσώπου, οὐδεμίαν πρὸς τὸ προκάτοχον ἐπιδεχομένου σύγκρισιν, οὐδεμίαν πρὸς τὰς περιστάσεις ἀναλογίαν· ὅλα, λέγομεν, ταῦτα καὶ ὁ παραδειγματισμὸς τοσαύτης σκληρότητος καὶ τοσαύτης στρατιωτικῆς βίας κατὰ τοῦ πρώτου ἱεράρχου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐθνάρχου ἐνταυτῷ, ἐπαρουσίαζον ἔτι μᾶλλον φοβερὸν τὸ παρὸν, καὶ προήγγελλον ἔτι μᾶλλον ἀπελπιστικὸν τὸ μέλλον. Ἡσθάνοντο οἱ πάντες παρηγορίαν τινὰ ἐν ταῖς σκοτίαις αὐταῖς ἡμέραις τῶν θλίψεων καὶ τῶν στεναγμῶν, καὶ ἔβλεπον ἀκτίνας τινὰς ἐλπίδος κατὰ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, ἐν ᾧ ὁ Γρηγόριος ἐκυθέρνῃ τὸ ὑπέρποτε κυμαινόμενον ἤδη σκάφος τοῦ ὀρθοδόξου ὑπὸ τὴν Τουρκίαν πληρώματος. Ἀλλὰ τίς διηγῆσεται τὴν μέχρῃς ἄκρων κορυφωθεῖσαν λύπην καὶ ἀπελπισίαν, ἀφ' ἧς ἐγνώσθη στιγμῆς καὶ ἡ περὶ καταδίκης εἰς θάνατον ἀπόφασις καὶ ἡ ἐκτέλεσις τούτου ἐν αὐτῷ τῷ «κεσισχανέ» (τοῖς πατριαρχείοις) ;

Ἄμα ἀναχωρήσαντος ἐκ τῆς πύλης τοῦ νέου πατριάρχου, οἱ Τοῦρκοι ἐξέβηλον τὸν Γρηγόριον ἐκ τῆς φυλακῆς, συνήγμένον ἔχοντες κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ γαλι-κιοσκιοῦ ἓνα ἀριθμὸν ἀκατίων τρικώπων. Ἐν ἐκάστῳ τούτων εἰσῆλθον ἀνὰ τέσσαρας καὶ πέντε στρατιῶται τῆς φρουρᾶς. Ἐκ διαταγῆς δὲ τότε ἀπεχωρίσθησαν τοῦ Γρηγορίου οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν οἰκεῖοι· καὶ τούτους, ἀσπασθέντας ἐν δάκρυσι καὶ κλαυθμοῖς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, εὐλογήσας αὐτὸς, ἐπέβη τὸ προσδιωρισμένον ἀκάτιον, ἐν ᾧ εἰσῆλθεν ὁμοῦ καὶ ὁ κοτσίμπασης, ὃν ἂν εἴποι τις ἀρχιβασανιστῆρα. Ἐδειξε μὲν φανεράν ἤδη τὴν περὶ καταδίκης προϋπάρχουσαν ἀπόφασιν ἢ ἐν τῷ κλιβάνῳ φυλάκισις καὶ ὁ σύμπλους κοτσίμπασης, ἡγνοεῖτο ὅμως ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως, οὐθ' ὑπελάμβανέ τις ὡς τοιοῦτον αὐτὰ ἐπὶ τὸ ἀνιερώτερον τὰ πατριαρχεῖα. Ἀλλὰ τὸ ἀκάτιον τοῦ καταδίκου, κεκυκλωμένον παρὰ τῶν ἄλλων τῶν στρατιωτῶν, διηλυθύνθη, προπλέοντος τοῦ φρουράρχου, εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Φαναρίου, ὅπου πεπυκνωμένον ἀνέμενε πλῆθος

ἐνόπλων Τούρκων, τῶν μὲν θεατῶν, τῶν δὲ στρατιωτῶν τῆς ἐξουσίας, ὅλων δ' ἀγρίαν καὶ τρομακτικὴν τὴν ὄψιν ἐχόντων, αἰμοδόρον δὲ δεικνυόντων καρδίαν καὶ γαυριώντων ἐπὶ τῇ γεννησομένη θυσίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς πρώτου δῆθεν καὶ κυρίου ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Πελοποννησίων.

Οὕτως «ἤγετο ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν» ὁ Γρηγόριος ἀποβιβασθεὶς δ' ὀπισθόχειρ, ἐγονυπέτησεν εὐθὺς μετὰ τινα βήματα, τὴν κεφαλὴν κλίνας καὶ τὸν διὰ μαχαίρας θάνατον ζητήσας. Ἐκεῖ, ἢ ἐν τῇ μόνῃ ταύτῃ πλατείᾳ τοῦ Φαναρίου, ἐξετελοῦντο πολλάκις κεφαλικαὶ ποιναί. Ὁ κοσιμπασης τότε, ποδοκτυπήσας αὐτὸν, «*Εγείρου, εἶπεν ὁργίλος, καὶ βάδιζε! (καὶλκ, γιουροῦ!)*» Ὁ τόπος τῆς καταδίκης σου οὐκ ἔστιν οὗτος· μὴ δυναμένῳ μάλιστα πρὸς ὀρθωσιν, ἔνεκα γήρατος καὶ πολλῆς σωματικῆς ἀδυναμίας, ἔτεινε τούτῳ βοηθείας χεῖρα· εἷς δὲ στρατιώτης ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων ὑπεβοήθησαν συγχρόνως αὐτῷ, ὀδεύοντι τὴν ἔσω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου ἀνωφερῇ ὁδῶν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὰ πατριαρχεῖα. Τότε ἠκούσθησαν ἐκ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, ὡς ὅλων ἑλληνικῶν, φωναὶ γοεραὶ, στεναγμοὶ φλογώδεις καὶ κοπετοὶ γυναικῶν, πολλῶν καταληφθεῖσων καὶ ὑπὸ λειποθυμίας. Τότε, ἐν τῇ ἐκραγείσῃ φωνῇ, «*Ἐφεραν γὰρ σκοτώσουν τὸν Πατριάρχην!*» παγετὸς ἠθικὸς ἐκ τῆς φρίκης καὶ τοῦ τρόμου κατεκυρίευσεν τὴν καρδίαν τοῦ νέου πατριάρχου καὶ ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν, ἀπορούντων καὶ θορυβούντων, διότι οἱ πάντες ἐνόμιζον ἐξόριστον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰδικον γενόμενον τὸν Γρηγόριον.

Τρεῖς ὑπάρχουσιν αἱ ἔξω θύραι τῶν πατριαρχείων· ἡ μία ἀριστερόθεν πρὸς ἀνατολὰς, φέροντα εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Παμμυχακρίστου· ἡ ἄλλη δεξιόθεν πρὸς δυσμὰς, ἡ εἴσοδος οὕσα τῆς αὐλῆς τῶν πατριαρχικῶν δωμάτων· ἡ δὲ τρίτη ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατὰ μέτωπον τῆς ὁδοῦ, ἄγουσα εἰς τὰ οἰκήματα τῶν ὑπαλλήλων κληρικῶν. Ἐπὶ τῆς τρίτης ταύτης παρεσκεύαζον οἱ δῆμιοι τὰ πρὸς ἀγχόνην, ὅτε ὁ Γρηγόριος, στρέψας τὸ πρόσωπον κατὰ ἀνατολὰς καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, προσήνετο κεκλεισμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς. Πλέον τῆς μιᾶς ὥρας διήρκεσεν ἡ παρασκευὴ αὕτη, ἐμπηχθεῖσων δοκῶν τινων εἰς τὸν θριγκὸν τοῦ ὑπεράνω τῆς θύρας τοίχου, καὶ ἐξαρτηθέντος ἐκ τούτων τοῦ σχοινίου τῆς ἀγχόνης. Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν πλησίον γενόμενος τοῦ Γρηγορίου ὁ ἀρχηγὸς τῆς σουλτανικῆς φρουρᾶς (μυστοκταυτσημ-

πασης), ἀπέτεινε βροντοφώνως τοὺς ἀκολούθους λόγους : «Κακοῦρ-
 »γε, οὐκ εἴ σὺ ὁ διαφθείρας τοὺς δούλους τοῦ σουλτάνου, τοῦ κα-
 »ταφυγίου τοῦ κόσμου ; Οὐκ εἴ σὺ ὁ ὠθήσας τοὺς ἀπίστους ὑπη-
 »κόους εἰς τὴν ἀποστασίαν ; Οὐκ εἴ σὺ, κύων ἀκάθαρτε, δὲ ἔ-
 »πραξας προδοσίας τοιαύτας ; » Διατάξαντος δὲ αὐτοῦ μετὰ τὰς
 ἐρωτήσεις ταύτας, ἐσύρθη εἰς τὴν ἀγχόνην ὁ ἱερομάρτυς, παραδούς
 ἐν Κυρίῳ τὸ πνεῦμα κατὰ τὸ ἔτος τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἑβδομηκοστὸν
 ἕκτον. Τότε πεσὼν τὸ καλυμμαύχιον, ἐνεβλήθη δεύτερον ἐπὶ τῆς κε-
 φαλῆς αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ φρουράρχου· καὶ, τοῦ σώματος ἔτι
 ἀσπαίροντος, ἀνῆρτησεν οὗτος ἐπὶ τοῦ στήθους τούτου χάρτην φέ-
 ροντα τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης (α).

Ἄπασα ἡ ἐναγῆς σπεῖρα τοῦ γενιτσάραγα, τσαούσμπαση, μπο-
 σταντσήμπαση, καὶ πλῆθος ἄλλο ἀξιωματικῶν, στρατιωτῶν καὶ ἰ-
 διωτῶν βαρβάρων παρῆσαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ αὐλαὶ πατριαρ-
 χείων, καὶ λεωφόροι ἀπὸ τοῦ ἁγιά-καπουσοῦ μέχρι τῆς πλατείας
 τοῦ Φαναρίου συμπεριλαμβανομένης, ἔγεμον ἐκ πάσης τάξεως καὶ ἡ-
 λικίας, ἐκ ποικίλων καὶ ἄλλοκότων ἐνδυμασιῶν καὶ στολῶν, Μωχα-
 μεθανῶν, ὧν μὲν ὅπλοφορούντων καὶ ἐπιδεικνυμένων θάρρους καὶ
 γενναιότητα, οὐδενὸς ἀντιτιθεμένου πολεμίου, πλείεστων δὲ προφο-
 ρουμένων καὶ ἐναδημονούντων, ὥσπερ ἐπέκειτο κίνδυνος περὶ τῶν ὧν.
 Οὐδαμοῦ τις ἐφαίνετο Ἕλληνα· μόνοι δὲ οἱ περὶ τὰ πατριαρχεῖα κά-
 τοικοι, κοπτόμενοι, καταλαμβανόμενοι ὑπὸ φόβου πανικοῦ καὶ πνι-
 γόμενοι ἐν τοῖς δάκρυσιν, ἔβλεπον τὴν τραγικωτάτην σκηνὴν τῆς θυ-
 σίας ταύτης ἀπὸ τῶν τυχουσῶν ῥωγμῶν ἢ ὀπῶν τῶν κεκλεισμέ-
 νων θυρίδων. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν διελύθησαν οἱ Τοῦρκοι, μόνου ἀριθ-
 μοῦ τινος φυλάκων διορισθέντος περὶ τὸ θῦμα, ἵνα μὴ κλαπῇ καὶ τύ-
 χῃ ταφῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Μάτην ἐπεμελήθη διὰ πάσης προσφο-
 ρᾶς χρηματικῆς καὶ δι' ὧν τῶν παρακλήσεων, ἵνα ἐξαγοράσῃ πρὸς
 ἐνταφιασμὸν τὸ σῶμα τοῦ ἱερομάρτυρος προκατόχου ὁ διάδοχος Εὐ-
 γένιος. Ὡς ὧν τῶν ἄλλων θανατουμένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς,
 οὕτω διέταξεν ἀμεταθέτως ἡ πύλη, ἵνα ριφθῇ ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ τὸ
 σῶμα τοῦ Γρηγορίου, καθ' ὃν λόγον ρίπτονται ἐν αὐτῇ τὰ ἀκάθαρτα
 πράγματα. Μέχρι τοσαύτης προσχῶρει τραχύτητος ἡ κατὰ τῶν Ἑλ-
 λήνων ἐκδίκησις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν χριστιανισμὸν
 περιφρόνησις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας.

Τῇ αὐτῇ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ Πάσχα ἀπηγχονίσθησαν ἕτεροι τρεῖς

ἐκ τῶν πρωτίστων ἀρχιερέων, τῶν ἐν τῇ φυλακῇ ὄντων ἀπὸ τῆς 9 μαρτίου, ἤτοι ὁ Ἐφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης κατὰ τὸ ἰχθυοπωλεῖον (α), ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος κατὰ τὸ παρμάκ-καπὶ (β) καὶ ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, Ἰόνιος τὴν πατρίδα, ἐν τῷ Γαλατᾷ. Μέχρι δὲ τῆς 18 ἀπριλίου ἐφονεύθη ὁ Θεοδωρουπόλεως Ἀνθιμος ἐν ταῖς Ἑστίαις, καὶ ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς τρεῖς ἱερεῖς. Ἡ αὐτὴ πρὸ παντὸς ἄλλου ἀνέμενε τύχη τοὺς ἐπιτρόπους (βεκίλιδας) τῆς Πελοποννήσου Ἀθανάσιον Κανακάρην, Δημήτριον Πεβρόυκαν, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον καὶ Λιμπέριον Θεοχαρόπουλον, εἰ μὴ προέφευγον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καταβάντες εἰς Ὑδραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τρεῖς, ὡς σύνηθες, ἐξετέθη ἡμέρας ὁ νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τῆς ἀγχόνης, καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἀπῆρχοντο θεώμενοι τοῦτον διὰ περιεργείας πολλῆς πάμπολλοι τῶν Τούρκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Γαλατᾷ καὶ τοῦ Βοσπόρου. Ὅλοι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔσειον, ἐπιδοκιμάζοντες οὕτω τὴν τοιαύτην γενομένην τιμωρίαν κατὰ ἀνθρώπου, ὅστις, καθ' ἣν ὁ σουλτάνος διεκῆρυξεν ἰδέαν καὶ οἱ Τούρκοι ἐπίστευσαν, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ προέτρεψε τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Τινὲς δὲ, καὶ οὗτοι, τὸ περιεργότερον, ἐκ τῶν ἀναγινωσκόντων τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἐνέπτυσον αὐτὸν καὶ καθύβριζον λόγῳ ζήλου, δι' ὃν καὶ γρατῖδιά τινα ἐκ τῶν Τουρκισσῶν πλησιάζοντα ἐβράχδιζον τοῦτον, καὶ ἄλλοι τῶν ἀναγωγοτέρων ἐβόων οὐ ἅ! (γιοῦχα!) Λέγεται, ὅτι καὶ ὁ σουλτάνος Μαχμούτ, μετημφισμένος εἰς δερβίσην, ἀπῆλθε, καὶ καθήσας καταντικρὺ τοῦ νεκροῦ, παρετῆρει αὐτόν, δι' οὗ ἔφερε μικροῦ τηλεσκοπίου, πλέον τῆς μιᾶς ὥρας. Βεβαίως δὲ ὁ μέγας βεζύρης Βενδερλῇ Ἀλῇ πασσᾶς, διερχόμενος ἐξεπίτηδες ἐφιππος, ἔστη πρὸς ὀλίγον, καὶ σκυθρωπὸς τὸν νεκρὸν ἰδὼν ἐκίνησε κεφαλὴν ἀποδοκιμασίας.

Τὴν τρίτην τῆς διακαινησίμου καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐξετέλεσθη ἡ ἀπαγχόνισις, συνέβρευσαν ὑπὸ τὰ πατριαρχεῖα ὡσεὶ δισχίλιοι Ἑβραῖοι ἐκ τοῦ Γαλατᾷ καὶ τοῦ Πικριδείου (Χασκιοῦου), βοήδρομοῦντες. Πολλοὶ ἔφερον καὶ ρόπαλα, ὅπως ὑπερασπισθῶσιν, ὡς φαίνεται, ἐν ἀνάγκῃ, ἐπιτιθεμένων τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἐπιδείξωσιν ἑαυτοὺς φοβερούς. Ἀμφιβάλλεται, ἐὰν συνῆλθον οὗτοι αὐθόρμητοι, ἵνα καταδηλώσωσι τὸν πολιτικὸν ζῆλον ἑαυτῶν, ἢ ἑτεροκίνητοι ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, ἵνα ἐκπομπευθῇ ἔτι χεῖρον ὁ ἀνώτατος ἀρχιερεὺς τῶν Ἑλ-

λήνων. Καὶ διὰ τὴν μίαν καὶ διὰ τὴν ἄλλην περίπτωσιν ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐδείχθη ἐκ προσθήκης ἑνοχος ἀποστροφῆς ἐσχάτης. Ὅλιγῳ ὕστερον ἐλθόντες οἱ δῆμιοι, ἀπεγύμνωσαν τὸ σῶμα κρεμáμενον, ὡς ἀπεγυμνοῦντο παρὰ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ ἀπαγχονιζόμενοι ἀρχιερεῖς, ἀφ' οὗ τριῆμεροι ἔφερον, παρὰ τὴν κληρικὴν ἐνδυμασίαν, καὶ τὸ σύνθητες διακριτικὸν ἐπανωκαλύμμαυχον πρὸς ἐμπαιγμὸν καὶ περιφρόνησιν πλείονα. Λυθέντος δὲ τοῦ σχοινίου καὶ πεσόντος τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς γῆς, παρατηρήθη πρὸς τὸν ἀριστερὸν αὐτοῦ μαστὸν τὸ σημεῖον πληγῆς ἐκ σφαίρας πυροβόλου. Τότε οἱ Ἑβραῖοι, θηριωδέστεροι τῶν Τούρκων, προθυμώτατοι εἰς μετὰ τὸν ἄλλον δεικνύμενοι καὶ πᾶσαν ἀναπτύσσοντες βδελυρίαν τρόπων, ἐβόησαν ἔφοδος ! ! (γιούργια ! !), καὶ ἄρπάσαντες τὸν βρόχον ἔσυρον ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τὸν νεκρὸν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώματος, βλασφημοῦντες τὰ αἵσχιστα, σκιρτῶντες ὑπὸ χαρᾶς, εὐχόμενοι τὰ αὐτὰ καθ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κλήρου καὶ δίκην μαινομένων φερόμενοι ἐν ἐνὶ λόγῳ· τρίς δὲ περιαγαγόντες τοῦτον κύκλῳ τῆς πλατείας τοῦ Φαναρίου, ἄφησαν διεσπαράγμενον παρὰ τῇ θαλάσῃ, λακτίζοντες καὶ καταναθεματίζοντες ἔτι. Μέχρι τίνος βαθμοῦ ἀπηνείας καὶ τραχύτητος τυφλώττουσι τὸν ἄνθρωπον τὰ θρησκευτικὰ μίση ! Οἷα καὶ ὅσα τὰ κακὰ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀναγωγίας, ὧν ἔδωκαν δεῖγμα νέον καὶ ἀποτροπαϊότατον οἱ πάντοτε «μὴ εἰδότες, τί ποιοῦσιν, Ἑβραῖοι». Οἱ δῆμιοι ἤδη, λαβόντες τὸ σῶμα ἐν ἀκατίῳ τινι, ἀπήγαγον καὶ ἔρριψαν ἀπέναντι τοῦ ναυστάθμου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κερατίου κόλπου. Ὁ πατριάρχης Εὐγένιος, καταβὰς τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐτέλεσεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν μετὰ τῶν τυχόντων ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ὅλων δακρυβρόοις ἐκ καρδίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς κατασχύνης ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ σώματα τῶν τριῶν ἄλλων συναπαγχονισθέντων ἐγκρίτων ἀρχιερέων, τοῦ Διονυσίου, Ἀθανασίου καὶ Εὐγενίου.

Ὅμοιοι ἐν συνειδήσει αἰσθάνονται ὅλως καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν χεῖρα ἡμῶν πρὸς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν καὶ τὴν λεπτομερῆ διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐξεικόνισιν τῆς ἀγριότητος τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς παρούσης ἐποχῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης προελθουσῶν τραγικωτάτων πράξεων καὶ συνεπειῶν πάσης κατηγορίας. Ἀπὸ τοῦ σουλτάνου μέχρι τοῦ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἰδιώτου, οἱ Τούρκοι ἤδη καὶ ἐν Κωνσταντι-

νουπόλει καὶ καθ' ὅλον τὸ κράτος ἦσαν ἄλλαι τόσαι ἐνδiciaτῶμεναι μεταξὺ προβάτων δίποδες τίγρεις, διὰ πάντος ἐπιδιώκοντες τρόπου καὶ ἐπιπλάστου ἀφορμῆς θύματα, καὶ οὐδαμῶς κορεννύμενοι αἵματος. Ὅσῳ ἐπλατύνετο ἡ ἐπανάστασις, τόσῳ ἠϋξάνεν ἡ κατὰ τῶν μὴ ἐπαναστάντων λύσσα τῆς ἀντεκδικήσεως τούτων. Οὐδεὶς Ἕλλην ὑπήκοος πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως ἀσφάλειαν εἶχεν οἰανδήτην, καίτοι διάγων ἡσυχώτατος καὶ κατακλειόμενος. Ἐὰν ἔζη, ἡ ζωὴ αὐτοῦ αὐτόχρημα βάσανος ἦν, ὅτε ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν καὶ ἐν πάσῃ ἀδιακρίτως ἡμέρᾳ ἡ ἐφονεύετο ἐν ταῖς ὁδοῖς παρὰ τοῦ τυχόντος, ἔστω καὶ ἀχθοφόρου, ἡ ἡρπάζετο παρὰ τῆς ἐξουσίας ἀπαγόμενος εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἐγκληματιῶν, ὅπου ἐτύγχανεν ὡσεπιπολὺ ἐπισωρευόμενος, ὥς ἡ ταριχευομένη σάρδα ἐν τοῖς βοτίοις, ἡ ἐρρίπτετο εἰς τὸ λεγόμενον «κάτεργον», ἡ ἐξωρίζετο ἀνεπιστρεπτι ὡσεπιτοπλεῖστον. Ἀλλὰ καὶ δωροδοκῶν ὁ Ἕλλην τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας ἀγᾶν, ὅπως ἔχη καταφύγιόν τι καὶ ἐλπίδα ζωῆς, καὶ προσφέρων ἐτοίμῳ, ὅσα ἂν ἀπῆτουν χθές οἱ δεῖνα καὶ σήμερον οἱ δεῖνα λεγόμενοι «καμπδαῖται», οὐδεμίαν καὶ πάλιν ἀσφάλειαν ἀπῆλαυε. Καθὼς ὁ καταληφθεὶς καὶ περικυκλωθεὶς ἐκ πυρκαϊᾶς οὐ σώζεται, εἰς ὁποίαν ἂν καταφύγῃ γωνίαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν τῶν τοιούτων μέσων ὑπισχνεῖτο σωτηρίαν εἰς τὸν Ἕλληνα, διότι περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ὑπὸ αἰμοδόρων θηρίων, καὶ, εἰ μὴ κατεστρέφετο παρὰ τῆς ἐξουσίας, ἐκινδύνευε παρὰ τοῦ εὐτελεστεροῦ τῶν Τούρκων, καὶ τᾶνάπαλιν.

Ἀλλὰ τῶν Τούρκων ἡ ἀγριότης προέβαινε καὶ περαιτέρω. Ἐκαστος ἐφιλοτιμεῖτο τὸν δῆμιον· ἕκαστος ἤθελεν ἰδίαις χερσὶν ἐν τούτῳ τῷ Ἕλληνι, ἀπεφλέγμασθαι ἐπὶ πτώματος ἢ κρεμασμένου πυροβολῶν, ἢ ἐσφαγμένου κρεουργῶν. Πλεῖστοι παντοπῶλαι, κρεοπῶλαι καὶ τοιοῦτοι ἐπληρώθησαν διὰ μολύβδου ἀντὶ χρημάτων. Οὐχὶ ἡ ἀπαίτησις, ἀλλ' ἡ αἵτησις τοῦ ῥαγιαῖ περὶ πληρωμῆς ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῦ Τούρκου αὐθάδεια, ἐγκλημα· καὶ ἡ αὐθάδεια αὕτη, τὸ ἐγκλημα τοῦτο ἐτιμωρεῖτο αὐθαίρετως καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ θανάτου. Ἐν ᾧ δὲ οὐδεὶς τῶν θυσιαζομένων ἠξιοῦτο ταφῆς, οἱ δῆμιοι ἐφορολόγουν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν μετακομιδὴν τῶν πτωμάτων, λαμβάνοντες τὸ λεγόμενον «λὲς παρασι» (πληρωμὴν διὰ τὸ πτώμα). Ἐπὶ τὸ ἐπισημότερον δὲ, κατὰ πάσαν πρωτὴν ὑπεβάλλετο τῷ μεγάλῳ βεζύρη κα-

τάλογος τῶν πεφυλακισμένων· οὗτος δὲ, ἔχων δύο δοχεῖα, τὸ μὲν ἐκ μέλανος, τὸ δὲ ἐξ ἐρυθροῦ ὑγροῦ, κατεσημαίνετο μετὰ πάσης ἡθικῆς ἀταραξίας διὰ μὲν τοῦ πρώτου τοὺς φονευθησομένους, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου τοὺς ἐξορισθησομένους. Ἀμέσως δὲ ὁ κατάλογος τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἀποφάσεων, συντασσομένων, ἐπὶ τὸ συνοπτικώτερον, διὰ μόνου τοῦ μέλανος ἢ ἐρυθροῦ σημείου, διεβιβάζετο πρὸς τὸν σουλτάνον· καὶ οὗτος, περιβάλλων αὐτὸν διὰ τοῦ κύρους τῆς ἐγκρίσεως, ἤτοι τοῦ ἰδίου μονογραμμάτου σημείου, ἄνευ ἄλλης ἐρεύνης, συνίστα συνήθως τὴν ἀνάγκην τῆς ἡμερησίας ἀνανεώσεως καταλόγου τοιούτου καὶ πλείονων θυμάτων.

Ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς τουρκικῆς τυραννίας οὔτε πρῶτος ὁ πατριάρχης Γρηγόριος, οὔτε δεύτερος ὁ προκάτοχος αὐτοῦ πατριάρχης Κύριλλος, εἰσὶν οἱ θανατωθέντες τῷ 1824 ὡς κακοῦργοι, οὔτε πρῶτος ἐκ τῶν σουλτάνων Μαχμουτ ὁ Β' λογίζεται ὁ ἀπαγχονίσας πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ τοιαύτη τῶν σουλτάνων κακουργία καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων παθήματα χρονολογοῦνται ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ κατακτητοῦ Μεχεμετ Β', ὅστις ἐκθρονίσας βιαίως τῷ 1469 τὸν τέταρτον μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχην Ἰωάσαφ, κατήσχυε δημοσίως, κείρας τὴν πολιὰν αὐτοῦ γενειάδα, ὡς μὴ ἐνδόσαντος εἰς παράνομον συνοικέσιον. Ὁ Μεχεμετ οὗτος περιωρίσθη μέχρι τούτου τοῦ εἴδους τῆς ἀτιμωτικῆς ποινῆς, διότι ὁ ἴδιος ἐδωρήσατο μετὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν προνομίων καὶ τὸ ἄθικτον τῆς ζωῆς τοῦ πατριάρχου. Ἀλλὰ Μουράτ ὁ Δ' κατὰ τὸ 1638 ἐπνίξε τὸν πεντάκις πατριαρχεύσαντα σοφὸν Κύριλλον τὸν Λούκαριν. Ἀλλὰ Μεχεμετ ὁ Δ' κατὰ τὸ 1650 κατεπόντωσε τὸν πατριάρχην Παρθένιον τὸν Ὁξύν, ἐμβιβάσας ἐν πλοιαρίῳ πρὸς ἐξορίαν δῆθεν. Ἀλλὰ ὁ αὐτὸς σουλτάνος Μεχεμετ κατὰ μὲν τὸ 1657 ἀπηγχόνισε τῷ σαβδάτῳ τοῦ Λαζάρου, κατὰ τὸ παρμάκ-καπὶ (κιγκλιδωτὴν πύλιν), τὸν ἀπὸ Χίου πατριάρχην Παρθένιον, συκοφαντηθέντα παρὰ τοῦ τότε χάνου τῆς Ταταρίας ἐπὶ ῥωσσοφροσύνῃ· κατὰ δὲ τὸ 1659 ἀπηγχόνισεν ἐν τῇ Προύσση τὸν ἐκπεσόντα τῆς πατριαρχείας Γαβριήλ, συκοφαντηθέντα καὶ τοῦτον ἐπὶ βαπτίσματι Τούρκου· μετὰ ἐλίγας δὲ ἡμέρας καὶ ἐν τῇ Προύσση ὡσαύτως ἀπηγχόνισε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σερβίας Γαβριήλ, συκοφαντηθέντα καὶ τοῦτον ὡς κατὰσκοπον τῆς Ῥωσσίας. Τέλος δὲ κατὰ τὸ 1769 ὁ ἀπὸ Λαρίσσης

πατριαρχεύσας Μελέτιος ἐστρεβλώθη, ἄλλοι δὲ πατριάρχαι ἄλλους ὑπέστησαν βασανισμοὺς καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμώσεις (α).

Ἄλλ' ὥς τις ἐθανατώθη ὁ πατριάρχης Γρηγόριος; Ὡς «ὑποτεθεὶς »ἄπιστος τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἐπίβουλος (χαίνης)· ὥς ὑποτεθεὶς μυστικὸς συμμετοχὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πελοπονησίων (β)· ὥς »ὑποτεθεὶς πρωταίτιος ὄλων τῶν ἀναφυσισῶν ταραχῶν». Φρίσσει τις βλέπων τὴν τυραννίαν, καὶ ταύτην τουρκικὴν τυραννίαν, ἀπαιτοῦσαν πιστοὺς εἰς ἑαυτὴν τοὺς τυραννουμένους καὶ ἐνοχοποιοῦσαν ἄλλους διὰ τὰς συνεπείας τῶν ἰδίων αὐτῆς ἁμαρτημάτων καὶ ἐγκλημάτων. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι πᾶσα τύραννος κυβέρνησις μόνη πηγὴ καὶ αἰτία ἐστὶ τῶν ἐπαναστάσεων, διότι πρώτη ὑπάρχει ἡ ἀποστάτις κατὰ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης; Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος οὔτε ὁ πρῶτος, ἢ ὁ τελευταῖος, ὑπεκίνησε τὰς ταραχάς, ἢ συνεμέθεξε τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου, ἢ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν αὐτοῦ, καίτοι προτρεπόμενος εἰς τοῦτο παρ' ἄλλων τε καὶ τοῦ Δέρκων Γρηγορίου (γ). Ὁ Γρηγόριος ἐξ ἐναντίας ἀπέφυγε πᾶσαν ὥς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀφορμὴν ὑπονοίας· πρὸς μόνον δὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπως σῶσις οὐχὶ ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ ποίμνιον ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς γενικῆς σφαγῆς, ἐδέχθη οἰκονομικῶς, ἥτοι καὶ ἐναντίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων αὐτοῦ καὶ ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ, ὅσα ἐπέβαλεν ἡ ἐξουσία μέτρα διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἀφορισμῶν, διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἐγκυκλίων, διὰ γενικῶν καὶ μερικῶν ἀποστολῶν ἐξάρχων. Τίς ἄρα, καὶ ἡ ἐλαχίστη καὶ, ὑπῆρξεν ἡ πραγματικότης καὶ ἐπομένως ἡ ἀπόδειξις, ἔστω καὶ ἡ πόρρω ἀπόδειξις τῆς ἀπιστίας, ἐπιβουλῆς καὶ συμμετοχῆς αὐτοῦ; Καὶ ὁμολογητέον, μεθ' ὁπόσης ὁ πρωθιεράρχης ἀνεδέχθη αὐταπαρνήσεως χριστιανικῆς ἀγῶνα μέγαν καὶ ὑπέρτερον, ὅτε, ἐν τῷ μέρος τοῦ ἔθνους ἡγέρθη εἰς τὰ ὅπλα, ἵνα σωθῇ ἀπὸ τῆς τυραννίας, αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ «καλὸς ποιμὴν», ἡγωνίζετο διὰ παντὸς οἰκονομικοῦ τρόπου, ἵνα σῶσις ἀπὸ τῆς ἀντεκδικήσεως καὶ σφαγῆς τὸ μέγα μέρος τούτου. Λέξεις ἄρα πραγμάτων κεναὶ καὶ ἀπλοῦς τις τύπος ἦσαν τὸ αἰτιολογικὸν τῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος, θανατικῆς ἀποφάσεως, ἐστηριγμένον ἐπὶ ὑποθέσεων. Κυρία δὲ ταύτης αἰτία ἐν τῷ πνεύματι τοῦ σουλτάνου ἦτο αὐτὸς ὁ Γρηγόριος, ὥς Ἕλληνα καὶ Πελοποννήσιον, ὥς πατριάρχην καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τοῦτο ἡ ἀπόφασις οὐκ

ἐψεύσθη. Ὁ Μαχμουτ, ὁ ἄλλως εὐφυής καὶ σύννους, ἀλλ' ἤδη κεκμη-
κὼς τῷ πνεύματι ἐκ τοῦ μεγάλου τῶν περιστάσεων βάρους, ὑπέλα-
βεν, ὅτι κεραυνῶν διὰ τῆς καταδίκης τὸν Γρηγόριον, ὡς καὶ πᾶν ἄλ-
λο πρόσωπον ἔξοχον, αὐτὴν ἐκερκυνοβόλει τὴν ἐπανάστασιν, ἢ ἀνέ-
στελλε τοῦλάχιστον τὴν πρόοδον ταύτης· ὑπέλαβεν, ὅτι ἐν τῇ κατα-
στροφῇ τῶν ἀνωτέρων προσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξηλείφοντο οἱ ἄ-
ξιοι καὶ ἀρμόδιοι ὀδηγοὶ αὐτοῦ· ὑπέλαβεν, ὅτι πᾶς ἐν τέλει οἰωδή-
τινι Ἑλλήνι ἐχέγγυόν τι ἦν τῆς τυραννίας αὐτοῦ, ὀφείλων λόγον περὶ
τῶν ἄλλων· ὑπέλαβε τέλος πάντων, ὅτι, καθὼς ἐπὶ Μεχεμετ τοῦ Β',
πεσόντος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ὑπετάγησαν οἱ Ἕλληνες·
οὕτω καὶ ἡδὴ, θανατουμένης τῆς ἱερᾶς κορυφῆς τῆς ἐκκλησίας, τοῦ
Γρηγορίου τῶν τριῶν πατριαρχειῶν, τοῦ Γρηγορίου τῆς μεγάλης ἡθι-
κῆς ἐπιβροχῆς καὶ τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ, ἐπανελεύσονται εἰς τὴν ὑπο-
ταγὴν ἕνεκα φόβου καὶ ἀμνηχανίας οἱ ἐπαναστάται ἐκ τῶν Ἑλλήνων.
Πλὴν οὐδεμίαν, ὡς Τοῦρκος ἀνὴρ, ἀμαθὴς καὶ ἀπολίτευτος, ἔκαμεν
ἐκτίμησιν τῶν *αἰσθημάτων καὶ καιρῶν*», οὐθ' ὡς τοιοῦτος ἐνόησεν, ὅτι
ἡ ἐπανάστασις ἦτο τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὁ καρπὸς
ἐργασίας πολυχρονίου, καὶ οὐχὶ μόνῃ ἡ θέλησις ἐνὸς ἢ ὀλίγων. Ἐὰν
ὠμολόγητο εἰς ὁ ἥρως τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις πολεμικοῦ δράματος,
ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅμως ἦτο ὁ ἥρωας αὐτὸ τὸ ἔθνος· ἔθνους δὲ ὅλου, καὶ
τούτου νεάζοντος τῷ πνεύματι, ἡ κεφαλὴ οὐκ ἐκόπτετο, κοπτομένης
τῆς τοῦ γηραιοῦ Γρηγορίου καὶ τοιούτων ἄλλων. Ὁ Μαχμουτ ἐκο-
λακεύετο μὲν ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ πολλοῦ μέρους τῆς ἄλλως παρα-
φερομένης διπλωματίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἡγνόει ὅμως, ὅτι ἡ
ἀγάπη πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἐρριζοῦτο βεβαίως ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν σο-
φῶν τῆς Εὐρώπης, αἰετοπε συνεκτιθεμένων μετὰ τῶν μεγάλων τῆς
ἀρχαιότητος Ἑλλήνων, μία δὲ δύναμις ἀνωτέρα, ἡ ἀλήθεια ἐκφρα-
ζομένη διὰ τῆς κοινῆς γνώμης, ὑπερισχύει πάντοτε· ἡγνόει ὡσαύτως,
ὅτι τὸ πῦρ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδέποτε ἐσβέσθη οὔτε ἐν τῇ Ἀνατο-
λῇ, οὔτε ἐν τῇ Δύσει, διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων,
προωρισμένον οὕτω, ὅπως ἐν δεδομένῃ περιστάσει καὶ ἐκ μικρῶν
σπινθήρων φλογίσῃ καὶ ἀποτεφρώσῃ τὸ μέγα τοῦ τουρκισμοῦ κατα-
κτητικὸν οἰκοδόμημα. Τελευταῖον ἐνόμιζεν ὁ ἀνὴρ, ὅτι, ὡς ἐ-
διοίκει ὑποκύπτουσιν τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ μόνου καὶ πατροπα-
ραδότου συστήματος τῆς ἀγχόνης, τῆς μαχαίρας καὶ τῆς ῥάβδου,
'ἄς, κές, βούρ,) οὕτω καὶ ἀνακύπτουσιν αὐτὴν τοῦ ζυγοῦ καθυποτάξει

καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἰδίου, πλατυτέρου ἀναπτυσσομένου μάλιστα.

Ἡ ἐκ τῆς ἀσεβοῦς θυσίας τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν ἀγρίων τρόπων αὐτῆς γενικὴ ἐντύπωσις ὑπερτερεῖ ὅλων ὁμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ μετέπειτα γενομένων ἐντυπώσεων τοιούτου εἵδους. Οὔτε ἔπαυσεν αὕτη, καίτοι παρερχομένης ἤδη τεσσαρακονταετίας, οὔτε εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐξαλειφθήσεται, καὶ ἂν μία ἐπὶ τῆς γῆς μείνῃ ζῶσα πνοὴ Ἑλληνας καὶ ὀρθοδόξου. Πατριάρχας μὲν εἶδε πολλοὺς ὁ ἐλληνικὸς καὶ ὀρθόδοξος κόσμος ἀπ' αἰώνων· Γρηγορίους ὁμῶς ἔλαβεν ὀλίγους, σπανιωτάτους. Διὰ δὲ τοῦτο ἐθρήνησαν οἱ πάντες οὐχὶ μόνον τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ τὸν Γρηγόριον, τὸν ὅσιον τῶν ἱερῶν, τὸν ἀθλητὴν τῶν καλῶν, τὸν ἀληθῆ ἀνώτατον πνευματικὸν ποιμένα Γρηγόριον. Ἐν μὲν τῷ ἀξιωματικῷ αὐτοῦ καθυβρίσθησαν παρὰ τῶν βαρβάρων ἡ θρησκεία, ἡ ἐκκλησία, ἐν γένει ὁ χριστιανισμός· ἐν δὲ τῷ προσώπῳ ἡ ἀρετὴ, ἡ δικαιοσύνη, ἐν γένει ὁ ἐλληνισμός. Ἀδιάφορον, ἐὰν διὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τούτου νόθοι τινὲς καὶ παράφοροι μέχρις ἐλεεινότητος Κατόλικοι ἱερεῖς ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σταυροδρομίου. Ἀπ' ἐναντίας ὁμόθυμος ἅπας ὁ ἠθικὸς χριστιανικὸς κόσμος πάσης δοξασίας καὶ ἐθνικότητος ἡσθάνθη τὸ μέγα καὶ ἄκρον ἀνοσιοφργημα αὐτὸ τῶν βαρβάρων τοῦ μωχαμεθανισμοῦ· εἶδεν, ὅτι συγκαθυβρίσθη, συνεπροπηλκίσθη, καὶ ἔλαβεν ἰδέαν περὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων συμπαθεστέραν μὲν, ὀρθοτέραν ὅμως. Οὔτε ἀπατώμεθα ἄρα θεωροῦντες, οὔτε κρυπτόμεθα μὴ ὁμολογοῦντες τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ὡς τὸ μοναδικώτερον ὅλων τῶν ἐκτάκτων συμβάντων τοῦ ἐννεαετοῦς ἀγῶνος. Ἀνώτερον μάλιστα πάσης ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ μέγα αὐτὸ συμβεβηκὸς καθιστῶσι τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ βυθισθεὶς τῇ 13 ἀπριλίου νεκρὸς τοῦ ἱερομάρτυρος Γρηγορίου, ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὠθήθη ὑπὸ τῶν κυμάτων μέχρι τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὸ Καρᾶ-κιοῦ, ὅπου ἐλλιμενίζετο καὶ ἐν ἐλληνικὸν ἰόνιον πλοῖον, τὸ τοῦ Ἰωάννου (α) Σκλάβου, ἐκ Κεφαλληνίας, ῥωσικὴν φέρον σημαίαν καὶ ἔτοιμον ὄν πρὸς ἀπόπλουν. Τί ἄλλο δύναται τις εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ αὕτη «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφριξεν» εἰς τὴν τοσαύτην τῆς βαρβαρότητος ἀσέβειαν πρὸς τὸν οὐρανὸν, εἰς τὴν τοσαύτην κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος θηριωδίαν; Ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Σκλάβου ὑπῆρχε, προσφυγὼν μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελος αὐτοῦ Σωφρόνιος, Ἀνδριος. Περὶ τὸ ἐσπέ-

ρας τῆς 16 ἀπριλίου εἶδεν ὁ Σκλάβος ἀπὸ τοῦ καταστρώματος σώματι παρὰ τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου, ἔχον περίλευκον τὴν κεφαλὴν, καὶ ταύτην φέρουσαν μικρὰν γενειάδα· ἐκ δὲ τοῦ δεδεμένου περὶ τὸν λαιμὸν σχοινίου ὑπενόησεν αὐτὸ ὡς τὸν νεκρὸν τινος τῶν ἀπαγχονισθέντων ἀρχιερέων, ἣ καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὃν ἠγνόει ζῶντα. Ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ ταύτῃ ἐρωτηθεὶς ὁ πρωτοσύγκελος καὶ παρατηρήσας, ἀνέκραξεν εὐθὺς, συγκινηθεὶς σφόδρα καὶ πλήρης γενόμενος δακρύων: «Ὁ πατριάρχης μου!! ὁ Γρηγόριος!!» Ὁ Σκλάβος, καθησυχάσας τότε αὐτὸν καὶ ἐπιβαλὼν σιωπὴν εἰς ὅλον τὸ πλήρωμα, ἔλαβε νυκτὸς τὸ λείψανον, καὶ καταθέσας ἐντὸς τοῦ ἔρματος ἀνέπλευσε τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸν Εὐξείνιον πόντον, καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ὁδησσοῦ ἠγκυροβόλησε τῇ 11 μαΐου, ἥτοι μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ἡμέρας, ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων.

Παραδέχεται ἄρα καὶ ὁ μᾶλλον ἐφεκτικὸς ὡς ἀπλὴν συνδρομὴν περιστάσεων τυχαίων τὴν ἀνάδυσιν τοῦ σώματος, εἰ καὶ συνέδραμεν ὁ δῆμιος, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ σχοινίον μετὰ λίθου εὐμεγέθους; τὴν ὥθησιν τούτου εἰς πλοῖον ἑλληνικόν, τὸ μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐν τῇ ἀκτῇ ἐκείνῃ ὑπάρχον τοιοῦτο; τὴν εἰκασίαν μάλιστα καὶ ἰδέαν τοῦ πλοιάρχου Σκλάβου, καὶ ἐπὶ τέλους τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῦ πρωτοσυγκέλου τοῦ Γρηγορίου; Τῆς θείας ταύτης οἰκονομίας δεῖγμα ἔχομεν καὶ ἕτερον, τὸ ἄσαπες τοῦ διασπαρακτοῦ μάλιστα σώματος καὶ μεθ' ὅλην τριακονθημερίαν, οἷον παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὁδησσοῦ ὁ Σκλάβος, ὡς περακαταθήκην ἱερὰν τῶν πράγματι «σκλάβων» τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένων Ἑλλήνων. Τίς ἄλλως δυνατὴ ἦτο ἐξέλεγχῆς καὶ ἀναγνώρισις τῆς ταυτότητος, συνομολογηθείσης καὶ μαρτυρηθείσης ἐγγράφως παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖ πολυπληθῶν φυγάδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, τὸ μὲν σῶμα ἀπετίθη ἐντὸς κιβωτίου κατὰ τὸ λοιμοκαθαρτήριον, παννυχίων καιομένων δύο λαμπάδων, τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινωσκόντων ἀλληλοδιαδόχως δύο ἱερέων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Θεοδωρίδης Λανζερὼν, γενικὸς διοικητὴς τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, προεκάλεσε διὰ ταχυδρόμου ἐκτάκτου τὰς ἀνηκούσας διαταγὰς τῆς Περουπόλεως.

Ὅποια καὶ ἐν τῇ Περουπόλει, οἷς καὶ ἐν τῇ Ὁδησσῷ, ἐγένετο γενικῶς ἡ παθητικὴ συγκίνησις τότε! Ὅποσα ἔρρευσαν δάκρυα θερμὰ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ εὐλογημένου αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου,

ὅλων τῶν ἐν τέλει, τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης ταύτης ! Ὅποια ἐξήφθησαν αἰσθήματα συμπαθείας ἀδελφικῆς περὶ τῶν Ἑλλήνων, ὡς σφαττομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ἀγανάκτησις ἐγκάρδιος κατὰ τῶν βαρβάρων, ὡς ὕβριστῶν τῶν ἱερωτέρων καὶ σφαγέων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου ! Ἀμέσως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος διέταξαν τὴν οἰκειάν τιμιωτάτην καὶ μεγαλοπρεπῆ, μᾶλλον δὲ βασιλικὴν κηδεῖαν τοῦ Γρηγορίου, ὡς κοινοῦ τῶν ὀρθοδόξων πατρὸς, καὶ συγχρόνως δῶρα βασιλικά ἐπέμφθησαν, ἥτοι στολὴ πάγχρυσος πατριαρχικὴ, μίτρα πολυτιμοτάτη καὶ ἐγκόλπιον διάλιθον, δι' ὧν περιβαλόντες τὸν νεκρὸν ἔθηκαν τότε ἐν λάρνακι ὑψηλῇ ἐπὶ τῆς ἔξω τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου αὐλῆς. Ἱερεῖς, λαμπάδες καὶ θυμιάματα περιεκύκλουν τὴν λάρνακα.

Ἡμέρα τῆς κηδείας ὠρίσθη ἡ 17 ἰουνίου, καθ' ἣν, ἀρξαμένης τῆς κωδωνοκρουσίας τῶν ἐκκλησιῶν, πρῶτος ὁ Λανζερὼν μεθ' ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἐν στολῇ, καὶ ἀκολούθως οἱ ἀρχιερεῖς, ἐνδεδυμένοι τὰς ἀρχιερατικὰς αὐτῶν στολὰς, ὁ Δρύστας Κύριλλος, ὁ Εἰρηνοπόλεως Γρηγόριος καὶ ὁ Βενδερίου καὶ Ἀκ-κερμανίου Δημήτριος προσῆλθον μετὰ τοῦ ἱεροῦ κλήρου περὶ τὴν λάρνακα. Ψαλέντος τοῦ τρισαγίου, οἱ ἱερεῖς ἔθηκαν ἐφ' ἀμάξης αὐτὴν, ὅτε τὸ φρούριον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα, ὑψώσαντα πενθίμους τὰς σημαίας, ἤρξαντο τηλεβολεῖν, τὰ μὲν πρῶτα ἀνὰ ἐκχτὸν ἐν, τὰ δὲ δεύτερα ἀνὰ πεντήκοντα ἐν ἑκάστον. Ἐγένετο δ' ἡ τάξις τῆς ἐκφορᾶς τοιαύτη.

Προηγούμενοι σταυρὸς ἀργυρόχρυσος μέγας καὶ φανοὶ πολύφωτοι, κρατούμενοι ὑπὸ ἀναγνώστῶν, καὶ αἱ σημαῖαι τῶν ἐκκλησιῶν· διάκονοι δὲ ἀκολουθοῦντες ἔφερον, τέσσαρες μὲν τὸ πῶμα τῆς λάρνακος, εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ῥάβδον, καὶ δύο ἕτεροι, ὁ μὲν τὸν μανδύαν, ὁ δὲ τὸ ἀρχιερατικὸν ἐγκόλπιον ἐπὶ χρυσῶν προσκεφαλαίων. Κατόπιν εἶποντο ὁ χορὸς, ψάλλων τὸ νεκρώσιμον, μοναχοὶ, ἱερεῖς, ἀρχιμανδρίται καὶ οἱ ἀρχιερεῖς· ἅμα δὲ ἔππων ἕξ μελανοσκεπῶν εἴλκε τὴν λάρνακα, καὶ κατὰ μὲν τὰς τέσσαρας γωνίας ταύτης διάκονοι ἰσάριθμοι ἐθυμιάζον, κατὰ δὲ τὰς πλευράς, ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν, ἐκράτουν οὐρανὸν ἐκ σηρικῶ ἐρυθροῦ καὶ κροσσωτῶν διαχρύσων, δώδεκα δὲ τῶν διαφερόντων κατοίκων λαμπάδας ἀνημμένους. Μετὰ δὲ τὴν ἅμαξαν ἤρχοντο πενήτηφοροῦσαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, οἱ ἐπιστημότεροι τῶν φυγᾶδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ

Μολδαυοβλαχίας, καὶ ὁ λαὸς, πεπηγὼς οἶονεὶ εἰς ἓν ὅλον στερεὸν σῶμα (α). Ἡ πομπὴ ὤδευε μεταξὺ δύο γραμμῶν στρατιωτῶν ἐπὶ μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου μέχρι τοῦ ῥωσικοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως· ἐφέστη δὲ τρεῖς καθ' ὁδὸν, ὅτε ἀνὰ ἓν ἕκαστος τῶν τριῶν ἀρχιερέων ἀνέγνωσεν εὐαγγέλιον κατὰ πᾶσαν στάσιν.

Οὕτως ἀπετέθη ὁ νεκρὸς ἐν τῷ μητροπολιτικῷ καὶ ὀλολαμπεῖ ἤδη ναῷ ὑπὸ πάγχρυσον οὐρανὸν, θυμιαζόντων ἀδιακόπως τεσσάρων κατὰ τὰς γωνίας τούτου διακόνων, καὶ δώδεκα περὶ αὐτὸν μεγάλων κηροπηγίων καιόντων. Κύκλῳ τοῦ λειψάνου ἐτέθησαν ὁ μανδύας, ἡ ποιμενικὴ ῥάβδος καὶ τὸ ἱερὸν ἐγκόλπιον ἐπὶ σκιμπόδων. Τελεσθεΐσης δὲ πρῶτον τῆς θείας λειτουργίας ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλων ἱερέων, ἐψάλη συνεπῶς ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ὅτε περὶ τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος λείψανον ἴσταντο οἱ τρεῖς ἀρχιερεῖς, ἀναγινώσκοντες τὰ τεταγμένα εὐαγγέλια. Καὶ ἤδη μὲν ἡσπάσθησαν αὐτὸ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ὁ ἱερὸς κληρὸς· τριήμερον δὲ ἀκολουθῶν ἐν τῷ ναῷ κατησπάζετο μεθ' ὅλης τῆς εὐλαθείας πλῆθος μέγα συβρέοντων ἐκ τῶν πλησιεστέρων ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας, ὅλων φερόντων τὸ πένθιμον σημεῖον. Τῇ δὲ 49 τοῦ ἰουνίου, πληθούσης καὶ πάλιν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπανακληφθέντος μετὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τοῦ τρισαγίου, εἰς τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους, ὁ τῆς καθόλου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἱεροκέρυξ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, φυγὰς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν, ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ Γρηγορίου. Καθὼς ποτε ὁ πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον λόγος τοῦ Γρηγορίου, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ἐθαυμάσθη, καὶ θέλει θαυμάζεσθαι, ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐξαισίας ῥητορικῆς εὐγλωττίας τοῦ ἀνδρός, ὕψους ἕνεκα καὶ περινοίας, εὐθύτητος ἐννοιῶν καὶ εὐρυθμίας σχημάτων, ἀληθείας ἐν γένει καὶ πατριωτικῶν ἐμπνεύσεων. Μεγάλῃ ὑπόθεσις ὁ πολυπαθὴς καὶ θεῖος Γρηγόριος, καὶ δεινὴ ῥητορεία ὁ πολυμαθὴς καὶ ἱεροδιδάσκαλος Οἰκονόμος, ἔτυχον καταλλήλότητος ἀμοιβαίας. Καθ' ὅλον τὸν λόγον τοῦτον (6) τὸ πλῆθος περιεχέτο ὑπὸ τῶν θερμότερων δακρύων.

Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα, μετενεχθεὶς διὰ τῆς αὐτῆς παρατάξεως ὁ νεκρὸς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ναὸν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐτάφη ἐν μνήματι καινῷ καὶ καταντικρὺ τῆς ὥραιας πύλης τοῦ πρὸς νότον παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ὡς λείψανον ἱερομάρτυρος· μονόλιθος δὲ

τετράγωνος ὑψώθη, κατὰ τὸν τρόπον τῶν βασιλικῶν μαυσωλείων, καὶ διάχρυσος οὐρανὸς καλύπτει τὸ μνημεῖον μέχρι τῆς σήμερον. Τέλος δὲ ἐπὶ πλακὸς μεταλλίτιδος, προσκολληθείσης τῷ παρακειμένῳ τοίχῳ, ἐχαράχθησαν ἐπιγράμματα τρία, ποιηθέντα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Οἰκονόμου. Προτάσει δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰννοκεντίου καὶ ἀποφάσει τῆς ἱερᾶς ἐν Πετροπόλει συνόδου τελεῖται ἀπὸ τοῦ 1848 ἐτησίως καὶ κατὰ πᾶσαν 19 ἰουνίου μνημόσυνον ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ μάρτυρος.

Τοιοῦτον ἔδειξε πνεῦμα δικαιοσύνης καὶ ἀδελφότητος θρησκευτικῆς, τοιαύτας ἀπένειμεν ἐξόχους τιμὰς ἢ πιστὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας θυγάτηρ Ῥωσσία εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ πολυάθλου πατριάρχου Γρηγορίου. Οὐδεμία ἄλλη δυνατὴ ἦτο διαμαρτυρία ἐπισημοτέρα κατὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, οὐδεμία ἐξήγησις πασιφανεστέρα ὑπὲρ τοῦ δικαίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὅταν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἀντιπροσώπευε καὶ ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς τὴν ὅλην ἑλληνικὴν κοινωνίαν· ὅταν ἐν τῷ σωματικῷ παθήματι, τῷ ἐπὶ τούτῳ μάλιστα ἀδίκῳ, ἐκδικητικῷ, ἀγρίῳ καὶ ἀτιμωτικῷ παθήματι τούτου, ἔπαθεν ἠθικῶς ἢ ὅλη ἑλληνικὴ κοινωνία, προγραφεῖσα καὶ παρὰ τοῦ τυράννου καὶ παρὰ τῆς διπλωματίας αὐτῆς· ἔπεται ἀναντίρρητον, ὅτι, ὅσα ἂν ἐγένοντο περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Πετροπόλει καὶ τῇ Ὁδησσῷ, αὐτὴν ἀπέβλεπον τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπον, ἢ αὐτὴ ἡ λευκὴ ψῆφος, ἣν ἡ Ῥωσσία πανδημῶς ἔδιδεν εἰς τὸ μεταξὺ τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ζήτημα τῆς ἐποχῆς. Ἐντεῦθεν προέκυψε, καὶ ὀρθῶς, ἐκείνη ἡ ἠθικὴ ἀναπτέρωσις, ἢ τὰ πάντα ὑπισχνουμένα θεία ἐγκαρδίωσις, ἣν ἔλαβον οἷτε μαχόμενοι καὶ οἱ ἔτι ὑποκείμενοι τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἰδόντες καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι ἀγαπωμένους μὲν, τιμωμένους καὶ προστατευομένους ἑαυτοὺς ὑπὸ δυνάμεως κραταιᾶς, πιθανωτέραν δὲ, ἢ πρότερον, τὴν κήρυξιν τοῦ ῥωσικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, καὶ βραχυτέραν τὴν διάρκειαν μιᾶς βαρβάρου, ἀντιχριστιανικῆς καὶ ἀπανθρώπου τυραννίας ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐντεῦθεν θεωρήθησαν φροῦδαι καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματίας αἱ προγραφαὶ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τὰ ἀρνητικὰ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας μέτρα αὐτῆς κατὰ τῶν φυγάδων, καὶ αἱ ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ, ὅσῳ μισάνθρωποι, τόσῳ ἀποτρόπαιοι, ἐπιδείξεις τινῶν ἐτεροδόξων ὑπὲρ τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ πατριάρχου τῶν ὀρθοδόξων.

Καὶ βεβαίως, ἐὰν ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἐκήρυξεν ἄπιστον καὶ ἀποστάτην τοῦτον, ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥώσων ἀντεκήρυξεν αὐτὸν πιστὸν εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἀποστολὴν ἑαυτοῦ καὶ ἀνέυθυνον ἐνώπιον τῆς τυρχνίας· ἐν ὃ Μαχμούτ ἐφήρμοσεν ἐναντίον τούτου τὴν ποινὴν τοῦ κακούργου, ἀπεστράφη δὲ αὐτὸν ὥς τι σκύβαλον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν ὥς τι θνησιμαῖον κτῆνος· ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ ἐναντίας, δι' ὅσων διέταξεν, ἐστιγμάτισεν ἐπὶ κακουργίᾳ αὐτὸν τὸν Μαχμούτ, σεβασθεὶς τὸ λείψανον τοῦ δικαίου καὶ ἀποδόσας τούτῳ καὶ ταφὴν καὶ τὰς ἀνηκούσας τιμὰς, ὥς πρωθιεράρχη καὶ ἐθνάρχῃ. Πλήρῃ δ' οὕτω ἱκανοποιήσιν ἔλαβον ἡ, τε θεία καὶ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη κατὰ τῆς βίας καὶ ἀδικίας, ἡ, τε Ἑλλὰς καὶ ἡ ὀρθόδοξος χριστιανωσύνη κατὰ τῆς ἐσχάτης γενομένης περιφρονήσεως εἰς τὴν μόνην ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν (α).

Τὸ μέγα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως θῦμα, ὁ Γρηγόριος κατήγετο ἐκ τῆς ἐν Γόρτυνι κωμοπόλεως Θεισάας. Πρῶτος, πατριαρχεύσας τρίς, ἐκ βάθρων ἤγειρε πατριαρχεῖα καὶ ἐν αὐτοῖς συνέστησε τυπογραφεῖον ἑλληνικόν, οὐδενὸς τοιούτου ὑπάρχοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κάτοχος παιδείας ἐκκλησιαστικῆς καὶ διδακτικῆς, ἀφιλάργυρος καὶ φιλελεύθεμος, λιτότατος καὶ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν δίαιταν, ταπεινόφρων καὶ μετλήχιος, μετῆρχετο τρόπων, ἀσκητικῶ μᾶλλον ἐμπρέποντα βίῳ. Διὰ τοῦτο δ' ἐκτέσαστο κατ' ἐξαίρεσιν τὸ τῆς ἀγιότητος ὄνομα παρὰ τῷ πλήθει, εἰ καὶ ἐθεωρεῖτο παρὰ τῶν περὶ αὐτὸν συνοδικῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἐγκρίτων καὶ γερόντων καλουμένων, δριμύς καὶ αὐθαίρετος. Γνωστόν ἐστιν, ὅτι πολυτάκης, ἐναντιουμένων μετ' ἐπιμονῆς τούτων ἐπὶ τῶν τυχόντων ζητημάτων, ἐδείκνυεν αὐτοῖς ὁ Γρηγόριος τὴν κλεῖν τοῦ ἐν Ἀθῶν δωματίου αὐτοῦ, δεικνύων ἄλλως ἑαυτὸν ἑτοιμον πρὸς παραίτησιν καὶ οὐδαμῶς καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ ἀνωτάτου ἀξιώματος τῆς πατριαρχείας. Ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι ἀσκητικὸς ὢν ἰδίως ἀνὴρ, ἐλείπετο τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων εἰς τὰ τῆς ἀκριβοῦς διοικήσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ τούτων μάλιστα, ὅσα τῆς πολιτικῆς ἤπτοντο μερίδος. Ἐκ μικρῶν δὲ ἐντεῦθεν συνηρπάζετο πολυτάκης· ἀλλ' ἐβλεπον ἅπαντες εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, εἰς τὸ βαρὺ ὄνομα καὶ τὴν ἀπεριόριστον κοινὴν ὑπόληψιν.

Ὁ σουλτάνος οὐδόλως περιορίσθη μέχρι τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἵνα καταστήσῃ ἱστορικωτέραν τὴν πολιτικὴν μανίαν

αὐτοῦ καὶ τὴν τυφλὴν ἀντεκδίκησιν, περιέλαβεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ καὶ τὸν προκατόχον τούτου πατριάρχην, τὸν Κύριλλον, ὃς αὐτὸς ἑαυτῷ ἔζη ἐν τῇ γενεθλίᾳ πατρίδι αὐτοῦ, τῇ Ἀδριανουπόλει, ἀπὸ διετίας. Ἐκεῖ ὁ τύραννος ἀπηγχόνισε καὶ τοῦτον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ θείου Πάσχα, μετ' ἄλλων εἰκοσιπέντε κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Τίνας ἄρα διελάμβανε λόγους ἢ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καὶ τούτου ; Ὑπ' ὅσιν ἔχοντες τὴν περὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἀδιστάκτως παραδεχόμεθα καὶ τὴν περὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ὡς ἐπεστηριγμένην εἰς τὰς λέξεις : *«καθ' ὅλα τὰ φαιρόμενα—πολλοχόθεν ἐβεβαιώθη—ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει»* καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἐν γένει ὁ Κύριλλος διεκρίνετο εἰς τῶν μᾶλλον ἐμμούσων τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου, πεπροικισμένος ἐκ φύσεως δι' εὐφυΐας καὶ εὐγλωττίας σπανίας, ἥθει δὲ ἱεροπρεπέστατος καὶ ἀγαθώτατος, καὶ ὡς τοιοῦτος λαμπρύνας ἐπὶ ἔτη ἱκανὰ τὸν ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων καὶ Φωτίων. Οὐχὶ δὲ ὡς ἐπτοημένος περὶ τὰ ἀρχαῖα, ἀλλ' ὡς ἀνάγκην ἀπόλυτον κρίνων, καὶ ὀρθῶς, τὸ ἀμετακίνητον τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας ἕνεκα τῶν ἔξωθεν ὑπείσερχομένων λύκων ἐν μορφῇ προβάτου, μικρὰ ἐφρόνει περὶ πᾶν νεωτερίζον ἐπιστήμη καὶ λόγῳ. Οὕτω καὶ πρὸς τὴν σύστασιν τῆς νέας ἀνατολικῆς μεθόδου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀσματικῆς ἀπεμάχετο χρόνον πολὺν, καὶ τέως ἐνέδωκεν ἀναγκασθεὶς μᾶλλον, ἢ πεισθεὶς. Ὁ Κύριλλος συνέταττεν εὐχερῶς λόγους ἡθικωτάτους, καὶ ἀπεστομίζετο ἐκ τοῦ θρόνου πρὸς τὸν λαόν, ἐνίοτε ὀμιλῶν καὶ τουρκιστὶ, ἵνα γίνηται καταληπτὸς παρὰ τῶν συνεκκλησιαζομένων Καϊσαρέων καὶ τοιούτων. Ὡς ἄκρος δὲ ἐραστής τῆς ἑλληνικῆς παιδείας συνέδραμε τὰ μέγιστα εἰς τὴν σύστασιν σχολείων ἐν τισὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολῆς, ὡς καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Βουλγαρίας. Ὅτε κατὰ τὸ 1801 ἔτος κατεῖχε τὸν βαθμὸν τῆς μεγάλης ἀρχιδιακονίας παρὰ τῷ πατριάρχῃ Καλλινίκῳ, κατώρθωσε διὰ τινος τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ φίλων αὐτοῦ ἀρχιερέων τὴν ἔκδοσιν βουλγαροελληνικοῦ λεξικοῦ, καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις τούτου ἔγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ στίχων :

« Ἀλβανοὶ, Βλάχοι, Βούλγαροι ἀλλόγλωσοι χαρήτε !

« Κ' ἐτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ἕλληνες γὰ γενῆτε ».

Ἐπὶ τοσοῦτον ὑπῆρχε στοχαστικὸς καὶ προπαρασκευαστικὸς τοῦ μέλλοντος ὁ Κύριλλος. Πάντοτε εἶχεν ἐν τιμῇ τοὺς πεπαιδευμένους

καὶ ἀντεπέστελλς. Ἦγάπα τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην, καὶ διὰ τῆς ἡμερτῆς αὐτοῦ θέας, τῆς γλυκείας αὐδῆς καὶ τῆς εἰλικρινεστάτης ψυχῆς ἠχμαλώτιζε τὰς καρδίας. Οἰκονομικώτατος περὶ τὰς δαπάνας τοῦ κοινοῦ, μεταδοτικὸς δὲ τῶν ἰδίων μετὰ τινος φειδωλίας, πολλῶν τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις προκατόχων ἀπεκρύψατο τὸ κλέος, διακριθεὶς περὶ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἣν τὸ μέγα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀξίωμα ἀπῆτει.

Τοιοῦτον ἱερὸν καὶ σπάνιον ἄνδρα παρέδωκεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀτιμωτικὴν ἀγχόνην ὁ τύραννος, σφάξας ἀπὸ τῆς 19 ἀπριλίου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Στέφανον Μαυρογένην, μέγαν ὄντα λογοθέτην τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸν Χατσῆ Βασίλειον ἐκ τῶν Ταταούλων, τὸν Στρατῆν Πατροκόκκινον αὐτόθεν, τὸν Κομνηνὸν Κάλφαν (ἀρχιτέκτονα), τὸν Παχάρνικον δηρεκτσήμπασην τοῦ Τερσανῆ, τὸν βαρελ-τσήμπασην τοῦ Τερσανῆ, τὸν μπουργκουτσήμπασην τοῦ Τερσανῆ, τὸν τουφεκτσήμπασην τοῦ ἡγεμόνος Καρατσῆ, τὸν πρωτοσύγκελον τοῦ Ἐφέσου, τὸν Σταυράκη καὶ Θεόδωρον υἱοὺς τοῦ μεγαλεμπόρου Νικῆτα Ἰελλᾶ, Πελοποννησίου ἐκ Θεισόας, ὅλους τοὺς λεγόμενους Βλαχσαράιτας καὶ ἄλλους πλείστους (α), τοὺς μὲν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τοὺς δὲ πρὸ τῶν οἰκιῶν ἢ ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν οἰκιῶν αὐτῶν.

Ἀλλὰ, τοῦ χειμῶνος παρερχομένου, ἡ φύσει χαριεστάτη τῆς ἀνοίξεως ὥρα ἤρξατο ψυχροτέρα ἤθει, παράγουσα λαίλαπας θανατώσεων καὶ καταστροφῶν συνεχεστέρους καὶ ὀλεθριωτέρους. Μετὰ τοῦ ἀνθηροτέρου μέρους τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας περιλαμβάνονται ἤδη οἱ πλείους ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων. Πρὸς τὰς σφαγὰς καὶ τὰς ἀπαγχονίσεις προσετέθησαν ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 30 μαΐου καὶ αἱ πνιγμοναί, μὴ ἐπαρκούντων πλέον τῶν δημίων. Μέχρι τῶν πεντακοσίων παντοπώλας καὶ βουτυροπώλας Πελοποννησίους ἐπιβιβάσας ἐν πλοίοις ὁ τύραννος, ὡς ἐξορίστους δῆθεν πεμπομένους εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπέπνιξεν ἐν τῇ θαλάσῃ πρὸ τῆς Νικομηδείας (Σμῆτης). Διὰ δευτέρας ὡσαύτως ἐπιβιβάσεως ἀπέπνιξε συλλέξας ὑπὲρ τοὺς διακοσίους Πελοποννησίους, Ῥουμελιώτας, Αἰγαιοπελαγίτας καὶ Κρήτας. Κατ' ἰδίαν δὲ ἀπεκεφάλισε τὸν ὑπέργηρον ἀρχιερέα Μυριοφύτου, τὸν Κωνσταντῖνον Γεράκην χάτμανον (τυφλωθέντα μάλιστα,) τὸν γαμβρὸν τοῦ Δημητρίου Παπαῤῥηγοπούλου Δημήτριον Σκαναβῆν, τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην καὶ τὸν δευτέρου υἱὸν τοῦ Παπαῤῥηγοπούλου Μιχαῆλ, τὸν Χατσῆ Πανανὸν, τὸν Μισὲρ Θεοδόσιον, τὸν Δημήτριον Σαρχῆν, τοὺς

δύο υἱοὺς τοῦ Ἰορδανάνκη, ἔξ πρωτίστους τῆς Σμύρνης, ἄλλους ἐξήκοντα ἔξ δευτέρας τάξεως, ἓνα πλοίαρχον καὶ ἔξ ναύτας μετενεχθέντας ἐκ τῆς Δούλτσης, εἰ καὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν, ἑτέρους ὁκτὼ ἀγνώστους ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς μεθ' ἑνὸς Κοζάκου ἐν τοῖς Θεραπείοις. Ἀπηγχόνισε δὲ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸν ποστέλνικον Πανταζόγλου καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἓνα ἀρχιμανδρίτην καὶ πολλοὺς ἱερεῖς· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν τοὺς ἀρχιερεῖς Γάνου καὶ Χώρας Γεράσιμον, Σωζοπόλεως Παῖσιον, Σεβέρων Χρύσανθον, τὸν Ἄρτης, τὸν Λαρίσσης, τὸν Ἰωαννίνων καὶ τὸν Γρεβενῶν.

Τίς δὲ δύναται ἐπαριθμῆσαι τοὺς ριφθέντας ἐν ταῖς εἰρκταῖς, συναριθμουμένων καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γκιούστου καὶ ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν Ὑδραίων τοῦ νεωρίου ; Ἡ τίς λησμονεῖ τὴν τρομερὰν ἐκείνην ὀχλαγωγίαν τῆς 22 ἀπριλίου, ἐσχηματισμένην ὑπὸ ἑνὸς πλήθους φανατικῶν καὶ ἀχαλινώτων βαρβάρων, τῶν πλείστων νεανιῶν ; Ὁρμημυθεῖσα ἀπὸ τοῦ «Ἐδερνέ-καπι» (πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως) αὕτη, δεκατρεῖς κατεπάτησεν, ἐλεηλάτησε καὶ ἐξηφάνισεν ἐκκλησίας, ὡς τὴν τοῦ Ἐδερνέ-καπι, τοῦ Ἐγρί-καπι, τῆς Παναγίας τοῦ Μουχλιοῦ, τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Ξυλόπορτας, τοῦ πατριαρχείου τοῦ ἁγίου Τάφου, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ Βαλατᾷ καὶ λοιπάς. Παρὰ τὰς θραύσεις τῶν πολυελαίων, εἰκόνων καὶ εἰκονοστασίων, παρὰ τὰ ποδοπατήματα τῶν ἱερῶν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ἀργυρῶν σκευῶν, ἡ ὀχλαγωγία αὕτη ἔφερεν ἐπὶ δοκίδων φελώνια, ἐπιτραχήλια καὶ ἄλλα ἱερὰ ἄμφια ἐν εἶδει σημαιῶν, ἀλαλάζουσα καὶ χλευάζουσα· ἐρήμωσε δὲ τὸ κατὰλυμα τῶν Συναϊτῶν, ἐφόνευσε τοὺς τυχόντας ἐν ταῖς ὁδοῖς κατὰ κακὴν μοῖραν, καὶ εἰσελθοῦσα ἐν τοῖς πατριαρχείοις διήρπασεν, ὅσω ἠδυνήθη, αὐτὰ, κατέστρεψε τὴν ἱκανῶς πλουσίαν τυπογραφίαν τοῦ γένους (α) καὶ ἐθανάτωσε δύο ἐφημερίους, ὧν εἷς ἦν ὁ ἐπιλεγόμενος Ἀράπης, καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ. Μόλις αἱ σιδηρεῖ θύραι τῆς ἐκκλησίας τῆς Παμμακαρίστου ἔσωσαν αὐτὴν τότε ἀπὸ τῆς λεηλασίας καὶ τῆς ἄλλης καταστροφῆς· μόλις οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις κληρικοὶ διεσώθησαν ἀναβάντες ἐπὶ τῆς στέγης τούτων καὶ καταφυγόντες εἰς τὰς ὀπισθεν κειμένας τουρκικὰς οἰκίας· μόλις ὁ νέος πατριάρχης Εὐγένιος, καίτοι καταφυγὼν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κοινοῦ τῶν πατριαρχείων, διεσώθη, ἀφ' οὗ ὑβρίσθη πικρῶς ἀνακαλυφθεὶς παρὰ τῶν ὀχλαγωγῶν, καὶ ἀφ' οὗ μετηνέχθη παρ' αὐτῶν εἰς τὸ «κουλοῦκι» τοῦ Φαναρίου, ὅπερ εἴποι τις φυλακεῖον. Ἡ ὀχλαγωγία αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς πρωίας

μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας μετὰ μεσημβρίαν, καθ' ἣν ἐφάνη μὲν ὁ γε-
νιτοσάραγας παρεμβὰς μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς, οὐδένα ὁμως
συνέλαβεν, οὔτε ἐτιμώρησε. Ὁ σουλτάνος εὐηρεστεῖτο ἐπὶ τῇ διαγω-
γῇ τῶν ἀγρίων τούτων, ὡς βλέπων πρὸ πάντων βεβαιουμένην πο-
λυειδῶς τὴν θρησκευτικὴν ἀντιπάθειαν τῶν πιστῶν κατὰ τῶν ἀπί-
στων. Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι χεῖρῳ συνέβαινον πανταχοῦ τοῦ κράτους, καὶ
ιδίως ἐν Σμύρνῃ, Κύπρῳ, Κρήτῃ καὶ ἐφεξῆς, ὡς θέλομεν εἰπεῖν περὶ
πάντων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ἀπίθανον τῶνόντι! Ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν πολυπληθῶν σφαγῶν, ἀ-
παγχονίσεων καὶ πνιγμονῶν, ἐφ' ὅλων τῶν σκληροτέρων αὐθαιρεσιῶν,
δημεύσεων καὶ τῶν ἄλλων ἀνεκδιηγῆτων κακώσεων, ἐν ᾧ ἐφ' ἑνὸς ἐ-
στέναζον οὐρανὸς καὶ γῆ, ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ πλειότερον μέρος τῆς
χριστιανικῆς διπλωματίας ἀτάραχος ἔμενε θεατῆς «φέρον ἐπὶ γλώτ-
της τὸν βοῦν» τῶν λεγομένων εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων. Εἰ μὴ ἐ-
πανηγύριζε δημοτελῶς διὰ τὰς σφαγὰς ταύτας, ἐπεδοκίμαζεν ὁμως
τὴν τοιαύτην τακτικὴν τῶν βαρβάρων, καὶ νῦφραίνετο βλέπον τὸ ἀ-
μείλικτον καὶ τὸ θηριῶδες μιᾶς ἐξουσίας, ἣν μόνῃ ἡ μάχαιρα τοῦ δη-
μίου συνετῆρει καὶ μόνον τὸ αἷμα ἔτρεφε. Τὸ ἐκλεκτὸν τῆς χειρὸς
τοῦ Ὑψίστου δημιούργημα, ἡ Κωνσταντινούπολις μετεβλήθη πράγ-
ματι εἰς ἀποτρόπαιον σφαγεῖον ἀνθρώπων, καὶ τούτων Χριστιανῶν,
καὶ τούτων ἀόπλων καὶ ἡσύχων· καὶ ὁμως παρὰ τῇ εὐρωπαϊκῇ δι-
πλωματίᾳ ἐφαίνετο ἤδη αὕτη ἄλλος παράδεισος τῆς Ἐδῆμ, διότι
τὸ τηλεσκοπίον τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ ἐγωΐσμοῦ ἐδείκνυε τὰ
πράγματα κατὰ ῥοὴν βαίνοντα καὶ ὡς ἐν ἀναγκαῖον κακὸν τὰ γινό-
μενα· διότι ἐνώπιον τῶν συμφερόντων αὐτῶν ὤφειλον σιωπῇ καὶ ἡ-
θικῇ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ πολιτισμῷ καὶ φιλάνθρωπίᾳ. Μόνος ὁ πρέ-
σβυς τῆς Ῥωσσίας ὕψωσε τότε φωνὴν ἐπισήμῳ τῷ τρόπῳ, ζητήσας
τόν λόγον τῆς μισαιφονίας τῶν πατριάρχων, τῶν ἀρχιερέων καὶ το-
σούτου ἄλλου πλήθους· μόνος ὁ Στρωγανῶφ ὑπέβαλε τῇ πύλῃ τὴν
ἀνάγκην τῆς διαστολῆς τῶν αἰθῶν ἀπὸ τῶν ἐνόχων, καὶ ἠπέιλησε
μάλιστα ταύτην δυνάμει τῶν συνθηκῶν, ὅπως σώσῃ τοῦλάχιστον ἐν
μέρῳ, ἂν οὐχὶ τὸ ὅλον, τῶν ὑπὸ θυσίαν προγεγραμμένων. Τίς ἀλη-
θῶς ἐδικάζετο κατ' ἀντιμωλίαν, ἔστω καὶ δι' ἐκτάκτου δικαστηρίου,
ἀπεδείκνυτο δ' ἐνοχος καὶ καταδικάζετο ὡς τοιοῦτος; Ὁ φοῦρνος τοῦ
μποσταντσήμπαση, σημειόν τι μονογράμματον τοῦ σάδρι-ἀζάμ καὶ
ὁ δῆμιος, ἰδοὺ τὸ δικαστήριον καὶ ἡ ὅλη ἐν χρήσει τουρκικὴ διαδι-

κασία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Στρωγανῶφ τότε ἐφώνει ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐ μόνον δὲ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανεν ἀκροάσεως ἀποτελεσματικῆς, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐνεπαίζετο, καὶ περιεφρονεῖτο, καὶ ὑβρίζειτο παρὰ τοῦ σουλτάνου, τολμηροτέρου γινομένου ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῶν ἄλλων πρέσβεων (α). Ὁ σουλτάνος ἠρκέσθη ἀπαντήσας τότε αὐτῷ: «Ὡς κυριάρχης ἀπόλυτος καὶ ἀνεξάρτητος, οὐδενὶ ἄλλῳ ὀφείλω λόγον τῆς διαγωγῆς μου. Ἐνόμισα δὲ, ὅτι ἡδυνάμην τιμωρῆσαι, ὥς καὶ ἐτιμώρησα, ὑπηκόους μου συνομώσαντας κατὰ τῆς ἐξουσίας μου, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸν Θεὸν μόνον ὀφείλω λόγον τῶν πράξεών μου».

Διὰ ταῦτα καὶ οἱ κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀποστελλόμενοι στρατοὶ τοῦ βαρβάρου οὐ μόνον ἔσφαζαν ἀδιαφόρως ἐν τῷ Βαθυκόλπῳ τοῦ Βοσπόρου τοὺς τυχόντας Χριστιανοὺς, καὶ τὰ τοῦ ναοῦ ἄλλα διήρπασαν καὶ ἄλλα κατέστρεψαν, διαρρήξαντες τὰς θύρας, ἀλλ' εὐηρέστησαν ἔτι μᾶλλον καταπατήσαντες αὐθαδῶς τὴν οἰκίαν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐπιχειρήσαντες τολμηρότεροι, ἵνα καταπατήσωσι καὶ τὴν τοῦ Στρωγανῶφ, ὡς κρύπτουσαν ἀριθμὸν τινα τῶν ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου φυγόντων. Ἀλλ', ἂν ἀπέτυχον κατ' αὐτῆς, ἐβίασαν ὅμως τὴν τοῦ διερμηνέως τῆς ῥωσικῆς πρεσβείας, καὶ «ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέκτειναι» τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρεθέντας πρόσφυγας, μόλις διαφυγόντος τοῦ Φοντῶν τὴν αὐτὴν κακὴν μοῖραν.

Ἐν ἄρα ἔμενε μέσον σωτηρίας εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ τῆς φυγῆς· ἀλλὰ καὶ κατὰ τούτου συνέτρεχεν ἡ διπλωματία, ὡς προείπομεν, διὰ τῆς αὐτῆς σκληρότητος. Καθὼς ἡ πύλη λόγῳ ὑπάρξεως καὶ ἐκδικήσεως (β), οὕτω καὶ αὕτη λόγῳ ἰδίων ὑπολογισμῶν παρεδέχετο προτιμωτέραν τὴν σφαγὴν, τὴν ἀπαγχόνισιν καὶ τὸ πνῆγος παρὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀθῶων. Μέγας λογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν φυγάδων, καθόσον μέγας ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος, καὶ οὐδ' ἐν γωνίᾳ τοῦ τουρκικοῦ κράτους μιᾶ, ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου, ἡσφαλίζετο ἡ ζωὴ τοῦ Ἕλληνος, θεωρουμένης πλέον ὡς δευτέρου λόγου ἰδίας τῆς τιμῆς καὶ τῆς περαιοσύας τούτου. Ἀλλ' ἐνταυτῷ βιαία καὶ ἀθρόα ἠκολούθει ἡ φυγὴ καὶ ἀτόμων καὶ οἰκογενειῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον, καθ' ὅσον βιαία ὁλως ἐφηρμόττοντο τὰ μέτρα τῆς ἐξουσίας, οὐδεμίαν δίδοντα ἀναβολὴν καὶ οὐδεμίαν παραδεχόμενα ἐξαίρεσιν, ἀθρόαι δ' ἠρπάζοντο ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἢ τὴν ἐξορίαν ἐσύροντο αἱ οἰογένειαι. Δυστυχεῖς οἱ ἀνακαλυπτόμενοι ἐκ τῶν γινομένων ἐρευνῶν ἐν

τοῖς ξένοις πλοίοις, εἰ μὴ ἀπετύφλου τοὺς ἐρευνητῆρας ὑπαλλήλους τῆς ἐξουσίας ἢ δωροδοχία προλαμβάνουσα. Ἀμέσως ἀπαγόμενοι εἰς τὰ δεσμωτήρια οὗτοι, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν θάνατον ἠύχοντο ταχύν, ὅπως σῶσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν βασανισμῶν καὶ τῆς ἀγωνίας, ὡς οὐδεμιᾶς ἄλλης ὑπαρχούσης ἐλπίδος σωτηρίας. Μόνοι δ' ἄλλως διέφευγον τὴν σύλληψιν, ὅσοι ἀπέβαλον τὴν συνήθη ἐσθῆτα τοῦ τουρκικοῦ ὑπηκόου καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνεδύοντο, ὅλοι μὲν κείροντες τοὺς μύστακας, ἄλλοι δ' ὑποκρινόμενοι τὸν ναύτην, καὶ ἄλλοι τὸν ἱατρὸν ἢ ἔμπορον ἢ τι τοιοῦτο. Ἀλλὰ τίς ἦτο καὶ ἡ τύχη ἱκανοῦ μέρους τῶν δραπετευόντων ἐκ τῶν διαφόρων τάξεων, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ λαοῦ; Πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν κακῶς ἀπώλοντο, μεταφυτευόμενοι, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ξένῃ γῇ ἄνευ μέσων, ἄνευ σχέσεων, γυμνητεύοντες καὶ εἰς τὴν τύχην ἐκτιθέμενοι. Πῶς ἠδύνατο ἐπαρκεῖν τὸ δημόσιον τῆς Ῥωσσίας ταμεῖον εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τοσούτων καὶ μεθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς μεγάλας, ὡς γνωστὸν, δαπάνας ἐπὶ συντάξεσι καὶ προμηθείαις; Φρικτὰς ἀναλογιζόμενος τὸ μέγεθος τῆς καταπληκτικῆς ἀνάγκης ἐκείνης, δι' ἣν ἐξετοπιζέτο ὁ Ἕλλην, χαίρειν ἐὼν καὶ γῆν γενεθλίαν, καὶ ναοὺς πατρῶους, καὶ τάφους πατέρων, καὶ οἰκίαν, καὶ κτήσεις, καὶ βιομηχανίαν, καὶ σχέσεις, καὶ συνήθη τακτικὴν βίου· δι' ἣν ἐγκατελίμπανον εἰς μόνην τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τέκνα τοὺς γονεῖς· καθ' ἣς οὔτε φίλτρον, οὔτε ἔρωσ, οὔτε καθῆκον συζυγικὸν, οὔτε κλίμα ἐξαίρετον, οὔτε ἐλπίς μελλόντων ἀγαθῶν ἔσχυε. Φρικτὰς τις ὡσαύτως ἐνθυμούμενος, ὁπόσοι μὲν ἐκ τῶν δραπετευσάντων, ἐπιφανεῖς καὶ πλούσιοι πρὶν, κατήντησαν ἔπειτα ἀφανεῖς πλάνητες, πτωχοὶ καὶ ἐπαῖται διὰ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εὐφήμου τρόπου· ὁπόσοι δὲ τῶν ἐξοστρακισθέντων ἐκ τῶν λαμπροτέρων οἱ κογενειῶν, νέοι καὶ νέαι τῆς ὑψηλοτέρας ἀνατροφῆς, κατήντησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τρισθαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς πολεμοῦσαι τὴν πείνην αὐτῶν διὰ τῶν ῥιπτομένων ἐν ταῖς ὁδοῖς φλοιῶν τῶν πεπόνων καὶ τῶν τοιούτων.

Εὐλογητὸν παρεδόθη εἰς γενεὰς γενεῶν τὸ ὄνομα τοῦ πρέσβεως Στρωγανῶφ, δι' ὅσα ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τοῦ διωγμοῦ, τοῦ αἵματος καὶ τῶν συμφορῶν ἔδειξεν αἰσθήματα φιλανθρωπίας καὶ χριστιανισμοῦ, ἀξίως ἀντιπροσωπεύων ἓνα αὐτοκράτορα, ὡς τὸν Ἀλέξανδρον Α'. Οὔτε εἰσακουόμενος παρὰ τῇ ἐξηγριωμένῃ ἐξουσίᾳ τοῦ σουλτάνου, οὔθ' ὑποφέρων, ὡς ἄνθρωπος καὶ Χριστιανός, θυσιαζομένην τὴν

ἀθωότητα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἔδιδεν οὗτος ἄσυλον εἰς πάντας καὶ τὰ μέσα τῆς δραπετεύσεως αὐτῶν ἠνέκλυνε. Ὁμολόγηται δ' ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ προσωπικῶν κινούμενοι αἰσθημάτων καὶ ὁ πρῶτος διερμηνεὺς τοῦ γαλλικοῦ πρεσβείου καὶ εἰς Ἀγγλος ἱατρὸς, τὸ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης παράδειγμα ἔδωκαν γενναιότητος καὶ φιλανθρωπίας, πολλοὺς τῶν προσφυγόντων Ἑλλήνων ἀποκρύψαντες ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, καὶ πᾶσαν χορηγήσαντες αὐτοῖς δυνατὴν βοήθειαν καὶ ὑπηρεσίαν. Τὰ πολλῆς τιμῆς ἄξια ὀνόματα τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀνδρῶν, εἰ μὴ ἐλάνθανον ἡμᾶς, ἀνεγράφομεν ἂν κατὰ χρέος εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης.

Τί εἵπωμεν δὲ περὶ τοῦ χριστιανικωτέρου χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐλληνικωτέρας γενναιοψυχίας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει θυσιαζομένων πάσης τάξεως καὶ ἐπαγγελίας; Οὐδὲ εἰς ἐξ αὐτῶν, τόσῳ πολυαριθμῶν μάλιστα, ἀναφέρεται ὡς παράδειγμα ἀρνησιθρησκείας (α), εἰ καὶ εἰς ὅλους προεστίνετο αὕτη ὡς μόνος ἀπαλλαγῆς ὅρος. Κατὰ πολὺ ἐκίνησε νέος τις τὴν συμπάθειαν τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος ἡ ἄφεςις τῆς ζωῆς, ἐὰν μὴ προηγεῖτο ἡ ἐξόμωσις εἰς τὸν μωχμεθανισμόν· γενόμενον ὁμῶς τὸ περὶ τούτου πρόβλημα ἐν αὐτῇ, ὡς σύνητες, τῇ στιγμῇ τῆς ἐκτελέσεως, ὁ νέος περιφρόνησε τοῦτο εὐκάρδιος καὶ μετὰ ἀγανακτήσεως μάλιστα, καὶ οὕτως ἐκατατομήθη. Οἱ Τούρκοι ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου χαρακτῆρος τῶν θυσιαζομένων Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως ἐθαύμαζον ἔτι μᾶλλον, ἐνθυμούμενοι τοῦ παραδείγματος τῶν Ἀρμενίων ἐπὶ τοῦ 1819 (β)· εἰς οὐδὲν δ' ἄλλο ἀπέδιδον τὸ φαινόμενον αὐτὸ, οὔτε εἰς πεποιθήσιν θρησκευτικὴν, οὔτε εἰς αἶσθημα ἐθνικόν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, δι' ὧν δῆθεν, καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Μαχμούτ προεκήρυξεν ἐν τοῖς τεμένεσιν, ἐπέβαλον οὗτοι τοῖς πᾶσι τὴν υποχρέωσιν πρὸς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἔλεγον λοιπὸν «μπιτοὺν ἀφοροζλούτουρ.λαρ» (ὅλοι ἀφορισμένοι εἰσὶ,) καὶ ἐπίστευον ὅτι ἔλεγον μίαν ἀλήθειαν, ἐν ᾗ ἔλεγον ἐν ψεῦδος μέχρι τοῦ γελοίου.

Διεξέλθωμεν ἤδη δι' ὅλης τῆς δυνατῆς συντομίας τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γεγονότα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ὑπ' ὅψιν λαμβάνοντες ὀλίγους μόνον ἐκ τοῦ ὅλου τόπους. Τίς ὑπισχνεῖται τὴν διήγησιν τῶν παθημάτων τῶν Χριστιανῶν ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην τουρκικῶν πόλεων, ἔργον οὔσα καὶ χρόνου μακροῦ καὶ τόμων ὀλοκλήρων; Ἡ τίς ἡ ἀνάγκη ἔργου τόσῳ γενικοῦ,

ὅτε ὑπῆρξαν πανομοιότυπα πανταχοῦ τὰ κακὰ διὰ μικρῶν τινων διαφορῶν καὶ ἐξαιρέσεων, πᾶς τις δὲ ἐκ τοῦ μέρους λαμβάνει ἰδέαν πλήρη περὶ τοῦ ὅλου ;

Πᾶσα πόλις τουρκικὴ, κατοικουμένη ὁλοκλήρως ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ὑπὸ Ἑλλήνων, ὑπέκειτο πάντοτε μὲν ὑπὸ τὸ ὑποπτον ὄμμα τῆς ἐξουσίας, ἐκάστοτε δὲ ὑπὸ τὰς ἀχαλινώτους ὁρμὰς τοῦ ὄχλου. Παρὰ τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν καὶ τὸν τοιοῦτον ὄχλον προσετίθεντο ἐν τισι τόποις καὶ θεομανεῖς ὑπηρέται τοῦ μωχαμεθανισμοῦ, ζητοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ οὐρανοῦ τὸ αἶμα τῶν ἀθῶνων καὶ πᾶσαν ἐπιτρέποντες καὶ προκαλοῦντες κακουργίαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τούτων ὅλων πρόχειρον λαμβάνομεν παράδειγμα τὴν Σμύρνην.

Ἐπίσημος καὶ ἀρχαία πόλις, ὡς καὶ ἐπίνειον, τῆς Ἰωνίας ἐπὶ τοῦ Μέλητος ποταμοῦ, σχηματίζουσα δὲ τὸ τερπνότερον ἀμφιθέατρον ἐν τὸς τῆς ἐνδοτάτης γωνίας τοῦ ὀμωνύμου κόλπου, ἡ Σμύρνη κατωκεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπὸ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν χιλιάδων, τῶν πλείστων Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν ἐπωνομάζετο παρὰ τῶν Τούρκων «Γκιχοῦρ Ἰσμιρὶ» (Ἀπίστων Σμύρνη). Ἐν αὐτῇ ἔβλεπέ τις εὐρωπαϊκόν τινα πολιτισμὸν μεταξὺ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς Ἀνατολῆς· ὁ ψοῦτο δὲ ἑλληνικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σχολή, γαλακτοτροφοῦσα τὴν νεολαίαν τοῦ Πανελληνίου διὰ τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς πιστῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον εὐσεβείας. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ταύτης, φύσει καὶ ἤθει ὠραῖος, εὐημερῶν καὶ προαγόμενος διὰ τῆς ἐμπορίας, τῆς φιλεργίας καὶ πρὸ πάντων τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς καλῆς πίστεως, ἀνεδείκνυσεν αὐτὴν ὑπέροχον μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἀσίᾳ κοινωνιῶν. Ἰδοὺ οἱ κυριώτεροι λόγοι, δι' οὓς, ἅμα κηρύξαντος τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐπανάστασιν, ὑπέκειτο αὕτη, ἀκίνητος μὲν μένουσα, ἀλλὰ τὸ κάρφος οὖσα τοῦ τουρκισμοῦ, ὡς «πόλις ἀπίστων» ὡς χώρα πλουσίῳ ἐμπόρων, εἰς ὅλας τὰς τραγικωτέρας περιπετείας.

Ὁ τουρκικὸς ὄχλος ταύτης ὑπῆρχεν ἀπὸ τινων χρόνων ἀφωπλισμένος παρὰ τῆς ἐξουσίας ἕνεκα ἀταξιῶν μεγάλων, διαρκῶν καὶ ἀνοικονομήτων· ἀλλ' ἤδη, συνεπεία ἀδείας αὐτῆς τῆς ἐξουσίας περὶ τοῦ γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ὠπλίσθη καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς 23 μαρτίου αὐθαδέστερος, ἢ πρότερον, θηριωδέστερος πρὸ πάντων, καὶ ἐπιρρεπὴς ἐν γένει πρὸς πᾶν εἶδος ὀμότητος καὶ ἀθεμιτοουργίας. Ἦν δ' οὗτος ἐν ἄθροισμα ἐκ τῶν οὐσιωδῶς ἡμιαγρίων τῆς κάτω καὶ ἄνω Ἀσίας, οὐδὲν ἄλλο δυναμένων ἐν εἰρήνῃ, ἢ τὸν ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ ληστὴν τῶν

πόλεων, ἥ, ἐν ἐλλείψει τούτου, τὸν ἀχθοφόρον. Πρὸς μείζονα δ' ἀτυχίαν προσετέθη ἐπὶ τῆς δεινοτάτης ταύτης ἐποχῆς καὶ ἡ μάστιξ δύο δερβισῶν, ἀπόλυτον ἔχόντων τὴν πρόθεσιν, ἵνα μεταβάλωσι τὴν Σμύρνην ἀπὸ χώρας ἀπίστων εἰς χώραν πιστῶν. Ὁρμώμενοι οὗτοι ὑπὸ μόνου θρησκευτικοῦ μίσους, ἐπαρουσιάσθησαν ὡς ἀπεσταλμένοι δῆθεν παρὰ τοῦ προφήτου, καὶ περιφερόμενοι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ ἄλλα δημόσια μέρη, ἠρέθιζον διὰ παντὸς τρόπου τοὺς Τούρκους, ὅπως ἐξαλείψωσι τοὺς «γκικαὺρ Ἰσμιρλί» (ἀπίστους Σμυρναίους), ὡς ἐχθροὺς τῆς μωχαμεθανικῆς πίστεως καὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Πανταχοῦ μὲν οἱ βάρβαροι ἐνεπνέοντο ὑπὸ τοῦ μεγαλητέρου θρησκευτικοῦ μίσους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τῆς δῆθεν θεοπνεύστου ἀποστολῆς τῶν δύο αὐτῶν δερβισῶν ὑπῆρξε μοναδικὸν καὶ φρικωδέστατον. Εὐτυχῶς τινες τῶν προκριτωτέρων καὶ ἰσχυρωτέρων τῶν ἐν Σμύρνῃ κατοίκων Τούρκων, διότι εἶχον μεγάλα τὰ συμφέροντα αὐτῶν διὰ τῶν κατοίκων Ἑλλήνων, καὶ διότι, ἡμερώτεροι ὅπωςδῆποτε ὄντες, φρονίμως ἐσλέπτοντο ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐρημώσεως πόλεως τοιαύτης, οὐ μόνον αὐτοὶ ἀπέσχον πάσης ἐπιδοκιμασίας τοῦ φονικοῦ κηρύγματος τῶν δερβισῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κοινούς τοῦ ὄχλου, ὅλους γενιτσάρους, εἰς μόνην ἐμβλέποντας κυριώτερον τὴν λεηλασίαν ὑπὸ τὸ θρησκευτικὸν πρόσχημα, ἀπέτρεψαν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως καὶ μαιφονίας. Εὐτυχέστερον δὲ ὁ μουτεσελήμης τῆς πόλεως Μεχμέτ ἄγας, σύμφωνος εὑρεθεὶς πρὸς τὰς διαθέσεις αὐτὰς τῶν προκριτωτέρων, κατῴρθωσε, προτροπῇ τούτων, ὅπως ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν τοὺς δερβίσας διὰ τρόπου εὐσχήμου καὶ ἀφαιρέσῃ οὕτω τὴν ἀφορμὴν τοῦ σκανδάλου. Προσθετέον ὅμως, ὅτι πολλοὶ μὲν τῶν Σμυρναίων, καὶ μάλιστα οἱ γνωρίζοντες τὰ τῆς Ἑταιρίας, ἤρξαντο ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν ἀπὸ τῆς 28 μαρτίου, οὐδόλως κωλυούσης τῆς ἐξουσίας· τινὲς δὲ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἐθανάτωσαν αὐθαιρέτως εἰκοσιδύο Χριστιανούς τῇ 31 μαρτίου, καθ' ἣν διεδόθη ἡ πρώτη ψευδὴς φήμη παρὰ τινων φιλοτούρκων καὶ μισορθοδόξων περὶ κηρύξεως πολέμου ῥωσικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ σφαγὴ ἤδη ἤρξατο ἀπὸ τινος δυστυχοῦς ἀρτοποιοῦ, σκοπὸν κύριον ἔχουσα, ἵνα ἐμπνεύσῃ τὸν τρόμον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Σμύρνης καὶ προλάβῃ οὕτω ἐνδεχόμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα συνεπειᾶ τοῦ ῥωσικοῦ πολέμου. Τίς ὅμως πιστεύει, ὅτι τὴν περὶ πολέμου ῥωσικοῦ φήμην ὡς ἀληθὴ ὑπεστήριζεν ὁ ἐκεῖ ἀγγλικὸς πρόξενος, ἵνα μὴ διαφέρῃ τοῦ ἐν Πάτραις Φιλίππου Γρῆν, ἀδια-

φορῶν, ἂν ἐκινδύνευον ἐκ τούτου ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως; Τότε οἱ ἐν τῇ Σμύρνῃ ῥωσσικοὶ ὑπήκοοι, ἀνησυχοῦντες διὰ τὰς σπερμολογίας τῶν Λατινοσμουρναίων καὶ τουρκολατρῶν, καὶ βλέποντες κινδυνεύοντας ἑαυτοὺς διὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν Τούρκων, συνήχθησαν ἐν τῷ ῥωσσικῷ προξενίῳ, ζητοῦντες τὰ διαβατήρια αὐτῶν πρὸς ἀναχώρησιν· καθησύχασεν ὅμως αὐτοὺς πρὸς κχιρὸν ὁ πρόξενος Δεσταύνης, βεβαιώσας, ὅτι, εἰρηνευούσης τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, οὐδένα διατρέχουσι κίνδυνον οἱ ὑπήκοοι τῆς πρώτης ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς δευτέρας.

Ἄλλ' ἡ σφαγὴ τῶν εἰκοσιδύο Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἀπαρχὴ ἄλλης καὶ ἄλλων ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλητέρων καὶ ἄλλεπαλλήλων σφαγῶν. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου μαθόντες τῇ 6 ἀπριλίου οἱ Τοῦρκοι, ἐχαιρέτησαν διὰ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ σφαγῆς τριπλασίων Ἑλλήνων καὶ διὰ τῆς ἀπειλῆς γενικῆς σφαγῆς. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ βάρβαροι περιήρχοντο τὴν πόλιν, ἐπιδεικνύμενοι γυμνὰς τὰς αἵματος ταγεῖς μαχαίρας αὐτῶν καὶ τὰ ξίφη. Ὁ ῥωσσικὸς πρόξενος ἠναγκάσθη τότε, ἵνα δίδῃ τὰ διαβατήρια εἰς τοὺς θέλοντας. Μεθ' ἡμέρας δὲ τρεῖς, ἢ τῇ 10 ἀπριλίου, ἱκανοποίησαν διὰ πολυπληθεστέρων φόνων μίαν εἰδησιν Ἰσραηλιτῶν τινων, ἐλθόντων ἐκ τοῦ Τσεσμε καὶ κοινολογησάντων, ὅτι οἱ Ἕλληνες καίουσιν, ἀλείφοντες διὰ ῥητίνης, ὅσους ἂν συλλάβωσι κατὰ θάλασσαν Τούρκους, ἐν ᾧ χρόνῳ μόλις ὑπῆρχον κεινημέναι αἱ νῆσοι τῶν Πετσῶν καὶ Ψαρῶν. Οὐδεὶς ἐδυσώπει καὶ ἤδη λόγος τοὺς βαρβάρους, διότι ἐπεζήτουν ἀφορμὰς φόνων καὶ διαρπαγῆς. Τοσχύτη δ' ἐγένετο ἡ ταραχὴ ἐκ τῶν νέων αὐτῶν καὶ αἰφνιδίων φόνων, καὶ τοσχύτη ἐγεννήθη ἡ ἀπελπισία ὡς ἐκ τῆς ἐπικειμένης γενικῆς σφαγῆς, ὥστε καὶ μητέρες τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ τέκνα τὰς μητέρας αὐτῶν ἐλησμόνησαν, ζητήσαντα σωτηρίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σμύρνης. Ἐκεῖ ἄνδρες κάτωχροι, ἐκεῖ ὠρθωμένον τριχῶν γυναῖκες μετὰ νηπίων, ἐκεῖ νέαι ἀνυπόδητοι, πάλλουσαι καὶ ἀσθμαίνουσαι, τῶν βαρβάρων βοηδρομούντων μετὰ γυμνῶν μαχαιρῶν, ἐρρίπτοντο ἐν τῇ θαλάσῃ, ἵνα σωθῶσι τῆς σφαγῆς ἢ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ, εἰ μὴ προέφθανον εἰς τὰ πλοῖα. Τότε καὶ γυναῖκες, ἔγκυοι τυχοῦσαι, ἀπέβαλον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁδῶν· αἱ δὲ ἄγριαι φωναὶ τῶν βαρβάρων διωκόντων, καὶ αἱ θρηνώδεις τῶν διωκομένων ἐπλήρουν τὸν ὁρίζοντα.

Ἡ τοιαύτη τῶν Τούρκων ὁμότης ἐφηρμόττετο ἀδιακρίτως καὶ

κατὰ τῶν ὑπηκόων ξένων δυνάμεων, ἐκείνων μάλιστα, δι' ὧν ὑπεστηρίχθη πάντοτε ἡ ὑπαρξίς καὶ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ἐναντίον παντὸς ὀρθοῦ λόγου καὶ καλῶς ἐννοουμένου πολιτικοῦ συμφέροντος. Τῇ 14 ἀπριλίου φονεύονται παρ' αὐτῶν δύο Ἴόνιοι, σιωπῶσης τῆς προστατίδος τούτων δυνάμεως· ἐξ δὲ ὑπήκοοι αὐστριακοὶ ἀλιεύοντες συλλαμβάνονται, ὡς μέλλοντες δῆθεν ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν, καὶ οἱ μὲν τρεῖς φυλακίζονται, οἱ δὲ τρεῖς φονεύονται, προχωρησάσης τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ αὐστριακοῦ προξένου μέχρι λόγων.

Ὁ αὐτόθι γενικὸς πρόξενος Δεστούνης, ἵνα προλάβῃ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς σκληρὰς συνεπειὰς τῶν διαδιδομένων ἐκάστοτε ψευδῶν ἀγγελιῶν περὶ κηρύξεως ῥωσικοῦ πολέμου, ἤτοι περὶ ἐπιμαχίας τῶν Ῥώσων καὶ ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων, ἐκοινοποίησε τῇ 18 ἀπριλίου πρὸς τὸν μουτεσελήμην μεταπεφερασμένην τουρκιστὶ τὴν διαταγὴν, δι' ἧς ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτοῦ ἀπηγόρευε πᾶσαν τῶν ὑπηκόων Ῥώσων συνδρομὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐβεβαίωσεν τὴν ὑφισταμένην εἰρήνην καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. Ἀλλ' ὥς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ ἐναντίον τῶν Ῥώσων τὰ αὐτὰ οἱ Τούρκοι ἔπνεον ῥιζικὰ μίσση, τὰς αὐτὰς εἶχον πολιτικὰς ὑπονοίας, τὴν αὐτὴν ἔσωζον ἀκχτάσθεστον ἀπέχθειαν· διὰ δὲ ταῦτα ἐκοπίαζε μάτην ἡ ῥωσικὴ διπλωματία. Μεθ' ἡμέρας δὲ δύο καὶ ὁ Δεστούνης καὶ οἱ τῶν ἄλλων δυνάμεων πρόξενοι, ἐξηγηθέντες ὁμοῦ μετὰ τοῦ μολλᾶ καὶ τῶν ἀγάδων Τούρκων, ἀπήτησαν ἐγγράφως τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἰδίων ὑπηκόων. Τότε καὶ μολλᾶς καὶ ἀγάδες ἐδέχθησαν μὲν, ἵνα διορίσωσιν ἐκτάκτους φρουρὰς διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν τούτων· ἀνταπήτησαν ὅμως παρὰ τῶν προξένων, ἵνα κωλύσωσιν ἐπὶ δέκα ἡμέρας τὸν ἐκπλοὺν τῶν πλοίων, καὶ παραδίδωσιν αὐτοῖς τοὺς προσφεύγοντας εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰ προξενεῖα ῥαγιάδας, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς πλοίοις ὅπλα καὶ τροφὰς, τὰ λογιζόμενα πλείω τῶν ἀναγκαίων. Ὁ πρόξενος τῆς Ῥωσσίας Πίζαρης ἐνέκρινεν ὅλα τὰ προβλήματα ταῦτα τῶν Τούρκων, ὡς ὀρθὰ καὶ δίκαια· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, οἱ μὲν ἐκ συναισθήσεως, οἱ δὲ αἰσχυρόμενοι τέλος πάντων, παρετήρησαν ὡς ἔργον ἀπάνθρωπον τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων. Ἀλλ' ὅ,τι ἔκαμε τολμηροὺς τότε καὶ τὸν μολλᾶν καὶ τοὺς προκρίτους τῶν Τούρκων, ἦτο ὁ τρόπος τοῦ διερμηνέως τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου, Καραμπέτου τὸ ὄνομα καὶ Ἀρμενίου τὸ γένος. Ἀρξάμενος οὗτος τοῦ λόγου ὡς ἐκ προσώπου ὁ-

λων τῶν προξένων, αὐτῇ πρώτῃ ἐχρήσατο τῇ τραπεζωτικῇ καὶ δουλικῇ φράσει. : «*Κόροσος ντοσλαρινιζ ἐτεῦρεξέ σουρεκετὴν γκαλν-τιλέρ*» καὶ ἐφεξῆς· ἦτοι, «Οἱ φίλοι ὑμῶν πρόξενοι ἦλθον προσκυνοῦντες τὰ κράσπεδα ὑμῶν». Ὡ ποταπότης! καὶ αὕτη, ὅτε ἡ χριστιανωσύνη ἐν μέρει ἐσφαγιάζετο ἀνεξέλεγκτος, καὶ ἐν γένει ὑβρίζετο δωρεάν.

Μετ' οὐ πολὺ συνέρρευσαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς πόλεως ἐκ τῶν πέριξ καὶ τῶν ἔνδον τῆς Ἀσίας πολυάριθμοι Τοῦρκοι μέχρι τῶν ἐξακισχιλίων, ἄλλοι μὲν λόγῳ προφυλάξεως τοῦ τόπου ἀπὸ ἐνδεχομένου ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἄλλοι δὲ προσδιωρισμένοι, ἵνα μεταβιβάσθωσι, χρείας καλούσης, εἰς μέρη ἐπαναστάντα. Ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν ἦτο ὁ Χασάν πασσᾶς τῆς Καισαρείας, κυρίως μὲν διορισθεὶς κατὰ πρῶτον, ἵνα μεταβῇ ὡς μουχαφίζης καὶ ἐνισχύσῃ τὴν Ναυπλίαν τῆς Πελοποννήσου, μετέπειτα δὲ φοβηθεὶς τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰσακουσθεὶς μετὰ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχῶν τοῦ μολλᾶ καὶ μπᾶς-ἀγιάνου, ἐπεφορτίσθη, κατ' αἵτησιν αὐτῶν πρὸς τὸν σουλτάνον, τὴν ἀσφάλειαν καὶ διοίκησιν τῆς Σμύρνης. Καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ μολλᾶς καὶ μπᾶς-ἀγιάνης μεγάλην ὁμολογουμένως προσήνεγκον ὑπηρεσίαν τῇ Ἑλλάδι, ὅτε ὁ κίνδυνος τῶν Τούρκων ὑπῆρχεν οὐχὶ ἐν τῇ Σμύρνῃ, ἀλλ' ἐν τῇ Ναυπλίᾳ. Ὁ Χασάν πασσᾶς οὗτος ὅσω εἶχε μέγαν τὸν μύστακα, τόσω μικρὸν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τοῦτο ἐδιοικεῖτο κυρίως παρὰ τοῦ κεῖχχιᾶ βεγῆ αὐτοῦ Χαφῆζ Μεχεμετ, ἀνδρὸς πολλοῦ πνεύματος καὶ ἱκανότητος. Ἐκινήθη ἀληθῶς ἐν μέρος τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ἀλλ' ὁ πόλεμος εἶχε χαρακτηῖρα γενικὸν ἐν ὅλῃ τῇ τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ, ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες καὶ ἐν γένει ὀρθόδοξοι. Ὡς δὲ οἱ Ἕλληνες κατεδίωκον πάντα Τοῦρκον παντὸς τόπου ὡς κοινὸν ἐχθρὸν, οὕτω καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν πάντα Ἕλληνα ὀρθόδοξον παντὸς τόπου ὡς ἐπαναστάτην πνεύματι, καίτοι μὴ ἐπαναστάτην πράγματι. Διὰ τοῦτο ἡ ὅλη τουρκικὴ ἐπικράτεια μετεσχηματίσθη εἰς στρατόπεδον γενικὸν, τὸ μὲν πολεμοῦν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀντιπολεμούμενον, τὸ δὲ προλαμβάνον τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐκ μονομερείας ἐπιτιθέμενον.

Τοῦ στρατοῦ ἡ τροφή ἐπεβάλλετο πάντοτε παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας εἰς βᾶρος τῶν κατόικων, διότι οὐδεμίᾳ παρ' αὐτῇ οὔτε στρατιωτικῇ, οὔτε οἰκονομικῇ τάξιν ὑπῆρχε. Ἐπὶ ἐκτάκτων μόνων περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν προεμνηθεύοντο οἱ στρατοὶ ταύτης τὰ ἀναγκαῖα

ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ καὶ τότε διὰ πολλῆς βραδύ-
τητος καὶ ἐλλείψεων ἔνεκα τοῦ γινομένου σφετερισμοῦ παρὰ τε τῶν
ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων τὰς προμηθείας. Εἰς τὴν τοιαύ-
την τακτικὴν τῶν Τούρκων ὠφείλετο πολλάκις ἡ ἀτυχία αὐτῶν, διό-
τι ἡ στέρησις, τοῦ τόπου διασκορπιζομένου καὶ ἐρημουμένου, ἢ ἡ κα-
τάχρησις, τῶν φροντιστῶν κλεπτόντων καὶ τῶν ἀρχηγῶν λαμβανόντων
πενταπλᾶς καὶ δεκαπλᾶς μερίδας, ἀνθ' ὧσων εἶχον στρα-
τιωτῶν, εἰς τὸ αὐτὸ ἔφερον σημεῖον τῆς ἀπορίας, τῆς πείνης καὶ τῆς
διαλύσεως.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἔξω τῆς Σμύρνης στρατεύματος, κα-
ταλύων ἐν τῇ πόλει, ἐφορολόγει τοὺς κατοίκους λόγῳ τῆς προμη-
θείας τροφῶν, καὶ τὰ πάντα σφετεριζόμενος ἄφινεν ἀπρομήθευτον τὸν
στρατὸν αὐτοῦ. Κορυφωθέντος οὕτω τοῦ κακοῦ, ὁ στρατὸς περιεχύθη
εἰς τὰ πέριξ χωρία πρὸς εὔρεσιν ἄρτου· ἐπὶ τέλους δὲ, ἀπειθῶν εἰς
τὰς ἀνωτέρας διαταγὰς καὶ, ὀρθότερον, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα
τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν πόλιν, διήρπαξε τὰ ὀψοπω-
λεῖα καὶ τροφοπωλεῖα, εἰς πᾶσαν ἐξετράπη ἀταξίαν, ἐφόνευσε δύο
Ἑλληνας καὶ γενικὴν ἠπέιλησε τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως. Αὐτῆς
ἡ μεγάλη ἀγορὰ καὶ αἱ πολυάνθρωποι ὁδοὶ ἐγένοντο ἐν ἀκαρεῖ ἔρη-
μοι, ὅτε οἱ κάτοικοι, ὡς ἐκτεθειμένοι εἰς κίνδυνον προφανῆ, οἱ μὲν
κατεκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν διὰ τὸν φόβον, οἱ δὲ κατέφευ-
γον, ὅπου ἠδύναντο, σωτηρίας ἔνεκεν.

Τίς ἔδιδε τούτοις σωτηρίας ἐλπίδα, ὅταν ἡ ἐλαχίστη ἐζητεῖτο ἀ-
φορμὴ, ἐκ προθέσεως ἢ ἐκ περιστάσεως οἰασδήτινος, πρὸς τὴν γενι-
κὴν σφαγὴν καὶ διαρπαγὴν τῆς πόλεως; Τίς ἦτο ἀρμόδιος ἥδη, ἵνα
ὑποχρεώσῃ ἢ τὴν ἀποχώρησιν ἢ τὴν δυνατὴν εὐταξίαν τοῦ στρατοῦ
αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν γενιτσάρων τῆς Σμύρνης; Καὶ ἰδοὺ εἰς
Τοῦρκος πυροβολῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, προσβάλλει ἕτερον Τοῦρκον Κρητὰ
καὶ καταθέτει ἐξεταζόμενος, ὅτι ὁ πυροβολισμὸς προῆλθεν ἐξ ἑλλη-
νικῆς οἰκίας· αὕτη δὲ ἡ κατάθεσις ἐνὸς ἤρκεσεν, ὅπως ἐπιτεθῶσιν ὅ-
λοι οἱ βάρβαροι κατὰ τῆς συνοικίας ἐκείνης, διεκδικούμενοι δῆθεν τὸ
τόλμημα τοῦ ῥαγιᾶ καὶ τὸ πάθημα τοῦ Τούρκου Κρητός· ἐγύμνω-
σαν λοιπὸν, ἔσφαξαν ἐπὶ τρεῖς ὥρας πολλοὺς, καὶ μόλις διὰ τοῦ δι-
οικητοῦ τῆς πόλεως, ἐξεληθόντος μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ, ἐκό-
πασαν ἀποσυρθέντες ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ, μόλις παρελθούσης καὶ ταύτης
τῆς περιόδου τῆς φρίκης, ἰδοὺ νέκτις καὶ πάλιν φήμη ψευδὴς πε-

ρὶ κηρύξεως ῥωστικοῦ πολέμου, διασπαρεῖσα βεβαίως ἀπὸ σκοποῦ, ἀνενέωσε τὴν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ βαρβάρου στρατοῦ, καὶ τὴν πόλιν ἄπασαν εἰς νέους τρόμους καὶ εἰς κινδύνους ἔβριψε, σκληροτέρους τῶν προτέρων καὶ γενικωτέρους. Ἐπειδὴ δ' ἦτο ὁ λόγος περὶ Ῥώσσω, εἰς τὴν γενικὴν παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐκλαμβανομένων κατηγορίαν τῶν «Φρέγκ γκιαοῦρ», διὰ τοῦτο καὶ οἱ διαφόρων δογματῶν καὶ ἐθνικοτήτων δυτικοὶ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως, κάτοικοι καὶ πάροικοι, ὡς Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Ὀλλανδοὶ καὶ Ἰταλοὶ, διεκινδύνευον ἐξίσου μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Δι' ἄλλων δὲ λόγων οὐκ ἐπεβαρύνετο ἡ κατάστασις μόνων τῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων, ὡς ὁμοθρήσκων τοῖς Ῥώσσοις, ἀλλὰ συνυπέφερον καὶ οἱ μὴ ὑπῆκοι δυτικοὶ, ὡς Χριστιανοὶ, ὅτε παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐθεωρεῖτο κυρίως ἐπίβουλος καὶ ἐχθρὸς τοῦ μωχαμεθανισμοῦ πᾶς Χριστιανός. Ἀληθῶς οἱ αὐτόθι πρόξενοι, ὁ τῆς Γαλλίας Δαβίδ, ὁ τῆς Ἀγγλίας Βερῆς, ὁ τῆς Ῥωσσίας Δεστούνης, ὁ τῆς Πρωσσίας Πίζαρης, ὁ τῶν Κάτω Χωρῶν Χοζεπιέδης, ὁ τῆς Ἰσπανίας Κρέους, ὁ τῆς Δανίας Βίλκινσων, ὁ τῆς Νεαπόλεως Φραγκέσκης καὶ ὁ τῆς Σουηδίας, καίτοι μὴ πιστοὶ εἰς ἑαυτοὺς οἱ πλείους καὶ ἐλεεινῶς πολιτευόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐζήτησαν πρὶν καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Χασὰν πασσᾶ ὑποσχέσεις παχείας περὶ τάξεως καὶ ἀσφαλείας· οὐδεμία ὅμως τῶν ὑποσχέσεων τούτου ἐπραγματοποιήθη, δι' ὃν λόγον ἔπειτα ἀνηνέχθησαν καὶ ἐγγράφως (α), ζητοῦντες ἀσφάλειαν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν προστατευομένων παρ' ἑαυτῶν, διακρίνοντες ὡς τιμωρητέους μόνους τοὺς ἐνόχους καὶ οὐχὶ τοὺς ἀθώους, καὶ ἀπειλοῦντες τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων μέσων, ἐὰν μὴ περιορισθῇ ἡ ἀταξία καὶ παύσωσιν αἱ ὕβρεις καὶ οἱ κίνδυνοι. Ἦδη, εἰ καὶ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐγνώριζεν, ὡς προείπομεν, τὴν διαταγὴν τοῦ Στρωγανῶφ, διαλαμβάνουσαν τὴν αὐστηρὰν οὐδετερότητα τῶν Ῥώσσω ὑπηκόων, ἐμπόρων καὶ πλοιάρχων, ὡς πρὸς τοὺς ἐπαναστάντας Ἑλληνας· ἤδη, λέγομεν, οὐ μόνον οἱ ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν ἐθνικότητα διατελοῦντες προσέφευγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰ ἄλλα προξενεῖα, ὅπως ἀσφαλισθῶσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ῥῶσσος πρόξενος ἠπειλήθη, ἀποσυρθεὶς μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον, ὅπου δισχίλιαι ψυχαὶ Ἑλλήνων Συμυρναίων πᾶσαν εὖρον ἀσφάλειαν διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ προξένου Δαβίδ. Αἰσθήματα τόσῳ γενναῖα καὶ ἀληθῶς εὐγενῆ ἀξιοῦνται τῶν μεγαλητέρων ἐπαίνων καὶ τῆς βαθυτέρας εὐγνωμοσύνης τῶν

ἤλπιζον τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ τὴν δύναμιν τῶν κατὰ θείαν εὐδοκίαν εὐρεθέντων ἐκεῖ γαλλικῶν πλοίων. Αὐτὰ μόνον ἐνέπνεον τοῖς βαρβάροις φόβον τινὰ μέχρι τινός· αὐτῶν οἱ ἀξιωματικοὶ δυσπαραδειγματίστον ἔδειξαν ἐτοιμότητα κατὰ τὴν τρομερὰν ταύτην ὥραν, σώσαντες πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν.

Τέλος ἐγένετο δεκτὴ ἐξ ἀνάγκης καὶ δευτέρα ἔρευνα τοῦ πλοίου. Πρὸς τοῦτο διώρισαν ἀνὰ ἓνα ὁ πασσᾶς, ὁ μουτεσελήμης καὶ ὁ τελώνης, καὶ δύο ὠνόμασεν ὁ ὄχλος. Οἱ πέντε οὗτοι ἀπῆλθον εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τοῦ διερμηνέως Παπαβρῆγοπούλου, καὶ, μεθ' ὅσων ἐνήργησαν ἔρευναν ἀκριβεστέραν, ὑπενόησαν μόνον τινὰς ὡς βραγιάδας· ἀλλὰ, πεισθέντες καὶ αὖθις παρὰ τοῦ Παπαβρῆγοπούλου περὶ τοῦ ἐναντίου, ἐβεβαίωσαν ἐπιστρέψαντες, ὅτι οὐδένα εὗρον βραγιάν, οὐδὲν ποσὸν πυρίτιδος καὶ ὅπλων πλέον τοῦ ἀναγκαιοῦντος ποσοῦ διὰ πᾶν ἐμπορικὸν πλοῖον. Τότε δὲ ἀγριώτερος γενόμενος ὁ ἑνοπλος ὄχλος τῶν Τούρκων ἤρξατο ὑβρίζειν, ἀπειλεῖν καὶ κραυγάζειν, ὅτι καὶ ἀρχαὶ καὶ ἀπεσταλμένοι ψεύδονται, ὡς δεδωροδοκημένοι παρὰ τούτου τοῦ «Μοσκὸβ-γκιαοῦρ» (δεικνύοντες τὸν Παπαβρῆγόπουλον)· ὥρμησε μάλιστα, ἵνα ἀποκτείνῃ αὐτοὺς, μόλις σωθέντας, δύο πληρωθέντων, καὶ ἐπανάλαβεν ἐπιμόνως προτείνων τρίτην ἔρευναν τοῦ πλοίου διὰ προσώπων τῆς ἰδίας καὶ μόνης ἐκλογῆς αὐτοῦ καὶ ἐμπιστοσύνης.

Ὁ Παπαβρῆγόπουλος ἀντέστη εἰπὼν, πρὸς τὸν πασσᾶν μὲν, ὅτι ἔπραξεν ὑπὲρ τὸ καθῆκον αὐτοῦ ἄχρι τοῦδε, καὶ οὐδὲν ἕτερον δύναται ἐφεξῆς ἄνευ βῆτης συγκαταθέσεως τοῦ προξένου· πρὸς τοὺς ἀγιάδας δὲ, ὅτι, ὡς φρόνιμοι πάντοτε ἄνθρωποι, ὀφείλουσι καὶ ἤδη, ἵνα μὴ πιστεύωσιν εἰς τὰς διαβολὰς ἀνθρώπων, ἐπιθυμούντων τὴν μεταξὺ τῶν δύο «δεβλετίων» τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διαίρεσιν καὶ ἐχθροπάθειαν. Ἀλλὰ τότε ἐκραύγασεν ὁ ὄχλος: «Τί περιμένομεν ἔτι τὸν Μόσκοβον; Ἡ δέχεται καὶ τρίτην ἔρευναν, μεθ' ὧν ἡμεῖς θέλομεν προσώπων, ἢ καὶ αὐτὸν κατακρεουργοῦμεν, καὶ τὸ προξενεῖον καὶ τὸ πλοῖον πυρπολοῦμεν!» Οὕτω παρεδέχθη πρὸς ἀποφυγὴν συνεπειῶν ἄλλων καὶ τρίτη ἔρευνα· ὁ ὄχλος ὠνόμασε δύο τοὺς μᾶλλον κακούργους ὀχλοκράτας, ἐξ ὧν ὁ εἰς Ἀλγερίνιος ἦν ὁ Παπαβρῆγόπουλος συμπαρέλαβε καὶ τὸν σερδάρην τοῦ πασσᾶ, ὡς ἔνα τῶν μᾶλλον εἰσκακουμένων παρὰ τοῖς ἀτάκτοις, καὶ μετὰ πολυλοῦ κινδύνου ἀπερχόμενος μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, νῆχαρίσκει τῷ Θεῷ, ὅτι τοιοῦτοι ἄνθρωποι τίμιοι, ἀγαθοὶ καὶ εἰδήμονες τῶν τῆς

θαλάσσης ἐνεργήσουσι τὴν ἔρευναν. Τέλος δὲ πάντων κατώρθωσεν, ὅπως καὶ οὗτοι μαρτυρήσωσι τὰ αὐτὰ, ὡς καὶ οἱ πρότεροι, διαλυθῶσι δὲ οἱ ὀχλαγωγοὶ μετὰ δυσαρεσκείας καὶ δοθῇ ἡ ἄδεια τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πλοίου.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν «πλοῖα καὶ δίκτυα». Οἱ ἄτακτοι, ἀπελθόντες εἰς τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους, ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς ἀπαιτοῦντες ἀναπόφευκτον τὴν κράτησιν τοῦ πλοίου διὰ τοὺς ἰδίους λόγους. Ὁ μολλᾶς καὶ ἀγιάνμπασης ἀπεκρίθησαν, ὅτι, ὃ μὲν ὡς δικαστὴς, ὃ δὲ ὡς ἀρχὴ τῆς ξηρᾶς, οὐδεμίαν ἀρμοδιότητα ἔχουσιν ἐπὶ τῶν τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὑβρίσθησαν αὐθαδῶς, ὡς ἡνωμένοι δῆθεν μετὰ τῶν ἀπίστων, καὶ ἠπειλήθησαν δεινῶς, ὡς γεννησόμενοι παρὰ νάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ οἰκίαι αὐτῶν. Οὕτω καταβεβιασμένοι ἀπέστειλαν περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ φρούριον ἓνα «μουρσελέ» (κλῆσιν), δι' οὗ ἐκωλύθη καὶ ἐκ νέου τὸ βωσικὸν πλοῖον.

Τὰ πράγματα ὁμως σοβαρώτεραν ἤδη ἔλαβον μορφήν, διότι οἱ γενίτσαροι ἐδείχθησαν πνέοντες ἐκδικήσεις ἰδίας ὑπὸ προφάσεις ἄλλας. Ὁ μολλᾶς καὶ ἀγιάνμπασης συνελήφθησαν παρ' αὐτῶν ὁ πασσᾶς καὶ ὁ μουτεσελήμης ἐκλείσθησαν ἔνεκα τοῦ φόβου αὐτῶν ὁ τε λώνης διωχθεὶς, μόλις διεσώθη εἰς Μελεμένην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ὁ Πικπαῤῥηγόπουλος εἰδοποιήθη κρύφα παρὰ τοῦ μπᾶς-ναίπη, φίλου αὐτοῦ, ἵνα φύγῃ τὸ ταχύτερον καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Δεστούνης, διότι ἀπειλεῖται ἡ καταπάτησις τοῦ προξενείου καὶ βέβαιος αὐτῶν ὁ κίνδυνος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβεν αὐτοὺς, μόλις κατορθώσαντας ἐν τῷ μέσῳ τῶν πυροβολισμῶν τὴν προσφυγὴν ἑαυτῶν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχείων. Ἡ ἀνθρωποκτονία κατὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἠκολούθει ἀδιακρίτως παρὰ τῶν «ζορμπάδων»· καὶ αἱ ἡμέραι αὗται, φορικωδέστεραι ὅλων τῶν προτέρων, ἀνεμίμνησκον τὸ ἐπὶ τοῦ 1797 μεγάλον λεγόμενον «*ρέμπελιδ*» τῆς Σμύρνης, καθ' ἃ ἐκ μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐθυσιάσθησαν μέχρι τῶν χιλίων πεντακοσίων, ἐπὶ ὥρας δὲ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἐφλέγετο ἡ πόλις, ἀποτεφρωθεῖσα ὑπὲρ τὸ ἥμισυ μέρος. Τίνες δὲ ἦσαν οἱ γενίτσαροι, ἢ μᾶλλον τίνες ἐσχημάτιζον ὥσεπιπολὺ τὸ σῶμα τῶν «ζορμπάδων», τῆς μισαιφόνου ταύτης ἀχαλινώτου καὶ παντοκράτορος ὀχλαγωγίας; Σωρευθέντα πολλαχόθεν «*ταγκαλάκια καὶ ζεϊμπέκια*», ἀχθοφόροι, φυγόπονοι καὶ ἀργόβιοι τῆς πόλεως, Ἀλγερίνιοι γαῦται, Κρήτες Τούρκοι καὶ τοιοῦτοι, ὑπερβαίνοντες καὶ αὐτῆς τῆς

κακουργίας τὴν ἀποτρόπαιον εἰκόνα. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κύριοι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ.

Ὁ Δεστούνης, ζητηθεὶς παρὰ τοῦ πασσᾶ ἐπαναληπτικῶς τε καὶ ἐπιμόνως, ἀπέβρουψε τὴν ἀπαίτησιν καὶ τετάρτης ἐρεύνης, λέγων, ὅτι ἀννέχθη ἐπὶ τῶν γενομένων πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν αὐτοῦ, καὶ περιμένει διαταγὰς νέας. Ὁ πασσᾶς, ἐν πλήρει ἀμηχανίᾳ ὧν περὶ τῆς ἐπινόδου οἰασδότηνος τάξεως, ὥς καὶ περὶ τοῦ κινδύνου, εἰς θν περιῆλθον καὶ ὁ μολλᾶς καὶ οἱ λοιποὶ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰδιος, ἐθεώρει τὴν θυσίαν τῶν ὀλίγων τοῦ πλοίου μόνον μέσον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πολλῶν τῆς πόλεως· ὁ Δεστούνης ὁμῶς πάσης ἐστερεῖτο ἐλπίδος ἀγαθῆς περὶ τούτων καὶ περὶ ἐκείνων, καὶ ἴδιον ἔτι εἶχε καθῆκον ὑπὲρ τῆς σημαίας. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον, κυκλωθὲν ἤδη ὑπὸ πλήθους ἀκατίων, πληρουμένων ὑπὸ τῶν θρασυτέρων ἐνόπλων «*αἰορημάτων*», ἐκινδύνευεν ὑπάρχον μετὰ αὐτῶν καὶ τοῦ φρουρίου· διὰ τρόπου δὲ ἐπιτηδείου, διαταγὴν παρὰ τοῦ Δεστούνου, ἦρε τὰ ἱστία ἐκείθεν, καὶ εἰς τὸν λιμένα εἰσέπλευσε συνοδευόμενον παρὰ τῶν ἀκατίων τῶν ὀχλαγωγῶν, βεβαίαν ἤδη ἐχόντων τὴν παρὰ τῷ τελωνεῖῳ ἀγκυροβόλησιν τούτου, ὥς ἤθελον· ἀλλ' αἴφνης ἡγκυροβόλησεν αὐτὸ μετὰ τοῦ γαλλικοῦ μονοκρότου καὶ ἐνὸς πάρωνος ἀγγλικοῦ, τεθὲν οὕτω ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν δύο σημαιῶν τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς· αὐθωρεὶ δὲ ὁ μὲν Δεστούνης ἀπέστειλε τὸν Νικόλαον Καλλέργην, βοηθὸν τότε παρὰ τῷ γραφεῖ τοῦ προξενείου, πρὸς τὸν Ἀγγλον πλοίαρχον τοῦ πάρωνος, ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ τῆς βωσσικῆς σημαίας· οὗτος δὲ σοβαρῶς τῷ τρώπῳ καὶ διὰ δύο λέξεων ἀπεκρίθη «*Πάνυ καλῶς*». Νηνεμίας δὲ οὐσης καὶ ἀπειλουμένης τῆς ἐφόδου τῶν ὀχλαγωγῶν κατὰ τοῦ πλοίου, πάντοτε εἶχεν ὁ πλοίαρχος τούτου ἔτοιμα τὰ ἐξ τηλεβόλα αὐτοῦ καὶ ἀναμμένας τὰς θρυαλλίδας.

Τότε δὴ τότε οἱ ὀχλαγωγοί, ὑποκρινόμενοι μὲν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν ἐλπίδων αὐτῶν περὶ τοῦ βωσσικοῦ πλοίου, κυρίως δὲ βλέποντες ἀρμοδίαν τὴν ὥραν καὶ τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἰδίων σκοπῶν, οὓς εἶχον μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χασάν πασσᾶ, ὥρμησαν ἐμμανεῖς κατὰ τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση καὶ μεληδὸν τούτους κατέκοψαν, ὥς καὶ τοῦ μολλᾶ τὸν μπᾶς-ναῖπην. Διήρπασαν δὲ τὸ τελωνεῖον, καὶ δραμόντες εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἔσφαττον τοὺς τυχόντας, κατεπάτουν τῆς οἰκίας καὶ ἐθανάτωνον ἐν

αὐταῖς ἄνδρας, γυναῖκας καὶ βρέφη. Πολλῶν οἰκογενειῶν ὅλα τὰ μέλη ἀπεθερίσθησαν τότε, ὡς παρὰ τινος πανώλους νόσου, καὶ μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας, ἀνοιγομένων τῶν οἰκιῶν ἕνεκα τῆς ἀποφερομένης μεγάλης δυσωδίας, εὗρισκοντο ἀνὰ δέκα καὶ δεκαπέντε σώματα κατεκρεουργημένα. Ὁ μουτεσελήμης τότε κεκλεισμένος, ὡς εἴπομεν, ἀνήρτησεν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ 31 «ὄρτᾱ» κρυγάζων ἔντρομος, ὅτι καὶ αὐτὸς, γενίτσαρος ὢν, ἀνήκει εἰς τὸ μέρος τῶν ὀχλαγωγῶν γενιτσάρων. Οὕτως ἐσώθη.

Ὁ θάνατος τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ἦτο προμεμελετημένος παρὰ τῶν γενιτσάρων ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὅτε κατέβη ὁ Χασάν πασσᾶς εἰς τὴν Σμύρνην, πρῶτοι οἱ δύο οὗτοι ἐνήργησαν δι' αἰτήσεως πρὸς τὸν σουλτάνον, ἵνα διορισθῇ αὐτὸς ὡς ἀνώτερος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πόλεως, καθ' ἃ προείπομεν. Τούτου γενομένου, ἀφηρέθησαν συνεπῶς παρὰ τῶν γενιτσάρων τὰ φυλακεῖα (κουλούκια), ἀντικαταστάντα ὑπὸ στρατιωτῶν τοῦ Χασάν πασσᾶ. Ἐκτοτε δ' οἱ γενίτσαροι καὶ λόγῳ στρατιωτικῆς φιλοτιμίας, ὡς προτιμηθέντων ἄλλων, καὶ λόγῳ χρηματικῆς ὠφελείας, ὡς στερηθέντες εἴκοσι κατὰ μῆνα χιλιάδων γροσίων, ἃς ἐλάμβανον ὡς φύλακες, ἔπνεον κατὰ τοῦ μολλᾶ καὶ ἀγιάνμπαση ἐκδίκησιν μέχρι θανάτου, ἣν καὶ ἐξετέλεσαν ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ (Γκιουζέλ-χισᾶρ), διότι καὶ ἐκεῖ οἱ πανίσχυροι γενίτσαροι ἐθανάτωσαν τὸν τε μολλᾶν καὶ ἀγιάννην. Ὅπως καθησυχᾶσθαι δ' ἐν μέρει αὐτοὺς ὁ Χασάν πασσᾶς, πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τότε δύο «κουλούκια» εἰς τοὺς «γιρ-μυμπῖρ καὶ ὀτουζμπῖρ ὄρτασι» (21 καὶ 31 ὄρτάδας), ὡς τοὺς πολυπληθεστέρους καὶ ἰσχυρωτέρους, διότι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς καὶ ἐν Σμύρνῃ, περιελάμβανον ὅλους τοὺς ἀχθοφόρους, ὅλους τοὺς μᾶλλον βαρβάρους καὶ σκληροὺς, ὅλους τοὺς μᾶλλον ἀπληπισμένους καὶ ἀνδρείους.

Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν γενιτσάρων ἐξετάθη καὶ κατὰ τῶν προξενείων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας. Κινηθέντες κατὰ τοῦ πρώτου, ὅπως θανατώσωσι καὶ πρόξενον καὶ λοιποὺς, οὐδένα εὗρον τούτων· καὶ φιλοδωρηθέντες, δι' ὃν ἔλαβον κόπον, οἱ πρώτιστοι αὐτῶν παρὰ τῶν Τούρκων κλητῆρων τούτου (γισακτσίδων) διὰ τινων «μαχμουδιέδων», ἀνεχώρησαν, οὐδὲν ἕτερον πράξαντες. Ἀπελθόντες δὲ κατὰ τοῦ δευτέρου ἀπήτουν ἅμεσον τὴν παράδοσιν τῶν καταφυγόντων εἰς αὐτὴ Σμυρναίων. Ὁ φιλόανθρωπος Δαβίδ ἀντέστη, συμμεριζόμενος

τοῦ κινδύνου, ὃν οἱ βάρβαροι ἠπείλουν βιάζοντες τὴν κεκλεισμένην θύραν τοῦ προξενείου. Δισχιλίων ἤδη ἀνθρώπων ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος ἐκρέματο ἀπολύτως ἀπὸ τῆς γενναιότητος ἢ τῆς δειλίας, ἀπὸ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου τούτου. Σημαία, παραινέσεις καὶ προφορικαὶ ἀπειλαὶ οὐδόλως ἔσχυσαν τέλος πάντων, ἀλλὰ μόνα τὰ τηλεβόλα τῶν λεμβῶν, ἃς ἔπεμψε τὸ γαλλικὸν μονόκροτον. Οὕτως οἱ βάρβαροι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ δισχίλιοι ἀθῶοι εὗρον σωτηρίαν ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Γάλλου προξένου καὶ τοῖς γαλλικοῖς τηλεβόλοις. Ἡ πύλη τότε, βλέπουσα τοὺς γενιτσάρους στραφέντας καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, ὀλέθριον δὲ καὶ δι' ἑαυτὴν ἔτι τὸν παραδειγματισμὸν τοῦτον, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σμύρνην Μουσταφᾶ βεγῆτινα, καπουτσήμπασην ἥδη καὶ ἄλλοτε καπουκεχαγιάν τοῦ Τσαπάνογλου, ὅπως ἀνακρίνη τὰ περὶ τῶν φόνων τοῦ μολλᾶ, ἀγιάνμπαση καὶ μπᾶς-ναίπη. Τὴν αὐτὴν ἔκαμεν ἀποστολὴν καὶ εἰς τὴν Μαγνησίαν· ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη ἕτερον ἔνεκα τῶν περιστάσεων, ἀνεχομένη μὲν ἥδη ὅλα τὰ κατὰ τῶν ἀρχῶν ἀτακτήματα τῶν γενιτσάρων διὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιφυλασσομένη δὲ δι' αὐτῆς τῆς ριζικῆς καταστροφῆς τοῦ γενιτσαρισμοῦ τὴν πλήρη ἐκδίκησιν.

Ἐπὶ τῶν δεινοπαθημάτων τούτων τῆς Σμύρνης σημειοῦνται προσέτι δύο πρόσωπα, τὸ μὲν πολλῆς ἄξιον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, ὡς σῶσαν πολλοὺς τῶν κατοίκων διὰ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς δωροδοκίας πρὸς τοὺς Τούρκους, τὸ δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνοχον πάσης ἐθνικῆς κατάρας καὶ ἀποστροφῆς, ὡς γενόμενον δωρεὰν ἢ καταστροφὴ διαφόρων. Ἀμφότερα τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦσαν Ἕλληνες, ὀνομαζόμενα τὸ μὲν Θεόδωρος Κεσίσογλους, τὸ δὲ Ἰωάννης Κανταρτσῆς, Χιοσ-μυρναῖος. Ὁ Κεσίσογλους ἐμπορευόμενος ἦτο ἐν τῇ Σμύρνῃ πρὸ χρόνων συστηθεὶς δὲ ἐκ τῆς Καϊσσαρείας πρὸς τὸν Χασὰν πασσᾶν ὡς ἄνθρωπος μὴ ἀναμεμιγμένος εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων, ἐκτήσατο τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ, ἣν ἐκμεταλλευόμενος ἐγένετο χρήσιμος ὑπὲρ τῶν πασχόντων κατοίκων τῆς Σμύρνης, ὅσω ἡδυνήθη. Ὁ Κανταρτσῆς, ἐξωλέστατος καὶ ἀνομολογήτου ὠμότητος ἄνθρωπος, ἀνεπλήρου ἐν Σμύρνῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀσημάκην Θεοδώρου, συκοφαντῶν καὶ καταγγέλλων τοὺς πάντας. Ὅπόσοι ἔνεκα τούτου ὑπέστησαν τὴν σφαγὴν τοῦ μαρτυρίου! Παρ' αὐτοῦ συκοφαντηθέντες ἐρρίφθησαν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Σμύρνης Ἀνθιμος, καὶ ὁ δημογέρων Χατσῆ Μου-

ράτης Καισαρεὺς, καὶ ὁ Στέφανος Ῥάλλης καὶ Εὐμορφόπουλος Χίοι, καὶ ὁ Μπουδάνιαλης καὶ Τσόγιος Σμυρναῖοι καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, οὓς, κατὰ διαταγὴν τῆς πύλης, ἀπέστειλε μὲν ὁ Χασάν πασσᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔσωσεν ὅμως ἡ καλὴ σύστασις τούτου, ἐνεργηθεῖσα παρὰ τοῦ Κεσίσογλου διὰ δωροδοκίας.

Πρὶν ἢ ἔτι λυθῇ ὀριστικῶς τὸ περὶ τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου τοῦ Τσοάννε Ἰάνκοβιτς ζήτημα, ἐπαρουσιάσθη ἄλλο ὁμοίως φύσεως, τὸ ἀκόλουθον. Πλοῖον σαρδηνικὸν προσδόθη ὡς ἐπιβιβάζον φυγάδας· ἅμα δ' ἐζήτησαν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τὴν ἀνήκουσαν ἔρευναν, ἐπλησίασε τοῦτο τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ γαλλικοῦ μονοκρότου. Ὁ διοικητὴς αὐτοῦ Δε-Δα-Μεϊλλερῆ ἐδέχθη μάλιστα καὶ ἐν τῷ μονοκρότῳ τοὺς πρόσφυγας, περὶ τοὺς διακοσίους ὄντας· μετέπειτα δὲ, ἵνα ἀποφύγῃ ἐπικειμένην εὐθύνην, κατακραυγαζόντων τῶν Τούρκων, παρέδωκε τούτους εἰς τὸ γαλλικὸν προξενεῖον. Οἱ γενίτσαροι τότε ἠπειλήσαν ἀποτόμως καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως καὶ τὴν κατάπτησιν τοῦ προξενείου, εἰ μὴ παρεδίδοντο οἱ φυγάδες· αἱ δὲ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐκάλουν τὸν πρόξενον Δαβίδ εἰς τὸ καθήκον ἑαυτοῦ, καθ' ὃς εἶχε διαταγὰς ἀνωτέρας, καὶ συνάμα ὑπισχνοῦντο, ὅτι οὐδένα διατρέξουσι κίνδυνον, παραιδιδόμενοι εἰς αὐτοὺς, οἷτε φυγάδες καὶ οἱ Ἰταλοὶ πλοίαρχος καὶ ναῦται. Ἀγωνιῶν ὁ Δαβίδ μετὰ αἱ στήματος καὶ καθήκοντος, ἐνέδωκε τέλος πάντων. Ἐφοβήθη ἄρα τὴν εὐθύνην ἥδη, λαθὼν, ὡς φαίνεται, διαταγὰς νέας καὶ λίαν αὐστηρὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνεπεῖα παρὰ πόνων τῆς πύλης διὰ τὴν φιλάνθρωπον ὑπὲρ τῶν προσφύγων διαγωγὴν ἑαυτοῦ, ἢ ἐπίστευσε τοῖς Τούρκοις, μὴ ἀντιτάξας τὴν βίαν κατὰ τῆς βίας, ὡς πρότερον; Τὸ βέβαιον δὲ ἐστίν, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἐκπληροῦντες τὰς ὑποσχέσεις ἑαυτῶν, ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἄλλους ἔσφαξαν, καὶ ἄλλων τὴν ζωὴν ἀντήλλαξαν διὰ χρημάτων· ἐκ δὲ τῶν Ἰταλῶν, ἐπτὰ ὄντων, δύο μὲν κατεκρεοῦργησαν, δύο δὲ ἐκαρτόμησαν, τὸν δὲ πλοίαρχον μεθ' ἐνὸς ἐτέρου ἀπηγχόνισαν, θέσαντες ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ ἀνά ἐν καπνόδιον (σιγάρρον) πρὸς ἐμπαιγμὸν πλείονα τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔκαμιν ἀπαιτητικωτέρους τοὺς Τούρκους, ἐπαναλαβόντας διὰ πλείονος ἐπιμονῆς καὶ ἀπείρων ἀπειλῶν τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου. Οἱ πρόξενoi, τὰς αὐτὰς βεβαίως, ὡς καὶ ὁ Δαβίδ, λαθόντες αὐστηρὰς διαταγὰς ἐπαναληπτικῶς, ἐφάνησαν

ἤδη συμφωνοῦντες μετ' αὐτῶν, καὶ ἅπαντες, οὐδὲ τοῦ τῆς Γαλλίας ἐξαίρουμένου, ἀπῆλθον ἐν σώματι πρὸς τὸν ἐν τῷ πλοίῳ Δεστούνην, συνιστῶντες ἐπιμόνως τὴν παραδοχὴν τῆς τετάρτης ἐρεύνης καὶ μόνον ἰσχυρίζόμενοι λόγον τὸν κίνδυνον τῆς πόλεως. Δύο ὑπῆρξαν τὰ περιεργότερα μέρη τῆς ἀπροσδοκῆτος ταύτης σκηνῆς· τὸ πρῶτον, ὅτι Εὐρωπαῖοι πρόξενοι ἀντιπροσώπευον ἤδη τοὺς γενιτσάρους τῆς Σμύρνης ἐνώπιον τοῦ προξένου τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι ἀντίθετον ὅλως δεικνύων διαγωγὴν ὁ Δαβιδ, ὑπεστήριζε θερμότερον τὴν θέλησιν τῶν γενιτσάρων. Ἐπὶ τοσοῦτον κατέπληξαν καὶ περιώρισαν τὸν ἄλλως φιλάνθρωπον καὶ γενναῖον ἄνδρα αὐτὸν αἱ νέαι διαταγαὶ τοῦ γαλλικοῦ πρεσβείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Δεστούνης ἤρνηθη ἀποκριθεὶς, ὅτι διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ ἡ πόλις, ἐδέχθη πρὶν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐρευναν· ἤδη ὅμως θεωρεῖ, ὅτι οἱ γενίτσαροι θέλουσι καὶ τετάρτην οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλ' ἵνα δικαιωθῶσιν οὕτω, ἐφ' ὧσιν κακῶν ἐπραξαν. Ὁ Δαβιδ παρετήρησε τότε : « *Ομιλεῖτε, κύριε πρόξενε, ὡς εἰ ὑπῆρχετε ἐν Πετροπόλει* »· καὶ ὁ Δεστούνης ἀντιπαρετήρησε : « *Γνωρίζω, ποῦ εὐρίσκομαι, καὶ ἐπιμένω, ὅτι γνωρίζω κάλλιον ὑμῶν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν τακτικὴν τῶν Τούρκων* ».

Τέλος δὲ κατὰ τὸ ἐσπέραις τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπανελθόντες καὶ οἱ πρόξενοι καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ γαλλικοῦ μοναρχοῦ διεμαρτυρήθησαν προφορικῶς, τῇ δ' ἐπιούσῃ καὶ ἐγγράφως, κατὰ τοῦ Δεστούνου δι' ὅλας τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἀντιδιαμαρτυρηθεὶς οὕτως, ὡς ὑποχωρῶν εἰς μόνην τὴν ἀνωτέραν δύναμιν, ἐδέχθη καὶ τὴν τετάρτην ἐρευναν, ἀποστείλας λάθρα τὸν Παπαβρρηγόπουλον καὶ ὁδηγήσας δι' αὐτοῦ τὸν πλοίαρχον Ἰάνκοβιτς περὶ τοῦ ποιητέου. Τὴν ἐρευναν ταύτην ἐπεφορτίσθησαν πρὸς μὲν τῶν προξένων ὁ τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Ὁλλανδίας, πρὸς δὲ τῶν Τούρκων ἐννέα οἱ μᾶλλον γέροντες καὶ μᾶλλον παγκράκιστοι. Μὴ δυνηθέντες δὲ ἄλλο καὶ μεθ' ὅλας τὰς γενομένας ἀκριβεστεράς ἐξετάσεις, οἱ Τοῦρκοι, ὅπως τύχωσιν ὅπωςδῆποτε τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκον, διεχώρισαν ὡς ῥαγιαδάς ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα Κυθηρίους, καίτοι φέροντας ἀγγλικὰ διαβατήρια, καὶ δύο ἐτέρους, καίτοι ἐφωδιασμένους διὰ γαλλικῶν. Ὅτε δ' ἠθέλησαν, ἵνα παραλάβωσιν ἀμέσως αὐτοὺς τοὺς δυστυχεῖς, οἱ πρόξενοι ἠναντιώθησαν, τὸ ἄδικον βλέποντες καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Δεστούνου ἔχοντες ὑπ' ὄψιν. Καὶ τότε μὲν ἀπήγαγον τούτους ἀ-

σφαλείς διὰ τῶν λεμβῶν τοῦ γαλλικοῦ μονοκρότου· ἔπειτα δὲ, γενομένης τῆς δεούσης ἐξελέγξεως τῶν διαβατηρίων, παρέδωκαν αὐτοὺς καὶ πάλιν εἰς τὸ βωσσικὸν πλοῖον. Ἄλλ' ἄρά γε ἔμεινε πλέον ζωὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα προηγούμενα;

Τίς διηγήσεται ὅμως τὴν ὀδυνηρὰν τύχην τῶν ξαγιαδικῶν πλοίων ἐκείνων, ἅτινα προτιμήσαντα ἀσφαλείας ἔνεκα τὴν ἀγγλικὴν ἀντὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας, καὶ πλήρη ὄντα ἐπιβατῶν φυγάδων, ἐγκατελείφθησαν ἔπειτα παρὰ τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου εἰς τὴν διάκρισιν τῶν αἰμοδιψῶν βαρβάρων; Τίς διηγήσεται τὰ παθήματα τῶν προσκυνητῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ Ῥώσσω, οὓς πλησιάσαντας εἰς τὴν Σμύρνην, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ὑπέλαβον οἱ Τοῦρκοι ὡς Κοζάκους στρατιώτας, ἐκράτησαν τὰ ἐπιτήδεια αὐτῶν καὶ ἐζήτησαν, ἵνα φορολογήσωσι τούτους ἀνὰ τριάκοντα κατὰ κεφαλὴν γρόσια; Βραδέως οἱ πρόξενoi συνησθάνθησαν ἐπὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῶν τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐχάραξαν, καὶ ἀπελθόντες ἐν σώματι πρὸς τὸν Χασὰν πασσᾶν, διὰφορα ὠμίλησαν περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς ἡσυχίας καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως, καὶ τὴν γενικὴν περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν πλοίων ἄδειαν ἐζήτησαν, ὡς παρελθούσης ἤδη τῆς ζητηθείσης πρότερον δεκαημέρου ἀπαγορεύσεως. Καὶ ὁ πασσᾶς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πρῶτιστοι τῶν γενιτσάρων ἐδέχθησαν τούτους διὰ περιφρονήσεως μεγάλης, οὔτε ὑάσμινον ἀραβικὸν (καχβέν), οὔτε καπνοσύριγγας προσενεγκόντες κατὰ τὴν τουρκικὴν ἐθιμοταξίαν, καὶ εἰς ἀπάσας τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ἠπήντησαν διὰ τοῦ βαρβαρωτέρου τρόπου.

Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρόξενος τῆς Ῥωσσίας ἀπέτυχε, ζητήσας τὴν ἀποσφράγισιν τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων τῶν δραπετευσάντων Ῥώσσω ὑπηκόων. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ οἱ «ὀτσάκ ἀγάδες» τῶν γενιτσάρων ἀπελθόντες εἰς τὸ βωσσικὸν προξενεῖον, ἀπήτησαν ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, ἵνα κάμωσιν ἔρευναν ἐπὶ ἄλλου τινὸς ὑπὸ βωσσικὴν σημαίαν πλοίου, λόγῳ ὅτι ἔφερε δραπέτας, ὅπλα καὶ πολεμοφόδια διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ, γενομένης αὐτῆς, οὐδέν τι τοιοῦτο εὔρον δυνάμει τῶν μέσων, οἷς ἐχρήσατο ἐτοίμως ὁ διερμηνεὺς Παπαῤῥηγόπουλος. Ἡκόλυνε δ' ἴσως καὶ ἡ περίστασις αὕτη, ὅπως συγχωρηθῇ τῇ 1 ἰουλίου ὁ ἐκπλους ὅλων τῶν ὑπὸ βωσσικὴν σημαίαν πλοίων, ἐξ ὧν ἔφερον ἀληθῶς τὸ μὲν τοῦ Ἰάνκοβιτς ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους, τὰ δὲ τῶν πλοιάρχων Πάλαμα καὶ Ἰβάνου τριακοσίους ὀγδοήκοντα φυγάδας. Οἱ ψευδεῖς τῆς Σμύρνης Κατόλικοι κατελήφθησαν τότε ὑπὸ

ἀγανακτήσεως καὶ λύπης μεγάλης, βλέποντες σωζομένους τοσούτους ὀρθοδόξους φυγάδας, περὶ ὧν ἐν γνώσει κατήγγελλον πρὸς τοὺς Τούρκους· ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἠδύναντο πλέον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν, ἐγκατέλειψε τὴν Σμύρνην καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς ὑπαλληλίας, ἀναθέσας τὰ τοῦ βωσσικοῦ προξενίου εἰς τὸν γάλλον πρόξενον. Ἐὰν ἐν τῷ μέσω ἀπολύτου ἀναρχίας, ἀνοικονομήτου βαρβαρότητος καὶ ἀκαταπύπτων κινδύνων κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπὶ τοσοῦτον τιμώσης αὐτὸν πιστῆς ἐπιμονῆς καὶ φιλικυθρώπου διαγωγῆς, ὥς καὶ διὰ τῆς ὁμολογουμένης ἱκανότητος τοῦ διερμηνέως Πηπαρῶρηγοπούλου, τολμηροῦ ἀληθῶς ὑπαλλήλου καὶ πατριώτου, ἵνα μὴ παραδοῶσιν, ἢ ἀνακλυφθῶσι καὶ πάθωσιν, οἱ τοσοῦτοι ζητήσαντες καταφύγιον εἰς τὴν βωσσικὴν σημαίαν πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους Σμυρναῖοι· ἐὰν διὰ παντὸς τρόπου καὶ θυσιᾶς διετήρησε τὴν τιμὴν τῆς σημαίας, ἣν προεστάτευσε, καὶ πάντοτε ἦτο παρηγορία τις καὶ ἐλπίς εἰς τὴν πάσχουσαν τὰ πάνδεῖνα ἑλληνικὴν κοινωνίαν τῆς Σμύρνης· κατέστη ὅμως ἀνέφικτος ἡ περαιτέρω διαμονὴ τούτου, ὅτε συστηματικῶς κατεπολεμοῦντο παρὰ τῆς Ἰδίας ἐξουσίας καὶ παρ' αὐτῆς ἔτι τῆς διπλωματίας οἱ Ῥώσσοι κατὰ τὴν Τουρκίαν ἀντιπρόσωποι καὶ ὑπήκοοι, ἡ δὲ βωσσικὴ σημαία ἐταυτίζετο σχεδὸν μετὰ τῆς ἐπαναστάτιδος ἑλληνικῆς, καὶ πᾶσα ἐνέργεια φιλικὴ ἢ παρατήρησις δικαία τῆς βωσσικῆς διπλωματίας παρεξήγεῖτο ἐκ προκαταλήψεως ὑπὸ ταύτης καὶ ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὰ Κύθηρα μεταβὰς ὁ Δεσπότης περιεφρονεῖτο ἀνυποφορήτως παρὰ τῶν Ἀγγλων, καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον ἀπελθὼν οὐκ ἐγένετο δεκτὸς, διὰ τοῦτο κατέφυγε διαμείνας ἐν τῇ Βενετίᾳ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, πανταχόθεν ἐπιτηρούμενος καὶ ἐκεῖ, καὶ οὐδεμίαν δυνάμενος ἔχειν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφαλῆ ἀλληλογραφίαν καὶ μετ' αὐτῶν ἔτι τῶν βωσσικῶν πρεσβείων τῆς Βιέννης καὶ ἄλλων πρωτευουσῶν.

Ὁ βίος τῶν ἐν τῇ Σμύρνῃ ἀπολειφθέντων Ἑλλήνων κατέστη ἀβίωτος ἐπὶ μακρὸν καιρὸν, ὥς καὶ ὅλων τῶν μὴ ἐπαναστάντων Ἑλλήνων. Αἱ αὐταὶ ὥς ἔγγιστα σκηναὶ καὶ μυρία ἄλλα παθήματα συνεχῶς ἐπανελαμβάνοντο. Ἐπὶ δύο περίπου ἔτη οἱ ἀχαλίνωτοι γενίτσαροι τῆς πόλεως ταύτης, ὥς ἄλλη χόλερα, παρέπεμπον εἰς τὸν ἄδην ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς καθ' ἐκάστην καὶ πλείονας πολλάκις. Κοινῶς οἱ ἀπὸ τοῦ ἀπριλίου μέχρι τοῦ αὐγούστου τοῦ 1821 οἱ φονευθέντες Χριστιανοὶ λογιζονται πλέον ἢ δισχίλιοι. Δις δ' ἀκολούθως ἐσφά-

γησαν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους μὲν κατὰ τὸν ὀκτώβριον, ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς ἀπεβιβάσθησαν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ πανταχοῦ, μόνην εὐχαρίστησιν εἶχον τὸ σύρειν εἰς τὴν θάλασσαν δεσμίους ἀπὸ τῶν ποδῶν τοὺς φονευομένους. Ἄλλ' ἦσαν ἀνεπαρκῆ καὶ ταῦτα. Ἐξερχόμενοι οἱ γενίτσαροι ἔξω τῆς Σμύρνης, ἔκοπτον κεφαλὰς χωρικῶν Χριστιανῶν καὶ ἔφερον ἐν θριάμβῳ πρὸς τὸν πασσᾶν ὡς κεφαλὰς Σαμίων ἀποστατῶν, ἀμειβόμενοι καὶ διὰ χρημάτων καὶ δι' ἐπενδυτῶν. Τὸ κεφαλικὸν αὐτὸ ἐμπόριον διήρκει ἀτελεύτητον· ἡ δὲ ἀρχή, καὶ γνωρίζουσα τοῦτο, ὑπεκρίνετο, ἵνα μὴ κατηγορηθῇ ἄλλως παρὰ τοῦ ὄχλου ὡς φρονοῦσα τὰ τῶν ἀπίστων. Συνήθως ἡ κεφαλὴ τοῦ οὕτω θανατουμένου χωρικοῦ ἐξετίθετο τριήμσρος ἐνώπιον τῆς θύρας τοῦ διοικητηρίου ὡς τρόπαιον· ἡ δὲ γυνὴ καὶ τὰ μικρὰ τέκνα προσερχόμενα ἐθρήνουν, ἀναγνωρίζοντα τὴν κεφαλὴν συζύγου καὶ πατρός. Ὁ πασσᾶς ἤκουεν ἄλλὰ τί ἄλλο ἡδύνατο, καὶ θέλων ἐξ ὑποθέσεως; Ὁ λόγος τοῦ γενιτσήρου παρεδέχετο ὡς ἀξιόπιστότερος τοῦ θρήνου καὶ κοπετοῦ μητρὸς καὶ τέκνων ἀπορφανθέντων. Δι' ὅλας τὰς ἐκτεθείσας περιστάσεις μόνις ἐναπελείφθη ἐν Σμύρνῃ τὸ ἐν τρίτον τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς κατωτέρας τάξεως, καὶ τοῦτο ἐπεβαρύνετο οὐ μόνον διὰ τῶν συνήθων ἀφορήτων φόρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων ὅλων τῶν σφαγέντων καὶ φυγόντων.

Ἐπομεν πρὶν, δόσῳ ἐδείχθη ἀναλγῆς καὶ σκληρὰ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τὰ δεινοπαθήματα τῶν τουρκικῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀπέναντι τῶν συμβάντων ἐν Σμύρνῃ διεκρίθη αὕτη ἀναλγεστέρα καὶ σκληροτέρα καὶ κατ' αὐτῶν ἔτι τῶν ἰδίων αὐτῆς ὑπηκόων. Αὐστριακοὶ, ἀγγλικοὶ, γαλλικοὶ ὑπήκοοι ἐφονεύθησαν καὶ κατεκρεουργήθησαν παρὰ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, ἀπηγχονίσθησαν καὶ ἐκαρτομήθησαν παρὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν· πρόξενοι δὲ ὕβρισθησαν καὶ περιεφρονήθησαν· πλὴν ταῦτα πάντα καὶ τὰ ἔτι χεῖρω ἐθεωρήθησαν δι' ἀνοχῆς ὑπερβαινούσης πᾶσαν πιθανότητα, ἐκρίθησαν ὑπὸ πατρικὴν στοργὴν ὡς πταίσματα ἀθῶων τέκνων.

Οὐδόλως ἀπατάται τις, ἐὰν εἴπῃ, ὅτι ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμος διέφερον οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν τερατῶδη ἀνισότητά τῶν μέτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα. Αὐτοὶ μὲν ἐπανεστήσαν ἐν μέ-

ρει κατὰ τῶν Τούρκων, ἐκεῖνοι δὲ ἐξωπλίσθησαν ἐν γένει κατὰ τῶν Ἑλλήνων· οἱ Τοῦρκοι ἐπολεμοῦντο ἐν μέρει, οἱ Ἕλληνες κατεστρέφοντο ἐν γένει· τὸ δὲ δεινότερον, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπολεμοῦντο παρὰ πολλῶν, ἐν ᾧ ἐπολέμουν ἕνα. Τίς ἄρα ἔδιδε ζῶν ἐν νήπιον, ἐφ' οὗ πολλοὶ ἐπεκάθησαν βαρεῖς, στεροῦντες αὐτὸ τῆς πνοῆς; Ἀλλ' ἀνθεῖξε τὸ νήπιον τοῦτο, ἡ Ἑλλάς, διὰ μόνης τῆς θείας βοήθειας καὶ διὰ μόνης ἐκείνης τῆς ἡθικῆς καρτερίας, εἰς ἣν αἰείποτε εὖρον σωτηρίαν τὰ δεδουλωμένα ἔθνη.

Συνεπὲς δ' ἦτο, ἵνα μετασχῇ τῶν κακῶν τῆς Σμύρνης καὶ ἡ μεγαλόνησος Κύπρος, διότι κατωκεῖτο ὑπὸ ἐγδοηκοντακισχιλίων Ἑλλήνων καὶ μόλις εἰκοσακισχιλίων Τούρκων. Πλουσία μὲν τὸ πάλαι, ἀκμαία καὶ πολυάνθρωπος διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν καὶ τὰ ἄφθονα μεταλλεῖα αὐτῆς, ἀλλ' ἤδη πλήρης ἐξ ἐρειπίων πόλεων ἕνεκα τῶν διαφόρων καταστροφῶν, καὶ ἔρημος σχεδὸν διὰ τὸν ὀλίγιστον πληθυσμὸν ἕνεκα τῆς τυραννίας, ἡ Κύπρος τῆς Μεσογείου οὐδεμίαν ἔδιδεν ὑπόνοιαν ἐπαναστατικὴν· πρῶτον, διότι, καίτοι τετραπλάσιον τοῦ τουρκικοῦ φέρουσα πληθυσμὸν ἑλληνικόν, ἄοπλον ὅμως, καταβεβλημένον καὶ ὅλως ἄγευστον τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, οὔτε ναυτικόν, οὔτε πεζομάχους ἁρμοδίους καὶ ἱκανοὺς ἔσχε· δεύτερον, διότι ἡ ἐκπληκτικὴ ἀραίωσις τῶν κατοίκων ἐπὶ τόπου, οὗ ἡ περίμετρος λογίζεται ἐκ τετρακοσίων εἴκοσι σταδίων, παρενεβίλλετο δυσυπέροβλητον πάντοτε πρόσκομμα διὰ πᾶσιν κοινὴν συνεννόησιν· καὶ τρίτον, διότι ἔκειτο οὐ μακρὰν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, ὅπου ὁ μωχαμεθανισμὸς ἐπληθε. Ἀλλὰ, καὶ οὕτως ἐχούσης τῆς νήσου αὐτῆς, ὁ σουλτάνος οὐ μόνον διέταξε τὸν σατράπην τῆς Πτολεμαίδος (Ἀκρης) περὶ ἀποστολῆς στρατοῦ πρὸς περιστολὴν τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ἀπὸ παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μουτεσελήμην ταύτης συνεχώρησεν, ὅπως σφάξῃ ἀπ' εὐθείας, ὅσους ἂν ἐξ αὐτῶν ἔκρινε σφαγῆς ἀξίους, ὡς ἀκολούθως.

Συνεπεία τοῦ γενικοῦ μέτρου περὶ τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ῥαγιάδων, ἐπέμφθη καὶ εἰς τὴν Κύπρον εἰδικὸν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως διάταγμα, ὀρίζον μὲν τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν Χριστιανῶν ταύτης, ἐκφραζόμενον δὲ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον οὕτωςί: «*Εἰ καὶ, τοὺς »κώδηκας ἡμῶν ἐξετάσαντες, οὐδέποτε εὖρομεν, ἅφ' ἧς ἐποχῆς »μετέβη εἰς τὴν ἡμετέραν ὑποταγὴν ἡ νῆσος αὕτη, τοὺς Χριστια-*

»νοὺς κατοίκους τοῦ τόπου τούτου ἐνοχοποιηθέντας τὸ παραμι-
 »κρὸν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἀποστα-
 »τησάντων τῶν Τούρκων κατὰ περιστάσεις τινὰς, ἠνώθησαν οὖ-
 »τοι μετὰ τῶν νικηφόρων στρατευμάτων ἡμῶν καὶ συνετέλεσαν
 »προθύμως εἰς τὴν κατατρόπωσιν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀποστα-
 »τῶν· πλήρ, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς γενικῆς ἡμῶν διαταγῆς περὶ ἀ-
 »φοπλισμοῦ ὁλῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐπικρατείας, διατάττομεν,
 »ἵνα ἐκτελεσθῇ οὗτος καὶ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ».

Κατόπι τοῦ φερμανίου τούτου διαταγαὶ ἴδιαι καὶ ἀπεσταλμένοι
 τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου ἐξετέλεσαν
 τὸν ἀφοπλισμὸν, οὐδεμιᾶς ἐπενεχθείσης ἐναντιότητος ἢ δυσκολίας.
 Ἄμ. δὲ ἀποβιβασθέντος τῇ 3 μαΐου τοῦ ἐκ Συρίας καὶ Παλαιστίνης
 στρατιωτικοῦ σώματος ἐκ τετρακισχιλίων, ἤρξαντο ἐπὶ προμεμελε-
 τημένῳ σκοπῷ αἱ καταγγελίαι ἐναντίον προσώπων, κοινοτήτων καὶ
 μονῶν, ὡς δῆθεν ἀποκρυπτουσῶν ὅπλα τε καὶ πολεμοφόδια, συνεν-
 νοουμένων δὲ μετὰ τῶν ἀποστατῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο περιμενουσῶν,
 ἢ τὴν ἐμφάνισιν πλοίων ὑδραϊκῶν καὶ πετσειωτικῶν, ἵνα κινήσωσιν
 εἰς τὰ ὅπλα τὴν νῆσον ὁλόκληρον. Ἐντεῦθεν προῆλθον ἔρευναι παν-
 τοῖαι, καταδιώξεις καὶ φυλακίσεις ἄπειροι· ἀλλ' οὐδεμία ἀνεκαλύφθη
 ἀπόκρυψις ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων, ἢ συνεννόησις μετὰ τῶν ναυ-
 τικῶν νήσων.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ μουτεσελῆμης τῆς νήσου Κιουτσούκ Με-
 χμετ, συμβουλευόμενος μάλιστα παρὰ τοῦ στενοῦ αὐτοῦ φίλου Γεωρ-
 γίου Λαπιέρ, ἐκ τῆς Σύρου καταγομένου καὶ διερμηνέως τοῦ γαλλι-
 κοῦ προξενείου διατελοῦντος, ἐθεώρησε τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν εἰς
 πλουτισμὸν, ἔὰν κατάρθωνε θύμακτα τὰ ἐπισημότερα τοῦ τόπου πρό-
 σωπα. Ἀναγγείλας δὲ τῇ πύλῃ τὸν ἐν ἡσυχίᾳ ἀφοπλισμὸν τῶν Χρι-
 στιανῶν, ὑπέβαλε συγχρόνως καὶ κατάλογον ὀνομαστικὸν ἐκ τετρα-
 κοσίων ὀγδοήκοντα ἑξ προσώπων, περιλαμβάνοντα τὸν ἀρχιεπίσκο-
 πον Κύπρου, τοὺς τρεῖς μητροπολίτας, τοὺς ἡγουμένους καὶ προη-
 γουμένους ὅλων τῶν μονῶν, τοὺς ἐπισήμους τῶν κληρικῶν καὶ ὅλους
 τοὺς προεστώτας καὶ προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νήσου· παρετή-
 ρησε δὲ, ὅτι κατ' οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ ἀφοπλισμὸς, ἐν ᾧ μένουσιν ἐν τῇ
 ζωῇ οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερόμενοι, ὅτε καὶ πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ
 ὄντες οὗτοι, καὶ σχέσεις πολλὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ ταῖς ναυτικαῖς
 νήσοις ἔχοντες, ἐνκόλως δύνανται πᾶσαν προμήθειαν ἑξῶθεν ὅπλων

καὶ ἐφοδίων, πᾶσαν ἐκάστοτε πρόσκλησιν πλοίων καὶ πᾶσαν ἐπὶ τέλους κίνησιν εἰς τὰ ὄπλα τῆς ὅλης νήσου.

Εἰς ἀπάντησιν διέταξεν ἡ πύλη, ἄνευ ἐτέρου, τὴν σφαγὴν ὅλων γενικῶς, τὴν δήμευσιν ἀπάσης τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας αὐτῶν, ὡς καὶ ἐκ προσθήκης τὴν ἐξανδραπόδισιν τῶν συζύγων καὶ τέκνων τούτων, ἐκτὸς τῶν ἀποδεχθησομένων τὸν ἰσλαμισμὸν. Διὰ τοιαύτης ὁ Κιουτσούκ Μεχεμεῦτ ἐφοδιασθεὶς ἐξουσίας, ἐσκέφη, συμβουλευόμενος πάντοτε τὸν Λαπιέρ, τίσι προβῇ τρόποις εἰς τὴν σύλληψιν τόσων προσώπων, ὅτε τὰ πλεῖστα διέμενον ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης Λευκοσίας καὶ εἰς πολλὰς διεσπείροντο ἐπαρχίας. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὑποπεύων, μήτοιγε ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν οἱ προὔχοντες κινήσωσι γενικὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐπανάστασιν, ἧς ἐφοβεῖτο πάντοτε τὰς συνεπειάς καὶ μεθ' ὅλην τὴν παρουσίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἠθέλησε συνυπευθύνους τοὺς ἐντοπίους ἀγάδας, καὶ συγκαλέσας αὐτοὺς ἐν ἰδίῳ συμβουλίῳ, ὑπεκρίθη τὸν μέτριον ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοσοῦτων θανατώσεων. «Διὰ τὴν ἀσφάλειαν, εἶπε, τῆς νήσου θεωρῶ ἐπαρκοῦσαν μόνην τὴν σφαγὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, »τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐγκριτωτέρων». Ἄλλ' οἱ ἐπίσης κακώτροποι καὶ θηριώδεις ἀγάδες προέβησαν καὶ πέραν τοῦ καταλόγου, ἀντιπροτείνοντες τὴν ἀνάγκην τῆς σφαγῆς πικρῶς ἔτι καὶ ἐκ τῶν κοινοτέρων ἀνθρώπων, ἔχοντος περιουσίαν, ἢ παιδείαν, ἢ ἐπιβροὴν οἰανδήτινα, καὶ ὑπόπτου ἐπομένως καθισταμένου. Οὐσιωδῶς ἐθεώρουν ἀρμοδίαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ οὗτοι, ἵνα λάβωσι διὰ μικρῶν τὰς δημοπρατηθησομένας κτήσεις τούτων καὶ ἐκείνων. Ἐπιμένοντος δὲ πονήρως τοῦ μουτεσελήμου ἐπὶ τῇ ἀνωφελεῖ σφαγῇ τῶν πολλῶν, ὡς δυναμένη προκαλέσαι τὴν ἐνοπλον διαταραχὴν τοῦ τόπου, οἱ ἀγάδες ἠπέιλησαν μάλιστα τοῦτον, ὡς ἀναδεχόμενον εὐθύνην βαρεῖαν ἀπέναντι τῆς διαταγῆς τοῦ σουλτάνου.

Οὕτως ἐδείχθη ὁ Κιουτσούκ Μεχεμεῦτ πειθόμενος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὀλοκλήρου τοῦ καταλόγου, ἀλλὰ ἀναθέτων εἰς τοὺς ἀγάδας τὴν εὐθύνην ἐν πάσῃ ἐναντίᾳ περιστάσει. Ἐξέδωτο δ' ἀμέσως διακήρυξιν, κοινοποιηθεῖσαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, δι' ἧς ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ σουλτάνος, μετὰ πλείστης ὕψους εὐχαριστήσεως ἰδὼν τὴν προθυμίαν τῶν ῥαγιάδων εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ὀπλων, διέταξεν αὐστηρῶς, ἵνα ἀπολαμβάνωσιν, ὡς πιστοὶ, οὗτοι πᾶσαν τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν προστασίαν ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς

περιουσίας αὐτῶν· ἐνταυτῷ δὲ ἠπείλει τὰς αὐστηροτέρας τιμωρίας κατὰ παντὸς τολμήσοντος, τυχόν, τὴν ἐλαχίστην ἐνόχλησιν ἢ βλάβην οἰουδήτηνος τῶν πιστῶν αὐτῶν βασιλέων τοῦ σουλτάνου. Μάλιστα δὲ, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς διακηρύξεως ταύτης, ἐφρόντισεν, ἵνα τιμωρήσῃ καὶ Τούρκους τινὰς διὰ μικρὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν πράξεις, ὅπως ἀφαιρέσῃ οὕτω πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς ἀληθείας, ὅσων ἔγραφε καὶ ὑπισχνεῖτο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ συνεκάλεσεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ὅλους γενικῶς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἡγουμένους καὶ προσεστώτας τῶν ἐπαρχιῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅπως γίνωσι κοιναὶ πρὸς τὴν πύλην ἀναφοραὶ, εὐχαριστήριοι μὲν διὰ τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις αὐτῆς ὑπὲρ τῶν βασιλέων, διαβεβαιοῦσαι δὲ τὴν ἀκλόνητον πίστιν καὶ ὑποταγὴν τούτων πρὸς τὸν σουλτάνον, τὸν νόμιμον αὐτῶν κυρίαρχον.

Διὰ τοιοῦτου τρόπου δολίου ἐξηπάτησε τοὺς πάντας συνελθόντας ἐν τῇ Λευκοσίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰουνίου· ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ συνήθως λαμβάνοντες ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν μέρος εἰς τοιαύτας συνελεύσεις. Ἐναπελείποντο ὅμως οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν σπημειωμένων ἐν τῷ καταλόγῳ, ὅσοι, ὡς ἐκ τοῦ ὅλως ἰδιωτικοῦ βίου ἑαυτῶν, οὐκ ἠδύναντο προσκληθῆναι εἰς τὴν συνέλευσιν ἄνευ ὑπονοίας. Διὰ τοῦτο ἐν ὥρισμένη ἡμέρᾳ τῆς 12 ἰουνίου ἔφθασαν εἰς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς ἐκάστου ἀπεσταλμένοι τοῦ Κιουτσούκ Μεχμέτ μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς, καὶ οὗτοι συνέλαβον ὅλους ἀγρεύσαντες ἐντὸς τῶν ἱερῶν ναῶν τῇ πρωτῇ, τελουμένης τῆς θείας λειτουργίας (ἦτο ἡ 12 ἰουνίου ἡμέρα κυριακὴ) σφραγίσαντες δὲ τὰς οἰκίας, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα αὐτῶν μέχρι δευτέρας δέθεν διταγῆς, τὰς μὲν συζύγους καὶ τὰ τέκνα τούτων ἐκβαλόντες ἐγκατέλειψαν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ ἐσχάτῃ, αὐτοὺς δὲ ἀπήγαγον σιδηροδεσμίους εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Μόνοι δεκαεὶς ἀπέφυγον τὴν σύλληψιν ἕνεκα περιστάσεων διαφόρων καὶ ἐντεῦθεν τετρακόσιοι ἐβδομήκοντα ἐξέφυθησαν ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερομένων. Συνεπῶς δὲ, συγκαλεσθέντων ὅλων τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐπισήμων Τούρκων παρὰ τῷ μουτεσελήμῃ, ἀνεγνώσθη ἐπὶ τὸ τυπικώτερον ἢ κατὰ τῶν δυστυχῶν τούτων ἀπόφασις τοῦ σουλτάνου, καὶ διετάγη ἡ ἐκτέλεσις.

Ἐμελλεν οὕτως, ἵνα μεταβληθῇ ὡσαύτως εἰς σφαγεῖον ἀνθρώπων καὶ ἡ πόλις τῆς Λευκοσίας. Ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ διοικητηρίου καὶ κα-

τὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀπηγχονίσθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς καὶ ἐκατατομήθησαν οἱ τρεῖς μητροπολῖται, ὁ Πάφου, ὁ Κυτίου καὶ ὁ Κυρηνίας, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, τεθείσης τῆς κεφαλῆς ἐκάστου ὑπὸ τὰ ὀπίσθια μέρη τοῦ πτώματος. Τῇ ἐπιούσῃ ἐκατατομήθησαν ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς τριάκοντα ἕξ, τῆς δευτερευούσης τάξεως προσώπων, ἐξομωσάντων δι' ἀδυναμίαν χαρακτῆρος. Οὐ μόνον δὲ ἔσφαττον οἱ βάρβαροι, ἀλλὰ καὶ μεληδὸν πολλοὺς κατέκοπτον. Μόνοι δ' ἐπέζησαν ἐκ τῶν ὁπωσοῦν διαφερόντων Κυπρίων, ὅσοι ἐκρύβησαν καὶ ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς νήσου διὰ τῆς φιλάνθρωπίας καὶ τῆς συνδρομῆς προξένων τινῶν, καὶ μάλιστα τοῦ τῆς Γαλλίας Μεκένη· Ὁλῶν τῶν ἀπαγχονισθέντων, σφαγέντων καὶ κατακρεουργηθέντων ἢ κινήτη καὶ ἀκίνητος περιουσία, ὅλων τῶν μοναστηρίων τὰ ἱερά καὶ λοιπὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, μεγάλης ὄντα ἀξίας, ἐδημεύθησαν πρὸς ὄφελος τῆς πύλης, ἐδημοπρατήθησαν πρὸς πλουτισμὸν τῶν ἐνεργησάντων τὴν ἐκποίησιν αὐτῶν, καὶ εἰς τῶν ἐντοπίων ἀγάδων τὴν κυριότητα περιῆλθον τὰ ἀκίνητα. Ἐγένετο, ὅ,τι ἐπεθύμουν οὗτοι. Ἀμέτοχος δὲ μεγάλων ὠφελειῶν οὐκ ἔμεινε καὶ ὁ τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν θανάτωσιν τοσούτων ἀθῶων Λαπιέρ. Κατὰ τὰς δύο μάλιστα ἀποφράδας τοῦ ἰουνίου ἡμέρας τῶν σφαγῶν παρετηρήθη οὗτος ὁ ὄνοματι Χριστιανὸς συμπεριπατῶν μετὰ τοῦ πράγματι Μωχαμεθανοῦ Κιουτσοῦκ Μεχεμετ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ διοικητηρίου, τὸ βλέπον εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου, ὡς εἶπομεν, αἱ κατατομίαι ἐνηργοῦντο, καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τοσούτων θυομένων ἀθῶων ἤκούοντο.

Μετὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας οὐ μόνον τῶν σφαγέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν διασωθέντων δεκαἕξ, εἶπετο, πρὸς ἐκτέλεσιν πλήρη τῆς ἀπανθρώπου διαταγῆς τοῦ βαρβάρου Μαχμούτ, ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ ἐξανδραπόδισις τῶν συζύγων καὶ τέκνων· αὕτη ὁμῶς ἐπραγματοποιήθη ἐν μέρει διὰ τῆς μεσιτείας τῶν κληθέντων εἰς τὰ πράγματα Χριστιανῶν καὶ κατόπιν ἀδράς πληρωμῆς ἐνὸς ἐκατομμυρίου, εἰσπραχθέντος διὰ φόρου ἐπιβληθέντος κατὰ κεφαλὴν ἐφ' ὅλων τῶν ἀρρένων κατοίκων τῆς νήσου. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Κύπρου πρὸς τὸν Τοῦρκον σουλτάνον.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ τοιαύτη μισαιφόνος καὶ ἀνοσιοῦργος βαρβαρότης ὑφίσταται ἔτι ἐν πολιτικῷ σώματι, καὶ προστατεύεται μάλι-

στα πρὸς αἵσχος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπέναντι δὲ τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, ἐρωτῶμεν καὶ ἤδη, ποῦ ὁ χριστιανισμὸς μένει, καὶ εἰς τί ὁ πολιτισμὸς, ὁ τόσῳ περιβόητος πολιτισμὸς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, χρησιμεύει; Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε δίκαιον οὔτε ἄδικον ὑπάρχῃ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πραγμάτων· ὅταν ἡ δύναμις, ἡ πολιτικὴ καὶ τὸ συμφέρον ἀντικαθιστῶσι καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Μωχαμεθανοῖς, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τίς τότε μεσολαβεῖ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο;

Τὰς αὐτὰς καὶ χείρονας τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ Κύπρῳ μισοφονίας καὶ ἀνοσιουργίας διεπράξαντο οἱ βάρβαροι πανταχοῦ· ἀντὶ δὲ πάσης ἄλλης εἰκόνα περιληπτικὴν τούτων παρουσιάζουσι τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων τῆς κατὰ τὸ Ἰκάριον πέλαγος νήσου Κῶ, ὅπου καὶ φόνοι μερικοὶ καὶ σφαγαὶ πλείεσται ἀνδρῶν, καὶ ἄρπαγαὶ περιουσιῶν, καὶ γυμνώσεις οἰκιῶν, καὶ βεβηλώσεις ναῶν, καὶ ἐμπαιγμοὶ ἱερῶν, καὶ ἀτιμώσεις γυναικῶν καὶ πάνθ' ὅσα ἂν εἴπῃ τις κακὰ ἐπηνέχθησαν κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν Κῶων. Ὅπόσοι δὲ ἡριθμοῦντο οἱ ὅλοι Κῶοι, οἱ ὑποπτοι δῆθεν θεωρηθέντες πρὸς ἐπανάστασιν; Μόλις ἐξακισχίλιοι πρὸς δωδεκακισχιλίους κατοίκους Τούρκους, καὶ οὗτοι εἰς ἕξ διεσπαρμένοι μέρη, τὴν ὁμώνυμον χώραν καὶ τὰ χωρία Κέφαλον, Ἀντιμάχειαν, Πηλεῖον, Ἀσφενδιὸν καὶ Κερμετὴν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, κειμένη ἀπέναντι τῆς πόλεως Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρουῦμ) ἡ νῆσος αὐτῇ, οὐδόλως ἀπετόλμα, καὶ ἂν ἔφερεν ἀντὶ τῶν ὀλίγων, ἠθικῶς καταβεβλημένων, ἀόπλων καὶ ἐλεεινῶν, πολυπλάσιον πληθυσμὸν Ἑλλήνων ἀνεπτυγμένων καὶ ἀρμοδίῶν πρὸς πόλεμον. Οὐδὲν ἄρα ἄλλο, ἢ μόνον ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ῥοπή τῶν βαρβάρων πρὸς τὴν μισοφονίαν, τὴν ἄρπαγὴν καὶ πᾶσαν βιαιοπραγίαν ἔφερε καὶ εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν νῆσον τὰ δυστυχήματα, ὧν τὴν ἀκριβοῦς εἰκόνα ἠδύναντο μόλις γράψαι αὐτὰ τὰ τέκνα τῆς ἰδίας Ἀπελλῆς καὶ Φιλήτας, ἐὰν ὑπῆρχον.

Μόλις ἀπηλλάγη τῶν μεγάλων δεινῶν καὶ τοῦ τρόμου ἡ πόλις τῆς Σμύρνης, διορισθέντος τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ κατὰ τῆς Σάμου· ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἐγένετο καὶ οὕτως, ἢ μόνον μεταφορὰ δεινῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς ἄλλον τόπον. Ἀπελθόντες οἱ κακοῦργοι οὗτοι εἰς τὸ Κουσάτασι, ὅπου καὶ ἕτερα διὰ τὴν Σάμον κατεβιβάσθησαν ἄσιανὰ στρατεύματα ὁμοίας ποιότητος, κατηράνισαν διὰ παντὸς εἶδους κακοπραγίων τὰ περίξ χωρία, λεηλατοῦντες ταῦτα, σφάττοντες τοὺς τυ-

χόντας καὶ ἀτιμάζοντες τὰς γυναῖκας. Κατόπιν ἐπεχείρησαν καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ Κουσάτασι, ὅπως ἀνανεώσωσι τὰς σκηνάς τῆς Σμύρνης, ὑβρίζοντες, δέροντες τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοίκους καὶ μυρίας πρὸς διαταραχὴν ἀφορμὰς προκαλοῦντες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Σάμου Ἐλέζογλου, μὴ ὑποφέρων τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἠθέλησεν, ὅπως περιορίσῃ τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀταξίας καὶ τῶν κακοπραγιῶν, καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων ἐκαρτόμησεν ἓνα Τούρκον φονεύσαντα ἓνα Ἕλληνα ἐκ τῶν κατοίκων. Διὰ τὴν προῆξιν αὐτὴν, καίτοι τόσῳ δικαίαν, ρί βάρβαροι ἤρξαντο γογγύζειν καὶ ἀπειλεῖν κατὰ τοῦ Ἐλέζογλου· οἱ δ' ἔμφοβοι Ἕλληνες κάτοικοι, βλέποντες τὴν τε ἐξαγρίωσιν καὶ τὴν τάσιν αὐτῶν, ἄλλοι ἀπεδίδρασκον εἰς τὰς ἐλευθέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ οἱ πλείους ἔμενον ἐγκλειστοὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, ὅπως ἀποφύγωσι πᾶσαν ἀφορμὴν κακοῦ, «ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου». Ἄλλ' οἱ δυστυχεῖς μάτην ἠλπισαν! Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τῶν Ἑλλήνων, ἀπορῶν τροφῆς, ἐξῆλθεν ἀπηλπισμένος, ἵνα προμηθευθῇ τοιαύτην. Καθ' ὁδὸν ἠπήντησαν τοῦτον τρεῖς Τούρκοι, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐπυροβόλησε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε. Ἀμέσως ὁ Ἕλλην πεσὼν ἐπάνω τούτου, ἤρπασεν ἀπὸ τῆς μέσης αὐτοῦ τὸ ἕτερον πυροβόλιον καὶ ἐρρίψε νεκρὸν τοῦτον. Τότε οἱ λοιποὶ δύο μὴ ἐκδικηθέντες εὐθὺς, ἔφυγον φωνάζοντες «Οἱ ἄπιστοι φονεύουσι τοὺς πιστοὺς!!» Ἦρκεσε δ' ἡ φωνὴ αὕτη, ὅπως ζήλῳ μουσουλμανικῷ κινηθῶσιν ὁμοθυμαδὸν οἱ βάρβαροι, συντρίβοντες τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων, διαρπάζοντες πάντα, φονεύοντες τοὺς τυχόντας, ἀνδραποδίζοντες τὰς γυναῖκας καὶ πυρπολοῦντες τὴν πόλιν, ἥς μόλις ἐσώθη ἐν μέρος.

Τοιαύτης ἔλαχον τύχης καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ τόπου τούτου. Τίνι δὲ τρόπῳ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει τουρκικὴ ἀρχὴ ἐξεδικήθη τοὺς κακούργους; Ἀντ' αὐτῶν ἐθεώρησεν ὑπαίτιον τὸν φρόνιμον Ἐλέζογλου, ὡς ἐρεθίσαντα δῆθεν τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως Τούρκου, καὶ μετέθεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Χίον. Βεβαίως, ὅταν ἡ ἐξουσία πρώτη κατέστρεφεν ἀπ' εὐθείας τούτους καὶ ἐκείνους ἐκ τῶν ὑπηκόων αὐτῆς, σφάττουσα καὶ δημεύουσα, ἥτοι ἐπισήμως διαρπάζουσα, εἶπετο, ὅπως ἐναθρόνηται καὶ εὐχαριστῆται βλέπουσα τὸν βάρβαρον ὄχλον ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα ἑαυτῆς διὰ πάσης ἀνοσιουργίας καὶ κακώσεως. Ποῦ μένει δὲ ἡ ἐν τῇ Λήμνῳ ἀπαγχόνισις τῶν ἱερέων παρὰ τὸν λιμένα; Τίς διηγῆσεται τὰς ἐδῶ τραγικὰς σκηνάς

τῶν πολυειδῶν βασιανισμῶν, τὰς ἐκεῖ παντοδαπὰς ἀγχαρείας, τὰς ἀπανταχοῦ δημεύσεις καὶ τὴν σφαγὴν χιλίων περίπου Ἑλλήνων τῆς Θάσου, ἐνεργηθεῖσαν κατὰ διαταγὴν τοῦ τότε ἐδρεύοντος ἐν τῇ Ἀήμῳ Καρᾶ-πασσᾶ ; (α).

Ἀναμνησکوμεν ὁμῶς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, ὅτι αἱ κατὰ τὴν Τουρκίαν σφαγαὶ καὶ τὰ δυστυχήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁμοδόξων τὸ ἔργον εἰςὶ χρόνου μακροῦ, ἰδίως ὅλως σπουδῆς καὶ περιγραφῆς. Μεθ' ὅσα ἂν ἐγράψαμεν καὶ γράψωμεν, περίληψιν μόνην δίδομεν καὶ δώσομεν περὶ τούτων, ὡς ἀπείρων ὄντων καὶ ἀγνώστων τῶν πλειόνων. Τίς οἶδε καὶ τὴν γενικότητα αὐτὴν, πολλῶ δὴ μᾶλλον τὴν λεπτομέρειαν τῶν γενομένων ἐν τοῖς ἐνδοτέροις καὶ ταῖς ἀπωτάταις γωνίαις τοῦ εὐρυχώρου καὶ ἐπὶ τοσοῦτον δυσκοινωνήτου τουρκικοῦ κράτους, ἐν ᾧ χρόνῳ ἀγνοεῖται κυρίως ἡ ἀκρίβεια καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ταῖς ἄλλαις παραλίαις πόλεσι καὶ τόποις ; Οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης τότε δημοσιογραφίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔστω καὶ ἀνελευθέρας καὶ περιορισμένης· οὐδεμιᾶς γινομένης δημοσιεύσεως συστηματικῆς τῶν πεπραγμένων, ἔπεται, ὅτι πᾶσα γνῶσις εἰδικὴ καὶ πᾶσα ἀκρίβεια τούτων ὥχοντο, καθ' ὅσον οὐδ' ὁ τύπος τῆς Εὐρώπης ἐγνώριζεν, ὅ,τι ἐδημοσίευσεν, κατὰ μέγα δὲ μέρος, ἢ καὶ ὅλως, παρεμβόρῳ τὰ πράγματα ἐκ προθέσεως πολιτικῆς, ἢ ἐμετρίαζε τὰ γινόμενα, ἢ ἐσιώπα. Παρὰ δὲ ταῦτα πάντα ἡ θυελώδης καταστροφὴ καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ ἀνθηροτέρου καὶ πολυπειροτέρου μέρους, ἡ ἀνησυχία, ἡ μόνωσις καὶ ἡ ταπεινωτικὴ μέχρις ἀποκτηνώσεως κατὰστασις τῶν ἐξ ἀνάγκης ἀμετακινήτων, ἀφῆρσαν πᾶν μέσον σημειώσεων ἢ καὶ ἀναμνήσεων ἰδιωτικῶν, οὐδ' ἔσχον τὸ θέλητρον εἰς ἀλληλογραφίας, δι' ὧν διεσώζετο ἂν παρὰ τὴν πολλὴν γενικότητα καὶ πολλὴ λεπτομέρεια.

Ἐπελόγισάν τινες εἰς δεκακισχίλια τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει θύματα. Ἄλλ' ἡμεῖς οὔτε περὶ αὐτῶν, οὔτε περὶ τῶν καθ' ὅλην τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν θυμάτων τοῦ δημίου καὶ τοῦ ὄχλου ἀναδεχόμεθα ὠρισμένον ὁπωσδήποτε ὑπολογισμὸν διὰ τοὺς ρηθέντας λόγους. Τὸ αὐτὸ ἐννοοῦμεν καὶ διὰ τὰς «οὐκ ἀριθμητὰς» τῶντι ὕλικάς ζημίας τῶν τε παθόντων καὶ τῶν δραπετευσάντων, ἢ μή. Ἄλλ' ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὸ ποσόν, καὶ μόνον λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ποῖόν, θεωροῦμεν ἀδιστακτῶς ἀκαταλόγιστον τὴν γενομένην χύσιν

τοῦ αἵματος, ὡς τοῦ πολυτιμοτέρου τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῶν μὴ
δυνηθέντων ἐπαναστατῆσαι τόπων.

Ἐκ τῶν δύο ἄρα κηρυχθέντων πολέμων, τοῦ μὲν ἐπαναστατικοῦ,
ἥτοι μέρους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐνόπλων Τούρκων, τοῦ δὲ κυ-
βερνητικοῦ, ἥτοι τοῦ σουλτάνου καθ' ὅλων τῶν ἀόπλων Ἑλλήνων,
ὀλεθριώτερος ἐγένετο ὁ δεύτερος, ἐφ' ὅσον ὠπισθοδρόμησεν ὑπερμέ-
τρως καὶ εἰς κατὰστασιν ἀποζώσεως ἤγαγε τοὺς λαοὺς, ἀπορφα-
νωθέντας καὶ τῶν ἱκανωτέρων προσώπων καὶ τῶν μάλλον ἢ ἥττον
ζωογόνων ἐλπίδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν (α).

Καὶ οἱ ἄλλοι ἐκ τινων φρουρίων καὶ ἰδίως οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως συνεχῶς ἐξερχόμενοι συνέλεγον τροφάς ἐκ τῶν πεδινῶν χωρίων, καὶ πολλάκις ἐξηγόραζον ταύτας διὰ θυσίας μικρᾶς ἢ μεγάλης. Τοιοῦτό τι συνέβη μακρὰν τῆς Τριπόλεως ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν κατὰ τὸ Πιαλὶ, ὅπου ὁ Νικήτας, καίτοι μετὰ ὀλίγων εὑρεθεὶς, προσέβαλεν αὐτοὺς, καὶ ἔκτοτε τὴν φήμην τοῦ ἀνδρείου ἔλαβεν, ὡς τολμῶν ἐν τῇ πεδιάδι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἱππευόντων.

Κυριευούσης μεγάλης ἐλλείψεως μολύβδου, ἐπέμφθησαν τῇ 9 μαΐου ἐκ τῶν Βερθέων ὅ,τε Νικήτας, Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, Ἰωάννης Κολοκοτρώνης, Κονδάκης καὶ Ἀνδρέας Ζαχαρόπουλος μετὰ τριακοσίων περίπου στρατιωτῶν, ὅπως ἀφαιρέσωσι τὴν καλύπτουσαν τὸν ἐν Ἀργεὶ τουρκικὸν «μεδρεσέν» μολυβδίνην στέγην. Οὕτως ἔπραξαν καὶ οἱ ἐν Πάτραις κατὰ τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως, γυμνώσαντες τὸ ἐκεῖ μολυβδοσκεπὲς τουρκικὸν τέμενος. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἔτυχον ἔξω τοῦ Ἀργους ἱκανοὶ ἱππεῖς ἐκ τῶν ἐν Ναυπλίᾳ Τούρκων, ὡς μόνων ἤδη φυλαττομένων παρὰ τοῦ Δημητρίου Τσόκλη τῶν μυλωνῶν τῆς Αερναίας λίμνης· ἀλλὰ πολεμήσαντες τούτους οἱ ἐκ τῶν Βερθέων καταβάλλοντες ἐξεδίωξαν· εὐρόντες δὲ ἐν τῇ πόλει ὑπὲρ τὰ διακόσια πτώματα ἄταφα ἔχωσαν, καὶ ἀφελόντες τὸν μολύβδον ἀνεχώρησαν.

Ὁ δὲ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἅμα εἰσελθὼν ἐν τῇ Τριπόλει, προσήγαγεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, ὡμίλησε πρὸς αὐτοὺς διὰ πολλῆς μετριότητος, ὑπεσχέθη ἀμνηστείαν πλήρη τῶν γεγεννημένων, καὶ προέτρεψε τούτους, ὅπως γράψωσι καὶ συμβουλευσωσι τοῖς ἔξω περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν εἰς τὴν ὑποταγὴν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄρον τῆς ἀμνηστείας. Εἵκοσιν ἀπεστάλησαν κομισταὶ γραμμάτων τοιούτων εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ οὐδὲ ἓνα εἶδεν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπιστρέψαντα. Μόναί γυναικὲς τινες ἐκ τῶν Τσιπιανῶν προσῆλθον προτείνασαι τὴν περὶ ὑποταγῆς θέλησιν τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν· καὶ μόνοι τινες ἐκ τῶν πεδινῶν χωρίων, ὡς τοῦ Σάγκᾶ, κεχυριευμένοι οὐ-

σιωδῶς ὑπὸ πανικοῦ φόβου, ἔκλιναν ὑποταγῆς αὐχένα. Αὐτοὺς ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς περιεποιήθη ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τιμὰς προσέτι ἀπέδωκε. Ἄλλ', ἵνα μὴ ἀπασχολῆται ἀπὸ τῶν κυρίων πολεμικῶν ἐργασιῶν, ἀνέθεσε τὰ περὶ τούτου πρὸς τινὰ τῶν Ἀλβανῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ Γιάχου Δέμην, καὶ οὗτος ἐπίσης, ὡς καὶ ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς, «ἀνεμῶλια βάζων» ὑπισχνεῖτο ἑαυτὸν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ προκρίτοις ὡς τὸν ἐγγυητὴν τῆς πιστῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀμνηστείας, ἣν ἀνεδέχθη ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς ἐν ὀνόματι τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Ἄλλ' ἂν αἱ τοιαῦται ἀπόπειραι ἦσαν καθαρὰ κωμῳδία, τὰ πολεμικὰ ὅμως ἔργα διέφερον, ὡς ὑποκείμενα εἰς προσεχῆ τινὰ κρίσιν.

Διαλυθέντος, ὡς γνωστὸν, τοῦ ἐν Βαλτετσίῳ στρατοῦ τῇ 24 ἀπριλίου, ἱκανοὶ ἀπὸ διαφορῶν ἐπαρχιῶν συνήχθησαν ἔνοπλοι ἐν Μεγαλοπόλει, ἡ δὲ Πιάνα καὶ τὸ Χρυσοβίτσιον ἐνισχύθησαν διὰ χιλίων διακοσίων Γορτυνίων. Αὐτῶν ἡγούντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνου, ὡς ἀρχιστρατήγου ἤδη τῆς ἐπαρχίας, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας ἐν Πιάνῃ καὶ ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος ἐν Χρυσοβιτσίῳ, ὁ πρῶτος ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικὸς καὶ ἱκανότητος πολλῆς, ὁ δεῦτερος μεγάλον πνέων ἐνθουσιασμὸν καὶ πλείστην δεικνύων φιλοτιμίαν. Ὡσαύτως ἐνισχύθη καὶ τὸ Λεβίδιον διὰ τῆς προσθήκης ἱκανῶν ὀπλῶν τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τὸν Ζαήμεν, Κανακάρην καὶ ἄλλους. Ἀδύνατοι οὗτοι πρὸς συγκρότησιν πολιορκίας νέας τῶν Πατρῶν μετὰ τὰ συμβάντα τῆς 3 ἀπριλίου, συνέδραμον τὴν τῆς Τριπόλεως, καθ' ἧς ὁ περὶ τῶν ὄλων ἀγῶν συνεκεντροῦτο.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι, νικηταὶ ὥσεπιτοπλεῖστον καὶ μεγάλαυχοι διὰ τοῦτο, ἐνεψυχώθησαν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ἐπελθούσης βοηθείας, καὶ τετελεσμένον τὸ πᾶν ἐθεώρουν διὰ πρώτης γενικῆς μάχης. Δίκαιον δ' εἶχον μέγα, ἀναμιμνησκόμενοι καὶ ὡς ἀναπόφευκτον παραδεχόμενοι ἤδη τὴν κρίσιν, ἣν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐκέρδησαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, στρατοπεδεύσαντες ἐν τῷ Σινάνῳ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὅταν μόνον ἐνίκων πρὶν καὶ ἐν τῇ Γόρτυνι καὶ ἐν τῇ Πιάνῃ καὶ ἐν τῇ Βλαχοκερασιᾷ καὶ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ, κατὰ πάντα ἐδικαιοῦντο λόγον πειθόμενοι περὶ τῆς προσεχεστάτης γενικῆς καταστροφῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε εἶχον ἤδη καὶ ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἀρχηγὸν ἄξιον, οἷος διεκρίνετο ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς.

Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Βερβένων γενομένης συσχέψεως περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ἐνεκρίθη ἡ κατ'ἐληψις τῆς θέσεως Ζελίου, καὶ πρὸς

τοῦτο ἐκινήθη ὁ Κυριακούλης μετὰ τοῦ Σαλαφατίου. Καθ' ὃδὸν ἀπαντᾷ οὗτος ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Βαρβίτσης τὸν Ἡλίαν μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα Λακώνων καὶ διακοσίων πεντήκοντα Μεσσηνίων ὑπὸ τὸν Κεφάλαν καὶ Παπατσώνην. Ἐκεῖ ἔλαβον ἀμφοτέρωι γράμμα τοῦ Κολοκοτρώνου, δι' οὗ ὠδηγοῦντο, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ Βαλτέτσιον, ὡς τὴν μόνην κατάλληλον θέσιν διὰ τὴν προσεχῆ γενικὴν μάχην. Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἀπέκρουσεν ὁ Κυριακούλης παρατηρῶν, ὅτι οὐδόλως συμφέρει ἢ ἐκ νέου τοποθέτησις τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ, ὅπου ἐνικλήθησαν πρὸ ὀλίγου· ὁ Ἡλίας ἐξ ἐναντίας παρεδέχθη ταύτην ὡς τὴν ἀρίστην· ἀπὸ λόγου δ' εἰς λόγον προεχώρησαν θεῖος καὶ ἀδελφιδοὺς μέχρι διενέξεως φορτικῆς, καὶ ὁ Ἡλίας, ἄκοντος τοῦ Κυριακούλου, μετέβη εἰς τὸ Βαλτέτσιον, ὅπου ἤρξατο εὐθὺς τῆς ἀνεγέρσεως ἐνὸς δι' ἑαυτὸν προμαχώνος. Κατόπι δὲ τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Κυριακούλης, ὡς μὴ ἐγκταλιμπάνων μόνον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, δι' οὗς ἄλλοτε θέλομεν εἰπεῖν λόγους· καὶ οὕτω, παραδεχθέντος κοινῶς τοῦ σχεδίου τοῦ Κολοκοτρώνου, συνεκεντρώθησαν εὐθὺς μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Πέτροβας, Κεφάλας, Παπατσώνης, Νικήτας Φλέσσας (ἀδελφὸς τοῦ Δικαίου), Ἰωάννης Μαυρομιχάλης (δεκαεπταετῆς ὢν), Βουραῖσι, Ἀντώνιος Τουρκολέκας, Ἰωάννης Κατσανὸς (ἀδελφὸς τοῦ Σαλαφατίου), Ἀθανάσιος Σῶρης καὶ Κυριακός. Ἡ δύναμις αὐτῶν συνίστατο ἐξ ὀκτακοσίων τεσσαράκοντα πέντε· ἡγεῖτο δὲ πάντων ὁ Κυριακούλης.

Ἀπελθὼν τότε ἐκ τοῦ Χρυσοβιτισίου ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ Βαλτέτσιον, προέτεινεν ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ τὴν κατασκευὴν κλεισῶν προμαχώνων, προσέτι δὲ τὴν εἰς προμαχῶνα μεταποίησιν τῆς στέγης τῆς ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκκλησίας, καὶ τέλος τὴν κατάληψιν τῶν τριῶν περὶ τὸ χωρίον λόφων, ὡς ὑπερασπιζόντων τοῦτο. Ἐκείντο δὲ οἱ μὲν δύο αὐτῶν δυτικοβορείως, λεγόμενοι ὁ μὲν, ὁ καὶ λιθώδης, Δουβρελείκκ, ὁ δὲ Κατσικείκκ· ὁ δὲ τρίτος ἀνατολικῶς, λεγόμενος Χωματοβοῦνι, ἢ λόφος τοῦ Παπαγιώργη· ἡ δ' ἐκκλησία ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ παρετήρησάν τινες ὡς ἀρμοδιώτερον, ἵνα κλεισθῶσιν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀγανακτῶν ἀντιπαρετήρησε· «*Κάλλιο γὰρ χωθῆτε μέσ' εἰς τὰ πηγάδια.*» *Γιατὶ τῆς προάλλαις οἱ Τούρκοι ἐπῆραν εἰς τὸ φτερό τοὺς Ἕλληνας;*» (ἐνθυμίζων τὸ συμβῆναι τῆς 24 ἀπριλίου) *γιατὶ δὲν εἶχαν κλειστά ταπούρια.* Ἐκείντο γὰρ μᾶς γένη μάθημα τώρα. *Ἄν κλεισθῆτε εἰς τὰ σπήτια, τὸ στράτευμα κομματιάζεται καὶ ἀδυνατίζει, γιατί τὰ*

»σπήτια εἶναι πολλὰ. Καὶ, ὅταν οἱ Τούρκοι τριγυρίσουσι τὸ χω-
 »ριὸ καὶ πιάσουν τὰ καταρῥάχια (τοὺς λόφους), σεῖς τί θὰ κάμετε
 »τότε μέσ' ἀπ' τὰ σπήτια; Σὰς λέγω λοιπὸν, γὰ πιάσετε τὰ κα-
 »ταρῥάχια καὶ γὰ δυναμώσετε τὴν ἐκκλησίαν, γιὰτὶ ἀλλέως χα-
 »νόμαστε. Ἐγὼ τότε σὰς ἔρχομαι ἀπέξω ἱμῶν, καὶ μὴ φοβώσα-
 »στε· σὰς πέρνω εἰς τὸν λαιμό μου».

Εὐτυχῶς συνεφώνησαν ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ τοῦ Κολοκοτρώνου
 ὅ,τε Ἡλίας καὶ Κυριακούλης καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ λοιποὶ πάντες, καὶ
 οὕτως ἤρξαντο δραστηρίως ἐγείρειν τοὺς κλειστοὺς προμαχώνας ἐκ
 λίθων, καὶ μόνας καταλαμβάνειν τὰς μεσημβρινὰς τοῦ χωρίου οἰκίας,
 διότι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπάρχει πεδιάς ἄνευ γεωλόφου. Συγχρό-
 νως τὰ ἐν Πιάνῃ, Χρυσοβιτσίῳ, Λεβιδίῳ καὶ Βερβένοις στρατόπεδα
 ὠδηγήθησαν, ὅπως δράμωσιν εἰς βοήθειαν, ὅςποτε ἀκούσωσι τοῦ κρό-
 του τῆς μάχης. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἐπάνω Χρέπας τῶν Τριχορύφων ἐτέθη
 παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου σκοπιὰ, ὅπως ἀναγγείλῃ εὐθὺς διὰ πυρῶν
 συνθηματικῶν (α) τὴν τε ἔξοδον καὶ διεύθυνσιν τῶν Τούρκων τῆς Τρι-
 πόλεως. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, αἰκίνητος ὢν καὶ ἀκάματος, ἐν μὲν
 τῷ Βαλτετσίῳ ἐκοιμᾶτο, ἐν δὲ τῇ Πιάνῃ προεγεύετο καὶ ἐν τῷ Χρυ-
 σοβιτσίῳ ἐδείπνει.

Οἱ στρατιῶται τοῦ Βαλτετσίου ἦσαν ὡσεπιτοπολὺ μὲν Μεσσήνιοι,
 κατὰ δεύτερον δὲ λόγον Λάκωνες, καὶ κατὰ τρίτον Μεγαλοπολῖται
 καὶ Ὀλύμπιοι· ἄλλ' ἢ κυριώτερα βάσις ὑπῆρχον οἱ Λάκωνες, ἀρχη-
 γοὶ καὶ στρατιῶται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἀριθμούμενοι. Ἐκ δὲ τῶν
 ὀπλαρχηγῶν κατέλαβον, ὁ μὲν Κυριακούλης καὶ Ἡλίας Μαυρομιχά-
 λης τὸν πρῶτον καὶ κυριώτερον προμαχῶνα, ὃς ἦν ὁ τοῦ Χωματο-
 βουνίου· ὁ δὲ Κεφάλας, Πέτροβας, Παπατσώνης, Ἰωάννης Μαυρομι-
 χάλης καὶ Κυριακὸς τὸν δεύτερον ἐπὶ τοῦ ἄλλου λόφου δυτικῶς· ὁ
 δὲ Φλέσσας (καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡλίας), ὁ Σῶρης, Τουρκολέκας καὶ
 ἄλλοι, ὅλοι Μεγαλοπολῖται καὶ Ὀλύμπιοι, τὸν τρίτον· οἱ δὲ Βουραῖοι,
 Σαλαφατῖνος καὶ Κατσανὸς, (ἄξιωματικοὶ ὄντες τῶν Μαυρομιχαλῶν,) τὴν ἐκκλησίαν. Κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ προμαχῶνος
 προσδιωρίσθησαν πλείονες ἢ ὀλιγώτεροι στρατιῶται.

Ἡ μεγάλη ἐν Βαλτετσίῳ μάχη

(τῆς 12 μαΐου).

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐσχεδίασεν, ἵνα κινηθῇ κατὰ τοῦ Βαλτετσίου αὐτοῦ, καὶ καταστρέψῃ τὸ ἐκεῖ συγκεντρωθὲν ἐκ νέου ἑλληνικὸν σῶμα· μεταβαίνων δὲ ἀκολουθῶς εἰς τὰς Κκαλάμας, πρῶτην ἐκβιάσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Λακωνίας διὰ τοῦ πυρὸς καὶ διὰ παραχωρήσεων· συνεπῆ δ' οὕτω θεωρῶν τὴν ὑποταγὴν τῆς ὅλης Πελοποννήσου, ἅμα ὑποταγείσης τῆς Λακωνίας, προέθετο, ἵνα ἐπανεέλθῃ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, κατασκηνώσῃ ἐν τῷ Σινάνῳ καὶ περαιώσῃ ἐκεῖ τὰ πάντα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ 1769. Ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἡκονῶντο τὰ ξίφη καὶ τὰς μαχαίρας αὐτῶν οἱ Τούρκοι· ὥς ὄργανα δὲ παρὰ τῷ Κεχαγιᾶ βεγῇ, δι' ἣν εἶχον ἐπιβροῇν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνεκρίθησαν ὅτε Κιαμῆλ βεγῆς τῆς Κορίνθου, ὁ Ἀχμέτ βεγῆς τῆς Κορώνης καὶ ἄλλοι διάσημοι μᾶλλον ἢ ἥττον ἀγάδες· ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἦν βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἐφ' ὅσον ἐκστρατεύων, ὥς κατωτέρω, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕξ ταχυδρόμους, ἵνα ἀποστείλῃ ἐτοίμως τοὺς μὲν διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Χουρσὴτ πασσᾶν εἰς Ἰωάννινα, τοὺς δὲ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν εἰς Βοιωτίαν, κομίσοντας τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου.

Πρωτὴν τῆς 12 μαΐου, ἡμέρας παρασκευῆς, ἡ ἐπὶ τῆς Ἐπάνῳ Χρέπας σκοπιᾷ ἐσήμανε τὴν ἐξοδὸν καὶ διεύθυνσιν τῶν Τούρκων εἰς τὸ Βαλτέτσιον. Ἀμέσως ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε μετὰ ὀκτακοσίων ἐκ τοῦ Χρυσοβιτσίου, τυχὼν ἐκεῖ τὴν ὥραν ταύτην, καὶ τὸν ἐν Πιάνῃ Πλαπούταν εἰδοποίησεν, ὅπως ταχυπορήσῃ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνίστατο ὑπὸ ἑξακισχιλίων καὶ πεντακοσίων πεζῶν, ἱππέων δὲ χιλίων πεντακοσίων καὶ δύο τηλεβόλων. Τοῦτον ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς διέθεσεν ὥς ἀκολουθῶς, ἵνα περικαταλάβῃ τοὺς Ἑλληνας. Εἰς μὲν τὸ Καλογεροβούνιον, συγκρατούμενον μετὰ τοῦ Βαλτετσίου διὰ σειρᾶς λόφων καὶ ἀπέχον αὐτοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ὥς ἔγγιστα, διεθύθιεν χιλίους πεντακοσίους πεζοὺς, ὅπως διακύψῃ τὴν ἐκ τῶν Βερβένων ἐνδεχομένην βοήθειαν· ὀπισθεν δὲ τοῦ Βαλτετσίου, ἤτοι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Ἀραχαμιτῶν δυτικῶς (α), χιλίους ἱππεῖς ὑπὸ τὸν διπλοῦν σκοπὸν, ἢ ὅπως ἀπελπίσῃ τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ, ὥς πανταχόθεν ἀποκλειόμενους, καὶ βιάσῃ οὕτω τὴν παράδοσιν ἢ διάλυσιν αὐτῶν, ἢ ἑξα-

φανίση διὰ τῆς μαχαίρας τούτους, ἅμα δοθησομένους εἰς φυγὴν (α). τὸν δὲ Ῥουμπῆν Βαρδουνιώτην, ἐξάδελφον καὶ διάδοχον τοῦ πο-
τὲ περιφήμου Μουσᾶ Βαρδουνιώτου, περιώνυμον ἐπὶ ἀνδρεία καὶ πο-
λεμικῇ ἐμπειρίᾳ, μετὰ τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων, ὅπως κατα-
λάβῃ τὴν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν τοῦ Βαλτετσίου ῥάχιν κατὰ πάσης
ἐνδεχομένης βοηθείας τοῦ Χρυσοβιτισίου καὶ Πιάνης, καὶ συγχρό-
νως πολεμήσῃ τὸν τρίτον προμαχῶνα τοῦ Φλέσσα καὶ λοιπῶν· αὐ-
τὸς δὲ μετὰ πεντακοσίων ἱππέων, χιλίων πεντακοσίων πεζῶν καὶ
τῶν τηλεβόλων ὥδευσε κατὰ τοῦ πρώτου καὶ γενικωτέρου προμαχῶ-
νος τῶν Μαυρομιχαλῶν.

Ὅταν ὁ Κυριακούλης εἶδε τοὺς πολεμίους ἐπερχομένους ἰσχυροὺς,
καὶ μάλιστα διὰ τοσούτου ἱππικοῦ καὶ τηλεβόλων, εἶπεν, *Ἐχάθη-
μεν*· ὅταν δὲ ἔπειτα παρετήρησεν αὐτοὺς περικυκλώσαντας πανταχό-
θεν τὸ Βαλτέτσιον, ἐφώνησεν, *Ἐνικήσαμεν!* Καὶ συγχωρητέον, ἐάν
προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, καθὼς ἐπὶ Ξέρξου ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ὁ
ἐν Σαλαμῖνι ἀποκλεισμὸς τῶν ναυμάχων Ἑλλήνων, οὕτω καὶ ἤδη
σώσει τὴν ἐπανάστασιν ἡ ἐν Βαλτετσίῳ κύκλωσις τῶν πεζομάχων
Ἑλλήνων· διαφέρουσι δὲ μόνον αἱ δύο περιστάσεις αὗται, καθ' ὅσον
ἡ μὲν πρώτη ἐπενόηθη παρὰ τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ
δευτέρα προῆλθε παρὰ τοῦ ἤδη ἀρχηγοῦ τῶν βαρβάρων. Τὸ δὲ βε-
βαιότερον πάντων ἦν, ὅτι, ἐν ᾧ ἐβρίπτετο ἡδὴ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ ὁ
περὶ τῶν ὅλων κῦβος, οἱ Ἕλληνες ὑπέκειντο, ἵνα πολεμήσωσι πρὸς
ἐχθροὺς, ὑφ' ἐνὸς μόνου διατασσομένους ἀρχηγοῦ, καὶ τούτου ἀξίου,
αὐτοὶ πολυαρχούμενοι· πρὸς ἐχθροὺς πολλῷ ὑπερόχους κατὰ τὴν ποι-
ότητα, αὐτοὶ ἀπειροπόλεμοι ὥσεπιπολὺ ὄντες ἐκτὸς τῶν Λακωνῶν·
πρὸς ἐχθροὺς τέλος πάντων πεφουσιωμένους διὰ τὰς προτέρας συνε-
χεῖς νίκας καὶ δι' ὅλων συγκεκριτημένους τῶν ὅπλων, αὐτοὶ μόνον
φέροντες ὅπλον ψιλόν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν δίκαιον Θεὸν ἐλπίδα.
Ἴδου ὁ λόγος, δι' ὃν ἐπάλλετο ὅλων ἡ καρδιά.

Ὅταν ὁ Ῥουμπῆς ἐπλησίασε πρὸς τὸν τρίτον προμαχῶνα, ἐβόησε
κατὰ τὴν πρὸ τῆς μάχης συνήθειαν: *«Βρὲ Ῥωμιοί! μὰ τὸ καλὸ
» ποῦ σᾶς θέλω, ρίψατε τ' ἄρματα καὶ εὐγάτε τὰ προσκυρῆστε»*· ὡρ-
κίζετο δ' ἐνταυτῷ περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν: *«Μὰ τοῦ Ῥαμπῆ
» τ' ὄνομα! καὶ μὰ τὰ τέσσερα κιττάπια τοῦ Μεγαλοδύγαμου! καὶ
» μὰ τοῦ Βασιλεῖᾶ μας τὸ κεφάλι! ἡ τρίχας σας δὲν θὰ πειραχθῇ,
» γιὰτὶ τὸ ξέρουμε, πῶς σᾶς γελάσανε, καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ λόγου*

»σας. *Ἄν σᾶς λέγω ψέματα, ἀπ' τὸ φράγκικο σπαθί γὰρ μὴ γλυ-
»τώσω!*» Κραυγαὶ τότε διάφοροι προσέπιπτον παρὰ τῶν Ἑλλήνων·
*«Ἄ! βρὲ Τοῦρκοι! πᾶνε κεῖνα ποῦ ξέρατε. Ἄν θέλετε γὰρ σᾶς χα-
»ρίσουμε τὴν ζωὴν, καὶ γὰρ πᾶτε, ὅθε θέλετε, κάμετε καλὰ γὰρ μᾶς
»δῶστε τ' ἄρματα σας τώρα, γιατί θὰ μᾶς παρακαλῆτε ὑστερὰ
»καὶ δὲν θὰ ἀκοῦμε».*

Μετὰ τὰς τοιαύτας προφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις, δι' ἱκανῶν ἐπὶ
 τέλους ἀρτυθείσας ὕδρεων βαρέων, ὁ Ῥουμπῆς, ὥρα δευτέρᾳ μετὰ
 τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὥρμησεν ἀποφασιστικῶς κατὰ τοῦ προ-
 μαχῶνος, καὶ συγχρόνως ἠγωνίσθη, ἵνα καταλάβῃ τὴν ῥάχιν, ἣν ὁ
 Κολοκοτρώνης προέλαβε φθάσας ταχύτερον διὰ τῶν παρόδων, ἃς ἐ-
 γινώριζε. Τὴν πρώτην ὁρμὴν αὐτοῦ γενναίως ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες,
 τῶν προμαχῶνων ἀλληλοδοθησομένων (α), καὶ, ἐκτὸς ἄλλων, πολ-
 λούς τῶν σημαιοφόρων τούτου νεκρούς ἐβρίψαν. Ὁ Ῥουμπῆς ἐπανε-
 λαβε καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἔφοδον, ἀλλ' ἐπίσης ἀτυχεῖς. Ἐν ᾧ δὲ
 ἐπολεμεῖτο καὶ παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ἔφθασε μετὰ τετρακοσίων
 καὶ ὁ Πλαπούτας κατορθώσας, ὅπως διακόψῃ εὐθὺς τὴν συγκοινωνίαν
 αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ. Τότε ἐπετέθη καὶ τὸ σῶμα τῶν
 πεντακοσίων ἱππέων καὶ χιλίων πεντακοσίων πεζῶν τοῦ κέντρου κα-
 τὰ τοῦ προμαχῶνος τῶν Μαυρομιχαλῶν· τότε τὸ πῦρ γενικὸν παντα-
 χόθεν ἤναψεν, ἡ δὲ μάχη, γενικὴ καὶ συνεχὴς, σφοδροτέρα κατέστη.
 Ὅποιοι οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν διαμαχομένων μερῶν! Ὁ πρῶτος προμαχῶν
 ἐδέχθη τὴν ἔφοδον ἀδιάσειστος ἐπίσης, καὶ τοὺς στοίχους τῶν ἐπιπε-
 σόντων ἠραίωσεν ἐπαισθητῶς, ὅτε καὶ τὰ τηλεβόλα αὐτῶν οὐδόλως
 ἐζημίουν τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τῆς θέσεως τοῦ προμαχῶνος καὶ τῆς
 ἀνικανότητος τῶν τηλεβολιστῶν· διότι διὰ τῆς ὑψώσεως ἡ καταβι-
 βάσεως τοῦ τηλεβόλου αἱ σφαῖραι ἢ διεπέρων ἄνωθεν τοῦ προμαχῶ-
 νος, προσβάλλουσιν μάλιστα τοὺς περὶ τὸν Ῥουμπῆν, ἢ ἔπιπτον
 κάτωθεν τοῦ προμαχῶνος, χωνευόμεναι ἐν τῇ γῇ.

Τότε ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, ἀπολέσας πᾶσαν περὶ τῆς διαλύσεως τῶν
 προμαχῶνων ἐλπίδα, καὶ ἠναγκασμένος, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ κέντρον,
 ἐν ᾧ ὁ Ῥουμπῆς οὐδετεροῦτο παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ Πλαπού-
 τα, μετεπέμψατο εὐθὺς τὰ δύο κατὰ τὸ Καλογεροβούνιον καὶ τοὺς
 Ἀραχαμίτας σώματα, καὶ τὴν μάχην ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς νυ-
 κτός, καθ' ἣν οἵ, τε Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἔμενον ἐν ταῖς θέσεσιν αὐ-
 τῶν, ἀμοιβαίως ἐλπίζοντες οἱ μὲν τὴν ἀναχώρησιν τῶν δέ. Πρὸ τοῦ

μεσονυκτίου ὁ Κολοκοτρώνης, ὁδοποιησάμενος ἑαυτῷ διὰ τῶν πα-
λεμίων, εἰσῆλθε μετὰ ὀλίγων εἰς τὸ Βαλτέτσιον, περιχυθεὶς τοῖς πᾶ-
σι διαχεομένη τῇ καρδίᾳ καὶ ἔτι μέγα ἐμπνεύσας τὸ θάρρος περὶ
τῆς βεβαίας ἥττης τῶν Τούρκων. Ἐρωτηθέντες τότε οἱ ἔσω, ἐὰν ἔχω-
σιν ἀνάγκην στρατιωτῶν, «Σεῖς, ἀπεκρίθησαν, βαστάτε καλὰ ἀπέξω,
»καὶ δι' ἡμᾶς μὴ σᾶς μέλη». Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασεν ἐκ
τῶν Βερβένων ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης μετὰ τοῦ Πέτρου Βαρβι-
τσιώτου, Ἀντωνίου Κουμουστιώτου, Πουλικάκου καὶ Σακελλαρίου
Καλογωνιώτου ἐπὶ κεφαλῇς τριακοσίων, καὶ τοὺς Τούρκους κατέπλη-
ξε διὰ πυροβολισμοῦ ἐκ τοῦ πλησίου. Ἐξ αὐτῶν ὁ Βαρβιτσιώτης καὶ
Πουλικάκος μεθ' ἑτέρων δεκαεπτὰ τολμηρῶν εἰσῆλθον εἰς τὸ Βαλτέ-
τσιον, καὶ θάρρος ἐνέπνευσαν πλειότερον, βεβαιώσαντες τὸ κατόπι
φθάσιμον καὶ ἑτέρας ἐκ τῶν Βερβένων ἐπικουρίας. Πραγματικῶς δέ,
τῆς ἡμέρας ἄρτι ἐπιφωσκούσης, ἀφικνεῖται καὶ δευτέρα ἐκ τῶν Βερ-
βένων βοήθεια, ὁ Ἰατράκος μετὰ τετρακοσίων, ἡ δὲ μάχη ἐπανελή-
φθη ζωηρὰ πνυταχόθεν. Τότε δὲ ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀντώνιος Μαυρομι-
χάλης, ὥς μὴ καλῶς ὠχυρωμένος, καὶ τοῦτο ἰδόντες ὁ Κυριακούλης
καὶ ὁ Πηλίας ἔσπευσαν τὴν ἀναγκαίαν ὑπὲρ αὐτοῦ βοήθειαν.

Μετὰ τετράωρον καὶ ἥδη μάχην ὁ Ῥουμπῆς ἔκαυσε ποσότητά τι-
να πυρίτιδος, καὶ διὰ τοῦ συνθήματος τούτου εἰδοποίησε τῷ Κεχα-
γιᾷ βεγῇ τὸ ἀδύνατον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως καὶ τὸν παντελῆ
κίνδυνον, ὃν διέτρεχε. Αὐτὸ τὸ σημεῖον ἰδὼν ὁ Κεχαγιᾷ βεγῆς, καὶ
οὐχ ἥττον ἀπηλπισμένος ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπελθουσῶν ἐπικου-
ριῶν, ἐδήλωσε τὴν ἀνάκλησιν δι' ἑτέρου σημείου καπνοῦ. Ἐκ τούτων
δ' ὀρμώμενος τῶν σημείων ὁ Κολοκοτρώνης, παρετήρησε διὰ τοῦ τη-
λεσκοπίου, καὶ νοήσας ἐτοίμους πρὸς φυγὴν τοὺς Τούρκους, ἐφώνη-
σε μεγαλοφώνως : «*Αἰπάνω τους "Ελληνες !!*» τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν
καὶ τὸν Πλαπούταν διέταξεν, ὅπως ὀρμήσωσι. Ὅτε δὲ ὁ Ῥουμπῆς ὠ-
πισθοδρόμησεν ἀναμέσον τῶν προμαχόνων καὶ τῶν Γορτυνίων, ὥς μὴ
ἔχων ἄλλην διέξοδον, εὐθὺς ἐξώρμησαν καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν Ἕλληνες,
καὶ οὗτος πίπτει ἐξ ἀνάγκης εἰς ἓν ῥεῦμα, προσβαλλόμενος παρὰ τού-
των μὲν ἔμπροσθεν καὶ πλαγίως, παρὰ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ Πλα-
πούτα ὀπισθεν καὶ πλησίον. Ἐκεῖ ἔσωρεύθησαν νεκροὶ πολλοὶ τῶν
ἐχθρῶν, τὴν δὲ μεγαλητέραν θραῦσιν ἐπήνεγκε τοῦ Πλαπούτα τὸ
σῶμα. Οὕτως ἡ καταδίωξις προεχώρησε γενικὴ παρ' ὅλων τῶν Ἑλ-
λῆνων καὶ καθ' ὅλων τῶν Τούρκων μέχρι τῆς πεδιάδος, ὅτι οἱ περὶ

τὸν Ῥουμπὴν ἔρριπτον τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ὄπλα αὐτῶν, ὅπως σω-
θῶσι τοῦ κινδύνου, ἐπιδιδομένων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν λαφυραγω-
γίαν. Ἐὰν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἵππικόν, ἡ αὐτὴ ζημία τῶν
Τούρκων καὶ κατὰ τὴν πεδιάδα ἔμελλε γενέσθαι.

Τότε ἐφάνη πλησιάζουσα καὶ ἑτέρα βοήθεια ὑπὸ τὸν Νικήταν,
Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, Ἰωάννην Θ. Κολοκοτρώνην, Ἰερόθεον
Ἀθανασόπουλον ἀρχιμανδρίτην, Σακελλάριον Παπαφώτου καὶ λοι-
πούς. Οὗτοι, ἐν ᾧ συνώδευον τὸν ἐκ τοῦ Ἀργους μόλυβδον, ἤκου-
σαν, γενόμενοι εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Δολιανῶν, τοῦ κρότου τῆς ἐν
Βαλτετσίῳ μάχης· ταχύναντες δὲ εἰς τὰ Βέρβενα, παρέλαβον καὶ ἐκ
τῶν ἄλλων ἐκεῖ στρατιωτῶν περὶ τοὺς πεντακοσίους Κυνουριεῖς καὶ
Τριπολίτας ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ῥιζιώτην καὶ ἄλλους, ἥρπασαν ἐπὶ πο-
δὸς ὀλίγον ἄρτον καὶ, νυκτὸς οὔσης, ἔδραμον· περὶ τὴν αὐγὴν εὐρέ-
θησαν κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζέλι καὶ Καπαρέλι, καὶ, ἀνατείλαν-
τος τοῦ ἡλίου, ἔπεσον ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τάκας, ὅπου ἠπήντησαν
στρατιώτας τινὰς ἐκ τοῦ Βαλτετσίου, πολλὰ ἔχοντας λάφυρα· ἐκεῖ
μαθόντες τὴν ἥτταν τῶν Τούρκων, προσχώρησαν ταχυτάτῳ βήματι,
ἵνα καταλάβωσι τὰ νῶτα αὐτῶν ἐν τῇ Βολέττα· πρὶν ἢ δὲ τοποθε-
τηθῶσιν, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς προλαβὼν ἀπεσύρθη βίαιος μεθ' ὅλου τοῦ
στρατοῦ εἰς τὴν Τρίπολιν (α). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κινήσαντες καὶ ἐκ
τοῦ Λεβιδίου μετὰ χιλίων ὁ Ζαήμης, Κανακάρης, Χαραλάμπης καὶ
Πετμεζαῖοι, ἔφθασαν ἐν τῇ Πιάνῃ· ἄλλ' ἔμειναν ἐκεῖ, μαθόντες τετε-
λεσμένα τὰ τοῦ Βαλτετσίου. Διήρκεσεν αὕτη ἡ μάχη ἀδιάλειπτος ἐπὶ
εἰκοσιτρεῖς ὥρας. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἐζημιώθησαν ὀλίγους πετόντας
καὶ δεκαεπτὰ πληγωθέντας· οἱ δὲ Τούρκοι περὶ τοὺς τριακοσίους φο-
νευθέντας καὶ πλείονας πληγωθέντας, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐξεμέτρησαν
τὸ ζῆν ἐν τῇ Τριπόλει (β). Πολλοὺς δὲ τῶν νεκρῶν τούτων γνωρίζοντες
οἱ Ἕλληνες ἐφώνουν, οἱ μὲν «*νὰ τὸ σκυλὶ ὁ σπαχῆς τοῦ χωριοῦ μας*»
οἱ δὲ, καὶ λακτοπατοῦντες τούτους, «*νὰ σου ἀγᾶ μας!*» ἐπὶ ἐκάστου
δὲ τῶν γνωστοτέρων ἐγίνετο ὁ ἔλεγος, ὅσων ἔπραττον κακοπραγιῶν,
ὅτε ἐδέσποζον. Ἄνθρωποι, περιωπτημένοι τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς τυ-
ραννίας, εἰς τοιαύτας βεβιαίως ἐκδικήσεις ὠθοῦντο. Τότε ἐδημηγό-
ρησεν ὁ Κολοκοτρώνης, δραττόμενος περιστάσεως τόσῳ δεξιᾷ· ἀνε-
πόλησε δὲ ἐν περιλήψει τὰς τυραννίας τῶν Τούρκων καὶ τὰ παθή-
ματα τῶν Ἑλλήνων· ἐβεβαίωσε, τί δύναται ἡ θεία δίκη κατὰ τῶν
δυνατῶν φαινομένων ἀνικῆτων, καὶ τί κατωρθώουσιν οἱ ἀδύνατοι, ἡ-

νωμένοι καὶ ἄφοβοι ὄντες· ἔδειξε τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἀπόφασιν Θεοῦ, καὶ ἀναμφίβολον τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς «ὑπογραφεῖσαν» ἅπαξ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐπὶ τέλους προέτρεψεν, ὅπως, λόγω εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν συναγωνισαμένην θείαν πρόνοιαν, ἀποσιτῶσι πάντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 12 μαΐου. Ἐξέθετο καὶ συνεβούλευσε πραγματικῶς, ὅτι λογικὸν ἢ ἀνάγκη καὶ ὅτι δίκαιον τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἀπήτουν.

Τῆς μεγάλης ταύτης καὶ περιωνύμου μάχης τοῦ Βαλτετσίου πνεῦμα ὑπῆρξεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἤρως ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης. Ἐν γένει τὸ καθήκον ἑαυτῶν ἐξεπλήρωσαν ὅλοι μὲν οἱ κλεισθέντες, ὡς ἄλλοι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μάρτυρες, ὅλοι δὲ οἱ ἔξωθεν βοηθήσαντες, ὡς ἄνδρες πατριωτισμοῦ καὶ τιμῆς. Βεβαίως οὔτε οἱ πρῶτοι ἐνίκων ἄνευ τῶν δευτέρων, οὔτε οἱ ἔξω ἡυδοκίμουν ἄνευ τῶν ἔσω· διαφέρει ὅμως ὁ ἀποφασιστικὸς κίνδυνος, ἐν ᾧ ἐρρίφθησαν οἱ κλεισθέντες, καθότι, ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας, οὐδεμίᾳ αὐτοῖς σωτηρίας ἀπελείπετο ἐλπίς, ὅτε ἤθελον ἔχειν ἔμπροσθεν μὲν τὸ πεδίον καὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, πλαγίως δὲ τὸν Ῥουμπῆν, καὶ ὀπισθεν τὸ ἱππικὸν, ἐν ᾧ οἱ ἔξω ἔσχον καὶ τὰ νῶτα ἐλεύθερα καὶ τὰ ὄρη καταφύγιον ἐν ἀνάγκῃ.

Μέγας ἐγένετο ὁ θρῆνος καὶ ὁ κοπετὸς τῶν ἐν Τριπόλει τουρκικῶν οἰκογενειῶν, διότι οἱ ἐντόπιοι Βαρδουνιώται, Μισθριώται, Λονταρίται, Φαναρίται καὶ Τριπολιτσιῶται ἔπαθον ὡσεπιτοπλεῖστον, ὡς σχηματίζοντες τὸ ὑπὸ τὸν Ῥουμπῆν σῶμα, ὅπερ ἐδέχθη τὸ ὅλον σχεδὸν τῆς μάχης. Ἡ οἰμωγὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ ὀλοφυγὴ τῶν γυναικῶν καθ' ἅπασαν ἤχουν τὴν πόλιν ἐπὶ ἡμέρας. Μέγας ὡσαύτως ἠπειλήθη καὶ ὁ ἐκ νέου κίνδυνος τῶν ἐν αὐτῇ ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ δεσμοτερίῳ ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, πνεύματι ἀντεκδικήσεως ποταπῆς, συνήθους οὔσης παρὰ τοῖς βαρβάροις. Ὡς δ' ἐκάστοτε, δοθέντος ἀτυχήματός τινος, οἱ μὲν καταμύφονται τῶν δὲ ὡς αἰτίων, αὐτοὶ ἐπιδεικνύμενοι ἀθῶοι καὶ ἀνεύθυνοι· οὕτω καὶ ἤδη οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι ἐν γένει κατηγόρουσι τῶν ξένων ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν, ὡς μὴ ἀνταχθέντων ἐν τῇ μάχῃ μετὰ ἴσης καρτερίας, οὔτε ριψοκινδυνεύσαντων ἐπίσης. Μάλιστα δὲ καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν κατηρῶντο λέγοντες, «Εἶθε μὴ ἤρχοντο!» διότι, καθὼς πρὸ τούτων ἐνίκων διηνεκῶς, οὕτως ἄνευ τούτων ἐθεώρουν ἑαυτοὺς νικήσοντας καὶ πάλιν ἐν τῷ Βαλτετσίῳ. Εἰς τοσοῦτον δὲ προήχθη βαθ-

μόν ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ἀπέχθεια αὐτῶν κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὥστε, εἰ μὴ ἐφοβοῦντο τὴν ἔνοπλον ἀντίστασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν διαρπαγὴν τῆς πόλεως, ἀπεδίωκον ἂν εὐθὺς τοῦτον, ὡς δλεθρίον θεωρούμενον καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Αἱ ἠθικαὶ ἄρα συνέπειαι τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Βαλτετσίῳ ὑπερέβησαν πᾶσαν προσδοκίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἀπολέσαντες ριζικῶς τὴν περὶ ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου ἐλπίδα, ἤρξαντο διχονοεῖν καὶ μὴ φέρειν πλέον τὰ πιστὰ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ μὲν ἐντόπιοι ἀπήτουν παρὰ τῶν Ἀλβανῶν, ὅπως ἐξέρχωνται αὐτοὶ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς μάχας, ὡς μισθωτοὶ ὄντες καὶ στρατὸς κινητὸς τῆς ἐξουσίας· οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐξ ἐναντίας ἰσχυρίζοντο περὶ τῶν ἐντοπίων, ὅτι αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἀγωνίζεσθαι μᾶλλον, ὡς ἔχοντες καὶ οἰκογενείας καὶ ἰδιοκτησίας. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἠθικῇ καταστάσει τῆς Τριπόλεως ὀφείλονται κυριώτερον αἱ ἀλληλοδιάδοχοι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιτυχίαι καὶ πρόοδοι τῶν περὶ αὐτὴν ἐλληνικῶν ὅπλων. Κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μετεβλήθησαν ἐπ' ἀγαθῷ ὑπὲρ τῶν Πελοποννησίων. Οἱ Τοῦρκοι ἀπεδείχθησαν τρωτοὶ καὶ οὐχὶ θηρία ἀκατανίκητα. Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἰδέα καὶ τὸ σωτήριον ἀποτελέσμα τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου, δι' ἣν γενόμενοι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπὸ φυγομάχων φιλόμαχοι καὶ ἀπὸ νικωμένων νικηταὶ διχρεῖς, τὴν πτωσίαν κατώρθωσαν τῆς Τριπόλεως, ὄνειρον μᾶλλον ἢ πρᾶγμα θεωρουμένην καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν 22 Σεπτεμβρίου.

Ἐντεῦθεν, ἐὰν ἡ 25 μυχτίου ἐγένετο ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὡμολόγηται ἡ 12 μαΐου ὡς τὸ πάσχα τῆς ἐλληνικῆς ἀναστάσεως. Ἄνευ τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου ἀδύνατος, δύναται τις εἰπεῖν, ἀπέβαινε πλέον ἡ σύστασις ἐλληνικοῦ στρατοπέδου. Νικῶντος τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἡ διάλυσις παντὸς ὑφισταμένου σώματος συνεπῆς ἦν, καὶ ἄμεσος ἡ ἀνανέωσις τῆς σκηνῆς τοῦ 1769 (α).

Τὰς ἀληθείας αὐτὰς παραδέχεται ὁ γνωρίζων καλῶς τὴν τότε κατάστασιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολέμου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ οἱ Λαλαιοὶ ἔμενον ἐν τῇ θέσει αὐτῶν, καὶ ὁ Ἰουσοφ πασσᾶς ἐνίκα ἐν Πάτραις, καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης ἐθριάμβευον ὥσεπιπολὺ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Χερσῷ Ἑλλάδι, καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ἠρέμει ἔτι, καὶ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἡ χρησιμότης κατὰ στόλου προβληματικὴ κυρίως ἦν, ὡς μὴ πειραθεῖσα ἔτι· ἐπὶ πᾶσι δὲ αἱ οἰκογένειαι τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν ἐπαρχιῶν, διεσπαρμέναι ἐν τοῖς ὀ-

ρεσι καὶ τοῖς σπηλαίοις, ἠναγκασμένοι ἦσαν, νικῶντος ἐν Βαλτε-
τσίῳ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ὅπως ἐγκαταλείψωσι διὰ παντός τὴν πα-
τρῶαν γῆν αἱ ἔχουσαι ἔτι μέσα τινὰ, ἢ ἐπανέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὴν
ὑποταγὴν αἱ μὴ δυνάμεναι ἄλλως πράξαι, καὶ αὗται συνίστων τὸ
μέγα μέρος.

Ὑπὸ τὴν τοιαύτην πραγματικὴν ἔποψιν ἐξετάζοντες τὴν νίκην
τοῦ Βαλτετσίου, ἀποφαινόμεθα γενικώτερον, ὅτι ἔσωσεν αὕτη, καὶ
οὐχὶ «ἐνίσχυσεν» ἀπλῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄνευ αὐτῆς ἀγὼν
ἑλληνικὸς οὐχ ὑφίστατο ἔκτοτε, διότι, τοῦ κέντρου διαλυομένου, τὰ
ἄκρα παρέλυον ἀφ' ἑαυτῶν πιπτούσης δὲ τῆς Πελοποννήσου, οὐδὲ
λόγος καὶν προέκειτο περί τε τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς καὶ τοῦ Αἰ-
γαίου. Διὰ ταῦτα καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Πετσῶν ἐν μιᾷ πρὸς τὸν Κο-
λοκοτρώνην ἀπαντήσει αὐτῶν ἀπὸ 30 μαῖου ὠνόμαζον τοὺς Βαλτε-
τσιομάχους «Πελοπίδας, Θρασυβούλους καὶ Ἀρμολίους» ἦτοι σω-
τῆρας τῆς πατρίδος.

Τέλος δὲ πάντων ἀπὸ τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου ὠπλοφόρησαν
κάλλιστα ὑπὲρ τοὺς χιλίους Ἑλληνες ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων ἁ-
πλῶν τῶν πολεμίων, ἐναθρυνόμενοι μάλιστα, ὅτι ἔφερον ὁ μὲν τὸ ξί-
φος τοῦ δεινὸς γνωστοῦ ἀγᾶ, ὁ δὲ τὴν μάχαιραν ἢ τὸ πυροβόλον
τοῦ δεινὸς περιφήμου «σιπαχῆ ἢ ἐσπέχ». Ἀπὸ τῆς νίκης αὐτῆς ἐπα-
νῆλθον ἐν ταῖς ἐστίαις αὐτῶν χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐκ τῶν ὀρέων, ὅ-
θεν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἐν Βαλτετσίῳ ἐδέοντο μετὰ γονυκλισιῶν καὶ
δακρύων ἱλεων καὶ βοηθῶν τὸν Θεόν, τῆς μάχης ἐξακολουθούσης. Ἀ-
πὸ μόνης τῆς νίκης αὐτῆς ἔλαβον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ θάρρος καὶ
εὐκαιρίαν τινὰ, ὅπως διοργανωθῶσιν ἐν ταῖς Καλτεζαῖς διὰ τινος πο-
λιτικοῦ συστήματος. Ἐν συνόλῳ δὲ ἡ νίκη τοῦ Βαλτετσίου μεγάλην
φέρει τὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Λεύκτροις τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Λα-
κεδαιμονίων. Καθὼς ἐκείνη, οὕτω καὶ αὕτη, κατορθωθείσα δι' ὀλίγων
κατὰ πολλῶν, ἀπέβη κρίσιμος οὐχὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων
πολεμίων, ἀλλὰ διὰ τὸ μέγα ἐπενεχθὲν ἠθικὸν ἀποτέλεσμα· ἐπει-
δὴ, ὥς δι' ἐκείνης ἐξέλιπεν ἡ γενικὴ πρότερον κυριεύουσα ἰδέα πε-
ρὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀνικῆτων θεωρουμένων, οὕτω καὶ δι' αὐτῆς κα-
τεστράφη ἡ γενικὴ πρόληψις περὶ τῶν Τούρκων, ἀνικῆτων μέχρι
τοῦδε ὑπολαμβανομένων. Μόνη δὲ ἡ πρὸς ἀλλήλους διαφορὰ τῶν
δύο τούτων μεγάλων μαχῶν, τῆς ἀρχαίας λέγομεν τῶν ἐν Βοιωτίᾳ
Λεύκτρων καὶ τῆς νέας τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Βαλτετσίου, ἐγένετο,

καθ' ὅσον συνεκροτήθησαν ἡ μὲν πρώτη παρ' Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας, μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ ἐλευθέρων, ἡ δὲ δευτέρα παρ' Ἑλλήνων πρὸς βαρβάρους, μεταξὺ δούλων καὶ δεσποτῶν. Προσέτι δὲ, ἡ πρώτη ἄνισος μὲν ἦν κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐπίσης ἔφερε τὰ διάφορα ὅπλα· ἡ δευτέρα ὁμως καὶ ἄνισος ἀριθμητικῶς καὶ ἐλλειπῆς ὅλως ἱππικοῦ καὶ τηλεβόλων ὑπῆρχε. Οὕτως ἡ νίκη τοῦ Βαλτετσίου ἔδωκεν εἰς μὲν τὸν πόλεμον ἐνέργειαν πλείστην, εἰς δὲ τὰ πνεύματα ὑπεροχὴν ἠθικὴν, ἣ ὀφείλονται οὐ μόνον ἡ ὁσονούπω τύχη τοῦ Λάλα καὶ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ καὶ αἱ συνεπεῖς ἄλλαι ἐπιτυχίαι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὅπως δὲ δεῖξωμεν καταφανεστέραν τὴν ἄκραν ἐπενεχθεῖσαν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα μίαν τοῦ Κολοκοτρώνου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Τριπόλει Κεχαγιᾶ βεγῆν, γραφείσαν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ὑπὸ τὸ θάρρος καὶ τὴν τόλμην ἐκείνην, ἣν ἐμπνέεται ὁ νικητὴς κατὰ τοῦ νενικημένου. Ἄλλ' οὐχί! οὔτε θάρρους, οὔτε τόλμης ἐστερεῖτό ποτε ὁ Κολοκοτρώνης, διότι πεποίθησιν εἶχεν ἀπόλυτον εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν κατὰ τῶν πολέμιων. Ἀποτόμῳ ἄρα τῷ τρόπῳ γράφων, ὡς ἀκολουθῶς, καὶ συγκρινῶν πρὸς ἐπίδειξιν καταπληκτικᾶς περὶ Τουρκίας εἰδήσεις, ἐσκόπει, ὅπως ψυχράνῃ μὲν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐντοπίους Τούρκους κατὰ τοῦ ξένου Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἐμβάλλῃ δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀπελπισίαν, καὶ ἀποτελέσῃ οὕτω ταχυτέραν, ὅσον ἔνεστι, τὴν λύσιν τοῦ πολιορκητικοῦ δράματος τῆς Τριπόλεως. Ἰδοὺ ὁλόκληρος ἡ περίεργος αὕτη ἐπιστολή.

« Ἀπὸ ἐμένα τὸν Θεοδωράκη Κολοκοτρώνη, ἄρχοντα
τῶν ἀκαταμαχήτων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων,
εἰς ἐσένα τὸν Μουσταφᾶ Κεχαγιᾶ βεγῆ.

« Σοῦ φανερόν, ὅτι τὴν ἀλήθειαν εἶσαι ἀξιοκατάκριτος ἀπὸ τὸ γένος τῶν ὁμοπίστων σου Τυρκῶν, καὶ ζητεῖς ἄδικα νὰ τοὺς πάρῃς σ' τὸν λαιμὸν σου. Ἐσὺ ἐγνώρισες καλὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ καὶ τὴν ἀπόφασιν ὅλων τῶν μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ ταῖς ἀδικίαις καὶ τυραννίαις σας, ἡξεύροντας τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν Ῥούμελην· πλὴν ἐστοχάσθης, ὅτι ἀπερνῶντας μὲ ὀλίγους λουφετσίδες ἐπάνω εἰς τὸν Μορέα, πῶς εὐκόλῃ ἤθελε φοβίσῃς τὰ ἀνδρεῖα ἄρματα μας· καὶ τὸ εὐκο-

λον ἀπέρασμά σου ἀπὸ Βοστίτζαν ἕως αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπροφυλαξίαν τῶν ἐκεῖ μερῶν, εἰς καιρὸν ὅπου καὶ εἰς τὸ Ἄργος εὐρεθέντες τότε ὀλίγοι στρατιῶται σοῦ ἐπροξένησαν πολλὰ κακὰ, σὲ ἔκαμαν νὰ φθάσῃς εἰς μίαν κακὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ νὰ τολμήσῃς ἐναντίον τῶν ἀνδρείων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μας κατὰ τὸ Βαλτέτζι, διὰ νὰ πάθῃς, ὅσα ἔπαθες, καὶ νὰ πάρῃς εἰς τὸν λαιμόν σου τόσους ἐμοπίστους σου Ἐξιππάσθης, φαίνεται, ὅτι εἰς τὸ Ἄργος εὐρὼν μερικὸς ζευγολάτας καὶ γυναῖκας, τοὺς ἐθανάτωσες ἄδικα Ἡμεῖς εἴμεθα εὖσπλαγχνικώτεροι καὶ γενναίωτεροι ἀπὸ ἐσέ· ἐπειδὴ, ἐν ᾧ ἔχομεν περισσότερον ἀπὸ χιλίους Τούρκους εἰς τὸ χέρι, δὲν ἐκαταδέχθημεν νὰ τοὺς πειράζωμεν τελείως, ἀλλὰ τοὺς ἔχομεν μὲ τὸ βρεχάτι, τρώγοντες καὶ πίνοντες καλλίτερον ἀπὸ ἐσένα. Ἡξευρε δὲ, ὅχι ὅσους ἐθανάτωσες, ἀλλὰ καὶ ἑκατὸ μερίδια τόσους ἂν ἐθανάτωνες, δὲν μᾶς φοβίζεις, οὔτε ὀλιγοστεύομεν· ἐπειδὴ ὡς πρὸς ἐσᾶς τοὺς Τούρκους, ὅπου εὐρίσκεσθε εἰς τὸν Μορέα, εἴμεθα τόσοι πολλοί, ὅπου, πενήντα ἀπὸ ἡμᾶς ἂν σκοτωθοῦν καὶ ἓνας ἀπὸ σᾶς, πάλιν, μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, χωρὶς ἄλλο θὰ σᾶς νικήσωμεν. Δὲν σὲ ἐφθασαν αὐτὰ τὰ ἀνόνητα κινήματά σου, παρὰ ἐτόλμησες νὰ στείλῃς καὶ προσκυνοχάρτια, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ προσκυνήσουν οἱ ἀφθένταις σου, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐσένα τὸν ἀνάξιον ὅχι τὰ χαρτιά σου δὲν φοβούμεθα, ἀλλ' οὔτε τὰ ἄρματα σου στοχαζόμεθα διὰ ἄρματα. Ἄν ἐστοχάσθῃς, ὅτι εἶναι τὸ παιγνίδι, ὅπου εἰς τὸν Μορέα πρὸ πενήντα χρόνους ἐστάθῃ, εἶσαι πολλὰ γελασμένος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὥσάν κεῖνο· διότι ὅλον τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν καὶ εἰς τὸν Μορέα, Ῥούμελη, Σερβία, Βουλγαρία, Καραταγλίδες, Βλαχομπογδανία καὶ σχεδὸν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀνατολὴν ἐσηκώθη εἰς τ' ἄρματα, ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ νησία τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης. Μάθε, ἂν δὲν τὸ ἡξεύρῃς, ὅτι ἡ Βλαχομπογδανία, Σερβία, Βουλγαρία, ἡ Φιλιπούπολις, τὸ Σαλονίκι, ἡ Βάρνα, ἡ Ἐδερνὲ ἐλευθερώθησαν· ἡ Σκόνδρα εἶναι ἴμουχασερὲ ἀπὸ τοὺς Καραταγλίδες καὶ πολεμεῖται ἀνδρείως· ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι μουχασερὲ ἀπὸ τὸν πρίγκιπά μας Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντε μὲ 200 χιλιάδας στράτευμα· ὁ Ἐλτζῆς τῆς μεγάλης Ῥουσιᾶς ἔφυγε· 30 καράβια ῥωσσικὰ ἔχουν κλεισμένα τὸ Φαναράκι· 40 καράβια, ὅπου ἔμειναν ἀκόμη τοῦ Σουλτάνου σας, τὰ ἔχει δεμένα ὥσάν γαϊδούρια εἰς τὴν πόλιν· 30 καράβια Ὑδροσπετζώτικα καὶ Ψαριανὰ ἔχουν κλεισμένο τὸ μπογάζι τοῦ Τζανὰκ-Καλεσί· ἄλλα σαράντα περιπατοῦν ὅλην τὴν Ἀσπρην θάλασσαν, καὶ ἔχουν 80 καράβια μπεγλίτικα καὶ πραγματευτάρικα κλεισμένα καὶ ἀπάνω ἀπὸ τοὺς 6000 Τούρκους, καὶ μάλιστα τοῦ Μπεκίρ πασσᾶ, Ἀττάλια βαλισῇ, ὅπου ἐρχόταν εἰς τὸ ἱμιντάτι σας. Μάθε, ὅτι ὁ γενναῖος Ἀλῆ πασσᾶς Τεπελεντζῆς, ἀπο-

φασίσας νὰ ζήσῃ εἰρηνικῶς μὲ ἡμᾶς, κατέσφαξεν ἀνδρείως πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐδικοὺς σας, καὶ τοὺς ἄλλους μαζὴ μὲ τὸν Χουρσήτ πασσᾶν σας ὁ Ὅμερ πασσᾶς Βιριώνη, ὁ ὁποῖος ἐσκοτώθη εἰς τὸ Ζητοῦνι μ' ὄλον του τὸ στράτευμα· καὶ τὸν Πασιόμπειν τὸν ἔδωσε τοῦ διαβόλου. Μάθε, ὅτι ἡ Ἀθῆνα, Θῆβα, Λειβαδιὰ, Ταλάντι, Πατρατζίκι καὶ ὅλη ἡ Θεσσαλία, καὶ δὲν ἔμεινε κανένα ἄλλο μέρος παρὰ ἡ Εὐριπος καὶ ἄλλα ὀλίγα μέρη, τὰ ὁποῖα εἶναι μουχασερὲ δυνατὰ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Εἶδες μὲ τὰ ὀμμάτιά σου τὰ ἐδικὰ μας καράβια εἰς τὸ Ἀνάπλι· ἄλλα δέκα εὐρίσκονται εἰς Μονοβασία, καὶ ἄλλα 12 εὐρίσκονται εἰς τὸν μουχασερὲ Κορώνης, Μοθώνης καὶ Νεοκάστρου, καὶ 17 ἔφθασαν προχθὲς εἰς τὸν κόλπον τῆς Πατρὸς καὶ Κορίνθου, καὶ ἐπερίλαβαν τὰ καράβια, ὅπου σὲ ἤφεραν, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅπου εὐρίσκονται εἰς τὸν πόλεμον· καὶ πλέον λουφετζίδαις καὶ μιντάτια δὲν θέλεις ἰδεῖ· καὶ, ἂν θέλῃς, ἔλα εἰς αἴσθησιν, ἄνθρωπε, καὶ μὴ παίρνης εἰς τὸν λαιμόν σου τόσους Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν παραδώσουν τὰ ἄρματα τους, θέλει ζήσουν φιλικὰ μὲ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου πριγκίπου μας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντε. Εἰς ἡμᾶς τὰ προσκυνοχάρτια δὲν χρησιμεύουν, ἀλλὰ εἰς ἐσᾶς εἶναι ἀναγκαῖα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔτζι ἀπεφάσισε· καὶ, ἂν θέλῃς, ἔλα εἰς αἴσθησιν, διὰ νὰ μὴν χαθῇς· ὅτι, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἂν φερθῇς διαφορετικὰ, δὲν θέλεις γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ σπαθί μου. Ὅτους μᾶς ἐστείλατε μὲ τὰ προσκυνοχάρτια, τοὺς περάσαμεν ἀπὸ τὸ σπαθί μας, καὶ πρὸς πληροφορίαν σου. Ἰδοὺ ὅπου στέλνομεν τὸν παρὸν μὲ τὸ παρόν μας, καὶ κάμετε σιῆρι, ὅτι ἐμεῖς ἔχομεν προσταγὴν ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα, ὅχι τοὺς Τούρκους μόνον, ὅπου δὲν κάνουν ἱταῖτι, νὰ πολεμήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ὅσους Ῥωμαίους τουρκονοῦν. Ἀρκετὰ σοῦ εἶναι αὐτὰ, διὰ νὰ σὲ φέρουν εἰς αἴσθησιν· καὶ ἤξευρε, ὅτι, ἂν δὲν ὑπακούσης νὰ παραδώσης τὰ ἄρματα, τὰ ἀνδρεῖα ἄρματά μας νὰ ὅπου τὰ ἔχομεν εἰς τὰ ρουθούνια σας, καὶ, ἂν θέλῃς, δοκίμασε ἄλλην μίαν φορὰν, ὅχι κλέπτικα, ἀλλὰ παληκαρίσια· ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ, ἀφ' οὗ ἐμβῆκες μέσα, ἐπρόσμενα νὰ μοῦ στείλῃς τὴν εἵδησιν νὰ πολεμήσωμεν τακτικὰ, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς τὴν βέγουλα τῶν ἀρμάτων τὴν ἐμάθαμε καὶ τὴν ἤξεύρομεν· καὶ, ἂν ἐσένα δὲν σοῦ βαστᾷ νὰ ἔλθῃς σὰν παληκάρι τακτικὰ ἀπάνω μου, καὶ δὲν βαριεστᾷς ἀπὸ τὸν κλέπτικόν σου τρόπον, ἤξευρε, ὅτι ἐγὼ ἔρχομαι ἀπάνω σου, καὶ σοῦ δίδω μίαν ἡμέραν προτῆτερα τὴν εἵδησιν, διὰ νὰ ἐτοιμασθῇς. Ταῦτα καὶ καλαῖς ἀντάμωσαις εἰς τὸ σαράγι σου μέσα.

Τῷ Ἀ. ἔτει τῆς ἐλευθερίας, Μαΐου 18».

Ἡ ἐν Δολιανοῖς μάχη (τῆς 18 μαΐου).

Ἡ πολιορκία τῆς Ναυπλίας ἠκολούθει τότε παραλελυμένη οὐσιωδῶς κατὰ γῆν, καὶ ἀρμόδιον διὰ τὴν συστηματικὴν συγκρότησιν ταύτης οὐδὲν καὶ ἐκ τῶν δύο ἐπαρχιῶν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ναυπλίας ἐφαίνετο πρόσωπον. Ἐντεῦθεν ἦ, τε Λασκαρίνα Πούπλη καὶ οἱ ἐν τῇ Λερναίᾳ λίμνῃ Τσόκρης καὶ Στάϊκος ἐζητήσαντο παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου τὴν ἀποστολὴν δυνάμεώς τινος στρατιωτικῆς καὶ ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἱκανοῦ, ὅπως ἐνισχύσῃ καὶ διευθύνῃ ταύτην. Τοιοῦτον ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλε τὸν Νικήταν, συνοδεύσας μετὰ ἑκατὸν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων περὶ στρατολογίας διαταγῶν πρὸς τοὺς κατοίκους, ἐξ ὧν οἱ πεδινοὶ πάντες διεσκορπισμένοι ἦσαν. Διέταξε δὲ τοῦτον, ἵνα καταλάβῃ τοῦλάχιστον τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους, ἐὰν μὴ δυνηθῇ τὴν ἐκ τοῦ πλησίον πολιορκίαν τῆς Ναυπλίας, καὶ ἀσφαλίσῃ οὕτω τὴν τε πόλιν καὶ τὸν θεισμὸν τῶν γεννημάτων τοῦ πεδίου ἀπὸ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν Ναυπλιέων. Τῇ 17 μαΐου ἔφθασεν ὁ Νικήτας ἐν τοῖς Δολιανοῖς, διευθυνόμενος εἰς τὰ Βέρβενα, ὅπως λάβῃ καὶ ἐκεῖθεν ἀριθμὸν τινα στρατιωτῶν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς καὶ οἱ ἀγάδες τῆς Τριπόλεως ἐσχέπτοντο, τίνι ἀντιζυγίσωσι τρόπῳ τὸ μέγα πάθημα τοῦ Βαλτετσίου καὶ τὴν προτέραν ἀνακτήσωσι πολεμικὴν αὐτῶν θέσιν. Τέσσαρα εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν προσβλητέα στρατόπεδα, τὸ ἐν Λεβιδίῳ, τὸ ἐν Βαλτετσίῳ, τὸ ἐν Χρυσοβιτισίῳ καὶ Πιάνῃ, καὶ τὸ ἐν Βερβένοις. Ἄλλ', ἐπιδὴ κινηθέντες πρὶν μὲν κατὰ τοῦ πρώτου ἀπέτυχον, ἔπειτα δὲ κατὰ τοῦ δευτέρου ἡττήθησαν, διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν, ἵνα προσβάλωσι τὸ τελευταῖον, ὡς τὸ μᾶλλον μεμονωμένον, ἐν ᾧ τὸ τῆς Πιάνης καὶ Χρυσοβιτισίου ἔκειτο μεταξὺ Βαλτετσίου καὶ Λεβιδίου. Τὸ σχέδιον αὐτὸ προέτειναν οἱ Βαρδουνιώται καὶ Μισθριῶται ὑποστηρίζοντες, ὅτι, διαλυομένου τοῦ ἐν Βερβένοις στρατοπέδου, ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς, προχωρῶν εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ εἰς τὴν Μεσσηνίαν, δύναται ἐπενεγκεῖν τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἤλπιζε καὶ ἀναπόφευκτον ἐθεώρει διαλύων τὸ Βαλτέτσιον. Ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς παρεδέχθη τοῦτο σκοπῶν, ὅπως ἐν ἀποτυχίᾳ ἐπανέλθῃ διὰ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖθεν καταλαμβάνων τὰ στενὰ τῆς Μεγαρικῆς, εὐκολύνῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 μαΐου ἐξεστρατευσαν περὶ

τοὺς ἑξαχιχιλίους πεζοὶ καὶ ἵππεῖς μετὰ δύο τηλεβόλων. Ἐκτελέσαντες τὴν συνήθη εὐχὴν κατὰ τὸ χωρίον Ῥίζαις, διηρέθησαν εἰς τρεῖς στήλας. Ἡ μὲν μία διηυθύνθη πρὸς τὸ Μαρμαροβοῦνι διὰ τοῦ Μάνεσι, ἵνα εἰσβάλῃ εἰς τὰ Δολιανὰ ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους· ἡ δὲ ἄλλη, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τὸν Κεχαγιᾶ βεγῆν καὶ τὰ τηλεβόλα, ἐκινήθη διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀρκτικῶς τῶν Δολιανῶν· ἡ δὲ τρίτη, συγκειμένη τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἱππικοῦ, ἐπορεύθη διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Κοῦβλι εἰς τὸ Δραγοῦνι, ὅπου ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ τὸν Ἀκουρον σῶμα, διοικούμενον παρὰ τοῦ Γεωργίου Διγενῆ, Βρασιέως. Ὁ Νικήτας, μόλις πρὸ ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἐξελθὼν ἐκ τῶν Δολιανῶν καὶ ἀπερχόμενος εἰς Βέρβενα, ἐπανελάμψε ταχὺς, ἀκουσθείσης τῆς φωνῆς *Τοῦρκοι !!* καὶ τὰς ἀρμοδιωτέρας οἰκίας τοῦ χωρίου καθεῖξε, καίτοι ἔχων ὀλίγους. Προσετέθησαν δὲ αὐτῷ παρευθὺς ἐντόπιοι μὲν ὑπὸ τὸν Κώνσταν Καρζῆν, Δημήτριον Μητρομάραν καὶ Ἡλίαν Κωνσταντόπουλον, Κυνουριεῖς δὲ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Τερζάκην καὶ Τσέλον. Ἡ νίκη ἐφαίνετο παρὰ τοῖς Τούρκοις μᾶλλον ἢ βεβαία, διότι τὰ Δολιανὰ ἀπέιχον ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν τῶν Βερβένων, ὧν ἡ ἄμεσος βοήθεια ἀδύνατος ἦν, τῶν ἐχθρῶν παρεμβαλλομένων. Μάλιστα δὲ οἱ ἐν τῷ Δραγοῦνι στρατιῶται τοῦ Διγενῆ, ἐξελθόντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ περικυκλωθέντες, ἀδύνατοι ἐγένοντο πρὸς ἀντίστασιν, καὶ τραπέντες εἰς φυγὴν ἀπωλέσθησαν δεκαεπτὰ, ἐν οἷς καὶ ὁ Διγενής.

Ἡ προσβολὴ κατὰ τῶν Δολιανῶν ἤρξατο εὐθὺς, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Νικήταν ἀντέκρουον ἄφοβοι, μιμούμενοι τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ καὶ τὸ παρὰδειγμα ἀρχηγοῦ γενναίου. Οὐ μόνον δ' ἐβλάπτετο ἐπαισθητῶς τὸ πεζικὸν τοῦ ἐχθροῦ, ὥς ἐκτεθειμένον ὑπὸ τὸ στερεὸν καὶ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις κεκλεισμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν τηλεβόλων ἡ χρῆσις, μετρία κατ' ἀρχάς, ἀδύνατος ἐπὶ τέλους κατέστη ἕνεκα τῆς θέσεως, εὐκόλως θανατουμένων τῶν τηλεβολιστῶν.

Ἀλλὰ πολεμοῦντες τοὺς ἐν τοῖς Δολιανοῖς, οἱ Τοῦρκοι ἐκώλυν καὶ τοὺς ἐν Βερβένοις. Κινήσαντες οὗτοι πρὸς βοήθειαν, συνεπλάκησαν αἰφνιδίως μετὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς Χολεβὰν καὶ Κοσσυφόρρευμα, ἀμφιρῥεποὺς φαινομένης τῆς μάχης. Εὐτυχῶς, τυχεύσης τῆς θέσεως πετρώδους καὶ δυσβάτου, οἱ Ἕλληνες ἐβίασαν, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι, τὴν ὀπισθοχώρησιν ἑαυτῶν εἰς τὰ Βέρβενα, πανταχόθεν ἀποκλεισθέντες ἤδη.

Τὰ Βέρβενα ὑπῆρχον ἱκανῶς ἀσφαλῆ οὐ μόνον ὥς ἐκ τῆς θέσεως

καὶ τῶν δισχιλίων στρατιωτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πυργοειδῶν προμαχόνων καὶ ἐνὸς τριόρου παλαιοῦ πύργου, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς κομπούλεως κειμένου. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται διὰ πολλοῦ ἀνθίσταντο ἐνθουσιασμοῦ καὶ γενναιότητος· καὶ τότε μόνον ἤρξαντο λογιζεσθαι δεινὴν τὴν θέσιν ἑαυτῶν, ὅταν εἶδον τοὺς ἐχθροὺς καταλαβόντας τὰς ὑπερκειμένας θέσεις καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν ἐκεῖ ἐμπήξαντας. Δύο Λάκωνες ἤδη ἐκ τῶν τοῦ Ἀντωνίου Μαυρομιχάλου, τολμηροὶ ἐνταυτῷ καὶ ἐπιτήδειοι, ἔρποντες ἐπλησίασαν, καὶ πυροβολήσαντες ἔρριψαν χαμαὶ τὸν σημαιοφόρον καὶ τὴν σημαίαν. Ἀμέσως ἄλλος Τοῦρκος σημαιοφόρος ἐνέπηξεν ἄλλην· ἀλλ' ἔπεσεν ὡσαύτως καὶ αὐτὸς καὶ ἐκείνη. Ἐρχονται τότε βοηθοὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων αἱ προλήψεις. Οἱ Τοῦρκοι ὑπέλαβον ὡς κάκιστον οἰωνὸν οὐχὶ τὴν πτώσιν τῶν σημαιοφόρων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημαιῶν. Συγχρόνως δὲ βλέποντες τὴν μὲν ἀντίστασιν τῶν ἔσω παρατεινομένην καὶ ἐνδεχομένην τὰς ἐξωθεν ἐπικουρίας, κατὰ δὲ τὸ Δραγοῦνι, περὶ τὴν ὥραν 6 μετὰ μεσημβρίας, πολλὰ πυρὰ, συνοδευόμενα μετὰ πυροβολισμῶν (α), ἤρξαντο ὑποχωρεῖν, ὅπως μὴ ὑποστῶσι τὰ αὐτὰ τοῦ Βαλτετσίου. Τότε οἱ ἐν Βερβένοις διπλασιάσαντες τὸ θάρρος αὐτῶν, ἐξῆλθον βοῶντες «*Ἀπάνω τους ! !*» καὶ ἐκυνήγησαν αὐτοὺς, ζημιουμένους ἐπαισθητῶς καὶ πολλὰ πάσχοντας ὡς ἐκ τῶν ἀποκρήμνων τόπων, μέχρι τῶν Δολιανῶν. Οἱ περὶ τὸν Ἰκτράκον Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευσαν ἤδη τρεῖς σημαίας. Πρὸ τοῦ πεδίου δὲ τῶν Δολιανῶν ἐνωθεὶς ὁ πολὺς οὗτος τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τῶν πολεμούντων τὴν Νικήταν, ἐζήτησε σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ, διότι καὶ ὑπὸ φόβου πολλοῦ ἐκυριεύετο, καὶ ἡ νύξ ἐπλησίαζε καὶ ῥαγδαία βροχὴ ἤρξατο. Τότε δὲ ἡνωμένοι καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν Δολιανῶν καὶ Βερβένων, κατεδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τοῦ μονιδρίου τοῦ Σεραφείμ, ἀπέχοντος τῶν Δολιανῶν ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν. Ὁ Νικήτας ἐδείχθη ἥρως· ὁ δ' ἐπίσης γενναῖος ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος, διακρίνας μετὰ τῶν ἐχθρῶν Τριπολίτην τινὰ χριστιανὸν, ὀνομαζόμενον Ζῶνι Μαραγκὸν, συνέλαβε καὶ ἀπέκτεινεν ὡς προδότην.

Οὕτως ἐπανῆλθεν ὁ Κεχαγιαῖ βεγῆς εἰς τὴν Τρίπολιν, δεῦτερον νενικημένος. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημαιῶν ἀπώλεσε καὶ τὰ δύο τηλεβόλα, ὑπὲρ τοὺς ἐβδομήκοντα φονευθέντας, τριπλασίους τραυματισθέντας, πολλὴν ἀποσκευὴν καὶ πολεμοφόδια. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τοὺς πεσόντας κατὰ τὸ Δραγοῦνι, ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν καὶ δώδεκα.

Ἡ δευτέρα αὕτη λαμπρὰ νίκη τῶν Πελοποννησίων ἐπεσφράγισε τὴν τοῦ Βαλτετσίου, καὶ ἐστήριξε τὴν μεγάλην ἠθικὴν ἐπιβροήν ταύτης. Ἐκεῖνη μὲν ἐγένετο γενικωτέρα καὶ ζημιωδεστέρα διὰ τοὺς Τούρκους, ἀλλ' αὕτη διεκρίθη προσβλητικωτέρα καὶ ἀπελπιστικωτέρα, καθότι ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον καὶ σημαῖαι καὶ τηλεβόλα, οἱ δὲ Τοῦρκοι οὐδεμίαν πλέον ἐπεχείρησαν ἔξοδον τοιαύτην, ἐν μόνῃ περιορισθέντες τῇ ἀμύνῃ τῆς πόλεως. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὁ στρατὸς τῶν τε Δολιανῶν καὶ Βερβένων ἐθαυμάσθησαν ἤδη, καὶ ἰδίαν ἐκτίσαστο φήμην ὁ Νικήτας, ὡς πρῶτος ἀποκλεισθεὶς μετὰ ὀλίγων, καθὼς καὶ ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐν τῷ Βαλτετσίῳ. Ἐὰν κατελάμβανον οἱ Τοῦρκοι τὰ Δολιανὰ, ἡ τύχη τῶν ἐν Βερβένοις ἀμφίβολος ἀπέβαινεν ἀπέναντι τοσαύτης δυνάμεως. Ἐν γένει δὲ, ἡ ἠθικὴ ἐκ τῶν μαχῶν τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανοβερβένων μεταβολὴ ἐγένετο κοινὴ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· αἱ δὲ Πέτσαι καὶ ἡ Ὑδρα προσέφερον ἕκτοτε τοῖς Πελοποννησίοις πλείονας, ἢ πρότερον, βοηθείας πολεμοφοδίων, βοείων δερμάτων καὶ ἄλλων τοιούτων ἀναγκαίων.

Τῆς μάχης ταύτης τὴν δάφνην ἐπὶ κεφαλῇς φέρων ὁ Νικήτας, κατέβη εἰς τὸ Ἄργος καὶ ὑπέρπολυ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄμεσον συγκρότησιν καὶ τὴν ἕκτοτε διατήρησιν τῆς πολιορκίας τῆς Ναυπλίας. Εἶχε δὲ δύο βοηθοὺς ἰσχυροὺς, πρῶτον τὴν ἀρξαμένην στρατιωτικὴν φήμην αὐτοῦ, καὶ δεύτερον τὴν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου συγγένειαν, ἀνεψιὸς ὦν αὐτοῦ.

Τ ρ ι κ ό ρ υ φ α .

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεωρεῖτο ἤδη ἡ διεύθυνσις τοῦ κεντρικοῦ τῆς Τριπόλεως καὶ τῶν πέριξ στρατοπέδων, αὐτὸς νυκτηγερετῶν συνήθως. Μετὰ τὰς μάχας τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν προέτεινε τὴν πλησίαισιν τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων στρατοπέδων πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης τοῦ χρόνου οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ὠρίμαζον πλέον, καὶ προνοίας πολεμικῆς ἔργον ἦν ἡ ἀναχαίτισις τῆς συγκομιδῆς τῶν Τούρκων, ὡς παρατεινούσης τὴν πολιορκίαν. Περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἐδίσταζόν τινες, ὡς συμπεραίνοντες, ὅτι οἱ Τοῦρκοι προκαλεσθήσονται οὕτως εἰς ἀπελπιστικὰς ἐπιθέσεις· ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἔπεισε παραδειγματισθεὶς τὸν μῦθον τοῦ ὄφεως, ὅστις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπείσελθὼν ἐξέβηκε τὸν λαγὼν ἀπὸ τῆς ὀπῆς, ἐν ᾗ κρυπτόμενος ἡσφαλίζετο.

Ἐπομένως ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατέλαβε τῇ 21 μαΐου τὴν Ζαράχοβαν, χωρίον ἀπέχον τῆς Τριπόλεως ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ ἐν τέταρτον· μετ' αὐτοῦ δὲ ἠνώθη καὶ ὁ Τρουπάκης, ἐλθὼν μετὰ διακοσίων πεντήκοντα νεοσυλλέκτων Λακωνῶν, οὓς ἐμισθοδότην ἡ ἐπαρχία τῆς Γόρτυνος. Ἐκεῖ προσδιωρίσθη ἡ κεντρικὴ ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, διότι ὑπῆρχεν ἰσχυρὸς τις πύργος. Ὁ δὲ Πλαπούτας, ἐνωθέντων ὑπ' αὐτὸν τῶν δύο σωμάτων τοῦ Χρυσοβιτισίου καὶ Πιάνης, ὠχυρώθη ἐπὶ τοῦ Μαινάλου ὄρους (τῶν Τρικόρφων) ἀπέναντι τῆς Σηλύμνης καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς μὲν ὥρας τῆς Τριπόλεως, ἐνὸς δὲ τετάρτου ἀπὸ τῆς Ζαραχόβης. Τὸ ἐν Βαλτετσίῳ στρατόπεδον εἰδοποιήθη, ὅπως βοηθῇ ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ.

Μετὰ δύο ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως ἔφερον πρὸς νομὴν τοὺς ἵππους τοῦ ταχυδρομείου εἰς τὴν πλησίον κειμένην Κάρτσοβαν. Καταβάντες τότε στρατιωταὶ τινες ἐκ τῶν Τρικορύφων ὑπὸ τὸν Καλιακούδαν, ἤρπασαν μέρος αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντες ἱκανοὶ Τοῦρκοι ἐπέπεσον κατὰ τῶν ὀλίγων καὶ τὸν Καλιακούδαν ἐπλήγωσαν. Ἐκ τούτου ἔδραμον πρὸς βοήθειαν ἐκ τῶν Τρικορύφων καὶ τῆς Ζαραχόβης· ἀντεπεξῆλθε συγχρόνως περισσὴ ἐκ τῆς Τριπόλεως δύναμις, καὶ οὕτως ἡ ἀπλὴ πρότερον σύγκρουσις μεταξὺ ὀλίγων προέβη εἰς συμπλοκὴν σοβαρὰν μεταξὺ πολλῶν ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Βλάση, θέσεως ἀπεχούσης τῆς Τριπόλεως ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας. Ἐκεῖ διήρκεσε συνεχὴς ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἡ συμπλοκή· περὶ δυσμᾶς δὲ ἡλίου, φθάσαντος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Βαλτετσίου, ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς φυγὴν καὶ ἐν κακῇ καταστάσει. Ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα ἐξ αὐτῶν ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες, τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ἠπόρησαν ἤδη ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας πολεμοῦντας καὶ ἄνευ προμαχόνων.

Συνέβησαν ταῦτα τῇ 24 μαΐου· τῇ δ' 26 ἐκινήθησαν οἱ Τοῦρκοι πανστρατιᾷ, ὅπως ὠθήσωσι τὴν πολιορκίαν, καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ Πλαπούτα. Ἀλλ' ἰδόντες παρεσκευασμένον αὐτὸν πρὸς μάχην, καὶ τὰ σώματα τοῦ Βαλτετσίου καὶ Ζαραχόβης καταφθάνοντα βοηθὰ, διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους Ἄλβανοι καὶ ἐντόπιοι, καὶ μεταβολὴν ποιησάμενοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐὰν μαχόμενοι ἐνικῶντο, ἡ ἡθικὴ τούτων ζημίᾳ ἤθελεν εἶσθαι πολλῶ μικροτέρα ἐκείνης, ἣν ἔλαβον ἥδη φυγομαχήσαντες μετὰ τσαούτην ἐπίδειξιν.

Ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς ὁ Κολοκοτρώνης ὠφελούμενος, κατε-

εἶθασε περὶ τὰ τέλη μαΐου εἰς τὰ κατώτερα μέρη τοῦ Μαινάλου ὄρους τὸ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων στρατόπεδον, καὶ ὠχύρωσε τοῦτο ἀπέναντι τῆς Τριπόλεως ἐν ἀποστάσει ἐνὸς καὶ ἡμίσεως τετάρτου τῆς ὥρας. Τὸ ἴδιον ἠκολούθησαν μέτρον καὶ τὰ στρατόπεδα τοῦ Βαλ-τετσίου, τοῦ Λεβιδίου καὶ τῶν Βερβένων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν ἐλθὼν ἐτοποθετήθη ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Βλάση, τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῇ Ἐπάνω Χρέπᾳ, καὶ τὸ τρίτον ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Στενοῦ, Βερ-σοβᾶ καὶ Ριζῶν παρὰ τὸ Παρθένιον ὄρος. Τότε καὶ ὁ Δαγρὲς, ὀδηγῶν τριακοσίους ὄρεινους Ἀργεῖους καὶ μέρος Τριπολιτῶν, κατέβη ἐκ τοῦ στενοῦ τῆς Κανδύλας εἰς τὰ Νέστανα (τὴν κώμην τῶν Τσι-πιανῶν)· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Κίντσον Τριπολιτῆται περὶ τοὺς πεντακοσίους διωρίσθησαν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ἐν τῇ θέσει τῆς Ἀγίας Πηρασκευῆς ἀρκτικῶς τῶν Τρικορύφων καὶ ἀπέναντι τοῦ Περ-θωρίου. Σημειωτέον δ', ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς Ἐπάνω Χρέπας Καλαβρυτι-νοὶ ὑπὸ τὸν Χαραλάμπην καὶ Ζαήμην ἀπεχώρησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς Δεμέστιχα (α), ἐν ᾧ ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε καὶ προέτρεπεν αὐ-τούς, ὅπως ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ Περθωρίῳ.

Οὕτως ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως κατέστη ἰσχυρωτέρα καὶ σο-βαρὰ καθ' ὅλην τοῦ λόγου τὴν ἑκτασιν. Ἐκαστον τῶν σωμάτων, ἐκ-τὸς τοῦ Λακωνικοῦ, ὡς καὶ τῶν πολλῶν συρρέοντων ἐνόπλων ἔξω-θεν, ἐσιτίζετο παρὰ τῆς ἐπαρχίας, ἣ ἀνῆκε. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάν-νης ἀνεδέχθη τότε τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἰκονομικοῦ μέρους τῆς Γόρ-τυνος, ὡς πολλῶ οὐσιώδους, προεδρεύων τῆς τετραμελοῦς ἐφορείας· ὁ δὲ Βασίλειος Χρηστακόπουλος, γενναίως δαπανῶν καὶ ἄφ' ἑαυτοῦ, Ἰωάννης Εὐγένιος καὶ Ῥήγας Παλαμίδης διηύθυνον τὸ τῆς Μαντι-νείας. Οἱ ποιμένες ἐχορήγουν εὐχαρίστως τὸ κρέας, ἐν μεγάλῃ κα-τανάλισκόμενον ποσότητι. Ὁ αἰπόλος Κυριάκος Τσώλης, ἐκ τῆς Ζα-ραχόβης, ὠδήγησεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἑκατὸν εἴκοσιν αἰγας, καὶ δωρησάμενος ταύτας ἀνεχώρησε φέρων μόνην τὴν καμπύλην αὐτοῦ βακτηρίαν (μαγκούραν) καὶ τὸν ποιμενικὸν κύνα. Ἐπαίνων δὲ πολλῶν ἀξιοῦνται καὶ οἱ τῆς Θεισδᾶς κάτοικοι (Διμιτσα-νίται), ὡς συντελέσαντες πρωτίστως διὰ τῆς προμηθείας τῆς πυριτο-κόνεως καὶ τῆς παρασκευῆς πυριτιδοβολῶν οὐ μόνον ὑπὲρ τοῦ κεντρι-κοῦ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἄλλων ἔτι στρατοπέδων· προέ-χουσι δὲ αὐτῶν οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιοτόπουλοι.

Ἐκολούθουν ἤδη συνεχέστατοι οἱ ἀκροβολισμοὶ (β) μεταξὺ Ἑλλή-

νων καὶ Τούρκων, αἱ ἐνέδραι τῶν πρώτων καὶ αἱ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν δευτέρων. Τῇ 3 ἰουνίου καὶ τῇ 3 ὥρα μετὰ μεσημβρίαν εἰς τηλεβολισμὸς ἐξ ἑνὸς τῶν προμαχώνων τῆς πόλεως ἀνήγγειλε τὴν ἐξοδὸν τῶν Τούρκων. Τούτους οἱ πολιορκηταὶ ἐδέχθησαν ἔξω τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν καὶ παρὰ τῷ Ἀγίῳ Βλάσῃ. Ἐπὶ δύο καὶ ἡμίσειαν ὥραν διήρκεσεν ἡ συμπλοκὴ, τῶν μὲν Τούρκων ὀρμητικῶς ἐπιτιθεμένων, τῶν δὲ Ἑλλήνων καρτερικῶς ἀντισταμένων. Παρουσιασθέντος δὲ περὶ δυσμὰς ἡλίου τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ φωνήσαντος : «*Βρὲ, τί τοὺς φυλάττε ! !*» οἱ Ἕλληνες ὀρμήσαντες ἐβίασαν εἰς φυγὴν τούτους, ζημιωθέντας ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἐπίσης τῇ 5 τοῦ αὐτοῦ ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι κατὰ τὸ Παλλάντιον (Θάνα), ὅπου ἔδραμον βοηθοὶ οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην. Ἡ συμπλοκὴ προεχώρησε πεισματώδης, δι' ὃν λόγον τὸ ἑλληνικὸν σῶμα ἀπεσύρθη πρὸς ὀλίγον. Ἀλλ', ἐπιπεσόντων τῶν Γορτυνίων, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν πρὸς ἐπισθοδρόμησιν. Ἐπεσον τότε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὀκτὼ, ἐν οἷς καὶ ὁ Βούρας, ἀνδρεῖος ὀπλαρχηγός τῶν Κωνσταντίνων τῆς Μεσσηνίας, καὶ τρεῖς ἐπληγώθησαν· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε ἐγένοντο οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες. Ἡ περιστασις αὕτη ὑπηγόρευσε τὴν ἀνάγκην τῆς καταλήψεως τοῦ Παλλαντίου, καίτοι ἀπέχοντος τῆς πόλεως ἐπὶ ἑν τέταρτον τῆς ὥρας· ἐλθόντες δ' ἐστρατοπέδευσαν ἐκεῖ μετὰ χιλίων Λακεδαιμονίων ὁ Ἰατράκος καὶ Βρεσθένης Θεοδώρητος.

Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἦλθεν ἐν τοῖς Τρικορύφοις καὶ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, πλείστων ἄλλων στρατιωτῶν διαφόρων τόπων καθ' ἐκάστην σωρευομένων. Ἀλλ' ὅσω ἡυδοκίμουν οἱ ἔξω Ἕλληνες, τόσω ἔπασχον οἱ ἐν τῇ πόλει. Αἱ καταθλίψεις, οἱ αὐθαίρετοι φόνοι καὶ τὰ ἄλλα παθήματα αὐτῶν εἰσιν ἀπερίγραπτα. Τίς ἐψώμιζε τούτους ; ἢ τίς ἦτο δυνατὴ προμήθεια ἄρτου, ἔστω καὶ ἐσχάτης ποιότητος ; Ἐπὶ τοῖς τοσούτοις δὲ κακοῖς προσετέθη καὶ ἕτερον, ἐξωμότης τις Πατρὸς, πρὶν Μῆτρος Ροδόπουλος καὶ ἤδη Μεχεμέτ, καταστάς ἡ ὀλεθριωτέρα πλῆγὴ καὶ βάσανος. Ἐχει καὶ τὰ ἐπεισόδια αὐτῆς πᾶσα ἐποχὴ μεγάλη. Τὸ θηρίον τοῦτο, ἐπιδεικνύμενον ζῆλον πολὺν ὑπὲρ τοῦ τουρκισμοῦ, οὐ μόνον προέτρεπε τοὺς κοινούς τῶν Τούρκων πρὸς τὴν σφαγὴν τῶν ἐξριμμένων ἐν τῷ δεσποτηρίῳ ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, ἀλλὰ καὶ παρεβίαζε πάντας εἰς ἀρνησιθρησκείαν καὶ ἐτυράννει διὰ παν-

τὸς ἀπανθρώπου τρόπου, ὡς μὴ ἀρνούμενους τὸν χριστιανισμόν. Ἦν δ' οὗτος ἀπεσταλμένος μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Καλαμογδάρτου ὑπὸ τῶν Πατρῶν εἰς τὴν Τρίπολιν παρὰ τῇ τουρκικῇ ἀρχῇ· ἀλλ', ὅτε αὕτη ἔρριψεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προσετῶτας, οὗτος δειλιάσας ἐξώμωσε.

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ.

Ἡ πρώτη ἐν Καλτεζαῖς τοπικὴ συνέλευσις καὶ τὸ πρῶτον σύστημα.

Ὁ πόλεμος ἐπησχόλει τοὺς πάντας, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν προσοχὴν ἀπερρόβη. Ἐπιδιόνοτο μὲν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ ἐπανάστασις, οὐδὲν ὅμως κατέκτα ἔτι ἀσφαλὲς ὀρμητήριον, οὐδὲν φρούριον. Οὐδένα διὰ ταῦτα οἱ ἄνθρωποι εἶχον καιρὸν, ὅπως στρέψωσι καὶ ἐπὶ τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ τόπου, νέον ἀναδεχόμενοι ἀγῶνα τοιοῦτον. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ τὰ πράγματα οὕτως εἶχεν, ἡ ἀνάγκη ἐνὸς συστήματος ἀνεγνωρίζετο κατεπείγουσα.

Πλὴν τινος μέρους Λακωνῶν, καὶ τούτου ἐνίοτε, οἱ στρατιῶται τῆς ξηρᾶς οὐκ ἐμισθοῦντο, ἀλληλοδιαδόχως λαμβανόμενοι ἀπὸ τῶν κατόικων, συνήθεις ὄντες ἐν τῇ μεγάλῃ λιτότητι, τρεφόμενοι ἐκ τοῦ τόπου, ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν λαφύρων πολλάκις καὶ ἱκανοὶ ἔχοντες ἐφόδιόν τι χρηματικῷ ἴδιον. Ἐπίσης οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γητίνων ὅπλων, ἐκτός τινων ἐκτάκτων καὶ ἰδίων ἐξόδων μικρῶν, ἐν οὐδεμίᾳ ὑπεβάλλοντο δαπάνῃ διὰ τὴν ἀγορὰν τροφίμων, ὅτε ὅλοι οἱ δημητριακοὶ καρποὶ παντὸς εἴδους, ὅλα τὰ ποίμνια, ὅλαι αἱ ἀγέλαι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῶν ἀπείρων τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν ἔμενον διαθέσιμα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐκάστοτε δὲ καὶ χωρία καὶ μοναὶ καὶ ποιμένες ἐχορήγουν τροφὰς ἐξ ἰδίων, ἢ λόγῳ ὀφειλομένων ἐγγείων καὶ ἐπικαρπίας φόρων. Ἀλλὰ τῆς θαλάσσης οἱ στρατιῶται, ὡς οὐδεμίαν ἔχοντες πρόσδοδον ἄλλην, ἢ μόνον τὸ λιτὸν προῖδν τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ αὐτοῦ, ἐμισθοῦντο ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης· αἱ δὲ τροφαὶ αὐτῶν ἠγοράζοντο, εἰ μὴ ὅλαι, διότι συνεμερίζοντο ἐκάστοτε τοῦ βάρους τούτου καὶ αἱ μὴ ναυτικαὶ νῆσοι, βεβαίως δὲ κατὰ μέγα μέρος. Παρὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς ὑπεχρεοῦντο οἱ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγοὶ καὶ εἰς ἄλλας, προκειμένης τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς τῶν πλοίων· παρασκευὴ δὲ τοιαύτη ἀπῆτει μεγάλην ὡσαύτως τὴν χορηγίαν· αἱ δὲ

συμβαίνουσαι λείαι κατὰ τῶν πλοίων τῆς τουρκικῆς σημαίας, οὐδὲν ἀνεπλήρουν κενὸν τῆς κοινῆς ταύτης ἀνάγκης, ὡς ἰδιοποιούμεναι ἄ-
πασαι, καὶ μεθ' ὅλας τὰς γραφομένας ἀπαγορευτικὰς διατάξεις, διὰ
τῆς τὰ πάντα δυναμένης ρομφαίας ἐν περιστάσεσι τοιαύταις.

Οὕτως, ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ βάρη τοῦ κατὰ γῆν πολέμου ἔφερον ἅπαν-
τες συγχρόνως καὶ στρατευόμενοι καὶ μὴ στρατευόμενοι, καὶ ἀρχη-
γοὶ καὶ κληρὸς, καὶ ἰδιοκτησίαι Τούρκων καὶ βοήθειαι ὁμογενῶν, ἐξ
ἐναντίας τὰ τοῦ στόλου, ἄμεσον μάλιστα ἀπαιτοῦντα τὴν χορηγίαν,
ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῶν προκρίτων κατὰ πρῶτον λόγον καὶ
τῶν πλοιαρχῶν ἐν μέρει. Καὶ ἡ τοιαύτη διαφορὰ τῶν θαλασσίων
πρὸς τοὺς γηίνους διέκρινε καθολικώτερον καὶ αὐτὸν τὸν λαὸν τῶν
ναυτικῶν νήσων. Ἐὰν ἐν μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ τῆς
Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ὑπηρέτει ἐν τῷ πολέμῳ, τὰ λοιπὰ,
ἄρβρενά τε καὶ θήλεα, ἐγεωπόνουν οἰκονομοῦντα τὰς ἀνάγκας ταύτης·
ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶχεν ἡ κατάστασις τῆς οἰκογενείας τοῦ ναύτου, ὡς
μὴ ἐχούσης οὔτε ἀγρὸν, οὔτε ποίμνιον. Ἐὰν ἐπυρπολεῖτο σήμερον
παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ καλύβη τοῦ χωρικοῦ, αὖριον ἀνεγείρετο διὰ τε
τὴν πληθὺν τῆς ξυλείας τῶν παρακειμένων λόγγων, τὴν ὀλίγην δα-
πάνην καὶ τὸν ὀλίγον κόπον· ἐὰν ὡσαύτως διηρπάζετο κατὰ τὸ πα-
ρὸν ἔτος καὶ τὸ ὅλον ἔτι τῶν γεωργικῶν προϊόντων αὐτοῦ, ἡ γῆ ὁ-
μῶς, μὴ ἀφαιρουμένη, ἐπλήρου τὴν ἀποθήκην τούτου κατὰ τὸ ἐπιὸν
ἔτος· ἀλλὰ ζημίαι τοιαύτης φύσεως ἦσαν διὰ τοὺς ναυτικούς κακὸν
ἀνεπανόρθωτον, διότι αἱ λιθῶνται καὶ ὅλως ἄγονοι νῆσοι αὐτῶν ἀ-
πώθουν πᾶσαν ἰδίαν παραγωγὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἰδίαν οἰκονομίαν.
Καθ' ὃν δὲ μάλιστα καιρὸν ἡ ἐλληνικὴ ναυτιλία ἐξέλιπε κατὰ τε τὸν
Εὐξείνιον πόντον καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως,
μόνος πόρος καὶ μόνη τροφὴ τῶν ναυτικῶν ὁ πόλεμος ἔμενε· ἐνδεχο-
μένη δὲ καταστροφὴ ἢ ἀπώλεια πλοίου ἀπεστέρει τὸ πλήρωμα αὐ-
τοῦ ἀπὸ τοῦ ὅλου μέσου τῆς οἰκονομικῆς ὑπάρξεως.

Διὰ ταῦτα καὶ ἄλλα ἔτι, μεγάλως διέφερε τοῦ γηίνου ὁ θαλάσσιος
ἀγὼν ἐν γένει καὶ κατὰ μέρος, καὶ σοβαρῶς ἐπησχόλει τὰ πνεύματα
κατάστασις τοιαύτη. Ἐνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος
ἡ ἐπανάστασις αὐτῆς ἀπολύτως ἐδέετο τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, διότι
ἄνευ ταύτης οὐκ ἔζη, ὡς οὐδὲ ἐκινεῖτο· δυνατὴ δὲ διατήρησις τοι-
αύτης δυνάμεως πολυδαπανωτάτης ἦτο ἔργον οὐχὶ ὀλίγων, ἀλλὰ
δημοσίου ταμείου· ταμείου δὲ τσιούτου τὴν ὑπαρξίν ὑπισχνεῖτο μόνη

συστηματικῇ τις τάξις πραγμάτων. Δόξα καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν ναυτικῶν νήσων, τοὺς διὰ τοσαύτης χορηγήσαντας γενναιότητος τὰ χρήματα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος ἰ
'Αλλ' ὁμως τὰ βαλάντια αὐτῶν οὐκ ἦσαν πηγὴ τις ἀκένωτος· καί, ἐπειδὴ πᾶσα διὰ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἀναπλήρωσις ἀνέφικτος κατέστη, οὐ μόνον ἐπέκειτο τούτοις κίνδυνος μέγας παρ' αὐτοῦ τοῦ ναυτικοῦ λαοῦ, παύσεως τῆς χορηγίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις κατέρβρεεν, ἐκλειπούσης τῆς συνδρομῆς τοῦ στόλου.

Ἐντεῦθεν οἱ πρόκριτοι Ὑδρας καὶ Πετσῶν μόνην διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἄγκυραν σωτηρίας ἐθεώρουν, καὶ δικαίως, τὴν ταχυτέραν, ὅσον ἐνεστι, πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς Πελοποννήσου. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐστεροῦντο καὶ κτημάτων ἐθνικῶν καὶ προσόδων μεγάλων. Ἡ Στερεὰ ὡσαύτως, καὶ ταύτης τοῦ δυτικοῦ μέρους ἀκινήτου μένοντος ἔτι, οὐδὲν ὑπισχνεῖτο, ὥς μᾶλλον ἐκτεθειμένη ταῖς ἐπιδρομαῖς τῶν πολεμίων καὶ μάλιστα καθ' ἑαυτὴν ἐπαρκοῦσα εἰς τὰ ἀναγκαῖα. Πρὸς μόνους ἄρα τοὺς Πελοποννησίους ἀπετείνοντο οἱ πρόκριτοι νησιῶται, καὶ μετὰ τῆς φωνῆς τούτων ἡνοῦτο διὰ τῆς αὐτῆς περιπαθείας καὶ ἡ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου, ὥς ἐπιζητοῦντος ἐπίσης τὴν τοιαύτην πολιτικὴν σύστασιν τῆς Πελοποννήσου διὰ τε τὴν γενικὴν τοῦ πολέμου καὶ τὴν μερικὴν τῆς μισθοφορίας τῶν Λακωνῶν τακτικὴν ὁπωσδήποτε οἰκονομίαν.

Ἐμολόγηται, ὁπόσω ὁ Μαυρομιχάλης συνεισέφερεν ἐν τῇ ἐπανάστασει, καὶ προσωπικῶς διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ, καὶ πολεμικῶς διὰ τῶν πολλῶν υἱῶν, ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, ὅλων ἀξιομάχων, δι' οὓς ἕκαστος συνεκρότει καὶ ὠδήγει ἰδίου στρατιωτικοῦ σώματος. Τῆς μεγάλης ταύτης στρατιωτικῆς οἰκογενείας κατὰ τὴν Πελοπόννησον δευτέρα ἤρχετο ἡ Κολοκοτρωνικὴ ἐν τῇ Γόρτυνι, ἱκανοὺς σωματάρχας παραγαγοῦσα, καὶ τρίτη ἡ Πετμεζαϊκὴ ἐν Καλαβρύτοις, πολυπροσωποτέρα μὲν καὶ πλείονας σωματάρχας ἀριθμοῦσα, ἀλλὰ μὴ φέρουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐξοχότητα οὔτε ἐνὸς Πέτρου Μαυρομιχάλου διὰ τὸ βάρος τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν οὐσιώδη ἐπιβρόχην, οὔτε ἐνὸς Θεοδώρου Κολοκοτρώνου διὰ τὸν στρατιωτικὸν νοῦν καὶ τὴν σπανίαν ἐνεργητικότητα. Παρὰ τὸν ἠθικὸν ὁμως τοῦτον πλοῦτον ὁ Μαυρομιχάλης οὐδόλως ἐκέκτητο καὶ ἕτερον ἐκ μετὰλλων σεσημασμένων, ὅπως ἐπαρκῇ καὶ ἐπὶ ταῖς μισθοδοσίαις ἀνθρώπων ἐσχάτης ἐνδείας, ἥς τὸ μοναδικὸν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι παράδειγμά εἰσιν οἱ κάτοικοι τῆς

ἀνατολικῆς Λακωνίας, Κακαβοῦλαι παρονομαζόμενοι. Τὰ ὄπλα αὐτῶν ἦσαν ἀνάγκη ἀπόλυτος· ἡ στρατολογία ὅμως δύσκολος, ἵνα μὴ εἴπωμεν, ἀδύνατος ἄνευ μισθοφορᾶς, μόνῃς ὡσεπιπολὺ προλαμβανούσης πᾶσαν πρόφασιν πρὸς τὴν ἀπειθειαν καὶ πᾶσαν αἰτίαν πρὸς τὰς καταχρήσεις. Ἐνεκα τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐπαρχίαι τινὲς τῆς Πελοποννήσου ἐδοθήθησαν τῷ Μαυρομιχάλῃ χρηματικῶς, ὡς καὶ ἡ Γόρτυς τῷ Διονυσίῳ Τρουπάκῃ διὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ λακωνικὸν σῶμα· βοήθειαι ὅμως μερικαὶ ἐξαντλοῦνται τάχιστα, καὶ μάλιστα ἐπὶ πολέμου, τοῦ καταβροχθίζοντος γιγανταῖα ταμεῖα κυβερνήσεων ἰσχυρῶν καὶ ἐθνῶν μεγάλων.

Ἐν συντόμῳ τὴν πρότασιν τοῦ Μαυρομιχάλου, σύμφωνον οὖσαν καὶ μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τῶν προκρίτων τῶν ναυτικῶν νήσων, ἐφαρμοστέαν εἶδον οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ὑπὸ γενικωτέραν ἔτι ἔποψιν. Ὅτε ἡ ἐπανάστασις, καίτοι λογιζοῦσα ἤδη δέμηνον ἡλικίαν, παρίστατο ὑπὸ τὰς ὄψεις τῆς Εὐρώπης κυκεῶν τις ἄνευ μορφῆς ἐθνικῆς, ὡς γερούμενη συστήματος πολιτικοῦ οἰουδήτινος· ὅτε τὴν ιδέαν τῶν Ἀνθρακῶν τῆς Ἰταλίας συνῆπτον μετὰ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως· οἱ ἀνθέλληνες ἐκ συστήματος καὶ οἱ μωρόπιστοι ἐξ ἀπάτης· βεβαίως μία τις σύστασις πολιτικὴ ἐσωτερικῶς μεγάλην ὑπισχνεῖτο ἐπιβροχὴν ἀγαθὴν ἐξωτερικῶς, ἀνκαστέλλουσα τοῦλάχιστον τὴν ὀλεθρίαν πρόοδον ἰδεῶν δυστυχῶν καὶ ἀδίκων.

Οὕτως οἱ πάντες ἠτένιζον πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὡς κέντρον καὶ ὡς ἔχουσιν σχετικῶς ἀνωτέραν τινα κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν. Ὑπῆρχον ἀληθῶς καὶ ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ πρόκριτοι καὶ προεστοὶ (οἱ ἀρχαῖοι προστάται) εὐφυεῖς καὶ οἱ πλεῖστοι πλούσιοι· ἀλλ' οἱ μὲν πρῶτοι τούτων περιωρίζοντο ἀπολύτως ἐντὸς μόνου τοῦ κύκλου τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, στάσιμοι μένοντες ἐν τοῖς πατροπαράδοτοις ἡθῆσιν ὡς ἐκ τῆς γλώσσης μᾶλλον, ἢ ἐχρῶντο· οἱ δεῦτεροι δὲ οὐδέποτε ἔφθασαν ἐν καταστάσει ἐνότητος καὶ ἐνεργείας πολιτικῆς ἀξίας λόγου, στρατοκρατούμενοι κυρίως καὶ παρὰ τῶν Τούρκων καὶ παρὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οὐθ' ἐπομένως ἐγυμνάσθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα. Τοὺς νοημονεστεροὺς καὶ ἀξιοτέροὺς παρ' αὐτοῖς ἡ κατέστρεφε διὰ παντὸς τρόπου, ἢ συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, αὐτὸς καρπούμενος τὰ ὀφέλη τῆς ἱκανότητος τούτων. Κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὅμως ὑπῆρχεν ὅλον τὸ ἐναντίον. Ἐκτὸς τοῦ ἐν γένει φυσικοῦ καὶ

λεπτοῦ πνεύματος παντὸς Πελοποννησίου, ἐκτὸς τῶν ἀγνοτέρων καὶ ὀμάλωτέρων ἡθῶν τῆς ἰδίως ἐργατικῆς αὐτῆς κοινωνίας, οἱ πρόκριτοι ἐπροικίζοντο ὥσπερ πολὺ διὰ τινος γνώσεως γραμμάτων, ἔνιοι δὲ καὶ δι' εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὡς καὶ διὰ πολλῆς πείρας καὶ πολιτικῆς τόλμης, ἣν ἐκτῶντο καὶ ὡς «βεκίλιδες τοῦ Μορέως» ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὡς αἰείποτε ἀνταγωνιζόμενοι κατὰ τῶν σατραπῶν, καὶ ὡς διευθύνονται τοῦ κατ' ἐπαρχίας δημογεροντικοῦ συστήματος, καὶ ὡς συγκροτοῦντες πρὸ πάντων ἐν ὅλῳ καὶ συμπαγὲς σύστημα, ἀδιαίρετον ὃν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῶν ἀρχιερέων. Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ ἀπὸ τοῦ 1806, ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀπώλοντο ὀλοκληρωτικῶς οἱ ἀρματοῦλοι τῆς Πελοποννήσου, τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν προκρίτων ταύτης ἐγένετο παντοδύναμον, διότι μεγάλην καὶ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία εἶχεν αὐτῶν τὴν ἀνάγκην. Τοιαύτη ἐνότης καὶ τοιοῦτον ἐνεργὸν σύστημα, πολιτικὸν τε καὶ ἐκκλησιαστικόν, ἀδύνατα ἀπέβαινον ἐν τῇ Στερεᾷ, ἥς αἱ ἀποστάσεις ἐμεσολάβουν μακραὶ, ὁ πληθυσμὸς δὲ ὑστέρει κατὰ πολὺ, καὶ διάφοροι ἦρχον σατράπαι, ὁ τῶν Ἰωαννίνων, ὁ τῆς Λαρίσσης καὶ ὁ τῆς Εὐβοίας (α). Ἐντεῦθεν δὲ καὶ διάφορα διεκρίνοντο τὰ ἥθη τῶν κατοίκων ταύτης, ἐν ᾧ τὰ τῶν Πελοποννησίων ὑπῆρχον ὁμοιόμορφα, καὶ ἡ τουρκικὴ τυραννία ἐξησχεῖτο ἀγριωτέρα, ἐξαιρουμένης τῆς Λεβαδείας καὶ Δωρίδος.

Τοῖς Πελοποννησίοις ἄρα ἀπέκειτο, ὅπως καθέξωσι δικαιωματικῶς τὴν πρώτην ἱστορικὴν θέσιν καὶ τιμὴν ὡς πρὸς τὴν διπλὴν ἐννοχίαν τοῦ τε πολεμικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος. Ἐστεροῦντο βεβαίως γνώσεων συστηματικῶν, εἰς νέον ὅλως εἰσερχόμενοι κόσμον πολιτικόν, διότι οὐδέποτε ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν ἐδιδάχθησαν τοιαύτας· πλὴν καὶ νοῦν καὶ πειρὰν τινα καὶ τόλμην εἶχον, ὅπως συνταγῶσιν ἐκ τῶν ἐνότων καθ' ἑαυτοὺς, ἐν ᾧ μετ' οὐ πολὺ αἱ μὲν νῆσοι ὑπέκυψαν ἄνευ ἐτέρου ὑπὸ τὸν ὀργανισμόν, ὃν ἔδωκεν αὐταῖς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἡ δὲ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ὑπέγραψαν ἐτοίμως, ὅτι συνέταξαν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ὥρα ἀρμοδίᾳ πρὸς συνέλευσιν;

Μόλις περὶ τὰ τέλη μαΐου καὶ μετὰ τὴν κρίσιμον μάχην τοῦ Βαλτετσίου συνῆλθον ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν Καλτεζῶν πολλοὶ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου πρόκριτοι καὶ τινες ὀπλαρχηγοὶ, ἀμοιβαίως εἰδοποιηθέντες. Ἐκλογαὶ τακτικαὶ καὶ πληρεξουσιότητες οὐδεμίαν χώραν ἔλαβον, οὐχὶ ὡς ἀγνομένης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, ἐν ᾧ

τὸ ἐν χρήσει δημογεροντικὸν σύστημα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καίτοι ἐνεργουμένης ἀτελῶς, ἀλλ' ὡς μὴ συγχωρουμένου ἐκ τῶν περιστασιῶν μέτρου τοιούτου. Καὶ ἄλλως δέ, τίνες ἄλλοι ἤθελον ἔχειν τότε τὰς ψήφους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐὰν αὐταὶ ἡσύχαζον ἐκ τοῦ πολέμου καὶ ἐψηφοφόρουν; Πραγματικῶς ἀπὸ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔλιπον διάφορα πρόσωπα ὑπολήψεως καὶ ἐπιβροχῆς, ἢ ὡς ἀναγκαιότερα ὄντα ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἢ ὡς προφυλάσσοντα ἑαυτὰ ἀπὸ τοιούτων πρώτων δοκιμιῶν ἐν συνόλῳ ὅμως ἐπαρουσίαζεν αὕτη ἔξοχόν τι, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος μετὰ δουλείαν σκληρὰν τοσούτων αἰῶνων.

Προεδρεύοντος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου αὐτοδικαίως καὶ γραμματεύοντος τοῦ Ῥήγα Παλαμίδου αὐθορμητῶς, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐπὶ μίαν ὥς ἐγγιστα διήρκεσεν ἐβδομάδα, ὡς ἀρξαμένη καὶ περαιώσασα τὰς ἐργασίας ἑαυτῆς διὰ μιᾶς πράξεως, ἣν ὠνόμασεν «ἀποδεικτικὸν καὶ κυρωτικὸν γράμμα» (α). Τὸ πρακτικὸν τοῦτο, συντεταγμένον, καθ' ὃν ἐγράφοντο τύπον τὰ ἐφοδιαστικὰ τῶν δημογερόντων καὶ προεστώτων τῶν ἐπαρχιῶν, περιεῖχε τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα τῶν γενομένων σκέψεων. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου τίτλου ἔφερεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ γλυκὺ καὶ περιληπτικὸν ὄνομα «Πατρίς» καὶ ὡς ἐξ ὀνόματος αὐτῆς περιεῖχε μὲν τὰ διοικήσοντα πρόσωπα, ὥριζε δὲ καθήκοντα καὶ ὁδηγίας τινὰς διὰ φράσεων γενικῶν, καὶ ὡς κορωνίδα ὅλων ἐπέθετε τὴν ἀμοιβαίαν ἠθικὴν πίστιν μετὰξὺ Γερουσίας καὶ λαοῦ, ὃν ἐκάλει «δῆμον». Πᾶν ἄλλο ἀπεταμιεύετο εἰς τὴν παρὰ τῆς θείας προνοίας φώτισιν τῶν κεκλημένων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου.

Συγκροτηθεῖσα ἡ συνέλευσις αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὕπλων, προώρισται βεβαίως, ὅπως ἀποφασίσῃ ἄνευ παρατάσεων καὶ ἀκριβολογιῶν ἀπλουστάτην τινὰ διοικητικὴν σύνθεσιν· ἀλλ' ὅμως τοιαύτη πίστις καὶ τόσῳ ἀπόλυτος παραχώρησις ἐξουσίας ἐμφαίνουσι καθαρῶς, οἷαν ἔσωζον οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς θρησκευτικὴν προσήλωσιν πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ἀνατιθέμενοι τὰ ὄργανα τῆς νέας καθισταμένης ἐξουσίας εἰς μόνην τὴν συνείδησιν ἑαυτῶν καὶ εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὑπερτάτου τούτου Ὄντος.

Οὐδὲν σημαίνει, ἂν εἴπωμεν, ὅτι ἡ συνέλευσις τῶν Καλτεζῶν ἔσχεν ἥρωας, τὸν μὲν Μαυρομιχάλην ὡς «ἐξάρχον» τῶν ἄλλων, τὸν δὲ Νικόλαον Πονηρόπουλον τολμηρὸν τῆς ἐποχῆς ῥήτορα ἄνευ πυξίδος. Οὐδὲν ὡσαύτως σημαίνει, ἂν εἴπωμεν, ὅτι τὸ προσωπικὸν ζή-

τημα ἐπησχόλησεν αὐτὴν μάλλον, ἢ τὸ πραγματικόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν συνεδριάσεως ἐγκριθεῖσα δωδεκαμελής, ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ ἀποφασισθεῖσα ἐπταμελής, ἐξωδίκως συνεπληρώθη ἔπειτα δεκαμελής, καὶ τελευταῖον ἑνδεκαμελής ἡ Γερουσία. Οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, ὅτε ὁ μὲν Ἀναγνώστης Δεληγιάννης ἐφρόνει μόνον κατ'ἀλλήλον ὅρον τὸ ὀλιγομελὲς ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον, ἄλλοι δὲ ἐδογματίζον τὸ πολυμελὲς ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον, καὶ ὅλοι τελευταῖον ἐπίστευον, ὅτι ἐν τῷ προσωπικῷ τῆς ἀρχῆς περιλαμβάνονται ὅλα τὰ πραγματικά ζητήματα, ὧν πρῶτιστον ἦν τὸ οἰκονομικὸν τοῦ στόλου. Ἰδοὺ ἡ πρᾶξις.

«ΠΑΤΡΙΣ.

«Ἡ γενικὴ εὐταξία τῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου, καὶ ἡ αἰσία ἔκθασις τοῦ προκειμένου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεβαστῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους μας, ἐπειδὴ καὶ ἀναγκαιῶς ἀπῆτουν τὴν γενικὴν συνέλευσιν καὶ σκέψιν, συνηθροίσθημεν ἐπὶ τούτου οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ μέρους τῶν ἐπαρχιῶν μας, ἔχοντες καὶ τὴν γνώμην ὅλων τῶν ἀπόντων μελῶν, κατὰ τὴν σεβαστὴν μονὴν τῶν Καλτετζιῶν.

«Κατ' εὐλογον κοινὴν ἡμῶν γνώμην καὶ ἀπόφασιν, καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων, ἐκλέξαντες τοὺς φιλογενεστάτους Κυρίους τὸν τε ἅγιον Βρυσθένης Θεοδώρητον, Σωτήριον Χαραλάμπου, Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον, Θεοχαράκην Ῥέντην καὶ Νικόλαον Πονηρόπουλον, καθ' ὑπακοὴν καὶ συγκατάνευσιν καὶ αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν ταύτην πρότασιν, τοὺς διορίζομεν, διὰ νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κοινῷ ἀρχιστρατήγου μας Π. Μαυρομιχάλη, καὶ πάντες οἱ ἄνωθεν ἐπέχοντες τὴν Γερουσίαν ὅλου τοῦ δήμου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένης τῆς ἐνδοξότητός του, νὰ συσκέπτωνται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι, καὶ κατὰ τὸ μερικὸν καὶ κατὰ τὸ γενικόν, ἀπάσας τὰς ὑποθέσεις, διαφορὰς καὶ πᾶν ὅ,τι συντείνῃ εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἁρμονίαν, ἐξοικονομίαν τε καὶ εὐκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνός μας, καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεία πρόνοια τοὺς φωτίσῃ καὶ γνωρίσωσιν ὠφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τοῦτο κάθε πληρεξουσιότητα, χωρὶς νὰ ἡμπορῇ τις νὰ ἀντιτείνῃ, ἢ νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νεύματα καὶ διαταγὰς των· καὶ τοῦτο τὸ ὑπούργημά των καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκλογὴ θέλει διατρέξει καὶ θέλει ἔχει τὸ κύρος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ δευτέρας κοινῆς σκέψεως.

«Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ μέρους των εἰλικρινοῦς, ἀπαθοῦς καὶ μετὰ

τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπουργημάτων ἐξακολουθίας, καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὅλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς καὶ ἄνευ τινὸς ἀνθιστάσεως, προφασιολογίας καὶ ἀναβολῆς τῆς ἐξακολουθίας καὶ ἐνεργείας τῶν νευμάτων καὶ διαταγῶν των, ἐλάβομεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τὸν προσήκοντα ὅρκον ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἐν βάρει συνειδότος καὶ τῆς τιμῆς μας. Καὶ οὕτως ἐπεδόθη αὐταῖς τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον ἀποδεικτικὸν καὶ κυρωτικὸν γράμμα μας.

«1824 μαΐου 26.

ΕΛΟΥΣ ΑΝΘΙΜΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΙΕΡΕΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ,
ΚΑΝΕΛΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
ΡΗΓΑΣ ΠΑΛΑΜΙΔΗΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ,
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ,
Ο ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛΟΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΕΒΒΑΤΑΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ,

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,
ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΕΤΡΟΣ ΣΑΛΛΑΜΟΝΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΑΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΝΙΚΟΛ. ΠΕΤΜΕΖΑΣ καὶ ἀδελφοί,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΠΥΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΕΡΙΚΑΣ,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΝΕΣΗΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΛΛΑΔΑΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ». (α)

Ἴδου τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν πολίτευμα. Ὅνομάζομεν δὲ τοῦτο γενικῶς ἑλληνικὸν καὶ οὐχὶ μερικῶς πελοποννησιακόν, διότι ἡ Πελοπόννησος τότε ἐθεωρεῖτο τὸ πᾶν, αἱ δὲ νῆσοι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Στερεὰ ἐνόμιζον ἑαυτὰς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπὶ αὐτῇ βεβαίως στηριζόμενος τῇ ἰδέᾳ καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὠργάνωσε, φθάσας εἰς Ὑδραν, οὐχὶ κεντρικὴν διοίκησιν τῶν νήσων, ἀλλ' ἐφορείας κατὰ νῆσον διὰ τοῦτο, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον μεταβάς, ἐζήτησε τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτῆς θεωρῶν, ὅτι ἀρχιστράτηγος ἀναγνωριζόμενος τῆς Πελοποννήσου ἔσεται ὁ ἀρχιστράτηγος ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω διελύθησαν οἱ ἐν Καλτεζαῖς συνελθόντες, τελεσθείσης δοξολογίας ἐκκλησιαστικῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον, ἐπεχούσης τόπον ὅρκου. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἐλους Ἀνθιμος, ἀνὴρ ζωηροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὅλως ζήλος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, πολλῇ καὶ ἀρμοδίᾳ πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐχρήσατο ἐτοιμότητι πνεύματος. Ἀρπάσας ἀπὸ τῆς ὁσφύος τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπου τὰ δύο πυροβόλια καὶ σταυρώσας ταῦτα ἐπὶ τῆς ἁγίας εἰκόνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, προέβαλε πρὸς τὸν λαὸν στρέ-

ψας καὶ ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ἀνεβόησε : « *Ἕλληνες ἀδελφοί, εὐλογημέ-
νοι στρατιῶται τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ὁ Θεὸς ἠγάσας τὰ
ἄρματα σας ! !* » (α). Δάκρυα εὐλαβείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ θείου ἔρ-
ρευσαν τότε ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλων.

Καταλλήλως ἐσκέφθη ἡ συνέλευσις τῶν Καλτεζῶν, πρῶτον μὲν παραδεχθεῖσα μέλη τῆς Γερουσίας καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου διὰ τὸ κοινὸν περὶ αὐτοῦ σέβας καὶ τὴν ἀναποχώριστον ἀπὸ τοῦ ἔθνικοῦ ἰδέαν τοῦ θρησκευτικοῦ πολέμου· δεύτερον δὲ, μὴ ἀναμίσχασα ἐν αὐτῇ πρόσωπα στρατιωτικά, ἐτέρας ὄντα ἀρμοδιότητος· τρίτον δὲ, ἀποφασίσασα προσωρινὴν τὴν Γερουσίαν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς πρωτεύουσης τῆς Πελοποννήσου. Πᾶσαν ἔλλειψιν ταύτης ἐδικαίου ἡ προσωρινότης αὕτη, καθόσον, πιπτούσης τῆς Τριπόλεως, δυνατὰ ἦσαν πλέον καὶ συνέλευσις τακτικωτέρα σχετικῶς ὑπὸ ἡσυχωτέραν πραγμάτων κατάστασιν, καὶ διοικήσεις ἐννομωτέρα, καὶ σκέψεις ὠριμοὶ περὶ ἐθνικῆς τιнос συνελεύσεως, ἀφ' ἧς, ὡς τοῦ μόνου ἀκρογωνιαίου λίθου, τὸ πᾶν ἐξήρτητο.

Τῆς δὲ σχηματισθείσης διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐδρευσάσης ἐν τῇ Στεμνίτῃ τῆς Γόρτυνος, ἡ σφραγὶς ἔφερεν ἔμβλημα τὸν Σταυρὸν ἐπὶ κλάδου δάφνης μετὰ τῶν ἀκροτελευτίων κεφαλαιωδῶν στοιχείων «ΙΣ. ΧΣ», καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «† Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ 1821». Αὐτῆς συγχαίρουσαι τὴν σύστασιν αἱ νῆσοι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ἐβεβαίουν τὴν εὐπείθειαν ἑαυτῶν ὡς πρὸς ἐθνικὴν κυβέρνησιν, διότι καὶ ἀληθῶς ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἀρμοδιότητα ἀνέλαβεν ἐπὶ τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν (β). Ἀλλ' ἀδύνατον ἦν τὸ μὴ προσκόψαι καὶ ταύτην, ὡς καὶ πᾶσαν ἐν ἐπαναστατικῇ ἐποχῇ οἰουδήτινος τόπου ἀρτισύστατον διοίκησιν, ὡς φέρουσιν μάλιστα τὸ πρόγραμμα τῆς προσωρινότητος ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἀσθενὴς ἄρα φύσει, κατέστη μετὰ δεκαπενθημερίαν μόλις ἀσθενεστέρα θέσει, ἅμα ἀφιχθέντος τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. Ὀλίγας διὰ τοῦτο ἐξέδωκε πράξεις, καὶ πρώτη αὐτῶν λογίζεται ἡ ἀπὸ 30 μαΐου ἐγκύκλιος «πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, τοὺς στρατηγούς (γ)» καὶ λοιποὺς ἀπαξάπαντας τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου »

Πρωτότυπος εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς, ὡς ὅλων ἐφαπτομένη τῶν κλάδων τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας, ἡ, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἐγκύκλιος ἐχρησίμευεν ὡς πρόγραμμα καὶ ὡς διάταξις οἰκονομικῇ, συγχρόνως δια-

λαμβάνουσα καὶ ἐτέρας δικαστικὰς, διοικητικὰς καὶ ἀστυνομικὰς διατάξεις, ὅλας διηρημένας ἐν δώδεκα ἄρθροις. Ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἡθικῆς τροφῆς «τῆς πρὸς ἀλλήλους χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀδελφότητος», ἐτελεύτα εἰς τὴν ὕλικήν τροφήν, τὴν πρὸς τὰ τέκνα τῶν πιπτόντων ἐν ταῖς μάχαις ὀφειλομένην παρὰ τῆς πατρίδος. Ἐπιτρέπουσα δὲ πρὸς τοὺς γενικοὺς ἐφόρους τὴν «ἐν φόβῳ Θεοῦ» ἐκλογὴν τῶν ὑποεφόρων, καὶ ἀπαγορεύουσα τὴν ἐπέμβασιν τούτων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἄλλων, ἐπέτασσε τό τε ποσὸν καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐγκτητικῶν φόρων ἐκάστης κατηγορίας καὶ, μετὰ τινὰς ἄλλας περὶ ὁδοπύργων, περὶ ξένων καὶ κατασκοπῶν ἀστυνομικὰς διατάξεις, ἀπηγόρευε τὴν ἐξαγωγήν τῶν τροφίμων παντὸς εἶδους, τὸν θάνατον καὶ τὴν δήμευσιν, καὶ ἀνέθετεν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν αὐτῶν ἐφόρων τὴν τιμωρίαν ἄλλων τε καὶ παντὸς ἄρπαγος καὶ ἀτάκτου κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς τοῦ πολίτου.

Αὐτῶν ἀπολύτως τῶν μέτρων ἀνάγκην εἶχον αἱ τότε περιστάσεις, καὶ ἐν ταύτῃ ἡ Γερουσία περιωρίσθη, μεγάλην καθιστῶσα τὴν ἰσχὺν τῶν ἐφόρων. «Προσέχετε λοιπὸν καλῶς, (ἐπελογίζετο,) ἔφοροι καὶ στρατηγοὶ, ἐπ' αὐτῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐνέργειαν τῶν διαταγῶν μας καὶ τοῦ πρέποντος χωρὶς τινὰ προφασιολογίαν καὶ φιλοπροσωπίαν. Ὅμοιως καὶ σεῖς οἱ λοιποὶ κάθε τάξεως γὰρ ἔχετε ὑπακοὴν εἰς τὰς διατάγας τῶν ἐφόρων καὶ στρατηγῶν σας γὰρ φυλάττετε ἐν τῷ μεταξύ σας κάθε εὐταξίαν καὶ χρηστοθήειαν, ὅτι, ὅποιοι ἤθελον παρακούσωσιν εἰς τὸ παραμικρὸν σχέδιον, ἡξεύρετε, ὅτι θέλουν παιδευσθῇ ἀπὸ μέρους μας σκληρότατα χωρὶς καμμίαν συγκατάβασιν, μένοντες αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀπόγονοί τωρ εἰς παντοτείνην κατασχύνην τωρ καὶ αἰτιμίαν. Καὶ, διὰ γὰρ μὴ δοκιμάσετε τὰ τοιαῦτα καὶ μετανοήσετε ὕστερον ἀνωφελῶς, ποιήσατε, ὡς σὰς γράφομεν ἐξ ἀποφάσεως».

Ἐγχαρμμάτευε παρὰ τῇ Γερουσίᾳ ταύτῃ ὁ Πηλαμίδης.

Ἡ ἐν Λαντσοίῳ μάχη (τῆς 10 μαΐου).

Συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Ἠλείᾳ, ὅ,τι καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι. Φοβεροὺς εἶχον οἱ Ἠλεῖοι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τοὺς Λαλαίους, ἀλλ' οὐτ' ἀπηύδων, εἰ καὶ ἔπασχον, οὐτ' ἀπηλπίζοντο, εἰ καὶ ἐνικῶντο. Οὐχὶ τόσῳ ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Γαστουναίων Τούρκων μετὰ τῶν Λαλαίων, ὥσθ' ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰουσοῦ πασσαὶ καὶ τῆς διαλύσεως τῶν

Πατρῶν, ἡ κατάστασις τούτων ἔφερε τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς ἀμνηχανίας. Χάρις τοῖς προΐσταμένοις τοῦ λαοῦ, ὧν τὸ παράδειγμα συνετῆρει ἀκατάβλητον τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Εἰς τούτων διεκρίνετο ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, ἀνὴρ εὐτολμίας μεγάλης καὶ στρατιωτικοῦ θάρρους, ὡς ὑπηρετήσας λοχαγὸς ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς Γάλλους καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοὺς Ἀγγλους. Ἐντεῦθεν δ' ὠνόμαζον αὐτὸν οἱ Λαλαῖοι «Φραγκοπαλικάρι». Ἐξαιρέτως δ' ἡ γειττων ἀδελφὴ Ἑπτάνησος, καὶ μάλιστα αἱ πλησιέστεραι τῆς Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας νῆσοι, ἦσαν διὰ τὴν Ἡλείαν ὡς ἄλλη πυρόεσσα ἐστία ὑπὲρ τοῦ δεινῶς ὑποφέροντος ἀνθρώπου ἐκ τοῦ ψύχους.

Πρῶτος ὁ Βιλαέτης διενεόθη τολμηρῶς τὸν περιορισμὸν τῶν Λαλαίων, καὶ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ προχωρήσας ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ χωρίῳ Στρέφι, ἀπέχοντι τοῦ Ἀλά ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Ἦν δ' ἐπὶ κεφαλῆς πεντακοσίων Πυργίων καὶ Ἡλείων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἐκ δὲ τῶν ἐν Βολάντζῃ στρατοπεδευσάντων Τριφυλίων προσῆλθον αὐτῷ περὶ τοὺς ἑκατὸν ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κινᾶν καὶ τὸν Σταῦρον Σαρνανίτην. Ὁ πρῶτος τούτων διετέλεσε κατὰ τὴν Ζάκυνθον ὑπαξιωματικὸς ὑπὸ τὸν Βιλαέτην ἐν τῇ ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ὡς προφυλακὴν δὲ αὐτοῦ ἀπέστειλεν ὁ Βιλαέτης εἰς τὸ χωρίον Λαντσοῖον μέχρι τῶν ἑκατὸν, τῶν μὲν Πυργίων ὄντων ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κόλιαν, τῶν δὲ Ζακυνθίων ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Παναγιώτην καὶ Δημήτριον Καμβασαίους. Καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο τῶν χωρίων τούτων ἔκειντο παρὰ τῷ πεδίῳ. Οὕτως ὁ Βιλαέτης ἔφερε τοὺς Ἑλληνας πλησίον τοῦ Ἀλά, ἐν ᾧ οἱ Λαλαῖοι ἐνίκων πρότερον τοὺς Ἑλληνας μακρὰν τοῦ Ἀλά.

Τινὲς τῶν ἐν Λαντσοῖῳ Ἑλλήνων, μεταβάντες εἰς τὸ χωρίον Χελιδῶνι, ἤρπασαν τὰ πρόβατα τοῦ ἰδιοκτήτου αὐτοῦ Καραχούσου, ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον. Πρωτὰν δὲ τῆς 10 μῆτου κινήσαντες οἱ Λαλαῖοι ὑπὲρ τοὺς χιλίους, κατέλαβον πρῶτον οἰκίας τινὰς τοῦ Λαντσοῦ καὶ βαθμηδὸν ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐκεῖ ὀλίγους Ἑλληνας. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἐπολέμουν μετὰ πείσματος καὶ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τῶν Λαλαίων ἔπεσον ἄλλοι τε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καραχούσου Νεζίφης. Οἱ Καμβασαῖοι ἦσαν τὸ παράδειγμα καὶ ἡ ἐμψύχωσις. Ὁ ἐν τῷ Στρέφι Βιλαέτης, ἀκούσας τοῦ πολέμου, ἐφώνησεν : «Ὁ ποῖος ἦναι χριστιανὸς καὶ παλικάρι, ὥς ἔλθῃ μαζί μου !» καὶ ἔδραμε πρὸς βοήθειαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ἄνω μέρους τῶν χωρίων Ἀρβανίτι

καὶ Καράτουλα, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν, διὰ τῆς πεδινῆς ὁδοῦ, πρὸς τὸ μέρος τῶν δενδροσκεπῶν λόφων, ὅπου ἦν καὶ μυλῶν. Εἰς τὴν φωνὴν τούτου ἠκολούθησαν μόνοι ἐκ τῶν πολλῶν περὶ τοὺς ἑκατόν.

Οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγους βλέποντες αὐτοὺς, ἀντεξῆλθον πολλοὶ ἐκ τοῦ Λαντσοῦ, καὶ συνηντήθησαν μετὰ τοῦ Βιλαέτου παρὰ τὸν μυλῶνα καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ζμίλα. Ἡ μάχη ἤρξατο· καὶ ὁ μὲν σημαιοφόρος τοῦ Βιλαέτου πληγόνεταί, ὁ δὲ Σαρνανίτης φονεύεται, καὶ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἀποχωρίζει τοὺς πλειότερους, παρεγκλίναντας πρὸς τοὺς λόφους. Τότε ὁ Βιλαέτης μετὰ δεκαπέντε Πυργίων καὶ δεκατριῶν Τριφυλίων κατέλαβε παρακείμενόν τινα ἀμπελῶνα ἐκ τῶν τοῦ Λαντσοῦ, καὶ ἔδωκε μέτωπον. Ἀλλ' ἔμενον τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀπροφύλακτα, διότι ὀλίγους εἶχε, καὶ ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὠφελούμενοι οἱ Λαλαῖοι, ἐκύκλωσαν τὸν ἄνδρα πολεμοῦντες αὐτὸν ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὁ Βιλαέτης ἤδη πληγόνεταί τὴν κεφαλὴν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὢν, μάχεται καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς ὀλίγους αὐτοῦ γενναίους. Οἱ ἐν Βολάντζῃ καὶ Βέχρου ἐκινήθησαν πρὸς βοήθειαν· ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ Βέχρου ὁ Καϊάφας μετὰ τεσσαράκοντα ἔδραμε πρὸς τὸ χωρίον Λάνθης, ὅπως βοηθήσῃ ἐκ τῶν νῶτων τοὺς περὶ τὸν Βιλαέτην· αἱ θέσεις ὅμως ὑπῆρχον προκατειλημμένα. Ὁ Κινᾶς, ἐξεληθὼν τοῦ ἀμπελῶνος, μονομαχεῖ διὰ τοῦ ξίφους πρὸς τὸν Μουσταφᾶν Χάζον, ὀνομαστὸν Λαλαῖον, καὶ καταβάλλει αὐτόν· ἀλλὰ φονεύεται καὶ οὗτος παρά τινος ὑπηρετοῦ τοῦ Τοῦρκου διὰ πυροβολίου. Ἐπὶ τέλους πίπτουσιν ὁ Βιλαέτης καὶ οἱ ἄλλοι, ἐξ ὧν τρεῖς μόνοι ἔζων κατὰ τὴν τελευταίαν ὁρμὴν τῶν Λαλαίων, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς μόνος, πεπληγωμένος τὸν πόδα, ἐσώθη παραδόξως κρυβείς ἐν κοιλῳματι δένδρου. Ὡνομάζετο Βακοδιονύσιος (α). Οἱ δὲ Τοῦρκοι, τεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν πεσόντων Ἑλλήνων, καὶ ὡς ἴδιον τρόπαιον θέσαντες τὴν τοῦ Βιλαέτου ἐπὶ κάμακος, ἀπῆλθον εἰς τὸ Λάλα ἐν πλήρει θριάμβῳ. Τοὺς ἐν Λαντσοῦ κεκλεισμένους περιεφρόνησαν πλέον καὶ ἐγκατέλειψαν, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν τὸν Βιλαέτην, ὡς μόνον ὄντα τὸ φόβητρον τούτων.

Παρὰ τὸν γενναῖον καὶ λίαν φιλότιμον Βιλαέτην, ἄγοντα ἤδη τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐθυσίασθησαν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα Ἑλληνες, καὶ περὶ τοὺς τριάκοντα πέντε ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐγένετο ἐπαισθητὴ τῶν ἀξίου Βιλαέτου ἡ ἀπώλεια, ὥστε οἱ Λαλαῖοι οὐ μόνον ἐλεηλά-

τουν ἕκτοτε καὶ ἔκαιον ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος καὶ τὰ ἀπώτερα χω-
 ρία τῆς Ἡλίδος, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀχαΐας προεχώρουν
 θύοντες καὶ ἀπολύοντες καὶ πᾶσαν προφυλακὴν ἑλληνικὴν διαλύον-
 τες. Τοιαῦται προφυλακαὶ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῶν Πατρῶν καὶ ἐν διαφό-
 ροις ὀχυραῖς θέσεσιν ὑπῆρχον ὑπὸ τοὺς ὑφοπλαρχηγοὺς Γεώργιον Γιαν-
 νιᾶν, Πανάγον Σανταμεριάνον, Ζέρβαν, Στέργιον καὶ Ἰωάννην Καρα-
 λῆν. Μάλιστα δὲ ὁ Γεώργιος Γιαννιᾶς, ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Προστο-
 βίτσης τῶν Πατρῶν καταγόμενος, πολλὰς πρότερον ἐπενεγκῶν κα-
 τὰ τῶν Λαλαίων ζημίας, κατεστράφη ἤδη μετὰ ὀκτὼ ἐτέρων στρα-
 τιωτῶν, συμπλακείς μετ' αὐτῶν πρὸς τὴν Κατσαροῦν, ἀπέχουσαν
 τοῦ μὲν Λάλα ὥρας ἑξ, τῶν δὲ Πατρῶν ἐννέα. Ὁρμητικώτατος πάν-
 τοτε ὢν, περιεκυκλώθη τότε παρὰ τῶν Λαλαίων, ὡς πολλῶν, καὶ
 μετὰ μόνων ἐγκαταλειφθεὶς τῶν ὀκτὼ στρατιωτῶν, ἐνεκαρτέρησε μὲν
 ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν πολλοὺς θανατώσας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐθυσιάσθη. Οἱ
 Λαλαῖοι ἀπέκτησαν ἤδη δεύτερον τοῦ Λαντσοῦ θρίαμβον, ὡς ἐ-
 πιτυχόντες τοῦ ἀφηνισμοῦ καὶ ἐτέρου ἐχθροῦ ἐπιφόβου ὅπως δῆποτε.
 Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ Γεωργίου Γιαννιᾶ, ὡς
 ἡρωϊκῶς πεσόντος. Κοινὸν ἦν ἄσμα τῶν στρατοπέδων ἡ ἀνδρεία καὶ
 ὁ θάνατος τούτου.

Λάλα.

Πρώτη μακρόθεν συνεκροτήθη πολιορκία τοῦ Λάλα, παρὰ μὲν τῶν
 Γορτυνίων ἐν Βέτσι καὶ Ῥένεσι, ὡς προείπομεν, παρὰ δὲ τῶν Ὀλυμ-
 πίων ὑπὸ τὸν Τσανέτον Χριστόπουλον ἐν τῷ χωρίῳ Μεμέσα, κειμέ-
 νῳ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ. Τῇ 16 τοῦ ἀπριλίου ἐξῆλθον οἱ Λαλαῖοι
 πρὸς τὴν Αἰγουλινίτσαν καὶ τὰ κάτω χωρία τῆς Ὀλυμπίας. Τῇ δὲ
 22 ἦλθον εἰς τὰ Ἀσπρ-σπήτια τῆς Γόρτυνος, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν
 καὶ Χριστιανούς τινες χωρικούς. Ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς εἰκοσιπέντε ἐν-
 δύσαντες διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐνδυμάτων καὶ ὅπλων, ἀπέστειλαν
 ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, ὅπως διέλθωσι τὸν Ἀλφειὸν καὶ κατασκο-
 πεύσωσιν, ἐὰν κατέχεται τὸ πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν μέρος. Φθάσαντας
 δὲ τούτους εἰς τὴν θέσιν Κολοκύθι καὶ διερχομένους τὸν ποταμὸν, οἱ
 ἐκεῖ φυλάσσοντες Ὀλύμπιοι ἐκτύπησαν ὡς Τούρκους, καὶ ἄλλους μὲν
 ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἡχμαλώτισαν, ἐπανελθόντων εἰς τὰ ἴδια ὀλίγων.
 Οἱ Λαλαῖοι τότε ἔστρεψαν εὐθὺς εἰς τὸ Λάλα, καὶ οὐδέποτε πλέον ἐξῆλ-

θον πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν. Τῇ δὲ 13 μαΐου Γορτύνιοι ὡς ἐξακόσιοι καὶ Ὀλύμπιοι ὡς ἑπτακόσιοι ἐτοποθετήθησαν ἐν Συκιᾷ, ἀπεχούσῃ δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ Λάλα. Ἡ κατάληψις τῆς Συκιᾶς, ὡς θέσεως ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας Γόρτυνος, οὐδόλως ἢ μικρὸν ἐνδιέφερε τοῖς Λαλαίοις, διότι τὴν μεγάλην οὗτοι προσεῖχον πεδιάδα τῆς Ἡλίδος, καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν εἶχον, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ ὀρεινῆς μάλλον θέσεως. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεφασίσθη, ἵνα πολιορκηθῇ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ Λάλα, καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη δυσκατόρθωτος καὶ ἀτελεσφόρητος ἤθελεν εἶσθαι, εἰ μὴ συνέδραμεν ἡ ἀδελφὴ Ἑπτάνησος δι' ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ τηλεβόλων. Ὁ περιορισμὸς τῶν Λαλκίων δύο τινα ἀπῆτει, θάρβρος καὶ ἱππικόν· καὶ ἰδοὺ ἡ μὲν περὶ τῆς γενναιότητος τῶν Ἰονίων κοινὴ πεποιθήσις ἐμπνέει θάρβρος πολὺ, τὰ δὲ τηλεβόλα αὐτῶν ἀναπληροῦσι τοῦ ἱππικοῦ τὴν ἔλλειψιν.

Οἱ Ἰόνιοι, πάντοτε θαυμαστοὶ ἐπὶ μεγαλοψυχίᾳ, κατέστησαν ἤδη θαυμαστότεροι διὰ τὸ ἐξαιρετον αἶσθημα καὶ τὸν ἀποφασιστικώτατον χαρακτῆρα, ὃν ἔδειξαν. Εἰ καὶ μὴ διετέλουν ὑπὸ τὴν τουρκοκρατίαν, αὐτοὶ συνεμερίσθησαν καὶ ἤδη, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ 1769, τοῦ πνεύματος τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἄλλοι τουρκοκρατούμενοι. Εἰ καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ἡ ἀγγλικὴ προστασία τὴν οὐδετερότητα, καὶ ταύτην δι' ὅλων τῶν βιαίων μέτρων, αὐτοὶ ὑπερβαίνοντες πᾶν πρόσκομμα καὶ πάντα φραγμὸν, τὰ πάντα δὲ ἀπαρνούμενοι ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ καθήκοντος, ἐδραπέτευον εἰς τὸν ἀγῶνα, διότι ἐθεώρουν αὐτὸν, ὡς καὶ ἦτο, οὐχὶ μερικὴν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσιν. Ἐδραπέτευον ἀληθῶς πλῆθος πολὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ὑποκειμένων τῇ Τουρκίᾳ ἐπαρχιῶν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ αἰσθήματος τούτων ἡνοῦτο καὶ ἡ ἀνάγκη· τοὺς δὲ Ἰονίους ἐκίνει μόνον καὶ καθαρὸν τὸ αἶσθημα. Πρὸς ἀπόδειξιν, ὅσων λέγομεν, ἀρκεῖ παρὰ πᾶν ἄλλο, ἂν παρατηρήσῃ τις, ὅτι, καθὼς ἐν ταῖς Ἡγεμονεῖαις μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, οὕτω καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι λογίζονται αὐτοὶ ἐν τοῖς πρώτοις, ὀλίγοι μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐκλεκτοὶ πρὸς τὸν πόλεμον.

Οἱ Ζακύνθιοι, ὡς πλησιέστεροι, ἔδραμον πρῶτοι, οἱ μὲν ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Καμβασαίους, καὶ ἄλλοι κατόπιν ὑπὸ τὸν Διονύσιον Σεμπρικόν, Γεώργιον Σολωμοῦ, Ἀναστάσιον Γιαννικέσσην καὶ Παναγιώτην Στούρτσαν, εἰς Ἡλίδα· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Πεθαμένον καὶ τὸν Πάυλον Ἀντσετίρην εἰς Ἀχαΐαν· καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην

εἰς Μεσσηνίαν, ὅλοι μέχρι τῶν τετρακοσίων. Περὶ τὰ τέλη δὲ ἀπριλίου ἐκ τῆς Κεφαλληνίας ἀπέβησαν εἰς τὴν Κυλλήνην (Γλαρέντσαν) πρῶτος ὁ Εὐαγγέλης Πανᾶς μετὰ ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ δύο σιδηρῶν τηλεβόλων· τῇ δὲ 9 μαΐου ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, Γεράσιμος Βίκτωρος Φωκᾶς καὶ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα, ἐν οἷς καὶ δύο ἱερεῖς, δύο ὀρειχαλκίων τηλεβόλων καὶ ἱκανῶν πολεμοφοδίων. Ἀπορεῖται, τίνι κατῴρθωσαν τρόπῳ τὴν τε προμήθειαν καὶ τὴν φόρτωσιν τοῦ ὕλικου, ὥς καὶ τὴν ἐπιβίβασιν τοσούτων ἀνθρώπων, ὑπὸ τὰ ὄμματα ἐξουσίας δυσμενοῦς καὶ ἀγρύπνου καὶ ἐντὸς ἐνὸς μό-νου πλοίου τοῦ Ἀναστασίου Φωκᾶ.

Τὸ πλοῖον αὐτὸ, ἀποπλεῦσαν ἐκ τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν, κατεβίβασε ταύτην, ἅμα ἐλλιμενισθὲν ἐν τῷ ἐπινείῳ τῆς Κυλλήνης, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων τὴν ἑλληνικὴν ὕψωσε (α). Γενομένης δ' ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ἀνηκούσης παρακλήσεως πρὸς τὸν Θεὸν παρὰ τῶν ἱερέων, ἀπέβη αὐθημερὸν τὸ σῶμα αὐτὸ, ὑποδεχθὲν παρὰ τῶν Ἡλείων διὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ φιλοφροσύνης. Πρὸς πλείονα δὲ ἐμψύχωσιν τῶν κατοίκων, ὥς διεσκορπισμέ-νων ὡσεπιπολὺ, ἔγραψαν, σκοπίμως ποιοῦντες, οἱ προϊστάμενοι τοῦ-του πομπῶδη προκήρυξιν, ἀγγέλλοντες τὴν ἔλευσιν ἑαυτῶν ὥς προ-δρόμων ἄλλων πολυπληθεστέρων σωμάτων, ὑπισχνόμενοι ἐν γένει μεγάλα καὶ αὐτονομαζόμενοι Ἀρχηγοὶ καὶ Στρατηγοὶ τῶν ἠνωμέ-νων δυνάμεων τῆς Ἐπταήσου. Παρεδέχετο μὲν, καθ' ἃ καὶ ἄλ-λοτε ἐξηγήθημεν, ὥς ἀληθές, πᾶν ὅ,τι ἐγράφετο καὶ διεδίδετο τότε ψευδὲς συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἐπαναστα-τῶν· ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τῶν Ἰονίων διέφερε, διότι ἐστηρίζετο ἐπὶ τι-νος πραγματικότητος. "Οἱ διὰ τοῦτο αἱ διασπαρεῖσαι παρ' αὐτῶν ὑπερβολαὶ περὶ μεγάλων προσωπικῶν καὶ ὕλικῶν βοηθημάτων ἐπι-στεύθησαν, καὶ ἰδίως τοὺς βεβυθισμένους ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ Ἡλείους ἀνεζώωσαν. Προσθέτομεν μάλιστα, ὅτι ἡ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ συλληφθεῖ-σα ἀγαθὴ περὶ τῶν ὅλων ἰδέα ὥς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν Ἰονίων, ἱσο-σταθμίζετο ἐν μέρει πρὸς τὴν μετ' οὐ πολὺ γεννηθεῖσαν ὥς ἐκ τῆς πα-ρουσίας τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.

Τῇ 10 μαΐου τὸ μὲν πλοῖον τοῦ Φωκᾶ, ἐφωπλισμένον ὃν καὶ δι' ἐβδομήκοντα ἐφοδιασθὲν στρατιωτῶν Ἰονίων, προσδιωρίσθη εἰς τὴν ἑθνικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν παραλίαν τῶν Πατρῶν· τὸ σῶμα δὲ, ἐκ διχκοσίων ὀγδοήκοντα ἤδη συγκείμενον, ὠδευσεν ἐπὶ τῆς ἐρημωθεί-

σης παρὰ τῶν Λαλαίων χώρας, καὶ διηυθύνθη εἰς Μανολάδαν. Ἐκεῖ εὔρε τὸν Σισίνην, μόλις ἀνακλύπτοντα ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀμμηχανίας· ἐκεῖ ἠνώθη τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Πανᾶ. Τῇ δ' 26 μαΐου προέβη εἰς τὰ χωρία Στρέφι καὶ Κούκουρα, ὅπου διέμεινε μέχρι τῶν 30 τοῦ αὐτοῦ, αὐξήθην διὰ τῆς προσθήκης οὐ μόνον τῶν Ζακυνθίων, ἀλλὰ καὶ ἱκανῶν ἐντοπίων δι' ἐνεργείας τοῦ Σισίνου. Τοιουτοτρόπῳ οἱ Ἴόνιοι συνεποσώθησαν ἤδη καθ' ἑαυτοὺς μὲν περὶ τοὺς τετρακοσίους, μετὰ τῶν Ἡλείων δὲ περὶ τοὺς ἐπτακοσίους. Ἐν τῷ Στρέφι ἐστρατοπέδευε τότε ὁ ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Βιλαέτου Νικόλαος· μεθ' ἐτέρων δὲ διακοσίων ἦλθε καὶ ὁ Σισίνης εἰς Κούκουρα. Ἐκεῖθεν καὶ οἱ Ἴόνιοι καὶ οἱ Ἡλεῖοι, ἀνταποκριθέντες μετὰ τῶν ἐν Συκιᾷ περὶ τοῦ συμφώνου πλησιασμοῦ πρὸς τὸ Δάλα, ἐκίνησαν τῇ 30 μαΐου, περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἀριθμούμενοι ἤδη, εἰς τὴν Κάπελην, καὶ τῇ ἐσπέρᾳ κατέλυσαν ἐν τῷ χωρίῳ Γουμέρῳ, ὅπου ηὔξηθησαν μέχρι τῶν δισχιλίων. Συγχρόνως καὶ ὁ Παναγιώτης Φωτῆλας μετὰ τοῦ δ-πλαρχηγοῦ Γεωργίου Λεχουρίτου ἐπλησίασε πρὸς τὰ λεγόμενα «Διβριώτικα ἀμπέλια». Πρωτὰς δὲ γενομένης, ἐξεστράτευσαν καὶ Ἴόνιοι καὶ Ἡλεῖοι διὰ τῆς μεγάλης πεδιάδος, ἔχοντες τὴν ἀνήκουσαν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ ἐν τῷ κέντρῳ φέροντες τὰ τηλεβόλα, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰς ἀποσκευάς.

Μαθόντες οἱ Λαλαῖοι τὴν κίνησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐξῆλθον οἱ πλείους μὲν ἐναντίον τούτου, οἱ ὀλίγοι δὲ κατὰ τῶν Ὀλυμπίων καὶ Γορτυνίων τῆς Συκιᾶς. Ἀφ' ἐτέρου οἱ Ἴόνιοι καὶ Ἡλεῖοι φθάσαντες πρὸς τινα λόφον, κείμενον πλησίον τῆς θέσεως λεγομένης «Τὸ μνημα τοῦ Βοδίνη,» ἤκουσαν αἴφνης καὶ πυροβολισμῶν καὶ φωνῶν *Λαλιῶται! Λαλιῶται!* Ἦρκεσεν ἡ φωνὴ *Λαλιῶται*, ὅπως φοβίσῃ τινὰς τῶν χωρικῶν, ἀμέσως φυγόντας. Ἀλλὰ δραμόντες καὶ οἱ Ἴόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἡλεῖοι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὀλίγου κατακλινοῦς λόφου, ἐπεχείρησαν ἐκεῖθεν οἱ πρῶτοι τοῦ τηλεβολισμοῦ κατὰ τῶν Λαλαίων ἐρχομένων· ἅμα δὲ προεχώρησαν οὗτοι ὑπὸ τοὺς πρόποδας, ἤρξατο ὁ ψιλὸς πυροβολισμὸς τῶν μὲν Ἑλλήνων ἀνωθεν, τῶν δὲ Λαλαίων κάτωθεν. Ὀρμησάντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸ Δάλα διὰ τοῦ Πριναρίου, καὶ οἱ Ἴόνιοι ἠκολούθησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος. Τότε ἔφθασε καὶ ὁ Φωτῆλας μετὰ πεντακοσίων περίπου Καλαβρυτινῶν· ὅλοι δ' ὁμοῦ καὶ Ἴόνιοι καὶ Πελοποννήσιοι ἐν γένει προεχώρησαν, οἱ μὲν Ὀλύμπιοι καὶ Γορ-

τύνιοι τῆς Συκιᾶς πρὸ τῆς δειλῆς, οἱ δὲ Ἴόνιοι, Ἥλαιοι καὶ Καλα-
βρυτινοὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας, εἰς τὸ ὄρος Ποῦσι, ἀπέχον τοῦ Λάλα περὶ
τὴν ἡμίσειαν ὥραν.

Τῆς ἡμέρας αὐτῆς τὸ συμβὰν ἐξηγήθη ὡς πρῶτος καὶ κάλλιστος
οἰωνός. Κυρίως δὲ οἱ μὲν Λαλαῖοι ἐγνώρισαν, ὅτι πολεμήσουσι τοῦ
λοιποῦ πρὸς ἐχθρὸν τολμηρὸν καὶ ἐφωδιασμένον διὰ τηλεβόλων, ἄ-
περ ἐντύπωσιν ἔκαμον μεγάλην τοῖς Τούρκοις· οἱ δὲ Ἥλαιοι, Καλα-
βρυτινοὶ, Γορτύνιοι καὶ Ὀλύμπιοι εἶδον, ὅτι συστρατεύουσι μετὰ ἀ-
ξιομάχων. Ἰδίως δ' ἐνέπνεε τοῖς Πελοποννησίοις σέβας καὶ ἰδέαν ἐν-
ταυτῷ μεγαλητέραν ἢ τε θρησκευτικὴ καὶ στρατιωτικὴ διαγωγὴ τοῦ
Ἰονίου σώματος, ὡς φέροντος μορφὴν τινα εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς. Κα-
τὰ πᾶσαν πρωΐαν οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ ἔψαλλον τὴν ἁγίαν παράκλησιν, οἱ
τυμπανισταὶ ἔκρουον τὰ τύμπανα αὐτῶν, οἱ σαλπικταὶ ἐσάλπιζον
καὶ οἱ τηλεβολισταὶ ἔρριπτον ἐν τηλεβόλον· κατὰ πᾶσαν δ' ἑσπέραν
ἐπανελαμβάνοντο τὰ αὐτὰ, ἐτάττοντο νυκτοφύλακες ἐκ διαλειμμά-
των καὶ οἱ στρατιῶται ἀνεπαύοντο.

Τῇ 2 ἰουνίου ὀχυρωθέντων τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ Ποῦσι, ἀντωχυ-
ρώθησαν καὶ οἱ Λαλαῖοι ἔξω τοῦ Λάλα. Τῇ 3 κατέβησαν οἱ Ἕλλη-
νες εἰς τὸ πεδῖον διὰ χαρτολογίαν τῶν ζώων καὶ κατασκόπευσιν τοῦ
τόπου. Οἱ Λαλαῖοι ἔμειναν ἀκίνητοι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐν-
τεῦθεν οἱ Ἕλληνες ὑπέλαβον καταβεβλημένους αὐτοὺς, καὶ τῇ 4 οἱ
ἄρχηγοὶ τῶν Ἰονίων ἔγραψαν τὰ ἀκόλουθα, λαμβάνοντες ἡγεμονικὸν
ὡς πρὸς τοὺς Λαλαίους τόνον.

« Ἀγάδες τοῦ Λάλα καὶ λοιποί.

« Διατεταγμένοι ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀπὸ τὸν Γενικὸν Ἐπί-
τρον Πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ἤλθαμεν ἐνταῦθα νὰ σᾶς πο-
λεμήσωμεν ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὡς ἀνέκα-
θεν καλοὶ φίλοι σας καὶ γείτονες, σᾶς προβάλλομεν, ὅτι, ἂν θελήσετε
νὰ παραδοθῆτε χωρὶς πόλεμον εἰς ἡμᾶς, σᾶς ὑποσχόμεθα ἀσφάλειαν
ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας. Ἄλλως, ἂφ' οὗ ἐκάμαμεν τὸ χρέος μας, τὸ
χρῆμα ἂς ᾖ εἰς τὸν λαὸν σας ».

Τοῦ γράμματος τούτου ἐγένετο κομιστὴς ὑπὸ λευκὴν σημαίαν Κε-
φαλὴν στρατιώτης, λεγόμενος Παναγιώτης Μεσσάρης. Οἱ Λαλαῖοι
περιεποιήθησαν αὐτῷ καὶ τὴν ἐπομένην ἔδοσαν ἀπάντησιν.

»Πρὸς σᾶς κὺρ Μεταξῆ καὶ λοιποὶ φίλοι μας καπεταναῖοι
»Κεφαλλονίταις καὶ Ζακυνθιοῖ.

Ἀ'Ελάβαμεν τὸ γράμμα σας καὶ εἶδαμεν, ὅσα μᾶς γράφετε. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ Μπέηδες καὶ οἱ Ἀγάδες εἶναι τριγύρω ἔς τοῦ Λάλα μὲ τὰ ἀσκέρια, δὲν ἤμποροῦμεν νὰ σᾶς ἀποκριθοῦμεν σήμερον μὲ τὸν ἐδικόν σας κὺρ Παναγιώτην, ἀλλ' αὔριον μὲ ἐδικόν μας ξεμοτόχου ἐλτοῦν. Λάβετε ὡς τόσον ὀλίγα κεράσια τοῦ Λάλα καὶ δύο ρεβανιὰ διὰ ἀγάπην, καὶ μένομεν».

Ἐν τῷ Λάλα ὁ κέρασος τὸ πολυπληθέστερον ἦν δένδρον. Ἦσαν ὅμως τὰ κεράσια καὶ αἱ θρυμματίδες (ρεβανιὰ) δεῖγμα φιλοφροσύνης; Παραδεχόμεθα, ὅτι οἱ πνευματώδεις Ἀλβανολαλαῖοι ἐνόουν διὰ μὲν τῶν κερασίων πυριτιδοβολὰς, διὰ δὲ τῶν θρυμματίδων ἀφθονίαν τροφῶν ἐξηγοῦντο δὲ συμβολικῶς πρὸς τοὺς Ἰονίους, ὅτι ἀντὶ παραδόσεως πολεμήσουσιν αὐτούς; καὶ, ἂν ἔτι πολιορκηθῶσιν, ἔχουσι πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν πλοῦτον τροφίμων. Τὸν νοῦν τοῦτον τοῦ γράμματος ἐβεβαίωσαν τῇ ἐπιούσῃ οἱ Λαλαῖοι διὰ τῆς ἀκολούθου ὀριστικῆς ἀπαντήσεως, ἣν ἀπέστειλαν δι' ἱππέως φέροντος πρασίνην σημαίαν.

»Πρὸς τοὺς φίλους μας καπεταναίους Κεφαλλονίτας καὶ Ζακυνθιοὺς.

Καθὼς χθὲς σᾶς ἐγράψαμεν μὲ τὸν ἐδικόν σας Παναγιώτην, ἰδοὺ ἐξαποστέλλομεν τὸν ἐδικόν μας Μπέϊκον Κεχαγιᾶν, ἄνθρωπον, ὅστις χαίρει ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην μας, διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσῃ καὶ στοματικῶς, ὅσα δὲν ἔχομεν τὸν καιρὸν νὰ γράψωμεν πλατύτερα. Εἶναι ἀλήθεια, καθὼς λέγετε ὅτι ἐσταθήκαμεν φίλοι καὶ καλοὶ γείτονες· ἀλλ' ἴσῃα ἴσῃα διὰ τοῦτο δὲν ἐλπίζαμέν ποτε, ὅτι πιστεύοντες τὰ ψεύματα τῶν Μωραϊτῶν καὶ ξεχωριστὰ αὐτοῦ τοῦ ψευτοΓιώργη (α), νὰ ἔλθετε νὰ μᾶς φορτωθῆτε μέσα ἔς τὰ σπήτιά μας. Ὅ,τι ἔγινεν, ἔγινε. Ὅσα μᾶς λέγετε, εἶναι χάλια, τὰ ὁποῖα δὲν στοχαζόμεθα πῶς καὶ ἐσεῖς πιστεύετε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς λέγομεν, νὰ ἔλθετε εἰς τοῦ Λάλα, ὅπου θέλει σᾶς δεχθοῦμεν ὡς καλοὺς φίλους, καὶ θέλει σᾶς συνοδεύσωμεν ἕως τὸ Κατάκωλον, ἣ τὴν Γλαρέντσαν, διὰ νὰ πᾶτε ἔς τὰ σπήτιά σας καὶ νὰ μένωμεν πάντα φίλοι. Ἀλλέως καὶ δὲν ἀκούτετε αὐταῖς ταῖς φιλικαῖς συμβουλαῖς μας, τὸ κρίμα ἂς ᾔῃαι ἔς τὸν λαιμόν σας.

«Λάλα 5 Ἰουνίου 1821».

Ὁ ἀπεσταλμένος Μπέϊκος, ἄνθρωπος πολλοῦ πνεύματος, προσέθετο καὶ προφορικῶς τὰ ἀκόλουθα: «*Ἀν* ἐλθῆτε οἱ Κεφαλλονίταις

»καὶ Ζακυθῖνοι ἔς τὸ Λάλα, οἱ βέγηδες καὶ οἱ ἀγάδες, καθὼς σᾶς
 »γράφουν, θέλουν σᾶς δώσουν καὶ μπαχτζίσια, γιὰ νὰ πᾶτε ἔς τὸ
 »καλό· ἂν δὲ θέλετε νὰ πολεμήσετε, τότε ἔπρεπε νὰ φέρετε τριάντα
 »χιλιάδες καπέλλα»· ἐνόει δὲ οὕτω τὸ ὀλιγάριθμον τῶν Ἰονίων καὶ
 τὸ ἀκαταμάχητον τοῦ Λάλα παρὰ μόνων τῶν Ἑλλήνων. Λαβὼν τό-
 τε τὸν λόγον ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἀπεκρίθη ἐκ προσώπου τῶν Ἰονίων:
 «Ὡς φίλοι, ἐστοχάσθημεν νὰ σᾶς προβάλωμεν νὰ παραδοθῆτε χω-
 »ρὶς πόλεμον, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ σᾶς προφυλάξωμεν ἀπὸ τὴν
 »ἀγανάκτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἐπειδὴ ὅμως οἱ βέγηδες καὶ
 »οἱ ἀγάδες μᾶς ἐστοχάσθησαν ποταποὺς καὶ ἀνοήτους, τὸ κρῖμα ἃς
 »ἦναι ἔς τὸν λαιμόν τους. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀπάντησίς μας, καὶ αὖριον
 »ἔχομεν πόλεμον». Ἀνθ' ὧσων δὲ οἱ Λαλαῖοι ἔπεμψαν κερασίων καὶ
 θρυμμάτιδων, ἀντεφιλοφρονήθησαν παρὰ τῶν Ἰονίων διὰ ποτῶν καὶ
 γλυκασμάτων (α).

Ἀ κ ρ ο κ ό ρ ι ν θ ο ς.

Τὰ πράγματα τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν αὐ-
 τῶν κατάστασιν ὑπὸ μορφὴν συστηματικωτέραν μετὰ τὴν μάχην τοῦ
 Βαλτετσίου, ἦτοι κατὰ μεσοῦντα μᾶϊον. Διαλυθείσης τῆς πρώτης
 πολιορκίας, οἱ ἐν αὐτῷ Τοῦρκοι ἐξήρχοντο τροφολογοῦντες οὐχὶ μα-
 κρὰν, καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως προσεχὲς ἐκαραδόκουν, ἂφ' οὗ
 εἶδον τοὺς τοσοῦτους θριάμβους τοῦ ἐπελθόντος Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἀπὸ
 ἡμέρας δὲ εἰς ἡμέραν ἠλπίζον ἐπελευσόμενον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὸν
 Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνέτρεψεν ἡ μάχη τοῦ Βαλ-
 τετσίου καὶ ὁ ἰσχυρὸς γινόμενος ἀντιπερισπασμὸς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ.
 Ἀληθῶς οἱ Νοταραῖοι ἀπομεμερισμένοι ἔτι ἦσαν· πλὴν οἱ νοημονέ-
 στεροι καὶ ὑποληπτικώτεροι τῶν Κορινθίων εἰργάζοντο πάσῃ δυνά-
 μει πρὸς τὴν ταχυτέραν καὶ συστηματικωτέραν ἐπανάληψιν τῆς πο-
 λιορκίας· πρὸς τοῦτο δὲ συνέστησαν ἐν τῇ κοινοπόλει τοῦ Ἀγίου Γε-
 ωργίου δημογεροντίαν ἐπαρχιακὴν, ἡγεῖραν κλιδάνους ἐν τῷ Ἰσθμῷ
 καὶ ταῖς Κεγχραιαῖς, καὶ τὴν πολιορκίαν ἀνεσχημάτισαν ὑπὸ τὴν
 ἀρχηγίαν μὲν τοῦ Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ, ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς
 δὲ Παπανίκαν, Χελιώτην, Ἰωάννην Σοφικίτην καὶ ἄλλους Κοριν-
 θίους. Ἐπανῆλθον δ' ὡσαύτως συναγωνιζόμενοι καὶ Πειραῖοι ὑπὸ τὸν
 Γεώργιον Διδασκαλόπουλον, καὶ Μεγαρεῖς ὑπὸ τὸν Πανούσην, καὶ Ὑ-
 δραῖοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κριεζῆν καὶ Κιβωτῶν, καὶ Καλαύριοι ὑπὸ

τὸν Γεώργιον Κριεζήν, Δουζήναν (α) καὶ Χριστόδουλον Μερτίκαν. Πολ-
λῶν ἔτι καὶ κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν θεωροῦνται ἐπαίνων ἄ-
ξιοι ὅτε Θεοχάρης Ῥέντης (β), Σταῦρος Νικολάου, Ἀναγνώστης Οἰ-
κονόμου, Μιχαήλ Λελέκος, Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, ἄλλοι τε καὶ
ὁ ἐν Ὑδρᾷ Ἰωάννης Κλάδος.

Ὁ Ἀκροκόρινθος, ἐγειρόμενος ἐπὶ βουνοῦ ὑψηλοῦ χιλίων τετρακο-
σίων ποδῶν, περιφερείας πέντε μιλίων καὶ πανταχόθεν ἀποκρήμνου,
καθ' ἑαυτὸν μὲν ἦν φρούριον ἰσχυρὸν, δεινῶς ἐπηρεάζον τὴν πόλιν
καὶ ἀπὸ μόνου προσβαλλόμενον τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ὑψομένου γεω-
λόφου Πεντεσκοῦφι. Πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς πυρίτιδος ὑπελαμβάνετο
ἀπόρρητος δι' ὅπλων καὶ ἐφόδων, καὶ ἦτο πραγματικῶς τοιοῦτος,
μίαν ἔχων ἀνάβασιν στενὴν καὶ χαλεπὴν.. Ἀλλὰ μεσόγειος ὢν, ἐπο-
λιορκεῖτο εὐκόλως. Ἡ ἐξωθεν καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης σίτισις αὐτοῦ
δυσκολωτάτη ἦν· μόνος δὲ τὸ τοιοῦτον ἡδύνατο στόλος πολεμικὸς,
καὶ οὗτος φέρων στρατὸν ἱκανὸν πρὸς ἀπόβασιν, εἰ συνεχωρεῖτο ἢ
εἰσπλευσις τούτου ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πρὸ τοῦ στομίου ἔχοντος
τὴν Ὑδραν Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἀπ' αὐτοῦ ἀπεῖχεν ὁ Ἀκροκόρινθος
ἐπὶ δύο ὥρας, πολλῶν μάλιστα μεσολαβούντων πετρωδῶν λοφίσκων.
Ἀπὸ δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὡς εὐρυχώρου καὶ ἀσφαλιζομένου
διὰ τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιβρίου, ἡ μὲν εἰσπλευσις εὐκόλος ἦν, ἡ σίτισις
ὅμως δύσκολος καὶ πάλιν, ὡς ἀπαιτοῦσα τὴν συνδρομὴν στρατοῦ
γῆνιου διὰ τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεσολαβοῦσαν ἀπόστασιν, ἥς ἡ
συντομωτέρα ὑπερβαίνει τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἐλειπον ἤδη τὰ πέν-
τα ἐκεῖνα ὀχυρώματα, ἅπερ ὁ Μοροζίνης ἀνήγειρεν ἄλλοτε μεταξὺ
τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῆς θαλάσσης, ἀσφαλίζοντα τὴν μεταξὺ τού-
των συγκοινωνίαν. Παραδεκτέον ἄρα, ὅτι, εἰ μὴ ἐφωδιάζετο ἱκανῶς
ὁ Ἀκροκόρινθος ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Κεχαγιά βεγῆ, ἡ πτώσις αὐ-
τοῦ ἔμελλε γενέσθαι ταχυτέρα τῆς τῶν φρουρίων Ἐπιδάουρου Λιμη-
ρᾶς καὶ Πύλου.

Οἱ ἔνοπλοι Τοῦρκοι τοῦ Ἀκροκορίνθου ὑπερέβαινον ἤδη τοὺς ὀ-
κτακοσίους. Οἱ μετὰ τῶν πολιορκητῶν ἀκροβολισμοὶ καὶ αἱ συμ-
πλοκαὶ τούτων ἀπέβαινον ἀτυχεῖς πάντοτε, καὶ οὐδὲν παρουσιάζου-
σιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἄξιον σημειώσεως ἰδίας. Ἐγίνοντο δὲ αὐ-
ται σπάνιαι, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι οὐδένα πολεμικῶς εἶχον φόβον καὶ
ἀνάγκην. Ἡ δυστυχὴς ὅμως ἔρις οὐκ ἐφείσθη καὶ πάλιν τῆς ἡσύχου
πορείας τῆς πολιορκίας ταύτης. Ἀρχηγούντων ἤδη κατὰ γῆν μὲν τοῦ

Ἀναγνώστου Πετμεζᾶ, κατὰ τὸν Σαρωνικὸν δὲ κόλπον τοῦ Κωνσταντίνου Μεθενίτου, οἱ Στενοχωρῖται ἅπαντες διηνέχθησαν σφοδρῶς κατ' αὐτῶν καὶ τῆς πολιορκίας μάλιστα ἀπεσύρθησαν, ἀποδίδοντες μὲν τῷ Μεθενίτῃ καὶ τρόπους σκληροὺς καὶ ἰδιωφελείας μεγάλας, ἀπαιτοῦντες δὲ ἀντὶ τοῦ Πετμεζᾶ ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τὸν Βαριόπουλον.

Ν α υ π λ ί α.

Τῆς δὲ Ναυπλίας ἡ πολιορκία ἐπανηληφθεῖσα ὑπὸ τὸν Νικήταν, ἐσχηματίσθη, τοποθετηθέντων τοῦ μὲν Κρέστα ἐν τῷ χωρίῳ Μερζέ, τοῦ δὲ Σταΐκου ἐν τῷ Κατσίγκρι, τοῦ δὲ Τσόκρη, Μητρο-Διάτα καὶ Νέζου ἐν τῷ Κατόγλι, τοῦ δὲ Μεδῆ καὶ Κωνσταντίνου Κακάνη ἐν τῇ θέσει Κιόσκι. Ἡ δύναμις ὅλων ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους, ἀλλὰ διήρητο ἐν πολλαῖς θέσεσιν, οὐδ' εἶχε τὴν εὐκολίαν τῆς ἀλληλοβοηθείας διὰ τὸ πεδινὸν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἔλλειψιν ἵππικου. Μόνη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐσιώδης συμπλοκὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῷ Κατόγλι. Οἱ Τοῦρκοι ἐξελθόντες πεζοὶ καὶ ἵππεῖς μετὰ τριῶν τηλεβόλων ἐπετέθησαν ἰσχυρῶς, οἱ δ' Ἕλληνες ἐκλείσθησαν ἐν τῷ ἐκεῖ πύργῳ ἀνθιστάμενοι ἀποφασιστικοί, ἕως οὗ ἔφθασαν βοηθοὶ διάφοροι ἐκ τῶν ἄλλων σωμάτων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Καρακαλᾶ Διονύσιος, καταλαβὼν τὰ νῶτα τῶν πολεμίων. Οὕτως ἀπέτυχον οἱ ἐχθροὶ νικηθέντες· οἱ δ' Ἕλληνες κατέρωθωσαν ἐπομένως τὴν πυρπόλησιν μὲν ὅλων τῶν πρὸς τὸ φρούριον ἀθερίστων γεννημάτων, τὸν θερισμὸν δὲ ὅλων τῶν λοιπῶν, δι' ὃν οἱ Τοῦρκοι λόγον κατήντησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐπικισθητὴν τροφῶν ἔλλειψιν. Ἀπέναντι Ἑλλήνων πολιορκητῶν ἡ Ναυπλία, ἥτις ὑποπέπτωκεν ὑπὸ τὸ Παλαμήδιον, ἦτο πλέον τι, ἢ γίγας ἐνώπιον νάνων, οὐδὲν ἄλλο φοβούμενος, ἢ μόνην τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀτροφίας. Δις γενόμενοι κύριοι αὐτῆς οἱ Τοῦρκοι, τῷ μὲν 1550 διὰ συνθήκης, τῷ δὲ 1714 δι' ἐφόδου, προώρισται, ἵνα ἀπολέσωσιν ἐπίσης δις, τῷ μὲν 1687 ἐπὶ Μοροζίνου, μεθ' οὗ συνεμάχησαν οἱ Ἕλληνες τότε, τῷ δὲ 1822 ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ φρουρίων μεγάλας ἐπὶ τῆς Ναυπλίας ἐσθῆριζον ἐλπίδας καὶ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἕκαστον μέρος. Ἀλλ' ὥς πρὸς τὴν συντήρησιν ταύτης οἱ λογαριασμοὶ τῶν Τούρκων ἐπισφαλέστατοι ἦσαν· διότι, ὅπως σώσωσιν αὐτὴν, ὧφειλον, ἵνα καταστρέψωσι τὰς νήσους Πετσῶν καὶ Ἰδρας· μὴ γινομένου δὲ δυνατοῦ τούτου, ἡ πτώσις αὐ-

τῆς ὑπελογίζετο ἀναπόφευκτος, ζήτημα μόνον χρόνου οὐσα καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐκ τῆς ξηρᾶς συνδρομὴν, ὡς τυχαίαν κυρίως καὶ προσωρινὴν πάντοτε. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι μόνον ἀνθεῖξαν μέχρι τέλους τὰ φρούρια, ὅσα μέτωπον εἶχον θάλασσαν ἀνοικτὴν, ὡς ἡ Μεθώνη, Κορώνη καὶ καθεξῆς, διότι ἐσιτίζοντο εὐκόλως· ὅσα δὲ ἔκειντο μεσογείως, ὡς ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ Τρίπολις, ἡ Ἀκρά τῶν Ἀθηνῶν καὶ καθεξῆς, ἡ ἐν μυχοῖς κόλπων καὶ λιμένων, ὡς ἡ Ναυπλία, Ἐπίδαυρος, Λιμηρά, Πύλος καὶ καθεξῆς, ταῦτα ἐκαρτέρησαν μὲν, ὅσα ἦτο δυνατόν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπεσον.

Ἐπίδαυρος Λιμηρά.

Εὐρέθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Ναυπλίας Ἕλληνας, ὀνόματι Παναγιώτης Μερτσάνης, ναύτης ἔμπειρος καὶ ἔχων τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς. Τοῦτον οἱ Τούρκοι τῆς Ναυπλίας ἔπεισαν διὰ πληρωμῆς ἀδράς καὶ ὑποσχέσεων μεγάλων, ἵνα γίνῃ κομιστὴς γράμματος, δι' οὗ ἀνήγγειλαν κατὰ τὰς ἀρχὰς μαΐου πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς τὰς τε προόδους τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ καὶ τὴν βεβαίαν ὁσονοῦπα ἀποσταλῆσομένην αὐτοῖς βοήθειαν. Ὁ Μερτσάνης, ἀποπλεύσας ἐπὶ τινος πλοιαρίου καὶ δι' ἀνέμου δεξιοῦ, κατώρθωσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς, ὅπως λανθᾶσῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκούντων πλοίων τὴν Ναυπλίαν καὶ τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηράν. Ἐκ τῶν εἰδήσεων δὲ τούτων ἀναθαρσύναντες οἱ Τούρκοι ταύτης, ἐξελέχθησαν περὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσιν, οἱ πολεμικώτεροι καὶ τολμηρότεροι, καὶ διὰ τινος ἐλλιμενισμένης ὑπὸ τὸ φρούριον ἡμιολίας ἀπεβιβάσθησαν νυκτὸς εἰς τὴν Παλαιὰν λεγομένην Μονεμβασίαν, μεσοῦντος τοῦ μαΐου. Διὰ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τῆς αἰφνιδίας καταλήψεως τῶν νώτων τῶν Ἑλλήνων πολιορκητῶν καὶ τῆς συγχρόνου ἐκδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἥλπισαν, ὅπως ἐπενέγκωσι τὴν σύγχισιν καὶ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' Ἕλληνας ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὁ Χατσῆ Κυριάκος Ἰατρόπουλος, προλαβὼν εἰδοποίησε διὰ τινος γραίας τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀποθάντες εὐρέθησαν αἶφνης πολιορκούμενοι· μετὰ μικρὰν δὲ ἀντίστασιν οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθυσιάσθησαν, οἱ δὲ παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι, καὶ μεταξὺ τῶν δευτέρων εὐρεθεὶς καὶ ὁ Μερτσάνης, σκληρὰν τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἔδοσε δίκην. Προσηλωθεὶς ἐπὶ τοῦ στομίου τηλεβόλου, ἐξηφανίσθη, θεωμένων τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκων, παρ' ὧν οἱ αἰχμαλωτισ-

θέντες ἐζήτουν τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν, ὅπως συζήσωσι τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη κατέστησε δεινότεραν τὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων, ζώντων ἤδη διὰ μόνου κέγχρου, κατὰ κεφαλὴν διανεμομένου ἐπὶ δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ψυχῶν. Τότε δὲ οἱ ἐπισημότεροι τούτων, περὶ τὰς πεντήκοντα οἰκογενεῖας, ἀπὸ κοινοῦ καταθέσαντες, ὅσας ἔτι εἶχον ὀλίγας τροφάς, ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν εἴσοδον ἀπηγόρευσαν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἐγκαταλείψαντες αὐτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τῆς πείνης καὶ τοῦ πολέμου. Ἐλπίζοντες πάντοτε οὗτοι ἐκ μὲν τῆς ξηρᾶς τὸν Κεχαγιᾶ βεγὴν, ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης τὸν σουλτανικὸν στόλον, μόνην ἠθελον τὴν διατήρησιν τῆς ἀκροπόλεως, ἀδιαφοροῦντες, καὶ ἂν παρεδίδετο ἢ ἐκυριεύετο ἐξ ἐφόδου ἡ πόλις, ὥς εὐκόλως ἀνγκτωμένη διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ στόλου πρὸ πάντων.

Ἐκτοτε ἤρξαντο οἱ ἐν τῇ πόλει Τοῦρκοι τρώγοντες πᾶν εἶδος ἀκαθάρτων ζώων καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς κεφαλὰς τῶν φονευομένων (α). Ἐκτοτε οἱ κλαυμοὶ καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τῶν τῆς ἐσχάτης πείνης θυμάτων κατηνάγκαζον τοὺς φρουροὺς, ὅπως συγχωρῶσι τὴν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξοδον οὐ μόνον τῶν ἐλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν ἐκ τῶν τῆς κατωτέρας κλάσεως. Τέλος δὲ πάντων ἐξέλιπον καὶ αὐτὰ τὰ ὀστᾶ τῶν διαφόρων ζώων, ἅπερ διεσκορπισμένα ἐν ταῖς ὁδοῖς ἤθροιζον, συνέτριβον καὶ βράζοντες τὸν ζωμὸν αὐτῶν ἐπινον. Ἐν τοιαύτῃ περιπεσόντες καταστάσει συνεφώνησαν οἱ ἐν τῇ πόλει Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες, προηγουμένου τῶν μὲν πρώτων τοῦ Ἰβραχὴμ Βελούκπασα, τῶν δὲ δευτέρων τοῦ Ἰατροπούλου καὶ Καλογεῤᾳ. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ἐπεδίωκον οἱ μὲν Ἕλληνες τὴν ἀποφυγὴν τοῦ παρόντος κινδύνου, ἔχοντες προστάτας τοὺς Τοῦρκους· οἱ δὲ Τοῦρκοι τὴν τοῦ μέλλοντος κινδύνου, ἔχοντες ὑπερασπιστὰς τοὺς Ἕλληνας. Συνέλαβε δὲ τότε τὴν ιδέαν ὁ Ἰβραχὴμ Βελούκπασα, ὅπως βιάσῃ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀγάδας, καὶ διὰ προφάσεώς τινος εὐλογοφανοῦς κατέλαβε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὴν πύλιν ταύτης.

Μεθώνη.

Ἐν οὐδεμιᾷ ὑπέκειτο τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης τοιαύτῃ ἀνάγκῃ, ὥς ἐφωδιασμένον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εὐκόλως δὲ σιτιζόμενον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ὀλίγας ἔχον τὰς ἐξωθεν καταφυγούσας

τουρκικὰς οἰκογενείας. Ἰδίως δὲ αἱ τρεῖς μικραὶ ἐπαρχίαι τῆς Κορώνης, Μεθώνης καὶ Πύλου ἔτυχον ἀσθενέσταται, διότι ἐκάστη εἶχεν ἀνὰ ἓν φρούριον· ὅπου δ' ὑπῆρχε φρούριον, ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι διῆγον ὠμότεροι καὶ καταπιεστικώτεροι, οἱ δὲ ῥαγιαδες τὴν κατάστασιν τῶν Βίλωτων ἔφερον καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Οὐδόλως περιττολογεῖ μάλιστα, ἃν τις εἴπῃ, ὅτι τετράποδες τίγρεις καὶ δίποδες Τοῦρκοι «καλελλίδες» (καστρινοὶ κοινῶς) ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἦσαν πρᾶγμα. Τοσαύτην ἐνέπνεε φρίκην τὸ ὄνομα τῶν Τούρκων τῶν Μεσσηνιακῶν λεγομένων φρουρίων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν τῆς Μεθώνης ! Ἐδέησεν ἐντεῦθεν, ὅπως διὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῶν συντρέξωσι κυριώτερον ἢ Τριφυλία, Λακωνία καὶ ἐν μέρει ἡ Μεσσηνία. Καὶ ἀληθῶς ἄνευ τῶν Τριφυλίων οὐδόλως ἐπολιορκοῦντο ἡ Πύλος καὶ ἡ Μεθώνη, ὥς οὔτε ἄνευ τῶν Λακωνίων καὶ τῶν Μεσσηνίων ἡ Κορώνη. Ἀλλ' ἡ τύχη διὰ τοὺς Τούρκους τῆς Κορώνης καὶ τῆς Μεθώνης εὐμενὴς διεκρίθη ἐκαστοτε, ὥς καὶ ἡ τῶν ἐν Πάτραις· καὶ, ἐν ᾧ ἡ Πύλος εὐκόλως ἐπολιορκεῖτο κατὰ θάλασσαν, τοῦ στομίου τοῦ μεγάλου λιμένος αὐτῆς καταλαμβανομένου, ἐξ ἐναντίας ἡ τῶν τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης πολιορκία δυσχερεστάτη ἦν ἔνεκα τῆς ἀνοικτῆς αὐτῶν θαλάσσης, δι' ἣν ὑπεχρεοῦντο τὰ πλοῖα, ὅπως «μετέωρα σαλεύωσι» πάντοτε.

Πά τ ρ α ι.

Ἡ δὲ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας τοιαύτη ἦν. Μετὰ τὴν πρῶτην παρὰ τοῦ Ἰουσοῦφ πασσᾶ γενομένην διάλυσιν τῆς πολιορκίας τούτων, συνεστήθησαν μόλις ἀπὸ τῆς 12 μαΐου προφυλακαὶ τινες πόρρωθεν, ἀφ' οὗ ἐνηργήθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ ἡ δέουσα ἐκ τῶν περὶ ἐπαρχιῶν οἰκονομία τροφῶν, καὶ ἱκανὰ ἐκ τῆς Ζακύνθου ἀπεστάλησαν πολεμοφόδια παρὰ τῆς ἐφορείας. Μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ὑποχρεωτικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Διονυσίου Ῥώμα καὶ Φλαμπουριάρου ἀντιπροσώπευον αὐτὴν οἱ ἐπίσης διακεκριμένοι ἐπὶ ἐλληνισμῷ Ἰωάννης Στέφανος, Θεόδωρος Λεωνταρίτης, Νικόλαος Καλύβας καὶ Φίλιππος Καρβελάς. Αἱ προφυλακαὶ αὗται ἐτέθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὁμπλοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Κουμανιώτην, ἐν τῇ Ζωητάδᾳ ὑπὸ τὸν Καρατσᾶν καὶ ἐν τῇ Περιβόλᾳ ὑπὸ τὸν Νενέκον Ζουμπατιώτην. Διέθυσιν γενικὴ ἦν ὁ Γερμανός, φροντιστήριον ἡ μονὴ τῆς Χρυσοποδαριτίσης, καὶ γενικὸς φροντιστὴς ὁ ἡγούμενος αὐτῆς Νικηφόρος.

Ὁ δὲ Λόντος ἐτοποθετεῖτο ἐν τοῖς Σελοῖς μετὰ Αἰγίέων καὶ τῶν χωρικῶν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Πατρῶν.

Μονομερεῖς αἱ προφυλακαὶ αὗται, οὐδόλως ἀπέκλειον τοὺς ἐν Πάτραις Τούρκους ἀπὸ τε τῶν πεδινῶν καὶ τῆς παραλίας, δι' ὧν προεμνηθεύοντο οὗτοι πᾶν ἀναγκαῖον. Καὶ ὁμῶς συνεχεῖς ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις ἐγίνοντο αἱ συγκρούσεις, ὅσας ἐξήρχοντο οἱ Τοῦρκοι πρὸς συλλογὴν τροφίμων. Ὁ δὲ Καρτσᾶς ἐτόλμα πολλάκις εἰσβάλλων νυκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, φονεύων, αἰχμαλωτίζων καὶ βλάπτων διὰ παντὸς τρόπου τοὺς πολεμίους.

Τῇ 22 μαΐου ἦλθον εἰς Κούκουρα τοποθετηθέντες καὶ Ἡλεῖοι τῇ δ' 28 ἔλαβε χώραν οὐσιώδης ἐπὶ τέσσαρας ὥρας συμπλοκή, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν εἴκοσιν ἐκ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τίνα εἶχον ἀνάγκην πολέμου οἱ Τοῦρκοι, παρεμβαλλομένης τῆς ξένης προστασίας; Ὅταν τὰ οἰάνθεια πλοῖα συνέλαβον δύο ὑπὸ Ἴονικὴν σημαίαν καὶ ἡχμαλώτισαν τοὺς ἐν αὐτοῖς Ἀλβανούς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, εἰς τὴν Πρέβεζαν μεταφερομένους ἐκ τῶν Πατρῶν, ἀγγλικὰ δύο πλοιάρια ὥπλισμένα ἀπεστάλησαν ἐναντίον τούτων, καὶ ἐπιπεσόντα νυκτὸς κατὰ μιᾶς οἰανθείας λέμβου, ὥπλισμένης ἐν τῷ λιμένι τῆς Κυλλήνης, τρεῖς μὲν τῶν ναυτῶν ἐθανάτωσαν, δύο δὲ συνέλαβον, τῶν λοιπῶν διασωθέντων κατὰ γῆν, καὶ μετὰ τῆς λέμβου μετήνεγκον εἰς τὴν Ζάκυνθον· ἐκεῖ δὲ ἡ ἐξουσία ἐφυλάκισε τούτους ὡς πειρατὰς δῆθεν, καὶ μόλις μετὰ πολλοὺς μῆνας ἡλευθέρωσε, δι' ὧν ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἔγραψε τρόπων, ὑπερασπισθεὶς αὐτοὺς ὡς ἀθώους τοῦ ἐγκλήματος τῆς πειρατείας.

Ὅτε προέβη πλησιεστέρα ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου, ὁ Γερμανὸς προσεκαλέσατο τοὺς ἐν τῇ Γκιόζα καὶ Παγκράτι πρὶν καὶ τότε ἐν τοῖς Τρικορύφοις στρατοπεδεύοντας Ζαήμην καὶ Χαραλάμπην, ὡς ἀναγκαιοτέρους ἐν ταῖς Πάτραις· ἀλλὰ καὶ οὗτοι περιωρίσθησαν, ὅπως προφυλάξωσι τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Πάτραις, καὶ διὰ τοῦτο ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν Τρικορύφων ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Κολοκοτρώνου (α), ἐτοποθετήθησαν ἐν τοῖς χωρίοις τῶν Δεμεστίχων, κειμένοις ἐπὶ τῶν ὀρίων Πατρῶν καὶ Καλαβρύτων. Τότε καὶ ὁ Κανάρης καὶ ὁ Νικόλαος Λόντος ἐστρατοπέδευσαν ἐν τοῖς Νεζεροῖς μετὰ στρατιωτῶν Πατρέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν (α).

Ὅταν ἐκινήθησαν αἱ νῆσοι τῶν Πετσῶν καὶ Ψαρῶν, εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ ὅλου μὲν, ἀλλ' ἰδίως ἐκάστη· ὅταν δὲ ἐκινήθη ἡ Ὑδρα, ἠνώθησαν εὐθὺς τὰ πλοῖα καὶ τῶν τριῶν, σχηματίσαντα τὸν ἑλληνικὸν στόλον· ὀλίγιστα τούτων ἦσαν τριάρμενα. Ἐλάχιστος κατὰ τὴν ποιότητα, εἰ καὶ πολλὸς ἀριθμητικῶς ἦν, ὁ στόλος οὗτος οὐδεμίαν ἐπεδέχετο ὑλικὴν σύγκρισιν πρὸς τὸν τουρκικόν· ἔφερεν ὅμως πλεονεκτήματα μεγάλα, τὸ αἶσθημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀπολύτως ἱκανότητα καὶ ἀνδρείαν πλοιάρχων τε καὶ ναυτῶν, ἐξ ἐπαγγέλματος θαλασσοβίων. Διεκρίνοντο ἄρα ὁ μὲν τουρκικὸς διὰ τῆς ὑλικῆς, ὁ δὲ ἑλληνικὸς διὰ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς.

Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων ἰδίαν εἶχε σημαίαν καὶ ἴδιον ἀρχηγὸν τοῦ μέρους τῶν πλοίων αὐτῆς, ἐκλεγόμενον παρὰ τῶν πλοιάρχων. Τοιοῦτον ἐξελέξαντο καὶ οἱ τῆς Ὑδρας τὸν Ἰάκωβον Νικολάου Τουμπάζην. Ἦν δὲ ὁ Τουμπάζης μέλος οἰκογενείας ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ὑδρας, ὀλίγα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζων γράμματα. Πρῶτον μετῆρχετο τὸν ἐμποροπλοίαρχον ἐπὶ ὥραιου πλοίου οἰκογενειακοῦ, ὅπερ ὁ ἴδιος ἐσχέδιασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, διότι ἐκτὸς τοῦ πρακτικοῦ μέρους εἶχε καὶ θεωρίαν τινὰ τῶν ναυτικῶν. Διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας, συνωδεύετο καὶ μεθ' ἐτέρων τριῶν ἀρχηγῶν, τοῦ Ἀναστασίου Τσαμχοῦ, Ἰωάννου Βούλγαρη καὶ Λαζάρου Λαλεχοῦ. Χαρακτῆρος τιμίου καὶ σοβαροῦ, σκεπτικὸς, ὁμολογουμένη προσωπικὴ ἱκανότης καὶ φίλος εἰλικρινῆς, ὁ Τουμπάζης ἡγάπα ἐξ ὅλης καρδίας τὴν πατρίδα καὶ τὴν τάξιν.

Ἐκ συμφώνου τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν παρεσκευάσθησαν τότε, ὥπως ἐκπλεύσῃσι κατὰ τῆς ἐν Συβοτοῖς τουρκικῆς μοίρας, συνισταμένης ἐκ πλοίων πολεμικῶν οὐχὶ τῆς γραμμῆς, ἀλλ' ὑποδεεστέρων, ὑπὲρ τὰ δέκα. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκπλεύσασα ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ ἐνὸς ἔτους, ἱκανοὺς ἔφερε ναύτας Ὑδραίους, ὧν ἡγεῖτο ὁ Σταμάτιος Γκιουστος, μεγάλας δίδων ἐλπίδας. Οἱ λόγοι, δι' οὓς ἀπεφασίζετο πρώτη τοιαύτη κατὰ θάλασσαν κίνησις, ἦσαν οἱ

ἀκόλουθοι· πρῶτος, διότι κατεστρέφετο ἐν μέρος τοῦ ὅλου τουρκικοῦ στόλου, τὸ μάλλον εὐκίνητον καὶ ὀλέθριον διὰ τὰς παραλίας καὶ τοὺς κόλπους· δεύτερος, διότι ἡ καταστροφή ἢ ἡ κυρίευσις ὅλης ἢ μέρους τῆς μοίρας ταύτης ἐνίσχυε καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς τὰς νήσους καὶ τὴν ἐπανάστασιν· τρίτος, διότι ἡσφαλίζετο οὕτω ἡ Ἀχαΐα μετὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἡ ἄμεσος ἐπανάστασις τῆς τε Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐβεβαιουῖτο τότε, καὶ ἡ τῆς Θεσπρωτίας ἐνεθαῤῥύνετο· τέταρτος δὲ, διότι τὸ ἀληπασσίζον μέρος τῆς Ἀλβανίας ὑπελάμβανεν ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ τὴν Ἑλλάδα σύμμαχον πιστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἐπομένως τὸ τοιοῦτον ἠθικὸν ἀποτέλεσμα ἐκρίνετο πολλῶ ἀνώτερον τοῦ ὕλικου ὥς ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ στολίσκου· ὥστε, καὶ εἰ μὴ κατεστρέφετο οὗτος, ἤρκει, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἤθελον ἰδεῖν τοὺς Ἑλληνας πολεμοῦντας τοὺς πολεμοῦντας τὸν Ἀλῆ πασᾶν σουλτανικούς.

Περίστασις ὁμῶς ἄλλη ἀνέστειλεν ἀπροσδοκῆτως τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπέβη ἐν τῇ Ὑδρᾷ ὁ Νεόφυτος Βάμβας, δραπετεύσας ἐκ τῆς Χίου. Ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἐν γένει, καὶ ἰδίως ἐπιθυμῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς γενεθλίας πατρίδος αὐτοῦ, προέτεινον οὗτος ὡς ἀναγκαιοτέραν τὴν ἐκπλευσιν τοῦ στόλου ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Χίου. Ἄνευ ἐτέρως πολιτικῆς σκέψεως, ἐθεώρει ὁ Βάμβας τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς ὡς μόνον μέσον δυνάμενον σῶσαι, καθ' ἃ συνέβη καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ σημαντικώτερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῶν κατοίκων ταύτης ἀπὸ τε τῆς ἀγχόνης καὶ τῆς μαχαίρας τοῦ δημίου. Συνήγορος τῆς προτάσεως τοῦ Βάμβᾳ ἐγένετο ὁ Ἰωάννης Κλάδος, ἐπιτυχὼν ἐπὶ ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτοῦ, δι' ἣν, ὡς προείπομεν, ἔχαιρεν ὑπόληψιν ἀγαθὴν παρὰ τοῖς Ὑδραίοις.

Ὁ Βάμβας ἐδείκνυτο ἀντιπροσωπεύων ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τῶν ἄλλων Χίων τὴν θέλησιν, ὅτε καὶ ἀναρμόδιοι οὗτοι ἦσαν πρὸς ἐπανάστασιν, καὶ ὅλως ἀπαρασκευάστοι, καὶ ἰδίως ἐκθετοὶ εἰς τὰς ἐτοιμοὺς προσβολὰς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τῆς πλησιιστάτης Ἀσίας. Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν λόγων οἱ Χιοὶ, ἅμα κινηθείσης τῆς ἐπαναστάσεως, προνοοῦντες οὐ μόνον περὶ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ συμπατριωτῶν αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐν Χίῳ, ἢ ὡς ἐγνωσμένους ἐταίρους, ἢ ὑπόπτους ὄντας παρὰ τοῖς Τούρκοις, ἀπεμάκρυναν, ἐν οἷς καὶ τὸν Βάμβαν, παρὰ δὲ τοῦ σουλτάνου ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς δυνάμεως,

λόγῳ μὲν πρὸς ἀσφάλειαν τῆς νήσου (x), κυρίως δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀκλονήτου ὑποταγῆς αὐτῶν μεγαλητέραν. Ἄλλ' ὁ Βάμβας, οὐδὲ ὅλως ἐρευνῶν τὰ ἐσωτερικὰ ταῦτα ζητήματα, ἰσχυρίζετο παρὰ τοῖς Ὑδραίοις, ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι τῶν Ψαρῶν, Σάμου καὶ Χίου συναπαρτίζουσι τὴν ἀρμοδιωτέραν ἐμπροσθοφυλακὴν κατὰ θάλασσαν, διότι καὶ κατάλληλον γεωγραφικὴν θέσιν ἔχουσι, καὶ δύναμιν φέρουσι τὰ μὲν Ψαρὰ πλοίων, ἡ δὲ Σάμος στρατιωτῶν, ἡ δὲ Χίος πλούτου. Ὁ πλοῦτος αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πειστικώτερος ῥήτωρ, διότι ὑπισχνεῖτο μεγάλην τὴν ἀνακούφισιν τῶν δαπανῶν τοῦ στόλου.

Ἐντεῦθεν ἐματαιώθη τὸ κατὰ τῶν Συβότων σχέδιον, καὶ πρὸς τὸν Τουμπάζην ἐδόθησαν παρὰ τῆς κοινότητος τῆς Ὑδρας ἄλλαι διαταγαὶ καὶ ὁδηγαί περὶ τῆς Χίου, συνοδευόμεναι καὶ μετὰ ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως. Συγχρόνως ἐπέμφθησαν πρὸς τὸν Γκιουστον γράμματα, διαλαμβάνοντα μὲν τὴν μεταβολὴν τῆς πρώτης ιδέας, προτρέποντα δὲ αὐτὸν, ἵνα ἀπ' εὐθείας, εἰ δυνατόν, καταστρέψῃ διὰ τοῦ πυρὸς τὸν στολίσκον, ὥς περιέχοντα ἱκανοὺς Ὑδραίους ναύτας, Ἄγνοεῖται, ἂν ὁ μοίραρχος Τοῦρκος (καπετάνια βεγῆς) ἔμαθεν, ἢ ὑπενόησέ τι τοιοῦτο, πρόσφατον ἔχων αἰτίαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁρλώφ καταδίδωξιν τοῦ τουρκικοῦ πάρωνος· τὸ βέβαιον δὲ ἐστίν, ὅτι προλαβὼν οὗτος ἐθανάτωσε τὸν τε Γκιουστον καὶ τοὺς πλείους τῶν ἐν τῇ μοίρᾳ Ὑδραίων.

Καθὼς πρότερον κινήθησα ἡ Ὑδρα, οὕτω καὶ ἤδη κινούμενος ὁ στόλος ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἀκλόλουθον προκήρυγμα.

*«Φίλοι ὁμογενεῖς προεστῶτες τῶν Ἑλληνικῶν νήσων
καὶ παρελίων καὶ λοιποὶ κάτοικοι αὐτῶν !*

«Ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον κάμνομεν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τυράννων, δὲν εἶναι κλέπτικος, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἔθνους μας, ἀποφασισμένος θεόθεν καὶ ὠργανισμένος ἀπὸ μεγάλους ἄνδρας. Ζητοῦμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Γένους μας, καὶ δι' αὐτὴν συνεισφέρομεν ὅλοι καὶ ὅπλα καὶ πλοῖα καὶ σώματα. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχωμεν εἰς ὅλα μας τὰ κινήματα· νὰ ἔχωμεν ἐνωμένην τὴν ἀνδρείαν μὲ τὴν τιμὴν, τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν τοὺς ἀληθινούς φίλους τῆς ἐλευθερίας· νὰ μὴ ἐνοχλῶμεν τοὺς ὁμοπίστους καὶ ὁμογενεῖς μας, ἐξ ἐναντίας μάλιστα πρέπει καὶ νὰ βοηθῶμεν τὴν ὑπὲρ τοῦ Γένους ἀγαθὴν προθυμίαν των. Ὅμοίως πρέπει νὰ σέβησθε καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων τὰ πλοῖα καὶ τοὺς ὑπηκόους. Ἡμεῖς δὲν πολεμοῦμεν παρὰ μόνους τοὺς τυράννους μας Ὀθωμανοὺς, τὰς δὲ

ἄλλας δυνάμεις σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν. Προσέχετε λοιπὸν, ἀδελφοί, νὰ μὴ πειράξῃ κανεὶς οὔτε ἄνδρα ὁμογενῆ, οὔτε πλοῖον ἐλληνικὸν, ἀλλὰ νὰ φέρεσθε ὅλοι πρὸς ἀλλήλους μὲ ἀγάπην καὶ φιλανθρωπίαν, κατὰ δὲ τοῦ τυράννου μὲ ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν. Ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ πειράξῃ ἀδίκως καὶ ληστρικῶς πλοῖον ἐλληνικὸν, ἢ ἄνδρα Χριστιανὸν ἄλλης δυνάμεως οὐδετέρας, ὁ τοιοῦτος θέλει κρίνεται ἐχθρὸς τοῦ Γένους καὶ ὡς τοιοῦτος θέλει κατατρέχεται.

«Υγιαίνειτε εὐτυχοῦντες ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ !

«Ἐξεδέσθη ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν στόλον συναινέσει τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπέτσας καὶ Ψαρά».

Συγχρόνως ἐξέδωκε καὶ ἕτερον προκήρυγμα πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. Ὁ ἱερὸς κλῆρος ἦτο ἡ ζωτικωτέρα ἀρτηρία τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, καὶ ἐπομένως ἡ παραδειγματικὴ ἐμψύχωσις καὶ πυξὶς τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν. Ἰδίως δὲ, δύναται τις εἰπεῖν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν ἐγένετο πολλաχού ἄνευ τοῦ κλήρου.

*«Πανοσιώτατοι ἱερεῖς καὶ ὀσιώτατοι Μοναχοὶ τῶν εὐσεβῶν
καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν !*

«Ἡ φιλογενεστάτη πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν κίνησιν τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμογενῶν εἰς τὸ νὰ ἀποσεῖσῃ τὸν ἀσεβῆ καὶ τυραννικὸν ζυγὸν, ἐκινήθη καὶ αὕτῃ μὲ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις, ὕψωσε μὲ ἱερὰν καὶ δημοσίαν τελετὴν τὴν πανευφρόσυνον σημαίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ προσκαλεῖ μετὰ τῆς κοινῆς πατρίδος ὅλους εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἱερὸν πόλεμον. Ἄνδρες θεῖοι, μεσίται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, γίνετε τώρα συνελευθερωταί ! ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως καὶ τὰ ἐπίγεια ὅπλα δομοῦ κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Ὑψίστου, κατὰ τῶν βεβηλούντων τοὺς θεῖους του ναοὺς, κατὰ τῶν ἀρπακτῆρων τοῦ θρόνου, τὸν ὁπσιον ἔστησεν ὁ μέγας καὶ εὐσεβέστατος αὐτοκράτωρ τῶν Χριστιανῶν Κωνσταντῖνος, κατὰ τῶν ἀσεβεστάτων καὶ τυραννικωτάτων Ὀθωμανῶν. Αἱ ἱεραὶ χεῖρές σας, αἱ εὐλογοῦσαι τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς, ἃς λάβωσι τώρα μάχαιραν καὶ πῦρ κατὰ τῶν τυραννούντων τοὺς ὀρθοδόξους ! Μιμήθητε τὸν Μωϋσῆν, τὸν καταβαλόντα τὸν Αἰγύπτιον· τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, τὸν καταπολεμήσαντα τοὺς Ἀμαλικήτας· τὸν θεοετίτην Ἡλιοῦ, τὸν ἐν στόματι μαχαίρας ἐξαφανίσαντα τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης ! Ἐγέρθητε Χριστιανοὶ ἥρωες ! ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων εἶγαί μεθ' ἡμῶν. Ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ Γένους ὁ ἅγιος, ὑπὲρ ἐ-

λευθερίας τῆς πίστεως. Μάχεσθε, εὐλογεῖτε, ἐνθαρρύνεσθε. Κανείς ἀς μὴ μείνῃ ἀργὸς εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον.

«Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εἰδοποιῇτε περὶ τῶν νικητικῶν προόδων σας.

Ἀ' Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον συναινέσει τῶν προϋχόντων τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπέτσας καὶ Ψαρά».

Ἀπέναντι τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας κειμένη ἡ Χίος, τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν ἄνθος διεκρίνετο ἀφ' ὅλων τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου. Εὐτυχὴς διὰ τὰ πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα αὐτῆς, κτωμένη ἐμπορικὸν καὶ κτηματικὸν πλοῦτον, ἀπολαύουσα πατριωτικὴν πάντοτε καὶ ἀρίστην ἐσωτερικὴν διοίκησιν, ἐπήγνυτο διὰ μεγάλου πληθυσμοῦ ἐκ δώδεκα μυριάδων ὡς ἔγγιστα, τῶν Μουσῶν οὔσα ἡ θιασώτις καὶ περὶ τῆς παιδείας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ πατριῶς κηδομένη. Διέπρεψε ποτὲ καιροῦ καὶ ὡς κάτοχος ἰσχυροῦ ναυτικοῦ καὶ ὡς κυρία τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης· ἀλλ' οὐδὲν τὰ τοιαῦτα σημαίνει, ὡς ἀποτέλεσμα ὄντα εἰδικῶν ὥσεπιπολὺ περιστάσεων, ὅσῳ ἡ ἠθικὴ κατὰστασις, ἣν οὐδέποτ' ἀπώλεσεν ἡ νῆσος αὕτη, οὔτε ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων τῆς ἐλευθερίας, οὔτε ἐπὶ τῶν νεωτέρων τῆς δουλείας. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον σεμνύνεται, καὶ δικαίως, ἀναδειχθεῖσα ἡ μήτηρ πρὶν μὲν τοῦ Θεοπόμπου, τοῦ Ἰωνος, τοῦ Θεοκρίτου, ἄλλων τε τοσούτων καὶ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Ὀμήρου, εἰ καὶ ἔξ ἑτέρας πόλεις ἐρίζουσι τὴν γέννησιν αὐτοῦ· ἐσχάτως δὲ τοῦ Ἰωάννου Τσελεπῆ, τοῦ Δωροθέου Πρωΐου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Βάμβα, ἄλλων τε πολλῶν καὶ τοῦ μεγάλου φιλολόγου Ἀδαμαντίου τοῦ Κόραῃ.

Ἀναπλεύσας ὁ ἠνωμένος παρὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Πετσειωτῶν ἑλληνικὸς στόλος τῇ 21 ἀπριλίου, ἀπῆλθε κατὰ πρῶτον εἰς Τήνον, ὅπου ἐπανώρθωσεν εὐθὺς ἐν ἀτόπημα, γενόμενον ἐναντίον οὐδετέρας σημαίας τῆς αὐστριακῆς (α). Ἐκεῖθεν τῇ 23 ἠνήχθη καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεργου ἐφαρμύσῃ τὰ καταλληλότερα μέτρα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου. Κατὰ τὴν διήμερον τούτου διαμονὴν ἀποκοπέντα πλοῖά τινα Ὑδραϊκὰ ἄνευ ἀδείας, ἐβύθισαν καταφυγὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου ἐν πλοῖον ἐχθρικόν, πλήρες ὃν πολεμοφοδίων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐτάραξε τὴν τουρκικὴν ἀρχὴν τῆς νήσου, βλέπουσαν κυματιζομένην ἐνώπιον αὐτῆς τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν· σπουδαίως δὲ ἐρωτώμενοι οἱ πρόκριτοι τῶν Χίων, ἠρνοῦντο πᾶσαν συνεννόησιν καὶ πᾶσαν περὶ ἐπαναστάσεως τῆς νήσου ἰδέαν· ἀλλ' ἀκατάπειστος καὶ ἀνήσυχος αὕτη, ἡσφαλίσθη ἀποσυρθεῖσα ἐν τῷ φρουρίῳ, ὅπου περιώρισε συλλαβοῦσα

σῦγχρόνως τέσσαρας τῶν ἐγκριτωτέρων Χίων καὶ τὸν ἱεράρχην Πλά-
τωνα. Παρὰ τὰ ὑδραϊκὰ, ὡς ἀνωτέρω, καὶ ἕτερα πλοῖα ψαριανὰ συ-
νέλαβον πρὶν ἄλλο τουρκικὸν πλησίον τῶν Οἰνουσῶν (Ἀγνουσῶν),
νῆσων κειμένων μεταξὺ Χίου καὶ τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς ξηρᾶς· ἔ-
φερε τοῦτο διακοσίους πεντήκοντα ἐπιβάτας, γυναῖκας καὶ ἄνδρας
Τούρκους, καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα προσκυνητάς τῆς Μέκας· αὐτοὺς
δὲ ἅπαντας, μόνον τὸ πλοῖον καὶ τὰ πράγματα κρατήσαντες οἱ Ψα-
ριανοὶ, ἀπεβίβασαν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ τῆς Ἀσίας.

Τῇ 27 κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τοῦ Πασᾶ τὴν Βρύσιν, λιμένα
τῆς Χίου πρὸς τὸ βόρειον, σκοπεύων οὕτω πρῶτην τὴν ἐπανάστασιν
τῶν χωρίων, καὶ ἐπομένως τὴν σῦγχρονον προσβολὴν τῆς πόλεως
κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Τούτου ἕνεκα διηθύνεν ὁ Τουμπάζης
τὴν πρὸς τοὺς κατοίκους προκήρυξιν τῆς Ὑδρας, ἀναφέρουσαν μὲν
τὴν κίνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης καὶ τὸν ἀποκλεισμόν ὅλων τῶν
τουρκικῶν φρουρίων καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, προσκαλοῦσαν δὲ αὐτοὺς,
καὶ ἀπειλητικῶς ἔτι τῷ τρόπῳ, εἰς τὴν σύμφωνον σύμπραξιν καὶ εἰς
τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ γένους χρηματικὴν συνδρομὴν πρὸς ἀ-
νακούφισιν τῶν μεγάλων διὰ τὸν στόλον ἀπαιτουμένων ἐξόδων (α).
Τότε ἐγένετο ἐν τῇ ὑδραϊκῇ ναυαρχίδι λαμπρὰ τελετὴ περὶ τοῦ ὄρ-
κου τῆς πίστεως πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, ὃν ἔδωκεν ὁ Τουμπάζης ὡς
ναύαρχος προσωρινὸς τῆς Ὑδρας ἐνώπιον τῶν πλοιάρχων Ὑδραίων
(β). Ἐν τῇ πράξει δὲ αὐτῇ δικλάμπει ἡ ἀφέλεια τῶν ἡθῶν ἐπὶ τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ὀλίγαι μὲν ὑπῆρχον αἱ γνώσεις περὶ τὰ
γράμματα, ἀλλὰ πολὺς ὁ ζῆλος διὰ τὰ πράγματα. Ἐν μόνῃ τῇ τρι-
πλῇ, ἀλλὰ καθαρᾷ ἰδέᾳ τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευ-
θερίας περιλαμβάνετο πᾶσα νομοθεσία καὶ πᾶσα χειραγωγία ὡς πρὸς
τὰ καθήκοντα, ἅπερ ἀνελάμβανον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὅπλων.

Αὐθιμερὸν οἱ πλοῖαρχοι Πινότσης καὶ Σαχτούρης, πρόπλοοι ὄντες,
συνέλαβον, κατὰ τὰς Ἀγνούσας ὡσαύτως, τουρκικόν τινα πάρωνα,
φέροντα μεθ' ὅλων τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν αὐτοῦ τὸν Μισὶρ-μολ-
λασῆ, ἄλλας τινὰς γυναῖκας Τουρκίσσας καὶ ἓνα ἀριθμὸν ἀκολουθῶν
τούτου ἐμίρων, ἣ προσκυνητῶν τοῦ τάφου τοῦ Μωχάμεθ (κιαμπέ).
Τὰ πρὸς αὐτοὺς ὑπάρχοντα πολύτιμα πράγματα, οἷον ἀδάμαντες,
μαργαρίται, δώδεκα λυχναί, αἱ μὲν ἐξ χρυσῆς, αἱ δὲ ἐξ ἀργυρᾶς, δί-
σκοι ἀργυροὶ, ἐξ καθρέπται ἀδαμαντοκόλλητοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα,
ἦσαν ὡς ἑγγίστα ἀξίας ἐξ ἑκατομμυρίων τουρκικῶν γροσίων τῆς ἐ-

ποχῆς ἐκείνης, καὶ ἤδη ὁκτὼ περίπου ἑκατομμυρίων ἑλληνικῶν δραχμῶν. Πολλὰ τούτων ἐλέγοντο ὡς δῶρα πεμπόμενα παρὰ τοῦ σουλτάνου πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πασσάν τῆς Αἰγύπτου. Ἄπαντα ὅμως διηρπάγησαν παρὰ τῶν δύο πλοίων ἕνεκα πλεονεξίας, καὶ ὅλοι οἱ περὶ τὸν Μισίρ-μολλασῆ (α), οὐδ' αὐτοῦ ἐξαίρουμένου, ἐσφάγησαν ἕνεκα ἐκδικήσεως. Ἐνεκα μὲν πλεονεξίας, διότι ἡ πλουσία αὕτη λεία ἀπητεῖτο, ὅπως ἐν μέρει μὲν διανεμηθῇ πρὸς ὅλον τοῦ στόλου τὸ προσωπικόν, ἐν μέρει δὲ χρησιμεύσῃ, κατὰ τὴν περὶ λειῶν διάταξιν, ὡς κεφάλαιον ἀποθεματικόν ὑπὲρ τῶν δαπανῶν τοῦ στόλου· ἕνεκα δὲ ἐκδικήσεως, διότι πρόσφατοι ἦσαν αἱ ἀπαγχονίσεις τῶν δύο πατριαρχῶν καὶ ὅλων τῶν ἀρχιερέων, πρόσφατοι αἱ σφαγαὶ ὅλων τῶν διασῆμων Ἑλλήνων, καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπάνθρωπον, ὅ,τι ἄδικον διεχάραττεν ἡ πορεία τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος ἐπὶ τῆς φρικαλαίας ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη τῶν πράξεων τῶν δύο πλοίων οὐδόλως δικαιολογοῦνται, γενόμεναι πέτρα σκανδάλου καὶ πλείστην ἐπενεγοῦσαι ἠθικὴν προσβολὴν καὶ ὕλικὴν ζημίαν. Ἡ μὲν διαρπαγὴ ἐγέννησεν εὐθὺς τὴν δυσαρέσκειαν καὶ διχόνοιαν ἐν τοῖς πληρώμασι τοῦ στόλου καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῶν ναυτικῶν νήσων· ἡ δὲ σφαγὴ οὐ μόνον τὴν δικαιοσύνην προσέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐζημίωσε πλέον, ἢ ὅσα ἐζημιώθη αὕτη ἐκ τῆς αὐθαιρέτου διαρπαγῆς τῶν πολυτίμων πραγμάτων. Ὁ Μισίρ-μολλασῆ, ὡς μὴ φέρων ὅπλα, ἠδύνατο αἰχμαλωτισθῆναι, τοῦθ' ὅπερ ἀπητεῖτο καὶ διὰ τοὺς ἄλλους συμπλόους, ὡς ἐπίσης ἀόπλους. Ἡ δὲ αἰχμαλωσία αὐτῶν, δικαιουμένη ὡς ἐκ τοῦ κοινοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, ὑπισχνεῖτο πρὸς ὄφελος τοῦ ταμείου τῶν ναυτικῶν νήσων, καὶ ἐπομένως πρὸς ὄφελος ὅλης τῆς Ἑλλάδος, πολλὰ ἑκατομμύρια, ὅταν ἐξηγοράζοντο. Μὴ περιορισθῶμεν δὲ, ὡς πρὸς τὴν πράξιν τῆς σφαγῆς, ἐν μόνῃ τῇ θρησκευτικῇ τῶν ναυτῶν συνειδήσει, δι' ἣν ὑπέλαβον οὗτοι, ὅτι διεκδικοῦνται ἐκβάλλοντες «ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος», θυσιάζοντες ἄλλως τὸν Μισίρ-μολλασῆ ἀντὶ τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου, καὶ τοὺς ὀλίγους ἐμίρας ἀντὶ τῶν πολλῶν ἀρχιερέων· ἐμεσολάβησαν καὶ ἕτεροι λόγοι. Ἀφ' οὗ τὰ δύο ὑδραῖκά ἰδιοποιήθησαν ὅλην τὴν λείαν, ἔμενον ἐν τοῖς Θυμιανοῖς μακρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· προσκληθέντα δὲ, ἵνα ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀποποιηθέντα κατ' ἀρχάς, ἀναγκαίαν ἐνόμισαν ἔπειτα τὴν σφαγὴν τοῦ Μισίρ-μολλασῆ καὶ λοιπῶν, ὅπως ἐξαλείψωσιν οὕτω πᾶν ἔχνος ὁμο-

λογίας καὶ ἀποδείξεως περὶ τε τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ, ἥς ἔκαμον λείας. Μετὰ δακρύων ἐδέετο ὁ Μισίρ-μολλασῆ καὶ πολλὰς ἔδιδε κοινωφελεῖς ὑποσχέσεις, ἵνα μὴ θανατώσωσιν αὐτόν τε καὶ τὴν δεκαπενταετῇ θυγατέρα αὐτοῦ ὠραιότητος θαυμασίας· ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ-του ἦτο ἤδη φωνὴ ἀπευθυνομένη «εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων».

Ἐν τῷ διαστήματι αὐτῷ ἄλλαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου παραπλέουσαι νῆες, τῇ μὲν 1 μαΐου ἐβύθισαν αὐτανδρον ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Χίου μίαν ἡμιολίαν τουρκικὴν μὴ παραδοθεῖσαν, τῇ δὲ 5 συνέλαβον δύο ἕτερα πλοῖα, φέροντα τὸ μὲν φορτίον σχοινίων, τὸ δὲ πολλὰς οἰκογενείας. Ὁ δὲ ἀπεσταλμένος πρὸς τοὺς χωρικοὺς τῆς Χίου παρὰ τοῦ Τουμπάζη ἐπανελθὼν, ἐβεβαίωσε τὸ ἀδύνατον τῆς συμπράξεως τούτων. Μετ' αὐτοῦ προσελθόντες καὶ πρόκριτοί τινες, ὡς ὁ Μιχαὴλ Βλαστός, Πολυχρόνης καὶ Ἰωάννης Πατρικούσης, ἐξέθεντο, οἷον τρέχουσι κίνδυνον βέβαιον καὶ οἱ ἔξω Χῖοι καὶ ἡ νῆσος ἅπασα, ἐὰν συμ-μεθέξῃ τοῦ ἀγῶνος οἰωδῆτινι τρόπῳ, ἄοπλος οὖσα καὶ ἀπόλυτον τὴν ἀνάγκην ἔχουσα οὐ μόνον στόλου διαρκοῦς, ἀλλὰ καὶ στρατοῦ ἰσχυροῦ. Τέλος δὲ παρεκάλεσαν τὸν Τουμπάζην, ὅπως ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ἐὰν θέλῃ τὸ καλὸν τῶν Χίων.

Οἱ λόγοι οὗτοι, καὶ προσέτι ἡ ὥς ἐκ τῆς λείας διχόνοια τῶν πληρωμάτων, ὑπεχρέωσαν τὸν Τουμπάζην, ὅπως παραιτηθῇ τῆς Χίου καὶ πτερῶσας τὰς ναῦς ἀποπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια τῇ 7 μαΐου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεβιβάσθησαν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πεντακισχίλιοι Ἀσιανοὶ ὑπὸ τὸν Βεχὴδ πασσᾶν διατεταγμένον, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸ φρούριον καὶ ἀφοπλίσῃ τοὺς κατοίκους, ὡς ἂν ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς ὅπλα καὶ ὀπλομάχοι, ἐκτὸς τῶν Βρονταβουσίων ὡς ναυτικῶν. Παρὰ τὰ μέτρα ταῦτα ὁ Βεχὴδ πασσᾶς, συγκαλέσας ἐξ ἀπάτης τοὺς ἐπισημοτέρους ὅλης τῆς νήσου λόγῳ τοπικῶν ζητημάτων, περιώρισε πάντας, ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἀριθμουμένους, ὡς ὁμήρους ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτως ἐματαιώθη ἡ πρώτη ναυτικὴ ἐκστρατεία, κακῶς ἀποφασισθεῖσα καὶ κάκιστα διατεθεῖσα ὡς ἐκ τοῦ συμβάντος τῆς λείας. Αὐτοῦ τὰς ἔτι ἀξιοθρηνήτους ἀπειληθείσας συνεπειὰς προέλαβε μόνῃ ἡ φρόνησις καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Τουμπάζη καὶ τῶν πλοιάρχων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔφερε τοῖς μὲν ἐχθροῖς μικρὰς ζημίας, ὀλίγοις δὲ τῶν Ὑδραίων μεγάλας ὠφελείας, καὶ τοῖς Χίοις ἡμέρας στεναγμῶν καὶ ὀδύνης. Οὔτε τὸ δημόσιον τῶν Τούρκων ἐβλαψεν, οὔτε τὸ δημόσιον τῶν Ἑλλήνων ὠφέλησε.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐποχῇ ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ὑδρας προήγγελλε δεινὰ σοβαρώτατα. Παρὰ τοῖς προκρίτοις ἐκυρίευν ὁ φόβος, μὴ στερεωθῇ ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἥς ἐκηρύχθη παρὰ τῶν ἰδίων ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν 31 μαρτίου. Τεσσαρακονταδύο ἡμέραι ἤρκεσαν πρὸς τὴν παρασκευὴν μιᾶς ἀντεπαναστάσεως ἐσωτερικῆς, διότι ὁ Οἰκονόμου τῆς μὲν πρώτης ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν προκρίτων κύριος ἦτο, τῆς δευτέρας ὅμως κατὰ τῶν Τούρκων οὐχί· τῆς πρώτης μὲν ἦτο, διότι ἡ δύναμις αὐτοῦ συνεκεντροῦτο ἅπασα ἐν τῇ νήσῳ, ὁ φόβος κατεκυρίευσεν τοὺς προκρίτους καὶ ὁ λαὸς οὔτε ἄλλην ἐπασχόλησιν, οὔτε ἄλλον πορισμὸν βίου εἶχε· τῆς δευτέρας δ' οὐχί, διότι ἡ δύναμις τούτου ἐκκεντροῦτο κατ' ἀνάγκην, ἡ δ' ἐπανάστασις τρεφομένη κυρίως διὰ τῶν χρημάτων τῶν προκρίτων, περιήρχετο βαθμηδὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν προκρίτων· ἐπομένως ὁ Οἰκονόμου ἀδύνατος καθίστατο κατὰ δύο συγχρόνως ἐπαναστάσεων, τῆς μιᾶς ἐσωτερικῆς καὶ πολιτικῆς, καὶ τῆς ἄλλης ἐξωτερικῆς καὶ πολεμικῆς. Ἀληθῶς, ἐὰν οἱ πρόκριτοι ἐστερήθησαν τῆς ἀρχῆς, διότι ὁ λαὸς ἤθελε τὸν πόλεμον, οὐδόλως ἀπώλεσαν καὶ τὸν ἐγωῖσμὸν ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐξριζωμένην ἐκείνην ἠθικὴν ἐπιβρόχον, ἣν πρὸ τοσούτων χρόνων ἐκαλλιέργουν ἐπὶ ἑνὸς λαοῦ, ἀπολύτως συντηρουμένου διὰ τῆς κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς χορηγομένης παρὰ τῶν ἰδίων ἐργασίας. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, καὶ διότι ἡ ὕλικὴ δύναμις τοῦ Οἰκονόμου ἀπησχολεῖτο ἤδη ἐκτὸς τῆς νήσου, οἱ ἐντὸς μένοντες πρόκριτοι καὶ πρωτοβάθμιοι πλοίαρχοι συνεκροτοῦντο, δι' ὧσιν εἶχον οἰκείων καὶ ὁπαδῶν, ἰσόπαλοι, ἂν οὐχὶ καὶ ὑπεροχοὶ τούτου. Ἐὰν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ὑδρας καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἔτι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας τῆς 16 ἀπριλίου, ὁ Οἰκονόμου ἐκήρυσσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ τετελειωμένην, καὶ ἀπεχώρει διὰ τινὰ μικρὰν ἢ μακρὰν περίοδον χρόνου ἐκτὸς τῆς νήσου, βεβαίως ἀνεδείκνυτο ὁ ἄνθρωπος σημασίας ἀνωτέρας.

Ἄλλ' ἐδοξεν ἄλλως· καὶ, ἀντὶ τῶν οἰκείων καὶ ἠνωμένων τοῖς προκρίτοις πλοιαρχῶν πρώτης τάξεως, ἐπεχείρησεν, ἵνα καταστήσῃ ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν, τῶν τε ἰδιοκτητῶν καὶ συνιδιοκτητῶν, ἴδια δημιουργήματα. Ἰσχυρίζετο μὲν, ὅτι, καὶ ὥς πλούσιοι καὶ ὥς ἀερόδιδαιτοι γενόμενοι, οἱ πρότεροι πλοίαρχοι ἀναρμόδιοι ἦσαν ναυμάχοι, εἰ καὶ τὰ πράγματα τὸ ἐναντίον ἀπέδειξαν ἑπειτα· ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως μέτρου τοιούτου οὐ μόνον τοὺς προκρίτους ἐθυσίαζεν ἠθικῶς,

ἀλλὰ καὶ τῶν πλοιαρχῶν προσέβαλε πικρῶς τὴν προσωπικὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ ὕλικόν συμφέρον. Ἐντεῦθεν ἠνεώχθη ὁ βαθύτατος χάνδαξ, ἐν ᾧ ἔπεσεν ὁ Οἰκονόμου καὶ ἀδύνατος ἐγένετο, ὅπως ἀναπηδήσῃ πλέον ἐκ τούτου.

Ἡ ὥρα ἐβοήθει διπλῶς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γενομένης ἀπὸ κοινοῦ ἀποφάσεως διὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οἰκονόμου, ὡς σχηματίζοντες τὸ πλεῖστον τοῦ προσωπικοῦ τῆς κινηθείσης ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Χίου, ἤδη ἐπέστρεψαν δυσάρεστοι ὡς ἐκ τῆς διαρπαγείσης μονομερῶς λείας τοῦ Μισὶρ-μολλασῆ. Ἴδου ἡ πρώτη περίπτωσις. Οἱ μετενεγκόντες ναῦται καὶ ταύτην καὶ ἐτέρας λείας εἰς τὴν Ὑδραν, ἀντέτεινον ἐναντίον τῆς καθεστώσης διατάξεως περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν, ἰδιοποιούμενοι πάσας. Ἴδου ἡ δευτέρα περίπτωσις. Ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ φιλοτιμούμενος λόγῳ δικαιοσύνης καὶ ἀνάγκης, καὶ παρὰ τῶν προκρίτων προτρεπόμενος ὑπὸ σκοποὺς δευτερεύοντας, ὁ Οἰκονόμου διεσχίσθη πρὸς τοὺς ναύτας ἀπειθήσαντας, ὕβρισαντας καὶ ἀπειλήσαντας τοῦτον. Ἡ στρατολογία ἄρα τῶν ναυτῶν αὐτῶν παρὰ τῶν προκρίτων κατέστη εὐχερεστάτη.

Ἐντεῦθεν αἵρεται τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς· τῇ δὲ 12 μαΐου, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Πελοποννήσιοι ἐνίκων ἐν τῇ Βαλτετσίῳ, οἱ ὀρμητικώτεροι πλοίαρχοι Λάζαρος Παναγιώτας καὶ Θεόφιλος Δρένιας ἐπιτίθενται αἰφνης μετὰ δεκαῆς ἐτέρων ἐν τῷ διοικητηρίῳ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου. Πρῶτον εἰσελθόντα ἐντὸς τῆς αἰθούσης τὸν Παναγιώταν ἐρωτᾷ οὗτος, «*Τί θέλεις;*» καὶ ὁ Παναγιώτας ἀποκρίνεται, «*Σὲ θέλω!*» Ἐκ τῆς προκλήσεως ταύτης ἀσκαρδαμυκτοῦσιν ἀμφότεροι, ἀντιπυροβολοῦνται εὐθὺς καὶ ὁ Παναγιώτας τραυματίζεται· συγχρόνως δὲ ἀνθεβαίνοντα τὴν κλίμακα τοῦ διοικητηρίου τὸν Δρένιαν ῥίπτει νεκρὸν ὁ υἱὸς τοῦ Οἰκονόμου, καὶ οἱ ἄλλοι ὀπισθοχωροῦσι. Αὐθρῆι ὁ πλοίαρχος Ἀντώνιος Κριεζῆς προσβάλλει ἔξωθεν τὸ διοικητήριον, καὶ ἱκανοὺς πρὸς ἑαυτὸν σύρει τῶν πρότερον ὀπαδῶν τοῦ Οἰκονόμου. Πολιορκούμενος οὕτω ὁ Οἰκονόμου μετὰ δώδεκα μόνων ἐνόπλων, φωνεῖ δις ἀπὸ τῶν θυρίδων πρὸς τὸν λαόν· «*Βοηθήσατέ μοι διὰ μίαν ὥραν, καὶ δίδω ἐκάστῳ ἀνὰ ἑκατὸν τάλληρα*». Ἐδραμον τότε ὀλίγοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τότε ἤρξαντο τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ αἱ οἰκίαι τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη, Ἀναστασίου Κριεζῆ καὶ Τερσανᾶ. Τότε καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης, εἰσπηδήσας ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Κριεζῆ, ἤρξατο τοῦ τη-

λεβολισμού κατὰ τοῦ διοικητηρίου μετὰ δύο ἐτέρων πλοίων. Ἐκ τούτου ἡ κρίσις ἐπεταχύνθη. Ὁ Οἰκονόμου φεύγει ἐκ τοῦ διοικητηρίου, διώκεται παρὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ κλείεται ἐν τινι οἰκίᾳ κατὰ τὸ ἄνω τῆς πόλεως μέρος. Ἦδη τὸ πλῆθος, ἐν ᾧ ἐκυμαίνετο πρὶν, οὐδέτερον μένον, τάσσεται ὑπὲρ τῆς φαινομένης ὑπερόχου μερίδος τῶν προκρίτων, καὶ ἐπὶ κεφαλῇς αὐτοῦ γενόμενοι ὁ Κριεζῆς, ὁ Τσαμαδὸς, ὁ Τουμπάζης καὶ ὁ Σαχτούρης, ὑποχρεοῦσιν ἀπηλπισμένον ἤδη τὸν Οἰκονόμου, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον. Φεύγων δ' οὗτος πρὸς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐλίγων, καταλαμβάνει τὴν ἡμιολίαν (γολέτταν) τοῦ Τουμπάζη, κενὴν εὐρεθείσαν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἀμέσως ἀντιπλεύσας ὁ Τουμπάζης ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ἰωάννου Ζάκα, ἀναγκάζει τοῦτον, ἵνα ὀπισθοδρομήσῃ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐκεῖ ἐβρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὁ Οἰκονόμου, καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ βουνὸν τοῦ Παλαμιδᾶ· ἐκεῖ ἔδραμον καὶ ὁ Κριεζῆς, καὶ ὁ Σαχτούρης καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ πρὸς αὐτοὺς παραδίδεται τέλος πάντων ὁ Οἰκονόμου, ὅφ' ὃν ὁ ἴδιος προέτεινεν ὅρον τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιοῦτον ἔλαβεν ἀποτέλεσμα ἡ αἰφνιδίως κινηθεῖσα καὶ δραστηρίως ἐπιδιωχθεῖσα ἀντεπανάστασις τῶν Ὑδραίων προκρίτων καὶ πλοιάρχων. Ἀλλ', ἂν ἡττήθη ὁ Οἰκονόμου, ἔζη ὅμως, καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἀνησύχει καὶ προκρίτους καὶ πλοιάρχους. Συμβουλίου δὲ γενομένου, οἱ ἄλλοι πάντες προέτεινον τὸν ἄμεσον τούτου φόνον ὡς κακὸν ἀναγκαῖον, ὁ δὲ Κριεζῆς μόνος ἀντέτεινεν ἰσχυρῶς κατὰ προτάσεως τοιαύτης, ὡς παρασπόνδου καὶ ἀγενοῦς. Ἐσχεδιάσθη ἐντεῦθεν, ὅπως φονευθῇ ἀλλαχοῦ ὁ Οἰκονόμου, καὶ δέκα ἔνοπλοι ναῦται διορισθέντες συνοδοὶ αὐτοῦ, ὠδηγήθησαν, ἵνα ἐκτελέσωσι τὸν φόνον κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς λέμβου ἀπόβασιν τούτου ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κριεζῆς καὶ ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ οὐδένα ἔδωκεν ἴδιον ἔνοπλον ναύτην. Ἀγεται οὕτως ἐπὶ θυσίαν ὁ ἥρως τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 16 ἀπριλίου. Ἀλλὰ μετὰ τῶν δέκα ναυτῶν τῆς λέμβου ἔτυχόν τινες συγγενεῦντες αὐτῷ, καὶ οὗτοι ἐναντιοῦνται κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ φόνου. Μὴ τολμησάντων δὲ τῶν λοιπῶν, ὁ Οἰκονόμου ἀπέβη ζῶν ἐν τῇ Ἑρμιονίδι, καὶ ἐξενίσθη ἐν τῇ κωμοπόλει τοῦ Μάσσητος (α).

Ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς καταστάσεως μεταβάλλεται εἰς τραγικὴν ὁ ὑπόλοιπος βίος τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ἐθνικῇ πραγματικῶς ὑπόθεσις κατήνησε τὸ περὶ αὐτοῦ ζήτημα, γενικὸν ἀπὸ μερικοῦ λαβὸν χα-

ρχιτῆρα. Δευτέρα καὶ χείρων τῆς πρώτης κατέλαβε τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας ἀνησυχία, βλέποντας ζῶντα τὸν πολέμιον ἑαυτῶν καὶ νέας ὑπονοοῦντας δοκιμασίας ἐν τῷ μέλλοντι. Καθ' ὃν οὕτω ἐσχέπτοντο τρόπον, ἀπήτησαν παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ Μάσσητος τὸν φόνον ἢ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάχρυνσιν τοῦ πρόσφυγος, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ἐπὶ δὲ τούτοις, τῶν Πελοποννησίων αἰτησαμένων βοήθειαν ναυτικὴν ὑπὲρ τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, οἱ πρόκριτοι τῶν Ὑδραίων ἀπεκρίθησαν πρῶτον: «*Φυλάττομεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας τὰ καράβια, ἐν ὧσιν βλέπομεν ἀντικρὺ μας τὸν καπετὰν Ἀντώνην*».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου ὑπῆρχεν ἀνατολικῶς μὲν καὶ μεσημβρινῶς ἐξησφαλισμένη ὅπως δῆποτε, δυτικῶς δὲ καὶ βορειῶς ἄφρακτος. Καὶ πρὸ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κατὰ τῆς Ναυπλίας ἔκειντο αὐταὶ αἱ Πέτσαι καὶ αὐτὴ ἡ Ὑδρα ὥσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ Λακωνικῷ κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμνηᾶς καὶ ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κατὰ τῶν ἐκεῖ φρουρίων ὑπῆρχε θαλασσία τις δύναμις διὰ τὴν πλησιότητα τῶν Πετσῶν· ἀλλὰ τὰ φρούρια τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιβόριου συνέκλειον οἶοναι ἐντὸς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τὴν μικρὰν δύναμιν τῆς ναυτικῆς Οἰάνθης· ἡ δὲ μεταξὺ Ἀχαΐας καὶ Αἰτωλίας θάλασσα διετέλει ἡ γέφυρα τῶν ἐχθρῶν, συχνάκις μεταφερομένων ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην· τουρκικὰ δὲ πλοῖα τῆς ἐν Συβότοις μοίρας κατεῖχον τὴν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου θάλασσαν, καὶ ἐν τούτῳ εἰσέπλεον κατὰ θέλησιν. Μόνα κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπυ περιέπλεον τρία πλοῖα οἰάνθεια, ἐν κεφαλλήνιον τοῦ Ἀναστασίου Φωκᾶ καὶ δύο ἕτερα· ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπὲρ τῶν Πατρῶν ἀπετέλουν κυρίως ἀπόκλεισιν.

Οἱ Ἀχαιοὶ, ὡς καὶ ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πελοποννησιακῶν ὀπλων, ἀλλεπαλλήλως μὲν, ἀλλὰ ματαίως, ἐπεκαλοῦντο τοὺς ναυτικούς περὶ τῆς προκειμένης ἀπολύτου ἀνάγκης· μετὰ ματαίας δ' ἄνταποκρίσεις ἀπέστειλαν εἰς Ὑδραν τὸν Σωτήριον Θεοχαρόπουλον πρεσβεύσοντα ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἐκπλεύσεως ἰσχυρὰς τινος μοίρας· ὑπισχνόμενον δ', ὅπως, ἢν Θεὸς εὖ διδῷ, ἀπαριθμῆσιν ταύταις ἡ Πελοπόννησος τὰ χρήματα, ὅσα ἂν δαπνήσωσιν, ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ πολέμου εὐεργετημάτων. Ὁ Θεοχαρόπουλος ἔφθασε τὴν ὥραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία τῆς Ὑδρας ἠπείλει γενικὴν συμφορὰν, διότι τὰ περὶ τοῦ Οἰκονόμου κατέστησαν ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, οὐ μόνον μεταξὺ τούτου καὶ τῶν προκρίτων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Ὑδραίων

καὶ Πελοποννησίων. Εὐτυχῶς ἡ φρόνησις τῶν προκρίτων καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ Θεοχαροπούλου ὑπερέβησαν πᾶσαν δυσχέρειαν, συμφωνηθείσης τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ Οἰκονόμου ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Πελοποννησίων. Οὕτως ὁ Οἰκονόμος μετηνέχθη εἰς τὸ Μεγασπῆλαιον, καὶ ἀπὸ τοῦδε συνδιητᾶτο μετὰ τῶν μοναστῶν ὁ τολμηρότατος ναύτης καὶ τολμηρότατος ἐπαναστάτης (α). Ἐξέπλευσε δὲ μοῖρα ἰσχυρὰ ἐκ δώδεκα νηῶν, τῶν μὲν ἕξ ὑδραϊκῶν, τῶν δὲ ἕξ πετσειωτικῶν, πρὸς ἐκδίωξιν ἢ καταστροφὴν τῶν περὶ τὰς Πάτρας σταθμευουσῶν τουρκικῶν, καὶ πρὸς ἀπόκλεισιν τοῦ λιμένος τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ναυπάκτου. Τῶν ὑδραϊκῶν ἡγεῖτο τότε ὁ Δημήτριος Μιαούλης, υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη (β), καὶ τῶν πετσειωτικῶν ὁ Νικόλαος Γκίκα Βόττασης. Κατὰ τὸν διάπλουν δύο πλοῖα τοῦ Κολανδρούτσου καὶ Κριεμάδη, ἀποσπασθέντα ἐκ τῆς μοίρας, παρέμειναν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Πύλου· ἔπειτα δὲ προσετέθησαν τῇ μοίρᾳ τὰ κατὰ τὸ Πάπα τέσσαρα οἰάνθεια καὶ τὰ δύο κεφαλλήνια, περιπλέοντα ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Κυλλήνης (γ).

Πρῶτον ἰδοῦσα ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα τῇ 20 μαΐου ἐχθρικὸν δρόμωνα (χορβέτταν), πλέοντα πρὸς τὰ ἔξω τῶν Πατρῶν, πρῶραν διηύθυνε κατ' αὐτοῦ, στραφέντος εὐθὺς εἰς τὰ ὀπίσω καὶ καταφυγόντος εἰς τὸν μικρὸν τῆς Ναυπάκτου λιμένα. Ὡσαύτως καὶ οἱ τέσσαρες τοῦ λιμένος τῶν Πατρῶν τουρκοὶ πάρωνες, ἀνασπᾶσαντες τὰς ἀγκύρας, κατέπλευσαν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον, ἅμα ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ σημεῖον τῆς ἀναγωγῆς ὁ δρόμων διωκόμενος. Κατόπι δὲ διαπλεύσασα τῇ 21 ἡ μοῖρα τὸ στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀκαταπαύστου πυρὸς τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιβρίου, οὐδὲν ἡδυνήθη ἐναντίον τῶν τουρκικῶν τούτων πλοίων, ὡς τεθειμένων ἤδη ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου.

Ἄλλα ὅμως ἐπὶ ἐπὶ ἐπὶ ἀποτελέσματα ὠφέλιμα καὶ μεγάλα ἡ παρουσία τῆς μοίρας. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐμψυχωθέντες διὰ τὴν φυγὴν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐχαιρέτησαν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὁρέων διὰ πυρῶν. Οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν ἕξ ἐναντίας, στερηθέντες τῆς θαλασσίας δυνάμεως, ὑπὸ τοσοῦτου ἐκυριεύθησαν φόβου, ὥστε τῆς ὅλης πόλεως ἀπεφάσισαν τὴν πυρπόλησιν, ὡς ὑπονοοῦντες ἄφευκτον τὴν ἐκ νέου κατοχὴν ταύτης παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀνήγγειλε τοῖς ἔτι διαμένουσιν ἐν τῇ πόλει ἐκ τῶν προξένων, ὅτι οὐδεμίαν τοῦ λοιποῦ ἐγγυᾶται ἀσφάλειαν αὐτοῖς, καὶ προέτρε-

ψεν, ὥπως ἀποχωρήσωσιν ἐκεῖθεν, ὡς ἀποφασισθείσης τῆς γενικῆς πυρπολήσεως τῆς πόλεως, πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν οἱ ἐπαναστάται. Τοῦ-
τους ἅπαντας παρέλαβεν αὐθημερὸν γαλλικὸν μονόκροτον, ὑπάρχον
ἐν τῷ λιμένι· καὶ οὕτως οἱ Ἀχαιοὶ ἐλαφρύνθησαν ὅπως δέποτε, ὡς
πολεμούμενοι μέχρι τοῦδε παρὰ τε τῶν Τούρκων ἀμέσως καὶ παρὰ
τῶν τοιούτων προξένων ἐμμέσως. Ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα χρησιμότης
τῆς μοίρας ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνα-
νίας, μεθ' ὧν συνέχονται τοῦ λοιποῦ αἱ ἐργασίαι τῆς ὅλης ἐπαναστά-
σεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Δυτική Χερσώα Ἑλλάς.

Ὅταν ἤχησεν ἄπαξ ἡ σάλπιγξ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολέμου κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ Ἰστρου καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς Πελοποννήσου· ὅταν ἡ βο-
λὴς τοῦ πυροβόλου τῶν κατέμπροσθεν καὶ πέριξ γειτόνων ἐσύριζε νυ-
κτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τῇ ἀκοῇ τοῦ Ἀκαρνάνος καὶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὡς ἄλ-
λη διαμαρτυρία ἀδελφῶν κατὰ ἀδελφῶν καὶ ὁμοπίστων κατὰ ὁμοπί-
στων· ὅταν αἱ ἄλλοτε μάχιμοι καὶ ὑπερήφανοι Αἰτωλῖα καὶ Ἀκαρνα-
νία «ἐντροπαλαὶ» κατήντησαν ἐνώπιον τῆς κοινῆς μητρὸς καὶ αὐτῶν
ἔτι τῶν ἑπτὰ ἐν τῷ Ἰονίῳ κράτει γνησίων θυγατέρων ταύτης, καίτοι
ἀλυσιδέτων «χερσί τε ποσί τε»· ὅταν ἐπὶ τέλους αἱ νῆες τῆς Ὑδρας
καὶ τῶν Πετσῶν ἐστεμμέναι τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐδίωκον τὴν τουρ-
κικὴν ἀπὸ τῆς ἀχαϊκῆς θαλάσσης, πρὸς δὲ τοὺς ἀπογόνους τῶν Λε-
λέγων καὶ Κουρήτων ἐβόων διὰ τοῦ τηλεβόλου, «Ποῖ φέρεσθε, ἄν-
θρωποι!» ἀναντίβρῆτος ἐκρίνετο πλέον καὶ οὐδὲ ζήτημα ἦτο ἡ κίνησις
τοῦ μεγάλου νομοῦ τῆς Δυτικῆς Χερσώας Ἑλλάδος.

Καθὼς τὸ Σούλιον πρὸ αὐτοῦ, ἐπίσης καὶ ὁ νομὸς οὗτος πρὸ τῆς
Πελοποννήσου ὑπῆρχε τὸ κυριώτερον προπύργιον. Ἐὰν ἡ εὐθεΐα καὶ
σύντομος ὁδὸς τῶν ἐπιδρομῶν τῆς φοβερᾶς Ἀλβανίας ἦτο ὁ νομὸς αὐ-
τὸς, συλλογίζεται πᾶς τις, ὅτι ἡ προηγηθεῖσα κίνησις τῆς Ἀνατολι-
κῆς Χερσώας Ἑλλάδος ἐνδιέφερεν ὡς ἀντιπερισπασμὸς μόνον, καὶ οὐ-
χὶ ὡς φραγμὸς, ἐν ᾧ ἔμενον ἀνοικταὶ αἱ «Χαλκαὶ πύλαι» τοῦ Θυά-
μου. Ἰδοὺ αἱ μεγάλαι συνέπειαι τοῦ ἀναγκαίου κινήματος τῆς Αἰ-
τωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὡς προερχόμεναι οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀνάγκης
τῶν γενναίων ὅπλων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως.

Τὸ κίνημα τούτων ἐπεβέβλητο κυριώτερον ὡς ἐκ τῶν δύο μαχῶν
τῆς Γραβιάς καὶ τοῦ Βαλτετσίου, καὶ ἐνεθαβρύνετο ὡς ἐκ τῆς παρου-
σίας τῆς ναυτικῆς μοίρας. Ἡ μάχη τῆς Γραβιάς ἔδειξε ζῶσαν τὴν ἐ-
πανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἣν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ
ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ὑπελάμβανον ἐκπνεύσασαν ἐν ταῖς Θερμοπύλαις. Ἡ

μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἀνεζώωσε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἣν οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ ὁ ἐπελθὼν Μουσταφᾶ κεχαγιᾶ βεγῆς, νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι μέχρι τῆς 11 μαΐου, ὑπελόγιζον καταβεβλημένην δεινῶς καὶ ἀποσυντεθησομένην ὅλως διὰ μιᾶς γενικῆς μάχης. Ἡ δὲ ἐμφάνισις τῆς ναυτικῆς μοίρας ἐβεβαίωσε τὴν ὅλην ἐνότητα τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, περὶ ἧς ἐδυσπίστουν ἴσως οἱ θέλοντες ἐκ τῶν ὀπληρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἵνα «τὸν δάκτυλον αὐτῶν βάλωσιν εἰς »τὸν τύπον τῶν ἱλῶν».

Τὴν ἀνάγκην τοῦ κινήματος τοῦ νομοῦ αὐτοῦ οὐδόλως ἡγνόουν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπληρχηγῶν, οὓς προσεκάλει εἰς τὸ καθῆκον ἑαυτῶν καὶ ἰσχυρὰ συνείδησις καὶ προσβεβλημένη πλεον φιλοτιμία. Εἰς τούτων δ' Ἀλέξιος Βλαχόπουλος, ὀπληρχηγὸς τῆς Ὀριονίας (Βλοχοῦ), ἀποτελούσης τὸ δυτικὸν μέρος τῆς εἰς πέντε διηρημένης θέματα Αἰτωλίας, διαφερόντως ἐνήργει προτρέπων καὶ διαθέτων τὰ πνεύματα, ἕως οὗ ἐκφρασθῇ τῶν ὀπληρχηγῶν ἡ πλειονοψηφία, ἢ οὐχὶ ἡ ὁμοψηφία. Ἄλλ' ἦτο ἀναγκαῖος καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς πρώτης ὠθήσεως· ἀπητεῖτο καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι εἰς Πανουριᾶς τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ τοιοῦτος ἐτόλμησε πρῶτος ὁ ὀπληρχηγὸς τῆς Αἰολίας (Ζυγοῦ) Δημήτριος Μακρῦς. Ἦν δὲ ἡ Αἰολία τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Αἰτωλίας.

Ὁ Μακρῦς, ἀφανὴς πρὶν, προήχθη ἀπ' εὐθείας, μὴ ὑπηρετήσας ποτὲ ὑπὸ τὴν ὀπληρχηγίαν ἄλλου, οὔτε θεωρηθεὶς πώποτε δημιούργημα ἄλλου. Μόνον φίλον αὐτοῦ εἶχε τὸ ὄπλον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μόνον πατρῶον οἶκον τὰ ὅρη. Ἀρχαϊκώτατος, ἀπλοηθέστατος καὶ ἀπονήρευτος, καθαρὸν αἰείποτε τὸν ἐλληνισμόν αὐτοῦ διέσωζε· σκεπτικὸς δὲ καὶ ὀλιγόλογος, ἔφερε πάντοτε ἀμετάβλητον τὴν ἀθώαν καρδίαν καὶ ἀκατάβλητον τὴν σπανίαν ἀνδρείαν, δι' ὧν παρὰ τῆς φύσεως ἦτο πεπροικισμένος. Ὁμοίους ἑαυτῷ ὡς ἔγγιστα εἶχε τὸν Νικήταν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν Πανουριᾶν τῆς Φωκίδος.

Ὁ Μακρῦς, μεθ' οὗ ἀντεπέστελλεν ἰδίως ὁ Βλαχόπουλος, ἦτο βεβαίως ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπαρχίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπάσης τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὡς ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης, πρῶτιστος ὢν τῶν ὀπληρχηγῶν τοῦ νομοῦ τούτου. Ἀλλὰ τοῦ Βαρνακιώτου αἱ ὅλως ἰδιαίτεραι σχέσεις μετὰ τοῦ Ὁμερ Βρυώνου ἐγένοντο ἡ αἰτία, δι' ἣν οὗτος ἀναποφάσιτος ἐδείκνυτο ὡς πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ μᾶλλον τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ ἐθεώρει ἀναπόφευκτον ὡς ἐκ τῶν μικρῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διάλυσις μάλιστα τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν παρὰ

τοῦ Ἰουσοῦ πασσᾶ, ἡ ἐν Θερμοπύλαις νίκη τοῦ Ὀμῆρ Βρυώνου καὶ οἱ πρῶτοι ἀλλεπάλληλοι θρίαμβοι τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἐβεδαίωσαν τὴν τοιαύτην ιδέαν αὐτοῦ περὶ τοῦ πολμέου. Ἐντεῦθεν, ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς ὁ Ὀμῆρ Βρυώνης ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν σουλτάνον ἤλπιζε τὴν γενικὴν σατραπείαν τῆς Στερεᾶς· ἀφ' ἑτέρου ὁ Βαρνακιώτης ὡς ἀμοιβὴν τῆς φιλίας καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὀμῆρ Βρυώνην εὐηλπίζει τὴν ἐπὶ πολλῶν ἀντὶ μιᾶς ἐπαρχιῶν ὀπλαρχηγίαν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἰς ἄλλην μετ' οὐ πολὺ περιῆλθον φάσιν. Ὁ νικητὴς τῶν Θερμοπυλῶν Ὀμῆρ Βρυώνης ἀπέτυχεν ἐν τῇ Γραβιᾷ· ὁ νικητὴς τοῦ Βόβοδα, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργους Κεχαγιᾶ βεγῆς ἡττήθη ἐν τῷ Βαλτετσίῳ καὶ τοῖς Δολιανοῖς· ἡ δὲ ἐπανάστασις ἐκρατύνετο καὶ ἤϋξανε, ἱκανοῦ μάλιστα μέρους τῆς Ἀλβανίας συμμαχοῦντος μετὰ τοῦ Σουλίου.

Αἱ περιστάσεις αὗται ἐχρησίμευσαν τῷ Βαρνακιώτῃ ὡς μαθήματα λίαν διδακτικὰ καὶ ὡς κοπὶς τῶν ὑπολογισμῶν, οὓς ἂν εἶχε. Ἐκτοτε δὲ μεταβεβλημένον ἐδείκνυτο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τε καὶ τινῶν ἄλλων παρασυρθέντων. Ἐκτοτε αἱ ἐκ τῶν Τρικινάλων διαταγαὶ τοῦ Ὀμῆρ Βρυώνου πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς περὶ στρατολογίας καὶ συγκεντρώσεως ἐν Γραβιᾷ ἐλησμονήθησαν. Αἱ δὲ ἀλλεπάλληλοι μυστικαὶ ἀποστολαὶ τῶν Ἀχαιῶν, αἱ ἀδιάκοποι ὑπενέργειαι τοῦ Βλαχοπούλου καὶ ἐν μέρει τοῦ Ἡβου Ῥήγα Ἀμπελακιώτου, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐμφάνισις τῆς ναυτικῆς μοίρας, ὑπερίσχυσαν κατὰ πάσης ἀναβολῆς περαιτέρω. Ὁ Βαρνακιώτης ἐγνωστοποίησε πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς, ὅτι ὡς ἡμέραν τοῦ συμφώνου κινήματος ἐτάξατο τὴν 26 μαΐου, ἅμα τὴν ἀνήκουσαν λάβῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Ἰσκού, ἰσχυροῦ τῆς Ἀκαρνανίας ὀπλαρχηγοῦ καὶ δι' ἀρχαιότητα καὶ διὰ χρηματικὰ μέσα. Ἀλλὰ μὴ παραλείψωμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλην τινὰ περίστασιν, ἐκβιάσασαν τὰ πράγματα τοῦ νομοῦ τούτου. Ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς, ἀναπόφευκτον βλέπων καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεθ' ὅσα ἂν ἔγραφον αὐτῷ οἱ, τε ὀπλαρχηγοὶ ταύτης καὶ ὁ Ὀμῆρ Βρυώνης, ἀπεφάσισε τὴν σύλληψιν καὶ ἐξόντωσιν αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε μυστικῶς τὸν γενικὸν «δερεβέναγαν τοῦ Καρλελίου» (α) Νούρκαν Σέρβανην. Ἀνεπαρκούσης ὁμως τῆς δυνάμεως, ὅσην εἶχεν οὗτος, πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν μέτρου τοιούτου, ἐπεκαλέσθη τὴν ἀποστολὴν ἰσχυροῦ τινος σώματος. Ταῦτα δὲ πάντα ἀνακαλύψαντες ἀγαθῇ τύχῃ οἱ ὀπλαρχηγοί, ὡς βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς προκηρύξεως αὐτῆς

τοῦ Βαρνακιώτου, τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης, προέλαβον τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸν κατὰ τοῦ Σέρβανη φανερὸν πόλεμον, πρὶν ἢ παρ' αὐτοῦ πολεμηθῶσιν ὑπούλως.

Μεσολόγγιον.

Ὁ Μακρῦς οὔτε ἡμέρας πλέον, οὔτε ὥρας περιέμενε. Ὀλίγῳ πρὸ τῆς ὀρισθείσης παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου ἐποχῆς ἐπροοιμιάσθη ἐν τῇ Σκάλα τοῦ Μαυρομμάτη τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐν ταῖς Καστάναις τὴν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὴν γε-νὴν ἐκείνην δίοδον, τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐφόνευσε τοὺς συνοδεύοντας ἐκ τοῦ Μεσολογγίου δημόσια χρήματα Τούρκους, καὶ πρῶτος παρεσκευάσθη, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἐν αὐτῷ τουρκικῇ ἀρχῇ ὑπέλαβε τὴν πρᾶξιν τούτου ὡς ἔργον ἀπλῶς κλεπτικόν, καθὼς καὶ ἡ τῆς Πελοποννήσου τὸ ἐν ταῖς Καστάναις γε-γονὸς, καὶ παραχρῆμα ἀπήτησε παρὰ τῶν Μεσολογγιτῶν τὴν ἀπο-ζημιώσιν τῶν ἀρπαγέντων χρημάτων. Ἀλλὰ κατόπιν ἀκούσαντες οἱ Τούρκοι παρασκευαζόμενον τὸν Μακρῦν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πό-λεως ἀπηλπίσθησαν, διότι ἔβλεπον ἑαυτοὺς μὲν ἀνικάνους πρὸς ἀν-τίστασιν, ὀλίγοι ὄντες, ἐνώπιον δὲ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἡ-δη μοῖραν. Ἐντεῦθεν «ἐς κόρακας πέμψαντες» καὶ τὴν ἀπαίτησιν περὶ τῶν ἀρπαγέντων χρημάτων καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀξίωσιν, μετέβα-λον τρόπον, καὶ συντεθέντες μετὰ τῶν Μεσολογγιτῶν, ὅπως μὴ ἐνο-χληθῶσι, προέλαβον, ὡς πρότερον οἱ τοῦ Αἰγίου Τούρκοι, ἀναχωρή-σαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, δεκαεξ ὅλαι οἰκογένειαι, εἰς τὸ Ἀ-γρίνιον (Βραχόρι), πρωτεύουσαν τῆς Ὀφιονίας. Τῇ δ' ἐπιούσῃ εἰσῆλ-θεν ὁ Μακρῦς εἰς τὴν πόλιν, ὅπου πρώτη κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλά-δα ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ διοικητρίου διὰ κοινῆς χαρᾶς καὶ ἀνευφημιῶν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας.

Ἦτο ἡμέρα τῆς 24 μαΐου, καθ' ἣν ἀνεκηρύχθη κυρίαρχος καὶ κα-τὰ τὸν νομὸν τοῦτον ἡ ἑλληνικὴ σημαία. Ἡ ἡμέρα αὕτη προήγγειλε τοὺς μεγάλους ἐν τῷ μέλλοντι πολέμους καὶ τὴν στρατιωτικὴν δόξαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ πόλις αὕτη, καίτοι μεγάλη πρότερον παθοῦσα δεινὰ ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατῶν, τῶν μεταβαινόντων κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἑννετῶν· καίτοι καταστραφεῖσα ἔπειτα ὡς συνεπανα-στᾶσα τῷ 1769 μετὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὅλον ἀπολέσασα τὸ τό-

τε ἀξιόλογον ναυτικὸν ἑαυτῆς· ἡ πόλις, λέγομεν, αὕτη προώριται, ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ καὶ ἤδη κατὰ μέγα μέρος τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν, ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν. «Ὅπισω ἤλθεν» ἐν τῷ ἀγῶνι, ἀλλ' «ἐμπροσθεν γενήσεται» πολλῶν. Πόλις καὶ πεδίον, ἡ γῆ τοῦ Μεσολογγίου ζυμωθήσεται διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος. Πολεμήσουσι δὲ κατ' αὐτοῦ μὲν ἅπασα ἡ Τουρκία, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ ἅπασα ἡ Ἑλλάς· διότι, τοῦ Σουλίου ἐκλείψαντος, ἔμενε τοῦτο ἡ μόνη ἀκρόπολις τοῦ κατὰ τὴν Στερεὰν ἀγῶνος. Καταστήσεται δ' ἐπομένως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐθνικὴ καὶ ἱερὰ ἰδιοκτησία σεβασμοῦ καὶ τιμῆς.

Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης Οὐρίας καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐήνου κατὰ τὸ πέρας πεδίου τελματώδους, ὀριζομένου ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν λόφων τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου, τὸ Μεσολόγγιον, πόλις νεοῖδρυτος, θεωρεῖται ὡς τὸ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὄχυρόν χωρίον Ἐλανος. Κεῖται δὲ ἐπὶ λωρίδος γῆς προεκτεινομένης ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν· φυλάσσεται κατὰ θάλασσαν διὰ τῆς πλησίον ἀβαθοῦς λιμνοθαλάσσης, ἐφ' ἧς διὰ τινων ἐλικοσιδῶν αὐλάκων πλέουσι τὰ μονόξυλα τῶν κατόικων, καὶ ἐνισχύεται διὰ τοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος μικροῦ μὲν, ἀλλ' ἀποτόμου καὶ ὄχυροῦ φρουρίου τοῦ Βασιλαδίου ἐπὶ τῆς δμωνύμου νήσου.

Δύο ἦσαν αἱ δίοδοι τῶν κατὰ γῆν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου, αἱ Θερμοπύλαι καὶ ὁ Θύαμος. Ἀλλὰ τὰ στενὰ τοῦ δευτέρου ἀντικατέστησε τὸ Μεσολόγγιον, δι' οὗς ἄλλοτε θέλομεν εἰπεῖν λόγους· καὶ, ἐὰν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἡδυνήθησαν οἱ πολέμιοι εἰσβαλεῖν κατὰ τῆς Πελοποννήσου τῷ 4822, διὰ τοῦ Μεσολογγίου ὁμως οὐδέποτε ἔσχυσαν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐπανεῖστη.

Τὸ Μεσολόγγιον ἐγένετο τὸ σύνθημα τῆς κινήσεως τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς, δι' ἣν ἡ Πελοπόννησος ἐχειροκρότησε καὶ ἤδη, ὡς πρὸ ὀλίγου διὰ τὴν Ὑδραν. Ὁ Μακρὺς καὶ οἱ Μεσολογγῖται, ἀναγγεΐλαντες τὰ γενόμενα πρὸς ὅλους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὑπεστήριξαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου καταλήψεως τῶν στενῶν τοῦ Θυάμου. Εὐτυχῶς γενικὴ ἐξεφράσθη ἡ πρὸς τὸν πόλεμον συμφωνία τούτων, καὶ ἅπαντες ἐξ ἐτοίμου παρεσκευάσθησαν, ὅπως ἄλλοι μὲν κλείσωσι τὸν Θύαμον, ἄλλοι δὲ ἐπισπεύσωσι κατὰ τοῦ Ἀνακτορίου (Βονίτσης), καὶ ἄλλοι καθαρίσωσι τὸ Ἀγρίνιον καὶ Ζαπάντιον, κατοικούμενα ὑπὸ ἱκανῶν καὶ ἐμπειροπολέμων Τούρκων.

Τούτων δὲ γινομένων, οἱ Τοῦρκοι τοῦ νησώδους Αἰτωλικοῦ (Ἀνα-

τολικού) παρέδωκαν τὰ ὅπλα πρὸς τὸν Μακρῦν, ἅμα παρουσιασθέντα, καὶ ἀνεχώρησαν πάντες εἰς τὸ Ἀγρίνιον. Κειμένη κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ περικυκλουμένη ὑπὸ τῆς Κυνίας λίμνης (κόλπου τοῦ Ἀνατολικοῦ), ἡ πολίχνη τοῦ Αἰτωλικοῦ ἦτο μὲν ὀχυρὰ, ὥς ἀπρόσιτος διὰ τὴν ἐν μέσῳ ὕδατος καὶ μελανοῦ πηλοῦ θέσιν αὐτῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι ὑπῆρχον λίαν ὀλιγάριθμοι (α).

Τότε ὁ Βαρνακιώτης ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον διακήρυξιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἧς ὠπλάρχῃγει. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ πρώτη κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπαναστατικὴ διακήρυξις.

*«Τιμωτάτοι ἀδελφοί μου προσετιῶτες καὶ λοιποὶ πάντες
μεγάλοι καὶ μικροὶ συμπατριῶται Ξερομερῖται,
σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς.*

«Σᾶς φανερόνῳ, ὅτι ἕως σήμερον ἐπροσπάθησα καθ' ὅλους τοὺς τρόπους, διὰ νὰ φυλάξω ἀπὸ κάθε ἐνόχλησιν καὶ κίνδυνον τὴν πατρίδα μας, καὶ δὲν ἄφησα πρᾶγμα, ὅπου δὲν ἐπιχειρίστηκα, καθὼς νομίζω νὰ σᾶς ἦναι γνωστόν. Πλὴν οἱ ἐχθροὶ μας βιασμένοι ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς τύχης τῶν καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν λύσσαν τῆς πρὸς ἡμᾶς κακίας των, ἀπεφάσισαν νὰ ξεθυμάνουν τὰ πείσματα πρὸς ἡμᾶς καὶ νὰ χορτάσουν ἀπὸ τὸ αἷμά μας, καταφρονῶντας τὸ ἐτιάτι μας καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην μας, καθὼς ἀπὸ γράμματα σημερινὰ, ὅπου μᾶς ἔπεσαν εἰς τὰ χέρια, ἐβεβαιώθην, ὅτι ἔστειλαν διὰ πέντε χιλιάδας ἀσκέρι νὰ ἔλθῃ καὶ ἡμᾶς νὰ κατακόψῃ, καὶ τὰς φαμελίας μας νὰ σκλαβώσῃ, καὶ τὸ τίποτέ μας νὰ διαρπάσῃ. Τοῦτο τὸ ἐβεβαιώθην σωστότατα, καὶ τὸ χρέος τῆς πίστεως καὶ ὁ πατριωτισμὸς δὲν μὲ ἀφίνουν πλέον νὰ τὸ ὑποφέρω, καὶ ἀπεφάσισα μὲ τὴν χύσιν τοῦ αἵματός μου νὰ βεβαιώσω τὴν πρὸς τὴν πατρίδαν ἀγάπην καὶ ἐλευθερίαν τοῦ γένους μας, ἀγροικήθηκα μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους Ναχαελίδας, καὶ ὅλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, προθυμότετοι νὰ χύσουν τὸ αἷμά των διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἀναμένουν τὸ ἐδικό μας φέρσιμον.

»Σᾶς εἰδοποιῶ λοιπόν, ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμή νὰ ἀποτεινᾷξωμεν τὸν τόσον βαρὺν ζυγὸν, νὰ λείψετε ὅλοι σας ἀπὸ τὰ δυσβάστακτα δοσίματα, ἀπὸ ταῖς ἀνυπόφοραις ἀγκαρίαις, ἀπὸ τὴν καταφρόνησιν τῆς τιμῆς καὶ θρησκείας μας, καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς ζωῆς μας. Ὅλη ἡ Τουρκία κατατρομασμένη καὶ κατατροπωμένη ἀπὸ τὰ ἄρματα τοῦ γένους μας, ἐντὸς ὀλίγου κλίνουν τὸν αὐχένα πρὸς ἡμᾶς, θεία βουλήσει. Δόσατε πίστιν εἰς τὰ ἀδελφικά μου λόγια· καὶ, ὅσοι πιστεύετε τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, εἰς τὸν ὅποιον ἐξαπλώθη

ἀνάβασιν, καὶ προαιρετικῶς συναπεφασίσθησαν μετ' αὐτοῦ τετρακόσιοι τῶν στρατιωτῶν. Ἄλλ', ἀρξαμένης τῆς προσβολῆς κατὰ θάλασσαν, ὁ μὲν Χορμόβας ἀνέβη τὸ τεῖχος μετὰ ὀλίγων, οἱ δὲ λοιποὶ ἐδειλίξαν μὴ ἀκολουθήσαντες. Ἐντεῦθεν αὐτός τε καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ ναυτικὸς Γιανούλης Πετσιώτης, ἐθυσιάσθησαν ἡρωικῶς μὲν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔφοδον ταύτην ἐγένετο τῇ 10 ἰουνίου καὶ ἡ ἐπίσης ἀτυχὲς ἀπόπειρα τῆς πυρπολήσεως τῶν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον τουρκικῶν πλοίων, ὡς ἀπροσβλήτων καταστάντων ἄλλως. Ἡ ἐλληνικὴ μοῖρα χρῆσιν ἔκαμε τότε ἐνὸς εἵδους πυρπολικοῦ, ὅπως φθάσῃ εἰς ἐν ἀποτελεσμα. Ὁ Γεώργιος Μιριαλῆς, Πετσιώτης, ὑποπλοίαρχος ἐπὶ τῆς τριαρμένου νηὸς (ναβέτας) τοῦ Νικολάου Βότση, ἀνεδέχθη καὶ προχείρως μετεσχημάτισεν εἰς πυρπολικὸν ἐν τῶν οἰανθείων πλοίων, ἐκτιμηθείσης κατὰ πρῶτον τῆς ἐν καιρῷ ἀποζημιώσεως αὐτοῦ διὰ τριακοντακισχιλίων γροσίων· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἁρμοδιότητα πολλῷ κατώτερος τοῦ Καλαφάτου καὶ Πατατούκου τῶν Ψαρῶν ἐγένετο οὗτος, ὡς ἀπλῶς μόνον ἐναποθέσας ἐν τῷ πλοίῳ καυστικὰς τινὰς ὕλας ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης μεθόδου, ἔστω καὶ ἐπὶ τὸ σχετικώτερον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεδέχθη, ὅπως ἐπιβῇ τὴν λέμβον τοῦ πλοίου καὶ δώσῃ τὸ πῦρ ἐν δέοντι· ἀλλ' ἐζητεῖτο ὁ πηδαλιουχῆσων τὸ πλοῖον, καὶ οὐδεὶς τῶν ὀκτακοσίων περίπου ναυτῶν τῆς μοίρας ἐτόλμα ἤδη πρὸς τοῦτο. Τότε ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῶν ἄλλως ἀμηχανούντων πλοιάρχων εἷς ναύτης ἡλικίας εἰκοσιπέντε ἐτῶν, ὑποσχεθεὶς τὴν διοίκησιν τοῦ πηδαλίου. Ὁ νέος οὗτος ναύτης ὠνομάζετο Γεώργιος Παξινὸς, ἀνήκων εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου τῆς Λασκαρίνης Πούπλη, διοικουμένου παρὰ τοῦ Νικολάου Ὁρλώφ καὶ ὀνομαζομένου «Οἱ Σύμμαχοι». Ἦν δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τοῖς Παξοῖς μεμνηστευμένος. Οἱ πλοίαρχοι, πλήρεις ἤδη χαρᾶς καὶ ἐκ περισσοῦ θαυμάζοντες τὸν νέον, ἠρώτησαν αὐτὸν, τίνα ἐπιθυμεῖ ἀμοιβήν; μειδιῶν δὲ καὶ φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπεκρίθη οὗτος: «Δὲν θέλω τώρα τίποτε· εἰὰν δὲ δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἐπιτύχω, τότε θὰ σᾶς πάρω ἀπὸ δέκα τάλλαρα, γιὰ νὰ κάμω ἐν χάρισμα τῆς ἀρῥαβωνιαστικῆς μου». Ἦνωνεν ἄρα ὁ νέος Γεώργιος Παξινὸς τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἠθικὸν ἔρωτα μετὰ τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὴν μνηστὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμει, ὅπως ἀγαπηθῇ ἔτι μᾶλλον παρ' αὐτῆς ὡς εἷς ἥρωας.

Ἐντεῦθεν ἐπέβησαν ὁ μὲν Παξινὸς ἐπὶ τοῦ πλοίου πηδαλιουχῶν, ὁ δὲ Μιριαλλῆς μετὰ ἱκανῶν κωπηλατῶν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ πυρπολικοῦ συρομένη διὰ κάλως λέμβου, φέρων τὸ πῦρ. Πλησιέστερος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει ὁ Ἀδριανὸς Σωτηρίου ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁ Λυκοῦργος. Προσεγγίζοντος οὕτω τοῦ πυρπολικοῦ τὴν Ναύπακτον δι' ἀνέμου οὐρίου, τὸ φρούριον καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἤρξαντο τοῦ τηλεβολισμοῦ, ὅτε ὁ Μιριαλλῆς ῥίψας ἀκκίρως τὸ πῦρ ἐν τῷ πυρπολικῷ καὶ λύσας τὸν κάλων, ἀπεχώρησε. Ὁ Παξινὸς, καίτοι προσκληθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἵνα πέσῃ ἐν τῷ αἰγικλῷ καὶ σώσῃ ἑαυτὸν, ἠρνήθη· φλογιζομένου δὲ τοῦ πλοίου ἐπὶ τῆς πρῶρας, ἐνέμενεν, ὅπως προσκολληθῇ τοῦτο τῷ πλησίον ἤδη κειμένῳ τουρκικῷ δρόμῳ. Ἄλλ' ἐκαίοντο πλέον καὶ τὰ πρόσθια ἱστία, τὸ δὲ πλοῖον ἀνωρθοῦτο προσήνεμον· ὁ Παξινὸς ἐπέμενε καὶ πάλιν, ὅλον δεχόμενος τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πλοίων, ἵνα φέρῃ αὐτὸ διὰ τοῦ πηδαλίου εἰς τὸν πρὸς θν ὄρον. Ἐπὶ τέλους αἱ φλόγες διώκουσι τοῦτον ἐκ τοῦ καταστρώματος· οὗτος δ' ἐμμένει καὶ πάλιν, διοικῶν ἐκ τῶν παραξαρτίων τὸ πηδάλιον διὰ παραγείου (παλάγκου). Τὸ πῦρ προχωροῦν διώκει αὐτὸν καὶ ἐκείθεν· ἀλλ' οὗτος καὶ πάλιν κρεμασθεὶς διὰ τοῦ αὐτοῦ παραγείου ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὴν κεφαλὴν μόνην ἔξω τῆς ἐπιφανείας ἔχων, πᾶσαν κατέβαλλε προσπάθειαν πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὅτε ἀνήρπασαν τοῦτον αἱ λέμβοι τῶν τουρκικῶν πλοίων δραμοῦσαι, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἀπώθησαν ἐκ παντὸς τρόπου, παρανάλωμα γενόμενον ἄνευ ἀποτελέσματος (α).

Οἱ πλοίαρχοι τῆς ἑλληνικῆς μοίρας ἐπεμελήθησαν, ὅπως σώσωσι τὸν σπᾶνιον ἐπὶ τόλμῃ αὐτὸν νέον διὰ πάσης χρηματικῆς θυσίας καὶ ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων· ἀδύνατος ὅμως ἐγένετο ἡ συγκατάθεσις τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνασκολοπίσαντες τοῦτον ἔψησαν κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἀνήρτησαν ἐπὶ μιᾷ τῶν τηλεβολοστοιχιῶν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας.

Τίς, ἔρωτῶμεν, μεγαλοψυχία συγκρίνεται πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ Γεωργίου Παξινοῦ; Πῶς δ' οἱ Κυνέγειροι τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν βαρβάρων Περσῶν θαυμάζονται μόνοι, ὡς ἀπαράμιλλος γενναϊότης καὶ πολεμικὴ ἐπιμονή, ὅτε οἱ Γεώργιοι Παξινοὶ ἐπὶ τῶν βαρβάρων Τούρκων διαφιλονεικοῦσιν οὕτω τὰ πρωτεῖα πρὸς τοὺτους;

Ὀλίγω ἔπειτα, ἢ τῇ 15 Ἰουνίου, ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀνέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, μαθοῦσα τὴν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐκπλευσιν τοῦ βυζαντινοῦ

στόλου. Ἄφησε δὲ ἐντὸς τοῦ κόλπου δύο πετσιωτικά, τοῦ ἐνὸς πλοιάρχουμένου ὑπὸ τοῦ Ἑμμανουήλ Δ. Α. Ὁρλώφ, ἀδελφοῦ τῆς Λασκαρίνης Πούπλη, ἐν κεφαλληναῖον τοῦ Γερασίμου Βίκτωρος Φωκά, καὶ τὰ τρία οἰάνθεια μετὰ τῶν δύο ἐνόπλων βρατσερῶν. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον τὰ κατὰ τὴν Ναύπακτον τουρκικὰ διεκράτουν ἀκίνητα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κόλπου παραλίας ὑπερήσπιζον, τὰ μὲν ἐντὸς μένοντα, τὰ δὲ ἐκτὸς ἐξερχόμενα, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν συγκοινωνίαν κωλύοντα τῶν ἐν Πάτραις Τούρκων. Τότε δὲ εἰσπλεύσαντα ἐν τῇ Κορινθιακῇ κόλπῳ πέντε ἀγγλικά λόγῳ προστασίας τῆς ἰονικῆς σημαίας, συνώδευσαν τὰ ὑπὸ τὴν Ναύπακτον τουρκικὰ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅθεν ἐφοδιασθέντα ταῦτα ὅλων τῶν ἀναγκαίων ἐπανεπλεύσαν εἰς τὸν κόλπον.

Ἀγρίνιον (Βραχέρι)

Τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Τρίπολιν ἐπέιχε σχετικῶς τὸ Ἀγρίνιον ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, ὡς καὶ τὸ Ζαπάντιον τὴν τοῦ Αἰάλα. Καθὼς εἰς ἐκείνην, οὕτω καὶ εἰς αὐτὸ, ὡς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ «Καρτελείου», προσέφυγον οἱ Τούρκοι τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἄλλων γειτόνων μερῶν. Διέτρενον δὲ μόνον τὰ δύο αὐτὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον τὸ τῆς πρώτης ἐνισχύετο καὶ διὰ τειγίσματος καὶ διὰ τηλεβόλων καὶ διὰ πολλοῦ στρατοῦ, ἐν ᾧ τὸ τῆς δευτέρας οὐδὲν διέκρινε τῶν τοιούτων μέσων.

Ἐπὶ πεδιάδος εὐρυχώρου καὶ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀχελώου (Ἀσπροποτάμου) καὶ Εὐήνου (Φιδარი) κείμενον, ὀλίγῳ δ' ἀπέχον πρὸς βορρᾶν τῆς Λυσιμαχίας (λίμνης τοῦ Ἀγγελοκάστρου), τὸ Ἀγρίνιον κατωκεῖτο ὑπὸ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν Τούρκων. Ὁ πληθυσμὸς τούτων ἀνέβαιnen εἰς ἑξακοσίας τριάκοντα οἰκογενείας, ἐν ᾧ τὸ ὅλον τῶν ἑλληνικῶν τοῦ τμήματος αὐτοῦ, ἐκ τριακονταεπτὰ συνισταμένου χωρίων, ἡριθμεῖτο περὶ τὰς χιλίας πεντακοσίας ἐννεμήκοντα πέντε. Ἐκῆστη τῶν διορόφων καὶ τριορόφων τουρκικῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως τούτης περιεζώννυτο ὑπὸ διπλοῦ ἢ καὶ τριπλοῦ περιφράγματος, σχηματιζομένη οὕτως ἐν εἵδει φρουριδίου, ὡς μὴ συνεχομένη μετ' ἄλλων, καὶ φέρουσα δύο μὲν καὶ τρεῖς αὐλείας θύρας, μίαν δὲ μέσαυλον. Μοναδικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἐβεβαίου οὐ μόνον τὴν ἀγριωτέραν τυραννικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φόβους τῶν Τούρκων, ὡς περικυκλουμένων ὑπὸ λαοῦ, μὴ ἀπολέσαντος ἐντε-

λῶς οὔτε τὴν προσωπικότητα ἑαυτοῦ καὶ τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, οὔτε τὴν γενναιότητα τῆς καρδίας καὶ τὴν ὀπλοφορίαν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἠδρευνεῖν ἔχων στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν δικαιοδοσίαν, ἦτοι καὶ ὡς δερβenaγᾶς καὶ ὡς μουτεσελήμης, ὁ Τουρκαλβανὸς Νούρκας Σέρβανης, ἐνισχυόμενος ὑπὸ ἱκανῆς καὶ ἐκλεκτῆς φρουρᾶς ἐκ Τουρκαλβανῶν καὶ μισθοφόρων. Παρ' αὐτῷ κατέφυγε τότε καὶ ὁ δερβenaγᾶς τῆς Ὀζολαίας Λοκρίδος (Κραβάρων) καὶ τῆς Κουρήτιδος Ταχῆρ Παπούλιας.

Τὸ κέντρον τοῦτο ὑπερησπίζετο οὕτως ἐκ χιλίων περίπου μαχίμων Τούρκων, τῶν μὲν ἐντοπίων, τῶν δὲ ξένων. Μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκριτωτέρων Ἑλλήνων ὁ Βλαχόπουλος διετῆρει μυστικὴν ἀλληλογραφίαν περὶ πάντων. Μετὰ τοῦ Μακρῦ δὲ καὶ Σαδῆμα συναγροικηθεὶς κατώρθωσεν, ὅπως συγκεντρωθῶσι πρῶτοι τῇ 26 καὶ 27 μαΐου, ὁ μὲν Μακρὺς μετὰ ἐπτακοσίων πέραν τῶν γεφυρῶν τοῦ Ἀλάη βεγῆ, ὁ δὲ Σαδῆμας, ὀπλαρχηγὸς τῆς Κουρήτιδος, μετὰ πεντακοσίων κατὰ τὸ Δογρί· ὁ δὲ Βλαχόπουλος μετὰ πεντακοσίων καὶ τινος ἀποσπάσματος πεμφθέντος, κατ' αἵτησιν αὐτοῦ, παρὰ τοῦ Τσόγκα, ἄνωθεν τοῦ Ἀγρινίου ἐν τῷ Παλιοφρουρίῳ. Ἐκ περιστάσεως δὲ, ὡς μεταδιδίων ἐἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἔτυχε μείνας ἐν τῷ Δογρί καὶ ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ἀριθμὸν τινα ἔχων στρατιωτῶν. Μετὰ τὰς κινήσεις ταύτας ἀνήγγειλαν οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ τῷ τε Βαρνακιώτῃ καὶ Ἰσκῷ, ᾧ ἔλαβον ἀπόφασιν ὀριστικὴν κατὰ τοῦ Ἀγρινίου, καὶ τὴν ἄμεσον βοήθειαν αὐτῶν ἐπεκκλέσθησαν. Ὁ Τσόγκας ἔμελλεν, ἵνα προσβάλῃ τοὺς ἐν τῷ Ἀνακτορίῳ Ἀλβανοὺς καὶ κυριεύσῃ τὸν Τεκὲν καὶ Πλαγιάν.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 28, ἡμέρας τῆς Ἀγίας Τριάδος, οἱ ὑπὸ τὸν Μακρὺν καὶ Βλαχόπουλον, συνεννοηθέντες διὰ τῶν πυρῶν, ἐκινήθησαν συγχρόνως δι' ἀναπεπταμένων σημαίων ἐνθεν καὶ ἐνθεν. Τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ἦσθιον οἱ Τοῦρκοι τὰ πρωῒνὰ σιτία τῆς νηστείας αὐτῶν (ῥαμαζανίου)· ἅμα δ' ἀκούσαντες τοῦ πυροβολισμοῦ οἱ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως οἰκοῦντες, ἀπεσύρθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων εἰς τὸ ἐνδότερον, ἐκπλαγέντες. Εὐρον οὕτως οἱ περὶ τὸν Μακρὺν τὰς τραπέζας πλήρεις βρωμάτων, καὶ ταῦτα φαγόντες παρέδωκαν τῷ πυρὶ τὰς οἰκίας, καθ' ἣν εἶχον διαταγὴν· προχωροῦντες δὲ καὶ καίοντες ὡσαύτως, ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἀμέσως συγκεντρωθέντων ἐνόπλων Ἑλλήνων τῆς πόλεως κατὰ τὰ συντεθειμένα· ἄνευ δ' ἀναβολῆς ὥρ-

μησαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὸ κέντρον, ὅπου ἦσαν τὸ διοικητήριον (ἡ σαράγιον) καὶ αἱ ἰσχυρώτεραι οἰκίαι, ἐγκλειστοὶ δ' ἐν αὐταῖς οἱ δερβεναγάδες καὶ βέγιδες. Ἐκεῖ συνηπνητήθησαν καὶ Μακρῦς καὶ Βλαχόπουλος.

Τότε ἤρξατο δεινὸς ὁ πόλεμος ἐκατέρωθεν, καθ' ὃν τέσσαρες τῶν Ἑλλήνων ἔπεσον καὶ πολλοὶ ἐπληρώθησαν· μὴ ὑπαρχόντων δὲ τηλεβόλων, ἀδύνατος ἐγένετο ἡ εἰσπήδησις τῶν ὑψηλῶν περιτειχισμάτων τῶν οἰκιῶν, ἐν αἷς ἐπυκνοῦντο τῶν πολεμίων τὰ ὅπλα. Μέχρι τινὸς διετήρουν οὗτοι θάρρος πολὺ, ἐξόδους μὲν καὶ καταστροφὰς ἀπειλοῦντες τοῖς Ἑλλήσι, πλείστας δὲ μετ' αὐτῶν ἀνταλλάσσοντες περιφρονητικὰς ὕβρεις· ἀλλ', ὅτε εἶδον δύναμιν νέαν, τοὺς περὶ τὸν Σαδήμαν καὶ Γρίβαν, εἰσερχομένους εἰς τὴν πόλιν ἐν πυροβολισμοῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς, τῶν δὲ περὶ τὸν Μακρῦν καὶ Βλαχόπουλον ἤκουον καυχωμένων διὰ τὰ πολλὰ μέσα καὶ τὰς δυνάμεις ἐχυτῶν, ἀπώλεσαν τοῦτο καὶ ἤρξαντο ἐρωτᾶν, πόθεν ἔρχονται αἱ βοήθειαι αὐταί; Οἱ Ἕλληνες τότε, ἀρμοδίαν θεωροῦντες τὴν ὥραν, προέτρεψαν αὐτοὺς, ἵνα παραδώσωσι τὰ ὅπλα, πρὶν ἢ διέλθωσιν ἐν στόματι μαχαίρας. Οἱ ἔχθροὶ ἀπεκρίθησαν δι' ὕβρεων· ἀλλὰ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐζήτησαν συνδιάλεξιν, δεκτὴν γενομένην. Ὁ Νούρκας Σέρβανης ἠθέλησεν οὕτως, ὅπως ἀποπειραθῇ τοῦ θάρρους καὶ γνωρίσῃ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ κινήματος, ὥς ὑπολαμβανομένου πάντοτε ἑτεροκινήτου. Διὰ τοῦτο ὁ ἀποσταλεὶς ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ ἐξεπλάγῃ ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ σημαίας σταυροφόρους, καὶ ἱερεῖς τῶν χωρίων ὠπλισμένους καὶ τοιαῦτα. Καταπίνων δὲ λάρυγγι ξηρῷ καὶ σπογγιζόμενος τὸν ψυχρὸν τοῦ προσώπου ἰδρῶτα, ἠρώτα: «*Ὁρὲ καπεταναῖοι, τ' εἶν' τοῦτα ποῦ κάμεται καὶ πῆρεται τὸ φακὴρ φουκαρᾶ 'ς τὸ λαιμό σας; πῶς θὰ τὰ βγάλετε πέρα μὲ τὸ σουλτάρο;*» Οἱ ὀπλαρχηγοὶ, ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀποκρίσεως, ἀντηρώτησαν αὐτὸν, τίνας ἔχει προτάσεις ἀποσταλεῖς; Τότε ἐζήτησεν οὗτος τὸν Βαρνακιώτην καὶ ἀκούσας περὶ τούτου «*Ὁ Βαρνακιώτης κρατεῖ τὸ Μακρυνόρος*» ἐξηγήθη: «*Τὸ θέλημα τοῦ Νούρκα καὶ τῶν βέγιδων εἶναι νὰ τραβήσετε ἀπὸ ἐδῶ, νὰ πάτε 'ς τὰ σπήτια σας καὶ νὰ βγάλετε 'ς τὸ ἐξῆς ἕνα καράρι.*» — «*Σύρε νὰ πῆς, ἀπεκρίθησαν τότε οἱ ὀπλαρχηγοὶ, 'ς τὸν δερβεναγᾶν, ὅτι ἡλθαμεν ἐδῶ νὰ διώξωμεν τοὺς ἐντόπιους Τούρκους, ἐπειδὴ μὲ τούτους Ἀρβανίταις δὲν ἔχομεν πόλεμον (α). Ἄν θέλῃ νὰ τραβήξῃ ἀπὸ ἐδῶ φιλικῶς μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, τὸν σηγουράρομεν καὶ*

»τὸν συντροφεύομεν ὡς τὸ Μακρυρόρος, γιὰτὶ ἔχομεν μ' αὐτὸν
»παλαιὰν φιλίαν· εἰδ' ἂν. λέως, θὰ μετανοήσῃ».

Κατάλληλον καὶ διὰ τὴν ὥραν καὶ διὰ τὸν πόλεμον ἔθεσαν τὸ ζήτημα οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, θηρεύοντες τὴν διαίρεσιν τῶν πολέμιων καὶ τὴν ἐπομένην εὐκολωτέραν κυρίευσιν τοῦ Ἀγρινίου· ἡστόχησαν ὁμῶς· ἐπιστρέψαντος τοῦ ἀπεσταλμένου, οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρίθησαν δι' ὕβρεων καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως σφοδροτέρου πυροβολισμοῦ. Ἀλλὰ πολυαριθμότεροι ἤδη καὶ ὀρμητικώτεροι γενόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἤγγισαν κατὰ μέτωπον τὸ σαράγιον, ὅτε καὶ Νούρκας καὶ βέγιδες ἀποθάρρυνθέντες ἔτι μᾶλλον, ἀπεσύρθησαν, παραιτήσαντες καὶ ἀποθήκας καὶ ὄλον τὸ κέντρον, καὶ ἐντὸς ἄλλων ὀλίγων οἰκιῶν, τῶν μεγαλητέρων καὶ ἰσχυρωτέρων, περιωρίσθησαν. Ἦδη κυριευθὲν καὶ λαφυραγωγηθὲν τὸ σαράγιον ἐπυρπολήθη· ἤδη καὶ Βαλτινοὶ καὶ Ξηρομερίται συνέρρεον πολυπληθεῖς, οὐδ' ἔλειψαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Βαρνικιώται Γιώτης καὶ Γεώργιος, φθίσαντες ὁ πρῶτος τῇ 30 μαΐου καὶ ὁ δεύτερος τῇ 3 ἰουνίου, αὐξήθέντος οὕτω τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ περὶ τοὺς τετρακισχιλίους.

Ὁ ἀριθμὸς ἠύξανεν, ἀλλὰ τὰ πολεμοφόδια ἔλειπον ἐπαισθητῶς· θεία δὲ εὐδοκία, ἡ ἀνάγκη αὕτη ὠκονομήθη πάραυτα διὰ τινος ἐμπορικοῦ πλοίου ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν, χορηγήσαντος, ὅσα πρὸς ἐμπορίαν εἶχε πολεμοφόδια. Ὁ ἐμποροπλοίαρχος τούτου ὠνομάζετο Χούνδρεσων, καὶ εἰς τὰς Πάτρας διηυθύνετο, ἵνα πωλήσῃ τοῖς ἐκεῖ Τοῦρκοις πυρίτιδα καὶ μολύβδον· ἀλλὰ προσορμίσας ἐκ περιστάσεως ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, ἔμαθεν ἐκεῖ στερουμένους πολεμοφοδίων τοὺς πολιοῦντας τὸ Ἀγρίνιον Ἕλληνας. Ὁ ἀληθὴς αὗτος Χριστιανὸς, ὅλος γενόμενος χαρὰ, διότι ὅλος ἦν αἶσθημα καὶ ἀγάπη, διὰ τὴν ὑψωθείσαν ἄρτι καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, οὐ μόνον ἀπέθετο εὐθὺς τὸν φόρτον τῆς πυρίτιδος καὶ μολύβδου, ἀλλὰ καὶ ἐν μικρὸν τηλεβόλον ἀπεβίβασε, καὶ προσωπικῶς ἀπήγαγε πάντα εἰς τὸ Ἀγρίνιον, συνωδευμένος παρὰ τινων Μεσολογγιτῶν. Οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν τοῦτον μετὰ ἀγαλλιάσεως ἀνεκφράστου, πράγματι δὲ εἶδον καὶ ὠμολόγησαν, ὅτι «κῆδεται ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος». Ἰδοὺ, εἶπεν ὁ Χούνδρεσων, ἤλθον καὶ ἐγὼ, ἵνα συμπολεμήσω μεθ' ὑμῶν· προσφέρω δὲ ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τῆς ἐλευθερίας τὴν πυρίτιδα, τὸν μολύβδον καὶ τὸ τηλεβόλον τοῦτο. Μέγαν ὁ πράγματι εὐγενὴς· οὗτος καὶ φιλόανθρωπος Ἀγγλος ἐνέπνευσεν ἐνθουσιασμὸν, καὶ ἐθαύμασεν,

ὅτε ἤκουσεν ὀπλαρχηγοῦ τινος Ἑλληνοῦ, τοῦ Βλαχοπούλου, λαλοῦντος ὁπωσοῦν τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ἐξ ἐναντίας οἱ Τούρκοι δεινὴν ὑπέφερον ἔλλειψιν τροφῶν, ὡς στερηθέντες τῶν ἀποθηκῶν, καθ' ἃ εἶπομεν, καὶ εἰς τὸ ἔσχατον προεχώρουν ὅριον τῆς ἀμυχανίας, μὴ βλέποντες βοήθειαν ἐξωτερικὴν, καὶ ἐντεῦθεν κατειλημμένον παραδεχόμενοι τὸν Θύαμον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Διὰ ταῦτα ὑπεχρεώθη ὁ Νούρκας Σέρβανης, ὅπως θηρεύσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐπὶ τῇ βάσει, ὅσων οἱ Ἕλληνες ὑπεσχέθησαν πρὸ ὀλίγου ὅρων ὑπὸ τὸ κράτος δ' ἐλπίδος τοιαύτης, καὶ ἔτι μᾶλλον θαρρῶν τῇ προτέρᾳ φιλίᾳ τοῦ Βαρνακιώτου, ἐξῆλθε μόνος, λαβὼν τὸν λόγον τιμῆς (τὴν μπέσχν) τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, καὶ συνεβιάσθη, ὅπως αὐτὸς μὲν καὶ ἅπαντες οἱ Ἀλβανοὶ ἀναχωρήσωσιν ἐνοπλοὶ ὑπὸ συνοδίαν ἑλληνικὴν καὶ μεθ' ὅσων εἶχονπραγμάτων, ἰδίως δὲ οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἤθελον. Πρὸς βεβαίωσιν τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου ἔδωκεν ὁμήρους τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ὀκτὼ ἐτέρους Ἀλβανούς.

Θυσία τοιαύτη προτιμότερα τοῖς Ἕλλησιν ἦν ἀντὶ παντὸς ἄλλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐὰν σήμερον ὁ Νούρκας Σέρβανης καὶ αὐριον ἄλλος ὁμοῖος, ἐμπεπιστευμένος θέσιν πολεμικὴν, ἠπίστουν πρὸς τε τὸν σουλτάνον καὶ τοὺς ὁμοπίστους αὐτοῖς, προδόται δεικνύμενοι τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρκατῆρος, ὃν ἔφερον, οἱ Ἕλληνες ἔτι μᾶλλον ἐκέρδαινον, ὡς ριπτομένου ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαρβάρων τοῦ μήλου τῆς δυσπιστίας, τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἐδείχθη ἄμεσον. Οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι, πᾶν δίκαιον ἔχοντες, ἤλθον εὐθὺς εἰς ἔριδας φορτικὰς μετὰ τοῦ Νούρκα Σέρβανη, ὡς προδιδόμενοι, ἐν ᾧ εἶχον κοινὸν τὸν ἀγῶνα. Ὁ Νούρκας, ὅλως ἀνάλγητος Ἀλβανὸς, παρέδιδε τούτους εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ συνεβούλευεν, ἵνα συντεθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῇ ἐπιούσῃ, ἀφ' οὗ αὐτὸς ἀναχωρήσῃ τὴν πρωτὰν. Οἱ ἐντόπιοι τότε, ἀδύνατοι ἄλλως πρὸς ἐκδίκησιν ἄμεσον, ἀνήγγειλαν δι' Ἑβραίου τινος πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὅτι ὁ Νούρκας συνάγει ὅλα τῶν ἐντοπίων Τούρκων καὶ τῶν πλουσίων Ἑβραίων τὰ πολύτιμα πράγματα. Οἱ ὀπλαρχεγοὶ γνωρίζοντες, ὅτι πᾶς δερβεναγᾶς οὐδὲν ἄλλο ἦτο κυριώτερον, ἢ ἐπίσημος λήσταρχος κατὰ παντὸς ἀδυνάτου, Ἕλληνοῦ ἢ καὶ Τούρκου ἐν περιστάσει, ἐπίστευσαν, καὶ θεωρήσαντες ληστευόμενον οὕτω τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν, διότι ἀνῆκεν αὐτῷ ἡ περιουσία τῶν Τούρκων δι-

καιώματι πολέμου, εἰδοποίησαν πρὸς τὸν Νούρκαν, ὅτι παρασπονδεῖ σκανδαλωδῶς, καὶ διὰ κήρυκος ἀνήγγειλαν καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, ὅτι φονεύσουσιν ἀφεύκτως πάντα Ἀλβανὸν, φέροντα ξένον πρᾶγμα. Ὁ Νούρκας ὑπεκρίθη τότε, ὡς ἀποδώσων, ὅσα ἔλαβεν· ἀλλὰ, γενομένης νυκτὸς, ἀνεχώρησε κρύφα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατὸν πεντήκοντα Ἀλβανῶν, λαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων.

Τοῦτο εἰδοποιηθέντες εὐθὺς παρὰ τῶν βέγιδων οἱ ὀπλαρχηγοί, ἀμέσως κατ' αὐτοῦ μὲν ἀπέστειλαν τὸν Κωνσταντῖνον Βλαχόπουλον πρὸς τὸν Θύαμον, πρὸς τὸν Γιολδάσην δὲ, ὀπλαρχηγὸν τῆς Εὐρυτανίας, ἔγραψαν, ἵνα καταλάβῃ τὰς ἀναγκαίας θέσεις καὶ ἐξαφανίσῃ τὸν Νούρκαν, ἐὰν διέλθῃ ἐκεῖθεν. Καὶ τῶντι ὁ Νούρκας ταχυπορῶν, ὅπως φθάσῃ διὰ τῆς Καλλιδρόμης εἰς τὴν Ὑπάτην, ἐνέπεσεν ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ Γιολδάση, κατεστράφη, ἀπώλεσεν, ὅσα ἔφερε, καὶ αἰχμάλωτος συνελήφθη. Πλεονεξίας ἕνεκα παρеспόνδῃτε καὶ ἀπώλετο. Κατόπι δὲ οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ ὁ δερβεναγᾶς Ταχῆρ Παπούλιας, συμβιβασθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς ἑαυτῶν, ἐξῆλθον τῇ 10 καὶ 11 ἰουνίου ἐκ τῶν ὠχυρωμένων οἰκιῶν, καὶ τὰ ὅπλα παρέδωκαν. Τότε οἱ πλείστοι τῶν ἐκεῖ Ἑβραίων ἐλαφυραγωγῆθησαν καὶ ἐφονεύθησαν. Φοβηθέντας δ' ἐκ τούτου τοὺς βέγιδας παρέλαβον οἱ ὀπλαρχηγοί ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν ἑαυτῶν, ὁ μὲν Βλαχόπουλος τὸν Ἀλᾶν βεγῆν καὶ Ταχῆρ Παπούλιαν (α), ὁ δὲ Βαρνακιώτης ὑπὲρ τὰς τριακοσίας ψυχὰς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων, ἃς διεφύλαξεν ἐν τῷ Ἀστακῷ (Δραγαμέστω). Οἱ λοιποὶ τῶν Τοῦρκων διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία, ὅπου ἤθελεν ἕκαστος. Οὕτως ἐξέλιπεν ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος κυριωτέρα δύναμις τῶν ἐντοπίων πολεμίων. Πολὺν ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔκαμε κρότον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατὰ τὸ σύνθηρος ἐμεγαλύνετο ἔτι μᾶλλον ἕνεκα ἀγαθωτέρων συνεπειῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ζ. α. π. ά. ν. τ. ι. ο. ν.

Ἀλλὰ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Ἀγρινίου καὶ ἐπὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπείχετο ἡ καμóπολις τοῦ Ζαπαντίου, ὅλη κατοικουμένη ὑπὸ Τοῦρκων. Ἠρίθμουν οὗτοι πολεμιστὰς ἐπιλέκτους μέχρι τῶν τριακοσίων, ἐκτὸς τῶν τότε εὐρεθέντων ἐκεῖ ἐκ περιστάσεως Ἀλβανῶν περὶ τοὺς ἐξήκοντα. Τοῦ Ἀγρινίου αἱ σκηναὶ καὶ ἡ τύχη ὠδήγησαν

τούτους, ὅπως ὀχυρωθῶσι καὶ περιταφρευθῶσι καλῶς πρὸς ἀντίστασιν, ἐλπίζοντες πάντοτε ταχεῖαν τοῦ ἐν τῇ Ἄρτῃ τουρκικοῦ στρατοῦ τὴν βοήθειαν.

Οἱ νικηταὶ τοῦ Ἀγρινίου, καταστήσαντες ἐν αὐτῷ σύστημά τι προσωρινόν, ἐκινήθησαν περὶ τοὺς δισχιλίους κατὰ τῆς κωμοπόλεως ταύτης, καὶ προτάσεις περὶ παραδόσεως παρευθὺς ἀπηύθυναν. Οἱ Τούρκοι ἐμυκτήρισαν αὐτάς, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν ἐπερειδόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀνδρὸς γενναιοψύχου ἀρχηγούμενοι, τοῦ Ἰουσούφ Ζουλφάρ (ἡ κοινότερον Ζουλφικάρ) ἀγᾶ. Οἱ Ἕλληνες καὶ ἐκ δευτέρου προσεκάλεσαν τούτους εἰς παράδοσιν τῶν ὀπλων, καθ' ἃς καὶ οἱ Τούρκοι τοῦ Ἀγρινίου ἔκαμον συμφωνίας, κατοικήσαντες ἐλευθεροί, ὅπου ἠθέλησαν· μὴ εἰσκακουσθέντες δὲ καὶ πάλιν, ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς τῇ 16 ἰουνίου, καὶ αὐθημερὸν ὥρμησαν πνυταχόθεν· ἀλλ' εὖρον φραγμοὺς ἀνυπερβλήτους τὰς τάφρους καὶ τὰς ὀχυρώσεις, καὶ, ἱκανῶν φονευθέντων ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀνδρῶν, ἀπεκρούσθησαν ἀναποδίσαντες εἰς τὰ ὀπίσω. Μετὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀναγκαίᾳ ἰδόντες τὰ τηλεβόλα, μετήνεγκον τὸ τοῦ Χούνδρεσων ἐκ τοῦ Ἀγρινίου καὶ ἐν ἑτερον ἐκ τοῦ Μεσολογγίου· στερούμενοι ὁμῶς τηλεβολιστῶν ἀξίων καὶ σφαιρῶν ἀρμοδίων, οὐδ' ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν, ὥσω ἥλπιζον. Διὰ τοῦτο ἐσχημάτισαν ὑψωμά τι, ἀφ' οὗ ἐπυροβόλουν ἐπιτυχῶς τοὺς ἐν τοῖς ὀχυρώμασι καὶ ταῖς τάφροις Τούρκους, οὐδόλως δειλιῶντας. Ἐπὶ τέλους δὲ ὥρυξαν ὑπόνομον, δι' ἧς ἐξετείναν τῇ 18 ἰουλίου μέρος τοῦ περιτειχίσματος, καὶ συγχρόνως ἐφώρμησαν καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῆς κωμοπόλεως· οἱ ἀνδρεῖοι ὁμῶς πολέμιοι οὐ μόνον ἐματαίωσαν καὶ τὴν δευτέραν αὐτὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ ξιφῆρεις ἀνθώρμησαν τρέψαντες εἰς φυγὴν τοὺς πολλοὺς Ἕλληνας.

Μόνος τότε ἔμεινεν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ ὁ Ἀλέξιος Βλαχόπουλος, βοηθούμενος ὅπωςδὴποτε ὑπὸ τοῦ μικροῦ τηλεβόλου τοῦ Χούνδρεσων. Κατ' αὐτοῦ ὁρμήσας προσωπικῶς ὁ Ζουλφάρ ἀγᾶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Τούρκων, ἐθανάτωσε τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο τηλεβολούντων Ἑλλήνων, ὅτε ὁ Βλαχόπουλος, διακρίνας τοῦτον ἐκ τῆς χρυσῆς στολῆς, πυροβολεῖ ἐπιτυχῶς καὶ ρίπτει νεκρὸν αὐτόν. Μόνη ἡ περίπτωσις αὐτῇ ἀπέδωκε τὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τούρκοι φιλοτιμηθέντες, ἵνα λάβωσι τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἐξετέθησαν ὅλως ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Ἑλλήνων, καίτοι ὀλίγων. Ἐγκαίρως δὲ ἐνισχυθεῖς

ὁ Βλαχόπουλος καὶ παρ' ἐνὸς μέρους ἐκ τῶν φυγόντων, ἐπ'ήνεγκε ζημίαν ἐπαισθητὴν κατ' αὐτῶν καὶ ἠνάγκασεν ἅπαντας πρὸς ὀπισθοδρομήσιν. Ἐκτὸς τῶν πολλῶν τραυματισθέντων ἄφησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ πεδίῳ δεκάοκτὼ μετὰ τοῦ Ζουλφάρ ἀγᾶ νεκρούς· οἱ δ' Ἑλληνες πέντε τοιοῦτους καὶ δεκατρεῖς τραυματίας.

Τὸ πᾶν ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀξιότητος τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ μάλιστα ἐν περιστάσει πολέμου. Ἀπὸ λεόντων, ζῶντος τοῦ Ζουλφάρ ἀγᾶ, οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ζαπαντίου μετεβλήθησαν εὐθὺς εἰς λαγούς, ἐκλείψαντος τοῦ Ζουλφάρ ἀγᾶ. Αὐτὸς ἦτο τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐλπίς ὅλων· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπιούσης (19 ἰουλίου) ἤρξαντο τῶν περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεων, μόνον ζητοῦντες τὴν ἔνοπλον ἀπὸ τοῦ Ζαπαντίου ἔξοδον αὐτῶν καὶ ζωῆς ἀσφάλειαν. Ἡ διαπραγματεύσις ἐβράδυνεν ἐπὶ ἡμέρας τινάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουον τὸν πρῶτον ὅρον ὡς ἀπαράδεκτον, καὶ μόνον περὶ τοῦ δευτέρου ὑπischynοντο. Τέλος δὲ τῇ 26 ἰουλίου, ἡμέρᾳ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, παραδόσαντες τὰ ὅπλα καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν, οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλθον, καὶ τινες μὲν, οἱ σημαντικώτεροι, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν γνωρίμων αὐτοῖς Ἑλλήνων, οἱ ἄλλοι δὲ πάντες διενεμήθησαν κατὰ θέλησιν εἰς διάφορα τῆς Αἰολίας καὶ Ὀφίας χωρία, διαταγέντα τὴν ἀσφάλειαν καὶ τροφοδοσίαν τούτων. Τοιοῦτο ἔλαβεν ἀποτέλεσμα ἡ ἀπὸ τῆς 18 ἰουνίου ἀρξαμένη πολιορκία τοῦ Ζαπαντίου, δι' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατήνησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐν μεγάλῃ σωματικῇ ἀδυναμίᾳ, ὡς στερούμενοι ἄρτου καὶ κρέατος, καὶ διὰ μόνης τρεφόμενοι ὀρύζης. Οἱ Ἀλβανοὶ, ἐπίσης ἄοπλοι, ἀπεπέμφθησαν ἔξω τοῦ ὄρους Θυάμου. Κατ' αὐτὴν ὁ μὲν Βλαχόπουλος διεκρίθη, καὶ μέρος ἔτι Κεφαλλήνων ὑπὸ τὸν Σωτήριον Πανᾶν συνηγωνίσθη κάλλιστα.

Ἀνακτόριον (Βόνιστα).

Ὅτε προσεβάλλετο τὸ Ἀγρίνιον, συγχρόνως ἐπετέθη καὶ ὁ Γεώργιος Τσόγκας κατὰ τοῦ Τεκὲ καὶ τῆς Πλαγιᾶς, δύο μικρῶν καὶ ἀνοχύρων φρουρίων παλαιῶν, κειμένων ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ὀλίγῳ ἀπεχόντων τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Λευκάδος πορθμοῦ· κυριεύσας δὲ τοὺς ὀλίγους φρουροὺς τούτων Ἀλβανούς, τοὺς μὲν ἐθυσίασε, τοὺς δὲ ἀντήλλαξε δι' Ἑλλήνων αἰχμαλώτων ἐν τῇ Ἄρτῃ. Εἰσελθὼν δ' ἔπειτα εἰς τὴν μικρὰν πόλιν τοῦ

Ἀνακτορίου, ἔρημον ἐγκαταλειφθεῖσαν παρὰ τῶν κατοίκων Ἑλλήνων, εὔρε τοὺς Τούρκους κεκλεισμένους καὶ ἐφωδιασμένους ἐντὸς τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς φρουρίου, καὶ οὐδὲν κατορθώσας ἀνεχώρησε. Κεῖται δὲ τὸ Ἀνακτόριον ἐπὶ τῆς ῥίζης μικρᾶς χερσονήσου κατὰ τὸν νότιον αἰγιαλὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡγωνίζετο ὠφελίμως μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς ἀκταῖς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ὁ φιλέλλην Πασσάνος ἐκ τῆς Κορσικῆς, πρότερον διατελέσας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ δὲ ἐν τῇ Ἀρτῇ Χασὰν πασσᾶς, ἀφοπλίσας πρότερον τοὺς κατοίκους Ἑλλήνας αὐτῆς, ἀπεκεφάλισε τῇ 29 μαΐου, ὅσα εἶχε λαβὼν ἐνέχειρα Ἀνακτορίου (Βονιτσιάνους), καὶ ὅσους ἐν τῇ πόλει εὔρεν ἄλλους ἐκ τῶν κινηθεισῶν ἐπαρχιῶν ἐμπορευομένους. Ἐνα μόνον ἐκ τῶν ἐνεχείρων τοῦ Ἀνακτορίου ἄφησε τότε ἀκαρατόμητον δι' ἰκεσίας τινὸς τῶν περὶ αὐτὸν δορυφόρων· ἀλλὰ καὶ τοῦτον, δύο παρελθουσῶν ἡμερῶν, συγκατεδίκησε μεθ' ἐτέρων δώδεκα Ἀνακτορίων, οὓς ἔτυχον συλλαβόντες νυκτὸς οἱ Τοῦρκοι τῆς Πρεβεζῆς.

Εὐρυτανία (Καρπενῆσι).

Μία τοῦ ὅρους τῆς Οἴτης συνέχεια, φερομένη δυτικῶς διὰ τῆς Λοκρίδος χώρας πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν καὶ σχηματίζουσα τὰ ὄρια τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐστὶν ὁ Καλλιδρόμος. Ἀπὸ τούτου ὠνομάσθη νεωστὶ Καλλιδρόμη ἡ ἀρχαία πόλις Κάλλιον (Καρπενήσιον). Ἐν αὐτῇ, κειμένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὅρους Βωμία, πρὸ κοιλάδος τινὸς βχθείας καὶ πρὸς τὸ νοτειοδυτικὸν τῆς Ὑπάτης, ὑπῆρχον Τοῦρκοι μὲν ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα οἰκογενείας, Ἕλληνες δὲ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν δέκα. Τῆς ἐπαρχίας ταύτης οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γιολδασαῖοι, ὡς καὶ ὁ τοῦ Σοβολάχου Ἰωάννης Βράσκας, ἐκίνησαν περὶ τὴν 4 ἰουνίου τὰ ὄπλα, ἐντὸς δὲ τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν τῆς Καλλιδρόμης οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν, γενναίως ἀνθιστάμενοι. Δι' ἀπεσταλμένου αὐτῶν εἰδοποιηθεὶς ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχον, ἀπέστειλε δύναμιν ἱκανὴν ὑπὸ τὸν Βελῆ βεγῆν Πρεμετινὸν, καὶ ἐναντίον τούτου ἀνταπεστάλησαν τῇ 19 ἰουνίου, καταλαβόντες τὰ Καγγέλια, οἱ ἡμίσεις τῶν ἐνόπλων, ὅσοι ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν Καλλιδρόμῃ Τούρκους. Τὰ Καγγέλιά εἰσι θέσις ὀρεινὴ, ἀπέχουσα τῆς κωμοπόλεως ἐπὶ δύο ὥρας. Ἐκεῖ προσβαλόντες οἱ περὶ τὸν Βελῆ βεγῆν ἐνίκησαν, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος Κατσιακογιάννην

ἐφόνευσαν. Ἐντεῦθεν οἱ ἐν τῇ Καλλιδρόμῃ ὑπὸ τοὺς Γιολδασαίους ἡ-
ναγκάσθησαν, ἵνα παραιτήσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ἀποχωρήσωσι νυ-
κτὸς ἐπὶ τρεῖς ὥρας μακρὰν εἰς τὸ χωρίον, καλούμενον Ἅγιος Ἀν-
δρέας. Ὁ Βελῆ βεγῆς, ἀσφαλίσας τὰ Καγγέλια, ἐπῆλθε καὶ κατ' αὐ-
τῶν, ἀποσυρθέντων εἰς τὸ χωρίον Βιάραν, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς
Καλλιδρόμης. Ἐκεῖ κτυπηθεὶς οὗτος ἐνικήθη καὶ διεσκορπίσθη. Συ-
νεπεῖα δὲ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, τὰ μὲν Καγ-
γέλια ἐκενώθησαν, οἱ δὲ Τούρκοι τῆς Καλλιδρόμης ἀπελπισθέντες ἔ-
φυγον νυκτὸς εἰς τὴν Ἑπειρον διὰ τινων δυσβάτων ὁδῶν. Οὕτως ἀ-
πηλλάγη ἡ Εὐρυτανία, ὥς καὶ ἅπαντα ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς, τῶν ἐντο-
πίων Τούρκων.

Ἰσμαήλ Πασσᾶς Πλιάσας.

Ἄμα κινηθέντος τοῦ Μακρῦ ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος ἔ-
δραμε, μεθ' ὧν ἔτυχεν ὀλίγων στρατιωτῶν, εἰς τὸν διαχωρίζοντα
τὴν Ἀκαρνανίαν ἐκ τῆς Ἀμφιλοχίας Θύαμον, ὅπου ἦν ἡ ἀνάγκη με-
γάλη, καὶ ἡλπίζοντο κατόπιν αὐτοῦ ἐλευσόμενοι ὁ Βαρνακιώτης καὶ
ἄλλοι. Ἐκεῖ κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους δυνατὴν θέσιν τοῦ Γυφτο-
πηδήματος.

Ὁ Ἰσμαήλ πασσᾶς Πλιάσας ἔτυχε τότε ἐν τῇ Ἄρτῃ. Βέγης ἔτι
ὢν, ὥς ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἰσχυρωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ἀλβανίας,
διετέλει οὗτος παρὰ τῷ Βελῇ πασσᾶ ἀνώτερος ἀξιωματικός· φρόνι-
μος δὲ καὶ μαλακῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐμακρύνθη ἀπὸ τῆς ὑπηρε-
σίας αὐτοῦ πρὸ ἑτῶν τινων, καὶ ἔπειτα ἠνώθη μετὰ τῶν σουλτανι-
κῶν ἐπὶ τῆς καταδρομῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅτε προήχθη καὶ εἰς τὸν
βαθμὸν τοῦ πασσᾶ. Ἀμα μαθὼν κινουμένην τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρ-
νανίαν, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Θύαμον προφυλακὴν τινα ἐκ διακοσίων Ἀλ-
βανῶν, ὅπως ἀσφαλίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ στενὸν τοῦτο διὰ τὸ μέλλον·
ἀλλὰ τυχὼν ἐκεῖ ὁ Ἴσκος, ἀπεσόβησεν αὐτήν· ἐπιχειρήσασαν δὲ κα-
τόπι τὴν διὰ τῆς Παλιοκούλας διάβασιν, ἀπώθησε ταύτην καὶ ἐκεῖ-
θεν. Ἀξιομνημόνευτός ἐστιν ὁ τότε διάλογος μεταξὺ τοῦ Ἴσκου καὶ
τῶν Ἀλβανῶν. Ὅτε ἐπλησίαζον οὗτοι πρὸς τὴν Παλιοκούλαν, ὁ Ἴ-
σκος ἐφώνησε τούτοις: «Ποῦ πάτε βρὲ ἀγάδες; Θὰ χαθῇτε! Ὁλο-
» τὸ Κάρλελι ἔπιασε τ' ἄρματα. — Ἀλήθεια, καπετὰν Ἴσκο; (ἡ-
» ρώτησαν οἱ Ἀλβανοί). — Ἀλήθεια! — Σ' τὴ μπίστι σου; —
» Σ' τὴ μπίστι μου! » Ἐντεῦθεν αὐτοὶ μὲν ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Κομ-
πότιον, ὁ δὲ Ἴσκος μετέβη εἰς τὴν Λαγκάδαν, ὅπου ἔφθασαν βοηθοὶ

καὶ ὁ Γῶγος Βακόλας, ὁπλαρχηγὸς τῆς Ἀμβρακίας (Ἄρτης), καὶ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Καραγιαννόπουλος.

Διεδόθη τότε φήμη ψευδῆς, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον καὶ εἰς τὸ Κομπότιον· ἐξ αὐτῆς ἀπατηθέντες διηυθύνοντο εἰς τοῦτο ἀνύποπτοι διάφοροι ἔνοπλοι, ὥς καὶ τὶς Σουλεϊμάν Μέτος, Ἀλβανὸς ἀληπασσίζων, μετὰ δεκαεπτὰ Τόσκιδων, θέλων, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς ἐκ τῆς Λαγκάδας ὁ Ἴσκος, ἐνόησε τὴν ἀπάτην καὶ ἔδραμεν, ὅπως προλάβῃ τούτους ἀπὸ τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ κινδύνου· συγχρόνως ἔδραμον κατ' αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Κομποτίου οἱ Τοῦρκοι, καὶ συνεπλάκησαν ἄνευ προμελέτης τινὸς τὰ δύο μέρη, ἱκανῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων. Εἰς δὲ τῶν δευτέρων λογίζεται καὶ ὁ Καραϊσκάκης, μεταβὰς εἰς Λουτράκιον διὰ θεραπείαν.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Χουρσήτ πασσᾶς σπεύσας ᾗξῃσε τὸν ἐν Κομποτίῳ στρατὸν περὶ τοὺς τετρακισχιλίους, θέσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ Πλιάσκα τὸν τε Ἀχμέτ πασσᾶν Βρυώνην, τὸν Χασάν βεγῆν, τὸν Βεκήρ ἀγᾶν Τσογαδόρον, τὸν ἀρχιταμίαν αὐτοῦ (χαζνι-τάρχαν) Μαζοῦτ ἀγᾶν καὶ τὸν Μουσταφᾶν Αὐλωνιάτην. Αὐστηρὰς δ' Ἰσμαὴλ πασσᾶς ἔλαβε διαταγὰς, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανοικτωλίαν καὶ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ νομοῦ αὐτοῦ διὰ παντὸς τρόπου, διότι ἡ περικιτέρω πρόοδος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέχρι τῶν πυλῶν τῶν Ἰωαννίνων ὑπετίθετο τόσῳ μᾶλλον πιθανῇ, ὅσῳ ὑπῆρχε τὸ Σούλιον.

Τῇ 18 ἰουνίου ἐφάνη κινηθεῖς ὁ Ἰσμαὴλ πασσᾶς· ἀλλ' ἡγνόουν ὁ Ἴσκος καὶ ὁ Βακόλας, τίνα τῶν δύο ἔμελλεν οὗτος ἀκολουθῆσαι ὁδὸν, τὴν διὰ τῆς Παλιοκούλας ἢ τὴν διὰ τῆς Λαγκάδας. Ἄμα δ' ἐφάνη ὁδεύων πρὸς τὴν Παλιοκούλαν, αὕτη μὲν ἐνισχύθη διὰ πλειοτέρων στρατιωτῶν, οἱ δ' ὀλιγώτεροι ἔμειναν ἐν τῇ Λαγκάδᾳ. Ἀλλ' ὁ Ἰσμαὴλ πασσᾶς, ἢ τοῦτο βλέπων, ἢ ἀπατῶν, ἐστράφη αἴφνης πρὸς τὸ στενὸν τῆς Λαγκάδας, κατὰ δὲ τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν ἢ ἐμπροσθοφυλακὴν τούτου ἠπηντήθη μετὰ τοῦ Βακόλα, ἔχοντος οὐχὶ πλειοτέρους τῶν ἑκατὸν στρατιωτῶν. Εὐτυχῶς ἡ μεγάλη στενότης τῆς θέσεως οὐδόλως συνεχῶρει τοῖς Τοῦρκοις τὴν ἀνάπτυξιν, ὅσης εἶχον δυνάμειος, καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν πολλῶν κατὰ τῶν ὀλίγων. Ἡ περίπτωσις δ' αὕτη καὶ τὸ μέγα θάρρος, ὅπερ ἐνέπνεεν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ τόλμη τοῦ Βακόλα, κατέστησαν τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας ἱκανοὺς πρὸς ἀντίστασιν ἰσχυρὰν, ἀρξαμένης τῆς μάχης.

Διήρκεσεν αὕτη ἐπὶ δύο ὥρας. Ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ ἐσωρεῦοντο νεκροὶ οἱ Τοῦρκοι, οὐχὶ ἐν ὄλῳ σώματι ἐπερχόμενοι, ἀλλ' ὀλίγοι ὀλίγους διαδεχόμενοι ἐξ ἀνάγκης. Ὁ Τσαφὲρ βεγῆς Φράσαρης, ἀρχηγὸς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτῶν, ἔπεσε πληγωθεὶς θανασίμως. Ἐκεῖ οἱ Ἀλβανοὶ ὑπέφερον ἔτι μάλλον, φιλοτιμούμενοι, ἵνα λάβωσι τοῦτον ψυχορραγοῦντα. Ὅτε δὲ ἔδραμον βοηθοὶ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων θέσεων οἱ Ἕλληνες, οἱ Τοῦρκοι ἀκούοντες τοῦ πυροβολισμοῦ αὐτῶν ἐπερχομένων, ἐσμικροψύχησαν καὶ ἀμέσως φυγομάχοι ἐγένοντο, ὡς ἀδυνάτους πλέον βλέποντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν πλειόνων, ἀφ' οὗ οὐκ ἴσχυσαν κατὰ τῶν ὀλίγων. Ἐγκκτελείψαν δὲ κυνηγηθέντες οὐ μόνον περὶ τοὺς διακοσίους πεντήκοντα νεκροὺς μετὰ τοῦ Τσαφὲρ βεγῆ, ἀλλὰ καὶ δύο σημαίας καὶ δύο τηλεβόλα καὶ πλῆθος φορτηγῶν ζώων καὶ τροφίμων.

Ὁ Βακόλας ἠρίστευσε κατὰ τὴν μάχην ταύτην, φονευθέντων μόνων περὶ τοὺς εἴκοσιν Ἑλλήνων. Ὁ Ἰσμαὴλ πασσᾶς ἐδοκίμασε κατόπιν, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν διὰ ἄλλου παρὰ τὸν Θύαμον μέρους· πολεμηθεὶς ὅμως ἐν τῷ χωρίῳ Ἀφτὶ παρὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰωάννου Ῥάγκου, ἐζημιώθη καὶ ἀπέτυχε. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν δὲ αὐτὴν ἐζωγρήθη συμμαχῶν μετὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ ὀπλαρχηγὸς Πουλῆς, ὃν ἐθανάτωσαν οἱ Ἕλληνες, πρώτου δόσαντος κατ' αὐτοῦ ψῆφον θανατικὴν τοῦ πατριώτου Ἀθανασίου Καστανᾶ, καίτοι στενωῶς συγγενεύοντος τούτῳ. Μετὰ τὰ συμβάντα αὐτὰ οἱ Ἀκαρνάνες καὶ μέρος Σουλιωτῶν κατέλαβον διαφόρους ἀναγκαίας θέσεις, ὁ μὲν Μάρκος Βότσαρης τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ὁ δὲ Βακόλας, Δημήτριος Κοτολίδης καὶ Κωνσταντῖνος Ῥάγκος τὴν Πλάκαν, ὁ δὲ Ἰωάννης Ῥάγκος τὸ Διπόταμον εἰς τοῦ Παπαστάθου.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω νίκας ἐκτῆσαντο οἱ Ἀκαρνάνες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἐτέραν τῇ 3 ἰουλίου κατὰ τῶν ἐν Κομποτίῳ ἐχθρῶν, οὓς μετὰ φόνον ἱκανὸν διεσκόρπισαν καταφυγόντας εἰς τὴν Ἄρταν ἐν κακίστῃ καταστάσει. Ὁ τῆς Ἄρτης σκληρότατος Χασάν πασσᾶς ἐφόνευσε τότε πολλοὺς τῶν ἡσύχων Ἑλλήνων τῆς πόλεως, καὶ τούτων τὰς κεφαλὰς ἔπεμψε τῷ Χουρσέτ πασσᾶ ὡς κεφαλὰς στρατιωτῶν δῆθεν Ἑλλήνων, φονευθέντων ἐν τῇ μάχῃ. Ἐν γένει δ' οἱ Τοῦρκοι ἀπέδωκαν καὶ τὴν ἥτταν, ἣν ἐν τῷ Κομποτίῳ ὑπέστησαν, εἰς τὸ πεπρωμένον, ὡς εἶθιζον. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐλευθέρως περιεφέροντο ἤδη περὶ τὴν Ἄρταν, περιορισθέντων ἐν αὐτῇ τῶν πολεμίων. Οὕτως ἐβεβαιώθη ἡ ἐ-

πανάστασις τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, καὶ τοὺς ἔσω πολεμίους καταστρέψασα ἐν Ἀγρινίῳ καὶ Ζαπαντίῳ, καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιδραμόντας νικήσασα ἐν Καλλιδρόμῃ, Θυάμῳ καὶ Κομποτίῳ. Ἰδίως δ' αἱ μάχαι τοῦ Θυάμου καὶ Κομποτίου ἐπὶ τοσοῦτον ἐζημίωσαν ἡθικῶς τοὺς Τούρκους, ὥστε διέδωκαν ἐφεξῆς οὗτοι ὡς ἀδύνατον τὴν διάβασιν τῶν στενῶν τοῦ Θυάμου. Καὶ πραγματικῶς ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐδέν τι τοιοῦτο ἐπεχείρησαν πλέον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

(Συνέχεια τῶν Νησιωτικῶν (α).)

Ὁ σουλτάνος κινήσας εὐθὺς, ὅσους ἠδυνήθη στρατοὺς κατὰ γῆν, διώρισεν, εἰ καὶ βραδέως, μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ κατὰ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων, ἀναθέσας αὐτῷ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ὑποταγὴν, τὸν ἀσφαλῆ διάπλουν τῶν πρὸς ἀπόβασιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου διατεταγμένων Ἀσιανῶν στρατῶν, τὴν σίτισιν τῶν πολιορκουμένων φρουρίων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν κατὰ γῆν κινημάτων. Στόλαρχος τότε ὑπῆρχεν ὁ Δελῆ Ἀβδουλλάχ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν κύριος στόλος ἐνησχολεῖτο κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁλίγον δὲ μέρος προσδιωρίσθη κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τοῦτου ἕνεκα ἐπεφορτίσθη τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν, καίτοι δύσκολον ἱκανῶς, ὁ Κερᾶ-Ἀλῆς, καπετάνια βεγῆς ὦν (β), ἀνὴρ ἀνέκαθεν μὲν ναυτικὸς καὶ δραστήριος, ἀλλὰ πάντοτε Τοῦρκος καὶ τουρκικὸν διοικῶν στόλον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως ταύτην ναῦται «Τσαμισσαλίδαι καὶ Σουλουτσαλίδαι», οἷους ὠνόμαζον τοὺς Ὑδραίους καὶ Πετσιώτας οἱ Τοῦρκοι, ἔλειπον πλέον ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, μόνα πάντοτε ὄντες τὰ νεῦρα αὐτοῦ, οὗθ' ὑπῆρτεον ἤδη τοῖς βραβάροις ὡς δοῦλοι, ἀλλ' ἐπολέμουν τούτους ὡς ἐλεύθεροι. Ἐντεῦθεν ἐπληροῦτο ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ προσωπικοῦ, ἀπολύτως συνειλεγμένου διὰ τῆς βίαις ἐκ τῶν ἄγυιων τῆς πρωτευούσης καὶ πάσης ποιότητος καὶ μηδαμινότητος ἀνθρώπων.

Κατὰ πρῶτον ἤδη δοκιμασθήσονται καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ Τοῦρκος, οἱ πρῶην δοῦλοι καὶ οἱ πρῶην δεσπότης, στόλοι συγχείμενοι ὁ μὲν ἐξ ἐμπορικῶν, ὁ δὲ ἐκ πολεμικῶν πλοίων. Περιττὸν δ' ὅλως εἰπεῖν, ὅτι ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ὑπερέβαλλε τοῦ γῆινου οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν ὑπέρμετρον ἀνισότητά τῶν ὑλικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας. Ὁ μὲν γῆινος ἦν τοπικὸς σχετικῶς, ὁ δὲ θαλάσσιος γενικὸς. Ὁ γῆινος ἀπόλυτον εἶχεν ἀνάγκην τοῦ θαλασσίου διὰ τὰς πολιορκίας τῶν φρουρίων, κατὰ τῶν ἀ-

ποβάσεων καὶ τῆς συγκοινωνίας τῶν ἐχθρῶν· ὁ θαλάσσιος δὲ, ὡς ἄλλος κύων τοῦ ποιμνίου, προώριστα, ὅπως οὐ μόνον σώζη τὰς ἀδυνάτους νήσους, ἀλλὰ καὶ προφυλάττει κύκλῳ τὴν τε Χερσόνησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Παρατηρητέον δὲ μάλιστα, ὅτι μία κατὰ γῆν νίκη τῶν Ἑλλήνων, ὅσῳ ἂν ὑπῆρχε σοβαρὰ καὶ κρίσιμος, ἔμμεσον πάντοτε καὶ σχετικὴν ὅλως ἐπιβροὴν εἶχεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· μία ὁμῶς κατὰ θάλασσαν νίκη αὐτῶν, καὶ ὅσῳ ἂν ὑπετίθετο μικρὰ, ἄμεσον ὅλως καὶ γενικὸν ἀποτέλεσμα ἔφερεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄρα, ἐὰν δυσκόλως συνετηρεῖτο ὁ θαλάσσιος ἀγὼν ἄνευ τοῦ γήινου, ὁ γήινος ὁμῶς κατέπιπτεν εὐθὺς ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ θαλασσίου. Τοιαύτην εἶχον ἀποστολὴν μεγάλην αἱ μικραὶ ναυτικαὶ νῆσοι, καὶ τοσούτων γενικῶν καθηκόντων ἀνεδέχοντο τὴν ἐκπλήρωσιν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ δικρότων δύο, μονοκρότων τριῶν, δρόμωνος ἑνὸς καὶ πκρώνων δύο, ὅλων ὀκτώ. Ἡ διάθεσις πλειόνων νηῶν ἀδύνατος ἦν τότε, εἰ καί, λογικῶς ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, ὁ ὀλιγάριθμος στόλος αὐτὸς ἤρκει πρὸς τὴν καταστροφὴν πλοίων ἐμπορικῶν, καίτοι πολυκριμοτάτων. Καθ' ἃ ἐξηγήθημεν καὶ ἄλλοτε (α), ὁ σουλτάνος, ὑποπτεύων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν κήρυξιν ῥωσικοῦ πολέμου καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ἰδίας αὐτοῦ πρωτευούσης· παρὰ τοῦ ῥωσικοῦ ἐν τῇ Σεβαστουπόλει στόλου, ἠναγκάζετο, ὅπως διατηρῇ παρ' ἑαυτῷ τὰ πλείονερα πλοῖα τῆς γραμμῆς, καὶ ταῦτα ἐτοιμοπόλεμοι. Ἀλλ' ἔτι οἱ δύο πόλεμοι, ὁ μὲν κινήσει κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὸς δυσμάς, ὁ δὲ κηρυχθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς βορρᾶν, ἀπησχόλουν ἕνα πλήρη στόλον ἐν τῷ Εὐξείνῳ, καὶ μίαν ἰσχυρὰν μοῖραν κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου. Ἐκ προσθήκης δὲ, τὰ πράγματα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρχον ὡς πρὸς τὸν σουλτάνον οὐχὶ εὐάρεστα· διότι ὁ μὲν Μαχμουτ ἐπεφυλάσσετο, ὅπως ἐφαρμόσῃ καὶ κατ' αὐτοῦ τὸ σύστημα τῆς καταστροφῆς τῶν δερβεγίδων, ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς προέβλεπεν ἄφευκτον καὶ καθ' ἑαυτοῦ τὸν πόλεμον τοῦ σουλτάνου, ἅμα πεσόντος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ· διὰ δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἀπέφευγεν ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης πᾶσαν συνδρομὴν ναυτικὴν πρὸς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδομύχως ἐπεθύμει τὴν τε παράτασιν τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τὴν συντήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἰδοὺ οἱ λόγοι, δι' οὓς καὶ ἐβράδυνε σχετικῶς ὁ Μαχμουτ καὶ ὀλίγον ὡς πρὸς τὴν ἐπικειμένην ἀνάγκην ἐκίνησε στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐξ ἐναντίας ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐσχηματίσθη ἐκ παρώνων ὥσепιπολὺ καὶ ἐν μέρει ἐκ μυοπαρώνων (γολετοβρικῶν) καὶ ἡμιολιῶν (γολετῶν), ὅλων ἐξήκοντα ἑννέα, ὑδραϊκῶν μὲν εἰκοσιδύο ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Ν. Τουμπάζην, πετσιωτικῶν δὲ εἴκοσιν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ῥάφτην καὶ ψαριανῶν εἰκοσιεπτὰ ὑπὸ τὸν Νικόλην Ἀποστόλη. Προσετίθεντο τοῖς ψαριανοῖς ἐν τῆς Λίμνου καὶ ἐν τῆς Αἴνου ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν. Θεωροῦμεν δὲ ἀξιομνημόνευτον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐξέπλευσεν οὗτος, διότι ἀπὸ τῆς συμπλοκῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐξήρητο ἡ κρίσις τοῦ τε Αἰγαίου καὶ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Οὔτε περὶ ἐπανάστασεως νήσου τινός, οὔτε περὶ καταδιώξεως σημαίας ἐμπορικῆς ἢ μεμονωμένων ἐδώ καὶ ἐκεῖ πλοίων πολεμικῶν, προέκειτο.

Πρὸς τὸν Τουμπάζην ἀκολούθως, ἡ τῇ 26 μαΐου, ἀπέστειλεν ἡ ἀρχὴ τῆς Ὑδρας ἑγγράφον τὸν περὶ τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ διορισμόν. Ὡς δὲ φαίνεται ἐκ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ διορισμοῦ τούτου, ἡ ἀρχὴ τῆς Ὑδρας ἐσκόπει κυρίως, ἵνα ἐπιβάλη εἰς τοὺς πλοίαρχους τὴν ἀπόλυτον εὐπείθειαν, κλονισθεῖσαν βεβαίως· καὶ, ὥς μὴ ἔχουσα ἄλλο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἰσχυρὸν μέσον, πρᾶξις τοὺς ἐν περιπτώσει ἐναντία εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ μέλλοντος «ὀρθοδόξου βασιλέως» τῆς Ἑλλάδος. Ἰδοὺ τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ ἑγγράφον.

«Καπετὰν Γιακουμάκη Νικολάου Τουμπάζη.

«Ἡ κοινὴ βουλὴ τῆς πατρίδος, θέλουσα νὰ διαφυλαχθῇ ἡ καλὴ σύστασις καὶ εὐταξία εἰς τὸν στόλον τῆς εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἀπεκατέστησεν ἐς ἀρχηγὸν εἰς τὰ καράδιά της. Ἐσεῖς οἱ καπεταναῖοι εἴσθε εἰς χρέος νὰ ὑπακούσητε εἰς τὰς διαταγὰς καὶ παραγγελίας τοῦ νεῖρημένου καπετὰν Γιακουμάκη μὲ πᾶσαν προθυμίαν, διὰ νὰ ἀπολαύσητε ἐν καιρῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς συντροφίας σας παρὰ τοῦ Ὄρθόξου Βασιλέως μας καὶ τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος τὸν στέφανον τῆς δόξης καὶ τιμῆς.

«Ἡ πατρίςπραγγέλλει ἐς τὸν ἀρχηγὸν, νὰ διαφυλάξητε τὴν δὴμόνοιαν καὶ ἀγάπην μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων, νὰ συμβουλευῆσαι μὲ ὅλους εἰς κάθε σου κίνημα, νὰ ἀγαπᾶτε τοὺς συντρόφους σας, νὰ ἦσθε πρόθυμοι νὰ κτυπήσητε τὸν ἐχθρὸν, ἂν δοκιμάσῃ νὰ εὕγῃ ἀπὸ τὰ κάστρα. Ὅς τις δὲ ἀπὸ ἐσῶς πράξῃ τὸ ἐναντίον τῆς παραγγελίας ταύτης, ἡμεῖς δὲν θέλομεν κρίνει τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ θέλει κρίνει αὐτὸν τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ Ὄρθόξου Βα-

»σιλέως μας, καὶ θέλει δώσει ἐκεῖ λογαριασμὸν, εἰς ὅσα κακῶς ἐ-
»φέρθη. Ὅμοίως καὶ σεῖς, γενναῖοι σύντροφοι, νὰ πολεμήσῃτε μὲ ἀν-
»δρείαν τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεώς μας, διὰ νὰ λάβῃτε παρὰ τοῦ μεγάλου
»Βασιλέως μας τὸν στέφανον τῆς τιμῆς καὶ δόξης. Ἄν δὲ καὶ τις ἀπὸ
»ἐσᾶς ἐναντιωθῇ, εἰς ὅσα παραγγέλλει ἡ πατρίς, ἔχει νὰ δώσῃ λόγον
»εἰς τὸ ὑψηλὸν κριτήριον τοῦ Βασιλέως μας.

Ἵδρα τῇ 26 μαΐου 1821.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ».

Ὅταν ἔφθασαν ἔξω τῶν Ψαρῶν αἱ μοῖραι τῆς Ἵδρας καὶ τῶν Πε-
τσῶν, οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πλοίαρχοι συνήλθον σκεψόμενοι περὶ τοῦ κα-
ταλλήλου τρόπου τῆς προσβολῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς θεωρουμένης
λίαν προβληματικῆς τῆς ἐκ τοῦ συστάδην ναυμαχίας. Συγκεχώρηται
τοῖς ἀδυνάτοις πᾶς τρόπος κατὰ ἐπερχομένου κινδύνου, λόγου προ-
κειμένου περὶ σωτηρίας. Πολλὰ ἐξηγήθησαν, ὡς ἕκαστος εἶχε γνώ-
μης, καὶ διάφοροι προετάρτησαν γνώμαι· ἀλλ' ἡ χρῆσις πυρπολικῶν
ἐφάνη ἡ ἀρμοδιωτέρα, περὶ δὲ τῆς κατασκευῆς τοιούτων εὐρέθησαν
ἔχοντες γνώσιν τινα ὁ Γεώργιος Καλαφάτης καὶ Ἰωάννης Πατατοῦ-
κος ἢ Δημολίτσας. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ πρῶτος Ψαριανὸς, καὶ ὁ δεύτε-
ρος Ὑπάρχιος (Παργιανὸς), πρὸ χρόνων κατοικῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν
Ψαρῶν καὶ τὸν διδάσκαλον τῆς πρακτικῆς ναυτικῆς μετερχόμενος.
Ἴδου ὅ,τι μέγα ὑπισχνοῦντο ἐν ἐποχῇ τῆς πατρίδος κρίσιμῳ ἄνθρω-
ποι, μὴ διακρινόμενοι οὔτε ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ καὶ παιδείᾳ, οὔτε ἐπὶ ἐ-
πιστημονικῇ τινι εἰδικότητι. Ζήτημα ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν ὁ ἐλ-
ληνικὸς στόλος κατάρθου τι ἄνευ πυρπολικῶν, ὧν μόνη ἡ θέα ἐνέ-
πνεε τοῖς βαρβάροις τὸν τρόμον, τὴν σύγχισιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν.
Ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν ἤρξαντο ἤδη μετασχηματίζεσθαι εἰς πυρ-
πολικά δύο πλοῖα τοῦ Καλαφάτου καὶ Γιαννίτσου, ὡς παλαιὰ καὶ
ἄχρηστα ὄντα διὰ πόλεμον.

Ἐ ρ ε σ ο ς (Ἐρισσός).

Ἀντεκπλεύσας εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, ἐπλησίασε τὴν
Ἀσίαν, προστατεύσων, ὡς φαίνεται, τὴν τῶν τουρκικῶν στρατῶν ἐ-
πιβίβασιν. Κατόπι τούτου ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἕτερον
δίκροτον, διοικούμενον παρὰ τινος Ὀσμὰν Γκέγκκα. Διὰδρομαῖς χρώ-

μενον τοῦτο περὶ τὸ ἀκρωτήριον Σίγρι τῇ 23 μαΐου, εἶδε μακρόθεν δ' ἑλληνικὸς στόλος, καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ προεχώρησε· μὴ δυνηθὲν δὲ αὐτὸ παραλλάξαι τὸ ἀκρωτήριον, ἐνωρμίσθη περὶ τὴν ἐσπέραν ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἑρέσου, κειμένῳ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Λέσβου (Μιτυλήνης). Τότε ἀντήλλαξαν τηλεβολισμούς τινας μετ' αὐτοῦ αἱ νῆες τοῦ Ζάπα καὶ Λαλεχοῦ. Τί ἡδύναντο ὅμως νάνοι κατὰ γίγαντος, ἐξερευγομένου σφαίρας πενταπλασίας τὸ μέγεθος, τὰς δὲ τῶν πολέμων οὐδόλως αἰσθανομένου; Τὰ ἑλληνικὰ οὕτως ἔμενον ἔξω τοῦ λιμένος· τὸ δὲ θέαμα ὡμοιάζει πρὸς ἀλιευτικὰ πλοιάρια περικυκλοῦντα κῆτος μέγα, περιπλανηθὲν εἰς ἀβαθῆ ὕδατα. Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ὑπῆρχεν ἤδη ἐν τοῖς Μοσχονησίαις.

Συνελθόντων τῇ 24 μαΐου τῶν τε λοιπῶν ναυάρχων καὶ τῶν πλοιάρχων ὅλων ἐν τῇ ναυαρχίᾳ τοῦ Τουμπάζη, οἱ πλείους ἐγνωμοδότησαν τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ δικρότου· ἐναντιούμενον δὲ τὸν Τουμπάζην διὰ τὸ λίαν κινδυνῶδες ἐπιχειρήματος τοιοῦτου, ἐθεώρουν τὸν γέροντα οἱ νέοι ὡς φυγομάχον, καὶ κατὰ πρόσωπον μάλιστα προσέβαλλον ὡς ἀνάνδρον. Προτείναντος δὲ τοῦ Νικολάου Κοτσιᾶ τὴν χρῆσιν τῶν παρασκευαζομένων πυρπολικῶν ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν (α), ὁ Τουμπάζης συνεφώνησε, καὶ ἀμέσως ἀπεστάλησαν ὅτε Χ. Γ. Κοτσιᾶς καὶ ὁ Κ. Χ. Κυριάκος διὰ τὴν μεταφορὰν τούτων. Ἄλλ' ἀνυπόμονοι οἱ Ὑδραῖοι, μᾶλλον δὲ ὑποπτεύοντες, μὴ διαφύγῃ τὸ δίκροτον πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν πυρπολικῶν αὐτῶν, μετεσχημάτισαν προχείρως διὰ τοῦ Πατατούκου, γραμματεύοντος παρὰ τῷ ναυάρχῳ τῶν Ψαρῶν, ἐν Ὑδραϊκὸν πλοῖον, τὸ τοῦ Ἰωάννου Θεοδοσίου (Γιάννη Θεοδόστη), ὑποσχεθέντων ἐγγράφως αὐτῷ τῶν τε Ὑδραίων, Πετσιοτῶν καὶ Ψαριανῶν τὴν πληρωμὴν τούτου ἐκ τεσσαράκοντα χιλιάδων γροσίων. Ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ αὐτοῦ διωρίσθη διευθυντὴς ὁ Θεοχάρης, τὸ δὲ πλήρωμα ἐξελέχθη ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἀνδρῶν τοῦ στόλου, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Δημήτριος Παπανικολῆς. Μετὰ τούτων ἐπέβη ὡς ὀδηγὸς καὶ ὁ Πατατούκος. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν, διευθυνθὲν κατὰ τοῦ δικρότου τῇ ἐσπέρᾳ, ἀπέτυχε. Πρωτόπειροι οἱ πυρπόλοι, ἤναψαν αὐτὸ μακρὰν τοῦ δικρότου, ἀφανισθὲν οὕτως ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τῇ ἐπιούσῃ πρὸςκευάσθη ἕτερον πυρπολικὸν, τὸ Λίμνιον πλοῖον, καὶ ἐκ τῶν Ψαρῶν ἐφθάσε τὸ τοῦ Καλαφάτου· ἀμφοτέρω δὲ, συνεπιδοηθόμενα ὑπὸ τῶν ἀρμοδιωτέρων πλοίων τοῦ στόλου, ὠδηγήθη-

σαν κατὰ τοῦ δικρότου. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πλοίων τὰ μᾶλλον πλησιάζοντα ἐτηλεβόλουν αὐτὸ λόγῳ περισπασμοῦ· ἐκ δὲ τῶν πυρπολικῶν τὸ μὲν τοῦ Καλαφάτου ἐβυθίσθη παρὰ τοῦ δικρότου, διότι δρύϊνον ὄν καὶ μᾶλλον ἀτεχνῶς παρεσκευασμένον, οὐκ ἐφλέχθη εὐθύς· τὸ δ' ἔτερον, διοικούμενον παρὰ τοῦ Παπανικολῆ, πλοιάρχου Ψαριανοῦ, ἐπλησίαζεν ἐπὶ τῆς πρῶρας τοῦ δικρότου. Βοηθὸν γενναῖον εἶχεν ὁ Παπανικολῆς τὸν ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος Ἰωάννην Θεοφιλόπουλον, αὐτὸς μὲν φέρων τὸ ἔναυσμα, ἐκεῖνος δὲ διοικῶν τὸ πηδάλιον.

Ἐξέμει ἤδη τὸ δίκροτον πληθὺν σφαιρῶν πανταχόθεν, καὶ συγχρόνως ὁ τοπάρχης τῆς Λέσβου Κουλακσίζης κατεπυροβόλει ἔξωθεν τοὺς ἐν τῷ πυρπολικῷ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τὸ δίκροτον ἀπεμάκρυνε τοῦτο διὰ παντὸς τρόπου· ἀλλ', ἀνέμου δεξιῷ πνεύσαντος, ὠθήθη αὐτὸ, ὡς ἀβλαβῆ ἔτι ἔχον τὰ ἱστία, καὶ προσαφθὲν πλέον ἐπὶ τῆς πρῶρας, μετέδωκεν εὐθύς τῷ δικρότῳ τὰς φλόγας. Ἐγένετο δ' ἤδη καταπληκτικώτατον τὸ θέαμα. Κολοσσιαία στήλη φλογὸς, μεμιγμένη μετὰ καπνοῦ πυκνοτάτου καὶ μελανωτάτου, ἤνωσε τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτομάτως τὰ τηλεβόλα τοῦ δικρότου κενούμενα τὰ μὲν κατόπι τῶν δὲ, ὡς ἄλλος ἡγγελλον μακρὰν βαρύηχος κώδων τὸν θάνατον τοῦ γίγαντος τούτου. Σύγχρονοι δὲ γοερῶταται καὶ ταραχῶδέσταται κραυγαὶ χιλίων ὡς ἔγγιστα ἀνδρῶν, παλαιόντων ἀνχιμῖξ καὶ ἐναγωνίως πρὸς τὰ δύο ἀνθρωπόλεθρα στοιχεῖα τῶν φλογῶν καὶ τῶν ὑδάτων, ἠκούοντο ὡς τελοῦσαι οἶονεὶ τὰ ἐπικήδεια τοῦ γίγαντος. Τέλος δὲ πάντων ἡ βαρύνουσα ἐπελθοῦσα ἐκρηγῖς τῆς πυριταποθήκης διεμέλισε τὸν γίγαντα, καὶ πλεῖστα μὲν αὐτοῦ μέλη καὶ τηλεβόλα ἐξεσφενδόνισεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸν δ' ὅλον ἐνσταφίασεν ὑπὸ τὰ ὕδατα.

Οὕτως ἐξηφανίσθη τὸ πολέμιον τοῦτο δίκροτον ἐντὸς τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας· οἱ δ' ἐν αὐτῷ περὶ τοὺς χιλίους ναῦται καὶ στρατιῶται, οἱ μὲν ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, καὶ ὀλίγιστοι διὰ τοῦ κολύμβου ἢ διὰ τῶν λεμβῶν διεσώθησαν. Ἐκ τούτων πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ναυτῶν παρέλαβον αἱ ἑλληνικαὶ λέμβοι. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπέκρυψαν ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, τοῦ ὀργίλου Μαχμούτ, οἱ Τοῦρκοι εἰπόντες, ὅτι τὸ δίκροτον ἐναυάγησε.

Διὰ τοιαύτης ἐστεφανώθη ἐπιτυχίας ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ τῆς μεγαλητέρας ἀξιοῦνται ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης οἱ πρῶτοι προτείναντες καὶ οἱ πρῶτοι ἐφαρμόσαντες τῶν πυρ-

πολικῶν τὴν χρῆσιν (α). Ὑλικῶς μὲν ὑπῆρξε μικρὰ ἡ ἐπιτυχία, ὥς ἐνὸς μόνου ἐξολοθρευθέντος πλοίου τῆς γραμμῆς· ἠθικῶς δὲ ἐκαρποφόρησεν ἀποτελέσματα μεγάλα καὶ γενικὰ, καθόσον ἐνέπνευσε τοῖς μὲν βαρβάροις φόβους δεινούς, τοῖς δ' Ἑλλήσι θάρρος καὶ ἐλπίδας βασιμωτέρας ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπὸ τοῦδε οἱ πρῶτοι εἶδον τρωτὴν καὶ τὴν θαλασσίαν δύναμιν ἑαυτῶν, ἐν ᾧ ἐπαίροντο πρότερον ἐπὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ βαρυτάτῳ ὀπλισμῷ ταύτης· ἀπὸ τοῦδε οἱ δεύτεροι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀρμοδίους κατὰ τῶν Τούρκων ναυμάχους, ἐν ᾧ ἀπηλπίζοντο πρότερον, ὑπ' ὅψιν ἔχοντες τὴν τοσαύτην ὕλικὴν ἀνισότητά. Ἐν γένει δὲ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς 25 μαΐου ἡ ἐπανάστασις τοῦ Αἰγίου ἐπαγιοῦτο καὶ ἡ πτώσις τῶν παραλίων φρουρίων προηγέλλετο ὅπως δὴ ποτε. Καὶ ἀληθῶς, ἅμα φανέντος τῇ ἐπιούσῃ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ μὲν ἑλληνικὸς ἱστιοδρομήσας κατ' αὐτοῦ πλήρης θάρρους, ἐκεῖνος δὲ, ἔμφοβος ὥς ἐκ τοῦ συμβάντος τῆς προτεραιᾶς καὶ ὡς πυρπολικὰ «ἀτὲς γκεμισι» ὑπολαμβάνων ὅλα τὰ ἑλληνικὰ, κατέφυγεν ὀπισθοδρομήσας ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ἑλλησπόντου· ἔτυχε δὲ οὐρίου καὶ σφοδροτάτου νοτίου ἀνέμου.

Λόγους πρὸς τοῦτο εἶχε καὶ ἄλλους ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις ἰδίως ἡ κατὰ θάλασσαν ζημία, ἔστω καὶ μικρὰ, ἐλογίζετο πολλῷ βαρυτέρα τῆς γῆνης. Ὡς παμπληθεῖς καὶ ὅλων εὐποροῦντες τῶν μέσων, ἀνεπλήρουν οὗτοι εὐκόλως πᾶσαν κατὰ γῆν ζημίαν, καὶ ὅσω ἂν συνέβαινεν αὕτη ἐπαισθητή· κατὰ θάλασσαν ὅμως, εἰ καὶ μεγαλύτεραν γεωγραφικῶς εἶχον τὴν ἀνάγκην, κατώτατοι ἦσαν ὡς πρὸς τὴν ναυτικὴν ἱκανότητα καὶ ἀρμοδιότητα. Διὰ τοῦτο πᾶς στόλαρχος ἢ μοίραρχος Τούρκος φοβερὰν ἀνεδέχετο εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, ὡς ἀπαιτοῦντος σῶον πάντοτε τὸν στόλον αὐτοῦ καὶ ἀπαγορεύοντος πᾶσαν προσβολήν, μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἢ ἀσφαλῆ θεωρουμένην. Ἐντεῦθεν δ' ἰδίους ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ εἶχε λόγους πᾶς τοιοῦτος, ὅπως ἐκφεύγῃ τὸν καὶ ἐπὶ ἀπλῇ ὑπονοίᾳ προβαλλόμενον κίνδυνον, εἰ μὴ περιεπλέκετο ἄκων. Καί, ἂν ὁ τοιοῦτος οὐκ ἀπετόλμα κατὰ στόλου εὐρωπαϊκοῦ ὡς ἀνεπιστήμων καὶ ἄτακτος, πολλῷ ὀλιγώτερον ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἠδύνατο τολμῆσαι κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ξυνεκᾶ τῆς διαφόρου διὰ τῶν πυρπολικῶν παρουσιασθείσης μεθόδου. Ἰδού ἡ αἰτία, δι' ἣν εἰς οὐδεμίαν ἤδη ἦλθε σύγκρουσιν γενικὴν ὁ πατέμιοις στόλος.

Κυδωνία.

Ἐάν ἡ ἐν Ἑρέσῳ ἐπιτυχία ἡσφάλισε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰς ἐπαναστάσας νήσους, ἐξ ἐναντίας διεκινδύνευσεν τοὺς τε Λεσβίους καὶ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας Ἕλληνας, καίτοι μὴ ἐπανάστάντας. Τρομοκρατία καθαρὰ οὐ μόνον ὡς ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄχλος, οἱ βάρβαροι σύστημα, ὡς εἵπομεν καὶ ἄλλοτε, εἶχον τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀθῶων, ὅπου οὐκ ἐφικνεῖτο ἡ μάχαιρα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐνόχων. Διὰ τοῦτο οἱ ὁμόθηρσκοι τῶν ἐν τῷ πυρποληθέντι δικρότῳ καταστραφέντων Τούρκων Λεσβιοὶ ἐζήτησαν αἷμα ἀντὶ αἵματος παρὰ τῶν ἀθῶων Χριστιανῶν τῆς νήσου, καὶ μέγα μέρος τούτως ἀνιλεῶς ἐσφαξαν, ἐξηνδραπόδισαν καὶ διήρπασαν.

Ἐπὶ τὴν αὐτὴν τότε ὑπέκυψαν συμφορὰν καὶ οἱ ἐπίσης ἀθῶοι Κυδωνεῖς, ὡς ὑποβλεπόμενοι πάντοτε, καθὼς καὶ οἱ Συρναῖοι, δι' οὗς περὶ αὐτῶν εἵπομεν λόγους. Οἱ φανατικώτεροι μάλιστα καὶ χονδροειδέστεροι τῶν Τούρκων ἀσεβοῦντας ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἐὰν προσέφερον τὸ ὄνομα τόπου, κατοικοῦμένου ὁλοκλήρως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἀνευ τοῦ ἀπομοτικοῦ ἅπαγε! (*σταῖφουρ.λα!*) Κατὰ τὴν δοξασίαν δὲ ταύτην ἀπηγόρευτο τῷ σουλτάνῳ, ὅπως πατῇ ἐπὶ τοῦ χρώματος πόλεως, μὴ ἁλωθείσης διὰ τοῦ ξίφους· καὶ, ὡς ἀπῆρχετο οὗτος προσευζόμενος ἐν τῷ τεμένει τοῦ Γαλατᾶ, λεγομένῳ Ἀράπ-τσαμισί, ἢ πρὸς αὐτὸ φέρουσα ὁδὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀλλοδαποῦ χρώματος, ὡς μὴ ἁλωθέντος τοῦ Γαλατᾶ, ἀλλὰ παρκαδοθέντος. Ὑπαγομένη ἄρα ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν τοιούτων ἀποτροπαίων καὶ βεβήλων πόλεων καὶ ἡ τῶν Κυδωνιῶν, διότι κατῴκειτο ὑπὸ μόνων Ἑλλήνων πληθυσμοῦ τρικκοντακισχιλίων περίπου, ἔμελλεν, ἵνα καταστραφῇ, ἅμα παρουσιασθείσης τῆς πρώτης προφάσεως. Ἀδιάφορον, ἂν οὐδεμίαν ποτὲ ἔδιδεν ἀφορμὴν ὑπονοίας καὶ οἰασδῆποτε περὶ διαταραχῆς. Ὡς προγεγραμμένη ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν Τούρκων, εἶπετο, ὅπως τιμωρηθῇ ὡς ἑλληνικὴ, καὶ διαρπαγῇ ὡς πλουσία.

Αἱ Κυδωνίαι (Ἀϊδαλί τουρκιστὶ) ἐθεμελιώθησαν παρὰ τὸν Ἀδραμυτικὸν κόλπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περὶ τὰ τέλη τῆς III' ἑκατονταετηρίδος παρὰ πρῶτου τοῦ Ἑλλήνος Οἰκονόμου. Ἐξαισία ἐγένετο ἡ πρόοδος τῆς πόλεως ταύτης, οὐ μόνον διότι ἀνέπτυξε τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας, πολλὴν φιλεργίαν καὶ ἐμπορίαν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδόλως κατῴκουν ἐν αὐτῇ βάρβαροι· ἐπομένως δὲ πᾶς Ἕλλην εὖ-ρισκεν ἐκεῖ καὶ ἄνεσιν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς μάστιγος, καὶ ἡσυχίαν συ-

νειδῆσθως, καὶ βέβαιον πόρον βίου διὰ τῆς φιλοπονίας. Ὡς τοιαύτη δὲ, ἡ μικρὰ αὕτη πόλις καὶ ηὐξήθη ταχέως καὶ προήχθη ἡθικῶς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνη ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ διεφιλονεῖκει μετὰ τῆς μεγαλητέρας καὶ ἐμπορικωτέρας πόλεως τῆς Σμύρνης τὰ πρωτεῖα ὡς πρὸς τὰ μουσοτρόφα ἰδρύματα. Ἐὰν οὕτως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς δουλείας ἐν μὲν τῷ Αἰγυπτίῳ ἡ Πάτμος πρῶτον καὶ ἡ Χίος ἔπειτα, ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ ὁ Ἄθως ἐν μέρει καὶ τὰ Ἰωάννινα ἐν γένει, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἡ Βυθία, καὶ ἐν τῇ Δακίᾳ τὸ Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον, διεκρίθησαν αἱ ὑπέρτεραι ἐστίαι τῆς διανοητικῆς τροφῆς καὶ μορφώσεως τῶν Ἑλλήνων· οὐχ ἥττον καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ αἱ Κυδωνίαι καὶ ἡ Σμύρνη τιμῶνται, ὡς ὁ μόνος καὶ ἐπίσης γενικὸς πυρὴν τῆς ἡθικῆς ἀναπλάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ αἰδίου ἀξιοῦνται τῆς σύγνωμοσύνης τούτου.

Αὐτὰς ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης τὰς Κυδωνίας κατέστησε θέατρον συμφορῶν ἀνηκούστων καὶ μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, ἐκδικουμένη τὸν ἑλληνισμόν καὶ ὀφθαλμιῶσα τὰ πλούτη τούτων. Καὶ κατὰ πρῶτον, ἅμα κινήθέντων τῶν Ψαρῶν, τετρακισχίλιοι τῶν βαρβάρων ἐσκῆνωσαν ἔξωθεν αὐτῆς τῆς πόλεως λόγῳ ἀσφαλείας δῆθεν. Τὸ προληπτικὸν τοῦτο μέτρον τῆς ἐν Περγάμῳ τουρκικῆς ἀρχῆς, εἰς τὴν ὑπῆγοντο διοικητικῶς αἱ Κυδωνίαι, προοιῶνισε τὴν προσεχῆ αὐτῶν τύχην. Τίς ἄλλως, καὶ μωρότατος ὢν, ὑπενόει ποτὲ ὡς δυνατὴν τὴν ἐπανάστασιν πόλεως ἀσιατικῆς, καὶ ταύτης ἀνοχύρου, ἀνεφοδιάστου καὶ ἀπειροπολέμου ἀπέναντι μυριάδων Τούρκων; Τίνες δὲ ἄλλοι ἔξωθεν, ἢ αὐτοὶ οἱ ὡς φρουροὶ πεμφθέντες βάρβαροι ἐδείχθησαν λύκοι ὠρυόμενοι, ἵνα πῶσι τὸ αἶμα καὶ ἀρπάξωσι τὴν περιουσίαν τῶν Κυδωνίων;

Οὗτοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἠνόχλουν βαρέως αὐτοὺς, ἵνα προκαλέσωσιν ἀφορμὴν τινὰ· ἔπειτα δὲ παρσισῆρχοντο πολλοὶ, μένοντες ἐν τῇ πόλει, ὅπως διατεθῶσι κάλλιον ἐν πάσῃ διαρπαγῇς περιστάσει. Οἱ Κυδωνιοὶ ἔβλεπον ἐκυτοὺς τὸ ἔρμαιον ἢ οὕτως ἢ ἄλλως· καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ τούτου ὁ προϊστάμενος αὐτῶν Χατση Ἀθανάσιος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ σύννους, ἀπελθὼν εἰς Πέργαμον, ἐξητήσατο τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ οὐ μόνον ὡς περιττοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκτρεπομένου εἰς ἀτοπήματα. Μάταια ὄλα.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος περιέπλεε τότε μεταξὺ Λέσβου καὶ Λευκῶν (Μοσχονησίων), καὶ πλησιέστερον παρετήρει τὰ διάφορα παράλια πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένων στρατιωτικῶν ἐπιβιβάσεων. Ἐν τῶν πλοίων

ἀνήγγειλεν ἤδη τὸν μέγαν κατὰ τῶν Κυδωνίων καὶ τῶν Μοσχονησι-
τῶν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ τῇ 2 ἰουνίου εἰσέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὰς
Λεύκας ἔμπροσθεν τῶν Κυδωνίων. Ἐκ τῶν νησιδίων τῶν Λευκῶν κα-
τῶχεῖτο ἐν ὑπὸ Ἑλλήνων, ἐνὸς μόνου ὑπάρχοντος ἀγᾶ Τουρκου. Ἀνή-
συχοι, καὶ δικαίως, οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ὥς ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ σκο-
ποῦ τῶν ἐν ταῖς Κυδωνίαις βαρβάρων, ἀπέπεμψαν τὸν ἀγᾶν ἐμψυχω-
θέντες ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ στόλου, καὶ κατέλαβον τὴν πρὸς τὴν
ξηρὰν γέφυραν, λεγομένην Κλειδί, ὅπως φυλαχθῶσι κατὰ παντὸς ἐν-
δεχομένου. Τότε ὁ Χατση Ἀθανάσιος ἐξήγησατο, καὶ ὁ στόλος ἦρεν
ἄγκυραν, ἵνα μὴ περιπέσῃ ἡ πόλις εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν βαρβάρων.

Ἀλλὰ, μετὰ παρέλευσιν τριῶν μόλις ὥρων, οἱ Κυδώνιοι ἐξαγριω-
θέντας βλέποντες αὐτοὺς καὶ ἐτοίμους πρὸς ἐπίθεσιν, ἀπέστειλαν (3
ἰουνίου) τὸν διδάσκαλον Βενιαμὴν Λέσβιον πρὸς τὸν ναύαρχον Τουμ-
πάζην παρακαλοῦντες, ὅπως προφθάσῃ ἐν τῇ παραλίᾳ τὰς λέμβους
καὶ σώσῃ τὸν λαὸν κινδυνεύοντα. Αἱ λέμβοι, ὧν τινες ἔνοπλοι ὑπῆρ-
χον, ἐπλησίασαν εὐθύς· οἱ Κυδώνιοι ἤρξαντο φέρειν εἰς τὴν ἀκτὴν τὰ
ἀδύνατα μέλη αὐτῶν· οἱ Τουρκοὶ κωλύουσι· κατὰ τούτων τηλεβολοῦ-
σιν αἱ λέμβοι, καὶ ἀμέσως ἡ πόλις ἀνάστατος γίνεται διὰ τῆς σφα-
γῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας. Οἱ ἀ-
γριώτεροι ἀλαλαγμοὶ τῶν βαρβάρων, αἱ ὀλουγαὶ καὶ οἱ κοπετοὶ τῶν
γυναικοπαίδων, αἱ φλόγες καὶ τῶν ὅπλων οἱ κρότοι μετέφερον τὴν
φρίκην τῆς σκηνῆς ταύτης καὶ πέραν τῆς πόλεως. Ἡ πυρκαϊὰ, ἅμα
τεθεῖσα, κηξήθη κολοσσιαία ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐλαιουργείων καὶ ἐ-
λαιοπωλειῶν· οἱ ναοὶ, ἡ σχολή, ἡ βιβλιοθήκη καὶ πάντα τὰ κατα-
στήματα κατέπεσον ὀλόκαυστα· πατέρες, σύζυγοι, τέκνα, περιέτρε-
χον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τρομώδη καὶ ἀμηχανοῦντα, ὅ-
πως διεκφύγωσι τὴν σφαγὴν· μητέρες δὲ μετὰ τέκνων καὶ ἄνευ τέ-
κνων, τέκνα μετὰ μητέρων καὶ ἄνευ μητέρων, καὶ σύζυγοι ἄνευ ἀν-
δρῶν, ἠρπάγησαν αἰχμάλωτοι, καὶ τὸ ὅλον τοῦ ἰδίως ὠραίου φύλλου
ἐγένετο θῦμα τῆς βίας. Ἐπὶ τέλους, τῶν βαρβάρων ἐπιδοθέντων εἰς
τὴν διαρπαγὴν τοῦ πλούτου τῆς πόλεως, ἡ παραλία κατεκαλύφθη ὑ-
πὸ μεγάλου σωροῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικοπαίδων, βοώντων καὶ ἐπικα-
λουμένων μόνην τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς αὐτῶν· ἔσωσαν δ', ὅσους ἡ-
δυνήθησαν, αἱ λέμβοι τοῦ στόλου καὶ τὰ πλοίαρια τῶν Λευκῶν. Τὸ
τραγικώτατον αὐτὸ δράμα διήρκεσεν ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας.

Οὕτω κατεστράφη τῇ 3 ἰουνίου, ἡμέρᾳ παρασκευῇ, ἡ πόλις τῶν

Κυδωνιῶν, σφαγεῖσα καὶ αἰχμαλωτισθεῖσα κατὰ τὸ ἐν τρίτον, λεη-
λατηθεῖσα κατὰ τὸ ὅλον καὶ ἀποτεφρωθεῖσα κατὰ κράτος. Οὕτω κα-
τεκλύσθη ὑπὸ τῆς βαρβάρου καταιγίδος ἡ βιομήχανος αὕτη πόλις,
ἡ πόλις τῶν γραμμάτων, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλις τῶν Κυ-
δωνιῶν. Γυναῖκες, νεάνιδες καὶ παῖδες ἐδημοπρατήθησαν ὡς κτήνη
ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Ἀσίας, κατεκλείσθησαν ἐν ταῖς γυναικωνίτισι,
καὶ θύματα ἐγένοντο τῆς βδελυρίας τῶν βαρβάρων ἀπὸ τοῦ ιδιώτου
μέχρι τοῦ μεγιστάνου. Ἀντὶ δέκα καὶ πέντε γροσίων ἐπωλήθη μῆ-
τηρ, τὸ βρέφος αὐτῆς ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρουσα, τὸ βρέφος θηλάζον
ἀντὶ γάλακτος τὸν ἰὸν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ὀδύνης.

Οἱ διασωθέντες τῶν Κυδωνιῶν μετηνέχθησαν πρῶτον εἰς Ψαρὰ,
καὶ διεσκορπίσθησαν ἔπειτα εἰς τε τὰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους καὶ
τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τῇ αὐτῇ καὶ οἱ Μοσχονησιῶται εὐρέθησαν ἀ-
νάγκῃ, ἐγκαταλείψαντες τὴν πατρίδα αὐτῶν, καθὼς καὶ πλεῖστοι ἄλ-
λοι τῶν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Ἀσίας Ἑλλήνων, ὑπὸ φόβου πανικοῦ
κυριευθέντες διὰ τε τὴν συμφορὰν τῶν Κυδωνιῶν καὶ τὸ ὅλως ἀχα-
λίνωτον τῶν βαρβάρων. Ἄλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, πάσης συμ-
παθείας ἄξια, ὁπόσῳ ἐκηλίδωσαν ἑαυτοὺς Ψαριανοὶ τινες διὰ διαγω-
γῆς σκληρᾶς καὶ κατὰ πάντα λόγον ἀπανθρώπου! Ἐκτοτε οἷ, τε Κυ-
δώνιοι καὶ Μοσχονησιῶται ὑπηρέτησαν ἐπὶ ὅλου τοῦ ἀγῶνος, οἱ μὲν
κατὰ θάλασσαν ἐν τῷ στόλῳ, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἐν τοῖς στρατοπέδοις,
διὰ παντὸς ζήλου, γενναιότητος καὶ καρτερίας. Ἀληθῶς οὐδεμία ἐπὶ
τῆς ἐννεαετοῦς διαρκείας τῆς ἐπαναστάσεως ἑλληνικὴ πόλις κατὰ τε
τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν ἐκτὸς καταστροφῆς ἔμεινεν (α),
ὥς καὶ κατὰ θάλασσαν ἡ τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν· ἀλλὰ πρώτη
πασῶν ὑπέστη τοιαύτην ἡ τῶν Κυδωνιῶν, εἰ καὶ μὴ ὑπήγετο ἐν τῇ
κατηγορίᾳ τῶν ἐπαναστάντων τόπων.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν,
διευθυνθέντα τῇ 7 ἰουνίου εἰς Τένεδον, ἐπανεπλεύσαν ἐκεῖθεν τῇ 12
εἰς τὰ ἴδια, νικηφόρα μὲν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πολέμου στόλου,
πενθηφόρα δὲ ἠθικῶς διὰ τὸ δυστύχημα τῶν Κυδωνιῶν. Τότε δὲ αἱ
τῆς Λέσβου, Χίου καὶ ἄλλων παρὰ τῷ Ἑλλησπόντῳ νήσων τουρκι-
καὶ ἀρχαῖ, περίφοβοι οὔσαι οὐ μόνον ὡς ἐκ τῆς ἀποτυχίας τοῦ σουλ-
τανικοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ δι' ἣν ὑπώπτευν ἀντεκδίκησιν ὡς ἐκ τῶν
συμβάντων ἐν Κυδωνίαις, ὑπεσχέθησαν καὶ ἐτέλουν τοῖς Ψαριανοῖς
φόρον τακτὸν, ὅπως μὲνῶσιν ἀνενόχλητοι (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

(Συνέχεια τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (α).

ΛΕΒΑΔΕΙΑ.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιᾶς συνεκεντρώθησαν ἐν τῷ χωρίῳ Χλωμῷ μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Πανουριᾶς, Δυοβουνιώτης καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κωσμάην Σουλιώτην καὶ Κατσιογιάννην ἀποσπάσματα. Ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, πέμψας ἐκ τῆς Γραβιᾶς τὸν Χρῆστον Παλάσκαν, ἐζήτησε τὴν ὑποταγὴν τοῦ τόπου, πολλὰ ἀπειλῶν καὶ μεγάλα αὐτοῖς ὑπισχνούμενος. Ἀπεκρίθησαν οὗτοι, ὅτι ὁ πόλεμος μόλις ἤρξατο, καὶ ἀντηπείλυσαν μάλιστα δείξαντες εἰς αὐτὸν τὴν ὁδὸν τῆς Ἀμφίσσης. »*Ἄν τοῦ βασιλῆος τοῦ πασσᾶ, εἶπον πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον, ἄς πᾶγῃ εἰς τὰ Σάλωνα*».

Τοιαύτην λαβὼν τὴν ἀπάντησιν ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, ἐκίνησεν ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους κατὰ τῶν Βλαχοχωρίων πρὸς τὸ μέρος τῆς Γκιώνης, ὅπου ἦσαν τὰ γυναικίόπαιδα καὶ τὰ ποίμνια τῶν κατοίκων· κινηθεὶς δὲ καὶ ὁ Γούρας προσέβαλεν αὐτοὺς, καθ' ἣν ἐλεηλάτουν στιγμήν, καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψε, πολλοὺς φονεύσας καὶ τὰ ἀρπαγέντα ποίμνια σώσας. Ἀποτυχὼν οὕτω καὶ στρατιωτικῶς, ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἀπέστειλε πρὸς τοὺς χωρικοὺς διαβεβαιῶν : *«Δὲν πειράζω σᾶς, ἀλλ' ἵνα ἔχω γὰρ κάμω μόνον μὲ τοὺς ἀρματωλοὺς»*. Τότε οἱ προέχοντες τῶν χωρικῶν Οἰκονόμος καὶ Ἀναγνώστης Γκέγκιος ἀπεκρίθησαν πρὸς αὐτόν : *«Τὸ ἔχομεν Ῥωμαῖνον, καὶ μὴ μᾶλλον φορτώρεσαι»*. Ἀπελπισθεὶς οὕτω, ὅπως ὑποτάξῃ τὰ Βλαχοχώρια καὶ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἐπανέκαμψεν εἰς τὸν Ὀποῦντα πηρὰ τῷ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ, ὅπου μετεβλήθη τὸ πολεμικὸν σχέδιον αὐτῶν, καὶ διάφορα ἐπηκολούθησαν τὰ πράγματα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Παραιτηθέντες πρὸς καιρὸν τῆς πρώτης ἰδέας περὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἄφινον ὀπισθεν ζῶσαν ἐπανάστασιν, ἀπεφάσισαν,

ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῆς Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς, καὶ καταβάλλοντες τὴν ἐπικράσασιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ἀνοίξωσιν οὕτως ἐλευθέραν τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν μεταβολὴν αὐτὴν διείδον ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν καὶ, ἐπειδὴ ἡ πόλις τῆς Λεβαδείας προέκειτο προσβλητέα ἢ πρώτη, αὐτὸς μὲν παρενέβη ἐπὶ κεφαλῆς δισχιλίῳ περιπλου μετὰ αὐτῆς καὶ τοῦ Ὀπούντος, καταλαβὼν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Δριμύνα καὶ Γραβιὰν θέσιν Καστράκι, ἀπέχουσαν τούτου ὥσει δύο ὥρας· μετ' αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ Δυοβουνιώτης· ἀπεσταλμένος δὲ παρὰ τοῦ Πανοριᾶ καὶ ὁ Ἀθανάσιος Μανίκας μετὰ διακοσίων συγχρόνως δ' ἀπεφασίσθησαν ὁ Γούρας, Σκαλτσοδήμος καὶ Σαφάκας, ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ ἐλκύσωσιν οὕτω τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ ὀπίσω. Τὸ σχέδιον αὐτὸ ἐτέθη ἄριστον, καθόσον ἡ ἐνδεχομένη κατοχὴ τῆς Ὑπάτης ἠπέλπει σοβαρῶς τὰς Θερμοπύλας, καὶ ἐπομένως ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάζεται τότε, ὅπως ἐπανεέλθῃ εἰς Λαμίαν, πρὶν ἢ κλεισθῶσιν αὗται. Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου οἱ ῥηθέντες τρεῖς ὀπλαρχργοὶ συνεκεντρώθησαν ἐν τῷ χωρίῳ Καστανιᾶ, κειμένῳ κατὰ τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀετοῦ, ὑπερκείμενῳ δὲ τῆς Ὑπάτης, ὅπως ἐπιπέσωσι κατ' αὐτῆς ἐκείθεν. Ἀλλ' ὁ Κοντογιάννης περιέπαιζε καὶ πάλιν τὰ πράγματα καὶ πᾶσαν μετὰ τούτων συνεννόησιν. Οἱ δ' ἐν Ὑπάτῃ Ἀλβανοὶ, ἢ προλαμβάνοντες ἢ ἐνθαρρύνόμενοι παρ' αὐτοῦ, ἐκστρατεύουσι νυκτὸς περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ὑπὸ τὸν Τελεχᾶ Φέζον, καὶ περιζωννύουσι τὸν Σκαλτσᾶν καὶ Γούραν ἀπροσδοκῆτως. Εὐτυχῶς ὁ Σαφάκας ἔμενεν ὀλίγω ἀπώτερον αὐτῶν ὡς ἐπικουρία, κατὰ τὸ μέρος Μπάθινα. Ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, οἱ περὶ τὸν Σκαλτσᾶν ἔφυγον, καὶ οὗτος συναπεκλείσθη τότε ἐν τῷ ὀχυρώματι τοῦ Γούρα μετὰ μόνων δέκα. Ἐξηκολούθησε δὲ ἡ μάχη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν· οἱ ἐχθροὶ εἰς δύο διηρημένοι σώματα, ἐπολέμουν καὶ τὸν Γούραν καὶ τὸν Σαφάκαν, προσβάλλοντα ὀπισθεν τούτους· ἐπὶ τέλους τὴν σκηνὴν ταύτην διέλυσεν ἡ νύξ, καθ' ἣν καὶ Γούρας καὶ λοιποὶ ἀνεχώρησαν ἐκείθεν, φονευθέντες μὲν δώδεκα, φονεύσαντες δὲ καὶ πληγώσαντες περὶ τοὺς διακοσίους. Ἡ μάχη αὕτη τοῦ Ἀετοῦ ἐτίμησε τὸν Γούραν.

Ὁ Τουρκαλβανὸς Τελεχᾶ Φέζος συγγενικὸς ἦν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Τερατωδῶς μεγαλόσωμος, μεγαλοκέφαλος καὶ χονδρόφωνος ἀνὴρ, συνετάσσετο ἄλλοτε ὡς εἰς τῶν ἀνωτέρων ἀξιώματικῶν παρὰ τῷ Βελῇ

πασσᾶ, καὶ ἤδη ὑπηρετεῖ ἐν τῷ σουλτανικῷ στρατῷ ὑπὸ τὸν Ὅμερ Βρυώνην. Ἄλλ' ὅσῳ ἦτο μεγαλοκέφαλος ὑλικῶς, τόσῳ διεκρίνετο στενοκέφαλος διανοητικῶς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Πελοπόννησος, εἰ καὶ πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς, ἐβοήθησε κατὰ τὸ δυνατόν καὶ συνήργησε πρὸς τὴν ἀναγκαστικωτέραν ἀπασχόλησιν τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ καὶ Ὅμερ Βρυώνου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ἐὰν αὕτη νῦδοκίμησεν ἐσωτερικῶς κατὰ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, καὶ ἀσφαλιζομένην ἐξωτερικῶς εἶδεν ἑαυτὴν κατὰ γῆν μὲν παρὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς κινηθείσης ἤδη, κατὰ θάλασσαν δὲ, ὡς ἀτυχήσαντος τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ· οὐχ ἥττον ὅμως ἠπειλεῖτο δεινῶς παρὰ τοῦ Μεχμέτ πασσᾶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἐπετύγχανεν οὗτος ἐν τῇ Βοιωτίᾳ. Ὑπείκουσα ἄρα τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ καὶ πρόθυμος δεικνυμένη πρὸς τὰς ἄλλεπαλλήλους περὶ βοηθείας αἰτήσεις τῶν ἑξω ὀπλαρχηγῶν καὶ κοινοτήτων, ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην καὶ Νικήταν (α) μετὰ τοῦ Νικολάου Δεληγιάννου, κατόπι δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ τοῦ Σαλαφατίνου. Παρὰ τὴν δύναμιν, ἣν ἔφερον οὗτοι, ἐπεφορτίσθησαν κατὰ τὴν τότε τακτικὴν, ἵνα στρατολογήσωσι καὶ καθ' ὁδὸν, ὅσους ἠδύναντο. Συνεπεῖα δὲ τούτου ὁ Ἡλίας, φθάσας εἰς Κριεκοῦκι, ἔγραψε καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους περὶ ἀποστολῆς στρατιωτῶν· ἐκεῖνοι δὲ, ὡς ἔχοντες πραγματικῶς ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, περιορίσθησαν πλέζαντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου Λάκωνος στεφάνους ἐγκωμίων, καὶ αὐτὴν εἰσέτι ὑποσχεθέντες τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἀνδριάντος τούτου ἐν τῇ πόλει τοῦ Περικλέους (β).

Ἐὰν ἀπέτυχεν ἐκ νέου ἡ κατοχὴ τῆς Ὑπάτης, ὁ ἐν τῷ Καστράκι στρατοπεδευόμενος Ὀδυσσεὺς βεβαίαν ἐξ ἐναντίας ἐθεώρει τὴν νίκην. Κινηθέντος κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὅμερ πασσᾶ, μόνος περιήρχετο ἐγκαρδιόγων τοὺς στρατιώτας καὶ μόνος διένειμε τὰς πυριτιδοβολὰς τούτοις. Ἀλλὰ, μόλις τῆς προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἀρξαμένης, οἱ ἀποσπασματάρχαι Μανίας καὶ Ἰωάννης Τσικνιάς λειποτακτοῦσι, παραδειγματίζονται δὲ αὐτοὺς οἱ λοιποὶ, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγκαταλειφθεὶς μετ' ὀλίγων ἀποσύρεται εἰς τὴν Τιθωρέαν (Βελίτσαν). Τότε τὸ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν, χυθὲν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἐβένου (Τουρκοχωρίου κοινῶς καὶ τουρκιστὶ Ἐσεδ), κατέκοψε σποράδην ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀποσπασματάρχην Κοντούλιαν Λεβχεδεῖα. Ὁ Δουβουνιώτης καὶ Μανίας ἀνέβησαν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ

Παρνασσού χωρίον Ἀγόργειαννῃν· ὁ δὲ Σκαλτσᾶς καὶ Σαφάκας ἔμεινον εἰς τὸ Μακρυκάμπι.

Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα τῆς τε Ὑπάτης καὶ τοῦ Καστρακίου, ὁ Μαχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης, οὐδένα ἔχοντες πλέον ἀντιπερισπασμὸν ὀπισθεν καὶ πλαγίως, προεχώρησαν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἐν τῷ Ἐβένῳ ἐστρατοπέδευσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀδύνατος ἦτο ἤδη πρὸς πᾶσαν ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν, ἐνισχυομένων μάλιστα καὶ διὰ τηλεβόλων. Ἐκυρίευσεν ὅμως ἀμοιβαῖοι οἱ φόβοι. Οἱ πασσάδες γνωρίζοντες πλέον τὴν κίνησιν τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καὶ τελευταῖον μανθάνοντες ἐξερχομένην πελοποννησιακὴν βοήθειαν, ἐφρόνησαν, ὅτι οὐδετερόνοντες τὸν Ὀδυσσεᾶ, εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον ὑπέτασσον τὸν τόπον. Ἐν γένει δὲ βιαζόμενοι, ὅπως κλείσωσι τὸν πολεμικὸν λογαριασμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀφ' οὗ ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἠτύχησεν ἀποκλεισθεὶς ἐν τῇ Τριπόλει, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ ἀπὸ κοινοῦ Χατσῆ Μαχμοῦτ ἄγαν τινα, Κρητικὸν, πρῶν βροεβόνδαν Λεβαδειᾶς, ὑπισχνόμενοι λήθην μὲν τῶν παρελθόντων, ἀξιώσεις δὲ μεγάλας καὶ ἀμοιβὰς, εἰ ἐφιλοῦτο μετ' αὐτῶν καὶ ἐνήργει εἰλικρινῶς διὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων. Ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ὁ Ὀδυσσεὺς δύο τινὰ ἐπεδίωκε, πρῶτον τὸ κέρδος καιροῦ τινος, ἕως ἂν φθάσῃ ἡ βοήθεια τῶν Πελοποννησίων, καὶ δεύτερον τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν, ὅπως οἱ πεδῖνοι παραμερίσωσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ τὰ ποίμνια. Ὡφελούμενος λοιπὸν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὑπεκρίθη ἐπιτηδείως, ἐζήτησεν ὥς ὅρον ἵνα μὴ προχωρήσωσιν οἱ πασσάδες καὶ ἐξαγριώσωσιν οὕτω τὸν κόσμον, καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι συνομιλήσει μετὰ τῶν γερόντων τοῦ τόπου, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν ὑποταγὴν (α).

Ματαίως οἱ Τοῦρκοι περιέμενον ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἀποτέλεσμα τι καὶ διὰ τοῦτο κινήσαντες τῇ 9 Ἰουνίου κατὰ τῆς Λεβαδειᾶς, προσεκάλεσαν εἰς ὑποταγὴν τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐπὶ ἀμνηστείᾳ καὶ πλήρῃ ἀσφαλείᾳ ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας, ἀποστείλαντες τὸν αὐτὸν Χατσῆ Μαχμοῦτ ἄγαν βροεβόνδαν. Οἱ Λεβαδειεῖς οὐδεμίαν ἐδέχθησαν ὁμιλίαν μετ' αὐτοῦ, εἰδοποιήσαντες μόνον, ὅτι ἔχουσι πόλεμον· ἐξεληθόντες μάλιστα προσέβαλον τοῦτον καὶ τοὺς πεντακοσίους αὐτοῦ ἱππεῖς, ὅτε ἐφόνευσάν τινας καὶ ἐφονεύθησαν ὀλίγοι. Οὔτε τὴν ἑκτασιν καὶ τὸ ἀπερίφρακτον τῆς πόλεως ἔβλεπον, οὔτε περὶ τῶν συνεπειῶν τῆς προσβολῆς κητὰ πόλεως πληθούσης γυναικοπαίδων ἐσκέπτοντο.

Ἔστηρίζοντο μεγάλως ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ὀδυσσέως, εἰσελθόντος τότε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λίαν παρήγορον εἶχον ἐλπίδα περὶ τῆς πελοποννησιακῆς βοηθείας. Ὁ Ὀδυσσεὺς προέτρεψεν αὐτοὺς, ὅπως ἀποσύρῳσιν εὐθὺς ἅλα τὰ γυναικόπαιδα τὴν νύκτα· οὐκ εἰσηκούσθη ὁμῶς, διότι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκυρίεψε τότε τὸ πλῆθος ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀπειρία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς 10 ἰουνίου, ἡμέρας πέμπτης, ἐπέπεσον οἱ πολέμιοι ἐπὶ τρία συντεταγμένοι στίφη, ὁ θροῦς καὶ αἱ βοαὶ τῶν γυναικοπαίδων ἤχουν μᾶλλον, ἢ αὐτὸς, δύναται τις εἰπεῖν, ὁ κρότος τῶν ὅπλων· ἡ δὲ τερατώδης σύγχισις καὶ ἀταξία διηυκόλυνεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν τῶν ἐχθρῶν, καταστᾶσαν θέαμα οἰκτρότατον διωκόντων καὶ διωκομένων. Περὶ τοὺς χιλίους ἐφονεύθησαν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, καὶ περὶ τὰς δισχιλίας καὶ πεντακοσίας ψυχαὶ ἠχμαλωτίσθησαν. Ἰκανοὶ τότε ἔνοπλοι ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς οἰκιῶν τινων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι καὶ οὗτοι, ὡς καὶ οἱ προϋπάρχοντες στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσέως, ἀπεσύρθησαν κατόπιν εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον· αὐτὸς δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γρανίτσαν, χωρίον ἀπέχον ἀνατολικορροεσημῶν τῆς Λεβαδείας ἐπὶ μίαν ὥραν· οἱ δὲ κάτοικοι, ἐξαίρουμένων τῶν παθόντων, οἱ μὲν ἐξέφυγον τῆς πόλεως, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ ἄλλοι προσέφυγον εἰς τὸ αὐτὸ φρούριον. Οἱ ἐχθροὶ οὕτω, διαρπάσαντες τὴν πόλιν καὶ μέγα μέρος αὐτῆς τῷ πυρὶ παραδόσαντες, ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, λογιζομένους περὶ τὰς δισχιλίας ψυχάς.

Μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνου συνεξεστράτευσεν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων μεθ' ἱκανῶν ὑπὸ μισθὸν Ἡπειρωτῶν καὶ τισ ὁπλαρχηγὸς Ἕλληνας, ὁ πρὸ δλίγου μνημονευθεὶς Χρῆστος Παλάσκας, ἀνὴρ νοήμων, ἱκανὸς καὶ ἀγαθὴν ἔχων καρδίαν. Οὗτος, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ὦν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὡσεπιτοπλεῖστον, ἐγίνετο χρήσιμος τοῖς Ἕλλησιν, ἐφ' ὅσον καὶ δι' οὗ τινος ἠδύνατο τρόπον, ὡς ἀπολαύων τὰ πιστὰ παρ' αὐτοῖς μὲν ὡς ὁμόθησκος, παρὰ δὲ τοῖς Τούρκοις ὡς εἰλικρινὴς δεικνύμενος.

Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, εἰ καὶ ἐσπάνιζον παντὸς ἀναγκαίου, ἀπεφάσισαν, ἵνα ἐγκαρτερήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, προτείνοντος ἀμνηστειάν ἐπὶ παραδόσει· εὐηελπίστον οὐχὶ ματαίως ἐπὶ τῇ ἐξωτερικῇ βοηθείᾳ τοῦ τε Ὀδυσσέως καὶ τῶν Πελοποννησίων. Μάλιστα δὲ πρὸς τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἡμέρας ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Ἱερουσαλήμ, κειμένου παρὰ τῷ φρουρίῳ, ἐπυροβόλησεν ἐπὶ κεφαλῇς διακοσίων πεντήκοντα στρατιωτῶν, ἐγκαρδιόνων διὰ τοῦ ση-

μείου αὐτοῦ τοὺς πολιορκουμένους καὶ βεβαίαν τὴν βοήθειαν προαγγέλλων. Ἐκείθεν μετέβη εἰς τὴν Σούρπην, χωρίον κείμενον δυτικομνηστρινῶς τῆς πόλεως ἐν ἀποστάσει δύο ὥρων ὡς ἔγγιστα, καὶ πρὸς τὸν Γούρην καὶ ἄλλους ἔγραψεν, ὅπως συγκεντρωθῶσιν εἰς αὐτὸ καὶ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας. Ἀνταπεκρίνετο δὲ μετὰ τῶν πολιορκουμένων διὰ τινος ποιμένος Νικολάου Καρφίτσα, ἐπιτηδείως ἐμβαίνοντος εἰς τὸ φρούριον ἐκ τοῦ πρὸς τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου ὀπισθεν μέρους. Ὁ Γούρας ἔφθασε τετραήμερος.

Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον πάντων ἦν ἡ ἀγγελία τῆς προσελεύσεως τῆς πελοποννησιακῆς βοθείας. Ἡ φωνὴ «Ὁ Βελζαδὲς ἔφθασεν εἰς τὸ Στεβενίκον» ἀνεπτέρωσε τὰς ἀγαθωτέρας ἐλπίδας οὐχὶ τόσῳ διὰ τὴν ὕλικὴν δύναμιν, ὅσῳ διὰ τὸ ἠθικὸν μέρος. Συνίστατο ἡ ὅλη βοήθεια αὕτη ἐξ ἑπτακοσίων. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ Νικήτας Σταματελόπουλος προηγηθέντες μετὰ μέρους ταύτης, συνωδεδύθησαν προσωπικῶς παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ τοῦ Στεβενίκου εἰς τὴν Σούρπην. Μετ' αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἡλίας Σαλαφατίνος. Ἦγον δὲ καὶ ὅσους ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀκροκορίνθου παρέλαβον Ὑδραίους ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ι. Κριεζῆν. Ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης κατόπιν ἤρχετο μετὰ τοῦ Σταυριανοῦ Καπετανάκη, τοῦ ἐκ τῆς Γερανείας Χατσῆ Βασιλείου καὶ τῶν Κκλχυρίων ὑπὸ τὸν Κυριακὸν Δουζήναν, Χριστόδουλον Μερτίκαν καὶ Γεώργιον Κριεζῆν. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦτο τὸ μεγαλύτερον. Ἀλλ', ἐπειδὴ ὁ Χατσῆ Βασιλείου καὶ Δουζήνας προπορευόμενοι εἰς ἐτέραν ἐτράπησαν ἐξ ἀγνοίας ὁδὸν, πεσόντες ὑπὸ τὸ πῦρ ἐνὸς κατὰ τὴν θέσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς Λεβαδείας ὀχυρώματος ἐκ χιλίων περίπου Τούρκων· ἐπειδὴ οὗτοι ἐξ ἀπροσδοκήτου προσβληθέντες, ἀνέστησαν μὲν διὰ γενναιότητος πολλῆς, ἐθανατώθησαν δὲ μεθ' ἐτέρων δεκαπέντε, ὁ Κυριακούλης ἀναγκασθεὶς ὀπισθοδρόμησε.

Τούτων γενομένων, οἱ πολιορκούμενοι Λεβαδειεῖς οὕς ἐπολέμουν οἱ Τοῦρκοι καὶ διὰ τηλεβόλων καὶ διὰ βομβῶν, εἰδοποίησαν, ὅτι, ἐὰν μὴ βοηθηθῶσι ταχέως, ἀναγκάζονται, ὅπως ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν τὸ πολὺ ἐνδῶσωσι ταῖς προτάσεσι τῶν ἐχθρῶν, ἢ ἐξορμήσωσιν οἱ ἄνδρες ξιφήρεις, ἀφίνοντες αἰχμάλωτα τὰ ἀδύνατα μέλη. Οἱ ἐν Σούρπῃ, συσκεφθέντες ἐπὶ τῇ εἰδοποίησει ταύτῃ τῶν πολιορκουμένων, ἐσχεδίασαν οὐχὶ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀποβολὴν τοῦ ἐχθροῦ ὡς ἀδύνατον, ἀλλὰ τὸν ἀντιπερισπασμὸν τούτου πρὸς ἀβλαβεστέραν τῶν

πολιορκουμένων ἔξοδον. Ἀπεφάσισαν οὗτοι, ἵνα ἐπιπέσωσι νυκτὸς ἐκ διαφόρων μερῶν, ὁ μὲν Ἥλιος μετὰ τετρακοσίων πρὸς τὸ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἔχων ὀδηγοὺς τοὺς ἀξιωματικούς Χαλμούκην καὶ Μανίκαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς καὶ Νικήτας μετὰ τετρακοσίων πεντήκοντα πρὸς τὸ κάτω μέρος, ὅπου ἦν κατεσκηνωμένος ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης· ὁ δὲ Γούρας μετὰ τετρακοσίων ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν μέρους πρὸς τὸ δυτικόν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ συνέβη τὸ ἀκόλουθον παράδοξον. Οἱ στρατιῶται τοῦ Γούρα, ὑπολαβόντες διὰ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τὴν ἐλληνικὴν ἐμπροσθοφυλακὴν ὡς τουρκικὴν, ἐπυροβόλησαν, ἐπήνεγκον οὕτω τὴν σύγχισιν τῶν σωμάτων καὶ ἐματαίωσαν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπίθεσιν, ἀναβληθεῖσαν δι' ἄλλην νύκτα. Ἐνόησαν ὁμῶς ἐκ τούτου οἱ πασσάδες, τί διέτρεχε, καὶ μεθ' ἡμέρας τρεῖς, ἀφ' οὗ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης προσωπικῶς παρετήρησε τὴν θέσιν τῆς Σούρπης, ἐκίνησαν μετὰ πεντακισχιλίων, ἔκοψαν τοὺς πρὸ τοῦ χωρίου σκοποὺς ὡς κοιμωμένους, εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτοῦ καὶ διεσκόρπισαν ἅπαντας κάκιστα ἔχοντας· χάρις δ' ὅτι τὰ τυμπανάκια τῶν ἐχθρῶν ἐξύπνησαν τοὺς Ἕλληνας κοιμωμένους ἀνυπόπτους· ἄλλως ἢ ζημία ἤθελεν εἶσθαι μεγαλητέρα· τοῦτο δὲ ὀφείλεται τῷ Χρῆστῳ Παλάσκα, φιλοτιμήσαντι τοὺς Τούρκους, ἵνα κρούσωσι τὰ τυμπανάκια ὡς στρατὸς βασιλικὸς καὶ μὴ κλέπτων τὴν νίκην.

Ἐντεῦθεν ἀπελπισθέντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ, ἐδέχθησαν τὴν διὰ συνθήκης παράδοσιν κατὰ τὰς καθ' ἑκάστην γινομένης προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων. Ἀφινον οὗτοι κυρίους τοὺς Λεβαδειεῖς, ἵνα φύγωσιν, ἐὰν ἤθελον, ἢ μείνωσιν ἔχοντες καὶ τὰ ὅπλα καὶ ὅλα τὰ πράγματα αὐτῶν. Ἦναγκασμένοι, ὅπως εἰσβάλωσι ταχύτερον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐθεώρουν ὡς δευτερεῦον πᾶν ἄλλο ζήτημα. Ἀλλ', ὅτε ἤνοιγον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου οἱ Λεβαδειεῖς, ὁ Παλάσкас, ὑψώσας τὰς ὀφρῦς, ἔδειξε τούτοις τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχουσι βέβαιον παραδιδόμενοι. Ἐντεῦθεν ἡ πύλη ἐκλείσθη, καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἐπανελήφθη ἀμέσως. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἡμερῶν ἀπεφάσισαν, συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους, οἱ Λεβαδειεῖς, ὅπως οἱ μὲν πάντῃ ἀδύνατοι, ἀνίκανοι καὶ ἄοπλοι μείνωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξέλθωσι διὰ πολέμου. Ἦτο ἤδη δεκάτῃ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς πολιορκίας. Οὕτω δὲ ἐξελθόντες ἐκ τῆς μικρᾶς πρὸς τὸ Τροφώνιον πύλης οἱ ἑνοπλοι, ἐπέπεσον αἰφνὴς κατὰ τῶν ἐκεῖ ἐχθρῶν, καταδιώ-

χθησαν ὥσεί μίαν ὥραν, καὶ διεσώθησαν ἀπολεσθέντες περίπου ἐξήκοντα. Ἠκολούθησαν αὐτοὺς καὶ ἱκανὰ γυναικόπαιδα ἐκ τῶν μᾶλλον εὐρώστων καὶ ὠκυπόδων.

Παραδοθέντας (α) τῇ ἐπιούσῃ τοὺς λοιποὺς τοῦ φρουρίου οἱ πασσάδες οὐδόλως ἐκάκωσαν· ἐξ ἐναντίας καὶ ἀμνηστείαν ἀπένειμαν, καὶ διὰ παντὸς δυνατοῦ τρόπου ἐφιλοφρονήθησαν τούτοις (β), καὶ, ὡς ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐν τῷ Ἄργει, κατέστησαν τὰς συνήεις ἀρχὰς τοῦ βοεβόνδα, τοῦ καδδῆ καὶ τῶν προεστώτων. Ὡς βοεβόνδαν μὲν διώρισαν τὸν Χατσῆ Μαχμουτ ἀγᾶν, ὡς καδδῆν δὲ τὸν Χατσῆ Σερῆφ ἐφφένδην, καὶ ὡς προεστῶτας τὸν Νικόλαον Νάκον, Ἰωάννην Λογοθέτην καὶ Δημήτριον Σαράτσογλου, ἀρχιέμπορον ὄντα (μπεζίρ-γιάνμπασην) τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ. Τὴν τοιαύτην τακτικὴν ἡκολούθησαν καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν. Ἀφ' οὗ αὐτοὶ προεχώρησαν εἰς τὰς Θήβας, ἀφήσκντες ἐν τῇ Λεβαδείᾳ φρουρὰν ἐκ χιλίων πεντακοσίων, ὁ βοεβόνδας Χατσῆ Μαχμουτ ἀγᾶς ἀφθόνους διένειμεν ἀμνηστείας εἰς τὰ χωρία. Τῶν ἀμνηστειῶν τούτων κομίσται ἐγίνοντο ὁ Ἡλίας Πασπάλης, Δημήτριος Βεγιάζης, Ἀγγελεῖς Θηβαῖος καὶ εἰς ἀρχιμανδρίτης. Συγχρόνως δ' ὁ βοεβόνδας ὑπεχρέου τοὺς προεστῶτας, ἵνα συνοδεύωσι καὶ δι' ἰδίων τὰ περὶ ἀμνηστείας καὶ ὑποταγῆς ἔγγραφα αὐτοῦ· ἀλλ' ὑποκρινόμενοι πρὸς τὸ φαινόμενον καὶ ὁ Νάκος καὶ ὁ Λογοθέτης, ὠδήγουν μυστικῶς τοὺς πάντας εἰς τὰ ἐναντία, δι' ὃν λόγον οὐδὲ ἐν χωρίον, οὐδὲ εἰς χωρικὸς, προσεκύνησε τότε. Ὁ Ὀδυσσεὺς μάλιστα, συλλαβὼν ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἀνωτέρω ὅργανα τοῦ βοεβόνδα, ἐθανάτωσεν, ἐκτὸς μόνου τοῦ Ἀγγελεῖ Θηβαίου. Σκληρὰ ἀνάγκη ἐπέβηκε πρὸς παραδειγματισμὸν τὸ μέτρον αὐτό.

Ἐκτιζον οὕτως ἐπὶ τῆς ἅμμου διὰ τῶν ἀμνηστειῶν καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προτέρων ἀρχῶν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης. Τὰ γινόμενα κατὰ τὴν Βοιωτίαν οὐδὲν ἄλλο ἦσαν οὐσιωδῶς, ἢ ἔργα ἀνάγκης προσωρινῆς, ἀμοιβαία ὑπόκρισις καὶ καθαρὰ ἀπάτη. Γράμματα τῶν πασσάδων αὐτῶν, συλληφθέντα κατὰ τὰς Θερμοπύλας, διελάμβανον, οὓς εἶχον οὗτοι σκοποὺς κυρίους (γ). Ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη βεβαιώσεως τοιαύτης, προκειμένου λόγου περὶ Τούρκων, ἢ καὶ περὶ πάσης τυραννικῆς ἐξουσίας ;

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Σούρπης ὁ μὲν Γούρχς, ἔχων τοὺς Ἀμφισεῖς, ἀπεσύρθη παρὰ τῷ Πανουργιᾷ· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐπιμεληθεὶς

ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά τὴν ἀσφαλῆ ἐπιστροφὴν τοῦ Ἠλίας Μαυρομιχάλου, Νικήτα καὶ λοιπῶν εἰς Κριεκοῦκι, ὅπου ἦτο καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κυριακούλην σῶμα, ἐτοποθετήθη ἐν τῷ ὑπὸ τὴν Ἀράχοβαν στενωφῷ τοῦ Ζεμενοῦ, ἀπέχοντος τῆς Λεβαδείας ἐπὶ πέντε ὥ-
ρας. Ἐκεῖ συνεκρήτησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐκ χιλίων περίπου, ὧς ἐλθόντος κατόπι τοῦ τε Γούρα καὶ Κοντοσοπούλου ἐκ τῆς Ἀμφί-
σης, ὧς καὶ τοῦ Μιλίου Κατσιογιάννου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος·
κατεσκεύασε δὲ καὶ ὀχύρωμα, οὗ τὰ ἴχνη μέχρι τῆς σήμερον σώζον-
ται. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πασσάδων εἰς τὰς Θήβας, συνέ-
λαβε τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Λεβαδείας, καὶ πρὸς τοῦ-
το αὐτὸς μὲν λαβὼν τὸν Γούραν, Κατσιογιάννην καὶ Κοντοσόπου-
λὸν μετὰ διχασίων πεντήκοντα στρατιωτῶν, παρενετέθη τοποθετη-
θεὶς ἐν τῇ Πέτρῃ, ὅπως διακύψῃ τὴν μεταξὺ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας
συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων· ἐν δὲ τῷ Ζεμενῷ ἄφησε τὸν Βοῦσγον,
Τράκκαν, Ἰωάννην Κομποδαδίτην καὶ Γεώργιον Μωραΐτην. Ἐπελθὼν
τότε ἐν σῶμα ἔχθρικὸν ἐκ χιλίων περίπου, ὅπως διέλθῃ εἰς τὴν Λε-
βαδεῖαν, ἀπέκρουσαν ὁ Ὀδυσσεύς, ἐζημίωσεν ἐπισθητῶς καὶ ἀνάγ-
κασε τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὰς Θήβας.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐβεβαιώθη ὁ Ὀδυσσεύς τὴν ἐκ νέου κατὰ-
θασιν δύο καὶ ἡμίσεως χιλιάδων περίπου σώματος ἐχθρικοῦ διὰ τῶν
Θερμοπυλῶν, ἐπὶ κεφαλῇς ἔχοντος τὸν Δεμῆρ πασσᾶν, καὶ συνοδευ-
ομένου ὑπὸ δύο τηλεβόλων. Διέταξε τότε τοὺς ἐν τῷ Ζεμενῷ Βοῦ-
σγον καὶ Τράκκαν, ὅπως ἀπέλθωσι καὶ καταλάβωσι τὴν Φοντάναν, ἣν
οἱ Τοῦρκοι ἔφθασαν διελθόντες. Διὰ τοῦτο ὀχυρωθέντες ὁ μὲν Τρά-
κας ἐν τῷ πεδινῷ χωρίῳ τῆς Ἐλατείας Μάνεσι μετὰ ἑκατὸν περίπου,
ὁ δὲ Βοῦσγος ὀπισθεν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας με-
τὰ τετρακοσίων, ἀπεφάσισαν, ὅπως διακύψωσιν ἐκεῖ τὴν περαιτέ-
ρω ὁδοιπορίαν τοῦ Δεμῆρ πασσᾶ. Ἄλλ' οἱ μὲν περὶ τὸν Βοῦσγον,
καὶ ἰδίως οἱ Οἰανθεῖς καὶ ὁ Μανίκας, διεσκορπίσθησαν ὑπὸ φόβου,
ἅμα παρουσιασθέντων τῶν Τούρκων, ὧν οἱ ἵππεῖς κατεδίωξαν αὐτοὺς
φεύγοντας καὶ ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς εἰκοσιπέντε· ὁ δὲ Τράκας, πολε-
μήσας γενναίως καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐφόνευσε μὲν πολλοὺς τῶν ἐχ-
θρῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἡδυνήθη. Ὁ Δεμῆρ πασσᾶς προεχώρησεν εἰς
τὴν Λεβαδεῖαν. Ἐκ τῶν τοῦ Τράκκα εἰς ἐφονεύθη τότε, ὁ γενναῖος καὶ
λίαν ἐνθουσιῶν Παπαγιώργης Πισκενέος (α).

Ἀ θ ῆ ν α ι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθη-
νῶν προήγετο κάλλιστα. Καθὼς τὰ πλείω, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅλα, τῶν
τουρκικῶν φρουρίων, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης εὗρέθη ἀ-
νεφιδίαστον οὐ μόνον τῶν ἀναγκαιῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ
ἀνκλόγου ὕδατος. Αἱ ὑπάρχουσαι δεξαμεναὶ ἀνεπαρκεῖς ἦσαν ἐν πε-
ριπτώσει ἀνυμθρίας καὶ μακροχρόνιου πολιορκίας. Μόνον πρὸς με-
σημβρίαν τοῦ τείχους ὑπῆρχεν ἐν φρέκῳ ποτίμου ὕδατος, περιεχό-
μενον ἐντὸς περιτειχίσματος, καλουμένου παρὰ τῶν Τούρκων «σερ-
πεντσέ» καὶ ἐννοημένου μετὰ τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως· ἀλλὰ καὶ
τοῦτο ἔφερον ὀλίγην ποσότητα. Ἀφ' ἑτέρου, ὅσα ἂν εἰσέβησαν οἱ
Τούρκοι τροφίμα, μόλις ἐπῆρκουν διὰ τριμηνίαν· ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσ-
σης, ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ Φαλήρου, ἔνθεν δὲ ἐκ τοῦ Παιραιῶς, κατὰ πο-
λὺ ἀπεχόντων ἀμφοτέρων, οὐδεμίαν ἠδύναντο ἔχειν ἐλπίδα, καὶ μό-
νη ἐντεῦθεν σωτήριος ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν βοήθεια καὶ ἡ λύ-
σις τῆς πολιορκίας. Διὰ ταῦτα, πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς
ἀνάγκης, καὶ ἀφ' οὗ εἶδον ἀτελεσφόρητον τὴν διπλὴν εἰς τὴν Χαλ-
κίδα ἀποστολὴν δύο κρυφίων γραμματοκομιστῶν, ἀπεφάσισαν καὶ
τρίτην, ἣν ἀνεδέχθη, καίτοι ἱκανῶς ἐπικίνδυνον, Μεχμετάκος τις λε-
γόμενος, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ἐνταυτῷ ἐπιτήδειος. Οὗτος, λαβὼν μεθ'
ἐαυτοῦ ἑτέρους δεκατέσσαρας ἐνόπλους, ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου κατὰ
τὴν νύκτα τῆς 15 μαΐου· ἀκριβῶς δὲ τὸν τόπον γνωρίζων καὶ ἐκ
τῆς ἀπροσεξίης τῶν πολιορκητῶν ὠφελούμενος, κατέβη εἰς τὸ πα-
ράλιον τῶν Τριῶν Πύργων κατὰ τὸ Φάληρον, καὶ ἐπιτυχὼν πλοια-
ρίου τινὸς ἔπλευσεν εἰς τὴν Κάρυστον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν
Χαλκίδα, ὅπου ἐξέθετο τὴν δεινὴν τῆς Ἀκροπόλεως κατάστασιν καὶ
τὴν περὶ ἀμέσου βοηθείας ἀνάγκην. Ἀφ' ἑτέρου δὲ, πλήρεις θάρρους
οἱ Τούρκοι, καὶ ὡς ἐλπίζοντες τὴν ἐκ τῆς Εὐβοίας βοήθειαν καὶ ὡς
γνωρίζοντες τὴν κατάβασιν τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασῶ, οὐ μόνον ἀν-
θίσταντο γενναῖοι περιφρονοῦντες πᾶσαν γινομένην παρὰ τῶν Ἑλλή-
νων πρότασιν περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἀν-
τιπροέτεινον τοῖς Ἑλλησιν ἀμνηστίας καὶ τοιαῦτα, ἐὰν οὗτοι τὸν
ἀποκλεισμόν διέλυσαν καὶ εἰς τὰ ἴδια ἐπανήρχοντο.

Ἐκτὸς τῶν καταλόντων ἐντὸς τῆς πόλεως πολιορκητῶν ἡγεί-

ροντο καὶ προμαχῶνες μετὰ τηλεδόλων κατὰ τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων δύο ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, οὗ ὑπέρεκται μικρὸν ἡ ἀκρόπολις, καὶ παρὰ τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου· παρὰ δὲ τῶν Κεφαλλήνων εἰς πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, καὶ παρὰ τῶν Κείων ἕτερος ἐντεῦθεν τοῦ Σταδίου τοῦ Ἀττικοῦ Ἡρώδου. Κατὰ δὲ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τὰ πετρῶδη ὑψώματα τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Πνυκὸς, πλησίον μὲν κείμενα τοῦ φρουρίου, κεχωρισμένα δὲ ἀπ' ἀλλήλων, καθίσταντο ὑπὲρ τῶν πολιορκητῶν οἱ προφυλακτικώτατοι φυσικοὶ προμαχῶνες.

Μεγαλητέρα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συμπλοκῶν θεωρεῖται ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου γενομένη. Καταβάντες αἰφνιδίως οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς ἄλωνας τοὺς κειμένους πρὸ τῆς λεγομένης «Ἀρβανίτικης πόρτας», ἐκυρίευσαν τότε τὴν σημαίαν τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος σώματος τῶν Αἰγινητῶν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, συνεπλάκησαν μετὰ τῆς φυλακῆς τῶν Ὑδραίων καὶ ἐνὸς μέρους Ἀθηναίων, καὶ ἱκανοὺς καρποὺς ἤρπασαν. Ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς δεκαπέντε· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο, ζωγρηθέντων ἐτέρων δύο καὶ πληγωθέντων τριῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πεμφθεὶς παρὰ τῶν Λεβανδριέων ἀρχηγὸς Δῆμος Ἀντωνίου, γενναίως μαχόμενος. Ἐν τῇ Αἰγίνῃ μετενεχθεὶς οὗτος ἡμίθανης, ἀπεβίωσε. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ Τοῦρκοι ἀποκλείσαντες αὐθημερὸν ἐτέρους ἐξ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῆς ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ἀλεξανδρινοῦ, ἀπώλεσαν ἅπαντας διὰ τοῦ πυρὸς, ὡς μὴ παρὰδοθέντας. Προσέτι δὲ ἀπεκεφάλισαν ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀκτὼ ἐκ τῶν παφυλακισμένων προκρίτων (α), τρεῖς μόνους ἀφήσαντες ζῶντας, ὡς προεστοὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, τὸν Προκόπιον Βενιζέλον, Ἀγγελον Γέροντα καὶ Παλαιολόγον Βενιζέλον. Ἐκ τῶν ἀποκεφαλισθέντων αὐτῶν διέφερεν ἰδίως ὁ ἱερομόναχος Φιλάρετος Τριανταφύλλης, ὡς πολλῶν ἀρετῶν καὶ πολλῆς χρησιμότητος πρόσωπον. Τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ πτώματα κατέρριψαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὡς περὶ το πολὺ ὑπερεῖχον οἱ πολιορκηταί, ἀποσοβοῦντες τὰς πρὸς τροφολογίαν ἐξόδους τῶν Τούρκων· ἀλλὰ νέφος μέλαν ἡπείλει αὐτοῖς κατὰστροφὴν ἀναπόφευκτον, καὶ τοῦτο ἦσαν οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες καὶ τὰς θύρας τῆς Ἀττικῆς βιάζοντες Κιοσὲ Μεχμέτ πασῶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης. Ἀνήσυχοι ἐντεῦθεν ἐνησχολοῦντο, ὅπως κυριεύσωσι τῆς Ἀκροπόλεως τάχιστα· καὶ, πρὸς ἀρραίρεσιν τοῦ ἐν τῷ

περιτειχίσματι (σερπεντσέ) ὀλίγου ὑπάρχοντος πηγαίου ὕδατος, ὑπέσκαψαν ὑπόνομόν τινα. Τῇ 9 ἰουνίου ἐδόθη τὸ πῦρ· ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν, ἀτεχνῶς κατασκευασθείσης τῆς ὑπονόμου. Οἱ πολιορκηταὶ οὐδόλως ἀπηλπίσθησαν διὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν, καὶ μόνην τὴν πεῖραν διδάσκαλον ἔχοντες ἐπεχείρησαν δευτέραν ὑπόνομον.

Πολὺν ὁμολογουμένως ἐδείκνυσεν ζῆλον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μεγάλας κατέβαλλον θυσίας διὰ τὴν ταχυτέραν ἐπιτυχίαν τῆς πολιορκίας· ἀδύνατοι ὅμως ἐδείκνυντο δυστυχῶς κατ' ἐχθροῦ ἄλλου καὶ κινδυνωδεστέρου, τῆς μετὰ αὐτῶν καὶ τοῦ Μελέτου Βασιλείου ἀναφυεῖσης διαιρέσεως. Ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως οὔσης, καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ ἐπὶ κεφαλῆς μὲν εἶχον τοὺς Τούρκους τῆς Ἀκροπόλεως, ἐτέρωθεν δὲ ἰσχυροὺς ἐπερχομένους τοὺς περὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσάν, ἥριζον οὗτοι περὶ τῶν πρωτείων κατὰ τοῦ Μελέτου, ὥς μὴ ἀνήκοντος τῇ πόλει· καὶ, τὸ παραδοξότερον, ἥριζον, αὐτοὶ μὲν ὄντες ὀνόματα μόνον, ὁ δὲ Μελέτης ἡ πραγματικὴ δύναμις διὰ τῶν πολυαριθμοτέρων καὶ ἱκανωτέρων χωρικῶν ὀπλοφόρων. Τί ἄρα ἐν γένει ἢ ἐν μέρει βέβαιον ἤδη ὑπῆρχεν, ἵνα μὴ εἴπη τις, ὅτι «περὶ ὄνου σκιᾶς» ἥριζον; Ἡ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης συμπεσοῦσα κατάβασις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐθεράπευσε καὶ τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν, ὥς θέλομεν εἰπεῖν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Εὕβουλα.

Ὡσαύτως καὶ αἱ περὶ τὴν Χαλκίδα πολεμικαὶ ἐργασίαι (α) καλῶς εἶχον, εἰ καὶ μὴ ἀπηλλάσσοντο τοιαύτης μὲν φύσεως ἐρίδων, ἀλλὰ διαφόρου ἀρχῆς καὶ κρίσεως. Τὰ πράγματα τῆς Καρυστίας ἴδιον συνεκρότουν κλάδον.

Τῇ 27 μαΐου φθάσας εἰς Ἀῖον ὁ Βερούσης μετὰ τοῦ Χαλκιᾶ καὶ ἄλλων, προεχώρησεν ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων εἰς τὰ Πολιτικά, πλησιέστερον τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, καὶ ἐν τοῖς παραλίοις αὐτῶν ἠγκυροβόλησαν συγχρόνως τὰ πλοῖα τῆς Τρίκης καὶ Λίμνης. Ἐκεῖ συλλαβῶν κατάσκοπόν τινα, ἐκ Χαλκίδος πεμφθέντα, ἀπηγγόνισεν, ἑπτὰ δὲ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ αἰχμαλώτους Τούρκους ἐθανάτωσεν, ἵνα μὴ δραπετεύσωσι καὶ ἀναπληρώσωσιν οὕτως ἐν τῇ Χαλκίδι τὸν ἀπολεσθέντα κατάσκοπον. Ἐξ ἐναντίας δὲ Ἑλλήν Χαλκιδεὺς, λαθραί-

ως φυγὼν ἐκ Χαλκίδος, ἀνήγγειλε τοῖς στρατοπεδεύουσιν ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τὴν τε μεγάλην ἐξαγρίωσιν καὶ τοὺς φόβους τῶν Τούρκων, ὡς καὶ τὴν ἀνάγκην, ὅπως γράψωσιν οὗτοι πρὸς τε τὸν μουτσελήμην καὶ τοὺς βέγιδας τὰ δέοντα περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐν Χαλκίδι Χριστιανῶν. Παρευθὺς ἐπέμφθη διὰ τινος χωρικοῦ γράμμα τοιοῦτο, ὑπογεγραμμένον παρὰ δύο καὶ τριάκοντα, ὧν αἱ πλείους ὑπογραφαὶ σφραγισταὶ ἦσαν διὰ τῶν δακτυλίων. Διελαχθένετο δ' ἔτι ἐν τῷ γράμματι αὐτῷ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπαναστάσεως, προεστίνετο ἡ ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐλευθέρα ἀναχώρησις τῶν Τούρκων, κατατιθεμένων τὰ ὄπλα, καὶ ἐδίδετο πᾶσα ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ τιμῆς τούτων ὑπόσχεσις. Ἐννοεῖ πᾶς τις, ὁπόσω οἱ Τούρκοι εἶδον αὐθάδη τὸν τρόπον αὐτὸν τῶν χθὲς δούλων βασιλέων.

Ἐν τοῖς Πολιτικοῖς σχηματίσαντες πολλὰς σημαίας οἱ περὶ τὸν Βερούσην, αὐτοὶ μὲν ὠδυσαν ἐκεῖθεν διὰ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλας πρὸς τὴν Χαλκίδα μετὰ τυμπάνων καὶ ἐγχωρίων μουσικῶν ὀργάνων, ὥσανεὶ ἐπορεύοντο εἰς πανήγυριν, τὰ δὲ πλοῖα παρηκολούθησαν ἀγκυροβολήσαντα παρὰ τὴν λεγομένην Λιανὴν ἄμμον. Ἐπιθεωρηθέντων τῶν στρατιωτῶν, ἡριθμήθησαν μόνον πεντήκοντα καὶ πεντοκόσιοι φέροντες πυροβόλα, τῶν λοιπῶν ὠπλισμένων διὰ ῥοπάλων καὶ τοιούτων διενεμήθησαν δ' ἐκάστῳ ὀλίγη πυριτιδοβολαί, καὶ αὗται δοθεῖσαι παρὰ τοῦ πλοιοάρχου Κουτράνη. Τότε ἐξῆλθον οἱ Τούρκοι τῆς Χαλκίδος, πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ὑπὸ τέσσαρς σημαίας, πρὸς τὸν Βατῶντα, οὐχὶ δὲ ἄλλο, ἀλλ' ἵνα ἀποπειραθῶσι τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πολεμικοῦ θάρρους τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀνασταλείσης οὕτω τῆς περαιτέρω πορείας τῶν Ἑλλήνων, ὁ μὲν Βερούσης ὠχυρώθη ἐντὸς τῶν λεγομένων Δύο-βουνῶν, ὁ δὲ Κλωτσοτύρης, Τομαρᾶς καὶ Βαρλαάμ μετὰ τριακοσίων προφθάσαντες κατέλαβον τοὺς δύο παρὰ τῷ χωρίῳ Κοπανᾶ λόφους, δι' ὃν λόγον οἱ Τούρκοι στραφέντες πρὸς τὴν Λιανὴν ἄμμον ἀκίνητοι ἔμενον, ὀλίγων μόνον ἱππέων ἀκροβολιζομένων κατὰ τὰς ὑπορείας τῶν λόφων. Ἡ τοιαύτη τακτικὴ τῶν Τούρκων ἱκανῶς ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας, ἐξηγηθεῖσα ὡς ἀποτελεσμα ἀτολμίας, ὅτε, πλησιάζουσης τῆς ἐσπέρας, ὁ μὲν Βερούσης ἐξῆλθε τῶν Δύο-βουνῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν, ὑπολαβόντων ἰσχυρὸν αὐτόν, οἱ μὲν ἱππεῖς ἀπεσύρθησαν τῇ ἐπιούσῃ εἰς Χαλκίδα, οἱ δὲ πεζοὶ ἐπὶ μίαν ἡγεσθολίσθησαν ὥραν περὶ τὸν Κοπανᾶν, ὅτε οἱ Ἕλληνας ἐλαφραγώγησαν καὶ ἵππους καὶ ὄπλα.

Τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης, ἐξέφυγε τῆς Χαλκίδος ὁ ὡς ὀμηρὸς τῆς Αἰνίου κρατούμενος Χατση Σωτήριος, καὶ μεθ' ἱκανῶν χωρικῶν ἐνόπλων προσετέθη εἰς τὸ περὶ τὸν Κοπανᾶν στρατόπεδον ὁ Ἰωακείμ ἡγούμενος τῆς παρὰ τῇ Αἰνίᾳ μονῆς τοῦ Γέροντος. Σκεπτόμενοι δ' ἄπαντες μετὰ τοῦ Βερούση περὶ καταλληλοτέρων θέσεων πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς Χαλκίδος, ὁ πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ. προέτεινε τὸ ἀκόλουθον σχέδιον. Οἱ μὲν τολμηρότεροι τῶν πεζῶν καταλάβωσι νυκτὸς τὸ Κορέντι, ἥτοι τὸν παρὰ τῷ Βελῆ-μπαμπᾷ κῆπον, οὗ τὸ παριτείχισμα, ὑψηλὸν ὄν, ἡδύνατο προφυλάττειν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τηλεβόλων τῶν προμαχόνων τοῦ προαστείου· τὰ δὲ πλοῖα διευθυνθῶσι πρὸς τὸν λιμένα ἔμπροσθεν τοῦ τελωνείου· ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκοι, βλέποντες τὸν πλησιισμὸν τῶν πλοίων, σπεύσουσιν οἱ μὲν εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ εἰς τὸν Καρᾶ-μπαμπᾶν, οἱ δὲ εἰς τὸν λιμένα κατὰ πάσης ὑπονοηθησομένης τότε ἀποβάσεως, οἱ ἐν τῷ Κορέντι δύνανται ἐν τοιαύτῃ εὐκαιρίᾳ κυριεῦσαι τοὺς προμαχῶνας τοῦ προαστείου, ὡς μᾶλλον ἀπροφυλάκτους ἐσομένους, καὶ προχωρῆσαι εἰς τὸ ἐξώχωρον, ἥτοι τὴν πόλιν· ἐντεῦθεν, εἰ μὴ δυνηθῶσι διακκαθεῖναι ταύτην ἕνεκα τῶν τηλεβόλων τοῦ ὑπερκειμένου φρουρίου, ἐγκαταλείψωσιν τότε πυρίκαυστον, σώζοντας τοῦλάχιστον τοὺς ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων ἐκτεθειμένους πάντοτε Χριστιανούς, καὶ καθιστῶντες οὕτως ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου ἀποτελεσματικὴν τὴν ἐκ τοῦ πλησίον πολιρρίαν τοῦ φρουρίου. Ἄλλ', ὅλων συμφωνησάντων, ὁ Βερούσης καὶ ὁ Κουτρᾶνης ἀπεδοκίμασαν ὡς ἀπραγματοποίητον τὸ τοιοῦτο σχέδιον· τῇ δὲ πρωτῇ τῆς 29 μαΐου ὁ μὲν Χαλκιᾶς κατέλαβε τὸ Βαθροβούνιον, ὁ δὲ Τομαρᾶς τὴν Βρωμοῦσαν, ἥτις ἐστὶ κοιλὸν τι πεδίον παρὰ τὸν Κοπανᾶν καὶ ἄνωθεν τῆς Λιανῆς ἄμμου, καὶ ἄλλοι ἄλλαχού, ἐκταθέντες μέχρι τοῦ Τροχοῦ· ὁ δὲ Βερούσης ἔμεινεν ὡς ὀπισθοφυλακή. Ἡθέλησαν τότε τινὲς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀψίδων τοῦ ὑδραγωγείου· ἀλλ' ἄσκοπον τὸ τοιοῦτο ἐθεωρήθη, πληθούσης τῆς πόλεως ἐσωτερικῶν ὑδάτων. Ὁ δὲ πρωτοσύγκελος Βαρλαάμ. ἐπεδόθη ἀνοίγων παρὰ τῇ Λιανῇ ἄμμῳ τάφρον τινὰ κατὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Τούρκων.

Μέχρι τινὸς τὰ πράγματα καλῶς εἶχον, ἀκριβῶς περιοριζομένων τῶν Τούρκων, οὐδὲ τολμώντων πρὸς ἐξόδους· ἀλλ', ὅτε ἤρξαντο ὀλίγοι πρῶτον καὶ πολλοὶ ἔπειτα τρέπεσθαι εἰς πυρπολισμούς τῶν ἐν ταῖς ἀμπέλοις τουρκικῶν οἰκιῶν καὶ εἰς λαφυραγωγίας ἀποθηκῶν,

τοσαύτην ἡ πολιορκία ὑπέστη ἀραίωσιν, ὥστε οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγους πλέον παρατηροῦντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων κατὰ τὸν Βελῆ-μπαμπᾶν προμαχόνων τοὺς ὑπὸ τὰς σημαίας Ἑλληνας, ἐξῆλθον πεζοὶ καὶ ἵππεῖς καὶ τὴν πολιορκίαν ἀμέσως διέλυσαν, εἰκοσιτρεῖς κεφαλὰς καὶ πέντε σημαίας λαβόντες κατὰ τὸν Τροχὸν καὶ τὴν Βρωμοῦσαν.

Ὑπὸ τὸν Βερούσην ἤδη ὀλίγοι ἔμειναν· ἀλλὰ καὶ τούτους πολεμήσαντες οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ Βατῶντι διεσκόρπισαν κακῶς ἔχοντας. Τὰ δὲ πλοῖα τῶν Τρικέων ἀπῆραν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ πρωτοσύγκελος Βαρλαᾶμ, Χρύσανθος Δαλχαρούσης καὶ ἄλλοι τινές, ἀπελθόντες εἰς Κύμην διὰ προμήθειαν πολεμοφοδίων καὶ εὐρόντες τὰ ἐκεῖ πνεύματα τεταρχγμένα ὥς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀτυχιῶν, μετέβησαν εἰς Σκόπελον πρεσβεύοντες περὶ ἀποστολῆς ἐφοδίων καὶ πλοίων· ἀλλὰ μόλις διεσώθησαν καὶ ἐκείθεν, οὐδὲν ποιήσαντες.

Ὅτι ἴδιον καὶ ὑπέρτατον ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἦτο ἡ ἐπιμονή. Ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς οὐ μόνον συνεκεντρώθησαν καὶ πάλιν οἱ Εὐβοεῖς περὶ τὸν Βερούσην κατὰ τὸ Ἄϊον καὶ τὰ Βρυσάκια, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν πλοίων τῆς Τρίκης καταβαλόντες ἐβδομήκοντα χιλιάδας γροσίων, προσεκάλεσαν τὸ περὶ τὴν Ἀγίαν Μαρίναν περιπλέον καὶ καλῶς ὠπλισμένον ὑδραῖκὸν πλοῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ. Εἰσὶ δὲ τὰ Βρυσάκια, περιώνυμα κατὰ τὰν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, γήλοφος πετρώδης, ἐπίπεδον ἔχων τὴν κορυφὴν, κείμενος δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Πολιτικῶν καὶ τῆς Καστέλας, περικλειόμενος ἔνθεν μὲν ὑπὸ πεδιάδος, ἔνθεν δὲ ὑπὸ θαλάσσης, ἔνθεν δὲ, πρὸς βορρᾶν, ὑπὸ ἀνωμάλου καὶ δασύδους γῆς, καὶ ἀφιστάμενος τῆς Χαλκίδος πλέον τῶν δύο ὥρων.

Οὐδόλως ἀπολέσαντες τὸ πρῶτον αὐτῶν θάρρος, οἱ Εὐβοεῖς διῆλθον καὶ πάλιν τὴν πεδιάδα τῆς Καστέλας, ὀδεύοντες κατὰ τοῦ ἑκθροῦ πρὸς τὴν Χαλκίδα· ἱερομόναχος δέ τις Παῖσιος Κλεόβουλος, καταγόμενος μὲν ἐκ τοῦ χωρίου Ὀκτωνεῶν τῆς Καρυστίας, διδάσκαλος δὲ τῶν ἑλληνικῶν χρηματίσας ἐν Χαλκίδι καὶ Θήβαις, κατὰ πολὺ ἐνεψύχονε τὸν στρατὸν, κηρύσσων τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος λόγον, ὥς ἄλλος Ἰωάσαφ Βυζάντιος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ νέου ἐπιπεσόντες οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν τούτους, καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Βατῶντος τριάκοντα ἐπτὰ ἐπελέκθησαν, διὰ μόνων ἐπὶ τέλους ἀναχαγισθέντες τῶν τηλεβόλων τοῦ πλοίου τοῦ Ἀλεξάνδρου Κριεζῆ παρὰ τὴν ὑποκάτω τῆς δημοσίας ὁδοῦ τοῦ Βατῶντος κει-

μένην Μάνικαν, ἥτις ἐστὶ ξηρὰ ἐκτεινομένη ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐν σχήματι χειρίδος.

Αἱ ἀτυχίαι ἐπιβαρύνουσι τὸν ἀρχηγὸν συνήθως, καὶ μάλιστα, ὅταν τύχη ἄλλοδαπὸς οὗτος, μὴ ἔχων οἰκεῖα καὶ ἐσωτερικὰ στηρίγματα, οὐδὲ τύχην ἢ εἰδικὴν ἱκανότητα. Διὰ τοῦτο, ἐγκαταλειφθεὶς ἤδη παρὰ τῶν Εὐβοέων, ἀποσυρθέντων ὑπὸ τὸν Τομαρᾶν εἰς τὸ Ἀῖον, ὁ Βερούσης κατηγορεῖτο οὐ μόνον ὡς ἀνάξιος καὶ ἀδρανὴς, ἀλλὰ καὶ ὡς μέθυσος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δ' αὐτῆς ἐξερχόμενοι οἱ Τοῦρκοι οὐ μόνον εἰς τὰ πλησίον τῆς Χαλκίδος χωρία, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς Βάθειας καὶ μέχρι τῆς Στενῆς, πρωτευούσης ἤδη τοῦ δήμου Ληλαντίων, ἐλεηλάτουν πᾶν τὸ προστυχὸν, ἔκαιον, ἔθουον καὶ ἐξηνδραπύδιζον, τὴν φρίκην ἀπανταχοῦ σπεύροντες. Διὰ τὴν διπλὴν ταύτην ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς πτώσεως τοῦ Βερούση καὶ τῆς ὕλικῆς καταστροφῆς, ἦν ἀδυσώπητοι καὶ θηριώδεις οἱ ἐχθροὶ ἐπέφερον ὄλονέν, τὸ βλέμμα καὶ ἡ ἐλπίς τῶν Εὐβοέων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίναν.

Φυγόπατρις ἐκ τῆς Λίμνης ἀπὸ τοῦ 1818 ἕνεκα τοπικῶν διενέξεων, ὑπηρετεῖ οὗτος παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾷ στρατιωτικῶς μέχρι τοῦ 1820· ἀλλὰ φιλόπατρις, ὡς πᾶς Ἕλλην, ἐδραμεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος, ἅμα κηρυχθέντα, καὶ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσοῦ συναριστεύτας ἐν τῇ μάχῃ τῆς Γραβιάς, ἐβεβαίωσε τοῖς πᾶσι, τὶ ὑπισχνεῖτο καὶ ὡς φρόνιμος καὶ ὡς ἀνδρεῖος. Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, δι' οὗ ἤδη καὶ μόνου ἤλπισαν οἱ Εὐβοεῖς τὴν ἀρμοδίαν ἀντικατάστασιν τοῦ Βερούση καὶ τὴν εὐτυχῇ διεύθυνσιν τῶν κατὰ γῆν πολεμικῶν ἐργασιῶν τῆς νήσου. Περὶ τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ, ἐν συμβουλίᾳ κοινῇ ἀποφασισθείσης, συνεφώνησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Κριεζῆς, μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξασκῶν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς ξηρᾶς, ὡς ἀρχηγὸς τῆς τόσῳ χρησίμου ναυτικῆς δυνάμεως. Ἐνώπιον δὲ τῆς κοινῆς ἀνάγκης καὶ τῶν γενικῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὁ Ἀγγελῆς Γωβγίνας ἐλησμόνησεν ὅλως, ὅσας πρότερον εἶχεν ἀντιπαθείας μερικὰς, καὶ ἐν μιᾷ συνεννοεῖσι καρδίᾳ μεθ' ὅλων, ἀπῆλθεν εὐθὺς εἰς τὸ ἐν τοῖς Βρουσάκιοις στρατόπεδον, κακίστης ὄν καταστάσεως τότε. Εὐτυχῶς δ' ἔλαβε βοήθον, ἐπίσης ἄξιον, τὸν ἐκ Θηβῶν Κότσον (Κωνσταντῖνον), κρεωπώλην πρότερον ἐν Χαλκίδι καὶ πρὸ ὀλίγων δραπετεύσαντα ἡμερῶν ἐκ ταύτης.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἦλθεν ἐκ τῆς Ἰωνίας συναγωνισθόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὡς Εὐβοεὺς, ὁ Νικόλαος Κριεζώτης, τε-

θεις ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν στρατιώτης. Θεία δὲ προνοία ὠδηγήθη ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰς τὸν ἄγωνα, ὥς προσωρισμένος, ἵνα διαδεχθῇ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὅπλων τῆς νήσου καὶ διαπρέψῃ δι' ἀνδραγαθιῶν πολλῶν μέχρι τέλους.

Ματαίως οἱ Τούρκοι ἐπέπιπτον συνεχῶς κατὰ τῶν Βρουσάκιων. Γενναῖος καὶ φιλότιμος ἀρχηγός, ὁ Ἀγγελῆς Γωδγίνας γενναίους ἐπίσης καὶ φιλοτίμους ὠδήγει τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, πάντοτε δὲ τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπελάμβανε, καὶ ἐξημιωμένους νῦν μὲν πλέον, νῦν δὲ ἥττον, ἀπώθει καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεπε τούτους. Ἐκ τῶν συμπλοκῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης διακρίνονται πρῶτη ἡ κατὰ τὰ Ψαχνὰ γεννομένη, καὶ δευτέρα ἡ ἐν τῷ Ἀνηφορίτῃ, κατεχομένῳ παρὰ τοῦ Μηνᾶ, ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφονεύθη καὶ ὁ Ὀσμάν Χαντσαράκης Καρύστιος. Ἀλλ' ὀλίγου ἐδέησεν, ὅπως ἐπενεχθῇ ἡδὴ παρὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἡ μὴ κατορθωθείσα παρὰ τῶν Τούρκων διάλυσις τῆς ἐπικνηστάσεως τῆς νήσου, ὅτε τῆς ἀλληλομαχίας τὸ δυσειδέστατον τέρας ὕψωτε κεφαλὴν μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ διαιδόχου ἀρχηγοῦ. Ὁ ἀποβληθεὶς Βερούσης, ἐπιδιώκων τὴν ἀρχηγίαν καὶ διὰ τῆς βίας αὐτῆς, συνέλεξεν ἀθλίους τινάς, καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Λίμνην, σκοπῶν, ἵνα ἐπιβληθῇ καὶ ἐκδικηθῇ τὴν ὕβριν, παρὰδίδων τῷ πυρὶ τὴν ὥραιαν ἐκείνην κωμόπολιν, ὥς πατρίδα τοῦ Ἀγγελῆ Γωδγίνα καὶ ὥς τὸ κέντρον ἡδὴ τῶν εὐδοικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέτυχεν ἐναντίον δυνάμει ἀνωτέρα καὶ δραστηριότητος πολλῆς, ἣν ὁ Ἀγγελῆς Γωδγίνας ἀνέπτυξε. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὁ Βερούσης ἐξεβλήθη ὅλως τῆς νήσου.

Κάρυστος.

Ἡ Κάρυστος, μία, ὥς καὶ ἡ Χαλκίς, τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Εὐβοίας, περίφημος δὲ διὰ τὰ παρ' αὐτῇ λατομούμενα ἄριστα μάρμαρα, κεῖται πρὸς τὸν νοτιώτατον αἰγιαλὸν τῆς νήσου κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Γεραιτοῦ καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Ὀχρῆς (Ἀηλιά). Ἐχει προσίον τι πελαγὸν, ἱκανῶς ἰσχυρωθὲν ἐπὶ τῆς ἐπικνηστάσεως, καὶ μεγαλητέρως ὄν περιφερείας τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν αὐτῷ κατέκειον οἱ Τούρκοι, καὶ ἐκτὸς τοῦτου ὑπὸ τοὺς πρόποδας οἱ Καρύστιοι Ἕλληνες. Ἀλλ' ἡ κυρία δύναμις τῆς θέσεως αὐτῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἦσαν τὰ ὡσεὶ χίλια ὅπλα τῶν αὐτόθι Τούρκων. Ἀνδρεϊότατοι καὶ πρὸς τὸν ἄτα-

κτον πόλεμον ἐμπειρότατοι, ἢ ὡς πεζοὶ ἢ ὡς ἵππεις, οἱ Καρυστινοὶ, ἄλλοι δῖμαχοι τῆς Τουρκίας, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν κινδυνεύσασαν πολλάκις ἔσωσαν, καὶ πολλαχοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου κινή-
θέντες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἠρίστευσαν. Ἐπολέμησαν τούτους περιοδικῶς πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπισημοτήτων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἠττήθησαν. Οὕτω καὶ θέσεως δεξιᾶς, καὶ ἀσκήσεως μεγάλης περὶ τὰ ὅπλα, καὶ ἀρχηγοῦ ἀξίου, τοῦ Ὁμέρ βεγῆ, τυχόντες οὗτοι, κατέστησαν τὸ φόβητρον καὶ τῆς νήσου καὶ τῶν περιόικων. Τύραννοι σκληροὶ τῶν Ἑλλήνων, ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ὀλίγιστοι δὲ, ὅσοι ἂν ἔτυχον ἐξελθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον. Μόνος ἐκ τούτων δίκαιος ὁπωσδήποτε διοι-
κητῆς τοῦ τόπου καὶ προστάτης τῶν καταθλιβομένων ὑπῆρξεν ὁ Ὁ-
μέρ βεγῆς.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρύστου ἀνατολικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτη-
ρίου τοῦ Καρηρέως ὑπῆρχον οἱ λεγόμενοι Καθοδορίται (Καφήρειοι),
οὓς οἱ Καρύστιοι Τοῦρκοι πικρῶν ὀνείρων περιφρονητικῶς «*Σαμπάνι-
δας*», ἤτοι ἀκαθάρτους. Αἰπόλοι ἅπαντες, ὡς κατοικοῦντες ἐπὶ ὄρει-
νῶν καὶ δυσβάτων μερῶν καὶ ὀλιγίστην ἔχοντες γῆν γεωργήσιμον,
ἦσαν οὗτοι οἱ μὲν ὀνόματι Μωχμεθιανοὶ, οἱ δὲ λόγῳ Χριστιανοὶ, ὡς
μὴ ἔχοντες οὔτε οἱ πρῶτοι εὐκτήρια καὶ «*ἱμάμιδας*», οὔτε οἱ δεύτε-
ροι ἱερεῖς καὶ ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο τὰ ἐκ τῶν λεγομένων αὐτῶν Χρι-
στιανῶν γεννώμενα τέκνα ἐδαπτίζοντο δεκαετῇ καὶ δεκαπενταετῇ,
ὅταν καθίστατο δυνατὴ ἡ προσέλευσις ἱερέως τινὸς ἐκ τῶν περιόι-
κων. Ὑπῆρχε μὲν ἐπίσκοπος Καρύστου, ἀλλ' οὐδόλως ἐτόλμα τὸν
διαρισμὸν ἱερέων παρ' αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων. Ὡσαύτως
δὲ οἱ Σαμπάνιδες Τοῦρκοι ἀνεδέχοντο ἐπιτροπικῶς τὴν βάπτισιν τῶν
τέκνων τῶν Ἑλλήνων Σαμπάνιδων, συγγενεόμενοι οὕτω διὰ τῆς ἀ-
ναδοχῆς, καὶ ἐνυμφεύοντο Ἑλληνίδας, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Τουρκίσσας.
Ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ δὲ ἐπιμελίᾳ ἐμέμφοντο μὲν οἱ Τοῦρκοι τῆς Καρύ-
στου τοὺς Σαμπάνιδες Τοῦρκους ὡς μὴ καθαρούς, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου
ἀπειχον πάσης καταδιώξεως καὶ τιμωρίας, ἐλπίζοντες οὕτω τὴν διὰ
τοῦ χρόνου συγχώνευσιν ἐν τῷ τουρκισμῷ καὶ τῶν Ἑλλήνων Σαμ-
πάνιδων. Ἡ ἐπελθούσα ὅμως ἀποκατάστασις τοῦ 1833 ἀπῆλλαξε
τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς παραλυσίας καὶ λοίμης τοὺς ἀνθρώπους
αὐτούς, ἐξ ὧν καὶ οἱ Τοῦρκοι Σαμπάνιδες ἐδέχθησαν τὸ βάπτισμα
ζήλῳ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Νικολάου Κριεζώτου, ἀναδόχου γενομένου

δλων. Ἰδοὺ ἔκδοσις δευτέρα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Μουντριζιάνων, ἡ μὲν πρώτη χρονολογούμενη ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, ἡ δὲ δευτέρα μετὰ τὴν διακοπὴν τοῦ ἀγῶνος.

Ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐκινήθη χρόνου, οἱ μὲν Ἄνδριοι, φοβούμενοι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Καρυστίων Τούρκων, ἐφύλαττον διὰ δύο πλοίων τὸν μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Καφηρέως, μεσημβρινοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Εὐβοίας, πορθμόν· ὁ δὲ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος, ἀνὴρ ἀπεριόριστου πατριωτισμοῦ καὶ ἐπιμόνου ἐνεργείας, ἐστρατολόγει κατὰ τὸ Αἰγαῖον, καὶ ἰδίως ἐν τῇ Τήνῳ καὶ Ἄνδρῳ, καὶ δύναμιν ναυτικὴν παρεσκεύαζεν, ὅπως κινήσῃ εἰς τὰ ὄπλα τὴν Κάρυστον. Ὡπισθοδρομημένος ἠθικῶς καὶ πεφοβισμένος, ὁ τέπος οὗτος ἔχρηζε τῆς ἔξωθεν συνδρομῆς, ὥς ἀδύνατος ἀφ' ἑαυτοῦ ὦν.

Ἄλλ' ὑπῆρχε κεινημένη ἡ Κύμη, κωμόπολις μεγάλη κατὰ τὸν Βοῦδωρον ποταμὸν, ἔχουσα ἀρχηγὸν μὲν γενναῖον, τὸν Γεώργιον Ἰωάννου Παπαῶ, ἀριθμὸν δὲ ἐνόπλων ὀλίγον. Ἐτι δὲ, τὰ περὶ αὐτὴν συναποστατήσαντα χωρία ὀλίγους ὥσαύτως ἠρίθμουν ἐνόπλους, καὶ τούτους ἀνασκήτους· ὥς κειμένη δὲ ἡ κωμόπολις ἐν τῷ ἀνατολικῷ αἰγιαλῷ τῆς νήσου καὶ ἀπέναντι τῆς Σκύρου, κατὰ πολὺ ἀφίστατο τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀγγελὴν Γωβγίναν γενικῷ στρατοπέδῳ. Ὅτε δ' ἐβεβαιώθη ἡ παρασκευαζομένη ἐπίθεσις τοῦ Ὁμῆρ βεγῆ, οἱ Κυμαῖοι ἀπετάθησαν τούτων ἕνεκα πρὸς τὸν ἐν Ἄνδρῳ τότε ὑπάρχοντα ἐπίσκοπον Νεόφυτον, ἐπικαλούμενοι τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοήθειας. Ἀμέσως καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ Ἄνδριοι ἐπεβίβασαν τότε ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὸν πορθμὸν πλοίων τοὺς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Γαυρίου ἐστρατολογημένους, ὧν οἱ πλείους ἦσαν Ἄνδριοι καὶ τινες μοναχοὶ φιλοπάτριδες. Ἄλλ' ὁ δραστήριος Ὁμῆρ βεγῆς προλαβὼν ἐπετέθη, ἐνίκησε μεμονωμένους τοὺς Κυμαῖους κατὰ τὰ Λέπουρα, πολλοὺς ἠχμαλώτισε καὶ τὴν Κύμην λεηλατήσας κατέκαυσε. Τότε ἔπεσε νεκρὸς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κυμαίων Γεώργιος. Τὸ δυστύχημα αὐτὸ δι' ὀλεθρίων συνεδέετο συνεπειῶν, διότι καὶ τὴν κίνησιν τῆς Καρύστου κατὰ πολὺ ἀνέστειλε, καὶ τοὺς ἄλλους Εὐβοεῖς ἐφόβισεν, ὥς ἀπειλουμένης ἐτοίμου καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πολεμίων.

Θεσσαλομαγνησία.

Ἡ δὲ ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλομαγνησίας πρώτην καὶ ἄμεσον ἔ-

λαβεν ἠθικὴν πληγὴν ὥς ἐκ τῆς ἀποχωρίσεως πολλῶν ἐκ τῶν προκρίτων. Οὐσιωδέστερον ἐτραυμάτισεν αὐτὴν τὸ τραῦμα, ὅπερ ὁ δπλαρχηγὸς Κυριακὸς Βασδέκης ἔλαβε κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ φρουρίου τῶν Παγασῶν ἔμπροσθεν τῆς πύλης αὐτοῦ, ὀνομαζομένης Καρᾶ-καποῦ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ θάλασσαν πολιορκούσης μοίρας Ἀναστάσιος Τσαμχῶδς παραλαβὼν τότε μετῆνεγκε τὸν Βασδέκην εἰς Τρίκην πρὸς θεραπείαν. Διεδέχθη μὲν εὐθὺς τὸν Βασδέκην ὁ πρεσβύτερος κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀποσπασματάρχης τούτου Κοντονῆκος, ἔλειψεν ὅμως ἡ τόσῳ ἐν περιστάσεσι τοιαύταις ἀναγκαία βαρύτης τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπιρροή ἐπὶ τῶν ὅπλων.

Μετὰ τὰ γενόμενα ἐν τῇ Ἰωλκῷ ἄλλους οἱ Θεσσαλομάχνητες οὐκ εἶχον ἐσωτερικοὺς πολεμίους, ἢ τοὺς ἐν Παγασαῖς (τῷ Βῶλῳ), ἐπίσης ὀλίγους· ἐπομένως δύο ὑπῆρχον τὰ μέρη, καθ' ὧν ἀπητεῖτο ἡ ἐνέργεια αὐτῶν· πρῶτον τὸ φρούριον τῶν Παγασῶν, κείμενον πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου καὶ ὀλίγῳ πρὸ τῆς κωμοπόλεως· καὶ δεύτερον ἡ γείτων ἐπαρχία τῶν Φερῶν (Βελλεστίνου), ἐπίσης, ὥς καὶ ἡ Μχγνησία, ἔχουσα ἐσωτερικοὺς πολεμίους ἐν δύο μόναίς θέσεσιν, ἐν μὲν τῇ πρωτευούσῃ οἰκογενείας ἑκατὸν ἑννεήκοντα, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Κογιούν-δερεσὶ ἐξήκοντα δύο. Οὕτως ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τοῦ φρουρίου τῶν Παγασῶν, βοηθούμενοι κατὰ θάλασσαν οὐ μόνον ὑπὸ τριῶν ὑδραϊκῶν πλοίων τοῦ Ἀναστασίου Τσαμχῶδοῦ, Λαζάρου Τσαμχῶδοῦ καὶ Ἰωάννου Κυριακῶφ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τινων τῆς Τρίκης· ὅπως δὲ διακόψωσι τὴν κατὰ γῆν συγκοινωνίαν τούτου μετὰ τῶν Φερῶν καὶ τῆς Ἀμύρου (Ἀρμυροῦ), κατέλαβον τὸν λεγόμενον ὡς ἐκ τοῦ σχήματος Πιλάφ-τεπὲ, ἥτοι τὸν ἐπὶ τῶν στενῶν μετὰξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀμύρου κωνοειδῆ λόφον. Ἄλλο δὲ σῶμα ἐκ χιλίων ὑπὸ τὸν Κοντονῆκον ἐστρατοπέδευσε τῇ 9 μαΐου ἐν τῷ Ἀγίῳ Γεωργίῳ, χωρίῳ ἀπέχοντι τῶν Φερῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἐκεῖθεν δ' οἱ χίλιοι οὗτοι, οἱ μὲν διὰ τῆς πεδιάδος, οἱ δὲ ἐκ τοῦ ὄρεινοῦ μέρους, εἰσέβαλον εἰς τὰς Φεράς, τὸν σίδηρον καὶ τὸν δαυλὸν ἐν χερσὶ φέροντες· κτύσαντες δὲ μέρος αὐτῶν, ἀπέκλεισεν μετὰ ἀντίστασιν ἱκανὴν τοὺς Τούρκους ἐντὸς τεσσάρων πύργων, κειμένων ἐν τῷ μέσῳ εὐρυχωρῶν περιφραγμάτων.

Τὸ γεγονός τοῦτο μεγάλον ἐνέπνευσε φόβον τοῖς πεδινοῖς Τούρκοις (Κονιάροις) τῆς Λαρίσης, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ὑπεχρέωσεν, ἵνα προσφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καίτοι θεριζομένην παρὰ τῆς πα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

Δημητρίου τοῦ Ὑψηλάντου ὁ πολιτικὸς βίος ἄρχεται καὶ τελευτᾷ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Νικολάου, ὁ ἀστὴρ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἔδυσε, μόλις ἀνατείλας, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀπροσδοκῆτων συμβεβηκότων τοῦ Δημητρίου ὅμως διέτρεξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν περίοδον ἐν ὅλῃ ἔννεκετίᾳ. Ἀλλ', ὅπως ἡ ἑναρξίς, οὕτω καὶ τὸ σχετικὸν (α) τέλος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, τιμῶσιν ἐξαιρετικῶς τὴν ὑψηλαντικὴν οἰκογένειαν καὶ ἀθάνατον τὴν δόξαν αὐτῆς βεβαιούσιν, ὅτε ἀπὸ μὲν τοῦ βορρᾶ ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτος ἐκήρυξε τὴν ἐθνεγερσίαν τῷ 1821, κατὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ὁ Δημήτριος τὴν τελευταίαν συνῆψε μάχην κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν τελευταίαν συνέθετο τῷ 1829 περιώνυμον συνθήκην τοῦ Τιλφουσίου ὅρους (τῆς Πέτρας). Ὁ ἀγὼν ἄρχ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν ἐσωτερικὴν θεωρούμενος ἔποψιν, ἤρξατο διὰ τῆς ὑπογραφῆς Ὑψηλάντου καὶ ἔπαυσε προσκαίρως διὰ τῆς ὑπογραφῆς Ὑψηλάντου. Γεγονὸς τοιοῦτο ὀλίγους λαμπρύνει ἄνδρας καὶ ὀλίγων διαιωνίζει τὴν δόξαν οἰκογενειῶν μεγάλης ἀποστολῆς καὶ μεγάλων ἔργων.

Διάσημον παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ γνωστὸν παρὰ τῷ εὐρωπαϊκῷ κόσμῳ ὄνομα οἰκογενείας, σύστασιν δὲ τὴν μόνην σεβαστὴν παρὰ πάνσι καὶ μόνην ἠθικῶς ἰσχυράν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πατριωτισμὸν δὲ ἀκαταίτητον καὶ ἀκέραιον μέχρι ὅλης αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας, ἰδοὺ ὅσα κυριώτερον ἔφερε προσόντα καὶ πλεονεκτήματα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, πχρουσιαζόμενος ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὡς συστρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἐν ἑλλείψει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου παρουσία ἄλλου τινὸς μέλους τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἡ ἄλλου τινὸς ἐκ τῆς Ῥωσσίας προερχομένου καὶ γνωστοῦ ὁπωσδήποτε προσώπου, ἐπὶ τοσοῦτον εὐκταία κοινῶς καὶ ἐπιζήτητος ἦτο, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα πολυκέφαλος, κίνδυνοι δὲ διάφοροι ἠπείλουν ταύτην.

Εἰς τὰς περὶ τῶν κοινῶν ἐρροτάτας σκέψεις δύο τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Δικαίου (β) καὶ τοῦ

Παναγιώτου Α. Ἀναγνώστοπούλου, ὀφείλεται ἡ πρώτη ἰδέα περὶ τῆς καταβάσεως ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἑλλάδα (α). Καταλληλότερος πρὸς ἀποστολὴν τοιαύτην ἐθεωρεῖτο ὁ Νικόλαος· ἀλλ' οὗτος ὑπῆρχεν ἀπὼν παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὁ δὲ μόνος (β) παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ μένων ἦν ὁ Δημήτριος, παραιτηθεὶς ἐπὶ τούτῳ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, τὰ κατ' οἶκον ἅπαντα διοικούμενος ἕνεκα τῆς τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἀπουσίας, καὶ χρεὴ ἕτερα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος πεφορτισμένος ὢν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου καθ' ἅπασαν τὴν Βασιλαρχίαν. Τριῶν ἄρα φραγμῶν δυσκόλων προέκειτο κατ' ἀνάγκην ἡ ἀλληλοδιάδοχος ὑπερπήδησις, πρώτου μὲν τῆς θελήσεως τοῦ Δημητρίου, δευτέρου δὲ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τρίτου τῆς συγκαταθέσεως τῆς μητρὸς Ἐλισσάβετ, ὡς ἐχούσης μόνον παρήγορον σύντροφον τοῦτον.

Εὐτυχῶς παρήσαν τότε ἐν τῇ Κισνευτᾷ ὅτε Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος καὶ ὁ Εὐμμανουὴλ Ξάνθος, μεγάλως ὑποληπτόμενοι παρὰ τῆς ὑψηλαντικῆς οἰκογενείας, ὁ πρῶτος ὡς ἱατρὸς καὶ συμπράκτωρ ἐν πολλοῖς τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ ὁ δεύτερος ὡς τὸ πρῶτον ὄργανον, δι' οὗ ἀνεδέχθη ὁ Ἀλέξανδρος τὴν γενικὴν ἐπιτροπίαν τῆς ἑταιρίας καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Εὐτυχέστερον δὲ, αἱ καρδίαι ἀδελφῶν καὶ μητρὸς ἐτοίμως ἔκλιναν καὶ ἤδη ὑπὸ τὸ παντὸς ἄλλου ἀνώτερον αἶσθημα ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁ Τυπάλδος καὶ Ξάνθος, ἐνστερνισθέντες τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀναγνώστοπούλου καὶ Δικαίου, σπουδαῖοι συνέπραξαν, ἵνα πεισθῇ κατὰ πρῶτον ὁ Δημήτριος. Ἐνισταμένης δὲ τῆς Ἐλισσάβετ, συνεκροτήθη συμβούλιον οἰκογενειακὸν, καὶ τῇ καταφατικῇ ἐτυμηγορίᾳ τούτου ὑπέκυψεν αὕτη, ἀποφανθεῖσα μετὰ τῆς περιπαθεστέρας μητρικῆς στοργῆς, οἷον ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ δεικνύει μόνη ἡ ἀληθὺς εὐγενὴς καρδία: «Ὅταν ἦναι, εἶπε, καὶ »ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὴν ἀποστολῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ »μου, ποῦ μ' ἔμεινε, στεροῦμαι καὶ αὐτό· ἄς ὑπάγῃ μετὰ τὴν εὐχὴν »μου!» Ὡσαύτως δὲ εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτων ἅπαντων καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐτοίμως ἀπεφάσισε καὶ διὰ συστατικοῦ ἐγγράφου ἐφωδίασε τὸν Δημήτριον πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Πῶς δὲ οὐχὶ καὶ πρὸς τοὺς Αἰγαιοπελαγίτας καὶ Στεροελλαδίτας; Διότι ἡ Πελοπόννησος ἐθεωρεῖτο τὸ πρῶτον καὶ μέγα ἐπαναστατικὸν ὑφίσταται κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη ἀσφαλὴς ἐστὶ καὶ τὸ μόνον ὀρμητήριον

ἐθεωρεῖτο ἄλλως ὥς σῶμα, ὅπερ ἔμελλον τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη παραδειγματισθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον.

Τούτων γενομένων, ἡ μὲν μήτηρ καὶ ἀδελφαί, τὸ πατριωτικὸν ἀνανεοῦσαι παράδειγμα τοῦ Ἀράτου, κατέβαλον εὐθύς, ὅσα εἶχον λείψανα πολυτίμων λίθων· ὁ δὲ Δημήτριος κατὰ τὰ τέλη τοῦ μαρτίου ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ὀδησὸν μετὰ τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, ἐπέχοντος ἔκτοτε παρ' αὐτῷ θέσιν συμβούλου. Ἐκεῖ ἐξαργυρώσας τοὺς ἀδάμαντας τῆς οἰκογενείας διὰ τεσσαράκοντα χιλιάδων ρουβλίων, προσεκάλεσε καὶ τοὺς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προσφυγόντας ἐφόρους τῶν Φιλικῶν Μαῦρον καὶ Μπάρμπην, ἵνα παραδώσωσιν, ὅσας εἶχον, τυχόν, διαθεσίμους συνεισφοράς, καὶ καταβάλωσιν, ὅσον χρηματικὸν ἠδύναντο. Ἀλλ' οὔτε διαθέσιμα ἔφερον οὔτοι χρήματα τοιαῦτα, οὔτε ἠυπόρουν τότε, δραπεταὶ γενόμενοι καὶ πᾶσαν ἐγκαταλείψαντες περιουσίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πρὸ πάντων δὲ, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἔντρομοι ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν, διέκειντο ἤδη ἐν καταστάσει τινὶ, ἣν οὐχὶ ἀπελπισίας, τοῦλάχιστον ὅμως ψυχρότητος μεγάλης πρὸς πᾶσαν περὶ πολέμου ἰδέαν καὶ ἐνέργειαν. Διὰ δὲ ταῦτα οἱ ἐν Ταῦνγαρῶν ἔφοροι, ὥς μὴ ἀναγόμενοι ἐν ταῖς αὐταῖς περιστάσεσι, διάφορον ὅλως διαγωγὴν ἔδειξαν. Ἄμα προσκληθέντες τῇ 30 μαρτίου, ἵνα συλλέξωσι δραστηρίως τὰς ὑποσχεθείσας συνεισφοράς *«παρὰ τῶν καταγραφέντων ἐν τῇ Βίβλῳ » των Ζώντων»*, ἐβεβαίωσαν ἑαυτοὺς, ἀπαντήσαντες πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην τῇ 12 ἀπριλίου, προθύμους καὶ εὐπειθεῖς πρὸς πᾶσαν διαταγὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἐκτὸς τῶν περὶ συλλογῆς χρηματικοῦ μέτρων, ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλε τὸν Βασίλειον Ξένην εἰς τε τὴν Πελοπόννησον, τὰς Νήσους, τὸ Πήλιον ὄρος καὶ τὴν Ἥπειρον, προανηγορεύοντα τὴν κατάβασιν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ προτρέποντα τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὡσαύτως ἐγνωστοποίησε τὰ δέοντα καὶ τοῖς πρότερον παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πεμφθεῖσιν ἀποστόλοις Δικαίῳ, Θέμελῃ καὶ λοιποῖς. Οὐσιώδεις καὶ ποικίλαι ὥς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς τόπους ἐχορηγήθησαν τῷ Ξένῃ αἱ ὁδηγαί· εἰδικώτερον δὲ διωρίσθη οὗτος προάγγελος διὰ τοὺς ἐταίρους τῆς Ὑδρας, Πετσῶν (α) καὶ Ψαρῶν, τὸν ἐν Πάτραις μητροπολίτην Γερμανὸν καὶ λοιποὺς ἐφόρους, τὸν ἡγεμόνα Λακωνίας Μαυρομιχάλην, τὸν Γαζῆν καὶ τὸν Περραιβόν (β). Πρὸς τούτους ἅπαντας γράφων ὁ Ὑψηλάντης, ἐξεδύετο πάντα

καταγωγῆς τίτλον πομπῶδη, καὶ μόνον ἡσπάζετο τὸν τοῦ «ἀδελφοῦ καὶ πατριώτου».

Ἐκ τῆς Ὁδησοῦ ἐπανκκάμψας εἰς τὴν Κισνευίαν ὁ Ὑψηλάντης, συνέστησεν ἐκεῖ ἐφόρους τὸν Α. Μπούρδαν, Ἰωάννην Μακρῦν καὶ Μαρῖνον Στρατῆν· διέταξε δὲ τῇ 13 ἀπριλίου τὸν Ξάνθον, ἵνα παραλάβῃ τὰς συνεισφοράς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἄλλων, καὶ καταβῇ οὐχὶ διὰ τῆς Βιέννης, «ἵνα μὴ ὑποπέσῃ εἰς τοὺς ἐκεῖ κατασκόπους», ἀλλὰ ἄλλοθεν, εἰς Τεργέστην. Τέλος δὲ, φθίνοντος τοῦ ἀπριλίου, διέβη τὰ ῥωσικὰ σύνορα ὡς διευθυντῆς ἐμπορίου, τοῦ Ἀναγνωστοπούλου, καὶ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα Ἀθανάσιος Στοστοπόπουλος· ἡ ἑταιρική μετωνομία αὐτοῦ ἦτο Χαρίτος. Κατὰ τὸ ἀπὸ 30 μαρτίου διαβατήριον, χορηγηθὲν παρὰ τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ πληρεξουσίου τοποτηρητοῦ ἐν Βασσαραβίᾳ Ἰντσωφ, ὁ Ἀναγνωστόπουλος ἀνεγνωρίζετο «κάτοικος ἐν τῇ πόλει Κισνεῦτα καὶ Ἑλλήν ἔμπορος Βασσαραβίας» (α). Βεβαίως τὰ πάντα ἐγίνοντο διὰ πολλῆς ἐχεμυθίας καὶ ὑποκρίσεως· οἱ πάντες ὁμῶς ἔβλεπον οὐχὶ μακρὰν τὸν κίνδυνον, ὃν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν διέτρεχεν ὁ Ὑψηλάντης πρὸ τοῦ παρακολουθοῦντος αὐτῷ κατὰ πᾶν βῆμα Ἀργου τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας. Ἀλλ', εἰ καὶ διέλαθε τοῦτον μέχρι τῆς Τεργέστης, μὴ ἀποδώσωμεν τὸ τοιοῦτο, ἢ μόνῃ τῇ ἰσχύϊ τοῦ διαβατηρίου τοῦ καλλίστου Ἰντσωφ καὶ μόνῃ τῇ ἀγαθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τύχῃ. Πιθανωτάτῃ ἄλλως ἦτο καὶ διὰ τὸν Ὑψηλάντην τῷ 1821 ἢ ἐπὶ τοῦ 1797 ἀτυχία τοῦ Ῥήγα Φεραίου.

Τῇ 23 ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὸ Τσερναούτς, ὅπου διέμεινεν ἐπ' ὀλίγον, ἵνα προλάβῃ τὴν προδοσίαν διεφθαρμένου τινός, τοῦ Σαλόνσκη. Ἦν δ' οὗτος ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μεγαλεμπορίου Χατσῆ Μόσχου, ἀποκεκηρυγμένος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔνεκα διαγωγῆς ἐπιμέμπτου. Ὡς ὑπηρετήσας δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κατακάζη, γαμβροῦ τῶν Ὑψηλάντων, ἐγνώρισεν ἤδη ἐν τῷ Τσερναούτς τὸν Ὑψηλάντην, περιπεσόντα εἰς βέβαιον κίνδυνον. Μόλις δὲ διὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ ἐπιτηδείων τρόπων ἀπεσπάσθη ἐκεῖθεν, παραληφθεὶς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου μέχρι τῆς Τεργέστης, ὅπου ἐδωρήθησαν αὐτῷ καὶ ἑξακόσια δίστηλα. Ἐκ τοῦ Τσερναούτς διῆλθεν ὁ Ὑψηλάντης τῇ 4 μαΐου τὸ Ἀγγραμ, τῇ 11 μαΐου τὸ Χάμνι, τῇ 12 τὸ Σαζωνικὸν Ῥέγεν, τῇ 13 τὸ Σετσβέργ καὶ τῇ 17 ἔφθασεν εἰς τὸ Ἑρμανστάδ, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Τυπάλδος, διωρισμένος παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου σύμβουλος τούτου, ὡς καὶ ὁ Ἀ-

ναγνωστόπουλος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ βεβαιωθείς, ὅτι Μολδαυός τις ἀνεχώρησεν εἰς Βιέννην, ὅπως καταγγείλῃ τὴν διέλευσιν τοῦτου, μετέβαλε πορείαν, καὶ τῇ 21 ἀπελθὼν εἰς Τερμιζβάρ, διεπέρασε τῇ 24 τὸ Ἑσσιγ, φθάσας ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Καρλσταδ εἰς Τεργέστην. Πολλοὺς τῶν ἀνωτέρω τόπων διέβη διὰ πολλοῦ φόβου, ὡς πλησιάζοντας τὴν Σλαβωνίαν καὶ Βοσνίαν, ὅθεν ἐξέρχονται λησταὶ συχνάκις.

Ἀρίστην ἔλαβεν ὑποδοχὴν παρὰ τῶν ἐν Τεργέστη ἐταίρων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ μεγάλεμπόρου Ἀντωνίου Μιχαήλ Ἀντωνοπούλου. Ἐκεῖ εὗρε, περιμένοντάς αὐτόν, τὸν Ἀλέξανδρον Καντακουζηνὸν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Καντιώτην. Ὁ πρῶτος τούτων ἔτρεφε τὴν ἰδέαν, ὅπως παρουσιασθῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος παρὰ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν τὰ πάντα ὁμῶς διεσκεδάσθησαν τότε.

Καθ' ὕλην τὴν διὰ τῆς Αὐστρίας πορείαν αὐτοῦ ὁ Ὑψηλάντης ἐφανερώθη μόνον, ἐν μὲν τῷ Σιμπινίῳ πρὸς τὸν Γεώργιον Λεβέντην, τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον καὶ τὸν ἱατρὸν Βρεττὸν, ἐν δὲ τῇ Τεργέστη πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ἀντωνοπούλους, τὸν Παξιμαδὴν καὶ τὸν Στράτον, οὓς, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀντωνοπούλου, κατέστησε τριμελῆ ἐφορείαν διὰ τὴν συλλογὴν συνεισφορῶν καὶ τὴν δι' αὐτῶν προμήθειαν καὶ ἀποστολὴν πολεμικῶν ἀναγκαιῶν. Ἰδίως δ' ἐπεφορτίσθη αὕτη τὴν ἀγορὰν λογχοφόρων ὅπλων καὶ ἄλλων, ὅσα ἀπῆτει ὁ σχηματισμὸς τακτικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ μιᾶς τυπογραφίας δι' ἐκδοσιν ἐφημερίδος μικροῦ φύλλου.

Τὸ ταμεῖον τοῦ Ὑψηλάντου συνεποσοῦτο ἤδη ἐκ τριακοσίων περὶπου χιλιάδων γροσίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τεθὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γεωργίου Μιχαήλ Ἀντωνοπούλου. Ἰσως ὑπολάβωσί τινες ὡς ἀστείότητα, ὅ,τι λέγομεν, ἢ τὸν Ὑψηλάντην ἀτόπως φρονήσαντα τὴν διὰ τόσου χρηματικοῦ οἰκονομίαν μιᾶς ἐπικναστάσεως. Καὶ ὁμῶς κατὰ τὴν ἀπέρριπτον ὅλως καὶ πατριωτικὴν ἐκείνην ἐποχὴν ταμεῖον τόσης ποσότητος ἦτο σημασίαι τις. Τότε δι' ὀλίγων κατωρθοῦντο πολλά, διότι ἕκαστος ἀπέβλεπε πρὸς τὸ κοινὸν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀποζῶν, ὅπως ἐτύγχανε, καὶ ἐνδύόμενος, ὅπως ἠδύνατο· κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους οὐδὲ μεγάλα πολλάκις μέσα κατῴρθουν μικρὰ πράγματα, ὡς εἰσαχθείσης δυστυχῶς τῆς πολιτικῆς διαίρεσεως καὶ τῆς διαφθορᾶς ἐκείνης, ἥς ἡ χρηματικὴ βουλιμίασις ἀρχὴν μὲν ἔχει, τέλος δὲ οὐ.

Ἐν τῇ Τεργέστῃ, ὅπου διέτριψεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἐβεβαιώθη κατὰ πρῶτον ὁ Ὑψηλάντης τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ μετὰ ἀπλήστου εὐχαριστίας εἶδε τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ πεπληρωμένον οὕτω. Εὐτυχῶς δὲ προέλαβεν (α) ἐπιβιβασθεὶς ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Πχύλου Στοιχοβίτης, ὀρθοδόξου Κροάτου (β), ὡς ἐπελθούσης κατόπιν ἐκ τῆς Βιέννης τῆς διαταγῆς περὶ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ συνεπεῖα τῆς τοῦ Μολδαυοῦ καταγγελίας. Τί ἐπέπρωτο ἄρα, ἐὰν ὑπῆρχον τότε σιδηρόδρομοι καὶ ἤλεκτρικοὶ τηλέγραφοι;

Καὶ ἤδη, ὅτε τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἄλλην ἔφερον μορφήν, οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην ἀρμόδιον ἐθεώρησαν, ὅπως παρυσιασθῇ οὗτος ὑπὸ γενικωτέρῃ καὶ ὀρισμένην ἀρμοδιότητα στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν. Αὐτὴν ἐξήγαγον ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἀπευθυνομένου ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἐστήριζον, ὡς μίαν ἀπαιτούντων διεύθυνσιν. Προέκειτο πλέον οὐχὶ περὶ κινήσεως, ἀλλὰ περὶ διοικήσεως τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλεξάνδρος, ὡς προῖτον τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, διπλῆν ἔφερεν ἰδιότητα, πολιτικὴν μὲν ὡς γενικὸς ἐπίτροπος πρότερον, στρατιωτικὴν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, συνεπὲς εἶδον οὗτοι, ὅτι καὶ ὁ Δημήτριος, ὡς προῖτον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνῆκεν, ἵνα παρυσιασθῇ ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἀρχιστρατήγου. Πρὸ πάντων δὲ τὸ πνεῦμα τῶν Φιλικῶν ἤνθει τότε καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔθεντο πολλὴν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην βάσιν. Παρὰ τὸν Ἀναγνωστόπουλον δὲ καὶ Τυπάλδον συνεπήγετο ἐκ τῆς Τεργέστης ὁ Ὑψηλάντης τὸν Καντακουζηνόν, Καντιώτην, Γεώργιον Ἀντωνόπουλον ὡς ταμίαν, Γρηγόριον Σάλλαν ὡς ὑπασπιστὴν καὶ τὸν Βαλέσταν ὡς προγυμναστὴν στρατιωτικόν.

Ἡ 8^α τοῦ ἰουνίου, καθ' ἣν ἐλλιμενίσθη ἐν τῇ νήσῳ τῆς Ὑδρας, κατέχει ἐξαίρετον, μᾶλλον δὲ μοναδικὴν, ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἑλλάδος θέσιν. Ἐνεφανίζετο τοῖς Ἑλλησι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν οὐχὶ πλέον ξένος ἀντιπρόσωπος Ῥώμης, Ἐννετίας ἢ Τουρκίας, ἀλλ' Ἑλλήν οἰκογενείας ἡγεμονικῆς πρὶν, Ἑλλήν οἰκογενείας πατριωτικῆς πάντοτε, ὅστων ὦν ἐκ τῶν ὁστέων καὶ σάρξ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεινῶν μὲν προηγεῖτο ἡ αἵματόφυρτος σημαία τῆς κατὰ κτήσεως, τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς βίας· οὗτος δὲ ὑψουμένην ἔφερε τὴν τῆς ἀδελφότητος, τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς θυσίας. Ἦδη ὑπὸ

τάς ὀψεις ἀπάντων ἐστεφανοῦτο ἡ πρόδρομος ἡμέρα τῆς 25 μαρτίου. Ἀληθῶς δ' «εὐλογία Κυρίου καὶ εἰλεος» ἡ 8 τοῦ ἰουνίου ὑπερύψου τὸν νοῦν καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὅτε, ἐκτὸς τοῦ ἔθνικοῦ ὀνόματος Ὑψηλάντου, προήρχετο ὁ Δημήτριος καὶ ἐκ τῆς ἀρκτώας γῆς, εἰς ἣν αἰείποτε προσηλοῦτο ἡ καρδία καὶ τὸ ὄμμα τῶν Ἑλλήνων ὡς τὸν φυσικὸν ἐχθρὸν τοῦ μόνου φυσικοῦ ἐχθροῦ τούτων.

Ἀλλὰ σύμπτωσις περίεργος! Ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς 8 ἰουνίου, καθ' ἣν εἰς Ὑψηλάντης, ὁ Δημήτριος, ἀνεφαίνετο παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἄγγελος σωτηρίας, ἕτερος Ὑψηλάντης, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπεχώρει τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις ἀγῶνος, ὡς προδοθεὶς πανταχόθεν, ὡς ἀποξενωθεὶς πάσης δυνατῆς ἐλπίδος.

Τὸν παράλληλον τῆς 8 ἰουνίου οὐδὲ ἐφ' ὅλην εὐρίσκει τις τὴν ἐνεαετῇ διάρκειαν τῆς ἐπανάστασεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέβησαν ἐν τῇ Ἑλλάδι, τὸν ἀγῶνα ἀσπυζόμενα ταύτης, διάφορα διακεκριμένων καὶ ἡγεμονικῶν ἄλλοτε οἰκογενειῶν πρόσωπα· πλὴν οὐδεμίαν ἢ ἄφιξις αὐτῶν διήγειρε συγκίνησιν ἔθνικὴν, οὐδὲν προσήνεγκε κεφάλαιον ἐλπίδων μεγάλων καὶ βεβαίων, διότι ἐν οὐδεμιᾷ πρότερον ὑπῆρξαν εἰδικῇ συναφείᾳ μετὰ τοῦ ἔθνους, ὡς οἱ Ὑψηλάνται διὰ τῶν πολέμων καὶ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν· διότι οὐδέποτε ἐβεβαίωσαν τὸν ἑλληνισμὸν ἑαυτῶν διὰ θυσιῶν ἐκτάκτων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς οἱ Ὑψηλάνται ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος. Ἀλλ' ὠμολόγηται περιφανῆς καὶ σωτήριος ἡ 8^η ἰανουαρίου 1828, καθ' ἣν ἐξοχότης πολιτικῇ καὶ καρδίᾳ πατριωτάτῃ, ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ ἔθνους Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπέβη ὡς κυβερνήτης. Καὶ ὅμως διαφέρουσι πρὸς ἀλλήλας ἡ 8 ἰουνίου 1821 καὶ ἡ 8 ἰανουαρίου 1828, καθ' ὅσον ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν τὰ πάντα ἦσαν εἰς κυκεῶν, μόνος χαρακτὴρ πάσης ἐπανάστατεως, καὶ οὐδεμία ὑπῆρχε σύστασις ἀποχρῶσα οὔτε ἐσωτερικῇ, οὔτε ἐξωτερικῇ· πρὸ τῆς δευτέρας δὲ προηγήθησαν καὶ διοικήσεις ἔθνικῇ, καὶ ἀναγνώρισις πολιορκιῶν, καὶ δάνεια ἐξωτερικὰ, καὶ πρωτόκολλον Πετροπούλεως τῷ 1826, καὶ συνθήκη Λονδίνου τῷ 1827 καὶ ναυμαχία Πύλου. Ὅταν δὲ ἡ ἑναρξὺς μεγάλων ἐπιχειρήσεων φέρῃ προνομιούχον ἑαυτῇ τὴν δόξαν, ἔπεται ἀδιαφιλονέικητον, ὅτι ἡ 8 ἰανουαρίου, ὡς τὸ προσεχὲς τέλος θεωρουμένη, ἐπέχει θέσιν κατωτέραν τῆς 8 ἰουνίου, ὡς τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, δι' ἣς ἐν πάσῃ ἀβεβαιότητι, καὶ ταύτῃ ὑπὸ κινδύνων φοβερῶν πληρουμένη, ἀνεδείχθη ἔσω καὶ ἔξω συστηματικώτερος ὅπωςδῆποτε ὁ ἀγὼν τῆς 25 μαρτίου.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ὁ Ὑψηλάντης φέρων, ὡς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, τὴν στολὴν (α) ἱερολοχίτου, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὡς ἄλλος «Ζεὺς σωτὴρ» καὶ ὑπεδέχθη παρὰ τε τῶν προκρίτων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ὑδρας διὰ πλείστων τιμῶν, πολυκρότων τηλεβολισμῶν καὶ ἀνευφημιῶν τῶν ἐγκαρδιωτέρων (β). Ἐν τῷ μοναστηριακῷ τῆς Παναγίας καὶ κεντρικῷ ναῷ τῆς νήσου ἐτελέσθη ἡ ὁμοθυμοτέρα καὶ λαμπροτέρα δοξολογία πρὸς τὸν Ὑψιστον. Ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης μεταδέδωκεν αὐτῷ στέγης καὶ διὰ πάσης δυνατῆς μεγαλοπρεπείας ἐδεξιώσατο. Πᾶσα δὲ τιμὴ, προσφερομένη πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἦτο ἡ ἔκφρασις ἐνδομύχου χαρᾶς καὶ πεποιθήσεως. Ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς μόνος, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἄσματος συνήθους, ἠκούετο μετὰ μέλης πατριωτικῆς ὁ θούριος τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ὑδρᾳ :

«Φίλοι μου συμπατριῶται . . .»

ἀνθ' οὗ οἱ Πελοποννήσιοι ἐτραγώδουν μέχρι τοῦδε τὸν ἴδιον καὶ ωραϊότατον :

«Τοῦρκος μὴ μείνῃ ἔς τὸν Μοριά, μὴδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον . . .»

Οὐδεὶς ἠρώτησεν ἤδη τὸν Ὑψηλάντην, τίνα φέρεי τίτλον πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν, τίνας ὁδηγίας καὶ ἀρμοδιότητες, εἰ καὶ διεκοίνωσεν οὗτος τοῖς Ὑδραίοις συνηγμένοις τὸ συστατικὸν γράμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Εἶδον ἅπαντες τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ἤρκεσεν, ὅτι εἶδον τοῦτον, πόθεν ἦλθε, πότε ἦλθε καὶ ποῦ ὑπάγει. Τὴν αὐτὴν δ' ἄμετρον ἀγαλλίασιν, τὸν αὐτὸν ζωηρότατον ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς αὐτὰς πεποιθήσεις διήγειρε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ φήμη τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, διαδοθεῖσα «ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων». Ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι καὶ ὅλα τὰ στρατόπεδα ἐπανηγύρισαν ταύτην· πᾶσα δὲ κοινότης, καὶ κληῖρος, καὶ πρόκριτοι, καὶ ὀπλαρχηγοὶ μετὰ σπουδῆς συνέχαιρον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, προσφέροντες ἑαυτοὺς εὐπειθεῖς πρὸς πᾶσαν διαταγὴν (γ). Ἰδοὺ ἡ πάγκοινος ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς ἐθνάρχου.

Λαμπρὸς τὰ πρὸς γένους, ἦγεν οὗτος ἡλικίαν οὐχὶ ἀνωτέραν τῶν εἰκοσιοκτὼ ἐτῶν· ἦν δὲ τῇ ἀναδρομῇ τοῦ σώματος μέτριος, ἰσχνὸς τὴν ἔξιν, ἐφιλωμένος τὴν ὑπὲρ τὸ μέτωπον ἡμίσειαν κεφαλὴν, παρχμῆκης τῷ προσώπῳ, γρυπὸς τὴν ῥίνα καὶ ξανθόθριξ. Εἶχε δὲ, ὡς ἐγνωρίσαμεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τελευτῆς βίου, εὐσέβειαν

μεγάλην πρὸς τὸν Θεὸν, ψυχὴν ἀγαθωτάτην, παιδείαν πολλήν, ἥθη κακαλλιεργημένα καὶ φρονήματα τίμια. Εὐπροσήγορος τοῖς πᾶσιν, εὐκόλως ἠνείχετο τούτων μὲν τὸ ἀγροίκον τῶν τρόπων, ἐκείνων δὲ τὰς ἀηδίας καὶ βαρύτητας. Ὑπόληψιν χαίρων δημώδους καὶ ἀκάκου ἀνδρὸς, ἰδίως ἠγαπήτο παρὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ παρὰ πάντων ἀνεξαίρετως ἐσέβετο. Ὀλιγόλογος δὲ καὶ οὐχὶ ἐπιδεικτικὸς, σκεπτικὸς μᾶλλον ἢ ἐτοιμόλογος, ἐκεκόσμητο διὰ χαρακτῆρος ἀξίου πάσης πίστεως. Εἰς πάντοτε ὡς φίλος καὶ οὐδέποτε ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος, ἀκέραιος δὲ καὶ ἀκραιφνής, οὐδὲν ἄλλο ἐθεώρει τιμιώτερον παρὰ τὴν πατρίδα, οὐδὲν ἱερώτερον παρὰ τὴν ἐλευθερίαν ταύτης. Κράσεως δ' ἤττον ἀνδρικῆς, ἀλλὰ κερδίας ἀνδρικωτάτης· φειδωλὸς ἐν μέρει διὰ τὰ ἴδια, ἀλλ' ἀφειδῆς ἐν γένει διὰ τὰς κοινὰς ἀνάγκας, ἐξόχως ἠγάπα τοὺς πατριώτας καὶ ἐγκαρδίως ἐτίμα τοὺς γενναίους καὶ ἀπλοήθεις τῶν στρατιωτικῶν. Τέλος δὲ πάντων, καρτερικώτατος ἐπὶ τοῖς δυστυχίμασι παντὸς εἶδους, ἀκίβδηλος καὶ ἀδυσώπητος κατὰ τῶν ξενικῶν ἐπεμβάσεων ἐχθρὸς, ἀπώθει ἐκ συστήματος τὴν δόξαν, ἣν ὑπισχνεῖτο εὐτελὲς βραδουργία, οὐτ' ἐλιχνεύετο τὴν ἀρχὴν, ἣν ἐπηγγέλλετο ἐμφύλιος διχοστασία καὶ σχέσις πολιτικὴ μετὰ ξένων. Τοιοῦτος διεκρίνετο ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὅπως ὦν αὐταπάρνησις πατριωτικὴ, καὶ ἐν πᾶσιν ἀνὴρ ἀγαθὸς γινόμενος.

Τῇ 12 ἰουνίου ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν ἐκυτοῦ διὰ τῆς ἀκολούου διακηρύξεως.

«Ὁμογενεῖς φιλελεύθεροι Ἕλληνες.

«Διωρισμένοι ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, νὰ ἔλθω εἰς τὴν φιλιτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐφθασα ἤδη θείᾳ δυνάμει εἰς τὴν νῆσον Ὑδραν.

«Ὅσοι μὲν ἐλάβατε τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν Γένους, φιλοτιμηθῆτε νὰ φανῇτε ἄξιοι πολεμισταί, δεικνύοντες εἰς τὸν κατὰ τοῦ ἀσιδεοῦς τυράννου πόλεμον ἀνδρείαν ἀκαταμάχητον, ὁμόνοιαν ἀδιαίρετον καὶ εἰς τοὺς στρατηγοὺς εὐπείθειαν ἀπαράβατον.

«Ὅσοι δὲ μέχρι τοῦδε εμείνατε ἀκίνητοι, ἐγέρθητε, ἀρπάσατε τὰ ὄπλα καὶ πανταχόθεν τρέξατε νὰ ἐλευθερώσητε τὴν πατρίδα σας, καὶ ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐνωθῶμεν ὅλοι, διὰ νὰ καθυποτάξωμεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸν τύραννον τοῦ Γένους.

«Δὲν ἐλπίζω νὰ εὑρεθῇ κανεὶς ἐξ ὑμῶν ἀμέτοχος τῆς προγονικῆς

ἀνδρείας καὶ ἀνάξιος τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία λογίζεται, καὶ εἶναι τῳόντι, ἀσυγχώρητον ἀμάρτημα. Τὸ στάδιον τῆς δόξης ἠγοίχθη, φίλοι πατριῶται. Τίς δυνάμενος νὰ εἰσέλθῃ, θέλει ὑποφέρει νὰ μένῃ ἔξω καὶ νὰ δειδίζηται ὡς νόθος Ἕλλην; Τὸ τέλος τῶν ἀγώνων μας εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁ ἔνδοξος θάνατος. Αἰώνιος δόξα παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, βραβεῖα καὶ προδίδασμοὶ θέλουν δοθῇ εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῆς ἀξιώτητος καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους.

Ἀ'Εν Ὑδρᾷ τῇ 12 ἰουνίου 1821.

«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΨΗΛΑΝΤΗΣ
ΠΑΡΕΞΟΥΣΙΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ».

Διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ συντόμου διακηρύξεως ταύτης τοῖς μὲν κινήθεϊσι τῶν Ἑλλήνων συνεβούλευε τὴν ὁμόνοιαν καὶ εὐπειθειαν τοὺς δ' ἀκινήτους ἔτι προσεκάλει εἰς τὰ ὄπλα, τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως θεωρῶν, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, μόνον ἐχέγγυον ἐλπίδων ἐντελοῦς κατὰ τοῦ τυράννου ἐπιτυχίας· καὶ ἐπὶ πᾶσι, διεδήλου ἑαυτὸν ὡς πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου. Μετὰ τῆς διακηρύξεως ταύτης ἀπεστάλησαν ἰδίως πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ὁ Ἀντωνόπουλος καὶ Καντιώτης, ζητήσοντες τὸ κατάλληλον μέρος τῆς ἀποβάσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Πελοποννήτῳ· κύριον δ' ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐκ τοῦ πλησίου ἐξέτασιν τῶν πνευμάτων, καθ' ὅσον μάλιστα τινες τῶν Πελοποννησίων ἐξέλαβον τὴν ἐν τῇ Ὑδρᾷ ἀπόβασιν τοῦ Ὑψηλάντου ὡς περιφρόνησιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὡς σκοπὸν πρὸς τὴν μόρφωσιν ἄλλου κέντρου. [Τότε ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐκοινοποίησε δι' ἐγκυκλίου τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος, καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους προσεκάλεσεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα συνέλθωσιν ἐν τῷ Ἀστρεὶ καὶ μετεβῶσιν ἐν σώματι εἰς Ὑδραν πρὸς ὑποδοχὴν τούτου. Ἀλλὰ τὸ μέτρον αὐτὸ ἔμεινεν ἀπραγματοποιήτον ἕνεκα τῶν ἀντιπερισπασμῶν τοῦ πολέμου· πολλοὶ δὲ ἤρξαντο συναθροίζεσθαι ἐν τῷ Ἀγίῳ Ἰωάννῃ, κωμοπόλει τῆς Κυουρίας, προσδιορισθέντος τοῦ λιμένος τοῦ Ἀστρους πρὸς ἀπόβασιν. Προέπεμψαν δὲ οἱ Γερουσιασταὶ εἰς Ὑδραν τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, φέροντα συγχαρητήρια γράμματα καὶ πεφορτισμένον, ἵνα πληροφορήσῃ τῷ Ὑψηλάντῃ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Πελοπον-

νήσου. Ἰδίαν ὁμῶς εἶχεν ἀποστολὴν καὶ οὗτος, ὅπως ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον, οἷον ὑπῆρχε τὸ πολιτικὸν πνεῦμα αὐτοῦ καὶ διὰ τίνων συνήπτετο κυριώτερον σχέσεων.

Πρὸς ἅπαντας, καὶ ὀπλαρχηγοὺς τῶν στρατοπέδων καὶ ἀρχηγοὺς τῶν κατὰ θάλασσαν πολιορκιῶν, ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφεν ἤδη, ἐπιτάττων εἰς ἕκαστον τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, στηρίζων τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅλων καὶ ὑπισχνούμενος ἀμοιβὰς καὶ ἀξιώσεις ἐν τῷ μέλλοντι.

Πρωτίστην δ' ἀναγνωρίζων τὴν ἀνάγκην, ὣν εἶχεν ἡ θαλασσιὰ δύναμις προχείρων πόρων, ἤρξατο εὐθὺς τῆς προσωρινῆς ὀργανώσεως τῶν νήσων. Καὶ πρώτην συνέστησε τὴν ἐν Ὑδρᾷ ἐφορείαν, ἧς τὰ μέλη ὠνόμασαν συνελθόντες οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου· αὐτὸν δ' ἐφωδίασε «διὰ πληρεξουσίου ἐγγράφου» τῆς 13 ἰουνίου, διαλαμβάνοντος·

«Νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς πᾶν ἀναφερόμενον πρὸς τὴν Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν, συμβουλευόμενος μετὰ τῶν λοιπῶν προκρίτων»

«Νὰ ἐτοιμάξῃ τὸν στόλον, φρορτίζων ἐν καιρῷ διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια καὶ ἄλλα»

«Νὰ δίδῃ λογαριασμὸν εἰς τὸν διορισθσόμενον πρόεδρον τῆς Βουλῆς δι' ὅλας τὰς πράξεις ἐκάστου ἀρὰ μέρος οἰκοκύρου, καπετάνου καὶ πολίτου, διὰ τὰ βραβεύονται παρὰ τῆς πατρίδος οἱ ἄνδρεῖοι καὶ ἄξιοι» (καὶ τέλος)

«Νὰ μὴ δύνатаι κατεῖς τὰ ἀντιτείνῃ εἰς αὐτὸν διὰ τὰς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποφάσεις του, οὔτε τὰ ἐκτελεῖται τι χωρὶς τῆς ἐπικυρώσεώς του».

Τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν δικαιοδοσίαν ἐξήσκει ὁ Κουντουριώτης καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς· ὁ δ' Ὑψηλάντης οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν, ἢ ὅπως ἀναγνωρίσῃ αὐτὴν, διότι ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ὑπῆρχεν ὁ ἐπισημύτερος πρόκριτος τῆς Ὑδρας, διευθύνων αὐτὸς τὰ ὑδραϊκὰ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων. Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐεπὴς βολος, σοβαρὸς, σκεπτικὸς, ἄφοβος πρὸς τοὺς κινδύνους, πατριωτικὸς καὶ ἀκεραίου χαρακτῆρος, ἀρχαϊκὸν τι φέρων. Ἀπλοῦς τῇ συμπεριφορᾷ καὶ μέτριος ταῖς ἰδίαις δαπάναις, πολλάκις ἐκλινε καὶ μέχρι φιλαργυρίας. Ἀλλ' ὅσῳ ἐδείκνυτο φειδωλὸς τῶν ἰδίων, τόσῳ ἐξ ἐναντίας διεκρίθη γενναῖος κατὰ τὰς θυσίας, ἃς προσήνεγκεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἐν τῇ νήσῳ τῶν Πετσῶν ἐκυρίευσεν ἤδη ἀνωμαλία μεγάλη ἕνεκα τῶν λειῶν. Ἡ ἐκεῖ συστηθεῖσα ἀπὸ τῆς 19 ἀπριλίου ἐφορεία ἤθελε τὴν διανομὴν τούτων διμερῇ μεταξὺ τῶν ναυτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' οὐδαμῶς εἰσηκούετο ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ. Ὁ Ὑψηλάντης, μεταβάς ἐπιτοπίως καὶ ὑποδεχθεὶς δι' ὁμοίων τιμῶν καὶ ἄκρου ἐνθουσιασμοῦ, κατέπαυσεν εὐθὺς τὰς ἐριδας καὶ ἀνενέωσε τὴν ἐφορείαν, δι' ᾧ δ-μόφωνος ὁ λαὸς ὠνόμασε προσώπων τοῦ Ἰωάννου Μέξη προέδρου, Παναγιώτου Βόταση, Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου καὶ Γεωργίου Κούτση. Τότε οἱ κυβερνῆται τῶν πλοίων ἐπαρουσίασαν *«Γνώμην γενικὴν περὶ λειῶν»* δι' ἄρθρων ἕξ, ἣν οἱ μὲν πρόκριτοι ἐνέκριναν ὑπογράψαντες, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἐπεκύρωσεν, ὡς ὑπισχνουμένην καὶ τὴν μερικὴν τῆς νήσου καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους ὠφέλειαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ περὶ λειῶν ζήτημα ἦτο τὸ σκανδαλωδέστερον παρὰ ταῖς ναυτικαῖς νήσοις. Τὰ πράγματα τῶν Πετσῶν ἐδιοικοῦντο συνήθως ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον, ἐν ᾧ ἡ διοίκησις τῶν τῆς Ὑδρας ἐστρέφετο περὶ ὀλίγους καὶ κυριώτερον περὶ ἓν μόνον πρόσωπον· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς νήσοις ὑπῆρχον ἄνδρες σοφιστοὶ διὰ τὸν φυσικὸν νοῦν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἑαυτῶν, οἰκονομοῦντες τὸν γενναῖον μὲν, εὐαρέθιστον ὅμως καὶ θυμοειδῆ λαὸν τούτων.

Ὁ ἱεροδιάκονος καὶ διδάσκαλος Νεόφυτος Βάμβας διέμενε τότε ἐν Πέτσεις, δημηγορῶν πάντοτε ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκάστου αὐξάνων τὴν περὶ αὐτοῦ δίψαν. Τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος ἀποστολὴν ἠκολούθουν ἤδη δι' ὁμοίου ζήλου καὶ ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καίρης καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ κκτλόγου. Ἐκεῖθεν ὁ Ὑψηλάντης παρέλαβε τοῦτον καὶ ἀνέθετο τὴν διεύθυνσιν τοῦ γραφείου αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχικαγκελαρίου (α). Προσετέθησαν δ' ἀκολούθως ὑπὸ τὸν Βάμβαν καὶ ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Πάϊκος καὶ ἄλλοι. Ἀμφιβάλλομεν, εἴαν ὁ τίτλος τοῦ ἀρχικαγκελαρίου συνεβιβάζετο πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν ἐνὸς ἀνδρὸς, οἷος ὁ Βάμβας· ὠμολόγηται ὅμως, ὅτι ἡ χρησιμότης τοῦ προσώπου τούτου ὑπῆρξε διαφέρουσα, διότι παρὰ τὴν ἱκανότητα καὶ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν, ὃν διέτηρησεν ἀκέραιον μέχρι τελευτῆς βίου, ἔφερον οὗτος καὶ τὴν βαρύτητα, ἥς ἀπῆλυνε καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἱερατικὸς καὶ ὡς ῥήτωρ.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ὑδραν ὁ Ὑψηλάντης, μετεπέμψατο τὸν ἐν

τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν εὐρισκόμεναι τότε Θέμελιν, καὶ πρὸς αὐτὸν, ὥς εἰδήμονα τῶν νησιωτικῶν πραγμάτων, ἀνέθετο τὴν δι' ἐφορειῶν ὁργάνωσιν τῆς Αἰγίνης, Σαλαμῖνος, Καλαυρίας, Κέας, Κύθνου, Σερίφου, Σύρου, Σίφνου, Μυκόνου, Τήνου, Ἄνδρου, Πάτμου, Λέρου, Σάμου, Καλλίμνου, Ἀστυπλεύας, Κάσσου, Σίμης καὶ Κισσῆρου· τῶν λοιπῶν δὲ νήσων Νάξου, Πάρου, Θήρας, Σκοπέλου, Σκιάθου καὶ ἐφεξῆς τὴν ὁργάνωσιν ἐπιφύρτισε τῷ Εὐαγγέλῃ Μχτσαράκῃ (α). Αἱ μερικαὶ αὗται ἐφορεῖαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὰς γενικὰς τῆς Ὑδρας, Πετσῶν καὶ Ψαρῶν. Δι' αὐτῶν, ὧν τὸ κυριώτερον ἔργον ἦν ἡ εἰσπραξις τῶν προσόδων, προετίθετο ἡ δυνατὴ ἀνακούφισις τῆς μεγάλης δαπάνης τοῦ στόλου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἐπέβαλλε σέβας καὶ ὑπακοήν· οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι παρ' αὐτοῦ συνέτειναν προσέτι ὑπὲρ τῆς τάξεως, ὥς ἀντιπρόσωποι μιᾶς παρουσιασθείσης ἀρχῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ προσωπικότης παρεμβάλλεται ἐκάστοτε ὥς τὸ δυσκολώτερον ζήτημα ἐν πάσῃ ἐφαρμογῇ· ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἡ νέα τῶν πραγμάτων τάξις διήγειρε πολλὰ τοὺς προτέρους κατὰ τῶν νέων ἀρχολιπάρων, ὁ Θέμελης καὶ ὁ Μχτσαράκης ἀναγκαίαν ἐνόμισαν τὴν χρῆσιν στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἣν καὶ ἐπεκαλέσθησαν ἀντὶ ταύτης ὅμως ὁ Ὑψηλάντης ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν ἀκόλουθον συμβουλὴν :

« . . Εἰς μίαν γενικὴν μεταρρύθμισιν ἀνάγκη εἶναι τὰ ἀπαντὰ τις «τοιαῦτα ἐμπόδια· ἀλλὰ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο τὰ μεταχειρίζεται «προχειρῶς πῦρ καὶ μάχαιραν, μέσα τυραννικά, ἀλλὰ λόγον καὶ «πειθῶ, τὰ παρτοδόναμα καὶ εἰς τὰς πλείον σκληρὰς φύσεις. Ταῦτα «σὰς συμβουλεύω τὰ μεταχειρίζεσθε, διὰ τὰ ἔχωμεν προθύμως «πειθομένους τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν πραότητα, καὶ ὄχι βιαίως· «ὑπακούοντες διὰ τὴν αὐστηρότητα. Τοιοῦτον πρέπει τὰ ἦναι τὰ «φέρεσιμον καὶ ὁ τρόπος τοῦ γένους κοινῶς καὶ μερικῶς».

Διχτάξας οὕτω τὰ περὶ τῶν νήσων ὑπὲρ τοῦ στόλου, προσεκάλεσε δι' ἐγκυκλίου «τοὺς φιλοτάτρινδας», ὅπως οἱ μὲν εὐποροῦντες ἐφοδιάζωσι τοὺς μὴ ἔχοντες μέσα ὀπλίσεως, οἱ δὲ δυνάμενοι στρατεύειν, καὶ μάλιστα οἱ ἄεργοι νέοι, διευθύνωνται εἰς τὴν Πελοπόννησον (β). Δι' αὐτῶν ἐμελέτα τὸν ἄμεσον σχηματισμὸν τακτικοῦ σώματος, δίδων οὕτως ἐργασίαν μὲν τούτοις, τῷ δὲ ἀτάκτῳ στρατῷ ὑπόδειγμα ὀπλαστικῆς καὶ στρατιωτικῆς πειθαρχίας (γ).

Τῇ 19 ἰουνίου ἡγκυροβόλησεν ἐν τῷ Ἀστρεῖ, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Πετσῶν. Ἐκεῖ περιέμενον αὐ-

τὸν καὶ ἀρχιερεῖς καὶ γερουσιασταὶ καὶ πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ στρατός· ἐκεῖ συνέβηεν λαὸς πολυάριθμος. Πρῶτοι εἰσῆλθον ἐν τῷ πλοίῳ οἱ ἐπισημότεροι ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ συγχαίροντες ἐκ καρδίας τὴν ἔλευσιν τούτου. Ὁ Ὑψηλάντης περιπαθῶς ἠσπάσθη τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ τὸν Δικαῖον, οἷς πρὸς τὴν ἀκοὴν ἤρξατο ψιθυρίζειν ὁ Ἀναγνωστόπουλος. Ταῦτα παρετήρησαν δύσθυμοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι. Ἀποβάντα δὲ ὑπεδέχθησαν πάντες δι' ἐξαισίας τιμῆς πυροβολισμῶν καὶ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Τοῦ στρατοῦ, τεταγμένου ἐν γραμμῇ, ἡγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης. Δάκρυα χαρᾶς, ἀσπασμοὶ καὶ συγχαρητήριοι προσρήσεις τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλον, λαὸς δὲ φέρων κλόνας εὐώδους μυρρίνης, ἰδοὺ ὅτι συνειπλήρου τὸ πικρόχαρμα τῆς ἡμέρας αὐτῆς, ὡς ἡμέρας ἐθνικῆς ἀναστάσεως πανηγυριζομένης. Μία φωνὴ ὑπερεῖχεν ὑψουμένη πρὸ πάσης ἄλλης: «*Καλῶς ἦλθες, Ἀφέντη!!*» *Καλῶς τὸν Ἀφέντη!!*»

Καὶ ἐνέπνευσεν ἡ παρουσία τοῦ ἀνδρὸς ἀπερίγραπτον ἄνευ ὑπερβολῆς λόγου τοῖς μὲν Ἑλλησι θάρρος καὶ σταθερότητα, τοῖς δὲ Τούρκοις τοῦ τόπου ἀψυχίαν καὶ ἀπελπισίαν, καθ' ἃ καὶ οἱ ἴδιοι ὠμολόγουν ἔπειτα. Ὅσαι τοὺς πρῶτους ἐγκατατοτρόφουν ἐλπίδες περὶ Ῥωσσίας ἀγαθὰ, ὅσαι τοὺς δευτέρους ἐβασάνιζον ὑπόνοιαι περὶ Ῥωσσίας πικρὰ, ἐφαίνοντο πραγματοποιούμεναι ἤδη. Καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ ἐκυρίευσεν ἡ πεποίθησις, ὅτι ἄνευ εἰσηγήτεως καὶ συνδρομῆς βωσσικῆς ὁ Ὑψηλάντης οὔτε συμφέροντα οὔτε εὐζωίαν ἐθυσίαζεν, ὅπως ὁδοιπορήσῃ ἀπὸ ἄρκτου μέχρι μεσημβρίας καὶ ἐκτεθῇ ἐν τῷ μέσῳ ἐπικινδύνει· τότε ριψοκινδύνου. Καὶ, ὅταν ἡ ἀργυροθήκη (κάσσα) ἐγένετο ἐκφορὰ ἐκ τοῦ πλοίου, ἄνθρωποι δὲ πολλοὶ μετεκρέμιζον αὐτὴν ἐπ' ὤμων καὶ μετὰ κόπου, ὑπελήφθη παρὰ πάντων πληρουμένη ἑκατομμυρίων· διὸ δὴ οὗτος καὶ ἐκείνος ὡς «οὐδ' ὄναρ, μήτι γε ὕπαρ τοσοῦτον πλοῦτον ἐωρακώς», ἔλεγε μετὰ θαυμασμοῦ, ὦ βίος! ὦ βίος! («μορὲ βιό! μορὲ βιό!») Τὸ μέγα τῶντι βάρος τοῦ σιδηροῦ κιβωτίου ἐξέλαβον ὡς τὸ ἐν αὐτῷ περιεχόμενον χρηματικόν, καὶ ἀπὸ ὑποθέσεως εἰς ὑπόθεσιν προχωροῦντες ἐπίστευον τὰ ἑκατομμύρια αὐτὰ ὡς βωσσικὴν χορηγίαν. Τοῦτο ἤρκει.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε παρεσκευάσεν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τράπεζαν πρὸς ἐστίασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Συνέκειτο αὕτη ἐξ ἐνὸς ἐψητοῦ προβάτου, τυροῦ ἐν ἀσκαῷ δεινῶς ἁλμυροῦ, οἴνου ἐκ τῆς

χώρας ρητινίτου ἐν ἄσκαῳ, καὶ ἄζυμίτου χωρικοῦ ἄρτου. Ὅλη ἡ κολοκοτρωνικὴ πολυτέλεια αὕτη ἐξετίθετο ἐπὶ κλάδων σκήνου, δι' ὧν σχηματίζεται συνήθως ἡ ἐπὶ τῆς γῆς τράπεζα καὶ στρωμνὴ τοῦ Ἑλλήνου ὀπλαρχηγοῦ. Οὐδὲν ὑπῆρχε σκεῦος τραπεζικόν, οὔτε μαχαίριον, οὔτε περόνη, οὔτε φιάλη, ἢ τι κεράμιον, ἢ τις πελίκη τέλος πάντων. Ὁ Ὑψηλάντης συνεμορφώθη κάλλιστα, προκατακλινθεὶς καὶ τὰ σκέλη συγκάψας, φέρων δὲ διὰ χειρὸς μερίδα κρέατος καὶ δισχίζων αὐτὸ διὰ τῶν ἐδόντων. Ὁ Κολοκοτρώνης, κλάων τὸν ἄρτον καὶ διαμερίζων ταῖς χερσὶ τὸ ἐψητὸν, ἔρριπτεν ἀνὰ μίαν μερίδα ἐνώπιον ἐκάστου· ἔπειτα δὲ φιλοτησίαν προπιῶν τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ τὸν ρητινίτην προσενεγκὼν αὐτῷ ἐν σκεύει κολοκύνθης, προσεῖπε: «*Ἐτσι, Πρέντσιπα, θὰ τρῶς πλὴν καὶ θὰ πίνης διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδας!*» Ἀσμένως ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦτον.

Αὐτὸν εἶχε τὸν διδασκτικὸν σκοπὸν τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνου, ἀνδρὸς ἀρχαῖκου πρaxyματικῶς καὶ πολλὴν δεικνύοντος πάντοτε παρρησίαν πνεύματος. Ἀλλ' ὅμως, καθὼς ὅλων τῶν ἀνδρῶν μιᾶς δεδομένης ἐποχῆς, οὕτω καὶ ἤδη πᾶν βῆμα, πᾶς λόγος καὶ πᾶσα σχέση τοῦ Ὑψηλάντου παρετηρεῖτο διὰ τοῦ πολιτικοῦ μικροσκοπείου τῆς μεγαλητέρας περιεργείας. Διὰ τοῦτο τὴν ἐν τῷ πλοίῳ κατὰ πρῶτον συλληφθεῖσαν δυσარέσκειαν τῶν προκρίτων ἠύξησε τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνου, ὥς οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν προσκληθέντος.

Αὐθημερὸν, συνοδευόμενος παρ' ὅλων τῶν ἐν Ἀστρεῖ, ἀνέβη εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην ὁ Ὑψηλάντης, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων, ἀξιούμενος πανδήμου πομπῆς, πλήρους χαρᾶς καὶ ἐλπίδων. Στρατὸς καὶ περίοικοι ὑπερέβαινον ἤδη τοὺς δεκακισχιλίους, καὶ διὰ τοῦτο ἐψάλη ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, κατὰ τοὺς ἄλωνας, ἡ ἀνήκουσα πρὸς τὸν Ὑψιστον δοξολογία, καὶ ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ ἀκόλουθον περὶ τοῦ Δημητρίου συστατικὸν ἔγγραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

«Φίλτατοι Ὁμογενεῖς Πελοποννήσιοι!

«Ἰδοὺ ἡ περιμενομένη εὐτυχὴς ἐποχὴ, καθ' ἣν μέλλομεν νὰ ἀναφανώμεν ἄξιοι τῶν λαμπρῶν προγόνων μας καὶ ἀληθεῖς τῶν Ἑλλήνων παῖδες! Τὸ ἔθνος σήμερον, αἰσθανόμενον τὰς δυνάμεις του, σπεύδει προθύμως νὰ καταθραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας, καὶ ἀναλαμβάνον τὰ ἐθνικὰ του δικαιώματα νὰ ἀνεγείρῃ τὰ τρόπαια τῆς ἐλευθερίας του. Τὰ ὅσα κατὰ καιροὺς διάφοροι ἀπόστολοι, διάφοροι προκη-

ρύξεις ἀνήγγειλαν εἰς ὑμᾶς, σήμερον ἐμβαίνουσιν εἰς πρᾶξιν. Καὶ ἡδη παραιτῶν τὴν ἀλλοδαπήν, μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, συγγενῶν καὶ στρατεύματος Ἰκανοῦ, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς κραταιᾶς ἡμῶν ἐθνικῆς σημαίας τοῦ ἀναγεγνωμένου Φοίνικος, διέρχομαι διὰ τῆς Βλαχο-Μολδαυίας, σπεύδων νὰ φθάσω τὰ ἱερὰ τῆς πατρίδος ἐδάφη, ὅπου οἱ Λεωνῖδαι καὶ Ἀγησίλαοι ἐκ τῶν τάφων μᾶς προσκαλοῦσι.

«Σήμερον λοιπὸν καὶ ὑμεῖς, ἔνδοξα τῆς Πελοποννήσου γεννήματα, ὑμεῖς, οἵτινες εἴσθε ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, ῥίψετε πλέον τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρίσεως, καὶ ἐνδυθῆτε τὸν εὐγενῆ τοῦτον ἄγῶνα, κηρύττοντες τὸ κατὰ τῶν Ἀσιανῶν βαρβάρων ἄσπονδον ὕμῶν μῖστος, καὶ μιμούμενοι πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, λάβετε γενναίως τὰ ὅπλα καὶ συγκροτήσατε πάλιν πολέμους εἰς Θερμοπύλας καὶ Λεῦκτρα.

«Ἐπὶ τούτοις στέλλω πρὸς ὑμᾶς τὸν φιλτατόν μου ἀδελφὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄνδρα φιλογενέστατον, πατριώτην ἄριστον καὶ εἰδήμονα τῶν διατρεχόντων. Οὗτος ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἀνδρείας σας καὶ τῆς ἔμφρονος συμφωνίας σας, θέλει σᾶς ὁδηγήσει εὐκόλως εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον. Δόσατε λοιπὸν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους του, καὶ θέλετε ἴδῃ ἐντὸς ὀλίγου τὴν μὲν τυραννίαν κατακρημνιζομένην, τὴν δὲ ἐλευθερίαν ὕμῶν ἀνυψουμένην, καὶ στηριζομένην εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς κατοικίαν.

«Τῇ 2 μαρτίου 1821.

«ἐν τῷ Γενικῷ Στρατοπέδῳ Τίργο-Φορμὸς τῆς Μολδαυίας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως ὁ Βάμβας, καὶ συνεπῶς ὠμίλησε λόγον παραινετικὸν (α), ὃν διεδέχθησαν πυροβολισμοὶ πυκνότατοι καὶ ἀνευφημίαι μακραὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν Ὑψηλάντων (β).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΡΙΤΟΥ.

ΣΕΛΙΣ 3.

(α) Ἐκ τῶν ἀκολουθῶν δύο διαμαρτυριῶν τοῦ Δικαίου, τῆς μὲν πρὸς τὸν Ξάνθον, τῆς δὲ πρὸς τὴν Ἀρχὴν τῶν Φιλικῶν, καταφαίνονται τὰ τότε πράγματα τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅσης ἀνεμίνετο ἀνυπομονησίας ἡ εἰς ταύτην κατάβασις τοῦ Ἰψηλάντου κατὰ τὸ ἐν Ἰσμακλίῳ γενόμενον σχέδιον. Ἰδοὺ ἡ πρώτη.

« Ἀδελφὲ Θυμῆδῃ (Ξάνθε).

« Δὲν ἡξέυρω, διατὶ περιωρίσθης εἰς τὸν ὀρίζοντά σου, καὶ ἄλλο δὲν ἡξέυρεις πλέον παρὰ νὰ συμβουλευῇς τὸν Δικαῖον, νὰ μὴν ἔρμῃ κατὰ τὴν συνήθειάν του, καὶ ἄλλα κουροφέξαλα. Ὁ Δικαῖος, φίλε, ἔκαμεν, ὡς ἐπροστάχθη. Τὰ δανείσματα ἔγειναν πρὸς τὰ σύνεφα ἀπὸ μέρους τῆς βροχῆς. Αὐτὰ βιαζόμενα ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τί θέλεις ἡ εὐγενεία σου ; Νὰ μὴν ἀκουσθῇ μικρὸς καὶ δοῦπος ; Οἱ φρόνιμοι πρότερον σκέπτονται ταῦτα, καὶ ὕστερον ἀποφασίζουν, καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις μένουσιν σταθεροί. Θαυμάζω, πόθεν ἡ βραδύτης τοῦ σεβαστοῦ Καλοῦ, καὶ δὲν ἐφάνη ἄχρι τοῦδε εἰς τὸ Ν. 2, περιμενόμενος πρὸ πολλοῦ, καθὼς ὑπεσχέθη καὶ διέταξεν εἰς τὸ Ν. 104. Ἐγὼ ἐξετέλεσα τὰς διαταγὰς αὐτοῦ· τὰ πρακτικὰ μου ὅπως οὖν καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τώρα ἐφάνερωσα ἐν ἐκτάσει γενικῶς πρὸς τοὺς Κυρίους. Τὸ πᾶν τῆς πραγματείας μας ἐπληρώθη. Οἱ πρόθυμοι ἐνταῦθα καὶ εἰς Ν. 20 καὶ 26 ἴστανται κεχγνήτες, καὶ οἱ δυστυχεῖς καὶ ἐνδικητικοὶ μας διέταξαν Βριάρεως. Ἐφρόντισαν καὶ ἱκανὰ ὑποδήματα, ἐδάνεισαν καὶ πρὸς εὖς ἔδει, ὡς προέγραψα, στείλαντες σιράκια εἰς εὐταξίαν τῶν πραγμάτων, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἔχουν τὰ ὅσα ἀναπεπταμένα πρὸς τὴν ἡχὺ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί δυστυχία εἰς τοὺς ἀθλίους προθύμους ! Ἐν ᾧ ἡλπίζομεν νὰ ἴδωμεν ἐνταῦθα τὸν Καλὸν ὅσον τάχιστα καὶ ἐβιαζόμεθα, μανθάνομεν, ὅτι ἔτι χροντριβεῖ εἰς τὸ Νούμερόν του.

« Φίλε, ὁ καιρὸς παρέρχεται, καὶ δὲν προσμένει τὴν ἐδικήν μου καὶ ἐδικήν σου ἀργοπορίαν. Τὸ νεγόσιον, καθὼς ἡξέυρεις, χρειάζεται τάχος, ὅτι ἐπιφέρει ζημίαν εἰς τὸ ἐμπόριον ἡ βραδύτης καὶ ἀμελεία του. Ἐνταῦθα εἶναι μέγας βρασμός, καθὼς ἴσως καὶ ἄλλοι διὰ τὴν πολλαπλασιασμένην τῶν συνэфων, τὰ ὅποια συνωθούμενα καὶ συγκρούμενα ἀδύνατον νὰ μὴ δουπήσουν μικρὸν ἢ μέγα, ὥστε νὰ φθάσῃ ὁ δοῦπος καὶ πρὸς τοὺς μετοίκους, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ καὶ σκετεινίασμα διὰ ζεβουλωμάτων, ὡς ἐπίφερε καὶ θεραπεύεται διὰ τῆς γλαυκός· καὶ ἐάν τις ἄνεμος τυφωνικὸς τὰ ἐκτυλίξῃ μικρὸν, (ἂν τις ἀσυμφωνία τὰ διαιρέσῃ μικρὸν τι), ἄφευκτα προσμένομεν κεραυνοὺς αἰθαλόεις. Λοιπὸν, φίλε, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ἐπιταχύνετε τὸν σεβαστὸν Καλὸν, ὅτι, ἂν παρέλθῃ ἑορτὴ μία καὶ δὲν φανῇ, τὰ ἀγκάθια ὡς σκετεινισμένα δύνανται νὰ κεντήσουν τοὺς προθύμους μας ἀνυπαίσθητως, καὶ τότε ἡ ἁμαρτία ἃς ἡ-

ναι εἰς τὸν λαϊμόν σας, ἐπειδὴ ἄνευ ὑψηλοῦ ὀνόματος δὲν ἤξεύρω, ἂν κατορθώσωμεν βιασμένοι, ὅσον πρέπει.

«Δὲν ἐκτείνομαι. Τὰ πάντα καλὰ. Νύκτα μόνον ἔχομεν μήπως βραδύνη, καὶ νύκτα μεγάλην, ἐπειδὴ τὰ ἐδῶ ἀγκάθια δὲν εἶναι, ὡς ἄλλων μερῶν, ἀλλὰ φυτρίνουν μὲ ζωηρότητα. Ὁ κομιστὴς Πατρίκιος, τὸν ὅποιον συνιστῶ εἰς τὴν φιλίαν σας, Ἰθακήσιος, θέλει σοὶ εἰπεῖ διὰ ζώσης φωνῆς. Λοιπὸν ἐνεργήσατε τὰ ὑποσχεθέντα κ' ἐσεῖς, ἐπειδὴ ἡ μὲν ὠφέλεια καὶ τὸ κέρδος ἐστὶ κοινόν, ἡ δὲ ζημία καὶ κατὰκρισις εἰς βάρος σας.

«Τὰ τοῦ Ἀνανία ἐνταῦθα ἀκούονται ἀμυδρῶς πως. Τὸν Δικαῖον καὶ Πεῤῥαιβὸν ἔχουν διὰ ποιητικὸν αἵτιον. Ὁ συνοδοιπόρος τοῦ αὐτοῦ Μ. φθάσας εἰς τὸ Ν. 2, ἐκήρυξεν, ὡς ἔμαθον κατ' αὐτάς, ὅτι αὐτὸς ἐκινήθη διὰ τὸ Ν. 39, τὸ ὅποιον ἐλπίζω νὰ ἀφυπνώσῃ τοὺς πρὸς αὐτὸν χαίνοντας. Ὁ 110 μ' ἔγραψε ζητῶν βοήθειαν, ἐπειδὴ ὁ Πεῤῥαιβὸς μόνον δύο φατούρας τῷ ἔδωκεν ὑποδημάτων· διὸ καὶ ἐσυγχύσθησαν· πλὴν εἰμαι ἀναγκασμένος νὰ ἐμπλαστρώσω καὶ αὐτὸ τὸ πάθος, ὅσον δύναμαι. Ἐῤῥωσο.

«Ἀπὸ 8 νοεμβρίου δὲν ἔλαβον γράμμα σου καὶ ἡ αἰτία ποῖα, ἀγνοῶ. Μὴ μὲ κάμνεις, φίλε, αὐτὸ τὸ ἄδικον τέλος πάντων νὰ ἤξεύρω καὶ ἐγὼ τοὺς σκοπούς σας. Περικλείω εἰς τὸ πρὸς τοὺς Κυρίους καὶ ἐν δάνεισμα, ὅπου θέλετε ἰδεῖ ξεβούλωμα λαμπρότατον, τὸ ὅποιον σήμερον ἐκομίσθη μοι. Διὸ ἡ ταχύτης εἶναι ἀναγκαιοτάτη, καὶ φροντίσατε, ὅτι ἐκορυφώθη πλέον. Ἐὰν δὲ ἀπὸ περιστάσεις ἐμποδίσθῃ ὁ Καλὸς, τέλος πάντων ἄς σταλθῇ ἄλλος τις ὅμοιος τοῦ. Πάρετε μέτρα, πάρετε μέτρα! Οἱ λόγοι δὲν κάμουν δουλειάν. Εἰς τὰ κλοῦμπια δὲν γίνονται ἄνδρες, οὔτε εἰς τὰ ταντούρια. Σᾶς τὰ λέγω μὲ ἀγανάκτησιν, διότι ἐξοδεύεται τοσοῦτος καιρὸς. Ἡ ἁμαρτία εἰς σᾶς! Καὶ τέλος, ἂν ὁ οὐρανὸς μᾶς ἐπισκιάσῃ, φαντασθῆτε καὶ τὰ μέλλοντα.

«Τῇ 22 φεβρουαρίου 1821 ἐκ τῶν Ν. 1.

Ὁ σὸς εἰλικρινὴς ἀδελφὸς

«ΑΡΜΟΔΙΟΣ».

Ἴδου καὶ ἡ δευτέρα, αὐθημερὸν γεγραμμένη καὶ πρὸς τοὺς Ἀρχηγούς ἀποσταλεῖσα.

«Ἐντιμότεστοι Κύριοι.

«Καὶ πρότερον κατὰ τὴν ἐπιταγὴν σας δὲν ἐλείψαμεν νὰ γράψωμεν πρὸς τοὺς Ν. 2. Ἐκδικητικούς τὰ δέοντα περὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ μπιλάντσου, διὰ νὰ ἐτοιμάσωσι τοὺς λογαριασμοὺς τῆς συντροφίας μας· τὰ ὅποια γράμματα μολονότι βραδέως ἔλαβον διὰ τὴν κακοήθειαν τοῦ κυρίου Π. Ρ, εἰς τὸν ὅποιον ὡς ἱερὰ ἐνεπιστεύθη αὐτῇ ἡ παρακαταθήκη, μολοντοῦτο οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἀπόγονοι τῶν προγόνων μας ἄφησαν τὰ ἀνά χεῖρας ἔργα των, καὶ παρεδόθησαν ὅλοι ἀμέσως εἰς τὰ κοινά. Καὶ τότε μὲν δὲν ἐπαύσαμεν νὰ ἐνεργήσωμεν τὰς ἐπιταγὰς σας, καὶ ἔπειτα ἐν ῥητίδι εἰς τὸ Ν. 104 λαβόντες τὰς διαταγὰς τοῦ σεβαστοῦ γενικοῦ ἐφόρου, οὔτε ἀμελήσαμεν, οὔτε καιρὸν διετρίψαμεν ματαίως· ἀλλ' ἐφοδιάσαντες τὰ εὐρισκόμενα σύνεφα εἰς τὰ περὶ τὸ Ν. 51 μέρη μὲ τὰς ἀναγκαίας ἐτοιμασίας, ἀμέσως διεπλεύσαμεν εἰς τὸ Ν. 62, ὅπου τίχρη λέγειν τὰ ἐπιχειρήματά μου; (Ἀναγέρων ἐνταῦθα, ὅσα, ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ τέλη νοεμβρίου, ἔπραξεν ἐν Κυδωνίαις, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἰνδρᾷ καὶ Πέτσικις, προχωρεῖ.) Κατὰ τὸ τέλος δεκαμβρίου διεπέρασα εἰς τὸ Ν. 2, καὶ παρῆλθον μὲ καλὴν ἔκδοσιν· ὥστε, ἐπειδὴ ἠλπίζομεν τοῦ Καλοῦ μας τὸν ἐρχομὸν ὅσον τάχος, τόσοι οἱ ἐκδικητικοί, ὅσον καὶ οἱ πρόθυμοι εἶναι μετέωροι καὶ ἴστανται κεχγνότες πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ αὐτοῦ Καλοῦ. Περὶ τούτων καὶ τὰ ἀποφασισθέντα ἐν συνίδῳ (τῇ τοῦ Αἰγίου) σᾶς εἰδείξαμεν καὶ πρὸ τοῦ, μέσου τῶν 62, καὶ τώρα πάλιν ἐπίτηδες στέλλομεν τὸν ἐπιφέροντα καπιτάν Γ'. Πατρίκιον Ἰθακήσιον μὲ τὸ παρόν

μας, διὰ νὰ σᾶς ἀναγγείλῃ τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ διὰ ζώσης φωνῆς. Λοιπὸν, διὰ τὸν Θεόν! μὴν ἀφήσετε νὰ παρέρχεται ὁ καιρὸς. Οἱ μέτοικοι πληρωμὴν μὲ πληρωμὴν σκοτεινιάζονται, καὶ εἶναι νύκτα, καὶ νύκτα μεγάλη, καὶ ἔχετε νὰ δώσετε λόγον, ἐὰν διὰ τὴν ἄρρηκτον τοῦ προσδοκώμενου Καλοῦ ἄνθους βιασθῶμεν οἱ πρίθυμοι νὰ πάθωμεν ζημίας, ὅσας δὲν ἐλπίζομεν, τὸ ὅποιον ἀφεύκτως, ἐὰν δὲν φανῇ ὡς ἑορτὴν μίαν ἐνταῦθα, θέλομεν δοκιμάσει ἀπὸ μέρους τῶν ἀκανθίων, ὅσα ἔμπορεῖτε νὰ στοχασθῆτε, ἄνευ λόγου κινούμενοι, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἡ τάξις καὶ ἁρμονία τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ ἐν καιρῷ πρόβλεψις τῶν πραγμάτων καὶ πώλησις αὐτῶν. Πάρετε λοιπὸν μέτρα, ἐὰν δὲν ἀγαπᾶτε νὰ ζημιωθῶμεν. Ὁ καιρὸς περνᾷ καὶ δὲν προσμένει τὴν βραδύτητα καὶ τὰ κέρια, οὕτως εἰπεῖν, ἐκάστου ἡμῶν.

«Τὰ τοῦ Πανθεοῦ προχωροῦν γιγαντιαῖα μὲ τῶν προθύμων βρυαρέων μας τὴν βοήθειαν, καὶ τοῦτο βεβαιοῦται ἐκ τῶν Ν. 20. Δὲν ἐκτεινόμεθα περαιτέρω, ἀλλὰ ἐπαναλαμβάνοντες, ὅτι νὰ ἐπιταχυνθῇ ὁ σεβαστὸς μας Καλὸς, μένομεν περιμένοντες ὅχι τὰς ἀποκρίσεις σας, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Καλόν. Ἀναγνώσατε τὸ περικλειόμενον, ὅπου θέλετε ἰδεῖ λαμπρότατον ξεβούλωμα. Σήμερον ἐκομίσθη ἐπ' ἀγαθῷ διὸ σᾶς τὸ περικλείω νὰ ἰδῇτε, πόσον ἐκορυφώθῃ τὸ πρᾶγμα. Πάρετε λοιπὸν μέτρα. Ὁ καιρὸς δὲν προσμένει τὴν ἐδικὴν μου καὶ ἐδικὴν σας ἀργοπορίαν* καὶ τέλος ἡ κατὰ κρίσεις καὶ τὸ αἰώνιον ὄνειδος τῆς ζημίας ἃς ἦναι εἰς βάρος σας. Ἐβρώσθε.

«Τῇ 22 φεβρουαρίου 1821 ἐν Ἀριθ. 2.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ.

«Ϊ. Γ. Αὐτὸ τὸ ξεβούλωμα προέρχεται ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν . . . καὶ δόσατε τὴν εἴδησιν τοῦ Καλοῦ, εἰς τὸν ὅποιον πολιτευόμενος τοὺς ἐσύστησα».

(β) Ὅτε ἡ ἀρχὴ καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν Τούρκων συσχεφθέντες ἐν τῇ Τριπόλει περὶ τοῦ ποιητέου, δι' ὅσα ἔλαβον διδόμενα περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινήματος, ἀπεφασισαν τὸν περιορισμὸν τῶν ἀρχιερέων καὶ προκρίτων, δύο ἐκ τῶν τοῦ κλήρου ὁ Μονεμβασίας Χρῦσανθος καὶ ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς, καὶ εἰς ἐκ τῶν προκρίτων ὁ τῆς Λακεδαιμόνος Παναγιώτης Κρεβατᾶς, συνῆλθον ἐν ταῖς Καλάμαις συναινέσει καὶ τῶν ἄλλων, καὶ ἐκεῖ προσεκάλεσαν τὸν Μαυρομιχάλην, ὅπως ἴδωσι καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς διαθέσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ πολέμου. Ὁ Μαυρομιχάλης ἐδείχθη ἐνθουσιῶν καὶ μεγάλη ὑποσχόμενος. Ἀλλ', ὅτε εἶδεν εἰσελθόντας εἰς τὴν Τρίπολιν ἄλλους τε καὶ αὐτὸν τὸν Μονεμβασίας καὶ Χριστιανουπόλεως, ὑπέλαβεν ἀδύνατον πλέον καὶ ἀπολύτως ἐπικίνδυνον τὴν κίνησιν τῶν ὅπλων, ὡς μένοντος τοῦ λαοῦ ἄνευ ἀρχηγῶν, καὶ διὰ τοῦτο ζητηθέντα ἐπιμόνως παρὰ τῶν Τούρκων ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἀπέστειλεν ὁμηρεύοντα ἐν τῇ Τριπόλει. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν κατέβη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ δευτερότοκος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Γεώργιος, ὃν ἐφυγάδευσαν οἱ ἐκεῖ ἔφοροι, πλεῖστα ὅσα βεβαιῶν τοῦτον περὶ Ῥωσσίας καὶ τῆς ἀφεύκτου κηρύξεως τοῦ Ῥωσικοῦ πολέμου. Αἱ διαβεβαιώσεις αὗται τοῦ ἐνθουσιῶντος υἱοῦ εὐρέθησαν σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις τοῦ συλλογιζομένου πατρὸς, ὡς ἔχοντος ἐν χειρὶ γράμμα τι τοῦ ἐν Πάτραις Ῥωσικοῦ προξένου,* δι' οὗ ὑπελάμβανεν ἀπορρέοντα τὰ πάντα ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐνεργούμενα διὰ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ῥωσσίας. Ἰδοὺ τὸ γράμμα.

•Τὰ γράμματα εἰς χεῖράς σας ὅπου πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς χεῖρας τοῦ Ἀθανάσιου Τζακάλογλου, τὰ ὅποια ἤρξε τοῦ ἀδικοφονευμένου Γαλάτη, ὅπου εἰς αὐτὸν πολλὰ εὐρίσκονταν τῆς ἀδελφότητος, καὶ ἴσως ἄσπρα ἀρκετὰ τοῦτο ἔπεται νὰ τὸ κάμετε, διὰ νὰ φυλάξωμεν τὴν ἀδελφότητα, ἕως νὰ λάβωμεν δευτέραν προσταγὴν πρὸς διατήρησιν τοῦ Γένους. Ὁ ἐπιφερόντάς σας τὸ παρόν μου εἶναι ἀδελφός, ὀνόματι Παπαρρήγόπουλος, καὶ μυστικός μου, τοῦ ὁποίου θέλει δώσετε τὸ γράμμα σας. Ἐὰν τὰ

γράμματα δὲν τὰ εὔρετε εἰς τὸν Τσακάλογλου, θέλει τὰ εὔρετε εἰς τὸν Κορνήλιον.

Ὁ εἰλικρινὴς φίλος σας καὶ ἀδελφὸς
«ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΛΑΣ . . . » ΣΟΠΟΥΛΟΣ.)

Ἐπὶ τοῦ γράμματος τούτου βλέπομεν σεσημειωμένον ἰδιοχειρῶς παρὰ τοῦ Μαυρομιχάλου τὸ ἐξῆς: «Τὸ γράμμα τῆς ἀπάτης». Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται ὁμολογούμενον, οἷας οὗτος συνέλαβε κατ' ἀρχάς καὶ ἔσωζεν ἰδέας ὑψηλάς περὶ τῆς Ἡταιρίας καὶ περὶ τῶν ὕλικῶν μέσων τοῦ ἀγῶνος ὡς ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ Βλασσπούλου, καὶ ὅπως ἔπειτα ἐξετίμα τοῦτο, κηρυχθέντος τοῦ πολέμου ἄνευ τῆς Ρωσσίας καὶ ἄνευ μεγάλων βοηθημάτων πολεμικῶν ἔξωθεν.

(γ) Ἐν τῇ σελ. 358 τοῦ Δοκ. ἴστ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ. διελάβομεν τὴν εἰς Ἰδραν ἀποστολὴν καὶ ἀποτυχίαν τοῦ Σπυρίδωνος Χαραλάμπου. Ἐνταῦθα δὲ καταχωρίζομεν τὴν περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Πετσῶν συστατικὴν ἐπιστολὴν τῶν ἐν τῷ Αἰγίῳ συνεληθόντων κατὰ τὸν ἰανουάριον ἀρχιερέων καὶ προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, ἔχουσιν οὕτω.

«Εὐγενέστατοι Ἀρχοντες καὶ ἀδελφοὶ τῶν νήσων Πετσῶν
καὶ Ἰδρας, χαίρετε.

«Ὁ τὸ ἡμέτερον συνεπιφέρων εἶναι εὐγενὴς, τίμιος καὶ ἀδελφὸς πιστὸς, ὅστις πέμπεται διὰ κοινῆς γνώμης πρὸς ὑμᾶς τοὺς φιλογενεῖς ἀδελφοὺς ἐπιτήδης, διὰ νὰ σᾶς κοινολογήσῃ, ὅσας ἰδέας καὶ φρονήματα ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ δώσετε πίστιν εἰς τὴν εὐγενεῖάν του, καὶ ἐπομένως, ὡς φιλογενεῖς καὶ γείτονες, νὰ μᾶς κοινολογήσετε καὶ ἡ εὐγενεῖα σας δι' αὐτοῦ τοὺς σκοποὺς καὶ φρονήματά σας, καὶ οἷας ἰδέας ἔχετε περὶ τοῦ προκειμένου. Ὅντες γείτονες, ἀγαπῶμεν νὰ συνυπακουώμεθα διὰ συνεχοῦς ἀλληλογραφίας, ἵνα συντρέχωμεν εἰς τὸ ἔργον ἐκ συμφώνου· καὶ, μὲ τὸ νὰ ἔρχεται φωνὴ ζῶσα, περιττὸν νὰ ἐκτανθῶμεν περισσότερον. Εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν πολλοῖς ἔτεσι.

«Ἐν Βοστίτζα τῇ 29 ἰανουαρίου 1821.

ἀδελφοὶ πρόθυμοι

«Πατρῶν ΓΕΡΜΑΝΟΣ, Χριστιανουπόλεως ΓΕΡΜΑΝΟΣ, ὁ Κερνήκης ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, ΔΣΗΜΑΚΗΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΗΜΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΟΝΤΟΣ, ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΩΤΗΛΑΣ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΘΕΟΧΑΡΑΚΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ».

Σημειοῦμεν δὲ, ὅτι ἐκ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ καθαρώτερος φαίνεται ὁ λόγος τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σπυρίδωνος Χαραλάμπου, καὶ οὐχὶ ὅπως ἐθεωρήσαμεν αὐτὴν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευομένῳ Δοκ. μ. ἱ. φ. τοῦ 1834.

(δ) Ἡ τουργικὴ ἀρχὴ συνέλαβε καὶ πρὶν ἔτι ὑπονοίας φοβεράς καὶ κατὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, εἰ καὶ οὗτος ὑπεκρίνετο ἐπιτηδεῖως πρὸς τὸν Κιαμὴλ βεγῆν, διατηρῶν μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν πλήρη πονηρίας, δεικνύμενος ὅλος πιστὸς καὶ πάντοτε ἐξυμνῶν τοῦτον ὡς ἄνθρωπον μέγαν καὶ δίκαιον. Καλάμιός τις Τσάνες (Ἰωάννης) ὀνόματι, ἀποβέβλημένος ἀπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἐσύχναζε παρὰ τῷ Κιαμὴλ βεγῇ, ἐπαιτῶν προστασίαν. Ἡ ὡς μεμυημένος δὲ τοῦ ἐπαναστατικοῦ μυστηρίου, ἡ ὡς μαθὼν παρ' ἄλλων περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, κατήγγειλεν αὐτὸν τῷ Κιαμὴλ βεγῇ, ὅτι διελθὼν ἐκ τῶν Πετσῶν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Πολίαν

νήν τῆς Μεγαλοπύλεως, χρηματολογεῖ λόγῳ μὲν συστάσεως σχολείου ἐν Λακωνίᾳ, ἐπὶ σκοπῷ δὲ κινήσεως κλεπτικῶν συμμοριῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον. Κατ' εὐτυχίαν γνωρίσας ἀμέσως τὴν καταγγελίαν ταύτην ὁ παρὰ τῷ Κιαμὺλ βεγῇ γραμματεύων Γεώργιος Διδασκαλόπουλος, τιμιώτατος ὢν ἑταῖρος καὶ χρησιμώτατος, εἰδοποίησε τῷ ἐν Τριπόλει Ἀρβάλῃ, καὶ δι' ἐκτάκτου πεζοῦ ὠδηγήθη ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὅπως ἀποχωρήσῃ ἀφανῆς ὡς κινδυνεύων. Καὶ ἀληθῶς διορισθεὶς μυστικῶς παρὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ὁ ἐν Μεγαλοπόλει Τοῦρκος Χαμδῆς, ἓνας τῶν φημιζομένων «ἐσπῆχ», ἵνα φέρῃ εἰς Τρίπολιν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, μετέβη μὲν εἰς Πολιανήν, ἀλλ' οὐχ εὗρεν αὐτόν, πρὸ τριῶν μόλις φυγόντα ἐκεῖθεν ὥρων. Οὕτως ὁ μὲν Ἀναγνωσταρᾶς διεσώθη τότε· ὁ δὲ καταγγείλας Τσάνες ἀπέθανεν ἀφνης καὶ ἑτάφη.

ΣΕΛΙΣ 4.

(α) Τοῦτον μετεκαλίστατο ἐκ τῆς Κορίνθου ὀλίγῳ πρότερον ἢ ἐν Τριπόλει ἀρχῇ, ἅμα ἤρξαντο αἱ περὶ ἐπαναστάσεως ὑπόνοιαι, διὰ τε τὸν διακεκριμένον νοῦν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τόπου κολοσσιαίαν ἐπιρροήν· ἀναμφιβόλως δ' ἠθέλησεν αὐτὸν οὐ μόνον ὡς σύμβουλον, ἀλλὰ καὶ συνυπεύθυνον ἐπὶ ὅλων τῶν ἐνδεχομένων.

(β) Περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀσιατικοῦ τούτου στρατοῦ ὅρα ἐν Κεφ. Γ' τοῦ παρόντος Μέρους (Ψαρά).

ΣΕΛΙΣ 5.

(α) Ἐν τινι περὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐκθέσει προσώπου, πολὺ μέρος λαβόντος εἰς τὰ περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἀναγινώσκομεν τὰ ἀκόλουθα. Ταῦτα δὲ ὡς ἀνάπτυξιν τῶν ὀλίγων, ὅσα εἴπομεν ἐν τῇ σελίδι 365 καὶ 366 τοῦ Δοκιμίου τοῦ 1834, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα κατ' ἑννοσίαν καὶ ἐν περιλήψει.

«... Εἰς τὸν Ἰβραχὴμ πασᾶν τῆς Πελοποννήσου ἀνεκαλύφθησαν ἐπιτηδείως παρὰ τιναν τῶν Ἀδελφῶν, καὶ δι' αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς γνῶσιν τῆς πόλης, ὅσα ὁ Μείτλαν ἐνῆργει περὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ πολλῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Μείερ. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ὁ Μείτλαν ὠδήγησε τὸν Μείερ, καὶ οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Πάτραις Φίλιππον Γρῆν, ἀγγλικὸν πρόξενον, καὶ τὸν Μπαῖμπουν, ἵνα λάθωσι πληροφορίαν τινὰ καθαρὰν περὶ τῆς δυνάμεως τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς περὶ τῶν Ἀγγλῶν ἰδέας τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ταύτης. Ἐνόμισε, φαίνεται, ὅτι οἱ Ἕλληνες θεωρήσουσιν εὐτυχεῖς ἑαυτοὺς, ἐὰν λάθωσιν ἄλλον ἀντὶ τοῦ σουλτάνου κύριον, ἢ ἄλλως, κατὰ τὸν κοινὸν λόγον, «ἀλλάξωσι τὸ καθοῦκι μὲ τὸ καπέλλο». Ἀποτυχὼν δὲ ἤρξατο καταμηνύειν πρὸς τὸν σουλτάνον τοὺς Ἕλληνας, ὡς παρασκευαζομένους εἰς ἐπανάστασιν. Μάλιστα δὲ διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἐπέμφθη πρὸς τοὺς πρωτίστους Τοῦρκους τοῦ Μισθρᾶ ἐν γράμμα, ὀδηγοῦν τούτους, ἵνα εἰδοποιήσωσι τῷ πασᾶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῇ πόλῃ, ὅτι ἐξ ῥωσικῶν πλοῖα ἔφερον εἰς τὴν Μάνην ἐφόδια πολεμικοῦ καὶ τροφᾶς, παρέλαβε δὲ αὐτὰ ὁ ἡγεμὼν Μαυρομιχάλης, ὡς συνακουόμενος μετὰ τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ γράμμα τοῦ μετεβιβάσθη εὐθὺς πρὸς τὸν ἐν Τριπόλει καϊμακάμην Μουσταφᾶ βεγῇ, καὶ οὗτος ἀμέσως συγκαλέσας τέσσαρας τῶν πρωτίστων Τοῦρκων καὶ συσκεφθεὶς μετ' αὐτῶν, ἔγραψε πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ζητῶν πληροφορίας καὶ σφόδρα παραπονούμενος διὰ τὴν τοιαύτην διαγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν καθεστῶσαν ἐξουσίαν. Ὁ Μαυρομιχάλης τότε, διαψεύσας τὴν περὶ ῥωσικῶν πλοίων δοθεῖσαν εἰδοποίησιν,

ἀπ'ίδειξεν ἑαυτὸν ἐθῶν, καὶ προσενεγκὼν, κατὰ τὸ σύνθηρες, ἐν δῶρον τῷ Μουσταφᾷ βεγῇ, ἀπήτησεν, ὅπως δι' αὐτοῦ ὁμολογήσωσιν οἱ ἀγάδες τοῦ Μισθερά τὸν γράψαντα τὸ γράμμα, ὅπερ ἐνοχοποιεῖ τοῦτον. Ἐγνωρίσθη μὲν οὕτως ἡ πηγὴ τοῦ γράμματος, οἱ Τοῦρκοι ὅμως καὶ ὡς ἐκ τῆς περιπτώσεως αὐτῆς καὶ ὡς ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων ὑπονοοῦντες, ἤρξαντο συσκέπτεσθαι, τίνοι θανατώσουσι τρόπῳ τοὺς πρωτίστους τῶν Πελοποννησίων. Τριαύτης φύσεως μυστικῆς διαταγᾶς ἔλαβον τότε καὶ ἡ ἐν Τριπύλει ἐξουσία καὶ οἱ κατὰ τὴν Στερεᾶν σατράπαι. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἱκανὴν ἐπήνεγκεν ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἐκτίλεισιν τῶν τοιούτων διαταγῶν ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐτοίμως ἐνωθέντων μετὰ τῶν σουλτανικῶν στρατῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ μεθ' ἑλας τὰς πᾶσαν πιθανότητα ὑπερβαίνουσας καταδυναστεύσεις αὐτῶν καὶ τυραννίας (α) δι' ὃν λόγον ὁ μὲν Μπαμπᾶ πασσᾶς ἔγραψε τῇ πύλῃ λίαν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ταύτην δὲ ἡ πύλη διεδίδασκε πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1820, ὁμολογοῦσα τὰς εὐχαριστήσεις ἑαυτῆς διὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐπήνεγκον αἱ πατριαρχικαὶ ἐγκύκλιοι. Διὰ τὴν Πελοπόννησον ὅμως ἐπέμψθησαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 νέαι μυστικαὶ διαταγαὶ περὶ τῆς θανάτωσης τῶν πρωτίστων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν.

Ὁ τότε καὶμυκάμης Μεχμέτ Σαλήχ ἀπέκρυψε τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπὸ τοὺς πρωτίστους τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατοίκων Τοῦρκων, ὡς ἔχοντας σχέσεις τινὰς μετὰ τῶν προεστώτων. Λαβὼν δὲ ὡς πρόσχημα τὴν ἀνάγκην τῆς θεραπείας τοπικῶν τινῶν ὑποθέσεων, συναλέασεν εἰς Τρίπολιν οὐ μόνον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτας καὶ τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τοὺς βοεβόνδας τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα προλάβῃ οὕτω πᾶσαν ὑπόνοιαν κακίην· καὶ ὅτε εἰσῆλθον ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν, τότε ἐξηγγήθη τὰ περὶ τῶν μυστικῶν διαταγῶν τῆς πύλης εἰς μόνους τέσσαρας, τὸν Χουσεῖν Κιαμῆλ βεγῆν, τὸν Μουσταφᾷ βεγῆν, τὸν Σὲχ Νετσῆπ ἐφφένδην καὶ τὸν Νακῆπ ἐφφένδην. Ἐκ τούτων δὲ εἶς, φίλος ἴδιος ὢν τῶν προεστώτων τῆς Ἀχαΐας, εἰδοποίησεν ἁμέσως δι' ἀπεσταλμένου μυστικοῦ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ Μεχμέτ Σαλήχ κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς πύλης· αὐτὸ δὲ τοῦτο θέλοντες καὶ οὗτοι, εὐρισκόμενοι ἤδη εἰς τὸ λεγόμενον «γεφύρι τοῦ Ἀμπίπαγα», ἀπέχον δὲ τῆς Τριπύλως περὶ τὰς ὥρας ὀκτώ, πολλὰ πρὸς τὸν συνοδευόμενον μετ' αὐτῶν βοεβόνδαν τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτογλου ἐξεφράσθησαν παράπονα κατὰ τοῦ ἐπιδούλου σκοποῦ τὸν Μεχμέτ Σαλήχ. Προσέθεντο δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι, μεχρισὺ ἐπενέγκη τὴν ἀνέγκυσαν θεραπείαν ὁ σουλτάνος κατὰ τὴν ἀναφορὰν, ἣν πέμπουσιν αὐτῷ ἀπ' εὐθείας περὶ τῆς προκειμένης πε-

(α) Ἐκτὸς τῶν βαρυτάτων συνήθων φόρων καὶ ἀδικιῶν, ἐκτὸς τοῦ προστεθέντος ἤδη ἐκτάκτου καὶ μεγίστου θάρους τῆς διατροφῆς καὶ τῆς μετακομίσεως τῶν ἀποσκευῶν στρατοῦ τοσούτων χιλιάδων, οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην κῆν εἶχον παρηγορίαν ὡς πρὸς τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν οἰκογενειακὴν ἀσφάλειαν. Οἱ βάρβαροι, ἀφ' οὗ διήρπαζον πᾶν τὸ προστυχόν, μετεχειρίζοντο τούτους καὶ ἀντὶ φορητῶν, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐδίεζον συζύγους, παρθένους, ἄρρενα παῖδια. Καὶ ὅμως, ὅταν ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν παῦσιν τῶν ἀνοσιουργημάτων αὐτῶν, ἡ πύλη οὐδεμίαν ἀκρόασιν δίδουσα, διέταξε τὴν ἄμεσον ἀναχώρησιν τούτων ἐκεῖθεν, ἀπειλήσασα ἔτι καὶ θανατικὴν τιμωρίαν, ἐὰν μὴ ὑπακούσουσι. Πραγματικῶς δὲ, τί ἄλλο ἠδύνατο ἡ πύλη, ἢ τί ἔμελεν αὐτῇ, ἐὰν διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρώτους κατέστρεφε τοὺς λαοὺς ἑαυτῆς; Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καθ' ὅλους τοὺς πολέμους τῆς Τουρκίας ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς, ὡς καὶ ἐπὶ ὅλον τὸν ἐννεαετῆ πόλεμον τῆς Ἑλλάδος.

ριστάσεως, ἀναγκάζονται, ἵνα λάβωσι περὶ ἑαυτῶν μέτρα ἀσφαλείας. Οὕτως αὐτοὶ μὲν ἀπῆλθον εἰς τὴν μονὴν τῆς Λαύρας, ὁ δὲ Ἀρναούτογλους ἐπέστρεψεν εἰς Καλά-
βρυτα . . .»

ΣΕΛΙΣ 6.

(α) Ὁρθότερον Ἑμβάχεια ὠνομάζοντο δ' οὕτω παρὰ τῶν Τούρκων τὰ εἰς τὸ δη-
μόσιον ἀνήκοντα χωρία.

ΣΑΛΙΣ 8.

(α) Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ περιγραφή τις τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γενομένων,
μηνολογουμένη τῇ 20 ἰουνίου 1821 ἐν Ἰδρα καὶ ἀρχομένη, ὡς ἀκολουθῶς : «Εἰς τὸ
»μέρος τῶν Καλαβρύτων μαρτίου 18 ἐκηρύχθη πρῶτον ἡ ἐλευθερία· ἔπειτα εἰς τὰ
»μέρος Πάτρας καὶ Βοσσίτζας . . .»

ΣΕΛΙΣ 9.

(α) Κατ' ἕτερον ἐκ τῶν Χρυσῶν τῶν Καλαβρύτων, ληφθεὶς ἐν τῇ Ἐταιρίᾳ κατὰ τὸ
1818 παρὰ τοῦ Θεοχάρου Ρέντου ἕνεκα δὲ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων ἑαυτοῦ το-
σαύτην ἐκτίνατο ὑπόληψιν, ὥστε ὁ Δικαῖος, ὅτε κατέβη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
καὶ διηυθύνετο εἰς Πάτρας, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821, κατέλυσε παρ' αὐτῷ, ὡς
πᾶσαν ἐγγυωμένῳ ἀσφάλειαν.

(β) Τὸ β α ρ ῶ, ἄλλην παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἔχον ἔννοιαν, σημαίνει παρ' ἡμῖν τὸ ἐ-
πιτίθεμαι δι' ὅπλων, πολέμῳ, θανατόνῳ.

(γ) Κατακυριεύσας ἐκ δευτέρου, περὶ τὸ 1714, τὴν Πελοπόννησον παρὰ τῶν Ἐννε-
τῶν, ὁ σουλτάνος κατέστησε σιπαχίδας ἐν ταύτῃ οὐ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ πά-
σης ἐξωτερικῆς προσβολῆς, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ πάσης ἐπαναστατι-
κῆς ἀποπειράς. Τὸ περὶ σιπαχίδων μέτρον ὑπῆρχε γενικὸν καθ' ἅπασαν τὴν εὐρω-
παϊκὴν Τουρκίαν. Συνίσταντο δ' ὡσεπιπολὺ οἱ σιπαχίδαι τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν
ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιδρομῆς τῶν Ἐννετῶν διασπαρέντων φυγάδων Τούρκων εἰς τὴν Ἀ-
σίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Οὗτοι ἐνέμοντο ἰσοθίως καὶ διὰ βερατίων τοῦ σουλτάνου τὴν
δεκάτην ὧλων ἐν γένει τῶν προϊόντων τῶν χωρίων· ἡ δὲ νομὴ αὕτη παρεχωρεῖτο ἀντὶ
μισθοῦ, καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς μετεβιβάζετο αὐτοδικαίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς.
Μόνης τῆς Πελοποννήσου οἱ σιπαχίδαι ἔχαιρον τὸ ἰδιαιτέρον προνόμιον τοῦ μὴ ἐκστρα-
τεύειν ἔξω τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ πνυτὸς διδομένου πολέμου τῆς Τουρκίας.

ΣΕΛΙΣ 10.

(α) Μόνη ἡ Ἐκκλησία διετήρησε κατὰ παραφθοράν τινα τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα,
ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, καλοῦσα Κερνίκης τὸν ἐπίσκοπον Καλαβρύτων.

(β) Οἱ ἄλλοι τρεῖς ἐκ τῆς τάξεως ταύτης ἦσαν ὁ Ἀθανάσιος Κανακάρης ἐκ Πατρῶν,
ὁ Παναγιώτης Κρεβάταῆς ἐκ Σπάρτης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης ἐκ Γόρ-
τυνος.

Δευτερεύουσα δὲ τάξις τῶν προεστώτων ἦσαν οἱ Νοταραῖοι ἐκ Κορίνθου, ὁ Φωτῆλας,
Θεοχαρόπουλος, Ἀνδρέας Ζαήμης καὶ Μουρτογιάννης ἐκ Καλαβρύτων, Λόντοι ἐξ Αἰ-
γίου καὶ Πατρῶν, Γεώργιος Σισίνης ἐξ Ἡλείας, Παπαλέξης Οἰκονόμος καὶ Πανα-
γιώτης Ζαφειρόπουλος ἐξ Ὀλυμπίας, Ἀθανάσιος Γεωργιάδης ἐκ Τριφυλίας, Παπα-
τσώνης, Γεώργιος Δαρειώτης καὶ Παναγιώτης Καλαμαρειώτης ἐκ Μεσσηνίας, Ἀνα-
γνώστης Κοπανίτσας ἐκ Σπάρτης καὶ Δημήτριος Παζρόυκας ἐξ Ἄργους. Τέλος δὲ,

ἐν τῇ τρίτῃ ἀνῆκον τάξει ὁ Θεόδωρος Βλάστης ἐξ Ἀργους, ὁ Θεόδωρος Ρέντης ἐκ Κορίνθου, ὁ Βιλαέτης ἐκ Πύργου, ὁ Κουγιᾶς καὶ Γεώργιος Βάρβογλης ἐκ Τριπόλεως, ὁ Ἰωάννης Καράπαυλος ἐκ Κορώνης, ὁ Κυριακὸς ἐκ Καλαμῶν, ὁ Ἀναγνώστης (ἡ Ἰωάννης) Κοντάκης ἐκ Κυκουρίας καὶ ὁ Γεώργιος Οἰκονομίδης ἐκ Πύλου.

ΣΕΛΙΣ 12.

(α) Ὄρα ἐν σελ. 368—369 τοῦ ἱστορ. Δοκ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ.

(β) Ἀρκεῖ, ἂν εἴπη τις μόνον, ὅτι διὰ τὰ παραμικρότερα σφάλματα ἐλάβδανε τριπλὴν χρηματικὴν ζημίαν, μίαν ὑπὲρ τοῦ ταμείου τοῦ Χουρσὴτ πασσᾶ, μίαν δι' ἑαυτὸν καὶ μίαν λόγῳ πληρωμῆς τοῦ ποινικοῦ μηνύτορος (μπουμπασίρου).

ΣΕΛΙΣ 13.

(α) Σημειωτέον προσέτι, ὅτι τὸ ἔγγραφον αὐτὸ, ὅπερ εὔρομεν κατὰ τὸ 1826 ἐν Ναυπλίᾳ καλύπτον τὸ στόμιον λυκῆθου (λαδικοῦ) ἐνὸς παντοπωλείου, χρησιμεύει καὶ ὡς ἀναίρεσις ἐπίσημος, ὅσων τινὲς ἔγραψαν ἐσφαλμένως περὶ τοῦ πρώτου ἐν τοῖς Καλαβρύτοις κρούσματος, ἰσχυρίζόμενοι ὡς ἀνύπαρκτον, ὅτι «ὁ Σεῖδῃς Λαλιώτης ἐ-
θαρέθη ἐν ταῖς Καστάναις».

(β) Ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν κατὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπαρχίας τουρκικῶν ἀρχῶν, καὶ πρὸ πάντων τὰ διοικητικὰ, ἐγράφοντο πάντοτε ἐν τοιαύτῃ μιξεδαρβάρφῳ γλώσσῃ δι' Ἑλλήνων γραμματέων. Ἐπίσης καὶ οἱ ἰδιῶται Τοῦρκοι ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τοὺς ῥαγιαῖδας Ἕλληνας διὰ τοιαύτης γλώσσας. Ἀλλὰ, καὶ μεθ' ὅσῃν ἂν ἔφερεν αὕτη διαφθορὰν διὰ τῆς ἐπιμιξίας τουρκικῶν λέξεων, δείκνυνται οἱ Τοῦρκοι δικαιοτέροι τῶν προκατόχων κατακτητῶν Ἐννετῶν, ὡς σεβασθέντες τοῦλάχιστον τὴν γλῶσσαν τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ.

Συνήθως δ' ὁ τίτλος τῆς ἀρχῆς ἐσημειοῦτο ἐν κεφαλίδι τῆς διαταγῆς εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, ὡς καὶ ἡ περίληψις τῶν διατασσομένων, ἂν ἦσαν οὐσιώδῃ. Τοιαύτη προετίθετο καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ πασσᾶ λόγῳ μεγαλοπρεπείας, ἐνίστε μὲν διὰ τῆς χειρὸς, ὡσεπιτοπλεῖστον δὲ διὰ σφραγίδος ἕνεκα ἀγγραμματοσύνης.

Τῷ δὲ «ἐλέφ Θεοῦ» (Ἀλλαχὶν ἰναγετί-ιλλέ) οὐδέποτε ἐχρῶντο οἱ Τοῦρκοι ἐξουσιᾶσται οὐδὲ τινος βαθμοῦ καὶ τάξεως· ἀντὶ δὲ τούτου εἴθιστο παρ' αὐτοῖς τὸ «Μπᾶ χάτι χουμαγιού» (διὰ προσταγματος βασιλικοῦ). Ἐπομένως τὸ ἐνταῦθα «ἐλέφ Θεοῦ» ἐστὶ κατάχρησις, ἀποδιδομένη εἰς ἀνοήτους θωπεύσεις.

(γ) Παρατηρητέον ἐνταῦθα τὸν τρόπον, δι' οὗ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐκφράζεται, σιωπῶσα μὲν περὶ τοῦ Σεῖδῃ σιπαχῆ, ἀναφέρουσα δὲ μόνον «μερικοὺς περαστικούς». Ἀληθῶς, Τοῦρκος ἀνὴρ οὔτε ἐνόει ποτὲ, πῶς δύναται κατὰ τοῦ Τοῦρκου ὁ κτήνος θεωρούμενος ῥαγιᾶς, οὔτε ὡμολόγει ποτὲ, ὅτι ῥαγιᾶς προσέβαλε Τοῦρκον διὰ τῶν ὀπλων, ἂν τι τοιοῦτον συνέβαινε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μεχμέτ Σαλήχ ἐξ ὑπερηφανείας οὐκ ὠνόμασε τὸν Σεῖδῃ σιπαχῆν, ἵνα μὴ δείξῃ, ὅτι Τοῦρκος ἀνὴρ ἐστὶ προσβλητέος ὑπὸ ῥαγιαδῶν.

ΣΕΛΙΣ 14.

(α) «Σουροῦτι» ἐννοεῖται ἡ τάξις· «νέζρι χοτσέτια» δὲ εἰσι τὰ ὑποσχετικὰ ἔγγραφα τῶν ἐπαρχιῶν, βεβαιωμένα παρὰ τῆς λεγομένης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἱερᾶς Κρίσεως. Τοιαῦτα «νέζρι χοτσέτια» ἐγγυώμενα τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁδοιπόρων, ἐνηργήθησαν μετὰ τὴν ὅλην καταστροφὴν τῶν ἀρματωλῶν τῆς Πελοποννήσου, γενομένην τῷ 1806, οὕτως. Οἱ διοριζόμενοι προεστοὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ δημογέροντες ἐπαρουσιάζοντο ἐνώπιον τοῦ Καδδῆ καὶ ὑπὸ σφραγίδος ἐγγράφως τὴν

διὰ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐπαρχίας ἀποζημιώσιν παντὸς, ὅστις ὑπέκυπτεν εἰς οἰανδήποτε ἢ παρὰ κλεπτῶν ἢ παρ' ἄλλων κακοποιῶν ἀνθρώπων ζημίαν. Τὰ τοιαῦτα ὑποσχαιτικά ἐγγράφα ἐθεβαίουντο διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ Καδδῆ, καὶ εἶχον πλήρες ἐπίσημον κύρος. Διὰ τοῦ μέτρου αὐτοῦ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ὑπεχρέου καὶ ἐθεώρει ὑπευθύνους τοὺς κατοίκους κατὰ τῶν κλεπτῶν καὶ ταραχοποιῶν. Ἐν πάσῃ δὲ περιστάσει συνυπεχρύντο πρὸς συνδρομὴν ἀμοιβαίαν καὶ αἱ πλησιόχωροι ἐπαρχίαι.

ΣΕΛΙΣ 18.

(α) Ἰδοὺ μία τῶν διαταγῶν τούτου.

« Ἀγαπητοί μας γέροντες τῶν χωρίων Κατζάναις καὶ λοιποὶ,
σᾶς χαιρετῶ.

« Εἰς τὸ αὐτόθι διωρίσθη μὲ γνώμην καὶ ἀπόφασιν ἐδικὴν μας ὁ καπετὰν Κωνσταντῆς Πετιμεζᾶς, διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ συνάξῃ ἀνθρώπους. Ὅσοι λοιπὸν εἰσθε ἱκανοὶ καὶ μὲ ἄρματα, ὅλοι θέλετε ἀκολουθήσει κοντά του, προσέχοντες διὰ νὰ μὴ κάμετε στραπάτзон καὶ ἀταξίαν εἰς κανένα μέρος, ἀλλὰ χωρὶς γνώμην τοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ νὰ μὴν ἐπιχειρίζητε τὸ παραμικρὸν, ὅτι ὕστερον παιδεύεται ἐκεῖνος, ὅπου μὲ ἐδικὸν του σκοπὸν ἐπιχειρίζεται τὰ πράγματα καὶ ὡς σᾶς γράφω, νὰ ἐξακολουθήσετε. Ταῦτα.

« 20 μαρτίου Χρρούχλα.

ἐδικός σας

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ »

(β) Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ αὐτῶν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην.

« Φίλε!

« Ὁ παρὼν στέλλεται ἐπιτήδης πρὸς ἀντάμωσίν σου. Λοιπὸν, ἀφ' οὗ πληροφορηθῆς ἐκ τῶν διὰ ζωσῆς αὐτοῦ, δίδων πίστιν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς προφερομένους παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ πάσης τῆς πατρίδος, καὶ φιλοτιμούμενος ὡς συμπατριώτης, εἰς ἔχῃς ἑλληνικὸν αἷμα καὶ πνεῦμα, καὶ σώζῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου τὸν πατριωτισμὸν, πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου ἀφεύκτως. Μὴ ἀφαρπασθῇς παρ' ὑποσχέσεων καὶ λόγων ἄλλων· ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐλπίζομεν νὰ διαδουλοθήῃς ἀθετῶν τὴν τῆς πατρίδος σου πρόσκλησιν, ἐπιθυμώσῃς σε ἤδη καὶ ζητούσῃς σε. Πλὴν εἰς δὲν ἦσαι νόθος γόνος τῆς περικλεοῦς ποτε Ἀρκαδίας, ἡ παροῦσα ἐποχὴ θέλει σὲ δείξει. Μὴ καταδεχθῇς ποτε, τὸ ὅποιον καὶ ποτὲ δὲν ἐλπίζομεν, ἵνα ἀθετήσῃς ταύτην τὴν πατριωτικὴν πρόσκλησιν καὶ νὰ μείνῃς ἀλλαχοῦ· ἀλλ' ὡς συμπολίτης καὶ ἀδελφός μας, πρόθυμος καὶ πάραυτα ν' ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου, τὸν ὅποιον καὶ περιμένομεν ἀνυπομόνως καὶ ἀφεύκτως.

Μένομεν πρόθυμοι ὡς ἀδελφοὶ

« ΚΑΝΕΛΛΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΠΑΝΑΓΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ »

(γ) Ὁ ἀπεσταλμένος μετὰ τοῦ συνυπογράφου αὐτοῦ Δημήτριος Πλαπούτας οὐχ εἴδεν ἐν τῇ Ζαχύνθῳ τὸν Κολοκοτρώνην, ὡς μεταβάντα ἐκεῖθεν τῇ 6 ἰανουαρίου 1821 εἰς τὴν Λακωνίαν. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν κίνησιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐπανέλαβεν ὁ Δεληγιάννης τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἥπαξ καὶ δις, συνομολογήσαντος προθύμως τοῦ Κολοκοτρώνου.

(δ) Ἰδὲ καὶ ἐν Κεφ. Ε' (σελ. 179, σημ. (α) τὴν ἀπὸ 28 ἀπριλίου 1821 ἐπαρχιακὴν πρᾶξιν τοῦ Χρυσεβτισίου, ἣν πρῶτος ὑπέγραψεν ὁ Κανέλλος Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης).

ΣΕΛΙΣ 16.

(α) Ἐννοοῦνται ὁ Γεώργιος καὶ Δημήτριος, υἱοὶ τοῦ Κόλια Πλαπούτα, ἀνικάνου ἤδη ὄντος πρὸς στρατιωτικὰς ἐργασίας διὰ βαθὺ γῆρας. Ἦν δὲ ὁ Κόλιας εἰς τῶν ἀρματωλῶν, ὡς προείπομεν, διοριζόμενος περιδικῶς «καπόβασης» ἤτοι ἐπὶ τῆς κα-
ταδιώξεως τῆς ζωοκλοπῆς καὶ τῆς ἡσυχίας τῆς Γόρτυνος. (Ἰδὲ καὶ περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ Λαλαίων.) Εἰς τοὺς εἰρημένους ἀδελφούς ἀπεδίδετο κοινῶς τὸ πατρωνυμικὸν Κολιόπουλοι, ὡς εἰς τὸν Διονύσιον Τρουπάκην τὸ Μούρτσινος, κτλ.

ΣΕΛΙΣ 17.

(α) Ὅρα ἐν τῷ Κεφ. Ζ' τοῦ Δοκίμ. τῆς Φιλ. Ἐταίρ.

ΣΕΛΙΣ 18.

(α) Ὅρα ἐν τῷ τόμ. Α' Κεφ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 21.

(α) Ὁ Εὐαγγέλης Λιθαδᾶς μετῆρχετο ἐν Πάτραις τὸν μεγαλέμπορον ἄπασαν δὲ τὴν χρηματικὴν καὶ κτηματικὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἐδαπάνησε διὰ γενναιότητος σπανίας, ἀγωνιζόμενος καὶ προσωπικῶς δι' ὅλου τοῦ χαρακτηρίζοντος τὸν τίμιον ἄνθρωπον ζήλου.

ΣΕΛΙΣ 23.

(α) Τὴν ἐγκύκλιον ταύτην παρελάβομεν ἐκ τῆς Ἱστορ. Τρικούπη (τόμ. α' σελ. 81), διότι οὐδέποτε ἐτύχουεν αὐτῆς ἢ ἐν πρωτοτύπῳ ἢ δι' ἀντιγράφου. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Ὑπομνήμασι τοῦ Γερμανοῦ (σελ. 20) παρατηροῦμεν διάφορον ἐν μέρει ἀναφερομένην τὴν περίληψιν τοῦ ἐγγράφου τούτου· ἐν δὲ τοῖς Ἀπομνημονεύμασι Σπηλιάδου (τόμ. α' σελ. 60) παρηλλαγμένην ὅλως τὴν στήλην. Ἀγνοοῦμεν διὰ τοῦτο, τίς τῶν δύο ἐστὶν ἡ γνησία, ἢ τίνος τὸ λεκτικὸν μετεσχηματίσθη.

(β) Τὸ πρωτότυπον, ἢ ἀντίγραφον, ταύτης τῆς λίαν οὐσιώδους καὶ περιέργου πράξεως οὐχ εὔρομεν δυστυχῶς, καὶ μεθ' ὅσας κατεβάζαμεν προσπάθειας.

(γ) Ἀλλ' αἱ τῶν ναυτικῶν νήσων σημαῖται διέφερον κατὰ πολὺ πρὸς τὰς τῶν γηίνων καὶ πρὸς ἀλλήλας. Ἡ μὲν τῆς Ὑδρας ἦν μέλανος χρώματος, σύμβολα φέρουσα τὸν Σταυρὸν, τὸν ὄφιν καὶ τὴν γλαῦκα, ἣτοι τὴν ἱερότητα τοῦ ἁγῶνος, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φρόνησιν· ἡ δὲ τῶν Πετωῶν κυανόχρους, κύκλω ἐρυθρά, ἐν τῷ μέσῳ τὸν Σταυρὸν φέρουσα, καὶ κάτωθεν τούτου τὴν ἡμισέληνον ἀνεστραμμένην· συνείχετο δ' ὁ Σταυρὸς ἔνθεν μὲν διὰ λόγχης, ἔνθεν δὲ δι' ἀγκύρας περιτεταλιγμένης ὑπὸ ὄψεως· γύψ δὲ τὴν γλῶσσαν τοῦ ὄψεως ἔτρωγε· τὴν δ' ἡμισέληνον συνώδευον αἱ λέξεις «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἀκολούθως ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐλθὼν εἰσέγαγε τοῖς γηίνοις στρατοῦς τὴν σημαίαν τοῦ Ἀναγεννωμένου Φοίνικος, ἔχουσα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Λαβάρου «Ἐν τοῦ νίκῃ» καὶ τὴν «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος» παραδοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ ἱστορικοῦ Φραντσῆ ὡς διαθήκην τῶν ἐκπνεόντων πολιτικῶς Βυζαντιῶν. Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸς αὐτοὺς προτροπικὴν καὶ ἐνθουσιαστικὴν ὁμιλίαν

τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὁμοφώνως εἶπον οὗτοι: «'Αποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν!» (Ἰδε Φραντζῆ βιβλ. Γ' Κεφ. ΣΤ').

(δ) ἔχομεν πρωτότυπον ἀποδεικτικὸν τῆς Ἡλίδος, φέρον τοιαύτην τὴν σφραγίδα καὶ συντεταγμένον κατὰ τὴν τότε βαθμολογίαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν πολιτικῶν γνώσεων, ὡς ἀκολούθως.

«Σφραγὶς ἐλευθερίας.

« . . . Ὁ φιλογενὴς . . . ἀπὸ πατριωτισμὸν μόνον κινούμενος, ἤλθεν εἰς βοήθειαν τῆς Ἐλευθερίας . . . καὶ μᾶς ἐπρόσφερε τὰ δῶρα τῆς φιλελευθερίας του, καὶ ἐδέχθημεν αὐτὸν μετὰ τῆς συνοδείας του εἰς τὰς προσφερομένας δουλεύσεις του· καὶ οὕτως εἰς ἔνδειξιν ἐδόθη παρ' ἡμῶν τὸ παρὸν, ἔχον τὸ κύρος ἐν παντὶ καιρῷ.

• 1821 Μαΐου 23 Κούκουρα τῆς Γαστούνης,

• Ἔτος πρῶτον ἀπὸ τῆς 23 Μαρτίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΣΙΝΗΣ».

ΣΑΛΙΣ 24.

(α) Κρίνομεν ἀναγκαῖον, ὅπως δώσωμεν ἐνταῦθα περίληψιν τινα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἐπιβροῆς τῆς μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τῆς Λακωνίας.

Κατὰ τὸ Τένταρον ἀκρωτήριον κεῖται χωρίον, ὀνομαζόμενον Ἀλικά. Παρ' αὐτῷ ἐλλιμενίσθη ποτὲ πλοῖον, μεταφέρον οἰκογενείας τινὰς ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Εὐδρώπην. Ἐκ τούτων ἔμειναν δύο ἐν τῷ Ἀλικᾷ, ἀφ' ὧν κατὰγεται ἡ γενεὰ τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐκ τῆς μιᾶς, καὶ ἡ τῶν Γρηγοριάνων, ἡ τοῦ Ζανετάκη, ἐκ τῆς ἄλλης. Ἡ δ' αὖξις καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐγένετο οὕτω.

Μετὰ συνεχεῖς ἐμφυλίους πολέμους ἐν τῷ Ἀλικᾷ, διωχθεὶς ὁ τότε Μαυρομιχάλης παρὰ τῶν ἰσχυρωτέρων, μετόπισεν ἐν τῇ Ζίμοθᾷ, καὶ κοινότερον Τοίμοθᾷ, τῇ ἀρχαίᾳ Χιμαύᾳ, κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ἐγέννησεν υἱόν. Ἀντικρὺ τῆς Ζίμοθας ὑπῆρχε φρούριον μικρὸν, οὗ σώζονται ἔτι τὰ τεῖχη. Ἐν αὐτῷ κατόικουν ἔννετοί φρουροί, καὶ ὁ υἱὸς ἡλικιωθεὶς μετήρχετο τὸν κρεωπώλην. Νυμφευθεὶς δὲ ἐγέννησε τέσσαρας υἱοὺς Γεωργίον, Πιέρρον, Ἰωάννην καὶ Κωνσταντῖνον, καὶ ἀπὸ τούτων αὖξηθεῖσα ἡ γενεὰ τῶν Μαυρομιχαλῶν διεκλαδώθη καὶ εἰς Γιαννάγους καὶ εἰς Πιέρρους, ἢ Πιερράκους, καὶ εἰς Βοϊδίδας. Εἴλον δὲ τὴν γραμμὴν ὁ μὲν Πέτρος Μαυρομιχάλης ἀπὸ τοῦ πρωτοτόκου Γεωργίου, ὃν ἔσχε πάππον· οἱ δὲ Πιέρράκοι ἀπὸ τοῦ δευτεροτόκου Πιέρρου· οἱ δὲ Γιαννάνοι ἀπὸ τοῦ τριτοτόκου Ἰωάννου· καὶ οἱ Βοϊδίται ἀπὸ τοῦ ὑστερογεννήτου Κωνσταντίνου.

Τὸν λιμένα τῆς Ζίμοθας ἐκυρίευσεν καὶ ἐνέμοντο κατ' ἀρχὰς οἱ λεγόμενοι Ζαλαπιάνοι, ὡς ἡ ἰσχυρωτέρα τῶν τῆς Ζίμοθας οἰκογένεια· πολυπλασιασθεῖσα ὅμως ἡ τετρακτὺς τῶν Μαυρομιχαλῶν κατέβαλε ταύτην, καὶ ἐγένετο κυρία αὐτοῦ, ὅπου καὶ τέσσαρας πρώτη ἀνήγειρεν οἰκίαν λόγῳ διακατοχῆς, καὶ πρώτη κατόικησε τὸ λεγόμενον Ἰδὴ Λιμένι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ἐκείνης μέχρι τοῦ 1816 ἐκαρπούτο αὕτη τὰ τελωνιακὰ καὶ τὰ ἄλλα δικαιώματα τοῦ λιμένος, ἐπὶ τέσσαρας καὶ ἵσας μερίζουσα πάντοτε ταῦτα μερίδας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὡσαύτως ἐκείνης οἱ Μαυρομιχάται ἐκτίσαντο καὶ ὄνομα καὶ ὑπόληψιν γενικὴν, πρῶτον, διότι ἐγνωρίζοντο καὶ ἐσχετίζοντο μεθ' ὧν τῶν Λακωνῶν, οὓς ἡ ἀνάγκη τοῦ Λιμένος ὑπεχρέου, ἵνα ἀπέρχωνται ἐκεῖ πρὸς ἀγορὰν τροφίμων ἢ πώλησιν προϊόντων· καὶ δεύτερον, διότι πληθυνομένη ἀνέδειξε πολεμιστὰς ἀξίους καὶ ἰσχυρωτέρους κατέστη ὧν τῶν ἄλλων διαφερουσῶν οἰκογενειῶν

τῆς Λακωνίας. Ἀπὸ δὲ τῆς 22 ἰουνίου τοῦ 1816, καθ' ἣν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἔλαβε καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς, ἡ ἰσχὺς ἐν γένει μὲν τῆς μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας ἀναδείχθη ἀδιαφιλονείκητος, τοῦ δὲ πρώτου κλάδου τῶν Μαυρομιχαλῶν ὑπέρροχος ἐπὶ τῶν τριῶν ἐτέρων.

Ὅποιος δ' ὑπῆρχε δυνάμειος καὶ ἰσχύος ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος πάππος τοῦ Πέτρου Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ἀποδεικνύει, ἐκτὸς ἄλλων, τὸ ἀκόλουθεν εὐχαριστήριον ἐγγράφον τοῦ Κατσώνου καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

«1792 ἰουνίου 7 Τζίμοθα.

«Τὴν σήμερον ἡμέρα δημοσιοῦμεν ἡμεῖς ὑποκάτωθεν γεγραμμένοι, ἀπὸ τὴν ὥραν ὅπου μᾶς ἐχάλασαν ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἀνταμῶς μὲ τοὺς Φραντζέζους, ἤχουν δύο φεργάδαις φραντζέζικαῖς εὐρεθήκανε εἰς τὸν χαλασμόν μας, καὶ τὴν αὐτὴν ὥρα ἔφτασε ὁ καπετὰν Γεωργάκης Μαυρομιχάλης προστασμένος ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴν πόρτα, καὶ μὲ τοῦ νὰ μὴν ἔχῃ τακάτι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς Τουρκίας ἀλλέως νὰ πράξῃ, λαβαίνοντας ἡμεῖς αὐτὴ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπὸ Τούρκους καὶ ἀπὸ Φραντζέζους, ὁμοίως καὶ ἀπὸ Κακαβούλια ὅπου μᾶς ἐγδυσαν, ὥστε αὐτὸς νὰ μᾶς ἐπεριλάβῃ.

«Καὶ περιλαβαίνοντάς μας, ὅσοι εὐρεθήκανε ὀφιτζάλοι, μαρνέροι, δὲν ἔλειψε, καθοῦ ὁμόπιστός μας, καὶ μὲ τὸ νὰ πείθεται εἰς τὴν βασιλικὴν παντιέρα, μᾶς ἐτράθηξεν μὲ τρόπον τινὰ καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ χωρίον του, ἔχοντάς μας φυλαγμένους, ὥσάν τὸ ἴδιόν του κορμὶ, καὶ κυβερνισμένους ἀπὸ πᾶσα ἀναγκαῖο. Λοιπὸν ἡ Τουρκία μαθαίνοντας, πῶς ἡμεῖς βρισκούμαστε εἰς τὴν Τζίμοθα εἰς τὰ χεῖρια τοῦ καπετὰν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, δὲν ἔχασαν καιρὸν ἡ Τουρκία, ἀλλὰ ἀρμάτωσαν τρία καϊκια δύο βέηδες μὲ ἀνθρώπους ἀρκετοὺς καὶ προσταγὴ ἀπὸ τὸν πασσᾶ, διὰ νὰ παραδώσῃ τοῦ Λάμπρου τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως αὐτὸς δὲν ἐστάθην τρόπος νὰ παραδώσῃ κανέναν, ἀπὸ ὅσους εὐρεθήκαμεν· μόνον ἐστάθην ἀντρεῖος, ἀποφασίζοντος καὶ τὴν ἰδικὴν του ζωὴ, καὶ λέγει.— Ἐγὼ ἔρχομαι καὶ κρεμάστε με· μὰ ἀπὸ αὐτοὺν οὐδὲν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Λάμπρου τρόπος δὲν εἶναι νὰ σᾶς παραδώσω μίαν τρίχα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ.— Πλὴν ἐμείναμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον πολλὰ διαφεντευμένοι καὶ ἀπέiraγοι· μάλιστα ἐφρόντισεν καὶ διὰ τὸ ἱμπάρκο μας, ὥστε ὅπου νὰ μᾶς καταβιδώσῃ εἰς ἐτόπον σήγουρον. Δὲν ἔλειψε ὁ ἄνθρωπος, καταπῶς ἐτράβηξεν ταῖς αὐταῖς φροντίδαῖς, νὰ μένῃ καὶ ξωδιασμένος πολλὰ λίγα. Καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμείναμεν ἡμεῖς εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτὸν τὸν τιμημένον ἄνθρωπον, οὕτως δίδομεν τὸ παρόν μας εἰς τὰς χεῖράς του.

«Ἐγὼ ὁ ΣΤΑΘΑΚΗΣ ὑπόγραψα διὰ ὄνομα τοῦ

«Μαγγιὸρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΝ, μὴν ἡξέυρωντας νὰ γράψῃ.

«ΜΑΓΓΙΟΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΠΑΤΑΡΑΚΗΣ
βεβαιόνω.

«ΜΑΤΖΟΡ ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΣΚΑΛΗΣ ΜΥΚΟΝΙΑΤΗΣ.

«Ματζὸρ ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΤΖΑΜΑΤΖΗΣ.

«Καπετὰν ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΑΙΟΣ.

«ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ.

«ΚΩΣΤΑΤΗΣ ΨΩΡΙΛΑΣ.

«Καπετὰν ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΚΑΤΖΩΝΗΣ βεβαιόνω».

ΣΕΛΙΣ 25.

(α) Διὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ὑπαγορευομένην ἀναγκαίαν διάκρισιν ἐννοοῦμεν ὡς Λακωνίαν οὐχὶ τὴν ὅλην ἀρχαίαν Λακεδαιμόνα, ἀλλὰ μόνην τὴν Μάνην, τὴν τε Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν λεγομένην. Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν δὲ ταύτην ἡ Λακωνία συνέχεται πρὸς ἀνατολὰς μὲν μετὰ τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, πρὸς ἄρκτον δὲ μετὰ τῆς Λακεδαιμόνος, πρὸς δυσμὰς μετὰ τῆς Μεσσηνίας, καὶ πρὸς μεσημβρίαν μίτωπον φέρουσα τὴν θάλασσαν.

ΣΕΛΙΣ 26.

(α) Μεθ' ἡμέρας τινὰς ἀπειραβῆθ' ὁ Μαυρομιχάλης, ἵνα ἀνταλλάξῃ τὸν Ἀρναούτογλου καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους μετὰ τῶν ἐν Τριπολεὶ ὁμηρεούντων, ἥτοι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων· ἐπιστείλλων δὲ πρὸς τὸν καϊμακάμην ἔγραφεν, ὅτι τοὺς Τούρκους τῶν Καλαμῶν αὐτὸς ἔσωσεν ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν Μεσσηνίων ἐπαναστατησάντων. Ἀπέτυχεν ἔμως, διότι κατηγανακτισμένη ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐπέπληξεν ἐξ ἐναντίας τοῦτον, ὡς ἄπιστον καὶ ἐπίβουλον.

ΣΕΛΙΣ 27.

(α) Ὅρα πλατύτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν Κεφ. Β' σελ. 148.

ΣΕΛΙΣ 29.

(α) Ἄμα ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, οἱ Λάκωνες, (κοινῶς Μανιάται, καὶ ὀρθότερον Μαϊνᾶται, ὅθεν καὶ ἐπίσκοπος Μαΐνης,) ἐνησμενίζοντο ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς καὶ ὀνομαζόμενοι παρὰ τῶν ἄλλων Σπαρτιάται. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ Σπαρτιατικὸν στρατόπεδον.

(β) Δι' ὁμοίου πνεύματος ἀνῆνέθη συγχρόνως ὁ Μαυρομιχάλης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον καὶ πρὸς τὸν ὑπουργὸν αὐτοῦ Καποδίστριαν, ἀγνοῶν τὰ ἐν τῇ Λουβιάνῃ γεγόμενα. Ἰδίως δὲ πρὸς τὸν Καποδίστριαν συνίστα τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος.

(γ) Ἦτοι Μεγαλοκέφαλοι, ἢ Πρωτοκέφαλοι.

(δ) Οἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις προστάται λεγόμενοι, ὡς μνημονεύομεν καὶ ἀλλαχοῦ.

ΣΕΛΙΣ 31.

(α) Περὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου, ἀρκετὰ περιέργου, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν γεγραμμένον πρωτοτύπως παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Θ. Κολοκοτρώνου τὸν ἀκόλουθον διάλογον μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Καίτοι ἀτελῆ, δημοσιεύομεν αὐτὸν, ὅπως ἔχη, ὡς περιέργον. Φέρει χρονολογίαν «29 αὐγούστου 1840».

«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ποῦ ἐγεννήθης, πατέρα;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Ἐγεννήθηκα εἰς τὸν καιρὸν τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου.

Κ. Ποῖον ἔτος;

Θ. Εἰς τὰ 1770 ἀπριλίου 3. Ἦταν φυγάτος ὁ κόσμος εἰς τὰ βουνὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα βουνὸν ὑποκάτω εἰς ἓνα δένδρον.

Κ. Πῶς τὸ λέγουν τὸ βουνὸν ἐκεῖνο, καὶ εἰς ποῖον μέρος;

Θ. Εἰς τὸ χωρίον Μπούγα ἐπαρχίας Ἀνδρουσῆς. Τὸ βουνὸν ὀνομάζεται «Τοῦ Ῥάμα τὸ βουγί». Ὅταν ἐγεννήθηκα, ἐπῆγαν τὰ συγχαρίκια εἰς τὸν πάππον μου τὸν Γιάν-

νην, καὶ εἶπεν ὁ πάππος μου : «Τοῦτο τὸ παιδί θέλει πανδρευθῇ καὶ κάμει παιδιὰ καὶ ἐγγονοὺς, καὶ πάλιν φράγκικο δὲν θέλει γίνῃ». (Φράγκικο ἐννοῦσεν ἐλευθερίαν.)

Κ. Πόθεν κατὰγεται ἡ οἰκογένειά μας ;

Θ. Κατὰγεται ἀπὸ ἑνα χωριὶ ὀνομαζόμενον Ρουπάκι, ἐπαρχία Λεωνταρίου. Αὐτὸ τὸ χωριὶ ἐχάλασεν εἰς τὸ πρῶτον τούρκικον, καὶ οἱ κάτοικί του ἐσκορπίσθησαν καὶ ἐγλύτωσαν, ὅσοι ἐγλύτωσαν, εἰς διάφορα μέρη.

Κ. Τί ἐννεεῖτε μὲ τὸ «πρῶτον τούρκικον ;»

Θ. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν τρεῖς φοραῖς εἰς τὸν Μορέα, καὶ εἰς τὴν πρώτην φορὰν ἐχάλασαν αὐτὸ τὸ χωριὶ· εἶναι παλαιὰ χαλασμένο.

Κ. Πόθεν τὸ ἤξεύρετε ;

Θ. Τότε δὲν ἦτον ἱστορίαι, ἀλλὰ πατροπαράδοσις τὸ ἔχομεν, ὅτι ἕνας ἀπ' ἐκείνους τοὺς κατοίκους ἔφυγε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Λιμποθύσι.

Κ. Πῶς ἔλεγον τὸ ὄνομά του ;

Θ. Δὲν τὸ ἤξεύρω.

Κ. Ὁ θεὸς μου ὁ Μάρκος Κολοκοτρώνης μὲ εἶπε προπέρυσιν, ὅτι εἶχεν ἀκουστά ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ μάλιστα ἀπὸ ἑνα, ὅπου ἐπρόφθασεν 115 ἐτῶν, ὅταν ἦτον παιδί, ὅτι τὸν προπάτορά μας αὐτὸν τὸν ἔλεγον Τριανταφυλλάκον.

Θ. Ἡμπορεῖ· ἐγὼ δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι· ἤξεύρω, πῶς αὐτὸς ἔφυγεν εἰς τὸ Λιμποθύσι, καὶ ἐκεῖ ἐμισθώθη κοντά εἰς ἕνα πρωτοοικονόμον, καὶ αὐτὸς, ἀφ' οὗ τὸν εἶδε πολλὸ ἔξυπνον, τὸν ἔκαμε γαμβρόν.

Κ. Ὁ γέρον Μάρκος Κολοκοτρώνης μὲ εἶπε πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τοῦ πρώτου φυγόντος ἀπὸ Ρουπάκι, ἐπῆρε μὲ ἔρωτα μίαν κόρην ἀπὸ τὸ χωρίον Ἀρκουδόρεμα, καὶ ἡ οἰκογένεια τῆς κόρης ἐκήρυξε πόλεμον μὲ τοὺς προπάτοράς μας, καὶ ἐπολέμησαν δέκα χρόνους μὲ τὰς σαῖτας, καὶ τέλος πάντων ἐνίκησαν οἱ ἐδικοί μας τὴν ἀντίζηλον οἰκογένειαν.

Θ. Αὐτὸ δὲν τὸ πιστεύω, οὔτε τὸ ἤκουσά ποτε. Καὶ πῶς ἡμπορεῖ, ἐν ᾧ τὰ τουφέκια εὑρέθησαν πρὸ τριακοσίων χρόνων, νὰ πολεμοῦν εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν μὲ σαῖτας ;

Κ. Εἶναι ἀληθινόν, ὅτι πρὸ 300 χρόνων εὑρέθησαν, πλὴν δὲν τὰ μετεχειρίσθησαν εὐθὺς ὅλοι καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τόπους, ἀλλὰ βαθμηδόν. Καὶ ἔπειτα τὸ Ρουπάκι ἐχάλασε πρὸ 200 χρόνων. Τί παράξενον λοιπόν, ἐὰν ὀλίγους χρόνους μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς βαρύτης καὶ τῶν τουφεκίων νὰ μὴ μετεχειρίζοντο αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ;

Θ. Αὐτὰ δὲν τὰ γνωρίζω.

Κ. Ὁ θεὸς μου ὁ Μάρκος μ' εἶπεν ἀκόμη, ὅτι ἡ πρώτη φαμίλια, ὅπου κατοικοῦσεν εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμα, ἔκαμε τρεῖς χρόνους νὰ γνωρισθῇ μὲ τὰς ὀλίγας οἰκογενείας, ὅπου ὑπάρχουν εἰς Λιμποθύσι, ἐν ᾧ εἶναι 1]4 μακρὰν τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο χωρίον.

Θ. Τοῦτο εἶναι ἀληθινόν· ἄς ἦσαν κοντά· εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ὁ κόσμος ἦτον ἀνεύγαλτος, δὲν ἦτον συγχωινωγία· καὶ ἐκτὸς τινων ὀρεινῶν μερῶν οἱ κάτοικοι, ὅπου ἦτον ὑποχρεωμένοι νὰ ξεχειμάζουν τὰ ποίμνιά των ἄλλου, ἢ νὰ παραδέρνουν διὰ νὰ ζήσουν, οἱ ἄλλοι δὲν ἐπεριφέροντο καὶ σπανίως ἐπῆγαιναν ὁ ἕνας εἰς ἄλλο χωριὶ, καὶ ἄς ἦτον δύο ὥρας μακρὰν.

Κ. Ἦτον δάσος ;

Θ. Ὅλα τὰ βουνά, ὅπου εἶναι τώρα μισόγυμνα, ἦταν σκεπασμένα ἀπὸ δένδρα· πλὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τὰς ἀνάγκας των οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ φωτιαῖς, ὅπου ἀναβαν, ὠλιγόστευσαν τὰ δάση αὐτά. Ὁ κόσμος εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ἦτον ὅλον ἀκαταστασία, καὶ ἀσφάλεια δὲν ὑπῆρχε· ἔφευγε καὶ ἐκατοικοῦσεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ

δύσθαστα μέρη, διὰ τὰ εὐρουν οἱ ἄνθρωποι ὀλίγην ἀνάπαυσιν καὶ ἀσφάλειαν.

Κ. Πόσα παιδιά ἔκαμεν αὐτός, ὅπου ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ρουπάκι;

Θ. Αὐτὸς ἐπανδρεύθη καὶ ἔκαμεν ἓνα υἱὸν πολὺ ἄξιον· καὶ ἦτον τόσο ἐλεύθερος, ὥστε εἰς τὸ πρῶτον τουρκικὸν οἱ Ἀρβανῖται τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν ἐσιδέρωσαν· καὶ εἰς τὸ Ἀρκουδρέμα, τὸ μέρος ὅπου λέγεται Χοροστάσι, ἐπηδούσαν· καὶ αὐτὸς ἐζήτησε καὶ ἐπῆδθη μὲ ὅλα τὰ ἀλυσσώμενα ποδάρια του, καὶ τοὺς ἐπέρασε. Τότε οἱ Ἀρβανῖται τὸν ἐλευθέρωσαν. Αὐτὸς ἐκεῖ ἔκαμε τρία παιδιά, καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματα· εἶχεν ἐγγονοὺς τρεῖς· δηλαδὴ ἓν ἀπὸ τὰ παιδιά του ἐπανδρεύθη καὶ ἔκαμε τρεῖς υἱούς, Δῆμον, Χρόνην, Λάμπρον. Ὁ Λάμπρος ἐπνίγηκεν ἀνύπανδρος εἰς τοῦ Φονιά τὴν λίμνην· ὁ Χρόνης ἔκαμεν υἱούς, καὶ ὀνομάζονται Χροναῖοι· καὶ ὁ Δῆμος ἦτον ὁ προπάππος μου. Αὐτὸς ὁ Δῆμος ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τῶν Φράγκων· ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρούμελην καὶ ἔκαμε 12 χρόνους μὲ τοὺς Ἀρματωλούς· ἐγύρισε ὀπίσω εἰς τὸν Μορέα, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Λιμποῦσι, καὶ ἔστειλε τὴν μητέρα του καὶ ἐζήτησε διὰ γυναῖκα τὴν κόρην τοῦ Καπετάν Χρονᾶ ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι. Εἰς τὸν καιρὸν τῶν Βενετσιάνων ἦτον Καπετανάτα καὶ ὅχι Κοτσαμπάσιδες· καὶ δι' αὐτὸ ὑπῆρχον ὁ καπετάν Θανάσης ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, ὁ καπετάν Χρονᾶς ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ καπετάν Χρονᾶς τοῦ ἔδωσε τοῦ Δήμου τὴν θυγατέρα του· καὶ ἀπὸ τὸν Δῆμον καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Καπετάν Χρονᾶ, ὅπου ἦτον μέγας καπετάνιος, (ἐκατάγετο ἀπὸ τοὺς Μπαρκαρέους,) ἐγεννήθη ὁ Γιάννης, ὁ ὅποιος ἐπρωτωνομάσθη Κολοκοτρώνης. Τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς οἰκογενείας μας· δηλαδὴ ἐκείνου, ὅπου ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ρουπάκι, δὲν γνωρίζεται. Τὸ παιδί του ὀνομάζετο Τσεργίνης, καὶ τώρα ὑπάρχουν ἀκόμη οἰκογένειαι πολλαί, καταγόμεναι ἀπὸ αὐτὸν, καὶ λέγονται Τσεργιναῖοι. Εἶναι εἰς τὰ Κοντεβούνια τῆς Ἀρκαδίας καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Δῆμος ὀνομάζετο Μπότσικας, διότι ἦτο κοντόχονδρος· καὶ ὁ Γιάννης, ἐπειδὴ καὶ ἦτον παχὺς καὶ δυνατός, τὸν ἐπωνόμασαν οἱ Ἀρβανῖται «Τὶ μπῖθε κούαγι» δηλαδὴ ὁ κ. . . . του εἶναι σὰν κοτρόνι, καὶ τοῦ ἔμεινε Κολοκοτρώνης. Ὅταν ἤλθαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸν Μορέα, ὁ Δῆμος, γέρος ὢν, καὶ τὰ παιδιά του μὲ τοὺς Χρυσοβιτσιώτας τριακόσιοι ἐπῆγαν καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους εἰς τοῦ Ἀρά τὸν παλιόपुरγον, ὅπου ἦτον στρατοπεδευμένοι, καὶ ἀπὸ τοὺς 300 ἐγλύτωσαν μόνον ὀλίγοι, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦτον καὶ ὁ Δῆμος, ὁ ὅποιος ἀπέθανεν ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ φυσικὸν θάνατον. Ὁ Γιάννης Κολοκοτρώνης εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἔλαβε μέγα μέρος καὶ ἐσκότωσε πολλοὺς Τούρκους, καὶ οἱ Τούρκοι ἐζητοῦσαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Μίαν ἡμέραν ἐπαραβαρρεύθη καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Νησί· ἐκεῖ τὸν ἐπρίδωσαν, καὶ ἀπεκεί τὸν ἐπῆραν οἱ Τούρκοι οἱ Ἀνδρουσιανοί, καί, ἀφ' οὗ τοῦ ἐκοψαν τὰ ποδάρια καὶ τὰ χέρια, ἔπειτα τὸν ἐκρέμασαν.

Κ. Τὸ μέρος, ὅπου τὸν ἐκρέμασαν, ἐπῆγα καὶ τὸ εἶδα· οἱ κάτοικοι τὸ γνωρίζουν καὶ μὲ ἔδειξαν τὸν τόπον. Τοὺς ἐρώτησα, πόθεν τὸ ἤξεύρουν, ὅτι ἐκεῖ ἐκρέμασαν τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρώνην; καὶ μὲ εἶπον, ὅτι τὸ ἔχουν ἀκούσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅπου τὸ ἔλεγον κατὰ παράδοσιν καὶ ἔδειχναν τὸν τόπον.

Θ. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν.

Κ. Πόσων χρόνων ἤσουν, ὅταν ἀπέθανεν ὁ πάππος σου Ἰωάννης Κολοκοτρώνης;

Θ. Δύο χρόνων.

Κ. Λοιπὸν θὰ ἦτον ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769.

Θ. Βέβαια. Τότε ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος καὶ τὰ λοιπὰ παιδιά του ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Παταλίδι, καὶ ἤρχισε νὰ ἐκδικῆται τοὺς Τούρκους.

Κ. Ἡ φαμάλιά μας ἦτον πτωχὴ, ἢ πλούσια;

Θ. Πάντοτε ἦτον δυνατὴ καὶ πλούσια· τὰ πλοῦτη ὅμως τότε δὲν ἦτο εἰς χρήμα-

τα, ἀλλ' εἰς τὰ πολλὰ ἄλογα, φοράδαις, πρόβατα καὶ τέτοια· καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πάντοτε πολλὰ καὶ ὀλίγα γρόσια μετρητά· ἦτον εἰς ὀλίγα λόγια ἢ πρώτη. Ὁ Γιάννης Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλας φιλίας μὲ τὸν πάππον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη· καὶ, ἐπειδὴ ἐλέγετο, ὅτι θὰ ἔλθῃ Φράγκικο, ἐκεῖνος εἶπε τοῦ πάππου μου, ἂν ἔλθουν οἱ Φράγκοι καὶ πάρουν τὸν Μοριά, νὰ τὸν γλυτόνῃ ἐκεῖνος· εἰ δὲ καὶ κερδήσουν οἱ Τούρκοι, νὰ γλυτόνῃ αὐτὸς τὸν Γιάννην· καὶ καθὼς ἐκέρδησαν οἱ Τούρκοι, ἐμεγάλωσε πολὺ. Ὄταν ἦλθαν οἱ Τούρκοι εἰς τοῦ Σινάνου καὶ ἐπροσχύνσεν ὁ κόσμος, ἐκεῖ τοῦ ἔστειλεν ὁ Γιάννης τέσσαρες φοράδαις, καὶ ὁ Τούρκος τοῦ ἔστειλεν ἑπτακόσια πρόβατα, καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ μὴ τὸν μέλῃ.»

Ἐδῶ διακόπτεται ὁ ἰδιόγραφος οὗτος διάλογος τοῦ Κωνσταντίνου Θ. Κολοκοτρώνου. Ἄγνοομεν, ἂν ἔγραψε τὸ τέλος αὐτοῦ, καὶ ἂν σώζηται τοῦτο. Ὑπάρχει ὁμοῦς δημοσιευμένη ἀπὸ τοῦ 1846, οὐχὶ διαλογικῶς, ὡς ἐνταῦθα, ἀλλὰ διηγηματικῶς, ἡ σειρὰ τῶν πράξεων καὶ τῶν περιστάσεων τῆς γενεᾶς τῶν Κολοκοτρωνῶν μέχρι τοῦ 1820. (Ἰδε Γ. Τερτσέτου « Διήγησις Συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς » ἀπὸ σελ. 3—49.)

ΣΕΛΙΣ 35.

(α) Κατ' αὐτὴν ἐπληρώθη τὸ ἀξιολογώτερον πρόσωπον, ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, τὸν δεξιὸν βραχίονα ἐξ αἰτίας τριαυτοῦς. Δύο Κερβεσαῖοι στρατιῶται ἐφιλονείκουν δεινῶς δι' ἓν τουρκικὸν πυροβόλιον, ἀξιοῦντες αὐτὸ ὡς λάφυρον ἴδιον καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος. Ἐν ᾧ δὲ ὁ μὲν ἠγωνίζετο, ὅπως λάβῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ ἄλλου, ὁ δὲ ἠναντιοῦτο, τὸ πυροβόλιον ἀνάπτει, καὶ ὁ Βιλαέτης, πλησίον τυχὼν, πληγόνεται. Οἱ περὶ αὐτὸν ἐξεδικήθησαν εὐθὺς, φονεύσαντες τὸν φέροντα τὸ πυροβόλιον. Κάμνομεν δὲ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, καίτοι ἐπουσιώδη, ἵνα ἀναιρέσωμεν τὴν γεννηθεῖσαν τότε κατὰ τοῦ Σισίνῃ συκοφαντίαν ἐπὶ ἀποπεῖρα δολοφονίας.

ΣΕΛΙΣ 36.

(α) Μόνος ὁ Ἰωάννης Ἀθανασόπουλος, ἡ Καϊάφας, ἐπεχείρησεν, ἵνα προσβάλῃ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν Λαλαίων, διαβαζινόντων τὰ χωρία Ξυλοκέραν καὶ Μαλαπάσι, ἀλλ οὐδὲν ἐπράξατο οὐσιῶδες.

(β) Προῆλθον οὗτοι ἐκ τῆς Ζακύνθου, ὅθεν μετὰ ἑπτὰ ἐτέρων Πελοποννησίων ἑδραπέτευσαν νυκτὸς συνεργεῖα τῶν ἐκεῖ Φιλικῶν, διότι ἡ ἀρχὴ ἠρνήθη αὐτοῖς τὰ διὰ τὴν Πελοπόννησον διαβατήρια.

ΣΕΛΙΣ 37.

(α) Ἡ Τριφυλία διήρητο ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τέσσαρα τμήματα (κόλια), τὸ τοῦ Κάμπου, τὸ τοῦ Σουλιμᾶ, τὸ τῶν Κοντοβουνίων καὶ τὸ τῆς Ζούρτσας.

(β) Οὗτοι ἀνθίσταντο πάντοτε κατὰ τῶν Τούρκων διὰ τῶν δπλων, ἐσάκις αἱ βιαοπραγαίαι αὐτῶν ἐπλεόναζον. Ὡς τοιοῦτοι διετέλουν οἱ μόνει φοβητέοι, τασσόμενοι ἐν τῇ ἰδίᾳ σχεδὸν τῶν Λακῶνων κατηγορίᾳ.

ΣΕΛΙΣ 38.

(α) Περίεργοι εἰσιν οἱ λόγοι τῶν Τούρκων, μᾶλλον δὲ αἱ ὁδηγαί αὐτῶν, δι' ὧν ἐφωδίσαν τὸν πρωτοσύγκελλον Φραντσῆν ἀποστελλόμενον « Εὐγὰ ἔξω, εἶπον, νὰ ὀρμηνέψῃς τοὺς βαγιάδες, γιὰ νὰ μὴν πάρῃ ὁ νοὺς τους αἶρα καὶ χαθοῦν. Γιόμισέ' « τους τὸ κεφάλι, κύρ πρωτοσύγκελε, γιὰτὶ νὰ ἡ Ρούμελη, μιὰ πηδησιὰ εἶναι, γιὰ

»νά ἔμπουν εἰς τὸν Μοριά εἰς 20 ἡμέρας 10,000 Τοῦρκοι, καὶ ἄς ἐνθυμηθοῦν τὸν
 »ἄλλον χαρμπεδὲ (τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769), τί ἔκαμαν καὶ τί ἔπαθον. Μὰ τότε ἔ-
 »κκεμεν ἰσάφι ὁ μερχαμετλῆς βασιλεῖας· τώρα ὅμως, βَاί χαλινά ! ἐχάθησαν· καὶ,
 »ὅσους ἀφήσουν νὰ ζήσουν, θὰ τοὺς στείλῃ ὁ βασιλεῖας εἰς ἄλλον τόπο, καὶ τὸν Μο-
 »ριά θὰ τὸν σπεῖρει κριθάρι. Εἴσαι φρόνιμος, κύρ πρωτσούγκελε, καὶ γιόμισέ τους
 »τὸν νοῦ καλὰ, καὶ νὰ μᾶς γράψῃς εὐθὺς, ὅ,τι τρέχει ἔξω χωρὶς ἄργητα». Ὁ πρωτο-
 »σύγκελος μεγάλας ἔδωκεν αὐτοῖς ὑποσχέσεις, καὶ οὗτοι ἐμπιστευτικῶς ἐξηγήθησαν,
 »ὣν ἔλαβον τελειωτικὴν ἀπόφασιν, οὕτω: «Ἡμεῖς, κύρ πρωτσούγκελε, καθὼς λάβου-
 »με γράμμα σου καὶ μάθουμε, τί τρέχει ὅξου, τότε θὰ στείλουμε τὰ χαρέμιά μας
 »καὶ τὰ παιδιὰ μας καὶ τοὺς γέρους εἰς τὰ κάστρα, καὶ οἱ δυνατοὶ θὰ γυρίσουμε πί-
 »σω ὅλοι, γιὰ νὰ φυλάξουμε τὸν βαγιά τοῦ βασιλεῖᾶ μας καὶ τὰ σπήτιά μας ἀπὸ
 »τοὺς κλέφταις». Τότε ὁ πρωτσούγκελος, προσποιηθεὶς τὸν δακρύνοντα, παρετήρησε
 »πρὸς τοὺτους: «Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς τοὺς πτωχοὺς! Θὰ μᾶς ἀφήσετε, ἀγάδες, μο-
 »ναχοὺς, γιὰ νὰ μᾶς σκοτώσουν οἱ κλέφταις;» (Ἴδε τὴν παρ' αὐτοῦ Ἐπιτομ. τῆς ἱ-
 »στορ. τόμ. Α' σελ. 365—366.)

ΣΕΛΙΣ 39.

(α) Ἐπραττε τοῦτο ὁ Δικαῖος καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅπου ἂν ὁ
 πῆρχε. Ἴδου πρωτότυπον στρατιωτικῷ βαθμῷ ἔγγραφον διὰ περιέργειαν.

«Δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητος, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Ἀρχὴν τῆς
 »Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν καὶ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς Γενικοῦ Ἐπιτρόπου πρίγκι-
 »πος Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντε, διορίζω ἀπὸ τὴν σήμερον τὴν κύρ Κωνσταντῖνον Ζαφει-
 »ρόπουλον πεντακοσίαρχον, νὰ συναθροίσῃ ἐν σῶμα ἑλληνικὸν στρατὸν, καὶ νὰ τὸν ἐ-
 »τοιμάσῃ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια, καὶ εἰς τὴν πρώτην φωνὴν τῆς σάλπιγγος τῆς
 »πατρίδος νὰ κινήσῃ εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν τυράννων αὐτῆς· ἔχει ἄδειαν εἰς τὸ
 »ῤῥθὲν στράτευμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀξιωματικούς του κατὰ τὸ γενικὸν σχέδιον· ἡμεῖς
 »δὲ τοῦ ὑποσχόμεθα ὡς ἀπὸ μέρος τῆς σεβαστῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐφέρου, νὰ
 »ἀντιπραβευθῇ ἐν καιρῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ δόξης τῆς πατρίδος μὲ ἀξιώματα ἀ-
 »νάλογα τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἐκδουλεύσεων· καὶ εἰς ἐνδειξιν δίδεται τὸ παρόν μου εἰς
 »χειρὰς του.

1821 ἀπριλίου 9 Βέρβενα.

«Ὁ Ἀρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ».

Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται τὸ «εἰς τὴν πρώτην φωνὴν τῆς σάλπιγγος τῆς πατρίδος
 »νὰ κινήσῃ εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν τυράννων αὐτῆς» μετὰ τοῦ «ἀπριλίου 9» ὅτε ἡ
 Πελοπόννησος ἅπασα ἦτο κεκινημένη, ἡ δὲ σάλπιγξ τῆς πατρίδος ἤχησεν ἀπὸ αὐτῆς
 ἔτι τῆς 18 μαρτίου; Ἴδου, καθ' ἡμᾶς, ἡ λύσις τοῦ ἀναχρονισμοῦ αὐτοῦ. Φαίνεται,
 ὅτι ὁ γραμματεὺς τοῦ Δικαίου, ἀδιάφορα θεωρῶν τὰ γράμματα ἐνώπιον τῶν πραγ-
 μάτων, μετεχειρίζετο καὶ μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ αὐτὸ σχέδιον διο-
 ρισμοῦ στρατιωτικῶν βαθμῶν, οὐοίου ἔκαμε χρῆσιν καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

ΣΕΛΙΣ 44.

(α) Ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Γεώργιος ἀντέτεινε μόνος, θεωρῶν τὸ ἀδύνατον
 τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τευρκίας, ὡς ἰσχυρᾶς.

ΣΕΛΙΣ 45.

(α) Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὸ φρούριον αὐτῆς, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπαρχίαν, «Μενεξέν» (Ἴον), ἐν ᾧ ὅλα ὡσεπιτοπλεῖστον τὰ ἄλλα βαρβαροφώνως ἐκάλουν διὰ τῶν αὐτῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων, ὡς Κέρτεζ καλεσὶ (Κορίνθου φρούριον), Μοτὼν καλεσὶ (Μεθώνης φρούριον), Ἀτήνα καλεσὶ (Ἀθηνῶν φρούριον, τὴν Ἀκρόπολιν), Ἐγριμπόζ καλεσὶ (Εὐρίπου φρούριον, τὴν Χαλκίδα), Λεπάντ καλεσὶ (Ναυπάκτου φρούριον), κτλ.

Παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι διεκρίνοντο δύο Μονεμβασίαι (ἢ Μονεβασίαι), παλαιὰ Μονεμβασία, ἡ ἥδη ἔρημος ἀρχαία πόλις ἐπίδauρος Λιμηρά, κειμένη ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ἀνατολικῶς, καὶ νέα Μονεμβασία ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πόλις καὶ φρούριον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κόλπου, ἀνεγειγερμένον ἐπὶ τοῦ βραχύδους ὧλος νησιδίου, ὅπερ ἐκαλεῖτο Μινῶα. (Ἴδε καὶ ἐν τῷ Κεφ. ΙΔ'.)

ΣΕΛΙΣ 50.

(α) Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρὸς τὸν Ἰωάννην Κλάδον, (γεγραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ Διδασκαλοπούλου).

» Ἐκλαμπρότατε κύριε !

Ἐκ τῶν Δερβενοχωρίων τῇ 15 μαρτίου 1821.

« Παρὰ τὸν Πανοσιώτατον κὺρ Ἰάκωβον Θεοδωρίδην καὶ κὺρ Παναγιωτάκην Πογιατζέπουλον ἐπληροφορήθημεν διὰ ζωσῆς φωνῆς περὶ πάντων τῶν φρονημάτων σας, καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας σας ἐμείναμεν ἅπαντες εὐχάριστοι καὶ πρόθυμοι εἰς κάθε δυνατὴν ἐκδούλευσιν τοῦ κοινῷ σκοποῦ τῆς πατρίδος. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν τῇ ὑμετέρᾳ Ἐκλαμπρότητι νὰ ἀποφασίσῃτε τὸ διπλὸν ἀπὸ τὸν σκοπὸν σας, ὅπου ἔχετε ἀπόφασιν, καὶ νὰ ᾗσθε βέβαιοι, ὅτι εἴμεθα ἐτοιμοὶ εἰς κάθε περίστασιν μέχρι αὔματος. Καὶ πρὸς τούτοις ἐρεθίζετε καὶ τοὺς ἐντιμοτάτους ἀδελφούς τοὺς ὁμοφρονούντας, τὸν τε κὺρ Λάζαρον Κουντουριώτην καὶ ἀδελφόν, κὺρ Λάζαρον Τζαμαδὸν καὶ ἀδελφία Τομπάζη, καὶ ὅσους ἄλλους γνωρίζετε, ὅπου παρὰ τῶν ἀνωτέρω φίλων ἐπληροφορήθημεν τὰ ὑποκείμενά των, διὰ νὰ δείξωσι τὸν πατριωτισμὸν των καὶ φιλογένειαν εἰς τὴν παρεῦσαν περίστασιν. Καὶ μὲ ὅλον τὸ προσῆκον σέβας μένομεν

πρόθυμοι τῶν ἐπιταγῶν σας ὡς δοῦλοι
καὶ ἀδελφοὶ

ΟΙ ΕΚ ΤΩΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΩΝ,
ΟΙ ΕΚ ΤΩΝ ΜΕΓΑΡΩΝ,
ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΕΡΑΧΩΡΑΣ,
ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΒΙΛΙΑΣ,
ΟΙ ΕΚ ΤΗΣ ΜΠΙΣΙΑΣ.

« Καὶ γὰρ Ἰάκωβος ὁ Θεοδωρίδης, νῦν δὲ Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τοὺς Α. ὀνομασθεῖς, μαρτύρομαι τὰ ἄνωθεν.

« Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ Κυρίῳ Σιγνιδῷ Ἰωάννῃ Κλάδῳ, Ῥωσικῷ Κονσόλῳ
τῆς Ἰδρας. Προσκυνητικῶς
εἰς Ἰδραν».

ΣΕΛΙΣ 52.

(α) Ἴχουμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Σταύρου Νικολάου ἐκ τῆς Περὰχωρας καὶ ἀπὸ 23 μαστίου πρὸς τὸν Ἰωάννην Κλάδον, διαλαμβάνουσαν καὶ ἄλλα κατὰ τὴν περίστασιν ταυτὴν περίεργα, ὡς ἀκολουθῶς.

« . . . Οἱ Ὁτουμανοὶ μὲ ὑπώπτευσαν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ ἐνεργῶν, . . . καὶ εἰς τὰς 22 ἀνεχώρησα ἐδῶ εἰς τὰ Δερβενοχώρια. Κατόπιν ἔστειλαν ζητῶντάς με εἰς τὴν Ντουάναν, πλὴν εἰς μάτην. Ἐδῶ ἤυρα τὸ γένος ἐνθουσιασμένο ἀπὸ τοὺς Ἀδελφεοὺς κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰς διαταγὰς ὅπου εἶχαμεν καὶ τοὺς εἶχαν πληροφορημένους, ὡς ὅπου κοινῶς τὰ Δερβενοχώρια εἶναι ἐνθουσιασμένα. Ἀπὸ τὴν πόλιν Κόρινθον οἱ Ὁτουμανοὶ ἐκουβαλήθησαν εἰς τὸ κάστρον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀνεχώρησαν οἱ περισσότεροι εἰς τοῦτα τὰ δύο χωρία Περachώρα καὶ Μπίσια, καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν. Τὴν Τρίτην μετὰ τὰς 2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἤρθε τάταρως τοῦ Κιαμὴλ Μπεῆ ἀπὸ Τριπολιτσᾶ, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Κυρ Ἀνδρῖκου Νοταρᾶ, καὶ τὸν ἐπῆραν καὶ τὸν ἐπῆγαν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ κάστρον, καὶ τοῦ ἀπέρασαν τὰ σίδερα· τοὺς δὲ δούλους του εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ σαραγιοῦ. . . Τὰ ἀναγκαῖα ὅπου ἔχομεν εἶναι σκόνῃ καὶ μολύβῃ . . . Ἐμεῖς ἀπὸ σήμερον σφαλοῦμεν τὰ ντερένια. Πρόφθασέ μας πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν ἐξαποστολὴν ἐνὸς ἢ καὶ δυνατὸν δύο καραβίων, τὰ ὅποια δὲν θέλουν κάμῃ ἄλλο τι, εἰμὴ βολτατσάροντας νὰ ῥίπτουν ἀπὸ ἑνα ἢ δύο κανόνια τὴν ἡμέραν».

Αὐθιμερὸν (23 μαρτίου) ἔγραφεν ἐκ τῆς Μπίσιας καὶ ὁ Ἰάκωβος Θεοδωρίδης: «Τὰ πράγματα τὰ εὔρον ἀνώτερα τῶν ἐλπίδων . . . Οἱ Ἀδελφοὶ μετὰ Θεὸν τὰς ἐλπίδας εἰς ὑμᾶς καὶ εἰς τὴν συντροφίαν τὰς ἔχουν . . . Ἀπὸ σήμερον κάμνομεν Ἀνάστασιν εἰς τὴν Μπέρα-χώρα καὶ εἰς τὴν Μπίσιαν, ὅτι ἡ περίστασις ἔτσι τὸ καλεῖ, καὶ αὐρίον ἴσως κάμνομεν καὶ εἰς τὰ Μέγαρά . . . Παρακαλοῦμεν ὅλοι οἱ Α. νὰ μᾶς δώσῃς τὸ σχῆμα τῆς σημαίας τῆς παντιέρας, διὰ νὰ τὸ ῥάψωμεν».

ΣΕΛΙΣ 53.

(α) Ὁρα Δοκ. Ἰστ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ. ἐν σελ. 346—347.

ΣΕΛΙΣ 54.

(α) Ἡ πόλις αὕτη, οὐδόλως μνημονευσμένη ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος, ἐκτίσθη κατὰ τὴν μεσαιῶνα ὑπὸ Γάλλου τινὸς περὶ τὰ 1227. Διὰ τοπικαὶ παραδόσεις θέλουσιν, ὅτι τὸ κτίριον, ὀνομαζόμενον Κουρνούκαστρον, χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν 800 μετὰ Χριστόν. Τὸ φρούριον κεῖται ἐπὶ βουνοῦ, κυκλουμένου ἀπὸ ἀποτόμων βράχων καὶ μίαν ἔχοντος ἀνάβασιν· ἐπὶ τῆς ὑπωρείας δ' ὑπάρχει ἡ πόλις, πολυάνθρωπος φαινομένη ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος. Παραδόξως δὲ μνημονεύεται ἔτι μία ἐνορία αὐτῆς Ἐβραϊκὴ ἢ, καὶ μία ἄλλη Ἀχρεϊάνιδες λεγομένη. Ἀχρεϊάνιδες δὲ σημαίνει Οἱ ἔσχατοι. Πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος ὑπάρχει καὶ Ἀχρεϊοβουῖ.

Ἡ λέξις Καρύταινα ἴσως ἐστὶ πεποιημένη κατὰ παραφθορὰν ἐκ τῆς λέξεως Γόρτυνα. Ὁ Γάλλος αὐθέντης αὐτῆς ἦτο ὁ περιφημότερος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, ἐκείνης ἱππότης, δι' ἣν εἶχεν ἀνδρείαν καὶ δι' ὅσα ἔπραξε κατορθώματα. Περιελθοῦσα ἡ Καρύταινα ἀπὸ τῶν Γάλλων εἰς τοὺς Καταλάνους καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν ἐποχῶν αὐτῶν ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ἔδωκε καὶ τὸ ἱδιον ὄνομα. Οἱ Τούρκοι ἐμίχρυναν ταύτην. Ἀρξαμένης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν αὐτῇ ἐγένετο ὁ πρῶτος, ὡς ἀναφέρομεν ἀκολούθως, κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Φαναρίου πόλεμος παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου. Τὸ δὲ φρούριον κατὰ μὲν τὸ 1826 ἐπεσκευάσθη καὶ ὠπλίσθη παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὠφελῆσαν μεγάλως ἐπὶ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἰβραχήμ πασᾶ· κατὰ δὲ τὸ 1834 ἀφωπλίσθη παρὰ τῆς βαβαρικῆς ἀντιβασιλείας καὶ οὕτως ἠρημώθη πάλιν.

ΣΕΛΙΣ 53.

(α) Μὴ παραλείψωμεν δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰβραχὴμ πασσᾶ, κατὰ τὸ ἔτος 1826, τινὲς τούτων αὐτομολήσαντες πρὸς αὐτὸν, ἠσπάσθησαν καὶ ἐκ δευτέρου τὴν τευρκικὴν πίστιν.

ΣΕΛΙΣ 58.

(α) Ἐχομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιστολὴν τούτου πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ὀλυμπίων Τσανέτον Χριστόπουλον, διαλαμβάνουσιν:

« . . . Ἐκάματε καλὰ ὅπου ἐπιάσατε αὐτὸ τὸ μέρος· καὶ ἡμεῖς ἐδῶ κουσουρί δὲν κἀνομεν. Φόβον ἀπὸ Τριπολιτσᾶν δὲν ἔχομεν. Ἐμάθαμεν, ὅτι ἔχετε βολύμι, καὶ »διὰ τοῦτο διὰ νυκτὸς νὰ μᾶς ξημερώσετε ἐδῶ 300 ὀκάδας βολύμι, καὶ ἀπεδῶ »σᾶς στέλλομεν μπαρῶντι, καὶ γίνεται οἰκονομία καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.

« Τῇ 28 μαρτίου 1821 Καρύταινα.

ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 60.

(α) Ἀναφέρουσιν, ὅτι περὶ τοὺς διακοσίους ἠκολούθησαν τότε εἰς ταύτην τοῦ Κολοκοτρώνου τὴν φωνήν: « Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὴν πατρίδα, ἐλᾶτε κοντά μου! » Ἀδέσποτον ἔμως τὸ τοιοῦτο, διότι ἐν τῷ ταραχῶδει ἐκείνῳ διασκορπισμῷ οὐδεὶς ἦκουε. Πιθανώτερα δὲ φαίνονται τὰ περὶ Στεμνιτισιωτῶν, ὅτι ἀπαντήσας ὁ Κολοκοτρώνης πολλοὺς ἐξ αὐτῶν μεταφέροντας τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου πρὸς ἀσφάλειαν, ἠρώτησε: « Ποῦ πᾶτε βρὲ Στεμνιτισιωταί; Ἐλᾶτε κοντά μου »· ἐκεῖνοι δὲ ἀπεκρίθησαν: « Βιάζομεσθε »· ὃ ἐστὶ τὸ κοινῶς λεγόμενον, « Τέτοια ὦρα, τέτοια λόγια ».

(β) Ὁ Νικήτας ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ Καλογερεβουνίῳ, διωρισμένος παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνου ὥς τις ἐνέδρα, καὶ μόλις ἐξημίωσε μικρὸν τοὺς ἐπισθιπέρους τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Φραγκιόβρυσιν.

ΣΕΛΙΣ 63.

(α) Ἔστι δὲ καὶ Λάλα ἐν τῇ Φθιώτιδι χωρίον, ἀνῆκον τῷ δήμῳ Ἰπάτης.

ΣΕΛΙΣ 64.

(α) Τὸν Ἰσμαὴλ ἀγᾶν πρῶτον ὕψωσαν εἰς μπουλούκπασην. Τούτου δὲ ἐγένοντο ὀκτὼ παῖδες, ὧν ὁ πρεσβύτερος καὶ ἱκανώτερος, Ἰβραχὴμ ἀγᾶς ἐνόματι, ἐπὶ τοσοῦτον προήχθη κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐφημίσθη ἐξωτερικῶς, ὥστε καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ βέγῃ ἔλαβε παρὰ τοῦ σουλτάνου, ἀφ' οὗ ἡρίστευσε διορισθεὶς κατὰ τῶν κλεπτῶν τῆς Πελοποννήσου. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σεῖδ ἀγᾶς, διορισθεὶς ἔπειτα κατὰ τῶν κλεπτῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐθριάμβευσε· ἡ δ' ἐκ τούτων ἀπάντων προελθοῦσα μεγάλη δόξα καὶ ἰσχὺς τοῦ Ἰβραχὴμ ἀγᾶ τοσοῦτον διήγειρε τὸν φθόνον τῶν ἄλλων προϋχόντων Τούρκων τῆς Πελοποννήσου, ὥστε κατέστησεν αὐτὸν θύμῃ τῆς συκοφαντίας, πνιγνέτα ἐκ διαταγῆς τοῦ σουλτάνου.

(β) Τὸ μὲν Λάλα ἐδιοῖκει ὁ Μουσταφᾶ ἀγᾶς, τὸν δὲ Πύργον ὁ Σεηδάγας, ἐνοικιαστὴς γινόμενος πάντοτε τῶν προσόδων τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, κτήμῃ οὔσης τῆς ἀδελφῆς τοῦ σουλτάνου, διότι παρὰ τοῖς Τούρκοις οἱ ἐνοικιασταὶ ἐξεπλήρουν πολλαχού καὶ χρεὴ διοικητῶν. Οὕτω διέτρεχον τὰ πράγματα μέχρι τοῦ 1807, ὅτε διωρίσθη ἐπὶ

τῆς Πελοποννήσου ὁ Βελῆ πασσᾶς, ὅστις ἀντικατέστησεν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν ἰδίους διοικητὰς ἀντὶ τῶν προτέρων. Ἐντεῦθεν περιωρίσθησαν εἰς τὰ ἴδια οἱ Λαλαῖται, φοβούμενοι τὸν διωγμὸν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλῆ φαρμάκης προσέβαλεν ἐν τῇ Ἡλιδι ἓνα τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βελῆ πασσᾶ, καὶ ἀπειθήσας εἰς τὴν διαταγὴν τούτου, μετακαλέσαντος αὐτὸν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡχυρώθη ἐν τῷ ἰσχυρῷ πύργῳ τοῦ ἰδιοκτῆ του χωρίου αὐτοῦ Μοναστηράκι, ὁ Βελῆ πασσᾶς πολεμήσας τούτον ἐξέβαλεν ἔξω τῆς Πελοποννήσου.

(γ) Μετὰ ἓν ἔτος, ἦτοι τῇ 10 μαΐου 1817, ἐδολοφόνησεν ἐν Γαστούνῃ τὸν βεε-
βονδαν αὐτὸν Λαλαῖός τις, Μαζούτης ὀνομαζόμενος. Ἦν δ' οὗτος ὑπηρέτης τοῦ Σε-
δάχα, ἐκδικηθεὶς τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ ἀδρῶς διὰ τοῦτο φιλοδωρηθεὶς παρὰ τῶν Λα-
λαίων.

(δ) Κατὰ πολὺ διέστρεψαν διάφοροι τὸν νοῦν τοῦ πρώτου ἐν Καλαβρύτοις κτυπή-
ματος, πικρὰς προσάψαντες κατηγορίας κατὰ προσώπων, καὶ εἰς πολλοὺς περιπεσόν-
τες παραλογισμοὺς, τὸν ἓνα χεῖρονα τοῦ ἄλλου. Ἡ προσωπικότης καὶ ἡ πολιτικὴ δι-
αίρεσις οὐδ' αὐτῆς ἐφέιση τῆς ὀφειλομένης δικαιοσύνης εἰς ἄνδρας, ἐκθέσαντας ἐν τοῖς
πρώτοις καὶ ἑαυτοὺς καὶ τέκνα καὶ περιουσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Πα-
ραιτούμεθα δὲ πάσης ἀντιπαράθεσως καὶ ἀκριβολογίας ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ
προσβάλλωμεν καὶ ἡμεῖς πρόσωπα.

ΣΕΛΙΣ 65.

(α) Ὅρα ἐν σελ. 11.

(β) Ἡ συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν ἀκολουθεῖ ἐν τῷ Κεφ. Ε΄.

ΣΕΛΙΣ 66.

(α) Καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις, καὶ ἐν ταῖς Θήβαις, καὶ ἐν τῇ Λεβαδείᾳ, καὶ ἐν τῇ Ὀ-
πουντίᾳ Λοκρίδι, καὶ ἐν τῇ Ἀμφίσσῃ, καὶ ἐν τῇ Δωρίδι ὑπῆρχον ἀνεξαιρέτως ἱκανοὶ
κάτοικοι Τούρκοι, ὑπερβαίνοντες ἐν συνόλῳ τὰς δισχιλίας οἰκογενείας. Παρατρέχομεν
ἐνταῦθα τοὺς Τούρκους τῆς Εὐβοίας. Κατὰ τὴν Δυτικὴν δὲ Ἑλλάδα κατέκουν ἐν τῇ
Ναυπλίῳ, Μεσολογγίῳ, Ἀγρινίῳ, Ζαπαντίῳ, Ἀνακτορίῳ καὶ Καλλιδρόου, μόλις
συμπληροῦντες τὰς χιλίας οἰκογενείας· ἐπομένως αἱ ἐπαρχίαι αὐτῆς Κράββαρα, Βάλ-
τος, Ξηρόμερον καὶ ἄλλαι ἐλεύθεραι ἦσαν Τούρκων.

(β) Οὐδεμία μεσολαβεῖ σύγκρισις τῶν πολεμικῶν πλεονεκτημάτων τῆς χώρας, ὅτε
ἡ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος πλήθει καὶ στενωπῶν καὶ δασῶν καὶ ἄλλων ἐξαιρέτων θέσεων,
πραγματικαὶ δὲ Θερμοπύλαι αὐτῆς εἰσιν ὁ Θίαμος (Μακρυνόρος), ἐν ᾧ αἱ χωρίζουσαι
τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Λοκρίδος Θερμοπύλαι τοῦ Λεωνίδου οὔτε κατακλύζονται πλέην
ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ βαθέων ἐλῶν, οὔτε σχηματίζουσι τὴν φυσικὴν δύναμιν, ἣν ἄλ-
λοτε εἶχον.

ΣΕΛΙΣ 68.

(α) Τὸ ὄνομα Πανουριᾶς ἐστὶν ὑποκοριστικὸν τοῦ Πάνος, καὶ τοῦτο τοῦ Παναγιώ-
της. Ἐχρῆτο δ' ὁ Πανουριᾶς τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καὶ ὡς ἐπιθέτῳ, κληρονομηθέντι τοι-
ούτῳ καὶ παρὰ τῶν ἀπογόνων τούτου.

Κατήγετο ὁ Πανουριᾶς ἐκ τῶν Βλαχοχωρίων τῆς Ἀμφίσσης, καὶ οὐδὲνως ἀνῆκεν
εἰς ἀρματολικὴν τινα γενεάν, αὐτὸς γενόμενος ὁ ἀρχηγὸς τοιαύτης. Ἦν δὲ πρὶν, ὡς
καὶ ὁ Δυσθουινιώτης, πρωτοπαλῆκαρον τοῦ Ἀνδρούτσου, δι' οὗ προήχθη καὶ ἐπάρ-
χηγός. Πρωτοπαλῆκαρον δὲ παρὰ τοῖς ἀρματολοῖς ἐλέγετο ὁ διαφέρων τῶν ἄλλων
καὶ ἀριστεύων ξώμῃ τε καὶ τόλμῃ.

ΣΕΛΙΣ 69.

(α) Ἴδου ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης διορισμὸς αὐτοῦ (λόγῳ φιλολογικῆς περιεργείας).

«Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὅτι ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὸν Καπετὰν Πανουριᾶ καὶ τὸν ἐβάναμεν ἀρματωλὸν, διὰ νὰ φυλάξῃ χώρα καὶ χωρία εἰς ὅλον τὸν καζᾶν μας καὶ τὰ σύνορά μας μὲ ἐμπιστοσύνην παστρικά, ἐποῦ νὰ μὴν πάθῃ κανένας βραγιᾶς ἢ πραγματευτῆς, ἢ ἐντόπιος, ἢ ξένος· καὶ ἔχομεν νὰ τοῦ δίδωμεν σαράντα λουφεδες, ἤτοι 40, πρὸς πέντε γρόσια ὁ κάθε λουφὲς τὸν μῆνα, καὶ τὸ ἱκράμι του, καθὼς τὸ παλαιὸν καὶ συνειθισμένον ἀντίτι ἐποῦ εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἔγινεν τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖράς τοῦ Καπετὰν Πανουριᾶν, καὶ ἔστω εἰς ἐνδειξιν.

α1820 ἐκτωβρίου 26 Σάλωνα.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ θεκίλης Σαλώνου,

ΒΑΣΙΛΗΣ θεκίλης Σαλώνου.

ΣΕΛΙΣ 70.

(α) Ὁ Γούρας, καίτοι ἐξάδελφος τοῦ Πανουριᾶ ὢν, διετέλει ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρούτσου, ἐπλαρχηγὸν ἐν Λεβαδείᾳ, ἀπλοῦ στρατιώτης πρότερον καὶ ἔπειτα πρωτοπαλήκαρον γενόμενος ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, πρὶν ἢ πολιορκηθῇ, διέταξε τὸν Ὀδυσσεᾶ, ὡς ὑπαγομένης ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ τῆς Λεβαδείας, ἵνα θανατώσῃ ἀφεύκτως Ἀλβανόν τινα Χασᾶν βελούκπασην, ὃν ἐδίδωκε καταφυγόντα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι ὑπήγοντο τῷ σατράπῃ τῆς Εὐβοίας· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἠναγκασμένος, ἵνα ἐκτελέσῃ ἢ οὕτως ἢ ἄλλως τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἀπέστειλεν ἓνα τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τὸν Γούραν, ἀναθέσας αὐτῷ τὸν φόνον τοῦ προγεγραμμένου Χασᾶν βελούκπασα. Ἐπιχείρημα τοιοῦτο τολμηρότατον ἦτο. Ὁ Γούρας ἐπέτυχε τοῦ φόνου τοῦ Ἀλβανοῦ, ἀλλὰ συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη, ὅπως ὑποστῇ τὴν ποινὴν τῆς ἀγχίνης. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς συλλαβὼν αἴφνης, ἔσους ἐν Λεβαδείᾳ καὶ πέριξ εὗρε Τούρκους τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἠπειλήσε γράψας πρὸς τὸν σατράπην, ὅτι καὶ τούτους, καὶ ὅσους ἂν ἄλλους συλλάβῃ ἐφεξῆς, θανατώσει, εἰ μὴ ἀπολυθῇ ὁ Γούρας ἐλεύθερος. Οὕτω διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τοῦ ὁμοιοπαθητικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἀπηλλάγη ὁ Γούρας, λαβὼν ἔκτοτε φήμην μεγάλην ἐπὶ τόλμῃ καὶ προδιδασμὸν παρὰ τῷ Ὀδυσσεῖ εἰς πρωτοπαλήκαρον, κατὰ τὴν τακτικὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ, πολιορκηθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὁ Ὀδυσσεὺς, ὡς ἀληθασίζων, ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς Λεβαδείας, ὅτε καὶ ὁ Γούρας προσέφυγεν ὑπὸ τὸν Πανουριᾶν, εὐρεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄμα δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνεφάνη ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, ἐπανῆλθεν ὁ Γούρας εἰς τὸν πρῶτον ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ Γραβιᾷ συνεπολέμησε κατὰ τοῦ Ὁμέρ Βρωῶνου. Τελευταῖον δὲ ἀπὸ τῆς μάχης τῶν Βασιλικῶν ὁ Γούρας ἐσχημάτισεν ἴδιον ἐπλαρχηγοῦ κύκλον.

ΣΕΛΙΣ 73.

(α) Ἀλλαχοῦ, ἢ ἐν τῷ Κεφ. ΣΤ'. σελ. 192, κάμνομεν τὴν δέουσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀνάπτυξιν.

ΣΕΛΙΣ 83.

(α) Ἐσφαμένως ἀναφέρεται παρ' ἄλλων ὡς γενομένη τῇ ? ἀποιλίου ἢ κίνησις τῆς Λεβαδείας. Πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ ἐναντίου ἔχομεν ἐγγράφον, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι δ

Διάκος ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς Λεβαδείας τὴν προτεραίαν τῆς 2 ἀπριλίου. Ἐστὶ δὲ τὸ ἔγγραφον ἰδιόχειρον τοῦ Λάμπρου Νάκου, ἔχον οὕτω:

« Ἀδελφε Νικόλα Μανούσικε καὶ Κωνσταντῇ Κόκκινε, νὰ δώσετε ἓνα βαγένη κρασί,
» νὰ πιοῦν οἱ ἀδελφοὶ καὶ Ἕλληνες στρατιῶται, καὶ πληρόνεσθε· μένον εὐθὺς νὰ τοὺς
» τὸ μεράσετε.

« 1821 ἀπριλίου πρώτη.

« Ὁ Ἀθηνῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ,
« Ὁ Ταλαντίου ΝΕΟΦΥΤΟΣ,
« Ὁ Σόλωνος ΠΣΑΪΑΣ,
« ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ.
(Γ. Σ.)»

Προσέτι ἐκ τοῦ ἔγγράφου αὐτοῦ βλέπομεν καταφανῶς, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Λεβαδειέων διέταττον οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Διακὸς λόγω βαρύτητος μεγαλητέρας.

ΣΕΛΙΣ 84.

Ἐχομεν τὸ ἀκόλουθον πρωτότυπον ἔγγραφον τῶν κονσόλων.

« Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὅτι τὴν σήμερον διορίζομεν σὲ φύλακα τῆς πολιτείας ἡμῶν Λεβαδείας, κύρ Γεώργιε Κόκκινε, μὲ διακοσίους ἀνθρώπους πρὸς 25 γρόσια τὸν μῆνα καὶ τὸ συνειθισμένον ταῖνι· καὶ ὁ ἐδικὸς σου μισθὸς πρὸς πενήντα γρόσια τὸν μῆνα. ἤξευρε, ὅτι ἡ ἄκρα ἡσυχία τῶν ἀδελφῶν μας κρέμαται ἀπὸ λόγου σου, καὶ ἡ κοινὴ εὐταξία καὶ παιδεία τῶν κακῶν. Ἐπαγρύπνει, ὅσον εἶναι δυνατόν, ἵνα ἀρέσῃς τῷ Θεῷ καὶ τῆς ἀδελφότητος.

« αὐκὰ ἀπριλίου γ' Λεβαδεία.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΑΚΟΥ Κόνσολας,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Κόνσολας,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΑΩΝΟΣ Κόνσολας.»

ΣΕΛΙΣ 89.

(α) Ἐν μιᾷ αὐτογράφῳ ἐπιστολῇ (ἀπὸ 24 αὐγούστου 1820 ἐν Γαλαζίῳ), δι' ἧς ἀναγγέλλει τὴν χρηματικὴν συνεισφορὰν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐταιρίαν, ὁ Σακελλίων φέρεται ὑπογραφόμενος οὕτω: «Καπετὰν Κωνσταντῖνος Σακελλίων Κοκοσιώτης».

ΣΕΛΙΣ 90.

(α) Κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ οἱ Βρηταννοὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος οὐκ ἔτρωγον τὸν λαγῶν.

ΣΕΛΙΣ 96.

(α) Τῆς ὕδρας ἡριθμοῦντο 92, τῶν Πετσῶν 44 καὶ τῶν Ψαρῶν 40, ὅ ἐστιν ἡ ὕδρα εἶχε πλείους, ἢ ὁμοῦ αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι. Ταύτης δὲ αἱ μεγαλήτεραι καὶ μᾶλλον ὥπλισμένοι ἦσαν ἢ τριάρμενος (νάβε) τοῦ Τουμπάζη 20 τηλεβόλων τῶν 12 λιτρῶν, καὶ ἡ διάρμενος τοῦ Μιαούλου 18 τηλεβόλων ἐπίσης. Αἱ λοιπαὶ ἐν γένει ἔφερον ἀνὰ 10 μέχρι τῶν 14 τηλεβόλων τῶν 9 λιτρῶν συνήθως.

Κατ' ἄλλους, τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων συνίστατο ἐκ 220 μεγάλων πλοίων, πολλῶν δὲ ἄλλων διαφόρου μεγέθους.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ὁ σουλτανικὸς στόλος συνεκροτεῖτο ὡς ἔγγιστα ἐκ τρι-

κρότων 6, δικρότων 18, μονοκρότων (ἢ ἡμιδικρότων μεγάλων καὶ μικρῶν) 26, πολ-
λῶν δὲ δρομώνων (κορβετῶν), παρώνων (ἰβρικίων) καὶ λοιπῶν.

(6) Ἴδε ἐν τοῖς Κεφαλαίοις Β' καὶ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 97.

(α) Καὶ κατ' ἄλλους Ἀλιούσα. Οἱ κοινότεροι λέγουσι Σπέσαι, καὶ οἰκειότερα ἐ-
πάγεται ἡ φωνὴ Πέσαι. Χρώμεθα δὲ τῇ φωνῇ ταύτῃ περί τε τῆς προκειμένης καὶ
τῶν ἄλλων ναυτικῶν νήσων, διότι ὑπὸ τὰ νεώτερα, καίτοι ξενικά ἢ παρεφθαρμένα,
ὀνόματα ἐλαμπρύνθησαν καὶ ἐγνωρίσθησαν παρ' ὅλη τῷ κόσμῳ κατὰ τοὺς τελευ-
ταίους χρόνους, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ὑπῆρχον ὡς ἄλλαι ἡδὴ Γιοῦρα καὶ Ἀγκύστρι.

ΣΕΛΙΣ 98.

(α) Ἄλλοι ἔταξαν τὴν «26 μαρτίου» ὡς ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Πετσῶν
ὠρισμένην. Ἄλλ', ἂν εἶχεν οὕτω, πῶς ἔγραφον τῇ 30 μαρτίου οἱ Πελοποννήσιοι
πρὸς τοὺς Πετσιώτας; «... κινήσατε τὰ πλοῖά σας. Οἱ Ἑγγλέζοι μᾶς ἐπρόφθα-
»σαν βοήθειαν... Λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ παραμικρὸς φόβος... Προφθάσετε καὶ μὴ
»φοβήσθε». Καὶ σημειωτέον, ὅτι ἐπανάστασις Πετσῶν ἐννοεῖτο ἐν μόνῃ τῇ κινήσει
τῶν πλοίων, διότι ἐσωτερικοὺς ἐπασχολήσοντας αὐτὰς πολεμίους οὐκ εἶχον.

ΣΕΛΙΣ 99.

(α) Συγχρόνως (ἐκ Καλαμῶν καὶ ἀπὸ 25 μαρτίου) ἔγραφεν ὁ Δικαῖος καὶ πρὸς
τὸν ἐν Ἰδρᾷ Κλάδον, συνιστῶν αὐτῷ τὸν Μερτίαν καὶ τὴν κοινὴν πρὸς τοὺς Ἰδραί-
ους ἀνάγνωσιν τῆς ἐγκυκλίου περὶ τοῦ πολέμου «... Σᾶς δίδω, (ἔγραφεν αὐτῷ,)»
»τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου, ὅτι εἰς μίαν ἡμέραν θέλει γνωρίσης, ἀδελφε, ὅτι, ἀφ'
»οὗ τὰ πράγματα προχωρήσουν, ὅποιος εἶναι ὁ Δικαῖος, τὸν ὅποιον ἀπέκτησες φί-
»λον, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ὁμοίους του, μὲ τὴν ἀρετὴν σου».

ΣΕΛΙΣ 101.

(α) Ἐν ἄλλῃ τινι χειρογράφῳ ἐκθέσει ἀναγινώσκομεν, ὅτι «τὰ πετζιώτικα πλοῖα
»ἐπρόδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθῶσι' καὶ τὸ μὲν ἰβρίκιον καὶ τρασφόρτον
»παραδόθησαν εὐθὺς, ἡ δὲ κορβέτα ἔκοψε τὰς γούμενάς της, καὶ ἐξελθοῦσα εἰς τὰ
»πανιά, ἤρχισε νὰ κτυπᾷ. Αὐτοὶ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ἠθέλησαν νὰ πέσουν ἐπά-
»νω τῆς' καί, ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος ἦτον δυνατὸς, μὲ τὸ πέραμα τοῦ ἐνὸς πλοίου ἐρρί-
»φθησαν 26 Ἑλληνες μέσα εἰς τὴν κορβέταν, ἡ ὅποια εἶχεν 90 Τούρκους καὶ 20
»ῤαγιαδάς Ἑλλήνας. Οἱ Τούρκοι ἐμαζώχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς πρύμνης, οἱ δὲ
»26 Πετζιώται κατέλαβον τὸ μέρος τῆς πλώρης καὶ ἐπολεμοῦσαν μὲ ὄλους. Ἀφ' οὗ
»ἐπῆρε τὸν γύρον τοῦ τὸ ἐλληνικὸν πλοῖον, ἐματάπεσεν ἐπάνω τῆς κορβέτας καὶ
»τὴν ἐξουσίασε μὲ θάνατον 79 Τούρκων καὶ 7 Ἑλλήνων».

Προσθετέον, ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Νικολάου Ράπτου ἀγωνισθέντες πλοίαρχοι ἦσαν ὁ Νι-
κόλαος Δ. Λαζάρου Ὁρλώφ, Ἀναγνώστης Χ. Ἀναργύρου, Βασίλειος Ν. Ὁρλώφ,
Γεώργιος Χ. Κούτση, Γεώργιος Ἀνδρέου, Παῦλος Χ. Ἀναργύρου καὶ Ἀναστάσιος
Κολανδρεοῦτος.

(6) Ἰδοὺ ἡ ἀπίδειξις, ὅτι ἀπὸ τῆς 3 ἀπριλίου ἐπολιόρχουν οἱ Πετσιῶται τὴν Ἐ-
πίδευρον Λιμνηρὰν κατὰ θάλασσαν.

«Εὐγενέστατοι ἄρχοντες ἀδελφικῶς προσκυνούμεν.

Διὰ Σπέτσαις.

«Πληθόμεν μὲ τὸ καλὸν ἐδῶ ὅλα τὰ καράβια ἐπτά, καὶ ἔχομεν μπλοκαρισμένα στεριάς καὶ πελάγους. Τῆς στεριάς τὸ ἀσκέρι συμποσοῦται ἕως τρεῖς χιλιάδες Σπαρτιάτες καὶ χωρικοί. Εἴμεθα εἰς τὰς συνθήκας μὲ τοὺς ἀγάδες τῆς Μονεμβασίας, καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὴν ἁγίαν Ἀνάστασιν νὰ παραδοθεῖν χωρὶς πόλεμον. Παρακαλοῦμεν δίχως ἄλλο νὰ βάλετε εἰς ἓνα καλὸν τρεχαντῆρι τριακόσια κοιλὰ καλαμπόκι, τὸ ὁποῖον τὸ ἀποκρινόμεθα ἡμεῖς οἱ Καπετανεῖοι. Νὰ μὴν κάμετε ἀλλέως, διὰ νὰ προφθάσωμεν τοὺς ἀδελφούς μας, τῶν ὁποίων ἐδίδαμην ἐκ τῶν καραβίων μας κἄμποσιν παξιμάδι καὶ μονετζίνες. Καράβια ἄλλα ἄς μὴν ἔλθουν ἐδῶ, ἀλλὰ ἄς ὑπάγουν, ὅπου εἶναι χρεῖα. Οἱ Καπιτάνιοι μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἴμεθα καλὰ καὶ ἀγαπημένοι.» Ὁμοίως ἐλπίζομεν νὰ ᾤσθε καὶ ἡ εὐγενεία σας καὶ νὰ φυλάξετε τὴν πολιτείαν μας μὲ ἀγάπην καὶ ἀδελφότητα. Καὶ, ἂν κανένας ἄτακτος σᾶς συγχίξῃ, νὰ μᾶς γράψετε εὐθὺς, διὰ νὰ ἔλθωμεν κατὰ τὸ τοιοῦτου νὰ κάμωμεν ἐκδίκησιν. Ταῦτα καὶ μένομεν προσκυνοῦντές σας.

«Μονεμβασία τῇ 5 Ἀπριλίου 1821.

Οἱ ἀδελφοί σας Καπιτάνεοι

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ,
ΝΙΚΟΛΑΣ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΠΑΙΔΑΣ ΘΕΡΜΗΣΙΩΤΗΣ,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΖΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΖΟΥ,
ΑΝΔΡΕΥΟΣ ΑΝΔΡΩΤΣΗΣ.»

Μετ' οὗ πολὺ δὲ ἐκ τῶν ἐπτά τούτων πλοίων ἔμειναν τὰ δύο εἰς πολιορκίαν ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Θερμησιώτην.

ΣΕΛΙΣ 102.

(α) Ἰδεῖ Ἱστορ. Δοκ. τοῦ 1834 (Ἐποχ. Δ' Κεφ. Δ').

ΣΕΛΙΣ 104.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρὸς τοὺς Πετσιώτας ἐπίσημον ἔγγραφον τῶν Ψαριῶν, ἀπειθυνόμενον πρὸς τοὺς ἐτι ἐφόρους τῆς Ἑταιρίας.

«Φιλογενέστατοι Ἐφόροι Κύριε Παναγιώτῃ Μπόττῃ

καὶ Γ. Πάνου.

«Ἐλθὼν ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ καινὸς φίλος μας κύριος Π. Σκυλίτζης Ὀμηρίδης, μᾶς διεκοίνωσεν ἐπισήμως περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τὴν βάσιμον διαχείρισιν, εἰς τοῦ ὁποῦ τοὺς προτρεπτικὰς λόγους συμμορφωθέντες παρεσκευάσαμεν δώδεκα ἐκ τῶν καλῶν πλοίων τῆς νήσου μας, καὶ ἐπομένως θέλομεν προετοιμάσει ἕτερα ὀκτώ, διὰ νὰ συντελέσωμεν μεθ' ὑμῶν εἰς τοῦ λαμπροῦ τούτου ἐπιχειρήματος τὴν ἐκπεραίωσιν. Εἰς ἀπόκρισιν λοιπὸν γράψατέ μας συγχρόνως μετὰ τοῦ διαληφθέντος φίλου, εἰάν προτιμᾶτε νὰ ἔλθωμεν αὐτοῦ, ὥστε συνενωθέντες νὰ ὑπάγωμεν εἰς καταδίωξιν τῆς ἐθωμανικῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Καπετάνμπεη, ἢ νὰ σᾶς περιμεινῶμεν ἐνταῦθα, διὰ νὰ ἐμποδίσωμεν συμφῶνως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τὴν ἔξοδον. Ἐν τούτῳ ὑγιαίνετε σὺν τῷ Χριστῷ ἀνέσ τη.

«Ἐκ Ψαριῶν τῇ 10 Ἀπριλίου 1821.

Ὁ Ἐφορος

ΝΙΚΟΛΗΣ ΔΗΟΣΤΟΛΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 103.

(α) Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγραφεν ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 1 μαΐου πρὸς τὸν Γεώργιον Πλαπούταν: «Ὁ Μπεκὴρ πασσᾶς (θεῖος τοῦ Κιαμὴλ βεγῆ) ἤρχετο εἰς τὸν Μορέαν μ. ε. » τρεῖς χιλιάδας. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τὸν ἔπιασαν, τοὺς ἐπέρασαν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί, » καὶ τὸν Μπεκὴρ πασσᾶν μὲ 100 τὸν ἔχουσιν εἰς τὴν Ἰδραν (γρ. Ψαρά) καὶ φθιάνουν » ὀχυρώματα».

ΣΕΛΙΣ 107.

(α) Κατ' ἔτος ἀπέστελλεν ἡ Ἰδρα ὑπὲρ τοὺς 300. Ὡς τὴν ἰδίαν ὑπέκειντο ὑποχρέωσιν καὶ αἱ Πέτσαι καὶ τὰ Ψαρά· ἀλλ' αὐταί, ἐπειδὴ ἐσπάνιζον προσωπικοῦ διαθεσίμου, ἐμίσθουν ὥσεπιπολὺ Ἰδραῖους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Τὸ ὅλον οὕτω τῶν ἀποστελλομένων ναυτῶν ἠριθμεῖτο ὑπὲρ τοὺς 800, ἀρχηγουμένους πάντοτε ὑπὸ ἑνὸς Ἰδραίου. Ὅτε ὁ τουρκικὸς στόλος ἐδεῖτο πλειόνων, οὗτοι ἐδίδοντο ὡσαύτως παρὰ τῆς Ἰδρας, ἀλλ' ἐμισθύνον παρὰ τῆς ἐξουσίας. Ὅτε δὲ συνέπιπτεν, ἵνα μὴ ἔχη ὁ στόλος ἀνάγκην τῶν ὑποχρεωτικῶς ἀποστελλομένων, τότε πρὸς ὄφελος ἑαυτοῦ ἀπέζημιούτο ὁ καπετὰν πασσᾶς διὰ χρημάτων· δι' ἄλλων δὲ λόγων, ὁ καπετὰν πασσᾶς ἐλάμβανε τὸ ἰσότημον τῆς μισθοδοσίας τῶν ναυτῶν.

(β) Ὅρα ἐν τοῖς Κεφ. Ζ' καὶ Θ'.

ΣΕΛΙΣ 110.

(α) Ἰδὲ τὸ περίεργον αὐτὸ ἔγγραφον.

«Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος κοινοῦ ἐσφραγίστου τε καὶ ἐνυπογράφου γραμματος, ὅτι, συνελεύσεως κοινῆς γενομένης διὰ τὴν καλὴν σύστασιν τῆς πατρίδος μας, ἐκρίναμεν ἄξιον διὰ τὴν ἀναδεχθῆναι τὴν φροντίδα τῆς ταπικῆς διοικήσεως τὸν τιμιώτατον πατριώτην μας κύριον καπετὰν Ἀντώνιον Οἰκονόμου, τῷ ὁποίῳ δίδομεν πᾶσαν πληρεξουσιότητα εἰς τὸ τὴν διοικῆναι μετὰ τῶν κατὰ καιρὸν συμψηφισθέντων προεστώτων προκρίτων, κάτωθεν ὑποσημειωμένων, τὴν πολιτείαν ταύτην, κρίνων καὶ ἀνακρίνων πᾶσαν ἐπιτυχοῦσαν ὑπόθεσιν πολιτικὴν τε καὶ ἐμπορικὴν.

«Ὁ ἀναγορευθεὶς κοινῇ ψήφῳ διοικητὴς κύριος καπετὰν Ἀντώνιος θέλει ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τέσσαρας συμβούλους ἐκλεγμένους ὑπ' αὐτοῦ· οἱ μὲν δύο θέλει ἔχουσιν εἰς πᾶσαν συνέλευσιν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ τὴν ψῆφον ἰσοδύναμον τοῖς κατὰ καιρὸν προεστώσι προκρίτοις· οἱ δὲ δύο μόνον τὴν αὐτοπρόσωπον παράστασιν πρὸς ἡσυχίαν τοῦ λαοῦ.

«Ὁ ῥηθεὶς διοικητὴς καπετὰν Ἀντώνιος ἔχει ἀπόλυτον ἐξουσίαν, χρειὰς τυχοῦσης, νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης κατ' ἀρέσκειαν πᾶσαν ἀναγκαιοῦσαν δύναμιν, ἐπὶ κεφαλῇς τῆς ὁποίας δύναται νὰ ἀπέλθῃ καὶ ὁ ἴδιος, ὁψέποτε βουλευθῇ· ἡμεῖς δὲ οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι προεστώτες, οἱ φέροντες τὸ πρόσωπον τοῦ κοινοῦ τούτου, ὑποσχομέθα ἐτοίμως καὶ ἀναντιρρήτως προμηθεύσαι τὴν τοιαύτην δύναμιν καὶ τὴν ἔξοδον (ἴσως τὰ ἔξοδα) τῆς τοιαύτης ἐκστρατείας.

«Ἡ ἀναγκαία κουστωδία τῆς πατρίδος θέλει εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διοικητοῦ κυρίου καπετὰν Ἀντωνίου, καὶ θέλει εἶναι εἰς χρέος δι' αὐτῆς νὰ διατηρῇται ἡ εἰρήνη, δικαιοσύνη καὶ ἡ καλὴ διαγωγὴ πάντων τῶν κατοίκων, χωρὶς νὰ παραβλέπεται ἡ παραμικρὰ ἀταξία.

«Οἱ κατὰ καιρὸν προεστεύοντες θέλουσιν εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ διοικητοῦ κυρίου καπετὰν Ἀντωνίου.

«Οὕτως εὐχαριστήσῃ ἡμῶν τελείᾳ συνεφωνήθη· διὸ καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἐνδεῖ-
ξιν υπογραφόμεθα αὐτοχειρὶ πάντες.

«Ἰδρὰ 31 μαρτίου 1821».

ΣΕΛΙΣ 115.

(α) Ἰδού ἡ διαταγὴ αὕτη.

«Ἐντιμότετοι κύριοι Καπιτάνοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

«Ἢ ἔγερσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῶν τυράννων του καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ στό-
λου μας γίνεται μόνον ἐπὶ σκοπῷ νὰ βλάψωμεν τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Ἐως οὐ νὰ ἀπο-
κτήσωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας, ὅλκι αἱ φροντίδες μας πρέπει νὰ ῥ-
ναι προσηλωμέναι εἰς τοῦτο τὸ τέλος, τοῦ ὁποῖου τὴν ἔκβασιν ἐπιθυμοῦμεν καὶ βέβαια
θέλομεν ἀπολαύσει, ἐὰν ὁδηγηθῶμεν μὲ φρονήματα ἄξια ἐλευθέρων ἀνδρῶν.

«Τὰ πολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης θέλου βέβαια εὐφημήσει τὴν ἀπόφασίν μας·
πρέπει ὁμως καὶ ἡμεῖς νὰ πορευθῶμεν πρὸς αὐτὰ μὲ ὅλην τὴν ὑπόκλινσιν, σεβόμε-
νοι τὰ δικαιώματά των καὶ προσφέροντες ἀνήκουσαν εὐλάβειαν εἰς τὴν οὐδετερό-
τητά των.

«Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ σᾶς ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἡ οὐδετέρα σημαία σκεπάζει καὶ
διαφυλάττει τὰς ἐχθρिकास πραγματείας· μάλιστα δὲ σᾶς διορίζομεν νὰ ἀπέχητε ἀπὸ
κάθε πρᾶξιν, ἡ ὅποια ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχισιν ἢ δυσἀρέσκειαν εἰς τοὺς καπιτάνους
τῶν ἐμπροσθῶν καραβίων, φερόντων σημαίαν τινὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· νὰ
μὴ συγχωρήσετε νὰ τοὺς γίνεται βίβριτα βιαστικῶς, οὔτε νὰ τοὺς ζητῇτε τὰ χαρτία
των, διὰ νὰ τὰ ἐξετάσητε. Ἡ μόνη προσοχὴ σας θελεῖ περιορίζεται νὰ βεβαιωθῇτε,
ἐὰν τοιαῦτα καράβια μετακομίζουν πολεμικὰ ἐφόδια καὶ στρατεύματα ἐχθρικά· καὶ
εἰς αὐτὴν μόνην τὴν περίστασιν θέλετε ἐμποδίσαι τὴν πρόεδόν των, καὶ θέλετε πα-
ραλάβαι τὰ ἐφόδια πληρόνοντες τὸν ναῦλον· ἢ, ἐὰν φέρουν στρατεύματα, νὰ διορί-
σετε νὰ ἐπιστραφῶν εἰς τὸν τόπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὰ ἐπαράλαβαν. Ὑγιαίνετε.

«Ἰδρὰ 19 ἀπριλίου 1821.

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΔΣ».

(β) Ἰδού ἡ διάταξις.

«Ὅποιος πολεμεῖ διὰ τὴν πίστιν καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γέ-
νους, θέλει λάβει ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰώνιον δόξαν καὶ ἀμάραντον στέφανον· ὅμως εἶ-
ναι δίκαιον καὶ ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον νὰ τιμᾶται καὶ ν' ἀντιπληρώνεται. Διὰ τοῦτο
ἀποφασίζομεν καὶ ἐπισφραγίζ μεν μὲ τὴν βούλαν τοῦ Κοινοῦ τοὺς ἀκολουθοῦς νόμους.

«Α'. Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅποιος συμπατριώτης (ὃ μὴ γένοιτο !)
θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ὁποῦ κάμνομεν ἐναντίον εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς, ἡ φαμηλία
του ἔχει νὰ τρέφῃται ἀπο τὴν κάσσαν τῆς πατρίδος μας, ἐν ὅσῳ ἡ χηρευμένη γυ-
ναῖκά του μένει ἀνύπανδρος, καὶ τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ μνημονεύηται παρρησίᾳ εἰς
ὅλας τὰς ἐκκλησίας. Ἄν πληρωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ἔχει νὰ ἰατρευθῇ μὲ ἔξοδα τῆς
κάσσης τῆς πατρίδος· καὶ, ἐὰν (ὃ μὴ γένοιτο !) σακατευθῇ καὶ δέν εἶναι πλέον εἰς
κατάστασιν νὰ δουλεύῃ, ἡ φαμηλία του ἔχει ὁμοίως νὰ τρέφῃται ἀπὸ τὴν κοινὴν
κάσσαν. Ἡ πατρίς θέλει δώσῃ εἰς τὰ ἀρσενικά του παιδία ἓν γράμμα ἀποδεικτικὸν
τῆς πατρικῆς ἀνδραγαθείας του.

«Β'. Ἄν ἐκεῖνος, ὁποῦ ἤθελε θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ᾗναι ἀνύπανδρος, καὶ
ἔχῃ πατέρα ἢ μητέρα, οἱ γονεῖς του ἔχουν νὰ τρέφονται μὲ ἔξοδα τῆς κοινῆς κάσσης.

«Γ'. Κάθε χεῖρὸν θέλει γίνεται τὴν τρίτην Κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-

στῆς μνημόσυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μοναστηρίου μὲ τὸν ἀρχιερέα καὶ ἄλλους τοὺς ἱερεῖς διὰ τοὺς ἀποθανόντας εἰς τὸν πόλεμον.

«Δ'. Ὅποιος πιασθῇ ἢ φανερωθῇ προδότης καὶ ἐπίβουλος τῆς πατρίδος, ν' ἀναθεματίζεται ἐκκλησιαστικῶς καὶ νὰ κατατρέχῃται ὡς ἀσεβὴς καὶ ἐχθρὸς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας.

«Ε'. Κάθε καπετάνος νὰ γράφῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ᾔθελε κάμῃ καὶ νένα ἡρώϊκον ἔργον, ἢ εἰς τὴν ξηρὰν ἢ εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ πατρὶς νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν ναύτην ἀποδεικτικὸν τοῦ ἡρωϊσμοῦ του, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν καπετάνιον καὶ βουλλωμένον μὲ τὴν βούλλαν τοῦ Κοινοῦ, διὰ νὰ παρῇ ἡ σιανὴ ἡμῶν εἰς τὸν ὀρθόδοξον Βασιλέα μας, καὶ νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ δόξαν.

«Οἱ ἀνωτέρω νόμοι ἔχουν ν' ἀπεράσουν εἰς τὸν κώδικα τῆς πατρίδος.

«Ἰδρα 16 μαΐου 1821.

(Τ. Σ.) ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ.»

ΣΕΛΙΣ 120.

(α) Τὰ ἐν Σάμῳ δύο κόμματα ταῦτα παρωγομάσθσαν Καρμανιόλοι καὶ Καλικαντσάροι. Τὸ μὲν ἦτο ὁ λαὸς, ἢ τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὕτως ἐπικληθὲν, διότι ἐφρόνει τὰ τῶν Γάλλων, περ' οἷς τότε εἰσέχθη ἡ λαιμητόμος (καρμανιόλα)· τὸ δ' ἕτερον ἦτο τὸ κόμμα τῶν προυχόντων, οὕτως ἐπικληθὲν, διότι οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ διεβουλεύοντο, νυκτὸς συνερχόμενοι ὡς φαντάσματα (καλικαντσάροι).

ΣΕΛΙΣ 123.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν Κεφ. Θ'.

ΣΕΛΙΣ 126.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Β'.

ΣΕΛΙΣ 127.

(α) Ὀνομαζόμεναι:

1. Ἀρβανίτικη, ἢ πρὸς τὸ νότιον χειμένη·
2. Βασιλοπούλα, πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, ἢ ἄλλοτε πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ·
3. Μπουμπουνίστρα, ὡσαύτως, ὑπὸ τὰ ἤδη ἀνάκτορα·
4. Ἅγιοι Ἀπίστολοι, πρὸς τὸ ἀρκτικόν, ὡς ἐκ τῆς παραχειμένης ὁμωνύμου ἐκκλησίας·
5. Γούφτικη, πρὸς τὸ δυτικόν, ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐργαστασιῶν τῶν σιδηρουργῶν·
6. Μαντραδίλη, πρὸς τὸ νοτιοδυτικόν, ἢ ἄγουσα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν·
7. Τοῦ Κάστρου.

Ἄλλ' ὁπόση ἡ διαφορὰ τῆς βαρβαροφώνου κλήσεως τῶν πλείονων ἐξ αὐτῶν πρὸς τὰς παλαιάς, Δίπυλον, Διομίαν πύλην, Διοχάρους πύλην, Μελιτίδας πύλας, Πειραιϊκὴν, Ἀχαρνίαν, Ἰωνίαν, Ἰππάδας πύλας καὶ Ἠρίας πύλας ! Οἷα ἡ πολιτικὴ καὶ γιθικὴ κατὰστασις, ταιαύτη δυστυχῶς καὶ ἡ τῆς γλώσσης.

ΣΕΛΙΣ 132.

(α) Τοιοῦτους βλέπομεν ὑπογεγραμμένους αὐτοὺς «Οἱ Βουλευταὶ Ἀθῶν γ' ὡ γ'» ἐν τινὶ ἀπὸ 9 μαΐου ἐγγράφῳ.

(β) Τοσαύτη ἦτο ἡ ἔλλειψις τῶν πολεμικῶν μέσων, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν Ἀθηναίων ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς ἐν Ἰδρᾷ ἀδελφοὺς Ἰωάννην καὶ Μαρίνον Κλάδους, ἀπὸ 29 ἀπριλίου 1821, ἀναγινώσκομεν: «Ἡ μεγαλητέρα ἀνάγκη, ὅπου ἔχει ἡ πατρίς μας κατὰ τὴν παρούσαν ὥραν, εἶναι ἡ τῶν τοπίων καὶ μπαρουτιῦ . . . Παρακαλοῦμεν νὰ ἐπισκεφθῇτε τὴν ἀνάγκην ταύτην, ὅτι τὰς ἐλπίδας μας οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ἀφιερῶσαμεν εἰς τὴν εὐγενεῖάν σας. Σπουδάζατε λοιπὸν, ἀδελφοί, νὰ εὐεργετήσῃτε τὰς Ἀθῆνας . . . Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς προβλέψῃτε καὶ τέσσαρα ῥίξιμα χαρτὶ πρὸς » χρῆσίν μας».

Φέρομεν τὰ τοιαῦτα εἰς φῶς, ἵνα δείξωμεν ἐκ περισσοῦ, δι' ὁποίων καὶ ὁπόσων μέσων ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις εἰς τινὰς ἐπαρχίας.

ΣΕΛΙΣ 133.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐν Κεφ. ΙΒ'.

ΣΕΛΙΣ 134.

(α) Ὅπου κατῴκουν τὸ πάλαι οἱ κυρίως Μάγνητες, λέγεται ἤδη διττῶς, ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ Ζαγορᾶ, ἡ δὲ δυτικὴ Βῶλος. Ἡ χώρα αὕτη περιέχεται ἅπασα ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει, σχηματιζομένη ὡς μία χερσόνησος κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Θεσσαλίας, διότι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους καίται ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος, ἀπὸ τοῦ ἑτέρου δὲ ὁ Παγασητικὸς, ἥδη λεγόμενος Κόλπος τοῦ Βώλου. Τὸ Πήλιον ὄρος, ἀρχόμενον μετὰ τὴν Ὀσσαν, δύο φέρει ἤδη κλήσεις· Βουγὸν μὲν Καστανιᾶς λέγεται, ὅπου ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ· ἐκτεινόμενον δ' ἐπομένως κατὰ μῆκος, ὀνομάζεται Πλιασιδί καὶ Βουγὸν τῆς Ζαγορᾶς. Ὡσαύτως διττῶς ὀνομάζονται οἱ κάτοικοι τούτου, τῆς μὲν ἀνατολικῆς πλευρᾶς Ζαγοριανεῖ, τῆς δὲ δυτικῆς Βωλιῶται· ἔχουσι δὲ ἰδίαν κατὰ χώρας ὀνομασίαν, ἔσοι κατοικοῦσι κατὰ τὸ μέρος τῆς Καστανιᾶς, ὡς οἱ τὰ Τρίκερην οἰκοῦντες Τρικεριῶται.

Τὸ Πλιασιδί ἢ Βουγὸν τῆς Ζαγορᾶς φέρει 38 χωρία καὶ κωμοπόλεις.

(β) Ἐφερὲν αὕτη πληθυσμὸν μέχρι τῶν 1200 οἰκογενειῶν· ἠκολούθουν δὲ ἡ Ζαγορὰ ἔχουσα 630, ἡ Ἀργαλαστὴ 375, ἡ Πορταριά 470, ἡ Τρίκη 430 καὶ ἐφεξῆς.

ΣΕΛΙΣ 136.

(α) Ἐκτὸς τῆς Χαλκίδος κατῴκουν καὶ ἐν τῇ Καρύστῳ Τοῦρκοι περὶ τὰς 400 οἰκογενείας, ὡς καὶ ἐν ταῖς κωμοπόλεσι τοῦ μὲν Ξηροχωρίου μέχρι τῶν 70, τοῦ δὲ Καστροβαλαῖ μέχρι τῶν 30.

Σημειωτέον, ὅτι δισημότεραι καὶ ἰσχυρότεραι οἰκογένεια ἐν μὲν τῇ Χαλκίδι ἦσαν ἡ τοῦ Ρεσήτ βεγῆ μετὰ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ Μεχμέτ βεγῆ καὶ Νουμάν βεγῆ, ἡ τῶν ἀδελφῶν Χατσῆ Ἰσμαήλ βεγῆ καὶ Χασάν βεγῆ Ἀχμέτ Πασσαζαδδὲ, ἡ τοῦ Γιαγχιᾶ βεγῆ καὶ ἡ τοῦ Κιουτσούκ Χασάν βεγῆ καὶ Βεκὴρ βεγῆ· ἐν δὲ τῇ Καρύστῳ ἡ τῶν ἀδελφῶν Ὁμὲρ βεγῆ καὶ Ἰβραχίμ βεγῆ.

(β) Ὅπως ἐννοήσῃ τις ἐκ τοῦ μέρους τὸ ὅλον, ἀναφέρομεν ἐν γεγονὸς καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐπανάστασιν, ἣτοι τὸν ἰούνιον τοῦ 1821.

Τοῦρκὸς τις Χαλκιδεὺς, Ἐμιντᾶ Μολλᾶς, ἐκδικούμενος δύο Ἕλληνας, καθ' ὧν ἐχθρεύετο, Βασιλείον Μασούρην ἐκ Χαλκίδος καὶ Ἰωάννην Μπαλταδοῦρον ἐξ Ἰωαννίνων, ἔφερεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν πρῶτον διέταξεν, ἵνα σκάψῃ ἓνα τάφον βαθύν, τὸν δὲ δεύτερον ὑπεχώρησεν, ἵνα θανατώσῃ αὐτὸν ἐντὸς τοῦ τάφου τελειωθέντος· μετὰ τοῦτο φονεύσας ὁ ἴδιος καὶ τὸν δεύτερον, ἔρριπεν ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ.

Ὀλίγῳ δὲ πρὸ τῆς ἐπαγαστάσεως Τοῦρκὸς τις, ὀνομαζόμενος Οὐζοῦν Σερίφ, ἐμή-

νυсен εἰς τινα Ἰωάννην Βαθυώτην μεταξουργόν, ἵνα πέμψῃ αὐτῷ μίαν «μύτσαν ῥακίου». Ὁ Βαθυώτης ἀμέσως ἀπέστειλε τοῦτο· ἀλλ' ὁ Οὐζοῦν Σερῖφ ἐπέστρεψεν εὐθὺς, ὡς μὴ καλὸν δῆθεν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας διερχόμενος ἐκ τοῦ μαγαζείου, ἐν ᾧ εἰργάζετο ὁ Βαθυώτης, λέγει πρὸς αὐτόν: «Ἄ κόμ.α, βρὲ κ. . ., τὸ προσηνὼ τὸ ῥακί;» καὶ ἄνευ ἐτέρου τραβήξας τὸ πιστόλιον, θανατώνει τὸν ἄνθρωπον ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ.

Ἐτερος Τοῦρκος, ὀνομαζόμενος Δερβῆς ἁγᾶς, ἐπεμψεν ἐν παιδίον, ἵνα ἀγοράσῃ αὐτῷ πέπον. Δύο λεπτῶν παρὰ τινος μεταπράτου Ἀντωνίου Κοντοῦ. Μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐπὶ τῇ ποιότητι τούτου, ἐζήτησεν ἕτερον πέπον. Ἀρνηθέντα δὲ τὸν μεταπράτην, ἀπέρχεται εὐθὺς καὶ θανατώνει, ἐμπήξας τὴν μάχαιραν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλος Τοῦρκος, ὀνομαζόμενος Μπαργιάμογλους, ἀπαντήσας ἔξω τῆς Χαλκίδος Σπυρόν τινα Κοροπίτην, διέταξεν, ἵνα διὰ κυβιστήσεων (τακλάδων) διέλθῃ τὸ λίθινον στρῶμα τῆς ἐκεῖ ὁδοῦ, ἐκτεινόμενον ἐπὶ πέντε λεπτά τῆς ὥρας. Ὁ δυστυχὴς Ἐλλην ὑπήκουσε, μὴ δυνάμενος ἄλλως· ἀλλ' ὁ βάρβαρος Τοῦρκος, μὴ εὐχαριστηθεὶς καὶ κατὰ τοῦτο, ἐφόνευσε τὸν ἄνθρωπον.

Ἄλλὰ τί πρῶτον ἢ ὕστατον εἶπη τις τῶν τοιούτων κακουργημάτων τῶν βαρβάρων, κοινῶς ἐνεργουμένων καθ' ἅπασαν τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν;

ΣΕΛΙΣ 139.

(α) Καὶ ὁ πατήρ τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρεῦτσος ἐπωνομάζετο Μουστανᾶς· οὗτος δὲ καὶ ὁ πατήρ τοῦ Βερούση ἀδελφοὶ ἦσαν. Ἐτυχε δ' ὁ Βερούσης ἐν τῇ Τρίκῃ, διότι ἐκεῖ ἦτο γεννηθεὶς.

ΣΕΛΙΣ 141.

(α) Ὅρα τὴν συνέχειαν τῶν Εὐβοϊκῶν ἐν τῷ Κεφ. IB'.

(β) Ὑποτίθεται ἴσως παρὰ πολλῶν, ὅτι τοῦλάχιστον οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀθῶ ἀπήλαυνον ἄνεσιν τινα, καίτοι λογιζόμενοι ἀσφαλεῖς διὰ τῶν βερατιῶν, ὧν εἶχον· καὶ ὅμως οὐδὲν βεβαιότερον, ἢ ὅτι καὶ αὐτοί, εἰ καὶ ἀποκεχωρηκότες ἦσαν τῶν τοῦ βίου, ἐπανέστησαν ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἀνεμίγησαν ἐν ἔργοις ἐντελῶς ξένοις καὶ τῆς ὁμολογίας καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἑαυτῶν, ἵνα ἀπαλλαγῶσι μιᾶς τυραννίας ἀπλήστου καὶ βουλιμιώσης.

Γνωστὸν, ὅτι πρὸ ἐξ περίπου ἑκατονταετηρίδων πρῶτος ὁ Ἀθῶς προσηνέχθη ὑποτελὲς τοῖς Τούρκοις. Ἐδρεύοντος τοῦ Ὁρχάνου ἐν τῇ Προύσῃ τῆς Βιθυνίας, οἱ ὑπ' αὐτὸν βάρβαροι περιέτρεχον τὰ περίξ, ληστεύοντες καὶ καταστρέφοντες πᾶν τὸ προστυχὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν πολλὰ τότε καὶ τῶν ἐν Ἀθῷ μοναστηρίων τὰ μὲν διηρπάζοντο, πλεῖστοι δ' ὅσοι τῶν μοναχῶν «ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθνησκον». Τὰ διηνεκῇ δυστυχήματα αὐτὰ καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς οὐδεμίαν χορηγούσης τότε ἀσφάλειαν, ἠνάγκασαν τοὺς μοναχοὺς, ἵνα ἐξαγοράσωσι πρὸς καιρὸν τὴν ἡσυχίαν ἑαυτῶν διὰ τῆς ὑποταγῆς ὑπὸ τὸν ἰσχυρότερον, χαρακτηρησθείσης δι' ἐνὸς συμφωνηθέντος μετὰ τοῦ Ὁρχάν καὶ αὐτῶν ἐτησίου φόρου ἐκ 3300 ἄσπρων, ἣτοι γροσίων τουρκικῶν 29 1/6. Καθὼς τὸ ἐμπόριον τρέχει, ὅπου ἂν ἐλπίζῃ κέρδη, οὕτως ἐν περιστάσεσι τοιαύταις οἱ πάσχοντες καὶ ἀμνηχανοῦντες ἄνθρωποι προστρέχουσιν, ὅπου ἐλπίζουσιν ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ κτημάτων. Τὴν ἀσφάλειαν ταύτην ἐβεβαίωσεν ὁ Ὁρχάν διὰ προνομιοῦχου διατάγματος (βερατίου). Ἀλλὰ, κατακτηθείσης μετέπειτα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Ἀρμουράτ, γενόμενος ἐν Ἀδριανουπόλει, περιεφρόνησε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ὁρχάν, καὶ ὑπὸ τὸν δεκατισμὸν τῶν προϊούτων τῆς γῆς ὑπέβαλε τὸν Ἀθῶν, δεύτερον ἐκδοὺς βεράτιον κατὰ πάσης ἄλ-

λης ἀπαιτήσεως καὶ ἐνοχλήσεως. Μετ' αὐτὸν δὲ, ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μεχεμέτ Β', περιφρονήσας ὡσαύτως τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμκουράτ, καθυπέβαλεν ἐκ προσθήκης τὴν Ἄλωσιν ὑπὸ ἐτήσιον κεφαλικὸν φόρον ἐκ 2500 γροσιῶν. Καὶ οὕτως, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, τρίτον ἐκδύς θεράτιον, κατηράσθη δι' ἐπιτιμίων φρικτῶν, ἵνα μένωσι τοῦ λοιποῦ ἀνενόχλητοι ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀπαιτήσεως οἱ ἐν τῷ Ἄθῳ μονάζοντες. Ἀλλὰ, μάλιστα παρελθόντων ὀλίγων χρόνων, ὁ ἴδιος Μεχεμέτ, ἐπιλήσμων γενόμενος ἑαυτοῦ, καθυπεχρέωσε τοὺς οὐ μόνον διὰ τῆς ἐκ 15,000 γροσιῶν αὐξήσεως τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ἐτησίων πληρωμῶν λόγῳ ζωοτροφίας καὶ ἐνδυμασίας τῶν γενιτσάρων. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ 1806 ὑπερεδιδασάσθη εἰς 110,000· τὸ δ' ἔλον τῶν παρὰ τοῦ Ἄθῳ διδομένων ἐτησίων, ἡ ὡς φόρων τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὡς δωρημάτων ταῖς γείτοσιν ὑπαλλήλοις ἀρχαῖς καὶ ἄλλαις ἰσχυροῖς Τούρκικαις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Σεβέρων, ἡ ὡς ἰσχύως εἰς 200,000 γροσια· ἐκ τούτου δὲ, καὶ διότι ἀφρηρπάζθησαν περιουσίαι παρὰ τῶν βαρβάρων ὑπὲρ τῆς 400,000 στρεμμάτων τῶν γονιμωτέρων μοναστηριακῶν γαιῶν, οἱ μοναχοὶ τῶν πλείονων μοναστηρίων κατήντησαν ζῶντες διὰ πολλῆς στενοχωρίας.

Διὰ τῆς μικρᾶς παρεκβάσεως ταύτης σκοποῦμεν, ἵν' ἀποδείξωμεν τρία τινα. Πρῶτον, ἐπισφ' ἀνώτερα καὶ σιληρότερα ἦσαν τὰ δεινοπαθήματα τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι. καὶ τοῖς ἀγροῖς Χριστιανῶν τῆς Μακεδονίας, καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ προεχώρησαν ἐπώδυνος καὶ ἀπειλπιστικὴ ἡ πολιτικὴ κατὰστασις ἀνθρώπων, οὗς οὐκ ἠσφάλιζον ἐπωσδηότε κατὰ τῆς ἀπολύτου αὐθαιρεσίας, καταθλίψεως καὶ διαρπαγῆς οὔτε ὑπογραφαὶ καὶ βεράτια Ὅρχαν καὶ Ἀμκουράτ, οὔτε ἐπιτίμια Μεχεμέτ. Δεύτερον, ὅταν μὴ ἐξουσία παραδειγματίζεται ὡς δυνατὴν πᾶσαν ἀθέτησιν, οὔτε σίβηται ἐαυτὴν ὡς ἐπὶ τὸν ἥθικόν, τί λείπεται πλέον ταῖς ὑποδεεστέροις, καὶ τούτοις βαρβάραις; Καὶ τρίτον, τι μένει τοῖς λεγομένοις κοσμικοῖς, ὅταν ἀναγκάζονται εἰς ἐπανάστασιν ἀντιπαραποιοῦσι οἱ Ἀθῶνται μοναχοὶ, μονήρεις, ἄτεκνοι, ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενοι καὶ ἀπληγμένοι, ἵνα, πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν, ὑπομείνωσιν ἔλπην τοῦ ὕψιμου κόσμου τὴν χάσανον;

ΣΕΛΙΣ 142.

(α) Ἰδίως δὲ, ὅτε τῷ 1810 διωρίσθη πρῶτος τραπεζίτης τοῦ Ἰσμάηλ βεγῆ τῶν Σεβέρων, ἡ ἐπιβροχὴ αὐτοῦ προέβη μεγίστη, δι' ἣν ὁ πανίσχυρος οὗτος τοπάρχης ἀπένευμε τούτῳ ἀγάπην, οὐδέποτε ἀρνούμενος τὴν χάριν, ἣν ἐπεκαλεῖτο παρουσιαζόμενος ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν δυσχερεστέρων δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν υποθέσεων. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προεχώρει ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, ὥστε συχνάκις ἔκοπτε τὸ σχοινίον τῆς ἀγχιόνης καὶ ἔσωζε τοῦ θανάτου, μεταφέρον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ, τὸν κατὰδικον. Δι' αὐτοῦ ἀφρηρπάζθησαν ἀπὸ τοῦ Τούρκου καδδῆ αἱ μεταξὺ Χριστιανῶν δίκαιαι, καὶ ἀνετέθησαν τῷ μητροπολίτῃ Σεβέρων. Δι' αὐτοῦ ἐσχηματίσθη σύστημα ἐμπορικῶν, τῶν δὲ ἐμπόρων αἱ διαφοραὶ ἐδικάζοντο ἐν τῇ μητροπόλει καὶ ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου παρὰ δικαιοτήτων ἐμπόρων. Δι' αὐτοῦ ἀνηγέρθησαν ἐκκλησίαι ἐκ θεμελίων λόγῳ ἐπισκευῆς καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα κοινωφελῇ κατωρθώθησαν.

Ἀποθανόντος, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τῆς Σερβίας, τοῦ Ἰσμάηλ βεγῆ, διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος Ἰουσούφ βεγῆς, γενόμενος ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐπανάστασεως τῆς Ἑλλάδος πασσᾶς, καὶ τὴν θέσιν τῶν Πατρῶν καὶ Ρίου ὑπερασπισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1829. Παρὰ τὴν ἐξουσίαν διεδέχθη οὗτος καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἀγάπην καὶ πίστιν. Ἀλλ' ἄσως ὦν καὶ πολυτελής, ἐπὶ δὲ τούτοις ἡλετοπῶν καὶ ἐπιβουλευόμενος τὸν ἐπίσης γνωστὸν καὶ ἰσχυρὸν Μαχμούτ βεγῆν τῆς

Δράμας, τσαούταις υπέκυψεν υπερόγκοις δαπάναις, ὥστε οὐ μόνον διὰ τῶν ἐσόδων αὐτοῦ, τόσῳ πλουσίῳν, οὐκ ἐπάρκει πλέον, ἀλλὰ ἀναρμίδιος ὅλως κατέστη καὶ διὰ τοὺς ἀνοικτοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ. Τὸ δὲ χερίστον, ἀλζονευόμενος οὗτος ἡ ἀμνηχανῶν, κατέφυγε καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν συνήθη τακτικὴν τῶν Τούρκων, ἀπειλήσας τοῦτον καὶ μέχρι ζωῆς, ὡς ἀπαιτοῦντα ἐπιμόνως τὴν ἀπότισιν μέρους τοῦλάχιστον τοῦ ὀφειλομένου δανείου ἐξ ἐνὸς ὡς ἔγγιστα ἑκατομμυρίου γροσίων τῆς ἐποχῆς τοῦ 1816.

Ἴδου ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, φυγὼν λαθραίως διὰ τῆς Δράμας, μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἰσηκούσθη καὶ διὰ φερμανίου υπεχρέωσε τὸν Ἰουσούφ βεγῆν πρὸς τὴν ἀπότισιν τοῦ κεφαλαίου· ἐγένοντο δὲ ὁμολογουμένως βεῖα εἰκονεμιά ταῦτα πάντα, ὅπως εὐρεθῇ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ ἐσίᾳ τῆς εταιρίας ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, μυηθῇ δὲ τοῦ μυστηρίου, καὶ διαθέσῃ ὑπὲρ τοῦ εὐνικοῦ σκοποῦ μέγα μέρος τοῦ κεφαλαίου, ὃ ἔλαβε παρὰ τοῦ πνέοντος ἡδὴ ἐκδίκησιν προσωπικὴν Ἰουσούφ βεγῆ. Ἦν τότε ἡλικίας 43 ἔτων. Τῷ 1819 κατηγγήθη ἐν τῇ εταιρίᾳ τῶν Φιλικῶν παρὰ τοῦ Ἰωάννου Φαρμάκη. (Ὅρα καὶ ἐν τῷ τόμ. Α' σελ. 333-336.)

(6) Ἴδου τὸ πρὸς αὐτὸν ἐπίσημον ἔγγραφον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

«Φιλογενέστατε κύριε Ἐμμανουὴλ Παπαῦ!

«Πληροφρηθεὶς παρὰ πολλῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου Παπαδάτου, πόσον ἡ εὐχισθητὸς ψυχὴ σας καταφλέγεται ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατριδα ἐνθῶον ἔρωτα, δὲν ἔλπιζω, ὅτι θέλετε δεῖξαι ἀδιαφορίαν νωθρὰν τώρα, ὅτε ὅλων τῶν τᾶξων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὰ μέλη ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος μας· ἀλλ' ὅτι θέλετε φιλοτιμηθῇ νὰ συναργήσῃτε εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν καὶ νὰ συγκαταλεχθῇτε εἰς τὸν χορὸν τῶν Σωτῆρων τῆς Ἠλλάδος. Ἀκούσατε λοιπὸν τὰς συμβουλὰς τοῦ κυρίου Παπαδάτου, ὅστις εἶναι διωρισμένος νὰ σᾶς δείξῃ, εἰς τί πρέπει νὰ ἐνεργήσῃτε, καὶ στεφάνους ἀειθαλεῖς τῆς εὐκλείας θεοῦ· ἐτοιμάσει ἡ Πατρίς διὰ τὴν ἀξιοσέβαστον κεφαλὴν σας. Ὑψιζίνετε.

Ὁ φίλος καὶ ἀδελφὸς

«Ἰσμαὴλ τὴν 8 ὁκτωμβρίου 1820.

ΔΑΔΕΞΑΝΔΡΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 143.

(α) Τῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ γενομένης ἐκδίασεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔχομεν εἰς χεῖρας τὴν ὁμολογίαν δύο ἀρχιερέων, τοῦ τῆς Ἱερικοῦ Ἱεροθέου καὶ τοῦ τῆς Μαρωνείας Κωνσταντίνου. Ἴδου ὅ,τι βεβαιοῦσιν οὗτοι ἐν τινι ἀπὸ 1 ἰουνίου 1821 ἔγγραφῳ αὐτῶν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπαῦ: «... Εὐρισκόμενοι εἰς τὸν κίνδυνον, ὁποῦ εἰ »Τοῦρκοι, πέρνοντες τὰ ἄρματα, εἶχον νὰ μᾶς κόψουν ὅλους καὶ νὰ μᾶς σκλαβώσουν, »καὶ ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τὰ βουνά, οὕτω κινδυνεύοντες ἡλεήθημεν μετὰ Θεοῦ »παρὰ τοῦ εὐγενεστάτου καὶ ὀρθοδοξοτάτου ἀρχιστρατήγου κυρίου κυρίου Ἐμμανουὴλ »Παπαῦ, προφθάσαντος μὲ τὰ χριστιανικὰ στρατεύματά του...»

ΣΕΛΙΣ 144.

(α) Ἴδου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον τῶν Κασσανδρέων πρὸς τὴν γενικὴν ἐφορειάν τοῦ Ὄρους, καὶ ἄλλα μὲν διαλαμβάνον περιστατικὰ ἄξια λόγου, πρὸ πάντων δὲ βεβαιοῦν τὴν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπην αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

«Τὴν ὑμετέραν πανοσιόγητα, ἅγιοι ἐπίτροποι τοῦ κοινοῦ, εὐλαβῶς προσκυνούμεν καὶ κατασπαζόμεθα τὴν δεξιάν σας. Καὶ μετὰ τὰς προσκυνήσεις ἡμῶν πρὸς τὴν πα-

νοσιότητά σας, σὰς φανερόνομεν διὰ τοῦ ἀνὰ χεῖράς σας, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Χερσονήσῳ Κασσάνδρᾳ ἐσηκώσαμεν τὰ ἄρματα κατὰ τοῦ τυράννου μας. Τὴν πέμπτην, σήμερον, ἐσηκώθησαν καὶ τὰ ἄντικρυ χωρία Παρθενιῶνος, Ὀρμήλια καὶ Νικίτη. Μᾶς ἦλθον καὶ δύο ἀρμαμέντα μεγάλα μὲ σημαίαν ἐλευθερίας. Εἶναι καὶ δύο ὅμοια μικρά, καὶ αὐτὰ ἀρματωμένα. Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν στρατιῶται τοῦ ἐπουρανίου Χριστοῦ, καὶ ἐπλίσατε ὅλους τοὺς ἐδικούς σας κατὰ τοῦ τυράννου. Ἡ πανοσιότης σας ἀπὸ τὸ μέρος σας κτυπῶντας νὰ φθάσῃτε ὁμοῦ μὲ τοὺς εἰς τὰ Μαδέμια εὐρισκομένους, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἐδικὸν μας ὁμοίως νὰ ἀνταμωθῶμεν εἰς τοὺς Μαχλάδες, καὶ νὰ ὀρμήσωμεν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὴν παρασκευὴν ἀπέρασαν πέντε καράβια διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ προσμένομεν κατ' αὐτὰς καὶ ἄλλα δεκαπέντε. Μὴν ἀμελήσετε, ἄγιοι πατέρες, ἀλλ' ἐπλισθῆτε, καὶ ταχύνατε πρὸς ἀφανισμόν τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου μας διὰ ἀγάπην τοῦ γένους καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν.

«Στείλατε εἰδήσιν καὶ εἰς τὰ Μαντέμια καὶ ταχύνατε, διὰ νὰ λάβωμεν καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ γένους τὸν στέφανον.

«Ταῦτα καὶ μένομεν.

Τῇ 29 μαΐου 1821.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ,
ΚΑΠΕΤΑΝ ΙΩ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ».

ΣΕΛΙΣ 146.

(α) Ἴδου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον τοῦ κατηγουμένου Ἰωακείμ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

«Τὴν ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς.

«Ἄρχοντα, λαμβάνοντας τὸ παρὸν ἀδελφικὸν γράμμα μετὰ τοῦ καπετάν Ἀθανασίου Μαργαρίτη, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ δουλεύσῃ διὰ τὸ γένος μὲ τὸ καράβιτου, πλὴν μὲ τὸ νὰ μὴν εἶναι πούβετας ἐπακουμισμένος καὶ ἀκούοντας τὸ ὄνομά σας παρὰ τοῦ Χατζῆ Καπετανάκη μας, θέλει εἰς τὸ νὰ ᾔναι εἰς τὴν ὀρδινίαν της καὶ σκέπην. Ὁμοίως ὑπόσχεται νὰ εὕρῃ καὶ ἄλλα ἀρμαμέντα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Ἐχουν καὶ κᾶτι πράγματα, ὅπου νὰ ἀφήσουν εἰς τὸ μοναστήριον. Καὶ διὰ τοῦτο σὰς παρακαλῶ, ἐποῦ νὰ τὸν ἐφοδιάσῃτε μὲ τὴν παντιέραν τοῦ γένους. Ἡμεῖς δὲν ἐλπίζω νὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ κερὰβια, καὶ ὥσως μετὰ ὀλίγας ἡμέρας ἐρχόμεθα καὶ κάμομεν ἄλλην οἰκονομίαν διὰ ἀρμαμέντα.

1821 μαΐου 18.

Ὡς ἀδελφός

Ἀρχιμ. κνδρίτης ἸΩΑΚΕΙΜ».

(β) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Μακεδονικῶν ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 147.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Α'.

ΣΕΛΙΣ 149.

(α) Ἐσφαλμένως διεδόθη ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης διέτρεχε κίνδυνον δολοφονίας παρὰ τῶν Δεληγιαννῶν ἐν τῇ Γόρτυνι. Εἰπομεν, ὅτι οἱ Δεληγιάνναι ἀπαξ καὶ δις

καὶ πρότερον καὶ μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπεκαλέσθησαν πρῶτοι καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὰ πιστὰ φιλίας εἰλικρινοῦς· θέλοντες δὲ ἰδεῖν καὶ μετ' αὐτὸν πολὺ, ὅτι, προηγουμένου τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου, ὁ Κολοκοτρώνης ἀνηγορεύθη καὶ ἀρχηγὸς τῶν ὀπλων τῆς Γόρτυνος.

ΣΕΛΙΣ 131.

(α) Τοιαύτη διέτρεχε τότε καὶ ἡ κατάστασις τῶν πλησιεστέρων τῇ Τριπόλει πεδινῶν χωρίων τῆς Μαντινείας. Ἐνεκα ἀκαταμαχίτου ἀνάγκης οἱ κάτοικοι αὐτῶν διέτελουν ὑποκείμενοι, ἐνίοις δὲ τούτων οἱ Τούρκοι ἐχρῶντο καὶ εἰς ἀποστολάς καὶ εἰς κατασκοπεύσεις. Τούτοις τοιοῦτους ὁ Κολοκοτρώνης ὠνόμαζε «Χ α ρ α τ σ ο χ ἄ ρ τ ι α». Ἀλλ' ἡ ἐν Βαλτετσίῳ νίκη τῆς 12 μαΐου διέλυσε καὶ αὐτὸ τὸ σκάνδαλον.

ΣΕΛΙΣ 134.

(α) Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν Σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ῆ ν Δ ι ἄ τ α ξ ι ν τούτου ἀπὸ 11 ἀπριλίου 1821, δι' ἧς ἐνομοθετεῖται περὶ τε τῆς ἱεραρχίας, τῆς οἰκονομίας, τῶν ποινῶν καὶ τῶν βραβεύσεων τοῦ στρατοῦ τῆς πολιορκίας. Ἀναγινώσκομεν δ' ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἀκόλουθα τοῦ γελοίου γελοιωδέστερα ἄρθρα :

«12'. Ὅποιος κλέψῃ, ἢ δειρῇ, ἢ φονεύσῃ, θέλει τιμωρεῖται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον καὶ κατὰ πῶς φανῇ εὐλογώτερον εἰς τοὺς ἐφόρους·

«Α'. Ὅποιος κλέψῃ, θέλει τοῦ παροῦς ὀπίσω τὸ κλεψιμὸν καὶ θέλει δαρθῇ μὲ 50 ξυλιαῖς εἰς τὰ πόδια.

«Β'. Ὅποιος κτυπήσῃ ἄλλον, κατὰ τὸ βάρεμα καὶ ἡ παιδεία· ἂν χωρὶς αἷμα, 20 ξυλιαῖς· ἂν μὲ αἷμα, καὶ κατὰ τὴν πληγὴν, 100 καὶ 500.

«ΚΑ'. Ὅποιος λαβῶθ' ἀπ' ἐμπρός, θέλει τιμῇθ' ἀξιώθ' καὶ χαρισθῇ χαρισμάτων ἀπὸ τῆν Ἐξουσίαν· καὶ, ὅποιος λαβῶθ' ἀπ' ὀπίσω φεύγωντας, θέλει ὑστερηθῇ κάθ' ἐ τιμῆς ὡς ἄνδρος καὶ φυγᾶς».

Ἴδου νομοθέτης !

ΣΕΛΙΣ 135.

(α) Καθὼς ἄλλοι αὐτεκνήρυσσοντο τότε συγγενεῖς τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, οὕτω καὶ ὁ Σταίχιος ἐκνήρυσσέτο τότε λόγῳ κοινῆς συστάσεως ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνου, διότι κατήγετο Γορτύνιος, ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ζατούνης. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην σύστασιν τῆς πολιορκίας κατὰ τῆς Ναυπλίας ἐλθὼν ὁ Δημήτριος Τσόκρης, Ἀργεῖος, ἀνεδείχθη ὁπλαρχηγὸς τοῦ Ἀργους, διατελέσας ὡς τοιοῦτος μέχρι τέλους.

(β) Τοιαύτη ἀνεδείχθη καὶ ἡ Δόμνη, σύζυγος τοῦ Βασιλείου Χατοῦ Βιζβίζη, πλοιάρχου. Θανατωθέντος αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Εὐβοίας, ἀνέλαθεν ἡ ἰδία τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλος ἀνὴρ, ἐπὶ πολλὸν χρόνον, ἵνα μὴ στερηθῇ ἡ πολιορκία τῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης βοήθειας. Τὸ πλοῖον δὲ αὐτῆς προσήνεγκεν ἐπὶ τέλους, γενόμενον πυρπολικόν, δι' οὗ καὶ ἐπυρπολήθη τὸ λεγόμενον «Χαζνὲ γκεμισί» (ταμείου πλοῖον) τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὸ 1824.

ΣΕΛΙΣ 137.

(α) Ἴδε ἐν Κεφ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 138.

(α) Οἱ Τριφύλιοι, Ἀρκαδινοὶ λεγόμενοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐπωνομάσθησαν κατὰ τὸν ἀγῶνα Δρέδες ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Πρῶτος ἐπωνομάσθη τοιοῦτος, (ἦτοι ὀρθὸς καὶ καθαρὸς ἄνθρωπος,) ὁ Ἰωάννης Μίλιος, πρὶν μὲν ἀρματωλὸς, ἔπειτα δὲ ὑπηρετήσας

ἐν τῷ Ἰονίῳ κράτει ὑπὸ τοὺς Ῥώσους, Γάλλους καὶ λοχαγὸς ὑπὸ τοὺς Ἀγγλους. Ἀπὸ τούτου, ὡς Σουλιμοχωρίτου, ἐπωνομάσθησαν Δρέδες καὶ ὅλοι οἱ Σουλιμοχωρίται, ἦτοι οἱ ὀρεινοὶ Τριφυλίοι· ἀπ' αὐτῶν δὲ καὶ ὅλοι οἱ Τριφυλίοι ἐπὶ τὸ καταχρηστικώτερον, διότι τὸ Δρὲς ἔλαθε πλέον τὴν σημασίαν τοῦ ἀνδρείου. Οὕτως ὁ Μεθώνης Γρηγόριος συνείθιζε καυχώμενος «Εἰ μ. α. Δρὲς» ἦτοι καθαρὸς τῇ καρδίᾳ καὶ ἀνδρείος ἀνὴρ.

ΣΕΛΙΣ 159.

(α) Ὅπως ἐννοήσῃ τις καθαρώτερον, ὅτι λέγομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καταχωροῦμεν τὴν ἀκόλουθον πρὸς τοὺς πολιορκεῦντας τὴν Μεθώνην ἐπιστολὴν τῆς ὥρας ἐκείνης.

«Γενναῖοι στρατηγοὶ κύριε Νικόλαε καὶ λοιποὶ χαίρετε.

«Τὸ γράμμα σας ἔλαβον καὶ ἐχάρην διὰ τὸ αἷσιον τῆς υἱείας σας· εἶδον τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τὸ προτῆτερον ἀποκριτικόν μου καταλαμβάνετε τὴν ἔλλειψιν ὅπου ἀπὸ μπαρουτόβολον ἔχομεν καὶ ἡμεῖς. Μολοντοῦτο χθὲς διὰ μέσου τοῦ Νησιῦ σᾶς ἐστείλαμεν δι. α. κ. ο. σ. ί. α. ς. τ. ε. σ. τ. έ. ε. ς (δεκάδας)· σήμερον σᾶς ἐστείλαμεν ἐξήντα στρατιώτας, λαμβάνοντας καὶ ἀπὸ ἑ. ν. α. τ. ε. σ. τ. ἐ. ν. πασάνας· αὐριον ἔρχεται καὶ ὁ κύρ Παναγιώτης Τσάνης μὲ ἄλλους τέσους, καὶ φέρνεσθε μὲ καλὴν οἰκονομίαν καὶ μὲ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς σας, ἐμψυχόνοντας καὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἡ ὑπομονὴ θέλει τελειώσει τὸν σκοπὸν μας. Τὰς εἰδήσεις ἀπὸ Γαλαξειῖδι καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ ὅπου ταύτη τῇ ὥρᾳ ἐμάθεμεν, σᾶς γίνονται γνωσταὶ ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένον ἄνθρωπόν σας, καὶ ὅλα θεία βοηθεῖα ὑπάγουν καλῶς· μόνον στρατηγήματα καλὰ καὶ γενναϊότητα, καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν ἐστί. Ἐβῶσθε καὶ ἄνωθεν ἀνδριζόμενοι.

•1821 ἀπριλίου 13 Καλαμάτα.

«ἡγαπητός σας ὁ Ἡγεμὼν

«ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 162.

(α) Ἐσφαλμένως ἀνέφερόν τινες, ὅτι οἱ Λαλαῖοι ἐξεστράτευσαν τότε, προσκληθέντες παρὰ τῶν ἐν Πύλῳ καὶ Μεθώνῃ Τούρκων ὡς κινδυνευόντων. Τὸ Λάλα ἀπέχει τῶν φρουρίων τῆς Πύλου καὶ τῆς Μεθώνης ὑπὲρ τὰς 25 ὥρας. Ἐκτὸς τῆς τοσαύτης ἀποστάσεως, οἱ Λαλαῖοι ἠναγκασμένοι ἦσαν, ὅπως διέλθωσι τὴν τρομερὰν θέσιν τοῦ Κλειδίου καὶ διὰ τῆς Κυπαρισσίας. Πῶς δ' ἦτο δυνατὴ ἡ ἀπόφασις ἐκστρατείας τοιαύτης, ἐγκαταλιμπανομένων ὀπισθεν, ἐν τῷ Λάλα, τῶν οἰκογενειῶν ἀπροφυλάκτων;

ΣΕΛΙΣ 165.

(α) Ἰδοὺ τὸ περιέργον αὐτὸ ἔγγραφο.

«Πρώτιστοι τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν χαίρετε.

«Ἐστὼ πρὸς εἰδησίαν σας, ὅτι τὸ μιλλέτι Σαβὶδ ἐκινήθη ὅλον μὲ μίαν ἀπίφασιν καὶ ζητεῖ ὀπίσω τοὺς τόπους τῶν πατέρων του. Ἡμεῖς, ἐπειδὴ συνεζήσαμεν καὶ γνωρίζομεθα ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας, σᾶς συμβουλευόμεν, ὡς θέλοντες τὸ καλὸν σας, νὰ μᾶς παραδώσετε τὸ κάστρον καὶ τὰ ἄρματα, καὶ νὰ εὐγῆτε μὲ τὴν τιμὴν σας νὰ ὑπάγατε, ὅπου θέλετε· εἴσθε ἀπείραχοι ἕρπε καὶ δᾶρ. Αὐταὶ ὅμως αἱ συμφωνίαι καὶ αἱ χεῖριτες

σᾶς γίνονται, πρὶν τελειώσετε τὸ ὀλίγον νερὸν, ὅπου ἔχετε, καὶ πρὶν τελειώσῃ τὸ λαγοῦμι, ἐπου τῶρα δουλεύεται ἐλοένα· ἐπειδὴ, ὅποτε φθάσετε εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν, θέλετε ἀπεράσει ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας.

« Ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῆς πόλεως Πατρῶν 29 μαρτίου 1821.

« ΓΕΡΜΑΝΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΟΝΤΟΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΕΝΙΖΕΛΟΣ ΡΟΥΦΟΣ, ΝΙΚΟ-
ΛΑΟΣ ΛΟΝΤΟΣ ».

Σημειωτέον, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς πολιορκίας αὐτῶν εἰ Τούρκοι τῶν Πατρῶν ὑπέστησαν στέρησιν τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος, διότι τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ὑπάρχον ἀπερῆοφάτο, ὡς διασχιθέντος τοῦ στρώματος αὐτῶν ἐκ τοῦ κρότου τοῦ συνεχοῦς τηλεβολισμοῦ. Μετὰ τὴν Ἐννετικὴν ἄρα ἐξουσίαν οὐδέποτε αἱ δεξαμεναὶ αὐταὶ ἐπεθεωρήθησαν ἢ ἐπεσκευάσθησαν.

(5) Ἴδου καὶ ἡ περιεργότερα ἀπάντησις τούτων.

« Πρώτιστοι τῶν ἐπαναστατῶν καὶ αἵτιοι μυρίων κακῶν.

« Μὲ θαυμασμόν μας διαβάσαμεν τὸ γράμμα σας θλέποντες, ὅτι ὁ Θεὸς σᾶς ἐσῆκωσε τὴν γνῶσιν, διὰ νὰ χάσετε τὸν φακὴρ φουκαρᾶν, τὸν ὅποιον μπιγάϊρ χακκὶ ἐσηκώσατε εἰς τὰ ἄρματα καὶ τὸν ἐπήρατε εἰς τὸν λαϊμόν σας. Δὲν ἤξεύρετε τοῦ λόγου σας, ὅτι τὰ κάστρα εἶναι ἔρτζι· τοῦ Βασιλέως μας, καὶ κάθε ἔχλ' ἰσλάμης ἔχει μπόρτζι καὶ φάρτζι νὰ τὰ φυλάττῃ καὶ νὰ μὴ τὰ παραδῇ, εἰμὴ ὅταν σκοτωθῇ ; Καὶ τέλος πάντων εἰς ποῖον νὰ τὸ παραδώσωμεν ; εἰς τοὺς σκλάβους τοῦ ἰδίου Βασιλέως μας, ἢ εἰς τοὺς σκαφτιάδαις μας ; Ἀπὸ τὸ Κάστρον ».

ΣΕΛΙΣ 166.

(α) Λαφυραγωγηθεῖσαν τότε καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν τούτου ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λόγῳ μὲν ἔτι οὐκ ἡνείχετο τὴν δημοπρασίαν καὶ τὴν κακὴν χρῆσιν ἀμφίων προσωρισμένων διὰ θρησκευτικὴν ὑπηρεσίαν, κυρίως δὲ, ὡς νομίζομεν, ἵνα ἐνοχοποιηθῇ ἐμμέσως ὁ πατριάρχης Γρηγόριος καὶ ὡς Πελοποννήσιος καὶ ἰδίως ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς ὦν πατρίδος τοῦ Γερμανοῦ, τῆς Θεισᾶς.

ΣΕΛΙΣ 168.

(α) Ἰπῆρχεν οὐχὶ μόνον τὸ κακὸν τῆς ἀκινήσιος, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τροφοδοσίας. Μεσολεγγῖται τινες, κερδοσκόποι ἀσυνειδητοί, ἐπώλουν τρόφιμα διάφορα πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις ἐχθροὺς, καὶ ἡγόραζον παρ' αὐτῶν δι' ὀλίγης τιμῆς τὰ πράγματα, ὅσα ἐλαφυραγῶγουν οὗτοι παρὰ τῶν Πελοποννησίων. Ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀσυνειδησία ἀνθρώπων, ζητούντων ὀφέλη ἀπὸ τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων, καὶ τούτων γειτόνων καὶ ἀδελφῶν, κατελύουν τοὺς Πελοποννησίους μᾶλλον, ἢ αἱ πολεμικαὶ ἀτυχίαι καὶ αἱ πράξεις τῶν Τούρκων.

(β) Ἐχομεν τὸ ἀκόλουθον τοῦ Μαυρομιχάλου ἔγγραφον « ἐκ Καλαμάτας καὶ ἀπὸ 7 ἀπριλίου 1821 »· δημοσιεύομεν δὲ τοῦτο οὐχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων, ὡς οὐδὲ ὅλως ἀναγκαίαν οὔσαν, ἀλλὰ διὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

« Φιλογενέστατοι καὶ γενναῖοι ἀδελφοὶ ἀρχιθαλάσσιοι

Σπετζιῶται ἐν Κυρίῳ χαίρετε καὶ εὐοδοῦσθε.

« . . . Δὲν ἔλειπα κατὰ χρέος ἀδελφικὸν νὰ παραστήσω διὰ γραμμάτων μου τὰ

γενναῖα κατορθώματά σας, ὅπου ἀνήκει ... Δηλοποιῶ ἤδη, ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ ἀνάγκη, διὰ νὰ συνδράμετε πρὸς βοήθειάν μας τὰ πλοῖά σας, τόσον διὰ τὰ ἐντεῦθεν κάστρα ... ὅσον καὶ διὰ τὴν Πάτρα ... Ὁ ἐρχομός σας ἐμψυχώνει τοὺς στρατιώτας μας, ἀπονεκρώνει τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τέλος παραδίδονται ἄνευ κινδύνου τὰ κάστρα ... Τὰ κατὰ τὴν Πάτραν θέλει χρησιμεύσουν ... καὶ διὰ νὰ ἐμποδίζουσιν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐμβαίνουν στρατεύματα ἐχθρικά ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ρούμελης ...»

(γ) Τὸ σχέδιον τῆς διαμαρτυρίας ταύτης ἐπέμφθη ἐκ τῆς Ζακύνθου.

ΣΕΛΙΣ 171.

(α) Ἦτοι «πόρταν τοῦ Ἀναπλιοῦ, πόρταν τῶν Καλαβρύτων, πόρταν τῆς Καρυταίνης (ἢ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασιοῦ), πόρταν τοῦ Λωνταριοῦ, πόρταν τοῦ Μισθρᾶ καὶ πόρταν τοῦ Σεραγιοῦ». Παρτηρητέον δὲ, ὅτι οὐχὶ μόναι αἱ πέντε αὗται ἐπαρχίαι ἡπειλοῦντο ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ καὶ περισσότεραι· διότι διὰ μὲν τῆς «πόρτας τοῦ Ἀναπλιοῦ» οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπόλεως κατεπάτουν ἀμέσως καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Κυουριάν, διὰ δὲ τῆς τοῦ Μισθρᾶ καὶ τοῦ Λωνταριοῦ τὴν τε Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ὀλυμπίαν.

ΣΕΛΙΣ 172.

(α) Ἐν τῷ ὑπαίθεῳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ ἔψαλλον τότε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» οἱ ἐπίσκοποι Βρεσθίνης Θεοδώρητος, Ἐλους Ἀνθιμος καὶ Μαλτσίνης Ἰωακείμ· οἱ δὲ στρατιῶται ἐκράτουν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἔπλον ἀντὶ λαμπάδος· ἀκούσαντες δὲ τοῦ ἐν Βλαχοκερασιᾷ πυροβολισμοῦ, ἔδραμον πρὸς βοήθειαν ὁ Κρητικὸς, ὁ Βαρθιτσιώτης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, πλὴν ματαίως.

ΣΕΛΙΣ 173.

(α) Τοῦτον συνώδευσαν οἱ αὐτοὶ ἀρχηγοὶ διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ ἐγγράφου.

«Γενναιότατοι ἀρχιστράτηγοι καὶ στρατηγοί.

«Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν μας κύριος Ἀνδρέας Παναγιώτου Παπαδιαμαντόπουλος ἐργεταὶ μαχσοῦς πρὸς τὴν ἀγάπην σας· θέλετε δώσῃ πίστιν βεβαίαν εἰς ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ Γένους ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς γράψωμεν τὰ καθ' ἡμῶν, ὡσὰν ὅπου ἡ εὐγενεΐα του διὰ ζώσης φωνῆς θέλει σᾶς τὰ καθιστορήσει ἅπαντα. Διὸ ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιοῦσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ θέλει λάμψει ἡ κοινὴ ἐλευθερία τοῦ Γένους ἡμῶν, ὡς πάλαι ἔλαμψε, καὶ ὑγιαίνετε ἐν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι.

«Ὁ ἴδιος σᾶς φέρνει νιθερτσιλὲ καὶ μολύβι, καὶ μὲ τὰ ἴδια ζῶα νὰ μᾶς προφθάσῃτε μαπαρούτι.

«Τῇ 12 ἀπριλίου 1821 Βέρβενα.

ΒΡΕΣΤΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ,

Ὁ ἀρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ,

«ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,

«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ,

«Καπ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΑΚΗΣ,

«ΚΩΝΣΤ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ,

«ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΝΕΣΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 178.

(α) Τὸν μὲν μητροπολίτην Κορίνθου Κύριλλον καὶ Σωτήριον Νοταρᾶν παρέλαβεν

ἐπὶ εὐθύνῃ αὐτοῦ ὁ Κιαμὴλ βεγῆς· τὸν δὲ Ἀνδρέαν Καλαμογδάρτην καὶ Δημήτριον Ροδόπουλον, Πατρεῖς, ὁ Μουσταφᾶ βεγῆς ὡς θεσβόνδας ὦν τῶν Πατρῶν· τὸν δὲ Ἀναστάσιον Μαυρομιχάλην αὐτὸς ὁ Καϊμακάμης, λόγῳ δῆθεν, ὅτι οὐδόλως ἀνήκει οὗτος τῷ διοικητικῇ ἀρμοδιότητι αὐτοῦ, υἱὸς ὦν ὑπαλλήλου (τοῦ ἡγεμόνος Πέτρου Μαυρομιχάλου), ἀνήκοντος τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ καπετὰν πασσᾶ. Καὶ οἱ τρεῖς δ' οὗτοι, ὅ, τε Κιαμὴλ βεγῆς, Μουσταφᾶ βεγῆς καὶ Μεχμέτ Σαλήχ καϊμακάμης, ὡς ἰσχυρώτεροι τῶν ἄλλων Τούρκων, ἔλαβον τούτους ὡς τι ἐχέγγυον ἀσφαλείας προσωπικῆς ἐν ἐνδεχομένῃ ἐναντίᾳ περιστάσει. (Περὶ τοῦ Ροδοπούλου ἴδε καὶ ἐν σέλ. 288.)

ΣΕΛΙΣ 179.

(α) Ἰδοὺ δὲ, ὡς περιέρχον, καὶ τὸ ἔγγραφον περὶ τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Κολοκοτρώνου.

«Τὴν σήμερον ὅλον τὸ γένος τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης αὐτοτελήτως διορίζει ἀρχιστράτηγον καὶ κεφαλὴν τῶν στρατευμάτων μας τὸν γενναϊότατον καὶ ὑπέρμαχον τοῦ γένους καπετὰν Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην, εἰς τοῦ ὁποῖου τὰς ἐδηγίας καὶ προσταγὰς εἴμεθα εἰς χρέος νὰ ὑπακούωμεν. Καὶ, ἂν κανένας εἴτε ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, εἴτε ἀπὸ τοὺς μὴ στρατιώτας, ἀτακτήσῃ, ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα νὰ τὸν παιδεύσῃ κατὰ τὸ σφάλμα του καὶ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως.

«Τὸ ἄ. ἔτος τῆς Ἐλευθερίας, 1821 ἀπριλίου 28, Χρυσοῦσίτοι.

ΚΑΝΕΛΛΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ,	ΔΑΜΠΡΟΣ ΡΟΙΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ,	ΘΕΟΔ. ΛΙΑΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΚΩΝΣΤ. ΨΥΧΛΑΝΤΗΣ (ἴδε ΚΕΦ. ΣΤ').	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΟΥΚΟΥΡΑΣ,
ΠΑΝΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,	ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ.»
ΠΑΝΑΓ. ΔΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ,	

ΣΕΛΙΣ 180.

(α) Τερατώδεις ἐξυφαίνοντο καὶ διεδίδοντο, οὐχὶ τόσῳ ἔσωθεν, ὅσῳ ἔξωθεν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, αἱ ψευδεῖς περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰδήσεις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὡς εἰδικώτερον ἐργαστάσιον αὐτῶν διεκρίνοντο ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Ζάκυνθος. Ἐκ τῶν πολλῶν δημοσιεύομεν μίαν τοιαύτης φύσεως ἐπιστολὴν, ἀρκοῦσαν, ἵνα δείξῃ, ὡς ἐν κατόπτρῳ, τὸ ὅλον καὶ ποικίλον τῶν γραφομένων τερατολογιῶν ἢ ἐκ προθέσεως ἢ ἐξ ἄλλων σφαλερῶν ἀκουσμάτων.

«Κορφοὶ 18 ἀπριλίου 1821.

Εἰς Τριέστι.

«Ὁ Μορέας εἰς τὰς ἀρχὰς ἰδίῳ ἐπαναστάτησε σχεδὸν ὅλη. Εἰς τὴν Πάτραν ὁ ἐκεῖ Δεσπότης μὲ τὸ Σταυρὸν εἰς τὸ χέρι ἔκραξε ὅλους τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἐπῆραν τὰ ἄρματα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁμοίως καὶ οἱ Μανιάται ἐπῆραν τὴν Τροπολιτσᾶ καὶ ἄλλους τόπους· ὁμοίως καὶ τὸ Ἀνάπλι ἔπειτα ἀπὸ 6 ὥρας πόλεμον. Σχεδὸν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη εὐρίσκονται εἰς διοίκησιν Γραικῶν. Τσίρκα 270 καράβια Ἰδριτοψαριανὰ ἐκτύπησαν τὴν φλότα ὀθωμανικὴν εἰς τὰ Δαρδανέλια, καὶ τὴν ἐκαταχάλασαν· ἐπῆραν καὶ 3 κομμάτια μεγάλα. Ὁ καπετὰν Ὀδυσσεὺς εὐρίσκεται μὲ 8(χ. εἰς τὴν Κρύα Βρύση, καὶ τὸ Πάσχα ἔπρεπε νὰ κατέβουν εἰς τὸν κάμπον Ἰωαννίνων, νὰ κτυπήσουν τὸ ἐκεῖ στράτευμα καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν Ἀλῆ πασιᾶ. Ὁμοίως ἀπὸ τὰ μέρη Ξηρομερίου πολλοὶ καπιταναεῖοι μὲ ἀρκατοὺς ἤρχουνταν κατὰ τὴν Πρέβεζαν, νὰ τὴν κλείσουν, καθὼς καὶ ἐξήτησαν τῶν Τούρκων νὰ παραδώσουν τὰ κλειδιά. Τὰ

ἀρμαθούρικα, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Μπουτσιντρὸ, εἶχαν εὗγουν ἔξω καὶ μεταεμβήκαν ὀπίσω. Ὡς ἡ ἵππερος ὁμῶς ἐπρόσμενε τὴν διωρισμένην ἡμέραν, διὰ νὰ ἀποτεινᾷ τὸν ζυγόν.

«Οἱ Σουλιῶταις κάμνουν θαύματα· ἐκαταχάλασαν τοὺς πολίτας. Ὁ Ρουσὴτ πασιᾶς, νομίζω, θὲ νὰ μείνῃ σκλάβος. Εἰς τὸ Σαλονίκι, λέγουν, νὰ ἐγινε μεγάλη αἵματοχυσία. Ὡς ἡ Τουρκιὰ εἶναι κατατρομασμένη, καὶ ἐλπίζομεν ὀλίγωρα νὰ παραδώσῃ τὰ ἄρματα· ὁμῶς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μίαν φωνὴν ἀκοῦμε, καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τὸ χερί του, νὰ λάβουν τέλος ὀλίγωρα, νὰ ἡσυχάσωμεν μίαν φορὰν ... Ἐδῶ ἐτοιμάζονται πολλοὶ Γραικοὶ νὰ πηγαίνουν νὰ πάρουν μέρος εἰς διαφέντευσιν πατρίδος».

(δ) Ἴδε ἐν Κεφ. Δ.

(γ) Ἐστὶ δὲ τὸ τοῦτον ξύλον φέρον κρεμαμένην ἵππουριν (ἀλγοσυράν).

ΣΕΛΙΣ 181.

(α) Πρὸ τῆς κινήσεως τῆς Πελοποννήσου κατεσκευάσθη ἐν Αἰγίφ μεγάλη ποσότης διπύρου ἄρτου διὰ τὸ ἐν Ἰωαννίνοις στρατόπεδον, μείνασα ἰδιοκτησία ἐθνικὴ μετὰ τὸν μάρτιον. Αὐτὴν εὔρεν ἤδη ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς.

ΣΕΛΙΣ 183.

(α) Ἴδου τὸ ἐγγράφον.

«Ἐγὼ ὁ Μουσταφᾶ Μπεῆς, Κεχαγιᾶς τοῦ Βεζύρ Μεχμέτ
Πασσᾶ Ἐφέντη μας, χάλια Μόρα Βαλισηῖ.

«Εἰς τ' ἐσᾶς προεστοὶ καὶ ἔλοιποι, ὅπου βρισκεσθε ε' τὸ Ἄργος, σᾶς φανερόν, εἴ νὰ μὴ γένετε σεμπέπιδες καὶ χαλάσετε τὸν τόπο σας καὶ τὰ σπήτιά σας, καὶ πάρετε καὶ τὴν ὀρφάνια ε' τὸ λαιμό σας, ὡς καθὼς τὸ ἔκαμαν καὶ εἰς Βοστίτζα καὶ Κό-»
»θρο, ὅπου τοὺς ἔγραψα τὰ ἴδια καὶ δὲν μὲ ἄκουσαν, καὶ ἔπαθαν ἐκεῖνο, ὅπου τοὺς
»ἐτύχε· ἔγειναν σκλάβοι τῆς Τουρκιᾶς, ἔχασαν τὸ βίό τους, πολλοὶ ἐχάθησαν ἀ-»
»πὸ τὴν ἀνακεφαλιά τους, καὶ ἂς ἔχουν τὸ κρεῖμα ἐκεῖνοι. Τώρα καὶ σῆς βλέποντες
»τὸ μπουγιουρδί μου, νὰ σηκωθῇτε μερικοὶ νὰ ἐλθῇτε, νὰ σᾶς δώσω τὸ ῥάγι σας νὰ
»καθῆσθε ὡς βασιλεῖς βασιλικοὶ ὅπου εἴσθε, καὶ ἔτσι νὰ ἦστε. Ὅχι καὶ δὲν ἐλθετε
»ἔως τὸ ταχὺ, νὰ ξέρετε θὰ πάθετε τὰ ἴδια τῶν ἄνωθεν. Ἐγὼ μὲ τὸ στανιὸ ἐκράτησα
»τὸ ἀσκέρι, θὰ ἤρχονταν ἀπὸψε. Ἄλγῃ Ἀλλάχ, μὲ κακοφαίνεται, καίγμενοι, μὲ τὸ
»φέρεσιμόν σας, καὶ κάμετε, ὡς καθὼς σᾶς γράφω, γιὰ νὰ ἦστε ε' τὰ σπήτιά σας μὲ
»παιδιά σας μὲ βίό σας. Ὅχι ἄλλο, τὸ κρεῖμα ε' τὸ λαιμό σας. Σᾶς καρτερῶ ἔως εὐ-»
»γαλμα ἡλίου νὰ ἦστε ἐδῶ, διὰ νὰ προσκυνήσετε χωρὶς ἄλλο, ἢ εὐτως ἢ ἄλλο.

«1821 ἀπριλίου 24 χωρίον Κουτζοπέδι».

ΣΕΛΙΣ 187.

(α) Μόνας οὐκ ἔσχυσεν ἀποσπάσαι ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἀλβανῶν πέντε νέας τὰς ὠραιότητας.

ΣΕΛΙΣ 190.

(α) Ἀκολουθεῖ ἡ συνέχεια τῶν Πελοποννησιακῶν ἐν τῷ Κεφ. Η'.

ΣΕΛΙΣ 191.

(α) Ἐν τῇ σελίδι 181.

(δ) Ὁρθότερον ἴσως Ἰκονιάρων (μετοίκων ἐκ τοῦ Ἰκονίου).

(γ) Ὡς ἄξιος στρατιωτικὸς, διαπρέψας μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ κατὰ τῶν

ἐν Αἰγύπτῳ Κιολεμένιδων, ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἀπελάμβανε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ παρ' ἅπασι τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ παρὰ τῷ Ἀλῇ πασσᾶ. Μετ' αὐτοῦ, πολιορκηθέντος ἔπειτα, συνηγορικεῖτο κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ κρυπτῷ, ὑποκρινόμενος τὸν σουλτανικόν· ἀλλὰ διορισθεὶς πασσᾶς τῆς Πουλχεροπόλεως, ἐλησμόνησεν ὅλως τὸν πρῶτον αὐτοῦ κύριον καὶ ὁ μαῶλον ὀλέθριος πολέμιος τούτου κατέστη.

Βρυώνης ἐπωνομάζετο συνήθως ἐκ τῆς κωμοπόλεως, ἐν ᾗ ἐγεννήθη.

(δ) Ὁρα ἐν σελ. 98.

(ε) Ἀποδεικνύει τούτο ἡ ἀκόλουθος διαταγή.

«Ἀγαπητοί μας Γεώργη Κόκκινε καὶ Νικολὸ Μανοῦσκο, ἀκριβῶς σᾶς χαιρετοῦμεν καὶ σᾶς φανερόνομεν· λαμβάνοντας τὸ παρόν μας, εὐθὺς νὰ πάρετε τὰ παλλικάρια σας, χωρὶς νὰ χασομερήσετε εἰς κανένα μέρος· νὰ ἔλθετε, ὅπου θὲ νὰ πηγαίνωμεν διὰ Ζητοῦνι, ὡς μᾶς γράφει ὁ Καπετάνιος (ῥῆτοι ὁ Διάκος), ὅτι τὴν κ υ ρ ι α κ ῆ ν τὸ Π α τ ρ α τ ῆ ς ἰ κ ι ἐ τ ε λ ε ῖ σ ε ι. Καὶ αὐτοῦ οἱ ἐντόπιοι νὰ φυλάξουν καὶ σκαλώματα μὲ τοὺς Ντουμπρεναίους (Θεσπιεῖς). Εἰς ἀπὸ Χρόστια καὶ Κακῶσι, τοὺς ἄλλους ἀπὸ ὅλα τὰ χωρία νὰ τοὺς φέρετε μαζὶ σας τὸ ὀγλιγρότερον. Ταῦτα καὶ μένομεν.

«1821 ἀπριλίου 19 Λεβαδεία.

Εἰς τοὺς ὀρισμούς σας

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΑΚΟΥ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΜΟΥ,

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΩΝΟΣ,

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΟΥΖΓΟΣ.

(Τ. Σ.)»

ΣΕΛΙΣ 192.

(α) Ὁρα καὶ ἐν Κεφ Β'.

(β) Ὡς ἐν σελ 151.

(γ) Τὸ πλοῖον αὐτὸ, διοικούμενον παρὰ τοῦ Ἀθανασίου Δ. Κριεζῆ, ἀδελφοῦ τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἐλλιμενίζετο τότε κατὰ τὰ Βάτικα τῆς Ἐπιδαύρου Λιμερᾶς, ἀποτελοῦν μέρος τοῦ κινήθεντος κατὰ τοῦ Ἰεραχίμ πασσᾶ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκετο αἰχμαλώτος Ὁθωμανὸς τις Ἀραῦ, ὅστις, εὐκαιρίαν λαθὼν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἔδωκε πῦρ ἐν τῇ πυριταποθήκῃ. Ἐκτειναχθέντος οὕτω τοῦ σκάφους, συγκατεστράφησαν οἱ τυχόντες ἐν τούτῳ, τε πλοίαρχος Κριεζῆς, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης καὶ 30 ἄλλοι. Παροργισθέντες δὲ ἐκ τοῦ δυστυχήματος αὐτοῦ οἱ Ὑδραῖοι, ἐθυσίασαν εὐθὺς οὐ μόνον τοὺς ἐν τοῖς πλοίοις τυχόντας Ὁθωμανοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ μολαστηρίῳ τῆς Ὑδρας φυλαττομένους.

ΣΕΛΙΣ 193.

(α) Ἀλαμὰνα κυρίως ὠνομάζετο μικρόν τι παρακείμενον τῷ Σπερχειῷ χωρίον, ἀφ' οὗ καὶ ἡ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ ὠνομάσθη Ἀλαμὰνα. Τοῦ χωρίου αὐτοῦ τοὺς κατοίκους κατέσφαξαν οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

(β) Κατήγετο ὁ Ησαίας ἐκ τῆς Κίρφιδος (Δεσφίνης), κωμοπόλεως κειμένης κατὰ μεσημβρίαν τῶν Δελφῶν.

ΣΕΛΙΣ 197.

(α) Ἰδοὺ τὸ ἐγγράφον τοῦ διορισμοῦ τούτου.

«Διὰ τοῦ παρόντος φανερόνομεν, ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας μὲ εὐχαρίστη·

»σιν διωρίσαμεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καπετὰν Διάκου τὸν καπετὰν Βασίλειον Μποῦσ-
»γον, νὰ ἦναι καπετάνιος τοῦ τόπου μας με' ὅλα τὰ νεφεριά του, καὶ νὰ διοικῇ νὰ
κυβεῖν ὅλα τῆς πατρίδος τὰ προνόμια, καθὰ τοῦ πρέπει, ἀπαιτεῖ, καὶ νὰ φυλάττῃ
»κάθε σέβας καὶ τιμὴν τῶν προϋχόντων καὶ τῆς πατρίδος· καὶ τὰ ἴδια χάρτσια, τὴν
»ἰδίαν κυβέρνησιν τὴν ἀφιερώσαμεν πρὸς τὸν ἤδη καπετὰν Βασίλειον Μποῦσγόν μας
»καὶ δι' ἐνδειξιν τοῦ ἐδόσαμεν τὸν δεσκερὲν μας.

«1821 ἀπριλίου 23 ἐν Δαδίῳ.

«ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ Κόνσολας βεβαιῶ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΩΝ Κόνσολας βεβαιῶ,
ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΑΚΟΣ καὶ βεκίλης τοῦ Κονσόλου Νικολάου Νάκου βεβαιῶ,
ΜΑΝΟΛΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ βεβαιῶ,
ΠΓΩΤΟΠΑΠΑΣ ΔΑΔΙΟΥ καὶ βεκίλης βεβαιῶ,
ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΣΟΥΤΣΟΥ βεβαιῶ,
ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΛΑΖΑΡΗΣ βεβαιῶ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΜΑΡΕΣΗΣ βεβαιῶ,
ΔΗΜΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ βεβαιῶ,
ΠΑΠΑ ΛΟΥΚΑΣ ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ βεκίλης,
ΠΑΠΑ ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΟΥ βεβαιῶ,
ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΚΑΛΗΣ βεβαιῶ,
ΣΙΜΟΣ ΧΑΡΑΤΣΗΣ,
ΣΤΑΘΗΣ ΧΑΝΤΣΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 198.

(α) Παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐνοχος ἦτο ὁ Ὀδυσσεὺς οὐχὶ μόνον ὡς ἀληπασσίζων, ἀλ-
λὰ καὶ ὡς φονεύσας ἐν τῇ Τατάρνᾳ κατὰ τὸν μάρτιον τοῦ 1821 τὸν δερβέναγαν Χασάν
βεγῆν Γκέκαν.

(β) Ἐχομεν ἰδιόχειρον τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βοῦσγον, ἐξ ἧς βεβαιου-
ται, κατὰ τίνα ἐν τῇ Γραβιᾷ ἔφθασεν ἡμέραν. Ἰδοῦ αὕτη.

«Κατὰ πολλὰ ἡγαπημένε μου καὶ ἀδελφεῖ Μποῦσγο, σὲ χαιρετῶ καὶ τὰ μάτια σου
»φιλῶ. Μὲ τὸ ἀδελφικόν μου σοῦ φανερώνω. Λοιπὸν μάθε, ὅτι καὶ ἐγὼ ἤλθα ἀπόψε
»ἐδῶ εἰς Χάνι τῆς Γραβιᾶς, καὶ ἐσὺ, εὖθὺς ὅπου λάβῃς τὸ παρὸν, νὰ μάσης τοὺς
»συντρόφους, ἑσούς καὶ ἂν ἦναι, ἕνας νὰ μὴ λείψῃ, καὶ αὔριον αὐγὴ κίνα καὶ ἔλα ἐ-
»δῶ νὰ ἀνταμωθῶμεν. Πάρε καὶ τὸν Θανάση Τζοῦτζον καὶ ἄλλον κανένα προεστόν.
»Σὲ προσμένω χωρὶς ἄλλο, καὶ θεόθεν ὑγίαινε.

«1821

»3 μαγιου Γραβιά.

ἀδελφός σου

ΔΥΣΣΕΟΣ ΑΝΤΡΙΤΖΟΥ.

(Ἡ ἐπιγραφὴ)

«Τοῦ κατὰ πολλὰ ἡγαπητοῦ μοι Καπετὰν Βασίλη Μπούζγου.

«Τῆς ὥρας. Δοθῆτω».

ΣΕΛΙΣ 201.

(α) Ἐν ἡλικίᾳ ὧν ἐτῶν δεκατριῶν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξητήθη παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δι'
ἦν οὗτος ὥφειλεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀνδροῦτσον. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἦ-
το βέγγης μικρὸς, ὁ δὲ Ἀνδροῦτσος ὀπλαρχηγὸς ἰσχυρὸς, ἀμφότεροι ἐγένοντο κατὰ τὴν
τότε συνθήκειαν «ἐλάμιδες» (ἀδελφοποιητοὶ), καὶ πολλάκις ὁ πρῶτος ἔλαβε βενηθείας
σημαντικὰς παρὰ τοῦ δευτέρου. Αὐτῶν ἐνθυμούμενος ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν προηγουμε-

νων, εἶχε περὶ πολλοῦ τὸν Ὀδυσσεά, πάντοτε παραβλέπων τὰς πολλὰς ἀταξίας τοῦ του, ὡς νέου τοῦ ζωηροτέρου χαρακτηῖρος. Ἀπαξ δὲ ὀργισθεὶς ἔρριψεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν κηκούργων μετὰ ἀλύσεως ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, ὡς οὐ μόνον συμπλακέντα ἐν ὥρᾳ κραιπάλῃ μετὰ ἄλλων ἐν τοῖς μεγάρῳ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ ὑπερμέτρως ἀτακτῆσαντα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐναντιωθέντα ἐνόπλως κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς Ταχῆρ Ἀμπάζῃ. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δυστυχεῖ φυλακῇ διετέλεσεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἱκανὸν καιρὸν. Καθ' ἣν δ' ἔπειτα ἐποχὴν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐκίνει τὴν κατὰ τῶν πόλεων Ἀργυροκάστρου καὶ Γαρδικίου ἐκστρατείαν, ἀποφυλακίσας αὐτὸν ἔθεσεν ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Βάϊαν· ἐνδύσας δὲ καὶ ἐπλίσας ἐφιλοτίμησε διὰ λόγων, ὧν ἡ ἐννοια ἦτο τοιαύτη: «Περιμένω τώρα ἐκ τῆς διαγωγῆς σου, ἵνα μάθω, ἐὰν καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἦσαι ἀνδρεῖος, ὡς ὁ πατήρ σου, ἢ μόνον ἱκανὸς ἵνα ἀτακτῆς ἐν τοῖς Ἰωαννίνῳις καὶ κατὰ »τῶν πολιτοφυλάκων».

Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδικαίωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μεγάλην κατὰ τὰς μάχας ἀποδείξας ἀνδρείαν, καὶ πληγωμένον τὸν Βάϊαν μετενεγκὼν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἔξω τοῦ τόπου τῆς μάχης, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν Πάτροκλον. Ἐκτοτε ἡγεμόνη ἰδίως παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, καὶ κατὰ τὸ 1816 διωρίσθη παρ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγὸς τῆς Λεβαδείας, πληθούσης ληστῶν, οὓς ἐν ἐλίγῳ διαστήματι χρόνου κατέστρεψε. Ἐκεῖ δ' ἐγένετο μέλος τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας, καὶ κατὰ πάντα παρεσκευάζετο πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἀποθέτων ἐν διαφόροις κρύπτεις τῶν ὁρέων ποσότητας πυριτιδοβολῶν οὐχὶ ἐγκαταφρονήτους.

Ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς καταδρομῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῷ 1820, μετέβη εἰς τὴν Ἡπειρον, ὡς ἀδύνατος μένειν πλέον ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, δι' οὓς ἄλλοτε εἵπομεν λόγους. Ἐκεῖ προσέθετο, ὅπως συμπολεμήσῃ μετὰ τῶν ἀληπασιζόντων Τουρκαλθανῶν δερβεναγᾶδων κατὰ τῶν σουλτανικῶν. Ἀλλὰ κινδυνεύσας, ἵνα δολοφονηθῇ παρὰ τῶν ἰδίων Τουρκαλθανῶν, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ὅπου συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ Κόλοκοτρῶνου καὶ ἄλλων περὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ 1821, ὅτε ἐξῆλθεν ὁ Κολοκοτρῶνης ἐκ τῆς Ζακύνθου, ἐξῆλθε καὶ οὗτος ἐκ τῆς Ἰθάκης, κρυπτόμενος ἐν Πάτραις παρὰ τῷ Βλασσόπουλῳ καὶ ὀλονὲν ἐργαζόμενος μετὰ τῶν ἐταίρων περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτραγείσης δὲ αὐτῆς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀμέσως ἐφοδιασθεὶς πολεμοφοδίῳ, μετέβη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅπως πείσῃ τὸν Βαρνακιώτην καὶ Τσόγκαν. Μὴ συμφωνησάντων δὲ τούτων, ἀπῆλθεν εἰς Λεπενοῦ, ὅπως πείσῃ τὸν Ἰσκον. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ ἐκεῖ, διηυθύνθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Τατάρνας, ὅπως προφυλαχθῇ πρὸς καιρὸν.

Ὡς φαίνεται δὲ, ἀφ' οὗ ἀπέτυχε διὰ τοῦ λόγου, ἐσχεδίασεν οὗτος, ὅπως ἐνοχοποιήσῃ τοὺς ὀπλαρχηγούς διὰ τῶν πραγμάτων. Μαθὼν δὲ διαβαίνοντα ἐκεῖθεν ἕνα δερβεναγᾶν μετὰ 60 Τούρκων (ἴδε ἐν σελ. 198), κατέλαθε πρῶϊαν τὴν γέφυραν τῆς Τατάρνας, καὶ πέντας ἐφόνευσε τούτους. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Αὐτικὴν Ἑλλάδα χυθὲν τουρκικὸν αἷμα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μὴ εὐδοκίμησας, μετέβη εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ὅθεν βεβαίως τὰ ἐν Θερμοπύλαις συμβάντα κατὰ τοῦ Διάκου, ἐκίνησεν ἐλθὼν εἰς τὸ χάινι τῆς Γραβιᾶς.

(6) Τοῦτό ἐστι κλάδος τοῦ Κηφισοῦ, κατερχομένου ἐκ τοῦ βορειοανατολικοῦ μέρους τοῦ Παρνασσοῦ.

ΣΕΛΙΣ 205.

(2) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Δ' τοῦ τόμου Β'.

ΣΕΛΙΣ 208.

(α) Κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης σφαγὰς συναριθμοῦνται (παρὰ τοὺς ἀναγε-

ρομένους ἐν τῷ Κεφ. Ε' τοῦ τόμ. Β') καὶ ὁ Δημήτριος Τσαλήκης, τέσσαρες χριστιανοὶ ἄγνωστοι, ὁ βατάχος τῶν καλαράσιδων (ταχυδρόμων), δύο ἐτι καλαράσιδες καὶ ἄλλοι.

ΣΕΛΙΣ 209.

(α) Ἐν τῷ τόμῳ Β' σελ. 126.

ΣΕΛΙΣ 214.

(α) Καὶ τῶντι, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν ἡ οἰκογένεια τοῦ Δημητρίου Μουρούζου, κοιμηθέντων τῶν φυλάκων μετὰ πολυτελεῇ τράπεζαν καὶ πότον θαρὺν, στρατιῶται τῆς ἐξουσίας ἀπῆλθον, ἵνα ἀπαγάγωσι τὰς μὲν γυναικας εἰς τὴν δημοσίαν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἄρρενας εἰς τὴν καταδίκην· ἀλλ' οὐδένα εὐρόντες ἢ μόνους τοὺς δύο φύλακας ἐφημερίους κοιμωμένους, ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακάς τοῦ νηυστάθμου (τὸ λεγόμενον κάτεργον), καὶ ἔπειτα ἀπεκεφάλισαν.

ΣΕΛΙΣ 219.

(α) Κεκυρωμένην εἶχε ταύτην διὰ τοῦ ἀνήκοντος «φετῆᾱ» ὁ διάδοχος τοῦ καταβιβασθέντος, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε, σέχ-ούλ-ισλάμου καὶ θανατωθέντος πλησίον τῆς Χαλκηδόνας (ἢ Καλχηδόνας).

ΣΕΛΙΣ 220.

(α) Καθ' ὃ ἐλάβομεν χειρόγραφον κληρικοῦ τῶν πατριαρχείων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνῃ, αὐτόπτου τῶν συμβάντων, καὶ καθ' ὃν ἐπίσης ἐτύχμεν ἡμιεπίσημον κατάλογον τῶν σφαγέντων καὶ ἀπαγχονισθέντων τῷ 1821, εὐρεθέντα ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ διδασκάλου Οἰκονόμου, παραδεχόμεθα, ὅτι ἐσφαλμένως ἐθέσαμεν (ἐν τῷ τόμῳ Β' σελ. 114) τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ μητροπολίτου Εφέσου πρὸ τῆς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου.

(β) Ὁ πρεσβύτετος καὶ λίαν ἀδύνατος καὶ ἰσχνὸς τῷ σώματι Νικομηδείας Ἀθανάσιος, ἅμα ἐξελθὼν τῆς φυλακῆς, ἀπεβίωσεν· οἱ δὲ δῆμιοι, φορτώσαντες τὸν νεκρὸν ἐπὶ ἀχθοφόρου, ἀπήγαγον εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καὶ ἀπηγχόνισαν τοῦτον πρὸς τὸ ἐκπληρωθῆναι τὴν ἀπόφασιν.

ΣΕΛΙΣ 224.

(α) Ἐκ τοῦ Προτρεπτικοῦ λόγου τοῦ διδασκάλου Οἰκονόμου ἐν σελ. 247 (ἐκδ. τοῦ 1833).

(β) Ἐν τῇ σελ. 165 τοῦ παρόντος τόμου ἐμνημονεύσαμεν τοῦ ἀπὸ 29 μαρτίου γράμματος, ὅπερ οἱ πολιορκοῦντες τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν Ἀχαιοὶ ἔπεμψαν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους. Θέλουσι πολλοὶ, ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰουσοῦφ πασσάς· καὶ, ἐπειδὴ ὑπεγράφετο ἐν αὐτῷ, πρῶτος μάλιστα, ὁ μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, ὁ σουλτάνος ἀφορμὴν ἔλαβεν, ὅπως θεωρήσῃ συνένοχον τὸν πατριάρχην Γρηγόριον, ὡς συμπατριώτην ὄντα τοῦ Γερμανοῦ καὶ ὡς προϊστάμενον τούτου. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο ἐπιχείρημα ἀναιρεῖται ἐκ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὡς ἀνυπόστατον ἔλως· διότι, ἐν ᾧ ὁ Ἰουσοῦφ πασσάς εἰσῆλθεν εἰς τὰς Πάτρας τῇ 3 ἀπριλίου, ἐν ᾧ μόλις ἠδύνατο τὴν ἀποστολὴν τοῦ γράμματος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς 4 ἢ τῆς 5 ἀπριλίου, πῶς ἔφθασε τοῦτο εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων ἡμερῶν, ὅτε ἡ καταδίκη τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ἀπεφασίσθη τῇ 8 ἢ τὸ πολὺ τῇ 9;

(γ) Ἡ παράδοσις θέλει, ὅτι ὁ μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος, ὅταν ἔφθασεν ἡ

εἰδήσεις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, ἀναπόφευκτον ἰδὼν τὸν κίνδυνον ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὡς Πελοποννησίων, τοιοῦτο συνέλαβεν σχέδιον σωτηρίας. Ἐν συνεδριάσει τῶν συγκλητικῶν καὶ προκρίτων, λόγου γινεμένου περὶ τοῦ κινδύνου, ὃν διατρέχει τὸ ὑπὸ τὸν ἔθνος ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, προέτεινε τὴν ἀνάγκην, ὅπως αὐτὸς τε καὶ ὁ Γρηγόριος καταβῶσι τάχιστα δι' ἀδείας τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ καθυσυχάσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ὡς γνωρίζοντες τὸν τόπον. Τὴν ἰδέαν ταύτην εὖρα καλὴν ὁ μέγας διερχομὲνός τε, καὶ ὑπεσχέθη τὴν διαβίβασιν καὶ ὑποστήριξιν αὐτῆς παρὰ τῇ πύλῃ. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης Γρηγόριος οὐδὲν ὡς συγκατετέθη, ἐννοήσας τὸν σκοπὸν ταύτης, ἥτοι τὴν ἑμμεσον φυγὴν τοῦ Δέρκων. Ἰδίᾳ δὲ ἔπειτα παρετήρησεν αὐτῷ, ὅτι, εἴαν τι τοιοῦτο πράξωσιν, αὐτοὶ μὲν σώζονται, τὸ ἔθνος ὅμως ἀπόλλυται διὰ τῆς σφαγῆς.

ΣΕΛΙΣ 226.

(α) Ἄλλοι ὀνομάζουσιν αὐτὸν Μαρῆν (Μαρῖνον), καὶ ἄλλοι Νικολέτον (Νικόλαον).

ΣΕΛΙΣ 229.

(α) Ἐπὶ τῆς κηδείας ταύτης οἱ Ἑβραῖοι τῆς πόλεως διετάγησαν, ἵνα μένωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἕνεκα τῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλὰ κεκυριευμένον δι' αὐτὰ ὑπὸ σφοδροῦ πάθους, μέρος Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων ἐκ τοῦ λαοῦ ὥρμησε τότε κατὰ τοῦ συναγωγίου τούτων καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ κατασυνέτριψε. Οἱ Ἑβραῖοι ἀννηχέθησαν ἀκολούθως, ζητοῦντες ἱκανοποίησιν, ἀπεζημίωσιν καὶ ἀσφάλειαν· ὁ Λανζερὼν ὅμως ἔφερεν εἰς συναίσθησιν τούτους, ἀπειλήσας τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τῆς Δικατερίνης, δι' οὗ ἀπηγορεύετο ἡ διαμονὴ Ἑβραίων ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας. Μὴ νομισθῶμεν δὲ οὔτε ὁ Λανζερὼν ἐθελόκακος, πολιτευθεὶς οὕτω πρὸς τὰς περιστάσεις, οὔτε ἡμεῖς μισαλλόδοχοι, ἐπαινοῦντες ὡς λίαν συνετὴν καὶ ἀρμοδίον τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τούτου.

(β) Μετεγλωττίσθη οὗτος εἰς τρεῖς γλώσσας, τὴν ῥωσικὴν, γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν. Τὸ δὲ ἀντίτιμον τῆς πωλήσεως τῶν πολλῶν ἀντιτύπων διενεμήθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰς τοὺς δυστυχεῖς φυγάδας Ἑλλήνας.

ΣΕΛΙΣ 231.

(α) Ἰδοὺ ἡ ἐπισυναφθεῖσα εἰς τὸ πτώμα τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπόφασις, κατὰ τὴν γενομένην ἐκ τοῦ τουρκικοῦ μετὰφρασιν τῷ 1821.

«Ἐπειδὴ χρέος τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν ἀρχηγῶν, οἵουδήποτε καὶ ἂν ᾖσιν ἔθνος, εἶναι τὸ ἐπαγρυπνεῖν νυχθημερὸν ἐπὶ τῶν εἰς τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν ἐμπειπιστευμένων προσώπων, τὸ πληροφορεῖσθαι περὶ πασῶν τῶν πράξεων αὐτῶν καὶ ἀναφέρειν εἰς τὴν κυβέρνησιν πάντα τὰ μεταξὺ αὐτῶν ἀνκαλυπτόμενα ἐγκλήματα· καὶ οἱ Πατριάρχαι, ὄντες ἐπίσης, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, ἀνώτεροι καὶ ἀρχηγοὶ τῶν ὑπηκόων, οἵτινες ζῶσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ὀφείλουσιν, ἵνα πρὸ πάντων ᾖσιν ἄμωμοι, ἔντιμοι, χρηστοὶ καὶ εἰλικρινεῖς· κεκτημένοι δὲ τὰς ἰδιότητας ταύτας, ἀφ' οὗ ἐννοήσωσι τὰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς κλίσεις λαοῦ τίνος, ὀφείλουσιν, ἵνα προλαμβάνωσιν ἐγκαίρως τὰς κακὰς δι' ἀπειλῶν τε καὶ συμβουλῶν, ἢ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τιμωριῶν κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας αὐτῶν, καὶ πληροῦσιν οὕτω μέρας τῆς εὐγνώμοσύνης, ἣν ὀφείλουσι τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ διὰ τὰς εὐεργε-

σίας καὶ τὰς ἐλευθερίας, ὧν ἀπολαύουσιν ὑπὸ τὴν ἀγαθοεργὸν αὐτῆς σιάν. Ἄλλ' ὁ ἄπιστος Ἑλλήν Πατριάρχης, ὅστις ὅμως ἔδωκε προηγουμένως τοσαῦτα ἀφοσιώσεως δείγματα, δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ συμμεθέξῃ νῦν εἰς τὰς στάσεις καὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ διαφόρων διεφθαρμένων ἀνθρώπων, ἐπιλαθομένων ἑαυτῶν καὶ παρασυρομένων ὑπὸ διαβολικῶν καὶ χιμαιρικῶν ἰδεῶν· χρέος δὲ αὐτοῦ ἦν, ὅπως διδάξῃ τοὺς ἀμαθεῖς, ὅτι προέκειτο ἐνταῦθα περὶ ἐπιχειρήσεως ματαίας, οὐδέποτε δυναμένης ἵνα πραγματοποιηθῇ, ἐπειδὴ τὰ κακὰ σχέδια οὐδέποτε θριαμβέουσιν κατὰ τῆς μωαμεθανικῆς ἰσχύος καὶ θρησκείας, λαθουσῶν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ χιλίων καὶ πλείον ἐτῶν, καὶ διατηρηθησομένων μέχρι τῆς τελευταίας κρίσεως, ὡς βεβαίῳ ἡμᾶς ὁ οὐρανὸς διὰ ἀποκαλύψεων καὶ θαυμάτων. Ἐν τούτοις ἔνεκα τῆς διαφθορᾶς τῆς καρδίας αὐτοῦ οὐ μόνον δὲν ἐγνωστοποίησεν, οὐδ' ἐτιμώρησε τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους, οὔτινες ἐπλανήθησαν, ἀλλὰ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αὐτὸς ὁ ἴδιος μετέσχε κρυφίως ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, ὥστε ἀναποφεύκτως σχεδὸν ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀθῶοι καὶ δυστυχεῖς ὑπῆκοοι, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ταύτης γνῶσιν ἔχοντες, θέλει καταστραφῇ ἴσως ἐκ θεμελίων καὶ καταστῇ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὁργῆς τοῦ Θεοῦ.

«Ὅταν ἡ ἀστυνομία ἐπληροφόρηθη περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἀφ' οὗ αὕτη ἐγνώσθη ὑπὸ τοῦ κοινου, ἡ ὑψαλὴ Πύλη, ὑπὸ μόνῃς τῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς ὑπηκόους ὀρμουμένη, ἐζήτησεν ἵνα ἐπαναγγῇ αὐτοὺς διὰ τῆς γλυκύτητος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καὶ διεύθυνεν ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Πατριάρχην προσταγὴν, διαλαμβάνουσαν διαταγὰς καὶ συμβουλὰς ἀναλόγους πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μετὰ διαταγῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅπως ἀναθεματίσῃ πάντα τὰ μέρη τοῦ τόπου, ἐνθα ὁ τρόπος οὗτος κατέστη ἀναγκαῖος κατὰ τῶν συμμετασχόντων τῆς ἐπαναστάσεως ὑπηκόων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ δαμάσῃ αὐτοὺς, καὶ πρῶτος αὐτὸς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ χρέος αὐτοῦ, αὐτὸς ὁ ἄπιστος ὑπῆρξεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ ἄξων πασῶν τῶν ἀταξιῶν, τῶν μέχρι τοῦδε διαταραξαῶν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, ἐπέισθημεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη εἰς Πελοπόννησον, καὶ ὅτι συμμετέσχε πασῶν τῶν βιαιῶν πράξεων, ἅς τινες ὑπήκοοι πεπλανημένοι ἔπραξαν ἐκεῖ καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων. Οὕτω λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπῆρξεν αἴτιος τῆς ἐξοντώσεως καὶ τῆς ἀπωλείας, ἣν βεβαίως θέλουσιν ὑποστῇ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέισθημεν ἀπανταχόθεν περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῦ οὐ μόνον κατὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, ἀναγκαῖον κατέστη, ὅπως ἀφαιρεθῇ τὸ σῶμά του ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηγγονίσθη, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς παράδειγμα διὰ τοὺς λοιπούς.

«Ἐξεδόθη τὴν 19 τοῦ μηνὸς Ρετζέπ ἔτος 1230 (10 ἀπριλίου 1821)».

ΣΕΛΙΣ 233.

(α) Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ἐν τῷ ἡμιεπισήμῳ καταλόγῳ, ὃν ἔχομεν, ὁ γραμματεὺς τοῦ Γεωργίου Χριστοδούλου, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Νικόλαος Καλαμίνιος, ὁ Φριδερίκος σπειτσιάρης (φαρμακοπώλης), ὁ Χατοῦ Γιαννάκος Γενισεῖρης φερμελετσῆς, ὁ χατοῦ Νικόλαος φερμελετσῆς, ὁ χατοῦ Σταμάτης φερμελετσῆς, εἰς κάλφας (ἀρχιτέκτων), τρεῖς ἄγνωστοι, τέσσαρες καϊκτισίδες (κωπηλάται), τρεῖς ἱερεῖς, ὁ ὑπηρέτης τοῦ δραπετεῦσαντος Γεωργίου Μαυρομιχάλου καὶ ὁ σείζης (ἱπποκόμος) τοῦ Νικολάου σπαθάρου.

ΣΕΛΙΣ 234.

(α) Ἐκτοτε ἔπαυσεν ἡ τύπωσις τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ λεξικοῦ τῆς Κιβωτοῦ, ἣς μόνος ὁ τόμος ἀπὸ τοῦ στοιχείου Α μέχρι τοῦ Δ ἔδημοσιεύθη τῷ 1820, τὰ δὲ πρωτότυπα ἀπὸ τοῦ Ε μέχρι τοῦ Ω σώζονται ἐν τοῖς πατριαρχείοις.

ΣΕΛΙΣ 236.

(α) Ἰσως συνέτειναν αἱ παρατηρήσεις τοῦ Στρωγανῶφ, ἵνα μὴ ἀπαγχονισθῇ καὶ ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος· διότι τί δύσκολον ἢ παράδοξον ἦτο καὶ τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ σουλτάνος κατέσφαξεν ὅλους τοὺς Σιναΐτας ;

(β) Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν, ὁ σουλτάνος εἰδείχθη ἀδιάφορος εἰς τὰς δραπετεύσεις τῶν παρεπιδήμων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηκόων αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Αἰγαιοπελαγίτων· ἐπανάστασης ὅμως τῆς Πελοποννήσου, ἔλαβε κατ' αὐτῶν καὶ μετὰ δραστηριότητος πολλῆς ὅλα τὰ προκαταληπτικά μέτρα, ὅπως ἐν μὲν τῇ Χερσονήσῳ προλάβῃ τὰς πολυαριθμοτέρας συγκεντρώσεις, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἔχῃ ἐπὶ τὸ προχειρότερον πλείονα θύματα κατὰ τὰς περιστάσεις.

ΣΕΛΙΣ 238.

(α) Ἐν μόνῃ τῇ Κύπρῳ ἐγένετο ἐξαίρεσίς τις. (Ὅρα ἐν σελ. 262.)

(β) Φυλακισθέντες τότε τῶν Ἀρμενίων τινές, ὡς ὑποκινήσαντες ὀχλαγωγίαν κατὰ τοῦ πατριάρχου αὐτῶν, ἐξώμωσαν εὐθὺς εἰς τὸν μωχαμεθανισμόν, ἅμα ἤκουσαν, ὅτι καταδικασθήσονται εἰς θανατικὴν ποινήν.

Γνωρίζομεν ἔτι ἐξομώσαντας καὶ πρὶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πλουσίους Ἀρμενίους, ἵνα προλάβωσιν οὕτω τὴν ἐπὶ προφάσει οἰαδῆτινι θανατικὴν καταδίκην καὶ δήμευσιν, καὶ ἀσφαλίσωσιν ἐπομένως εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν τὸν ἴδιον πλοῦτον. Εἰς ὅποια ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀτοπήματα ἢ τυραννίαι !

ΣΕΛΙΣ 245.

(α) Ἰδοὺ τὸ ἐγγροφον τῶν προξένων πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τύπου.

Ἐπιστεύομεν ὅλοι ἀδιστάκτως τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεών σας· ἀλλὰ τὰ κακὰ, ἐναντίον τῶν διαδεσβατώσεών σας, ὅχι μόνον δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ καὶ ἠῤῥξαν· ἠῤῥξῃσαν διὰ τοῦτο καὶ οἱ φόβοι τῶν γυναικῶν μας καὶ τῶν τέκνων μας. Πιστεύομεν, ὅτι ἐνηργήσατε, ὅ,τι ἐδυνήθητε· ἀλλὰ δὲν εὐρίσκεται τάχα τρόπος συντελεστικώτερος πρὸς πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεών σας ; Ἰβρεῖς καὶ ἀπειλαὶ ἐξερεῦγονται καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοῦ συναθροισμένου ὄχλου, διασπείρουσαι τόσον τρόμον εἰς τὴν ἐνορίαν τῶν Φράγκων, ὥστε τὸ μᾶλλον κινδυνεῦον αὐτῆς μέρος κατέφυγεν εἰς τὸ ἄλλο. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ. Οἱ Φράγκοι εὐρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν συνθηκῶν· ὁ Σουλτάνος τοὺς ἔθεσε πάντοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀνδρείων τοῦ Γενιτσάρων· αἱ συνθῆκαι τοῖς ὑπόσχονται ἀσφάλειαν· ἂν, ἐναντίον τῶν ἱερῶν τούτων δικαίων, δὲν παύσωσιν αἱ κατ' αὐτῶν ὕβρεις καὶ οἱ μέχρι θανάτου φοβερισμοὶ ἐξ αἰτίας μιᾶς πάλης ἀλλοτρίας, θέλουσιν ἀναγκασθῇ οἱ Φράγκοι νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς ἀσφάλειάν των τὸ ναυτικόν των, καὶ νὰ φύγωσι διὰ πικρὸς ἐκ μιᾶς πόλεως, ἢ ὅποια τόσον σήμερον καταπατᾷ ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς φιλοξενίας. Τί θέλει καταντήσῃ ἡ πόλις αὕτη, ἂν πέσῃ τὸ ἐμπόριόν της, τὸ ὅποιον τὴν εὐτύχησε τίσους αἰῶνας ; Τί θὰ καταντήσουν αἱ περίξ πεδιάδες της, ἂν οὐδεὶς πλέον ἀγοράσῃ τὰ προϊόντα της ; Μὴ λησμονήσῃτε, ὅτι διὰ τοιαύτας αἰτίας παλαιαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις ἔπεσαν. Ἐξ αἰτίας τῆς παύσεως τοῦ ἐμπορίου τῆς Σμύρνης ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦδε τὰ εἰσοδήματα τοῦ τελωνείου. Πολλὰί χιλιάδες κατοίκων εἶναι ἄεργοι. Ἡ φήμη τῶν τωρινῶν κακώσεων θέλει διαδοθῇ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ θέλει φθάσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὅσοι ἔμελλαν νὰ φέρωσιν ἐδῶ νέα πλοῦτη, δὲν ἔρχονται πλέον, καὶ τὰ εἶδη, τὰ ὅποια χρειαζέσθε ἔξωθεν, θέλουσιν ἀκριβύνη τὸ διπλάσιον ἢ καὶ τὸ τριπλάσιον.

«Ἀνδρεῖοι Γενίτσαροι, φρόνιμοι γέροντες, ἀρχηγοὶ στρατιωτικοὶ οἱ ἔχοντες εἰς χεῖρας σας τὰ ὅπλα, μεταχειρισθῆτε αὐτὰ εἰς παύσιν τῆς γενικῆς δυσπιστίας. Ἐπαγρυπνῆτε τοὺς ῥαγιάδας σας, ἀφοπλίσατέ τους· ἀλλὰ μὴ στερῆτε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν χειρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται διὰ σᾶς, καὶ πρὸ πάντων μὴ συγχέετε ἡμᾶς καὶ ἐκείνους. Ἐστὲ βέβαιοι, ὅτι, ἂν εἶχαν οἱ ἡμέτεροι κακούς σκοποὺς, ἡμεῖς πρῶτοι ἠθέλαμεν τοὺς ἐμποδίζῃ. Δὲν ἔχομεν ὀλιγώτερον συμφέρον ὑμῶν. Τὸ συμφέρον τῶν Φράγκων εἶναι τὸ συμφέρον τῶν Μουσουλμάνων. Μὴν ἐπιτρέπετε λοιπὸν νὰ συμπεριλαμβάνωσι καὶ ἡμᾶς οἱ μὴ εἰδότες τὰ πράγματα εἰς τὰ ἐκδικητικὰ των σχέδια. Ἐμποδίσατέ τους ἐπίσης νὰ παιδεύωσι τοὺς ἀβέβητους διὰ τὰ πταίσματα τῶν ἀποστατῶν. Οἱ ἀποστάται μόνοι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας, καὶ ἡ τιμωρία των δὲν θέλει ἀργῆσει. Διδάξατε τοὺς ἀμαθεῖς, φωτίσατε τοὺς τυφλοὺς, τοὺς βάλλοντας εἰς κίνδυνον ὑμᾶς τοὺς ἰδίους· εἴπατε εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύωσιν, ὅτι ἔχετε φερμάνιον διατάττον τὸν ἐξολοθρευμὲν ἔλων τῶν Χριστιανῶν. Ἄν μᾶς ἀσφαλίσετε τὴν ζωὴν, δὲν θέλομεν παύσει φέροντες εἰς τὴν πόλιν σας πλοῦτον καὶ ἀφθονίαν· ἀλλ', ἂν δὲν παύσωσιν αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀπειλαὶ, σᾶς λέγομεν, ὅτι ἀναχωροῦμεν εἰς τὰ ἴδια.

«ΔΑΒΙΔ, γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας.

«ΒΕΡΗΣ, πρόξενος Ἀγγλίας.

«ΔΕΣΤΟΥΝΗΣ, γενικὸς πρόξενος Ῥωσσίας.

«ΠΕΖΕΡΟΣ, πρόξενος τῆς Πρωσσίας.

«ΧΟΖΕΠΙΕΛΗΣ, πρόξενος τῶν Κάτω-Χωρῶν.

«ΚΡΕΟΥΣ, γενικὸς πρόξενος τῆς Ἰσπανίας.

«ΒΙΑΚΙΝΣΩΝ, γενικὸς πρόξενος Δανίας.

« πρόξενος Σουηδίας.

«ΦΡΑΓΚΕΣΚΗΣ, ὑποπρόξενος Νεαπόλεως.»

ΣΕΛΙΣ 265.

(α) Ἡ συνέχεια τῶν τοιούτων ἐν τῇ Τουρκίᾳ σκηνῶν ἐξακολουθήσει ἐν τῷ τόμ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 267.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Ε'.

ΣΕΛΙΣ 270.

(α) Αἱ πυραὶ καὶ οἱ καπνοὶ ἦσαν ὁ τηλεγράφος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα· ἀριθμοὶ δὲ καὶ σχήματα ἐδήλουν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ τρεῖς πυραὶ ἢ καπνοὶ ἐδήλουν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐκστρατεύουσι διὰ τὰ Βέρβεν· οἱ δύο, διὰ τὸ Βαλτέτσιον, καὶ ὁ εἰς, διὰ τὴν Πιάναν.

ΣΕΛΙΣ 271.

(α) Ἀπέχει τοῦτο τοῦ Βαλτετσίου ἐπὶ μίαν ὥραν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ χειμῶνι κατοικεῖται παρὰ τῶν Βαλτετσιωτῶν.

ΣΕΛΙΣ 272.

(α) Πιθανώτερον δ' ἦτο τὸ δεύτερον, καθότι οἱ ἵππεῖς οὗτοι ἐκρύπτοντο ἀπὸ τοῦ ὁ φαλμοῦ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ Ἑλλήνων ἐνεκὰ τῶν μεσοαχρουργῶν ὑψηλῶν λόφων, καὶ κυρίως ἐνέδρευον.

ΣΕΛΙΣ 273.

(α) Οὐδείς τῶν ἀνδρῶν ἐξήρχετο τῶν προμαχῶνων, ἐξ ὧν εἷς μόνος ἔσχε συγκαίνω-
γίαν τινά ἀδελφῇ. Ἀλλὰ, πρᾶγμα ἀξιοπεριέργον, Λάκαινά τις, Σταυριάνᾳ ἐνομαζο-
μένην, ἐθελόπονος συστρατιώτης ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ μετ' αὐτοῦ
συναποκλεισθεῖσα ἐν τῷ Βαλτεσίῳ, μόνῃ ἐτέλμα συνεχῶς ἐξέρχεσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς
εἰς τὸν ἄλλον προμαχῶνα καὶ διανέμειν πυριτιδοβολάς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ἦν δ'
αὕτη φύσεως ἀνδρική, μελανίζουσα, ἀναστήματος ὑψηλοῦ, ἐξαισίας γενναιοψυχίας,
βαδίζουσα ὡς ἀνὴρ καὶ ὁμιλοῦσα ὡς στρατιώτης. Αἰείποτε ἔφερε τὸ γυναικεῖον λα-
κωνικὸν ἐνδυμα, καὶ ἡλικίαν τότε μέχρι τῶν 40 ἐτῶν.

ΣΕΛΙΣ 275.

(α) Ἐνας τῶν ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ θεγῆν ἀρχηγῶν Τουρκαλθανῶν, ὁ Λιάμπης, ὅταν
ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτεσίου, ἔλεγε πρὸς τοὺς Τρι-
πολίτας Ἕλληνας. «Ὅρῃ, μὰ τὸ Θεὸν, δικό σας εἶναι. Εἶχα πολεμάει σὲ τόσα σεφέρια
» μὲ τὸ Τσάμιδικαι, μὲ τὸ Σουλιώταις καὶ μὲ τὸ Μοσχόδους· πρὶ τὸ τουφέκι, ποῦ
» εἶδα σ' τὸ Βαλτέσι, εἶναι παληκαρίσιο· πρὶ δὲν εἶδαμε, πῶς ἐφεύγαμε· Πάει, ὁρῃ,
» πάει· δικό σας εἶναι· ὁ Θεὸς σᾶς τό 'δωσε».

(β) Διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι ἐσυκοφάντουν τότε τοὺς Ἕλληνας, ὡς δηλητηριάσαντας
δῆθεν τὰς σφαίρας τῶν πυριτιδοβολῶν αὐτῶν. Κυρίως δὲ οἱ τραυματῆαι τῶν Τούρκων
ἀπέθανον 70 ἐκ τῶν 100, διότι ἔφερον φλεγμαίνοντα ἔλκη, ὡς κτυπηθέντες ἐκ τοῦ
πλησίον, καὶ διότι ἐστεροῦντο πρὸ πάντων ἐπιστημένων χειρουργῶν καὶ τῆς ἄλλης
ἀρμοδίας περιποιήσεως.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν φονευομένων κατὰ τὰς μάχας Ἑλλήνων καὶ
Τούρκων ἔμενον ἄταφοι. Οὔτε παρὰ τῶν πρώτων, οὔτε παρὰ τῶν δευτέρων ἐγίνετό
ποτε ἀμειβαία περὶ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν αἵτησις, ὡς ἀπραγματοποίητος γνωριζο-
μένη παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων, παρὰ δὲ τοῖς
Τούρκοις ἕνεκα τοῦ ἀμειλίχτου μίσους τῶν Ἑλλήνων.

ΣΕΛΙΣ 277.

(α) Ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ἐμελέτων οἱ Τούρκοι, ὅπως περιποιηθῶσι μόνους τοὺς
χωρικοὺς, δίδοντας ὑποσχέσεις μεγάλας· συλλέξωσι δ' οὕτω τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ μό-
νους κηρύξωσι ὡς ἐνόχους καὶ καταδικωκτέους τοὺς προκρίτους, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ
τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ τόπου· ἐπόμενα δὲ μετὰ τὴν τοιαύτην πρώτην ἐπιτυχίαν ἤθε-
λον εἶσθαι οὐ μόνον ἡ βαθμιαία ἐξαφάνισις παντὸς νοήμονος καὶ ἐπιβροχῆν τινα ἐ-
χοντος ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ μετοικεσία τοῦ πλείστου μέρους τῶν Πελοποννη-
σίῳν, ὅπως μὴ ὑπάρξῃ τοῦ λοιποῦ ἐλληνικῆ Πελοπόννησος.

ΣΕΛΙΣ 284.

(α) Τὰ πυρὰ ταῦτα καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἐγένοντο παρὰ τοῦ Ἀσημάκη Σκαλτσᾶ, ἐ-
στις προθυμοποιούμενος ἵνα βοηθήσῃ τοῖς μαχόμενοις, ἀλλ' ἀδύνατος ὢν, δι' ὅσου
εἶχε σώματος μικροῦ, ἤναψε μακρόθεν τὰ πυρὰ, καὶ οὕτως ἐβοήθησεν ἡθικῶς, ἐμ-
πνέυσας δειλίαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

ΣΕΛΙΣ 287.

(α) Ἰδε ἐν Κεφ. II'. σελ. 313.

(β) Παρά τῷ διαβόητῳ «εσπέχ» Ἀλῇ Τσεκούρῃ ὑπῆρχεν εἰς Αἰθίωψ, ἐπίσης ἀνδρείος καὶ ἐπίσης διαβόητος ἐπὶ κακίᾳ. Πρωῖαν τινὰ προχωρήσας ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης μετ' ἄλλων τριῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῶν Ἀρκουδορهماτίτων Πιχλῇ πλησίον τῆς Τριπόλεως διὰ περιέργειαν, ἤχμαλώτισεν αὐτὸν ἐπιτεθέντα μετ' ἄλλων δέκα, καὶ ἔφερε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Θαυμασθεὶς δὲ τότε διὰ τὴν ζώγρησιν τοιοῦτου ἀνδρείου Αἰθίοπος, ὠνομάσθη παρὰ τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννου Γεγονάτος, καὶ τοιοῦτος παρὰ πάντων ἔπειτα καὶ ἐκκαλεῖτο καὶ ἐγνωρίζετο. Τὸν Αἰθίοπα τοῦτον ἐδωρήσατο ὁ Κολοκοτρώνης τῷ φίλῳ αὐτοῦ Διονυσίῳ Τρουπάκη.

ΣΕΛΙΣ 293.

(α) Ὁ τῆς Ναυπάκτου ἦτο στρατιωτικὸς μόνον διοικητής. Τοιοῦτοι πασσάδες διωρίζοντο ἐν τοῖς μεγάλοις μάλιστα φρουρίοις, οὐδεμίαν ἔχοντες πολιτικὴν δικαιοδοσίαν.

ΣΕΛΙΣ 294.

(α) Πᾶν ἀντίγραφον ταύτης, κατὰ τὰ μόνα ἴσως διασωθέντα παρ' ἡμῶν δύο, γραμμένα διὰ χειρὸς τοῦ γραμματέως Ῥήγα Παλαμῆδου, ἔφερον ἀριθμὸν αὐξοντα καὶ τὰς ὑπογραφὰς πρωτοτύπων. Ἄρα τὸ ἀντίγραφον ἦτο συγχρόνως καὶ πρωτότυπον.

ΣΕΛΙΣ 296.

(α) Ἐν τῇ καταστατικῇ ταύτῃ πράξει φαίνονται μὴ συνυπογράψαντες οἱ ὀνομασθέντες μέλη τῆς Γερουσίας, διότι ἐθεωρεῖτο ἀσυγχώρητον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἢ διπλῇ ἰδιότητι τοῦ διορίζοντος καὶ τοῦ διοριζομένου.

ΣΕΛΙΣ 297.

(α) Οὕτως ὁ Ἐλως Ἀνθιμος καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἠυλόγει τοὺς στρατιώτας οὐχί, ὡς σὺνηθες, διὰ τῆς χειρὸς, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυροβολίου, καὶ τὴν Ἀγίαν κοινωनीαν ἐπέτρεπε μόνῳ τῷ φονεύοντι Τούρκους στρατιώτῃ. Ὅτε δ' ἠλώθη ἡ Τρίπολις, οὐδὲν ἄλλο διδάσκων ἐνουθέτει κυριώτερον τοῖς στρατιώταις, ἢ τὴν σωφροσύνην. Εἴη εὐλογημένον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὸ ὄνομα τοιοῦτου ἀληθοῦς ἀρχιερέως καὶ πατριώτου!

(β) Πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι περιελάμβανεν αὕτη καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν, φέρομεν τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον.

«Γενναῖοι καὶ φιλογενεῖς στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται τῶν ἐπαρχιῶν Ἀργους, Ναυπλίου καὶ Κάτω Ναχαγῆ, οἱ ὄντες εἰς τὴν
»τοῦ Ναυπλίου πολιορκίαν, χαίρεσθε καὶ εὐδοοῦσθε.

«Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν δηλοποιούμεν ὑμῖν, ὅτι, ἐπειδὴ, καὶ τυχούσης περιστάσεως, διωρίσαμεν τὸν καπιτὰν Νικήταν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ διορισθὲν παρ' ἡμῶν μέρος, »διορίζοντες ἤδη ἀποστέλλομεν εἰς τὰ αὐτόθι ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον καπιτὰν »Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, τὸν ὁποῖον ἐλθόντα αὐτοῦ νὰ τὸν δεχθῇτε μετ' εὐχα»ριστίας, ὑποτασσόμενοι καὶ ὑπακούοντες τῇ φιλογενεΐᾳ του, ὡς ἀξίῳ καὶ ἐμπείρῳ »κατὰ τὰ πολεμικά. Ἐλπίζομεν, ὑπακούοντες αὐτῷ, νὰ στήσῃτε τρόπαια, θριαμβεύ»οντες κατὰ τῶν ἀπίστων τυράννων. Δείξατε λοιπὸν τὴν γενναίαν προθυμίαν σας,

καὶ ἀγωνίζεσθε γενναίως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῇ πατρίδι, προσέχοντες καλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν τοῦ Ναυπλίου ἀκριβῆ πολιορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύναξιν τῶν γεννημάτων, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀναγκαιότερον διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν στρατευμάτων. Ὑγιαίνειτε, θεῶθεν ἀνδριζόμενοι.

• 1821 ἰουνίου 8 Στεμνίτοσ.

α' Π Γερουσία τῆς Πελοποννήσου

ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ, ΠΕΤΡΟΜΠΕΝΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ,
(Τ. Σ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΝΗΡΟΠΟΥΛΟΣ».

(γ) Στρατηγοὶ οὐχ ὑπῆρχον τότε· ἐπὶ τὸ θαυπευτικώτερον δὲ ἐκάλουν οὕτω τοὺς ἐπικρατήγους.

ΣΕΛΙΣ 300.

(α) Ἐξ ἑοῦτος, ἀνίκανος καταστάς διὰ τὴν πληγὴν, μέχρι τοῦ 1853, μόνον λαμβάνων σύνταξιν δραχμῶν 8 κατὰ μῆνα· ἀλλὰ μὴ ἐπαρκῶν ὡς ἐκ τῆς γενναίας αὐτοῦ χορηγίας, κατεσκεύαζε κινύρας (ταμπουράδας), καὶ διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΣΕΛΙΣ 303.

(α) Συγχρόνως καὶ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ὕψωσε σημαίαν ἑλληνικὴν ἕτερος Κεφαλλὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ, ἡμιολίας ἀξιολόγου. Ἐπὶ τῆς μετέπειτα δὲ καταστροφῆς τῆς Οἰάνθης τὸ πλοῖον αὐτὸ ἐκυριεύθη παρὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

ΣΕΛΙΣ 306.

(α) Ἐνέουν τὸν Γεώργιον Σισίνην.

ΣΕΛΙΣ 307.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν καὶ τὸ τέλος τῶν τοῦ Λάλα ἐν τῷ Τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 308.

(α) Τοῦτους παρέλαβον ἀκολούθως ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Λεβαδείας ἐκστρατείαν, ὡς ἀναφέρομεν ἐν τῷ Κεφ. ΙΒ'.

(β) Αὐτὸν παρέλαβεν ἐκ τῆς Αἰγίνης ὁ πλοίαρχος Κωνσταντῖνος Μεθενίτης, ὡς γράφει ἀπὸ 3 μαΐου ἐκ τῶν Κεγχραιῶν. «Μετὰ τὸν μισευρόν μας ἀπ' αὐτοῦ (ἐκ τῆς Ὑδρας) ἀπέρασα ἀπὸ Πόρον καὶ Αἴγινα, καὶ ὠμίλησα μετὰ τὰ δύο νησιά, διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου, καὶ μετὰ τὸ ὑπεσχέθησαν ἐγγράφως. Εἶδον καὶ τὸν κύριον Θεοχαράκην Ρένδην εἰς Αἴγινα, τὸν ὅποιον ἐπῆρα εἰς τὸ «καράβι, διὰ νὰ ἐδηγῇ καὶ νὰ διευθύνωνται αἱ ὑποθέσεις. . . Μερικὰ χωρία δὲν ἔχουν «μπαρούτη, τὸ ὅποιον δίδομεν, ὅτι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ κάμωμεν ἀλλέως. Ἀκολουθῶντας ὁ πόλεμος, μᾶς χρειάζεται μπαρούτη, καὶ προσπαθήσαμε ἔσον τὸ δυνατόν «διὰ 100 ὀκάδες».

ΣΕΛΙΣ 311.

(α) Φορευθέντος τοῦ Γεωργίου Γουλιέλμου ἕν τιτι συμπλοκῇ, οἱ Τούρκοι λαβόντες τὸ πτώμα, ἔφαγον τὴν κεφαλὴν. Μετὰ τὴν κυρίεισιν δὲ τοῦ φρουρίου παρατηρήθη, ὅτι

κατέφαγον μέχρι τῆς ρίζης καὶ τὰς ἰνδικὰς συκάς (φραγκοσυκιάς), τηγανίζοντες ταύ-
τας δι' ἐλαίου, ὃ εἶχον ἄφθονον διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τὸ ἔτος 1820 ἐσοδείαν. Τὸ
ἴδιον παρετηρήθη καὶ ἐν τοῖς φρουρίοις Πύλου καὶ Ναυπλίας, ἀποδεικνύον ἀφ' ἐνὸς
μὲν τὴν ἐλαττωματικωτάτην ἀπρονοησίαν τῶν Τούρκων πρὸ τῆς πολιορκίας, ἀφ' ἐ-
τέρου δὲ τὴν σταθερωτάτην ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν αὐτῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν.

ΣΕΛΙΣ 313.

(α) Ὅρα ἐν σελ. 287.

ΣΕΛΙΣ 314.

(α) Ὅρα τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. Γ'.

ΣΕΛΙΣ 316.

(α) Προσθετέον ἐν τούτοις.

Ἐπειδὴ ἡ ἐν Χίῳ ἑλληνικὴ σχολή, συγκεκροτημένη μὲν καὶ διὰ καθηγητῶν ἀ-
ξίων, καὶ διὰ τυπογραφίας καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων μέσων, πανταχόθεν δὲ δεχόμενη
συρρόπην μαθητῶν, ὑπεβλέπετο πάντοτε παρὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, διότι πάντοτε
ἐπιβουλεύόμενοι διέβαλλον αὐτήν, ὡς γυμνάσιον πολεμικόν, οἱ ξένοι, καθ' ὧν μόνη
ὑπερέβαλλεν ἐκάσποτε ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους δωροδοκία τῶν Χίων· καὶ ἐπειδὴ τὰ
ἐργαλεῖα τῶν πειραμάτων τῆς παραδόσεως τῶν Μαθηματικῶν, τὰ χωνευτήρια δὲ καὶ
ἡ ἄλλη συσκευή τῆς Χημείας, ἣν ὁ Βάμβας παρέδιδεν, ἐξηγοῦντο πρὸς τοὺς Τούρκους
ὡς χυτήρια ὅπλων καὶ ὡς μέσζα πρὸς ἐκμάθησιν κατασκευῆς πυριτοκόνεως· διὰ ταῦτα
καὶ ἄλλα οἱ Χῖοι, ἅμα ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἠναγκάσθησαν, ὅπως προ-
λάβωσι δυστυχίας ἐπικειμένης, καὶ τὰ μὲν χυτήρια καὶ τὰ ἄλλα διαφόρων εἰδῶν ἐρ-
γαλεῖα κατέστρεψαν, ἐκλείσαν δὲ τὴν σχολήν, ἀπέλυσαν τοὺς μαθητάς, καὶ τοὺς δι-
δασκάλους, ἐν οἷς τὸν Βάμβαν ἰδίως, προέτρεψαν, ὡς μᾶλλον ὑποβλεπομένους, ἵνα ἀ-
ποχωρήσωσι πρὸς καιρὸν εἰς ἄλλους τόπους. Ὁ Βάμβας ἐσώθη τότε διὰ τῆς συνδρο-
μῆς τοῦ ἐκεῖ ῥωσικοῦ προξένου Νικολάου Μυλωνᾶ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ ῥωσικὴν ση-
μαίαν πλοίου τοῦ Δεμάθα.

Δυστυχῶς οὐδὲν τῶν τοιούτων καὶ ἄλλων μέτρων, ὧν ὑπηρερουμένων ὑπὸ ἀνάγκ-
ης ἀπολύτου, ὠφέλησε τὴν πολύτιμον καὶ ἑλληνικωτάτην κοινωνίαν τῶν Χίων.

ΣΕΛΙΣ 318.

(α) Πλοῖον πετσειωτικόν, διοικούμενον παρὰ τοῦ Ἀργύρου Στεμνιτσιώτου, κατέλαθεν
ἐν Τήνῃ ἡμιολίαν αὐστριακὴν φέρουσαν ἐπιβάτας μέχρι τῶν 50 Τούρκους. Προέφθα-
σε μὲν παραλαβὼν αὐτοὺς ὁ ἐκεῖ αὐστριακὸς ὑποπρόξενος, ἀλλὰ τὰ πράγματα, ὅσα
ἔφερον, διηρπάγησαν, καὶ ἡ ζωὴ τούτων διεκινδύνευεν ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ ἐπαναστάν-
τος ἤδη. Φθόσαςτος δὲ τοῦ Τουμπάζη περὶ τὸ ἐσπέρας, ἀμέσως καὶ τὰ διαρπαγέντα
ἐπιστράφησαν, καὶ εἰς τὴν αὐστριακὴν ἡμιολίαν παρεδόθησαν μετενεχθέντες ἀβλα-
βεῖς οἱ Τούρκοι. Οὕτως ἱκανοποιήθη ἡ αὐστριακὴ σημαία. Ἀλληθῶς ὁ πλοίαρχος Ἀρ-
γύρης ὑπῆρχεν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀπὸ 19 ἀπριλίου ἐκδοθείσης διατάξεως ὑπὲρ τῶν οὐδε-
τέρων σημαιῶν πρὸς τοὺς πλοίαρχους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· ἐδέησεν ὁμῶς περίπτωσις
τοιαύτη, ὅπως βεβαιωθῇ, ὅποσῳ ἔτε Ἀντώνιος Οἰκονόμου καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν ναυ-
τικῶν νήσων ἐσέβοντο τὴν οὐδετέραν σημαίαν, καὶ ὅποσῳ ἐπεθύμουν τὴν κατὰ θά-
λασσαν τάξιν, ἣν ἔπειτα ἐκλόγισε μόνη ἡ ἐπὶ θρεῖα περιστάσεων ἀνωτέρων καὶ ἀνοι-
χονομήτων.

Ἰδοὺ τὰ ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως γράμματα τῶν Πεισιωτῶν καὶ Ὑδραίων, βαδαιοῦντα ὅ,τι λέγομεν.

«Φίλτατοι συναδελφοί Ὑδραῖοι χαίροιτε.

«Τῇ 18 ἀπριλίου 1821 Σπέτζαις.

«Τούτην τὴν στιγμήν μανθάνομεν μὲ μεγάλην μας δυσαρέσκειαν, ὅτι εἰς τῶν ἡμετέρων καπετανέων, ὀνόματι Ἀργύρης Στεμιτσιώτης, εὐρισκόμενος εἰς τὸ νησίον τῆς Τήνου, ἐτόλμησε παραφρόνως καὶ ἀπερισκέπτως νὰ κυριεύσῃ δυναστικῶς μίαν ἱμπεριάκην γολέτταν, ἐπὶ σκοπῷ νὰ θυσιάσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους Ὀθωμανούς. Τοῦτο τὸ ἀπροσδόκητον ἀτόπημα μᾶς κατετάραξεν ὅλους τοὺς ἀδελφούς ἐδῶ, καὶ, ἅμα συνελθόντες, ἐσυμβουλευθήμεν μεταξύ μας, διὰ νὰ φροντίσωμεν τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ ἐπιβλαβοῦς δυστυχήματος. Διὸ καὶ ἀποφασίσαμεν συγχρόνως νὰ στείλωμεν πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σας τοὺς δύο ἀδελφούς Μιχάλην Νέστορα καὶ Πέτρον Σκυλίτσην, διὰ νὰ συσκαρθῇ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, στέλλοντες, ἂν τὸ κρίνητε εὐλογον, κανένα ἀπὸ τὰ ἰδικά μας ἢ ἰδικά σας καράβια μὲ ἓνα ἢ δύο ἀνθρώπους νουνεχεῖς, διὰ νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Κόνοσολον καὶ καπετάνιον αὐτῆς τῆς γολέττας μὲ τὴν ἀποζημίωσιν, ὅσας βλάβης ἐδοκίμασε, καὶ ὅποιονδήποτε ἄλλο μέσον ἤθελαν κρίνουν εἰ ἀπεσταλμένοι· διότι ὁ βάσιμος σκοπός μας, ἀδελφοί, συνίσταται εἰς τὸ νὰ διαφυλάξωμεν τὰ δίκαια τῶν ἐθνῶν. Ταῦτα ἐν τοσούτῳ, καὶ ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενοί σας μένομεν.

«ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΠΕΤΣΩΝ».

«Ἀρχηγοὶ καὶ καπετανεῖοι Ὑδριῶται καὶ Σπετσιῶται,

οἱ συγκροτοῦντες τὸν ἑλληνικὸν στόλον, χαίροιτε.

«Ὁ καπετὰν Ἀργύρης Στεμιτσιώτης, ἀτακτήσας ἄκρως, καθὼς πληροφορεῖσθε ἀπὸ τὸ ἔσθθεν, ἐναντίον τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν, κρατήσας μίαν γολέτταν Ἀουστριακὴν εἰς τὴν νῆσον Τήνον ἐπὶ προφάσει ὅτι εἶχεν ἀνθρώπους καὶ πρᾶγμα ἐθνικόν, προστάξεσθε ἀμέσως νὰ πλεύσετε διὰ ἐκεῖ, ἵνα κρατήσῃτε τὸν ῥηθέντα καπετὰν Ἀργύρην καὶ νὰ πέμψετε αὐτὸν τακτικῶς εἰς τὴν πατρίδα του Σπέτσαις· τὴν δὲ γολέτταν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀνθρώπους καὶ πραγματείας θέλετε ἀφήσει ἐλευθέρους, ἐπιστρέφοντες αὐτοῖς κάθε εἶδος πράγματος, ὅπου ἐδύνατο νὰ εἶχεν ἀρπάξῃ ὁ καπετὰν Ἀργύρης, καὶ ἀποζημιοῦντες τὴν γολέτταν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ, δηλαδὴ πληρώνοντες πᾶσαν ζημίαν αὐτῶν. Προσέχετε, ἀδελφοί, πάντες ἀκριβῶς, καθὼς καὶ τοῖς Ψαριανοῖς καὶ λοιποῖς Ἑλλήσι νὰ παραγγείλετε, νὰ μὴν ἐνοχλισθῇ οὐδεὶς ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν· διότι ἀντιπράττοντες θέλετε ὑποπέσει εἰς τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἐκείνων καὶ τοῦ γένους μας.

«Ὑδρα, 20 ἀπριλίου 1821.

«ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ».

ΣΕΛΙΣ 319.

(α) Ἰδοὺ ἡ προκήρυξις.

«Χῖοι!

«Ὅλον τὸ γένος εἶναι εἰς τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Τὸ κίνημα δὲν εἶναι »μερικὸν καὶ εἰς βάσις ἐπισφαλεῖς ἐπιστηριγμένον. Μετὰ Θεὸν μία κραταιὰ ἐπίγειος »Βασιλεία τὸ προστατεύει. Στράτευμα 15000 ἐγεργεί ἀπὸ τὸν Δεῦναβιν' ἢ Σερβία καὶ

» ἡ Βουλγαρία ἔλαβον τὰ ἔπλα· ἡ Πελοπόννησος συνέκλεισεν εἰς τὰ κάστρα τοὺς
 » Τούρκους ἀδυνάτους, ἀνετοίμους καὶ καταφροδισμένους· τὰ κάστρα τῆς Κορίνθου καὶ
 » τῆς Μονεμβασίας εἶναι εἰς τὴν παραμονὴν τῆς παραδόσεώς των· ὁμοίως καὶ ἡ Τρο-
 » πολιτῶν, Θήβαι, Λειβαδία, Σάλωναί, Ἀθῆναι, Πίρος, Αἴγινα. Ὁλη ἡ Ἑλλὰς καὶ
 » αἱ νῆσοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνί-
 » σταται ἀπὸ τὰ καράβια τῆς Ὑδρας, τῶν Σπεσιῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Μέρους τοῦ στό-
 » λου μας ὑπάγει νὰ φυλάττῃ τὰ Δαρδανεῖα, διὰ νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ περάσῃ εἰς τὴν
 » ἑλληνικὴν θάλασσαν καμμία ναυτικὴ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε νὰ ἐμβαίῃ εἰς αὐτὸν
 » τροφὴ ἢ ἄλλη βοήθεια. Μέρους πάλιν ὑπάγει νὰ κτυπήσῃ τὰ παράλια κάστρα τῆς
 » Πελοποννήσου, καὶ μέρος θέλει περιέρχεται τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

« Ὁ στόλος οὗτος εἶναι ἀπὸ καράβια καὶ χρήματα μερικῶν, καὶ συμπεραίνετε κάλ-
 » λιστα, ὅτι τὰ τρία εἰρημένα ναυτικὰ νησιά τοῦ γένους δὲν ἡμπεροῦν νὰ βαστάσωσιν
 » ἔξωδον τοσούτου στόλου. Μᾶς ζητοῦν χωριστὰ βοήθειαν ἑπλων καὶ ἀσθενῇ τινα μέρη
 » τῶν ὁμογενῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ συντρέχωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, κατὰ τὸ δυνατόν,
 » εἰς τὴν κοινὴν τοῦτον καὶ ἱερώτατον ἀγῶνα. Ἡ Χίος πρέπει νὰ δείξῃ προθυμωτέραν
 » καὶ μεγαλητέραν συδρομήν, ὡς πλουσιωτέρα τῶν ἄλλων πόλεων καὶ νήσων. Κα-
 » θὼς εἰδείξατε τὴν φιλογενεῖάν σας εἰς τὴν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους, οὕτως δεῖξατέ την
 » καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἄν καὶ ἐφαίνεσθε, ὅτι εἴχετε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τὸν
 » ζυγόν, καὶ σεῖς ὅμως ὑπέκεισθε εἰς αὐτὸν, καὶ σεῖς ἐστερεῖσθε ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ δικαίω-
 » ματα, καὶ σεῖς κατεφρονεῖσθε καὶ ὠνομάζεσθε γκιαοῦροι καὶ εἴσαθε βαγιάδες. Μι-
 » κρὰ τάχα εἶναι ταῦτα, ὥστε νὰ ἀδιαφορήσῃτε διὰ τὴν ἐλευθερίαν σας ;

« Τέλος πάντων ἡ ἐλευθερία τοῦ γένους ἀπεφασίσθη καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ
 » πρέπει ἀναγκαίως νὰ συνδράμητε καὶ σεῖς Χῖοι. Ἄν ὁ τόπος δείξῃ ἀδιαφορίαν, ὁ
 » στόλος ἔχει νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, διότι ἐνεργεῖ ἐκ μέρους ὅλου τοῦ ἔθνους. Συμφω-
 » νήσατε λοιπὸν μὲ τὸν αὐτοῦ ἐρχόμενον στόλον, συμπροθυμήθητε καὶ μὴ φανῇτε πο-
 » τε φιλοτύραννοι καὶ ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας. Τὸ γένος ἐλπίζει χρηματικὴν συν-
 » δρομήν ἀνάλογον μὲ τὴν ὑπόληψίν σας. Συλλογισθῆτε, περὶ τίνος πρόκειται· ἐνθυ-
 » μηθῆτε, πῶσα εἰδῆτε κατ' ἔτος, διὰ νὰ τυραννήσθε, καὶ συμπεράνατε, πόσον εἶναι
 » δίκαιον νὰ συγκαταβάλῃτε ἰδίᾳ καὶ κοινῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν σας. Μὴ θελήσῃτε ἢ
 » ἀπὸ ἄλογον δειλίαν ἢ ἀπὸ παράκαιρον φειδωλίαν, νὰ ἐπισύρῃτε κατὰ τῆς περιφύ-
 » μου Χίου αἰώνιον ἀδοξίαν καὶ μῖσος. Σᾶς παρακαλοῦν οἱ συντρέχοντες καὶ μὲ τὰ
 » καράβια των, καὶ μὲ τὰ χρήματά των, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν των. Προθυμία λοι-
 » πόν, ἀδελφοί, σύμπνοια καὶ γενναία προσφορά μέρους τινὸς τῆς καταστάσεώς σας
 » ὑπὲρ τοῦ παντός.

• Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἐν Χριστῷ καὶ μένομεν πρόθυμοι ἀδελφοί σας

• Ὑδρᾷ τῇ 13 ἀπριλίου 1821.

(Τ. Σ.) Οἱ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΓΑΡΑΣ.

(ῥ) Ἰδοὺ ὁ ἔρκος.

« Ὁρμίζομαι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ὑπερασπιζόμενον τὸν δίκαιον, τὸν ἐκδικού-
 » μενον τὸν κακὸν καὶ παραβάτην τῶν ἡθικῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρετῶν· ὁρμίζομαι εἰς τὸ
 » θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· ὁρμίζομαι εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν τοῦ
 » γένους ἀνέγερσιν, παρόντων τῶν ἀξιοτίμων καπετανέων τῆς πατρίδος μου Ὑδρας,
 » νὰ φυλάξω, ὅσα ἀκολουθοῦν.

« Α'. Νὰ ἀναδεχθῶ τὴν προσωρινὴν ἀξίαν τοῦ ναυάρχου τοῦ ναυτικοῦ Ὑδρας, ἕως
 » οὔ νὰ τελειώσῃ ἡ ἐκστρατεία μας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς μας ἔστειλε κατὰ τὴν

κοινὴν ψῆφον τῶν συμπατριωτῶν μου καπετανέων, τὴν ὁποίαν ἀναδέχομαι προθύμως καὶ μὲ τὴν ἀναγκαίαν φιλογένειαν.

«Β'. Νὰ ἀκούω τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς τῆς Ἰδρας, ὅπου ἤθελε τύχει νὰ μᾶς πέμψῃ.

«Γ'. Νὰ κινήσω τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰδρας κατὰ τοῦ βαρβάρου τυράννου τῆς πατρίδος καὶ τῶν ὑπαδῶν του, χωρὶς νὰ βλάψω ἄλλον, ὅπου χρεῖθῃ εὖλογον ἀπὸ τὸ κοινὸν συμβούλιον.

«Δ'. Εἰς ἀναποκτῆτους τόπους, ἢ ἐχθρικὸν πλοῖον, νὰ σέβωμαι τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀθῶων ὁμογενῶν μας, τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑπηκόων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ἕταν παραδίδωσι τὰ ὅπλα χωρὶς πόλεμον.

«Ε. Ἐπειδὴ τὸ ναυτικὸν μας εἶναι ἐνωμένον μὲ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων δύο νησιῶν, νὰ συνεργῶ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἥτις θέλει γίνηται εἰς τὰ πολεμικὰ μας συμβούλια κατὰ καιρούς.

«ΣΤ'. Νὰ φέρω ἢ νὰ στείλω εἰς Ἰδραν τὸ μέρος τῶν λαφύρων, ὅπου ὁ παρὼν στόλος ἤθελε κάμει, διὰ νὰ τὸ μοιράσῃ ἡ πατρίς κατὰ τοὺς διορισθέντας νόμους.

«Ζ'. Ἀν δὲ παραβῶ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα ἔρχον μου, κηρύττομαι ἀνάξιος τοῦ ἐμπιστευθέντος μοι ὑπουργήματος, καὶ ὑπόχρεως νὰ δώσω λόγον εἰς τὸν Θεὸν, εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Γένους.

«Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στόλῳ τῇ 18 ἀπριλίου 1821.

«Ὁ ναύαρχος

ΓΙΚΟΥΜΑΚΗΣ Ν. ΤΟΥΜΠΑΖΗΣ.

«Οἱ καπεταναῖοι

«ΛΑΖΑΡΟΣ ΛΑΛΕΧΟΣ,

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΣΑΜΑΔΟΣ,

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΓΙΑΝΝΗ ΓΗΖΟΝΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΟΥΤΑΣ,

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΗ ΒΟΚΟΥ,

ΛΑΖΑΡΟΣ ΠΑΠΑ ΜΑΝΟΛΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΒΟΓΑΓΑΡΗ,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΚΕΛΗΣ».

ΣΕΛΙΣ 320.

(α) Θέλουσί τινες τοῦτον οὐχὶ ὡς Μισίρ-μολλασῆν, ἀλλ' ὡς τὸν Σέχ-ούλ-ἰσλάμην, τὸν ὑπογράψαντα τὴν καταδίκην τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Λέγουσι δ', ὅτι ἀσθενήσας οὗτος βαρέως ἐπὶ τριμηνίαν μετὰ τὴν καταδίκην, ἀπῆρχετο δι' ἀδείας τοῦ σουλτάνου εἰς τὴν Μέκκαν. Λάθος μέγα, διότι, ἐν ᾧ συνελήφθη αὐτὸς περὶ τὰ τέλη ἀπριλίου, πῶς συμβιβάζεται ἡ μετὰ τριμηνίαν τῆς 10 ἀπριλίου, καθ' ἣν ἀπηγγονίσθη ὁ Γρηγόριος, ἀναχωρήσεις τούτου ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Παραδεχόμεθα ἄρα, ὅτι, οὐχὶ τόσο ἐν ἀγνοίᾳ, ὅσῳ ἐν γνώσει τοῦ πράγματος, ἐκέρυξαν αὐτὸν ὡς τὸν Σέχ-ούλ-ἰσλάμην, ἵνα ἀντισταθμίσωσι τὸ πάθημα αὐτοῦ, ὡς ἄκρου ἀρχιερέως τῶν Τούρκων, πρὸς τὸ τοῦ Γρηγορίου, ὡς ἄκρου ἀρχιερέως τῶν Ἑλλήνων.

ΣΕΛΙΣ 321.

(α) Κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας τῆς κρίσεως τοῦ Οἰκονόμου ἐδραπέτευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ πρότεστοι συναρῆγοι αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὁ μὲν Γρίκας, διακριθεὶς ἐπὶ ἀνδρείᾳ κατὰ τὴν πολιτοκίαν τῆς Τριπόλεως, ἀπεβίωσεν ἐκ τύφου μετὰ τὴν ἄλυσιν ταύτης· οἱ δὲ ἄλλοι Μαρκεζίνης, Ἀγαλλόπευλος καὶ Δημήτριος Κριεζῆς, ἐπέζησαν πεζομαχοῦντες καθ' ἅπαντα τὸν ἀγῶνα.

ΣΕΛΙΣ 326.

(α) Τὰ τελευταῖα τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου συμβάντα διαλαμβάνονται ἐν τῷ τίμῳ Δ'.

(β) Ἡ οἰκογένεια Μιαούλη ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς Βώκους, τοὺς ἐκ τῆς Εὐβοίας καταγομένους. Τοιαύτη δὲ μετωνομάσθη ἰδίως ἐπὶ τῶν τελευταίων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων ἀπὸ τοῦ Ἀνδρέου, μετονομασθέντος Μιαούλου, διότι εἶχεν οὗτος ἀγοράσας ἐκ τῆς Κρήτης πλοῖον λεγόμενον Μιαούλ.

(γ) Κατὰ τὴν κίνησιν τῆς 25 μαρτίου τὰ οἰάνθεια ταῦτα πλοῖα ἔτυχον ἐν τῇ Ζακύνθῳ, ὅπου προετράπησαν παρὰ τῆς ἐφορίας, ἵνα ὑψώσωσι σημαίαν καὶ ὑψώσαν ταύτην, ὅτε εἶδον κινουμένους καὶ τοὺς Κεφαλλῆνας ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

ΣΕΛΙΣ 330.

(α) Ἐπὶ τρία ἡ Αἰτωλία ἐμερίζετο τμήματα, τὸν Ζυγὸν, τοῦ Βλοχὸν καὶ τὸ Ἀπόκουρον· ὡσαύτως καὶ ἡ Ἀκαρνανία τὸν Βάλτον πρὸς ἀνατολάς, τὴν Βόνιτσαν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν καὶ τὸ Ξηρόμερον πρὸς δυσμὰς. Ἐξαιρουμένης δὲ τῆς Βονίτσης καὶ τοῦ Ἀποκούρου, τὰ τέσσαρα λοιπὰ τμήματα ἡνοῦντο ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα Κ ἄ ρ λ ι, ἢ Κ ἄ ρ ε λ ι. Οὕτως ὠνόμασαν ταῦτα οἱ Τοῦρκοι «Κάρλελι σατσαγί» (σημαίαν τοῦ Κάρλελι) ὡς ἐκ τοῦ Καρόλου τοῦ Τόκου, οὗ ἄλλοτε ἦσαν ἡ δεσποτεία, παραχωρηθέντα ἔπειτα αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑνετῶν τῷ 1609 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς. Ἐτεροὶ δὲ ὑπολαμβάνουσι τὸ τουρκιστὶ Κάρλελι ἐκ τοῦ Ἀκαρνανία κατὰ παραφθοράν.

ΣΕΛΙΣ 333.

(α) Δι' δύο πόλεις τοῦ Μισολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ συνίστων τὸ τμήμα τῆς Αἰωλίας μετὰ 38 χωρίων, ὃ δὲ ἐν γένει πληθυσμὸς αὐτῶν ἡριθμεῖτο τότε ἐκ 2673 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν Μεσολόγγιον ἔφερεν 830, τὸ δὲ Αἰτωλικὸν 320.

ΣΕΛΙΣ 337.

(α) Ὁ ἡρωϊσμὸς οὗτος τοῦ νέου Γεωργίου Παξινεῦ ὑπῆρχεν ἄγνωστος παρὰ τῷ κοινῷ τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ἄλλαι ἄλλων πράξεις, οὐδεμίαν πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην τοῦ Παξινεῦ ἐπιδεχόμεναι σύγκρισιν, ὑπερυψώθησαν καὶ ὑπερβαυμάσθησαν, διότι οἱ ἄλλοι οὗτοι ἔτυχον ἐξ οἰκογενειῶν γνωστῶν, ἢ ἐπετηδεύθησαν, ἵνα μεγαλύνωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ μικρὰ, ἢ ἔλαβον διὰ λόγους ἄλλους βοήθην τὴν περίστασιν καὶ τὴν συνδρομὴν ἐτέρων προσώπων. Χάριν δ' ὁμολογοῦμεν πολλὴν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ Ἰωάννῃ Σωτηριάδῃ, ἐξ Αἰγίου, ὑπηρετήσαντι ἐν τοῖς ναυτικοῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ γνωρίζοντι πλεῖστα τῶν κατὰ θάλασσαν διατρεξάντων· ἐπληροφόρηθημεν παρ' αὐτοῦ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Παξινεῦ, ὁμολογούμενον μὲν καὶ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου καὶ γενναίου ναυτικοῦ Ἀδριανοῦ Σωτηρίου, ἐπιβεβαιούμενον δὲ ἀναντιρρήτον καὶ παρὰ τινος ἐτέρου Ἰωάννου Ἀθανασοπούλου, ὑπομνηματισταμένου αὐτὸν, ὡς ἀκολουθῶς, τῷ

«1823.

«Ὁ Γεώργιος ὁ Παξινὸς ἐφέρθη ὡς ἥρωας ἀποκάτω εἰς τὸν Ἐπαχτον μετὰ τὸ μπουρλότο, ὅπου ἔμενε μοναχὸς μέσα. Τὸ μπουρλότο ὀρτζάριζε καὶ ἡ λαύρα τῆς φωτιᾶς τὸν κακατζάρισεν ἀπὸ τὴν κουδέρτα· κι' αὐτὸς μετὰ τὴν τρουμπέτα Ἐλευθερία, μᾶς ἔλαγε, ζητᾷτε, μωρ' ἀδέλφια, κ' ἐγὼ διατήνπιστιν μας θέλ' ἀποθάγω πρὸς τοὺς, μὲ τὴν χρυσὴν πατρίδα μας, ἀγδένμας

»κ α ῥ ὁ φ λ ὁ κ ο ς. Ἀπόξω ἀπὸ τὴν κουβέρτα ἐτράβα καὶ κυβέρναγε νὰ πείσῃ τὴν
»τούρκικη κουρβέτα. Μὴ δυνήθεις νὰ διευθύνῃ τὸ μπουρλότο ἀπὸ τὰς λάβρας τοῦ
»μπουρλότου, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὲ τὸ μαχαῖρι εἰς τὸ χέρι τὸν ἔπιασαν οἱ
»ἄπιστοι καὶ τὸν ἐσούγλισαν.

«Ταῦτα ἔγραψα εὐρεθεῖς τότε ἐντὸς μὲ τὸ Λυκοῦργον καὶ μὲ τὸν καπετὰν Ἀδρια-
»νὸν Σωτηρίου Σπετσιώτη·
ὁ Ι. ΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ.»

Τὴν σημείωσιν αὐτὴν ἀντεγράψαμεν, ὡς ἔχει, εὐρεθεῖσαν ἐν τῷ τέλει χειρογρά-
φου παλαιοῦ καὶ βυβλῶντος, περιέχοντος δὲ ἡμερινὰ καὶ νυκτερινὰ ναυτικά σημεῖα
συναγροικήσεως, ἢ σήματα (σενιάλα).

Ἄλλ' ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, κατὰ πρῶτον ἤδη ἀνακαλυπτομένης, προκύπτει,
ὅτι ἡ πρώτη κατὰ τὸν ἀγῶνα χρήσις πυρπολικῶν ἐγένετο σύγχρονος ὡς ἐγγίστα κα-
τὰ τὰ τὴν Ἑρεσον τῆς Λέσθου τῇ 24 καὶ 25 μαΐου καὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τῇ
10 Ἰουνίου, ἥτοι κατὰ δύο διάφορα μῆρη καὶ ἐπὶ πολὺ ἀπέχοντα τὸ ἓν τοῦ ἄλλου.
Φρονοῦμεν ἄρα, ὅτι ματαίως ἐρίζουσιν, ἰδιοποιούμενοι τὴν τιμὴν τῆς πρώτης εἰσαγω-
γῆς τῶν πυρπολικῶν, οἱ μὲν Ψαριανοὶ προβάλλοντες τὸν Καλαφάτην, οἱ δὲ Ἰδραῖοι
ὡς ἐδηγηθέντες ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρὰ τοῦ πλοιάρχου ἀγγλικοῦ τινος δρόμωνος
κατὰ τὸν Καφηρέα, ὅτε καὶ οἱ Πετσιῶται ἔχουσι πρὸς ἀντίθεσιν ἀμφοτέρων τὸν Μι-
ριαλῆν, ὡς καὶ τὴν σύγχρονον χρῆσιν πυρπολικῶν.

ΣΕΛΙΣ 340.

(α) Τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἔκρυπτον, ὅσῳ ἦτο δυνατόν, τὸ
κύριον τῆς κινήσεως αὐτῶν πνεῦμα, ὑποκρινόμενοι, ὡς καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ Σουλῶται,
τούτοις μὲν τὸν φίλον τῶν Ἀλβανῶν, ἐκείνοις δὲ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ
τρόπος οὗτος ὠφέλησεν, εἰ καὶ ὀλίγον διήρκεσε, διότι παρενέβαλλεν ὀπωσδήποτε τὴν
δυσπιστίαν μεταξὺ τῶν Τούρκων.

ΣΕΛΙΣ 343.

(α) Δι' αὐτῶν ἀντήλλαξεν ὁ Βλαχόπουλος ἔπειτα τὴν ἐν Πρεβέζῃ αἰχμάλωτον οἰ-
κογένειαν αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Γιολδάσης διὰ τοῦ Νούρκα Σέρβανη ἓνα συγγενῇ αὐτοῦ,
ἐπίσης αἰχμάλωτον παρὰ τοῖς Τούρκοις.

ΣΕΛΙΣ 350.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 351.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα τῶν Νησιωτικῶν ἐν τοῖς Κεφ. Θ' καὶ Ι'.

(β) Τέσσαρα ἦσαν παρὰ τοῖς Τούρκοις τὰ ἀνώτατα ναυτικά ἀξιώματα· πρῶτον τὸ
τοῦ Καπετὰν πασσᾶ (στολάρχου)· δεύτερον τὸ τοῦ Καπετάνια βεγῆ, ἀντιστοιχοῦν πρὸς
τὸ τοῦ ναυάρχου· τρίτον τὸ τοῦ Πατρῶνα βεγῆ, ὡσαύτως πρὸς τὸ τοῦ ἀντιναυάρχου·
καὶ τέταρτον τὸ τοῦ Ἰργιάλα βεγῆ, ὡσαύτως πρὸς τὸ τοῦ ὑποναυάρχου. Ὑπῆρχε καὶ
πέμπτον τὸ τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ, ἥτοι γενικοῦ ἐφόρου τοῦ ναυστάθμου. Ἐξ αὐτῶν τὸ
πρῶτον καὶ τελευταῖον, ἥτοι τὸ τοῦ καπετὰν πασσᾶ καὶ τὸ τοῦ κεχαγιᾶ βεγῆ, ἐδίδον-
το ἀδιαφόρως καὶ πρὸς μὴ ναυτικούς ἐξ ἀπαγγέλλματος· ἀλλὰ τὰ τρία δεύτερα, τί-
τλοι ὄντα ἐννετικῆς καταγωγῆς, ἀνετίθεντο μόνοις τοῖς ἀπὸ τῶν ἐσχάτων θαυμιδῶν
προὔπηρετήσασιν ἐν τῷ στόλῳ. Συνήθως δὲ, εἰ μὴ ἐξεστράτευεν ὁ καπετὰν πασσᾶς, ἡ
ἀρχηγία ἐδίδατο μὲν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ σουλτάνου, μετεβιβάζετο δὲ ὑπὸ

τούτου πρὸς τὸν καπετάνια βεγῆν ἢ πατρῶνα βεγῆν κατὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων καὶ τὴν ὑπηρεσίαν. Σαφέστερον δὲ, ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐνεπιστεύετο ὁ σουλτάνος τὸν στόλον πρὸς τὸν καπετὰν πασσαῖν, οὗτος δὲ, ἐκπλέων μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀντίθετο ἐκεῖ τὴν διοίκησιν τούτου πρὸς τὸν ἕτερον.

ΣΕΛΙΣ 352.

(2) Ἐν τῷ τόμ. φ Β' Κεφ. Δ'.

ΣΕΛΙΣ 357.

(α) Ἰδε ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ σημ. (α) τῆς σελ. 337.

Μνημονεύομεν δὲ, ὅτι ἡ περὶ πυρπολικῶν ἐπίνοια καὶ χρῆσις ἐγένετο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἰ μὴ οὐχὶ συστηματικὴ καὶ γενικὴ, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι, τοπικὴ ὅμως. Ὁ πυρπόλος Κωνσταντῖνος Νικόδημος ἐπεφύλαξε τὸν ὅλον παρ' ἡμῖν τύπον τῆς παρασκευῆς καὶ χρήσεως τῶν πυρπολικῶν ἐν τοῖς ἀνεχδότοις ἔτι ὑπομνήμασιν αὐτοῦ.

Σημειοῦμεν πρᾶν, ὅτι παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Νικολάου Κοτσιᾶ ἀντρεθήσαν διὰ δύο πραγμασιῶν ἐκδοθεισῶν, τῆς μὲν τῷ 1857, τῆς δὲ τῷ 1858, ὅσα ἂν ἐγράψαν περὶ Ἀγγλοῦ τινὸς, πλοιάρχου δρόμωνος, ὡς συμβουλεύσαντος τῷ Τουμπάζῃ περὶ τὸν Καφηρέα τὴν χρῆσιν πυρπολικῶν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Ἐχοντες δὲ ἐπίσημον τὸν κατάλογον τῶν πυρπόλων τοῦ ἐν Ἐρέσῃ τουρκικοῦ δικρότου, θεωροῦμεν ἄξια πρὸς δημοσίευσιν τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, ὧν 19, ὡς τολμησάντων ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Εἰσὶ δέ·

1. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗ, ὁ καὶ διοικητὴς,
2. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΙΑΜΕΣ,
3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑΡΑΣ,
4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, πηδάλιοῦχος,
5. ΙΩΑΝΝΗΣ Χ. ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ,
6. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΚΑΣΣΕΤΑ,
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΜΝΗΝΟΥ,
8. ΜΙΚΕΣ Γ. ΔΙΑΣΑΚΗ,
9. ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑ,
10. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΥ ΜΙΚΕ ΤΕΛΙΑΝΗ,
11. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΥ Χ. ΓΕΩΡΓΗ ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗ,
12. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΟΛΙΤΣΑ,
13. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΓΑΡΑΙΟΣ,
14. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑ ΚΟΛΕΤΣΗ,
15. ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΙΠΙΝΟΣ,
16. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΦΡΑΝΤΣΙΖΑΣ,
17. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΣΤΕΡΙΟΥ,
18. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΟΣΧΟΒΙΤΗΣ,
19. ΗΛΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΛΑΣ».

Ὁ κατάλογος οὗτος κατὰ πολὺ διαφέρει τοῦ ἐν τοῖς Ἀπομνημ. Σπηλιάδου, τίμ. Α'. σελ. 376, δημοσιευθέντος, καὶ ἐν τῇ σελ. 10 τῆς ἐπὶ τοῦ 1858 Ἀνασκευῇ τοῦ Κοτσιᾶ ἀληθοῦς παραδεχθέντος· ἀλλ' ὁ παρὼν ὑπάρχει ὁ ἀκριβέστερος, ὡς ἐπίσημος. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφερόμενος Ἰωάννης Ἀθανασίου Μοσχόβιτης ἐστὶ Ἰώσσης φρ-

λέλλην, ἔων ἐπὶ ἐν Ἀθῆναις καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος συναγωνισθεὶς ἀνδρείως εἰς πολλὰς ναυμαχίας.

ΣΕΛΙΣ 361.

(α) Ἐξαίρουνται ἡ πόλις τῆς Ναυπλίας καὶ τινες κωμοπόλεις, ὡς ἡ τοῦ Μάσσητος, Ἐρμιόνης (Καστρίου) κλπ.

(β) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν Νησιωτικῶν ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 362.

(α) Ἴδε τὰ προηγούμενα ἐν τῷ Κεφ. ΣΤ'.

ΣΕΛΙΣ 364.

(α) Ἀρχηγὸς ὢν τῆς πολιορκίας τῆς Ναυπλίας ὁ Νικήτας, ἀντικατέστησε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικόλαον, ὅτε ἐκίνησεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

(β) Ἴδου τὸ ἔγγραφον.

«Γενναῖε Σπαρτιάτα !

(Τ. Σ.)

«Δι' ἐπιστολῆς σας σήμερον πληροφορηθέντες τὴν ἔξοδόν σας, ἐχώρημεν χαρὰν ἀπερίγραπτον. Ἡ φήμη αὐτὴ ἀπονεκρῶνει ἤδη τοὺς τυράννους, ἡ δὲ δύναμίς σας μᾶς βεβαιώνει τὸν ἀφανισμόν των. Ἄς αἰσθανθῶσι λοιπὸν αἱ Θερμοπύλαι καὶ πάλιν τὰς δυνάμεις τῆς Σπάρτης, καὶ τὸ αἶμα τῶν τυράννων ἄς γίνῃ θυσία ὑπὸ τὰς σκιὰς τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν ἄλλων συστρατιωτῶν του. Ἡ πατρίς φωνάζει ἤδη «Ἐκ δίκηςιν Ἑλλήνες ! ἐκ δίκηςιν Σπαρτιάται !» Εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ἡ Σπάρτη δεικνύει ἱκανότητα, φυλάξασα τὰ ὅπλα τῆς ἀπὸ τοὺς ἀπανθρώπους τυράννους. Ἄλλ' ἡ δύστηνος Ἀττικὴ ἐκράτει τόσους χρόνους ἀντὶ ὅπλων ἄροτρον καὶ ἀξίνην. Αὐτὰ τὴν ἐταπείνωσαν πολὺ. Μόλις ἐξύπνησεν ἡ ἀμάθεια ὅμως πρὸς τὰ ὅπλα . . . καὶ τί λέγομεν ; . . . ἡ ἑλληψις τῶν ὅπλων ὀπισθοδρομίζει τὴν προθυμίαν μας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ χρέους. Τοῦτο βεβαιούμενοι, Κύριε, λάβετε οἶκτον εἰς τὴν ψυχὴν σας, θεωροῦντες τὴν ἀπευκταίαν κατάστασιν τοῦ πολυχρονίου ζυγοῦ μας. Εἰς τὴν ζήτησιν τῶν ἀδελφῶν Λεβαδειτῶν ἐστείλαμεν πρὸς ἡμερῶν μερικοὺς στρατιώτας, καὶ σήμερον ἄλλους· θέλομεν πασχίσῃ καὶ τώρα νὰ στεφίλωμεν, ὅσους ἡμποροῦμεν. Ἄν ἡμεῖς ἀδύνατοι νὰ εὐχαριστήσωμεν, δυνατὸν ὅμως τὸ ἄθνος νὰ σᾶς πλέξῃ στέφανον δόξης. Μιμούμενοι τότε οἱ ἀπόγονοι τὰ ἔργα τῶν προγόνων των, θέλουσι μίαν ἡμέραν στήσῃ εἰς τὴν λαμπρὰν πόλιν τοῦ Περικλείους τὴν ἐπ' αὐτὸν ἀνδριάντα σας.

«Ἐξ Ἀθηνῶν, τῇ 6 ἰουνίου 1821».

ΣΕΛΙΣ 365.

(α) Οὐχὶ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦς χρόνους, ἀνάγκης μεγάλης ἐπικαιρμένης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξηπάτησε τοὺς πολεμίους διὰ τοιούτων τεχνασμάτων. Ὡνομάζετο διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Νικολάου Νάκου ἐπὶ τὸ ἐμνηρικώτερον «πολύμητις» ἥτοι πλήρης συνέσεως καὶ ἐπιτηδεϊότητος.

ΣΕΛΙΣ 369.

(α) Κατὰ τὴν διαπραγματεύσιν περὶ ὑποταγῆς ἠρωτήθησαν παρὰ τοῦ Νικολάου

Νάκου οἱ Τοῦρκοι, ἂν ἐννοῶσιν ἐξαιρουμένους τῆς διδομένης ἀμνηστίας καὶ τοὺς προεστῶτας, καὶ ἂν ἡ ἀμνηστία ἐφαρμοσθῇσῃται γενικῶς δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῷ φρουρίῳ. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐγράψε θεβαϊῶν, ὡς ἀκολουθῶς·

(Τ. Σ.)

«Φίλε μου κύρ Νικολάκη καὶ ἐπίλοιποι προεστοί, σᾶς φανερόνω, ὅτι τὸ ῥάγι τοῦτο, »ὅπου δίνουμε ἐμεῖς, τὸ ἔχομεν ἐμεῖς εὐρεῖ πρῶτα ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς Προφῆτας μας καὶ ἀπὸ τὸ Δεβλέτι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐμᾶς· καὶ ἐμεῖς τὴν πίστι μας δὲν »τὴν ἐδίνομεν ἔτσι, ὅπου βάνετε τέτοιαις ὑποψίασις. Αὐτὸ ποτὲ δὲν γίνεται. Καὶ τὸ »ῥάγι σοῦ τὸ ἔχομεν δώσει τόσῳ διὰ λόγου σου, τῶν παιδιῶ σου καὶ ὁλωνῶν, ὅσοι »εἶναι αὐτοῦ· καὶ σηκώστε τον αὐτὸν τὸν φεσφεσέν. Ὅχι ἄλλο.

«1821 ἰουνίου 17 Λιβαδειά.

(τὸ σημεῖον τῆς ὑπογραφῆς)».

(6) Ὅρα κατωτέρω.

(γ) Ἐκ τῶν συλληφθέντων γραμμάτων τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ πρὸς τὸν ἐν Λαμίᾳ Χαλῆλ θεγῆν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἡ τότε γενομένη μετάφρασις ἐνὶς, μηνολογουμένου τῇ 9 Βαΐραμίῳ ἐκ Λεβαδειάς. Περιέγραψε δι' αὐτοῦ ὁ Ὁμὲρ πασσᾶς τοὺς πολέμους κατὰ τὴν Λεβαδειάν καὶ τοὺς θριάμβους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Δημιοσιζόμεν δὲ τοῦτο ὡς ἄξιον παρατηρήσεως, οὐχὶ μόνον δι' ἣν φέρει ἀσιατικὴν μεγαλορῥημονίαν καὶ ψευδολογίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὃν διδει τύπον τουρκικῆς περιγραφῆς πολέμων, ὡς καὶ τοῦ ἀναλλοιώτου τουρκικοῦ πνεύματος πρὸς τοὺς χριστιανούς Ἕλληνας.

(Γράμμα τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ).

« Εἰς τὴν Λεβαδειάν ἐμβαίνοντες ἀρχίσαμεν τὸν πόλεμον. Ἐπασχίσαμεν πολὺ μὲ κολακείας νὰ καταπίσωμεν τοὺς Ῥωμαίους διὰ νὰ προσκυνήσωσι καὶ νὰ μὴ διαφθαρή ἡ πόλις· πλὴν ἐστάθησαν χαίνιδες καὶ πεισματώδεις. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν καχίαν των, ἐγὼ ἔκαμα τὸ στράτευμά μου εἰς τρία μπουλούκια, καὶ τὴν αὐγὴν, ὅτε ἐφώναξε ὁ ἥλιος, ἤρχισα τὸν πόλεμον, νικήσας ὅλους τοὺς εἰς Λεβαδειάν ἀπίστους. Ἐπῆραμεν κεφαλὰς 1000, αὐτὰ ἀρκετὰ καὶ μῆτας. Ἔως 1000 ἀκόμη ἀναθεματισμένους ἐκλείσαμεν εἰς τὰς οἰκίας, μὴ εὗρόντας καιρὸν φυγῆς· καὶ, διὰ νὰ εὐκολυνθῇ τὸ ἀσκέρι, ἐδόσαμεν φωτιάν, καὶ διὰ θαύματος Θεοῦ ἠκυλεύθησε συγχρόνως σφοδρότατος ἀῆρ, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐνδυναμωθείσα ἡ φωτιά, περιετριγύρισε τὰ τέσσαρα τῆς χώρας μέρη. Τὸ ἐν τρίτον αὐτῆς ἐκάη, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ κλεισμένοι, ὡς ποντικοί, ἐκτὸς μερικῶν πεσόντων ἀπὸ τὰς σκέπας τῶν ὀσπητίων καὶ σκοτωθέντων. Ἔως 1500 ἄπιστοι ἐμβῆκαν εἰς τὸ φρούριον, τοὺς ὁποίους 16 ὀλοκλήρους ἡμέρας ἐπολεμεύσαμεν καὶ μὲ τὰ κανόνια. Τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἦτο ἐπισκευασμένον, καὶ ἐκ τούτου ἐβοηθήθημεν νὰ βλάψωμεν ἀρκετούς. Εἰς ἓν χωρίον πλησίον τῆς Λεβαδειάς, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἐστείλαμεν μερικοὺς ἵππεῖς καὶ πεζοὺς, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Θεοῦ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν σπάθην 150 ἀρχηγούς ἀπίστους μὲ τοὺς στρατιώτας των, καὶ ἐπλήγησαν πολλοὺς, κινδυνεύοντας καὶ τούτους. Πολλοὶ ἀναθεματισμένοι ἐχαλάσθησαν. Οἱ ἐδικοί μου ἔκαυσαν τὰ χωρία των. Οἱ πολιορκημένοι ἄπιστοι βλέποντες αὐτὸν τὸν καῖγμον, ἀπεπρίσθησαν. Μερικοὶ ἀπὸ τούτους κλέπτει ἐρρίφθησαν κάτω μὲ τὴν ἄλυσσιν τὴν νύκτα, καὶ ἐθανατώθησαν ὅλοι. Οἱ λοιποὶ τὴν αὐγὴν ἐζήτησαν ῥαῖ, καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐδέχθημεν. Μετὰ ταῦτα διωρίσαμεν καθέτην, βρεβίδαν καὶ κοτσαπάσιδας. Ἐδόσαμεν ἐμοίως ῥαῖ καὶ εἰς τὰ χωρία, καὶ ἡμέτερα τῶρα εἰς τὴν ἡσυχίαν των, θεωροῦντα τὸ ἀλίσθησι των καὶ ἀπέ-

χοντα ἀπὸ τοὺς κλέπτας. Τὸ στράτευμά μας τροπαιοῦχον ἀφορτώθη ἀπὸ λάφυρα καὶ θησαυρούς· οἱ δὲ ἄπιστοι ἐντροπιασμένοι ἐψόφησαν, ἐσκληρώθηκαν καὶ ὑπέκλιναν. Αὐτὰ ἡκούσατε. Ἄλλ' ὁ Βαΐράμ πασσᾶς καὶ Χατοῦ Βεχέρ πασσᾶς πλησιάζουν νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Ζητοῦνι; Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἐλπίζομεν νὰ ἔλθῃ στράτευμα ἀρκετὸν αὐτὰς τὰς ἡμέρας; Μὲ τὸν Ἰδιον, καθὼς καὶ μὲ τοὺς προτέρους πεζοὺς, νὰ μᾶς φανερώσετε περὶ τῶν εἰρημένων πασσάδων, πῶς εἶναι καὶ ποῦ εὐρίσκονται. . . »

Ἡ περιμενομένη ἐκ τῶν Ἰωαννίνων βοήθεια ἦτο ὁ Χασάν βεγῆς, ἀνεψιὸς τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ, μετὰ 2000 Ἀλβανῶν· ἐξάγεται δὲ, ὅτι ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ Ὁμέρ Βρυώνης ἀδύνατον ἐβλεπον τὴν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καταστροφὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἄνευ ἐτέρας στρατιωτικῆς βοήθειας. Καὶ πραγματικῶς, ἐνίκων μὲν πολυλαχοῦ τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλ' οὐ κατέβαλλον τὴν ἐπανάστασιν. Ἰδοὺ ἡ μόνη καὶ κυριωτέρα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μέχρι τῆς 12 Μαΐου. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἡ παράτασις τοῦ πολέμου καθίστατο ὁ δλεθριώτατος πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἡ μία ἀνάγκη, ὅπως νικῶσι τοὺς Ἑλληνας, ἐγέννα αὐτοῖς τὴν ἄλλην, ὅπως κατέχωσι στρατιωτικῶς καὶ πόλεις καὶ στενὰ καὶ τοσαύτας ἄλλας πολεμικὰς θέσεις.

Ἰδοὺ καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν βεζύρην ἔκθεσις τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Λεβαδείας, λίαν μετριοπαθὲς καὶ κατὰ τὰ πολλὰ φιλαλήθης. (Μεταφέρεται δὲ ἐνταῦθα μεταπεφρασμένη ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.)

« Πληροφορῶ τὴν ὑμετέραν Ὑψηλότητα, ὅτι εἰς τὰς 23 (11) ἰουνίου ἔφθασα ἐνώπιον τῆς Λεβαδείας. . . Οἱ βαγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἔσφαξαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Μουσουλμάνων, παρῆλθαν τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ ἔκαμαν δούλους τὰς εἰκογενείας. Ἐπέμενον εἰς τὴν ἀποστασίαν· καὶ, ὅτε ἔμαθον, ὅτι στρατεύματα ἐκινουνοτο ἐναντίον αὐτῶν, συνήθροισαν τοὺς πρὸς τὰ ὄρια ἀποστάτας, τοὺς σχηματίζοντας τὴν προφυλακὴν τοῦ Μορέως, καὶ ὠχυρώθησαν ἐν τῇ πόλει. Ὅπως ἀποφύγω τὴν καταστροφὴν τοῦ τέπου, ἐπολιτεύθην πρὸς αὐτοὺς μετ' ἐπιτηδεϊότητος, ἀποστείλας διαφόρους ἀπεσταλμένους. Οὗτοι προέτρεψαν τούτοις τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης δυστυχίας, καὶ ἐγνωστοποίησαν, ὅτι, ἐὰν ὑπετάσσοντο, ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἀπονέμει αὐτοῖς συγχώρησιν καὶ ἀσφάλειαν. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν λογισάμενοι οἱ βαγιάδες τὴν μεγαλόψυχον ταύτην προσφορὰν, συνωρκίσθησαν, ὅπως μὴ θεωρῶνται ἐν τῷ μέλλοντι ὡς βαγιάδες, καὶ ἤρξαντο τοῦ πυρεβολισμοῦ ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ὀχυρωμάτων.

« Περὶ τὴν αὐγὴν ὁ στρατὸς ἐσχηματίσθη εἰς τρεῖς γραμμάς, καὶ ἡ μάχη ἤρξατο. Ἡ νίκη ἐκτρύχθη ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων, καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀπεστατῶν κατεκερματίσθη. Περίπου τῶν χιλίων ἄνδρες ἐσώθησαν εἰς τὸ φρούριον, καὶ χίλιοι πεντακόσιοι ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐθεσα τὸ πῦρ εἰς μίαν ἢ δύο ἐξ αὐτῶν, ὅπως φωτίσω τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ στρατοῦ καὶ δυνηθῶ ἔφεδον εἰς περιστάσιν ἀνάγκης. Βίαιος ἄνεμος, αἰφνιδίως πνεύσας, ἠῤῥησε τὴν πυρκαϊάν. Σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν μεγάλων τούτων καὶ ὠραίων οἰκοδομῶν ἐγένετο βορὰ τῶν φλογῶν, καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου διεσώθησαν αἱ εἰς τὰ ὑψηλότερα τῆς πόλεως κείμεναι. Ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἠπειλεῖ καὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ εὐρίσκομένην, μετέβην ἐξ ἀνάγκης εἰς ἄλλην.

« Καθ' ἣν ἔφθασα ἡμέραν ἐνώπιον τῆς Λεβαδείας, εἷς καπετάνιος, λεγόμενος Λυσσεός, ἐξῆλθε τῆς πόλεως μετὰ πολλῶν ἄλλων, καὶ συνήγαγε μίαν φύκτην στρατιωτῶν ἐν τινὶ χωρίῳ, μακρὰν τῆς Λεβαδείας ἐν καὶ ἥμισυ μίλιον. Ὁφείλων τότε, ὅπως δι' ὅλων τῶν μέτρων ἀποτρέψω τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀποστατῶν, τῶν πε-

ριχυκλουμένων ἐν τῷ φρουρίῳ, προσέβαλον τὸ χωρίον μετὰ δισχιλίων. Ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπήθη καθ' ὁλοκληρίαν. Ἐκατὸν πεντήκοντα νεκροί, ἐκτὸς ἄλλων τόσων τραυματιῶν, ἔμειναν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὅτε δὲ εἶδον οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐχθροί, ὅτι οὐδεμία δι' αὐτοὺς σωτηρία ὑπῆρχεν, ἐκρημνίσθησαν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν ἀπὸ τῶν προτειχισμάτων. Πολλοὶ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ἡκρωτηριάσθησαν διὰ τοῦ τρομεροτέρου τρόπου. Οἱ δ' ἔτι μείναντες ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἐζήτησαν χάριν δι' ἑαυτοὺς, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἀπένειμα ταύτην.

«Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐπέκεινα τῶν τρισχιλίων ἐχθρῶν ἐχάθησαν διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τῶν φλογῶν. Καθὼς λέγει τὸ Κοράνιον : «Ὅταν κερδίσῃς τὴν νίκην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ σου, ἀπόδωκε τὴν συγχώρησιν, ἵνα ἀποδείξῃς τὴν εὐγνωμοσύνην σου» καὶ ἐπειδὴ τὸ λοιπὸν μέρος τῶν ἀποστατῶν ἐστηρίχθη ἐπὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ καὶ τῇ ἐπιεικεῖ τῆς ὑψηλῆς Πύλης διὰ τοῦτο ἀπένειμα αὐτοῖς τὴν συγχώρησιν, ἅμα ἐβεβαίωσαν τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῶν καὶ, ὅτε ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, εἰς μπουλούκμπασης ἐστάλη μεθ' ἑνὸς ἀποσπάσματος, ἵνα δεχθῇ τούτους κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς ἀκροπόλεως καὶ οδηγήσῃ εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιστημότητος, ἀνευφημουμένων τῶν νικητῶν, ἐνώπιον τῶν ὀπείων ἔφερον καὶ παρέδιδον τὰς σημαίας αὐτῶν οἱ ἀποστάται».

ΣΕΛΙΣ 370.

(α) Πισκένι ἐστὶ χωρίον τῆς Λεβαδείας, ἀφ' οὗ ὁ κάτοικος Πισκενέος.

ΣΕΛΙΣ 372.

(α) Ἴδε περὶ αὐτῶν ἐν σελ. 129.

ΣΕΛΙΣ 373.

(α) Ὁμολογουμένως ἐν τῇ νήσῳ τῆς Εὐβοίας ὁ ἀγὼν ἦτο μᾶλλον ἄνισος.

ΣΕΛΙΣ 383.

(α) Ἴδε τὴν συνέχειαν τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

ΣΕΛΙΣ 384.

(α) Ὀνομάζομεν σχετικὸν τὸ τέλος τοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πολέμου κατὰ τὸ 1829, διότι πᾶς Ἕλλην ἐννοεῖ τὰ διατρέξαντα ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ 1832 ἑξωτερικῶς ὡς μίαν ἀναγκαστὴν ἔπλυν, ὡς μίαν προσωρινὴν σύμβασιν, ὡς μίαν μεταβητικὴν κατάστασιν πραγμάτων. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μαρτυροῦνται τὰ συμβάντα τῷ μὲν 1841 ἐν Κρήτῃ, τῷ δὲ 1854 ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ.

(β) Ὅρα ἐν σελ. 3, σημ. (α) τὴν ἀπὸ 22 φεβρουαρίου 1821 διαμαρτυρίαν τοῦ Διακαίου, γνωμοδοτοῦντος : «... Ἐὰν δὲ ἀπὸ περιστάσεις ἐμποδίσθῃ ὁ Καλὸς, τέλος πάντων ἂς σταλθῇ ἄλλος τις ὅμοιός του».

ΣΕΛΙΣ 385.

(α) Ὅρα καὶ ἔσα περὶ τοῦ προκειμένου ἐγράψαμεν τῷ 1834 ἐν τῷ Δοκ. περὶ τῆς Φιλ. Ἐταιρ. ἀπὸ σελ. 381—384.

(β) Ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν Γρηγόριος, (πατὴρ τοῦ μόνου ἐπιζῶντος Γρηγορίου Ἰψυλάντου,) οὐδόλως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν, ὡς ἀνῆλιξ καὶ πρὸς ἐκμάθησιν τότε ἀποστελλόμενος εἰς τοὺς Παρισίους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων διδάσκαλον Ἰωάννην Μακρυῶν.

ΣΕΛΙΣ 386.

(α) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἔγγραφον.

«Κύριε Γεώργιε Πάνου καὶ λοιποὶ ὁμογενεῖς καὶ φιλογενεῖς
τῆς νήσου Πέτζαις.

«Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρόν μου, ἔχων τελείαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀρχιστρατήγου τοῦ γένους καὶ τὴν ἰδικήν μου, κύριος Βασίλειος Ξένης, ἀποστέλλεται παρ' ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἀδελφούς με διαταγάς. Ὅθεν τὸν συσταίνω εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην σας, διὰ νὰ τὸν βοηθήσετε λόγῳ καὶ ἔργῳ, συνδράμοντές τον κατὰ τὴν ἀνάγκην του μὲ ἀνθρώπους, μὲ ἐφόδια πολεμικά, μὲ χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειασθῇ.

«Αὐτὸς θέλει σᾶς διηγήθῃ καὶ τὴν εἰσδὸν τοῦ στρατεύματός μας εἰς Βουκουρέστιον, καὶ τὴν κυρίευσιν τοῦ Μέγα Τούρκοβου, καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν εἰς τοῦτα τὰ μέρη ὁμογενῶν, οὔτινες καθ' ἡμέραν αὐξάνουσι τὸν στρατὸν μας. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἑλπίς εἶναι ὅσον τάχιστα νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας, διὰ τὴν ὁποίαν κάθε ὁμογενὴς πρέπει νὰ συνεισφέρῃ τὰ δυνατά. . . . Σᾶς ἀσπάζομαι τὸν ἀσπασμὸν τῆς πατρίδος.

«Ἐξ Ὀδησσοῦ 1821 τὴν 3 ἀπριλίου.

«ἀδελφός καὶ πατριώτης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.»

(β) Ἰδοὺ τὸ πρὸς αὐτὸν ἔγγραφον.

«Ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε Κ^ς Χρ^ς Πεῖρζαιβέ!

«Ἐλθὼν ἐδῶ διὰ τὰς γνωστάς σοι ὑποθέσεις, σπεύδω νὰ σὲ δώσω τὴν χαροποιὰν αἰδήσιν, ἔτι ὁ ἀδελφός μου Ἀλέξανδρος ἐμβῆκεν ἤδη εἰς Βουκουρέστιον μὲ τὸν στρατὸν του, ὑποδεχθεὶς παρὰ τῶν προυχόντων καὶ τοῦ λαοῦ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐγὼ αὖριον μισεύω διὰ τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἀσπασθῶ μὲ τοὺς ἀδελφούς καὶ νὰ συναγωνισθῶ μὲ αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἔργου, καθ' ἣν ἔλαβα διαταγὴν ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον αὐτάδελφόν μου.

«Ἐξαποστέλλω λοιπὸν τὸν φίλον καὶ ἀδελφὸν Βασίλειον Ξένην, παρὰ τοῦ ὁποίου θέλει σᾶς ἐγγειρισθῇ ἡ παροῦσα. Μετ' αὐτοῦ συσχεπόμενοι θέλετε διατάξει τὰ πράγματα, προδιαθέτοντες καὶ ἐνεργοῦντες, ὅσα κρίνετε ἀναγκαῖα νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ πρὶν τῆς ἀφίξεώς μου, ἔπως αἱ περιστάσεις σᾶς ὀδηγήσουσι.

«Ἰδοὺ ἦλθεν ὁ κειρὸς ὁ ἐλπιζόμενος πρὸ τσοῦτων χρόνων! ὁ καιρὸς, καθ' ὃν πρέπει ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς νὰ ἐργάζωνται ὅλαις δυνάμεσι, βοηθούμενοι καὶ ἀμιλλώμενοι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μὲ ἐν πνεῦμα καὶ ζῆλον, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποθλέποντες τέλος μὲ ἐλληνικὸν φρόνημα. Τοιουτοτρόπως θέλομεν φανῇ ἄξιαι τῶν ἐπαίνων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἡσπάσθησαν μὲ ἰλαρότητα τὰς προκηρύξεις, εὐχόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνάς μας ἄλσια τέλη. Εὐχομαι καὶ ἐγὼ νὰ εὕρω εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς φίλους καὶ ἀδελφούς συνεργαζομένους μὲ τοὺς ἠπειρώτας.

«Διὰ τὸν γνωστὸν μοι πατριωτισμὸν σου κρίνω περιττὸν νὰ σὲ ἐρεθίσω μὲ λόγους ἐνθουσιαστικῶς, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα πρὸς τοὺς λοιπούς. Εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν σου, ὀδηγούμενον ἀπὸ φρόνησιν, ἐλπίζω κατορθώματα ἄξια τῶν ἐπαίνων τοῦ γένους καὶ τῆς δημοσίας εὐχαριστήσεως, ἐμοῦ τε καὶ τοῦ ἀδελφεοῦ μου, ὅστις ἐλπίζει τὰ μέγιστα εἰς τὴν συνεργίαν τῆς Πελοποννήσου.

«Ὁ εἰρημένος κύριος Ξένης διὰ ζώσης φωνῆς θέλει σὲ εἰπεῖ, ὅσα τὸν παρήγγειλα,

καὶ πρὸς αὐτὸν θέλεις λαλήσει ὡς πρὸς ἀδελφόν, ἔχοντα τελεῖν τὴν ἐμπιστοσύνην μου.

«Σὲ ἀσπάζομαι τὸν ἀσπασμὸν τῆς πατρίδος

«Εἰς Ὁδησοῦ 3 ἀπριλίου 1821.

ὁ ἀδελφὸς καὶ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΗΣ».

Συμειωτέον, ὅτι αἱ ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ ἀναφερόμεναι παραγγελίαι, ἡ μυστικαὶ ὁδηγίαι, ἦσαν σύμφωνοι ταῖς παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀπευθυνθείσαις πρὶν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην τῇ 29 ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

ΣΕΛΙΣ 387.

(α) Κατὰ τὸν ῥωσικὸν νόμον, πᾶς ἐγγραφόμενος ἐν τῇ Βεσσαβίᾳ εἰς τὴν τάξιν ἐμπορίου, δικαίωμα εἶχεν, ὅπως λαμβάνῃ διαβατήριον ἐξωτερικόν, δι' ὃ ἤθελε μέρος. Ἀπὸ αὐτῆς δ' ὠφελούμενος ὁ Ἀναγνωστοπούλος τῆς περιστάσεως, ἐνεγράφη ὡς ἐμπορος, καὶ ζητήσας διαβατήριον διὰ Τεργέστην, περιέλαβεν ἐν τούτῳ καὶ ὡς διευθυντὴν αὐτοῦ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην.

ΣΕΛΙΣ 389.

(α) Ἐν τῇ ἀστυνομίᾳ τῆς Τεργέστης ἐθεωρήθη τὸ διαβατήριον τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἐπὶ ἐπιστροφῇ ἐν τὴν Ὁδησὸν διὰ θαλάσσης. Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος οὐδόλως ἐμνημονεύετο.

(β) Τὸ πλοῖον αὐτὸ, τεθὲν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου, ἠγωνίσθη ὠφελίμως καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης.

ΣΕΛΙΣ 391.

(α) Μετὰ τῆς στολῆς ταύτης συνῆπτεν ἐξαιρετικῶς καὶ ἐπωμίδας χρυσᾶς, ὡς ἀρχηγὸς μᾶλλον, ἢ καθ' ὃν εἶχε βαθμὸν στρατιωτικὸν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐξώνυτο δὲ πολύτιμον ξίφος χρυσοῦν, δῶρον ὃν σουλτανικὸν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἡγεμονεύοντα. Παρατηρήσεως δ' ἄξιον, ὅτι τὸ ξίφος τοῦτο, δοθὲν ἄλλοτε λόγῳ ὑψηρῶν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ἐμελεν ἤδη χρησιμεῦσαι κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἐνθυμούμεθα δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἔφερον ἐπωμίδας μὲν μόνος ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὀρειχαλκίνην, καθ' ὃν εἶχε βαθμὸν ταγματάρχου ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἐπτανήσον ἐλληνικῷ σώματι, περικεφαλαίαν δὲ ἀρχαίαν μόνον ὁ Κολοκοτρώνης ἐν ἐπισήμοις περιστάσεσι καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ὡσεπιτοπλεῖστον.

(β) Ἄμα ἐλλιμενισθέντος ἐν Ὑδρᾷ τοῦ πλοίου, εἰδοποιήθη ἡ τοπικὴ ἀρχή, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Δύθωρε δὲ οἱ δημογέροντες τῆς νήσου ἀπηλθόντες εἰς προὔπαντησιν, προσκαλέσαντες τοῦτον, ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου. Ἐν τῷ διαστήματι αὐτῷ τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, ὑπὲρ τὰ 200 ὄντα μεγάλα καὶ μικρά, εὐρέθησαν ἅπαντα ὠραῖσμένα διὰ πολυχρόνων σημαίων· καὶ, καθ' ἣν ἐξήρχετο ὥραν ὁ Ὑψηλάντης, ἀδιάκοπος ἤρξατο τηλεβολισμὸς παρὰ πάντων.

(γ) Πρόχειρον ἔχομεν ἐπιστολὴν τῶν Σπηλιοτοπούλων ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

«Ἐκλαμπρότατε Προστάτα τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους !

«Ἡ ἐποχὴ, τὴν ὁποίαν μὲ τὰς ἐσχάτας σταλαγματίας τῆς ζωῆς των ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι πρὸ χρόνων οἱ εὐαίσθητοι πρόγονοι ἡμῶν, λάμπει σήμερον, ὡς ἄλλος ἥλιος, διὰ τῆς φιλογενείας καὶ φιланθρωπίας της εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν τῶν φιλιτάτων ἡμο-

γενῶν καὶ οἰκείων της. Ἡ πατρίς ἡμῶν Πελοπόννησος ἀναπνέει τώρα τὸν ζωογίνον ἀέρα τῆς χρηστῆς ἐλπίδος καὶ παρηγορίας της. Ὡς ἄλλον Μωϋσῆν περιμένοντες τὴν φιλογενεῖαν της, διὰ νὰ μᾶς ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ τυράννου. Ὑψώσαμεν δὲ χεῖρας εὐχαριστηρίους εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, μαθόντες τὸν περὶ τούτου ἐρχομὸν της. Τὰ ἡρωϊκά της φρονήματα, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θέλουν κάμει προθυμωτέρους τοὺς πάντας, καὶ θέλουν ἀποσθῶσαι καὶ τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῶν ἐχθρῶν μας. Ὅθεν ὡς ἴδιόν μας χρέος προσκυνοῦντες διὰ τῆς παρούσης ἡμῶν ταπεινῆς ἐπιστολῆς τὸ θεοδόξα· στον ὕψος της, συγχαίρομεθα καὶ τὸν αἷσιον ἐρχομὸν της καὶ τὴν θεοσωτήριον ὑγείαν της.

«Εὐχόμεθα ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐορτάσωμεν καὶ τὴν μεγάλην ἐορτὴν τῆς γλυκυτάτης ἐλευθερίας μας διὰ τῆς σοφωτάτης Ἐκλαμπρότητός της, τὴν ὁποῖαν πρῶτην πηγὴν ταύτης γνωρίζομεν. Προσκυνοῦμεν ταπεινῶς καὶ μένομεν.

«Τρίκορφα, τῇ 14 ἰουνίου 1821.

«Τὴν περιφανῇ συνοδείαν της προσκυνοῦμεν ταπεινῶς.

Προθυμότατοι αὐτῆς δούλοι
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ».

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἠπῆντησεν ὁ Ἰψηλάντης.

«Φιλογενέστατοι καὶ ἀγαπητοί μου Νικόλαε καὶ Σπυρίδων.

«Ἀνέγων μετὰ μεγάλης χαρᾶς τὴν ἐπιστολὴν σας, βλέπων τὴν εἰλικρινῇ ἀφιέρωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματός σας εἰς τὰ μέγιστα καὶ ἱερώτατα συμφέροντα τοῦ Γένους. Εὐτυχῆς, ὅτι ἔζησα, διὰ νὰ ἀγωνισθῶ καὶ πνεύματι καὶ σώματι ὑπὲρ τῆς φιλάτης Ἑλλάδος, τῆς τοσοῦτος ἤδη αἰῶνας αἰσχυρῶς καὶ ἀναξίως τυραννομένης ὑπὸ βαρβαρωτάτου καὶ ἀσεβεστάτου ἔθνους! Εὐτυχέστερος ἀκόμη, ὅτι εὗρισκω τοιοῦτους συναγωνιστάς! Ἡ Πελοπόννησος εἶναι τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς Ἑλλάδος· διὸ καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν ἐλευθέρωσιν αὐτῆς πρέπει νὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν ἐπιμέλειαν. Θέλω ἐπιταχύνει τὴν ἄφιξίν μου, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι μετ' ὀλίγον θέλωμεν συνορτάσει τὰ ἐπινίκια, τὰ ὁποῖα μὲ ὑπόσχεται ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ πίστις τῶν ὁμογενῶν μου. Ἀκολουθεῖ λοιπὸν τὰς κοινωφελεῖς ἐνασχολήσεις σας μὲ ὅλην τὴν συνήθην προθυμίαν τῆς φιλογενείας σας, καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συνασπαζόμεθα ἐν Χριστῷ καὶ Πατρίδι. Μένω τῆς φιλογενεστάτης ὑμῶν ἀδελφότητος.

«Τῇ 17 ἰουνίου 1821, Ἰδρα.

«ὁ πατριώτης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΦΝΑΝΤΗΣ,
Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἡπιτρόπου».

ΣΕΛΙΣ 396.

(α) Ἐνὶ τῶν ἐκ τοῦ Ἰσμαηλίου ἀπεσταλμένων τῷ 1820 εἰς τὸ Αἰγαῖον παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

(β) Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔγραφε καὶ πρὸς τὸν Θέμελιν, ὡς ἀκολουθῶς.

«... Δύριον κινῶ ἀφεύκτως διὰ τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ βάλω εἰς πρᾶξιν τὰς διαταγὰς, ὁποῦ παρὰ τῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἔχω... Ἐλπίζω εἰς ἀπαντας

τοὺς φιλογενεῖς, διὰ τὰ συντρέξουν εἰς τὴν κατὰ τὸ παρὸν πολλὰ κρίσιμον περίστασιν τοῦ ἔθνους. Ἄς σταθοῦν γενναῖοι καὶ προσεκτικοὶ εἰς κάθε ἑχθρικὸν κίνημα. Ὅσοι νέοι εἶναι περιττοὶ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, ἃς ἐφοδιάζονται ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους μὲ τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἔξοδα καὶ πολεμικὰ ἐφόδια, καὶ ἃς ἔρχονται εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ θέλει παρρησιάζωνται εἰς ἡμᾶς, καὶ ἐγὼ θέλει τοὺς διορίζω τὴν ἀνάλογον τῆς ἀξιώσεώς των δούλευσιν . . .

Ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

(γ) ἔχομεν ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδιωτικά, γεγραμμένα ἐξ Ἰδρας τὸ μὲν ἀπὸ 14, τὸ δὲ ἀπὸ 19 ἰουνίου, διαλαμβάνοντα περὶ τοῦ Ἰψηλάντου τὰ ἀκόλουθα.

Τὸ πρῶτον τῆς 14 ἰουνίου.

«Ὁ Ἰψηλάντης ἦλθεν εἰς Ἰδραν μὲ βουσσικὸν (ἦτοι ὑπὸ βουσσικὴν σημαίαν) καράβι (τοῦ Σκοϊκοβίτσ). Τόσον ἐδῶ, ὅσον καὶ εἰς Σπέτσαις τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ προπομπὴν μεγάλην, ἐκκλησιαστικὴν τε καὶ κοσμικὴν, οἱ μὲν ἐκκλησιαστικοὶ μὲ φανούς, λαμπάδας, εἰκόνας καὶ θυριάματα, ἐνδεδυμένοι τὰς ἱερατικὰς στολὰς των, οἱ δὲ λαοὶ τῶν νησῶν, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, μὲ τουφεκιαῖς καὶ κανόνια ἐκ τῶν πλοίων καὶ βάρκων, ἔχοντα ὑψωμένα εἰς τὰ κατάρτια τὴν ἐθνικὴν μας σημαίαν. Ὅλος ὁ λαὸς ὁμοφώνως ἔκραζον, Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτω ὁ Ἰψηλάντης! Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔκαμε γενικὴν συνέλευσιν, καὶ ὡμίλησε κοινῶς τὰ ὑπὲρ πατρίδος συμφέροντα. Ἀκολούθως ἦλθον καὶ πρέσβεις ἐκ Πόρου, Διγίνης καὶ Σίφνου καὶ ἄλλων νησῶν, νὰ προσκυνήσουν ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ των τὸν Ἰψηλάντην· καὶ, συνελεύσεως δευτέρας γενομένης εἰς τὸ παραθαλάσσιον τῆς Ἰδρας μέσα εἰς τὸ μοναστήριον, ἀνέγνωσε τὸ πληρεξούσιον γράμμα του κοινῶς, ὅτι συνιστᾶται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ἐπιτροπος Πληρεξούσιος τῆς Πελοποννήσου. Συνάξει τοὺς δημογέροντας ὅλους τῶν ἄλλων νησῶν, διὰ τὰ ἀπεράσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ συστήσῃ Γενικὸν Συμβούλιον, νὰ διδῇ ἐκεῖθεν αὐτεξουσίως τὰς διαπραγὰς του διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Καὶ ἐν πρώτοις πρὸς εὐταξίαν τῆς Ἰδρας ἐψήφισε πληρεξούσιον ἐπιτρόπόν του τὸν Κύρ Λάζαρον Κουντουριώτην μὲ γράμματα συμφωνητικὰ τῶν προυχόντων, διὰ τὰ δικαίῃ τὸν στόλον τῆς Ἰδρας. Καὶ, τούτου γινομένου εἰς Ἰδραν, ἔστειλεν ἀμέσως εἰς Πελοπόννησον, διὰ τὰ κατεβῆ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ ἐλεύθερα παραθαλάσσια, νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸν τόπον, ὅπου θέλει κριθῇ ἔυλογον ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου διὰ κοινὸν συνέδριον. Ἡμεῖς δὲ παρρησιασθέντες μὲ τὰ συστατικὰ τοῦ κυρίου Μαυροκορδάτου πρὸς τὴν Ἰψηλότητά του, τὸν ἐπροσκυνήσαμεν κατὰ τὸ εἶκος, μᾶς ὑπεδέχθη ἡδέως καὶ εὐμενῶς, καὶ ἔπειτα μᾶς συγκαταρίθμησεν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑπὲρ πατρίδος μαχομένων, καὶ ἐπρόσταξε νὰ κάμωσι φορέματα μελανὰ, ὡς τὰ ἐδικὰ του καὶ τῆς συνοδείας του. Ὁ Ἰψηλάντης δὲν γνωρίζεται παρ' ἄλλο, εἰμὴ ἀπὸ τὰς δύο χρυσᾶς σπαλέτας του· τὰ δὲ λοιπὰ φορέματά του εἶναι μελανὰ, ὡς τῶν ἄλλων. Εἶναι τὴν ἡλικίαν νέος ὥς 23 ἐτῶν· προσφέρει ὅμως, φίλε, χαρακτηῖρα γέροντος. Σέβας καὶ χάρα κυριεύει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι τὸν θεωροῦσι. Δὲν εἶδον ἄλλο εἰς ὅλον τὸ σύστημα τοῦ σώματός του, εἰμὴ ζωγραφισμένην τὴν ἀρετήν. Πρᾶος, ταπεινός, μακρόθυμος, συμμορφοῦται μὲ ὅλους ἐπίσης. Φιλογενής, εὐσπλαγχνος, καὶ ἐν γένει δὲν βλέπεις εἰς τὴν ὁμιλίαν του χαρακτηῖρα ἡγεμόνος, ἀλλ' ἐνδὲς ἐμπόρου, φιλοσόφου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς. Ἄν οἱ ἀρχιερεῖς μας, φίλε, πνευματικοὶ καὶ ἄρχοντες ἐφύλαττον τὸ δέκατον τοῦ ταπεινοῦ χαρακτηῖρός του, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

«Τὰ κάστρα τῆς Πελοποννήσου, εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀκόμη δὲν ἐπαρδόθησαν· ἀλλ' ἐφθασαν οἱ πολιορκημένοι εἰς τὴν ἀκμὴν ἀβλιότητος, ὅπου ἀντὶ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μαχαίρας τῶν πολιορκούντων Ἑλλήνων τοὺς κατεθέρισε τὸ δρέπανον τῆς πείνας καὶ δίψας. Ἡ ἀνθίστασις τῶν Τουρκῶν δὲν ἔμεινεν ἕως τῶρα μὲ ἐλπίδα ἐλευθερίας, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ μὴ τοὺς περάσωσιν ὅλους οἱ Πελοποννήσιοι ἀπο τὸ σπαθί· καὶ διὰ τοῦτο ἐζητοῦν μίαν Ἀρχὴν, διὰ νὰ ἀφιερώσωσι τὴν ζωὴν των. Ὅθεν εἶναι κοινὴ ἐλπίς, ὅτι, εὐθὺς ὅπου περάσῃ ὁ Ὑψηλάντης (εἰς τὴν Πελοπόννησον), θέλουν παραδοθῶσι...»

Τὸ δεῦτερον τῆς 19 Ιουνίου.

«.. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὑψηλάντη ἀνεχώρησε χθὲς διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἐμεινεν ἐδῶ 7 ἡμέρας. Ὡμώλησε μὲ τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἐσύστησε τὴν ὁμόνοιαν ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς λαοὺς εἶπε λόγους προτρεπτικούς. Ὁ ἐρχομὸς του ἔκαμε κρότον. Τὸν ἐσεβάσθησαν πολὺ, τὸν ἠκολούθησαν περισσοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη. Ἀπὸ πολλὰ μέρη ἤλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ νὰ λάβουν συμβουλὴν καὶ διαταγὴν. Ἐφάνη εὐπροσέγγιστος εἰς ὅλους· ὅλοι εὐχαριστήθησαν. Ἡ παρουσία του, ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ, ὅτι ἀνστήλωσε πάντων τὸν ἔμπροσθεν ζήλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἐλπίς μεγάλη εἶναι, ὅτι τὸ φθάσιμόν του εἰς τὴν Πελοπόννησον θέλει μᾶς δειξέι εὐτυχὲς ἀποτελεσμα. Θέλει στήσῃ τὴν σκηνὴν σιμὰ εἰς τὴν Τριπολιτῶν ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκονται καὶ οἱ ἄρχοντες, οἵτινες συσταίνουσι μίαν Βουλὴν ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τὰ κάστρα λέγουσι οἱ Τούρκοι, ὅτι, ὡς ἔλθῃ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ ἡμεῖς θέλομεν παραδοθῇ προθύμως. Εἰς τοὺς δούλους μας δὲν θέλομεν παραδοθῇ, ἕως ὅπου δὲν ἀποθάνωμεν ἀπὸ τὴν πείναν, διότι, λέγουσι, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν ὡς αὐθέντας ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἤδη ἐδεσπόζουμεν;

«Οἱ Ἕλληνες μᾶς ξεκουφαίνουν καθ' ὅραν ἐρωτῶντές μας, πῶς ὁ (Ἰωάννης) Καρατσαῆς δὲν ἐφάνη; ποῦ εἶναι ὁ δεσπότης Ἰγνάτιος; ποῦ εἶναι οἱ ἐν Λιθόρνω ἐιλογενεῖς πραγματευταί; ποῦ ἡ βοήθειά των; ποῦ εἶναι τὰ ὅπλα; ποῦ ἡ μπαρούτη; ποῦ τὰ κανόνια καὶ λοιπά; Τὸ γένος κινδυνεύει, καὶ αὐτοὶ χαίρουν ζῶντες εἰς ἀσφάλειαν... Εἰς τὴν Πελοπόννησον πολὺ ὑστεροῦνται ὅπλα· μπαρούτη λείπει· κεφαλὴ λείπει πρὸς διοίκησιν καὶ διάταξιν· συμβουλὰι τῶν ἀρχιστρατῆγων λείπουν· τὸ πρᾶγμα εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν· ἡ πατρις ζητεῖ καὶ τοῦ μικροτάτου τὴν συνδρομὴν· τῶρα καθεὶς πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν πατρίδα, καὶ νὰ ἀφήσῃ κατ' ἑλπίδα τὴν ἀσφάλειαν του ἐν ἀσυχλότητι».

Ὡσαύτως ἔχομεν αὐτόθεν καὶ ἀπὸ 20 Ιουνίου γράμμα διαλαμβάνον.

«.. Ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀνεχώρησεν ἀπεδῶ διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ παρουσία του ἐλπίζω νὰ μετριάσῃ μερικὰς ἀταξίας, ὅπου ἐμπέδιζον μερικῶν κάστρων τὴν παράδοσιν Τριπολιτῶν, Νεοκάστρου καὶ Μονεβασίας, ζητῶντας ἀρχηγὸν, σημαντικὸν νὰ παραδοθῶσι. Μεγάλην χρεῖαν ἔχει κατὰ τὸ παρὸν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ σημαντικῶν ὑποκειμένων, ἀπὸ πεπαιδευμένων, τακτικῶν στρατιώτων, ἰντενσιόνων καὶ ἀξιωματικῶν, ἀπὸ σπαθιᾶ καὶ ντουφέκια· ὁ στόλος μας ἀπὸ βάλαις κανονίων ἀπὸ δύο ὀκαδῶν ἕως ἑξῆ, ταῖς περισσότεραις ἀπὸ τρεῖς ἕως πέντε, μιδράλια, μακάσσια, βόλια ἀλυσσοδεμένα καὶ μπότσαις ντιρόκο. Ἐνὰ μορτάρι μὲ μπόμπαις νὰ μὴ φανῇ ἕως τῶρα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἶναι μεγάλη ἀπορία. Μὲ μεγάλην ἀνυπομονήσαν περιμένομεν τὸν κύρ Μαυροκορδάτον».

ΣΕΛΙΣ 399.

(α) Ἐσφαλμένως ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορ. Τρικοῦπη (τόμ. Α' σελ. 330), ὅτι ἀνεγνώσθησαν τότε καὶ ὁ γράμματτα ὡς στελλόμενα παρὰ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, δι' ὧν ἐδίδετο τῷ Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ πᾶσα ἐξουσία». Ὡς διοικήσαντες τὸ γραφεῖον τοῦ

Ἰψηλάντου ἀπὸ τοῦ ἰουνίου τοῦ 1822, ὅτε ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁ Βάμβας, μέχρι τοῦ 1830, βεβαιούμεν, ὅτι οὐδέποτε εἶδομεν ἐν τῷ ἀρχεῖφ αὐτοῦ «γράμματα» τοιαῦτα. Ὑπὲρ τοῦ λόγου ἡμῶν ἐπέρχονται καὶ αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις.

Α'. Ἐν τοιαῦτα τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς γράμματα ἀνεγνώσθησαν τότε, βεβαίως ἐμνημόνευσεν ἂν καὶ τούτων οἱ ἐν Βερθένοις Γερουσιασταὶ τῆς Πελοποννήσου, ὅτε (27 ἰουνίου) ἔγραφον πρὸς τοὺς προκρίτους Ἰδρας, παραπονούμενοι κατὰ τοῦ Ἰψηλάντου, καθ' ἃ ἐξηγηθῆσάμεθα λεπτομερῶς ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

Β'. Ὁ Γερμανὸς (Ἱπομνήμ. περὶ τῆς Ἑλλήν. Ἐπαναστ. σελ. 30) ἀναφέρει ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «Ἐν ἐπηκόφ πάντων ἀνέγνωσεν ὁ Νεόφυτος Βάμβας ἕν γράμμα τοῦ »Πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ἰψαλάντη». Πῶς ἄρα οὐ μνημονεύει καὶ εὖτος ἐτέρων «γραμμάτων τῆς Ἀρχῆς;» Ἀδιάφορον, ἐν ἐλθισμόνῃσιν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ γράψας: «μὲ »τὸ ὅποιον ἐσύστησε τὸν ἀδελφόν του καὶ τὸν ἀπεκαθίστα πληρεξούσιον τοῦ Γενικοῦ »Πληρεξούσιου Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς». Ἐπόμενον ἦτο, ὅπως ὑποπείσῃ ἐν ἀπάτῃ τει- αὐτῇ, μὴ ἔχων, ὡς ἡμεῖς, ὑπ' ὅψιν τὸ ἔγγραφον.

Γ'. Ὅταν ἔπαισεν ἅπασι πᾶσα ἐνέργεια τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν μετὰ τὴν ἀναγό- ρεισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπεται, ὅτι «γράμματα», οἷα ἀναφέρονται παρὰ τοῦ Τρι- κοῦπῃ, ἦσαν καθαρὰ πλαστογραφία· ἐὰν δὲ περὶ τούτου σιωπᾷ οὗτος, ὁ Φραντσῆς ὁ- μως (Ἐπιτ. τῆς ἱστ. τῆς Ἑλλάδος ἐν τόμ. Β' σελ. 252—253) περιγράφων κατὰ τὸν τρόπον αὐτοῦ: «Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ἀνέγνωσεν ὁ Δ. Ἰψηλάντης γράμματα τῆς »ἀπορρήτου καὶ ἀκατανοήτου τῆς καλουμένης Σ. ὑψηλῆς Ἀρχῆς, ὧν ἕνεκα ἀποκαθίστα »τὸν Δ. Ἰψηλάντην Πληρεξούσιον τοῦ Γ. Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, τοῦ κατ' ἰδίαν ὀνει- »ρροπῶνται ψηφισθέντος Γενικοῦ Ἐπιτρόπου αὐτῆς Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου, καὶ διὰ »τῶν αὐτῶν γραμμάτων ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος», προσθέτει ἐν ὑποσημειώσει: »Τινες, ἀπὸ τούτων ὅσοι ἐκ τοῦ πλησίον ἐγνώρισαν, θέλουν, ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γράμ- »ματα ἦσαν π α π λ α σ μ έ ν α παρὰ τινων περὶ τὸν Δ. Ἰψηλάντην καὶ τοῦ Ν. »Βάμβαι.

Στυγερά συκοφαντία, γεννηθεῖσα ἢ υἱοθετηθεῖσα παρὰ τοῦ Φραντσῆ κατὰ τε τῶν ἄλλων, τοῦ Ἀναγνωστοπούλου δηλαδὴ, καὶ ἐνὸς τῶν ἐναρετωτέρων καὶ σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Βάμβαι. Οὔτε καιρὸν, οὔτε ἀρμοδιότητά τινα ἔχομεν πρὸς τὴν ἐκτίλιξιν τῶν περιστάσεων, καίτοι ἀλλοτρίων ὅλως τοῦ προκειμένου, δι' ἃς ἐ- ξυράνθη ἡ ἀνίερὸς αὕτη προσβολὴ ἐνταντίον τούτου· λυπούμεθα δὲ μόνον, ὅτι ὁ Φραν- τσῆς ἐγένετο δωρεὰν τὸ ὄργανον αὐτῆς ἕνεκα παχυλῆς ἀκρισίας, ὅτε οὔτε ἄπλαστα, οὔτε πλαστὰ ἐπαρουσιάσθησάν ποτε γράμματα τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν ἐν τοῖς Βερ- θένοις. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ψευδολογιῶν περιττὴν θεωροῦμεν πᾶσαν ἀναίρεσιν· καὶ ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ «περὶ τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν ὡς ἀπορρήτου καὶ ἀκατανοήτου» ὤφριεν ὁ Φραντσῆς, ἵνα ἐκτὸς τῶν ἀναγερομένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ περὶ τῆς Ἐταιρίας Δοκιμῇ τοῦ 1834, ἐξετάσῃ ἰδίως, τίνες ἐπεμψαν ἐξώθεν τῷ 1822 εἰς τὴν Ἑλληνι- κὴν Διοίκησιν τὰ σχέδια τῶν ἱκετηρίων ἀναφορῶν πρὸς τὴν τότε σύνοδον τῶν Ἠγε- μόνων ἐν Βερῶνῃ, καὶ ἀδιακόπως εἰσγάζοντο ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου.

Ἰδοὺ ὁ πικριωτικὸς, σύντομος δὲ, λόγος, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Βάμβας.

«Πικριῶντι Πελοποννήσιοι!

«Ὁ Πρίγκιψ σὲ, εὐχαριστεῖ ἐξ ὅλης καρδίας διὰ τὴν ἀδελφικὴν ὑποδοχὴν καὶ τὸν ἔκρον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ζήλόν σου. Τώρα αἰσθάνεσθαι χαρὰν μεγάλην, ὡς εὐρισκό-

μένος μεταξὺ ὑμῶν· ἡ δὲ καρδία τοῦ πάλλει ἀπὸ τὰς ἀγαθότηρας ἐλπίδας, ὥστε βλέπει ὑμᾶς συναμιλλωμένους εἰς τὸν ἔνδοξον γενικὸν ἀγῶνα. Ποῖον ἄλλο γλυκύτερον αἴσθημα εἰς ἀληθεῖς πατριώτας;

«Πατρίς καὶ ἐλευθερία ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς τὰ μόνα ἱερὰ παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν, διότι ἀπὸ αὐτὰ καὶ μόνα κρέμονται ἡ, τε φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξίς καὶ ἡ κοινωνικὴ τοῦ κατὰστασις. Οὐδεὶς ποτε ἐφαντάσθη τὸν ἑαυτὸν τοῦ εὐδαίμονα, δυστοχοῦσης τῆς πατρίδος τοῦ, οὔτε ἔζησε βίον ἀληθῆ ἄνευ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας. Καὶ ἡ ἱερὰ Ἐκκλησία ἡμῶν παραγγέλλει, «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος!» καὶ φρικταὶ πάντοτε ἠκούσθησαν αἱ κατάραι κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἡ κτηνώδης κατὰστασις εἰς τὸν ἀνθρώπον προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν δουλείαν· ἡ δὲ ἐλευθερία ἀπέδειξεν ἔθνη λαμπρὰ, ἄνδρας ἡμιθέους καὶ εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος.

«Ἄλλ' ὑμεῖς, ὦ Πελοποννήσιοι, εἰδείξατε πρῶτοι φρόνημα ὑψηλὸν καὶ ἄξιον νὰ διακονήσῃ τὰ δυνάμει σας. Ἡ κίνησίς σας πρώτη ἐμψύχωσε τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς αὐτὴν ἃς ἀποδοθῇ ἡ πῦσις τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων. Ὁ Πρίγκιψ δὲν ἐπρόφθασε νὰ συμμεθέξῃ τῶν μέχρι τοῦδε θριαμβευτικῶν ἀγώνων σας. Ὑμεῖς μὲν ἐπιστηρίζομενοι εἰς τὴν Θεὸν ἀντίληψιν, ἐκπληρώσατε τὰς εὐχὰς τίσων αἰώνων· αὐτὸς δὲ σπεύσας τὴν μακρὰν ὁδοπορίαν τοῦ, ἰδοὺ εὐρίσκεται μεταξὺ ὑμῶν, ἑτοιμος νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἔθνους.

«Ἀδελφοί, ζητοῦντες ἡμεῖς τὰ δίκαιά μας, ἔχομεν πρὸ πάντων σύμμαχον τὸν Θεὸν καὶ ὅλους τοὺς πεφωτισμένους λαοὺς, τοὺς φίλους τῆς δικαιοσύνης. Τὰ δίκαιά μας αὐτὰ καὶ αἱ θυσίαι μας θέλουσι κάμνει εὐνοϊκὰς εἰς τὸν ἀγῶνά μας τὰς Διοικήσεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἀναμνηρίζον τὴν ἀνεξαρτησίαν μας. Μόνη ἡ διχόνοια καὶ ἡ φειδωλία δύνανται νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς ὅλα τὰ ἐναντία. Ἐν ὅσῳ ὑπεκείμεθα ὑπὸ τὸν τύραννον, πολλοὶ φιλογενεῖς, καὶ θέλοντες πολλάκις, δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσι· ἀλλ' ὁ πόλεμος ἤδη προκηρύχθη, καὶ ὅλοι δύνανται νὰ ῥίψωσι λίθον κατὰ τοῦ θηρίου τῆς τυραννίας. Ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀρετὰς, κυριωτέρως τῶν ὁπίων εἶναι ἡ ἑμνοία. Ἡ ὁμολογία ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὴν δόξαν· αὕτη φέρει τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ, ἥτις εἶναι καὶ εὐτυχία τῶν προυχόντων. Ἡ ἱστορία μίαν ἡμέραν θέλει καταγράψῃ τὰς πράξεις ἐκάστου, καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε ζωγραφισθῇ μὲ μέλανα χρώματα.

«Τὸ δίκαιον, ἀδελφοί, ἔχει ἀκόλουθον τὴν νίκην. ἔχοντες ἄρα τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἡμῶν, ἃς μὴν ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θέλομεν κατανικήσῃ τὸν τύραννον. Ἀλλὰ χωρὶς ἀρετῆς δὲν ἀποκτᾶται κανὲν ἀγαθόν. Τότε κατορθύνουσι τὰ ἔθνη μεγάλα πράγματα, ὅταν συσφίγγωνται διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ὁμολογίας. Ἄς λείψῃ λοιπὸν πᾶσα ἰδιαιτέρα ἐχθροπάθεια, καὶ ἃς ἀμιλλᾶται ἕκαστος, ποῖος τοῦ ἄλλου νὰ φανῇ προθυμότερος καὶ εὐπειθέστερος εἰς τοὺς ἀνωτέρους· ἡ μετριοφροσύνη τῶν μεγαλητέρων ἃς διδῇ τὸ ἀξίωμα πικρὰ δειγμὰ εἰς τοὺς μικροτέρους· τὰ δὲ κοινὰ ἃς ἐμπιστεύωνται πάντοτε εἰς ἄνδρας ἀρετῆς καὶ τιμῆς ἔγνωσμένης. Φιλέλληνας πολλοὶ μὲ τὰς γνώσεις των ἡμποροῦν νὰ μᾶς ὠφελήσωσιν, ὅταν κερδήσωμεν τὴν εὐνοίαν τῆς Εὐρώπης διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς καλῆς διατήσεως τῶν πραγμάτων μας.

«Ναί, πατριῶται Πελοποννήσιοι, ὅσους καὶ ἂν κάμνωμεν θριάμβους ἐναντίον τῶν τυράννων, δὲν θέλομεν πάλιν κατορθώσῃ τι, ἐὰν δὲν προλάβωμεν νὰ διοργανίσωμεν τὸ ἐσωτερικὸν μας. Χωρὶς τούτου, θέλει κινηθῇ Ἕλληνας ἐναντίον Ἑλλήνων καὶ ἀδελφός ἐναντίον ἀδελφοῦ. Ὁ κόπος ὅλος περιμένει νὰ ἴδῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλευθερίαν θριαμβεύουσαν κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην κατὰ τῆς ἀδικίας. Ἀρκεῖ νὰ ἐ-

δηγηθῶμεν ἀπὸ πατριωτικὸν πνεῦμα, καὶ ἡμποροῦμεν εὐκόλως νὰ συντάξωμεν τοὺς νόμους μας.

«Εἶναι ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν καὶ τὰ ἐτι ἀκίνητα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Εἰάν τὰ πρῶτα σχέδια δὲν ἐπέτυχαν ὀλοκλήρως ἕνεκα περιστάσεων, εἶναι καιρὸς ἐτι νὰ τὰ βάλωμεν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ ἔξω πόλεμος εἶναι προπύργιον διὰ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἐχθρὸς πρέπει νὰ πολεμῇται μακρὰν, ὅσον τὸ δυνατόν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ αἱ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ πολλαὶ μὲν, ἀλλὰ διεφθαρμέναι καὶ ἄνδραιοι, θέλουσιν ἀνταγκασθῇ νὰ ταπεινωθῶσιν ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν. Ὁ Ὑψηλάντης εἰσιτοίμος εἶναι νὰ κινήσῃ εἰς τὰ ἔξω, ἅμα συγχωρήσῃσι τοῦτο τὰ πράγματα. Εὐτυχῆς, διότι συναγωνίζεται ἤδη μὲ ὕμῃς, εὐχεται νὰ συνεορτάσῃ τάχιον τὴν λαμπρὰν τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμέραν.

«Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!»

(β) Ζήτησι τὴν συνέχειαν ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς τοῦ τόμου Δ'.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἐν τῇ σελ. 101, § 2, ἀναφέροντες τὴν κυρίευσιν τῶν ἐν Μήλῳ εὐρεθεισῶν τουρκικῶν νηῶν, ἀπεδίδομεν τὴν ἐν Πέτσαις καταστροφὴν αὐτῶν εἰς προσωπικὰς ἰδιοποιήσεις. Ἀλλ' ἐν μιᾷ ἀπὸ 20 ἰουνίου 1821 χειρογράφῳ ἐκθέσει: ἐξ Ὑδρας ἀναγινώσκομεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοὺς ἀκολουθοῦς λόγους: «...Τὴν κορβέττα, ὅπου ἔπιασαν (οἱ Πεττιῶται) καὶ »τὰ μπρίκια, τὰ ἐξαργύρωσαν, ἐξ αἰτίας ὅπου τὰ καράβια δὲν εἶχον »κανόνια, καὶ τὸ περισσότερον ὅπου τὰ ἐδικά τους εἶναι πλέον εὐμετα» »χειρίστα· ἀκόμη ὅπου δὲν ἤθελαν νὰ τὰ μεταχειρισθῶν ἦτον ὅπου »τὸ μπικίρι τοὺς ἦτον χαλασμένο . . .»

Ἐν τῇ σελ. 102 κάμνομεν λόγον περὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ζαμπίτου τῆς Αἰγίνης. Ἦδη δὲ σημειοῦμεν, ὅτι, καθ' ἣν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ παρεδέχθη σημασίαν ἐπὶ τῆς πρὸ ὀλίγου διοικητικῆς ἀναμορφώσεως αὐτῆς, ὀνομάσασα ζαμπιτὴ τὴν ἀστυνόμεν, δύναται ὀνομάζεσθαι καὶ ἡμᾶς ἀστυνόμενος ὁ ζαμπίτης. Ἐχαιρε δ' ὁ ζαμπίτης πρότερον δικαιοδοσίαν πλήρη διοικητικῶς τε καὶ δικαστικῶς, ὅπου οὐχ ὑπῆρχε βοεβόνδας καὶ καδδῆς. Καὶ ὡς σημεία μὲν τῆς ἀρχῆς, ἦν ἐξήσκει, ἔφερε περσίδα ὑσγίνην (ἄλικον), σαράβαρα (σαλβάρι) καὶ μάχαιραν περὶ τὴν ὀσφὺν ἀργυρὰν καὶ μακρὰν πέραν τοῦ ἐνδὸς μέτρου· ὡς μίσα δὲ στρατιώτης, πέδας, κλοιοὺς, χοίνικα (φάλαγγαν) καὶ φυλακὴν· νόμον δὲ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα τὴν θέλησιν αὐτοῦ, καθ' ἣς οὐδὲν ἔτερον ἵσχυε παρὰ τὴν δωροδοκίαν.

Ἐν τῇ σελ. 117 μνημονεύομεν, ὅτι ἀκατὰ τὸν ἀγῶνα εἶδομεν Τούρκους στρατεύοντας μετὰ τῶν Ἑλλήνων». Ἐνταῦθα δὲ προσθέτομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος ἐν τῇ παρ' ἡμῖν χειρογράφῳ ἐκθέσει αὐτοῦ.

« . . . Καὶ τὸ παράδοξον, δύο νεανία Ὀθωμανοί, οἵτινες δι' ἐξόδων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐσπούδασαν εἰς Ἑλβετίαν καὶ Γαλλίαν, καὶ οἵτινες εἴτε διὰ τὴν πρὸς τὸν πασσᾶν εὐγνωμοσύνην των, καταπολεμούμενον τότε, εἴτε διὰ τὰς ἐλευθέρων ἰδέων, τὰς ὁποίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξέφθησαν, ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνά μας, περνώντες καὶ αὐτοὶ ἐκ Λευκάδος. Εἰς τούτων ἀνδρείως μαχόμενος, ἔπεσεν εἰς Μεσολόγγι... »

Ἐν τῇ σελ. 156 ἀναφέρομεν τὴν κατὰ τὴν 5 ἀπριλίου ἦταν τῶν ἐξελθόντων ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς Τούρκων, καθ' ἣν καὶ ἱκανοὶ ἐξ αὐτῶν ἠχμαλωτίσθησαν. Ὡς δὲ βλέπομεν ἐν τῷ ἀκολουθῶν ἀπὸ 18 ἀπριλίου γράμματι, οἱ πολιορκούμενοι κατὰ πρῶτον ἤδη ἀπεπειραθῆσαν πλαγίως περὶ τῆς μελλούσης τύχης αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπώπτευν καὶ περιεφρόνουν τοὺς πολιορκοῦντας κατὰ ξηρὰν Πελοποννησίους, διότι ἐτυράννουν αὐτοὺς μέχρι τῆς χθὲς καὶ ἐθεώρουν αὐτέχρημα δούλους καὶ αἰχμαλώτους, διὰ τοῦτο προσεκάλεσαν διὰ τινος Μεχμέτ ἀγᾶ Μολλᾶ Σουλεϊμάνογλου τὴν συνέντευξιν τῶν Πετσιωτῶν, γράψαντες κοινῶς πρὸς τε τὸν ἀρχηγὸν τῆς κατὰ θάλασσαν πολιορκίας Γεώργιον Πάνου καὶ τὸν ἐν Πέτσαις Ἀναστάσιον Κολανδρουτσον, ὡς ἀκολουθῶς.

« Τοὺς κατὰ πολλὰ ἡγαπημένους φίλους μου καπεταντέους ὄλους ἀκριβῶς χαιρετῶ καὶ ἐρωτῶ τὸ χατῆρί τους.

« Πρὸς τὴν εὐγενεῖάν σας, ἀγαπητέ μας φίλε καπετὰν Γεώργη καὶ καπετὰν Ἀναστάση, φιλικῶς κατὰ πολλὰ σᾶς χαιρετοῦμεν, ἐρωτοῦμεν τὸ χατῆρί σας καὶ διὰ τὴν καλὴν ὑγείαν σας. Ἐδ αἴτιον τοῦ φιλικοῦ μας γράμματος εἶναι, διὰ νὰ σᾶς φανερώσωμεν, ὅτι ταῖς προήλλαις ἐλάβομεν ἓνα γράμμα σας καὶ ἐκαταλάβομεν, καὶ σᾶς ἐστείλαμεν ἀμέσως ἀπόκρισιν μας· πλὴν ἡ εὐγενεΐα σας εἴσθουν μισευμένοι. Τώρα πάλιν δὲν ἐλείψομεν φιλικῶς, διὰ νὰ σᾶς γράψωμεν καὶ νὰ σᾶς φανερώσωμεν περὶ τῶν παιδίων τῶν ἐδικῶν μας, ὅπου εὐρίσκονται εἰς χεῖράς σας, περικυλλόμενοι νὰ ἦναι εἰς διαφένδουσιν καὶ εἰς ἐπίσκεψίν σας, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐκεῖνον τὸν ἀπερασμένον καιρὸν τοῦ Καρακατζάνη τὴν φαρμιλίαν, καὶ τὴν συνοδίαν τοὺς ὅλην τὴν ἔλαβα εἰς τὴν ἐπίσκεψίν μου, καὶ δὲν ἔλαβε παραμικρὰν στενοχωρίαν, ἐξ αἰτίας τοῦ νησίου σας, ὅπου ἠθελή-

σαμεν νὰ κάμωμεν κάθε διαφένδευσιν καὶ κάθε φιλοσύνην, καὶ, ὡς καθὼς γνωρίζετε, ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἴμεθα εἰς ἀγάπην, καὶ ὅσον ἐπ' αὐτῇ διὰ τὴν κάθε δουλειὰν καὶ φιλοσύνην τοῦ νηπίου, καὶ ἡ εὐγενεία σας οἱ ἴδιοι τὴν ἡξεύρετε καὶ τὴν γνωρίζετε, καθὼς διὰ στερεὸν φίλον μὲ γνωρίζετε, καὶ περιστολογία δὲν χρειάζεται. Ξεχωριστὰ ὁμῶς ὡς φίλος σᾶς παρακαλῶ καὶ ριτξᾶν σᾶς ἔχω, νὰ λάβετε τὸν κόπον καὶ νὰ κοπιᾶσῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους μας ἕως ἐδῶ, ἡγουν ἕως εἰς τὸ γεφύρι, νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ νὰ συναναστραφοῦμεν, καὶ νὰ κάμωμεν κάθε λακίρτι, ὡς παλαιοὶ φίλοι· καὶ, ἂν ἀγαπᾶτε, φέρνετε καὶ ἕνα παιδίον ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐδικὰ μας, ὅπου ἔχετε εἰς χειρὰς σας, διὰ νὰ τὰ ἰδοῦν καὶ ἐδῶ οἱ συμπατριῶταίς μου ἀγάδες καὶ οἱ λοιποὶ, ὅπου ἔχω τόσῃν φιλίαν κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας, καὶ ὅτι εὐρίσκομαι εἰς ὑπόληψιν. Καὶ, ἀφ' οὗ κοπιᾶτε, θέλωμεν ὁμιλήσωμεν διὰ κάθε ὑπόθεσιν, καὶ ἡ φιλία μας θέλει γνωρισθῇ εἰς ὅλους, καὶ νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι καὶ ἐγὼ κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας ἔχω ἀγάπην, καὶ ὅτι τὸ χατῆρί μου εἶναι μέγαλον κοντὰ εἰς τὴν εὐγενείαν σας, καὶ νὰ γνωρισθῇ ἡ ἀγάπη μου. Ἐτξί σᾶς παρακαλῶ καὶ ἔτξι σᾶς ἔχω ριτξᾶν· καὶ, ἀφ' οὗ ὀρίστετε ἕως ἐδῶ, θέλωμεν ὁμιλήσωμεν τὰ πάντα, καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἰς τὴν πατρίδα μου θέλετε μὲ τιμῆσετε, καὶ θέλω λάβω μέγαλον ἔπαινος ἀπὸ τοὺς φίλους μου. Ταῦτα καὶ θεόθεν ὑγιαίνετε.

«ἀπριλίου 18.

ἡγαπημένος φίλος σας

MEHMET AGAS MOALLA SOULIEMANOGLONG.

Τὸ γράμμα αὐτὸ λαβὼν ὁ Γεώργιος Πάνου, διηύθυνεν εἰς τὰς Πέτσας ἐπιστημειώτας·

«Φίλοι καὶ ἀδελφοὶ συμπατριῶται καπεταῖοι!

«Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐλάβομεν τὴν παροῦσαν ἀπὸ τὸ κάστρον, τὸ ὁποῖον ἀφ' οὗ τὸ ἀνιχνώσῃτε, ἃς ἔλθῃ ὁ καπετὰν Ἀναστάσης, πέρνων μαζὴν τοῦ καὶ ἕνα Τοῦρκον ἀπὸ τοὺς Μονοβασίτας, ἐκεῖνον ὅπου κρίνῃ εὐλογον, καὶ ὅσοι ἀγαπᾶτε καὶ κρίνετε εὐλογον. Ἐλάτε καὶ ἡ εὐγενεία σας.

ὁ ἀδελφός σας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΟΥ.

Ἀγνοοῦμεν, τίνας ὁ Σουλεϊμάνογλους ἔκαμε προτάσεις, καὶ τίνος εἶδους ἐπεκαλῆσθη παραχωρήσεις. Τὸ βέβαιον δὲ ἐστίν, ὅτι εἰς οὐδὲν ἡλθον ἀποτελεσματικῶς ὠρισμένον τὰ μέρη, διότι ἡ πολιτορχία ἐξηκολούθησε.

Ἐν τῇ σελ. 189 ἀναφέρομεν τὴν μεγάλην ἐκ τῆς θριαμβευτικῆς πορείας τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ ἀπελπισίαν. Ταύτης μαρτύριον νέον ἔχομεν τὸ ἀκίλουθον ἔγγραφο, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ συνδρομὴ Πετσιωτῶν στρατιωτῶν ὑπὲρ τῆς ξηραῖς.

«... Ἡ ἀθλία κατάστασις τοῦ Ἄργους πολλαχόθεν ἐφημίσθη πρὸς ἡμᾶς, ὅπου ἐκ ταύτης μεγάλον ταραγμὸν καὶ λύπην ἐδοκίμασεν ἡ ψυχὴ μας διὰ τὴν σφαγὴν καὶ θυσίαν τῶν ἀδελφῶν μας Χριστιανῶν· περισσοτέρως δὲ ἐλυπήθημεν διὰ τὴν ἀφροντισίαν καὶ ἀταξίαν τῶν στρατιωτῶν μας, ὅπου μὲ τόσας δλίγας δυνάμεις νὰ περιέλθῃ (ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς) τόσα μέρη, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν, παρὰ νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ τὴν θέλησίν του ὁ ἄπιστος. Τοῦ Πετρόμπεη τοῦ ἐγγράψαμεν διὰ νὰ προσθάσῃ στράτευμα ἐκεῖ... Μὴ λείψητε καὶ ἡ εὐγενεία σας, καθὼς μᾶς γράφετε, νὰ ἐνεργήσῃτε νὰ σταλοῦν καὶ ἀπὸ Πέτζαις ἄνθρωποι διὰ τὴν ξηράν, ὅπου μὲ τὴν γενναϊότητά τους καὶ μὲ τὴν ἐμπειρίαν τους εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἐλπίζομεν νὰ λάβῃ ὁ ἀχρεῖτος Κιαχαγιᾶς τὴν ἐκδίκησιν καὶ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του.. πρόθυμοι ἀδελφοὶ ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΜΙΣΤΡΟΣ».

Ἐν τῇ σελ. 215, στιχ. 1, ὀνομάζομεν «Χαριδζιγιέ ναζιρί» τὸν παρὰ τοῖς διπλωμάταις Ῥεῆζ ἐφφένδην. Ἦδη δὲ προσθέτομεν, ὅτι παρὰ τοῖς Τούρκοις ὑπῆρχον ὑπουργοί, καὶ οὐχὶ ὑπουργεῖα, διὰ τὸ ἀπόλυτον τοῦ συστήματος, ἀριθμούμενοι ἔλοι ἐπτὰ καὶ ὀνομαζόμενοι κυρίως.

Σάδρι-αζάμ ὁ πρωθυπουργός,
Καπουδά νι δεργιᾶ ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργός,
Σέρ-ασκέρ ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν,
Χαριδζιγιέ νιζιρί ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν,
Μαλιγιέ ναζιρί ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν,
Μεαρίφι οὔμουμι γέ ναζιρί . ὁ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως,
Δαχίλι γέ μου στεσαρῆ . ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν σύμβουλος.

Ἐν τῇ σελ. 230 μνημονεύομεν περὶ τῶν τριῶν ἐπιγραμμάτων, ἅπερ ἐποίησεν ἐν Ὁδησσῷ ὁ σοφὸς Οἰκονόμος ἐπὶ τοῦ τίμβου τοῦ ὀσιομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ πατριάρχου. Ἐξ αὐτῶν μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον, ὡς προλέγον τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος διὰ μεταφορᾶς λίαν εὐφυοῦς καὶ οἰκείας πρὸς τὰ πράγματα. Ἐχει δὲ οὕτω :

»Θεῖου Γρηγορίου Πατριάρχου πᾶσα μὲν Ἑλλάς,
»Ἡδὲ δὲ νεῶς τελευθεῖ μνημᾶ τε καὶ τέμενος·
»Σῶμα δ' ἀεθλοθόρον παραδόξως ἔσχεν Ὁδησσός

» Ἐκ Βυζαντιόθεν, θαῦμα μέγ' ἔσσομένοις.

» Ὡς γὰρ ζῶς ὁ νέκυσ διενήξατο κύματα Πόντου,

» Σῆμ' ἀναδυομένης Ἑλλάδος ἐξ ἀβύσσου.

Ἐν τῇ σελ. 243 ἀναφέρομεν τὸν διορισμὸν τοῦ Χασὰν πασσᾶ τῆς Καισαρείας ὡς στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῆς Σμύρνης. Προσθέτομεν δὲ ἤδη, ὅτι, γενομένου αὐτοῦ, ὠνομάσθη ἐκ μέρους τῶν ὀτσακίων τῶν γενιτσάρων εἰς τουρνατσημπασης διὰ τὴν εὐταξίαν· ὁ δὲ μουρτηῆς τῆς πόλεως Σεῖδ Ἀπδοῦλ Βεχὰπ ἐξέδοτο ἰδίαν προκήρυξιν πρὸς τοὺς καθόδους καὶ ἱμάμας, ἵνα συντελέσωσι καὶ αὐτοὶ δι' ὧν τῶν μέσων τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς κοινῆς ἡσυχίας. Ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἦσαν τὰ τοιαῦτα, ἢ καθαρὰ φαντασμαγορία.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου, διαλαμβανομένην ἐν ταῖς σελ. 269—276, προστίθενται καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Οἱ Καλάμιοι, καὶ ὡς ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν καὶ ὡς ἄπειροι ὅλως τοῦ πολέμου, ἐθεωρήθησαν καὶ ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀναρμόδιοι, προσδιωρισμένοι εἰς τὴν μεσημερινὴν πλευρὰν τοῦ Βαλτετσίου, ὅτε ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς πλησιάσας ἐδείχθη ὡς ἐπιτεθισμένος κατὰ τοῦ μέρους τούτου. Ἀμέσως διωρίσθη τότε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν ὁ Ἀθανάσιος Δαγρὲς, παραλαβὼν ἐννεήκοντα ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Πραγματικῶς ὁ Κεχαγιᾶ βεγῆς ἐπετίθη κατὰ τῆς θέσεως ταύτης, ἀλλ' ἀπέτυχε· ὑπεσχέθη δὲ ἀνὰ 500 γρόσια εἰς ἕκαστον τῶν στρατιωτῶν, ἐὰν καταλάβωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέτυχε, θυσιασθέντων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τινων ἐκ τῶν ὀρμητικωτέρων σημαιοφόρων. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέναντι ὦν καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κεχαγιᾶ βεγῆ βλέπων, ὑπενόησε, μή τις συμβῇ ἐγκατάλειψις τῆς θέσεως ἐπὶ τέλους, μεγάλην ἐπιβρόχην ἔχουσα ἐπὶ τῆς ὅλης μάχης, καὶ πρὸς τὸν Δαγρὲν ἀποστείλας ῥιψοκίνδυνον στρατιώτην ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν, ὑπισχνόμενος ἄφευκτον τὴν ἐξωθεν βοήθειαν ἐν πάσῃ περιστάσει. Ἀλλ' ὁ Δαγρὲς ἀπεκρίθη πρὸς τοῦτον· «Μὴ φοβεῖσαι, »γιατὶ ἔδραλα ταῖς μισίθραις ἔς τὴ φτήνη (ἐννοῶν τὰς τουρκικὰς κεφαλὰς)· στεῖλέ μου μόνον φουσέκη, γιὰτὶ τὰ ἔσωσα». Ὁ δὲ Σπῦρος Μακρῦς ἐκ τῆς Βρωμέδρουσης, ἀποσπασματάρχης αὐτοῦ, γενόμενος κύριος μίας τουρκικῆς σημαίας, περιήγαγε ταύτην ἐν τῇ μέσῳ τοῦ ἀπείρου πυροβολισμοῦ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ διάφορα δχυρώματα, καὶ παρὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐφιλοδωρήθη διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν.

Ἐν τῇ σελ. 289 — 293 ἀναφέρομεν τοὺς λόγους, οἵτινες προσκάλεσαν τὴν πρώτην ἐν Καλτεζαῖς συνέλευσιν τῶν Πελοποννησίων. Ἦδη δὲ προσθέτομεν, ὅτι, κατὰ τὰ διάφορα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπεφασίσθη ἡ συνέλευσις αὕτη πρῶτον πρὸ τῆς μεγάλης μάχης τοῦ Βαλτετσίου, καὶ δεύτερον, ἵνα συγκροτηθῇ ἐν τῇ Μεγαλοπόλει, καὶ λάβωσι μέρος ἐν ταύτῃ οἱ, τε Πετσιῶται καὶ Ὑδραῖοι. Ἰδοὺ ἐν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔγγραφον.

«Τὴν φιλογενεῖαν σας ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα.

«Ταύτην τὴν στιγμήν ἐλάδομεν τὸ ἔσωθεν περικλειόμενον ἀπὸ τὸν κύριον Ἠλίαν Χρυσοσπάθην, καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν ὁδηγίαν του σᾶς τὸ στέλλομεν, παρακινῶντας καὶ ἡ εὐγενεία σας μὲ γράμματά σας τοὺς ἀδελφοὺς Ὑδριώτας καὶ Πετζιώτας, διὰ νὰ κοπιήσουν πέντε ἕξ ὑποκείμενα σημαντικὰ εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ Μορέως, ὅπου μέλλει νὰ γένη εἰς Λοντάρι, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πετρόμπεης σήμερον ξεκινᾷ διὰ ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Καλαμάταν. Τούτῃ ἡ συνέλευσις εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διὰ νὰ ἔμβῃ ἡ ὑπόθεσις εἰς ἕναν διαφορετικὸν δρόμον, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ὑπάγουν καλὰ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀκαταστασίαν τοῦ γένους μας. Γράψετε ὅμως εἰς Πέτζας, διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ κύρ Δημήτριος Πεῖρβούκας, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἀναγκαῖος· ὅτι καὶ ἐδῶ, μ' ὅλον ὅπου ὁ Παναγιώτης Κρεβατᾶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ λείψῃ διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν ζαερέδων καὶ λοιπῶν ἀναγκάων, πάλιν θέλει συντρέξει· διὰ νὰ ὑπάγῃ καὶ ἐκεῖ, μάδεμ καὶ ἐκρίθῃ παρὰ πάντων εὐλογον, ὅτι νὰ συναχθοῦν ὅλοι. Διὰ τοῦτο ἐνεργεῖτε καὶ ἡ φιλογενεῖα σας τὸν σύντομον ἐρχομὸν τῶν ἄνωθεν ὑποκειμένων, καθὼς καὶ τοῦ κύρ Ἀναγνώστου Δεληγιαννῶπουλου ἀπὸ Ὑδραν . . . Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθουν καὶ τὰ ὑποκείμενα ἀπὸ τὰ νησιά σας, διὰ νὰ δώσουν τὴν τακτικὴν συμβουλὴν τοὺς καὶ νὰ κουραγίρουν τὸν ἀπαίδευτον λαὸν τοῦ Μορέως. Ἐρῶσθε.

«Περιμένομεν τῆς ἀτζαλόπετραις, ὅτι ἔχομεν μεγάλην ἔλλειψιν, καὶ ἡ ἐλπίς μας ἐκόπη ἀπὸ κάθε μέρος. τῆς εὐγενείας σας

«Τῇ 9 μαΐου 1821·

πρόθυμοι ἀδελφοὶ καὶ δοῦλοι

ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΜΙΣΤΡΟΣ».

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκ τῶν Βερβένων.

«... Ὁ ἐνδοξότατος Πετρόμπεης ἔφθασεν εἰς Λεοντάρι, ὅπου μέλλει νὰ γένη τὸ κοινὸν συμβούλιον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὅσον τάχιστα ἐλευθερίας.

«1821 μαΐου 17 Βέρβενα.

«ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΗΣ, ΚΩΝΣΤ. Χ. Π(αναγιώτου), ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ».

Ἐξ ἑτέρου δὲ ἀπὸ 4 μίσι γράμματος τῶν ἀνωτέρω «προσετῶν Μιστρὸς» βλέπομεν, ὅτι διὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν Λεονταρίῳ συνέλευσιν προσεκληθῇ «καὶ ὁ ἐν τῇ Ὑδρᾷ συγγενὴς τοῦ Ὑψηλάντου». Τοιοῦτος ἐθεωρεῖτο ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὡς ἐξηγηθησόμεθα ἐν τῷ τόμῳ Δ'.

Ἐν τῇ σελ. 301 ἀναφέρομεν τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Γιαννιᾶ. Ἐνταῦθα δὲ προσθέτομεν, ὅτι ὁ πατὴρ τούτου ἦτο περίφημος ἀρματωλὸς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν, φονευθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων. Ἐτάσσετο δὲ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρματωλῶν τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὸν Μαντᾶν, τοὺς Κολοκοτρῶνας, τὸν Ζαχαριᾶν, τοὺς Πετμεζαίους καὶ Ἀναγνώστραν.

Ἐν ταῖς σελ. 66, 67 καὶ 330 ἀναφέρομεν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀνεβλήθη ἐπὶ διμηνίαν ἡ κίνησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ χειρογράφῳ ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου 1849 ἐκθέσει τοῦ Ἰωάννου Ζαμπελίου περὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τε καὶ τῶν Λευκαδίων ἐπὶ τῆς ἐταιρίας καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀπαντῶμεν καὶ τὰ ἀκόλουθα.

«... Τρόμος ἦτον, μὴ ἀπὸ τῆς Πρεβέζης καὶ τοῦ Μακρυνόρου καταβάντα πλήθη βαρβάρων, ριφθῶσι διὰ Μεσολογγίου εἰς Πελοπόννησον... Ἡ ἐν Λευκάδι ἐπιτροπὴ τῶν ἐταίρων δὲν ἔπαυε γράφουσα καθ' ἑκάστην πρὸς τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγούς, διὰ νὰ κινηθῶσι πλέον. Ματαίως τοὺς ἀνεμίνησκε τὰς συμφωνίας καὶ ὑποσχέσεις τῶν ματαίως τοὺς ἐπρότεινε φόβητρον τοὺς ἰδίους τῶν ἔρκους. Ὁ μὲν Τσόγκας ἀπολογούμενος ἔλεγεν, ὅτι ὁ Βαρνακιώτης διστάζει καὶ δὲν θέλει νὰ κινηθῇ· ὁ δὲ Βαρνακιώτης, ὅτι κατὰ δυστυχίαν ἀσθενεῖ, καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ δράμῃ ἔξω. Δὲν ἔπαυεν ἐνταυτῷ καὶ ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἐπιτροπὴ νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἐλέγχῃ τοὺς Λευκαδίους ἐπὶ ἀμελείᾳ. Τὸ δικαιότερον ἦτον νὰ μέμφεται αὐτοὺς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἀναληψίαν τῶν. Ὅπως ἂν ἔχη, ἐδιήκοντο καὶ διὰ τοὺς ἐλέγχους ἔτι αὐτοὺς νὰ γράψωσιν οἱ ἐν Λευκάδι ἐταῖροι πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς τούτους ἐντονώτερον, καὶ νὰ τοὺς παρακαλῶσι καθ' ἑκάστην νὰ ἐγερθῶσι πλέον διὰ μιᾶς. Δυστυχῶς ὅμως αὐτοὶ ἐπρότεινον πάντοτε τὰ αὐτὰ δικαιολογήματα...»

Ἐν τούτοις ἡ παρὰ τοῦ Ἰουσεφ πασᾶ καταστροφὴ τῶν Πατρῶν ἐτάραξε τοὺς ἐν Ἑπτανήσῳ ἐταίρους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν Λευκάδι, οἵτινες ἔγραψαν εὐθὺς ἐλέγχοντες σκληρότατα τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀρ' οὗ μάλιστα ἔλαβον καὶ ἐκ Κερκύρας νέα γράμματα περὶ τούτου. Ἐπίσθη τέλος πάντων ὁ Τσόγκας, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάτχα, διαίρέσας τοὺς μαχητάς του εἰς δύο, κατέλα-

βε τὰς θέσεις τοῦ Μακρυνόρου καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν Λουτρακίου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀρκετὸν τοῦτο. Ἐπρεπε νὰ ξεσπάσῃ καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις κατὰ τὰ συμφωνημένα, καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἡ Βόνιτσα, τὰ πρὸ τῆς Λευκάδος δύο φρούρια τῆς Ἀκαρναντίας, τὸ Βραχῶρι, καὶ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα τῶν Τούρκων διάδοσις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἐγραψε λοιπὸν ἡ Κερκυραϊκὴ ἐκτερίαις ἐπίτηδες πρὸς τὴν ἐν Λευκάδι λέγουσα, ὅτι εἷς τῶν συνεταυτέρων τούτων πρέπει νὰ μεταβῇ κρυφίως εἰς Ἀκαρνανίαν, ἀφ' οὗ πρότερον γράψῃ νὰ παρευρεθῶσιν οἱ ὁπλαρχηγεῖς τῆς Δυτικῆς εἰς Περαιτὶν καὶ νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, ὅπως δυνηθῇ, διὰ νὰ ἐφορμήσωσιν ὁμοφώνως. Ἀλλ' ὁ πρεσβευτὴς οὗτος ἔπρεπε νὰ ᾔσῃ μόνον συνετὸς καὶ ῥητορικός; Δὲν ἦτον ἀνάγκη πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ᾔσῃ ἀφοβός, καὶ νὰ περιφρονῇ τῆς Ἀγγλικῆς δυναστείας τὴν σκληρότητα; Τίς λοιπὸν συνήνωσεν ὅλα ταῦτα; Εἷς ἀληθὴς Ἕλλην, εἷς παράρροτος διὰ τὴν ἐπανάστασίν μας, ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος. Ὅλοι αὐτὸν ἐπεψήφισαν τότε, καὶ ὅλους τοὺς ἤκουσεν εὐγνωμένως, μὴ φοβηθεὶς, διότι ἦτον εἰσαγγελεύς· ἤγουν λαμβάνει τὰ ἐκ Κερκυρας γράμματα πρὸς τοὺς ὁπλαρχηγούς, ἐπιβαίνει κρυφίως τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου εἰς πλοιάριον, καὶ μὲ κίνδυνον μέγαν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀτέλειαν, ἐν ᾧ ὁ ἐταῖρος Ἀνδρέας Φέιτσης, λιμενάρχης τότε, ἰταῖμενος εἰς τὸ λιμεναρχεῖον μὲ τὸ ρινόμακτρον ἀνὰ χεῖρας, ἔπρεπε νὰ τοῦ κάμῃ μὲ τοῦτο σημεῖον, ἂν, τυχὸν, ἔβλεπεν, ὅτι ἡ φρουρὰ κινεῖται· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ἔγινε τίποτε, καὶ ἀνυπόμονος ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος πετᾷ εἰς τὴν ξηράν. Τὸ μονόξυλον, τὸ ὁποῖον μετέφερε τὸν ἄνδρα, ἦτον Λευκαδίου τινος Παρασκευᾶ, ὅστις λαμβάνων 8 δίστηλα κατὰ μῆνα ὑπὸ τῆς ἐταιρίας, ἀνέπλεε συνήθως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ προφάσει ἀλιείας, καὶ μεταβαίνων εἰς Ἀκαρνανίαν ἀπὸ τὸν Μῶλον Καληγονίου, ἔφερε γράμματα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ πᾶσαν βοήθειαν ἐκ μέρους τῆς ἐταιρίας. Μετὰ καιρὸν δὲ οἱ Λευκάδιοι ἐταῖροι ἐμίσθωσαν καὶ ἄλλο μονόξυλον μὲ τὴν αὐτὴν ἀμοιβήν, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ἐμπειροτάτου Δελαδουλίου. Ἐνα μὲ τὰ δύο ταῦτα πλοίαρια πολὺν καιρὸν διετήρουν τὰς ἀνταποκρίσεις των, καὶ ἔπεμπον μαχίμους παρασκευὰς καὶ ἄλλα εἶδη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ τόσῃν μυστικότητι, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν ἐσπούδαζεν ἐπιμόνως ἡ Ἀγγλικὴ διοίκησις, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ πραττόμενα, οὐδὲ τὰ μέσα τῆς μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀνταποκρίσεως, ἂν καὶ ἦτο μανιώδης τότε καὶ μὲ πᾶσαν κακόνειαν ἐζήτει νὰ βλάψῃ τὸν ἑνδοξον ἀγῶνα.

«Ἐν τούτοις καταπεσὼν ὁ Ζαμπέλιος πρηνὴς εἰς τὸ μονόξυλον καὶ σκεπασθεὶς ὑπὸ τοῦ Παρασκευᾶ μὲ καπὸταν, ἔμενε σιωπῶν, ἐν ᾧ ὁ Παρασκευᾶς πετῶν εἰς τὴν θάλασσαν, (διότι τὰ νερὰ ἦσαν τόσον ῥιχὰ, ὥ-

στε διέδαινέ τις ἀπὸ τὸ Καληγόνιον εἰς τὴν ἀπέναντι στερεᾶν μὲ τοὺς πόδας,) καὶ ὥθῳ τὸ πλοῖον ἐπὶ προφάσει, ὅτι συνέλεγε θαλασσινὰ, ἐπροχώρει μὲ φόβον καὶ προσοχὴν... Ἀποβὰς τελευταῖον ἀσφαλῶς, εὔρεν εἰς Περταταριν τὸν Τσόγκαν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸν Βαρνακιώτην, διότι αὐτὸς εἶχε παραγγεῖλαι νὰ τὸν εἰδοποιήσουν εἰς τὸ ἐκεῖ πλησίον χωρίον εὐρισκόμενον.

«Τότε ἐμήνυσεν εὐθὺς ὁ Ζαμπέλιος τοῦτον, καὶ ἤλθε. Ὁ Ζαμπέλιος ἐνόημisen ἐντόνως πρὸς αὐτοὺς τὰς συμφωνίας καὶ τοὺς ὅρκους των, καὶ τοὺς παρεκάλεσε θερμῶς ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος ν' ἀφήσωσι πᾶσαν ἰδιαίτεραν δυσἀρέσκειαν, καὶ ν' ἀνοίξωσιν ὁμοφώνως τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἐπείσθησαν τελευταῖον, τὸ ὅποῖον καὶ ἐμπράκτως ἐνήργησαν τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ στρώσαντες τότε τράπεζαν ἕκαμον διαφόρους προπόσεις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔψαλον διαφόρους ᾠδὰς.

«Ἀλλ' ὁ ἀνήσυχος Παρασκευᾶς, βλέπων τὸν ἥλιον πρὸς δύσιν κλίνοντα, ἤρχισε νὰ παρακινῇ τὸν Ζαμπέλιον ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔφθασεν εἰς Λευκάδα. Μόλις ἐπροχώρησεν εἰς τὴν νῆσον Λευκάδος 40 βήματα, καὶ δύο χωροφύλακες, ἐρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Πασσᾶ τὴν Βρύσιν, ἰδόντες τὸν Παρασκευᾶν ὑπωπτεύθησαν, ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τὴν Στερεᾶν, ... καὶ ὥρμησαν νὰ τὸν δέσουν. Ἀλλ' οὗτος ἀρπάζει τὸ πιστόλι ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τὸν κτυπᾷ εἰς τὴν κεφαλὴν, τὸν ῥίπτει ἡμιθανῆ, πηδᾷ εἰς τὰ κύματα καὶ κολυμβῶν φθάνει εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου μαχόμενος ἔπεσεν ἡρωικῶς. Ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος, ὡς εἰσαγγελεὺς, ἔπρεπε νὰ τὸν κατήγορήσῃ ἀναποφεύκτως, καὶ τὸν ἐκατηγόρησε, καὶ κατὰ τοὺς τότε νόμους ἐδηνεύθησαν τὰ δλίγα κτήματά του. Ἀλλ' ὁ Ζαμπέλιος ἐπρότεινεν εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν, ὥστε ὅχι μόνον ἀπεζημιώθῃ διὰ τὴν στέρησιν τοῦ κτήματός του, ἀλλὰ καὶ τὴν σύζυγόν του ἐπροστάτευσαν, καὶ εἰς αὐτὸν ἔστειλλον ἐν ὀλόκληρον ἔτος τὸν μισθὸν τῶν 8 δισηλίων...»

Ἐν τῇ σελ. 34ῶ ἀναφέρμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Τσόγκα κυρίευσιν τοῦ Τεκῆ καὶ τῆς Πλαγιᾶς, τῶν καταντικρὺ τῆς Λευκάδος κειμένων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει ἐν τῇ ἀνωτέρῳ χειρογράφῳ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος, ὡς ἀκολούθως. «Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος) σταλέντες διὰ νυκτὸς ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ὀλίγοι Λευκάδιοι, καὶ ἐνωθέντες μὲ τοὺς Ἀκαρνανάς, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους στρατιώτας τῶν δύο φρουρίων καὶ ὑψωσαν τὴν σταυροφόρον ση-

»μαίαν, τὴν ὁποίαν ἐχαίρετῃσαν ἀπέναντι οἱ κάτοικοι τῆς Λευκάδος μὲ »δάκρυα χαρᾶς». Προστίθῃσι δέ·

«Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία (ἥτοι οἱ ἐν τῇ Λευκάδι Φιλικοὶ) δὲν ἔπαυσεν εἰσπράττουσα χρήματα, προμηθεύουσα τροφάς, μαχίμους παρασκευὰς καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἦτον ἀναγκαῖον, καὶ πέμπουσα ἔλα ταῦτα μὲ πᾶσαν προφύλαξιν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καθ' ἑκάστην σχεδὸν εἶχεν ἀλληλογραφίαν, διὰ νὰ μανθάνῃ καὶ νὰ διακοινώῃ, ὅπου ἔπρεπε, τὰς εἰδήσεις, τὰς ἀνάγκας καὶ ἔλα ἐν γένει τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως ἐφώπλισεν 853 Λευκαδίους, ἐξ ὧν οἱ πλείονες ἦσαν ἐκ τῶν χωρίων, καὶ ἔπεμπε κατ' ὀλίγους εἰς τὴν Στερεάν, διὰ νὰ μεθεξῶσι τῆς ἱερᾶς πάλης. Διήρσεσι δ' αὐτοὺς εἰς λόχους, τῶν ὁποίων ἤρχον ὁ Σπυρίδων Α. Χαλκιάπουλος, ὁ Μάρκος Γκύλης, ὁ Θεοφύλακτος Ψιλλιανδρῆς, ὁ Τάργας, ὁ Ἰωάννης Λαυράνος, ὁ Γ. Βερούκης, ὁ Πάκμωρ, ὁ Σικελιανδρῆς καὶ διάφοροι ἄλλοι. Ἀλλὰ μεγίστην δυσκολίαν εὗρεν ἡ Ἑταιρία διὰ τὴν ἐξόπλισιν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Πρὸ ἐνδὲς ἔτους εἶχε συμβῆ ἑπανάστασις τῶν Λευκαδίων κατὰ τῶν Ἀγγλων, καὶ, ὅφ' οὗ κατέπαυσεν αὕτη, οἱ Ἀγγλοὶ συλλέξαντες ἔλα τὰ ὅπλα τῆς νήσου, τὰ εἶχον κλεισμένα εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὅθεν δὲν ἠδύναντο οἱ ἑταῖροι νὰ ἐφοπλίσωσι τοὺς 853 ἀνδρας. Τὸ νὰ προβλέψωσιν ἐξῴθεν καὶ δύσκολον ἦτον καὶ κινδυνῶδες, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλικὴ δικίκησις εἶχεν ἀρχήσῃ πλέον νὰ ἐναντιοῦται καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ αὐστηρότατα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἑταιρίαν ὁ ὑπάλληλος τῆς ἀστυνομίας καὶ φύλαξ τῶν ὅπλων Σπυρίδων Κ. Μεταξᾶς, διὰ νὰ τὸν πείσωσι νὰ λαμβάνῃ κρυφίως καὶ κατ' ὀλίγον τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν του ὅπλα, διὰ νὰ ἐξοπλίζωνται οἱ μέλλοντες νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Στερεάν. Μόλις εἰσαχθεὶς ὁ ἀνωτέρω Μεταξᾶς, ἤρχισε μετὰ προθυμίας νὰ ἐφοδιάζῃ κατ' ὀλίγον τοὺς Λευκαδίους μὲ ὅπλα, ἐν ᾧ ὅφ' ἐτέρου κατέβαλλον ἐπὶ τούτῳ οὐχὶ μικρὸν ποσότητα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας, διότι ἦτον ἀνάγκη νὰ γίνωνται συνεχεῖς ἀποστολαὶ παξιμαδίου, πυρίδος, χαρτίου, μολύβδου καὶ λοιπῶν . . . Μετεῖχον ἔτι τῶν πολεμικῶν κινδύνων διάφοροι τῆς Λευκάδος φυγάδες μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀγγλων ἐπανάστασιν τῆς νήσου. Ἐκ τούτων εἶναι ὁ ἐκ χωρίου Σφακιωτῶν Παπαῖ Δραγανιώτης, ὁ Παπαῖ Σούντιας καὶ ὁ Πανάδας ἐκ χωρίου Καρυᾶς. (Περὶ τοῦ τελευταίου ἴδε ἐν τῇ σελ. 494 καὶ 336 τοῦ τόμ. Β'). . .

«Ἡ Ἀγγλικὴ δυναστεία ἐννοήσασα, ὅτι οἱ Λευκαδιοὶ πέμπουσι τὰ εἰς πόλεμον ἀναγκαῖα τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφάσισε νὰ διερευνήσῃ τὴν ἐπλοθῆκην. Τότε ὁ Ἕλλην Σπ. Μεταξᾶς προλαμβάνει, φεύγει τὴν νύκτα, ἔρχεται εἰς Στερεάν καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὰ ἐλληνικὰ πράγματα,

ὑπὲρ τῶν ἐποίων οὐσιωδῶς ἐκοπίασε. Σήμερον ζῇ εἰς Λευκάδα, καλὰ λειργῶν τὰ κτήματά του.

«Μετὰ τὴν φυγὴν τούτου ἡ Ἀγγλικὴ διοίκησις ἔκαμε πολυειδεῖς ἐρεῦνας, διὰ ν' ἀνακαλύψῃ τὰ εἰς τὴν Στερεὰν στελλόμενα πολεμοφόδια, διὰ νὰ γνωρίσῃ καὶ παιδεύσῃ κατὰ τοὺς ῥηθέντας αὐστηροὺς νόμους, τοὺς εὐγενεῖς ἐταίρους. Τότε ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ τὰ κατακρύψωσιν ἔξω τῆς πόλεως καὶ εἰς θέσεις παραλίους ἐν μέσῳ οἰκίσκων τινῶν καὶ εἰς τὸ περιβόλιον τοῦ Μεγαμέλου. Ἄλλ' ἡ διοίκησις κατώρθωσε δυστυχῶς νὰ γνωρίσῃ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ κηπουροῦ, ὅστις ἐφύλαττε τὰ εἶδη ταῦτα, ἤθελεν ἀνακαλύψαι καὶ τοὺς ἐταίρους, ἂν ὁ πρὸς τοῦτο ἀπεσταλμένος δὲν ἐτύγχανε νὰ ἦναι συνεννοημένος μετὰ τῆς Ἑταιρίας. Ὅθεν εἰδοποίησε τὴν ἐπιτροπὴν, ἥτις ἀμέσως διὰ τοῦ ἐταίρου Βαφία ἐξέλαψεν ἐκεῖθεν ὄλα, καὶ προσωρινῶς τὰ ἐναπέθεσεν εἰς γειννιάζοντά τινα σπήλαια. Ὁ ἀπεσταλμένος Καχιούσης, ἐπίτηδες βραδύνας, ἕως νὰ μετατεθῶσιν, ἐλθὼν ἔπειτα, δὲν εὗρε τίποτε, καὶ οὕτω διέφυγον οἱ ἐταῖροι τὸν ἐπικρεμáμενον κίνδυνον».

Ἐν τῇ σελ. 388 ὠμιλῆσαμεν, περὶ ὧσιν οἱ Λεσβιοὶ ὑπέστησαν κακῶν μετὰ τὸ καύσιμον τοῦ τουρκικοῦ δικρότου ἐν τῇ Ἑρέσῳ. Μνημονεύομεν δὲ ἐνταῦθα, ὅτι πλῆθος Λεσβίων ἐδραπέτευσαν τότε ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς εἰς τὰς ναυτικὰς νήσους. Ἐγγραφον τῆς κοινότητος Πεστών ἀπὸ 15 Ἰουνίου σημαίνει: «Ὅλαι αἱ φαρμαίαι τοῦ Ἀργους καὶ »τῶν πέριξ χωρίων ἔπεσαν εἰς τὸ νησί μας, ὁμοίως καὶ ἀπὸ Μυτηλί-» νηγι· διὰ τοῦτο μᾶς ἔγινεν ἔλλειψις σιταρίου».

(Ἀνήκει εἰς τὸν τόμον Α΄.)

Ἐν τῷ Ζακύνθῳ ἡ Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ἔκαμε προόδους μεγάλας, εἰσάγουσα χρήματα τῷ ἐν Πάτραις ταμίᾳ Ἰωάννῃ Παπαδιαμαντοπούλῳ, προμηθευομένη ἐπιτηδεῖας πολεμοφόδια καὶ στρατολογοῦσα ἐκ τῶν χωρικῶν διὰ τινος χρηματικῆς χορηγίας. Ἐν τοσούτῳ ἡ διοίκησις τοῦ Μέιτλανδ, λαβοῦσα ὑπονοίας μεγάλας, προσεπάθησεν, ὥπως ἐξιχνιάσῃ τὰ πράγματα, καὶ ἄρχοντάς τινας τῆς νήσου, ὡς τὸν Μαρτινέγκον, Φλαμπουριάρην καὶ ἄλλους συλλαβοῦσα ἐφυλάχισεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κερκύρας ὑπὸ αὐστηροτάτην ἐπιτήρησιν. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐταίρων τότε ἀνεχώρησάν τινες εἰς Λονδῖνον· ὅλοι δὲ ὑπὸ μεγάλου κυριευθέντες τρόμου, παρέδωκαν τῷ πυρὶ, ὅσα εἶχον ἐταιρικὰ ἐγγράφα, καὶ προσεκτικώτατοι ἔμμενον καὶ ὅλα αὐτῶν τὰ βήματα καὶ τοὺς λόγους.

Ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης ἐφθασαν καὶ ἐγκύκλιος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, προσκαλοῦσα τοὺς πάντας, ἵνα ᾧσιν ἑτοίμοι, ὡς ἐγγίζοντος

τοῦ καιροῦ, καὶ ὁδηγίαι πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Δραστηριώτεροι καὶ ἐπιμελέστεροι τότε ἐπανελάδον τὰς ἐργασίας αὐτῶν οἱ ἑταῖροι. Ἀλλ' αἴφνης ἡ διοίκησις τοῦ Μείτλανδ, νέκν λαβοῦσα ὑπόνοιαν, ἀπέστειλε πρῶταν τινα μετὰ ἱκανῶν χωροφυλάκων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τὸν ἀστυνόμον Ζέν, Νεαπολιτανὸν ὄντα καὶ ἐχθρὸν ἀσπονδον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἐνήργησεν αὐστηροτάτην κατ' οἶκον ἔρευναν. Πελλήν ὁ Κολοκοτρώνης, καταληφθεὶς ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ κλίνῃ, ἔδειξεν ἐτοιμότητα πνεύματος τότε, καὶ οὐδεμίαν ὁ Ζέν κατώρθωσε σύλληψιν ἐγγράφου ἑταιρικοῦ, εἰ καὶ ἔφερεν ἄνω κάτω ὅλην τὴν οἰκίαν.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔλαμψε προσηκτικωτέροις τοῖς ἑταίροις, προτρέψαντας ἐπιμόνως τὸν Κολοκοτρώνην, ἵνα μακρυνθῇ τοῦ κινδύνου ὡς ἄνθρωπος ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Λακωνίαν διὰ μεγάλης μυστικότητος· τοῦτο δὲ τὸ γεγονός ἐθεσεν εἰς δραστηριωτέραν ἐνέργειαν τὸν Μείτλανδ. Ἀφ' οὗ περιήλθεν οὗτος ὅλας τὰς νήσους πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ μυστηρίου, καὶ ἐπίσης ἀπέτυχε, κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὸ μέτρον τῶν φυλακίσεων, ῥίψας ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κερκύρας καὶ ἑτέροις τινὰς δευτερεύοντας ἄρχοντας τῆς Ζακύνθου, ὡς καὶ τὸν ἔμπορον Ἀλέξιον Λουκόπουλον, Πελοποννήσιον. Τρομερὰ ἐπηκολούθει ἕκτοτε ἡ προσοχὴ τῆς ἀστυνομίας. Κατέστη ἀδύνατος ἡ ἐν ταῖς ὁδοῖς συνομιλία τριῶν καὶ δύο ἀνθρώπων ἕνεκα τῆς πληθούσης κατασκοπίας. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα πᾶσαν οἱ ἑταῖροι ὑπερέβαινον δυσκολίαν καὶ πάντα κίνδυνον, καταγράφοντες στρατιώτας, ἐφοδιαζόμενοι τὰ ἀναγκαῖα καὶ συμφωνοῦντες πλοῖα πρὸς ἐπιβίασιν, ἅμα κινουμένης τῆς Πελοποννήσου.

Κερκυραῖοις τις, ὑπάλληλος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωστικοῦ πρεσβείου, ἀπεδιβάσθη τότε ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ τῆς Ζακύνθου, λόγῳ μὲν ὡς ἐπισκερθητόμενος τοῖς ἐν Κερκύρᾳ συγγενεῖς αὐτοῦ, πράγματι δὲ κομίζων ἐμπιστευτικὰ γράμματα τοῦ ἐν Πετροπόλει Ἰωάννου Καποδιστριαίου πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βιάρον. Ἡ διοίκησις τοῦ Μείτλανδ, ὑπονοήσασα τοῦτον, ὡς ἔχοντα ἀποστολὴν πολιτικὴν, καθὼς ὑπάλληλον ῥωσικὸν, ἀπέπεμψεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, μὴ συγχωρήσασα τὴν ἐλευθέραν κοινωνίαν τούτου, καίτοι Κερκυραίου· κατωρθώθη ὁμῶς, ἵνα δοθῶσι μυστικῶς τὰ γράμματα πρὸς τὸν ἐκεῖ ῥωσικὸν πρέξενον Σαντρίνην, ἀποκρύψαντα αὐτὰ ἐν τοῖς ὑπερώοις τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατέκει. Ἀλλὰ τίς τῶν ἑταίρων ἐτόλμα τὴν μεταφορὰν τούτων εἰς τὴν Κέρκυραν, βεβαίον ὄντος τοῦ κινδύνου, ὅτε ἡ ἀστυνομία ἐγύμνωνεν ἅπαντας τοὺς εἰς Κέρκυραν διευθυνόμενους, καὶ ἐξηρεῖνα οὕτως ἐν πρὸς ἐν τὰ ἱμάτια, ἵνα ἀνακαλύψῃ ἐγγράφα ὑποπτα ; Τοιοῦτον οἱ ἑταῖροι ἐνέκρινον πὺν Γεώργιον Ἀθανασιάδην ὡς ἄλλοδαπὸν, καὶ διὰ τοῦ Δραγώ-

να, ἐφόρου τοῦ λοιμοκλιηρτηρίου, ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ἡ πρότασις, ὑπὸ τὸν ὅρον ἵνα μὴ φανερώσῃ, πόθεν τὰ πράγματα ταῦτα ἔλαθεν, ἐὰν συλληφθῇ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας. Τὴν τοιαύτην δ' ἀναδεχθεὶς ἀποστολὴν μεθ' ὅλης τῆς προθυμίας ὁ τολμηρὸς καὶ λίαν ἐπιτήδειος Ἀθανασιάδης, ἐξετέλεσε μετακομίσας εἰς Κέρκυραν τὰ γράμματα ἀσφαλῆ, ἀφ' οὗ διήλθεν ἐν τῇ Λευκάδι ἰδίως, ὅπου ἐδιοίκει ὁ αὐστηρότατος συνταγματάρχης Τέμπλ, μυρίους κινδύνους. Ἰσως ὑπῆρξεν οὗτος ὁ μόνος ἀπατήσας κατὰ τὴν Ἐπιάνησον τὰς μεϊτλανδικὰς ἀρχὰς καὶ ἀστυνομίας καὶ τότε καὶ μετέπειτα, ὅτε ἀπεστάλη καὶ ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Κέρκυραν, ἵνα προλάβῃ νέον καὶ μέγαν τῆς ἐταιρίας κίνδυνον. Καντιώτης τις Κερκυραῖος, ἐταῖρος τυχῶν, ὑπετέθη ὡς προδῶτων τῷ Μείτλανδ τὴν ἐταιρίαν καὶ ὅσα ἐγνώριζε μέλη αὐτῆς ἕνεκα αἰσχροκερδείας. Κατὰ πολὺ δὲ ταρχοθέντες ἐκ τούτου οἱ ἐν Ζακύνθῳ, ἀπέστειλαν κατόπιν αὐτοῦ, ἅμα ἀναχωρήσαντος, τὸν Ἀθανασιάδην πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ, ἵνα προλάβωσιν ἐκεῖνοι διὰ παντὸς τρόπου τὴν προδοσίαν. Ὁ Ἀθανασιάδης, πολλὰ ὑποστάς, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς Κέρκυραν λόγῳ ἰδίων ἐμπορικῶν ὑποθέσεων, ἀνήγγειλε νυκτὸς τῷ Βιάρῳ Καποδίστρια, ὡς ἐφόρῳ, τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Καντιώτης, ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Βιάρου, εὗρέθη ἀθώοτατος, ὡς καὶ ἦτο. Ὁ Ἀθανασιάδης ὁμῶς, φυλακισθεὶς καὶ διακινδυνεύσας ὑπέρποτε, μόλις διεσώθη ἐκεῖθεν εἰς Πάτρας, κινηθείσης πλεον τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τῶν ἐπιτηδείων τρόπων αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κρούμ, προέδρου τῆς Ἀστυνομίας, εὔρειν ἀπροσδόκητον σωτηρίαν.

